BİZİM YUNUS

(Giriş-Hayatı, Eserleri, İnceleme, Konularına Göre Metinlerin Tasnifi, Bibliyografya ve Sözlük)

Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

EYÜPSULTAN
BELEDİYESİ
YAYINLARI

Eyüpsultan Belediyesi Yayınları, Eyüpsultan Belediyesi'nin kurumsal yayın markasıdır.

Eyüpsultan Belediyesi, 2021

Eyüpsultan Belediyesi Kültür Yayınları, Yayın No: 87

Bu eserde yer alan ve fikrî hak mülkiyet ve korumasına tâbi olan fotoğraflar, dizaynlar, çizimler ile eserin her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak Eyüpsultan Belediyesi'ne aittir.
Bu eser Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş. tarafından Eyüpsultan Belediyesi için hazırlanmıştır.

BİZİM YUNUS
Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

1. BASKI: İstanbul 2021
ISBN: 978-605-342-647-9

Eyüpsultan Belediyesi Adına Sahibi: Deniz Köken
Genel Yönetim: Zekeriya Yıldız
Yayın Yönetmeni: İrfan Çalışan

Yapım: GNG Tanıtım
Kapak Baskısı: Karakış Basım
Baskı: TDV Yayın Matbaacılık Tic. İşletmesi
Ostim OSB Mah. 1256 Cadde No:11 Yenimahalle-Ankara
Tel: (312) 354 91 31

kultur@eyupsultan.bel.tr | 0212 440 05 00

İTHAF

Kur'an-ı Kerim'in 'Belde-i tayyibe'si ve
Hz. Muhammed (s.a.v)'in
'İstanbulu fetheden fâtih, ne büyük bir kumandan
ve O'nun askerleri de ne şerefli askerledir' buyurduğu
İstanbul'un Fetih müjdesini bizlere bahşeden
Başta İstanbul'un manevî Fâtihi
EYÜP SULTAN HAZRETLERİ,
AKŞEMSEDDİN HAZRETLERİ
ve Dünyanın Tarihini Değiştiren âlim fâzıl Kumandan
FÂTİH SULTAN MEHMED HAN
ile cümle askerlerimizin aziz ruhlarına
Fâtihalarımız ithaf olunur.

TAKDİM

Anadolu'da 13. yüzyılda doğduğu ve 14. yüzyılın ilk çeyreğinde vefat ettiği tahmin edilen Yunus Emre; Mevlânâ, Hacı Bektaş Veli, Ahi Evran Veli, Hacı Bayram Veli ve daha nice din ve düşünce ulularıyla birlikte Türkiye'nin manevi temelini kuran düşünce adamları ve mutasavvıfların başında yer almaktadır. Yunus Emre, Türklerin büyük bir çoğunlukla İslam'ı kabul ettikleri yüzyıllarda din ve tasavvuf alanında eser veren, eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürüten Yusuf Has Hâcip, Edip Ahmet, Hoca Ahmet Yesevi'nin açtığı yolda yürümüştür. Bu sebepledir ki Yunus Emre; dil, din ve kültür ulularının oluşturduğu zincirin Anadolu'daki halkasını meydana getiren bir tasavvuf ehli, bir mürşit, bir düşünür, bir şair ve daha önemlisi bir âriftir.

Yunus Emre, Türkistan'ın piri Hoca Ahmet Yesevi'den aldığı güç ve destekle aydınlanmış, Ahmet Yesevi hikmetleri tarzında, yaşadığı dönemin güzel Türkçesiyle ilahiler meydana getirmiş, manevi piri Hoca Ahmet Yesevi gibi Türkçenin ve Türk-İslam tasavvufunun Türkiye sahasındaki piri olmuştur. Yunus Emre, güzel Türkçesi ve eserlerindeki hikmetli yaklaşımlarla Türkçenin konuşulduğu coğrafyalardaki insanların gönül tahtına oturmuş, "Yaradan'dan ötürü yaratılana" sevgiyle yaklaşması sayesinde evrensel bir boyuta taşınmış, yol, erkân, meşrep farkı gözetmeksizin bütün ev, dergâh, mescit ve mekteplerin daimi ve önemli konuğu olmuştur.

Yunus Emre, sevgi, hoşgörü ve irfanıyla toplumun/ toplumların içindeki hak ettiği yeri almıştır. Özellikle Türk insanının sosyal hayatındaki dernek, dergâh, tören, toplantı, uğurlama, karşılama, bayram, mevlit vb. dini, kültürel, sosyal amaçlı bütün toplantıların vaz geçilmezi olmuştur. Türk sanatında Yunus Emre vardır, Türk edebiyatında Yunus Emre vardır,

Türk müziğinde Yunus Emre vardır. Bilgiyi sevgi hamurunda yoğurarak sunan Yunus Emre, insanımız ve insanlık için bir rol model olmayı hak etmiştir.

Bizler de bize ait olan kadirbilirlik ilkesinden hareketle Yunus Emre'yi, vefatının 700. yıldönümüne rastlaması münasebetiyle UNESCO'nun 2021 yılında dünya anma ve kutlama listesine alması, Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın da 2021 yılını Yunus Emre ve Türkçe yılı olarak ilan etmesi sebebiyle bir takım etkinlikler yapma kararı aldık. Bu kararlar doğrultusunda hem Yunus Emre'yi bütün yönleriyle tanıtan bir kitap hem de Yunus Emre'yi günümüz akademisyen ve araştırmacılarının güncel yorumlarıyla değerlendireceği bir bilimsel toplantıyla anmayı düşündük. Çok şükür Yunus Emre'ye layık olacak biçimde her iki düşüncemizi de gerçekleştirdik.

1991 yılından itibaren Yunus Emre'yi 30 yıl araştıran, bütün yönleriyle ele alıp inceleyen ve bize "Bizim Yunus" olarak takdim sözü veren Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL Hocanın bu teklifi bizi heyecanlandırmıştı. Türkiye üniversitelerinde ilk defa danışmanlığını yaparak Yunus Emre üzerine ayrıntılı bir Doktora tezi yaptıran GÜZEL Hoca, hummalı bir çalışmanın sonunda bize verdiği sözünü yerine getirdi ve Bizim Yunus'u her yönüyle ele aldığı kitabını bize takdim etti. Elinizdeki bu muhtevalı kitap 30 yıllık bir çalışmanın ürünüdür.

Bu vesileyle, teklifimizi geri çevirmeyip olağanüstü bir çalışmanın ürünü olan "Bizim Yunus" adlı bu kitabının basım ve yayımını Belediyemize lütfeden ve Eyüpsultan Belediyesinin 2021 Yunus Emre yılında bir kültür hizmeti olarak yayımlamasını, Türk kültür ve edebiyatı için bir kazanıma dönüştürmesini sağlayan, Gazi Üniversitesindeki eğitim öğretim hizmetlerinden sonra Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü olarak görev yapan ve halen Ankara Başkent Üniversitesi öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdüren Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL'e şükranlarımı arz ederim.

Ayrıca, bu kitabın ortaya çıkmasında önemli gayretleri görülen Prof. Dr. Armağan ELÇİ ve Prof. Dr. Ali YAKICI olmak üzere kitabın basım ve yayımında emeği geçen Belediyemiz personeli, teknik destek ve basım-yayım sorumlusu olarak hizmet veren herkese teşekkür ederim.

Deniz Köken

EYÜPSULTAN BELEDİYE BAŞKANI

İÇİNDEKİLER

TAKDİM **5**
SÖZ BAŞI **13**
Giriş **19**
A. Yunus Emre'yi Anadolu'da Karşılayan Kültürel Yapıya Kısa Bir Bakış 19
B. Anadolu'da Yunus Emre'yi Hazırlayan Tarihî ve Tasavvufî Unsurlar 24

Birinci Bölüm
YUNUS EMRE'NİN HAYATI VE ESERLERİ

A. YUNUS EMRE'NİN HAYATI 29
a. Yunus Emre'nin Menkıbevî Hayatı 33
1. Ailesi ve Çocukları 34
2. Hacı Bektaş Veli'yi Ziyareti 34
3. Hacı Bektaş Veli'nin Yunus Emre'ye Gösterdiği Velâyet 35
4. Yunus'un Tapduk Emre'ye İntisâbı 36
5. "Bizim Yunus" Oluşu 37
6. Seyahatleri 38
7. Yunus'ta Görülen Bâzı Keramet Motiflerinden Örnekler 39
7.1. Tapduk Emre Dergâhı'na Eğri Odun Giremez 39
7.2. Şeyh Üftâde'nin Rivâyeti 40
7.3. Yunus-ı Gûyende Rivâyeti 40
7.4. Vâhib Ümmî Rivâyeti 41
7.5. Köstendili Şeyh Süleyman Efendi (öl. 1819) Rivâyeti 41
7.6. Mevlâna Celâleddin-î Rûmî'nin Rivâyeti 42
7.7. Bir Molla Kasım Gelir de Hesap Sorar Rivâyeti 42
7.8. Bir Başka Bir Halk Rivâyeti 42
8. Vefatı ve Mezarı 42
B. Yunus Emre'nin Tarihî Hayatı 43
1. Ailesi 43
2. Doğum Tarihi, Yaşadığı Devir ve Çevresi 44
3. Yetişmesi ve Tahsili 48
4. Ailesi ve Çocukları 51

5. Adı ve Mahlası 51
6. Şeyhi Tapduk Emre'ye İntisabı 52
7. Seyahatleri 52
8. Vefatı ve Mezarı 54
9. Yunus Emre'nin Tesirleri 55
Sonuç ve Değerlendirme 59
B. Eserleri 61
1. Yunus Emre'nin Eserleri Hakkındaki Çalışmalar 61
2. Yunus'un Eserleri 63
a. Risaletü'n-Nushiyye 63
b. Divan 66

İkinci Bölüm

YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNDE DİNÎ UNSURLAR

A. İtikat 70
1. Allah'ın Birliğine İman 70
2. Melekler'e İman 73
3. Kitaplara İman 74
4. Peygamberlere İman 75
5. Ahiret Gününe İman 78
6. Hayır ve Şer-Kaza ve Kadere İman 79
B. İbadet 80
1. Kelime-i Şahadet 80
2. Namaz Kılmak 81
3. Oruç Tutmak 84
4. Zekât Vermek 84
5. Hacc'a Gitmek 84
Sonuç ve değerlendirme 85
C. Diğer Dinî Unsurlar 86
1. Âyetler 86
2. Hadisler 92
D. Ahlâkî Unsurlar 94
a. Yapılması İstenilen Ahlâkî Unsurlar 95
1. Doğruluk-Doğru Yol 95
2. Söz, Söz Söyleme Adabı – Tatlı Söz, Güzel Huy 96
3. Tevâzu Sahibi Olmak 98
4. Cömertlik 98
b. Yapılması Yasaklanan Ahlakî Unsurlar 98
1. Kibir ve Riyâ 99
2. Cimrilik 99
3. Hased ve Kin 99
4. Yalancılık-Gammazlık 100
5. Haram işlerde bulunmak 100
6. Fesadlık 100
Sonuç ve Değerlendirme 102

Üçüncü Bölüm

YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNDE TASAVVUFÎ UNSURLAR

(DÖRT KAPI KIRK MAKAM ANLAYIŞININ KISA BİR DEĞERLENDİRİLMESİ)

A. Tasavvufun Tarihî Gelişimine Kısa Bir Bakış 104
a. Hz. Muhammed ve Asr-ı Saadet Dönemi....104
b. Tâbiûn Dönemi....105
c. İslâmî Dönem İlk Sûfîleri....105
d. Türkler'de İlk Sûfiler Dönemi....106
B. Bir Eğitim Sistemi Olan Tasavvufta Dört Kapı Kırk Makam'ın Günümüz Eğitim Kurumlarına Göre Eşdeğerliği 108
C. Yunus Emre'nin Divan ve Risâltü'n-Nushiyesi'ne Göre Dört Kapı Kırk Makam 112
a. Şeriat'ta Bulunan On Makam....115
1. Âmentü'ye İman....115
2. İlim Sahibi olmak 118
3. Namaz Kılmak....119
4. Oruç Tutmak....121
5. Zekât Vermek 121
6. Hacc'a Gitmek 121
7. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemeat Sahibi Olmak....122
8. Helâl Kazanmak (Helâl Yemek-Temiz Giyinmek) 123
9. Şefkât ve Merhamet sahibi olmak 124
10. Emr-i bi'l-ma'ruf Nehy-i ani'l-Münker 124
b. Tarikat'ta Bulunan On Makam....125
1. Tevbe Kılmak (Allah'ın İpine Sarılmak) 126
2. Pir'den El Almak 128
3. Nasihat Dinlemek (Cemaat-Nasihat-Sevgi Sahibi Olmak) 129
4. Havf u Reca [Korku ve Umut Arasında Olmak] Sahibi Olmak 129
5. Mürid Olmak....130
6. Nefis Terbiyesi....131
7. Pire Hizmet Etmek....134
8. Kanaatkâr Olmak....134
9. Tecrid ve Tefrid sahibi olmak (*Allah'a Dönmek ve O'ndan Gayrileri Bırakmaktır)* *135*
10. Kendini Bilip Tanıması 136
c. Marifet'te Bulunan On Makam 137
1. Fenâ-Bekâ 138
2. Sabr Sahibi Olmak....139
3. Marifet Sahibi Olmak 140
4. Vücud Makamını Bilmek....141
5. Cömert Olmak-Cimri Olmamak 141
6. Kibir ve Riya'dan Uzak Kalmak....143
7. Edeb Sahibi Olmak....143
8. Dervişliği Kabul Etmek 144
9. Hased ve Kin'den arınmak 145
10. Dünyayı Terk-Ahireti Seçmek....145
d. Hakikat'ta Bulunan On Makam 147
1. Tevâzu Sahibi Olmak 149

2. Kimseyi İncitmemek....150
3. Sır Sahibi Olmak....150
4. Seyr-i Sülûk Sahibi Olmak....151
5. Dört Kapı Kırk Makama Göre Amel Etmek....153
6. Hayır Sahibi Olmak....154
7. Zühd Sahibi Olmak....154
8. Zikr Sahibi Olmak....155
9. İlm-i Ledünni Bilmek....156
10. Vuslat (Tanrı'ya Kavumak)....157
Sonuç ve Değerlendirme....158

Dördüncü Bölüm

YUNUS EMRE HACI BEKTAŞ VELİ VE MAHDUMKULU FİRÂKÎ'NİN ESERLERİNDE GÖRÜLEN ORTAK HUSUSLAR

A. Hacı Bektaş Veli....159
a. Hacı Bektaş Veli'nin Soy Kütüğü....159
B. Yunus Emre....166
a. Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli'nin Eserlerinde Görülen Ortak Hususlar....168
C. Mahtumkulu (1724-1807)....170
a. Yunus Emre-Mahdumkulu Firâki'nin Eserlerinde Görülen Dinî-Tasavvufî Ortak Temalar....173
b. Yunus Emre-Mahtumkulu'nda Ortak Üslûp Özellikleri....174
c. Yunus Emre-Mahtumkulu'nda Ortak Dinî Hususlar....176
Sonuç ve Değerlendirme....187

Beşinci Bölüm

YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNDE İNSAN VE İNSAN SEVGİSİ

A. YUNUS EMRE'DE İNSAN SEVGİSİ....191
1. Yunus Emre'de İnsan Kavramı....191
2. Yunus Emre'de İnsan Sevgisi....194
3. Yunus Emre'de Ferdi ve Evrensel İnsan Sevgisi....196
a. Yunus Emre'de Ferdî İnsan Sevgisi....197
b. Yunus Emre'de Evrensel İnsan Sevgisi....201
B. Yunus'un İnsana Bakışı....205
1. İnsan-ı Kâmil....207
2. İnsan ve Gönül....211
3. İnsan Sevgisi ve Aşk-Âşık....214
4. İnsan ve Evliya....223
5. İnsan - Er ve Eren....225
6. İnsan ve Has-Hassü'l-Has....227
7. İnsan ve Zâhid....227
8. İnsan ve Dervîş....228
9. İnsan ve Sûfi....229
10. İnsan ve Miskin....229
11. Yunus ve Ölüm....231
Sonuç ve Değerlendirme....233

Altıncı Bölüm

YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNDE DİNÎ-TASAVVUFÎ TÜRK EDEBIYATINA AİT NAZIM TÜRLERİ

1. İlâhî 239
2. Tevhid 242
3. Münâcât 243
4. Na't 244
5. Mi'rac-nâme 245
6. Vücûd-nâme 246
7. Devriye 247
8. Şathiyye 253
9. Nasihat-nâme 255
10. Salat-nâme 258
11. Mahşer-nâme 260
Sonuç ve Değerlendirme 260

Yedinci Bölüm

YUNUS EMRE'NİN TÜRKÇEYE BAKIŞI ANLATIM VE ÜSLÛB ÖZELLİKLERİ

A. Türkçeye Bakışı 261
1. Dil ve Üslup Özellikleri 263
2. Söz Varlığı 266
3. Günümüze Göre Arkaik Kelimeler 270
Sonuç ve Değerlendirme 274
B. Yunus Emre'nin Eserlerinde Anlatım Şekilleri 275
1. Nasihat ve Hitap Yoluyla Anlatma 275
2. Doğrudan Doğruya Anlatma 277
3. Tahkiye 279
4. Mükâleme ve Sual Yoluyla Anlatım 280
5. Tasvir 281
6. Delil ve İsbat Yoluyla Anlatma 282
C. Diğer Üslûb Özellikleri 283
1. Teşbih 283
2. Tekrir 285
3. Mecâz 286
D. Atasözleri ve Deyimler 302
1. Atasözleri 302
2. Deyimler 304
Sonuç ve Değerlendirme 307

Sekizinci Bölüm

YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNDE FİKRİ UNSURLAR BAZINDA HİKMETLERİN TANZİMLİ METİNLERİ

Takdim 309
1. İslâm Dini Derler Bir Dinimiz 313
2. İnsan ve Allah Sevgisi 314

3. Kelime-i Şahâdet *(**Bir'lik**)* *326*
4. Kitaplar ve Melekler 333
5. Peygamberler Serveri Hz. Muhammed Sevgisi.....335
6. Hz. Muhammed Aleyhisselam ve Mirâc.....342
7. Hz. Muhammed Aleyhisselam ve Doksan Bin Kelâm 348
8. Ahiret Günü - Kaza ve Kader 353
9. Hayır-Şer 357
10. İbadet.....359
11. İnsan ve Namaz - Oruç 367
12. İnsan ve Men Arefe Nefsahü (*Kişinin Kendini Bilmesi*).....370
13. İnsan ve Anâsır-ı Erbaa (*Dört Unsur*) 374
14. İnsan ve Merâtıb-ı Erbaa (*Dört Kapı- Kırk Makam*) 376
15. İnsan ve Yaradılışın Gayesi (İnsan sevgisi ve insana verilmesi gereken değer).....380
16. İnsan ve İlim Sahibi Olmak 388
17. İnsan ve Akıl (*Ruh-İman*) Sahibi Olmak.....393
18. İnsan ve Sözün Değeri.....400
19. İnsan ve Evliya *(Er- Eren'ler*) 405
20. İnsan ve Derviş - Sûfi 411
21. İnsan ve Hoşgörü Sahibi Olmak 421
22. İnsan ve Yetmiş İki Millete Aynı Gözle Bakmak.....424
23. İnsan ve İnsan-ı Kâmil (*Mürid-Mürşid-i Kâmil)* *426*
24. İnsan ve İnsanları Doğru Yola Çağırmak.....432
25. İnsan ve Ahlak.....448
26. İnsan ve Vecd 450
27. İnsan ve Aşk-Âşık (İnsan Sevgisi).....456
28. İnsan ve Cânlar Cânı 465
29. İnsan ve Gönül (*Gönül Sahibi Olmak)* *471*
30. İnsan ve Nefis Mücadelesi 478
31. İnsan ve Gurbet 482
32. İnsan ve Melâmet (Kendini Kınayış) 486
33. İnsan ve Gerçek Dostu Aramak.....492
34. İnsan ve Bülbülün Figanı.....500
35. İnsan ve Dertli Dolab 504
36. İnsan ve Dünya AHvali 506
37. İnsan ve Zamandan Şikâyet 518
38. İnsan ve Ömrünü Boşa Harcamak.....522
39. İnsan ve Ölüm - Ölümsüzlük 526
40. İnsan ve Vuslat - Ene'l-Hakk 539
41. İnsan ve Genel Anlamdaki Hikmetler 543
Sonuç **575**
Genel Bibliyografya..... **577**
Sözlük **589**

SÖZ BAŞI

Bilindiği gibi *"Yüksek medeniyetleri yüce şahsiyetler meydana getirir"* atasözünün gerçek muhatabı **Türk insanı;** inanan, düşünen, çalışkan, fikir üreten, toplum fertlerinin birlik ve beraberliğini temin eden, hoşgörüyle bütün gönüllere seslenen, onları **millî birlik ve beraberlik ülküsünde bütünleştiren,** mensubu bulunduğu toplumu çağdaş seviyede daima yücelten, mevcuda daha yeniyi katan *"iki gününü biririne eşit kılmadan, ikinci gününü daha da verimli hâle getirerek çalışan ve inanan"* **örnek kişilerdir**.

Medenî toplumların geçmişlerini inceleyen bilim adamları, yükselme çağlarının temelinde bilgin, çalışkan ve inanmış karakterlerin, âbide şahsiyetlerin varlıklarını görürler. Bu şahsiyetler milletlere hayat veren *ebedî bir ruh* gibidirler.

İşte **Yunus Emre** de bu âbide şahsiyetlerden biridir. O, Türk Milletinin buhranlar içinde olduğu XIII. yy'da yaşayan mutasavvıf bir şairdir. O, bu buhranlar döneminde, kendine düşen görevi hakkıyla yerine getirmiş, insanların muhtaç olduğu *"sevgi-saygı, hoşgörü, birlik-beraberlik, ilim-irfan, din-iman, Allah sevgisi* vb."ni herkese vermeye çalışmış ve başarmıştır.

Tabiî ki **Yunus,** bu görevleri ifâ ederken yalnız değildi. Aynı asırda O'nunla beraber bu fikirlerin mümessilleri olan *Mevlâna Celâleddin Rumî, Şeyh Edebâli, Hacı Bektaş Veli, Âhi Evran, Nasreddin Hoca, Kaygusuz Abdal…* gibi *"Gönül Sultanları"* da bu bunalımlı yüzyıla ölümsüz mesajlar bırakıyorlardı. Onların bu mesajları; ferdî plânda kalmayıp bütün insanlığı hedef alan evrensel özelliklere sahip "**kurtuluş mesajları**" oluyordu.

Hiç bir ***Tekke ve tarikata sığmayan****, fakat bütün Tekke ve tarikatların da üstünde yer alan Yunus* eserlerinde;

"***insan, sevgi, hoşgörü, ilim, birlik-beraberlik, güzel söz sahibi olmak*** " vb mesajları veriyordu:

Gelin tanış olalım, işi kolay kılalım
Sevelim sevilelim dünya kimseye kalmaz

diyor, insanlığı "*sevmeye - sevilmeye*" çağırıyordu.

İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir.
Sen kendini bilmezsen ya nice okumaktır

demekle de, insanlığı ilme, kendini bilmeye, dolayısıyla "*Rab'bını tanımaya*" davet eden âyet ve hadislerin mesajlarını veriyordu. Yine Yunus, bu dünyaya niye geldiğini:

İkiliği terk etgil *birlik makamın tutgıl*
Canlar cânın bulasın iş bu dirlik içinde

diyerek insanlığı *birliğe-beraberliğe* davet ediyordu.

Bilindiği gibi **Yunus'**un eserlerinin kaynağı "*Kur'an-ı Kerim ve Hadis*"lerdir. Bu bakımdan Yunus, kendisinden önce ve sonra gelen mütefekkir-mutasavvıf şairlerden ayrı bir fikir taşımıyordu. O, eserlerinde daha çok "*ilahî aşkı, insan sevgisini, hoşgörüyü, birlik ve beraberlik ülküsünü, dinî-ahlakî-tasavvufî kuralları*" Türk insanının anlayabileceği bir üslûpla Türkçe olarak anlatıyordu.

Yunus'un *Allah'a bağlılığı, Hz. Muhammed'e sadakati*, şeyhi *Tabduk Emre*'nin kapısında kırk yıl eğitim alması "*ben*"likten çıkıp bütün insanlığı yalnız *Allah rızası için hoşgörülü bir* ***şekilde, birlik ve beraberliğe çağrısı,***

Bayrakları bayrak yapan, üstündeki kandır.
Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır.

mısralarında görülen "*Bayrak-Vatan sentezindeki*" imanını ortaya koyuşu gibi;

"*Er*" *leri* "*er*" *yapan başlarındaki Alp-Eren'ler,*
Yunus'u da "***Bizim Yunus*" *yapan Tapduk***'lar

şeklinde özetleyecek olursak, Yunus'u da "*hamlık*"dan kurtarıp, gerçek anlamda "***BİR ER*, BİZİM YUNUS**" hâline getiren de bu ruhtur.

Bilindiği gibi Yunus; Tapduk Emre'ye kırk yıl hizmet eder, eğitim alır, fakat bu zaman zarfında "*manevî âleme ulaşamadım*" diyerek '**Tapduk Emre Tekkesini'** terk eder. Dağlar, dereler demeden yürür, fakat Rabbını unutmaz. Yunus bu yolculuğu esnasında bir mağaraya ulaşır. Bu mağarada **yedi er**e rastlar. Onlarla arkadaş olur.

Her gece onlardan bir kişi dua eder, duası berekâtıyla bir sofra açılır. Nöbet *Yunus*'a gelir, O'da:

"*Yarabbi, benim yüzümü kara çıkarma. Onlar kimin hürmetine dua ediyorlarsa, onun hürmetine beni utandırma.*" diye dua der. O gece iki sofra yemek gelir. Oradakiler Yunus'a

"*Kimin yüzü suyu hürmetine dua ettin*" diye sorarlar. Yunus,

"Önce siz söyleyin" der. Onlar da:

"*Biz Tapduk Emre'nin kapısında kırk yıl hizmet eden **er**in hürmetine dua ederiz*" derler.

Yunus bunu duyunca gafletten uyanır, hemen geri döner ve doğru gelip ***Ana Bac**ı*'ya sığınır:

"*Aman, beni bağışlat*" der. Ana Bacı:

"*Tapduk, sabah namazına, abdest almak için çıkar. Sen o esnada kapı eşiğine yat, Tapduk Emre senin üstüne basınca:*

***'Bu kim!'** diye sorar. Ben '**Yunus'** derim. Tapduk:*

***'Hangi Yunus'** derse bil ki, Tapduk Emre'nin gönlünden çıkmışsın.*

***'Bizim Yunus mu?'** derse ayaklarına kapan, kendini bağışlat*" der.

Yunus, **Ana Bacı**'nın dediği gibi eşiğe yatar. Tapduk Emre'nin gözleri görmezdi. **Ana Bacı** koluna girip, abdest almaya götürürdü. O sabah yine götürürken ayağı Yunus'a değdi.

"*Bu kim?*" diye sordu. **Ana Bacı**,

"*Yunus!*" dedi. Tapduk:

"**Bizim Yunus mu**?" deyince Yunus Tapduk'un ayaklarına kapanıp suçunu bağışlattı.

İşte bu hadiseden sonra Yunus, artık "***Bizim Yunus***" olarak isim alır. Biz de bu olaydan dolayı eserimize 1991 yılında "**BİZİM YUNUS**" adını verdik.

Eser; '*Söz Başı, Yunus'un Tarihi, Menkıbevi Hayatı, Eserleri; itikâdî, ibâdî* hükümler, *âyetler, hadisler; dinî-tasavvufî unsurlar, bir eğitim kurumu olarak dört kapı kırk makam, Hacı Bektaş Veli ve Mahtumkulu Firakî ile olan ortak birliktelikleri, insan sevgisi, dinî-tasavvufî* Türk edebiyatına göre nazım türleri, dil ve üslup özellikleri, anlatım şekilleri ve *Yunus'un hikmetlerinin konularına göre örnekli tasnifi*'nden oluşmaktadır.

Bu çalışmamız, günümüze göre alışılmışın biraz dışına çıkılarak yeni tasnif ve bilgiler ihtiva etmektedir. Bu tasnif ve bilgilerin her birisi ayrı çalışmalar gerektirecek niteliktedir. Buna rağmen çalışmamız herkesin anlayabileceği, faydalanabileceği ansiklopedik bir "**BİZİM YUNUS**" niteliğindedir.

***Yunus'un bu hikmetleri**; 'İslam Dini derler bir dinimiz var, Allah Sevgisi, Kelime-i Şahadet (Bir'lik), Kitaplar ve Melekler, Peygamberler serveri Hz. Muhammed sevgisi, Hz. Muhammed aleyhisselam ve **Mir'âç**, Hz. Muhammed aleyhisselam ve **Doksan Bin Kelâm**, Âhiret* Günü *Kaza ve Kader, Hayır ve Şer,* İBÂDET*; Namaz ve Oruç, **Men arefe nefsehu** (Kişinin Kendini Bilmesi), **Anâsır-ı Erbaa** (Dört Unsur), **Merâtıb-ı Erbaa** (Dört Kapı Kırk Makam), Yaradılışın Gayesi, İnsan ve İlim sahibi Olmak, İnsan ve Akıl (ruh-iman), İnsan*

ve Sözün değeri, İnsan ve Evliya (Er'ler, Eren'ler), İnsan ve Derviş-Sûfi, İnsan ve Hoşgörü, Yetmiş İki Millete Aynı Gözle Bakmak, İnsan ve İnsan-ı kâmil, İnsan ve İnsanları Doğru Yola Çağırmak, İnsan ve Ahlak, İnsan ve Vecd, İnsan ve Aşk-Âşık (İnsan Sevgisi), İnsan ve *Canlar Cânı, İnsan ve Gönül, İnsan ve Nefis Mücadelesi, İnsan ve Gurbet, İnsan ve Melâmet, İnsan ve Gerçek Dostu Aramak, İnsan Bülbülün Figanı, İnsan ve Dertli Dolap, İnsan ve Dünya Ahvali, İnsan ve Zamandan* Şikâyet, İnsan Ömrünü Boşa H*arcamak, İnsan ve Ölüm-Ölümsüzlük, İnsan ve Vuslat-Ene'l-Hakk, Genel Anlamdaki Hikmetler*' örnekli metinlerden oluşmaktadır.

İfade etmek isterim ki benim; **'Yunus Emre üzerindeki çalışmalarım 1967**'de, **Mehmed Fuad Köprülü'**nün *'Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar'* adlı eserini okumamla başladı. Elinizdeki bu **'BİZİM YUNUS'** adlı çalışmamız bundan 28 yıl evvel hazırlanmış, fakat neşredilememişti. Nasip bugüne imiş ki, hemen bu eseri yeniden ele alarak, bundan önce neşrettiğim üç eserimin mütemmimi ve yeniden yayına hazırlanmasından meydana gelmektedir. Çalışmamız içinde yer alan metinler de kendi eserlerim ve bu sahadaki güvenilirli dört-beş eserin neşirlerinden faydalanılmıştır.

Bilindiği gibi 1991 yılı da **UNESCO** tarafından **'Yunus Emre Sevgi ve Barış Yılı'** ilân edilmişti. Aynı **UNESCO**, bundan otuz yıl sonra 2021 yılını **'Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve Âhi Evran'ı Anma Yılı'** ilan etmiştir.

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI, 29 Ocak 2021 tarih ve 2021/1 sayılı GENELGESİ ile UNESCO'nun bu kadirşinaslığına karşı, **2021 Yılını 'BİZİM YUNUS SEVGİ-BARIŞ YILI VE DÜNYA DİLİ TÜRKÇE YILI,** olarak ilân ettiler. Bu mutlu yıl için bizlerin de muhtevalı ve adına lâyık böylesine güzel üç eser hazırlamamız gerekiyordu.

Bu cümleden olarak **birinci eserin** hazırlanmasında beni ısrarla teşvik eden öğrencim Sayın **Prof. Dr. Armağan Elçi'**nin bu sahadaki gayret, özverili çalışmaları, yardım, katkı, teşvik ve ısrarları olmasaydı belki de bu '**Bizim Yunus',** sayfaların arasında kaybolup gidecekti. Şimdi ise eserin okuyucularımızla buluşmasına vesile olduğu için kendilerine teşekkürler ediyorum.

Özellikle bu konuda; tarihine, kültürüne, bayrağına, manevî değerlerine sahip, adıyla müsemma **Eyüp Sultan Hazretleri**'nin manevi makamında bulunan İSTANBUL EYÜP SULTAN BELEDİYE Başkanı Sayın **Deniz KÖKEN, Belediye Başkan Yardımcısı Sayın Zekeriyya YILDIZ,** Kültür İşleri Müdürü Sayın **İrfan-ÇALIŞAN**, İdari Hizmet ve Organizasyon Yetkilisi **Sevgi YILMAZ** vb gibi yöneticiler ve gönül dostlarının kararlarıyla bu eser, Yûnus'un dilindeki o güzellikler ve hoşgörüsüyle kucaklaşıyordu. Bu sebeple kendilerine bir kere daha candan şükranlarımı sunarım. Ayrıca ekranın arkasındaki '**Gönül Dostlarıma**'da bu konudaki yardımları ve gayretleri için teşekkürler ederim.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Genelgesi'nde yer alan **ikinci eserimiz 'DÜNYA DİLİ TÜRKÇEM'**dir. Özellikle biz bu sahada 14 yıldan buyan **'ULUSLARARASI**

DÜNYA DİLİ TÜRKÇE SEMPOZYUMU' adıyla başlattığımız çalışmamızın bir parçası olan bu Sempozyumun 13.sü bu yıl yapılacaktır. Bu eser de Türkçe sevdalısı, diline, kültürüne bağlı ülkü odaklı kadirşinasları beklemektedir.

Üçüncü eserimiz de 1985'ten bu yana, tarafımızdan ilk defa akademik ortamda kurulan **Gazi Üniversitesi TÜRK KÜLTÜRÜ AÇISINDAN HACI BEKTAŞ VELİ ARAŞTIRMA MERKEZİ** ve **'HACI BEKTAŞ VELİ KÜLLİYATI'** adlı çalışmalarımızla yolumuza hızla devam etmekteyiz. Bu eser de yine sahiplerini dört gözle beklemektedir.

Sonuç olarak ifade etmek isterim ki eserin, mutlaka bazı noksanları olacaktır. Noksansız olan '**BİR ALLAH**'tır. Dostların, dostça ikâzı bize güç-kuvvet verecektir. Çünkü, Yunus da insanların birbirlerine "**dostça**" yaklaşmalarını isterdi. Bu sebeple hepimiz birbirimize '**sevgi, saygı, hoşgörü ve Allah rızası için**' yaklaşmalıyız ki, o yüce Mevlâ bizlerden râzı olsun. **Yunus**'un eserlerinden bütün insanlığa; "***sevgi*** *mesajı veren, zevkle okunan, dinlenen, bestelenen, coşturan, bilgilendiren ve* ***Türk Kültür Birliği****'nde herkesi kaynaştıran*" bilgiler verebildikse kendimizi mutlu sayarız.

Tevfik ve Hidayet Allah'dandır.

Ankara (20 Eylül 1993), 28 Şubat 2021
Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

GİRİŞ

A. YUNUS EMRE'Yİ ANADOLU'DA KARŞILAYAN KÜLTÜREL YAPIYA KISA BİR BAKIŞ[1]

Türk tarihînin umumî seyri incelendiği zaman görülecektir ki, Türklerin hayatı daima Batı'ya doğru bir akış içinde geçmiştir. "İlahî bir Takdir"'i yerine getirmek için, bir çok siyasî, coğrafî ve tarihî şartlar Türkleri Batı'nın cezbesi ile at üstünden indirmemiş, adım adım, dalgalar halinde "**Güneşin doğduğu**" ana kaynaktan, **Batı**'ya, "**Kızıl Elma**" ya doğru çekmiştir. Tarihin ilk çağlarından beri, Asya'nın içlerinden yola çıkan **Türkler**, Hazar'ın güneyinden ve kuzeyinden olmak kaydiyle iki koldan ilerlemişlerdir. Bunlardan, güney yoluyla gelenler; İslâmiyetin ilk yüzyıllarındaki ihtişamiyle karşılaşmışlardır. Daha önceleri umumî olarak "**Gök Tanrı**" adındaki *millî dine*; kısmen de diğer kavimlerden aldıkları *Budizm, Maniheizm ve Nestûrilik* gibi dinlere inanan Türkler, İslâmiyetle karşılaştıklarında, hemen kabullenecekleri ve daha sonraları da bayraktarlığını yapacakları bu "**İslâm Dini**"ni incelemek lüzumunu hissettirmişler ve kabullenmişlerdir.

Bilindiği gibi Göktürkler, M.VI. yy'dan itibaren Sibirya'dan Baykal Gölüne kadar, Asya kıtasının ortasında büyük bir **Hakanlık** kurarlar. Bunlar burada bir yandan Çin'e, diğer yandan da **Sasanî hükümdarlarını** şiddetli tehdite başladılar. Hatta **Kisra, Nuşirvan** v.b. gibi devrin büyük kral ve

---

[1] Bak: Güzel, Abdurrahman, **MUTASAVVIF YUNUS EMRE**, *Hayatı Eserleri*, Ankara 1991, s. 9-11.

imparatorları aleyhine Bizans imparatoru ile müzakerelerde bile bulunmuşlardı ki, bu yüzyıl henüz İslâmiyet'in Ön Asya'da doğduğu yüzyıldı[2].

M. 581'de Bizans İmparatorluğu veraset mes'eleleri yüzünden dâhilî bir parçalanma içine girdi. Haricî taarruzlara karşı kendini koruyacak gücünü kaybetti. Bu arada Araplar da teşkilatlanarak, İslâm dinini, Arap yarımadasının dışına götürmeye çalışıyorlardı. **Emir Kuteybe'**nin kumandası altındaki Arap orduları **Maveraünnehr'e** girmişlerdi. Bu esnada **Maveraünnehr'**de **Doğu ve Batı Köktürkleri** oturuyorlardı. Bunlar önceden Kuteybe'ye karşı bir müddet mukavemet ettiler. Fakat yeni dinin (İslâmiyetin) bazan kan ve demirle, bazan da sulhperverâne vasıtalarla süratle yayılıp ve doğuya doğru genişlediği gözden kaçmıyordu[3].

Maveraünnehr tamamiyle Müslüman olması Samanîler zamanındadır. El-Mu'tasım zamanında Maveraünnehr halkı artık umumiyetle müslüman olmuşlar, hatta çöldeki kâfirlere karşı gazalarda bulunmuşlardı. Şaş (*Taşkent*) ahalisi önce İslâmiyeti kabul ettikleri gibi, **Seyhun**'un kuzeyindeki İspicab ahalisi de ilk *Samanî hükümdarı İsmail b. Ahmed'in amcası Nuh b. Esved* tarafından şehir ele geçirildikten sonra (M. 838), az zamanda müslüman olmuşlardı.

Daha **halife el-Me'mûn**, elçileri vasıtasıyla yerli büyük ailelere mensup adamları, hilafet merkezine çağırıyor, büyük hediye ve mükâfatlarla onları müslüman olmaya davet ediyordu. Bu akla yakın islamlaştırma siyasetine, **El-Mu'tasım** zamanında daha kuvvetle uyuldu: **Soğd, Fergana, Usrûşana, Şaş** havalisinde yetişen **Türkler,** derhal halifenin **Hassa Ordusu**na alınıyordu. **Türk-Hassa-Askeri** için **Samarra** şehrini vücuda getiren **El-Mutasım**'dan sonra, Irak'taki Türklerin sayısı ve nüfuzu gittikçe arttığı gibi, bu hal **Türkistan**'ın süratle İslamlaşmasına vesile oluyordu. H. 350 senesinde Şaş ve **Farab** arasında tahkim edilmiş sınırın beri tarafındaki arazide müslümanların hâkimiyetini tanımaksızın yaşayan **Karluklar**, **Oğuzlar** ve **Batı Türklerinden** 200.000 çadır halkı İslâmiyeti bir günde kabul ettikleri gibi, **Kaşgar** ve **Balasagun** havaliside İslâmiyeti toptan kabul ettiler.

Daha pek çok "**tarihî**" kayda göre; "*Milâdî VII. asrın ilk yarısında **Ceyhun nehrini** geçmek ve aşağı **Türkistan'**ın* (İslâmî kaynaklarda ***Maveraü'n-Nehr***) *iç kısımlarına doğru ilerlemek isteyen Arap ordularını durdurmak ve onları Ceyhun Havzası'na sokmamak için harekete geçen Türk Hakanı ile **Ahnef b. Kays**'ın ilk defa **Mert er-Revz**'de karşılaşmaları (642/22) bir tarafa bırakılacak olursa, eski Türklerle Araplar arasında ilk siyasî, ya da sosyal ve kültürel münasebetlerin hangi çağlarda ve nasıl bir ortamda başladığı hakkında, henüz kesin bir kanaat arz edemeyiz. Bununla beraber, İslâmiyet'den önce **Hunlar** ve **Sakalarla** birlikte Anadolu'ya gelen bir kısım Türkler'in bulunduğu fikrine itibar eden görüşe göre; bazı Türk kavimleri, ilk defa Anadolu'da İslâmiyet'le tanışmışlardır."*[4]

---

2 Köprülü, M. Fuat, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, s. 8-17.

3 Köprülü, a.g.e., s. 10-12.

4 Abdurrahman Güzel, *Bâzı Müesseselerimiz ve Şahsiyetler Etrafında Millî Kültür-Millî Birlik,* Ankara 1991, s.21-58; Hermann Vámbéry, Das Türken Volk, Leipzig 1885.

"Türk-Arap münasebetlerinin, Hz. Peygamber ve dolayısıyla İslâm dininin ortaya çıkmasından çok daha önce, ilk defa **Sasanî** ordularında çarpışan Türklerle başladığı söylenebilirse de, cahiliye devri **Arap şiirinde Türkler'den ve Türk kahramanlığından bahsedilmiş olması** bu temasları çok daha önceki devirlere kadar götürmektedir."[5] **Kütüb-i Sitte**'de Türkler üzerine söylenmiş hadis metinleri incelendiğinde[6] görülecektir ki, Hz. Peygamber zamanında bile Türklerle Müslümanlar arasında sıcak bir ilgi mevcuttur.

Sahih-i Müslim'de, **Ebu Saidi,** ***Hz. Muhammed***[7] ***(s.a.v)'in; 'Kadir Gecesi***'nin fazileti babında, *bir Ramazan ayı ortalarında*[8]*;* Medine'de bir ***Türk Kubbesi/Çadırı***nda *itikâfa çekildiğini* ve burada on gün on gece Rabbına ibadette bulunduğunu rivayet etmektedir.[9]

Hz. Muhammed (s.a.v)'in TÜRKÇE OLARAK YAZDIĞI İslam'a Davet Mektubu hakkında; *Kazan* âlimi *Naziretü'l-Hak* sahibi Şahabeddin Mercâni, Müstefadü'l-ahbar'ında İbn el-Esîr'in Usûdü'l-Gabe'sinde Ümeyir İbn Afsa'l-eslemî tercümesini şu şekilde naklediyor:

Peygamber huzurunda **Türkçe bilen** bulunduğunu, hatta ***Türkçe bir mektup yazmış olduğunu***, mektubu en yakın olan ve ihtilatları bulunan **Bulgar ve Hazarlar'a** yazılabileceğini de ilâve etmişlerdir.

Bu konuda **Reşid Rıza**'da, ***Müstefadü'l-ahbâr'***ı okumaksızın, ***El-Menâr***'ın beşinci cildinde **'Türkçe Davet İddiası'** başlığı altında matbu nüshayı doğru bulmuş, tahrif ve tebdili kabul etmemiştir. Bu matbu nüsha 772/1371 yılında yazılan *Kahire Devlet Kütüphanesi'*ndeki yazma nüshaya uygundur.[10]

Hz. Muhammed'in TÜRK DİLİ hakkında; 'Türk dilini öğreniniz! Çünkü onların uzun sürecek bir hükümranlıkları vardır'[11] buyurmuştur

Hz. Muhammed'in 'İstanbul'un fethine dair, ***"İstanbul'u fetheden fâtih ne büyük bir fâtih ve onun askerleri de ne şerefli askerlerdir."*** hadisi çerçevesinde, ***Hz. Ömer*** zamanından ***Fâtih Sultan Mehmed***'de kadar pekçok seferler düzenlenmiş, fakat *fetih müjdesi ve şerefi* ancak***, 29 Mayıs 1453'***de ***Fâtih Sultan Mehmed'***e nasip olmuştur. Bu husus, **Kur'an-ı Kerim'**in **Sebe Suresi** 15. âyetinde de ***'beldetü't-tayyibetü***'ye tarih düşürülerek 857/**1453** İstanbul'un fethi bulunmuştur.

Tarihhü'l-Hâmis'in[12] beyanına göre Mısır Kıralı **Mükavkis'**in Hz. Muhammed

---

5 Zekeriya Kitapçı, Hzl. *Peygamberin Hadislerinde Türkler*, Türk Dünyası Araştırmaları, sayı: 43, İst. 1986, s. 6.

6 Bu hadisler için bkz. Z. Kitapçı, a.g.e. s. 41-109.

7 Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Türkler hakkındaki Hadisleri için bak: Abdurrahman Güzel, *Dini- Tasavvufi Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara 2018, 8. Baskı, s. 143-162i.

8 Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı İzmirli, *Şark kaynaklarına Göre Müslümanlıktan evvel Türk Kültürünün Arap yarım adasında İzleri,* İkinci Türk tarih Kongresi, İstanbul 20-25 Eylül 1937, 2. Baskı, Ankara 2010, s.281, 1016-1017.

9 D. H. Yıldız, a.g.e., s. 29; R. Şeşen, a.g. m.; TDV., İA., C. 41, s. 475.

10 Daha fazla bilgi için bak:İsmail Hakkı İzmirli, a.g.e.,s. 285-289; 1017-1o18.

11 Z. Kitapçı, a.g.e., *Divan-ı Lugati't Türk*, s. 2-3, (Besim Atalay Çevirisi), Ankara 1939, I, XIV- XVII ve XIII.

12 Diyarbekirli Kadı Hüseyin, *Tarihhü'l-Hâmis*, Mısır,900/1495(?), C.2., s. 42.

(s.a.v.)'e üç Türk Kardeşi gönderir. Bunlar da; ***Marye,*** kız kardeşi ***Şirin,*** oğlan kardeşi ***Mağbu(r)n'***dur. Hz. Muhammed (s.a.v.), *Marye* ile evlenir ve bundan ***Hz. İbrahim*** doğar, fakat **Hz. İbrahim**, ancak 18-20 ay yaşar ve sonra vefat eder. **Hz. Muhammed** (s.a.v.) buna çok üzülmüştür.[13] Dolayısıyla **Hz. Muhammed** s.a.v. zamanında sahabeler arasında böylece üç Türk bizzat bulunuyordu.[14]

Özet olarak ifade etmek isteriz ki; ***Hz. Muhammed*** (s.a.v)'in;

'*Türk soyundan* geldiği[15], *Türk Çadırı'nda İtikâf'a* çekildiği[16], sahabeleri arasında üç Türkün bulunduğu[17], oğlu İbrahim'in annesi Marye'nin Türk kızı olduğu[18],*Türkçe İslam'a davet Mektup yazdığı*[19], *Türkleri kötüleyen hiçbir Hadisi'nin olmadığı*[20], *Türklere tecavüzü yasaklayan Hadislerinin*[21] *olduğu,* ***Türkler ve Türk Dili'*** hakkında birçok ***Hadisleri***nin, ***'Kur'an-ı Kerim, Kütüb-i Sitte ve Divan-ı Lügati't-Türk'***te bulunmaktadır.

Geniş bir zamanı muhtevî bu hadisler dikkate alınırsa, Türk ırkının istikbaline dâir mucize kabilinden bilgiler vermektedir. Bu hadislerde, Arap Müslümanlar, ilk zamanlardan beri Türkler'e karşı iyi niyetli olarak şartlandırılmış oluyorlardı.

Ebu Dâvûd ve Nuaym b. Hammad'ın rivayet ettikleri bir hadiste, **Türklerin batıya yapacağı üç büyük seferden** söz edilmekte ve hadisin son cümlesi:

"Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, Türkler (çok yakın bir gelecekte) atlarını Müslüman mescidlerinin direklerine bağlayacaklardır"[22] buyrulmaktadır. Şüphesiz Türk milletinin Müslüman mescidlerine at bağlaması çok hayırlı bir iş olmuştur. Hz. Peygamber'in buyruğu olan bu mucizevî hareket yavaş yavaş gerçekleşmeye başlamış; VII. yüzyılın başlarında *ferdî,* VIII. ve IX. yüzyıllarda *boy, kabile ve obalar* halinde **'İslam Dini**'nin Türkler tarafından kabullenmesi tamamlanmış oluyordu. ***Orta Asya****'da (Karluk, Göktürk ve Karahanlı Türkleri),* ***Afrika****'da (Tolunoğulları, İhşidi Türkleri),* ***Balkanlar****'larda (İdil-Volga Bulgar Türkleri),* ***Avrasya'***da *(Saçoğulları Türkleri),* VIII. asırdan itibaren de 'İlk Türk-İslam Devletleri'ni bu değişik coğrafi bölgelerde kuruyorlardı.[23]

Gerek doğu ve gerek batı şarkiyatçılarının çeşitli eserlerinde ifade ettikleri gibi, Türklerin İslâmiyet'i seçişi, kılıç zoruyla olmamıştır. Orta Asya'nın bu cihangir milleti, **Bilge Kağan**'ın veziri **Tonyukuk**'un da Abidelerde açıkça belirttiği gibi *statik, ruhban ve içe dönük bir din* ile kaybolup gitmemek için denedikleri birkaç dinden vazgeçmişler, statik dinleri kabul eden küçük gruplar ise, asıllarını kaybedip

---

13 Kitabü'l-cemâiz, Sahihi Buhari.
14 İsmail Hakkı İzmirli, a.g.e.,s. 281, 1016.
15 İsmail Hakkı İzmirli, a.g.e.,s. 1013-1015.
16 İsmail Hakkı İzmirli, a.g.e.,s. 1016-1017.
17 İsmail Hakkı İzmirli, a.g.e.,s. 1016.
18 İsmail Hakkı İzmirli, a.g.e.,s. 1016.
19 İsmail Hakkı İzmirli, a.g.e.,s. 1017-1018.
20 İsmail Hakkı İzmirli, a.g.e.,s. 282.
21 İsmail Hakkı İzmirli, a.g.e.,s. 284.
22 Geniş bilgi için bkz. Kitapçı, a.g.e., s. 40
23 Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. H. Dursun Yıldız, İslâmiyet ve Türkler, İstanbul 1980; İsmail Hami, Danişmend, *Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu?* Konya, 1978, (İkinci baskı) s. 61 vd.

gitmişlerdir. Halbuki İslâm'ın hem *ruhî cephesi* hem de *sosyal bir cephesi* vardı. Yani İslâmiyet, dinamik bir din idi. Türk millî ruhuyla tamamen uygunluk arzeden bu hayat nizamı, tetkik edildikten sonra **Türkler** tarafından resmen kabul edildi.

Türkler artık Müslüman idi. Şu da var ki, eski Türk dinî inancı *(Gök Tanrı Dini)*[24] esasen vahdet prensiplerine uygun, *Haniflik Dini*' idi. Fakat İslâmiyet'in uluhiyyet anlayışı, insan şuurundan doğmuş olan *Gök Tanrı dininin* uluhiyyet anlayışından tabiî ki daha mükemmel olacaktı. İşte bu ve benzeri sebeplerle Türkler, İslâm'ı benimsemiş, âdeta bayraktarlığını yaptıkları bu dinle milliyetlerini birleştirip yeni bir şahsiyet kazanmışlardır[25].

Son zamanlarda yapılan bazı araştırmalarda, Orta Asya Türklüğü'nün İslâmiyet öncesindeki dini ile İslâmiyet arasındaki kuvvetli benzerlikler tesbit edilmiştir[26].

Böylece, İslâmiyetin Türkler tarafından resmen kabulü; Türklerin *din, dil, kültür, fikir* vb. yapısında mühim değişiklikler meydana getirdi. Tek Tanrı inancına eskiden beri sahip olan Türkler; İslâmiyeti, bütün ruhu ve benliğiyle benimsediler. Onun ahlâk ve fazilet anlayışını, kendi vicdan dünyalarına son derece uygun buldular. İslâm kültür ve medeniyetinin tesirinde yeni bir edebiyat ve yeni bir sosyal yapı doğdu.

İslâm dini Türkler arasında bu geçişten sonra önce **itikadî** sahada gelişir. Daha sonra dinin muhtevasında mevcut olan **zühdî** taraf üzerinde çalışmalar başlar. Yani İslâm dini muğlak bir din değil, bilâkis herkesin kolayca anlayabileceği ve yaşayabileceği bir din olarak tanıtılır. Böylece İslâm dininin ana kaynakları olan **Kur'an-ı Kerim** ve **Hz. Muhammed'in hadisleri** halkın anlayabileceği bir dille *(edebî veya nasihatvarî metinler ile)* anlatılmaya başlanır. Bu çalışmalar neticesinde **Zühdî** taraf iyice yerleşince, bu sefer de "**fikrî**" taraf doğar ki, Türkler arasında bunun adı "**tasavvuf**" olur.

Bu hülâsadan sonra, Türklerin güney yolundan gelerek İslâmiyet'i seçen grupların, özellikle ***Maverünnehr*** çevresinde güçlü bir teşkilat kurduklarını görüyoruz. Hatta "**Samarra Devri**" diye bilinen (836-82) yılları arasında *Abbasî Halifesi*'nin en güçlü destek olarak gördüğü **Türk birlikleri**, Abbasî devlet teşkilatında nüfuzunu arttırıyordu. Bu arada Müslümanlarla Bizanslıların aralarında geçen tarihî savaşlarda Türkler'in de bulunduğu bilinmektedir.

Türk-İslâm tarihînde en önemli hadiselerden biri, Karahanlıların X. yüzyılda İslâmiyet'i resmen kabul etmeleri ve **Türk-İslam Devleti**'ni kurmalarıydı. Bu büyük hadiseden sonra Türkistan'dan, Anadolu'ya kadar siyasî ve kültür tarihîmizin rengi tamamen değişik bir durum arz eder.

---

24 *Gök Tanrı'nın Sıfatlarına İslam'daki 'Esmâü'l-Hüsnâ'*daki benzerlikler için bak:'Sait Başer, *Kök Tengri*, 2. Baskı, İstanbul 2011.

25 Bu meselenin izâhı için bkz. İ. Hâmi Dânişmend, a.g.e., Brockelmann, ***Historie des Pieup es des Etots İslâmiques***, 1949 Paris s. 149-150; Prof. Dr. Hakkı D. Yıldız, a.g.e.,

26 Bkz. Şaban Kuzgun, "*Haniflik*" ve Vehbi Ecer, "*Eski Türklerin Dini Haniflik İdi*", **Töre Dergisi**, sayı: 142, Yıl 12, Mart 1983, s. 73-75 Dr. Vehbi Ecer, a. g. m, sayı 139, yıl 12 Aralık 1982, s. 33. vd. Dr. Vehbi Ecer, a.g.m., sayı 140, yıl 12, Ocak 1983, s. 62. vd. Dr. Vehbi Ecer, "*Türklerin Eski İnanışlarında İlahi Din İzleri*" **Töre Dergisi**, Sayı: 141, yıl 12, Şubat 1983, s. 62. vd.

B. ANADOLU'DA YUNUS EMRE'Yİ HAZIRLAYAN TARİHÎ VE TASAVVUFÎ UNSURLAR[27]

Burada Yunus Emre'yi hazırlayan **tarihî ve tasavvufî** şartları inceleyeceğimiz için Horasan havalisinin tasavvufî yapısına kısaca bakmamız gerekir. Birçok kültür hareketinin merkezi olan **Horasan**, sûfî hareketlerin de odağıydı. **Maverünnehr** İslâmlaştıktan sonra sûfîlik cereyanı, Türkistan'a girmiştir. Hicrî III. yüzyılda sûfilerle dolu olan **Hamedan**, **Nişabur** ve **Merv** gibi, IV. yüzyılda da **Buhara** ve **Fergana**'da mutasavvıflar çoğalmıştır. Bu gelişmeler sırasında, **Fergana Türkleri**, kendi şeyhlerine "**Baba**" adını vermişlerdir. Daha önce Horasan'a gelen Türkler arasından "**Muhammed Mâşuki**" ve "**Emir Ali Abu Halis**"[28] gibi bazı tanınmış sûfiler yetişmiştir. Böylece Türkler arasında sûfilik cereyanı hızla yayılmış ve onlara yeni fikirler götürmüşlerdir. Bu dervişler, Türk halkına umumiyetle Hikmet'lerle yaklaşıyorlar, Allah rızası için iyilikte bulunmaya davet edip[29] zühd ve takvayı öğretiyorlardı. Böylece "**Medrese-Tekke-Halk**" üçlü kültür bütünlüğünü tesis ediyorlardı.

Eski ozanların yerini dolduran bu "**Baba**" veya "**Ata**"lardan ilk bilinenleri; "**Arslan Baba**, **Korkut Ata** ve Çoban Ata", isimleriyle maruf sûfilerdir[30]. Bu ilk bilinen Türk sûfilerinin kimlikleri hâlâ rivayetlerden ibarettir. Fakat bunlar arasından öyle bir sûfî çıkmıştır ki, yüzyıllarca tesirini, manevî nüfuzunu koruyarak Türk Milleti'nin âdeta fikir dünyasını tek başına ihya etmiştir.

Bu "**Hoca Ahmet Yesevî**"dir ki, *Türk-İslâm tasavvufunun* tefekkür yapısını, halis Türkçe ile yazdığı şiirlerinde ortaya koymuş, yüzlerce talebesiyle uyandırdığı ocaklarla İç Asya'dan Balkanlar'a ulaştırmıştır. Gerek yaşarken gerekse vefatından sonra birçok kerâmetler gösterdiğini menkıbelerden öğrendiğimiz **Hoca Ahmed Yesevî**'nin şöhreti, bütün **Türk-İslâm Dünyası**'na yayılmıştır. Bilhassa **Cengiz İstilası** esnasında **Harezm**, **Horasan** ve **Azerbaycan** yoluyla Anadolu'ya gelen **Yesevî Halifeleri**, Türk Milleti'nin İslâmiyeti bir "**Gönül Dini**" olarak sevmesinde ilk ve tek müessirdir.[31]

Ahmet Yesevî'nin "**Hikmet**"leri konumuz açısından önemlidir. O'nun, millî tarz ve şekil ile sûfiyâne hikmetleri dile getiren manzumeleri, daha sonra **Anadolu**'da bir "**Yunus Tarzı**"nın doğmasında ve dolayısıyla Anadolu Türk sûfilerinin İlâhi'lerinde esas mayayı teşkil eder.

Türk tarihînde "**Horasan Erenleri**" adıyla bilinen bu ilk erenler, şüphesiz **Ahmed Yesevî**'nin kaynağından beslenmişlerdir. Bu erenlerin birçoğunu bilahare Anadolu topraklarında görüyoruz.

---

27 Bak: Güzel, Abdurrahman, **MUTASAVVIF YUNUS EMRE**, *Hayatı Eserleri,* Ankara 1991, s. 9-16.
28 F. Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, s. 19.
29 Köprülü, a.g.e., s. 19.
30 N. Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I, İst. 1971, s. 276
31 Yesevî için bkz. Köprülü, a.g.e., Kemal Eraslan, **Divan-ı Hikmet'den Seçmeler**, Ankara 1983.

"1071 Malazgirt Zaferi"yle açılan "**Doğu Anadolu Kapısı**" ve sonra güçlü bir "**Millî Devlet**" olarak yerleşen "**Büyük Selçuklu**"lar, Hıristiyan âlemini telaşa düşürürken, bilhassa XII. yüzyıldan sonra gelen siyasî gelişmelerle daha da güçleniyordu.

Özellikle **XIII. yüzyıl Anadolusu**, bir yandan siyasî buhranlara sahne olurken, diğer yandan kültür faaliyetlerine aralıksız devam etmiştir.

"*Türklerin umumî tarihînde XIII. yüzyıl büyük bir buhran asrı olarak kabul edilmektedir. Zira, bir taraftan İran tesiri her şeyde azamî nüfuzunu gösterirken, diğer tarafta Selçuklula-rın temsil ettiği Türk siyasî hakimiyeti Moğol nüfuzu altında bir mahkûmiyet şekline girdiği halde, bir yandan da daha sağlam ve daha taze siyasî teşekküllere meydan verecek yeni yeni âmillerin faaliyetine şâhid oluruz.*"

Aslında bütün bu sancılar, genç bir devlet teşkilatının habercileri gibidir. Çünkü XIII. yüzyılın bu siyasî karmaşıklığı ve Anadolu Türklüğü'nün Moğol akınlarına maruz kalması, her şeyden evvel **millî birlik ve beraberlik** fikrinin yeniden teşekkülü için faydalı olmuştur. Hele tasavvuf cereyanının yeniden filizlenmesi, devrin buhranlarıyla yakından ilgilidir. Bu devirde, klasik Arap ve Acem sufilerine âit eserlerin *tercüme ve şerhlerinin* şehir muhitlerine yayılması, Moğollar'ın Anadolu'ya kadar sürdükleri Türk dervişlerinin neşrettikleri "**Hikmet Tarzı**" halkın yeniden düşünmeye başlaması demektir.

Mevlâna, **Hacı Bektaş Veli, Sultan Veled**, **Ahmed Fâkih, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal....**vb'leri gibi mutasavvıflar gerek Farsça ve gerekse sâde Türkçe ile mükemmel bir fikir potansiyeli yaratmakta idiler. Özellikle bir **Yesevî muakkibi** olarak değerlendirilebilecek **Yunus Emre** ve **Kaygusuz Abdal**, Türk tefekkür tarihînde, eşi ve benzeri bulunmayacak bir vazifenin icrasını gerçekleştirmişlerdir.

XIII. yüzyılın bu **fikrî-tasavvufî** faaliyetleri, Beylikler Döneminde de aynen devam ederken, devrin dört büyük tarikatının **Nakşibendilik**, **Mevlevîlik**, **Bektaşâlik** ve **Halvetilik** olduğunu görmekteyiz.

Türk sûfi literatüründe "**Abdalân-ı Rûm**" diye geçen ve haklarında ilk derli toplu bilgiyi veren **Aşık Paşazâde** tarafından "**Anadolu Gazileri**, **Anadolu Abdalları**, **Anadolu Bacıları**" diye dörde ayrılan[32] Anadolu Türk sûfileri, Anadolu Türklüğü'nün tarihinde her bakımdan incelenmesi gereken bir grubu teşkil etmektedir.

Bu Horasan mayalı erenler, **Osmanlı Türk Devleti**nin kuruluşunda en önemli rolü oynamışlardır. Anadolu'nun fethi ile birlikte görülmeye başlayan bu **Abdalân-ı Rûm** -diğer bir tâbirle **Horasan Erenleri**- çevresinde teşekkül etmiş olan edebî bir gelenek de **Saltuknâme**, **Battal-nâme**, **Danişmend-nâme** gibi lirik eserler, Müslüman Türk orduları önündeki **Horasan Erenleri** hakkında, asıl müracaat kaynaklarımızdır.

Bilindiği gibi Selçuklu Anadolusu, mânevi kültür bakımından oldukça yüksek dereceye erişmiştir. Çocuklara "**okuma-yazma öğretmek**" maksadıyla her mescid

---

[32] **Aşıkpaşazâde-Aşıkpaşaoðlu Tarihi**, (Hzl.) Nihal Atsız, Ank. 1985, s. 195.

yanında İlk Mektepler, her tarafta **Medreseler** yapılmıştır. Bilhassa Moğol istilası üzerine doğudan birçok **Türk-İslâm âlimi**, şâir ve **mutasavvıfların** Anadolu'ya gelip yerleşmeleri, buradaki fikrî faaliyetleri çoğaltmış, Selçuklu medreselerine haklı bir şöhret kazandırmıştır.

XII. asrın ikinci yarısından beri burada başlayan fikrî hareketler, XIII. asırda birtakım büyük şahsiyetler yetiştirmiştir. Ayrıca bu devirde **Türk Dili ve Edebiyatı**'nın da kuvvetli bir inkişaf gösterdiği, **Türkçe**'nin bu sahada hakimiyetini bir kat daha artırdığı görülüyor[33].

Anadolu'da teşekkül eden **Edebî lehçe**nin esasını **Oğuzca** teşkil etti. Anadolu'da yerleşen **Oğuzlar,** kendileriyle beraber bütün edebî an'anelerini de getirmişlerdi. **Ahmed Yesevî** ve muâkkiplerinin eserleriyle Anadolu, edebî mahsuller bakımından zenginleşiyordu. Malzemesi dile dayanan halk ve bilhassa **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı** (*Tekke Edebiyatı*) mahsulleri[34] şüphesiz ki Orta Asya'dan getirilen geleneği devam ettiriyordu. Bunun yanında yazılı edebiyatın da XIII. asırdan itibaren başladığına işaret etmeliyiz. Anadolu Selçukluları zamanında daha XII. asırda Anadolu'nun büyük merkezlerinde İslâm kültürünün kuvvetlendiği, medreseler açıldığı, hükümdarlar adına **Türkçe-Arapça-Farsça** eserler yazıldığı mâlumdur.

XIII. asırda Anadolu'nun *siyasî ve iktisadî* vaziyeti, bilhassa ilk Moğol istilasıyla başlayan maddî ve manevî buhran, bu sahada tasavvuf cereyanını kuvvetlendirmişti. Arap-Acem tasavvufunun tesirinde kalan Türk sofîleri, **Ahmed Yesevî** ve **muakkiplerinin** *Türkçe eserleriyle* karşılaşınca, onlar da **Türkçe** olarak eserler vermeğe başladılar.

Bilhassa Mevlânâ'nın **Batı Oğuz Lehçesiyle** olmayan **mülemmâları**, Sultan Veled'in **Divanı'nda ve mesnevilerinde Türkçe parçalar**, Yunus Emre'nin **Divan**'ı ve **Risâletü'n-Nushiyye**'si, Aşık Paşa'nın **Garibnâme**'si ve **musammât tarzında yazdığı şiirleri**, Şeyyad Hamza'nın **Yusuf u Züleyha** mesnevisi, Kaygusuz Abdal'ın **Gülistan**, **Miglete-nâme**, **Budala-nâme**, **Vücud-nâme**, **Mesnevileri**, **Divan**'ı ve nihayet Gülşehri'nin İran'ın büyük sofi şâiri Ferideddûn-i Attar'ın "**Mantıku't-Tayr**" adlı eseri bu edebiyatın ilk mahsulleri arasında yer almaktadır. Böylece **Selçuklu ve Osmanlı Türkiyesi**'nde Türk âlim ve ediplerinin değerli eserler yazdığını da görüyoruz.

Türkiye, Selçuklular devrinde; *cami, hastane, kervansaray, medrese* ile imar edilmiş büyük bir kültür merkezi olmuştur. Eskiden *Bağdad, Buhara* şehirleri gibi, bu çağda **Konya ve diğer Anadolu şehirleri,** dışarıdan; İslâm dünyasının her tarafından, hattâ **Endülüs**'ten talebe ve müderris çeken üniversite merkezleri haline gelmiştir[35].

---

33 M. F. Köprülü, a.g.e., s. 119-121.

34 Şükrü Elçin, "*Türkiye'de Halk Edebiyatı*", **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1976, s. 522; **Halk Edebiyatı Araştırmaları**, Ankara 1977, s. 1.

35 İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara 1988, C. 1, s. 25-29; Y. Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul 1977, C. 2, s. 68-69.

XIII. asırda **Türkçe manzum** olarak yazılan başlıca eserler; **Hoca Dehhânî**'nin şiirleri, *Hikâye-i Şeh-i San'an, Battal-nâme*; **Seyyâd İsâ'**nın *Ahval-i Kıyâmet, Sal-nâme'si* ve İbni Alâ'nın *Dânişmend-nâme'*leridir.

Ayrıca **Sultan Veled**'in Türkçe şiirleri, **Ahmed Fakih**'in Çarh-nâme ve *Evsâfü'l-Mesâcid* manzumeleri, Şeyyad Hamza'nın Yusuf ve Zeliha, Dâstan-ı Sultan Mahmud mesnevîleri de bunlar arasındadır.

Osmanlılar döneminde, XIV. asırda da Anadolu'da geniş bir kültür faaliyeti ile karşılaşıyoruz. Tamamı elimize geçmediği muhakkak olan bu edebî mahsullerin başlıcaları şunlardır:

Barçınlı Mehmed oğlu Mahmud'un *Bâz-nâme*'si, **Ankara'lı Mehmed oğlu Mustafa**'nın *Sûretü'l-Mülk Tefsiri*, Ârif Ali'nin *Dânişmend-nâmesi, Kabus-nâme, Marzubân-nâme, Kelîle ve Dimne*, **Yûsuf-ı Meddâh**'ın *Varaka ve Gülşah* mesnevisi, **Hacı Paşa**'nın Teshîl'i, **Eflâkî**'nin Menâkıbu'l-Arifîn'i, **Halil oğlu Yahya**'nın Fütüvet-nâme'si, **Gülşehrî**'nin Mantuku't-Tayr'ı, **Hoca Mes'ud**'un Süheyl Nevbahar'ı, **Hoca Mahmud**'un Ferheng-nâme-i Sâ-dî tercemesi, **Aşık Paşa**'nın Garib-nâme'si, **Ahmedî**'nin Dîvan'ı ve İskender-nâme'si, **Kadı Burhaneddin Ahmed**'in Divan'ı, **Kaygusuz Abdal**'ın Gülistan'ı, Mesnevi, Dilgûşâ, Saraynâme, Budalanâme, Miglâtanâme, Vücud nâme ve Divan'ı... vb.'lerini zikredebiliriz.

Görüldüğü gibi, XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu'da büyük inkişaflar kaydedilmiştir. *Orta Asya, İran ve Anadolu*'da yetişen ve eserleriyle Anadolu'da büyük isim yapan **Mevlânâ**, **Sâdî**, **Attar**, **Nizamî**, **Firdevsî**, **Selmân** gibi simalar, zamanlarında ve daha sonra yetişen şâirlerimize örnek olmuşlardır.

XIII. asırda **Yunus** ve XIV. asırda **Nesîmî ve Kaygusuz Abdal,** Türk şiirinin en büyük şahsiyetleridir. Hem şâir hem de mutasavvıf olan bu şâirlerin mükemmel şiirleri zamanımıza kadar orjinalitelerini kaybetmeden gelmişlerdir.

Nihayet **Yunus Emre, Anadolu** sahasında '**Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**'nın kurucusu, **'Risâletü'n-Nushiyye ve Divan'**ı da bu sahanın ilk eserleridir. Biz de bu çalışmamızda;

'Yunus Emre'nin Menkıbevî-Tarihi Hayatı'nı, Eserlerinde görülen Dini, Tasavvufî, Fikri Özdeyişleri, Hacı Bektaş Veli, Mahdumkulu ile aralarındaki ortak Unsurları, Nazım Tür'leri ve Anlatım Şekilleri' üzerinde kısa boyutlarıyla vermeye çalışacağız:[36]

[36] Bu Bölüm için bak: Güzel, A., ***Mutasavvıf Yunus Emre***, *Hayatı Eserleriş*, Ankara 1991, s. 11-16

Birinci Bölüm

YUNUS EMRE'NİN HAYATI VE ESERLERİ

A. YUNUS EMRE'NİN HAYATI

Bilindiği gibi **Köprülü Mehmed Fuad** Bey ***'Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar'*** adlı eserinde **Orta Asya** merkezinde **Ahmed Yesevi, Anadolu** merkezinde **Yunus Emre, "Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı"**nın kurucuları olarak görmüştür. Ahmed Yesevi'nin **Fakr-nâme, Divanı;** Yunus'un, **Risâletü'n-Nushiyye *ve Divân***'ı da bu sahanın ilk eserleri olarak yerini almıştır.

Anadolu'daki **Tasavvuf Cereyanı**; yalnız taklidî olmayan; sâde, halk diliyle, halk diline mahsus *deyim, atalar sözü, teşbih ve mecazlarla,* tamamiyle Türk ve orijinal yani yeni bir *hikmet türü* yarattı ki, bunun doğmasında **Yesevî muakkiplerinin** de büyük tesiri olmuştur. Bu tarzın Anadolu yakasındaki mümessili de **Yunus Emre'**dir. Yunus'un sanatı tamamiyle '*millî, yani bir Türk sanatı'*dır'[37].

Yunus Emre*; tefsir, hadis, kelâm, tasavvuf*, gibi klasik bilgileri çok iyi bilen, Şirâzlı Sâdi'nin bir gazelini nazmen Türkçe'ye çevirecek kadar Farsça'ya âşina ve hâkim bir şâirdir. Bu haliyle o, pek çok şiirlerini arûzla yazdığı halde halktan kopmadığı, muhitini unutmadığı, öbür şâirler gibi taklit yolunu tutmadığı için 'halkın şâiri' olmuştur. Birçok şiirinde

---

[37] M. F. Köprülü, **Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış: I: XIII. ve XIV. Asırlar-YTM**. 1, 193., s. 277-280.

tasavvufî unsurlar üstün olmakla beraber, bazı şiirlerinde de tamamıyla reel unsur hâkimdir. Yunus'un bu üstün kudreti kendisinden sonraki şâirlere de tesir etmiş ve birçok muakkipler yetiştirmiştir[38].

Yunus Emre'nin fikrî kaynağını teşkil eden **Vahdet-i Vücûd** fikrine göre âlem, bir tek hakikat ve vücuttan ibarettir. Çokluk, "**Bir**"in tecellisidir. Allah, mutlak ve tek varlıktır. O'nun varlığının bir sebebi, başlangıcı ve nihayeti olmayışıdır. Bu fikrî yapıdan kaynağını alan **Yunus Emre**'ye göre, bütün mahlûkat Allah'tan zuhur etmiştir. Varlığın aslını bilen **göz**, baktığı her yerde Tanrı cemalini görecektir. Yunus ve fikrî kaynağı olan tasavvufa göre, **Mutlak Zat**'ın nûru, âlemleri kaplamıştır. Varlığın evveli ve âhiri, önü ve sonu **Hakk**'tır. Yunus,

"Sensin bu gözümde gören, sensin dilümde söyleyen
Sensin beni var eyleyen, sensin hemin öndin sona"

beyitiyle bu fikri en güzel şekilde anlatabilmektedir.

Allah'ın zatıyla beraber başka bir şey mevcut değildir. Hâlen de O'nunla beraber bir şey yoktur. "**Allah vardır, O'nunla beraber birşey yoktur**" hadisi bununla ilgilidir. Yunus, bu hadisteki fikri;

"Yogidi bir bârigâh varıdı ol pâdişah"

mısrasıyla ifade eder.

Yunus Emre, *Vahdet-i vücûd* nazariyesinde zikredilen "**sen-ben**" fikrinin yokluğunu

"Yunus imdi sen-ben iken âşıklara ne sen ü ben
Yoklukdurur anı sevmek koyın ayruksı bakışı"

beytiyle açıklamıştır.

Tasavvufta ve İslâm Dini'nde "**Allah'tan başka mâbud yoktur**" düşüncesi, tevhidin esasını teşkil eder. Tasavvufî görüş ve buna bağlı olarak Yunus Emre, *tevhid fikrini Vahdet-i vücûdcu* bir daire içinde telakki eder. Yunus, tevhid fikrinin dört merhâlede yaşanılacağını bilir. Bu makamlar; **isimler tevhidi**, **fiiller tevhidi**, **sıfatlar tevhidi** ve **zat tevhidi**dir. Bütün bu makamlar Yunus'un şiirlerinde sistemli olmasa da ayrı ayrı yerlerde işlenmiştir.

İsimler Tevhidi: Temelini "**Tanrı Âşkı**"nın teşkil ettiği "Âşk" Yunus'un gayesidir. Aşıkların gayesi de "**zât-ı tevhidi**" yaşamaktır. Âşık, vahdeti bulduktan sonra **sen-ben** demeyi terk eder. O merhâlede âşık, dil ile tevhidden geçmiş, tevhidi gönlüne sindirmiştir.

Fiiller tevhidi: Bunu yaşayan sâlik, zerrede bir bir gösterilen ibretlerin fâilini bilir. Bu makamdaki kişinin aklı mat olur. Her işi Allah yaptırır. İnsanın kendi aklı

---

38 A. Gölpınarlı, **Kaygusuz Abdal**, **Hatayî**, **Kul Himmet**, İst. 1953, s. 3-5.

ve iradesiyle her hangi bir iş vuku bulmaz. Fâili tanıyan ve bilen kişi, hayır ve şerrin Allah'tan olduğunu anlar, inanır ve,

"Yürürisem önümdesin söylerisem dilümdesin
Otururisem yanumdasın ayrukda ne bâzarım var" der.

Sıfatlar Tevhidi: Tevhidin üçüncü merhâlesi olan "**sıfatlar tevhidi**"nde sâlik, kâinatta vücûd bulan bütün eşyanın, Hakk'ın sıfatı olduğunu anlar. Renk, şekil ve sıfatlar Hakk'ın birer tecellisidir. Sıfatlar tevhidinde sûret çok, hakîkat tektir. Yunus bunu;

"İlmünde gark oluben ben beni bilmezüm
Dil ile söyleyüben sıfatun iremezüm"

beytiyle ifade eder.

Zat Tevhidi: *Fenafillahta* yaşanır. Bu makamda, görülen her varlık izâfidir. Varlığını terk eden kişi, zatı ve zatın sıfatlarını her dem seyreder;

"Her sevdüği terkin ura kayıkmaya değme yana
Her dem anın seyr; angâhı hem zat u hem sıfatı"

Tevhid inancı ve Vahdet-i vücûd nazariyesi ile beslenen Yunus'un fikir ikliminde, Anadolu Türk insanının yaşadığı hayat tarzı, Türk destanları, İslâmî kıssalar ve hikâyeler ile mutasavvıf şahsiyetlerin te'sirlerini görmek de mümkündür.

Yunus, Hallâc-ı Mansur'u;

*"Mansur eydür **Ene'l-Hakk** dir suretin **od**'a yak*
Dirüz dâra gelsünler ben dârı kırup geldüm"

*"Ol **Hallac-ı Mansur** ile söylerdi **Ene'l-Hakk**'ı*
Hem yine anun boynına dâr urganın dakan benem"

gibi mısralarla ve daha başka şiirlerinde sık sık zikreder.

Yunus'un eserlerinde; 'İbrahim bin Ethem, **Cüneyd-i Bağdâdî**, **Ma'ruf-ı Kerhî**, Şiblî, **Necmeddin Kübrâ**, **Abdurrezzâk**, **Mevlâna Celâleddin Rûmî**, **Ahmed Fakih**, **Taptuk Emre**, **Barak Baba**, **Seydî Balım**, **Geyikli Baba....vb'leri'** isimleri geçen mutasavvıf şahsiyetlerdir. Yunus, yukarıda isimlerini saydığımız şahsiyetler etrafında teşekkül eden menkıbelerden, bunların kerâmetlerinden mutlaka etkilenmiştir.

Mutasavvıf şahsiyetlerin dışında tesirinde kaldığı veya onların hayatlarından örneklerini hayatına ve şiirlerine yansıttığı dinî şahsiyetleri de gözden uzak tutmamak gerekir. Bunların başında dört halife gelmektedir. **Ebu Bekr, Ömer, Osman ve Ali** şiirlerinde isimleri geçen halifelerdir.

"Ömer ü Osman Ali Mustafa yârenleri
*Bu dördünün ulusı **Ebu Bekr-i Sıddîk**'dur"*

beytinde bunu görmemiz mümkündür.

Sahabeler de burada isimleri zikredilmeye değer şahsiyetlerdir: *Hz. Hamza*, kuvvetiyle Cennet'in uçmaklığını anlatan **Cafer-i Tayyar**, Fars olup, Hz. Muhammed'e biât eden **Selman-ı Farisî**, kanaatin, fenafillah makamındaki sâlikin timsali olarak **Veysel Karanî** ile Hz. Muhammed zamanında kendilerini Allah yoluna adayan fakirler ve devr-i saadette tekke hayatının küçük bir örneğini teşkil eden **Ashab-ı Suffa**'yı şiirlerine almıştır.

Yaşanılan hayat, Yunus'un fikrî yapısında ve dünya görüşünde müessir olmuştur. Yaşanılan hayatın birer parçası olan *ev, cami, devlet, sultan, zincir, çadır, tuzak, çevgan, kılıç, ok, külüng, çeri*, gibi tabirler şiirlerde sık görülür. Yunus'un fikrî yapısının ve dünya görüşünün *Türk destanlarının, Türk cihangirliğinin birer ifâdesi* olan **gaza**, **gâzi**, **gürz**, **kılıç**, **ok**, **külüng** gibi kelimelerle ifâde olunması dikkate değer hususlardır.

Yunus;

"Gâzi benem şehid benem ölüben öldüren benem
İrte gice ol dostıla bâzâr iden gelsün berü"

beytinde olduğu gibi destanî söyleyişe sahiptir. Yunus, destâni üslûpla, gür bir sesle;

"Benem sahip-kıran devrân benümdür
Benem key pehlevân meydân benümdür

Harâmiden benüm korkum kaygum yok
Bu zor u bu kuvvet Hak'dan benümdür"

mısralarında olduğu gibi gür bir sesle yüzyıllar öncesinden seslenir.

Sonuç olarak ifade etmek isteriz ki; Yunus Emre'nin fikir dünyası, '**Kelime-i Tevhid**' inancına dayanır. O, **Kur'an-ı Kerîm'**e dayanan, Allah'ın birliğine inanan, Hz. Muhammed yolunda yürüyen, vahdet-i vücûdcu bir **Türk-İslâm** mutasavvıfıdır. **Seyr ü sülûk**ta *'nefsi tasfiye'* uslûbunu benimseyen ve *Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî* gibi "**Dört kapı-kırk makam**" erkânıyla yetişen bir velîdir. Eserlerinde zikredilen bütün mefhumlar, bu usûl ve erkâna göre şekil almaktadır. Bundan şu anlaşılmaktadır ki, Yunus, şeriat ehli bir zattır. Vahdet-i vücûdu yaşayan bir âriftir.

Yunus; günümüzde de hiçbir **Tekke ve Tarikata** sığmayan, bunların tamamen üstünde kalan, bir yandan İslâm şeriatına bağlı mutasavvıf, bir yandan 13. yüzyıl **Anadolu Türk çevresinde yaşayan âlim, alp-eren** bir şahsiyettir. Yunus Emre'nin fikrî yapısını oluşturan düşünce dünyasını çevreleyen unsurlar, **Kur'an, hadis, kelâm-ı kibarlar** ile **destan ve târihi** hadiselerdir.

Bu kısa **Giriş**'ten sonra, **Yunus'un Menkıbevî ve Tarihî Hayatı**'nı da kısaca belirlemeye çalışalım:

A. YUNUS EMRE'NİN MENKIBEVÎ HAYATI[39]

Yunus Emre'nin tarihî ve menkabevî hayatını, tarihi akış içinde anlatan pek az kaynak eser vardır. Ancak bugüne kadar yapılan bazı çalışmalar sebebiyle, bu karanlık durum yeni bilgiler sayesinde biraz da olsa aşılmış durumdadır. Şimdi biz, burada O'nun hayatını, daha çok ***'menâkıbnâme, tarih kitapları, mecmualar, cönkler, kendi eserleri ve sözlü-halk rivâyetler'***ine dayalı olarak vermeye çalışacağız.

Bilindiği gibi pek çok tanınmış velilere ait menkabeler daha sonraki dönemlerde -özellikle velî'nin vefatından sonra- onların hayatları etrafındaki rivayetler, bizzat sevenleri veya müridleri tarafından ağızdan ağıza da olsa dolaşarak menkabeleşmekte ve bunlar bilahare de *"Menakıbnâme veya Velâyetnâme"* adı verilen eserlerde toplanmaktadır. Bu eserler, asırlardır dilden dile aktarılmakta, elden ele ulaştırılmaktadır. İşte bizler bugün bu velîlerin menkabeleşmiş olan hayatlarını; bu *sözlü-yazılı rivayetler* veya başka velilerin menâkıbnâmelerindeki *anekdotlar* ile, varsa bizzat kendi eserlerindeki *tarihî, kültürel, toponomik*...vb. bilgilerle ortaya koymaya çalışacağız.

Yunus Emre hakkında da bugüne kadar böylesine müstakil bir menâkıbnâme'yi elde edemedik. Ancak O'nun menkıbevî hayatına ait bazı bilgileri; ***Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi, Vakıât-ı Üftade, Bahrü'l Velâye***...vb. yazılı kaynaklarda kısmen de olsa, fakat biribirini teyid edici mahiyette bulabilmekteyiz.

Bilindiği gibi Yunus'un hayatı mihverinde *Hacı Bektaş Veli ve Tapduk Emre'*nin önemli bir yeri vardır. Bu cümleden olarak *"Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi"*nde Tapduk Emre'nin; kerâmet ehli büyük bir zat, Yunus'un *gönül anahtarının sahibi ve şeyhi olduğu*, O'na kırk yıl hizmet ettiği, orada gerçek manada bir şahsiyet kazandığı, olgunlaştığı, *'gönül kilidinin açılıp '**Allah aşkını'*** ifade eden ***'Divan'***lar düzdüğü, ***'Bizim Yunus'*** olduğu anlatılmaktadır.[40]

---

39 Bak, Güzel, Abdurrahman, a.g.e., s. 17-23.

40 *"– O zaman Anadolu'da adına '**Emre**' derler, bir '**Er**' vardı.* Hacı Bektaş, Rum ülkesine (Anadolu'ya) geldiği zaman, **Erenler** onu ziyaret etmek, huzuruna varmak istediler. Emre'ye;
"Siz dahi bizimle geliniz" diye teklif ettiler. Emre gelmedi.
"Niçün gelmezsünüz?" diye sorulunca;
"Erenlere dost divanı'nda nasib bahş olduğu zaman Hacı Bektaş Hünkar adlı bir kimseyi görmedik ve işitmedik." dediler.
Emre'nin bu sözünü Hacı Bektaş'a bildirdiler. Hacı Bektaş, İbrikdarı *Sarı İsmail'i* gönderip Emre'yi yanına çağırttı. Emre gelince Hacı Bektaş O'na;
"Dost meclisinde erenlere nasib bahş eden erin nişanı nedür? "diye sordu. Emre:
"Yeşil perde ardından biri çıkıp cümle erenlere nasib bahş ve kısmet eyledi. O elin ayasında latif, nûranî, yeşil bir ben bulunduğunu gördüm" cevabını verdi. Hacı Bektaş:
"O eli görsen tanır mısın?" dedi. Emre dedi ki:
"Niçün bilmiyeyüm?" Bunun üzerine Hacı Bektaş elini açıp Emre'ye gösterdi. Emre, Hacı Bektaş'ın avucundaki *yeşil nûranî beni* görünce:

Şimdi sırasıyla Yunus'un menkabevi ve tarihi hayatını kısaca tespit edebildiğimiz kadarıyla vermeye çalışalım:

1. Ailesi ve Çocukları

Yunus Emre'nin evlenip evlenmediğini, çocuklarının olup olmadığını tam olarak bilemiyoruz. Ancak *Hacı Bektaş Velâyet-nâmesi*'nde; *evlad-ı iyali* için "**Himmet**" yerine "**Buğday**" aldığı, ayrıca şeyhi **Tapduk Emre**'nin kızı ile evlendiği..vb'leri kayıtlıdır.

Buna göre evlendiği ve çocuklarının olduğu söylenebilir.

2. Hacı Bektaş Veli'yi Ziyareti

Yunus Emre hakkında yaşayagelen rivayetlerin en genişi yine "Hacı Bektaş Veli Velâyet-nâmesi"ndedir. Bu eserde Yunus'un gerçek bir "**Derviş**" oluşuna vesile olan Hacı Bektaş Veli'yi ziyareti, O'ndan "**Himmet**" değil, "**Buğday**" alışı, sonradan pişman oluşu, kilidin anahtarının **Tapduk Emre**'de oluşunun bizzat Hacı Bektaş tarafından kendisine bildirilişi, "**Nasibi**"ni **Tapduk Emre**'den alması gerektiği, O'nun **Tapduk Emre'ye intisabı**, kırk yıl hizmeti, bazı kerametleri, "**Bizim Yunus**" oluşu vb. bize şöyle tanıtılmaktadır:

"Hacı Bektaş Velî, Horasan diyarından Rûm'a (*Anadolu*'ya) gelip yerleştikten sonra, velîliği ve kerametleri etrafa yayıldı. Her taraftan mürîd ve muhîpler gelmeye, büyük meclisler kurulmaya başlandı. Fakir halli kimseler gelip, nasip alıp giderlerdi.

O zaman **Sivrihisar**'ın Şimâl tarafında **Sarıköy** denilen yerde **Yunus** derler, bir kimse var idi. Gayet fakir halli olup ekincilik ederdi. Bir vakit kıtlık oldu, ekinden bir nesne hâsıl olmadı.

Yunus, erenlerin bu güzel vasıflarını işitti. Herkesin bu kapıdan boş dönmemesi, dolayısıyla bir bahâne ile gidip kifâf denecek kadar bir şeyler istemeği düşündü. Eli boş gitmemek için öküzüne dağdan **alıç** yükleyip **Suluca Karahöyük**'e doğru yola koyuldu.

Karahöyük'e varınca, **Hacı Bektaş Veli** huzuruna çıktı, armağanını sunup;

"*Ben fakir bir kimseyim, bu yıl ekinimden bir nesne alamadım, ümiddir ki şu yemişi kabul edip karşılığında buğday veresinüz, aşkunuza kifâf edelim*" dedi. Hacı Bektaş:

"Öyle olsun" diyerek abdallara işaret etti, **Alıc**'ı alıp paylaşıp yediler. Yunus birkaç gün orada eğlendi. Gidecek olunca, Hacı Bektaş'a haber verdiler, o da:

"*Sorun bakalım ne ister, buğday mı, nefes mi virelüm?*" dedi. Sordular, **Yunus**

"*Ben nefesi neyleyeyim, bana buğday gerek*" diye cevap verdi. Yunus'un cevabını Hacı Bektaş'a bildirdiler. **Hünkâr Hacı Bektaş Veli**:

"*Tapduk Hünkarım tapduk*" diye üç kere ikrar eyledi. Yerinden kalkıp kapının eşiğinin yanına gitti. Özür niyaz edip başından tacını çıkardı. Hacı Bektaş'ın önüne koydu. Hacı Bektaş tekbir edip tacını başına giydirdi. Dua ve gülbeng eyledi. Emre, Hacı Bektaş'ın elini öpüp kendi yerine geldi. Bundan sonra adı '***Tapduk Emre***' oldu.

"Varun Yunus'a söyleyün, alıcınun her tanesi için bir nefes verelüm" buyurdu. Yunus dedi ki:

*"**Ehl-i iyâlüm var**, nefes karın doyurmaz, lûtf ederlerse buğday versünler, kifâf edelüm."*

Bu sözü Hacı Bektaş'a arz eylediler. Bu defa:

"Varun söyleyin, alıcınun her çekirdeği başına on nefes verelüm" dedi. Yunus bu söze karşılık yine:

"Ben nefesi neyleyim. Çoluğum çocuğum var, bana buğday gerek" diye ısrar etti. Razı olmadı. Hacı Bektaş, dilediği kadar buğday verilmesini emretti, öküzüne yüklettiler.

Yunus veda edip yola koyuldu. Köyün aşağı ucunda olan hamamın öte başındaki yokuşu çıkınca aklı başına geldi, şöyle düşündü:

*"Velâyet erine vardum, bana nasip sundular, "**Alıc**"umun her çekirdeği başına on nefes verdiler, kâil olmadum. Ne olmayacak iş ettüm, gâfil oldum. İmdi bu buğday bir nice gün içinde tükenür, nefes ise ölünceye dek tükenmez. O nasipten mahrum kaldum. Geri döneyüm, erenlerün eşiğine varayum. Ola ki, himmet ettikleri nasibi vereler."*

Yunus dönüp Tekke'ye geldi. Buğdayı öküzün arkasından indirdi. Halifeler bu hali görüp Yunus'a:

*"**Niçün geri geldün?**"* diye sordular.

Yunus:

"Bana buğday gerekmez, o himmet olunan nasibi versinler" dedi. Yunus'un ahvali Hacı Bektaş'a arz edildi. Hacı Bektaş buyurdu ki:

*"O iş şimden sonra olmaz. Biz o kilidin anahtarını **Tabduk Emre**'ye verdik, varsun nasibini ondan alsun."*

3. Hacı Bektaş Veli'nin Yunus Emre'ye Gösterdiği Velâyet[41]

Rivayete göre, Rûm erenleri, *Hacı Bektaş, Rum ülkesine (Anadolu'ya)* geldiği zaman,

"-O zaman Anadolu'da adına '**Emre**' derler, güçlü bir '**velî-Er**' vardı. O'nun da kendileriyle beraber gelmesini söylediler, fakat **Emre** gelmek istemedi. Gelenler de Emre'ye;

"Niçün gelmezsünüz?" diye sorulunca;

'Erenlere dost divanı'nda nasib bahş olduğu zaman Hacı Bektaş Hünkâr adlı bir kimseyi görmedik ve işitmedik." Diyerek onlarla beraber gelmedi.

Emre'nin bu sözlerini Hacı Bektaş'a bildirdiler. Halbu ki bu durum anında Hünkâr'a malum olmuştu. Sulucakarahöyük'te Kadıncık Ana'nın evinde otururken etraftan insanlar gelmeye başlamıştı. Hacı Bektaş, **İbrikdarı Sarı İsmail**'i gönderip Emre'yi yanına çağırttı. **Emre** gelince Hacı Bektaş O'na;

*"Ey **Emre!** Duyduğumuza göre dost divanında nasip dağıtılırken Hacı Bektaş adlı kimseyi*

---

41 Prof. Dr. Hâmiye Duran, *Hünkâr Hacı Bektaş Veli Velâyet-nâmesi*, Ankara 2010, s. 221-25; Abdülbaki Gökpınarlı, *Velâyet-nâme, İ*st. 1958.

görmedik demişsiniz. O divanda nasip dağıtılan elin bir nişanı vardı onu bilir misin?' diye sordu.

Emre:

"*Yeşil perde arkasından bir el çıkmıştı, o el cümle erenlere nasib bahş ve kısmet eyledi. O elin ayasında latif, nûranî, yeşil bir ben bulunduğunu gördüm*" cevabını verdi. **Hacı Bektaş**:

"*O eli görsen tanır mısın?*" dedi. **Emre** dedi ki:

"*Niçün bilmiyeyüm?*" Bunun üzerine **Hacı Bektaş** avucunu açıp **Emre**'ye gösterdi. **Emre**, Hacı Bektaş'ın avucundaki yeşil nûranî beni görünce:

"***Tapduk Hünkârım tapduk, Tapduk Hünkârım tapduk, Tapduk Hünkârım tapduk***" diyerek üç kere ikrar eyledi. Yerinden kalkıp kapının eşiğinin yanına gitti. Özr ü niyaz edip başından tacını çıkardı. **Hacı Bektaş**'ın önüne koydu. **Hacı Bektaş** tekbir edip tacını başına giydirdi. Dua ve **Gülbeng** eyledi. Emre, Hacı Bektaş'ın elini öpüp kendi yerine geldi. Bundan sonra adı "**Tapduk Emre**" oldu. **Tapduk Emre**, Hünkâr'ın yüceliğini kabul etti. Bundan sonra tapduk Emre, Hünkar'dan izin alıp makamına döndü.[42]

4. Yunus'un Tapduk Emre'ye İntisâbı

Yunus Emre, ilk önce **evlad-ı iyâli**nin rızkını düşündü. Bu sebeple Hacı Bektaş Dergâhı'ndan "**Himmet**" yerine "**Buğday**" aldı. Yoluna devam etti. Fakat bu sefer içine başka bir ateş düşmüştü. Bu ateş O'nu yakmaya başladı. Bir tarafta *evlâd-ı iyâlin iâşe ve ibâtesi*, diğer yanda Hacı Bektaş'ın kendisine "**Alıç**"ın her çekirdeği için "**on nasib**" teklif edişi ve bunu kabul etmeyişi, daha sonra da "Buğday"ını alıp yola koyuluşunu uzun uzun düşündü. Henüz daha köyü çıkmamıştı. Aklı başına geldi. Pişman oldu. Hemen Hacı Bektaş Veli'ye geri döndü, fakat iş işten geçmişti. Hacı Bektaş Veli tarafından kilidin anahtarının "**Tapduk Emre'de olduğu, nasibini ancak, ondan alacağı**" hususu Yunus'a bildirilmişti.

Artık Yunus için yapılacak başka bir iş kalmamıştı. Bu sözler üzerine Yunus, Tapduk Emre'sine kavuşmak üzere tekrar yola koyuldu. Günlerce yol yürüdükten sonra Tapduk Emre'ye geldi. Hacı Bektaş'ın selâmını söyledi, vâki olan hâli anlattı. Tapduk Emre:

"*Safa geldün, halün bize malûm olmuştu. Hizmet et, emek yetir, nasibini al*" dedi. Yunus dedi ki:

"*Ne hizmet var ise yapalum.*"

Tapduk'un tekyesinin ardında dağ vardı. Tapduk, Yunus'u dağdan odun getirme hizmetine koştu. Yunus her gün dağdan odunu sırtına vurup getirir oldu. Amma odunun yaşını ve eğrisini kesmezdi, getirmezdi.

"**Erenler meydanına eğri yakışmaz**" derdi. Tam **kırk yıl** bu hizmeti gördü. Bu

---

42 Prof. Dr. Hâmiye Duran, *Hünkâr Hacı Bektaş Veli Velâyet-nâmesi*, Ankara 2010, s. 222-23; Abdülbaki Gökpınarlı, *Velâyet-nâme, İ*st. 1958.

hizmet O'na olgunluk getirdi, hamlıktan pişkinliğe ulaştırdı. "**Ben**"likten uzaklaştırıp, nefsinin esiri olmaktan çıkarıp, bütün insanlığa hizmet veren, *yetmiş iki milleti aynı gözle gören*, herkesi kardeş bilen, hataları görmeyen, hoşgörünün timsali bir "örnek insan" haline getirdi.

5. "Bizim Yunus" Oluşu

Bilindiği gibi **Hacı Bektaş Veli Velâyet-nâmesi**'ndeki bir rivâye göre, '**Yunus'un Gönül Gözü Kilid Anahtarı'**nın "**Tapduk Emre'de olduğu, nasibini ancak ondan alacağı**" hususu kendisine Hünkâr tarafından bildirilmişti. **Yunus**'a bildirilmişti. Bu sebeple **Yunus**'un **Menkıbevî hayatı** mihverinde şeyhi **Tapduk Emre'**nin önemli bir yeri vardır. Bu cümleden olarak Yunus; **Tapduk Emre** adlı bu mürşid-i kâmil'in kapısında kırk yıl hizmet etmiş "**Hakikat Erenleri**"nden olmuş, "**Yunus** ismini" **ölümsüz** kılmış ve kendisini;

"**Olgunlaştıran, gerçek manada bir şahsiyet kazandıran, kalp gözünün kilidini açıp "Allah aşkını" ifade eden "Divan"lar düzdüren ve "BİZİM YUNUS" yapan "Er" oluşunu sağlayan da Şeyhi Tapduk Emre**" olmuştur.[43]

Bilindiği gibi Yunus Emre'nin *Allah'a bağlılığı, Hz. Muhammed'e sadâkati, şeyhi Tapduk Emre'nin kapısında kırk yıl hizmeti*, O'nun "**ben**"likten çıkıp bütün insanlığa yalnız "*Allah rızası için hoşgörülü bir şekilde hizmeti*"ni:

– Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır
Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır

mısralarındaki duyguda olduğu gibi;

Er'leri "er" yapan üstlerindeki Alp-eren'lerdir
*Yunus'u da "**Bizim Yunus**'luğa yükselten **Tapduk**'lardır*

şeklinde özetleyebiliriz. **Yunus**'u, "**hamlık**"dan kurtarıp gerçek anlamda "**Bizim Yunus**" hâline gelişi, Üftâde Hazretlerinin '***Vâkıât-ı Üftâde'*** adlı eserindedetaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

'Yunus; Tapduk Emre'ye 40 yıl hizmetten sonra manevî mukâşefeye (görüşe) ulaşamadım zannederek tekkeyi terk etmiş; fakat yolda yaşadığı bir olay onun gafletten uyanmasına vesile olmuştur:

Yunus, Tapduk'a 40 yıl hizmet etti. Fakat kendisine bâtın âleminden bir şey açılmamıştı. O da kaçıp dağlara, kırlara düştü. Bir gün bir mağarada yedi ere rastladı, onlarla arkadaş oldu. Her gece onlardan biri dua eder, onların duası bereketiyle bir sofra yemek gelirdi. Nöbet Yunus'a geldi, o da dua etti.

"*Yarabbi benüm yüzümü kara çıkarma. Onlar kimin hürmetine dua ediyorlarsa, onun hürmetine beni utandırma*" dedi. O gece iki sofra yemek geldi.

---

43 Hâmiye Duran, a.g.e., s.221-225.

"*Kimin yüzü suyu hürmetine dua ettin*" diye sordular.

"*Önce siz söyleyin*" dedi. Onlar:

"*Biz **Tapduk Emre**'nin kapısında kırk sene hizmet eden erin hürmetine dua ederiz*" dediler. Yunus bunu duyunca hemen geri döndü ve doğru gelip **Ana Bacı**'ya sığındı.

"**Aman, beni bağışlat**" dedi.

Ana Bacı dedi ki:

"*Tapduk Emre, sabah namazına abdest almak için çıkar. Sen kapı eşiğine yat. Üstüne basınca bu kim diye sorar. Ben 'Yunus'*" derim.

"*Hangi Yunus*?" derse bil ki, gönlünden çıkmışsın.

"**Bizim Yunus mu**? derse ayaklarına kapan, kendini bağışlat. "

Yunus, Ana Bacı'nın dediği gibi eşiğe yattı. Tapduk Emre'nin gözleri görmezdi, Ana Bacı koluna girer, O'nu abdest almağa götürürdü. O sabah gene Tabduk Emre'yi abdest almaya götürüyordu, götürürken ayağı Yunus'a değdi.

"Bu kim?" diye sordu. Ana Bacı, "Yunus" dedi.

Tapduk "**BİZİM YUNUS MU**?" deyince, **Yunus Tapduk**'un ayaklarına kapanıp suçunu bağışlattı."[44]

İşte bu hadiseden sonra Yunus, artık "**BİZİM YUNUS**" olarak isim almış oldu.

6. Seyahatleri

Yunus Emre'nin seyahatleri hakkında da fazla bir bilgiye sahip değiliz. Ancak biz Yunus'u ilk önce O'nun "*Hacı Bektaş Veli*'yi ziyareti yani ailesi için "*buğday*" almak için Hacı Bektaş Veli'ye gelişine dair olan seyahati" ile tanımaktayız[45].

Ayrıca bazı araştırmacılar da O'nun birkaç beytinden hareketle gezip dolaştığını ifade etmektedirler.

Yunus Emre'nin **Anadolu**'da: *Kayseri, Maraş*; **Azerbaycan**'da: *Nahcıvan*; İran'da *Tebriz, Şıraz;* **Türkmenistan**'da *Merv, Aşkabat* gibi şehirleri ilden ile dolaşıp dost sorduğunu, **Urum**'da Şam'da kendisi gibi bir garip bulamadığını, gurbet ilinde bir "**Mecnun**" gibi dolaştığını, **Anadolu**'da kışlayıp, baharda memleketine geri döndüğünü orada kaldığını aşağıdaki beyitlerle ifade etmektedir:

*Ben yürürem **il**'den **il**'e dost soraram dilden dile* *Gurbetde halum kim bile gel gör beni aşk neyledi*	…….
***Gurbet ili**'nde yürürem dostu düşümde görürem* *Uyanıp Mecnun oluram gel gör beni aşk neyledi*	***Kayseri Tebriz Sivas Nahcuvan Maraş Şiraz*** *Gönül sana **Bagdad** yakın âlemlere divandasın*
*Gezerüm **Urum ile Şam**'ı* yukarı illeri kamu Çok istedüm bulamadum şöyle garip bencileyin	İndik Rûm'ı kışladık çok hayr u şer işledik *Uş bahâr geldi geri göçdük el-hamdüli'llâh*

[44] Rivayetler için bkz. **Vakıât-ı Üftade**, (Derl.: Aziz Mahmud Hüdayî) Üsküdar Selim Ağa Ktb. Hüdayî Bl. No.249, s. 256, 337, 374.

[45] Bkz. Yunus Emre'nin Menkâbevî Hayatı Bölümü

Aslında Yunus, gezgin bir şâirdir. O, göçebe Türkmenler arasında dolaşmış, İslâm Dini'nin "*İtikad-İbadet-ahlâk ve tasavvuf*" umdelerini, Türk insanının anlıyacağı bir dille anlatmıştır. Bu işi yaparken de yalnız değildi.

7. Yunus'ta Görülen Bâzı Keramet Motiflerinden Örnekler

Yunus Emre'nin hayatında, O'nun bazı kerametleri ile de karşılaşmaktayız. Özellikle *Hacı Bektaş Velâyet-nâmesi* ve **Uftade**'de **Yunus**'un; ***Tapduk Emre'***ye *kırk yıl hizmeti*, Tapduk'a ait abdest suyunu dökecek yer bulamayışı ve onu içmesi neticesinde mürşidinin himmetiyle şiirler söylemeye başlaması, birçok memleketi dolaşması, "*Dertli Dolap*"la konuşması, bir mağarada ***'yedi er'***le yemek yerken, herkesin "*Tapduk mürşidi Yunus hürmetine*" diye dua etmesini duyuşu, ***Tapduk Tekkesi'***ne eğri odun getirmeyişi, *Mevlâna Celaleddin'*in

"*nereye gitsem orada Türkmen kocası Yunus'u gördüm*" demesi şiirlerinde;

"*Seni sorguya çekecek bir Molla Kasım gelür*" mısraları vb. kerametlerle süslü halleri, O'nun ne denli bir mürid olduğunu gösteriyordu.

Yunus'un gösterdiği bazı kerametleri; binlerce yıllık Türk millî kültür potansiyelinin (Şamanizm, Budizm vb. dinlere ait kültürler), İslâmî veche içerisinde Türk-İslâm Kültürünü aksettiriyordu.

Hem yazılı kaynaklara, hem de şifaî rivayetlere bakıldığında; Yunus Emre'nin kerametleri, "Veli Kültürü"nün tarihî tekâmülünü vermek bakımından da dikkat çekicidir.

Yunus Emre'de görülen "**keramet motifleri**" hem *Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş Veli'de hem de müridi Kaygusuz Abdal*'da aynısı olarak görülmektedir. Bu durum da gösteriyor ki, *Türk kültürü bir bütünlük içinde* tarihî akış içerisinde aynısıyla devam edegelmektedir.

Burada Yunus'la ilgili birkaç keramet motifini kısaca belirtmek istiyoruz. Bunlar:

7.1. Tapduk Emre Dergâhı'na Eğri Odun Giremez

Yunus, Tapduk Emre'ye kırk yıl hizmet eden ve **Tekke'ye odun taşıyan bir derviştir**. Şeyhin kızıyla da evlenmiştir:

"Yunus Tapduk'a kırk yıl sadakatle hizmet etti. Odun taşımaktan sırtı yara oldu, fakat kimseye belli etmedi. Şeyhi onu severdi. Bu öbür dervişlere ağır geldi.

"*Şeyhin kızını seviyor da onun için bu ağır hizmete katlanıyor*" dediler. Bu dedikoduyu Tapduk'a duyurdular. Tapduk, Yunus'un hâlini bilirdi. Onları doğru yola getirmek, şüphelerini ortadan kaldırmak için, bir gün Yunus'a Tekkeye hep düzgün odun getirmesinin sebebini sordular. O da:

"***Şeyhim! Bu dergaha 'odunun bile eğrisi giremez!***" diye cevap verdi.

Tapduk, bu cevaptan sonra o'na;

"**Söyle Yunus'um söyle**!" dedi. Yunus bu nefesin bereketiyle mutasavvıf bir

şâir oldu. Sonra Tapduk, ihvan yalancı olmasınlar, utanmasınlar diye, kızını da Yunus'a verdi. Bu ***kız***,

Kur'an okurken, akan sular durur, dinlerdi." diye de rivayet ederler.

7.2. Şeyh Üftâde'nin Rivâyeti

Şeyh Üftâde'nin anlattığı bir rivayete göre Yunus; Tabduk Emre'ye kırk yıl hizmetten sonra manevî buluşmaya ulaşamadım zannederek tekkeyi terk etmiş; fakat yolda yaşadığı bir olay, onun gafletten uyanmasına vesile olmuştur. Şöyle ki;

"Yunus, Tapduk'a kırk yıl hizmet etti. Fakat, kendisine bâtın âleminden bir şey açılmamıştı. O da kaçıp dağlara, kırlara düştü. Bir gün bir mağarada yedi ***er'***e rastladı, onlarla arkadaş oldu. Her gece onlardan biri dua eder, o dua berekâtiyle bir sofra yemek gelirdi. Nöbet Yunus'a geldi, o da;

"*Yârabbi benüm yüzümü kara çıkarma. Onlar kimin hürmetine dua ediyorlarsa, onun hürmetine beni utandırma*" diye dua etti. O gece iki sofra yemek geldi. Arkadaşları Yunus'a;

"*Kimin yüzü suyu hürmetine dua ettin*" diye sordular. Yunus da;

"*Önce siz söyleyin*" dedi. Onlar da;

"*Biz Tapduk Emre'nin kapısında kırk yıl hizmet eden erin hürmetine dua ederiz*" dediler. Yunus bunu duyunca hemen geri döndü ve doğru gelip ***Ana Bacı***'ya sığındı.

"*Aman, beni bağışlat*" dedi.

Ana Bacı dedi ki:

"*Tapduk, sabah namazına abdest almak için çıkar. Kapı eşiğine yat. Üstüne basınca bu kim diye sorar. Ben,*

"*Yunus*" derim. Eğer Tabduk da;

"*Hangi Yunus?" derse bil ki, gönlünden çıkmışsın. Eğer;*

"*Bizim Yunus mu? Derse hemen ayaklarına kapan, kendini bağışlat.*" Dedi. Nitekim de öyle oldu. Yunus Ana Bacı'nın dediği gibi eşiğe yattı. Tapduk Emre'nin gözleri görmezmiş, Ana Bacı koluna girer, abdest almağa götürürmüş. O sabah Ana Bacı Tapduk'u abdest almaya götürürken eşik'te ayağı Yunus'a değdi. Tapduk;

"*Bu kim*" diye sordu. Ana Bacı,

"*Yunus*" dedi. Tapduk

"*Bizim Yunus mu?*" deyince Yunus, Tapduk'un ayaklarına kapanıp suçunu bağışlattı.[46]

7.3. Yunus-ı Gûyende Rivâyeti

Günlerden bir gün Anadolu (Rûm) erenleri Tapduk Emre'nin tekkesine geldiler. Büyük topluluk oldu, meclis kuruldu. O mecliste ***Yunus-ı Gûyende*** derler bir ***er*** vardı. *Bizim Yunus* da orada idi. *Tapduk Emre*, cezbelenip hallenince ***Gûyende***'ye:

---

[46] Rivayetler için bkz. ***Vakıat-ı Üftâde,*** Üsküdar Selim Ağa Ktp. Hüdayi Bl. No. 249, s. 337, 256, 374.

"***Yunus, söyle!***" dedi. *Gûyende* işitmedi. Tekrar:

"***Yunus şevkimiz var, sohbet eyle, işitelim***" dedi. ***Yunus-ı Gûyende*** yine işitmedi. Üçüncüsünde de *Gûyende'*den haber çıkmayınca, bu sefer *ikinci Yunus'* a yani *Bizim Yunus'*a dönüp:

"***Yunus, vakit doldu. O gönül hazinesinin kilidini açtık, nasibini alıverdin. Sen söyle! Bu mecliste sohbet eyle. Hünkâr varlığının nefesi yerine geldi***" dedi. Yunus'un gönlü açıldı, gözlerinden perde kalktı, şevk denizine düştü…

Ağzını açıp inci ve cevâhir saçtı. İlâhî hakikatlerin sırlarından, inceliklerinden öyle bir sohbet eyledi ki, işitenler hayran kaldılar. Sonra, o ne söylediyse hepsini kâleme aldılar. Muteber bir **Divan** oldu.

7.4. Vâhib Ümmî Rivâyeti

Biz Yunus'un sabakın evliyadan okuduk
Gizlü degül bellüyüz şimdi zaman içinde[47]

"*Biz, Yunus Emre'nin dersini, fikirlerini, velî kişilerden okuduk, öğrendik. Şimdiki zamanda gizli değiliz, biliniyoruz.*" Dediğine bakılacak olursa; Yunus, vefatından sonra geniş bir şöhrete ulaşmıştır. Bu manevî şöhret tabiî ki beraberinde pek çok rivayet de getirecektir. Nitekim sohbetleri ***Aziz Mahmud Hüdayî*** (17 yy.) tarafından bir araya getirilen Şeyh Üftâde Hazretlerinin sözlerindeki Yunus ile ilgili kısımlar, Velâyetnâmeyi tamamlar gibidir.

7.5. Köstendili Şeyh Süleyman Efendi (öl. 1819) Rivâyeti

Köstendili Şeyh Süleyman Efendi (öl. 1819**), "Bahrül-Velâye" (**yazılış; 1816**) adlı eserinde, Yunus Emre'den şöyle bahseder:**[48]

"Tapduk Emre'nin müridiдir. Şiirleri her tarafa yayılmıştır. Kabaca Türkî *ibarelerle gazeller ve ilahiler, remizler, sırlar ve nükteler* söylemiştir ki, kendisinden sonra gelen şâirler onun gibi şiir söylemeye muvaffak olamamışlardır…

Derler ki, arkasıyla nice yıllar şeyhe odun getirmiştir. Dergâha bir eğri ağaç getirmediğinden Tapduk söylemiş:

– 'Yunus, bu odunların içinde hiç eğri odun görünmez! Yunus cevap vermiş:

– *'Sultanım, bu kapıdan içeri asla eğri odun girmez..*! dedi.

Yine ayrıca Süleyman Efendi'nin yukarıda adı geçen eserindeki Tapduk'la ilgili kayıtlarda, fazla bilgi yoktur. Ancak;

"Şeyh Tapduk Emre (K.S.), bunların dahi halleri ve kemalleri; müridleri

---

47 Ali Torun, "*Vâhib Ümmi Divani*" G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ank. 1987. Inceleme bölümü, Yunus Maddesi..

48 Mollazâde Süleyman Efendi Köstendili, *Bahrül-Velâye,* Berlin Ktp. (Federal Almanya) No: 1683, (Varak 143 b).

enfüste ve afâkta, malûm ve meşhur olan Yunus Emre Hazretlerinden ma'lum ve meczumdur." Denilmektedir.

7.6. Mevlâna Celâleddin-î Rûmî'nin Rivâyeti

"İlahi menzillerin her hangisine çıktımsa, bir ***Türkmen Kocası**'nın izini önümde buldum, onu geçemedim"*. Mevlâna'nın bu cümlede ifade etmek istediği kişinin Yunus Emre olduğu herkes tarafından kabullenilmektedir.

Süleyman Efendi'nin sözkonusu eserindeki Tapduk'la ilgili kayıtlarda, fazla bilgi yoktur. Ancak; "Şeyh Tapduk Emre (K.S.), bunların dahi halleri ve kemalleri; müridleri enfüste ve afâkta, malûm ve meşhur olan Yunus Emre Hazretlerinden ma'lum ve meczumdur." Denilmektedir.

7.7. Bir Molla Kasım Gelir de Hesap Sorar Rivâyeti

Bir halk rivayetinde Yunus'un üç bin şiir söylediği, fakat bu şiirleri şeriata aykırı bularak, *Molla Kasım* adlı birinin tahrip ettiği söylenir. Söz konusu şiirleri okuyan *Molla Kasım*, bir su kenarında oturup bin şiiri yakmış, bin şiiri suya atmış, geri kalan bin şiiri okumaya başlayınca, şu beyitle karşılaşmış:

Derviş Yunus bu sözi eğri büğri söyleme
Seni sigaya çeken bir Molla Kasım gelür.[49]

Beytini *Molla Kasım* okuyunca, Yunus'un kerametine inanmıştır. Fakat geriye sadece bin şiir kalmıştır. Şimdi bu şiirlerden *yakılanları,* ***gökte melekler****, deniz'e atılan* ***bin şiiri balıklar,*** *geriye kalan bin şiiri ise,* ***Yunus'u sevenler*** okumaktadır.

7.8. Bir Başka Bir Halk Rivâyeti

Yunus feyiz alamadım diye şeyhinden kaçtıktan sonra; karşılaştığı dervişlerle birlikte başından geçen macera üzerine kendi mertebesini anlamış, şeyhinin büyüklüğünü takdir ederek dergâha dönmüş ve eşiğe yatarak kendisini şasınımişti. Fakat Tapduk:

"Mertebeni öğrendin, artık burada duramazsın. Asâmı attığım yere gider, orada ruhunu teslim edersin" demiş ve şasını atmış. Yunus bu asâyı tam beş yıl aramış, sonunda Sarıköy'de bulmuş, orda ölmüştür.

8. Vefatı ve Mezarı

Yunus Emre'nin vefat tarihi, Menkıbevî olarak belli değildir. Ancak tarihî olarak bellidir. Yani, *Adnan Erzi*'nin tespitine göre Yunus Emre'nin vefat tarihî,

---

[49] Bu beyit eski yazma divanlarda yoktur, muahhar mecmualarda kayıtlıdır.

710/1320'dir.[50] Hacı Bektaş Velâyetnâmesi'nde O'nun mezarının *Sivrihisar'ın Sarıköy* mahaline yakın bir yerde olduğu kayıtlıdır.

Konya Tapu Defteri'nde ise, Yunus Emre'nin ailesinin Karaman'da yaşadığı ve orada vefat ettiği yazılıdır.[51]

B. YUNUS EMRE'NİN TARİHÎ HAYATI[52]

ürk edebiyatının şöhretli '***Mutasavvıf Yunus***[53]**, *Bizim Yunus***[54] 'olarak bilinnen Yunus Emre, asırlar boyunca gönüllere zevk ve şifa sunmuş, ilahileriyle kendinden sonraki şairlere bir mektep olmuştur. Fakat bu müstesna şahsiyetin şöhreti ve fikirleri pek yaygın olmakla birlikte, hayatı tarihîn içinde kaybolup gitmiştir. *Doğumu, doğum yeri, eğitimi, gezdiği yerler, eserlerinin otantik* (ilk) şekli vb. gibi hususlarda, pek çok karanlık noktalar vardır. Biz, bazı belgelere göre onun tarihî şahsiyetini kısaca değerlendirmeye çalışacağız:

1. Ailesi

Yunus Emre ve ailesinin Anadolu'ya ne zaman ve nereden gelip yerleştiği hususunda şimdilik yeterli bilgiye sahip değiliz. Bununla birlikte XIII.-XIV. Asırların siyasî ve sosyal durumu, Anadolu'ya yapılan göçlerin istikameti dikkate alınarak Yunus'un *Orta Asya'*dan Anadolu'ya geldiği, çiftçilikle uğraştığı görüşü kabul edilmektedir[55].

Yunus Emre ve ailesinin Karamanlı oluşuyla ilgili görüşleri destekleyen bazı vesikalar zikredilmektedir. Onlar da:

1. **Hasibe Mazıoğlu**; XVI. Yüzyıla ait "**Konya Tapu Defterleri**"ndeki (nu: 63, s. 237-238) 924/1518 yılına ait kayıtta, Yunus Emre'nin **Oyruk Kuyu, Akça Kenise ve Bey Kuyusu** gibi yerlerde oturan, **Cemaat-ı Evlâd-ı İsmail Hacı'**dan olduğu **Karamanoğlu İbrahim Bey**'den "Yerce" nam araziyi satın aldığı, Yunus ölünce, bu **arazinin oğlu İsmail'**e kaldığı kayıtlıdır.

Yine aynı tapu defterinde (nu: 455, s.110) Yunus Emre ve ailesinin, Şeyh Hacı İsmail'in dervişlerinden bir toplulukla *Horasan'dan Larende* (Karaman) Vilayetine gelip oraya yerleştiği, orada zaviyesi bulunduğu, **oğlu Musa Paşa**'nın ve O'nun oğlu **Gügey Çelebi'**nin birer zaviye yaptıkları yazılıdır. Bu sebeple Yunus Emre ve ailesinin **Karaman**'da yaşadığı ve orada vefat ettiği kabul edilmektedir[56].

---

50 Bu hususta bkz. *Yunus Emre'nin Tarihî Hayatı Bölümü, Doğum Tarihi ve Vefatı*.vb.

51 A. Güzel - Tatçı, M.,, *Yunus Emre, (Hayatı-Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler)* Ank. 1990, s. 5-15.

52 Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, *Mutasavvıf Yunus Emre* (Hayatı-Eserleri Şiirleri) Ankara 1991, s. 24-35.

53 Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, *Mutasavvıf Yunus Emre* (Hayatı-Eserleri Şiirleri) Ankara 1991.

54 Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, *Bizim Yunus Emre* (Hayatı-Eserleri Şiirleri, Basılamış Eser) Ankara 1993

55 Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvuflar*, s. 226 vd.; Tekindağ, *"Büyük Türk Mutasavvıfı Yunus Emre Hakkında Araştırmalar"*, Türk Yurdu, Yunus Emre Özel Sayısı, Ankara 1971., s. 59 vd.; Mazıoğlu, a.g.m, s. 313; Banarlı, N.S., *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* s. 328.

56 H. Mazıoğlu, a.g.m., s. 313.

2. Şahabeddin Tekindağ ise, bu görüşe katılmaz. O'na göre; **H. Mazıoğlu**'nun zikrettiği vesikalardaki İsmail Hacı ile Hacı İsmail'in birbirlerinden tefrik edilmesi gerekir. Vesikalarda zikredilen Yunus, II. Beyazid devrinde Nasuh Beyoğlu Pir Ahmed'e ait bir vakfiyede imzası bulunan Şeyh Yunus Baba'dır. Bu zat ise muhtemelen İsmail b. Yunus Emre'nin oğullarından biridir[57].

Kaynaklar, **Yunus Emre'nin ailesi hakkında** açık ve net bir görüş ortaya koymazken, birinci derecede kaynak olması gereken eserlerinde de Yunus Emre, bu hususta bir bahiste bulunmaz. Ancak şiirlerindeki bazı ifadelerin **evliliğine** –belki de iki kere- bir oğlu ve bir kızı olduğuna, hatta manevî makamları yaşamak için bu düşünceden geçtiğine dair işaretlerin olduğunu;

Bunda dahi virdün bize ol hüri-yi çüftü helâl
Andan dahi geçti arzum azmüm sana Kuçmağ içün

beytiyle dile getirir.[58]

2. Doğum Tarihi, Yaşadığı Devir ve Çevresi

Yunus Emre'nin oğulduü hayatı gibi, tarihî hayatı hakkında da fazla bilgi ve belgeye sahip değiliz. Ancak elimizdeki belgeleri şöyle sıralayabiliriz:

Yunus'un doğum yeri hakkındaki bilgimiz de yetersizdir. Ancak Hacı Bektaş Velâyet-nâmesi'nde Yunus'un Sivrihisar'ın[59] Sarıköy'ünde doğduğu kayıtlıdır. Bu bilgiyi, **Mecdî**[60] **ve Lâmiî**[61] de teyit etmektedir. Yani Şakayık'da Yunus'un Şeyhi Tapduk Emre'nin Sakarya Nehri'ne yakın bir yerde ikamet ettiği, Yunus'un ise, Bolu civarında bir yerde oturduğunu belirtir. **Nefahat Tercümesi**'nde ise Yunus'un Kütahya Suyunun üzerinde, o suyun Sakarya'ya karıştığı yere yakın bir mahalde yattığını söyleyerek Velâyetnânenin verdiği bilgiyi doğrular. Aşık Çelebi[62]de **Meşâirü'ş-Şuarâ** adlı eserinde Yunus Emre'nin **Bolu**'lu olduğunu zikreder.

Kâmil Kepecioğlu'nun Başbakanlık Arşivi'nde Yunus'un "… ***Larende*** *kazasında doğduğu, yaşadığı, orada mal mülk sahibi olduğu ve vefat ettiğ*[63] …" kayıtlıdır.

Bütün bu izahlardan sonra şunu ifade edebiliriz ki, Yunus Emre, **Risâletü'n-Nushiyye**'nin sonundaki beytinde verdiği H.707 tarihî, O'nun yaşadığı devir için önemli bir ipucudur. Şakayık-i Numaniye, Âşık Paşazâde Tarihi, **Nefahat Tercümesi** ve **Meşairü'ş Şuara**'daki bilgiler de, yine O'nun yaşadığı dönemi, çağdaşlarını, doğum ve vefat tarihleri ile mekânlarını vermektedir.

---

57 Tekindağ, a.g.m., s. 68-73, F.N. Uzluk, Karaman Eyaleti; Vakıflar Dergisi Ankara 1958, s. 26-27.
58 Behcet Dede, **Yunus Emre'nin Eserleri'nin Tahlili**, Bursa 1990 (BasılmamıŞ Doktora Tezi), s. 22-33.
59 Sivrihisar, NevŞehir'de de vardır.
60 Mecdi, ªakayık Tercümesi, s. 78.
61 Lamiî, **Nefahat Tercümesi**, s. 91.
62 AŞık Çelebi, **MeŞairü'Ş-ªuara**, London 1971, v. 986.
63 Kâmil Kepecioglu, Yunus Emre Nerede Yatiyor?", **Nilüfer**, Bursa,1954,Sayi:4,s.68 'Belge için bak. Basbakanlik Arsivi Konya Defteri Nu:63.s238;Nu:455,s.111

F. Köprülü'ye göre, *"XIII. Yüzyılın ikinci yarısında Sivrihisar civârında, yahut Bolu mülhahatından Sakarya civarındaki bir köyde yetişmiş bir Türkmen köylüsü*[64]*; bazılarına göre Karaman'lı, Kırşehir'li, Aydın'lı"*…vb dir. Nereli olduğu hakkında kesin bir mekân tespit etmek imkânsızdır. Ancak, Orta Anadolu'da bir merkezde yaşadığı ve bütün insanların gönüllerinde yaşamakta olduğu kesindir.

Adnan Sadık Erzi'nin İstanbul *Bâyezid Kütüphanesi*'nde bulunan bir oğuldu (No: 7912) gördüğü kayıda göre Yunus, H. 710/M 1320-1321 yılında vefat etmiştir. Kayıt şöyledir:

"Vefat-ı Yunus Emre, sene 720, müddet-i ömr 82" Bu durumda Yunus Emre, H. 638/M. 1240-1241 yılında doğmuş, 1320-1321'de vefat etmiştir[65].

Adnan Sadık Erzi'nin verdiği bu belgenin neşrine kadar, Yunus Emre'nin doğum tarihi ile ilgili değişik görüşler vardı. Bunlardan **Gibb**[66], **Risâletü'n-Nushiyye'**nin sonundaki:

Söze tarih yediyüz yidiydi
Yunus canı bu yolda fidiydi

beytinde belirtilen tarih sebebiyle O'nun XIII. yy. (VII) sonu ile XIV. yy. (VIII) ilk yarısında yaşadığını söyler.

Bu tarih; **Bursalı Mehmet Tahir**[67], **Fuat Köprülü**[68]**, Burhan Ümit Toprak**[69] **ve Duda**[70], tarafından da aynen kabul edilmektedir.

Gölpınarlı ise, Yunus Emre ile ilgili araştırmalarında ilk önce O'nun 1329-34 yıllarında öldüğünü kabullendi ise de, daha sonra Adnan Erzi'nin neşrettiği belgeye aynen uydu.

Esasen Yunus Emre, eserinde az da olsa kendi çağdaşlarından, hususiyle, *Mevlânâ Celaleddin-i Rûmi, Ahmet Fakih ve Geyikli Baba*'dan bahseder. Bu şahısların

---

64 M. F. Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 262-65.

65 19 A. S. Erzi, Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar I, Yunus Emre'nin Hayatı Hakkında Bir Vesika, **Belleten**, TTK, C: XIV, sayı 53, Ankara 1950, s. 85-89; Yunus Emre M. 1320/1321 yıllarından çok sonraları ölmüŞtür diyenler de var. Bu konudaki delilleri bir değerlendirmeye tâbi tutan Hikmet İlaydın Şöyle diyor: "Risâle'de verilen rakam, sanıldığı gibi, kitabın yazılıŞ yılı değildir. Gelenekte, bir eser bitirilirken Tanrı'ya hamdedilir. Ondan bağış dilenir. Okuyuculardan da kitabın kusurlarını hoŞ görüp düzeltmeleri istenir. Kısaca, eserin sona erdiği Şu veya bu Şekilde belli edilir. Oysa Risâle'nin metninde bu türden bir iŞaret yoktur... Fatih nüshasının hatime kaydı, yazıcınn meslek geleneğine uyarak kendiliğinden eklendiği bir not olacaktır." İlaydın, yazının devamında Risâle'yi muhteva açısından değerlendirerek Yunus bu beytiyle tarikate intisâb tarihîni vermektedir, hükmüne varır. Bayezid Kütüphânesindeki kayıtta bildirilen Yunus'un vefât tarihî ve yaŞı da, İlaydın'a göre şüphelidir. bu değerlendirmelerden hareketle İlaydın, Yunus'u 1307'de tarikate giren ve M. 1362 tarihîne kadar yaŞayan bir Şair olarak değerlendiriyor. Bkz. Hikmet İlaydın, Yunus Emre, **Türk Dili**, sayı 384, Ank. 1983, s. 414.

66 Gibb, Hıstory of Ottoman Poetry, C. 1, London, 1900, s. 165.

67 Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, C. 1. İst. 1333, s. 193

68 M. F. Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 265-271.

69 Burhan Ümit, **Yunus Emre Divanı**, İst. 1933, s. 14.

70 Duda, H.W., ***Junus Emre***, Sonderdruck aus dem Zeitung, Türkische Post. 4 Jhg. Nu. 116-118, İst. 1929. s. 6.

yaşadığı XIII. Yüzyıl ile ise XIV. Yüzyılın ilk yarısı tarih olarak bilindiğinden dolayı, Beyazid Kütüphanesindeki belgenin doğruluğu tasdik edilebilir[71].

Ayrıca Yunus'un Divan'ında bu tarihî doğrulayan deliller de vardır. Yunus, Divan'ındaki bazı beyitlerde kendi zamanında veya kendinden önce yaşayan birkaç "**Er**"in ismini zikreder.

> ***Mevlânâ*** *sohbetinde sâz ile işret oldı*
> *'Ârif ma'niye daldı kim biledür ferişte,*

veya

> ***Mevlânâ Hüdavend-gâr*** *bize nazar kılalı*
> *Anun görki nazarı gönlümüz aynasıdır.*

Şeklinde bahsetmesi, O'nunla görüşmüş olduğunu gösterir. Bu görüşme M. 1273 yıllarından az önce gerçekleşmiş olmalıdır. Bu tarih aynı zamanda Mevlânâ'yla, ölümünden çok az zaman önce görüşmüştür.

Mevlânâ'nın ölümünden kısa bir zaman önce söylenen bir beytinde Yunus, **Fakih Ahmed Kutbüddin** (Öl. 1221), **Necmeddin-i Kübra** (Öl.1251) ile beraber Mevlânâ'nın vefatlarından, yokluklarından duyduğu üzüntüyü ve hasreti dile getirir.

> ***Fakih Ahmed Kutbüddin Sultan Seyyid Necmüddin***
> ***Mevlânâ Celâleddin ol kutb-ı cihân kanı.***

Yunus Emre, iki ayrı beytinde Geyikli Hasan Baba adlı bir erenden söz eder. Beyitlerden birincisi şöyledir:

> ***Geyiklü'****nün ol* ***Hasan*** söz eyitmiş kendünden
> *Kudret dilidür söyler kendünün söz nesidür*

Bu beyitte adı geçen **Geyikli Baba, Osman Gazi ve Orhan Gazi** zamanında yaşayan bir "**Eren**"dir.

Söz konusu beyiti değerlendiren bazı kişiler, burada hep bir ince alay ve kınamadan bahsetmişlerdir. Halbuki bu mısralarda Yunus, Geyikli ile "**naz**" makamından konuşuyor. İki eren böyle bir uslûpta konuşabilir. Esasen bugüne kadar pek dikkat çekmeyen başka bir beyitte Yunus, **Geyikli** için şöyle der:

> ***Geyiklü Baba*** *bize bir kez nazar kılaldan*
> *Hâsıl oldı Yunus'a her ne ki vâyesidür.*

Âşık Paşazâde, Yunus Emre'nin **Orhan Gazi** devrinde yaşadığını söylüyorsa

---

71 Tatçı, M., **Yunus Emre Divanı**, C. 1, Ankara 1990, s. 14-15.

da[72] bu doğru değildir. Hele Taşköprülü-Zâde'nin Şakâyık'ı Numâniye'de Yunus'u **Yıldırım Bâyezıd** (1389-1402) devri şâiri sayması hiç doğru değildir.[73]

Yunus Emre'nin doğum tarihîni 1240-1 aldığınız takdirde, O'nun çağdaşları olan sofilerin vefatlarında Yunus Emre'nin yaş durumunun şöyle olması gerekir.

Ahi Evran (Öl.: 1261):	Yunus Emre'nin Yaşı: 21
Mevlânâ Celâleddin-i Rumî (Öl.: 1273):	Yunus Emre'nin Yaşı: 33
Hacı Bektaş Veli (Öl.: 1275):	Yunus Emre'nin Yaşı: 35
Sultan Veled (Öl.:1313):	Yunus Emre'nin Yaşı: 75

Böylece Yunus Emre'nin çağdaşları ile olan karşılaştırmalarının da tarihî açıdan doğruluğu kabullenilebilir.

Yukarıdaki değerlendirmeler doğrultusunda, Yunus'un XIII. Yüzyılın ikinci yarısıyla XIV. Yüzyılın birinci yarısında yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Bu da O'nun *Anadolu Selçuklularının son devriyle Beylikler ve Osmanlı'nın kuruluş yıllarında* yaşadığını gösterir. Yunus'un doğum yeri, ölüm yeri ve irşad faaliyetleri hakkındaki bilgiler de yetersizdir.

Hacı Bektaş-ı Veli **Velâyetnâmesi**'nin en eski nüshalarında, onun Sivrihisar yakınında Sarıköy'de doğduğu ve orada vefat ettiği yazılıdır[74].

Sivrihisarlı Baba Yusuf 1507 yılında yazdığı **Mahbûb-ı Mahbûb** adlı manzum eserinde Yunus'un **Sivrihisar**'lı olduğunu yazar.

*Azizlermiş hususa **Yunus Emre***
İdermiş Zühd ü 'uzlet uyup emre

Bu 'yirdedir bu zümrenin mezarı
Müşerref eylemişdür diyarı (İzzet Koyunoğlu Ktp.: s. 391)

Taşköprülüzâde, Yunus'un Yıldırım Bâyezıd devrinde yaşadığını söyleyerek, Aşıkpaşazâde'nin görüşünü destekler[75].

---

72 Âşık PaŞazâde, **AŞıkpaŞaoğlu Tarihî**, (Hzl. Nihal Atsız) Ank. 1985, s. 193-194.

73 Taşköprüzâde, ªakayık-ı Numaniyye (Tercemesi), Hzl. Mecdi. İst. 1269, s. 78.

74 Uzun Firdevsi, **Menakıb-ı Hacı BektaŞ-ı Veli**, Hzl. A. Gölpınarlı, 1958, s. 48-49. Bu eserin H. 1219'da istinsah edilmiŞ bir nüshasında, (bkz. Ankara Diyanet İŞleri BŞk. Ktp. no: 714; Varak (28 a) Yunus'un doğum yeri; *"Meğer kim Sivrihisar'un Şimâli tarafında Sarıköy nâm bir mahalde Yunus dirler bir kimesne var idi. Fakırü'l-hal olmağla çift sürüp ekincilik ederdi"* diye baŞlamakta, bu bölümün son kısmında mezarından "ªimdi Merkad-i Şerifleri Sivrihisar kurbinde Mevlûdi olan Aksaray'a yakındır" Şeklinde bahsedilmektedir. Burada Sivrihisar'da doğan Yunus Aksaray'a yakın mahalde vefat ettirilmektedir. Fakat ifadeye göre Sivrihisar Aksaray'a yakındır. Acaba o gün baŞka bir Aksaray mı vardı? Velâyetnâme'deki bu karıŞıklıklar diğer nüshalarda da vardır.

75 Mecdi, *Terceme-i Şakayık*, İstanbul 1269, s. 78.

Lâmiî Çelebi (öl. 1532), Yunus'un Kütahya suyunun Sakarya'ya karıştığı yerin yakınında bulunduğunu söyler[76].

Bütün bu kaynakları ilk defa geniş olarak tetkik eden **Köprülü'**ye göre Yunus, Sarıköy'de yaşamıştır ve mezarı oradadır[77].

Daha sonra aynı kaynakları kullanarak geniş bir araştırma yapan **Abdülbaki Gölpınarlı**, aynen Köprülü gibi düşünür ve Yunus'u Sarıköylü kabul eder[78].

İbrahim Hakkı Konyalı'nın bulduğu **Kanunî devri Kirmastı defteri**nde, Yunus Emir Beğ isminde bir kişinin Vakıf yerine dair kayıtlar görülmüştür[79]. Bu vesikayı daha sonradan değerlendiren **Gölpınarlı ve Faruk K. Timurtaş**, sözkonusu Yunus Emir Beğ'in, Yunus Emre'yle alâkası olamayacağını, **Emre** ile **Emir** kelimelerinin yazılışta birbirine benzeyip Yunus Emre Beğ şeklinde bile okunsa, sufilerin "**Beğ**" sıfatıyla sıfatlanmayacağını söylerler[80]. Gerçekten de bütün "**Dini-tasavvufî Türk Edebiyatı Tarihî**"nde "**Beğ**" sıfatlı bir sufinin yaşamadığı görülecektir.

3. Yetişmesi ve Tahsili

Yunus Emre'nin medrese öğrenimi görüp görmediği ihtilaflıdır. O'nun birinci derecede kaynak olması gereken şiirlerinde de bu ihtilaf göze çarpar. Bazı şiirlerinde o,

"*Bi-çâre Yunus ne bile ne kara okıdı ne ak*" derken kendisinin okuma yazma dahi bilmediğini ifade etmekle birlikte;

"*Mescid ü medresede çok ibadet eyledim*" benzeri ifadelerle de mescit ve medrese çevrelerinde epeyce bulunduğunu ifade etmektedir.

Haliyle araştırmacılar da bu hususta birbirine muhalif iki görüş ileri sürülmektedir. Buna göre: **Aşık Çelebi, Gibb, Rıza Tevfik, Hüseyin Vassaf** gibi şahsiyetlere göre Yunus Emre, **hurûf-ı heceyi** sökemeyecek kadar ümmîdir. Bu görüş sahipleri, Yunus'un şiirlerindeki bazı ifadelerinden ve hususiyle Bektaşî geleneğindeki **Yunus'un ümmîliği** konusundan kaynaklanmaktadır.

Buna mukabil İsmail Hakkı Bursevî, A. Gölpınarlı, Sadık Vicdânî, F. Kadri Timurtaş ve **Abdurrahman Güzel**…vb'leri gibi **ikinci grup** şahsiyetler, Yunus'un ümmî olmadığı, bir medrese tahsili gördüğü görüşündedirler.

İsmail Hakkı Bursevî, "Çıktım erik dalına" adlı şiirin şerhinde, onun "müftî" olduğunu söylemektedir.

Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus'un iyi bir tahsil gördüğünü, **Sadi**'den ve **Mevlâna**'dan tercüme yapacak kadar Farsça bildiğini:

---

76 Lâmiî, *Nefahatü'l Üns Tercümesi*, İst. 1270, s. 691.

77 M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, I. baskı: 1919, II. baskı 1966; III. baskı 1976.

78 Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre Risalatal-Nushiyya ve Divan*, İst. 1965, Aynı yazar; *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İst. 1961, s. 119.

79 Aslı Ankara'da Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde bulunan bu belge için bkz. İ. Hakkı Konyalı, *Yunus Emre Nerelidir*, **Yedigün Mecmuası**, 4 Mart 1945, No: 626, s. 5.

80 Bkz. Gölpınarlı, *Yunus Emre Risalatal-Nushiyya ve Divanı*, s. XXVI; F. Kadri TimurtaŞ, *Yunus Emre Divanı*, Tercüman 1001 Temel Eser, İst. 1972, s. 15.

"Şurası muhakkak ki, Yunus, okumuş, yazmış, dil bilir, zamanının bilgilerini elde etmiş bir adamdır. Ümmî oluşu, bir masaldan ibarettir. Bu masalı uyduranlar, O'nun sözlerindeki anlamı anlamayan kişilerdir. Meselâ O:

"Ümmî benem, Yunus benem,
Dörttür anam, Dokuz babam"

derken okuma-yazma bilmediğini değil, "**Dört Unsur**"a mensup olduğunu söylemiştir. "**Dokuz Baba**"sı, dokuz kat göktür. Dört unsuru da "**Dört ana**" cümleleriyle ifade etmektedir[81].

Gölpınarlı, Yunus Emre'nin başka bir yerde de, Konya'da tahsil görmüş olabileceğini[82] söylemektedir.

F. Kadri Timurtaş: Divan'dan hareketle O'nun muhtemelen Konya'da iyi bir medrese tahsili gördüğünü; **Sâdık Vicdânî** ise, Yunus'un ümmî mahlasını Peygambere nisbetle tevazuen kullandığını, aksi takdirde tahsilli olduğunu ifade etmektedir.

Fuat Köprülü, başlangıçta *"Eldeki mevcut belgelere göre Yunus'u ümmî bir derviş saymak icab ediyor"*[83] dedikten sonra bu görüşleri bir kritiğe tabi tutuyor *"bu görüşe büsbütün gerçek gözüyle bakmanın imkânsızlığı"* neticesine ulaşıyor. Zira onun eserlerinde evliya ve enbiya menkıbelerini, eski İran mitolojisini, hatta o devir ilminin umûmî telakkilerini pek iyi bildiğine dair, çok açık işaretler vardır. Ancak Yunus Emre, Arap ve Acem edebiyatına, medrese ilimlerine derin bir surette nüfuz etmiş değildir. İran edebiyatındaki belâgat kaidelerine pek vâkıf olmamakla beraber, her halde Mevlânâ'nın Farsça şiirlerinden zevk alacak kadar Acem edebiyatını tanıyor idi. Başka türlü eserlerinde Mevlânâ'nın tesiri bu kadar kuvvet ve vuzuhla göze çarpmazdı[84] diyerek kesin bir yargıda bulunmaktan kaçınır.

Bizim değerlendirmemiz de;

'Yunus'un, iyi bir medrese tahsili gördüğü, Türkçeyi çok iyi kullandığı, Arapça ve oğul'yı da kendisine yetecek kadar bildiği, Türk edebiyatının; dil, üslûb, anlatım özellikleri, Atasözleri ve deyimler konusunda oldukça zengin bir 'Söz Varlığı ve mecazlar' bilgisine sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü;

'Çıkdım erik dalına anda yedim üzümü
Bostan ıssı kakıdı ne yersin kozumu'

hikmetini, dün olduğu gibi bugün bile gereği gibi açıklayamadık. Demek ki onda büyük ilham, görüş ve bilgi birikiminin oluşu O'nun kullandığı kelime, mecaz, üslup özellikleri tahsilinin

---

81 A. Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, s.100-101.
82 Gölpınarlı, Yunus Emre ve Divan, s. XIX.
83 Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ank. 1981, s. 271.
84 A.g.e., 273-274.

mükemmel olduğunu ortaya koymaktadır.[85]

Yine **Köprülü**'ye göre Yunus; *tefsir, hadis, kelâm, tasavvuf* gibi İslâmî ilimleri okumuş, aruzun her bahrinde şiir yazabilecek kadar edebî bilgilere vâkıf, Şirazlı Sâdi'nin bir gazelini nazmen Türkçeye çevirecek kadar Farsça'ya aşina bir şairdir. Arap, İran ve Yunan mitolojilerini az da olsa bilen bir mutasavvıftır[86]. Bunca görüşlerden sonra Yunus'un bu ilimleri, medrese eğitimi ile öğrendiği açıktır. Yalnız bu eğitimi nerede, hangi medresede yaptığını, kimlerden ders aldığını bu gün için açıklayacak durumda değiliz.

Yunus'un *Tekke eğitimini,* Tapduk Emre Dergâhında yaptığını Velâyet-nâme'den öğrenmekteyiz.[87] Çünkü Velâyet-nâme'de zikredilen bu hadiselere göre; Yunus'un yetişmesinde Tapduk Emre'nin rolünün büyük olduğu kabul görmektedir[88]. Yunus, şiirlerinde bu görüşü doğrular mahiyette bazı ifadelerde bulunur:

Tapduk'un tapusunda kul olduk kapusında
Yunus oğuld çiğ-idi bişdi elhamdülillah

Tapdug'um aydur Yunus'a bu ışk Hakk'a irse gerek
Kamulardan ol yücedür ben ana niye varayın

Yine bizim tesbitlerimize göre, Yunus divanında 16 yerde Tapduk ismini zikrederken, Emre lafzını hiç kullanmamıştır. Tapduk ismini tek başına kullanmış olması, bunun tarihî bir şahsiyet mi yoksa mücerret bir varlık mı olduğu şüphesini doğurmaktadır. Elimizdeki mevcut bilgi ve belgelerle bu konuda da kesin bir görüş ortaya koymak mümkün değildir.

Medrese ve tekke tahsili ne durumda olursa olsun şurası bir gerçek ki, XIII. Asırda *Konya*, Sultanönü (Eskişehir ve civarı), *Kayseri, Sivas, Niğde, Amasya ve Antalya Anadolu*'nun ve Orta Doğu'nun büyük kültür merkezleridir.

Din, tasavvuf ve san'atta en ileri safhada olan bu kültür merkezleri san'ata edebiyata meraklı hükümdarları, *Sadreddin Konevî, Mevlânâ, Hacı Bektaş, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal…vb'leri* gibi mutasavvıfları yetiştirmiştir. Haliyle bu kültür merkezlerinde bulunan bir mutasavvıf olarak **Yunus Emre**'nin de bu çevrelerden istifade ettiği muhakkaktır.

Görülüyor ki Yunus, zannedildiği gibi "Ümmî mutasavvıf bir şâir" asla değildir. Zira O'nun elimizdeki iki eseri, çok iyi bir tahsil safhasından geçtiğini göstermektedir. Yani Yunus, hem medrese eğitiminin *kitâbisini*, hem de tekke eğitiminin

---

85 Prof. Dr. Güzel, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 8. Baskı, s.427-435.

86 Köprülü, a.g.e., s. 231 vd., Gölpınarlı, *Yunus Emre Divanı*, 1948, s. 389; A. Güzel, **Kaygusuz Abdal**, Ank. 1981, 18-19; TimurtaŞ, *Türk Dünyası El Kitabı.* s. 416; H. Mazıoğlu, a.g.m., s. 314.

87 Hâmiye Duran, a.g.e., s. 447-453; Gölpınarlı,.Velâyetnâme, s. 48, 49.

88 Köprülü, a.g.e., s. 227-231; Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 325; Gölpınarlı, *Yunus Emre Divanı*, 1983, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, 1961; C. Öztelli, *Yunus Emre*, İst. 1971, s. XVIII vd.

şifâhisini icra etmiş olmaktadır. O, özellikle şiirine getirdiği konuları mutlaka medrese yoluyla öğrenmiştir. Hikmet bilgisini de, âriflik yeteneğini de "**Gönül Kitabı**"ndaki "**Kalp gözü**"nün açılmasıyla tekke eğitiminde elde etmiştir: O, işte bu öğrenimini, bir, "**mürşid-i kâmil**"in "**rahle-i tedrisinde**" bulunarak öğrenmiştir. Yunus ve muakkiplerinin yaşadıkları dönemde "şifahî kültür" geleneği hâkimdi. Medrese'de öğretilen bilgiler, anında dervişler tarafından hemen halka anlatılırdı. Bütün bu hususları gözönünde tutarsak Yunus'un tahsilini, medrese, tekke ve bunların çevrelerinde elde etmiş olacağı muhakkaktır.

4. Ailesi ve Çocukları

Yunus Emre'nin evliliği ve çocukları hakkında –"*Velâyet-nâme*" dışındaki- bilgilerimiz:

Başbakanlık Arşivi'ndeki 871 Sayılı *Konya Defteri* ile *Divan'*ındaki iki beyittir. Konya Defteri (H. 824/1518)ndeki belgede, Yunus'un "İsmail" adıyla bir oğlunun olduğu geçmektedir:

"*Amma Yerce nam yeri bu cemaatden Yunus Emre, Karamanoğlu İbrahim Bey'den satın almış, elinde mülk-nâmesi vardır. Yunus Emre fevt olunca evladına intikal etmiştir. Yunus Emre'nin oğlu İsmail de İbrahim Bey'den buraları alıp yurt edinmiştir*."[89] Yunus'un Divan'ında da

Bunda dahı virdün bize oğul u kız çift ü helâl
Andan dahı geçdi arzum benüm ahum içün

Ne ogul vardı ne kız vâhid idük anda biz
Konışduk cümlemiz nur tagın yaylar iken

Yunus birinci beyitte; Oğuldan, kızdan hatta iki helalinden de geçmiş, Allah'a yönelmiştir. İkinci beyitte de; **Vahdet** âleminde hiç oğul-kıza karışmadığını, yani kesretle hiç uğraşmadığını ifade etmektedir.

Velâyetnâme, *Konya Tahrir Defteri* ve *Divan'*daki bilgilere göre Yunus Emre'nin evli ve çoluk çocuk sahibi olduğunu söyleyebiliriz.

5. Adı ve Mahlası

Yunus Emre, dünden bugüne kaynaklarda bu isimle tanınmış ve tanıtılmıştır. Yunus Emre'den bahseden kaynaklarda; Hacı Bektaş **Velâyet-nâmesi**[90], Lamii'nin **Nefahat Tercümesi**[91], Mecdi'nin Şakayık Tercümesi[92] ve Âşık Çelebi'nin **Meşairü'ş-Şuara'**[93]sında O'nun ismi daima "**Yunus Emre**" olarak geçmektedir.

Hatta şâirimiz, bazı beyitlerinde kendi adının "Yunus" olduğunu söyler.

---

89 Başbakanlık Arşivi, Konya Defteri, nu: 63.5.238; nu; 455, s. 111; Gölpınarlı, YET. s.63-64.
90 Hâmiye Duran, a.g.e., s. 221, 447, 453-455; A. Gölpınarlı, *Hacı Bektaş Velâyet-nâmesi*, s. 48.
91 Lamiî, *Nefahat Tercümesi*, s. 691.
92 Mecdi, Şakayık Tercümesi, s. 78.
93 Âşık Çelebi, *Meşairü'ş-Şuara*, v. 98b.

Yunus çağırurlar adum *gün geçtikçe artar od'um*
İki cihanda maksudum bana seni gerek seni[94]

demektedir.

Yunus Emre, şiirlerinde "**Mahlas**" olarak; "**Yunus**, **Yunus Emre**, **Bi-çare Yunus**, **Miskin Yunus**, **Derviş Yunus**, **Koca Yunus**, **Tapduk Yunus**, **Yunus Dedem**.." gibi mahlaslar/adlar kullanmaktadır.

6. Şeyhi Tapduk Emre'ye İntisabı

Yunus'un şeyhi Tapduk Emre'dir. Bu; Lamiî, **Nefahat Tercümesi**nde Yunus'tan bahsederken –"**Kendisi Tapduk Emre'nin müridididir**[95]" şeklinde, Âşık Çelebi'nin **Tezkire**'siyle[96], Mollazâde Süleyman Şeyhi'nin **Bahrü'l Velâyesi**'nde[97], Tapduk, Yunus Şeyhi, "**Tapduk Emre Mürşididir**" olarak gösterilir.

Yunus, Şeyhinin Tapduk Emre olduğunu O'nun kapısında yetiştiğini kendisi de söyler.

Tapduk'*un tapusunda kul olduk kapusunda*
Yunus Miskin *çig idük pişdük elhamdülillah*

Ayrıca kaynaklarda, O'nun Şeyhine "**Kırk yıl**" hizmet ettiği, daha sonra da "**Nasib**"ini alıp kilidinin açıldığı ifade edilmektedir.

7. Seyahatleri

Aslında "*Gezgin bir derviş olan Yunus*"un gezip-dolaştığı yerleri, O'nun Divan'ındaki birkaç beyitten anlamaktayız. O, bu beyitlerde; özellikle bugün *Anadolu, Azerbaycan, İran, Irak ve Suriye*'de birkaç şehrin isminden bahsetmektedir. O, ilden ile dolaşmakta gurbet elinde (dünyada), dilden dile (gönülden gönüle) de dost aramakta;

Ben yürürem ilden ile dost soraram dilden dile
Gurbette hâlim kim bile gel gör beni aşk neyledi 404/5

derken, ayrıca bu gurbet elinde âşık olup "Mecnun" gibi dolaşırken

Gurbet ilinde yürürem dostı düşümde görürem
Uyanıp Mecnûn oluram gel gör beni aşk neyledi

demektedir.

---

94 Tatçı, M., *Yunus Emre Divanı*, Ankara 1990, c.2, s. 384, şiir 381/10.
95 Lamiî, *Nefahat Tercümesi*, s. 91.
96 Âşık Çelebi, ***Meşairü-ş-Şuara***, v. 98b.
97 Mollazâde Süleyman Şeyhin, *Bahrü'l-Velaye*, Berlin Ktb. No: 1683, v. 143b.

Yunus Emre, *Urum, Şam ve Yukarı İlleri (Azerbaycan'ı)* gezdiğini, fakat buralarda aradığın bulamadığını, ancak bir garip gibi dolaştığını söylemektedir.

*Gezdim **Urum ile Şam'ı Yukarı İller**'i Kamu*
Çok istedüm bulamadum şöyle garib bencileyin

acaba Yunus, bu beyitteki ifadeleri ile seyahat eden bir derviş mi olduğunu söylemek istiyor? Yoksa bu beyit ile

"*İlim Çin'de de olsa arayınız bulunuz* hükmüne göre,
"*İlim tahsili mi yapmak için seyahat ediyor?*"

Yoksa;

Ben yürürem yâne yâne, Aşk boyadı beni kâne
Ne âkilem ne divâne, Gel gör aşk beni neyledi

de ifade edilen "İlahî aşk" mı arıyor?

İndük Rum'ı kışladuk çok hayr u şer işledük
Uş bahar girü göçdük Elhamdülillah

Rum (Anadolu)da kışlayıp, burada pek çok hayırlı işler işlediği, baharda da memleketine sağ-salim geri döndüğü için Allah'a şükretmektedir.

Yunus, pek çok yerleri "Mecnûn" gibi dolaşırken, uzak diyarlara da uğrar. Bazan oraları âdeta yaklaştırır. Hatta:

"*Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz*" Türk atasözü'nün ifade ettiği

"Gönül sana Bağdat yakın "denilirken, Bağdad'ın hem yakın olacağı, hem de mükemmel bir diyar olduğu ifade ediliyordu.

Kayseri, Tebriz, Sivas, Nahcuvan, Maraş, Şiraz ve Bağdad gibi şehirleri dolaştıktan sonra Anadolu'ya dönmektedir.

Kayseri Tebriz ü Sivas Nahcuvan u Maraş Şiraz
Gönül sana Bağdad yakın âlemlere divandasun

Bu beyitler ile Yunus'un gezdiği-dolaştığı yerler hakkında kesin bilgi sahibi olmamız mümkün değildir. Biz, ancak beyitlerde ismi geçen şehirlerin mesafe itibariyle uzaklığını da göz önüne alarak söylüyoruz.

Yunus, bu seyahatleri ilim öğrenmek, "***Mecnun***" gibi çöllere düşerek

"*Sevgili*"*yi bulmak için de yapmış olabilir. Ama Yunus tasavvufî muhteva içinde, "gurbetde garib olmayı, dünyada tevhid ehli olmak*" olarak tarif eder. O'na göre, insanoğlu zaten "**Küntü Kenz**"den beri dünyaya seyahat etmektedir. Bu dünyada "**Yolcu**"dur. **Vatan-ı asli**'sine ulaşmak için durmadan seyahatine devam edecektir.

8. Vefatı ve Mezarı

Yunus Emre'nin vefat tarihi hakkında günümüze kadar muhtelif görüşler ileri sürülmüş ise de, **Adnan Sadık Erzi'**nin bulup yayımladığı belgeyle bu tartışmalar biraz bitmiş görünmektedir.

Söze *tarih yidi yüz yidiydi*
Yunus canı bu yolda fidiyidi

beyti ile 707/1307 senesinin, **Risâletü'n-Nushiyye'**nin yazılıp bittiği tarih kabul edilmektedir.

A. Sadık Erzi'nin Bâyezid Kütüphanesi'nde tespit ettiği belgeyi neşretmesinden sonra, bütün ilim ve fikir adamları, Yunus Emre'nin vefat tarihinde ittifak etmişlerdir. O da:

"***Vefat-ı Yunus, müddet-i Ömür 82, Sene 720***" dir.

Bütün bu vesikalar ve Yunus'un eserlerindeki genel hususiyetler dikkate alınacak olursa Yunus 720/1320-21'de vefat etmiştir.

Yunus'un mezarının nerede olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Belgelerin azlığı ve O'nun sevenlerinin çokluğu sebebiyle, **Anadolu'**nun muhtelif yerlerinde ve **Azerbaycan**'da O'na ait birçok mezar gösterilmektedir. Bunların hepsinin O'nun mezarı olması mümkün değildir. Ancak O'na ait olduğu

"*kabullenilen mezar ve makamlar*" bulunmaktadır. Hatta bu "**Makam**"lar, Yunus'u sevenler tarafından, O'nun hayatının destanlaştırılması ile kudsiyetinden feyz alınması için icad ve ihdas edilen yerlerdir. Bu sebeple, bu yerlere herkes "**Yunus'un Mezarı**" diye sahip çıkmışlardır.

Anadolu'nun muhtelif yerlerinden; **Sivrihisar** (Sarıköy), **Karaman**, **Ortaköy**, **Kula**, **Bursa**, **Erzurum**, **Dutçu** (Düzcü) **Koyu**, **Isparta/Keçiborlu**, **Afyon Sandıklı**, **Nallıhan**, Ünye ve **Sivas**'da Yunus'a ait mezar ve makamlar, sevenleri tarafından kabullenilmektedir.

Azerbaycan'da *Gah Bölgesi Oncalı Köyü Oğuz Mezarlığında Yunus Emre ve Tapduk Baba'nın mezarlarının bulunduğu iddia edilmektedir*.[98]

Yunus'un nerede doğup, nerede öldüğünü **Azerî şâiri Bahtiyar Vahabzâde** şöyle dile getiriyor:

Bir yerde ölüp, bes, niye min yerde doğuldu?
Aşkınla yanırken yeniden bir de oğuldu.
Şiirindeki hikmetli satırlarda oğuldu.

---

[98] Prof.Dr. Meshedihanım Nimet, **Azerbaycan'da Tapduk Baba ve Yunus Emre'nin Mezarları**, **Türk Yurdu**, C. 12, Sayi: 59, Temmuz 1992, s. 36-39.

Hergün kazılır çünkü gönüllerde mezarı
Efsane mi, gerçek mi? Bu iman nice insan,
Varlık sesidir, kopmuş, o, Türk'ün kopuzundan.

9. Yunus Emre'nin Tesirleri[99]

Yunus Emre'nin Türkiye sahası Türk kültür, sanat ve edebiyatı üzerinde önemli bir tesirinin olduğu muhakkaktır. Yunus Emre, Türk kültür ve edebiyatının binlerce yıl önce ilk temsilcileri olarak kabul edilen ozan, kam, bahşı gibi döneminde dini, milli toplantıları da yöneten dini, milli şairler zincirinin asırlar sonra Türkiye sahasında ortaya çıkmış olan güçlü bir halkasını oluşturmaktadır. Bu bakımdan Yunus Emre, manevi ustası Hoca Ahmet Yesevi'nin yolundan giderek çoğu eski Türk dini mensubu olan İslamiyet öncesi ozanların şiir geleneğini İslam tasavvufuyla yoğurarak bir senteze ulaşmış, kendine has tasavvufi bir anlayış meydana getirmiştir.

Yunus Emre, Balasagunlu Yusuf Has Hacip, Kaşgarlı Mahmut, Edip Ahmet ve Ahmet Yesevi gibi Türk dilinin ve tasavvufunun İslami dönemdeki bilinen ilk ulularının o gün yaşadıkları coğrafyada başlattıkları Türk dil, edebiyat ve tasavvuf hareketini Türkiye sahasında temsil eden önemli bir mutasavvıf şair, söz ustası bir ozandır. Zaten "Emre" terimini kullanması da bunun en belirgin kanıtıdır.

Yunus Emre, manevi ustası, hocası Ahmet Yesevi'nin gösterdiği yoldan giderek Türkler arasında İslamiyet'in ve İslam tasavvufunun yayılmasında ve özellikle Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşması ve vatanlaşmasında önemli bir görevi yerine getirmiş olan bir Türk mutasavvıfıdır. Yeseviliğin en belirgin özelliği Tabgaç ve Göktürk kamlarından gelen Türk gelenekleriyle bağının olması ve bu geleneklerden izler taşımasıdır[100]. Bu yönüyle bakıldığında Yunus Emre'nin şiirlerinde de benzer izler açık bir biçimde görülmektedir[101].

Yunus Emre, sözüyle estetiği buluşturduğu şiirleriyle yaşadığı dönemde öncelikli olarak yaşadığı coğrafyanın insanını uyandırmıştır. "Bu anlayışa göre Yunus bir uyarıcı ve uyandırıcıdır. Onun bütün şiirleri Türk'te olmayanı değil, Türk'te olanı Türk'e bildirmiştir."[102]

Dede Korkut'un da Yunus Emre'nin sanatçı kişiliği üzerinde büyük etkisinin olduğu, Yunus'un şiir dilini kurarken Dede Korkut Destanı'ndan faydalandığı belirtilmektedir (Başgöz 2012:348). Zaten ozanlık/âşıklık geleneğinin Türkiye sahasına taşınması ve orada şekillenmesinde Dede Korkut'un önemli bir yerinin olduğu bilinmektedir[103]

---

99 Yakıcı, Ali 2009, *Ozan Dili Çevik Olur/ Âşık Edebiyatı Yazıları,* Ankara: Gazi Kitabevi.
100 Ecer 1995: 47
101 Yakıcı, 2016: 102.
102 Baltacıoğlu 1971:52
103 Yakıcı, 2007: 40-47.

Ozanlık geleneğinde kopuz, devamı olan âşıklık sanatında saz geleneğin vazgeçilmez unsurlarındandır. Âşıklık geleneğinde bu sanata gönül vermiş olan, bu sanatı icra etmek isteyen herkes saz çalmak istemekte ve de genellikle bu enstrümanı en iyi şekilde çalmaktadır. Kimileri ise iyi bir âşık olmak için saza hevesle başlamakta fakat az da olsa medrese öğrenimi görmeleri sebebiyle saz çalma işini yarıda bırakmakta ya da gördükleri bir rüya ve içtikleri/içmedikleri bir bade sebebiyle saza hiç başlamamaktadırlar.[104]

Yunus Emre'nin şiirlerinde müzik aletlerinden kopuz ve şeşte yer almaktadır ama bu şiirlerde Yunus bu enstrümanları çaldığını değil dinlediğini dile getirmektedir:

Ben oruç namaz içün suci içtim esridim
Tesbih seccade için dinledim şeşte kopuz
Ey kopuz ile şeşte aslın nedir bu işte
Ayrı değil âriften bu kopuz ile şeşte.[105]

Yunus Emre, kopuz, şeşte, cümbüş vb. bir musiki aleti çalmamış olmakla birlikte Türklerin kültürel hayatında önemli bir yeri olan türkü kültürüne önemli katkıda bulunmuştur. Araştırmacıların belirttiklerine göre Yunus Emre'nin dinî-tasavvufî türkülerin meydana gelmesi ve Müslüman ahali arasında yaygınlaşmasında önemli ölçüde tesiri ve katkısı olmuştur (Yakıcı, 2013: 275). Yunus Emre'nin ilahileri günümüzde de çeşitli vesilelerle Müslüman ahali tarafından coşkuyla icra edilmektedir.

Yunus Emre medrese öğrenimi gördüğü belirtilen bir mutasavvıf halk şairidir. Bu sebeple saza/kopuza heveslenmesi ama onu çalmaması doğaldır. Yunus'un kopuz çalıp-çalmadığı bilinmemekle birlikte kendisinin kopuzdan kopup geldiği şairlerin mısralarında yer bulmuştur. Türk şiirinin 20.yüzyıldaki önemli ustalarından olan Bahtiyar Vahapzade, "efsane mi yoksa gerçek mi" olduğu konusunda tereddütlerinin bulunduğunu belirttiği Yunus Emre'nin Türk'ün kopuzundan kopup geldiğine vurgu yapmaktadır:

"Bir yerde ölüp bes niye min yerde mezarı
Her gün kazılır çünkü gönüllerde mezarı
Otlarda, çiçeklerde ve güllerde mezarı
Efsane mi, gerçek mi? Bu insan nece insan?
Varlık sesidir, kopmuş o, Türkün kopuzundan."[106]

Âşıklık geleneği içinde yer alan halk şairlerinin kendilerini diğer şairlerden farklı gördükleri ve önemsedikleri özelliklerinin başında irticalen/doğaçlama/hazırlıksız söyleyebilmeleri gelmektedir. Bu yaklaşıma göre onlar "haktan aldıklarını halka"

---

104 Yakıcı, 2009: 249-251
105 Başgöz 2012:354
106 Vahapzade 1986: 5

ulaştırmakla görevlidirler. Çünkü onlara bu söz söyleme gücü Hak'tan gelmektedir. Tıpkı Yunus Emre'de görüldüğü gibi. Bir farkla ki; âşıklar bu gücü gördükleri bir rüya sonucu kendilerine bade sunan Hızır, pir, ulu ozan vb. kutsal varlıkların vasıtasıyla elde ettiklerine inanmaktadırlar[107]

Yunus Emre bir söz ustasıdır. Çünkü "Yunus'un felsefesi söze dayanır. O diyalog insanıdır. Onun insanlarla arasındaki biricik vasıtası sözdür:

Keleci bilen kişinin
Yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin
İşini sağ ede bir söz

Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı
Bal ile yağ ede bir söz.

Söz ustası Yunus Emre, sözünün kutsallığının Yaradan'dan geldiğini şu dizelerle dile getirmektedir ki; bu yönüyle Yunus'un âşıklar katında önemli ve özel bir yerinin olduğu belirgindir:

Söz var kılır gönülü şad
Söz var kılır bilişi yad
Eğer horluk eğer izzet
Her kişiye sözden gelir.[108]

Söz ustası Yunus Emre'nin günümüzde konuşma eğitimindeki yeri ve önemi fark edilmiş, muhtevasında konuşma eğitimine yer veren lise ve üniversiteler için hazırlanan ders kitaplarında söz ustası Yunus Emre'den örnekler verilerek söylenmek istenenler daha etkili hale getirilmiştir. Yunus Emre'nin konuşma eğitimindeki tesiri günümüzde giderek artmaktadır[109]

Türk kültürünün yapı taşlarından olan Yunus Emre, sosyal hayatın çeşitli safhalarında örnek kabul edilmiş, sanatın çeşitli dallarına konu olmuş, özellikle şiirin işlediği konular arasında yer almıştır. İlahileri yıllardır Türk insanının ağzından düşmeyen Yunus Emre, birçok şaire ilham kaynağı olmuş, yolundan gidilmiş, taklit edilmiş, Türk şiirinde bir ekol haline gelmiştir. Bu sebepledir ki birçok şair bu büyük mutasavvıfı şiirlerine konu yapmış, felsefesini dile getirmiş, şiirleriyle Yunus'u abideleştirmiştir.[110]

---

107 Günay 1992
108 Güzel-Tatçı 1990: 110
109 Yakıcı vd., 2017: 74-77; Yakıcı, Ali (2009), *Ozan Dili Çevik Olur/ Âşık Edebiyatı Yazıları,* Ankara: Gazi Kitabevi.
110 Yakıcı 1993: 24

Yine der ki Ulu Tapduk
Dervişi biz Yunus yaptık
Damlaydı okyanus yaptık
Ne ucu var ne bucağı[111].

Ucu bucağı olmayan bu ulu ozan, Türkiye sahasında âşıklık geleneğinin gelişmesine öncülük yapmış, kendi yolundan giden, kendini rehber kabul eden birçok âşığı yetişmesine vesile olmuş, onlara manevi ustalık yapmıştır. Yunus Emre'nin kendileri için bir pir, bir usta, bir rehber, kısacası bir okul olduğunu âşıklar sık sık şiirlerinde dile getirmişlerdir (Yakıcı, 1991).

Türkiye sahasında gelenek içinde yer alan kadın âşıklar da şiirlerinde Yunus Emre'nin yolundan gittiğini, onu rehber edindiklerini ve izinden gittiklerini söylemektedirler. Bunlardan biri de Âşık Ayşe Çağlayan'dır:

Yaradan vermiştir bunca vergiyi
Kâinata sermiş güzel sergiyi
İnsanlardan yedi asır sevgiyi
Sağlayan Yunus'un izindeyim ben. [112]

Yunus Emre, yalnız Türkiye sahası âşıklık geleneğini değil, Azerbaycan sahası âşıklık geleneğini de etkilemiş, Azerbaycan'da yetişen birçok âşığın yanı sıra Nesimi gibi ünlü mutasavvıf âşıkların da Yunus tesiriyle yetiştiği belirtilmiştir. Bu konuda Halide Kafkaslı şunları söylemektedir:

"Azerbaycan'ın el şairlerinin, âşıklarının şiirlerini okudukça görürüz ki tüm mahlukâtı, doğayı, Yaradan'ı ve yaratılanı candan seven Yunus Emre'nin ünü kendisinin şiir söylemeye başladığı devirden bugüne kadar Azerbaycan'da da yayılmış ve binlerce hayranını bulmuştur. Azerbaycan'da yayınlanan birçok kitapta Yunus Emre ve Karacaoğlan'ın adı Azerbaycanlı saz şairlerinin adı ile bir sırada verilir."[113]

"Yaradan'dan ötürü yaratılanı sevmeyi" ilke olarak kabul etmiş, temeli sevgi olan bu anlayışı sayesinde Türkiye sahasında ortaya çıkan ozanları/âşıkları büyük ölçüde etkilemiştir. Hangi inanç, yol, erkân, meşrep ve mezhebe mensup olursa olsun Türkiye sahasında yetişen bütün âşıklar tarafından yol gösteren, aşk badesi sunan bir pir, bir ulu ozan olarak benimsenmiş, yediden yetmişe bütün âşıkları kendi şemsiyesi altında toplamış, onlar için bir güneş olmuş, onları ışığıyla aydınlatmıştır. Aradan yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen bundan sonra da yeni yetişen/yetişecek olan âşıklara/ozanlara usta bir âşık olarak rehberlik yapmaya, onları tasavvuf ışığıyla aydınlatmaya, onlara Türkçesiyle yol göstermeye devam edecektir.

---

111 Geçosmanoğlu 1989: 7
112 Özsoy 1991: 56
113 Kafkaslı 1995: 277

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak ifade etmek isteriz ki, Yunus'un kabri, **'Türk milletinin sınık gönlü'**dür. O'nun "**hakikî mezarı**"nın nerede olduğunu kesin olarak söyliyemiyoruz. Fakat O'nun, **Türk-İslam** sentezini simgeleyen büyük bir mutasavvıf şâir olduğunu biliyoruz. O, nerede doğarsa, nerede ölürse ölsün, pek fazla mühim değildir. O'nun büyüklüğü; **Kur'an-ı Kerim,** İslam Tasavvufu, **insanlığı-kardeşliği**, **barışı**, **sevgiyi**, **Hz. Muhammed ahlâkını**, en güzel, en ahenkli ve en çarpıcı şekilde Türkçeyle şiire dönüştürmesi ve **Anadolu Türkçesi'nin Şiir Pîri** olmasıdır. Böylece Yunus, Türk Dili'ni "**edebî bir dil**" haline getirmiştir. Yunus'un büyüklüğü'nün sırrı, "**Dinî umdeleri ve Türk'ün Dili**"ni, Türk'ün en kolay anlayabileceği bir biçimde anlatmasıdır. O; Anadolu sahasında **'Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı'nın da kurucusudur.** Bu sebeple de O'nun gönlümüzde ve kültürümüzde ayrı bir yeri vardır.

Bilindiği gibi Yunus Emre'nin, bilinen iki eseri vardır. Bu eserler de; **Risâletü'n-Nushiyye** ve **Divan**'dır. Her iki eser de; "**Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**"nın âbidevî ilk mahsullerindendir. Bu eserler, meclislerde dilden dile, nesilden nesile aktarılarak büyük ilgi görmüştür. Bu sebepdendir ki **Yunus**, yediyüz yıldan beri Türk toplumunun kabuller dünyasında bütün insanlık için bir "**Yunus ekolü**" meydana getirmiştir. Bu cümleden olarak Yunus, yalnız Türk toplumu tarafından değil, aynı zamanda Unesco tarafından da Âbide şahsiyetler merkezinde kabul edilerek, 1991 yılında '**Birinci Uluslararası Yunus Emre Sevgi Yılı ve 2021** yılı da yine **Unesco** tarafından **Bizim Yunus Sevgi Yılı** olarak kabul edilmiştir.

Ankara 1991

Ankara 1993

Ankara 1991

Ankara 2005

B. ESERLERİ[114]

1. YUNUS EMRE'NİN ESERLERİ HAKKINDAKİ ÇALIŞMALAR

Yunus Emre'in eserleri üzerindeki çalışmalar hakkında kronolojik olarak kısa bilgi vermeye çalışalım. Bunlar da:

Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*[115] adlı eseri ile Orta Asya merkezinde *Ahmed Yesevi*'yi, Anadolu merkezinde *Yunus Emre*'yi ve bunların çevresinde de diğer Türk-İslam mutasavvıflarını ilk tarihi, dini, edebi mahsülleriyle birlikte ortaya koymaya çalışmıştır. İlk Mutasavvıflar adlı bu eser, 102 seneden buyana ve geleceğe de bilimsel veri bakımından değerini hâlâ muhafaza etmektedir.

Burhan Ümit Toprak, *Yunus Emre Divanı*[116], adlı eseri ile Yunus'un şiirlerini, Cönk ve mecmualardan derleyip üç cilt halinde ilk kez latin harfleriyle 1933'lerde bastırmıştır. Elbette ki bu eserde bazı eksiklikler olacaktır, fakat asıl olan *Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde* böyle bir eserin latin alfabesi ile basılıp dağıtılması suretiyle Yunus, hem tanıtılmş, hem de Türk ve dünya toplumu tarafından tanınıp sevilmesinde vesile olmuştur.

Abdülbaki Gölpınarlı[117]**,** Yunus Divanı'nın ilk ciddî neşrini mukayeseleli bir şekilde yapmıştır. Daha sonra O, *Yunus Emre ve Tasavvuf*[118], *Yunus Emre, Risâltü'n-Nüshiyye ve Divan*'[119]*adlı ciddi eserler, cep kitabı ve makaleler neşretmiştir.*

Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş[120] Dikkate değer bir *Yunus Emre Divanı* neşrini gerçekleştirmiştir. Bu eser, daha sonra genişletilerek yeniden basılmıştır[121]. Bu neşrin en mühim özelliği, şiirlerin gramatikal hususiyetlere dikkat edilerek okunmasıdır. Metinler, *Gölpınarlı* neşrinde olduğu gibi sağlam bir nüshadan tercih edilmiş olup diğer yazmalarla karşılaştırma da yapılmıştır.

Annamaria Schimmel, *Drei Türkische Mystiker Yunus Emre-Kaygusuz Abdal-Pir Sultan Abdal*[122]**,** adlı eseri ile de bu üç mutasavvıfı değerlendirmiştir. O'nun bu sahadaki eserleri bizlere yol gösterici olmuştur. Hatta tanıdığım kadarıyla **Schimmel** hakkında diyebilirim ki, O. gerçek anlamda bir **Türk-İslam dostudur**. Türk-İslam tasavvufunu çok iyi bilen, Mevlânâ, Yunus ve Kaygusuzl'a âdeta âşık olan bir bilim insanıdır.

---

114 Bak. Abdurrahman Güzel, *Mutasavvıf Yunus Emre,* Ankara1991, 36-41.
115 Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, İstanbul 1919.*
116 Burhan Ümit Toprak, *Yunus Emre Divanı*, 1-III Cilt, İstanbul 1933
117 Gölpınarlı; Abdülbaki, *Yunus Emre, Divan,* İstanbul 1943.
118 Gölpınarlı, Abdülbaki, *Yunus Emre Tasavvuf*, İstanbul 1961
119 Gölpınarlı; Abdülbaki, *Yunus Emre, Divan, Risalet al-Nushiyya,* İstanbul 1965.
120 Faruk Kadri Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul 1972.
121 Faruk Kadri Timurtaş, a.g.e., *II. Baskı* Ankara 1980, *III. Baskı*, Ankara 1986.
122 Annamaria Schimmel**,** *Drei Türkische Mystiker Yunus Emre-Kaygusuz Abdal-Pir Sultan Abdal***,** Deutsche-Türkische Gesellschaft E.V. Bonn, Mitttteilugen Heft 48, Bonn October 1962.

Prof. Dr. Abdaurrahman *Güzel,* Yunus Emre üzerindeki çalışmalarım 1967'lerde başlar. Bugüne kadar Yunus'un tarihi bağlarının olduğu *'Ahmed Yesevi, Süleyman Hakim Ata, Mevlânâ Celaleddin-i Rumi, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Kaygusuz Abdal, Süleyman Çelebi, Hacı Bayram Veli'*….vb.'leri üzerindeki kitap ve makalelerim bir hayli yekün tutar. Özellikle de bu Türk-islam mutasavvıfları'nın bir merkezde toplanıp, haklarında bilimsel çalışmaların yapılması için "**Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı Bilimdalı**'nı oluşturarak kurumsallaştırmaya çalıştım. Rabbım izin verdikçe elbetteki daha da yazmaya ve çalışamaya devam edeceğiz.

Yunus Emre üzerindeki müteakip çalışmalarım ise; **1991 yılında Unesco tarafından** ilan edilen *'Yunus Emre Sevgi Yılı'nda 'Yunus Emre*[123]*, Mutasvvıf Yunus Emre*[124]*, Bizim Yunus*[125] *Yunus Emre Güldeste*[126] adlı eserler ve 40 civarındaki makale, bildiri.. vb'lerinden oluşmaktadır.

'BİZİM YUNUS' adlı bu çalışmamız da yine 1993 yılında tamamlandı, fakat neşredilemedi. Neşir kaderi 28 yıl sonra Uluslararası **'Yunus Sevgi Yılına'** nasip imiş. Bu vesile ile eseri yeniden gözden geçirdim. Toplumuzun istifadesine ve Yunus'un ruhunu rahatlamatmaya çalıştım. Eser, konularına göre mürettep divan şeklinde tasnif edilmiştir. Bu cümleden olarak Yunus, Türk kültür tarihindeki yerine oturtulmuş, menkıbevi ve tarihi hayatı ele alınmış, *Dinî-tasavvufî Türk Edebiaytı nazım Türleri* bakımından değerlendirilmiş, *Hikmetleri de konularına* göre tasnif edilmiştir.

Dr. Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Divanı İnceleme ve Tenkitli Metin*[127]*, nezaretimde Doktora Tezi* olarak yapılmıştır. Kendisi bu çalışmalarında *Risâltü'n-Nushiyye*[128] *ve* Yunus Emre üzerine çok sayıda makale, cep kitapları da neşretmiştir. Burada yapılan çalışmalar, diğer çalışmalardan farklı ve mukayeseli bir şekilde sağlam metinlere dayalı olarak bütün yönleriyle ele alınmıştır. Öyle ki, Yunus'un; 'tarihi ve menkıbevi hayatı, eserlerinin şekil, tür, din, tasavvuf ve insan tiplemeleri bakımından da metne dayalı ve karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Diğer Çalışmalar; Cumhuriyet tarihinin başlangıcından itibaren Yunus üzerinde çalışanlar oldukça verimli bilgiler vermektedirler**.** Daha faydalı çalışanların olacağına inanıyorum. Hemen hemen her yıl, her zeminde Yunus ile ilgili; '*Ulusal ve Uluslararası Sempozyum, Kongre, Panel*..vb' çalışmalar yapılmaktadır. Hususen Üniversitelerimizin de bu konuda son derece duyarlı olmaları bizleri sevindirmektedir. Ayrıca adına, *'Uluslararası Yunus Emre Enstitüsü'*nün de kurulmasıyla bu sevincimiz daha da artmıştır. Bu cümleden olarak **Czym Mnie Mitosc Czyni**[129]**,** *Yunus Emre Beni Aşk Neyledi*, adlı eserini Polonya diline çevirmesi de takdire şâyandır. Yukarıda

---

123 (Müşterek imzalı) Prof. Dr. A. Güzel-Tatçı, M., *Yunus Emre, Hayatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, ankara 1991.
124 Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, *Mutasavvıf Yunus Emre Divanı*, Ankara 1990-1 *(Kılıç Kitabevi*).
125 Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, *'Bizim Yunus, Eserlerinde Dinî-Tasavvufî ve Fikri* Unsurlar, Ankara 1993
126 Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, *Yunus Emre Güldeste*, Ankara 2005 Akçağ yayını
127 Tatçı, M., *Yunus Emre Divanı ve İnceleme*, C.1-2, Ankara 1990. *(DOKTORA TEZİ)*
128 Tatçı, M., *Yunus Emre Divanı ve Risâletü'n-Nushiyye*, Ankara 1991.
129 Bak: **Czym Mnie Mitosc Czyni,** *Yunus Emre Beni Aşk Neyledi,* Warszawa 2016.

ve diğer çalışmalar çerçevesinde ifade etmek isteriz ki Yunus, günümüzde Türk kültür tarihinde asli yerine oturmuştur. Bu bakımdan mutluyuz.

2. YUNUS'UN ESERLERİ

Yunus'un bilinen iki eseri vardır. Bunlar da; "**Divan**" ve "**Rislâletü'n-Nushiyye**"dir. Bu eserler; Anadolu sahasında "***dinî-tasavvufî Türk edebiyatı***"nın ilk örnekleridir. Bilindiği gibi bunlar, mecliselerde dilden dile, nesilden nesile aktarılarak yüksek bir ilgi görmüş ve Yunus yediyüz yıldan beri bir " ***ekol***" olmuştur.

Yunus, eserlerini hem hece hem de aruz vezniyle söylemiştir. Aruz vezniyle söylenmiş şiirlerin sayısı yaklaşık 130 civarındadır. Bu şiirlerinde Yunus'un muhakkak ki teknik hataları mevcuttur. Fakat zannedildiği kadar bu aruz hataları şiirin güzelliğini ve sesini bozmamaktadır.

Yunus'un şiirlerinde, o günün Türkçesinde çok kullanılan bazı *Farsça ve Arapça* kelimeler de vardır. Şekil bakımından Yunus, İlahîlerinde *hece ve aruz* veznini birlikte kullanmıştır. Esasen O'nun şiirleri, tam aruza geçiş döneminde söylenmiştir. Bu özellik, Yunus'tan hemen sonra gelen Yunus tarzı şairleri *Eşrefoğlu Rûmi, Saîd Emre, Kaygusuz Abdal*[130] *ve Âşıkpaşa* gibi mutasavvıflarda da görülür.

Yunus Emre'nin *Musammat* şiirlerini heceli kabul edenlerde vardır. Böyle olmakla birlikte, *Musammat* gibi değerlendirilen şiirlerin pek çoğunda *iç kafiyelerin* bozulması, tamamen aruz tesiriyledir. Bu da gösteriyor ki, Yunus Emre'nin yaşadığı yıllarda şiirimiz aruzun tesiri dairesine tam olarak girmiştir.

Yunus, esas itibariyle aruz şairidir denilebilir. Çünkü Yunus Emre'nin şiirlerini şeklen değerlendiren araştırmacılar, ***O'nun, bir hece şairi olduğunu söylerler***. Halbuki Onun heceli şiirleri fazla yekun tutmadığı gibi, heceli şiirlerinin büyük çoğunluğu da 8+8 duraklıdır. Gazellerinin dışında Yunus'un birkaç küçük mesnevi'leri de vardır.

Sembolik olarak yazılan bu mesnevî'lerin son kısmında belirtildiği üzere, hicrî 707 (M 1307/1308) yılında yazılmıştır. Devrin genel anlayışına uygun olarak kâleme alınan bu güçlü eserde Yunus, ***didakdizmi*** sembolik ve edebî bir dil'le güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

Şimdi O'nun bu eserlerini kısaca özet halinde vermeye çalışalım:

a. Risaletü'n-Nushiyye[131]

Yunus'un, *Risâletü'n-Nushiyye* (Nasihat Kitabı) adıyla maruf bu eseri, mesnevî tarzında yazılmış ve kütüphanelerimizde bu gün için bilinen beş nüshası bulunmaktadır[132].

---

130 Bkz. Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal* Ank.1981, Ankara 2004.

131 Güzel, Abdurrahman, a.g.e., s. 36-41.

132 *Fâtih Nüshası*: Süleymaniye Ktb. Fatih Bölümü Nu. 3889; *Karaman Nüshası*, Ankara Millî Ktp. MFA (A) 4764; *Yahya Efendi Nüshası*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl. 3480; *Nuruosmaniye Nüshası*, Nu.

Yunus Emre bu eserini, eserin sonundaki;

Söze tarih yidi yüz yidiyidi
Yunus canı bu yolda fidiyidi

beytinden anlaşıldığına göre 707/1307'de telif etmiştir:

Yunus'un olgunluk yıllarına tekabül eden bu eser, girişteki mensur bölümün dışındaki kısımları mesnevî şeklinde kaleme alınmıştır. Risâlenin giriş kısmı "*Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün*" vezniyle, 13 beyitlik bir manzumeyle başlar. Bu kısımdan sonra mensur bir bölüm gelir. Bundan sonra asıl mesnevî, "*Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ilün*" vezniyle yazılmıştır.

Girişteki 13 beyitlik manzumede Yunus; insanın yaratılışındaki '**Dört unsur**-Anasır-ı erbaa'yı: ***od, su, toprak, yel***'i ele alır. Buna göre, evvela **toprak** ile **su** birleşir, sonra **yel** (hava) gelir, t**oprakla su**'yu terkib eder (balçık hale getirir), harekete geçirir. Daha sonra **od** (ateş) gelir bu üçlü terkibi kızdırır (hareket verir) cisim teşekkül eder. Allah'ın emriyle ruh bu surete girer. Suret nurla dolar. Adem hayat bulur[133]. İnsanın mayasında bulunan bu *dört unsurun* her biri kendine has bir özellik taşır:

Toprak ile;	*sabır, iyi huy, Tanrı'ya dayanmak, halka iyilik etmek, izzet ve şerefini korumak* sıfatları;
Su ile:	*cömertlik, lütufta bulunmak ve Tanrı'yla buluşmak sıfatları;*
Yel ile	*yalancılık, sahte gösteriş, tezlik ve nefs sıfatları;*
Od *ile:*	*kibir, şehvet, tamah ve hased* sıfatları verilmiştir

Canın verilmesiyle birlikte insana ***izzet***, ***vahdet***, ***hayâ*** ve hâl edepleri verilmiştir. Bu unsurlar sürekli çatışma halindedir.

Eserin mensûr kısmı, Yunus'un ve dolayısıyla İslâm mutasavvıflarının akıl ve bilgi görüşüne ayrılmıştır. Buna göre akıl, Tanrı'nın kadimlik nurundadır yani, ilk yaratılan unsurdur. Bu sebeple, "*akıl*", *akl-ı ma'aş, aklı ma'ad ve akl-ı küll*[134] olmak üzere üç bölümde ele alınmaktadır:

1. **Akl-ı ma'aş:**	dünyevî işler ve geçim temin edilir.
2. **Akl-ı ma'ad:**	ahiret işlerini bilir; insanın dünya ile irtibatını sağlar.
3. **Akl-ı küll:**	Tanrı'nın tecellisidir

4904 Câmiu'l-Me'âni, v. 172b-180a; *Bursa nüshası*, Bursa İl Halk Ktp. Eski Eserler Bl. 882'de Mecmu'atü'l-Eş'ar, v. 18a-25a'dadır.

133 Bu konu için eşdeğerlilik olarak bak. Güzel, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdal, 3*. Baskı, Ankara 2018, s.199-207

134 Bu konu için eşdeğerlilik olarak bak Güzel, A., a.g.e., 119-126.

Bu bölümdeki **iman**, mutasavvıfların **"yakîn"** dedikleri **"bilgi"** açısından değerlendirilmiştir. **İman**, Tanrı'nın **hidayeti** nurundadır. İmanın üç devresi vardır: 'İlme'l-**yakîn iman**; **ayne'l-yakîn iman**, **hakke'l yakîn iman**!

İlme'l-yakîn imân	bilgiyle elde edilen imandır
Ayne'l yakîn iman	manevî görüşle elde edilen imandır.
Hakke'l-yakîn iman,	oluşla elde edilen imandır.

İmanın yeri candır. Can ile gelen iman, can ile gider. **Cennet**, Tanrı'nın lütfu nurundadır. **Cehennem** adaleti nurundandır. **Toprak**, Tanrı'nın rahmetî nurundan, **su** dirliğinden, **yel**/hava heybetinden (azametinden) **od**/ateş hışmından (gazabından)dır. **Toprak**la **su**yun yeri **cennettir**, **yel**/hava ile **ateşin** yeri **cehennemdir**.

İnsanın yaratılışında *yel ve ateşle* beraber dokuz kişi gelmiştir. Bunların her biri **"bin başı**'dır. **"Bin ere"** hükmeder. Tamamı dokuz bin kişidir. Bunlar insanı Cehennem'e çekmekle vazifelidirler.

Su ve **toprak** ile On üç kişi gelmiştir. Bunlar da binbaşıdır. Her birinin hükmünde bin er vardır. Kime gelirse bunlar da o kişiyi Cennete çekerler. Can ile gelen dört kişi vardır, her birinin biner erleri vardır, tamamı dört bin eder. Can ile gelen kişiler can ile giderler. Cana mensup olanlar **"ilahî didara"** gark olurlar. Ateşle yel ile gelenler cehenneme, toprak ve su ile gelenler Cennete giderler. Canla gelenler ise Tanrı'ya ulaşırlar. İnsanın hangi bölükten olduğunu bilmesi gerekir. Bu ise **sülûk** ile alâkalıdır.

Yunus Emre eserinin bundan sonraki kısımlarında, insanın çeşitli özelliklerini "*destan*" başlığı altında değerlendirir: **"Ruh ve Nefs Destanı**, **Kanaat Destanı**, Öfke Destanı, **Kibir Destanı**, **Sabır Ahvali**, **Nekeslik** (buhl) **Ahvali**, **Akıl Destanı**..." vb. eserin bölüm başlıklarını teşkil eder. Bu bölümlerin tertibi, yazmalarda değişik olduğu gibi, bir başlık altındaki beyit, diğer nüshalarda başka bir başlık altında da geçebilmektedir. Böyle olmakla birlikte, bölüm başlıkları eserin '*algılama merkezini*' ortaya koymak açısından yeterlidir denilebilir.

İşte bu '*algılama merkezi*' başlıklarını kısca aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

Rûh ve Nefis Destanı:	İnsandaki iki gücü dile getirir. *Ruh;* **Rahmanî**, *Nefis;* Şeytanîdir. İnsana bu padişahlar hükmeder. *Rahmanî asker*, onüçbin kişidir. Nefis haşerâtı da eğerlenmiş atlarıyla dokuz bin kişidir ve nefsin dokuz oğlu vardır. Bunların işleri münafıklık ve ikilik çıkartmaktır. Tamahlık nefsin ulu oğludur ve kapısında bin er vardır.
Kanaat Destanı: Kanaat:	(*Hâlık'ın cemâl sıfatlarındandır*), bir şehirde tahtta oturur. Bu arada haramiler dağ başlarını tutmuşlar, yol kesmeye başlamışlardır. Tama askerlerinden daha kuvvetli olan Kanaat askerleri, uçan kuşlara benzer atlarıyla çevik birer gâzidirler. Gönül Şehri'nin gerçek sahibi bunlardır. Şehri zapteden Tama askerlerini kılıçtan geçirip, şehir halkını rahata kavuştururlar.

Kibir Destanı: Kibir,	dağ başlarında oturan ve yol kesen haramilere benzetilir. Harami nefsin bir sıfatı olan kibri temsil etmektedir. Kibrin zıddı olan tevazu ise yer (ova, düz arazi)de oturmaktadır. Aklın söylediğine göre, bir gün yakalanacaktır. Fakat akıl kibre esir olur, kurtulması için tevazu göstermesi şarttır. Derken alçaklık çıkar gelir; kibir kaçar. Bundan sonrası kibir ve tevazu hakkında öğüttür.
Öfke Destanı:	Bu bölümde Yunus, öfkenin mahiyetini anlatır. Buna göre öfke, tıpkı kibir gibi ruhun güzelliklerini yok eden bir vasıf taşımaktadır. Bu kötü sıfat da "**savaşçı**" bir bahadıra benzetilir. Öfke'nin girdiği yerde başlar kesilir, kanlar dökülür. Hatta denizler ateş alır. Öfke'nin girdiği gönülde iman bulunmaz. Gönül mülkünün bu sıfattan temizlenmesi gerekir. Yunus'a göre öfkeden kurtulmanın yolu **sabır**'dan geçer.
Sabır Ahvali: Sabır,	Allah'ın kullarına güzel bir ihsanıdır. Dertlere çare, kullarına ihsanda bulunan Allah'ın inayetiyle olacaktır. **Yusuf Peygamber**, **kuyuda sabretmiş** ve daha sonra yoldan geçen kervan tarafından kurtarılmıştır.
Nakeslik (buhl) Ahvali:	Bu bölümde Yunus, cimriliğin zararlarını dile getirip, cimrileri tenkid ediyor. Kârûn (ki zenginlik sembolüdür) zekat vermediği için malıyla beraber yere batmıştır
Akıl Destanı:	Yunus'a göre bühtân, gaybet ve kin akılla bir arada bulunmaz. Bu sıfatlar insana sonradan arız olmuştur. Akl-ı cüz'i ile hareket eden insan, öğüt dinler, **gıybet** ve **kinden geçerse**; akıl, doğru yola gelir. Doğruluk nefsî kuvvetleri yıkar. Zira o bir çerağ gibidir, nereye giderse aydınlatır. Sembolik olarak yazılan bu Mesnevînin son kısmında belirtildiği üzere, Hicrî 707 (M 1307/1308) yılında yazılmıştır. Devrin genel anlayışına uygun olarak kaleme alınan bu güçlü eserde Yunus, didaktizmi sembolik ve edebî bir dille güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.
Senaryo tekniğinde Nasihat-name Türünde yazılmıştır:	**Yunus'un** bu eseri; asıl muhtevası itibariyle XIII. yüzyılda geliştirilen gerçek bir "**SENARYO**" tekniği ile kaleme alınmış görüntüsündedir. Çünkü bu eserde konular, öylesine akıllıca ve halkın anlayabileceği bir şekilde tasnif edilmiştir ki, ancak sistem "**Didaktizm**" metodu ile uygulanabilir. Bu durum da gösteriyor ki Yunus Emre "**NASİHAT-NÂME**" türünde yazdığı bu eseriyle kendisinin gerçek anlamda "**lirizm**"in yanında ilmî bir "**didaktizm**" metoduna da sahip olduğunu apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır.

b. Divan[135]

Divan, Yunus Emre'yi mutasavvıf şâir olarak asırlardır şöhrete ulaştıran, ebedileştiren önemli ve müessir bir eseridir. Bu eserinde **Yunus**;

'İlahî aşk ve sevgiyi, varlık ve varlığa gelişle ilgili problemleri, ölüm ve ölümsüzlük fikirlerini, bilgilenmeyle ilgili meseleleri, insanı insan yapan özellikler'…vb'lerini dile getirir. Yunus, tabiî olarak Divan'ında en fazla "**aşk**" ve "**ahlâk**" üzerinde durur.

[135] Bak, Güzel, a.g.e., s. 39-41.

Esasen aşk, kainatın yaratılışında biricik güç olduğu gibi, eksiklerin tamamlanması için de yaşanması lüzumlu olan en güzel duygudur. Onun için Yunus,

Aşk gelicek cümle eksikler biter

diyor. İnsanlığın göklere yükseltilmesi ancak "**aşkı**" yaşamak ve telkin etmekle mümkündür. Bu sırrı derinden duyan, yaşayan Türkmen kocası Yunus, "Divan"ını âdeta bir aşk kitabı şeklinde ortaya koymuştur. Yunus, manzumelerinde insanları ölümle, cehennemle ve diğer olumsuz akibetlerle korkuturken esas gayesi, aşkın, ölümsüzlüğün, birlik ve dirliğin yaşanması gerektiğidir.

Yunus Emre'nin Divan'ında *dörtyüze yakın* şiiri vardır. Kütüphanedeki yazmalarda mevcut bulunan Yunus mahlaslı şiirlerin sayısını tesbit etmek pek güçtür. Belli başlı eski divan yazmalarında, O'na ait şiir sayıları değişik olmakla birlikte, 300-350 civarındadır. Yunus'un manzumelerinin karışık olmasının sebebi, birkaç Yunus'un şiirlerinin birbirlerine karışmış olması ve bunların ayrıştırılamamasıdır. Bir başka sebep ise, 13-14. yüzyıl metinlerinin kütüphanelerimizde -çok çeşitli sebeplerle- korunamamış olmasıdır. Yunus Emre'nin mevcut şiirlerindeki farklar da o kadar çoktur ki, aynı şiirlerin çeşitli yazmalardaki şekilleri karşılaştırıldığında, âdeta başka bir şiirmiş vehmi hasıl olur. Bunun sebebi ise, Yunus Emre'nin ilâhilerinin meclislerde dilden dile nakledilmesindendir.

Söz konusu şiirlerinde Yunus, büyük bir edip olarak karşımıza çıkmaktadır. Henüz edebî dilin pek işlenmediği ve yeni yeni gelişmeye başladığı bir zamanda O, âdeta bir dil musikisi yaratmıştır. Gerçekten Yunus'un Türkçesinde göze çarpan ilk etki, kolay söylenmiş derin fikirlerin musikîli bir tarzda ifadesidir.

Yunus, hem heceyle hem de aruzla şiirler söylemiştir. Aruz vezniyle söylenmiş şiirlerin sayısı, yaklaşık 130 kadardır. Bu şiirlerinde Yunus'un muhakkak ki teknik hataları mevcuttur. Fakat, zannedildiği kadar bu aruz hataları şirin güzelliğini ve sesini bozmamaktadır.

Yunus'un şiirlerinde, o günün Türkçesinde çok kullanılan bazı Farsça ve Arapça kelimeler vardır. Şekil bakımından Yunus, İlâhilerinde hece ve aruzu birlikte kullanmıştır. Esasen O'nun şiirleri, tam aruza geçiş döneminde söylenmiştir. Bu özellik, Yunus'tan hemen sonra gelen Yunus tarzı şâirleri; **Eşrefoğlu Rûmî, Sâid Emre**, **Kaygusuz Abdal**[136] ve Aşık Paşa gibi mutasavvıflarda da görülür. Yunus Emre'nin Musammat şiirlerini heceli kabul edenler de vardır. Böyle olmakla birlikte, Musammat gibi değerlendirilen şiirlerin pek çoğunda iç kafiyelerin bozulması, tamamen aruz tesiriyledir. Bu da gösteriyor ki, Yunus Emre'nin yaşadığı yıllarda şiirimiz aruzun tesiri dairesine tam olarak girmiştir. Yunus, esas itibariyle aruz şâiridir. Yunus Emre'nin şiirlerini şeklen değerlendiren araştırmacılar, **O'nun, bir hece şâiri olduğunu söylerler**. Halbuki O'nun heceli şiirleri fazla yekun tutmadığı

[136] Bkz. Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, Ank. 1981.

gibi, heceli şiirlerin büyük çoğunluğu da 8 + 8 duraklıdır. Yunus'un gazellerinin dışında, bir kaç küçük mesnevîsi de vardır.

İçinde *dörtyüzden* fazla şiirin bulunduğu "**Yunus Emre Divanı**[137] ", mürettep bir divan olmayıp sonradan ve kanaatimizce şifahî gelenekten derlenmiştir. Taşbasması olarak dört-beş defa basılan, ***"Divan-ı Aşık Yunus"***[138] ilk olmak açısından pek büyük bir boşluğu doldurmuştur. Fakat bu baskıdaki şiirler sadece Yunus'un değil, Aşık Yunus'un şiirlerini de ihtiva etmektedir. Taşbasması Yunus Divanında, baskı hataları ve eksiklikler vardır. Yunus Emre'nin şiirleri, ilk kez **Burhan Toprak** tarafından latin harfleriyle bastırılmıştır.[139] Bu bakımdan Burhan Toprak'ın hizmeti unutulamaz.

Divanın ilk ciddî neşri, **Abdülbaki Gölpınarlı**[140] tarafından hazırlanmıştır.

Dikkate değer başka bir *Yunus Emre Divanı* neşri de **Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş**[141] tarafından gerçekleştirmiştir. Bu eser, daha sonra genişletilerek yeniden dört defa daha basılmıştır[142]. Bu neşir, şiirlerin gramatikal hususiyetlere dikkat edilerek okunmasıdır. Metinler, *Gölpınarlı* neşrinde olduğu gibi sağlam bir nüshadan tercih edilmiş olup diğer yazmalarla karşılaştırma yapılmıştır.

Dr. Mustafa Tatçı tarafından **'Yunus Emre Divanı ve İnceleme**[143] adlı 2 ciltlik bu çalışma **nezaretimde 'Doktora Tezi'** olarak hazırlanmıştır. Günümüzde ciddi bir araştırma ve inceleme olarak kabul gören bu çalışma, değişik boyuttaki nüshalar karşılaştırılarak yapıldı ve 1990'dan buyana da, bazı kurum ve kuruluşlar tarafından mükerreren neşredilmiştir.

Ayrıca Yunus Emre'nin eserleri üzerinde ulusal ve uluslararsı bilimsel çalışmalar, kongre, sempozyum… vb'leri her dönemde yapılmaktadır. Bu da gösteriyor ki; T*oprak*, Gölpınarlı, *Timurtaş, Güzel, Tatçı..vb'*lerinin *Yunus Emre Divanları ve çalışmaları*, Yunus Emre konusunda atılmış en ciddî adımlardır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Yunus Emre, şifahî olarak yaşaya gelen şiirler bırakmıştır. Kanaatimiz odur ki, en eski şiirleri bile ağızdan derlemedir. Yazmalar arasında da büyük farklar vardır. Biz bu farkları düşünerek, Yunus'tan seçmeleri yaparken, yazma nüshalardan doğru olduğuna inandığımız şekliyle şiirleri karşılaştırarak almaya çalıştık.

---

137 Yazma Nüshalar için bak: Tatçı, M., *Yunus Emre'ye Ait Divanlar, Divan Neşirleri ve Metin Tamiri Meselesi,* Milli Eğitim, sayı 83, Ank. 1989, s. 60.

138 Bak: Tatcı, M., *Yunus Emre Bibliyografyası*, Ank. 1988, s.104.

139 Burhan Toprak, ***Yunus Emre Divanı***, İstanbul 1933, 3 cilt.

140 Gölpınarlı; Abdülbâki, *Yunus Emre, Divan,* İstanbul 1943.

141 Faruk Kadri Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul 1972; ikinci bakı 2017.

142 Faruk Kadri Timurtaş, a.g.e., *II. Baskı* Ankara 1980, *III. Baskı*, Ankara 1986.

143 Bak: Mustafa Tatcı, *'Yunus Emre Divan-İnceleme*, Doktora Tezi, Ankara 1990; *Risâletü'n-Nushiyye*, Ankara 1991; *Aşık Yunus ve Diğer Yunus'ların Şiirleri*, Ankara 1991

İkinci Bölüm

YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNDE DİNÎ UNSURLAR[144]

Yunus'un eserlerinde din ile ilgili '*itikat, ibâdet ve ahlâkî hükümler bir bütün hâlinde*' hayli yekün tutar. O, eserlerinin tamamını, halkın kolayca anlayabileceği bir üslup içinde dinî hükümler çerçevesinde yazmıştır. '***Yunus Emre'nin Eserlerinde Dini Unsurlar***'ı aşağıdaki tabloda işaret ettiğimiz şekilde özetleyebiliriz:

144 Bak: Güzel, Abdurrahman, *Mutasavvıf Yunus Emre*, Ankara 1991, s. 73-94.

Yunus Emre'nin, ***Divan ve Risaletü'n-Nushiyye***'sine bir bütün olarak baktığımız zaman "**Din**" ile ilgili "**itikâd**, **ibâdet** ve **ahlâk**"a âit bütün hükümleri noksansız görebiliriz. Yunus, "İtikâdî hükümler"de "Âmentü"yü, "İbâdî hükümler"de "İslâm'ın beş şartı"nı Kur'an ve Hadisler çerçevesindeki inanç sistemimize göre müdellel olarak anlatır. Daha doğrusu O'nun eserlerinde dikkati çeken önemli noktalardan biri de, dînî hüküm ve bilgilerin, hem akâid tarafıyla, hem de tasavvufî açıdan ele almasıdır. O, Allah'ı çoğunlukla **vahdet-i vücûd** görüşü içinde mütalâa eder. Peygamberlerden bahsederken çok defa tavasuvufun **tecellî** kavramını işler. Âyet ve hadisleri yine **vahdet-i vücûd**u anlatmak için iktibaslar yapar. Ancak ahlâkî hükümlerde onun, doğrudan doğruya iyi bir Müslümanda bulunması gereken şartlardan biri olan; '**bir** olalım, **iri** olalım, **diri** olalım' düsturunda birlik ve beraberliği en önemli prensip kabul eder.

"Ahlâkî hükümlerde O'nun, doğrudan doğruya iyi ve olgun bir müslümanda bulunması gereken şartlar üzerinde durduğunu müşahade ederiz.

Yunus'un Eserlerinde bu "**Dinî Hükümleri**; *İtikâd, İbâdet ve Ahlâk'* genel kuralları doğrultusunda ele alış tarzını kısaca örneklemelerle vermeye çalışalım. Onlar da:

A. İTİKAT

1. ALLAH'IN BİRLİĞİNE İMAN

"Yunus Emre'de '**Allah**' kavramı **Vahdet-i Vücûd** ve **Esmâü'l-Hüsnâ** kabuller dâiresindeki;

> "*Allah, Bâki, Bâtın, Bekâ, Cân, Cânan, Cebbâr-ı âlem, Cemâl, Çalâp, Gâfûr, Hâkk, Gânî, Hâlik, Hayy, Hudâ, Kâdir, Kâdir-i Künfeyekûn, Kâdim, Kayyum, Kerîm, Mâşûk, Mennân, Nihân, Nûr, Padişâh, Padişâh-ı Lem Yezâl, Pinhân, Rabbü'l-Enâm, Rahmân, Rahîm, Rezzâk, Sahib-i Kur'an, Server, Sübhân, Tanrı, Vâhid, Yar, Yezdân, Zâhir, Zü'l-Celâl Yaradan, Sultân-ı Cihân vb.*" Isim ve sıfatlarla, ya aynen veya telmihan ifade edilmektedir.

Yunus'a göre Allah, İhlâs Suresi'ndeki "**hükümler doğrultusunda**" ele alınır. Yani "**Allah; tek kudret ve hüküm sahibidir. Doğmamış, doğrulmamıştır. Eşi, benzeri ve ortağı yoktur**". Hük'mü yedi iklimi tutan tek pâdişahtır. Bu yönüyle Tanrı "**Mâlikü'l-Mülk**"tür. Yeri ve göğü yaratan O'dur.

"Senündür pâdişâhlık kudretün var
Yaratdun yiri gögi heybetün var"

Yunus'un "**tekden-tüme, parçadan bütüne**" gidişiyle ilgili olarak başta da ifade ettiğimiz gibi kâinatta görünen bütün sıfatlar, kendi sıfatlarıdır. Dolayısıyla bütün varlık, O'nun nûruyla kaplıdır. Fakat Hak, "**Zât-Nûru**"nu kendi sıfatlarıyla gizlediği için, zâtıyla değil, nişanlarıyla bilinir:

"Dünya âhiret ol Hak yir-gök toludur mutlak
Hiç gözlere görinmez kim bilür ne nişânda"

Görünen süretler, Allah'ın mutlak varlığının tecellîsinin dış görünüşleridir.

"'Işkıla isteridük yine bulduk ol cânı
Gönlek idinmiş geyer sûretile bu teni"

Yaratıkların hiçbirinin dilinin, Cenâb-ı Hakk'ı anlatmaya ne gücü yeter, ne de ilmi kâfi gelir.

"Niçe eyde bile dil niteligün
Dile getürmege bin-bir adun var"

Yunus'a göre **Allâh,** ezelde "vâr" olduğu gibi, âhirde de "vâr" olacaktır. Ama Yunus Allah'ı daha çok "**Hakk'ı dünyada iken de görmek**" ister ve bu isteğini pek çok beyitlerinde söz konusu eder.

"İsteridüm Allâh'ı buldumısa ne oldı
Aglarıdum dün ü gün güldümise ne oldu"

derken bunun "**dost**" varlığının (sıfatlarının) kendisinde tecellî ettiğini, ondan fazlası ile nişân verebileceğini ifade eder:

"Dost yolında giderisem gelmekligüm geniz ola
Dost varlığı benimile her dem nişân virügelem"

"Dost bundadur bellü beyan gördüm dost didârın ıyân
Bu ilm-i hikmeti duyan ider bana dek azîmi"

Allah, Kur'an hükmü olan "**Kün**" emriyle bütün varlıkları yaratmıştır. Evvel, âhir, ezelî, ebedî, zâhir ve bâtın olan, var eden, bütün rızkları veren "**Rezzâk**", besleyen, büyüten, öldüren de O'dur:

"Hem evvelsin hem âhir kemu yirlerde zâhir
Hiç makâm yokdur sensüz ben niçün göremezin"

Kendisi, "**Kerîm ve Kadîm**"dir. Allah, kullarını kendisini bildirmek için var etmiştir. Bu yüzden "**Allah'ın varlığı**" kulları ile bilinir:

"Kul pâdişâhsuz olmaz padişâh kulsuz değil
Padşâhı kim bileydi kul itmese yort savul"

derken Yunus, aynı zamanda "**Kul ile Hakk'ın Lâ taayyun**" mertebesi yönüyle "**Vahdet**" halinde olduklarını da ifade etmektedir. Zira, varlığın iç yüzü **Hak**, dış yüzü **Halk**'tır. Bu sebeple Yunus, Kulu, "**Allah'ın Kadim**" sıfatı ile, **Hakk'ı** beraber görür:

"Tanrı Kadîm kul kadîm ayrılmadum bir adım
Gör kul kim Tanrı kimdür anla iy sâhib-kabûl"

Dünyaya gelmeyen insan "**Allah**"ı tanıyamaz Ancak doğunca bilgi sahibi olunca Allah'ı tanır. Özellikle Allah, âleme Celâl ve Cemâl sıfatlarıyla dost didarının vücûdiyle tecellî eder. Zâtı idrak, ancak bu sıfatları anlamakla mümkündür.

"*Kimin kâfir idüp kimün müselmân* *Anı kimse itmez illâ ol eyler* *Kimine derd virür asla inletmez* *Kiminün dünyâda derdin bol eyler* *Kimi baydur kimi yoksul dime kim* *Eger baydur eger yoksul ol eyler*	*Kimine bir 'abâ virmez kim giye* *Kiminün atına atlâs çûl eyler* *Kimini dünyâda hayvân yaratur* *Kimini kendine muhlis kul eyler* *Kimin elin alur **'Arş'a*** çıkarur *Kimin yire çalar kara kül eyler*

Allah, dilediğine doğru yolu gösterir. Ortağı yoktur. O, nutfeden Adem yaratan, cansız yumurtadan kuş türeten, kudret dilini söyleyen, bu insanlara, türlü türlü cümbüşler gösteren, tevfik ve inâyet kılan, varlığını ilm ile Kur'an'da beyan eden O'dur.

"İy kendözini bilmeyen söz mâ'nisin anlamayan
Hak varlıgın isterisen uş ilimile Kur'ân'dadur"

Yunus'a göre dünyada her canlı; kendi hâl diliyle Allah'ı zikreder, çok günahkâr olan insanoğlunu bağışlar, onları adâlet üzre ve merhametle yargılar, onlara doğru yolu gösterir. O'nun inâyeti, rahmeti çoktur. Rahmeti göle benzer. Öldüren, dirilten O'dur, Hz. İsa'yı babasız yaratan O'dur. Tûr'da Mûsâ Peygamber'e kendi kelâmıyla tecellî etmiş, fakat zâtını göstermemiştir. O, mahşer günü hükmünü gösterecek, mahlûkatı yeniden diriltecektir. Hüküm sahibi O'dur.

"Andan İsrâfil sur ura ölenler yirinden tura
Mizânterâzû kurıla hükmini ide zü'l-Celâl"

Sübhan olan Allah, kulun tek sığınağıdır. Yunus'a göre Allah düşde de görülebilir.

"Esridi Yunus'un cânı yoldayım illerüm kanı
Yunus düşde gördi seni sayru mısun saglar mısun"

Okumaktan murad ise, Cenâb-ı Hakk'ı tanımak, O'na kulluk etmektir. Gece gündüz Allah'ı zikreden kişi, O'nu isteyen kişi demektir. Ve bu sebeple de O'nun her yerde hâzır ve nâzır olduğunu bilmek için de "Hak âşığı" olmak gerekir.

"Allah benüm didügine virmişdür 'ışk varlıgını
Kime bir zerre 'ışk vire Çalap varlıgı andadur"

*"Ol **Kâdir-i kûn-feyekûn** lutfidici Sübhân benem*
Kesmedin rızkını viren cümlelere Sultân benem"

"Kar yagduran buz tonduran hayvânlara rızkın viren
Şöyle bilün ol mahlûka ol Rahîm ü Rahmân benem"

Netice olarak ifade etmek isteriz ki, Yunus'da Allah kavramı, bir bütün halinde "aşk" ile ifâde edilmektedir. Hangi pencereden bakarsanız bakınız orada "Allah"ı göreceksiniz. Allah ilâhî bir nûr'dur. Mekânsızlık âleminde sınık gönüllere taht kurmuştur. Vücûd şehrindeki tahtın sahibi O'dur.[145]

"Bu vücûdum şehrine her dem giresüm gelür
İçindeki sultân'un yüzin göresüm gelür"

bütün varlık Hakkundur.

*"Dervîş **Ene'l-Hak** derse no'la 'aceb mi*
Hep varlık Hakk'undur alâ küllî hâl"

2. MELEKLER'E İMAN[146]

Yunus Emre'nin eserlerinde Melek kavramı için "**Melek**, **Melâike**, **Firişteh**" isimleri geçmektedir. Melekler semâ ehlidir ve bulundukları yer de "**Melekût âlemi**"dir. Melekler Yunus'da daha çok insan ile Allah arasında, *Seyr ü sülûk* esnasında vasıta olan nurânî güçler olarak ele alınmaktadır. **Gök**'de bulunan bu melekler, zikir ehlidirler. İnsanlarla da münasebetleri vardır.

Yunus Emre dört büyük melekten bahseder. Bu Melekler de: **Cebrâil**, İsrâfil, **Mikâil** ve **Azrail**'dir. Hepsini "**Dört Ferişte**" veya "**Kerrûb**" ifadeleriyle de zikreder.

"Bakan benem gören benem alan benem viren benem
*Ne **Cebrâil ne Mikâil İsrâfil'i*** kılan benem"

Yunus'da **Cebrâil**, **Cibril**, **Cebrâil-i Mürsel**, **Elçi** isimleriyle zikredilir. Yani Hz. Muhammed'in tercümânı, Allah'ın elçisidir.

Cebrail'den çeşitli vesilelerle bahsedilmektedir.

---

145 Bak: Güzel, Abdurrahman, *Mutasavvıf Yunus Emre*, Ankara 1991, s. 73-76.
146 Güzel, Abdurrahman, a.g.e., s. 77-78.

Cebrail	*Dünyada Peygamber'in başına geldi bu aşk* *Tercümanı* ***Cebrail*** *ma'şukası Hâlık'tır* "*Muhammed'e bir gice Çalap'dan indi Burak* ***Cebrâil*** *eydür H'âcem Mi'râc'a kıgurdı Hak*" "*Gitdi* ***Cibrîl*** *Hazreti getürdi Burak atı* *Nûrdanıdı hil'âtı gözi gevher yüzi ak*" "*Anun gibi maşuk anun haberini kim getürür* ***Cebrâil-i Mürsel*** sıgmaz anda olıcak münacaat"
İsrafil, Kıyamet gününü, haşır ve neşri haber veren Melek'tir. O, birinci Sûr'u üfürüşünde bütün canlılar ölecek, ikinci üfürüşünde de bütün canlılar dirilecektir:	"***İsrâfil*** sûrı ura yir yüzi dirşürile *Harâb ola berr ü bahr çarh-ı felek yoyıla*" "***İsrâfil*** sûrın urıcak mahlûkâ turu gelicek *Senün ününden artuk kulagum işitmeye*"
Azrail, Yunus'da ölüm meleği olarak ele alınmaktadır:	"*Bana cânı sen virdün '****Azrâil****'e bildürdün* *Senden artuk kimseye emânet viremezin*" "***'Azrâil*** *ne kişidür kasd idesi cânuma* *Ben emânet ıssıyla anda bitrişüp geldüm*"

Yunus'un eserlerinde belli başlı dört melekten gayri olarak; **Kirâmen Kâtîbîn**, **Münker-Nekir**, **Hârut-Mârût** meleklerinden de bahsedilir.

Kirâmen Kâtibîn:	"*Ol ferişteler adı* ***Kirâmen Kâtibîn****dür* *Yazmakdan usanmazlar aramazlar yaz u kışda*"
Münker-Nekir:	"*Kamularun 'amelidür* ***Münker-Nekir*** *olup gelen* *Benüm 'amelüm dostıdı 'amelümi tuta varam*"

3. KİTAPLARA İMAN[147]

Genel anlamda bütün mutasavvıfların asıl beslenme ve seslenme kaynağı **Kur'an**'dır. Ayrıca mutasavvıflar diğer mukaddes kitapları da zikrederler, Yunus Emre de eserlerinde, Kur'an-ı Kerim'i fazlası ile zikrederken, aynı zamanda diğer mukaddes kitapları da manevî birer makama delâlet etmesi sebebiyle zikreder:

> "***Tevrat'***ıla İncil'i Zebûr'*ıla* ***Fürkân'ı***
> *Bunlardagı beyânı cümle vücûdda bulduk"*

Yunus Emre'de kalıplaşmış bir düstur vardır ki o da dört kitabın mânisinin Kur'an'da toplanmış olduğu hususudur.

[147] Bak: Güzel, Abdurrahman, a.g.e., s. 78-79.

*"Halk içinde dirlik düzen **dört kitâbı** togru yazan*
*Ag üstine kara dizen ol yazılan **Kur'ân** benem"*

"Sen seni ne sanursan ayruga da anı san
***Dört kitâbun** m'anisi budur eger varısa"*

Dört kitabın mânisi bir "**Elif**"de toplanmıştır. "**Elif**"den maksat, Kur'an'dır. Yunus bu harf için "**ulu hece**" terkibini kullanır.

*"**Dört kitâbun** ma'nisin okıdum tahsîl kıldum*
'Işkı gelicek gördüm bir ulu heceyimiş"

Bu "**Elif**" ile Allah'ın birliği ve tescili fikri de ortaya konmuştur. Çünkü "**Allah**" da, "**Elif**" ile başlamaktadır. Yani dört kitabın tamamı ve verdiği birinci mesajda "**Allah'ın Birliği**" hususudur.

*"**Dört kitâbun** ma'nîsi bellüdür bir elifde*
*Sen **elif** dirsün hoca m'ânîsi ne dimekdür"*

Yunus, "**Elif**"de birliği, bâ'da ise Kesreti görür. Bu sebeple O dâima **Elif**'i zikreder.

*"**Dört kitabun** ma'nîsi tamamdur bir elifde*
Bâ didürmen siz bana bâ diyicek azaram"

4. PEYGAMBERLERE İMAN[148]

Mutasavvıfların eserlerinde, özellikle Yunus Emre'de Peygamberler; "*Nebî, Resûl, Enbiyâ, Cânlar, Hâslar, Elçi*" kelimeleriyle ifade edilmektedir. Gerek kavram olarak, gerekse hâs isimleri itibariyle, Yunus Emre'nin eserlerinde isimleri en çok geçen Peygamberlerin sayıları "**yüz yirmi dört bin**" olarak ifade edilmektedir.

"Yüz yigirmi dört bin hâsı dörtyüz kırk dört tabakası
Devlet makâmında ol gün ulu hânedândayıdum"

Peygamberler henüz yok iken; Hz. Adem yaratılmadan önce Hz. Muhammed'in nûru yaratılmış idi. Diğer Peygamberler de bu nûrdan yaratılmıştır. Bu sebeple Yunus Emre'de Hz. Muhammed, "**Peygamberler Serveri**" olarak isimlendirir. İlk yaratılan insan ve Peygamber **Hz. Âdem**'dir.

"Evvel Adem yaratdı sonra Peygamberleri
*Ahir **Muhammed nûrı** balkıdı içümüzden"*

---

148 Bak: Güzel, Abdurrahman, a.g.e., s. 79-85..

Hz. Muhammed'in nûru, Adem atadan beri, bütün Enbiya, Nebî ve Velî'de görüle gelmiştir. Peygamberlerin, âhiret'de şefâatı Allah'ın inâyeti iledir. Bu şefâat faktöründe Peygamberlerden sonra, velîler, şehidler, çocuklar, âlimler vb. de kendi mertebelerine göre katılacaklardır. Bu da ancak Allah'ın inâyetine bağlıdır. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Peygamberlerden her biri, Yunus'un da eserlerinde;

> **'Hz. Adem, Hz. Şit, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Eyüp, Hz. Dâvud, Hz. Süleyman, Hz. İlyas, Hz. Yunus, Hz. Zekeriyya, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ, Hz. Muhammed'** kendi özelliklerine göre ayrı ayrı, fakat teferruatlı bir şekilde zikretmektedir.

Tabîi ki Hz. Muhammed, Yunus Emre'de kendisinden en çok bahsedilen Peygamberdir. Özellikle Hz. Muhammed, diğer Peygamberlerden de üstün tutulmaktadır. Çünkü Hz. Muhammed, kâinatın yaratılışının sebebi olarak gösterilmektedir. Yani ilk yaratılan O'nun ruhu'dur. Eğer o olmasaydı hiçbir canlı ve cansız yaratılmayacaktı. İşte bu sebepten Yunus Emre, Hz. Muhammed'i yüceltir:

"Hakk yaratdı âlemi, 'ışkına **Muhammed**'ün Ay ü günü yaratdı, şevkine **Muhammed'ün**	Ferişteler geldi, saf saf olup durdılar *Beş vakt namaz* kıldılar, aşkına Muhammed'ün
Ol dedi oldı âlem yazıldı levh ü kalem Okundı hatm-i kelam, şanına **Muhammed'ün**	Havada uçan kuşlar, yaşarup dağ ü taşlar Yemiş verür ağaçlar, aşkına Muhammed'ün
Hep erenler geldiler, dergâha yüz sürdiler Zikr-i tevhid etdiler, nuruna **Muhammed'ün**	İmansızlar geldiler, anda iman aldılar *Beş vakit namaz* kıldılar, aşkına Muhammed'ün
Veysel Karanî kazandı, âhir yine özendi **Sekiz uçmağ** bezendi, aşkına Muhammed'ün	***Yunus** kim ede methi, över Kur'an âyeti* *An vergil salâvatı, aşkına Muhammed'ü*

Yukarıda ifade ettiğim gibi Yunus Emre Hz. Muhammed'i;

> *"**Peygamberler serveri din diregi Muhammed***
> *Gör ne gevherler kodı bu bizim kânumuza"*

olarak ifâde eder. Hak O'nu öğmüş de yaratmıştır. O, **Fahr-i âlem**'dir. Dünya O'nun dostluğuna yaratılmıştır.

> *"Yaratdı Hak dünyâyı Peygamber dostlugına*
> *Dünyâya gelen gider bâkî kalası degül"*

Yunus, O'nun adını beyitlerinde değişik isim ve sıfatlarla zikreder; "**Mustafa**, **Muhammed**, **Ahmed**, **Mahmûd Kâsım**, **Resûl**, **Dost**, **Habib**, **Fahr-i âlem**, **Nebî**, **Server**, Sıdk u Safâ Mâdeni, İki Cihan Güneşi, İki Cihan Sultanı, **Cân**, **Gül**, **Habibu'llah**, **Hayrü'l-beşer** vb." dir. Yunus'a göre Hz. Muhammed, dâima ümmeti için

çalışan bir peygamberdir. Hz. Muhammed, her şeyin aslıdır. O, ölmemiştir, ancak zâhiren dünyasını değiştirmiştir.

"Ol iki cihân güneşi zâhir dünyasın denşürdi
Câhil anı öldi sanur ol hod ölmez ölür degül"

Hz. Muhammed'in varlık gölünde yetmişbin peygamber vardır. O, şefâat, mücizât sahibi, acıyı tatlıyı, kötüyü iyi kılandır	"*Muhammed'ün medhini idelüm baş üstine* *Zirâ ki ol Muhammed yüridi 'Arş üstine* *'Arş'ına basdı kadem ol Resûlullâh benem* *Düşdi bu cümle sanem ser-nigûn Ferş üstine* *Bir taşa kıldı nazar mu'cizât ile yarar* Çıkdı ber-Tâ vü Sin ü Yâ dürli nakış üstine *Taş elinde söyledi Hak Resûl'sin sen didi* *Anuniçin komadı bir taşı taş üstine* *Muhammed'e kâfirler üç kez agu virdiler* *Birin kuzuyla yidi ikin aşın üstine*"

Yunus Emre, **Hz. Muhammed'e müstakil medhiyeler de** yazmıştır:

1. "*Yirün gögün safâsı Mustafâ'dur* *Kamu 'ahdün vefâsı Mustafâ'dur* 2. *Ayun bedri hilâl alnı ve kaşı* *Günün nûrı ziyâsı Mustafâ'dur* 3. Çalap 'Arş'ı ayagında olur Ferş *Cihânun müntehâsı Mustafâ'dur* 4. *Yarın mahşer Şefi' oldur şefi' ol* *Sekiz Uçmak sakası Mustafâ'dur* 5. *Bî-çâre 'âsî kullara yarın ol* Şefâ'at eyleyesi Mustafâ'dur 6. *Yarın Peygamberler 'âciz olısar* *Girü elin alası Mustafâ'dur* 7. ***Yunus** yalvar getür Hakk'a salâvât* *Hak'un dostı Habîbi Mustafâ'dur*"	1. "*Çalap nûrdan yaratmış cânını Muhammed'ün* *'Aleme rahmet saçmış adını Muhammed'ün* 2. *Dosdum dimiş yaratmış hem anun kaydın yimiş* Ümmetden yana komış yönini Muhammed'ün 3. *Muhammed bir denizdir 'âlemi tutup durur* *Yitmiş bindür Peygamber gölinde Muhammed'ün* 4. *Dünyâ mâlın dutmamış hiç emânet artmamış* *Derzi biçüp dikmemiş tonunı Muhammed'ün* 5. *Tanrı'Arslanı 'Alî sagında Muhammed'ün* *Hasan'ıla Hüseyin solında Muhammed'ün* 6. *Yılda yitmiş bin hâcı her biri niyyet ider* *Varur ziyâret ider nûrını Muhammed'ün* 7. ***Yunus** Emre'm 'ışkludur eksiklidür miskîndür* *Her kim yimez mahrûmdur h'onını Muhammed'ün*"

ق

Dutgıl bir Tanrı hâsını gel ikrâr it erenlere *Sileler gönlün pâsını gel ikrâr it erenlere*	*Bu cân sana bâki kalmaz anda varan girü gelmez* *Son peşmânlık assı kılmaz gel ikrâr it erenlere*
Öyle bir berkitgil ahdün hem mâlun olsun hem rahtun *Hakk'ı bilmek olsun cehdün gel ikrâr it erenlere*	*Bu dünyayı elden bırak âhirete eyle yarağ* *Erenlerden olma ırak gel ikrâr it erenlere*
Erenlerdür Tanrı hâsı silerler gönülden pâsı *Dostıladur mu'amlesi gel ikrâr it erenlere*	*Eger seversen Allâh'ı hoş nidâ eyle ol şâhı* *Hak rahmet ider v'allâhi gel ikrâr it erenlere*
Gider gönül teşvîşini bezeme hoyrat nakşunı *Uçurmadın cân kuşunı gel ikrâr it erenlere*	***Yunus** sen pişmân olmadın irişgil ere ölmedin* *Bu dünyâ sana gülmedin gel ikrâr it erenlere*"
Geç bu uzun endişeden erdire nefsin uşadan *Bakmagil dosta taşradan gel ikrâr it erenlere*	

Fuzûli'nin "**Su**" kasidesindeki "**Su**" redifi ile Hz. Muhammed en güzel şekliyle anlatıldığı gibi, Yunus Emre'de de "**Gül**" motifi ile Hz. Muhammed'in şeriatı anlatılmıştır. Hz. Muhammed'in teri, yeryüzündeki bütün çiçeklerin kokusuna benzer. Çöl de O'nun terinin yeryüzündeki tezahürüdür. **Bülbül**'e benzeyen âşık bu **gül**'e âşık olmuştur.

Ne haldayum nebilem duzakdayum ne gülem
Bir garibce bülbülem ötmege güle geldüm"

"*Gül Muhammed teridür bülbül anın yâridur*
Ol gül ile ezelî cihâna bile geldüm

Başka bir beyitde **gül**, şeriate benzetilmektedir. **Gül**, ferahlatıcı, uyarıcı, sevindirici ve dünyada başka hiçbir çiçeğin kendi hasletleriyle bunun kadar övülmediği belirtilerek, bunun gibi şeriatın da **nefs-i emmâreyi** gafletden uyarması şekliyle münasebetler kurulmaktadır.[149]

5. AHİRET GÜNÜNE İMAN

Yunus'un eserlerinde, âhiret gününün unsurlarıyla ilgili pek çok kayıtlar vardır. Ahiret kavramı, "**Ahiret**, **Subh-ı kıyamet Ukbâ**" vb. gibi kelimelerle ifade edilir.

Ayrıca Ahiret; "**Ahir zaman**, **Sûr**, **Haşr**, **Mahşer**, **Mahşer günü**, **yarınki gün**, **Sual**, **Mizân**, **Sırat**, **Amel Defteri**, Şefaât, **Cennet**, **Behişt**, **Cınân**, **Uçmak**, **firdevs-i âlâ**, **Sekiz Uçmak**, (Sekiz Cennet), **Hûri**, **Gılman**, **Tûba**, **Kevser**, **Kasr**, **Köşk**, **Hülle**, **Rıdvan**, **Cehennem** (**Tamü**, **Zebanî**...) gibi kavramların hepsi Yunus Emre'de mevcuttur.

Ahiret bâki, dünya fânidir. Ahiret, insanların öldükten sonra ebedî olarak yaşayacakları âlemdir. Dünyaya aldanan âhireti unutur. Ahiret yolunda yoldaş "**Hûri**"-lerdir. Dünyada ne varsa âhiretde de vardır.

---

149 Daha fazla bilgi için bak: Tatçı, M., a.g.e., s: 100-126.

Yunus, âhireti başka bir düşünce içinde "âhi"lerin yurdu olarak da kabul eder.

"Sûfîlere sohbet gerek ahîlere âhret gerek
Mecnûn'lara Leylâ gerek, bana seni gerek seni"

Mahşer günü kul ile sultan eşittir. Yunus Emre, âhiretle ilgili mefhumları eserlerinde pek çok beyitlerle, âyet ve hadislere telmihler yapmak suretiyle ele almıştır.

Ancak, dinî kavramlarda olduğu gibi mahşer konusunu da vahdet-i vücûd görüşü ile ele alır. Vahdet sırrına erdikten sonra ahiret endişesini de bir tarafa bırakır. Bu hususla alakalı pek çok kayıt bulunmakla beraber bir şiiri ile yetiniyoruz.

Din ü millet sorarısan âşıklara din ne hâcet Âşık kişi harâb olur âşık bilmez din diyânet	*Anun gibi ma'şûkanun haberini kim getürür* *Cebrâ'il-i mürsel sığmaz anda olıcak münâcât*
Âşıklarun gönli gözi ma'şûkın isteyü gider *Ayruk sûretde ne kalur kim kılısar zühd ü tâ'at*	*Sarı hisâb olmayısar dünya âhiret koyana* *Münker ü Nekir ne sorar terk olıcak cümle murad*
Tâ'at kılan uçmagıçün dîn tutmayan Tamu içün *Ol ikiden fârig olur neye benzer bu işâret*	*Havf u recâ nise gelür varlık yokluk bıragana* İlm ü amel sığmaz onda ne terâzu ne had sırat
Her kim dostu sever ise dostdan yana gitmek gerek İşi güci dost olıcak cümle işden olur azat	*Ol kıyâmet bâzârında herbir kula baş kayısı* ***Yunus** sen âşıklarıla hiç görmeyesin kıyamet*

6. HAYIR VE ŞER-KAZA VE KADERE İMAN[150]

Yunus'un eserlerinde bu kavramlar pek fazla uzun uzun anlatılmaz. Ancak "**Hayır ve Şer**" daha fazla geçer. Yani "**Hayır ve Şer**" Allah'dandır. Kulun kendisine âit fiili yoktur. Mutasavvıf kişiler, hayır ve şerrin Allah'dan olduğunu bilirler.

"Yunus bu sözleri kogıl kendözünden elün yugıl
Senden ne gele bir digil Hak'dan ola Hayr-u Şer"

Hayır ve Şerri elden koyan kişi, korku ve ümitden beridir, bencillikten kurtulmuş, varlık defterini yumuştur.

"Uçmak'dan umusı yok, Tamu'dan korkusı yok
Kendizin yavı kılup hayr u şer elden koyan"

Yunus Emre'nin eserlerinde "**Kaza ve Kader**" konusunda ise geniş bilgi yoktur.

Yunus, kader konusunda da İslâmî inanç içindedir. Bunun ilmî şekliyle izah tarzını işlememiştir. Ancak Yunus, insanın kaderi üzerinde sadece inanç olarak **Levh-i mahfûz** deki tesbitin olduğunu, ezelde ne yazılmış ise, dünyada insanın başına onun geleceğini benimsemektedir.[151]

---

150 Bak: Güzel, Abdurrahman, a.g.e., s. 85-86.
151 Tatçı, M., a.g.e., s. 141-143.

"Yunus imdi gam yime nidem ne kılam dime
Gelür kişi başına ezelde ne yazıla"

B. İBADET[152]

Yunus Emre'de ibâdet kavramı için "**ibâdet**, **zühd** ve **taât**" kelimeleri geçmektedir. Yunus, bu kavramı daha çok İslâmın beş temeli" üzerine inşâ etmiştir. Allah'a "**Hakka'l Yakîn**"e kavuşmak ancak ibâdet ile mümkündür. Allah sevgisi de "**ibadet**" ile kazanılır:

"Yunus sen kendüni görme 'ibâdet kıl mahrûm kalma
Gayrısına gönül virme Allah sevgüsi var iken"

Demek ki Yunus'daki esas sevgi "**Allah Sevgisi**"dir. Hümanist sevgi değildir. Yunus, ibadetin de mutlaka riyâsız, gösterişsiz olması gerektiğini vurgular. İbâdet, ahlâkın güzelleşmesini, insanların olgunlaşmasını ve Allah'a daha da yakınlaşmayı sağlar. İbadet, insanı vecde ulaştırır. Vecd ise, Allah'a ulaşmanın en kısa yoludur. Bu da farz ve sünnet ibadetleri ifâ ile mümkündür.

Yunus Emre'nin eserlerinde, çeşitli vesilelerle dünyanın kullar için Allah'a ibâdet etsin diye yaratıldığı, cihanın ibâdet yeri olduğu, dünyadaki hikmetleri gören insanların taatla iştigal eylediği, hayvanın farkının "**ibadet**" ile belli olduğu anlatılır. Tanrı'nın sırrına ancak bu ibadetlerle ulaşılacağı ifade edilir:

"Oruç-namaz-gusl u hac hicâbdur âşıklara
Aşık andan münezzeh hassü'l-havâs içinde

Oruç-namaz-zekât-hâc cürm ü cinâyet durur
Fakir bundan azaddur hass-u havas içinde"

1. KELİME-İ ŞAHADET

İslâm'ın temellerinden olan "**Kelime-i Şahadet**" bütün mutasavvıfların temel inancıdır. Zira, bundan sonra ifâde edecekleri ve yaşayacakları bütün haller, "**Allah'ın birliği ve Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulu**" oluşuna dayanmaktatır. Bu sebeple, Yunus eserlerinde ya "**Lâ ilâhe illallah Muhammedür Resulullah**" veya "**Tanrı birdür-Hak'dur Resul**" şeklinde bu inancını açıkça ifade eder.

*"Ezelîden dilûmde uş '**Tanrı bir** dür **Hak'dur Resul'***
Bunı böyle bilmeziken bir 'aceb makâmdayıdum"

Yani Yunus, burada da **Kelime-i Tevhid**'i "**Vahdet-i Vücûd**" inancı içinde ele almaktadır.

---

[152] Bak: Güzel, Abdurrahman, a.g.e., s. 86-93.

2. NAMAZ KILMAK

Yunus'un eserlerinde Namaz; hem müstakil hikmetlerinde, hem de muhtelif beyitlerinde çok sık geçer. Bu da "**beş vakit namaz**, **dinin direği**, Çalap buyruğu, **salât...** vb." gibi ifadelerle yer alır.

Hatta Yunus; Namaz konusunda, en yakın olan eşi için bile; "**evinde helâline (eşine) beş vakit namaz kılmayı mutlaka öğret, eğer bu** *(eşin)* **senin öğüdünü tutmayıp beş vakit namaz kılmayacak olursa, onu derhal boşa**" diyecek kadar Allah indinde samimi, vazife başında ise katı olarak görülür.

"Evünde helâlüne biş vakt namâz ögretgil
Ögüdün dutmazsa yazugı yokdur boşa"

Yunus, namaz kılmayan kişinin kazancının haram olduğu ve ona müslüman denilemeyeceğini beyan etmektedir.

Divan'ında dört müstakil şiir, "**Salat-nâme**" türünde yazılmıştır. Bunlar da:

Namaz'ın Hz. Muhammed'in Miracı esnasında farz kılındığını ifâde eden Yunus, Allah'a yaklaşmanın ancak "**Namaz**" ile mümkün olacağını, Namaz'ın insana dünya ve âhiretde "**azık**" olduğu ifâde edilmektedir.

"'Alem fahr i Muhammed Mırâc'a agladugında
Çalap'dan diledügi ümmetine azukdur"

Yunus, namazı yerine getirmeyen kişinin kazancının haram olduğunu söyler. Ömür boyu namaz kılmak gerekir. Zira; ecelin ne zaman geleceğini kimse bilemez. Namaz, gönüllerden ikiliği giderir. Amma gönül yıkanın namazı gider. Bunun için şâir, hem ibadeti tam yapmanın gerekli olduğuna, hem de ahlakî kurallara riâyet etmenin ehemmiyetini vurgular. Zira Şâir,

"Bir kez gönül yukdunısa bu kıldıgın namaz değil" der.

Ayrıca Yunus, Hakk'ı talep edenlere şöyle tavsiyelerde bulunur: "**Namaz kılın, Oruç tutun**" der.

Yunus Emre, bir "**Salât-nâmesi**"nde beş vakit namazın zahiri ve bâtıni manalarını şöyle anlatır. Bir vesile ile zikrettiğimiz bu şiiri önemine binaen tekrar alıyoruz:

"*Müsülmânam diyen kişi şartı nedür bilse gerek* *Tanrı'nun buyrugın tutup* ***biş vakt namaz*** kılsa gerek ***Tanla*** *turup başun kaldur ellerüni suya daldur* *Hem şeytanun boynını ur hem nefs dahi ölse gerek* *Kılurısan* ***tan namâzın*** *Hak'la ola hem niyâzın* *Ahiretde 'izz ü nâzun varup anda bulsa gerek* Öyle namâzun kılasın her ne dilersen bulasın *Tamu'dan âzâd olasın kullar âzâd olsa gerek* *Ol* ***ikindiyi kılanlar*** *arı dirlik dirilenler* *Olardur Hakk'a irenler herdem anlar irse gerek*	***Ahşam*** *durur üç farîza tagca günâhım arıda* *Eyü amellerün sinde şem'ü çerâg olsa gerek* ***Yatsı namâzına*** *ol hâzır hâzırları sever Kâdîr* *Imânun eksügin bitür imân pîş-rev olsa gerek* *Her kim bu sözden almadı* ***biş vakt namazı*** kılmadı *Bilün müsülmân olmadı ol Tamu'ya girse gerek* *Bildün-ise cemâ'ati hâzır olanlar Cennet'i* *Ger kâhillik kılurısan münâfıkdan olsa gerek*"

Yunus, "**sabah namazı**"nı "**irte namazı**" olarak isimlendirirken, vaktini de "***tanla seher vaktinde***" olarak belirtir:

TUR İRTE NAMAZINA	**TANLA SEHER VAKTİNDE TUR**
"*Sana direm iy velî* ***tur irte namazına*** *Eğer degülsen öli* ***tur irte namazına*** *Ezan okur mü'ezzin çagırur Allâh adın* *Yıkma dinün bünyâdın* ***tur irte namazına*** *Agar pervâze kuşlar tesbih okur agaçlar* *Himmet alan kardaşlar* ***tur irte namazına*** *Namâz kıl zikr eyle elün götür şükr eyle* Ölecegün fikr eyle tur ***tur irte namazına*** *Namâz kıl yarag olsun ahıretde gereg olsun* *Sinlekde çırâg olsun* ***tur irte namazına*** *Namâz kıl îmânıla yatmagıl gümânınla* *Gidesin imânıla* ***tur irte namazına*** Çıka gide cân dahı şöyle kala ten daha ***Dervîş Yunus*** *sen dahı* ***tur irte namazına***	"*İşit sözümü ey gâfil* ***tanla seher vaktinde tur*** *Eyle buyurmış ol kâmil* ***tanla seher vaktinde tur*** İşit ne der horozunuz tanla verilir rûzunuz *Dost dergâhına dutgıl yüz tanla seher vaktinde tur* İşit sözümi ya sagır ta terâzün gele agır *Yalvar Çalab'ına çagır tanla seher vaktinde tur* *Yatanlarun yatlu hâli hiç nesneye irmez eli* *Seher eser rahmet yili tanla seher vaktinde tur* *Kuşlar ile durgıl bile kıl namâzı imâmıla* *Yalvar günahun gel dile tanla seher vaktinde tur* *Okuna* ***Kur'ânı Yâ-sîn*** *kulak urup dinleyesin* *Dagca günâhın yuvasın tanla seher vaktinde tur* *Okuna hadîs ü kelâm diyeler aleyhi's-selâm* *'Aşıkısan bellü bilem tanla seher vaktinde tur* *Helâl ola sana* ***Uçmak Uçmak'da huriler*** *kuçmak* *Kevser şarabını içmek tanla seher vaktinde tur*"

Yunus Emre, beş vakit namazın dışında cenâze namazının da ehemmiyetini anlatır: Bu namaz "**dört tekbirli namaz**" olarak anlatılır. Ve bu dört tekbir "**dört tevhid**" makamının sembolüdür.

> *"Oglan gider danışmana saladur dosta-düşmâna*
> *Şol dört tekbîr namâzıla vaktum tamam kılam birgün"*

Yunus Emre, namaz'la ilgili bütün mefhumları ayrı ayrı ele alır. Onlar da:

"Abdest, Kıyâm, Rukû, Sücud, Mescid, Mihrâb, Minber, Minâre, İmam, Müezzin, Kıble, Ezan, Cemaat, Seccâde, Tesbih, Duâ, Salavat... vb." dir.

Abdest:	*Tanla turup başun kaldur ellerüni suya daldur* *Hem şeytânun boynını ur hem nefs dahi ölse gerek*"
Rukû, Sücûd ve Kıyam:	*Hazrete baglu elüm Fâtiha okur dilüm* *Bilüni büküp Hakk'a hoş rukû'ât eyledi*" "*Rukû sucûda kalma amelün tayanma* İlm ü amel gark olur nâz u niyâz içinde" *Ne Ka'be vû ne mescid ne rûkû'u ne sûcûd* *Hakkı'ıla dâim becîd olur mûnâcâtumuz* *Zûhd û tâ'at usûl-i din ışk haddinden taşra durur* *Nisbet degûldûr ana hem secde vû rûkû'u kıyam*
Mihrâb	"*Cân dost mihrâbına secdeye vardı* *Yüz yire uruban ider münâcâât*"
Mescid	*Mescidde medresede çok ibâddet eyledûm* *'**Işk od**'*ına yanuban andan hâsıla geldûm
Minare	*Yunus'unbu sözinden sen ma'nî anlarısan* *Konya menâresini göresin bir çuvaldız*
Müezzin-İmam	*Bu çok meydânı içinde çağırdum bir avaz itdüm* ***Müezzinlik** bizüm oldu **imam** oldu7m uyan gelsin*
Kıble:	"*Asitân-ı mürşidün gel kıble-i cân kılalum* *Ol şeh-i şâhlar şâhın gel biz de mihmân idelüm*"
Ezân:	"*Ezân okur müezzin çagırur Allâh adın* *Yıkma dinün bünyâdın tur irte namâzına*"
Namaz:	"*Namâzı kıl zikr eyle elün götür şükr eyle* Ölecegün fikr eyle tur irte namâzına"
Tesbih	*Ay u gün müştâk durur devrvişlerûn sohbetine* *Firişteler tesbîh okur zikir ider dervîşleri* *Sofıyam halk içinde **tesbih** elûmden düşmez* *Dilûm ma'rifet söyler gönlûm hiç kabûl itmez* *Ben oruç-namâz içûn sûçi içdûm esridûm* ***Tesbih-seccâde** içûm dinlerem şeşte-kopuz* *Namâzı kıl zikr eyle elün götür şûkreyle* Ölecegûn fikr eyle ***tur irte namâzına*** *Namaz kıl îmânıla yatmagıl gûmânıla* *Gidesin îmânıla tur irte namâzına*

3. ORUÇ TUTMAK

Yunus Emre'de "**Oruç**", İslâm'ın temellerinden olduğu, her ünezzehn mutlaka bu farz orucu senede bir ay tutması gerektiği ifâde edilir. O,

"*Ben* üne-namaz çün sûci içdüm esridüm"

derken ilâhî aşkın şarabı ile sarhoş olduğunu söyler. Ayrıca orucu ve namazı bir menfaat karşılığında tutmanın da yanlış olduğunu söyler.

Oruc-namâz gusl u hac hicâbdur 'âşıklara 'Âşık andan ünezzeh hâssu'l – havâs içinde	"***Orucuna*** *güvenme namazına tayanma* *Cümle tâ'at tak olur nâz u niyâz içinde*"
Benden öğüt iseterisen eydirivirem bildüğümden *Budur* Çalab'*un buyruğu tutun* ***Oruç*** kılun ***Namaz***	*Ben* ***oruç namaz*** için süci içtim esridim *Tesbih ü seccadeyçün dinledim çeşte kopuz*

Oruçla ilgili olarak Yunus'da çeşitli mefhumlar da ele alınır. Yunus, orucu, bir noktada "**halvet riyâzat**" olarak inceler. Oruç ile, insanın nefsini terbiye etmesi, çeşitli dünya nimetlerine karşı imtihan vermek durumunda olduğu, "**iftar**" kokusunun "**gül**" **kokusuna** eşitliğini söyler.

"*Dünyadan gönlini çeke eli ile arpa eke* *Unına* ***yarı gül kata*** güneşde kurutmak gerek	*Aceb anı nice yiye nefsi dilese yiyleye* *Kaçan kimi* ***iftar eyleye*** üç günde bir itmek yiye"

4. ZEKÂT VERMEK

Yunus, bu konuya pek fazla yer vermemiştir. Bu ibadetin zenginlere ait bir ibâdet olduğu için mi, üzerinde durmamıştır, bilemiyoruz. Ancak:

> "*Oruç-namaz-zekât hac cürm ü cinâyet durur*
> *Fakîr bundan âzâddur hâss-ı havâs içinde*" (303/4)

der. Zekât vermeyen zenginleri öyle yerer ki:

> "*Bin kızılı varsa birisi gelmez işe*"

der. Ayrıca hakikî müslümanı da bu konuda şöyle anlatır:

> "*Ele getürdügini miskinlere harç eyler*"

Oruç-namâz zekât hac cürm û cinâyet durur
Fakîr bundan âzâddur hâss-ı havâs içinde

5. HACC'A GİTMEK

Yunus, Hacc'ın İslam'ın rükünlerinden olduğunu, bunun da hâli vakti yerinde olanların ömründe bir defa icra etmeleri gerektiğini söyler. Ancak, Yunus, Hacc'ı

şekli yönüyle değil, yani "İnsan-ı Kâmil" yönüyle ele alır ve gönülden hareket ederek "**Gönül**"e girer gönül yapar"san haccın kabul olur" der.

"İlm ü amel ne assı bir gönül yıkdunısa
Arif gönül yapdugı berâber Hicaz ile"

Ariflerin aksine, herhangi bir kişi bir gönül yıkar ise, O, isterse bin kez Kâbe'yi ziyaret etsin, O'nun haccı muteber sayılmaz.

"Ak sakallı pir koca bilmez ki hâli nice
Emek yimesin hacca bir gönül yıkarısa"

Hacca gidecek kişinin mutlaka dünya hayatında mükemmel olmasını ister. Zamane hacılarının azgınlıklarını kınar. Ona göre hacca gidenler Hz. Peygamber'in hadisine göre Allah'ın ve Hz. Muhammed'in davetine icâbet ederek gidenler olmalıdır. Şeytân'ın davetine icabet ederek gidenler ise, zamâne hacısı, kibirli, gururlu, köşe dönücü, helâl rızık sahibi olmayanlardır.

"Düriş kazar yi yidür bir gönül ele getür
Yüz Kâbe'den yigrekdür bir gönül ziyareti

Kâbe senün eşigündür eyle bil
Bulımadum yol çeküp varmagıla"

Kâbe'ye varmak meşakkatlidir. Hatta yollarda "**mugan dikenleri**" vardır. Ancak âşıkların ayakları altında bu dikenler ipek olur. Yani Allah'a tam olarak inanan, ihlâslı, dürüst olan kişiler pek çok meşakkatleri yenebilirler. Allah'ın sevgili kulu olabilirler.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Netice olarak ifade etmek isterim ki, Yunus Emre'nin eserlerinde din konusu, son derece önemlidir. Zirâ O, bir mutasavvıf olarak, eserlerini "**itikat-ibadet** ve **ahlâk**..." sistemi üzerine kurmuştur. O, her konuyu İslâm Dini'nin emir ve nehiyleriyle beraber elealır. Eserlerinde özellikle dinî hüküm ve ahlâkî kuralları, halkın anlayabileceği bir üslûp ile ele alır.

Yunus'un asıl ilham kaynağı **Kur'ân-ı Kerim** ve **Hadis-i Şerif**'lerdir. Bu bakımdan, O, Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'e derin bir saygı muhabbet ve ihlâslı bir iman ile bağlıdır. O, eserlerinde dâima *"Allah'a varma yollarını"*, **Kur'an**'dan âyetler getirerek, Hz. Muhammed'den hadisler hatırlatarak ve bunları tam bir nüfûzla açıklar.

Yunus Emre bir ummandır. Biz ise sahilde bekleyenleriz. Yunus Emre bir deryadır. Onu hamam tası ile anlatmak zordur. Yunus birlik-beraberlik, Türk-İslâm ahlakının, Türk dünyasında ve bütün dünyada Türklüğün sembolüdür.

C. DİĞER DİNÎ UNSURLAR

1. ÂYETLER

Yunus Emre, Divan ve Risâletü'n Nushiyye adlı eserinin hemen hemen her beytinde sık sık Kur'an'dan âyetler iktibas eder. Bu iktibas, çoğu defa âyetlerin bir kısmını almak suretiyle yapılır. Bazan iktibas yerine âyetler Türkçe manası ile verilir. Bazen da sadece telmih yoluyla Kur'an'daki âyet kastedilir.

Yunus'un eserlerinde yer alan âyetler, konusuna göre herkesin rahatça anlayabileceği "**sehl-i mümteni**" formu içinde verilmekte ve âdeta bir "**Kur'an Tercümesi**" niteliğindedir. Yani hemen hemen her beyitde bir âyet veya hâdisin izine rastlamak mümkündür. Yani O'nun;

"*İy sözlerün aslın bilen gel di bu söz kandan gelür*
Söz aslını anlamayan sanur bu söz benden gelür"

beytinde ifâde edildiği gibi âdeta bu ilâhî kaynağa işaret eder.[153]

Yunus'un eserlerinde en çok yer alan âyetler; tasavvufla ilgili olanlardır. O, "**vahdet-i vücud**"u mısralarında şöyle ifade eder:

– "**Allah'ın her şeyi kuşatıcı olduğu**"[154] ve "**Nereye dönülürse Allah'ın vechinin orası olduğu**"[155] meâlindeki âyetleri sık sık kullanır. Ayrıca Yunus bu âyeti, daha pek çok beyitte telmih etmektedir:	"*Her kancaru bakarısam oldur gözüme görinen* Önüm ardum sagum-solum künc ile göz-kaş oldı" "*Bundan böylesi bilgil pâdişâh iklîmidür* *Dört yanum didâr oldı gör ne hûb yire geldüm*" "*Yine geldi 'ışk elçisi yine toldı meydânumuz* *Yine teferrücgâh oldı sagdan sola dört yanumuz*" "*Şöyle hayrân eyle beni 'ışkun odına yanayın* *Her kancaru bakarısam gördügüm seni sanayın*" "*Sorman Yunus'dan haber dost kandasa anda var* *Yüz bin gevherden fârig 'ışk denizine talan*" "*Gönül gözi didâr durur her kanda baksam yâr durur* *Kimde 'akıl-fehim vardur ol bilür benüm sözümi*" "*Yiri gögi benüm diyen magrıb-meşrik benüm diyen* *Denizlere gel kıgıran adum Yunus ummân benem*"
Yunus, "**vahdet**" fikrini çok defa "**Allah birdir**"[156] âyetinin meâli olarak verir.	"*Bu cihâna gelmedin mâ'şükıla bir idüm* *Kul hûvcallâhu sıfatlu bir bî-nişân nûr idüm*" "*Oldur âhir oldur ebed hem dillerde Küfven âhad* *Evliyâ geçdi dünyâdan bir sâ'at kime kalısar*"

153 Bak. Tatçı, M., a.g.e., c. 1, s. 161-166.

154 **Nisa Suresi**, *a.*126: "*Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır (Hiçbir şey O'nun ilim ve kudretinin dışında kalamaz)*.

155 **Bakara Suresi**, a. 115: "*Doğu da, batı da Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır. Doğru*su Allah her yeri k*aplar ve her şeyi bilir*."

156 İhlas Suresi, *a.*1."De ki Allah birdir."

– **"O'nun ortağı yoktur."**[157]	"***Lâ-şerikden*** *okursın sonra şerik katarsın* *Bire iki dimegi kimden fetvâ dutarsın*"
Ayrıca **"bezm-i elest"**[158] ile ilgili âyete de sık sık atıflar yapılır.	"Elestü bî-Rabbiküm Hak'dan nidâ gelicek Mü'minler "**belî**" diyüp itdiler ikrârını"
Yunus, – **"Her şeyin mutlaka Allah'a döneceği"**ni[159] ifâde eden âyeti de şöyle mısralaştırır.	"*Yunus beşâret sana gel dirler dostdan yana* ***Külli şey'in yerci ilâ aslih*** söz aslıdır"
– **"Her şeyin fâni olduğu"**[160] meâlindeki âyetlerde:	"*Evveli Hû, âhiri* ***Hû yâHû illâ Hû olam*** *Evvel âhir ol kala vü* ***men âleyhâ ân*** *olam*" mısralaşır.
Yunus'un çok başvurduğu veya **"kâf-nûn"** şeklinde aynen veya telmihde bulunduğu bir diğer ayet de; **"Allah'ın ol demesiyle bütün mevcudatın yaratıldığına"**[161] **dair olan âyettir**. Bu âyet, Yunus'un pek çok beyitlerinde telmih olarak da verilmektedir:	"*Ol* ***Kâdir-i kün fe yekûn*** *lutfidici Sübhân benem* *Kesmedin rızkını viren cümlelere sultân benem*" "***Kün'i bir kezin söyledün*** *her nesneyü var eyledün* *Yine âhir bir sözile anı kılmak harâb nedür*" "***Kün*** *deminde nazar iden bir nazarda dünyâ düzen* *Kudretinden han döşeyüp 'işka bünyâd uran benem*"
"dilediğine doğru yolu gösterir"[162]	"*Sen eyitdün padişâh* ***Yehdillâhu limen yeşâ*** Şerikün yok senün i şâh suçlu kimdür azâb nedür"
– **"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz"**[163]	"*Râhim durur senün adun Râhim'ligun bize didün* *Mürşidlerün muştıladı Lâ taknetu hitâb nedür*"

---

157 **En'am Suresi**, *a.* 163: "*O'nun ortağı yoktur. Bana böyle emrolundu ve ben müslümanların ilkiyim.*"

158 **A'raf Suresi**, a.72:"*Kıyamet gününde, 'biz bundan habersizdik' demeyesiniz diye Rabbin Adem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini aldı ve onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbınız değil miyim?' Onlar da, "Evet Rabbımız olduğuna şâhit olduk"* dediler.

159 **Bakara Suresi**, *a.*156: "İşte o sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman 'Biz Allah için varız ve biz O'na *döneceğiz' derler."; Yâsin Suresi, a. 83: "Her şeyin kendi elinde olan Allah'ı tesbih ve takdir ederim.* Siz elbette sadece O'na gönderileceksiniz."

160 Yâsin **Suresi**,*a* 26: "*Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacak.*"

161 **Bakara Suresi, a.** 117: " *O, göklerin ve yerin yaratıcısıdır. Bir şeyi yaratmak istediği vakit ona sadece 'ol!' der ve o da hemen olu verir.*" Ayrıca bu ayet: Âl-i imrân 47; *En'am* 73; *Mü'min* 68; *Yâsin* 82; *Nahl* 40; *Meryem* 35 surelerinde de geçmektedir.

162 **Bakara Suresii** *a.* 142: "İnsanlardan bir takım beyinsizler, 'üzerinde bulundukları kıblelerinden onları çeviren nedir?' diyecekler. *De ki onlara "Doğu da batı da Allah'ındır. O, dilediğini doğru bir yola iletir."*
Kur'an, II, a. 213: ".... Şüphesiz Allah dilediğine doğru yolu gösterir."
Bakara Suresi, a.272: "*.... Allah dilediğine doğru yolu gösterir.*"
Yunus Suresi, *a.*25: "*Allah kullarını selâm yurduna (Cennet'e) çağırıyor ve o, dilediğini doğru yola iletir.*"
Âl-i İmrân **Suresi**, *a.*27: "*Kâfir olanlar diyorlar ki, Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi? De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır, kendine yöneleni de hidâyete erdirir.*"
İbrahm Suresi, *a.*4: "*Allah'ın emirlerini onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik. Sonra da Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Çünkü O, güç ve hikmet sahibidir.*"
Nahl Suresi, *a.*93*: "Allah dileseydi, hepinizi bir tek ümmet kılardı, fakat O, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Yaptığınız işlerden mutlaka sorumlu tutulacaksınız."*

163 *Zümer Suresi,,a.53: "Deki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!* Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki, O, çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir."

attakû - tazra'û **– "Eger onlar Allah'a inanıp kendilerini kötülükten korumuş olsalardı."**[164]	"*Kur'ân eydür ki **attakû** yine eydür ki **tazra'û*** *Kâhil olup oturmagıl tîz tevbeye gelmek gerek*"
– "Biz ona şah damarından daha yakınız."[165]	"*Sen kim didün yâ Rab bana ben yakınam senden yana* Çün yakınsın benden bana görklü yüzün göster bana" "*Sensin bize bizden yakın görünmezsin hicâb nedür* *Çün caybı yok görklü yüzün üzerinde nikâb nedür*" "*Sana senden yakındur aşrı tap bak* *Yoran mülkine sultan ol yor indi*"
– "Sûr'a üflendiği gün de mülk O'nundur."[166]	"*Baglana bin bin sunûf âşıka yok havf u hayf* *Yarun mahşer güninde Yevme yenfehu urıla*"
– "Ey Muhammed, biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."[167]	"*Çalap nûrdan yaratmış cânını Muhammed'ün* *'Âleme rahmet saçmış adını Muhammed'ün*"
Ey Muhammed sana ruhun ne olduğunu soruyorlar."[168]	– "*Ruhumdan kimsene haber viremez* *Emirdür kâdırlıgı virür hareket*"

---

164 **Bakara Suresi,** *a.*103: *"Eğer onlar Allah'a inanıp kendilerini kötülükten korumuş olsalardı, şüphesiz Allah tarafından kendilerine verilecek sevap daha hayırlı idi. Eğer bunu bilselerdi ne iyi olurdu."*
Bakara Suresi, *a.,*212: *"...Oysa ki Allah'ın azabından korunanlar, kıyamet gününde onların üstündedir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir."*
Âl-i İmran Suresi, *a.*15: *"...Takva sahipleri için Rabları yanında, içinden ırmaklar akan, ebeddiyen kalacakları cennetler tertemiz eşler ve (hepsinin üstünde) Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını çok iyi görür."*
Âl-i İmran Suresi,*a.*172: *"...Takva sahibi olanlar için pek büyük mükafatlar vardır."*
Âl-i İmran Suresi,*a.*198: "... İyi kişiler için Allah katındaki nimetler daha hayırlıdır."
Mâide Suresi, *a.*65: *"Eğer ehl-i kitap imân edip kötülüklerden sakınsalardı, herhalde geçmiş kötülüklerini örter ve onları nimetli Cennetlere sokardık."*
Mâide Suresi, *a.*93: *"... Allah iyi ve güzel yapanları sever."*
A'raf Suresi, *a.*201: *"Takvaya erenler var ya; onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda Allah'ın emir yasaklarını hatırlatıp hemen gerçeği görürler."*
Yunus Suresi, *a.*109: *"Ey Muhammed! Sen sana vahyoluna uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O, hâkimlerin en hayırlısıdır."*
Ra'ad Suresi, *a.*35: *"Takva sahiplerine vadolunan Cennetin özelliği şudur: Onun zemininden ırmaklar akar. Yemişleri ve gölgesi süreklidir. İşte bu kötülüklerden sakınanların mutlu sonudur. Kâfirlerin sonu ise ateştir."*
Vakı'a *Suresi, a. 64: "Onu siz mi bitiriyorsunuz. Yoksa bitiren biz miyiz?"*

165 **Kâf Suresi**, *a.16: "And olsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız."*

166 **En'am Suresi**, *a.*73**: "...** *Ol dediği gün her şey oluverir. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üflediği gün de mülk O'nundur. O, gizliyi ve açığı bilendir ve O, hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır***."**
Tâ-Hâ Suresi, *a.*102: *"O günde Sûr'a üflenir ve biz o zaman günahkarları, gözleri korkudan göm-gök bir halde mahşerde toplarız."*
Neml Suresi, *a.*87: *"Sûr'a üfürüldüğü gün, -Allah'ın diledikleri müstesna-, göklerde ve yerde bulunanlar hep dehşete kapılır. Hepsi boyunları bükük olarak O'na gelirler."*
Nebe Suresi, *a.*18*: "Sûr'a üflendiği gün, bölük bölük Allah'a gelirsiniz."*

167 ***Enbiyâ Suresi,*** *a.*107: *"Resulum: Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."*

168 İsrâ Suresi, *a,* 85: *"Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin işlerindendir. Size, ancak az bir bilgi verilmiştir."*

– **"Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye..."**[169]	"*Muhammed'e bir gice Çalap'dan indi Burak* *Cebrâil eydür hvâcem Mirâc'a kıgurdı Hak*"
– " **O, senden, sen de ondan razı olarak Rabbine dön"**[170]	"***Beni okıdı sultânum uş gönüldi*** *gider cânum* *Elden bırakdı benliği bunda niçe egleneyin*" "*Ayruk bize yas eylemez gönlümüzi pas eylemez* *Hak'dan gelen görklü avaz andan gelen ündür bana*"
– "**Allah'ın sözleri bitmezdi**"[171] Bu beytin ilham aldığı ayete göre; Allah'ın sözlerinden maksat, O'nun "**ilim** ve **hikmeti**"dir ki, Allah'ın "**ilim** ve **hikmeti**" sınırsızdır. Denizler ise, çokluğuna rağmen sonlu ve sınırlıdır. Şu halde Allah'ın "**ilim** ve **hikmeti**"ni yazmak için mürekkep olarak, deryâların dahi kifâyetsiz geleceği âşikardır. Ayrıca bu beyitde "yedi deniz" motifi de ayetden alınarak zikredilmiştir.	"*Ben bir kitâp okıdum kalem anı yazmadı* *Mürekkep eylerisem yitmeye* ***yidi deniz***" "***Yidi deniz ü dört ırmak*** *seni mismil eylemeye* Çünkü işün o Hakk'ıla olmadısa kaldun ırak"
– "**Sen beni göremezsin**."[172] Hz. Mûsâ, Allah'ın dünyada görülemeyeceğini bildiği halde kendisindeki şiddetli iştiyak ve istiğrak sebebiyle Allah'a böyle bir niyazda bulundu. Çünkü O, Allah'ın sözlerini duyunca âdetâ kendinin dünyada olduğunu unutmuş, ahiret ve Cennet hayatına kavuştuğunu zannetmişti.	"*Kim göre anı 'ıyân kim diye nakş u nişân* *Sözi* ***Lenterânî****'dür* ***Mûsâ****'ya Tûr içinde*"

[169] *İsrâ Suresi, a.1: "Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye, Muhammed kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, noksan sıfatlarından münezzehdir; O, gerçekten işitendir, görendir."*

[170] Bu beyitte şu ayete telmih vardır: **Fecr Suresi,** *a.* 27-30: *"Ey huzur içinde olan rûh; O, senden, sen de ondan râzı olarak Rabbına dön. Seçkin kullarım arasına karış ve Cennetim'e gir."*

[171] **Kehf Suresi**, *a.* 109: *"De ki: Rabbımın sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadarını da katsak, Rabbımın sözleri tükenmez, denizler tükenirdi."* **Lokman Suresiş,** *a.* 27: *"Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, denizler de mürekkep olsa ve hatta buna 'yedi deniz' daha eklense, yine Allah'ın sözleri yazmakla tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak gâlip ve hikmet sahibidir."*

[172] **A'raf Suresi**, *a.* 143: *Mûsâ, tâyin ettiğimiz vakıtta Tûr-ı Sînâ'ya gelip de Rabbı O'nunla konuşunca,*
– "Rabbim! Bana kendini göster; seni göreyim!" dedi. Rabbi,
– "Sen beni asla göremezsin, fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. *Rabbı o dağa tecelli edince onu paramparça etti.* ***Mûsâ*** *da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim ve ben inananların ilkiyim."*

– **"O'ndan başka Tanrı yoktur"**[173] Bu beyitte anlatılan, âyetin ifadesini bulduğu Hz. Muhammed'in şahsında mü'minlerdir. "Maksat, müşriklerin ümitlerini büsbütün kırmak ve Hz. Peygamber'e müşriklere karşı, bu konularda açık kapı bırakmamasını tavsiye etmektir."	"*Yunus Emre yok oldı küllî varı yok oldı* *Andan artuk nesne yok kalman gümân içinde*"
– **"O'ndan başka tanrı yoktur"**[174] Bu beyitte anlatılan, âyetin ifadesini bulduğu Hz. Muhammed'in şahsında mü'minlerdir. "Maksat, müşriklerin ümitlerini büsbütün kırmak ve Hz. Peygamber'e müşriklere karşı, bu konularda açık kapı bırakmamasını tavsiye etmektir."	"*Yunus Emre yok oldı küllî varı yok oldı* *Andan artuk nesne yok kalman gümân içinde*"
– **"Kuvvet ancak Allah'a mahsustur."**[175]	"*Alet ü hareket kamu senündür* *Anun çün işüne kimse karışmaz*"
– **"Allah, emanetleri ehline teslim etmeni emreder"**[176]	"*Emânetdür sakıngıl* 'ışk haberini zinhâr *Oturup degme yirde söyleme 'ışkun* sözin"
– **"Gök yarıldığı zaman..."**[177] Bu beyit, genel anlamda **"kıyamet âlemi"** ni anlatmaktadır	"*Varıcagaz terazuya Hak kendü bakar yazaya* *Göricek taglar eriye ol zebâniler andadur*" "*O günde gök çatlayısar insân niçe katlanısar* *Ol günde kim korkmayısar aglaşalum ol gün içün*" "*Ecel irer kurur baş tiz dükenür uzun yaş* *Düp düz olur tag u taş gök dürilür yir gider*"
– **"Biz taksim ettik"**[178] Peygamberlik paylaştırılmaz. İnsanların, âlim, câhil, zengin, fakir, güçlü, zayıf, patron, işçi olmaları bile ilâhî taksimle olur.	"*Bile rızkını Hak'dan* ***Nahnu Kasemnâ*** *pinhân* *Nefsin bilmiş er gerek göz hicâbın silesi*"

173 **Neml Suresi,** *a.* 88: *"Allah ile birlikte başka bir Tanrı'ya tapıp yalvarma. O'ndan başka Tanrı yoktur. O'nun zâtından başka her şey helâk olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz."*

174 ***Kur'an, XXVII,*** *a.* 88: *"Allah ile birlikte başka bir Tanrı'ya tapıp yalvarma. O'ndan başka Tanrı yoktur. O'nun zâtından başka her şey helâk olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz."*

175 **Kehf Suresi,** *a.* 38: "Kuvvet ancak Allah'a mahsustur".

176 *Nisâ Suresi, a. 58 "Gerçekten Allah size, emanetleri ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman âdaletle hükmetmenizi emreder: Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor! Şüphesiz Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür."*

177 **İnfitâr Suresi**, *a. 1-5 "Gökyüzü yarıldığı, yıldızlar döküldüğü, denizler birbirine katıldığı* zaman, insanoğlu gönderdiklerini ve yapmayıp geride bıraktıklarını bir bir anlar."

178 **Zuhruf Suresi**, *a. 32: "Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyor? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbının rahmeti onların biriktirdikleri şeyler*den daha hayırlıdır."

– **"O'nu tesbih ederler"**[179]	"*Her bir çiçek bin nâzıla öger Hakk'ı niyâzıla* *Her murgu hoş avâzıla ol pâdişâhı zikreder*"
– **"Yaptıklarınızı bilen"**[180]	"*Ol ferişteler adı* ***Kırâmen Kâtibin'dür*** *Yazmakdan usanmazlar ırmazlar yaz u kışda*"
– **"Doğruyu söyle"**[181] Yunus, beyitlerinde sure isimlerini bile aynen verirken, ayrıca Kur'an'dan ayet sayısını da vermektedir:	"*Söz togrı diyene* ***Kuli'l Hak*** *didi Çalap* *Bunda yalan söyleyen yarın utanısıdur*" "***Altı bin altı yüz altmış altı*** *Okınur halk üzere âyetün var*" olarak zikreder.
Âyetler. Mümkün olduğunca Kur'an-ı Kerim'deki sure sıralamasına göre verir:	"*Hazrete baglu elüm Fâtihâ okur dilüm* *Bilüni büküp Hakk'a hoş rükû'ât eyledi*"[182]
"Fâtiha Suresi" Namaza duran her kişi, her rekâtta mutlaka **"Fâtiha Suresi"**ni tam olarak okumaktadır. Beytlerde geçen **"Taat"**, **"Namaz"** manasındadır.[183]	"*Tâ'atuna turan zâhid nazaruna irerise* *Tesbîhini unıdup ol ayruk secde de itmeye*"
- Yâsin Suresi:	"*Okına Kur'ân u Yâs-în kulak urup dinleyesin* *Tagca günahun yuyasın tanla seher vaktinde tur*"
"Sabah namazı"nın faziletleri:	"*Kuşlarıla turgıl bile kıl namâzı imâmıla* *Yalvar günâhun gel dile* ***tanla seher vaktinde*** *tur*"
– **"Temiz içecekler"**[184]	"*Tüba talından uçanlar yüce makâmlar geçenler* Şâraban tâhur içenler banmaz dünya ballarına"
– **"Ben senin Rabbınım"**[185]	"*Mansûr-vâr oldum bugün ber-dâr iden gelsün beri* İnni enellâh *okudum inkâr iden gelsün berü*" "*Gelmedin didün hakuma kem diyü*[186] *Togmadun didün'âsi Âdem diyü*" "*Ol karınca söyledi* ***Süleyman****'a yol didi*[187] *Ol karınca söyledügi cevab alıncayımış*

[179] **İsrâ Suresi**, *a.* 44: Yedi gök ile yer ve bunların içinde bulunan herkes, O'nu tesbih ederler. O'nu hamal ile tesbih etmeyen hiçbir nesne yoktur. Ne var ki siz onların tesbihini anlamazsınız. O, çok merhametli ve bağışlayıcıdır.

[180] **İnfitâr Suresi, a. 10: Şunu iyi biliniz ki, üzerinizde muhafızlık eden değerli kâtipler vardır. Onlar yapmakta olduklarını**zı bilir ve yazar.

[181] **Ahzâb Suresi**, *a. 4: "... Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O eriştirir."*

[182] **Fâtiha Suresi**, a: Sebu'l-Meâni

[183] Bu hususlarla ilgili olarak bak: Namaz Bölümü.

[184] **Tahrim Suresi,** *a.* 21: *"Üzerlerinde yeşil renkli ince ve kalın elbiseler vardır. Gümüİ bilezikler takınmıİlardır, Rableri onlara tertemiz bir içki içirir."*

[185] **Tâ-HÂ Suresi**, *a.* 12 ve *Kasas* 30'a telmihler vardır.

[186] **Tâ-Hâ Suresi,** *a.*121: *"Bunun üzerine andan yediler. Böylece kendilerine kötü yerleri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıİtılar. Bu suretle Adem Rabbına âsi olup İaİırdı."*

[187] **Neml Suresi,** *a.* 18: *"Nihayet karınca vadisine geldikleri zaman, bir karınca, 'Ey karıncalar! yuvalarınıza girin. Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin' dedi."*

2. HADİSLER

"**Kendini bilen Rabbını bilir**"[188] mealindeki hadis, diyebiliriz ki, Yunus Emre'nin Divanı'na baştan sona hâkim gibidir. Hatta **Risâletü'n- Nushiyye**'de de insan ile ilgili olarak verilen çeşitli bilgilerin ve teşbihlerin senaryo örneklerinin kaynağı bu hadistedir. Mâdem ki "**Allah'ı bilmek için; ilk önce insanın kendi kendini tanıması lazımdır**", o halde ilk önce insan bilinmelidir şeklinde bir muhakeme ile Yunus, insan ile ilgili pek çok bilgiler verir.

Yunus, Hz. Muhammed'in sözlerinin, yani "**Hadis**"lerin mutlaka okunması gerektiğini, çünkü bunların aslının "Kur'an-ı Kerim"den neş'et ettiğini ifâde eder.

"Yunus'un sözi şi'irden amma aslı (dur) Kitab'dan
Hadîs ile diyene key (bilgil) sadık olmak gerek"

"**Hadis**"in gerçek anlamda okunması gerektiğini ifade eden Yunus;

"**Sen gerçekten Hakk'a âşık isen, ilk önce sabah namazını zamanında ifâ et ki seni bilelim**" hususunu;

*"Okına **hadîs** ü **kelâm** diyeler "**aleyhi's-selâm**"*
*Âşıkısan bellü bilem "**tanla seher vaktinde tur**"*

beytinde açık bir şekilde ifadelendirmektedir. Zamanın insanlarına açık bir mesaj veren Yunus;

"Peygamber yirine geçen hocalar
Bu halkun başına zahmetlü oldı

Dutulmaz oldı Peygamber Hadis'i
Halâyık cümle Hak'dan utlu oldı"

beyitleriyle mesul kişileri de ortaya koyuyordu. Peygamber Hadisi'ni tutulmaması neticesinde hem hocalara hem de halkı net bir şekilde tenkit edebiliyordu.

Yunus, her iki eserinde de hadislerden **iktibas**, **telmih** ve **tercümeler vermek** suretiyle fikirlerinin kaynağını "Âyet ve **Hadis**"lere dayandırdığını ifâde ediyordu.

Özellikle Yunus eserlerinde; *"Kendini bilen Rabbını bilir..."*, *"Ben bir gizli hazine idim"*, *"Ölmeden önce ölünüz"*, *"Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım"*, *"Allah'ın ilk yarattığı nûr, benim nûrumdur"*, *"Dünya ahiretin tarlasıdır, dünyayı, dünya ehline bırakınız"*, *"Dünya mü'minin zindanı kâfirin cennetidir"*, *"Dünya bir cifedir"*, *"Hesaba çekilmeden önce nefsinizi hesaba çekiniz"; "Ne verirsen elinle o gider seninle"*, *"Allah vardır kendisiyle beraber hiçbir şey yoktur"*, *"Vatan sevgisi imandandır"*, *"Fakirliğimle iftihar ederim..."* vb. hadislerini aynen, telmihen veya **tercüme** şekillerinde ifadelendirmektedir.

---

188 İsmâil b. Muhammed el Aclûni, **Keşfu'l-Hafâ**, Beyrut 1351, c: II., s. 262, Hadis nu: 2532 (Bu hadisle ilgili olarak daha fazla bilgi için bak: A. Güzel, **Kaygusuz Abdal**, Ankara 1981, s. 258.).

Mümkün olduğu kadar aslına sâdık kalmak ve yalnız bu hadisler örnek olmak kaydıyla birkaç beyti örnek olarak vermek istiyoruz.

"***Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu***	"***Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*** *Bildüm bunı buldım anı inkâr iden gelsün berü*" "***Men 'arefe nefsehu dirsin illâ degülsin*** *Melâikden yukarı seyrân arzu kılursın*"
"***İlm okımak bilmeklik kendözini bilmekdür***	*Pes kendözün bilmezsen bir hayvândan betersün*" İlim ilim bilmekdür, ilim kendün bilmekdür *Sen kendini bilmezsen bu nice okumakdur*"
– "**Ben bir gizli hazine idim**"[189]	"*Gelsün beni ol öldüren külümi göge savuran* *Ben* ***küntü kenz'****em* ***mahfi'****yem izhar iden gelsün berü* "*Aşık niçe harâbısa velâyeti arta durur* *Anunçün ki dâimâ virândadur genc-i nihan*"
– "Ölmeden önce ölünüz"[190]	"*Gelün bugün yanalum yarun yanmagıçün* Ölelüm ölmeziken yine ölmemegiçün" "*Şükrâne cânum üstine ben dost içün ölürisem* Ölmek lâzımdur kamuya ben ölmedin kanca varam" "*Ol dôstıla benüm işüm ölmegile bitmeyiser* *Amelümdür bile varur topraguma tuta girem*" "*Ne gam bu dünyede bir kez ölürsem* *Anda ölüm olmaz ölmezem ayruk*" "*Ölmeklik dirlik ola* ölümsüz dirlik *bula* *Başlu gönül onula merhemi sen olasın*" "*Kevser havzına talanlar* ölmezdin öndin ölenler *Nefsini düşman bilenler konar Tûbâ dallarına*" "*Aşıklara yoldaş olup sâdıklara yâr olmaduñ* Ölmezden öñdin ölmedüñ *'ışk neylesün senüñile*"
– "**Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım**."[191]	"*Yaradıldı yir ile gök Muhammed dostlıgına* ***Levlâk*** *ana delil durur ansuz yir ü gök olmadı*"
– "**Allah'ın ilk yarattığı nûr benim nûrumdur**"[192]	"***Yitmiş bin yıl öndinden yaratdı Muhammed'i*** *Hak kendü âşık oldı bahâne bir yılduzdan*"
– "**Dünya âhiretin tarlasıdır**"[193]	"*Bu dünyada hôd nola âhiretde bulunmaya* *Bilürsin iki cihânda kimsene güman tutmaya*"
– "**Dünyayı dünya ehline bırakınız**"[194]	***Dünyâyı bırak elden dünya hicâb bu yolda*** *Biz velîden Nebî'den eyle işitdük haber*"

189 Aclüni, **Kesfü'l Hafâ**, C. II, s. 132, Hadis nu: 2016.
190 Aclûni, a.g.e., c: II, s. 291, Hadis nu: 2669.
191 Aclûni, a.g.e, c: II, s. 164, Hadis nu: 2123; Aliyyü'l-Kâri, Mevzûat, İstanbul 1308, s. 67, 28-29.
192 Aliyyü'l-Kârî, Sûrhü's-Şifâ, İst. 1307, C. 1, s. 505.
193 Aclûni, a.g.e., c: I, s. 413, Hn. 1320.
194 Aclûni, a.g.e., c: I, s. 238, Hn. 71.

– "**Dünya, mü'min zindanı, kâfirin Cennetidir**"[195]	"*Yunus yok dünyâ tadı çün kim fânîymiş adı* *Muhammed zindâ didi biz şâd olmamagiçün*" "*Bu dünye kahır evidür niçe ömürler eridür* *Uçmak'da huy satan kişi yalan yanlış gaybet degil*" "*Şol senün mü'min kullarun* ***dünyâ zindânı anlarun*** *Bu dünyâda mü'min olan hurrem oluban şâd degül*"
– "**Dünya bir cifedir**"[196]	"*Bu dünyenün meseli benzer murdâr gevdeye* İtler murdâra üşdi Hak dostı kodı kaçdı"
– "**Hesaba çekilmeden önce nefsinizi hesaba çekiniz**"[197]	"*Tartalum günâhumuz arturalum âhumuz* İdelüm hisâbumuz hisâb olmamagiçün"
– "***Ne verirsen, elinle o gider seninle***	– "***Ne verirsen, elinle o gider seninle****, yani bir kimsenin ölümünden sonra kendisi ile beraber kabre kadar üç şey gider. Bunlardan ikisi (evladı ve malı) geri döner, birisi (ameli) ölünün yanında kalır. Ameli onunla beraber gider.*"[198] "Ne virsen elünile şol varur senünile Ben disem inanmazsun varıcaguz göresin"
– "**Allah vardır, kendisiyle beraber hiçbir şey yoktu**"[199]	"***Yalunuz Sübhân****'ıdı Peygamberler cânıdı* *Yunus hôd pinhân ıdı sûret denşürüp geldüm*"
"***Yogıdı bu bârıgâh varıdı ol pâdişâh***	*Ah bu 'ışk elinden âh derd oldı dermân bana*"
– "**Vatan sevgisi imandandır**"[200]	"*Düşdi ögüme* ***hubbu'l-vatân*** *gidem hey dost diyü diyü* *Anda varan kalur hemân kalam hey dost diyü diyü*" "*Düşdükçe öge* ***Hubbu'l-Vatân*** *zerrece kalmaz me'men* *Gözden sızup olur seven her dem yüregim yaşları*"
– "**Fakirliğimle iftihar ederim**"[201]	"*Mâ'rifet gönül şehri makâmun bulur* ***Fakrı*** *Bahrî gerekdür bahrî bu ma'rifet içinde*"

Görüldüğü gibi Yunus Hadisleri de **aynen**, **meâlen** veya **telmihen** vermektedir. Çünkü Yunus'un asıl kaynağı "**Kur'an ve Hadis**"lerdir.

D. AHLÂKÎ UNSURLAR

Yunus Emre'nin eserlerinde "**ahlâkî unsurlar**", insanoğlunun dünya ve ahiret mutluluğu için peşpeşe sıralanmıştır.

Yani "**Namaz kılmak, oruç tutmak, güzel huylu olmak, gönül yapmak, cömert olmak, hoşgörülü, sevgi dolu, edeb, fazl, izzet, hulk, tevâzu**.....vb." sahibi olmak insanoğlunun mutluluğunu temin eder.

---

195 Aclûni, a.g.e., c: II, s. 410, Hn. 1318.
196 Aclûni, a.g.e, c: II, s. 409, Hn. 1313.
197 Muhammed b. Abdurrahman es-Sahavî, **El-Mak'a'sidü'l-Hasene**, Kahire 1956, s. 436, Hn. 1213.
198 Aclûni, a.g.e., c: II, s. 384, Hn. 3194.
199 Aclûni, a.g.e., c. II, s. 130, Hn. 1102.
200 Aclûni, a.g.e., c: II, s. 445, Hn. 1102.
201 Aclûni, a.g.e., c: II, s. 87, Hn. 1835.

Fakat "**Kibir** ve **riyâ**, **hased** ve **kin**, **cimrilik**, **kıyl u kal**, **gammazlık**, **ayıp gözetmek**, **bugz-adâvet**, **tamah**, **hırs u hevâ**, **yalancılık**, **haram**, **zina**, **içki içmek**, **fesad**, **gönül yıkmak**... vb." de insanoğlunu dünyaya ve ahirette perişan eder.

İşte Yunus'un eserlerinde bu "**emir** ve **nehiyler**"in hepsi "**Allah'ın emri** ve **nehyi**"leri olarak sıralanmıştır. İnsanoğlu her zaman bu emirlere uyar, nehiylerden kaçarsa dünya ve ahirette mutluluğa erecektir. Yunus, eserlerinde bu mutluluğu, iyi huylara sahip olmak suretiyle yakalamaya ve yakalatmaya çalışmaktadır.

Fakat "**kibir**, **riya**, **cimrilik** ve **hased** insanoğlunun her zaman yenemediği ve onu kötü yola götüren hasletlerdir ve bunlar, her dönemde mevcuttur. Binaenaleyh "**namaz kılarak**, **içki içmeyerek**", "şeriat yoluna" girmek kolaydır, ama kibirden, riyadan kurtulmak, mütevazi ve saf (riyasız) olmak zordur ve şeriatın ötesindeki "**tarikat**" yoluna girebilmek için bunlar lazımdır.

Bilindiği gibi ahlâkın temelinde[202] "**güzel huy**" gelmektedir. Hz. Muhammed'in, "ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim" hadisi, Yunus'un bütün eserlerinde insanlara ulaşmayı hedeflediği mesajlardandır. İşte bu sebeple Yunus, Kur'an ve Hadislerin bu husustaki emirlerini ihtiva eden hükümleri insanoğlunun anlayabildiği bir üslûp içinde söylediklerini "**ilâhî mesajlar**" olarak vermiştir. O'na göre "**tasavvuf**", "**güzel ahlak**"tır. Mutasavvıf ise, "mekarım-ı ahlak"ı tamamlamak üzere gönderilen Hz. Muhammed'in ahlâkı ile mutasavvıf olmaktır. O, güzel ahlâkı öven, mükemmel davranışları sergilemeye çalışan bir mutasavvıftır. O'nun ahlâkî unsurları anlayışında İslam Dinî'nin temelini teşkil eden; "doğruluk, tatlı söz, güzel ahlâk ile yapılan ibâdet ve davranışlarla, iyilik yapmak, doğrularla beraber olmak, eğrilerden, yalancılardan, gammazlardan uzak kalmak... vb." hasletleri vardır. Bunları iki grupta ele alacağız. Onlar da:

A. YAPILMASI İSTENİLEN AHLÂKÎ UNSURLAR

Yunus eserlerinde insanoğlunun dünya ve ahiret mutluluğunu istemiştir. Bu mutluluk için yapılması gereken noktaları mısralarında nakış nakış işlemiştir. Onlar da: Doğruluk- doru yol, tatlı söz, güzel huy, tevazu, gönül yapmak, cömertlik, fazl ve izzet, söz söyleme adabıdır. Yunus, bunları ifadelendirir:

1. Doğruluk-Doğru Yol

Mensubu bulunduğumuz din'in temeli "**doğruluk**" tur. İnsanoğlu bu doğruluk sayesinde "vuslat yolu"na girer. İnsanları sever, onlar için "kötülük" düşünmez. Onların mutluluğu için çalışır. "**Doğruluk**", insanlara "**iyilik-yücelik**" yolunu açar. "**Eğrilik**" ise, insanları Hakk'dan uzaklaştırır. Sevgi ve saygıdan mahrum eder, kısacası insan olmaktan çıkarır. Bir gönülde, hem "**doğruluk**", hem de "**eğrilik**" olmaz.

---

202 Tatçı, M., a.g.e., s. 445-452.

Mutlaka "**eğrilik**"in terkedilmesi gerekir. Zira, "**iki sevgi bir gönüle**", "**iki karpuz bir koltuk**"a sığmaz. "**Davulda dengine dengine**" çalar. Bu sebeple, doğrular doğrularla, eğriler eğrilerle, yalancılar yalancılarla, gammazlar gammazlarla haşrolur.

"**Doğruluk**"da, benlik bulunmaz. Doğrular, dünya ve ahiret için "örnek insan"dır. Demek ki, dosta giden yol "**doğruluk**"tan geçiyor.

Dîn ü imân bünyâdı togrulıkla gerçeklik *Ol tamâm olmayacak neyile dîn çatarsın*" "*İnce sırat köprüsi genez imiş bu yolda* *Dosta giden kişinün togrulıkdur çâresi*" "*İkiligi terk itgil birlik makâmın tutgıl* *Cânlar cânın bulasın iş bu dirlik içinde*"	"*Ulu dîvân kurıla anda kullık sorıla* *Bin tekebbür virmeye bir garib nevaz ile* *Eğriler isk ile togrular togru ile* *Yalan yalanı sever gammâzlar gammâz ile*"

2. Söz, Söz Söyleme Adabı – Tatlı Söz, Güzel Huy

Atalarımız, "**tatlı söz, yılanı deliğinden çıkarır**" demişler. Tatlı söz, insanları birbirine yaklaştırır, onları kötülükten uzaklaştırır. Böylece insanlığın da istediği bu değil mi? İnsanoğlu, söylediği sözü doğru ve öz söylemelidir. "Çok sözde yalan…" sözünü de hatırlamalıyız. Zira:

"Çok söz hayvan yükidür az söz erün görkidür
Bilene bir söz yiter cânda gevher varısa" (300/9)

"Söz kıymetin bilenler söyleyenler söz gevherin
Anların manasını almayana satmayalar"

Yunus'un felsefesi söze dayanır. O, diyalog insanıdır. İnsanlarla arasında biricik vasıta sözdür. Söz söylemek, sorumluluk ister; onu omuzlayacak dil, ne uludur, ne mübarektir! Söz bilen kişinin yüzünü "**söz**" ağartır, bilmeyenin yüzünü, haysiyetini beş paralık eder.

"Keleci bilen kişinün yüzünü ag ide bir söz
Hezeran gevher dinarı kara toprag ide bir söz"

Sözü pişirip de söyleyen, kem sözden kaçan kişi olgundur. Bir aşk balıkçısı olan Yunus, sevgi temeline oturttuğu fikirlerini "**söz**" ile dile getirir. Söz onda "İlâhî"dir. Nelere kabiliyetlidir söz:

"Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı
Söz ola agulı aşı yag ile bal ide bir söz"

Güzel söz insanı yüceltir. Hayatın derin manası söz ile anlaşılır ve anlatılır. Güzel söz, çirkini güzel, kötüyü iyi, sevimsizi sevimli yapar. Yunus, sözü bayraklaştıran şu ifadesi ile dünyada görülmemiş bir insan severliğin felsefesini kurmaktadır:

"Bu cihan cehennemini sekiz uçmak ide bir söz"

Dil (söz) hikmetin yoludur. Yunus "dil hikmetin yoludur" der, bizi sohbete davet eder:

GÜZEL SÖZ KİŞİYİ YÜCELTİR	**NE GELİRSE SÖZDEN GELİR**
"*Keleci bilen kişinün* *Yüzini ağ ede bir söz* *Sözü pişirip diyenün* İşini sağ ede bir söz	*Söz var kılır gönülü şâd* *Söz var kılır bilişi yâd* *Eğer horluk eger izzet* *Her kişiye sözden gelür*
Söz ola kese savaşı *Söz ola bitire başı* *Söz ola ağulu aşı* *Bal ile yağ ede bir söz*	*Söz karadan akdan degül* *Yazup okumakdan degül* *Bu yürüyen halkdan degül* *Hâlik âvâzından gelür*
Kelecilerin pişirgil *Yaramazını şeşirgil* *Sözün us ile düşürgil* *Demegil çağ ede bir söz*	*Ne elif okudum ne cim* *Ne varlıkdandur kelecim* *Bilmeye yüz-bin müneccim* *Tâli'im ne ıldızdan gelür*
Gel âhı ey şehriyârı *Sözümüzü dinle bâri* *Hezâr gevher ü dinârı* *Kara toprag ede bir söz*	Şu'le bize aydan degül *Aşk eri bu soydan degül* *Rızkımız bu evden degül* *Derya-yı ummândan gelür*
Kişi bile söz demini *Demeye sözün kemini* *Bu cihân cehennemini* *Sekiz uçmağ ede bir söz*	*Evvel gönül levhinde Hak* *Yazmışıdı çün bir varak* *Bu şimdi okınan sebak* *Ezel-i âzâldan gelür*
Yürü yürü yolun ile *Gâfil olma bilin ile* *Key sakın key dilin ile* *Cânına dağ ede bir söz*	*Evvel hitab kılır câna* *Cânı andan gelür tene* *Biz bir âletiz bahâne* *Ayruk ne elimizden gelür*
Yunus imdi söz yatından *Söyle sözü gâyetinden* *Key sakın o şeh katından* *Seni ırag ede bir söz*"	*Aklımız ol levhe bakar* *Gizli marazlarum açar* *Söz gelür gönlüme akar* *Söz dile ansızın gelür*
"*Ey sözlerin aslın bilen* *Gel de bu söz kandan gelür* *Söz aslını anlamayan* *Sanur bu söz benden gelür*	*Biz bir bahâne arada* *Ayruk de elden ne gele* *Hak çün emir eyler câna* *Bu keleci andan gelür*
Yunus *imdi söz yadından* *Söyle sözü gâyetinden* *Kay sakın o şeyh katından* *Seni ırag die bir söz*	***Yunus*** *bu derdile âh et* *Kahr evinde neyler rahat* *Bu derde derman kefâret* *Bir âhile sûzdan gelir*"

*"Şirin hulklar eylegil **tatlu sözler** söylegil*
Sohbetlerde Yunus'ı hergiz unutmayalar"

*"Evvel bize vâcib budur **hoş hulkıla** 'amel gerek*
İslâm adı okınıcak yoldaşumuz imân gerek"

"Yavuzluk eylemegil lâ'net işitmeyesin
Senden sana söylene key eylügün varısa

Yavuzlukdan kem bitti yâ eylükden kim yitdi
İylük Hakk'a yaraşur sende ikrâr varısa"

"İyilik"in, dünya ve ahirette mükafatları vardır. "**Kişi bir ad ile anılır**" denilirken elbetteki "**iyi huyları**" ile anılması, bu önde gelen arzumuzdur.

3. Tevâzu Sahibi Olmak

İslâm dini, insanlar arasında kardeşliğin tesisinde "Tevâzu sahibi" olmayı da emreder. Alçak gönüllü olmak gerek. Tıpkı Hz. Muhammed'in "**Cennet anaların ayakları altındadır**" buyurduğu "**toprak**" gibi mütevazi verimli, hoşgörülü olmak gerekir. Bunun zıddı, "**tekebbür**"dür. Yani insanoğlu, ateş gibi baş çekip yakacağına, "**toprak gibi**" verimli bereketli olmalıdır. Tevâzu sahibi kişi, güzel huylu olur.

Yunus Emre kendözün topraga urgıl yüzün *Ma'şûkaya yaraşur bir miskînliğüm vardur"*	"*Toprak eyle yüzüni miskinlere iy Yunus* *Cümlesinden ziyâde erün ikrârı gerek"*
"*Eyidün Yunus'a tursun yüzini topraga* sürsün Ögüdin kendüye virsün okudugın dutsun dimiş"	"*Dünyadan gönlini çeke eli ile arpa eke* *Unına yarı kül kata güneşde kurutmak gerek"*
"*Yunus Emre'm aç gözün toprak eylegil yüzün* *Sana dahı diyeler cigeri biryân kanı"*	"***Miskîn Yunus** erenlere tekebbür olma toprak ol* *Toprakda biter küllîsi gülistânı toprak bana"*

4. Cömertlik

İnsanoğlu, kazancını Allah yolunda, insanlığına hayrına olmak kaydıyla cömert olmalıdır. "**Alan el değil veren el**" olmalıdır. Gönül yapmalıdır. Kişi, hem varlığı ile hem de gönlü ile Allah rızası için "**cömert**" olmalıdır.

"Kazandugunı virüben yoksulları hoş görüben
Hak Hazretine varuban oddan o kurtulmak gerek"

B. YAPILMASI YASAKLANAN AHLAKÎ UNSURLAR

Elbetteki "**güzel ahlak sahibi olmak**" insanı mutlu kılar. Mutluluk "**güzel ahlak**" sahibi olmak ise, bunun en mümtaz örneği Hz. Muhammed'dir.

Kim ki, güzel huyları terk ederse bilsin ki daima bedbaht olur. Mutluluk bulamaz. Onun için Yunus, mutluluğa ulaşabilmek için eserlerinde bu kötü huyların "kibir,

tekebbür, uc, hased, buhl, cimri, mağrur olmak, kıyl u kal sahibi olmak, riya (iki yüzlülük) vb." mutlaka terkini ister. Özellikle "**riyâ** ve **kibir**"den uzak kalmadıkça ibadetin de makbul olmayacağını vurgular. O, ibadetin Allah katında kabulu, inananların da birbirleriyle mutluluğu için bu tür "**gayr-i ahlâkî** unsurların" terki gerekir. Yunus'la terkedilmesi gereken gayr-i ahlâkî unsurlar:

1. Kibir ve Riyâ

Yunus'un eserlerinde en çok üzerinde durduğu ve insanlara öğütlediği şeyler; "Kibirli ve riyakâr olmamak, mütevazi olmak ve olduğu gibi görünmektir. İşte Yunus, bu temel karakter unsurlarını izah etmek için, bilhassa "**ibâdetin**" riya ile ve gösteriş için yapılmasına hiç tahammül edemez. "İbadet ve taatlarıyla mağrur olanlara veya ibadetlerini sadece gösteriş için yapan iki yüzlülere şiddetle çatar. O'na göre bunların ibadetleri kendilerine put, taatleri de gözlerine perde olmuştur. İnsan saf ve sâdık olmalı, sana-bana göstermelik için ibadet etmemelidir. Allah herkesin halini en iyi bilendir.

"*Dilerisen bu dünyâ şerrinden olasın emîn* ***Terk eyle bu kîni*** hırkaya gir dervîş yüri"	*Riya çökük yirde durur key sakın oda buyurur* İhlâs gelüp cümlesin yur Yunus yolı yavlak sezer"
"*Egriligün koyasın togrı yola gelesîn* ***Kibr ü kin*** çıkargıl erden nasib alasın"	"*Kendözümü görürüm sallanabun yürürüm* *Bugz u* ***kibr*** *ü 'adâvet gönlümi almış benüm*"
"*Eger kine tutarısan gitdi senden îmân dahı* *Billâhi ol Tanrı hak'ı yokdur bu sözün yalanı*"	"*Zevk ü* ***riyâ*** *didükleri boynunı urmayınca benŞâh-ı* *Kerim'e sıdkıla kanda bulısaram visâl*"
"*Sen Hakk'a 'âşıkısan Hak sana kapu açar* *Ko seni begenmegi varlıgun evini yık*"	"***Yunus miskin*** *mestânesin sen seni gör ko bunlar* *Dünyâda* ***riyâlu*** *dirlik kişiye eyu ad degül*"
"***Kibr*** *ü menidür subaşı delim kişidür yoldaşı* *Sen olmagıl anun eşi buna uyan yoldan azar*	

2. Cimrilik

Yunus'un üzerinde durduğu diğer bir kötü huy da cimriliktir. Bu kavramı O, "bahil ve hasis" kelimeleriyle de ifâde eder. O'na göre cimri olan kimse, Allah yolunda yürüyemez.

"Bir nice kişilerün gaflet sözin başlamış
Hak yolına dirisen bir yufkaya kıyamaz"

3. Hased ve Kin

Yunus, bütün insanların saf ve riyasız, "**toprak**" gibi mütevazi olmasını istediği gibi, onların "**hâsud** ve **kindar**" olmamasını da istemektedir.

"Ana durur ***bahl ü hased*** *key mübâriz durur gayet*
Kökini kaz yabana at fârig otur iy gam-güzâr"

4. Yalancılık-Gammazlık

Yalancılık, bir hakikatı, bile bile saptırarak tamamen gerçeğe aykırı söyleyen fiiliyattır. Gammazlık ise, söz getirip götürüp, arkadan çekiştirip, fitnecilik, kovuculuk yapmaktır.

Her iki fiil de, dinimizde yasaktır. Çünkü bu fiiller ile, insanlar aldatılıyor, birbirlerine düşürülüyor, dostluk yerine düşmanlıklar sürüp gidiyor. Bu sebeple **"yalancının mumu yatsıya kadar yanar"** sözünde kısa bir zaman da olsa yalancılık yasaklanmıştır.

"***Yalancılık eylemegil*** 'ışka ***yalandur*** *dimegil* *Bunda* ***yalan*** söyleyenün anda yiri zıhdândaduş" "*İy dostını düşman dutan* ***gaybet-yalan*** söz söyleme *Bunda* ***gammâzlık*** *eyleyen anda yiri tar olısar*" "*Bir kişinün yatlu sözi varuban kimseye dime* *Biz uludan işitmişüz hınzurdan girüdür* ***gammâz***"	"*Arif cân virür tuymaz* ***yalancı*** mâla kıymaz ***Yalanıla*** *gerçeği berâber tutmayalar*" "*İy Yunus Hakk'ı bilen söylemez hergîz yalan* İkilik ile gelen togrı yol bulmış degül"

5. Haram işlerde bulunmak

Haram-Zina, dinî kurallarca yapılması kesin olarak yasak olan hususlardır. Yapılması; dinî, ictimâî, ahlâkî ve sıhhî sebeplerden dolayı doğacak zararlar için yasaklanmıştır.

"Müslümanlar zamane yatlu oldı
Helâl yinmez haram kıymetli oldı"

"Kesgil harâmdan elün kesgil gaybetden dilün
'Azrâil el 'irmeden bu dükkânı dir gider"

"Komadugun nesneyi sunuban götürmegil
Komadugun götürmek düşüre yatlu işe"

"Hurilerıce bile yatan Uçmag kokusına batan
Anda bülbül olup öten bunda zinâ kılmayandur"

6. Fesadlık

Fesad; *fenâ, kötü, arabozucu, fenâlık, kötülük* arabozuculuk. Kelime manalarından da anlaşıldığı gibi, fesadlık; insanların birbirleri ile olan dostluklarını yok eder, düşmanlık meydana getirir, insanlar arasında dostluk, kardeşlik, iyilik,

sevgi-hoşgörü yerine; kin, nefret, düşmanlık meydana getirir. Bu sebeple fesadlık, dinimizde, töremizde ve insanlık için gayr-i ahlâkî unsurlar olarak kabullenmiştir.

İşte Yunus'da "fesadcılık" hakkında mısralarında şöyle der:

*"N'ola gelsen şimden girü **fesâdı** terk itsen gönül*
Gâh aglasan günâhuna gâh kanâ'at itsen gönül

İşün gücün fesâdıla yakdı beni hırs od-ıla
İletsen yârı bir ugurdan yanar od'a atsan gönül"

***

Zaman geçdi devir döndi saladur kudse gidelüm *Bu cihâna gelen gitdi saladur kudse gidelüm*	*"Zinhâr gönül evinde tutma yavuz endîşe* *Biregüyçün kuyı kazan 'akıbet kendü düşe*
Sâlihler kalmadı gitdi bu cihanı fesâd tutdı *Bu cihânun işi (bitdi) saladur kudse gidelüm*	*Nefsün begenmeyeni ayruklara sanmagıl* *Ayruklara sanursan bilgil kim işün şaşa*
Şeyâtin fırsatın buldı gönül karâruben öldi *Eyi dirlik kesâd oldı saladur kudse gidelüm*	*Kendüye yaramazı biregüye sanan ol* *Adı müsülman onun kendü benzer keşişe*
Âlîmler okıyup tutmaz halkı görüben gözetmez *Gönüllerde safâ bitmez saladur kudse gidelüm*	*Komadugun nesneyi sunuban götürmegil* *Komadugun götürmek düşüre yatlu işe*
Emr-i mâ'ruf bu dem kaldı bid'at gelüp sünnet öldi *Nasîbli nasîbin aldı saladur kudse gidelüm*	*Bu dünyede üç kişi Hak didârın görmeye* *Bir dikçi bir kovçı biri gammâzdur beşe*
İy ***Yunus*** *sen sözün bilgil öz hâluna nazar gıl* Ölüm gelmezdin ön ölgil saladur kudse gidelüm"	*Yunus bu nasîhatı tutan yatlu olmaya* *Bir niçe öğüt durur dinlesen başdan başa"*

YUNUS EMRE	*KAYGUSUZ ABDAL*
"*Her kim bana agyârısa Hak Tanrı yar olsun ana* *Her kancaru varurıse bağ u bahâr olsun ana*	*Bize ağyâr olana Hakk yâr olsun* *Göreyim dünyâda berhüdâr olsun*
Bana agu sunan kişi şehd şeker olsun aşı *Gelsun kolay cümle işi eli irer olsun ana*	*Bizim önümüzce* ***kuyu kazana*** *Ona yardımcı* ***pervedigâr*** *olsun*
Önümce kuyı kazanı *Hak tahtın agdursun anu* ***Ardumca taşlar atana*** güller nisâr olsun ana	*Bizim ardımızca* ***taşlar*** *atanın* *Kollarına kuvvet, eli vâr olsun*
Acı dirligüm isteyen tatlu dirilsin dünyede *Kim ölümüm isterise bin yıl ömür virsün ana*	*Bizi* ***dünyâda ölsün*** *diyenler* *Dünyâlar durdukça* ömri vâr *olsun*
Her kim diler ben hâr olam düşmen elinde zâr olam *Dostları şâd u düşmanı dost u agyâr olsun ana*	*Bizi* ***cehenneme lâyık*** görenler *Yeri* ***cennet****, makâmı* ***gülzâr*** *olsun*
Miskîn Yunus'un dünyede güldügini işitmeyin *Agladugum isteyene gözüm bınar olsun ana*"	*Bizi her kim ki* ***bunda zemm*** *ederse* Şefâatçi ona ***Muhtâr*** *olsun*
	Yunus Abdal*'a her kim sögerse* *Onun* ***Hakk****'ın*dan nasibi dîdâr olsun

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bilindiği gibi, **Yunus'**un eserlerinin temeli tasavvuf'tur. Onun Divan ve Risâletü'n-Nushiyye'sini bu gözle görmek lâzımdır. O, bir "**Dinî-tasavvufî-Türk Edebiyatı'**nın Anadolu yakasında kurucusudur. Tasavvufî vecd ve heyecan bakımından başarılı hikmetler vermiştir.

Bu cümleden olarak Yunus'un eserlerinde **dinî unsurlar** konularını işledik. Dinin itikada, ibâdete ve ahlâka dayanan unsurlarını ayrı ayrı ele aldık. Hemen hemen bütün dînî unsurlar, Yunus'un eserlerinde tasavvuf gözüyle ele alınmaktadır. O, ibâdetlerin dış şekilleriyle değil "**hakikat**"leriyle ilgilidir. Namaz kılmama ithamlarına sert ve alaycı bir üslûbla cevap verir. Aslında Yunus, dinin emir ve nehiylerine muhâlif değildir. Onların birer kalıp olarak ele alınmasına itiraz eder.

Üçüncü Bölüm

YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNDE TASAVVUFÎ UNSURLAR
(DÖRT KAPI KIRK MAKAM ANLAYIŞININ KISA BİR DEĞERLENDİRİLMESİ)

Tasavvuf; lügat manası itibariyle; 'Gönlünü Allah sevgisine bağlamaktır. Istılahı manası[203] ise; '*Zühd ve takva ile ruhu temizleyip Hakk'ın* ahlakı ile ahlaklanmak; kendi varlığını Hakk sevgisinde eriterek mâsivâdan ilgiyi kesmek ve bu hâl içinde onun emir ve yasaklarına tam bir uyuşla; insanın eğitimi ve insanın dünyada ve ahirette sonsuz mutluluğa sahip olmasıdır'.

---

[203] Daha geniş Bilgi için bak: Güzel, A., *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı* El Kitabı, Ankara 2004, s. 79-111.

Tasavvufun ıstılahı mânası; *insanın eğitimi ve öğretimi*'dir, yani insanoğlunun dünya ve ahiret mutluluğunu, sevincini ve başarısını temin etmektir. Başka bir deyişle *Tasavvufî eğitim;* bilim ve teknolojide ilerlemek, üretmek, her yönüyle üstün insan olmak ve islam'ın hayata uyarlanmasıdır. Tasavvuf, asla *miskinler tekkesi* değildir. O, üretme, paylaşma ve paylaştırma sistemidir. *Veren elin alan elden üstün olma* düsturudur.

İşte bu *Tasavvuf'un maddî-manevî insan eğitim* bütünlüğü içindeki o insan;
Allah'ın rızâsını kazanır, ebedî saadete ermek için de nefsini eğitir, ahlâkî formasyonunu iyiler ve güzeller sathında düzenler, kendi iç ve dış dünyasını aydınlatır, sûret ve sîretini tezkiye eder. İşte insan faktörü bu tasavvuf eğitimini yaparken de başlıca hareket noktası, İslâmın ana kaynakları olan Kur'ân ve sünnet'in hükümleri ve gelişen global dünyanın yükselişi doğrultusunda hareket ederek, toplumda önder, örnek bir kişi olmaya çalışır. İlim öğrenmeyi, çalışmayı ve üretmeyi islam'ın farz şartlarından birincisi kabul ederek çalışır ve topluma faydalı bir insan olur. İşte islam ve tasavvuf bana göre budur.
İşte insan, bu ***tasavvufî eğitim ile*** bilim ve teknolojide ilerler, üretir, her yönüyle üstün insan olmayı ve *islam'ın hayata uyarlanmasını* da sağlamaya çalışır. Tasavvuf, asla miskinler yurdu olmayıp; üretme, paylaşma ve paylaştırma sistemidir. *Veren elin alan elden üstün ol*ma düsturudur.

Ahmed Yesevi de, bu ilkeler içinde hayatını sistemleştiren ve eserlerini de bu doğrultuda yazan bir mutasavvıftır. Yukarıda kısaca özetlediğimiz bu ilkeler, bütünüyle ***Ahmed Yesevi' nin*** *dinî-tasavvufî* sistemleridir. Çünkü O ***Tasavvufu,*** bir ***eğitim sistemi*** olarak görmekte ve bu sistem içinde, yani dünya ve ahiretin doğru ilkeleri ekseninde yetişmesini istemektedir.

A. TASAVVUFUN TARİHÎ GELİŞİMİNE KISA BİR BAKIŞ

a. HZ. MUHAMMED VE ASR-I SAADET DÖNEMİ

Bu devir *Hz. Muhammed*'in hayatta olduğu ve *tek mürşit* olarak uyulduğu dönemdir. Çünkü Hz. Peygamber;

"*Ben güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim*" buyurmuşlardır. *Güzel ahlâk* O'nunla tamamlanmıştır. Bu sebeple Hz. Peygamber devrini yaşayanlar, *güzel ahlâkı* bizzat kaynağından görüp, onunla beslenip, ona uymak ve onu hayata uyarlamak suretiyle yaşıyorlardı. Adı konmasa bile bu devir, *tasavvufun başlangıcı ve kurumsallaşmaya başladığı* tam bir ***zühdî hayat*** *devridir. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Ebû Derdâ, Ebâ Zer, Abdullah b. Amr, Bilâl-ı Habeşî, Selman-ı Fârisî, Suheyb-i Rûmî* gibi ***zühd*** ve ***takva*** timsali kişiler sonradan kurumsallaşacak olan bu *tasavvuf hareketinin prototipleri* olarak kabul göreceklerdir. Bunlar sûfi çevrelerde örnek alınan, saygı gören kişilerdir. *Halkın eğitimi*nde en güçlü rolü oynayanlardır.

b. TÂBİÛN DÖNEMİ

Tâbiûn, yani *sahabileri görenler* devri, her alanda örnek kişi yine Hz. Peygamberin vefatından sonra, İslâmî bir nizam olarak *Kur'ân, sünnet, icma ve kıyas* vb. kaynakları miras bıraktığı bir dönemdir.

İslâmî hayatın tek örnek kişisi hayatta olmadığı için onun bıraktığı kaynaklar üzerinde yorumlar başlamıştır. Bu muhtelif yorumlardan birisi de *dinî kaynakların mistik* yorumudur. Bu mistik yorumcuların en ünlüsü *'sözü peygamber sözüne benziyor'* denilecek kadar övülen, *âlim* ve kuvvetli bir *hatip olan Hasan-ı Basrî'*dir. Çünkü bu zat kısa zamanda, sohbetleriyle ***'Tasavvufi oluşum zümresi'***de oluşturuyordu. İşte bu zümre'ye dayalı olarak; "*Hasan-ı Basrî, Süfyan-ı Sevri, Üveys Karânî, Said b. Cübeyr,* ***Abdullah ibn Mübarek et-Türkî***"... vb'lerinin çevresinde *tasavvufî hayatın,* ***yani 'Tasavvuf mektebi'***nin temelleri de atılmış oluyordu.

Bu cümleden olarak meşhur Arap muhaddislerinden ***Süheyl ibn Uyeyne*** (öl. 198/814); aynı dönemde sahasında son derece önemli ve meşhur olan ***Abdullah ibn Mübarek et-Türki*** için*;*

'Sahabe ile İbn Mübarek'i karşılaştırdım. Sahabenin Hz. Peygamber ile arkadaşlıkları ve O'nunla beraber Gaza'ya çıkmış oldukları dışında, İbn Mübarek'e üstün bir taraflarını görmedim'[204] demiştir.

c. İSLÂMÎ DÖNEM İLK SÛFÎLERİ

Herkesin örnek aldığı ve sonraki yüzyıllarda teşekkül eden *tarikat'*ların tek ilham kaynağı ve örnek kişisi yine *Hz. Muhammed* idi. Ancak bu devrin tek kurumu da ***câmî*** idi. Çünkü *câmi'*ler, yalnız ibadet yapmaya mahsus bir yer olmayıp, aynı zamanda *halkın eğitim-öğretim merkezi* olarak da kullanılıyordu. Bütün meseleler burada hallediliyordu. *Sahabe,* rûhî terbiyeyi burada alıyordu. Hz. Peygamberin vefatından sonra *câmi,* bu özelliğini devam ettiriyordu. Ancak, sonradan bâzı *dînî konu veya proplemler*in çözümü ve yorumundan kaynaklanan birtakım zümreler ortaya çıkmaya başladı. O zaman câmi, ***'eğitim-öğretim merkezi'*** olma açısından ikinci planda kaldı. Çünkü câmii'nin kutsiyeti sebebiyle orada fazla gürültülü münakaşaların yapılmasının uygun olamayacağı ifade edilerek başka çalışma alanları arandı, çünkü bu dönemde değişikler üreten bazı zümreler oluştu. İşte bu zümrelerden birisi de *sûfiler'dir. Bunların çalışma* alanları, yani *'eğitim-öğretim merkezleri'* ise sonradan ***tekke ve zâviye'***ler oluverdi. Burada da yeni bir ***'Tasavvuf ekolü ve edebiyatı'*** oluştu.

İşte bu ***'Dinî- Tasavvuf edebiyatı***nın ***ilk mutasavvıfları*** sayılan birçok şahsiyet, kendilerini ***'sûfi'*** olarak tanımlamış ve çalışma alanlarını da bu ***'tekke ve zâviye'***ler olarak göstermişlerdir.

---

[204] El Hatib-i Bağdadi, Lübnan-Mısır, 1930, C.10, s. 163.

Bu cümleden olarak ***ilk sûfi*** adını kullanan ve *Şam*'da ***ilk tekke***'sini açan zat;
Ebu Haşim el-Kûfi (ölm. H.150/M.767)'dir. Müteakiben;
1. ***Zûnnun-ı Mısrî*** (ölm. H.245/M.858),
2. ***Bâyezid-i Bistâmî*** (ölm. H.261/M.874),
3. ***Cüneyd-i Bâğdâdî*** (ölm. H.279/M.908),
4. ***Hallac-ı Mansur*** (ölm. H.309/ M.921) gibi ünlü mutasavvıflar onu takip etti.
5. ***Muhyiddin-i Arabî*** (ölm. H.638/M.1240), "*varlığın tekliği*" şeklinde ifade edebileceğimiz *vahdet-i vücûd* teorisiyle "***sistematik bir tasavvuf ekolü***" oluşturdu

Daha sonra Tasavvuf düşüncesini esas alan bu zümreler, takip ettikleri yollarla birbirlerinden kerhen de olsa ayrılmaya başladılar. Bu ayrılmalardan sonra her iki sûfi "*Ebu Hâşim el-Kûfi ve* ***Muhyiddin Arabî***" kendi çevrelerinde dini ve bilimsel konuları öğretebilmek açısından eğitim ve öğretime dayalı bir "*tasavvufi ekolleri*" oluşturdular ki, bu ekoller sonradan kelime mânâsı da *yol demek* olan "**tarikat** "adını alıverdi.

D. TÜRKLER'DE İLK SÛFİLER DÖNEMİ

*Türkler'*de '***Tasavvufi ekolleşme hareketi'***, Türkler'in İslâmiyet'e girişleri, tasavvuf hareketinin *İslâm'da kurumsallaştığı, tarikatlerin oluştuğu üçüncü döneme* tekabül etmektedir. İslâmiyet'le birlikte tasavvufun da Türkler arasında yaygınlaşması gayet tabii olduğundan '***Horasan, Maveraün'nehr ve Harezm Bölgeleri'***ndeki, *Belh, Nişabur, Meşhed, Herat; Balasagun, Kaşgar, Yesi, Taşkent, Semerkand, Buhara, Fergana…* gibi ***Türk-İslâm*** bilim merkezlerinde Bilim adamı, mutasavvıf ve şeyhlere tesadüf edilmeğe başlandı. Bu cümleden olarak ***Türkler arasında***;

***a. Orta Asya yakasında* oluşan tasavvuf mektepleri**;
1. *Yusuf Has Hacib,*
2. *Ahmed Edib Yüknekî,*
3. *Ahmet Yesevî,*
4. *Mansur Ata*
5. *Harezmli Sait*
6. *Sufi Ata*
7. *Süleyman Hâkim Ata*
8. *Muhammed Zernuki*
9. *Lokman Perende*
10. *Muhammed Ma'şûk Tûsi,*
11. *Emir Ali Abû Hâlis*" gibi mutasavvıflar yetişti.

Pîr-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevî; *Mansur Ata, Harezmli Sa'id Ata, Süleyman Hakîm Ata, Lokman Perende* gibi halifeleri ve binlerce müridi yetiştirip, değişik Türk coğrafyalarına gönderdi. *Yesevî*'nin kurduğu bu ***'eğitim-öğretim merkezli tasavvuf mektebi'*** bunlar eliyle *Türkistan'*da ve daha sonra da *Anadolu ve Balkanlar'*da hızla yaygınlaştı ve ekolleşti.
Bu cümleden olarak ***Ahmed Yesevi*** ile Türkler arasında genel bir "***cumhur-tasavvuf ekolü***" oluştu. Bu *ekol*, bir yandan "*tasavvuf hareketi-tasavvuf mektebi*" adıyla *eğitim-öğretim* şeklini alarak *ilmî, fikrî, sorgulayıcı ve didaktik sistemi*, diğer yandan da "*zühdî ve lirik*" yönlerini birleştirerek gerçek anlamda bir "***'Bilim-Kültür ve Tasavvuf Mektepleri'***"ni ortaya koydular.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, yukarıdan beri kısaca belirtmeye çalıştığımız; '*Hz. Muhammed ve Asr-ı Saadet, Tâbiîn, Tâbeu't-tabiîn, İlk Sûfiler Döneminin* asıl kaynağı da, hem Hz. Muhammed (s.a.v.)'e, hem de O'ndan ilham alan *Türk Sûfilerinin asıl merkezleri olan Orta Asya'*ya dayanır.

İşte bunlardan her bir Türkmen mutasavvıfının kaynağı da *Ahmed Yesevî* gibi güçlü bir ***pîr'e*** dayanıyordu. Bu dayanış elbette ki *ta başlangıçtan beri, Yesevî devrinde ve sonrasında Türkler, saf ve samimî müslümanlığı bir yaşayış tarzı ve şerefli-kutsî bir görev şeklinde gönüllerine sindirmişlerdi.* Şurası da *ilâhi bir takdir* ki, büyük Türk birliklerinden ve özellikle de Anadolu'daki Türk Devletlerinden hiçbiri, ***Horasan'***da *yakılan bu kutsal Çerağı günümüze kadar da olsa söndürmemiş*, aksine yüce dini en gerçek şekliyle yaşamaya ve yaşatmaya gayret göstermişlerdir.[205]

[205] F. Köprülü, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, s. 162-163.

B. BİR EĞİTİM SİSTEMİ OLAN TASAVVUFTA DÖRT KAPI KIRK MAKAM'IN[206] GÜNÜMÜZ EĞİTİM KURUMLARINA GÖRE EŞDEĞERLİĞİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ ۚ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۚ ﴿٢﴾ اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ۙ ﴿٣﴾
اَلَّذِى عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۙ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۜ ﴿٥﴾

*Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı*mızda, asırlar ötesinden bu yana bir eğitim sistemi olarak yer alan *tasavvuf ekolü,* ilk önce *Ahmed Yesevî* tarafından *Dört kapı-kırk makam* olarak ele alınmıştır. Biz de onların ele aldığı bu ölçüt ve metotlar çerçevesinde bu *tasavvuf ekolünü, Yunus'u Eserlerinde* BİR *EĞİTİM KURUMU* olan Dört Kapı-Kırk Makamı tespit etmeye çalışacağız. Zira İslam'ın ilk emri de *'Oku!, Rabbı'nın adıyla Oku*!..'dur. Bu noktadan hareketle, *Yunus,* topluma gereğince bir eğitim vermeye çalışmış ve bundan dolayı da o, asırlar ötesinden günümüze değin 'sevgi ve hoşgörü'nün âdeta temsilcisi olmuştur.

Bilindiği gibi asıl konumuzun ***ana merkezini*** oluşturan '**Dört Kapı-Kırk Makamı**, Yunus düşüncesinde '**Uluslararası *İnsan Eğitim Sistemi'***dir. O, bu sistemle insanoğlunu en iyi bir şekilde yetiştirmek ister. Bu sistemde yetişenler ise, hem dünyada, hem de ahirette mutlu olurlar. Bunu **günümüz eğitim sistemimize göre** oluşumunu bir tablo halinde aşağıda Yunus Emre'nin ***Divân'ı ve Risâletü'n*-Nushiyesi**'nde geçtiği şekliyle şöyle verebiliriz:

---

[206] Daha fazla bilgi için bak: Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, Ankara 2004, s.310-397; Süleyman Hakim Ata'nın *Bakırgan*'da, Ankara 2008, s. 240-329; *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*, Ankara 2011, s.140-177; Yunus Emre'de Dört Kapı Makam için bak: Güzel, A., *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatında Dört kapı Kırk Makam*, Ankara 20121.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi **Yunus'un** yaşadığı dönemde tasavvufun İslâmî düşünce içinde genel bir mahiyet aldığını, fikri yönünün de bütünüyle gelişmeye açık bir ***eğitim sistemi*** olduğunu ve bunun toplum ve devlet ile de kurumsallaştığını söyleyebiliriz. Bu cümleden olarak **Yunus'un** tasavvufun teorisinden ziyade, *hayata uyarlama yönüyle uğraştığını* görmekteyiz **Yunus,**, bir aksiyon adamıdır. Bu sebeple O, "*dört kapı-kırk makam*" düşüncesini temel kabul etmiş, tasavvufî düşüncesini bu sistemle hayata geçirmeye çalışmıştır.

Yunus'un, "*dört kapı-kırk makam*" sistemini "***vahdet-i vücûd***" düşüncesi içinde geniş şekliyle yer bulmaktadır. Zira O;

"*bütün varlıkların bir oluşunu, aynı oluşunu, Hakk'dan gayri bir Hakk'ın olmayışını,* ***ezel****'de,* ***hal****'de ve* ***ebed****'de* ***vahdet-i vücud****'da bulunuşunu*" eserlerinde anlatmaktadır.

Yunus, eserlerinde, özellikle '***dört kapı kırk makamı,*** *derviş olabilmenin* de şartları olarak;

"*namaz kılmak, oruç tutmak, içki içmemek*" gibi *emir ve nehiyler*, yaşadığı devirde, hemen hemen bütün müslümanların uyduğu hususlar idi.

Fakat "***kibir, riyâ, cimrilik ve hased***" insanın her zaman yenemediği kötü huylar olarak o zaman da mevcuttu. Binânenaleyh *namaz kılarak*, içki içmeyerek "**şeriat**" yoluna girmek kolaydı; ama *kibir*'den, *riyâ*'dan *kurtulmak, mütevâzi ve saf (riyâsız) olmak zordu ve şeriatın ötesindeki* "***tarikat***" *yoluna* girebilmek için bunlar lâzımdı. Ayrıca *edeb* ve *hayâ* olmadan, *Tanrı*'nın ***bir***'liğini kabullenmeden, ***ene'l-Hakk*** sahibi olmadan, daha doğrusu *kişinin kendisini bilmeden* "***marifet sahibi***" olması da mümkün değildir.

Yine deriz ki; "*kişinin tevâzu sahibi olmadan, hased ve kin'den arınmadan, kimseyi incitmeden merâtib-i erba'a ile amel etmeden Hakk'a vuslatı, yani* ***Hakikat Makamı'****na ulaşması*" mümkün görülmemektedir. İşte bütün bunların tamamının yapılması neticesinde kişinin hem dünyasını, hem de ahiretini en üst düzeye çıkaracağına muhakkak gözü ile bakılmaktadır.

Yine fakr-nâme'de; "***kibir, riyâ, cimrilik ve hased***" insanın her zaman yenemediği kötü huylar olarak o zaman da mevcuttu.

Binânenaleyh *namaz kılarak*, içki içmeyerek "**şeriat**" yoluna girmek kolaydı; ama *kibir*'den, *riyâ*'dan *kurtulmak, mütevâzi ve saf (riyâsız) olmak zordu ve şeriatın ötesindeki* "***tarikat***" *yoluna* girebilmek için bunlar lâzımdı. Ayrıca *edeb* ve *hayâ* olmadan, *Tanrı*'nın ***bir***'liğini kabullenmeden, *ene'l-Hakk* sahibi olmadan, daha doğrusu *kişinin kendisini bilmeden* "***marifet sahibi***" olması da mümkün değildir.

Yine deriz ki; "*kişinin tevâzu sahibi olmadan, hased ve kin'den arınmadan, kimseyi incitmeden merâtib-i erba'a ile amel etmeden Hakk'a vuslatı, yani* ***Hakikat Makamı'****na ulaşması*" mümkün görülmemektedir. İşte bütün bunların tamamının yapılması eğitimle yapılmaktadır.

İşte **Yunus'un**, bu ***'Eğitim Sistemi'*** misyonu ile ***'irşad kervanı***'nda *tasavvufun* Türkler arasında genel bir mahiyet aldığını, fikri yönünün tekâmüle erdiğini ve artık cemiyetle kurumsallaştığını görüyoruz. Bu ortam içerisinde Hacı Bektaş, tasavvufun teorisinden çok, onun *hayata tatbiki yönüyle uğraştığı* şeklindedir. Esasen bir aksiyon adamı olan *Ahmet Yesevî,* "***dört kapı-kırk makam***"'ı, *'İnsan Eğitim Sisteminin'* ***ana merkez*** olarak almış, tasavvuf düşüncesini de bu sistemle hayata geçirmiştir.

Yunus'un eserlerinde, '***vahded-i vücûd'***un bir terim olarak geçmemesine rağmen, eserin tamamında bu fikir hâkimdir. Esasen Hakk'ın varlığından ayrı olmayan insan, *ilme'l- yakın, ayne'l-yakın ve hakka'l-yakın* (*bilmek, görmek, olmak, sorgulamak*) mertebelerinden geçerek *Allah'ın birliğine* ulaşır. Çünkü *sâlik*'in amacı sonunda Allah'a ulaşmak, onunla bir olmaktır. *Şeriat, tarikat, mârifet* makamlarını geçen kişi *Hakikat* makamında ***Tanrı'nın Birliği***ni idrâk eder ve *vuslata erer*.

Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Velî, **Yunus ve Kaygusuz Abdal'da,** *bu* ***dört kapı kırk makam*** vasıtasıyla ***Allah'a ulaşmanın*** yollarını, *dört katlı bir binaya* benzetir. O binanın *ilk katı* ***şeriat****, ikinci katı* ***tarikat,*** *üçüncü katı* ***marifet****, dördüncü ve son katı ise* ***hakikat'****tir*. Her kat *on oda*'dan ibarettir.

Demek oluyor ki, **Yunus,** düşüncesinde görülen bu ***'İnsan Eğitimi Sistemi'*** çok önemlidir. Bu sistemde yetişenler, bir yandan dünyasını, diğer yandan da âhiret hayatını kazanmış olurlar. Ve de hem bulunduğu topluma yapıcı ve mütekâmil hizmette bulunur, hem de Rabbı'nın rızasını kazanırlar. Daha doğrusu bunu bir *tarikat eğitimi* olarak görmeyip, doğrudan doğruya toplumun, ***'bir olması, iri olması, diri olması'*** için birlik ve beraberlik ülküsünde sevgi, saygı, hoşgörü içinde yaşamayı ve yaşatmayı sağlamaktır. Ayrıca dini vecibeler olarak da, *ahlakî kurallara riayetin önemi* vurgulanmaktadır. Toplum bireylerini; bilgili, dürüst, uyumlu, çalışkan, gözü gönlü tok ve ileriye dünyaya açılmasını sağlamak, lider kadro yetiştirmek, devletini, milletini, bayrağını, vatanını sevmek, korumak, kısacası insanı sevmek..vb' hasletlerle dolu bir ***eğitim sistemi*** vermektir. Bu eğitim sistemi de teoride kalmayıp, günlük hayatımıza uyarlanmalıdır. İşte **Yunus,** ***'Dört Kapı Kırk Makam ile İnsan Eğitim Sistemi'***nde, insanı hedeflemiş ve onun en mükemmel bir şekilde yetişmesini istemiştir.

C. YUNUS EMRE'NİN DİVAN VE RİSÂLTÜ'N-NUSHİYESİ'NE GÖRE DÖRT KAPI KIRK MAKAM

Yunus Emre, Anadolu'ya yerleşmenin verdiği sancıların, yıkılışla doğuşun yaşandığı; sosyal yapının zaafa uğradığı, iç çekişmelerin en kuvvetli olduğu bir devirde; Anadolu insanının en muhtaç olduğu sevgiyi, ümidi sunmuştur. Yunus'taki bu sevgi ve ümidin kaynağı tasavvuftur.

Ancak Yunus Emre, bir teorisyen değildir. Tasavvufun teorisiyle uğraşmamış, bilakis vahdet teorisini hayatiyete geçirmiştir. Bu teoriyi önce şahsında yaşamıştır. Tasavvufun mücerret düşünceleri Yunus'un şahsında hayat bulmuştur. Bu itibarla Yunus Emre, tasavvuf düşüncesinin yetiştirdiği bir tarihî bir şahsiyetten ziyade bir "**velî-alp tipi**"'dir.

Bu velî insanın, bilinen iki eseri mevcuttur. Bunlardan Risaletü'n-Nushiyye, tasavvufun ideal insan tipini tarif ve tavsif eder. Divânda ise, bu insan tipi hayatiyete geçer.

Gerçek Yunus'u, didaktik mahiyetteki **Risaletü'n-Nushiyye**'den ziyade **Divân**'da görmek mümkündür. Bu Türkmen kocası, en güzel biçimde Divân'ında kendini ortaya koyar. Sevincini, hüznünü, kaygılarını velhasıl bütün duygu ve fikirlerini bu şiirlerinde aksettirir. Onu anlamak için şiirleri ve o şiirlere hayatiyet veren tasavvufu beraber değerlendirmek gerekir.

Kişinin, tasavvufta *nihaî hedefi Vahdet*'e ulaşmaktır. Canlı cansız bütün varlıklar "Ezel'deki Vahdet hâline" bir dönüş halindedir. Bu özleyişle çırpınır ve insan bunun şuurundadır. Eşref-i mahlûk olan insan, belirli makamları geçtikten sonra bu dünyada iken Vahdet'e ulaşabilir. Tasavvufta Vahdet'e giden yolun dört kapı'sı ve bunların da kırk makam'ı vardır. İnsan bu makamları, belirli bir gayret/mücahede neticesinde birer birer aşarak Allah ile kul arasındaki perdeleri geçer nihayetinde Vahdet'e ulaşır. Bu son hâl **Vuslat**'tır.

Yunus Emre, tıpkı **Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş** gibi **Firkat'ten Vuslat**'a seyri anlatan müstakil bir risâle ortaya koymamakla birlikte, muhtelif şiirlerinde bu dört kapıyı ve onun makamlarını zikretmiştir. Yunus Emre, tasavvufun bu yönünü teorik olmaktan hâle, yani yaşanana çevirmiştir. Bir başka ifadeyle **Meratib-i Erba**'a'nın teorisiyle uğraşan bir teorisyenden ziyade bu hâlleri yaşayan bir mutasavvıf durumundadır.

Bilindiği gibi Yunus Emre'nin, **'dört kapı-kırk makam**'ı sistemli bir şekilde ele alan müstakil bir eseri bugünkü bilgilerimize göre elimizde bulunmamaktadır. Bu durum, O'nun **dört kapı-kırk makam'**dan uzak olduğunu veya bu çizgiden ayrıldığını göstermez. Aksine O, söyleyişleri ve yaşayışıyla tam da bu çizginin içindedir. Şunu da çok iyi biliyoruz ki; O Ahmed Yesevi halkasının Anadolu'daki ilk temsilcilerinden birisidir. Eğer **Yunus Divanı** karşılaştırmalı olarak incelenecek olursa o zaman bu durum açıkca görülür. Nitekim Ahmed Yesevi'nin sistemleştirdiği 'dört kapı-kırk makam'ı Yunus Emre'de de aynıyla aşağıda örnekleriyle göreceğiz.

Yunus Emre'nin en önemli özelliği her çeşit inanca ve görüşe sahip insanları

kendi "Duygu Dünyası" içinde de birleştirmesidir. Özellikle Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş'ın dört kapı-kırk makam[207], tasavvufi ifadesindeki merâtib-i erba'a müştereklerinden hareket eden Yunus, bu üstad mutasavvıfların mürşit-mürid münasebetlerine de önem vermektedir.

Yunus'un Divanı'nda[208] geçen bu '***Merâtib-i erba'a*, Dört Kapı-Kırk Makam'dır. Bunlar da: 'Şeriat-Tarikat-Marifet ve Hakikat'tır.** Yani **Yunus Emre**; *Ahmed Yesevî, Süleyman hakim Ata, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmi, Hacı Bektaş Velî, Kaygusuz Abdal*'ın[209] da kabullendiği **'Dört kapı-Kırk makam'** müştereklerinden hareketle, onların "**mürid-mürşid**" münasebetlerinin hususiyetlerini ifadelendirmiştir. Şöyle ki;

"**dört kapı-kırk makam" Divan**'ında en açık bir şekilde "şeriat-tarikat-marifet-hakikat" olarak ifadelendirmiştir.

"*Evvel kapu **şerî'at** emrü nehyi bildürür* *Yuya günâhlarunı her bir Kur'ân hecesi* İkincisi ***tarîkat** kulluga bil baglaya* *Yolı togru varanı yargılaya hocası* Üçüncüsü ***ma'rifet*** cân gönül gözin açar *Bak ma'nî sarayına Arş'a degin* yücesi *Dördüncüsî **hakîkat** ere eksük bakmaya* *Bayram ola gündüzi Kadir ola gicesi* *Bu **şerî'at** güç olur **tarîkat** yokuş olur* ***Ma'rifet** sarplık durur **hakîkatdür*** yücesi	***Dört kapıdur kırk makam yüz altmış menzili** var* *Ana irene açılur vilayet derecesi* *Şeriat- tarikat yoldur varana* ***Hakikat marifet** andan içerü* *Evvel kapu şeriat geçse andan tarikat* ***Gönül evi marifet** ışk hakikat içinde* *Şerait şirin olur işidene hoş gelür* *Ne kim dilerse kılur ol şeriat içinde* ***Tarikat** can yoldaşı can ile olur işi* ***Tarika'**ta giren kişi dün-gün ibret içünde* ***Marifet** gönül ile dün ü gün zarıyıla* *Söylesen gelmez dile sırr-ı sıfat içünde*

O'na göre hakikat, marifet denizi içinde bir incidir. Ona talip olan bahri(dalgıç), şeriat gemisine binmedikçe o inciye ulaşamaz:	***Hakikat** bir denizdir şeriat'dur **gemisi*** Çoklar gemiden çıkup denize talmadular Şeriat *ile hakikatin vasfını idem sana* Şeriat *bir gemidir hakikat deryasıdur*
İnci, derya, gemi teşbihinden başka şariatı, mumlu bala, tarikatı ise tortusuz yağa benzeterek bu ikisinin karışımından hasıl olan yiyeceği de hakikat olarak görmüştür:	*Mumlu bal'dur şeri'at, tortusuz yağdur tarikat* *Dost içün balı yağa pes niçün katmayalar*

207 Güzel, A., Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si ile Hacı Bektaş Veli'nin Makalat'ında Dört Kapı Kırk Makam'ın Mukayesesi, Ahmed Yesevi Semp.26-28 Eylül 1991.

208 Tatçı, M., **Yunus Emre Divânı II**, Kültür Bakanlığı, Ank. 1990.

209 Bak: Güzel Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatında Dört kapı Kırk Makam*, Ankara 2021

YUNUS EMRE'YE GÖRE DÖRT KAPI KIRK MAKAM	YUNUS EMRE'YE GÖRE DÖRT KAPI KIRK MAKAM
a. ŞERİATTA BULUNAN ON MAKAM: 1. **Amentü'ye iman** **2. İlim sahibi olmak** **3. Namaz kılmak** **4. Oruç tutmak** **5. Zekât vermek** **6. Hacc'a gitmek** **7. Ehl-i Sünnet ve'l-cemeât sahibi olmak** **8. Helal kazanmak, helal yemek,** **9. Şefkat ve merhamet sahibi olmak** **10. Emr-i bi'l-ma'ruf, Nehy-i ani'l-münker,**	**c.MARİFETTE BULUNAN ON MAKAM:** 1. **Fena olmak** **2. Sabır sahibi olmak** **3. Marifet sahibi olmak** **4. Vücud makamını bilmek** **5. Cömert olmak** **6. Kibir ve Riya'dan uzak kalmak** **7. Edep sahibi olmak** **8. Dervişliği kabul etmek** **9. Hased ve kinden arınmak** **10. Dünyayı terk**
B. TARİKAT'TE BULUNAN ON MAKAM: 1.**Tevbe etmek** **2.Pir'den el almak** **3. Nasihat dinlemek** **4. Havf u reca sahibi olmak** **5. Mürid olmak** **6. Nefis terbiyesine sahib olmak** **7. Pir'in hizmetinde olmak** **8. Kanaâtkar olmak** **9. Tecrîd ve tefrîd sahibi olmak** **10. Kendini bilmek**	**d. HAKİKAT'TE BULUNAN ON MAKAM:** **1 Alçak gönüllü olmak** **2. Hoşgörü sahibi olmak** *(Kimseyi İncitmemek)* **3. Sır sahibi olmak** **4. Seyr-i** sülük sahibi olmak **5. Dört Kapı- Kırk Makam'ı bilmek ve amel etmek** **6. Hayır sahibi olmak** **7. Zühd sahibi olmak** **8. Zikr sahibi olmak** **9. İlm-i ledünni bilmek** **10. Vuslat (Tanrı'ya Kavuşmak)**

Yukarıda da görüldüğü gibi tasavvufun ifadesi oldukça güç, bu görüşünü müşteşabihleri olan **gemi**, *derya,* **bahri,** *bal ve yağ*'la mücessem hale getirmiştir. Şimdi sırası ile Yunus'taki bu

"**DÖRT KAPI-KIRK MAKAM**"ı kısa örneklerle vermeye çalışalım.

A. ŞERİAT'TA BULUNAN ON MAKAM

Yunus Emre'de Şeriat Kapısı:

Şeriat, "**Allah tarafından peygamberleri vasıtasıyla insanlara tebliğ edilen dinî hükümler**", "**mükellefin, dünya ve âhiret hayatını düzene koyması için konulan cüz'î hükümler**[210] ve "**devlet nizamı**" olarak ifadelendirilmektedir.

Şeriat'e ait daha pek çok tarifler getirebilmek mümkündür. Türk toplumunda "şeriatın kestiği parmak acımaz" derken, burada "**devletin, adaletin verdiği karar**" olarak nitelendiriliyor. Günümüzde şeriat, dinî muhteva olarak ele alınmaktadır. Şeriat'da, İslâm Dini'nin temel unsurları olan "**itikad, ibâdet ve ahlâk**" umdeleri tamamıyle ve Allah'ın emrettiği şekilde ifadesini bulur.

Yunus Emre'ye göre "**şeriat kapısı**"nı geçebilmek için hangi makamları geçeceğiz? Şimdi bunları sırası ile ele alalım.

1. Âmentü'ye İman

İmanın *(Âmentü'de olduğu gibi)* esaslarından olan *"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, kıyamet gününe, kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmak"* şeriatın esaslarındandır[211]. Yunus bu esaslara tam bir iman getirmiştir.

Ezeliden dilümde uş Tanru bir'dür Hak'dur Resul Bunı böyle bilmez iken bir aceb mekandayıdum	Yüz yigirmi dörtbin hası dörtyüz kırkdört tabakası Devlet makamında ol gün ulu hanedandayıdum
Yoğıdı bu barigah varıdı ol padişah Ah bu ışk elinden ah derd oldı derman bana	İsrafil sur'ı ura yir yüzi divşürile Harab ola berr ü bahr çarh-ı felek yoyıla
Dimesün kim müslümanam Çalap emrine fermanam Dutmaz ise Hak sözini fa'ide yok dünden ana	Kimse varmaya bunda cümlesi vara anda Ol padişah önünde Hak terazü kurıla
Tevrat'ı İncil'ı Zebur'ıla Furkan'ı Bunlardağı beyanı cümle vücudda bulduk	Iyan ola cümle iş kurtılmaya yad- biliş Gel fülan ibn-i fülan her bir kula kıgrıla

[210] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* İstanbul 1991, s:451-453.
[211] Uluda, S., a.g. e.,s. 451-453.

'ALLAH'IN BİRLİĞİNİ *kabul etmek ve O'nun emirlerini tutmak, yasaklarından kaçmak* hususda Yunus, şöyle der: 'Allah'ın "**ezelî ve ebedî, küfven âhad oluşunu, sevgisini, matlûb, maksud olan Allah'ın varlığına ve birliğine imanı**"nımız tamdır. Yunus'un gönlünde "**Allah'ın birliği**" şüphesiz tamdır. O'nda "**Allah kavramı**", aşk mefhumu çerçevesinde yer alır. "**Hangi pencereden bakarsanız orada Allah'ı göreceksiniz**". Allah, ilâhî bir nurdur. Mekânsızlık âleminde sınık gönüllere taht kurmuştur. Vücut şehrindeki tahtın sahibi O'dur"[212].	"*Evvel dahı ol varıdı âhir dahı var olısar* *Oldur âhir oldur ebed hem dillerde* ***Küfven âhad***" "*Ezelîden dilümde uş* ***Tanrı birdür Hak'dur Resûl*** *Bunı böyle bilmeziken bir aceb makamdayıdum*" "*Yoğıdı bu bârigâh varıdı ol pâdişâh* *Ah bu ışk elinden âh derd oldı dermân bana*" "*Dimesün kim müselmanam Çalap emrine fermanâm* *Dutmazise Hak sözini faide yok dinden ana*"
MELEKLERE İMAN'da ise Yunus; Allah'ın her bir âdemoğlu üzerine 390 melek gönderdiğini tasdik etmek de imandandır. Yunus Emre'nin şiirlerinde[213] dört büyük melekden sık sık sözedilir. Bunlar da; "**Cebrâil**, **Mikâil**, **İsrâfil** ve **Azrâil**"dir. Ayrıca **Münker**, **Nekir** ve **Kerâmen Kâtibin** ve **Rıdvân** gibi melekleri de zikretmektedir. Bunlar belirli güçlere haiz olup her an Allah'ı zikrederler.[214]	"*Bakan benem gören benem alan benem viren benem* *Ne* ***Cebrâil*** *ne* ***Mikâil*** İsrâfil*'i kılan benem*"
DÖRT BÜYÜK MELEKDEN **Cebrâil** vâhiy meleği olarak bilinir. Allah Taalâ bir âyet-i kerimde, "**Kim Allah'a, meleklerine, Cebrâil'e, Mikâil'e düşman olursa bilsin ki Allah kâfirlerin düşmanıdır**"[215] buyurmaktadır. Beyitlerde **Cibrîl**, **Cebrâil-i Mürsel**, **Elçi** ismiyle geçen **Cebrâil**, çoğunlukla Mirac hadisesinde zikredilir. Allah Taalâ, Hz. Peygamber'i Mirac'a davet etmiştir ve **Cebrâil**'i Burak'la birlikte göndermiştir. **Cebrail** Hz. Peygamberin tercümanıdır:	"*Dünyâda Peygamber'ün başına geldi bu* 'ışk *Tercemânı Cebrâil ma'şûkası Hâlik'dur*"
Melekû'l-Mevt (ölüm meleği) olarak da bilinen **Azrâil**, dört büyük melekten birisidir. Allah, O'nu ruhları almak için göndermiştir	"*Ölüm hakdur bilirsin niçün gafil olursun* ***Azrâil*** *kasdeder günahlı canımıza O*" "*Çün Azrâil ine tuta assı kalmaz ona ata* *Kimse doymaz o heybete halktan meded ermez ola*"

212 Abdurrahman Güzel, "*Yunus Emre'nin Eserlerinde Din*", s. 53.
213 a.g.m., s. 53.
214 a.g.m., s. 53.
215 **Kur'an, II, a.**98

KİTAPLARA İMAN etmenin, emir ve yasaklara uymanın 'Allah'a İman' ile eşdeğer olduğunu **Yunus** şöyle ifade etmektedir. Allah'u Taalâ, insanlara çeşitli dönemlerde **dört büyük kitap** göndermiştir. Hepsi de haktır. En son gelen kitap **Kur'an-ı Kerim**'dir. Yunus, bu dört kitabı şöyle dile getirir: Ayrıca Yunus dört büyük kitabın manasını bir "**elif**" harfinde toplar. Bu elife de "**ulu hece**" demektedir. Öte yandan "elif" harfi, tasavvufta **vahdet**'e tekabül etmektedir. Yüce Allah'ın kelâmı olan Kur'an-ı Kerim, Yunus'un gönlünü mukaddes emirleriyle nakış nakış işlemiştir.	"***Tevrat'ıla İncil'i Zebûr'ıla Furkân'ı*** *Bunlardagı beyânı cümle vücûdda bulduk*" "***Dört kitâbun*** mâ'nisin okudum *tahsîl* kıldum *'Işkı gelicek gördüm bir* ***ulu heceyimiş***" "*Işka gelicek gördüm ma'nisi bellüdür bir* ***elif****de* *Sen* ***elif*** *dersün hoca mâni'si ne dimekdür*"
PEYGAMBERLERE İMAN için de Yunus, Kur'an-ı Kerim'de 27 peygamber isminin zikredildiğini ifade eder. Bir rivayete göre 124000 peygamber gönderildiği söz konusudur. "**Her ümmetin bir peygamberi vardır**[216]." "**Andolsun ki bizler her ümmete: Allah'a ibadet edin, Tagut'a kulluk etmekten kaçının diye** (tebligat yapması için) **bir peygamber göndermişizdir.**"[217] "**Her kavim için doğru yolu gösterecek bir peygamber vardır.**"[218] Gibi âyetler ile insanları irşada, hak yolunun yolcusu yapmak için peygamberler gönderildiği anlaşılmaktadır. Yunus'un Divanı'nda da Kur'an'da ismi geçen peygamberlere sık sık rastlamaktayız. Onlara karşı muhabbet edip şiirlerine gönül vermemek mümkün mü? Yunus Emre'de Peygamber: "**Nebî**, **Resûl**, **Enbiyâ**, **Cânlar**, **Hâslar**, **Elçî**" kelimeleri ile ifade edilmektedir. Gerek kavram olarak gerekse, Hâs isimleri itibariyle Yunus Emre'nin eserlerinde peygamberlerin sayısı yüzyirmidört bin olarak ifade edilmektedir.[219]	"*Evvel* ***Adem*** *yaratdı sonra peygamberleri* *Ahir Muhammed hûrı balkıldı içümüzden* ***Yüz yigirmi dört bin hâsı dört yüz kırk dört tabakası*** *Devlet makâmında ol gün ulu hânedândayıdum*"

[216] Kur'an, X,a. 47.
[217] Kur'an, XVI, a.36.
[218] Kur'an, XIII, a.7.
[219] Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, "*Yunus Emre'nin Eserlerinde Din*", s. 56

Peygamber efendimiz, iki cihan serveri olan bu zât, cahiliye bataklığına saplanmış olan bu insanları iman suyu ile yıkamak için sabrı kendisine arkadaş seçmiştir	"*Görmez misin Mustafa'yı nice bekledi vefâyı* Ümmet için, ol safayı ümmet ona erse gerek"
Yunus'un peygamberlere olan imân dünyasında, **Hz. Muhammed'i "canımıza nazar", din ve imânımıza temel ve "din gereği"** olarak telâkki eder:	"*Uş gine nazar oldı bu bizüm canımıza* ***Muhammed*** büyad urdu dîn û imânımıza" "***Peygamberler serveri din direği Muhammed*** *Gör ne cevherler komış bu bizüm insan kanımıza*" "*Yaratıldı Mustafa yüzi gönlü safâ* *Ol kıldı vefâ ondandur ihsan bana*"
Başta Peygamber efendimiz olmak üzere bütün peygamberlerin tebligatından feyz alarak, devrinin insanlarını ve devrimizin insanlarını münevver kılan Yunus, *ayrıcı değil birleştirici*, tutucu değil, gayet geniş ve açık bir imân ile manevî fakirlik çeken insanların gönüllerine âb-ı nûr serpiştirmiştir.	"*Muhammed'ün medhini idelüm baş üstine* *Zirâ ki ol Muhammed yürüdi 'Arş üstine* *'Arş*'ına bastı kadem ol Resûlu*cllâh benem* *Düşdi bu cümle sanem ser-nigûn Ferş üstine* ***Yunus Emre'm*** *sen yine* ***Mustafa'ya kıl selâm*** *Ol dahi kıla edâ yüz ile baş üstine*"

2. İlim Sahibi olmak

Şeriat'ın ikinci makamı ilim, yani bilmektir. Çünkü bilmeden yapılan dinî işlemler sapıklık olur; buna karşılık fiilen tatbik edilmeyen kuru bilgi de vebal ve mes'uliyetden ibaretdir. İslâm Dini'nin ilk tebliği, Hz. Muhammed'e

"Oku! Rabbının adı ile Oku!" olmuştur.
"Hiç bilenlere bilmeyenler bir olur mu?"

Ayrıca Hz. Muhammed'in; ' *"ilim tahsili her müslüman kadın ve erkeğe farzdır. İlmi, en uzak diyar olan Çin'de dahi olsa arayınız, bulunuz. İlim mü'minin yitiğidir, onu nerede bulursa alır. Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz…"* hadisleri, İslâm Dini'nin ilme verdiği önemi vurgulamaktadır.

Tasavvufta da bilmeden, ilim sahibi olmadan kuru kuruya ibadet edilmiyeceği ifade edilir. Bilgili olmak güzel bir yaşayıştır. Allah ancak *vehbî ilimlerle bilinebilir*. Bu da "**Men arafe nefsehu fekad arefe rabbehu**" hadisinin işaret ettiği kendini bilmek'le mümkündür:

"İlim ilim bilmekdür ilim kendün bilmekdür
Sen kendüni bilmezsin yâ niçe okumakdur

Okumakdan ma'nî ne kişi Hakk'ı bilmekdür
Çün okudun bilmezsin ha bir kurı emekdür"

Bu sebeple Yunus'un şiirlerinde "bir uzun hece" sözü geçer. Bu söz "elif" harfine tekabül eder. "**Elif**" de vahdetin sembolüdür.

"Dört kitabın ma'nisi tamamdır bir elifde
Sen elif dersin hoca ma'nisi ne dimekdür"

Yunus'a göre okumaktan maksat; âlemlerin yaratıcısı Allah'ı bilmek ve varlığına-birlğine iman etmektir.

"Okumakdan ma'nâ ne kişi hakkı bilmektir
Çün okudun bilmezsin ha bir kuru emekdür"

"Okudum bilmedim deme çok taât kıldım deme
Eri Hâk bilmez isen abes yere yemektir"

İlim her şey değildir. İlimin açamadığı kapılardan biri de aşk kapısıdır.

"***İlim ile hikmet*** *ile kimse ermez bu sırra* *Bu bir acayip sırdur ilme kitaba sığmaz*	*Hırka ile taç yol vermez fereciyle âlim olmaz* *Din diyânet olmayınca okusan kamu varakı*
"*Âlem ilmin doyan dört mezhep sırrın duyan* *Aciz kaldı bu yolda bu aşk el uramaz kalıp*"	*Okudun yedi mushafı ha taât gösteri safî* Çün amel eylemedin gerekse var yüzyıl oku"

gibi şiirler Yunus'un ilim anlayışını bize tasvir ederler.

3. Namaz Kılmak

Yunus Emre'ye göre namaz bütün sanatlardan üstün bir sanattır. İnsan namazını kılmadan işine gitmemelidir.

Sanatun yigreği çün namaz ımış hoş pîşe
Namaz kılan kişide olmaz yavuz endişe

Allah buyruğun dutgıl namazun kılup gitgil
Namaz kılmayunca zinhar varmagıl işe

Evinde helalin beş vakit namaz öğretgil
Öğüdün dutmazısa yazuğı yokdur boşa

diyen Yunus'un, Kur'an emrini söylemekden korkan, O'nun bu yönünü anlamayan, anlatamayan insanlara seslendiğini görebiliriz. Yani O'ndaki sevginin yalnız insana değil, bütün yaratıklar için aynı olduğunu,

"Bir karıncaya bile ulu nazarla baktığını" görürüz. O'ndaki bu sevginin ilahi bir aşk olduğunu, milli ve dini hasleti icabı kabileci olmayıp, cihanşumuş mefkureci bir inanca sahip olduğu da muhakkaktır.

“Namazı ikame ediniz, yani dosdoğru kılınız.” “Namaz en büyük zikir.” Buyurulmaktadır. Peygamber Efendimiz ise, **“Namaz dinin direğidir.”** Ve **“Kulun Rabbine –yani rahmetine- en yakın olduğu hâldir. Artık secdede duayı çokça yapınız.”** Buyurmaktadır.

Yunus da bu dinin direği olan namazı kılan kişiye Allah’ın vereceği ihsanı şöyle anlatır:

“*Müsülmânam diyen kişi şartı nedür bilse gerek* *Tanrı’nun buyrugın tutup biş vakt namâz kılsa gerek*	“*Sana derüm ey veli dur erte namazına* *Eğer değilsen ölü dur erte namazına*
Tanla turup başun kaldur ellerüni suya daldur *Hem şeytanun boynını ur hem nefs dahi ölse gerek*	*Ezan okunur müezzin çağırur Allah adın* *Yıkma dinün bünyadın dur erte namazına*
Ögle namâzın kılasın her ne dilersen bulasın *Tamu’dan azadı olasın kullar âzâd olsa gerek*	*Ağar pervaza kuşlar Tesbîh okur* ağaçlar *Himmet alın kardaşlar dur erte namazına*
Ol ikindiyi kılanlar arı dirlik dirilenler *Olardur Hakk’a irenler her-dem Hakanlar irse gerek*	*Namaz kıl zikreyle elin götür şükreyle* Öleceğün fikreyle dur erte namazına
Ahşam durur üç farîza tagca günâhun arıda *Eyi amellerün sana şem ü çerâg olsa gerek*	*Namaz kıl ahrette gerek olsun* *Sinlekte çerağ olsun dur erte namazına*
Yatsu namâzına ol hâzır hazırları sever Kâdir İmânun eksigün bitür îmân piş-rev olsa gerek	*Namaz kıl imanıla yatragıl gümanıla* *Gidesin iman ile dur erte namazına*
Her kim bu sözden almadı biş vakt namâzı kılmadı *Bilün Müsülman almadı ol Tamu’ya girse gerek*”	Çıka gide can dahi şöyle kaba ten dahi *Derviş Yunus sen dahi dur erte namazına*”

Yunus Emre’ye göre namaz bütün sanatlardan üstün bir sanattır. İnsan namazını kılmadan işine gitmemelidir.

Sanatun yigreği çün namaz ımış hoş pîşe
Namaz kılan kişide olmaz yavuz endişe

Allah buyruğun dutgıl namazun kılup gitgil
Namaz kılmayunca zinhar varmagıl işe

Evinde helalin beş vakit namaz öğretgil
Öğüdün dutmazısa yazuğı yokdur boşa

diyen Yunus’un, Kur’an emrini söylemekden korkan, O’nun bu yönünü anlamayan, anlatamayan insanlara seslendiğini görebiliriz. Yani O’ndaki sevginin yalnız insana değil, bütün yaratıklar için aynı olduğunu,

“Bir karıncaya bile ulu nazarla baktığını” görürüz. O’ndaki bu sevginin ilahi bir aşk olduğunu, milli ve dini hasleti icabı kabileci olmayıp, cihanşumul mefkûreci bir inanca sahip olduğu da muhakkaktır.

4. Oruç Tutmak

Oruç, İslam Dini'nin temel öğesidir. Yunus bunu şöyle ifadelendirmektedir.
Benden öğüt iseterisen eydirivirem bildüğümden
Budur Çalab*'un buyruğu tutun* ***Oruç*** kılun ***Namaz***

5. Zekât Vermek

Zekat'da İslam Dini'nin farzlarındandır. Bunun için Yunus;
beş parmağın beşini de ağzına götürme, birini kes, miskinlere ver, diyor:

Nefse uyup biş barmagun bir kezden iletme ağzuna
Kes birisin vir miskine gerek ola unutmagıl

Ele getürdiğini miskinlere harceyle
Nice çok yaşarısan sonucu ölüm vardur.

Ayrıca Yunus:

"***Oruç-namaz-zekât-hac*** cürm ü cinayet durur
Fakir bundan âzâddur hass-ı havas içinde"

derken, zekat'ın fakirlerin hakkı olduğunu da bildiriyor. Bu farziyet yerine getirilmek suretiyle hem hâk ödenir, hem malın üremesi temin edilir, hem de mal sahibi farziyetini yerine getirmiş olur.

6. Hacc'a Gitmek

İslâm Dini'nin temel inancıdır. Bu farziyyet hâli vakti yerinde olanlar içindir. Nitekim Yunus, Kâbe ile gönül'ü de karşılaştırır. Zira tasavvufta gönül, "Kâbe ve tecelligâh Allah'ın evi" olarak telakki edilir. Ayrıca Yunus, şiirlerinde hacc'ın şeklî tarafıyla ilgili bir bahiste bulunmamakla birlikte hakikat makamında söylediği bazı şiirlerinde insan gönlünü kazanmayı Hicaz'a gitmekle eş tutar:

"*İlm ü 'amel ne assı bir gönül yıkdunısa*
'Arif gönül yapdugı berâber Hicâz ile"

"*Gönül mi yig Ka'be mi yig eyit bana 'aklı iren*
Gönül yigdür zira ki Hak gönülde tutar turagı"

Bir gönül ziyaretini Kâbe'ye gitmekten üstün tutan Yunus tefekkürü:

"*Düriş kazan yi-yigdür bir gönül ele getür*
Yüz Ka'beden yigrekdür bir gönül ziyâreti"

Gönlü, Ka'beden üstün gören Yunus, kalp kıran kişilerin Ka'beye gitmelerini anlamsız karşılar;

"Aksakallı pîr koca bilmez ki hâlı niçe
Emek yimesin hacca bir gönül yıkarısa"

"İlm ü camel ne assı bin gönül yıkdunusa
Arif gönül yapduğı beraber hicaz ile"

Yunus, şiirlerinde hacc'ın şekli tarafıyla ilgili bir bahiste bulunmamakla birlikte hakikat makamında söylediği bazı şiirlerinden insan gönlünü kazanmayı Hicaz'a gitmekle eş tutar:

İlm ü amel ne assı bir gönül yıkdınısa
Arif gönül yapduğı beraber Hicaz ile

7. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemeat Sahibi Olmak

Şeriatın yedinci makamı "Ehl-i sünnet ve'l cemaat"dan olmaktır. Ehl-i sünnet ve'l cemaat; "Hz. Muhammed'in sünnetine tam uyan, onları aynen icra eden, bidatulardan olmayandır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu konu için, *"Allah'ın, ötedenberi süregelen kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın"* [220] buyrulur.

Yunus'da millet, daha çok "ehl-i millet" diye geçer.

"Gerekse ehl-i millet farizasın bekleyem
Gerekse şöhret kovam şöhret ü dinden fârig"

ve bu milleti şöyle anlatır:

"Gayrıdur bu milletden bu bizim milletimüz *Hiç dînde bulunmadı dîn ü diyânetümüz*	*Ger Kabe'ye varalum ger mescide girelüm* *Gerek suya yunalum beledir illetümüz*
Bu dîn ü diyanetde dünyâ vü âhiretde *Yitmiş iki millette ayrıdur âyâtımuz*	*Su ne kadar arıda çün yavuz huyun bile* *Meger bizi pâk ide Hak'dan 'inâyetümüz*
Zâhir suya banmadın el ayak deprenmedin *Baş sücûda inmedin kılınur tâ'atümüz*	*Kimün sırrın kim bile çün irilmez bu hâle* *Yarın anda bellıola müslümin mürtedümüz*
Ne Ka'be vü ne mescid ne rüku u ne sücud *Hakk 'ıla dâim becîd olur münâcâtumuz*	*Yunus cânun yinile ki dostlugun anıla* *cIşk ile dinlerisen bilesin kudretümüz"*

İnsan, Kıyamet gününde "nefsî, nefsî" derken "ümmetî, ümmetî" diyen Hazret-i Muhammed'den utanmalı, onun sünnetine uymalı ve O'nun ahlâkıyla ahlâklanmalıdır:

"Niçün sen nefs-i emmârı bu gafletden uyarmazsın
Muhammed şer'i gülini senün yüzüne urmazsın"

[220] Fetih Suresi, a. 23.

"Utanmazsın Habib'ünden o derdüne tâbibünden
Ne kim dilersen işlersin meger Hak'dan utanmazsın"

"Varlığın yağmaya virdi irdi ma'na-yı Resûl
Ol kapudan gir içerü yüri var kıl a hâzır"

Yunus, ayrıca ehl-i sünnet ve'l cemaat'den olduğunu da ifadelendirmiştir.

8. Helâl Kazanmak (Helâl Yemek-Temiz Giyinmek)

Şeriatın sekizinci makamı "helâl kazanmak- helâl yemektir" Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yeyiniz, bu hususta taşkınlık ve nankörlük de etmeyiniz... ve elbiseni tertemiz tut..."[221]

Günümüzde her insan helâl kazanır, temiz giyinirse cemiyet de, millet de, nesil de istikrarlı ve güçlü olur. Haram'ın ve pisliğin olduğu yerde her türlü kötülükler vardır. İşte mutasavvıflarının üzerinde hassasiyetle durdukları özel durum, kişiyi ilk önce temize -doğruya götürmektir.

Yunus, XIV. yüzyıldan XX. yüzyıl insanına "haram" hakkında seslenirken, kişinin "haram"dan elini çekmesini "helâl"a yönelmesini istemiştir.

"Müsülmânlar zamâne yatlu oldı
Helâl yinmez harâm kıymetlü oldı

Harâm ile hâmir tutdı cihânı
Fesâd işler iden hürmetlü oldı"

Yunus'a göre, haramdan elini çekmeyen, nefsini haramla toylayan kıyamette yüzü kara olacaktır.

"Kesgil harâmdan elün kesgil gaybetden dilün
Azrail el irmedin bu dükkânı dir gider"

"*Kesgil **harâmdan** elün kesgil gaybetden dilün* *Azrail el irmedin bu dükkânı dir gider*"	"*Helâline ola hisâb harâmuna ola 'azâb* İsyânıla yüzüm kara ben nideyüm neyleyeyin"
"*Aceb mahlûk irişdi göz yumuban dürişdi* *Helâl harâm karışdı assı-ziyân olısar*"	"*Evünde helâlüne biş vakt namaz ögretgil* Ögüdün dutmazısa yazugı yokdur boşa
"***Helâl ola sana Uçmak*** Uçmak'da Hûriler kuçmak *Kevser şarabını içmek tanla seher vaktinde tur*"	*Namaz kılmaz kişinün kazandugı hep harâm* *Bin kızılı varısa birisi gelmez işe*"
"*Bunda zâlimlik eyleyen nefsi harâmla toylayan* *Yüzleri kara kopısar öz canları rahat degül*	"*Helâl kıldı mâşûka âşık kendü kanını* *Mâşuk nakşından okur her âşık Kur'an'ını*"

[221] Bakara suresi, a.168 ve VII, a.1; LXXIV, a.4

9. Şefkât ve Merhamet sahibi olmak

Şefkat ve merhamet, şeriatın dokuzuncu makamıdır ve "acımak, duymak, ve merhamet etmek"tir. "Halka ihtiyaç duydukları şeyi vermek, güçleri yetmiyecek şeyi onlara teklif etmemek, anlamayacakları dil'le onlara hitabetmemek vb."leridir.

İnsanoğlunda şefkât, kalbin duygu ile refiki sonucu doğar. Şefkât, işlenmiş ruhun hüneridir. Hz. Muhammed,

"şefkât imandandır" ve "yeryüzündekilere merhamet ediniz ki, gökdekiler de size merhamet eylesin" buyurmuştur.

"*Bu dünyada bir nesneye yanar içim göynür özüm*
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi

Yiğidi yani genci yeşil ekine benzeten Yunus, burada dünyada tek bir yiğidin ölüşüne acıdığını söylemektedir.

"*Âşıklara göynür özüm anın çün faş olur nâzım*
Görüceğiz âşıkları kaynak içüm dışım benim"

Merhamet edebilmek ruhun erimesidir; merhamet, haddeden geçmiş ruhun sızlanmasıdır ve merhamet, acımaktır.

10. Emr-i bi'l-ma'ruf Nehy-i ani'l-Münker

"*İyiyi emir, kötüyü yasak bilmek*" anlamına gelen "emr-i mâruf-nehy-i münker", şeriatın onuncu makamıdır ve "iyiyi emir, kötüyü yasak etmektir." Çünkü Kur'an-ı Kerim'de

"*... Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret, doğrusu bunlar, azmedilmeğe değer işlerdir.*" buyrulur. Bilindiği gibi şeriâtın asıl hedefi "iyiyi emir, kötüyü nehy etmek"dir.

Şeriat'ın bu makamını kısaca özetlemek gerekirse, Allah'ın emrettiklerini yapma, yasaklarından kaçma olarak ifade edilebilir. Bu ise emr-i ma'ruf-nehy-i münker'dir:

"*Evvel kapu şerîat emrü nehyi bildürür*
"*Yuya günahlarunı her bir Kur'an hecesi*"

Yunus Emre, dönemin insanını ve bugünkü insanlığa öğüt tarzında düsturlar verir. Tarikat ince bir yoldur. Yüreği dayananlar girebilir bu yola. Bunlar da, "gözüyle gördüğünü örte eteği ile" vasfına haiz kişilerdir. Bir müslümanın yapacağı ilk iş:

"*Evvel bize vacip budur hoş hulkıla amel gerek*
İslâm adı okınacak yoldaşumuz îman gerek"

"*Kararı yerde alasın amelin ile kalasın*
Çok âh edip söyleyesin pişmanlığın rengini

Yunus müslümanların elini haramdan çekmesini istiyor:

"Geçgil haramdan elün kesgil gıybetten dilün
Azrâil el irmedin bu dükkânı dir gider

Allah, haram yemeyi, harama bakmayı ve gıybeti haram kılmıştır. Bunları yapanların azaba uğrayacaklarını buyurmuştur. Yunus, harama iltifat etmediği gibi insanların da etmemesini ve gıybetin de caiz olmadığını insan gönlüne nazım ile anlatıyor.

Bu dünya fanidir dünü bugünden hatırlamak gerekir. Bir sonraki saniye bir öncekinden kârlı olmalıdır. Bu zaman zarfında Yunus'un dediği gibi:

"Bakgıl kendi dirliğine kimse ayıbın gözetmegil."

"*Diler isen bu dünyayı âhirete değişmesin* *Dünü gün kılgıl tâat ayak uzatıp yatmagıl*"	"*Bu dünya kahır evidir hem bâkıy değil fanidir* *Aldanuban kalma buna tez tövbeye gelmek gerek*"
Eğriliğin koyasın doğru yola gelesin *Kibr ü kîni çıkargıl nasîb alasın*	"*Eya gönül açgıl gözün fikrin yavlak uzatamagıl* *Bakgıl dirliğine kimse ayıbın gözetmegil*
"*Ne verür isen elün ile şol varur senün ile* *Ben desem inanmazsın varıcağız göresin*"	Şöyle dirilgıl hak ile öleceğiz söyleseler *Bâki dirlik budur canım yavuzad ile gitmegil*
"*İkilik eylemeye hiç yalan söylemeye* Âlem bulanır ise bulanmadan durula"	*Diler isen bu dünyayı âhirete değişmesin* *Dün ü gün tâatı ayak uzatıp yatmagıl*" *(208/*
"*Dünyaya gelen kişiler yola bile gelmek gerek* Ölümünü anıban dün ü gün ağlamak gerek	

B. TARİKAT'TA BULUNAN ON MAKAM

Tarikat, yol'dur. Hakk'a ulaşmak için tutulan, bir takım kuralları ve âyinleri bulunan yol'dur. Mutasavvıflara göre, bütün insanlar, hatta bütün yaratıklar Allah'a ulaşmak için yol ararlar. Bu arayışda belli riyâzet sahibi ve tecrübeli makbul irşad sahibi kişilere bağlanılabilir, onlardan faydalanabilirler.

Bu arayış, tamamiyle insanın dünya ve ahiret mutluluğunu temin içindir. Bu arayışta Kur'an ve hadislerden ayrılmazlar. Doğruyu, iyiyi, güzeli bulmaya çalışırlar. Bunun içinde belli ve güvenilir kişiler tarafından "**irşad ocakları**" kurulmuştur. Bunun durumuna göre taraftarlar oluşmuştur. Eskiden beri, Türk toplumu "**sözlü irşad**"a alışkındır. Bu sebeple, büyük zatlar tarafından veya onların vefatlarından sonra O'nun adı ve fikirleri etrafında otoriter kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumlar zamanla müesseseleşmiştirler. "Kadirîye, Yesevîye, Nakşibendîye, Mevlevîye, Halvetîye, Şazelye...vb." gibi kurumlar oluşmuştur. Bunlar "**Tarikat**" olarak da isimlendirilmişlerdir.

Bu tarikatlar, ayrı ayrı isimlerde olmalarına rağmen, genelde inaç ve icraatlarını Kur'an ve hadislere dayandırırlar. Ancak, bilgi, görgü vb. hususlarda ki bazı farklılıklar bunları daha sonra şube ve kollara ayırmışlardır.

Yani tarikatlar arasında ortak esaslar olduğu gibi, birçok farklı yönler de bulunabilir. Herkes kendi meşrebine, ruh yapısına, dünya görüşüne ve manevî zevkine göre bir yol tutar veya bir şeyhe bağlanır veya tamamen bunların dışında kalır.

Tarikat ehli, genel olarak gayet hür ve çok serbest olarak hareket eder, fikir ve kanaatlarını ortaya koyar. Özellikle, **edebiyat**, şiir, **musiki**, **ahlâk** ve âdâb bunlar arasında çok gelişmiş, aralarında büyük düşünürler, âlimler ve devlet adamları yetişmiştir.

Türk tarihinde bunun örneklerini **Ahmed Yesevî**, **Bahauddin Nakşibendî**, **Mevlâna**, **Hacı Bektaş Veli**, **Yunus Emre** vb.'de görmemiz mümkündür.

Bunların hepsi; güzeli doğruyu, iyiyi ve ahlâkı tavsiye etmiştir. İki dünya için güzel olan "**barışık olmaktır**" hükmünü koymuştur.

Tarikat ehli olabilmek pek de kolay değildir. Onun da meşakkatleri vardır. Gerçek anlamda tarikat ehli olabilmek için aşağıda kısaca ele alacağımız on makamdan geçmekle mümkündür. Bunlar yapılmadan "**Tarikat ehli**" olunamaz. Tabiî ki bu, şeriat makamlarını yaptıktan, kabullendikten sonra yapılacak işlerdir.

Şimdi kısaca tarikat'da bulunan on makam üzerinde duralım.

1. Tevbe Kılmak (Allah'ın İpine Sarılmak)

Tarikatte ilk makam bütün günahlardan halisane tevbe'dir. Bu samimi isrigfar ile nefs kal'ası yıkılır:

Bu makam, Kur'an-ı Kerim'in "**Cümleniz Allah'ın ipine** (Kur'an-ı Kerim'e, İslâm'a) **sımsıkı yapışın; sakın parça parça olmayın**[222]"; "**Allah'a samimî bir dönüş ile tevbe kılınız**[223]" emirlerindeki; Kur'an'a bağlanma, Allah'a dönme, günahlarından ve işlediği isyankarlığa karşı pişmanlık duyma, bir daha hiç günah yapmamak kaydıyla tevbe etmektir. Bu tevbe neticesinde, Allah'da ona yönelir, çünkü O tevbeleri kabul kılıcı ve çok yargılayıcıdır.

Hz. Muhammed: "**Günahlarından tevbe edip dönen kişi, hiç günah işlememiş gibidir**." buyruyor. Tevbe deyince kasdedilen, günahına içten pişmanlık duymak ve Allah'dan af dilemektir. Eğer kul, isyanına pişman olur candan bir samimiyetle Allah'dan özür dilerse, Allah da onun özür dilemesi ve pişmanlığı sebebiyle, bir kerede yetmiş yıllık günahını affeder. Çünkü içten özür dilemek ve gerçekten Allah'a dayanmak, kıyamet gününde yüzleri ağartır. Çünkü Allah u Taala Kur'an-ı Kerim'de bu husus için,

"**Ey kullarım' özür dilemek ve samimiyetle tevekkül etmek sizden, kabul etmek benden...**", "**Allah'a tevekkül edip dayanana o yeter**[224]" buyurulmuştur.

Şükür etmek sizden, nimetleri artırmak benden: Nitekim Allah'u Taala: "**Eğer şükür ederseniz, ben de mutlaka sizin nimetlerinizi çoğaltırım. Ve eğer**

---

222 Âl-i İmran, a. 103
223 Vakı'a, a. 8.
224 Rahman Suresi, a. 3

küfran-ı minnette bulunursanız gerçekten çok şiddetli olur[225]" buyurmuştur.

Gayret etmek sizden, hesapsız sevap vermek benden: "**Sabredenlere ücret ve karşılıkları hesapsız olarak verilecektir**[226]" ayeti mucibincedir. **Taat ve ibadet etmek sizden, Cennet'de nimetler, köşkler, huriler vermek benden**:

"İyiliğin karşılığı, iyilikten başka bir şey midir?[227]" ayeti gereğidir.

Yetmiş yılda yaptığınız isyanlara bir kere tevbe etmek sizden, tevbeyi kabul etmek benden: "**Kullarımdan, tevbeyi kabul buyuran O'dur**[228]" ayeti mucibince. Çünkü Allah'u Taala buyuruyor ki,

"**Babanız Adem, buyruğuma bir defa karşı geldi, bana asi oldu, tevbesini yüz sene sağlamadan kabul etmedim. Sizin yetmiş yıllık isyanınıza bir özür dilemenizle, tevbenizi kabul kılayım ve kötülüklerinizi affedeyim**."

"Eğer isyânkârların günahlarını affetmeseydim rahmetim ve acımam muttal kalmış olurdu; yarattığım şeyle de bir eksiklik bulunsaydı kudretim tamam olmamış olurdu; bana dua edene icâbet etmeseydim saltanatım tamam olmamış olurdu."[229]

Yunus Emre'ye göre; "**Allah'ın ipine sarılmak**" hükmü, Kur'an-ı Kerim'e sarılmaktır. Allah'ın, Kur'an vasıtasıyla bütün insanlara sunduğu emir ve yasaklara uymak, bunlara karşı sonsuz bir sevgi ve iman sahibi olmak ve bütün kâinata bu pencereden bakmak.

"Kaf tagı zerrem degül ay ü güneş bana kul
Aslum Hak'dur şek degül mürşiddür Kur'an bana"

"Âlimler kitâb düzer karayı aka yazar
Gönüllerde yazılur bu kitâbun sûresi"

Yunus, o yüceler yücesi tek ma'bud ve tek mak'sûd olan Allah'ın ipine öyle bir bağlanmıştır ki, dünya düşman olsa bile yüce Allah'ın aşkında devam edeceğini dostluğa çevrileceğini söylüyor:

"Alem düşman olurısa beni dostdan ırımaya
Dost kandayısa ben anda düşmanlık ayırımaya"

Ayrıca Yunus, tarikatın makamlarından olan tevbenin, günahlarından halisâne bir şekilde sıyrılmamasıdır. Bu samimî istiğfar ile nefs kalesi yıkılır.

"Yunus gel âşıkısan tevbe eyle
Nasûha tevbe ucı kutlu oldı"

---

225 İbrahi Sures, a. 7
226 Zümer Suresi, a. 10
227 Rahman Suresi, a. 60.
228 Mümtehine Suresi, a. 104.
229 E. Coşan, Makalat, s. 116-117.

"Togrulık mancınıgı istiğfar taşıyıla
Togrulık vardı atıldı yıkınıdı nefs kal'ası

2. Pir'den El Almak

Bu makam, Kur'an-ı Kerim'in "**Eğer bilmiyorsanız zikir erbabına (bilenlere) sorunuz**"[230] ayetine dayanmaktadır.

Mürid üç türlüdür.

a. **Gerçek ve mutlak mürid** ki, bu şeyhine "**niçin**?" diye sormayan; ona karşı delil getirmeyen kişidir.

b. **Mecazî mürid** ki, bu dışta şeyhinin buyruğunda, içte kendi nefsinin hükmünde olan kişidir.

c. **Dönek (mürted) mürid** ki, bu şeyhinden değişik bir hal gördüğü zaman onu, ilmi az olduğundan, nefsinin arzusuna uyup terk ediveren kişidir.[231]

Bir şeyhe bağlanan Yunus, gittiği yolun hak olduğuna cânı gönülden itikat etmektedir. Daha sonra da kendine seslenen Yunus, bu erkânın, aşıkların erkânı olduğunu söyler:

"Şeyh-i kâmil hizmetinden fârig olma iy Yunus
Kulluk itmek pîrine erkânıdur âşukların"

İçi kaygu ile pür olan Yunus, Allah yolundan kendine el veren pîri gönlünde kaygı ve acıları kar gibi eriyip yok olur:

"Kaygu beni almışıdı cânım zebûn olmışıdı
Gördüm pîrümün yüzini ol kayguyı sürdüm bugün"

Manevî ilham ile insanı pür-nûr eden Şeyhe Yunus:

"Varam kul olam şeyh işigine
'Aba dikinem yüzbin pâreden"

diyor. Mürid ne kadar güçlü olursa olsun pirin himmeti olmadan Hakikat'e ulaşamaz. Bunun için mürşidden **el almalıdır**:

"Hak ere benüm didi varlıgın erde kodı
Erenlerün himmeti yirden göge direkdür"

Yunus bu himmeti erler eteğini tutmakta bulmuştur:

"İy yaranlar iy kardaşlar görün beni n'itdüm ahî
Ere irdüm eri buldum er etegin dutdum ahî"

---

230 İsra Suresi, a. 43.
231 E. Coşan, a.g.e., s. 117.

"Anladum kendü halumu gözledüm togrı yolumı
tutdum ulular etegin Hazret'e ben yitdüm ahî"

"Nitdi bu Yunus n'itdi bir togrı yola gitdi
Pirler etegin tutdı Allah görelüm neyler"

3. Nasihat Dinlemek (Cemaat-Nasihat-Sevgi Sahibi Olmak)

Nasihat; ıstılah olarak bir mürşidin müritlerine yaptığı konuşmadır ki, Hz. Peygamber'in sahabe ile yaptığı sohbetten gelir. **Mürşit**, o peygamber sohbetini vakayet nuruyla cezbedip velayet kemali ile nakleden kimsedir. Bu sebeble erenlerin sohbeti(nasihatı) **marifeti** artırır:

Erenlerün sohbeti arturur marifeti
Bi-derdleri sohbetden herdem süresüm gelür

Bu cümleden olarak mutasavvıfların ulaştığı bu makam için, Kur'an-ı Kerim'de[232] *"İnsanlardan bazısı Allah'tan başkasını Allah'a (hâşâ) eşler ve benzerler edinir de onları, Allah'ı sever gibi severler. İman edenler ise, daha çok Allah'ı severler'* âyetine dayanarak kabullenirler.

Yani burada asıl hedef, *cemaat sahibi, nasihat sahibi, Allah'ın kullarına karşı sevgi sahibi* olmaktır.

Yunus'un şiirlerinde bugünkü anlamda bir cemaat fikri yoktur. Dönemin ve geleceğin insanları arasındaki tefrikayı kaldırmak istemiştir. O'na göre **gönül,** bazan mücerret kavramları kendinde toplayan bir merkez olduğu için "**cemaat**" mukabili de kullanılır. Tasavvufî manada "**cemaat**" ilahî sıfatlardandır.

*"Işk îmâmdur bize **gönül cemâat***
Kıblemiz dost yüzi dâimdür salât"

4. Havf u Reca [Korku ve Umut Arasında Olmak] Sahibi Olmak

Mümin, havf ile reca arasında olmalıdır. Yani korku ile ümit arasında olmalıdır. Ancak fena makamında bu halin önemi kalmaz.

Havf: Korku, **reca**: Umut'dur. Tasavvufî anlamda ise; kulun, korku ile umut arasında olmasıdır. Bunu da Kur'an-ı Kerim'in[233]:

"O kullar, verdikleri sözü yerine getirirler; fenâlığı oldukça yaygın olan bir günden korkarlar'

"Allah'ın rahmetinden umut kesmeyiniz" hükümlerine bağlandıklarını ifâde etmektedirler.

---

232 Bakara Suresi, a.165.
233 İnsan Suresi, a.7.

Mümin havf ile recâ arasında olmalıdır. Yani korku ile ümit arasında olmalıdır. ancak fenâ makamında bu halin önemi kalmaz:

"Dünyaya gelen kişiler yola bile gelmek gerek
Ölümüni anubanı dün ü gün aglamak gerek"

*"**Havf u recâ** niçe gelür varlık yokluk bıragana*
İlm ü amel sımaz anda ne terazü ne hod sırat"

Yüce Allah biz insanlara karamsarlığı haram kılmıştır. Allah'a karşı duyulan **aşk= sevgi + saygı + korku** formülünü kapsar.

Yunus'a göre hayır ve şerri elden koyan havf ve recâya aşina olamaz:

"Beni benlikden kodı varlık defterin yudı
Havf u recâ göstermez hayr u şer elden koyan"

Havf u recâ göstermeyen Yunus'un gözünde Tatar gibidir:

"Okursun tasnif kitâb niçe binâ vü i'râb
***Havf u recâ** sende yok eyle ki Tatar'sın"*

Varlık-yokluk meselesine yabancı olan gönüller, korku ve umut onlara kaval sesi gibi gelir. Yüce Allah'ın aşkına mazhar olan Yunus, buna erişmekle içinde birikmiş korkuları atacak bütün endişe ve tereddütlerinden kurtulmuş olacaktır:

"Kaçan kim ben beni bildüm yakîn bil kim Hakk'ı buldum
Korkum anı buluncaydı şimdi korkudan kurtuldum"

Tek gaye o muhteşem aşka intisap etmek ve tek menzil tecelligahı ederek sevdâda fanî olmaktır.

5. Mürid Olmak

Bu makam, Kur'an-ı Kerim'in
"Eğer bilmiyorsanız zikir erbabına (bilenlere) sorunuz"[234] ayetine dayanmaktadır.

Mürid üç türlüdür.

a. Gerçek ve mutlak mürid ki, bu şeyhine "niçin?" diye sormayan, ona karşı delil getirmeyen kişidir.

b. Mecazî mürid ki, bu dışta şeyhinin buyruğunda, içte kendi nefsinin hükmünde olan kişidir.

---

[234] İsra Suresi, a. 43.

c. Dönek (mürted) mürid ki, bu şeyhinden değişik bir hal gördüğü zaman onu, ilmi az olduğundan, nefsinin arzusuna uyup terk ediveren kişidir.[235]

Bir şeyhe bağlanan Yunus, gittiği yolun hak olduğuna cânı gönülden itikat etmektedir. Daha sonra da kendine seslenen Yunus, bu erkânın, âşıkların erkânı olduğunu söyler:

"Şeyh-i kâmil hizmetinden fârig olma iy Yunus
Kulluk itmek pîrine erkânıdur âşukların"

İçi kaygu ile pür olan Yunus, Allah yolundan kendine el veren pîri gönlünde kaygı ve acıları kar gibi eriyip yok olur:

"Kaygu beni almışıdı cânım zebûn olmışıdı
Gördüm pîrümün yüzini ol kayguyı sürdüm bugün"

Manevî ilham ile insanı pür-nûr eden Şeyhe Yunus:

"Varam kul olam şeyh işigine
'Aba dikinem yüzbin pâreden"

diyor.

Mürid ne kadar güçlü olursa olsun pirin himmeti olmadan Hakikat'e ulaşamaz. Bunun için mürşidden el almalıdır:

"Hak ere benüm didi varlıgın erde kodı
Erenlerün himmeti yirden göge direkdür"

Yunus bu himmeti erler eteğini tutmakta bulmuştur:

"İy yaranlar iy kardaşlar görün beni n'itdüm ahî
Ere irdüm eri buldum er etegin dutdum ahî"

"Anladum kendü halumu gözledüm togrı yolumı
tutdum ulular etegin Hazret'e ben yitdüm ahî"

"Nitdi bu Yunus n'itdi bir togrı yola gitdi
Pirler etegin tutdı Allah görelüm neyler"

6. Nefis Terbiyesi[236]

Nefis terbiyesi, açlık ve kanaatkârlıktır. Bu makam Hz. Muhammed'in;
"açlık, gök gürültüsüne, kanaatkârlıkta buluta benzer; nasıl gök gürültüsü ve bulut

[235] E. Coşan, a.g.e., s. 117.
[236] Ayrıca bak: Tarikat'ın altıncı makamı.

yağmura sebeb teşkil ederse, kanaatâarlık ve açlık da derin ve ince düşünme (hikmet) ile sezgi (marifet)ye sebep olur" hadisine dayanmaktadır.

Hakîkate *bakarısan nefsün sana düşman yiter* *Vâr imdü ol nefsünile vuruş, tokuş savaş yüri* ***Nefsdür*** *eri yolda koyan yolda* ***kalur nefse uyan*** *Ne işün var kimse ile nefsüne kakı buş yüri* *Diler isen bu dünya şerrinden olasın emîn* *Terk eyle bu kibr ü kîni hırkaya gir dervîş yüri* İster isen bu dünyede ebedî serhoş olasın *'Işk kadehin tolu götür yıl on'ki ay serhoş yüri*	*Kimse bagına girmegil kimse güline dirmegil* *Var kendi ma'şûkun ıla bagçede al-alış yüri* *Gönüllerde ig olmagıl mahfillerde çig olmagıl* Çig nesnenün ne dadı var gel cışk odına biş yüri ***Yunus*** *imdi hoş söylersin dilünile şerh eylersin* *Halka nasîhat satınca er ol yolunca hôş yürü"*

Yunus'a göre kulun, *ölmeden önce kendi nefsini yok etmesi hususu* yine Kur'an-ı Kerim'in[237]:

"Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındaki (rahmet) ise bâkidir (tükenmez). Elbette sabırlı davrananlara, yapmakta oldukları en güzeliyle mükafâtlarını vereceğiz" ayetine dayanmaktadır.

Tasavvufta *fenâ makamı* vardır. *Nefsin terbiye* edilerek öldürülmesidir ve bütün maddî ve dünyevî isteklerden kurtulup Allah'ta yok olmaktır. Yani **Yunus** gibi olmaktır.

"Yunus Emre yok oldı küllî varı yok oldı
Andan artuk nesne yok kalman gümân içinde"

Kişinin kendinden geçmesi ve kendi bedenini terk ederek Allah'ta yok olmasıdır.

"Beni sorman bana bende degülem
Sûretim boş gezer tondan içerü" (290/3)

İnsan nefsanî taleplerinden kurtulmadıktan, ölmeden önce kainâtın yaratıcısına ve âşık destanına ulaşamaz:

"Yunus canını berkit bildüklerini terk it
Fenâ olmayan sûret şahına vâsıl olamaz"

Tasavvufta "erenler" sözü tarikata girmiş ve Allah aşkını içlerine çekmiş olan kişilerdir. Yunus'a göre kim ki, erenleri örnek aldı, onlar fenâ olanlar:

Fenâ bir zevk-i vuslat yemektir:

"Fenâ ol kim bulasın zevk-i vuslat
Bu sözüm düş midür sana yor indi"

---

[237] Nahl Suresi, a. 96.

Ve bu makama ulaşanlar Allah'ta yok olarak fenâ olurlar.

"Yunus eydür hiç şek degül ol benven ü ben olvanın
Ben ne dirsem dost tutar dost didigin ben tutaram"

Mevlanâ Hazretleri, *"Nefis, nefis sen öyle bir mel'unsun ki, bazen olur köpeği bile Hz. Yûsuf vasfında görürsün."*

İşte bu kadar bayağılaşan bir nesneyi haddelerden geçirerek safî ve ulvî yapmak zor ve meşakkatlidir.

*"**Ma'şuka** halvetinün yidi kapusı vardur*
Ol kapudan içerü seyrân kılasum gelür"

"Tevekkül işi ola kanaat aşı ola
İnâyet başı ola nur-ı rahmet içinde"

Allah'a giden tariklerde sayısı meçhul çok ve büyük engeller vardır. Bu engelleri ehliyete dönüştürmek her kişinin haddi değildir:

*"**Yitmiş bin riyâ çeri** vardur bu yolda bilün*
Nefs öldürmiş er gerek ol çeriyi kırası"

"Yidi deniz gördüm anda birisi oddanıdı
Bu harâbât ehlinün dirler yolı andan geçer"

"Onikidür hücresi yidi dervâzisi vardur
Anda iki dilber var bilmezsin ki sorasın"

Nefsini mürşid sayanlar hakikate ağyar kalıp terakkilerinde hakkı bulamazlar:

"Nefsdür eri yolda koyan yolda kalır nefse uyan
Ne işün var kimseyile nefsüne kakı buş yüri"

"Miskîn Adem oglanı nefse zebûn olmışdur
Hayvân cânâvâr gibi otlamaga kalmışdur"

"İmân aldaguçları bilün çokdur bu yolda
Nefsine uyanlarun gitmez yüzi karası"

Ama insan nefsini, ilmik ilmik imân ile dokur ve taleplerini hakka dayandırırsa yüce Allah'ın iltifatına mazhar olur.

*"**Nefs** yolından geçemezin ışk şarâbın içemezin*
Gönlüm kara açamazın dervîş olıbilsem derviş"

*"**Nefsini** müslüman eden kişi Hakk'a doğru yol alır*
***Nefsini bilen erler**, gözlerinden hicabı silmişler"*

Nefsini terbiye etmeye çalışan insan, nefsiyle âdeta savaş eder.

"Kudret kılıcın almış nefsün boynını çalmış *Nefsini depelemiş elleri kan içinde"*	*"Hakikate bakarısın nefsün sana düşman yiter* *Var imdi ol nefsün ile vuruş-tokuş savaş yüri"*
"Işk nefs iline akdı ne bulduyısa yakdı *Kibir kal'asını yıkdı anda çok savaş oldı*	*Her bir kişi bir iş dutar ol dosta yakın olmaga* *Gice gündüz nefsiyle herdem savaşdur câşıkun"*
Nefs ili oldı harâb kibr ayaklarda türâb *Gitdi perde vü hicâb dost gözüme duş oldı"*	*"Kırdum bu nefsün çerisin bir itdüm burc u bârusun* *Pâk eyledüm içerüsin mülketini yuyan benem"*

Feragat menziline ulaşabilmek için kana'at dârmda nefsini îdam sehpasına çeken Yunus,

"Bu miskin Yunus'ı, gör dervişlik ide geldi
Nefsindendür şikâyet nefsin öldüren gelsin"

mâhiyetindeki dervişlik davetiyesini çıkarır.

7. Pire Hizmet Etmek

Burada kişinin teslimiyeti, itâtı ve sabrı söz konusudur. Zira Hz. Muhammed: "**Hizmet edene hizmet olunur**" buyuruyor.

Evet Yunus, Pir'i Tabduk Emre'ye 40 yıl hizmet ettikten sonra "**kâmil insan**" olabilmiştir. Bu sebeple Hak âşıklarının erkanı, pire hizmettir: Hak aşıklarının erkanı pire hizmettir:

"Şeyh-i kâmil hizmetinde(n) fârig olma iy Yunus
Kulluk itmek pîrine erkânıdur âşıklarun"

8. Kanaatkâr Olmak

Kanâat'ın lügat manası, *"mevcut olanla yetinmedir"*. Tasavvufî bir ıstılah olarak kanâat, kayıp olan şeye duyulan isteği terk etme ve mevcut olan şeye de istiğnadır. Rızanın başlangıcıdır.

Yunus Emre'ye göre nefsin bitmez tükenmez arzuları, ancak kanaatla dizginlenir. Kanâat, insanın yârı olmalıdır. Nefs ejderhasına kanâat silahıyla karşı konulabilir:

"Nefsümün ejderhası döndi bana haml citdi
Kanâat hay dimezse hakîkatdür yir inde"

Kanaati yâr idin uyma nefs dilegine
İresin Hakikate yirün buldun tur indi"

Kanâ'at, nefis atının gemidir. Bitmez tükenmez arzular, onunla dizginlenir.

*"**Sabrıla kanâ'atı** viribidüm bunlara*
Kırkını bir gönlege kanâ'at kılan benem"

Dervîş, Tevekkülü iş, Kanâ'ati de aş bilmiştir.

"Tevekkül işi ola, Kanâ'at aşı ola"

Kanâ'at, nefsin bütün arzularına "nefis düşmanlığına" karşı koruyan bir makamdır. Kanaat hırkasına bürünen kişi, daima kurtuluşta, selâmetdedir.

"Kanâ'at hırkası içre selâmet başını çekdüm
Melâmet gönlegin biçdüm cârif olup geyen gelsün"

Biz, kanâatı,
1. Maneviyatta kanâatkâr olmak,
2. Maddiyatda kanâatkâr olmak diye ikiye ayırıyoruz.
Dualarımız maddiyatta kanâatkâr olmak ve maneviyatta doyumsuzluğu yakalamak konusunda müşterek olsun diyelim ve sözü Yunus'a bırakalım.
İnsan nefsinin mahkûmu olursa yılan dolu gayyalarda salâhı arar ama bulamaz:

"Kanâat didiğüni eğer sen tutamazısan
Nefsine uyarısan sor gönder ol var indi

Kanâat yar idün uyma nefs dileğine
İnesin hakîkate yüzün buldun tar indi"

9. Tecrid ve Tefrid sahibi olmak (*Allah'a Dönmek ve O'ndan Gayrileri Bırakmaktır)*

Bu makam da, Allah'a dönmek ve ondan gayrileri bırakmaktır. Bu makam Kur'an-ı Kerim'in "**O halde Allah'a koşun ve O'na iltica edin** (K.,LI,a.50)" âyetini temel almaktadırlar.

Bilindiği gibi **tecrid**: "**Sâlikin zahirini mal ve mülkten, batınını karşılıklı bekleme anlayışından arındırması, yaptığı her şeyi sırf Hak rızası için yapması, makam ve hâl sahibi** olma düşüncesini hatır ve hayalinden dahi geçirmemesidir. Kalbi mâsıvâdan arındırmaktır". **Tefrid** ise: "**Emsal ve akrandan ayrılıp yalnız ve tek kalmak**, kimsenin sahip olmak, hâlini görme halinden de uzaklaşmak, her şeyi Hak rızası için yapmak, Hakk'ı şanına yakışmayan vasıflardan tenzih etmek ve onu ferd (tek ve eşsiz) olarak görmektir"[238]

[238] S. Uludağ, a.g.e., s. 474.

Demek ki tecrid, kalbi mâsivâdan arındırma, tefrid ise Allah'la birlik olma hâlidir:

"Aşıklarun ne kim varı tecrid gerekdür arada
Her nesneye ol hükm ider her yol içinde yolı var"

"Niçe bir tecrîd ü tefrîd ü mücerred-münferid
Niçe bir cinni vü insi ya niçe şeytân olam"

Ayrıca Yunus, bütün varlığını dost eline bırakır, bu dünyada kendisini garip bulur.

"Ne var söylenen dilde varlık Hakk'undur kulda
Varlıgum hep ol ilde ben bunda garîb geldüm"

Hemen arkasından da Allah'a tam bir teslimiyetle bağlanır:

'Alem düşmân olurısa beni dosttan ırımaya
Dost kandayısa ben anda düşmanlık ayırımaya

diyebilen bir gönül taşıyor.

"Ne var söylenen dilde varlık Hakk'undur kulda
Varlıgum hep ol ilde ben bunda garîb geldüm"

Artık Yunus, Yunus değildir,

"Beni bende demeyin
Bir ben vardır benden içerü"

Kendini her şeyden tecrid ederek, bütün varlığını Allah'a (c.c.) adayan Yunus,

"Benliğüm benden koyayın senün kohunı duyayın
Bunca zaman ben kul iken sultân olayın bir zamân"

noktasına erişebilen şairimiz, Hakk'tan başka bir şey tanımaz.

"Aşık Yunus sen canunı Hak yoluna eyle fidâ
Bu şeyhıla buldum Hak'kı ben gayri nesne bilmezem" der.

10. Kendini Bilip Tanıması

Hz. Muhammed: "**Kendisini tanıyan Rabbını tanır**" buyurmuştur. Yunus da bu konuya nasıl bakıyor:

*"**Men 'arefe nefsenu** dirsin illâ degülsin*
Melâik'den yukarı seyrân arzu kılursın"

'İlim 'ilim bilmekdür cilim kendün bilmekdür
Sen kendüni bilmezsin yâ niçe okumakdur"

*'İlmi okumak bilmeklik **kendözünü bilmekdür***
*Pes **kendözün bilmezsen** bir hayvândan betersin*

'İlim okumak ma'nisi ibret anlamagiçün
Çün cibretden degülsin görmedin taş atarsın"

beyitlerindeki ifadeleriyle bakmaktadır.

C. MARİFET'TE BULUNAN ON MAKAM

Marifet: bilgi, tecrübe ve ameli bilgi, tanımak, aşinalıktır.

Tasavvufî olarak marifet: Sufilerin ruhanî hâllerini yaşayarak, manevî ve ilahî hakikatleri tadarak (iç tecrübe ile vasıtasız olarak) elde ettikleri bilgi, irfandır. Bu yoldan Hakk'a dair elde edilen bilgiye Marifetullah, buna sahib olan kişiye ârif-i billah denir. Sûfiler, marifetin kendisinden çok bunun sebep-sonuç ve belirtileri hakkında açıklamalar yapmışlardır. Kuşeyrî'ye göre marifet; sâlik önce Hakk'ı, O'nun sıfat isim ve fiillerini tanır, sonra ibadet ederek ve çile çekerek nefsini arındırır. O'na yaklaşır. O zaman Hakk, kendini ona tarif eder. İşte marifet budur. Hakk'ın kendisi hakkında Sâlik'e verdiği bilgidir. Bu bilgiyi alan salik, ârif veya ârif-i billah olmuştur.[239]

Marifet, tasavvufda, "meratib-i erbaa" nın üçüncü kapısıdır. Allah'ı tanımaktır. Kalbin Hakk ile hayat bulması ve diri olmasıdır. Bu da ilimle ve nefis terbiyesiyle olur.

Yunus, marifet makamını "cevher"e benzetir. Bu cevher elde edilirken mutlaka çeşitli meşaggatleri vardır. Marifet, "**gönül şehridir**".

"***Marifet*** gönül şehri makamun bulur Fakrı
Bahri gerekdür bahrî bu macrifet içinde"

Marifet, "**Erenler sofrası**"nda elde edilir:

"*Erenlerün sohbeti arturur **ma'rifeti***
Bi-derdleri sohbetden her-dem süresüm gelür"

Hakk'ı tanıyan yalan söylemez:

"*Sofiyam halk içinde tesbih elümden gitmez*
Dilüm ma'rifet söyler gönlüm hiç kabul itmez"

Marifet, gönül hazinesidir:

---

239 S. Uludağ, a.g.e., s. 316-317.

"Şahum senün ışkun od'ı, düşdi gönül deryâsına
Aceblemen kaynayuban ma'rifetler bitdügini"

Gerçek ârif Hakk'ı bilen Hak'tan haber alan kişidir. Marifet gönül hazinesidir. Bu hazine aşk ile ele geçer. Marifeti söz ile dile getirmek bir kibir alâmetidir. Bunlar marifet yoksuludur:

"Üçüncüsi marifet can gönül gözin açar
Bak ma'nî sarâyına Arş'a degin yücesi"

"Kişi Hakk'ı bilmek gerek Hak haberin almak gerek
Zinde iken ölmek gerek varrup anda ölmez ola"

"Olmaz sözi dimezem ben ***marifet*** *ehline*
Zira disem inanmaz agacda bitdi karpuz"
"Söylerem ***ma'rifeti*** sâlûslanuram katı
Miskinlige dönmege gönlümden kibir gitmez"

Yunus'un sözleri, "**marifet makamı**"nda söylenmiş sözlerdir:

"Turmuş ma'rifet söyler erene Yunus Emre'm
Yol eriyle yoldadur yolsuza yoldaş degül"

Şimdi de Yunus Emre'nin marifet kapısındaki on makamı hakkında söylediklerine bakalım:

1. Fenâ-Bekâ

Fenâ: *"Kulun, varlığını Allah için ve Allah ile beraber görmesidir."*
Bekâ: *"Allah'ın varlığını kullukla ilgili hükümlerde görmek ve müşahâde etmek"*tir. Kul, bu makamda, kendinden ve sıfatlarından "**fâni**" olarak Hakk'ın sıfatları ile beraber "**bekâ**" olur.
Fenâ mertebeleri: "**Zikr**, **tefekkür** ve **riyâzât**"dır.
Fenâ, yerilen sıfatların düşmesi; bekâ övülen sıfatların kalmasıdır. İyi sıfat veya kötü sıfat'tan birisi mutlaka kulda bulunur. Biri giderse mutlaka diğeri gelir.
Fenanın üç derecesi vardır: İlki, **kulun kendi nefis ve sıfatlarından fenasıyla**, Hakk'ın **sıfatları ile kalması**; ikincisi, **kul'un Hakk'ı görmesiyle, Hakk'ın sıfatlarından da fenâ bulması**; üçüncüsü, **Hakk'ı görmekten de fenâ bulup Hakk'ın varlığı içinde yok olmasıdır**. Yunus şu ifadelerinde bu makama işaret etmektedir:

"Yunus cânunı berk it bildüklerini terk it
Fenâ olmayan sûret Şâh'ına vâsıl olmaz"

"Yunus Emre yok oldı küllî varı yok oldı
Andan artuk nesne yok kalman gümân içinde"

"Kaf tagı zerrem degül ay u güneş bana kul
Aslum Hak'dur şek degül mürşiddür Kur'an bana"

"Fenâ ol kim bulasın zevk-i vuslât
Bu sözüm düş midür sana yor indi"

Hz. Muhammed:

"Mü'min kulun kalbi Allah'ın arşı gibidir" buyuruyor. Kişi kalbini temiz, gönül evini Rabbıyla dolu ve bütün yaratıkları da gücünün yettiğince kendinden hoşnut kılmaktır. Rabb'a ancak bu vasıfları yerine getirince vuslata erebilir. Zira kul bu makamda kendinden ve sıfatlarından fâni olarak Hakk'ın sıfatlarıyla bâki olur. Yunus**, fenâ** olmadan **vuslatın** olmayacağını ifâde eder:

"Bu bir acayib hâldir bu hâle kimse irmez
Âlimler davî kılur veli degme göz görmez

İlm ile hikmet ile kimse irmez bu sırra
Bu bir acayib sırdur ilme kitaba sıgmaz

Âlem ilmin okuyan dört mezheb sırrun tuyan
Aciz kaldı bu yolda bu ışka el uramaz

Yunus cânunı berk it bildüklerüni terk it
Fenâ olmayan sûret şâhına vâsıl olmaz"

2. Sabr Sahibi Olmak

Sabretmek, Tanrı'ya ulaşmak, Tanrı'yı birlemek ve Tanrı'ya yakarmaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

"Ey iman edenler! sabredin (sabırda yardımlaşın), (düşman karşısında) sebat gösterin; (birbirinizle irtibatlı olun); (cihad için) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki başarıya erişebilesiniz"[240] âyetine dayanmaktadırlar.

Sabır: "**dayanmak, dayanıklıktır. Başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamak, kendine acındırmamaktır**".

Kul, karşılaştığı sıkıntı ve belâların verdiği üzüntüyü sadece Allah'a arz eder ve O'nun inâyetini ister. Şekvâ, şikâyeti Allah'a sunma, kazaya rıza gösterme hâline de aykırı düşmez. Fakirin sabır, zenginin şükür ehli olması lâzımdır. Sabır, musibetle karşılaşılan ilk anda bahis konusu olur. Sabır, haramlardan uzak kalmada ve dini

[240] Âl-i İmrân Suresi, a. 200.

emirlere uymada bahis konusu olur. Sabrın sonu selâmetdir. Sabr-ı cemil, yakınmadan ve sızlanmadan gösterilen sabır.[241]

– "**Allah, sabredenlerle beraberdir**."

Sabır, hakikatin sekizinci makamıdır. Zira "**Sabreden derviş muradına ermiştir**", "**Sabreden zafer kazanır**" sözlerinde "**sabr ehli**"nin, bu güzel huyu ile "**Vuslat**"a erişeceği ifade edilmiştir. Zira Allah u Teala: "**Sabır gösterenlere mukafaat vardır**" buyuruyor. Zira insanoğlunda sabr ile nefs mücadele halindedir. Ama sabredersen, daima zafere ulaşırsın. Yunus:

*"Miskin Yunus **sabr eylegil** bu dünyânun zahmetine*
Dürlü cefaya katlanur sen sultân'a iren kişi"

Kişiyi Allah'a ulaştıran hasletlerin başında "sabr" gelir. Yine insanı şeytana yaklaştıran da "sabırsızlık"tır:

*"Kimden öğüt istersem **sabır*** gösterür bana
***Sabrumun** perdesini muhabbet od'ı yakdı*

***Sabrıla** benüm işüm niçe varısar başa*
Şol dostumun nüvahtı cânuma cân bırakdı"

"Sabrıla kanaatı viribidüm bunlara
Kırkını bir gönlege kana'at kılan benem"

İslâm kültüründe "sabr" denince ilk akla gelen "**Hz. Eyyûb'un sabrı**"dır. Sırasıyla Hz. Yakub, Hz. Yusûf bunlar, "**sabr**"ın timsali, kısacası "**sabır taşı**"dırlar. Yunus bu sabır taşlarını,

*"Eyyub'layın **sabr eyle** Yakûb'layın çok agla*
Yusuf-sıfat sen dahı Kenân'a irişince"

Tabiî ki, sabır bir ölçüdür. Mecnun'un Leylâ'sına kavuşması da "**sabır**"la olmuştur.

Sabırla erik, helva olmuştur. Sabır amaca başarıyla ulaşmanın en öenemli unsurudur. Sabır çiledir, ama sonu bahtiyarlıktır. Sabır bekleyiştir, özlemdir, kurtuluştur. Sabr, makamdır.

3. Marifet Sahibi Olmak

Gerçek arif Hakk'ı bilen, Hak'tan haber alan kişidir. Marifet gönül hazinesidir. Bu hazine aşk ile ele geçer. Marifeti söz ile dile getirmek bir kibir alametidir. Bunlar marifet yoksuludur.

---

[241] S. Uludağ, a.g.e., s. 408.

Üçüncüsü marifet can gönül gözin açar
Bak ma'ni sarayına Arş'a değin yücesi

Kişi Hakk'ı bilmek gerek Hak haberin almak gerek
Bir sözi söylemek gerek kimse anı bilmez ola

Olmaz sözi dimezem ben marifet ehline
Zira disem inanmaz ağacda bitdi karpuz

Söylerem ma'feti saluslanuram katı
Miskinliğe dönmege gönlümden kibir gitmez

4. Vücud Makamını Bilmek

Vücud birbirine zıt, od, su, toprak ve yel'den ibaret olan "anasır-ı erbaa"nın terkibiyle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu zıt unsurların birbirlerine muhalefetinden nefsin süfli faaliyetleri ortaya çıkar. Dört unsurun her birinin asıllarına gitmesi ile yani teni terketmesiyle kişi fena'ya ulaşır. Fena'ya ulaşan kişinin vücudu ise asli varlığı olan cevher'e (nur) rücû eder. Bu görüş dolayısıyla tasavvufta insan-ı kamil'in vücudu kesretin tamamını bizatihi kendinde toplayan bir kül'dür. Yunus bu sırra vakıftır:

Ma'na bahrine talduk sırrını bulduk
İki cihan ser-te-ser cümle vücudda bulduk

Vücuddan gelmeyince kimse Hakk'ı bilmedi
Bu vücuddan gösterdi dost bize didarını

5. Cömert Olmak-Cimri Olmamak

Cömertlik, kazancını yalnız kendin için harcamadan ve israf etmeden, Allah yolunda fakirlere de yeterince dağıtmaktır. Çünkü bu servette yoksulların da hakkı vardır.

İnsanoğlu, kazancını Allah yolunda, insanlığına hayrına olmak kaydıyla cömert olmalıdır. "**Alan el değil, veren el**" olmalıdır. Gönül yapmalıdır. Kişi, hem varlığı ile hem de gönlü ile Allah rızası için "**cömert**" olmalıdır.

"Kazandugunı virüben yoksulları hoş görüben
Hak Hazretine varuban oddan o kurtulmak gerek"

Kendini ve malını Hak yolunda sebil etmektir. Allah'ın kendisine ikram eylemiş olduğu yemeklerden, giyimlerden bir şeyi sakınmamak, aksine Allah'ın rızasını kazanmak isteğiyle, O'nun yolunda bol bol vermektir.

Nitekim Kur'an'ı Kerim'de bu husus da:

"Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, ***yedi başak bitiren bir dâne*** *gibidir ki, her başakda yüz dâne vardır. Allah dilediğine daha da fazla verir. Allah geniştir, her şeyi bilir"*[242] buyuruyor.

Hakk'a vasıl olan kişi dünyevî kaygılardan kurtulur. Dolayısıyla mal, mülk gibi verilmesi nefse zor gelen şeyler Hak yolunda sebil edilmelidir:

"Her kim tarîka gire gerek mul terkin ura
Yola togrı can vire bu tarikat içinde

Ger togrı turmazısa mâl terkin urmazısa
Yola can virmezise tuymaz sohbet içinde"

"Kanı buldum niderem ben ayrugı
Yagmaya virdüm bugün dükkânımı"

Dünya terki, ibadetlerin başıdır. Dünya terki, cihan terki, bildiklerinin terki, vücut terki, iki cihan terki, mal terki, kendini terk gibi adlar verdiği bu makamda söylediği muhtelif şiirlerinde Yunus, dünyayı terk etmiştir:

"Cânum bu tene gireli nazarum yokdur altuna
Düşdüm ayaklar altına topraklayın tozar oldum"

"Dünyâyı elden bırak olmagıl Hak'dan ırak
Sermâye kendis'olmış varlıklar yuyanlara"

"'İbâdetler başıdur terk-i dünya
Eger mü'minisen ana inanasın"

Hz. Muhammed: "**Cömertlik Cennet'de bir ağaçtır, dalları dünyayı sarmıştır; onlara tutunanları Cennet'e sevk eder**." buyuruyor. Yunus Emre, kazandığın malından Tanrı için yoksullara vermek gerektiğini şöyle dile getiriyor.

"*Dünyeye gelen kişiler yola bile gelmek gerek* Ölümini anubânı dün ü gün aglamak gerek	***Kazandugınu*** *virüben yoksulları hoş görüben* *Hak Hazretine varuban oddan o kurtulmak gerek*
Bu dünye kahır evidür hem bâki degül fânidür *Aldanuban kalma buna tiz* ***tevbeye*** *gelmek gerek*	*Kur'an eydür ki* ***attaku*** *gine eydür ki* ***tazra'u*** *Kâhil olup oturmagıl tiz tevbeye gelmek gerek*
Geçüp gitmek diler isen ya düşmeyeyin dir isen Şol ***kazandıgun*** *malını Tanrıyıçün virmek gerek*	***Yunus'****un sözi şiirden amma aslı (dur) kitabdan* *Hadîs ile dibene key (bilgil) sâdık olmak gerek*"

[242] Bakara suresi, a.261.

6. Kibir ve Riya'dan Uzak Kalmak

Yunus'un eserlerinde en çok üzerinde durduğu ve insanlara öğütlediği şeyler; "*Kibirli ve riyakâr olmamak, mütevâzi olmak ve olduğu gibi görünmektir*. İşte Yunus, bu temel karakter unsurlarını izah etmek için, bilhassa "**ibâdetin" riya** ile ve gösteriş için yapılmasına hiç tahammül edemez. "İbadet ve taatlarıyla mağrur olanlara veya ibadetlerini sadece gösteriş için yapan iki yüzlülere şiddetle çatar. O'na göre bunların ibadetleri kendilerine put, taatleri de gözlerine perde olmuştur. İnsan saf ve sâdık olmalı, sana-bana göstermelik için ibadet etmemelidir. Allah herkesin halini en iyi bilendir.

"Dilerisen bu dünyâ şerrinden olasın emîn Terk eyle bu **kini** hırkaya gir dervîş yüri" "Egriligün koyasın togrı yola gelesîn **Kibr ü kin** çıkargıl erden nasib alasın" "Eger **kine** tutarısan gitdi senden îmân dahı Billâhi ol Tanrı hak'ı yokdur bu sözün yalanı" "Sen Hakk'a 'âşıkısan Hak sana kapu açar Ko **seni begenmegi** varlıgun evini yık" "**Kibr ü menidür** subaşı delim kişidür yoldaşı Sen olmagıl anun eşi buna uyan yoldan azar **Riya çökük** yirde durur key sakın oda buyurur İhlâs gelüp cümlesin yur Yunus yolı yavlak sezer"	"Kendözümü görürüm sallanabun yürürüm **Bugz u kibr ü 'adâvet** gönlümi almış benüm" "**Zevk ü riyâ** didükleri boynunı urmayınca ben Şâh-ı Kerim'e sıdkıla kanda bulısaram visâl" "**Yunus** miskin mestânesin sen seni gör ko bunlar Dünyâda riyâlu dirlik kişiye eyu ad degül" "Olmaz sözi dimezem ben **marifet** ehline Zira disem inanmaz agacda bitdi karpuz" (106/6) "Söylerem **ma'rifeti** sâlûslanuram katı Miskinlige dönmege gönlümden **kibir gitmez**"

7. Edeb Sahibi Olmak

Yunus Emre'nin en çok üzerinde durduğu kavramlardan biri de "**edeb**"dir. Edeb, hem "**hâyâ**" hem de "**erkân**" ile müterâdif kullanır. O'na göre "**din** ve **imân**" sahibi hatta insan olabilmek için edebli olmak gerekir. İmân'ın da İbâdetin de, tasavvufunda aslı "**edeb**"dir. Çünkü Hz. Muhammed:

"**Hayâ imandandır**" buyurmuştur. **Tarikat** yolunda **marifet makamında** ancak "**edeb-erkan**" bilerek yürümek mümkündür. Çünkü istediğine ulaşmak isteyen, ancak "edeb-erkan" ile ulaşır. Mahrum kalan da, ancak "**saygı ve edebi**" terk ettiği için mahrum kalır.

Hz. Muhammed de: "**Edeb, aklın dış şekli ve dış görünüşüdür**." buyurur.

Hz. Ali buyurur ki: "**Mal ve soy ile bir şeref olmaz. Şeref ancak bilgi ve edeb iledir**."

"Edeb", iyi terbiye, zariflik, uysallık... demektir. Şairimiz şiirlerinde bu mefhuma sık sık baş vurur.

"Şîrîn hulklar eylegil tatlı sözler söylegil"

İnsana vacib olan "**hoş hulk ile ameldir**":

"Evvel bize vâcib budur hoş hulkıla amel gerek
İslâm adı okınacak yoldaşumuz imân gerek"

İnsan iyilikle, yüceliklere ulaşır. (303/3) Eğriler Hakk'a varamaz. Eğriler eğrilerle, doğrular doğrularla değerlendirilir:

"Egriler egril ile togrular togrular ile
Yalanı yalan seçer gammazlar gammaz ile"

Yunus ki, alçak gönüllü olmayı bir şeref sayar;

*"**Toprak** eyle yüzüni mükinle iy Yunus*
Cümlesinden ziyâde erün ikrârı gerek"

"Yunus Emre kendözün topraga urgıl yüzin
Ma'şukaya yaraşur bir miskînligüm vardur"

"Eyidün Yunus'a tursun yüzini topraga sürsün
Ögüdin kendüye virsün okudugun dutsın dimiş"

"Yunus Emre'm aç gözün toprak eyleyil yüzün
Sana dahi diyeler cigeri biryan kanı"

Kibr ise dinimize şiddetle kınanan ve haram kılınan bir unsur iken tasavvufta ise, daha şiddetle kınanan bir unsur olmuştur;

"Eğriligün koyasın togrı yola gelesin
Kibr ü kini çıkargıl erden nasîb alasın"

Edeb, riyaya gönülleri kapatmıştır:

"Riyâ çökük yirde durur key sakın oda buyurur
İhlâs gelüp cümlesin yur Yunus yolı yavlak sezer"

Edeb, ruh estetiğidir, kişinin kendisini bilmesidir ve güzelliktir.

8. Dervişliği Kabul Etmek

Yunus'a göre derviş; "su ve topraktan yeşeren bir ağaç misâlidir". Onun yaprağı, dertlilere derman, gölgesi kutludur. Bu ağacın budağındaki meyveler ili ve şehri besler.

Dervişlik didükleri hırkayla tâc degül
Gönlin derviş eyleyen hırkaya muhtâç degül

Her kime kim dervişlik bağışlana
Kalbi gide pak ola gümüşlene

Nefesinden misk ile anber tüte
Budağında il ü şar yemişlene

diyen Yunus, bu makama herkesi lâyık görmez. Riyâ ile bu yola girilmez. Bu yol aşk yoludur.

Bu dervişlik yoluna aşk ile gelen gelsin
Ya dervişlik neydügin bin zere duyan gelsin

Melamet elbisesini giyen, "ilm-i bâtın" dan konuşan dervişler, Yunus'un can dostlarıdır. Gönül dostu bir dervişin evine gelmesi, Yunus'u sevindirir:

İşidün iy yarenler eve dervişler geldi
İlm-i bâtından öter eve dervişler geldi

9. Hased ve Kin'den arınmak

Yunus, bütün insanların saf ve riyasız, "**toprak gibi mütevâzı**" olmasını istediği gibi, onların "***hasûd ve kindar***" olmamasını da istemektedir. Tarikat yoluna girmenin bir şartı da budur.

"Ana durur bahl ü hased key mübâriz durur gayet
Kökini kaz yabana at fârig otur iy gam-güzâr"

10. Dünyayı Terk-Ahireti Seçmek

Terk, *bırakmaktır.* Mutasavvıflar *mârifet makamına* gelebilmek için tevhid yoluyla nefislerini tezkiye ederler. Bunu gerçekleştirirken mutasavvıf dört makam yaşar. Bunlar da:

a. Terk-i dünya: *Zâhid,* bütün malı mülkü, dünyâ nimetlerini ahiret için terk eder. "*El kâr'da, dil yar'da olma hali*"dir. Yoksa bazılarının anladığı gibi her şeyden *el etek çekmek değildir.* Dünya terkini *Niyâz-i Mısrî* bir beyitinde şöyle anlatır.

Göz, kulak, dil kapılarını bağla muhkem bir zaman
Ola kim Hakk'tan yana gönülden ana feth-i bâb.[243]

b. Terk-i ukbâ: Mutasavvıf, hûrî ve gılman (cennetteki hûrîler), Kevser, kısacası öldükten sonra vaad edilen bütün isteklerden vazgeçer. Mutasavıfa göre Cennet, *ilâhî cemâli* görmektir.

---

[243] *Mutasavvıfın;* ***gönül kapısını*** açmak için gözünü, kulağını, gönlünü bağlaması gerekir. Ancak bu şekilde ***gönül kapısı*** açılır ve bazı sırlara vâkıf olur.

c. Terk-i hesti: Hem dünya, hem de ukbâ terkini gerçekleştirmektir. *Niyâz-i Mısrî;*

Geçmek ister gönlüm mülk-i fenâ'dan
Geçelim âşıklar Mevlâ derdinden.

beyitiyle bu makamdaki hâli anlatır.

d. Terk-i terk: Bu makamda mutasavvuf; dünya, *ukbâ ve hesti'yi* gerçekleştirdiği gibi vücudunu dahi terk etmiştir.

Terket Niyâzi seni bulanda ol sultanı[244]
Her kim canından geçer ol vâsıl-ı yardur.

Âhireti Seçmek ise; Sofînin âhireti seçmesi bütün dünya işlerinden alâkayı kesip takvâ yoluna girmesiyle mümkündür. Bu geçiş tam manasıyla Hakk'a yönelişi temsil eder.

Âhiret, dünyadan sonraki nihayetsiz âlemdir. Bu âlem kıyamet gününden sonra başlayacak ve bitip tükenmez halde devam edecektir.

Âhiretin vukûu, Kur'an-ı Kerim'deki âyetler ve Hz. Muhammed'in hadisleriyle sabittir. Diğer bütün peygamberler de bu hakîkati ümmetlerine bildirmişlerdir. Ahirete iman, Amentü'nün altıncı şartıdır. Sofîlerin ahireti seçmesi günlük dünyevî mesuliyetlerden nefsi alıkoyup bütün amellerini âhiret günü için hazırlamalarıdır. Âhireti seçmek tamamen ibâdetle meşgul olup halkla olan ilgiyi kesmek şeklinde algılanmamalıdır. Büyük sofîler; "*Halkla birlikteyken Hakk'la olmayı*" salık vermişlerdir.

Elbetteki âhiret olayı olunca ilk akla gelen de Cennet ve Cehennem'dir. *Azziüddin Nesefi*, tüm iyi şeylerin Cennet, tüm kötü şeylerin Cehennem olduğunu söyler. Tasavvufi anlamda Cennet muvafakat, cehennem muhalefettir. İnsanoğlu dünyada yaşadığı müddetçe iki zıtlık arasındadır. İki zıt kutup arasında bir *seyr ü sefer* halindedir. İyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış, tek-çok gibi zıtlıklar, sürekli birbirleri ile çatışırlarken insan zihni de bu çatışmadan nasibini alır. Ancak, iyiyi seçmek ahirete hazırlıktır.

Ahmed Yesevî de hikmetlerinin çoğunda insanlara iyi ve güzeli seçmeye yönelik mesaj veri*rken;*

"*Cennet Cehennem savaşır savaşmakta beyan var*
Cehennem der; "Ben üstünem bende Firavun Haman var"

Cennet der ki: "Ben üstün mü'min kullar bende var
Mü'minler önünde türlü nimet elvan var"

mısralarında yer aldığı bu münazarada, *iyi-kötü, güzel-çirkin, ahlâk-ahlâksızlık, münafık-zakir, bî-namaz-namazlı* gibi dinî unsurlar ve gayri dinî unsurlar çarpışır adeta. Herkes yerini almıştır.

---

[244] Seni; nefis demektir.

"Cehennem o an dik durdu Cennet'e özür kıldı
Kul Hace Ahmed ne bildi, bildirici Yezdan var"

mısrâlarından da anlaşılacağı üzere, iyinin, Cennet'in galibiyetiyle münazara biter. İyilik, garip, yetim, fakir hakkı sormaktır.

Demek oluyor ki dünya terki, ibadetlerin başıdır. Dünya terki, cihan terki, bildiklerinin terki, vücud terki, iki cihan terki, mal terki, kendini terk gibi adlar verdiği bu makamda söylediği muhtelif şiirlerinde Yunus, dünyayı terk etmiştir:

Canum bu tene gireli nazarum yokdur altuna
Düşdüm ayaklar altına topraklayın tozar oldum

Dünyayı elden bırak olmagıl Hak'dan ırak
Sermaye kendisi olmış varlıklar yuyanlara

İbadetler başıdur terk-i dünya
Eger mü'minisen ana inanasın

D. HAKİKAT'TA BULUNAN ON MAKAM

Hakikat, "Gerçek, var olduğu kesin ve açık olarak bilinen şey, bir şeyi o şey yapan husus, mahiyet. Hakikat ıstılah olarak:

a. Hakk'ın Sâlikten vasıflarını alarak, yerine kendi vasıflarını koyması. Zira kul ile kulda ve kuldan faaliyette bulunan odur. O'ndan başka hakikî fâil yokdur.

b. **Hakikat**, "**tasavvuf**" anlamına da gelir. Hakikat ilmi, tasavvuf, şeriat ilmi fıkıhtır. Hakikat'le şeriat bir paranın iki yüzü gibidir. Hakikatsız (özsüz, anlamsız) şeriat makbul değildir, Şeriat'sız Hakikat ise bâtıldır. İkisi arasında tam bir uyum vardır. Şeriat-Tarikat-Marifet-Hakikat dört kapıdır. Şeriat bir ağaç, hakikat onun meyvesidir.

c. Hz. Âdem'den kıyamete kadar değişmeyen hükümlere de "**Hakikat**" denir.[245] Hakikat, Yunus'da şeriatın batınî yüzüdür. Şeriat ise zâhiri görünümüdür. Her ikisi bir bütündür. Hakikat derya, şeriat gemi'dir. Fakat hakikat makamına ulaşabilmek için gemiden çıkıp denize dalmak gerekir.

"Hakikat bir denizdür Şerîat'dur gemisi
Çoklar gemiden çıkup denize talmadılar"

Hakikat, bir sırdır. Bu sırrı söylemek olmaz. Bu sırrı çözmek gerek. Bunu herkes çözemez. Bu sırrı, ehli çözer. Bu sır da ancak aşk deryasında çözülebilir. O da sadece deryaya gemi ile çıkmak değildir. O deryada çok nimetler vardır. Ancak gemiden

[245] S. Uludağ, a.g.e., s. 201-202.

çıkıp deryaya dalmak gerekir. Dalmak için de "dalgıç" olmak lâzımdır. Dalgıç olmayanlar deryada boğulur, kalır. Hazineye ulaşabilmek için gemi-dalgıç ve derya lâzım. Yani, bakış lâzımdır. Bu bakış zâhiri ve batınî olur. Meselâ, insanoğlu şeriat gözüyle bakarsa düşmanı dışarıda arar. Hakikat gözüyle bakarsa, gerçek düşmanı içeride kendi nefsinde bulur.

"Hakîkat'e bakarısan nefsün sana düşman yiter
Var imdi ol nefsünile vuruş-tokuş savaş yüri"

Hakikat, makamı bir şehirdir. Bu şehrin yedi kapısı vardır. Bu kapılar "**yedi nefis mertebesi**"ne işaretdir. Bu kapılarda duranların kimler olduğu ve hangi nefis mertebesini temsil ettiği görülmektedir:

"*Hakîkatdür Hak şârı yedidir kapuları* *Dergâhında yüz dürlü gerek kudret göresin* ***Evvelki kapusında*** *bir kişi durur anda* *Sana eydur teslîm ol gel miskînlik bulasın* İkinci kapısında *iki arslan vardur anda* *Niçeleri korkutmış olmasın kim korkasın* Üçünci kapusında üç evren vardur anda *Sana hamle iderler olmasun kim dönesin* ***Dördünci kapusunda*** dört pîrler vardur anda *Bu söz sana rumûzdur gör kim delil bulasın* ***Beşinci kapusında*** *biş ruhbân vardur anda* *Dürlü metâclar satar olmasun kim alasın*	***Altıncı kapısunda*** *bir Hûr oturur anda* *Sana eydur gel berü olmasın kim varasın* Çün kim anda varasın ol Hûriyi alasın *Bir vâyeden ötürü yoldan mahrûm kalasın* ***Yedinci kapısunda*** *yidiler otırur anda* *Sana kurtuldun dirler gir dost yüzin göresin* Çün içerü giresin dost yüzüni göresin *Ene'l Hak şerbetini dost elinden içesin* Şu didigüm keleci vücûttan taşra degül *Tefekkür kılur ısan cümle sende bulasın* ***Yunus*** işbu sözleri Hak varlıgından eydur İsterisen kânını mîskînlerde bulasın"

Hakikat, öyle basit sözlerle anlaşılmaz. Onun ilmini bilen ancak anlayabilir. Hakikat'ın manası şerh ile bilinmez. Zira hakikat bir denizdir. Şeriat gemidir. Çokları bu gemiden inip de denize dalamadılar. Dört kitabı da tefsir edenler, onları gereği gibi anlayamadılar.

"*Hakîkatin manîsin şerh ile bilmediler* *Erenler bu dirligi riyâ dirilmediler* *Hakîkat bir denizdür şerc*îatdür gemisi Çoklar gemiden çıkup denize talmadılar *Bular geldi tapuya şerc*îat tutdı turur İçeri girübeine varın bilmediler	Şerîat oglanları bahis da*cvî kılurlar* *Hakîkat erenleri dacvîye kalmadılar* *Dört kitabı şerh eden* câsîdür hakîkatde *Zirâ tefsîr okuyup ma'nîsin bilmediler* ***Yunus*** *ödünü sıdır bu yola geldinise* Ödleri sıdmayanlar bu yola gelmediler"

Hakikat ehlinde ikilik yoktur. Bu makamda bulunan biri iyilikle kötülüğün hayır ve şerri, kahr ile lütfu, ceza ile mükafatı bir görür.

"Her kim hakîkat süre kahr lütfı bir göre
İş açа togrı dura bu hakîkat içinde

Ger togrı turmazısa yolına ırmazısa
Kahrı hoş görmezise adı yok ad içinde

Anın degül hakîkat ol devlet ol nasîhat
Evvel âhir âkıbet bulunca mât içinde"

Şimdi sırası ile Yunus Emre'de Hakikat'ın **on makamının** hangi beyitlerde geçtiğini kısaca ele alalım:

1. Tevâzu Sahibi Olmak

Kulun, diğer yaratıklar arasında toprak gibi (mütevazi olması, bir kişinin incitmesinden incinmemesi; aksine, kendine rastlayan her şeyi Allah'tan bilmesi ve o başına gelen musibetlerin tümüne rıza göstermesi, istemesini (iradesini) Allah u Teala'ya terk ve havale etmesi ve dilemek (meriyyet) ve istemeyi (irade) sadece, Allah'a ait bilmesidir. Çünkü Allah'u Teala dilediğini ister ve istediği şekilde hükmeder.[246]

Tevazu, tasavvufun temel taşlarındandır. Bilindiği gibi tasavvuf, gurur ve kibir düşmanıdır. Tevazu, tasavvufun "edeb kapısı"dır. Tevazu, şeytan ameli olan kibr'in zıttıdır. Şeytan, kibrinden dolayı Âdem'e (a.m.) secde etmemiş, dolayısıyla cehennemlik olmuştur. Bu sebeble kibir, mutasavvıflarca hiç hoş karşılanmaz. Buna mukabil tevazu insanı yüceltir. Yunus, Allah'tan korkuyorsan; "**alçak olgıl kamudan**" der.

"Korkarısan sen Tamu'dan gel alçak olgıl kamudan
Ol güni ince (sıratdan bil) kamular geçmek gerek"

"İy bana eyü diyen benem kamudan kemter
Şöyle mücrimem yolda mücrimler benden server"

İslâm dini, insanlar arasında kardeşliğin tesisinde "tevâzu sahibi" olmayı da emreder. Alçak gönüllü olmak gerek. Tıpkı Hz. Muhammed'in "Cennet anaların ayakları altındadır" buyurduğu "toprak" gibi mütevazi verimli, hoşgörülü olmak gerekir. bunun zıddı, "tekebbür"dür. Yani insanoğlu, ateş gibi baş çekip yakacağına, "toprak gibi" verimli bereketli olmalıdır. Tevâzu sahibi kişi, güzel huylu olur.

---

[246] E Coşan, a.g.e., s. 119-120.

"*Yunus Emre kendözün topraga urgıl yüzun Ma'şûkaya yaraşur bir miskînliğüm vardur*"	"*Toprak eyle yüzüni miskînlere iy Yunus Cümlesinden ziyâde erün ikrârı gerek*"
"*Eyidün Yunus'a tursun yüzini topraga sürsün* Ögüdin kendüye virsün okudugın dutsun dimiş"	"*Dünyadan gönlini çeke eli ile arpa eke Unına yarı kül kata güneşde kurutmak gerek*"
"***Yunus Emre'm*** aç gözün toprak eylegil yüzün *Sana dahı diyeler cigeri biryân kanı*"	"*Miskîn Yunus erenlere tekebbür olma toprak ol Toprakda biter* küllîsi gülistânı toprak bana"

2. Kimseyi İncitmemek

Yaratıklardan hiçbirine zarar vermemek ve onları ondan cefâ görmemeleridir. Nitekim Hz. Muhammed:

"Müslüman, diğer müslümanların kendisinin elinden ve dilinden zarar görmedikleri kimsedir" buyuruyor.

Bilindiği gibi, bir insanın diğer bir insanla veya herhangi bir canlıya zarar vermesi, incitmesi İslâm Dini'nde haram kılınmıştır. Tasavvuf da, dinin bu bakış açısını, kendisine "mihenk taşı" olarak kabul etmiştir.

Ayrıca tasavvuftaki, gönül-kâbe münasebetiyle insana ve onun gönlüne hususî bir kıymet isnat edilmiştir. Bundan dolayıdır ki, *"gönül kırmak"* olayına çok sert bakılmıştır. Bu hususda Yunus:

"Bir kez gönül yıkdunısa bu kıldugun namâz degül
Yitmiş iki millet dahı elin yüzin yumaz degül"

Ve hatta bu kişiden kendisine karşı oldukça büyük kötülükler gelmiş olsa bile yine de o kişiye kötülükle mukabele edilmemelidir, demiştir. Yunus bu hoşgörüyü de şu şekilde dile getirmiştir:

"Her kim bizi yerer ise Hak dilegin virsün ana
Urmaklıga kasd idenün düşem öpem ayagını

Her kim bize taş atarısa güller nisar olsun ana
Çırâguma kasd idenün Hak yandursun çıragını"

3. Sır Sahibi Olmak

Kulun kendisinden sadır olan kerâmetleri gizlemesidir. Nitekim sofiler bu hususu Kur'an-ı Kerim'in:

"De ki; içinizdekileri gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah her şeye kâdirdir[247]" ayetine dayandırmaktadırlar.

[247] Âli İmran Suresi, a. 29.

Zira sır, Allah'ın zatı ile alâkalı bir kavramdır. Bu kavramın anlaşılması hal ve zevkle mümkündür. Bu hâl ise, dile gelmez, ilme kitaba sığmaz:

"Âşıklarun hâlini caşık olanlar bilür
Işk bir gizlü hazinedür gizlü gerekdür esrâr

Korkaram söylemege şerî'at edebinden
Yohsa eydeydüm sana daha ayruksı haber"

"Yunus sen bir olgıl gönülde sır olgıl
Ki dervîş olanlar bu sırdan tuyalar"

Bu sırrı saklayanlar seyr ü sulûk sahibi manevî yolculuğun yolcularıdırlar. Zira bunlar seyr ü sülûk esnasında hâlden hâle geçer, nefislerini gerçek manada terbiye eder, ölmeden önce nefislerini öldürür ve Allah'ın iltifatına mazhar olurlar. Böylece Allah dostu olan bu sâliklere, elbetteki Allah tarafından bazı imtiyazlar, kerâmetler verilir, fakat bunlar bu hâlleri asla açıklayamazlar. Açıkladıkları an bu sırlar tamamen yok olur. Zira Yunus, bu sırları ifşa edenleri fenâ halde hırpalar.

"Kerametüm var diyen halka sâlusluk satar
Nefsin müslüman itsün varısa kerameti"

Böylece kerametleriyle öğünen kişilere, önce kendi nefsini ıslah etmesini tavsiye eder.

4. Seyr-i Sülûk Sahibi Olmak

İyi ve olgun insanların yoludur. Kulun, sohbet esnasında doğruyu söylemesi, mürşidine uymasıdır. Allah'a ulaşmak için de ahlâkını güzelleştirmesidir. Hz. Muhammed'in ahlâkı üzre olmasıdır. Zira **Hz. Muhammed:**

"Ben mekârım-ı ahlâkı tamamlamak için gönderildim" buyurmuştur. Bu sülûk esnasında birtakım haller yaşanır, makamlardan geçilir. Bu makamlar, Allah ile Sâlik arasında bir sırdır. Bu manevî yolculuğu **Yunus**[248]**,**

"Yol iletmek, sulük seyretmek, kanatlanıp kuş olup uçmak, yolca yürümek, sefer kılmak, nefsi tasfiye etmek, Hakk'a yol vermek, dost yoluna..." vb. gibi kavramlarla aşağıdaki şekilde ifade eder:

---

[248] Duran, Hamiye. "Yunus'ta Sülûk Sistemi". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi S.4, Ağustos 1997, s.12-15.

"*Ya sevgil dünya dutgıl yâ gelgil yol iletgil* İki davcî bir ma'nî bu yolda sıgmaz dirler"	"*Yalan degildür sözüm bak yüzüme aç gözün* *Dah örtülmedi izüm uş yoldan urup geldüm*"
"*Sülûk seyir iden ışkun erine* *Niçe mezheb olur dînden içerü*"	"***Dosta gidenin yolı*** gönül içinden geçer *Bir amel eylemedüm gireyüdüm gönüle*
"*Kurıyuduk yaş olduk ayagıduk* baş olduk Kanatlanduk kuş olduk uçduk elhamdulillah"	"***Dosta giden kişiler*** *unıdur kendözüni* *Ben nereye varursam beni ileden bile*"
"*Niçe selâtinler zebûn olur 'ışk elinden* *Her kim bu* ***yola düşerse*** *ol bu yola yavaş gelür*"	"*Anı bana sorarısan* yönüm dosttan yana *benüm* *Her ne hâlde yüririsem mihrüm arta durur günde*"
"*Sefer kılsam bana yoldaş olursın* *Karar itsem yine sensiz turılmaz*"	"*Taallukdan üzüşdüm* ***ol dostdan yana*** uçdum *Işk dîvânına düşdüm divânum yağma olsun*"
"*Cümle* ***Hakk'a yol vardılar*** *sabrıla Hakk'a irdiler* *Işkun aslı od'dan durur sabrumıla olmaz benüm*"	"*Yoldaş olalum ikimüz gel dosta gidelüm gönül* *Hâldaş olalum ikimüz gel dosta gidelüm gönül*
Uçtun bir hoş yire kondum *bu dünyayı bâki sandum* İy yârânlar ben usandum kondum gine göçer oldum"	*Gel gidelüm cân turmadın sûret terkini urmadan* *Araya düşmân girmedin gel dosta gidelüm gönül*
"***Dört mezhebün 'âşıkıyam yidi mezhep geçdi*** cânum *Kogıl beni söyletmegil bu yollarda uyanayın*"	*Gel gidelüm kalma ırak dost için kılalum yarak* Şeyhüm katındadur durak gel dosta gidelüm gönül
"*Bu yidisinden birisi eksük olursa olmaya* *Birisi eksük gerekmez bu* ***sarp yola varanlara***"	*Terk idelüm il ü şarı dost için kılalum zârı* *Ele getirelüm yârı gel dosta gidelüm gönül*
"***Yunus*** *beşâret sana gel dirler dosttan yana* ***Külli şey'in yerciu ilâ aslih*** söz aslıdur"	*Bu dünyaya kalmayalum fânîdür aldanmayalum* *Bir iken ayrılmayalum gel dosta gidelüm gönül*
"***Togrı yola gitdün*** *ise er etegin tutdunısa* *Bir hayır da itdünise birine bindür az degül*"	*Biz bu cihândan göçelüm* ***ol dost iline uçalum*** *Arzu hevâdan geçelüm* ***gel dôsta gidelüm*** gönül
"*Anladum kendü hâlumı* ***gözledüm togru yolumı*** *Tutdum ulular etegin hazret'e ben yitdüm ahî*"	*Kılaguz olgıl sen bana gönülelim* ***dosttan yana*** *Bakmayalım öne-sona* ***gel dosta gidelüm*** gönül
Çün dosta gider yolum mülk-i ezeldür ilüm *Hakk'dan söyler bu dilüm ne kul ne sultân bana*"	*Bu dünya olmaz pâyidâr aç gözini cânun uyar* *Olgıl bana yoldaş u yâr gel dôsta gidelüm gönül*
"*Yalan degildür sözüm bak yüzüme aç gözün* *Dah örtülmedi izüm uş yoldan urup geldüm*"	Ölüm haberi gelmedin ecel yakamuz almadın *'Azrâil hamle kılmadın gel dosta gidelüm gönül*
"***Dosta gidenin yolı*** gönül içinden geçer *Bir amel eylemedüm gireyüdüm gönüle*	*Girçek erene varalum Hakk'un haberin soralum* *Yunus Emre'yi alalum gel dosta gidelüm gönül*"
"***Dosta giden kişiler*** *unıdur kendözüni* *Ben nereye varursam beni ileden bile*"	

Yukarıdaki beyitlerde Yunus, sâlik'i çeşitli mecazî ifadelerle anlatmağa çalışmaktadır.

Sulûk ise, Yunus'da "sufilerin miracı", manevî bir yolculuk, mânevî bir hâl, mürşid-i kâmil'in kılavuzluğunda gidilen yol vb.'dir.

> *"Gel imdi hicâbun aç senden ayrıl sana kaç*
> *Sende bulasın mira'c sana gelür cümle yol"*

"Erenerden etek tutan menzil olub Hakk'a yiten
Muhammed nûrına batan ol dünyaya kalmayandur"

Seyr ü Sülûk, Kur'an-ı Kerim'in
"Biz O'ndan geldik, yine O'na döneceğiz" âyetinin mâzi ve istikbali bir noktada birleştiren yolculuğudur.

Netice olarak deriz ki, seyr ü sülûk'tan gaye, Allah'a vasıl olmak için ahlâkı güzelleştirmektir. Sülûk esnasında birtakım haller yaşanır, makamlardan geçilir. Bu hâller, Allah ile sâlik arasında bir sırdır. Bu manevî yolculuğu Yunus, yol iletmek, sulûk seyretmek, kanatlanıp uçmak, yolca yürümek, sefer kılmak, Hakk'a yol varmak gibi kavramlarla ifade eder:

*"**Levh ü kalem**'de yazılan tertib-i tevhid okuram*
İlm-i ledün seyr ü sülûk güftâr iden gelsün beri"

"Kesildi nefs başı öldi fısk ü fesâd işler kaldı
Hak'dan bana nazar oldı kanatlandum uçar oldum"

"Ben bende seyr ideriken caceb sırra irdüm ahî
Bir siz dahı sizde görün dostı bende gördüm ahî"

Seyr ü sülûk makamının "ilahî aşk şarâbı" öyle tatlıdır ki, içen bir daha içmek ister:

"Bir kuş olup uçmak gerek bir kenara geçmek gerek
Bir şerbetten içmek gerek içenler ayılmaz ola"

Allah'a giden bu yol, o kadar ince ve o kadar dar ki, oradan sadece sâlih kullar, sâlikler geçebilir. Yunus'un da dediği gibi:

"Erenlerin yolları inceden inceyimiş
Süleyman'la yol kesen şol bir karıncayımış"

Demek ki vuslat yolunda yürüyebilmek için, sabrı ebedî refik, Şeytanı (nefsî) ebedî düşman bilmek gerekir.

5. Dört Kapı Kırk Makama Göre Amel Etmek

Vuslat talebinde bulunan talib, bu dört makamı bilir ve ona göre amel kılarsa dervişlik ona helaldir. Aksi halde bu talep ona haramdır. Ve o kişi de tarikatte cahildir:

Sualüm var tapuna iy dervişler ecesi Meşayıh ne buyurur yol haberi niçesi	Bu Şeriat güç olur Tarikat yokuş olur Marifet sarplık durur hakikat'dür yücesi
Virgil su'ale cevab tutalum olsun sevâb Şu'le kime gösterür ışk evinün bacası	Dervişün dört yanında dört ulu kapu gerek Kancaru bakarısa gündüz ola gicesi
Evvel kapu şeri'at emr ü nehyi bildürür Yuya günahlarını her bir Kur'an hecesi	Ana iren dervişe iki cihan keşf olur Anun sıfatın öger ol hocalar hocası
İkincisi tarikat kulluga bil baglaya Yolı togrı varanı yarlıgaya hocası	Dört hal içinde derviş gerek siyaset çeke Menzile irmez kalur ol eri yuvacası
Üçüncüsi marifet can gönül gözin açar Bak ma'ni sarayına Arş'a degin yücesi	Dört kapudur kırk makam yüz altmış menzili var Ana irene açılur vilayet derecesi
Dördüncüsi hakikat ere eksük bakmaya Bayram ola gündüzi Kadir ola gicesi	

6. Hayır Sahibi Olmak

Yunus'a göre kişi; Allah rızası için kendini ve malını Hakk Yoluna sebil etmesi gerekir. Yani kişinin Hakk'a vasıl olması için dünyevi kayıtlardan da kurtulması gerekir. Dolayısıyla mal, mülk gibi verilmesi nefse zor gelen şeyler Hak yolunda sebil edilmelidir.

Her kim tarika gire gerek mal terkin ura
Yola toğrı can vire bu tarikat içinde

Ger toğrı turmazısa mal terkin urmazısa
Yola can virmezise tuymaz sohbet içinde

Kanı buldum niderem ben ayruğı
Yağmaya virdüm bugün dükkânımı

7. Zühd Sahibi Olmak

Allah ü Tâala bir âyet-i kerimesinde:

"*De ki dünyanın zevki azdır, ahret ise sakınanlar için daha hayırlıdır*"[249] buyurur. Mutasavvıflar bu ve benzeri âyetleri kulun kendi isteği ile ve kendini zorlayarak helali bile terk etmesi, ihtiyacı olduğundan fazlasını da istememesi, kısmetine razı olması, şeklinde yorumlayarak dünyayı kendi hâline bırakmış, kaybettiğine üzülmemiş, bulduğuna da sevinmemiştir.

Buna göre bir Zâhid'de üç haslet bulunmalıdır: Ellerini maldan mülkten çekmek; nefsini helalden bile nezih tutmak; ayıracak vakti kalmadığından dünyayı unutmak[250].

---

249 Nisâ Suresi, a. 77.
250 İmam el Haris b. Esed el Muhasibi, Selefî Tasavvuf, (Terc. Faruk Beşer), Risâle yay., İst. 1990, s. 50.

Yunus zühd'ü üç makamda ele alır. O'na göre: Zâhidin zühdü; sâlikin zühdü ve kâmilin zühdü olmak üzere zühdün üç makamı vardır. Allah'ın menettiklerinden kaçınmak; avamın zühdüdür. Hâlbuki Ârifler Allah'tan başka her şeyi terkedendir:

Zahidin zühdü:

"Zâhidin zühdüyle Cennet makâmı olur
Mâsivânın küllîsi zindânıdur câşıklarun"

Sâlikin zühdü:

"Zühdile çok istedük hiç müyesser olmadı
Terk idüben küllisin gümânı yagmaya virdük"

Kâmil insanın zühdü:

"Bir süret gördi gözüm secdeye vardı yüzüm
Yıkıldı tertîblerüm zühdümi mât eyledi"

Zühdin de muhtelif menzilleri vardır. Buna göre:

8. Zikr Sahibi Olmak

Allah Teala: *"Zikredin ki, zikredeyim"*[251] benzeri olarak Kur'an'da 70 surede **zikri** emretmektedir. Esas gayesi zikirle, salikin Allah'ı düşünmesi ve düşündürmesidir. Zikir aynı zamanda tarikatlerin esasını teşkil eder.

Yunus, bu kavram için "Allah demek", "Dost adını eyitmek / kığırmak", "Hak Çalab'ın zikrini itmek", "Ma'şûk'u zikr itmek, "Tesbih" ifadelerini kullanmaktdır:

"İnanmayan gel sinüme dost adını eyit kıgır
Kefen tonın pâre kılup topragumdan turu gelem"

"Gördüm gögin meleklerin her biri bir cünbişdedür
Hak Çalab'un zikrin ider İncil ü hem Kur'an benem"

"Namâzı kıl zikr eyle elün götür şükr eyle
Ölecegün fikr eyle tur irte namazına"

"Bir kez yüzün gören senün cömrünce hiç unutmaya
Tesbîhi sensin dilinde ayruk nesne eyitmeye"

Yunus beyitlerinde, zikr'in, her zaman ve her yerde yapılacağını da bildirir. Bu zikrin gecesi, gündüzü olmaz. Mekân içinde ayrı bir husus yoktur. İnsan, Allah'ı zikredeceğinde, her yer ve her zaman da bu görevi yapabilir.

---

[251] Bakara Suresi, a. 152.

"Gündüz olalum sâim gice olalum kâim
Allah diyelüm dâim, Allah görelüm neyler"

9. İlm-i Ledünni Bilmek

İlm-i ledün, "**Hakk'ın katından gelen bilgi, kalp gözüyle gözlemde bulunmak**"dır. Kur'an-ı Kerim'deki: "**Derken, kullarımızdan bir kul buldular ki, ona katımızda bir rahmet (vahiy ve peygamberlik) vermiş, yine O'na biz kendi tarafımızdan bir ilim (ilm-i ledun) öğretmiştik**"[252] âyetine dayanmaktadırlar.

Mutasavvıflar, bütün ilimlerin Allah katından geldiğine inanırlar. Ancak şer'i ve zâhiri ilimler Melek ve Resuller aracılığı ile gelir. İlham ise, aracısız olarak doğrudan Hak'dan gelir. Onun için ilhama "ilm-i ledun" denilmiştir. Bu ilim, kişiye özgü mahrem bir bilgidir.[253]

Tasavvufta, Allah'ın iltifatına mazhar olan ve Allah'ın dostu olan kişilerin "**kalp gözü**" açıktır. Onlar normal insanlardan farklıdır. Zira onlar "**nefs**" olayını tamamen yok etmişler ve bütün olaylara "**ilâhî aşk penceresi**"nden "**Dost yüzüne**" Allah'a bakmağa başlamışlardır.

"Dost yüzine bakmaga key safâ nazar gerek *Dost ile bilişmege cân gözi bîdâr gerek*	*Terk eyle kıl u kâli dosta virgil mecâli* *Yoklukdadur visâli kamudan güzer gerek*
'İzz ü nâzdan geçüben tertîbler terk idüben *Varlıklar düketüben yüz bin ol kadar gerek*	*Bu göz gördügi degil bu akl erdüği degül* *Dil vasf virdügi degül bî-lisân basar gerek*
Varlıkdur hicâb katı kim yıka bu hicâbı *Dost yüzinden nikâbı götürmeğe er gerek*	*İşit işit key işit dost katına sensüz git* *Dosta gidene öndin kendüsiz sefer gerek*
Sen hicâb oldun sana ne bakarsın dört yana *Kaykımaz öne sona kime ki didâr gerek*	*Az bakmagıl sen çoga çün dost içinden doga* *Varlıgun saygıl yoga bunca ne haber gerek*
Gel imdi hicâbın yık hırs evinden taşra çık *Hak bagışlaya tevfik kasd ıla hüner gerek*	*Unut unut kamusın söylegil sözin hâsın* *Dilersen dost göresin bundan gayrı ser gerek*
'Aşıka 'izzet ü âr v'allâh bedi' bu haber *'Aşık isen cânsuz gel ne ser ü destâr gerek*	*Dünya vü âhiretden niçe türlü ni'metden* *Dost yüzini görmege kamudan geçer gerek*
Sen seni elden bırak dôst yüzine sensüz bak *Mansûr'layın Ene'l-Hak dahi sebûk-bâr gerek*	*Dünya ahret cahvâli zen ü ferzend vebâli* *Dilersen dost visâli varlıkdan hazer gerek*
Kim dostıla bilişe lâ-cerem derde düşe *Aşık cânı hemişe ser-mest ü humâr gerek*	*Boncuk değil sır sözi gel gidelüm ko sözi* *Dostı görmez baş gözi ayruksu basar gerek*
Sen seni aradan al cism ü sûret cânsuz kal *Anda bulasın visâl ayruk ne bâzâr gerek*	*Yunus imdi yavı var bulmayasın il ü şar* *Kim hak düsin kim bâtıl derviş burc u bar gerek"*
Dost ile bilişen cân oldur kendüye kıyan *Varlık leşlerin sıyan dahi çâpükter gerek*	

[252] Kehf Suresi, a. 65.
[253] S. Uludağ, a.g.e., s. 245-6.

Yunus'un, gördüğünü görebilmek veya Yunus gibilerin anlattığını tam anlayabilmek için insanın o "**kalp gözü**" açık olmalıdır.

"Can gözile bakan görür Yunus göz ile gördüğin
Yoksa yaban gözi ile kimseneye ne söyleyem"

10. Vuslat (Tanrı'ya Kavumak)

Vuslat, kavuşmadır. Allah'a ulaşma, buluşma, kavuşmadır.

Bu husus, Vahdet-i Vücud inancına göre, varlıkların aslı ezelde vahdet halindedir. Vahdet'ten Kesret âlemine gelen insan, ezeldeki **vahdet** haline mütemadiyen bir özleyiş içindedir. Bu vahdet'e olan vuslat özlemi ancak **dört kapı kırk makamı geçmekle** gerçekleşebilir. Bu makamları geçen sâlik fırkatten vuslat erer. Yunus bu vuslat halini şöyle dile getirir:

"Cânlar cânını buldum bu canum yagma olsun
Assı ziyândan geçdüm dükkânum yagma olsun

Ben benligümden geçdüm gözüm hicabın açdum
Dost vaslına ulaşdum gümanum yagma olsun"

"Yunus ne hoş dimşsin bal ü şeker yimişsin
Ballar balını buldum kovanum yagma olsun"

Bilindiği gibi, vuslat'ı isteyen tâlib, bu dört makâmı bilir ve ona göre amel kılarsa dervişlik ona helâldir. Aksi halde bu taleb ona haramdır. Ve o kişi de tarikatte cahildir:

"*Sualüm var tapuna iy dervişler ecesi* *Meşayıh ne buyurur yol haberi niçesi*	*Bu **şerî'at*** güç olur tarîkat yokuş olur ***Ma'rife**t sarplık durur hakîkatdür yücesi*
Virgil su'ale cevab tutalum olsun sevab Şu'le kime gösterür ışk evinün bacası	*Dervîşün dört yanında dört ulu kapu gerek* *Kancaru bakarısa gündüz ola gicesi*
Evvel** kapu* şerî'at *emr u neyhi bildürür* *Yuya günahlarunı her bir **Kur'an hecesi	*Ana iren dervîşe iki cihân keşf olur* *Anun sıfatın öger ol hwacalar hwacası*
İkincisi ***tarîkat** kulluga bil baglaya* *Yolı togrı varanı yarlıgaya hocası*	***Dört hâl*** içinde dervîş gerek siyaset çeke *Menzile irmez kalur yol eri yuvacası*"
Üçüncisü ***marifet** can gönül gözin açar* *Bak ma'ni sarâyına Arş'a degin yücesi*	"***Dört kapudur kırk makam yüz altmış menzili var*** *Ana irene açılur vilâyet derecesi*"
*Dördüncüsi **hakîkat** ere eksük bakmaya* *Bayram ola gündüzi Kadir ola gicesi*	

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Vücud birbirine zıt; od, su, toprak ve yelden ibaret olan "**anasır-ı erba'a**"nın terkibiyle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu zıt unsurların birbirlerine muhalefetinden nefsin süflî faaliyetleri ortaya çıkar. Dört unsurun her birinin asıllarına gitmesi ile yani teni terketmesiyle kişi fenâ'ya ulaşır. Fenâ'ya ulaşan kişinin vücudu ise aslî varlığı olan cevher (nûr)a rücu eder. Bu görüş dolayısıyla tasavvufta **insan-ı kâmil**'in vücudu, kesretin tamamını bizahihi kendinde toplayan bir **kül**'dür. Yunus bu sırra vakıftır:

"Ma'nî bahrine talduk vücûd sırrını bulduk
İki cihân ser-te-ser cümle vücûdda bulduk"

"Vücuda gelmeyince kimse Hakk'ı bilmedi
Bu vücûddan gösterdi dost bize didârını"

Görüldüğü gibi Yunus, mutasavvıf bir şairdir. O, sonunda "**vuslat**"a yani sevdiği Rabbı'na ulaşabilmek için "**dört kapı kırk makam**"dan geçerek gerçekten bir "**insan-ı kâmil**" vasfına nâil olmaya çalışmıştır. O'nun asıl ilham kaynağı İslâm'dır. O, kendisini tasavvuf mektebinde yetiştirmiş ve çağdaşlarını ve bizleri de bu ilham kaynağından feyz almaya çağırmıştır.

Kırk makamdan geçen Yunus'un gönlü kendini karıncalara eş tutarak, toprak gibi yeni filizlerin yetişmesine ortam hazırlamıştır. Bu toprak ki, İslâm'ın en güzel meyvelerini yetiştirmiş, kanayan gözlere neşe, ümitsiz gönüllere ümit ve âcizlere de kuvvet vermiştir. Tanrı'ya ulaşmanın yolunun da ancak bu şekilde olacağını bildirmiştir.

Dördüncü Bölüm

YUNUS EMRE HACI BEKTAŞ VELİ VE MAHDUMKULU FİRÂKÎ'NİN ESERLERİNDE GÖRÜLEN ORTAK HUSUSLAR

Burada **Yunus Emre** ile *'Hacı Bektaş Veli ve Mahdumkulu Firakî'deki Ortak Temaları'* olan ***'Dört Kapı Kırk Makam'*** değerlendirmeye çalışacağız. Burada gördük ki, her üçünde de aynı bilimsel-tasavvufi bilgileri yerini almıştır. Yani **'Türk-İslâm Kültürü'**, başlangıçtan günümüze, coğrafi sınırların da ötesinde *'birlik-beraberlik'* içinde devam etmektedir. Hatırlatmak bağlamında kısaca *'Hacı Bektaş Veli ve Mahdumkulu Firakî'*nin de hayatlarını vererek asıl konumuza girmek istiyoruz.

A. HACI BEKTAŞ VELİ[254]

A. HACI BEKTAŞ VELİ'NİN SOY KÜTÜĞÜ

Hacı Bektaş Veli, *Menâkıb-nâme*'ye göre; *Hz. Muhammed* (s.a.v)'in soyundan, *Hz. Ali* neslinden bir ***seyyid*** olarak bilinmektedir. 744/1343'de vefat eden ***Ebû Bekr-i Vâsıtî***'nin, ***Tiryâkü'l-Muhibbîn'*** adlı eserinde ***Hacı Bektaş Veli***'nin adının ve tarikat silsilesinin kaydedilmiş olması, ***seyyid*** denilmesi, orada tarikatının yerleşmesi ve şöhret kazanmış olması, Irak'ta da tanınması, yaşadığı devir hakkında bize bir bilgi vermektedir. Ayrıca bu 744/1343 tarihi bu eser, önemli bir tarih mesâbesindedir. Bu

---

254 Daha fazla bilgi için bak: Güzel, Abdurrahman, *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*, 4. Baskı, Ankara 2018.

eser, 744 hicrî tarihlerinde *seyyid* olarak tanınan***Hacı Bektaş Veli'***nin vefatında çok kısa bir zaman sonra kaleme alınmış ise, o zaman bu eserin verdiği bilgiler de doğrudur.

*– Peki bir insan Horasan'dan gelir de **seyyid** olabilir mi?..*

Bunun pek çok örneği vardır. Araplar, Hz. Ömer döneminde İslâm'ı yaymak için Orta Asya'ya kadar gelirler ve bu bölgelerde ordugâhlar kurarlar. Bunlardan Arap ordugâhının bulunduğu önemli bilim merkezlerinden birisi de ***Nişâbur*** şehridir. Arap kökenli olduğu bilinen bu şehirden pek çok mutasavvıf ve bilim adamı yetişmiştir. Meselâ, ***Ebû Abdurrahman es-Sülemi*** bu şehirdendir. *Benî Süleym* kabilesinden ve Arap kökenli olduğu şeceresiyle sabittir ve şeceresi korunabilmiştir. Burada yetişmiş başka kimseler de vardır.

– Neden oralara gitmişler?

– Cihad için gitmişler. Merkezdeki yönetimin,

"Bunlar Peygamber Efendimiz'in soyundandır. Halk bunlara itibar eder, başa geçirir." diye baskı yapmasından dolayı, baskının uzak olduğu *Türk Dünyasına, Afrika, Avrasya, Balkanlar, Kafkaslar'a İslâm'*ı yaymak için gitmişlerdir.

Bugün için yine bildiğimiz kadarıyla Türk Cumhuriyetlerindeki; *Taşkent, Semerkand, Buhârâ, Merv*..vb gibi şehirlerimiz kabristanlıklarında pek çok sahabe ve sahabe çocukları bulunmaktadır. Bilinen şu ki, *Semerkant'*ta *Hz. Abbas'ın* çocukları, Herat'ta Abdulla ibn Ensari'nin Türbeleri..vb daha nice sahabe mevcuttur.

Türkmenistan'ın Merv şehri *Karakum'*daki ***Sahabeler'***den:

1. *al-Hakim ibn Menze ibn Hüseyin ibn al-Horasan al-Gifari (661)*
2. *Ebu Abdullah Bureydâ ibn al Huseyin ibn Abdullah ibn al-Harisa al-Aslami*[255]*(681)*.

Hazretlerinin *türbeleri* bulunmaktadır. Bu cümleden olarak ***Hz. Ali'***nin ***soyundan geldiğini kabul etmek*** için de şartlar müsaittir. Yani, ***Hz. Hüseyin'***in eşlerinden birisinin de;

*'**Türkmen kızı** olduğu ve **seyyidlerin** bundan soy sahibi old*ukları' şeklinde kuvvetli bir rivayet de bulunmaktadır.

Madem kaynaklar açıkça böyle söylüyor, o halde, aksini söyleyecek bir şey yok gibidir.

Bilindşiği gibi Hacı Bektaş Veli'nin en önemli eseri olan ***Makalât***'ı da Arapça yazmış bir eserdir. O'nun, dünden bugüne sıradan bir insan olmadığı muhakkaktır. Çünkü O; sıradan bir insan olsaydı, etrafında bu kadar sevgi, saygı halkası, asırlara uzanan bir hareket meydana getiremezdi. O; olağanüstü meziyetleri, bilgisi, liderliği, kerameti ve sahabe derecesinde bir seciyesi olması sebebiyle böylesine bir kimse olduğunu da ortaya koymaktadır.

Ayrıca bu konuda an'anevî olarak sandık içinde, şeyhten şeyhe intikal eden bir takım *vakıf kayıtları, tekke tomarları ve* tekkelerde rulo halinde bulunan kâğıtlar da

[255] Gadymy MERW: Galalar, Köşkler, Kümmetler, Aşkabat,YLYM 2006, s.36-40.

bulunmaktadır. Herkes orada kendi adını ve kimlere hilâfet verdiğini yazar. Böyle bir şecere aşağıya kadar devam eder. Tabii, bunların bir kısmı sonradan yazılmış da olabilir. Ancak yine de bir önemi bulunmaktadır.

Velâyet-nâme ve diğer kaynaklarda ***Hacı Bektaş***'ı, baba tarafından ***Hz. Ali soyuna*** mensup sayarlar ve ondan dolayı da ***'Seyyid'*** diye bahsederler. Bu, ***Hacı Bektaş***'ın ilk zamanlardan itibaren ***Hz. Peygamber*** soyundan geldiğine işarettir. Bunu bir tablo halinde kısaca şöyle belirleyebiliriz:

HACI BEKTAŞ VELİ'NİN HAYATI[256]

256 Bkz. Duran, Hâmiye, *Besmele Tefsiri*, Hacı Bektaş Veli Külliyâtı, Gazi Üniv. TKHBVAM Yay., Ankara 2010, s.203-328; *Hünkar Hacı Bektaş Veli Velâyet-nâmesi*, Gazi Üniv. TKHBVAM., Ankara 2010

Velâyet-nâme'de Hacı Bektaş Veli'nin ***babası***; Horasan hükümdarı *"İbrâhimü's-Sânî Seyyid Muhammed*, ***annesi*** de *Şeyh Ahmed* adlı *Nişabur*lu âlim bir zat'ın kızı *Hatem* (veya Hatme) Hâtun'un oğlu olduğu yazılıdır. Bu hususta şu kayıtları görmekteyiz:

Sultân İbrahimü's-Sânî ile Hâtem 24 yıl evli kaldıkları halde çocukları olmaz. Sultân İbrahim, şehrin ileri gelenlerini toplayarak, bir erkek çocuğunun olması için dualar edilmesini, Kur'ân-ı Kerim'den hatimler yapılmasını ister. Buna karşılık ihsanlarda bulunur. Bir hafta kadar hatimler yapılır, dualar edilir. Nitekim *Hâtem Hatun, Sultan İbrahim'*den gebe kalır, müddeti dolunca da nur topu gibi bir erkek çocukları olur. Çocuğunun adını

"Göricek yüzünü oğlunun o mâh
Adını ***Bektaş*** *verdi ânun şâh"*[257]

şeklinde de ifade edildiği üzere "*Bektaş*" koyarlar.

Bektaş'ın yetişmesi ve gençliği ile ilgili olarak, gerek mensur, gerekse manzum velâyet-nâmelerde, yeterli tarihi bilgilere fazla sahip değiliz.

Bilindiği gibi ***Hacı Bektaş Veli-Ahmed Yesevi Arası uzanan bir mutasavvıflar*** zinciri vardır. Onlar da aşağıda tabloda görüldüğü gibidir:

Menkıbeye göre Hacı Bektaş; ***Hoca Ahmed Yesevî'***nin, bâtın ve zâhir ilimlerine sahip talebesi ve halifesi *Lokman Perende'*nin yanında eğitimine başlar, orada yetişir. Olgunluk çağına gelince de ***'İcâzet-nâme'***sini alır, daha sonra irşad göreviyle Anadolu'ya gönderilir.[258]

Velâyet-nâme'de *Hacı Bektaş Velî*'nin vehbî bir ilme sahip oluşuna, hocasıyla arasında geçen bir olay gösterilir. Bu olay, Hacı Bektaş'ın henüz çocukken birçok kerametler gösterdiğini de belirtmektedir. *Velâyet-nâme'*de yer alan bu olay şöyledir:

"Bir gün Lokman Perende, Hacı Bektaş'ın yanına gelir, odayı nur ile dolu görüp şaşırır;

---

257 Coşan, *Makâlat*, a.g.e., s.1-4.

258 Abdulbaki GÖLPINARLI, *Velâyet-nâme, Menâkıb-ı Hacı Bektâş Veli*, İstanbul, 1958, s.1-4; Hamiye DURAN, *Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makâlât'ında Din ve Tasavvuf*, Ankara, 1987, s.14 (G.Ü. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

etrafına bakınır, Bektaş'ın sağında ve solunda iki nûrâni zât oturur. Onlar Bektaş'a Kur'an okutuyorlar. ***Lokman*** *girer girmez hemen onlar kaybolurlar. Lokman şaşırır kalır. Hacı Bektaş'a bunların kim olduklarını sorar,* O da:

"*Sağımda oturan iki cihan güneşi ceddim* ***Muhammed Mustafa****; solumda oturan da Allâh'ın* ***Arslanı, insanların Emîrî Hz. Ali*** *idi"* der[259].

Yine bir gün ***Lokman****, namaz vaktinde* talebesi Hacı Bektaş'dan abdest almak için su ister. *Bektaş,* Hocasına:

"*Bir nazar eyleseniz de su buradan aksa"* der. ***Lokman Perende***

"*Bizim buna gücümüz yetmez"* deyince, Bektaş, el kaldırıp dua eder. ***Lokmanı Perende*** "*âmin"* der. O anda mektebin ortasında güzelim bir pınar akar, pınarın başında güzel çiçekler ve otlar biter."[260]

Hacı Bektaş Velî, şeyhinin dergâhında üç yıl hizmet ettikten sonra, şeyhinden ***emânetleri ve icâzatı*** alır. Şeyhinin:

"*Müjdeler olsun ki* ***Kutbu'l-aktâblık*** *senindir; kırk yıl hükmün vardır. Şimdiye dek bizimdi, bundan sonra senindir. Biz bu yokluk yurdunda çok eğlenmeyiz, âhirete gideriz. Var, seni Rûm'a saldık, Sulucakarahöyük'ü sana yurt verdik, Rûm abdallarına seni baş tâyin ettik."*[261] demesiyle Hacı Bektaş, Anadolu'ya gelmek için yola çıkar.

Böylece Hacı Bektaş Veli, ***Ahmed Yesevi Dergâhından Sulucakarahöyük****'*e gelir ve burayı yurt edinir. Hünkâr Hacı Bektaş Velî, *Sulucakarahöyük'*e yerleştikten sonra, kimi gelir, nasibini alır giderdi; kimi gelir kalır, hizmet ederdi; kimisini de Hünkâr, bir yere yollar, kendisine halîfelik verirdi. Halîfe olan gittiği her yerde *mürît, muhib* edinir; halkı uyarırdı. Hacı Bektaş Hünkâr, otuz altı bin çerağ uyarmış, otuz altı bin halîfe yetiştirmiştir. Bunların üç yüz altmışı, gece gündüz, Hünkâr'ın huzurunda hizmette bulunurdu.

Hünkâr, âhirete göçünce onların her biri, Hünkâr'ın huzurunda hizmette bulunurdu. Hünkâr, âhirete göçünce onların her biri, Hünkâr'ın gönderdiği yerlere gitti. Bunların en meşhurları *Cemâl Seyyid, Sarı İsmail, Hacım Sultan, Baba Rasûl, Pîr-âb Sultan, Recep Seydi, Sultan Bahâeddin, Yahya Paşa, Burak Baba, Ali Baba, Saru Kadı, Atlas-puş Sultan, Dust-ı Hudâ, Hızır Sâmit* idi.

Hünkâr, *Cemâl Seyyid'*i, halîfelerin hepsinden fazla severdi. Onu pek güzel ve itina ile ağırladı. Bu yüzden halifeler de onu büyük bilirler, sayarlardı. Zaten Hünkâr da bunu buyururdu. Nice defalar, eliyle arkasını sıvazlamış ve onu muhabbetle bağrına basmıştı.

Hünkâr'ın hususî hizmeti, *Sarı İsmail'*e aitti. Hünkâr, onu da pek çok severdi. Halîfelerden hiçbiri, onun mertebesine erişemedi. Hünkâr'ın *ibrikdârı* oydu. *Sulucakarahöyük'*ten bir yere gitmek istese çok defa yanına onu alırdı.

---

259 GÖLPINARLI, a.g.e., s.5.

260 *Hacı Bektaş'ın Kerâmetleri* için bkz. Velâyet-nâme, s.5-8; G. JACOB-Rudolf TSCHUDİ, *Velâyet-nâme-i Hacım Sultan*, Berlin, 1914, s.6-8.

261 GÖLPINARLI, a.g.e., s.17.

Hacım Sultan da ulu halîfelerdendi. Hünkâr, bâtın kılıcını ona vermiş,

"Erenler meydanında cellâtlığı sana verdik, fakat haksız iş yapma, sana ziyanımız dokunur" demişti.

Bütün bu halîfelerini sık sık karşısına alan *Hünkâr Hacı Bektaş Velî*, her biri için ayrı ayrı tembihlerde bulunur, vazifeli olarak gidip yerleşecekleri mekânda nasıl irşâd edeceklerine dair izâhlar yapardı. Bunlardan başka mürît ve muhiplerinin sık sık sordukları soruları cevaplandırırdı.

Bu cümleden olarak Hünkâr, Anadolu'ya gelişinden vefatına kadar durmadan çalışıp, ülkemiz için lider kadro, öğrenci yetiştirmiş, halkı irşâd etmiş ve Anadolu'da kurulan Türk devletinin manevi mimarlığını da yaparak neticede ***'toplumun hocası'*** olmuştur. Çünkü O, yaptığı çalışmalarını Anadolu sınırları içinde bırakmadan, Rumeli vb coğrafi bölgelere de Türk-İslam kültürünü taşımasını bilmiştir. Bu bağlamda kendisi hakında ülkemiz de dünden bugüne, eserleri dilden dile, gönülden gönüle akmıştır. Günümüzde adına, üniversitelerimizde 'Araştırma Merkezleri, Üniversiteler, Enstitüler..vb'leri' kurulmuştur. Özellikle de **birlik-beraberlik ülküsünü**, Kur'an hükümleri doğrultusunda yerine getirmiştir. O'nun bu konudaki güzel ve veciz sözünü de tablo halinde verelim.

Sonuç olarak ifade etmek isterim ki, Hacı Bektaş Veli Velâyet-nâmei'nde Yunus Emre'den sıkça bahsedilir. Biz de bu bağlamda her ikinde de mevcut olan bir eğitim sistem 'Dört kapı Kırk Makam' hakkındaki birlikteliklerini karşılaştırmalı olarak vermeye çalışalım:

HACI BEKTAŞ VELİ'NİN MAKALAT VE FEVÂİD'İNE GÖRE DÖRT KAPI KIRK MAKAM[262]	
Hacı Bektaş Veli'nin MAKALAT'ına Göre Dört Kapı Kırk Makam	***Hacı Bektaş Veli'nin FEVÂİD'e Göre Dört Kapı Kırk Makam***
a. Şeriat'te Bulunan On Makam: *1. İman Etmek* *2. İlim Öğrenmek* *3. İslâm'ın beş şartını yerine getirmek* *4. Helal kazanmak, faizi haram bilmek,* *5. Evlenmek-ikah kıymak,* *6. Hayz ve lohusalıkta cinsi münasebeti haram bilmek,* *7. Ehl-i Sünnet ve'l- cemaat'ten olmak* *8. Şefkat ve merhamet sahibi olmak* *9. Temiz yemek ve temiz giyinmek,* *10. Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker.*	**a. Şeriatta Bulunan On Makam** *1. Âmentü'ye İman* *2. İslâm'ın Beş Şartını Yerine Getirmek:* *3. Dili, boş ve kötü sözden korumak* *4. İlim öğrenmek* *5. Nikâhla kendisine eş almak* *6. Helal yemektir* *7. Ehl-i Sünnet ve'l-cemeat'ten olmak.* *8. Şefkat ve merhamet sahibi olmak* *9. Temiz yemek ve Temiz Giyinmek* *10. Emr-i bi'l-ma'ruf- Nehy-i ani'l- münker sahibi olmak*

262 Bak. Coşan, Esad, ***Hacı Bektaş Veli, Makalat***, Ankara 1971, s. 113-120.

b. Tarikat'te Bulunan On Makam *1. Tevbe etmek* *2. Mürid olmak* *3. Saç kesmek,* *4. Nefs Terbiyesi sahibi olmak.* *5. Pîr'in hizmetinde olmak,* *6. Havf sahibi olmak,* *7. Reca sahibi olmak* *8. Hırka, zenbil, makas, seccade, icazet, ibret ve hidayet sahibi olmak,* *9. Makam, Cemaat, Nasihat ve Muhabbet sahibi olmak,* *10. Aşk, şevk, fakr'lık ve kanaatkar olmak.*	**b. Tarikatta Bulunan On Makam** *1. Tövbe etmektir* *2. Başını Tıraş Etmek.* *3. Mürit olmaktır* *4. Havf ve Recâ sahibi olmak* *5.Hoşgörü Sahaibi Olmak* *6.Pîr'in Hizmetinde Bulunmak* *7.Hırka, Zembil, makas, seccade, subha (yüzlük tesbih), ibret(iğne), âsa, kandil ve çerağ sahibi olmak* *8. Recâ sahibi olmak*: *9.Nâsihat sahibi olmaktır* *10.Terk-i dünya sahibi olmak*
c. Ma'rifet'te Bulunan On Makam *1. Edeb sahibi olmak* *2. Korku sahibi olmak* *3. Perhizkâr olmak* *4. Sabır ve kanaat sahibi olmak* *5. Utanç sahibi olmak* *6. Cömert olmak* *7. İlim sahibi olmak* *8. Sünnet ve Düşkünlük (Miskinlik) sahibi olmak* *9. Ma'rifet sahibi olmak* *10. Kendini bilmek*	**c. Marifette Bulunan On Makam** *1. Edeb sahibi olmak* *2. Perhizkâr Olmak* *3. Sabır ve Kanaat sahibi Olmak* *4. Utanç sahibi Olmak* *5. Cömert Olmak*: *6. İlim Sahibi Olmak* *7. Miskinlik:* *8. Marifet sahibi olmak* *9. Kendini Bilmek*
d. Hakikat'te Bulunan On Makam *1. Alçak gönüllü olmak* *2. Hoşgörü sahibi Olmak* *3. Hayırsever sahibi olmak* *4. Dünya'daki her yaratığın kendisinden emin olması.* *5. Mülk sahibine yüzünü sürüp yüz suyunu bulmak,* *6. Sohbette hakikat sırlarını başkalarına söylememek* *7. Seyr-i sülûk sahibi olmak,* *8. Sır sahibi olmak* *9. Münâcât sahibi olmak* *10. Vuslat* (Allah'a Kavuşmak)	**d. Hakikat'te Bulunan On Makam** *1. Alçak gönüllü Olmak* *2. Hoşgörü sahibi Olmak* *3. Helal Kazanmak-Helâl Yemek:* *4. Hayır Sahibi Olmak:* *5. Cana Kıymamak* *6. Seyr-i sülûk sahibi Olmak* *7. Sır Saklamak* *8. Mülk Sahibine Yüzünü sürüp, yüz suyunu bulmaktır* *9. Münacat Sahibi olmak* *10. Vuslat (Tanrı'ya kavuşmak*

Sonuç olarak ifade etmek isterim ki, Hacı Bektaş Veli Velâyet-nâmesi'nde Yunus Emre'den sıkça bahsedilir. Biz de bu bağlamda her ikinde de mevcut olan bir eğitim sistem 'Dört kapı Kırk Makam' hakkındaki birlikteliklerini karşılaştırmalı olarak vermeye çalışalım:

B. YUNUS EMRE

Bilindiği gibi Yunus Emre'nin en önemli özelliği her çeşit inanca ve görüşe sahip insanları kendi "***Duygu Dünyası***" içinde birleştirmiş olmasıdır.

İşte bu ve bunun gibi hususlar doğrultusunda Yunus Emre'yi bütünün parçalarından biri olan "***Mukayese Metodu***" ile O'nun eserlerini Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş'ın eserleri ile mukayese etmeye çalıştık. Buna göre, ilk önce O'nun Ortaasya- Türkistan- Horasan Kültürleri ile olan müşterekliğini tespit etmeye çalışırken, Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş Veli'nin Yunus Emre ile asılda ve fürugdaki müşterekliğini gördük.

Bu cümleden olarak Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş'ın *Dört Kapı - Kırk Makam*[263], tasavvufi ifadesiyle *Merâtib-i Erba'a* hususundaki müştereklerinden hareketle bu iki Türk mutasavvıflarının *mürşit-mürid* münasebetine kısaca işaret ettikten sonra Menâkıbnâme ile Hacı Bektaş geleneğine bağlanan *Yunus Emre'de Merâtib-i Erba'ayı.*[264]

Yunus Emre, Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş gibi *Fırkat'*ten *Vuslat'*a seyri anlatan müstakil bir risale ortaya koymamakla birlikte muhtelif şiirlerinde bu *dört kapıyı* ve onun makamlarını zikretmişlerdir. *Yunus Emre,* tasavvufun bu yönünü teorik olmaktan hale, yani yaşanana çevirmiştir. Bir başka ifadeyle *Merâtib-i Erba'a'nın teorisiyle uğraşan bir teorisyenden ziyade bu halleri yaşayan bir mutasavvuf durumundadır.*

Yunus Emre, Divanı'nda [265] bu merâtib-i erba'a'yı dört kapı olarak zikretmektedir. Dört kapıdan ilki şeriat, diğerleri sırasıyla *tarikat, marifet ve hakikat'tir.*

---

263 Güzel, Abdurrahman.Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si ile Hacı Bektaş Veli'nin Makalat'ında Dört Kapı Kırk Makam'ın Mukayesesi, Ahmed Yesevi Semp.26-28 Eylül 1991.; *Ahmed Yesevi Fakr-nâmesi,* Ankara 2017.

264 Yukarıda şiir metinlerinde verilen rakam ve harflerle ilgili hususlar aşağıda açıklanmıştır.:
a. Beyit Sonundaki rakamlar için bakınız: F.K. Timurtaş, Yunus Emre Divanı, Ankara 1981, birinci rakam sayfayı, ikinci rakam da şiir numaralarını gösterir.
b. **Y=** Ahmed Yesevi'nin Fakr-nâmesi.
c. **M=**Hacı Bektaş Veli'nin Makalat'ı. Prof. Dr. E. Coşan, *Hacı Bektaş Veli ve Makâlât*.

265 M. Tatcı, *Yunus Emre Divanı* II, Ankara 1990

Yunus Emre, Divanı'nda bu merâtib-i erba'a'yı '**Dört Kapı Kırk Makam'** olarak zikretmektedir. Dört kapıdan ilki şeriat, diğerleri sırasıyla *tarikat, marifet ve hakikat'tir.*	***Dört kapıdur kırk makam yüz altmış menzili var*** *Ana irene açılur vilayet derecesi* Şeriat tarikat *yoldur varana* ***Hakikat marifet*** *andan içerü* *Evvel kapu* şeriat *geçse andan* ***tarikat*** *Gönül evi* ***marifet*** *ışk hakikat içinde* Şeriat *şirin olur işidene hoş gelür* *Ne kim dilerse kılur ol şeriat içinde* ***Tarikat*** *can yoldaşı can ile olur işi* ***Tarikat****'a giren kişi dün-gün ibret içünde* ***Marifet*** *gönül ile dün ü gün zarıyıla* *Söylesen gelmez dile sırr-ı sıfat içünde*
O'na göre hakikat, marifet denizi içinde bir incidir. Ona talip olan bahri(dalgıç), şeriat gemisine binmedikçe o inciye ulaşamaz:	***Hakikat*** *bir denizdir şeriat'dur gemisi* Çoklar gemiden çıkup denize talmadular Şeriat *ile hakikatin vasfını idem sana* Şeriat *bir gemidir* ***hakikat*** *deryasıdur*
İnci, derya, gemi teşbihinden başka şariatı, mumlu bala, tarikatı ise tortusuz yağa benzeterek bu ikisinin karışımından hâsıl olan yiyeceği de **hakikat** olarak görmüştür	*Mumlu bal'dur şeri'at, tortusuz yağdur tarikat* *Dost içün balı yağa pes niçün katmayalar*

Görüldüğü gibi tasavvufun ifadesi oldukça güç, bu görüşünü müteşabihleri olan gemi, derya, bahri, bal ve yağ'la mücessem hale getirmiştir.

Gerek Yesevi'nin ve gerekse Hacı Bektaş'ın mücerret ifadeleri Yunus'ta gayet müşahhas hale gelmiştir. Haddi zatında birbirinin aynı olan bu fikirlerin tek farkı üsluptur.

Yunus Emre, şiirlerinde dört kapı, kırk makamı zikretmekle birlikte bunları mufassal ve sistemli bir şekilde işlememiştir. Bu makamları şiirlerine ve beyitlerine serpiştirmiş ve sindirmiştir.

Biz, Yesevi ve Hacı Bektaş'ın Dört Kapı, Kırk Makamı'nda zikrettikleri tasniflerde bulunan müşterekleri esas alarak yaptığımız tetkik neticesinde bu makamların **Yunus**'taki tezahürlerinin şu şeklide olduğuna tesbit ettik. Bu müşterekleri **Yunus Emre**: **Y** ile gösterilecek, **Hacı Baektaş Veli: M** (*Makalat)* olarak gösterilmiştir:

A. YUNUS EMRE VE HACI BEKTAŞ VELİ'NİN ESERLERİNDE GÖRÜLEN ORTAK HUSUSLAR

HACI BEKTAŞ VELİ VE YUNUS EMRE'DE BULUNAN ORTAK MAKAMLAR	
Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre'de bulunan ortak Makamlar	***Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre'de bulunan ortak Makamlar***
a. Şeriatta Bulunan On Makam: **1. Amentü'ye İman. (Y/1-M/1)** **2. İlim Sahibi olmak(Y/1-M/2)** **3. Namaz kılmak** **4. Oruç tutmak** **5. Zekat vermek** **6. Hacc'a gitmek** **7. Ehl-i Sünnet ve'l-cemeât** (Y/1-M/7), **8. Helal kazanmak,** *Helal yemek, temiz giyinmek(***Y/4-M/4)** **9. şefkat ve merhamet sahibi olmak** **10. Emr-i bi'l-ma'ruf (Y/9-M/10), Nehy-i ani'l-münker (Y/10-M/10)**, (yani *Şeriat bakımından yapılması gerekli umdeleri yerine getirmek, yasakladığı şeylerden kaçınmak)*	***b. Tarikat'te Bulunan On Makam:*** **1.Tevbe etmek(Y/1-M/1)** **2.Pir'den El almak(Y/2-M/2)** **3. Nasihat dinlemek(Y/8-M/9)** **4. Havf (Y/3-M/6)** u **Reca(Y/4-M/5) sahibi olmak***(Tanrı'dan korkmak, fakat O'nun rahmetinden de daima ümitli olmak)* **5. Mürid Olmak** **6. Nefis terbiyesine sahib olmak** **7. Pir'in hizmetinde olmak(Y/6-M/5)** **8. Pir'in izni ile konuşmak** **8. Kanaatkâr olmak** **9. Tecrîd (Y/9-M/4) ve Tefrîd(Y/10-M/4) sahibi olmak** *(Allah'a dönmek ve O'ndan gayrilerini bırakmak)* **10. Kendini bilmek**
c.Marifette Bulunan On Makam: **1.Fena olmak(Y/1-M/8)** **2. Sabır sahibi olmak(Y/3-M/4)** **3. Marifet sahibi olmak(Y/5-M/9** **4. Vücud Makamını bilmek(Y/9-M/10)** **5. Cömert olmak(Y/4-M/3)** **6. Kibir ve Riya'dan uzak kalmak** **7. Edep sahibi olmak** **8. Dervişliği kabul etmek** **9. Hased ve Kinden arınmak** **10.Dünyayı terk(Y/7-M/8)**	***d. Hakikat'te Bulunan On Makam:*** **1 Alçak gönüllü Olmak (Y/1-M/1)** **2. Kimseyi İncitmemek(Y/5-M/4)** **3. Sır sahibi olmak** **4. Seyr-i sülûk sahibi olmak(Y/7-M/7)** **5. Dört Kapı- Kırk Makam'ları bilmek ve amel etmek(Y/9-M/9)** **6. Hayır sahibi olmak** **7. Zühd sahibi olmak** **8. Zikr sahibi olmak** **9. İlm-i ledünni bilmek** **10. Vuslat (Y/10-M/10)** *(Tanrı'ya Kavuşmak)*

Netice olarak ifade etmek isteriz ki; maddeler halinde gösterdiğimiz *müşterekler* ve *farklar* neticesindek tesbitlerimize göre ***Ahmed Yesevi'***nin zikrettiği 40 makam'dan 30'u ***Hacı Bektaşı Veli ve Yunus Emre'***de ayniyle mevcuttur. Diğer 10'u ise birbirinden ifade farkıyla ayrılmaktadır.

Hal böyle olunca bu müşterekler bize ***Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı'***nın bütünlüğünü, bugün farklı mecralara çekilmeye çalışılan ***Hacı Bektaş Veli ve Yunus***

Emre gibi şahsiyetlerin aynı geleneğin temsilicileri ve birbirlerinin muakkibi veya çağdaşları olduklarını düşünmeye zorlamaktadır. Bunlar, Türk Kültürünün dünden bugüne kadar gelen kültür bütünlüğünün simgeleridirler.

Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre, fikirleriyle insanlığın kötülüklerden kurtulup doğruya ve iyiye yönelmelerinde yardımcı olurken, arkalarında ölümsüz bir fikir sistemi de bırakmışlardır.

Bu fikir sisiteminde hepsi; *"**İlahi sevgiye**" dayalı bir "**Varlık ve insan sevgisi**", birlik inancı, ilim, varlık sırrını arama ve ahlaki değerleri en ideal bir biçimde sistemleştirmedir*.

Yukarıdaki tasaniflerde de görüleceği gibi Şeriat kapısında; Ahmed Yesevi'nin zikrettiği on makamdan **dokuzu Hacı Bektaş ve Yunus Emre'de** aynıyla görülmektedir. Yalnız *Hacı Bektaş*'ta; *namaz, oruç, hac, zekât* makamlarını *tek maddede* toplamış buna ilave olarak *helal kazanç, nikah, haram, şefkat ve temizlik* maddelerini zikretmiştir. *Farklı olarak görülen* bu ifadeler Ahmed Yesevi'nin, *Emr-i bi'l- ma'ruf-nehy-i ani'l-münker* makamlarında birleştirilmiş olması sebebiyle başkaca bir farklılık düşünülemez.

Tarikat Kapısı'nda *Yesevi, Hacı Bektaş ve Yunus'un* yedi makamı *müşterektir*. Yesevi'de bulunmayan; *saç kesmek ile hırka, zenbil ve âsâ* gibi maddi unsurların sonradan ilavesi kuvvetle muhtemeldir.

Marifet ve Hakikat kapılarında da **yedişer** makamın müşterek olduğunu görmekteyiz. Diğer üçü özde aynı, fakat ifadesi farklı makamlardan ibarettir.

Dört kapı'da zikredilen **kırk** makamdan ***otuzu birbiriyle*** ayniyet derecesinde benzerlik arzetmektedir. Diğer on tanesi birbirini nakzedecek derecede farklı olmayıp, sadece ifade farkından ibarettir.

Haddizatında bu kadar küçük farklılık bir eserin iki nüshasında bile görüleceğinden bunları fark olarak bile telakki etmemek gerekir.

Hal böyle olunca bu küçük mukayese bize gerek *Yesevi*'nin ve gerek *Hacı Bektaş*'ın Türkistan'da başlayan aynı tasavvuf geleneğinin temsilcileri olduklarını, bu geleneklerin Anadolu yakasında ***Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal*** ile aynısıyla devem ettiğini ve böylece her birinin maddeten olmasa bile *manen mürşid- mürid* münasebetinde olduklarını söyleyebiliriz.

Bunlar; ilahi aşkı, birlik ***(Vahded-i Vücud),*** ahlak ve insanlık görüşünü anlatan, bunu yaparken de kendilerine ***mecaz ve istiare dilini geliştiren bir ekolün*** temsilcileridirler. Bu itibarla, âbide şahsiyetlerimizden özellikle **Hacı Bektaş**'ı çeşitli akım ve ideolojilerin uydusu olarak göstermeye çalışanlardan kurtarmak ilim adamlarının görevidir. ***Hacı Bektaş*ı *Veli'***yi hep birlikte ***bütün bir toplumun "Şahsiyeti"*** yapmalıyız. Çünkü O da, yukarıdan beri anlattığımız müşterekler doğrultusunda **Kur'an ve Hadis** kaynaklarından beslenen aynı kültürün insanıdır. Hatta diyebiliriz ki, Sahabe devri ashab kadar **Kur'an'a ve Hz. Muhamme**d'de bağlıdır.

C. MAHTUMKULU (1724-1807)

Mahtumkulu, Devlet Mehmet Azadî'nin oğludur. Tahminen 1724 yılında Hazar Denizi kıyılarında bulunan Etrek Çayı civarında bir yerde doğmuştur. Mahtumkulu, şâir ve âlim bir zat olan babası Devlet Mehmet Azadî'den ilk ilmi tahsili almış, sonra Buhara ve Hive'de iyi bir medrese eğitimi görmüştür. Burada Arapça, Farsça ve edebi Doğu Türkçesi'ni öğrenmiştir. Nizami, Sadi, Fuzuli, Nevâyi gibi Türkçe ve Farsça'nın klâsiklerini tanımıştır. Türkmenistan, Özbekistan, Afganistan ve İran'da dolaşmıştır. Tahminen 1807'li yıllarda da vefat etmiştir[266].

Mahtumkulu'nun şiirlerinde XVIII. Yüzyıl Türkmen hayatı bütün çıplaklığıyla görülür. O, devrine ayna tutan bir şairdir. Bu sebeple dönemin sosyo-kültürel durumuna, toplumsal yapıya ve toplumsal sorunlarına dair bilgilere Mahtumkulu'nun şiirlerinde bolca rastlanır.

Mahtumkulu'nun şiirlerinde dikkati çeken en önemli hususlardan birisi, şiirinin dilidir. Mahtumkulu, klasik edebiyatı, özellikle de Nevâyî'yi çok iyi bilmesine rağmen, şiirini Türkmen diliyle ve Türkmenlerin anlayacağı, benimseyeceği bir tarzda yazmıştır. Özellikle halk söyleyişinden çok fazla yararlanmıştır. Ayrıca geleneksel Türkmen edebiyatında çok önemli bir yer tutan, sözü veciz bir şekilde anlatma, atasözlerine ve deyimlere yer verme özelliği Mahtumkulu'nun şiirlerinin karakteristik özelliklerindendir:

"Kavunun yahşısın şagal yer bolsa
Namerde duş ettin yarin yahşısın"

Mahtumkulu'nun, şiirlerinin halk arasında söylenmesi, ezberlenmesi şiirlerindeki içerik ve sanat üstünlüğünün yanı sıra Dede Korkut tabiriyle "ozan dilinin çevikliği" sayesindedir. Şu dörtlük buna en güzel örnektir:

"Oba dışındaki tepe
Eyerlenen ata benzer
Akılsız erler zer bilen
Yazılan bet hata benzer"

Mahtumkulu bir başka şiirinde ise kötülerin revaçta olduğundan söz eder ve sosyal yapıya ve zamanın anlayışına dair yanlışlara da temas eder:

"İndi bildin zamanenin azganın
Yamanlar yagşıdan kaça başladı
Gaytabed-asıllar azilzadeler
Pisint etmen töre geçe başladı"

---

266 Fuat Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1981, s. 177-178; Nihad Sami Banarlı, *ResimliTürk EdebiyatıTarihi*, C. 2, s. 743-744; Himmet Biray, *Mahtumkulu Divanı*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1992, s. 13.

Mahtumkulu, tıpkı Yunus gibi söylemek istediğini apaçık söyler, hiçbir dolaylı anlatıma başvurmaz. Dili keskindir. Çoğu zaman sosyal huzursuzluğa sebep olan din adamlarından ve yöneticilerden de şikâyetçidir. Bundan başka zenginlerin yoksulları ezmesi, zekât vermemesi, kethüdaların doğru söylemeyip rüşvet yemesi Mahtumkulu'nun şiirlerine yansıyan toplumsal yaralardır:

"Mollar ilmine etmedi amel Şeriat işine eylemez cedel Fiilimiz bozulup köpeldi kesel Bilmenem yakın mı ahir zamane	Sofular nefs için mele don giyip Şüpheli taamı helal diypyeyip Şeytan fiili ilen keramet deyip Bilmenem yakın mı ahir zamane"

Mahtumkulu'nun şiirlerinde muhteva olarak iyi insanla kötü insanın, mertle nâmerdin, güzelle çirkinin mukayesesi geniş yer tutar. Şair, birçok şiirinde, insanları iyiliğe ve doğruluğa çağırır; hak dinin gereğini yerine getirmeye davet eder. Bu yönüyle Mahtumkulu'nda Ahmet Yesevî tesirinin olduğunu da söylemek münkündür. Zaten şairin kendisi de "*iklim eyesi (iklim sahibi) Ahmet Yesevî*" diyerek bunu tasdik eder. Ahmet Yesevî tesirinde kalan bir Nakşibendî dervişi olan Mahtumkulu, bugün bile Türkmenlerin en büyük mutasavvıf-şairidir.

Azerbaycan ve Anadolu'nun âşıkları gibi çok mahalli manzumeler yazmış olan Mahtumkulu tasavvufî-ahlâkî şiirlerinde de tamamıyla Ahmet Yesevî ruh ve edasını gösterir. Yesevî'nin "Hikmetler"inde dile getirdiği gibi, dünyanın fâniliğini, müminlere asıl ahiret için çalışmak gerektiğini, gönlünün Allah aşkıyla çırpındığını, hak yolundaki dervişlerle yoldaşlık etmek istediğini söyler; ibadet lüzumunu, fenalıklarından sakınmayı, iyi huylu olmayı, daha birçok ahlâkî esası öğretmeye ve telkine başlar. Dünya malına fazla tamah etmemeyi, ahireti kazanma gerekliliğini anlattığı şu kıt'a bu bakımdan önemlidir:

"Mahtumkulu imiş bu dünya fâni
Fâniyi koy ahiret diyip koy canı
Ömrün berip satın alma dünyayı
Bu dünyanın dibi görünüp duruptur"

Bugün Mahtumkulu'nun Türkmenler arasında sevilmesinin ve yüceltilmesinin sebeplerinden biri de onun üstün sanatkârlığının yanı sıra, yaşadığı devirde Türkmenlerin moral gücünü yükseltmesi ve bütün Türkmenleri birliğe çağırmasıdır. Şair, Türkmenlerin birlik sağlaması, bir olması için nasihatlerde bulunur:

"Birbirini çapmak ermes erlikten
Bu iş şeytanıdır belki körlükten
Agzalalı kayrar ili dirlikten
Devlet dönüp nöbet düşmana gelir"

Mahtumkulu için "Türkmen Birliği"ni bir ideal olarak bütün Türkmenlere aşılamaya, benimsetmeye çalışır ve şiirin bu yönde kullanır:

"Türkmenler bağlasa bir yere beli
Kurutur ***Gulzum'u Derya-yı Nil'i***
Teke, Yomut, Göklen, Yazır, Alili
Bir devlete kulluk etsek beşimiz"

diyen şair, "***Teke, Yomut, Göklen, Yazır, Alili birliği***" diyerek Türkmen tayfalarının birlikte hareketinin hayata geçirilmesini ister. Hatta bu tayfaların beraberce yapacakları bir yürüyüşün görüntüsünü gözler önüne serer:

Mahtumkulu'nun şiirlerinde nasihat etmenin önemli bir yeri vardır. Hatta şiirleri arasında nasihat edici şiirler çok yer tutar. Şair bu tarz şiirlerinde alçak gönüllü olmayı, korkusuzluğu, Kuran'a bağlılığı, öbür dünyaya hazırlıklı olmayı öğütler. Mahtumkulu'nun nasihat edici üslûbu onun öğretici ve eğitici bir derviş olmasından kaynaklanır:

"İmdi gönlüm bu dünyayı sevmegil
İnanmagıl yahşı mâh u sâllara
Âkil isen her bir söze uymagil
Söze uyan düşer aldan allara"

Yukarıda kısa anektotlarla ifade etmeye çalıştığımız Mahdumkulu ve kendisiyle karşılaştırma yapacağımız Yunus Emre hakkında her şey yazılıp söylendiği için Yunus Emre ile ilgili fazla söze hacet yok. Ancak şu kadarını belirtelim ki, XIII. asırda yaşayan Yunus Emre, Anadolu'da başlayan *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*'nın ilk temsilcilerindendir. O, Hoca Ahmet Yesevi gibi Türk Kültürü'nün yaşama alanlarında geniş bir tesir ve nüfuza sahiptir. Bu sebepledir ki, Yunus ve muakkiplerinin yaşadığı Anadolu topraklarında "***evliyalar ummanı***" olarak ifade edilmiştir. Nitekim Mahtumkulu'nun şu ifadesi bunun en açık örneğidir:

Yukarıda Hindistân'ı
Arkada Türkmenistân'ı
Evliyalar ummanı
Ol Rumistân'ı görsem[267]

Yunus Emre ve Mahtumkulu aynı kaynaktan beslenmişlerdir. Menkıbeye göre Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli-Lokman Perende vasıtasıyla Hoca Ahmet Yesevi'ye bağlıdır. Aynı zincirin tesiri Yunus Emre'de olduğu kadar Mahtumkulu'da da

[267] Himmet Biray, a.g.e., s. 415, Not: Mahtumkulu ile ilgili olarak verilen örnek dörtlüklerin sonundaki sayfa numaraları bu esere aittir.

görülür. Hatta Ahmet Yesevi, onun halifelerinden Zengi Baba ve Hacı Bektaş şu sitayişkâr sözle anılır:

Hazret Ali etgeç âlem da'vî Kaftan kafa düştü hazretin çavı Ya iklim eyesi Ahmet Yesevi Benim sahip-cemâlimi gördün mü?	Dehisthânın bayırında, Bâd-ı sabâyı görsem, Bahâveddin Mirkülâl, Zengi Baba'yı görsem	**Hacı Bektaş, Abdulkâdir,** **Hoca Ahmet, İmam Rıza'**dır, **Ferîdûn** bir evliyâdır, Barından bir himmet isterin.

A. YUNUS EMRE-MAHDUMKULU FİRÂKİ'NİN ESERLERİNDE GÖRÜLEN DİNÎ-TASAVVUFÎ ORTAK TEMALAR

Dünyada hiçbir millet yoktur ki Türkler kadar geniş bir coğrafyaya yayılmasına, aralarında idari, siyasi sınırlar oluşturulmasına rağmen bir millet olma vasfını devam ettirebilmiş olsun.

Türkler, tarihte bunu başarabilmiş bir millettir. Günümüze gelene kadar, sayısız göçler, büyük istilalar görmesine, muhtelif devletlerarasında kalmış olmasına rağmen hangi sistemde, hangi coğrafyada olursa olsun karşılaştığı kültürler içinde eriyip yok olmamış; bilakis o kültürlerle beslenerek daha da büyümüştür. Bu büyük aile fertleri arasına giren din, rejim, tarih, coğrafya vb. sınırlar onlardaki aynı millet olma şuurunu yok edememiştir. Bunda şüphesiz ki Türk milletinin kültürel değerlerinin başında gelen din, dil ve edebiyatın rolü büyüktür.

Türkler tarihleri boyunca farklı muhitlere yayılmışlar, ancak beraberlerinde din, dil ve edebiyatlarını da götürmüşler, bunları yeni coğrafyalara, yeni kültürlere tatbik etmişlerdir. Bu sebepledir ki, Adriyatik'ten Çin Deniz'ine kadar geniş bir coğrafyada bir Nasreddin Hoca fıkrasına, bir ***Dede Korkut Boyu'***na rastlamak mümkündür.

Bununla birlikte farklı muhit ve zamanlarda yetişen edebi şahsiyetler arasında bulunan duygulardaki müştereklik, motiflerden ortaklık, ifadelerdeki benzerlik; kültürleri devletlerle sınırlayan düşünceler açısından şaşırtıcıdır. Bu düşünceye sahip olanlar, yani Türkçe'yi ve Türk Kültürünü, Türkiye Cumhuriyeti ile sınırlayanlar, demirperdenin yıkılışı ile ortaya çıkan Türk Cumhuriyetleri'nde gördüğü müştereklik karşısında hayrettedir. Halbuki kültürü siyasi hudutlarla sınırlamayanlar için bu ortak noktalar, hiç de şaşırtıcı bir durum değildir. Şahsen biz bu kanaatte olduğumuz için Anadolu'da gördüğümüz her kültür unsurunun kökünü Orta Asya'da bildik ve orada aradık. Dede-Babalar[268], Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş'ın benzer noktaları2[269]bu tür çalışmalarımızdan birkaçıdır

Bilindiği gibi, Şahmahmut Gandımov,

"*Eğer Türkmen klasik edebiyatını büyük bir harman olarak göz önüne alsak, Mahtumkulu'nun satırları, bu harmanın tek başına secini meydana getirir.*" dediği Mahtumkulu;

---

268 Abdurrahman Güzel, *Milli Kültür-Milli Birlik*, FeryalMatbaacılık, Ankara 1991.

269 Abdurrahman Güzel, "*Ahmet Yesevi'nin Fakr-nâme'si ile Hacı Bektaş Veli'nin Makalâtı Arasındaki Benzerlikler*", Milletlerarası Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri, 26-27 Eylül 1991, Ankara 1992.

klasik Türkmen Edebiyatı'nın mühim şahsiyetlerinden, hattâ Türkmenlerin bir *"akıldârı", bir "halifesi", bir "bilge-Aksakalı", bir "âkil"* kişisidir. Bunun sebebi ise Mahtumkulu'nun sadece Türkmen edebiyatının en büyük şairi olması değil, aynı zamanda yaşadığı devirden bugüne kadarki ideal Türkmen tipine, daha 18. Yüzyılda temsilcilik etmiş olmasıdır. İşte bu sebeple biz bu çalışmamızda Anadolu sahasında ve bütün Türklük âleminin evliyâsı olarak görülen **Yunus Emre ile Mahdumkulu** arasındaki ortak unsurları ortaya koymaya çalışacağız. Ancak bu müşterek unsurlara geçmeden önce Mahtumkulu hakkında kısa bir bilgi vermeyi gerekli görüyoruz.

B. YUNUS EMRE-MAHTUMKULU'NDA ORTAK ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Biri XIII. Asırda Anadolu'da, diğeri XVIII. Asırda Türkmenistan'da yaşayan iki şahsiyetin beslendikleri ana kaynağa kısaca işaret ettikten sonra, onların düşünce dünyalarına küçük bir pencere açarak müşterek noktalarına bir göz atalım:

Biri XIII. Asır Anadolu'sunda, diğeri XVIII. Asır Türkmenistan'ında yaşayan iki şahsiyetin beslendikleri ana kaynağa kısaca işaret ettikten sonra, onların düşünce dünyalarına küçük bir pencere açarak müşterek noktalarına bir göz atmaya çalışalım:

ORTAK ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ	
Yunus Emre ile Mahtumkulu'nun din ve dünyaya bakış açılarındaki ortak noktalar: Bir sanatkârın konuyu ele alış tarzı, onu işleme şekli demek olan üslûp konusunda da şairlerimizin benzer yönleri olduğunu gördük. Dil farkını bir kenara bırakacak olursak, her iki şâirin bazı şiirleri birbirlerine o kadar benzerler ki, bu hikmetlerinde ancak mahlas beyitleri ayırt edici unsur vazifesini görür. Şairlerimizin zamandan şikâyet ettikleri şu şiirler, bu konuda bir fikir verecek özelliktedir. Aşağıya aldığımız şiirler de **Yunus Emre ve Mahtumkulu'**nun birbirlerine paralel olan edalarını ortaya koymaktadır:	
Müsülmânlar zamane yatlu oldı Helal yinmez haram kıymetli oldı Okınan Kur'ân'a kulak tutulmaz Şeytanlar semirdi kuvvetlü oldı Haram ile hâmir tutdı cihanı Fesâd işler iden hürmetlü oldı Kime kim Tanrı'dan haber virürsen Kakır başın salar hüccetlü oldı Şakird üstâd-ıla arbede kılur Oğul atayıla izzetlü oldı Fakirler miskinlikten çekti elini Gönüller yıkuben heybetlü oldı	Gönlüm aydar, dostlar, eyleyin beyân, Bilmenem, yalcın mı âhir zaman, Dünyâ için şeraiti taşlaban, Bilmenem yakın mı âhir zamane. Mollalar ilmine itmedi amel Şeriat işine eylemey cedel, Fi'i'limiz bozulup, köpeldi kesel, Bilmenem yakın mı âhir zamane. Müftüler mal alıp, rivayet berir, Nâ-hak pul(u)nu alır, hakkı köydürür, Fi'ileri bozulup, fesat köpelir, Bilmenem, yakın mı âhir zamane.

Peygamber yirine geçe hocalar
Bu halkun başına zahmetli oldı

Dutulmaz oldı peygamber hâdisi
Halâyık cümle Hakk'dan utlu oldı

Yunus gel âşıkısan tevbe eyle
Nasûha tevbe ucı kutlu oldı[270]

HAK BİR GÖNÜL VERDİ BANA

Hak bir gönül verdi bana
Ha demeden hayrân olur
Bir dem gelir şâdî olur
Bir dem gelir giryân olur

Bir dem sanasın kış gibi
Şol zemherî olmuş gibi
Bir dem beşâretten doğar
Hoş bağ ile bostân olur

Bir dem gelir söyleyemez
Bir sözü şerh eyleyemez
Bir dem dilinde dûr döker
Dertlilere dermân olur

Bir dem çıkar arş üzere
Bir dem iner tahte's-serâ
Bir dem sanasın katredir
Bir dem taşar ummân olur

Bir dem cehâlette kalır
Hiç nesneyi bilmez olur
Bir dem dalar hikmetlere
Câlînus u Lokmân olur

Bir dem dev olur ya perî
Virâneler olur yeri
Bir dem uçar Belkîs ile
Sultân-ı ins ü cân olur

Hocalar fahr eder aslı zâtını
Kıyam İsameddin koyup adını,
Filân kes hoca dep hem evlâdını,
Bilmenem, yakın mı âhir zamane

Günahlar köp bolup, eksildi sevap,
Korkarım, bu cihan bolmagay harap,
Kesp edip satarlar arak u şarap,
Bilmenem, yakın mı âhir zamâne

Mahtumkulu bunca kılmak hikâyet,
Akillere, şayet bolgay kifayet,
Dünyânın işine yoktur nihâvet,
Bilmenem, yakın mı âhir zamane.

GİDİCİ BOLMA

Gel, ey, gönlüm, sana nasihat kılay,
Vatanı terk edip **gidici bolma,**
Özünden eksik bir gayrı nâmerdin,
Hizmetinde kulluk edici bolma!

Bir nasihat berey, pendimi alsan,
İmtiyaz eylegil, otursan, dursan,
İndegsiz habersiz bir yere barsan,
Kişi aşının tuzun tadıcı bolma!

Çağırlan yere bar, oturgıl, durma,
Çağırılmayan yere görünme, barma,
Uyalmaz kişi dek sürünüp yörme,
Buyrulmayan işi edici bolma!

Ey gönül, gelgil sen, Hakkı tapalı,
Nefsimiz merkebin binip çapalı,
Aydarlar: Hak ermiş mihr ü vefalı,
Şol sözünden hergiz kaydıcı bolma!

Mahtumkulu, gönlüde köptlir armana,
Tapmadı akıbet derde dermana,
Yetişir bir günü Tanrı fermanı,
Kuz u şebfaflette yatıcı bolma!

CÛŞ OLMASIN

Ey, yârenler, Müselmânlar,
Deli gönül cûş olmasın.
Bir yahşı yiğide canlar,
Yaman hatun duş olmasun.

[270] Güzel, Abdurrahman, Güldeste, Ankara 2005, s. 156.

Bir dem varır mescidlere Yüz sürer anda yerlere Bir dem varır deyre girer İncil okur ruhbân olur Bir dem gelir İsâ gibi Ölmüşleri diri kılar Bir dem girer kibr evine Fir'avn ile Hâmân olur Bir dem döner Cebrâil'e Rahmet saçar her mahfile Bir dem gelir gümrâh olur MîskînYunus hayrân olur.	Her kira alsa haktan rahmet, Gider kaygı, kalmaz mihnet, Ersgin bolsa, durmaz devlet, Hiç ülke bî-baş olmasın Bir aşk düşse adam ser(i)ne, Uyku kaçar, gönül urna, İki sevgili bir bir(i)ne, Yakın olsun, dış olmasın. Sözle, hey, âşığım, sözle, Gel kıyâmet işin gözle, Mahtumkulu, sırrın gizle, Her namerde fâş olmasın,

C. YUNUS EMRE-MAHTUMKULU'NDA ORTAK DİNÎ HUSUSLAR

YUNUS EMRE VE MAHTUMKULU'NDA ORTAK DİNİ UNSURLAR A. İTİKAT-AMENTÜ İLE İLGİLİ DİNİ HÜKÜMLER	
1. ALLAH'IN BİRLİĞİ İNANCI	
YUNUS EMRE'DE	**MAHTUMKULU'NDA**
ALLAH Yunus Emre'de kâmil bir Allah inancı vardır. Ona göre Allah, tek kudret ve hüküm sâhibidir; fakat O, zâtını sıfatlarıyla gizlemiştir.	**ALLAH** Mahtumkulu da Yunus Emre gibi aynı inanç dünyası içinde bu düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:
Senündür pâdişâhlık kudretün var Yaratdun yiri gögi heybetün var Dünyâ âhiret ol Hak yir gök toludur mutlak Hiç gözlere görinmez kim bilür ne nişanda	Ya Yaradan Kadir, kudretin kendir, Ol kudret işlere akıl hayrandır, Fikir yetmez, ya Rab, niçin pinhandır, Zulmet içre koydun suyun yahşısın
Gerek Yunus Emre, gerekse Mahtumkulu, Allah'ın aşkıyla yanmış yakılmışlardır:	
Ol Çalabumun ışkı bağrumu baş eyledi Aldı benüm gönlümü sırrumu fâş eyledi	Can coşkuna geldi yandım yarıldım Bağışlasan neyler yârim ya Cabbar, Sangısız söyüştüm öysüz ayrıldım, Bağışlasan neyler, yârim, ya Cabbar

Kulların günahı çoktur, buna karşılık Allah'ın inayeti de büyüktür. Bu düşünceyi iki şairimiz de şöyle ifade ederler:	
Ne ilmüm var ne tâ'atüm ne gücüm var ne takatüm Meğer kıla inâyetün yüzümüzi ak Çalab'umYunus'ı sen yarlıgagıl bu günahlu kullarıla Eger yarlıgamazısan key katı firâk Çalab'um	Kerem eyle, ya Rab, kudretlü Sübhan, Garip gamgîn geçen hâlime benim, Aklım hayrandadır, etmişim pişman, Bilmezlikte geçen salıma benim
Kul âcizdir, ancak sığınacağı tek varlık da Allah'tır:	
Ulu ulu günâhlarum yüz komadı bana Çalap Hiç kimse çâre kılmadı döndüm yine sana Çalap Turmayup söylerem sözüm, günahıma göyner özüm Günâhlu Yunus'un sözin sen kabîl eylegil Çalap	Aciz benim senden özge kimim var Öz beren canına cebr etme Cabbâr Mahtumkulu aydur keremli Gaffâr Bakma kıldığıma fi'lime benim Senden olmasa haray, Bu benim hâlime vay, Firâki der, yâ Hüdây, Günahım güzeşt eyle
2. MELEKLERE İMAN	
Âdem aleyhisselam **secde emredilmeden evvel melekût âleminde bir melek iken Allah'ın emrine muhalefet ettiği için Cennet'ten kovulan Şeytan, bu fiilinden dolayı "Mel'un" sıfatını almıştır.** Şeytan, bu andan itibaren insanları Allah yolundan çıkarmayı kendisine tek gaye edinmiştir. **Yunus, Şeytan için nefs kavramını kullanırken, Mahtumkulu Şeytan ismini açıkça zikreder:**	
Hakikatde bakarısan nefsün sana düşman yiter Var imdi ol nefsün ile vuruş-tokuş savaş yüri Düşman benüm nefsüm durur tama'ıla hırsun durur Tama'ıla hırsan uyan gönüllerde yir eylemez	Şeytan melun taat ettirmez, Haramdan kaytarmaz helâl yutturmaz, Namazda uydurmaz, rûze tutturmaz, Lâneti Şeytanın telâşın görün

Cehennemde Zebânîler, günahkârlara eziyet edeceklerdir. Mahtumkulu Zebânî için melek kavramını kullanır. Her iki şairimizin bu konudaki düşünceleri şu şekildedir:	
Zebâniler çeke tuta götüre Tamu'ya ata Deri yana sünük düte dün-gün işi efgân ola Günahlârun tartarlar andan sırata ilteler Zebâniler dutalar figanlar ola katı	Melekler meydan tutup eylerler, Tamu ortasında ertip bağlarlar, Sineler cığır cığır dağlarlar, Köp kalırsın kara günde çilimkeş
Bunlardan başka dört büyük melekten İsrafil kıyamet günü Sûruyla haber verecek melektir. **Sûru birinci üfleyişinde kıyamet kopacaktır**:	
İsrafil sûrı ura yiryüzi divşürile Harâb ola berr ü bahr çarh-ı felek	Ahir bir gün bolur ahir zamanı İsrafil sur çalsa, bolur zamanı
3. KİTAPLARA İMAN	
Son kitap Kur'an-ı Kerim, İslâmiyet'in temelidir, **toplumun dirlik düzenidir:**	
Halk içinde dirlik düzen dört kitabı toğru yazan Ağ üstünde kara dizen ol yazılan Kur'an benem	Atan hoşnud olmağa, Anan mihrin salmağa, Yedinde din bilmeğe, Okura Kur'an gerek
4. PEYGAMBERLERE İMAN	
Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen Veya halkın kendilerine peygamberlik izafet ettikleri şahsiyetler, İslâm âleminde şöhret bulmuş **kıssalarıyla pek çok edebiyatçımızda olduğu gibi Yunus ve Mahtumkulu'da da ortaktır. Bunlardan biri olan Nûh aleyhisselamTûfan vesilesiyle anılır:**	
Nûh oldum Tûfan içün çok dürüşdüm din içün Dinüme dönmeyeni suya gark idüp geldüm	Nûhu sen gavvas eyleyip, Yüzdürdün ihlâs eyleyip, Şâd günlerim yas eyleyip, Gelip onda saz eyledin

Cenâb-ı Hakk'ın; sevgi ve dostluğunu kazandığı için "Halil", "Halilullah" diye anılan İbrahim Peygamberdir. Yıldızlara tapan kavmin dinine davet edince Nemrut tarafından ateşe atılır:	
Nemrud'daki sûret kılan İbrahim'i od'a atan Bir kılını yandurmayan od u kül ü reyhân benem	Öten ömrüm çağlayıp, Kaldım, neyle, ağlayıp, İbrahim dek bağlayıp, Atar boldular nâr'a
Bir rivayete göre, Ka'be'ye ilk bünyadı vuran da İbrahim aleyhisselamdır. Bu sebeple İbrahim Peygamber, Ka'be dolayısıyla da anılır:	
İbrahim Halil geldi Ka'be'ye bünyâd urdı Oğlına bıçak çaldı İsmâil kurbân kanı	İbrahim candan ayrıldı tabı Kabe baran hacı tapar sevâbı
Yusuf Aleyhisselam, güzelliği ve Ken'ân'dan Mısır'a gelip Sultan oluşu ile meşhur bir peygamberdir. Bu hadiseler etrafında pek çok kıssa teşekkül etmiştir. Bu kıssalara Yunus Emre'de telmihler bulunurken Mahtumkulu, yirmi bir dörtlükle bu kıssayı işlemiştir. Benzer ifadelerden bazılarına işaret edelim:	
Yûsıfıla ben kuyuda yatdum bile çekdüm cezâ Ya'kup'ıla çok ağladum bulınca figândayıdum Ne gördi Züleyhâ Yusuf yüzinde İşi efgân olupdur ışk elinden Kim ki istedi buldı kullugı tamâm oldı Key Mısr'a sultân oldıYûsuf-ı Ken'ân kanı	Yûsufu saldılar telh-i zemîne Onun dağ-ı günlü boldu kemine …… Kıymet koyup Züleyhâ'ya berdiler Ahir muradına yetti, yârenler. Aşık boldu, er Yusuf'un görküne Saldılar yedi kat yerin berkine. …… Yusuf, tahta binip pâdşah boldular, Tamam Mısır halkın satın aldılar.
Eyyûp Peygamber, vücuduna musallat olan bir hastalıkla imtihan edilmiştir. O, bu imtihanı sabırla karşılamıştır:	
Eyyûp oldum tenüme cefâ kıldum cânuma Çağırdum Sübhân'uma kurtlar toyurup geldüm	Yârenler gerdîş-i çarhın elinden Bu benim yüreğim pâre pâredir Sızıldaşar tenim Eyyûp teni dek Kişi bilmez, bir ağızsız yâredir.

Mûsa Peygamber, Tur dağında kelâm tecellisine mazhar olduğu için Kelîmullah lakabıyla anılır. Bununla birlikte Şuayb Peygamber'in koyunlarını belirli bir ücret karşılığı güttüğü için çobanlığıyla da anılır:	
Mûsa varur Tur'a anda varur isk bakar Dostdan gayrı zerre kadar bu gözlerüm görmez benüm Çobanlık itmeyince Mûsa'layın Kelîm'üm diyüpTûr'a göndermeye	Bardı Turan dağına Hak bile boldu ol Kelîm, Öttü anlar, kaldı dünyâ, geçti eyyâ-mül'l-kadîm Yatsa yer boldu döşek, örtücesi parça kilim Baktı koynun Şuaybın yedi yıl Mûsa Kelîm, Çölde gezdi dâyima rûz aydışıp Hâlık bile.
Dâvûd Peygamber, gür sesi, zırh işlemesi, Kâf'tan Kâf'a hükmü geçmesiyle anılır:	
Kan'enbiyâ vü evliyâ geldi geçdi cümle veli Kaanı Dâvûd u Süleyman Kâf'dan Kâf'a dutmuş iken	İsa oğlu Dâvûd âlemi sürdü, Hak ona Zebûr'un kelâmın berdi, Hazret-i Dâvûd'un huzur şâkirdi Altı bin atlı yüz ahengir geçti.
Süleyman Peygamber, uzun yıllar madde ve mana âleminin sultanı olarak hüküm süren biridir. Bundan dolayı dünyanın fâniliğ**i söz konusu olduğunda o, anılır:**	
Bu dünyâ kime kaldı, kimi berhüdâr kıldı Süleymân'a kalmadı anun berhüdârlığı Uçan kuşlar uçunur, esen yil görse turur Divler hükmüne girür *Belkîs-Süleymân* mısın	Akl, fikr et her kaçan, Yüz konan bar, yüz göçen, Taht-ı âsmândan uçan Süleyman öldi gitti Suya yele hükmü geçen Süleymân, Bak onlardan ne nam kaldı ne nişân Tırnak bilen dağlar delen Benican, Suya yele hükmü geçen Süleymân, Kanı ol İskender, Rüstem Pehliyan, Sen dünyanı tutacak sen kim bolup

Lokman aleyhisselamın, peygamberliği tartışmalı bir hekîmdir. Halk; onu hekîm olarak tanımıştır. Yunus onu hakîm olarak zikrederken Mahtumkulu hekimliğine işaret eder:	
Ol dost bana benden yakın hikmet bilen bulur Hakk'ın Okuyup hikmet ilmini Lokmân olayın bir zaman	Mevlâm yetir meskenime, yurduma, Yüzüm düşün arslanıma, kurduma, Mahtumkulu aydar, benim derdime, Dünyânın tabibi Lokman, şifâ-ber..
Hızır Peygamber, umumiyetle İlyas aleyhisselamla birlikte anılır. Hızır, zulmet ülkesinde Ab-ı Hayat (Ab-ı Hayvan) suyunu aramıştır:	
Bir mekâna varmışam ki ol benüm yurdum degül Hızır'ıla zulmete irdüm Ab-ı Hayvân isterem	Hızır İlyas gibi girsem zulmete Ya Rab, haber bilerin mi, yâr senden
Hz. Muhammed (s.a.v), peygamberler serveri, son ve hak peygamberdir:	
Peygamberler serveri din direği Muhammed Gör ne gevherler kodı bu bizüm kâmumuza	Köpleri yok ettin, kânı yuvuttun Muhammed hak resul cânı yuvuttun Harun, Karun, Süleymân yuvuttun Budur senin işin, belli dünyâ hey!
5. AHİRET GÜNÜNE İMAN	
Ahiret insanlarının öldükten sonra yaşayacağı ebedî âlemdir. Bu âlem fânidir. Dolayısıyla bu dünyâda âhiret için hazırlık yapılmalıdır:	
Bu dünyâyı elden bırak âhirete eyle yarak Erenlerden olma ırak gel ikrar it erenlere Fânî dünyâyın'idelüm bâkî evine gidelüm Armağan gerek dostumdan bunda yükin dutsun dimiş	Misafirsin, mukim işin kurarsın, Bî-bekâ dünyâda nice durursun, Bunda ne iş etsen, anda görürsün, Yakşıdır, yamandır ol gün bu işi Mahtumkulu, işim âl-ı zâridir, Bir mükemmel erin hâridâridir, Dünyâ ahretin keşte kârıdır, Tohum saçına ver nâ-geh yatıp sen.

Dünyanın sonu, âhiretin başlangıcı kıyâmet veya diğer bir deyimle âhir zamandır. Bu, İsrafil'in Sur'u üflemesiyle başlayacaktır:	
İsrafil surı ura yiryüzi divşürile Harâb ola berr ü bahr çarh-ı felek yayıla	Ahir bir gün bolur âhir zamanı İsrafil sur çalsa, bolur zamanı
Kıyamet koptuktan sonra Sûr'un ikince defa üflenmesiyle bütün ölüler dirilecek, Allah tek "kâdı" sıfatıyla kullarını yargılayacaktır. Bu hesap gününde kulluk hesabı verilecek, kişinin malı mülkü ona fayda vermeyecektir:	
Ulu divan kurula anda kullık sorıla Bin tekebbür virmeye bir garîb nevâz ile	Ömrüne aldanma ötene yanma, Malına kıvanma, mülke dayanma, Bunda bet işleme, anda uyanma, Hesap günü hayrına alıp bar bile
Mahşer günü kulların amelleri tartılır, bu tartıda günahları ağır gelenler Cehennem üzerine kurulan kıldan ince Sırat'tan geçmeyip Cehennem'e giderler:	
Ol geçidün korkısı uş beni yoldan kodı Geçemez degme kişi köprüsin kıldan kodı Günahlarun tartalar andan Sırat'a ilteler Zebânîler dutalar figânlar ola katı	Pul sırat üstünde oklarlar seni, Zulmete salarlar beklerler seni, Zincir, künde bilen saklarlar seni, Azâpta, hasrette, kânda, çilimkeş
Cehennem kapısında Zebânîler bulunur, Cehennemliklere türlü ezâlar ederler:	
Zebânîler çeke duta götüre Tamu'ya ata Deri yana sünük düte dün-gün işi efgân ola	Melekler köterip gürz ururlar, Endâmından su dek akar zehirler, Haşlaşıp dururlar yanında mârlar, Endâmından sorar kanın gıybet-keş
Amelleri iyi olanlar ise Cennet'e girer, Hûrilerle beraber olurlar:	
Kovam bu dünyâyı gidem çün âhrete sefer idem Ol Uçmak'da hûrîleri, ben bana yoldaş eyleyem	Her yan gitsen barar yerin gûr bolar, Hayır kazan, yatan yerin nûr bolar, Yahşı bolsan, câyın Cennet hûr bolar, Yaman bolsan, köyündürler nâr bile

6. KAZA VE KADER- HAYIR VE ŞERRİN ALLAH'TAN GELDİĞİNE İMAN; **Hayır ve şer Allah'tandır. Bunda kulun kendisine ait bir fiili yoktur.** **Hakîki erler, hayrı ve şerri Allah'tan bilir:**	
Yunus bu sözleri kogıl kendözünden elün yugıl Senden ne gele bir digilçün Hak'dan ola hayr u şer	On kat öyün bolsa demir kaleden, Ecel tapar emir bolsa Allah'tan, Hakikat er yüz döndürmez belâdan, Hak rızası bilen başa taş gelse (s. 118)
Kader, varlık yaratılmadan evvel Allah'ın o varlık hakkındaki takdiridir. **Kaza ise Allah'ın ezeldeki takdirinin yerine gelmesidir:**	
Yunus imdi gam yime nidem ne kılam dime Gelür kişi başına ezelden ne yazıla Rızık içün gussa yime kimse rızkın kimse yimez Rızık içün gussa yime pâdişâh eksik eylemez	Gel gönlüm sıdk ile yalvar Allah'a Yaradandan hiç yaşırın iş bolmaz, Rızk bir mukadderdir şûh u gedâyâ Kalem birdir bunda yazan bişbolmaz Mahtumkulu bu gününde şükr eyle, Allah'ın kudretin görüp fikr eyle, Rızk için gam yeme, Hakk'a zikr eyle, Ezelde yazılan senden duş bolmaz (s.257).
B. İBADETE ÂİT HÜKÜMLER (İslâm'ın Beş Şartı Hakkında) Hz. Peygamber, bir hadislerinde "*Müslümanlık beş şey üzerine kurulmuştur. Allah'tan başka bir Tanrı, ibadet olunacak hak ma'bud olmadığına ve Muhammed (S.A) O'nun kulu ve Resûlü olduğuna şehadet etmek; namaz kılmak, zekât vermek; ramazan orucunu tutmak, hacca gitmek*" Her Müslüman gibi **Yunus Emre ve Mahtumkulu'**nun hikmetlerinde bu **beş esas dile** getirilir. Ancak her ikisi de namaz ve zekât konusuna ağırlık verirler: **Beş vakit namaz**, Allah'ın bir emri, kulluğun da şartlarından biridir:	
Benden öğüt ister isen eydiverem bildügümden Budur Çalab'un buyruğı tutun oruç kılun namaz	Mü'min bolsa, kıl kulluğun Hüdâ'nun, Beş vakt yâda sala sala gidersin

Namaz, gençlikte kılınmalıdır. Yunus Emre, gençlerin öğüt almadıkları, yaşlıların da ibadet etmediklerinden şikâyet ederken Mahtumkulu, gençlikte namaz kılınması nasihatında bulunur:	
Oğlanlar öğüt almaz yiğitler tevbe kılmaz Kocalar tâ'at kılmaz sarp rûzigâr olmışdur	Adem oğlu yatma gâfil, Turhatan atazdan burun, Yiğitlikte tâ'at kılgıl, Karrılık yetmezden burun
Zekât, malla yapılan bir ibadettir. Kazancın belirli bir miktarı yoksullara verilmek suretiyle yapılır. Bu ibadetten kaçanların yeri Cehennem ateşidir:	
Kazandığını viriben yoksullara hoş görüben Hak Hazretine varuban oddan o kurtulmak gerek	Mihnet bilen mal cem eden muhkem bay, Evvel hayrın bolsa gönder özünden, Yığıp, zekat bermenlerin hâli vay Tanla karnı dolar tamu közünden
C. AHLAKÎ UNSURLAR	
KİBİR-TEVAZU	**1. KİBİR-TEVAZU**
Kibir, insanın sahip olduğu şeylerle övünmesi ve haksız bir gurura kapılmasıdır. Bu İslâmiyet'in hiç de hoş görmediği bir şeydir. Kibir, İslâmiyette "Şeytan ameli" olarak görülürken, bunun zıddı olan tevazu yüceltilir. Yunus ve Mahtumkulu tekebbürlü olma derken, toprak olma(tevazu)'yı salık verir:	
MiskînYunus erenlere tekebbür olma toprak ol Topraktan biter küllisi gülistanı toprak bana Eğriliği koyasın doğru yola gelesin Kibr ü kini çıkargıl erden nasib alasın	Mahtumkulu da giyim kuşamda haksız gurura kapılınılmaması gerektiğini belirtir. Mağrur olma sincabına, samrına Ecel Dâvût elin çekmiş demrine Kılca cana bu beş günlük ömrüne Ne tedârik kıla kıla gidersin
2. GIYBET	**GIYBET**

Birinin aleyhinde bulunma, arkasından söyleme, çekiştirme, dedikodu yapma manalarına gelen gıybet, **hoş görülmeyen bir davranış şeklidir.** **Her iki şâirimiz de gıybet yapanların** **Cehennemlik olduklarını ifade ederler:**	
İyi dostun düşman dutan gaybet yalan söz söyleme Bunda gammâzlık eyleyen anda yiri tar olırsar	Sakla gıybetten dilini Bağlatma iki kolunu Açılan taze gülünü Allah soldurmazdan burun Ruz-ı mahşer şikat eder dilinden Rusvâlığın budur senin gıybet-keş! Ömrün yele berme, azma yolundan Ağrıtmagıl ilin günün gıybet-keş.
3. CİMRİLİK-CÖMERTLİK	**3.CİMRİLİK-CÖMERTLİK**
Cimrilik de hoş görülmeyen hasletlerden biridir. **Yunus'a göre cimri, "bir yufkaya kıyamaz".** **Mahtumkulu'ya göre de bu insanlar mallarını yığarlar** **ancak bu yığdıkları malı yemek nasip olmaz:**	
Bir nice kişülerin gaflet gözin bağlamış Hak yoluna dirsen bir yufkaya kıymaz	Niyeti yamandır bahıl mal yığar, Yiyebilmez her dem rıskalın boğar, Malı haram bolur başından ağar, Çok karaştım, acep eyyam gelmedi.
Buna karşılık insan cömert olmalıdır:	
Kazandığını viriben yoksullara hoş görüben Hak Hazretine varuban oddan o kurtulmak gerek	Yetimi görende, güler yüz bergil, Koldan gelse, ana taâm tuz bergil, Bir gamlı görende şirin söz bergil, Enteni kol dara himayet yahşı
4. AYIP GÖZETME, AYIP AÇMA	**4. AYIP GÖZETME, AYIP AÇMA**
Başkalarının ayıplarını araştırmak, onu, bu ayıplarından dolayı utandırmak her iki şairin de hoş görmediği huylardandır:	
Eyâ gâfil iç gözini gönlün yavlak uzatmagıl Bakgıl kendü dirligüne kimse aybın gözetmegil	Yahşı er el aybın açmaz, Göre bile haram içmez, Yaradan yazığın geçmez, Gözyaşı dökmeyen erden.
5. HIRSIZLIK	**5. HIRSIZLIK**

Kötü ve yasak edilen huylardan biri de hırsızlıktır. İçine alın teri karışmayan, bir başkasına zararı dokunan **her türlü kazanç hoş görülmemiştir:**	
Komadgun nesneyi sunuban götürmegil Komadgun götürmegil düşüre yatlu işe	Mal için incidip gardaş doğanın Az bildin tılladan satıp savanın Paylaşırlar helâl haram yığanın Sen azabın çeke çeke gidersin
DÜNYÂYA BAKIŞ	**6. DÜNYÂYA BAKIŞ**
Gerek Yunus Emre'nin ve gerek Mahtumkulu'nun dünya karşısında aldıkları menfidir. **Onlara göre dünyâ, gelip geçici hayali bir mekândır, bâki değildir.** **Bu yönüyle insanların gelip geçtikleri bir misafirhanedir**:	
Bu cihana geldim uş giderem Sanasın bir eve kondum konukvan Bu dünyaya gelen kişi âhir yine gitse gerek Müsâfirdür vatanına bir gün sefer itse gerek	Bu fani dünyaya inanman Altın gümüşe guvanman Giyevlere gönül bermen Bir doğan züryâtcabolmaz Gelen geçer gaşt edip Eğlenmez güzeşt edip Gönül aydır keşt edip Âlem cihanı görsem Köp yiğitler gelip geçti cihandan Niyetine göre ikbâl bolmadı Gerdîşikec kahpe felek elinden Ertiri şâd bolan öylen gülmedi
Dünyanın geçiciliğine mukabil insanın ebedî vatanı öbür âlemdir. **Dünya zengillikleri de dünya gibi geçicidir.** **Dünya malına bakanlar, Karun kadar da zengin olsalar,** **malları onları kurtaramayacaktır:**	
Batmış dünyâ malına bakmaz ölüm halına İrmiş Kârûn malına zihi iş düşvârlığı	Hümayun korganm saldıran Harun Dünyayı dört bölen hani Feridun Kırk şehri kızıldan dolduran Karun Gözü kumdan doldu, puldan dolmadı Ger tapan dünyâda mülk-i İskender Karunun malı hem bolsa müyesser Ahiri bolursun yere beraber Gönülden men menlik edici bolmaj

Bu sebeple geçici dünyaya bağlananlar bedbaht olurlar:	
Seversen dünyayı mihnet bulasın Erenler sırrını kaçan tuyasın Ağudur bal degül dünyâ muradı Nice bir aguya parmak banasın	Neyley felek, kahbe felek Şâd günlerim az eyledin Kılıp nâhâk canlar helak Dertlerime tuz eyledin
Bu geçici dünyaya bağlananların bedbaht oldukları gibi öbür dünyadan da uzak kalırlar. **Bunun için dünyaya bağlanılmamalıdır:**	
Bu dünyaya gönül viren sonucı pişman olısar Dünya benüm didükleri hep ana düşman olısar Dünya halkun düşmanıdur maksûd ol canlar canıdur Bilün ki dünyâ fânidür dünyây-ı terk itsen gönül	Bu sözleri dedi ol Hayrü'l-beşer, Dûzâhtan yakıcı bu felek yeser, Âdem oğlun eylep bunda ser-be-ser, Bakın özü rahat yatıp baradır. Bu fânide yoktur takat kararım, Sonunu anlamaz, yetişmez sabrım, Mahtumkulu aydar, kocaları ömrüm, Kolumdan sındırdın gidip baradır

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türk kültürü oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bir o kadar da tarihî derinliğe sahiptir. Bu coğrafî genişlik ve tarihi derinliğe rağmen Türk kültürü, ufak tefek nüânslarına rağmen bir bütün olarak asrımıza gelmiştir. 1990'lı yıllara gelene kadar birbirinden habersiz hayat süren Türk toplulukları demir perdenin yıkılmasıyla birlikte karşılıklı kültürel temaslar kurmuşlar; birbirlerinin geçmişte akraba olduklarının, ortak değerlere sahip olduklarının farkına varmışlardır. Bunun tabiî neticesi olarak kültürel bütünlük şuuru uyanmıştır.

Bir Türkmen, Yunus Emre'yi zevkle okurken, aynı zevki bir Anadolu insanı Mahtumkulu'da bulmuştur. Bunun kadar tabiî bir şey olamaz. Zira Yunus Emre de, Mahtumkulu da aynı kültürün farklı zaman, farklı coğrafyada yetiştirdiği iki zirve şahsiyettir. Bunları besleyen kaynak aynıdır.

Biz bu küçük hacimli çalışmada bu iki şahsiyetin ortak noktalarını ortaya koymaya çalıştık. Din, Dünyaya Bakış ve Üslûp olmak üzere üç ana başlık altında topladığımız bu ortak noktalar, araya coğrafya, tarih, rejim vb. sınırlar girmesine rağmen Türk kültürünün devamlılığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Mutasavvıflardaki birliktelikleri ifade etmek isteriz ki; maddeler halinde yukarıdan buyana gösterdiğimiz müşterekler ve farklar neticesinde tespitlerimize göre Ahmed Yesevi'nin zikrettiği 40 makamdan 30'u diğer yedi mutasavvıfta

da ayniyle mevcuttur. Diğer onu ise birbirinden ifade farkıyla ayrılmakta ise de muhteva itibariyle aynıdır.

Hal böyle olunca bu müşterekler bize Türk Edebiyatı'nın bütünlüğünü, bugün farklı mecralara çekilmeye çalışılan Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre gibi şahsiyetlerin bile aynı geleneğin temsilcileri ve birbirlerinin muakkibi olduklarını düşünmeye zorlamaktadır. Bunlar, Türk Kültürünün dünden bugüne kadar gelen kültür bütünlüğünün simgeleridirler.

Ahmed Yesevi, Süleyman Hakîm Ata, Şeyh Edebâli, Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Mahtumkulu Firakî fikirleriyle insanlığın kötülüklerden kurtulup doğruya ve iyiye yönelmelerinde yardımcı olurken, arkalarında ölümsüz bir fikir sistemi eserler de bırakmışlardır.

Bu fikir sisteminde hepsi; "İlahi sevgiye" dayalı bir "Varlık ve insan sevgisi", birlik inancı, ilim, varlık sırrını arama ve ahlaki değerleri en ideal bir biçimde sistemleştirmelerdir.

Yukarıdaki tasniflerde de görüldüğü gibi; Şeriat kapısında Ahmed Yesevi'nin zikrettiği on makamdan dokuzu Hacı Bektaş'ta da aynıyla görülmektedir. Yalnız Hacı Bektaş'ta; namaz, oruç, hac, zekât makamlarını tek maddede toplamış buna ilave olarak helal kazanç, nikâh, haram, şefkat ve temizlik maddelerini de zikretmiştir. Farklı olarak görülen bu ifadeler Ahmed Yesevi'nin, *Emr-i bi'l- ma'ruf- nehy-i ani'l-münker* makamlarında birleştirilmiş olması sebebiyle başkaca bir farklılık düşünülemez.

Genel anlamda; *Ahmed Yesevi, Süleyman Hakîm Ata, Şeyh Edebâli, Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Mahtumkulu Firaki* enleminde değerelendirecek olursak hepsinde de ayniyet olduğu görülmüştür.

Tarikat Kapısı'nda Yesevi ile Hacı Bektaş'ın yedi makamı müşterektir. Yesevi'de bulunmayan; saç kesmek ile hırka, zenbil ve âsâ gibi maddi unsurların sonradan ilavesi kuvvetle muhtemeldir.

Marifet ve Hakikat kapılarında da yedişer makamın müşterek olduğunu görmekteyiz. Diğer üçü özde aynı, fakat ifadesi farklı makamlardan oluşmaktadır.

Dört kapı'da zikredilen kırk makamdan otuzu birbiriyle ayniyet derecesinde benzerlik arz etmektedir. Diğer **on tanesi** birbirini nakzedecek derecede farklı olmayıp, sadece ifade farkından birliktelikleri vardır. Haddizatında bu kadar küçük farklılık bir eserin iki nüshasında bile görüleceğinden bunları fark olarak bile telakki etmemek gerekir.

Hal böyle olunca bu müşterekler bize ***Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı'***nın bütünlüğünü, bugün farklı mecralara çekilmeye çalışılan ***Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre*** ve ***Kaygusuz Abdal*** gibi şahsiyetlerin aynı geleneğin temsilcileri ve birbirlerinin muakkibi veya çağdaşları olduklarını düşünmeye zorlamaktadır. Bunlar, Türk Kültürünün dünden bugüne kadar gelen kültür bütünlüğünün simgeleridirler.

Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'ın

fikirleriyle insanlığın kötülüklerden kurtulup doğruya ve iyiye yönelmelerinde yardımcı olurken, arkalarında ölümsüz bir fikir sistemi de bırakmışlardır. Bu fikir sisteminde hepsi; *"**İlahi sevgiye**" dayalı bir "**Varlık ve insan sevgisi**", birlik inancı, ilim, varlık sırrını arama ve ahlaki değerleri en ideal bir biçimde sistemleştirmedir*.

Hal böyle olunca bu küçük mukayese bize gerek **Yesevi'**nin ve gerekse diğer yedi mutasavvıfın Türkistan'da başlayan aynı tasavvuf geleneğinin temsilcileri olduklarını, bu geleneklerin Anadolu yakasında **Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal** ile aynısıyla devem ettiğini ve böylece her birinin maddeten olmasa bile manen mürşid- mürid münasebetinde olduklarını söyleyebiliriz.

Türkistan'da Ahmed Yesevi ile başlayan tasavvuf hareketinin Anadolu'daki yüzlerce temsilcilerinden yalnız beş temsilcisi; Şeyh Edebâli, Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal'daki tezahürlerini merâtib-i erba'a hususundaki müştereklerine dikkatleri çekmek suretiyle bu mütemadiliğine işaret etmeye çalıştık.

Ayrıca, bu sekizleri, **'halkın hocası'** yapan, sadece bu şiirleri değildir. Onların en mühim tarafları, fikirlerini yaşadığı asrın ve asırların halk dili ve iki bin beş yüz yıllık bilim dili olan TÜRKÇESİ ile en güzel ve en edebi bir şekilde halkın anlayabileceği bir *sehl-i mühteni* üslubuyla Türkçe ile anlatmalarıdır. Onlar gerçek anlamda; *" bilim dili, halk dili, aşk dili, cennet dili, Tanrı dili, Nebiler dili Türkçe'mizin Anadolu yakasındaki güvencesi ve eserleriyle yaşatıcılarıdır."*

Ahmed Yesevi, Süleyman Hakîm Ata, Şeyh Ede Bâli, Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Mahtumkulu Firakî'nin eserlerinde işlenen fikirlerin ve tasavvufun ana kaynağı, Kur'an ve Hadislerdir. Bu açıdan onların kendilerinden önce ve sonra gelen mütefekkir ve mutasavvıf şairlerden farklı fikirler taşımazlar. Ancak "anlatım tarzında" farklılıklar olabilir. O da "**asl**" a müteallik değildir. Çünkü hepsinin asıl kaynakları Kur'an ve Hadislerdir.

Bunlar; ilahi aşkı, birlik ***(Vahded-i Vücud),*** ahlak ve insanlık görüşünü anlatan, bunu yaparken de kendilerine ***mecaz ve istiare dilini geliştiren bir ekolün*** temsilcileridirler. Bu itibarla, âbide şahsiyetlerimizden özellikle **Hacı Bektaş Veli, Kaygusuz Abdal'ı** çeşitli akım ve ideolojilerin uydusu olarak göstermeye çalışanlardan kurtarmak ilim adamlarının görevidir. ***Hacı Bektaş*ı *Veli'***yi hep birlikte ***bütün bir toplumun "Şahsiyeti"*** yapmalıyız. Çünkü O da, yukarıdan beri anlattığımız müşterekler doğrultusunda **Kur'an ve Hadis** kaynaklarından beslenen aynı kültürün insanıdır. Hatta diyebiliriz ki, Sahabe devri ashabı kadar **Kur'an'a ve Hz. Muhamme**d'e bağlıdırlar.

Ahmed Yesevi, Süleyman Hakîm Ata, Şeyh Edebâli, Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Mahtumkulu Firaki'nin eserlerinde işlenen fikirlerin ve tasavvufun ana kaynağı, Kur'an ve Hadislerdir. Bu açıdan onların kendilerinden önce ve sonra gelen mütefekkir ve

mutasavvıf şairlerden farklı fikirler taşımazlar. Ancak "anlatım tarzında" farklılıklar olabilir. O da "**asl**" a müteallik değildir. Çünkü hepsinin asıl kaynakları Kur'an ve Hadislerdir.

Bunlar; ilahi aşkı, birlik (Vahded-i Vücud), ahlak ve insanlık görüşünü anlatan, bunu yaparken de kendilerine mecaz ve istiare dilini geliştiren bir ekolün temsilcileridirler. Bu itibarla, âbide şahsiyetlerimizden özellikle Hacı Bektaş'ı çeşitli akım ve ideolojilerin uydusu olarak göstermeye çalışanlardan kurtarmak ilim adamlarının görevidir. **Hacı Bektaşı Veli**'yi hep birlikte bütün bir toplumun "Şahsiyeti" yapmalıyız. Çünkü O da, yukarıdan beri anlattığımız müşterekler doğrultusunda Kur'an ve Hadis kaynaklarından beslenen aynı kültürün insanıdır.

Ahmed Yesevi, Süleyman Hakîm Ata, Şeyh Edebâli, Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Mahtumkulu Firaki'yi aynı fikrin temsilcileri gösterirken, bunların toplumdaki kabuller dünyalarını da aynı sevgi potası içinde görmek ve değerlendirmek zorundayız. Birlik ve beraberliğin mümessili olan bu yüce kişilerin açık şahsiyetlerini her tür insana iletmek de bizim görevimizdir.

Yukarıdaki tasniflerde de görüldüğü gibi; Şeriat kapısında; Ahmed Yesevi'nin zikrettiği on makamdan **dokuzu Hacı Bektaş ve Yunus Emre'de** aynıyla görülmektedir. Yalnız *Hacı Bektaş*'ta; *namaz, oruç, hac, zekât* makamlarını *tek maddede* toplamış buna ilave olarak *helal kazanç, nikah, haram, şefkat ve temizlik* maddelerini zikretmiştir. *Farklı olarak görülen* bu ifadeler **Ahmed Yesevi'**nin, *Emr-i bi'l- ma'ruf-nehy-i ani'l-münker* makamlarında birleştirilmiş olması sebebiyle başkaca bir farklılık düşünülemez.

Eğriliğin koyasın doğru yola gelesin
Kibr ü kini çıkargil er'den nasib alasın

Beşinci Bölüm

YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNDE İNSAN VE İNSAN SEVGİSİ[271]

A. YUNUS EMRE'DE İNSAN SEVGİSİ

1. YUNUS EMRE'DE İNSAN KAVRAMI

Kur'an-ı Kerim'de **insan sözcüğü**; *'ins, enâsî, ünâs ve nâs'* olarak 330 yerde geçmektedir. ***'insanın** yaratılışı'* ile ilgili olarak da pek çok âyet vardır. Burada insanı iki noktada ele alınır. O da; **İnsanın** maddesel yanı ve **İnsanın** ruhsal yanıdır.

"Nâs" kullanımı, iki bakımdan daha dikkat çekicidir:

Birincisi; *'Uyarı-çağrı'* edatıyla söze girilen beyyinelerin büyük çoğunluğunda, *"Eyyühen Nâs!: Ey insanlar!"* şeklinde nâs sözcüğü kullanılmaktadır. Bu kullanımla insanoğluna Yaratıcı'nın buyrukları, dikkat çekişleri, uyarıları, kısacası, insanın kozmik sorumlulukları ve yapısı hatırlatılmaktadır.

İkincisi; İnsan denen varlığın toplum halindeki tavrına, özelliklerine, toplum olarak dikkate alınmasına dayandırılan oluşumlara dikkat çekilirken de genellikle nâs sözcüğü kullanılmaktadır. Örneğin, insana peygamberlerin gönderilişinden, tanrısal mesajın iletilişinden söz edilirken daima nâs sözcüğü kullanılmıştır[272] Kur'an mesajı geneldir; tüm insanların ondan nasibi vardır. Bu demektir ki her insan ondan az veya çok bir şeyler anlar[273].

---

[271] Bu bölüm için bak: Güzel, Abdurrahman, Mutasavvıf Yunus, ankara 1991, s. 94-159.

[272] Bak. Bakara, 213; Nîsâ, 170, 174; Yunus, 57, 108.

[273] Daha fazla bilgiiçin bak: Y Öztürk *Kur'an'da İnsan Kavramı,* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fak. Derg. 2001.

Şurası bir gerçektir ki, çağlar boyunca nereden geldiğini, ne için yaratıldığını, nasıl yaratıldığını, nasıl bir varlık olduğunu, bu hayatını nasıl idame ettireceğini ve ölüm denen gerçeği, ölüm sonrası hayatın nasıllığı üzerine kafa yormuştur. İnsanı yaratan Allah, ona vahyi göndererek belki de kendisinin düşünüp de bulamayacağı bu soruları cevaplamıştır. Bu anlamda **vahiy** en büyük nimetlerden biridir. İnsanı en güzel şekilde tanımlayacak, tanıtacak olan, kendisini yaratan Allah'tır. Yine hangi sistemde yaşadığında mutlu olacağını belirleyecek olan da Allah'tır. Bu yüzden yeryüzündeki beşerî sistemler etse etse bir grup insanı mutlu edebiliyorken, Allah'ın insanlar için **seçtiği hayat nizamı olan İslam**, doğru bir şekilde yaşandığında bütün vicdanlı insanları mutlu edebilecektir.

Bu cümleden olarak biz de gördük ki, Yunus Emre, insanoğluna asırlar ötesinden öylesine seslenmiştir ki, onları Allah yolunda olmaya davet ederken, bu yolda yürümeyenleri de zemmetmesini bilmiştir.

İşte Yunus, XX. yüzyıl insanını da görmüş ve şöyle seslenmiştir.

Müslümanlar zamâne yatlı oldı *Helâl yinmez haram kıymetli oldı* *Okınan Kur'an'a kulak tutulmaz* Şeytanlar semirdi kuvvetlü oldı	*Fakirler miskinlükten çekdü elün* *Gönüller yıkuban heybetlü oldı* *Peygamber yerine geçen hocalar* *Bu hâlkun başuna zahmetlü oldı*"[274]

Bilindiği gibi Yunus Emre derin sevgi ve hoşgörü ile artık dünyaca da tanınan bir **Türk-İslâm** mutasavvıfıdır. Yunus'un düşünce temellerini oluşturan "**insan sevgisi**", bütün değer yargılarını aldığı İslâm inancının insana bakışından kaynaklanır. İslâmiyete göre insan, Allah'ın yeryüzündeki hâlifesi ve maddî varlıklar arasında mesuliyeti olan tek canlıdır. Kur'an-ı Kerim'e[275] göre insan topraktan yaratılmıştır. İnsanoğlu Allah'ın yeryüzündeki hâlifesi olmakla farkında olmadan büyük bir mesuliyeti de yüklenmiştir. İslâm, insana büyük değer vermiştir. İnsanın şeref ve haysiyetini kırıcı, onu küçültücü bütün davranışları yasakladığı gibi; *zemm, gıybet, dedikodu* gibi insanı menfi yönden etkileyen hususları kesin olarak *günah saymıştır*. Bu tür bir insan sevgisi edebî eserlere de yansımaktadır. Meselâ Şeyh Galib:

> "*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen*
> *Merdüm-i dîde ekvân olan âdemsin sen*"[276]

diyerek, İslâm düşüncesinde insanın değerini belirtmektedir. Şeyh Galib,

---

[274] F. Kadri Timurtaş, **Yunus Emre**, 1986, s. 213-214.
[275] Kur'an, XV, a. 26.
[276] Şeyh Galib Divânı,

"kendine bir hoşça bak; sen âlemin özüsün, varlıkların gözbebeği olan insansın" demektedir. Bu düşünce, yani insanın "âlemin ve yardışının özü" oluşu, tasavvufî bir kabule dayanmaktadır. Zira eskiler, âlemin **anâsır-ı erbâ'a** denilen, dört unsurdan; yani '*toprak, su, hava ve ateş'*ten meydana geldiğine inanırlardı. İnsan, kâinatın hammaddesini özünde taşıdığına göre, '**kâinatın özü ve gözbebeği**"dir.

"Bu değer veriş, insanı Allah'a karşı isyan etmeye, bu yol ile bağımsız olduğunu vehmederek kâinatın mihveri yapmaya yönelik hümanist düşüncenin değerlendirmesinden apayrıdır. Hümanist düşünce, kökleri putperest kavimlerin insanı ilahlaştıran anlayışlarından kaynaklanan, sözde hürriyet kazanma ihtirası ile insandan kalkıp yine insana dönen, onu sevmeyi, yüceltmeyi hedef almasına rağmen ona bir kurtuluş bir çıkış yolu getirmeyen, hayatın ve varlığın manasını izâh etmeyen sonu saçmaya varan bir düşüncedir.[277]

İslâm'a göre, insan doğuşunda masumdur. Hıristiyanlıkta olduğu gibi, ilk günah inancı yoktur. Kendi cüz'i iradesine göre, daha sonraki hayatında iyilik yahut kötülük işleme hürriyetine sahiptir. Ancak kötülük yaptığı takdirde, pişman olup tevbe ederek, yine Hak katındaki eski değerine ulaşabilme imkânı da kendisine bahşedilmiştir.

Tasavvufa göre "**insan**" kelimesi ile anılmanın hikmeti, "**insanın yaratılışındaki topluluktan ve hakikatlerin bütününü inhisarı altına almasından dolayıdır**. *İnsan, Tanrı katında bakan bir gözdeki bebek gibidir ve görmek sıfatı ile tâbir edilmiş olan mahluk odur. İşte bundan dolayı ona **insan** denildi"*.[278]

Sûfiler, insanı üçe ayırırlar:

Birinci grup, henüz *mürşidi bulamamış* ve delâlette kalmış olan kimselerdir.

İkinci grup, *tarikate giren saliklerdir*.

Üçüncü gurup, son mertebeye varan ve "**insan-ı kâmil**" olarak vasıflananlardır. Son mertebede olan **insan-ı kâmil**, *mâsivâdan geçmiş, dünya ile bağını kesmiş ve nefsine hâkim olmuş bir üstünlüğe sahiptir*. Bütün bu mertebeleri geçen insan '**Fenâfi'l-lah** ve **bekâbi'l-lah** mertebesine ulaşır.

Tasavvufta "**insan-ı kâmilden** daha mükemmel bir mevcûd yoktur. Bu dünyada, insanlar arasında kemâle (*olgunluğa, mükemmelliğe)* ulaşamayanlar, bir hayvan-ı nâtık (*konuşan hayvan*)dır. Yaratıklar konusunda meleklerden daha şereflisi yoktur. Bununla beraber **Allah,** kendi isimlerini ona öğretmekle, insan-ı kâmil'i, meleklere üstün kılmıştır".[279]

Tasavvufun bilhassa **vahdet-i vücud** nazariyesine göre, Yaratıcı yokluk aynasına tecelli etmiş ve orada yine kendi aksini görmüştür.

"Aslında Allah'ı bildirmekle vazifeli ve geçici birer hayalden başka bir şey olmayan bütün bu yaratılmışlar, işte böyle var oldu. Yaratılmışlar içinde bedenine ilâhî ruh üflenen, insandı. Aynadaki hayalinin göz bebeğinde kendini gören insan gibi, büyük Yaratıcı da kendi vasıflarını

---

[277] Süleyman Uludağ, İnsan, Türk Dili ve Ed. Ansiklopedisi, İst. 1981, C. IV, s. 394.
[278] Muhyi'd-din-i Arabî, **Fusûlü'l-Hikem** (Çev. M. N. Gençosman), İst. 1971, s. 20.
[279] Prof. Dr. N. Keklik, **El-fütühat el-Mekkiyye**, İst. 1980, C. II, Böl. 3, s. 438.

insanda toplamıştı. Varlığı, iyiliği, güzelliği görebilecek, sezebilecek, duyabilecek üstün mahlûk insandı".[280]

İşte, aslından kopmuş olan bir nûr ve kudret cevheri taşıyan insandaki bu varlık unsuru, koptuğu o "**bütününe**" karşı, derin bir iştiyak duymaktadır. Ancak ilâhî ruhun yanısıra, insan vücudunda bir de "**nefs**" denilen bir hususiyet vardır ki, bu iştiyakı önleme ve geçici, maddî görünüşlere gönül verme eğilimini ön plana çıkarır. İşte insanın gerek **dış**, **gerekse iç** âlemdeki mücadelesini bu iki cephe tayin eder. Ruhun fıtraten iyiliğe teşviki ve nefsin de dünyevî olan, maddî olan yönü öne çıkarması, insanın hayat yolunda geçirebileceği maceraların asıl tazyiki olur. Tasavvufta insan, nefsin çeşitli kategorilerini geçerek özünde bulunan o saflık ve temizliğe ulaşmaya memur edilir.

Bütün bu görüşler yıllarca Türk insanının dilinde ve gönlünde yer edinmiş ve bugünlere uzanmıştır. Bir Hak dostu olan **Yunus Emre** de, *insan olan herkese; zengin, Hristiyan veya Müslüman ayırımı yapmayan bir sevgiyle bağlıdır. O'ndaki bu insan sevgisi, insanda Allah'dan bir parça, O'ndan gelip bedenlenmiş bir cevher bulunduğunu bilmesindendir.* Yunus işte bu parçanın bütününe, yani Allah'a âşıktır. O'nun gönlü, Hakk'a ulaşmanın heyecanıyla doludur. İnsanı Hak yapısı, İlâhi sanatların en yücesi olarak telâkkî eden İslâm'ın bu görüşüne uygun olarak, Yunus da insan sevgisi ile dopdoludur. Yunus'un yaşadığı dönemde Anadolu, asayişsizlik içerisindedir. İnsanın değersiz görülmesi, kardeşin kardeşe kıyması, çıkar kavgaları, insanı bölük pörçük bir hâle getirmiştir. İşte diğer birçok mutasavvıf gibi, **Yunus** da böyle bir ortamda zuhur etmiştir. Bir yanda "***bunalım** ve **yıkım***" öbür yanda "***inşâ** ve **onarım***" faaliyetleri sürdüğü sırada, Anadolu'nun mekân tutulmasıyla birlikte yaraların sarılmasına başlanmıştır. Türk birliğinin sağlanması ve *Anadolu'nun Türkleşme ve İslâmlaşmasında* Türk mutasavvıflar büyük rol oynamışlardır. Bunda tasavvufun "**sevgi**" anlayışı etkili olmuştur.

Yunus Emre, şiirlerinden çıkardığımız tasnife göre *–devrinin gereği olarak-* insanı şu şekilde tasnif eder: *'İnsan-ı Kâmil, evliyâ, ârif, müftî, rind, muhakkik, avâm, miskin, âbid, fâkih, sûfî, hoca, âşık, zâhid, müftî, âlim, danişmend, hâcı, gâfil, müderris, câhil, müdde'â'* şeklinde ifade eder. Bu kadroyu daha da genişletmek mümkündür. Şimdi asıl konumuz olan Yunus'da nm İnsan ve İnsana Verilen Değer üzerinde durmak istiyoruz.

2. YUNUS EMRE'DE İNSAN SEVGİSİ[281]

Bilindiği gibi **Yunus Emre;**

> "*Yaratdı yetmiş iki dili, arada üstün kodı müsülmanı*" [282]

mısraları ile, mensup olduğu inancı ve bu inanca mensup olan insanların Allah

---

280 N. S. Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İst. 1983; c. 1, s. 120.
281 Güzel, Abdurrahman, Mutasavvıf Yunus, s. 94-96.
282 F. Kadri Timurtaş, **Yunus Emre Divanı**, Ankara 1986, s. 211.

katındaki yüceliğini ifade etmiştir. Bu münasebetle Yunus Emre'de insan telâkkisini işlerken İslâmiyete göre insanı ele almak zorundayız. Yunus'un mensup olduğu din ile, yaşadığı çevre dikkate alınırsa, onun mükemmel **Türk-Müslüman** olduğunu söyleyebiliriz. Şiirlerinin tamamını Kur'ân ve hadisler üzerine bina eden Yunus Emre, şüphesiz Kur'ân'a göre telâkkî edilen insanı arayacak, bulacak ve bunu şiir diliyle izah edecektir. Bunun için önce Kur'ân'daki insan telâkkîsine bakmak icab eder.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın insanı, kendine halife olarak yarattığı ifâde edilir. Bakara Suresinin 30. Ve 34. Âyetlerinde insanın teferruatıyla izah edildiği kısım meâlen şöyledir:

"'**Rabbin meleklere** *'Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim'* " buyurmuştu; melekler:

'Orada bozgunculuk yapacak, kanlar akıtacak birini mi var edeceksin? Oysa biz seni överek yüceltiyor ve seni devamlı takdis ediyoruz…' dediler; Allah:

'Ben şüphesiz sizin bilmediklerinizi bilirim' buyurdu. Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra eşyayı meleklere gösterdi; **'eğer sözünüzde samimî iseniz bunların isimlerini bana söyleyin'**, dedi.

Cevab verdiler

'**Sen münezzehsin, öğrettiğinden başka bizim bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz sen hem bilensin, hem hâkimsin'**, Allah:

'Ey Âdem onlara isimlerini söyle' dedi. Âdem isimlerini söyleyince Allah:

'Ben gökte ve yerde görünmeyeni biliyorum, sizin açıkladığınızı ve gizlemekte olduğunuzu da bilirim diye söylememiş miydim?' dedi. **'Meleklere Âdem'e secde edin'** demiştik. İblis müstesna hepsi secde ettiler. O ise kaçındı, büyüklük tasladı ve inkar edenlerden oldu…"[283]

Yunus Emre insanı, bu hükümden hareketle Allah'ın yeryüzündeki halifesi kabul eder. İslâm tasavvufunu benimseyen, onun mensubu olan Yunus Emre'ye göre insan, yaratılışın mucizesinden dolayı **eşref-i mahlûkattır**. İnsanı bu şekilde kabul eden **Yunus,** yaratılışı şu mısralarla ifade eder:

"*Yir gök yaradılmadın Hak bir gevher eyledi* *Nazar kıldı gevhere sızurdu dür eyledi* *Gevherden bugın çıkardı bugından gök yaratdı* *Gökyüzinün bizeğin çok yılduzlar eyledi* *Allah eydür Âdem'e çünkim indün bu deme* *Bu dünyâde ne didün dilün neyi söyledi*"	"*Çalab Âdem cismini topraktan var eyledi* Şeytan geldi Âdem'e tapmaga âr eyledi *Eydür ben oddan nûrdan ol bir avuç toprakdan* *Bilmedi kim Âdem'ün için gevher eyledi* *Zâhir gördi Âdem'ün bâtınına bakmadı* *Bilmedi kim Âdem'i halka server eyledi*"

[283] Bakara Suresi, a. 30-34.

Yeryüzünde Allah'ın halifesi olan insanın mesuliyeti büyüktür. Ahzab Sûresinde insanın bu mesuliyetleri mealen şöyle belirtilir;

"**Doğrusu biz, sorumluluğu göklere, yere, dağlara sunmuşuzdur da onlar bunu yüklenmekten çekinmişler ve ondan korkup titremişlerdir. Pek zâlim ve çok câhil olan insan ise onu yüklenmiştir**."[284]

İnsan, mesuliyetini ilim, akıl ve irâde unsurları çerçevesinde yerine getirir. Yani insan, ilim, akıl ve irâde sahibi olmak durumundadır. Tasavvufa göre ilim, sâlikin kendisini bilmesidir. "**Kendini bilen Rabbini bilir**" hükmü gereği Yunus, insanın ilim sahibi olması gerektiğini, ilim sahibi olduğunda kendisini ve Rabbini bileceğini söyler:

"'İlim 'ilim bilmektir, 'ilim kendin bilmekdür
Sen kendün bilmezsin yâ niçe okumakdür"

Akıl, Allah'a ibâdete, Cennete girmeye vasıta olan düşünce, kulluk yapmaya âlet olan fikir, ibâdetin yolunu gösteren ışıktır. Allah'tan ilk zuhur eden şeydir (akl-ı evvel). Tasavvufta akıl, kalpten kaynaklanan feyz ve ilhamdır.[285] Yunus'a göre akıl, vücûd kalesinde bir sultandır. Nefsin davranışları akıl vasıtası ile düzenlenir. Akıllı olan insanın kimseye zararı olmayacağı gibi, aklı başında olmayan insan, cihanı kendine zindan eder:

"*İş bu vücûd bir kal'adur 'akıl içinde sultânı* İş bu gönül bir hazînedür 'ışk tutmış bekler anı *Nazar üzre dil kapucı cümlesi cakla tapucı* *Akıldır işler yapucı eyler cümle âbâdanı* *'Akıl başdan iş bitürür nazır gözden bakar görür* *'Akıl gönül içre turur ol üç haslet besler anı*	*'Akıl taht eyledi başı şöyle bilür her bir işi* *Dünyâ içre âkil kişi degmez kimseye ziyânı* .... *Eger katı buşarısan başun nefse koşarusan* *Nefs hâlıne düşerisen ol buşdugı akıl kanı* *'Akıl gitdi buşu geldi akıl evin buşu aldı* *Sultân buşu oldı göze göstermez oldı cihânı*"

3. YUNUS EMRE'DE FERDİ VE EVRENSEL İNSAN SEVGİSİ

'**Tapduk Emre**'nin kapısında **kırk yıl kul olan** hizmet eden ve çiğ iken pişen Yunus Emre'deki insan sevgisini, "**ferdî ve evrensel**" olarak tasnif etmemiz daha uygun olur.

[284] Ahzab Suresi, a. 72.
[285] Süleyman Uludağ, a.g.e., s. 35-37.

a. Yunus Emre'de Ferdî İnsan Sevgisi

Yaradılışımızda en güçlü hislerinden biri sevgidir. Sevginin yöneltilebileceği ikinci önemli obje de **insan** olacaktır. Hayvanlar da sevgi dilinden anlar. Fakat sevginin bu dünyada asıl muhatabı insandır. Bütün kâinat sevginin eseridir.[286]

Sevgiye bî-gâne olabilecek bir zerre bile yoktur. Mademki her şey Hakk'ın eseridir. O'ndan bir iz taşımaktadır, **bütün kâinata sevgi gözüyle bakmak** icab eder.

İnsan, ***gönül*** sahibidir. Gönül bütün yüceliklerin kendinde toplandığı yerdir. Gönül "**nazargâh-ı ilâhî**"dir. Nihayet gönül, sevginin coşup taştığı yer olduğu gibi, aynı zamanda girip yerleşeceği, karar kılacağı mahaldir. O bakımdan sevginin dilinden en iyi anlayan insandır.[287]

Yunus'ta insan sevgisinin bulunduğu yer gönüldür. Bir insan için en büyük günah kalb kırmaktır. Zira tasavvufta gönül, **Allah'ın evi** yani **Kâbetullahtır**:

"Gönül Çalab'ın tahtı Çalab gönüle bakdı
İki cihân bedbahtı kim gönül yıkar ise"

O, bir **gönül** yapmanın bin Hacdan daha iyi olduğunu söyler:

"Yunus der hoca gerekse var bin hacca
Hepsinden iyice bir gönüle girmektir"[288]

İslâmiyet, insanlar arasında ırk, dil, renk farkı tanımaz. Sınıf farkını kaldırmıştır. Tanrı huzurunda köleyle efendi eştir ve kardeştir:

"Bir kez gönül yıkdın ise bu kılduğın namaz değil
Yetmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz değil"[289]

diyerek Tanrı'nın **eşref-i mahlukat** (*yaratılmışların en şereflisi*) olarak şereflendirdiği insanı, onun da en değerli yanı olan gönlünü ön planda tutmuş; gönül kıranın namazının doğru kabul edilmeyeceğini söyleyerek, yetmiş iki millet bir araya gelse onun yüzünü ak edemeyeceğini belirtmiştir. O, Tanrı sevgisi ile dolu olmayan gönlü taşa benzetir ve kargaşanın ve savaşın, bu insanların eseri olduğunu anlatır:

"Taş gönülden ne biter, dilinden ağu tüter
Nice yumuşak söylese sözi savaşa benzer"

İnsanın *gönül gözü* ile baktığı ve gördüğü güzeli değerlendirme yeteneği onun fıtratında mevcuttur. Âlemde, her insanın güzel gördüğü canlı varlıklar vardır ki,

---

286 Mehmet Demirci, **Yunus Emre'de İlâhî Aşk ve İnsan Sevgisi**, Ankara, 1991, s. 108.
287 Mehmet Demirci, a.g.e., s. 108.
288 Hasibe Mazıoğlu, "*Yunus Emre 1991 Sevgi Yılı Dolayısıyla*", **Türk Dili**, Yunus Emre Özel Sayısı, Sayı:480, Aralık 1991, s. 401.
289 Abdülbaki Gölpınarlı, **Yunus Emre ve Tasavvuf**, İstanbul, 1992, s. 394, XLIX/L.

bunlarla her fert de aynı değeri biçmektedir. Meselâ, çiçekler içinde ayrı bir yeri olan "**güle**" kimsenin çirkin dediği görülmemiştir.[290]

Allah'ı seven O'nun sevdiklerini de sever. Sevginin ilk menşeinin Allah olduğunu, O'nun insanları sevdiğini biliyoruz. **Yunus'ta insan sevgisinin kaynağı Allah sevgisidir**. O'na göre gerçek mâşuk olan Allah neyi severse, onu sevmesi gerekir. Dost'un dostuna endişe ve tereddütle yaklaşılmaz:

"Mâşuka neyi severse lâzımdır sevmek onu
Dostumuzun dostuna yad endişe ne lâyık"

"Sen gerçek âşık isen dostun dostuna dost ol
Ger böyle olmaz isen dostum demegil bayık"

Şu veya bu sebeple karşımızdakinin değerini anlamakta güçlük çekebilir veya az görebiliriz. **Yunus** hatırlatır: İnsanoğlunun aslı yüce yerdedir, herkes Hak'tan gelmektedir. Bunu hatırlayarak menfi duyguları düzeltmek gerekir:

"Kime az bakar isen aslı yüce yerdedir
Az görme çok gör onu böyle gelmiştir tarik"[291]

O, hiç kimseye en küçük bir zarar vermemeyi hedefler:

"Kimse bağına girmegil, kimse gülini dermegil
Var kendi Mâşukun ile bahçede ol alış yürü"

Başkalarına zarar vermeme sadece maddî ölçüler içinde kalmıyor. Olgun kişi davranış ve sözlerine öylesine dikkat etmeli ki, karşısındaki insan onun hakkında kötü düşünme mevkiinde kalmamalı muhatabının gönlünü kollamalıdır:

"Gönüllerde iğ olmagıl mahfillerde çiğ olmagıl
Çiğ nesnenün ne tadı var gel oduna piş yürü"

Yunus **sözün değerini** çok iyi bilir. Bu nedenle iyi sözün yücelteceğini söylemiştir. Bu nedenle sözün etkisi konusunda uyarır:

*"**Söz var bitire** savaşı, söz ola götüre başı*
Söz ola ağulu aşı bal ile yağ ede bir söz"

Bilgi, kendini ve diğer insanları tanımak için gereklidir. Kendini bilmeyen insanın bilgi adına çektiği emek kuru bir emektir ve boşunadır:

---

290 Neclâ Pekolcay-Emine Sevim, **Yunus Emre'nin Şahsiyeti ve Yunus Emre Şerhleri**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1991, s. 8.

291 Mehmet Demirci, a.g.e., s. 111.

"***İlim ilim bilmedür, ilim kendün bilmedür*** *Sen kendüni bilmezsin bu niçe okumakdır* *Okumakdan ma'ni ne kişi Hakk'ı bilmekdür* *Çün okudun bilmezsin ha bir kurı emekdür* "*Dört kitabın ma'nisi bellidür bir elifde* *Sen elifi bilmezsen bu nice okumakdır*	***Yigirmi dokuz hece*** *okursun uçtan uça* *Sen elif dersin hoca ma'nisi ne demetir* *Yunus Emre der hoca gerekse bin var hacca* *Hepisinden iyice bir gönüle girmektir*"[292]

Yunus'un ilmi '***aşk ilmi***'dir:

"İlim hod göz hicabıdır, dünya ahret hisâbıdur
Kitab hod aşk kitabıdır, bu okunan varak nedir?"

"***Aşk ilminin***" ta'lim yeri 'aşk medresesi'dir. Ders vereni de Tanrı'dır.

"Biz tâlipleriz her dem aşk sabakın okuduk
Çalab müderris bize, aşk hod medresesidür"

Yunus, "**bilgisizim okumadım**" der. Ama çağrısı Anadolu'yu aşarak dalga dalga yayılır.

"Gelin dostlar bir olalım, İşi kolay kılalım
Sevelüm sevilelim, dünya kimseye kalmaz"

Yunus, İnsan sevgisi mayasının Allah'ta olduğunu ifade ederek, insana bakış açısını kesin çizgilerle anlatmıştır. O, Tapduk Emre'den Baba Saltuk'a kadar uzanan kutsal ocakta yetişmiştir.

"Yunus'a Tapduk'dan oldı hem Barak'dan Saltuk'a
Bu nasib çün çûş kıldı ben nice pinhân olam"[293]

Bu beyitten açıkça anlıyoruz ki Yunus'un Şeyhi Baba Tapduk, Barak Baba'nın halifesidir. **Barak Baba** da **Baba Saltuk'**un halîfelerindendir.

Yunus, şiirlerinde insanları birliğe davet etmiştir. İnsanlar arasındaki ayrıcalığın sevgiyi öldürdüğünü, birliğin ise yaşattığını vurgulamıştır.

"İkilikten usandum ışk tonını tonandum
Derdün tonuna kondum dermanum yağma olsun"[294]

İnsan, diğer insanların da kaygısını çekmelidir. Diğer insanları içinde duymayan tam insan değildir. Geçek insan, bütün insan soyunu temsil edebilen insandır. Yunus Emre'deki insan sevgisini, "**hümanist**" bir bakışla değil, **kalp gözüyle görmek** gerekir. Şu iki parça, onu bize en güzel şekilde tanıtacaktır:

---

292 Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 374, X.
293 Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 17.
294 Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 425, CIV.

"Beri gel barışalım, yad-ısan bilişelüm

veya

"Ben bir dervişidüm dostum, Hak'dan yana oldı kasdum
Ecel duzağuna basdum, esenlendüm dünyam seni"[295]

İnsan ortak değerler silsilesidir ki, bunların başında **sevgi**, **güzellik**, **iyilik** ve **doğruluk** gelir. Bunlar içinde insanı iyi veya kötü yöne sevkeden manevî kuvvet, sevgidir. Bir mısraında,

"Çalab'ın dünyasında dürlü dürlü sevgi var" diyen şair, insanın neyi severse ona iman ettiğine inanır:

"Neyi severisen îmânun oldur
Niçe sevemeyesin sultânun oldur"

Yunus, eserlerinde "**sehl-i mümteni**" dedikleri bir anlatım tarzıyla halkın gayet kolay anlayabileceği basit ve sade bir ifade kullanmıştır. Yunus, haccı şekil yönüyle değil "**insan-ı kâmil**" yönüyle ele alır ve gönlünden hareket ederek;

"**Gönüle girer gönül yaparsan haccın kabul olur**" der:

"İlm ü amel ne assı bir gönül yıkdınısa
Ârif gönül yapdugı berâber Hicaz ile"[296]

Âriflerin aksine, herhangi bir kişi gönül yıkar ise, O, isterse bin kez Kâbe'yi ziyaret etsin, O'nun haccı muteber sayılmaz:

"Ak sakallı pir koca bilmez ki hali nice
Emek virmesin hacca bir gönül yıkarısa"[297]

Namaz ve Hacc İslâm dininin iki mühim ibadetidir. **Gönül kırmamak** ise ahlâkî bir davranıştır. Bunlardan hangisi daha değerlidir tartışması bizi bir yere götürmez. Şu kadarını biliyoruz ki; dinin **imân**, **ibâdet** ve **ahlâk** diye isimlendirilen üç temel unsuru birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Kur'ân'da ibadetlerin ahlâkî sonuçlarına sıkça yer verilir. Bu üçü arasındaki münasebeti şöyle bir örnekle anlatmak oldukça yaygındır:

Dini bir ağaca benzetirsek, **iman** onun gövdesi, **ibadet** dalları ve yaprakları, **ahlâk** ise meyvesidir. Meyvesiz ağacın fazla değeri yoktur. Kişiyi ahlâkî olgunluğa eriştirememiş bir dindarlık da fonksiyonunu yerine getirememiş demektir. Gerçekten namaz ve hacc ibadetini titizlikle yerine getirdiği hâlde, *insanlara karşı kırıcı, kaba ve hoyrat davranan, gönül yıkan kimsenin davranışı,* şekil

---

295 Saim Sakaoğlu, "*Yunus Emre'nin İki Dünyası, Sevgi ve Bilim*", **Türk Dili Özel Sayısı** s. 480, s. 448.8
296 Abdurrahman Güzel, "*Yunus Emre'nin Eserlerinde Din*", **Diyanet Dergisi**, C. 27. Sayı: 1, s. 66.
297 Abdurrahman Güzel, a.g.m. s. 66.

dindarlığından ileri gidemez. Yunus'un ifadesiyle söylersek "**bir kuru emek**"ten ibarettir.[298]

Hasta ziyaretine gitmek, muhtaçlara yardım etmek insanî bir davranıştır:

"Bir hastaya vardunısa bir içim su verdünısa
Yarın anda karşı gele Hak şârabın içmiş gibi"[299]

Takib eden beyit de yardımseverlikle ilgili hadiselerin manzum şekli sayılır:

"Bir miskini gördün ise bir eskice verdünısa
Yarın anda karşı gele Hak libâsın giymiş gibi"

Anadolu halkının gözünde –**ete kemiğe bürünüp, Yunus diye görünen**- Yunus Emre'deki insan sevgisini anlamak için Hak ereni olmak gerekmez. İnsan olmak yeterlidir.

b. Yunus Emre'de Evrensel İnsan Sevgisi

Şüphesiz her kültür çevresinde birtakım güzellikler ve insanî değerler vardır. Milletler onlarla beslenirler. Bize düşen görev, kendi kültürümüzü tanıtmak ve yeni nesillere sağlıklı bir şekilde sunmaktır. Bu değerler arasında Yunus Emre, hiçbir zaman vazgeçemeyeceğimiz şahsiyetlerin başında gelir.

Millî olmadan evrensel olunmaz. Yunus Emre, millî kültürümüzün temel taşlarından biridir. Onun telkin ettiği insan sevgisi teorik olmayıp, pratikte karşılığı olan bir tekliftir. Sevgi yakın çevreden başlar, sudaki halkalar misali gittikçe genişler. Önce yakınlarımızı, konu komşumuzu, şehrimizin insanlarını, nihayet bütün milletimizi sevmek söz konusudur. **Yunus tarzı eğitimin** tezgâhından geçmiş insan, sağlam karakterli, komplekssiz ve kendinden emin bir kişiliğe sahip olacağı için, başka milletten kimselerle de rahat ve sıcak ilişkiler kuracaktır. Böylece, şahsiyetini yitirmeden herkesi kucaklayan bir sevgi çemberi hâlinde, kollarını bütün insanlığa açmasını bilecektir.[300]

Yunus Emre'yi evrensel yapan, insan sevgisindeki enginlik ve hoşgörüsündeki derinliktir. Tanrı'nın yüceliği karşısında korkusuz, sevgiye, güvene dayanan Tanrı insan ilişkisinden yana olmuştur. Yunus'a göre herşeyin başı ve sonu insandır. Dünya, ahiret, cennet, cehennem, hepsi insanın canındandır:

"İki cihan seyrini cümle vücutta bulduk"

demesi bundandır.[301]

Dünya, Yunus'tan önce yaşamış, şair mütefekkir eserlerinde de süslü bir geline benzetilmiştir; ona aldanılmaması gerektiğine işaret etmiştir. Fakat ekseriya nasihat

---

298 Mehmet Demirci, a.g.e., s. 121.
299 Mehmet Demirci, a.g.e., s. 123.
300 Mehmet Demirci, a.g.e., s. 141.
301 Recep Bilginer, Çağdaşımız Yunus Emre, **Türk Dili Yunus Emre Özel Sayısı**, s. 406.

çerçevesine yerleştirilmiş bulunan beyan, Yunus'ta bir insanlık zaafının ifadesi şeklinde belirtisini bulmuştur. Aşağıdaki beyitte bunu açıkça görmek mümkündür:

"Bu dünya bir gelindür yeşil kızıl donanmış
Kişi yeni geline bakubanı doyamaz"[302]

Varlıklarla birlikte, tüm insanları da Tanrı yaratmıştır. Tanrının gördüğü can, kul tarafından da görülmektedir. İnsanlara bir göz ile, aynı göz ile bakmak gerekir. Tanrının yarattığı bu insanları sevmemek Yunus'un düşüncesine sığmaz. İnsanları çeşitli sınıflara ayırmadığı gibi, din, milliyet ayırımı yapmaz. Sevmek için insan olmak yetecektir:

"Sensin ben demekliğin ma'nide usûl değil
Bir kapı kullarına şaşı bakmak yol değil"[303]

Bütün milletleri, halk arasında kullanılan "**yetmiş iki millet**" deyimiyle anlatmaktadır. Yetmiş iki milletin sevgilisi O olduğuna göre, bunları birbirinden ayırmanın anlamı olmamalı. İnsanın insana hor bakması mânâ ilmine ters düşecektir. İnsanlar "**yaratılmışların en şereflisi**" olduğu için yaptıkları işten dolayı horlanıp, küçük görülemez:

Yetmişiki milletin hem ma'şuk'ı oldurur
Âşıkı ma'şukundan ayırmaklık fâl değil

Mademki yetmiş iki milletin sevgilisi Allah'tır ve biz de O'nu seviyoruz o hâlde O'nun sevdiklerini de sevmeliyiz, düşüncesiyle bütün insanları sever. Demek oluyor ki Yunus'un insanlık sevgisinin temelinde Allah sevgisi vardır. Hatta bırakalım insanlığı Yunus'un "**bir karıncaya bile ulu nazarı**" vardır. Bu anlayışın hümanizmayla en ufak bir alâkası yoktur. **Mümtaz Turhan'**ın ifadesiyle

"**Garplı düşünmüştür ve düşüncede kalmıştır, hâlbuki Anadolu Türk'ü gerçekleştirmiş, hayatına tatbik etmiştir**". Çünkü onun inandığı "H**akikat Dini İSLÂM**" bunu emretmektedir. Yunus:

Sen sana ne sanırsan ayruğa da onu san
***Dört kitabın ma'nâsı** budur eğer var ise*

derken sadece bir hadis-i şerifi hatırlatmaktan başka bir şey yapmamıştır.

Bilindiği gibi insanlar yalnızca et ve kemik parçasından yaratılmamıştır. Hepsinin birer ruhu vardır. Bu nedenle insanın üstünlüğünü Yaradan'ı bile farketmiştir:

---

302 Necla Pekolcay, *Yunus Emre'nin Te'sir Alanları*, **Diyanet Dergisi**, C: 27, S. 1. s. 70.
303 Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 394, XLVIII.

"Tanrı cevher yarattı kendinin kudretinden
Dönüp baktı eridi heybetinden"

Bu kadar mükemmel yaratılan insanlar kavga ederek, kan dökerek birbirlerini yok etmeye çalışmaktadırlar. Yaratılışlarındaki mükemmelliği bilseler, yalnızca et ve kemik parçasından olmadığını anlasalar bu kin,, bu kavga hemen biter. Yunus:

"Söyle söyle kamuya ne kansın ne madensin
Ma'na ile dolusun Padişah'ı sende bul"

Yine bu "**mükemmel insanın gönlüne**" girmek isteyen Yunus Emre şöyle demektedir:

"İşbu vücud şehrine giresüm gelir
İçindeki Sultanın yüzünü göresüm gelir"[304]

Vücudum şehri dediği kalbi, yani gönlüdür; içindeki sultan'da Tanrı'dır. Yunus, karışık olaylar karşısında tüm insanları yönlendirme görevini üstlenir:

"Diken olma gül ol eren yolunda
*Diken olur isen **od**'a yanarsın"*

Bugün günümüzde dört yanı dikenlerle kaplı olan insanların kurtuluşu "**aşk**"tır. Onun aşk anlayışında Tanrı sevgisinden insan sevgisine, dost sevgisine, dünya sevgisine kadar herşey var:

"İşidin ey yârenler ışk bir güneşe benzer
Işkı olmayan gönül misâl-i taşa benzer"

"Taş gönülden ne biter dilinde ağı düter
Nice yumuşak söylese sözü savaşa benzer."

"Işkı var gönül yanar yumuşanır muma döner
Taş gönüller kararmuş sarp katı kuşa benzer."[305]

Yunus, insanların birbirlerini insan olarak sevmesi ve sevilmesi üzerinde dururken, dinlerin muhtelif açı ve kurallarının, devirlerdeki hususiyeti belirtmek gibi özellikleri dışında, hepsinin ayrı şeyler söylediklerini ve insanın ancak bu suretle insan olabileceğini, bundan *yedi yüz sene* kadar evvel söyleyen bir insan olarak karşımıza çıkacaktır:

"Bir dem varur mescitlere yüz sürer anda yerlere,
Bir dem varur deyre (kilise) girer, İncil okur ruhban olur"

---

[304] Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 382, XXVII.
[305] Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 376, XIV.

"Kimseye hor bakmagil, hergiz gönül yıkmagil
***Yetmiş iki millet** hep, dervişün yâri gerek"*
……..
"Biz kimseye kin tutmayız, ağyar dahi dostumuzdur
Hiç kimseye kin tutmayız, kamu âlem dostdur bize"

diyen Yunus Emre, **evrensel sevgiyi** basit, serbest ve canlı bir şekilde söylemiştir. Burada insan, isterse **Kur'ân** okusun ve camiye gitsin, ister İncil okumak için Kiliseye varsın ve hatta **Tevrat ve Zebur'u** okumak için Havraya koşsun, bu bir mesele değildir. Mademki, bunların hepsi peygamberlerin kendilerine getirdikleri kitapları okuyorlar, o hâlde hepsi Allah'ın dediğini yerine getiriyorlar ve binaenaleyh hepsi kardeştir. Yeter ki, bunlar inansınlar, iman etsinler ve insan olsunlar. Çünkü, din ve mezhep ayrıntısı olmaksızın insanlar birbirlerini seveceklerdir.

Yunus'u ancak kalp gözleri paslanmamış olanlar işitebileceklerdir. Yüzyılın paslı kalplerine şöyle seslenir.

"Gelin tanışık idelüm, işi kolay tutalum
Sevelüm sevilelüm, dünya kimseye kalmaz"

Dünyada kinin, nefretin yeri olmadığını ve dünyanın kimseye kalmayacağını, sevmenin ve sevilmenin güzelliğini tüm milletlere anlatmaya çalışmıştır. Yunus Emre, bütün insanların Allah'ın bir aynası olduğunu anlatır ve bu vesileyle bütün insanlara aynı gözle bakmak gerektiğini söyler.

"Cümle yaradılmışa, bir göz ile bakmayan
Şer'ün evliyâsa, hakikatte âsidür"
……
"Cümle yaradılmışa birlik ile bakmayan
Halka müderris ise hakıykatte âsıdur"[306]

Yunus, **insanı hayatın merkezi kabul ettiğine** göre, başka akımların düşünce sistemlerine zerrece yer vermemiştir. Onu iyi anlayabilmek için vermek istediği mesajı yakalayabilmek gerekir.

"Varam ol dosta kul olam, hem açuluban gül olam
Hem örülüp bülbüli olam, turağum gülistan ola"

veya

"İy kendüzün bilmeyen, söz ma'nisin bulmayan
Hak varlığın isterisen, uş ilimle Kur'ân'dadur"

---

306 Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 380. XXIII.

İnsan sevgisi sadece lâftan ve nazariyattan ibaret değildir. Bu değer veriş, insanı Allah'a karşı isyan etmeye, bu yol ile bağımsız olduğunu vehmederek kâinatın mihveri yapmaya yönelik "hümanist" düşüncenin değerlendirilmesinden apayrıdır. Hümanist düşünce, kökleri putperest kavimlerin insanı ilâhlaştıran anlayışlarından, sözde hürriyet kazanma ihtirası ile insandan kalkıp yine insana dönen, onu sevmeyi, yüceltmeyi hedef almasına rağmen ona bir kurtuluş, bir çıkış yolu getirmeyen, hayatın ve varlığın mânâsını izah edemeyen bir düşüncedir.[307]

"**Yiğit iken ölenlere**" içinin yandığını belirten Yunus,

"**Beri gel barışalum yâd isen bilişelüm**" çağrısıyla 750 yıldan beri herkesi dostluğa, barışa, tanışıp anlaşmaya davet edip durmaktadır. Onun sevgi dolu bu sıcak söz ve davranışları, yaşadığı çağdan itibaren Anadolu'da ve çeşitli Türk bölgelerinde tesirini göstermiş, özellikle milletimizin manevî hamurunda bir maya vazifesi görmüştür. Çağın şartlarına uygun şekilde Yunus'un, bugün de yorumlanıp istifadeye sunulması gerekir.[308]

Yunus'un düşüncesine yalnız Türk milletinin değil, bütün insanlığın ihtiyacı vardır.

B. YUNUS'UN İNSANA BAKIŞI

Yunus Emre'nin kendine has diyebileceğimiz bir insana bakış tarzı yoktur. Onun mensup olduğu tasavvufun insana bakış tarzı vardır. Yunus, insana ve insanlığa bu pencereden bakar. Bu sebeple Yunus'un şiirlerindeki insan ve insanlıkla alakalı görüşleri tasavvufun insan hakkındaki kanaatinden başka birşey değildir. Bu ifadelerin hakiki mânâlarıyla anlaşılabilmesi için tasavvufun insan ve yaratılış hakkındaki görüşleri bilinmelidir.

Tasavvuf, ***Vahdet-i Vücud*** (*Varlığın birliği*) yani Tanrı ile kâinat ve insanın ayrı olmadığı fikrine dayalı bir akımdır. Tasavvufa göre Mutlak Vücud (tek varlık) olan Allah'ta bütün varlıklar mevcuttur. Kainat o varlığın tecellî etmesinden ibarettir.[309]

Bu **Vahdet-i Vücud** telakkisinden tasavvufta *devir nazariyesi* (edebiyatta da devriyeler) doğmuştur. Buna göre:

Mevcut âlemlerin en suflîsi olan bu maddî âleme düşen tek varlık önce **cemâd**, sonra **nebât**, sonra **hayvan**, sonra **insan** şekillerinde tecellî ederek ondan da **insan-ı kâmil** şekline girer ve Hakk'a vâsıl olur. Yani nasıl **Vücud-ı Mutlak**'tan çıkıp bu Hâkdane ***Levh-i mahfuzdan*** indi ise, tekrar oradan çıkarak aslına rücû eder.

Mutasavvıflar bu devriyye hareketini tıpkı bir daireye teşbih ederek kavs-i nüzûl ve kavs-i urûc adı ile ikiye ayırmışlardır: Vücûd-ı Mutlak'tan ayrılan *Nûr-ı İlâhi*, sırasıyla **akl-ı kül**'den **ukûl-i tis'aya, eflak-ı tis'a'ya, tebayi'-i erbaa**'ya ve toprağa kadar **anasır-ı erbaa**'ya geçer ki **medbe veya kavs-i nüzûl** budur[310].

---

307 Abdurrahman Güzel, "*Yunus Emre'de İnsan Kavramı*", **Türk Dili Yunus Emre Özel Sayısı**, S. 480, s. 484.
308 Mehmet Demirci, a.g.e., s. 146.
309 A. Kabaklı, a.g.e., s. 89.
310 Bak. Güzel, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 8. Baskı, ankara 2018, s.894-903.

Bunu müteakip aynı nur, topraktan madene, ondan nebâta ondan hayvana ondan insana ve insan-ı kâmil'e geçerek tekrar aslına rücû eyler ki bu ikinci devre ma'âd veyahut kavs-i urûcdur.[311]

Bu nazariyeye göre insan, İlâhi Nur'da bir parçadır. Bu dünyaya geldiğinden itibaren aslî varlığa ulaşmanın yollarını arar. **Dört kapı** *(Şeriat-Tarikat-Marifet-Hakikat)'*dan, **kırk makamdan** geçerek tekrar başlangıç noktasına döner. Bu nazariyede aslolan insan değil Allah'tır. İnsan, Allah'tan bir parça olduğu için ulvîdir; yoksa hümanizmada olduğu gibi insan olduğu için değildir. Yunus'un insan hakkındaki kanaatini değerlendirmek için bu nüansı iyi kavramak gerekir.

Yunus'un insan ve insanlık anlayışını:

"***Fe eynemâ tüvellü fesemme vechü'llahi***"[312] ayet-i kerimesinde ve bu ayetin Türkçeleşmiş şeklinden başka birşey olmayan,

> Çünki gördüm ben Hakk'umı Hak ile oldum biliş
> *Her kancaru bakdum-ısa hep görinendür cümle Hak*

beyitinde aramak gerekir.

Görüleceği gibi Yunus'un **insan ve insanlık anlayışının** kaynağında İslâm ve tasavvuf vardır.

Yunus, bütün insanlığa hitab eder, zira O'nun mensup olduğu din, insanlığa inmiştir. O din ki bütün hitapları "**Ey insanlar**" diye başlar. İslâm, bütün insanları dünyaya geldiklerinden bülûga erene kadar müslüman kabul eder. İslam'da her insan İslâm fitratı üzre doğar ancak bülûğa erdikten sonra bulunduğu çevreye ve aldığı terbiyeye göre müslüman veya gayr-ı müslim olur. Yunus insana bu nazarla bakan bir dinin mensubudur.

Tasavvufa göre ise bütün mevcudat dolayısıyla insan Vahdet (Allah)'ten bir kesrettir. Bu itibarla mutasavvıflar insanı Allah'tan bir parça gördükleri için severler. Yunus bu düşünceyi gayet açık bir şekilde ifade eder:

> *"Yaradılanı hoş gör, Yaradan'dan ötürü"*

Yunus'a göre en büyük ibadet Tanrı sevgisidir. Ancak Tanrı'yı sevmek gönlünde ondan iz taşıyanları yani ârifler, dervîşler, mürşîtleri sevmekle tamamlanır. **Yunus'***un kardeşlik, ahlâk, barış, adalet, eşitlik ülküsü* hep bu odakta toplanır. *İnsanlar sevilmelidir; çünkü soy, din, mevki, refah, sınıf farkı olmaksızın* bütün insanlar hatta bütün canlı-cansız varlıklar Allah'ın tecellî ettiği "**mazhar**"lardır. Ne var ki bazıları irşâd imkanı bulamadıklarından bir çeşmeden acı ve tatlı su akmaktadır:

> *"Bir çeşmeden akan su acı tatlı olmaya"*

---

311 Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar,* Ankara 1981, s. 322.

312 Bakara Suresi, a. 115 '

Bu böyle olmamalıdır. Zira Yunus'a göre her insanın içinde Allah'ı sevme ve O'na vâsıl olma kabiliyeti "**bi'l-kuvve**" vardır. O'ndan geldikleri için de aralarında bir fark yoktur:

Yunus'un 'İnsana bakışı', insancıllığı ve müsamahası mensup olduğu inanç dünyasında aranmalıdır. O'nu "***Frenkleştirme***" gayretleri yanlıştır. Kendimize musallat olan aşağılık kompleksini **Yunuslara, Mevlânâlara** da zerk etmeye kalkmak ihanettir.[313]

1. İNSAN-I KÂMİL

İnsan-ı Kâmil, **Merâtib-i Erbaa'**da (Şeriat, Tarîkat, Marifet ve Hakîkat**)** iyi sözleri, örnek hareketleri, güzel ahlâkı ve bilgisi tam olan insandır. Kâmil isanın rûhu yüce âleme aittir. Kâmil insan, devri (*nüzûl ve uruc)* tamamlamış, yaradanına dönmüş, Tanrı dergâhında mülâzım olmuş kişidir.[314]

Yunus'un şiirlerinde anlatılan ***kâmil insan*** kavramını ana hatları ile daha önce vermiştik. Yunus Emre, insan-ı kâmil'in Muhammedî bir fıtrat üzre olduğunu, onun zaman ve mekân üstü bir şahsiyet kazandığını ifade eder.

"*Bî-mekânum bu cihanda menzilüm turagum anda*
Sultânam ki taht ü tâcum hulle vü buragum anda"

Yunus, şeriat, tarîkat, marifet ve hakîkat konularındaki düşüncelerini şu mısralar ile izah eder:

"*Suâlum var tapuna iy dervîşler ecesi* *Meşâyıh ne buyurur yol haberi niçesi*	*Dervişün dört yanında* ***dört ulu kapı*** *gerek* *Kancaru bakarısa gündüz ola gicesi*
Vergil suâle cevâb tutalum olsun sevâb Şû'le kime gösterür 'ışk evinün bacası	*Ona eren dervîşe iki cihân keşf olur* *Anun sıfatın öger ol hocalar hocası*
Evvel kapu şerîat *emr ü nehyi bildürür* *Yuya günâhlarını her bir Kur'ân hecesi*	***Dört hâl*** içinde dervîş gerek siyâset çeke *Menzile irmez kalur yol eri yuvacası*
İkincisi tarîkat *kulluga bel baglaya* *Yolı togru varanı yarlıgaya hocası*	*Kırk kişi bir agacı tagdan indirimeye* *Ya bunca mürid muhib sırat niçe geçesi*
Üçüncüsü ma'rifet cân gönül gözin açar *Bak ma'nî sarâyına* Arşa *degin yücesi*	*Küfür okın atarken îmânun urma sakın* *Yilüp sıyasın güçin sebl ola güvecesi*
Dördüncüsü hakîkat *ere eksük bakmaya* *Bayram ola gündüzî Kadir ola gicesi*	***Dört kapıdur kırk makâm yüz altmış menzili*** *var* *Ana irene açılur* ***vilâyet derecesi***
Bu şerîat güç olur ***tarîkat*** *yokuş olur* ***Marifet*** *sarplık durur* ***hakîkat****dür yücesi*	Âşık Yunus sözlerin muhâl diyü söylemez *Man'î yüzin gösterür bu şâ'irler kocası*

313 A. Kabaklı, a.g.e., s. 95-97.
314 a.g.e., s. 14-15.

Kâmil insan, **simurg** ismiyle de anılır. Yunus, kâmil insanın sûlûk yoluyle Tanrı'ya vuslat ettiğini şu mısralarla anlatır.

"Gönlüm canum aklum bilüm senün ile karâr ider
Can kanadı açık gerek uçuban dosta gitmeğe"

Kâmil insan aşk ehlidir:

"Allah benüm didüğine virmiş virür ışk varlığın
Kimdeki var bir zerre 'ışk Çalab varlığı andadır"

Kâmil insan, ***nefs mertebelerini*** tamamlayarak kemâl, yani olgunluk mevkiine ulaşmış kişidir. İnsan-ı Kâmil'in sıfatı insan, kendi Hak'tır. O, **fenâfillah** mertebesine ulaşmıştır:

"İnsân sıfatı kendü Hak insândadur Hak doğru bak
Bu insânın sıfatına cümle âlem hayrânımış"

İnsân-ı kâmil kendisine kötülük edilmesi halinde bile iyilik düsturunu elinden bırakmaz:

"Bana agu sunan kişi şehd ü şeker olsun işi"

Kâmil insanın **ibadet ve taati** mükemmeldir. Gönlü mânâ hazinesidir. O, vücut zindanından kurtulup, merkezden muhite çıkmıştır. Yunus'un **insân-ı kâmil** hakkındaki düşüncelerini şu beyitlerinde daha açık bir şekilde görmek mümkündür:

"Dem olam Âdem olam 'âlem olam 'âlemde ben
Dem olam bî-dem olam hem nam olam hem nan olam

Muhammed ile bile Mi'râc'a çıkan benem
Ashâb-ı suffayıla yalıncak olan benem

Benem Hakk'un kudret eli benem belî 'ışk bülbüli
Söyleyüp her türlü dili halka viren benem"

Kâmil insan **sözün kıymetini** bilen insandır. O, Hak kelâmıyla konuşur. Dolayısıyla kâmil insan sözü erbabınca dinlenir ve tutulur. Yunus, sözün kaynağının Tanrı olduğu ve kâmil insana sözün Tanrı tarafından bahşedildiğini söyler:

"Söz karadan akdan degül yazıp okımakdan değül
Bu yürüyen halkdan değül Hâlik âvâzından gelür"

Hak sözü, Hakk'ı sevenlerce, Hak dostlarınca söylenir ve Hakk'ı bilenlerce anlaşılır:

"Bu kelâmun mânisi evliyânun hânıdur
Yidirmegil cahile ki zirâ aşı değül"

Yunus, *iyi-kötü, güzel-çirkin zıtlığı* içinde sözü belki en güzel ifade eden şairimizdir:

Keleci bilen kişinün yüzini ag ide bir söz *Sözi bişirüp diyenün işini sag ide bir söz* *Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı* *Söz ola agulu aşı balıla yag ide bir söz* *Kelecilerün bişürgil yaramazını şeşürgil* *Sözün usıla düşürgil dimegil çag ide bir söz* *Gel ahî iy şehriyârı sözümüzi dinle bâri* *Hezâr gevher dinârı kara toprag ide bir söz*	*Kişi bile söz demini dimeye sözin kemini* *Bu cihan cehennemini sekiz uçmag ide bir söz* *Yüri yüri yolunıla gâfil olma bilünile* *Key sakın key dilünile canına dag ide bir söz* ***Yunus** imdi söz yatından söyle sözi gâyetinden* *Key sakın o şeh katından seni ırag ide bir söz"*

Tasavvufta **kâmil insan**, kendini aşan insandır. Yunus'a göre insan, kendini aşıp edebî varlığı bulmak ve onun aşkı ile yaşamak suretiyle hayatına bir mânâ verebilen ve mes'ut olabilen insandır. İnsanın sevmesi kendisini aşmasıdır. İnsanın kendini aşması, Tanrı aşkıyla yaşaması vasıtasıyla olur. Yunus bu prensipleri şu mısralarla dile getirir.

"*Işkun aldı benden beni bana seni gerek seni* *Ben yanaram düni güni bana seni gerek seni* *Ne varlıga sevinürem ne yokluga yerünirem* *Işkınula avunıram bana seni gerek seni* *Işkun âşıklar öldürür ışk denizine taldurur* *Tecelliyile toldurur bana seni gerek seni* *Işkun şarabından içem Mecnûn olup taga düşem* *Sensün dün ü gün endişem bana seni gerek seni* *Sûfilere sohbet gerek ahîlere âhret gerek* *Mecnûnlara Leylâ gerek bana seni gerek seni* *Eger beni öldüreler külüm göge savuralar* *Topragum anda çagıra bana seni gerek seni* ***Yunus**'durur benüm adum gün geçdükçe artar oldum* İki cihânda maksadum bana seni gerek seni"	*Benüm münâcâtum senden yanadur* *Sana varan yolum sensüz varılmaz* *Senden ayrı ben seni kanda bulam* *Sensüz bu hak nefes ömrüm sürilmez* *Varlıgum sendendür ben bir âletven* *Sun ıssı sunmasa âlet kurılmaz* *Sefer kılsam bana yoldaş olursın* *Karar itsem yine sensüz durulmaz* Âlet ü harekât cümlei senden *Anunçun işine kimse karılmaz"*

Kâmil insan, **dört unsuru tam olan** insandır. Bunlar, iyi sözler, iyi hareketler, iyi ahlâk ve iyi bilgilerdir. Bunlardan iyi hareketi bulacak, Allah'a kulluk yapmaya âlet olan '**akıl**'ı, sâlikin kendisini bilmesi manasında '**ilim**'i izah ettik.

İslâm ahlâkı, ne İslâm ilim ve fikir adamlarının, hatta ne de Hz. Peygamberin bizzat kendi düşüncesinin bir mahsulü olmayıp esas itibariyle '**vahye**' dayanır. Zira Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed'in yüksek bir ahlâka sahip olduğunu belirtmiştir, Onu güzel ahlâk örneği olarak göstermiştir. Kur'ân'la gelen ve Hz. Muhammed'in şahsında kemale eren İslâmî ahlâk sistemi bi gayeler hiyerarşisi şeklinde görülür. İslâm ahlâkının en yüksek gayesi Allah rızasıdır. İnsan hem nefsine hem bedenine, hem cemiyete, hem de Tanrı'ya karşı ahlâkî mesuliyetler taşır.

Yunus, cemiyete karşı mesul olduğu ahlâkî telâkkîyi, ideâl insan düşüncesine de paralel olarak şu mısralarla izah eder:

"Kimseyi düşman tutmazuz ağyar dahı yârdur bize
Kanda ıssızluk varısa mahalle vü şârdur bize

Adumuz miskîndür bizüm düşmanımuz kindür bizüm
Biz kimseye kin tutmazuz kamu âlem birdür bize

Pişrev bize Kur'ân durur vatan bize cennet durur
Ol Tamuyı Hak yandurur ol gül-i gülzârdur bize"

Yunus başka bir şiirinde, yaratılmışlara Yaradan'dan dolayı hiçbir ayırım yapmadığını, insanların da ayırım yapmaması gerektiğini, ahlâkın gâyesinin böyle olduğunu açık bir şekilde ifâde eder:

Dilsûzler haberini kulaksuz dinleyesi Dilsûz kulaksuz sözin cân gerek anlayası Dinlemedin anladuk anlamadın dinledûk Girçek erûn bu yolda yoklukdur ser-mâyesi Biz sevdik âşık olduk sevildûk ma'şûk olduk Her dem yini dirlikde sizden kim usanası	Yitmiş iki dil seçdi aramuza söz dûşdi Ol bakışı biz bakduk yirmedik âm u hâsı İy **Yunus** imdi velî yirde gökde toptolı Her bir taşun altında bin İmrânoglı Mûsî

Rehberinin Kur'ân olduğunu söyleyen Yunus Emre, bu rehber ile cemiyete karşı insan davranışlarını şu mısralarla anlatır:

"Eğer komşı hakkı boynında ise
Cehennemde yarın bakî kalasın"

veya;

Bu dünyede bir nesneye yanar içüm köyner özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi

İrâde, insanın nefsî arzularından sıyrılıp Hakk'ın rızasına yönelmesidir. Mutasavvıf, kendi irâdesini kaldırıp yerine Hakk'ın irâdesini koymalıdır. Bu da insanın fiilleri ile ilgilidir. Tasavvufa göre, insan fiillerinden bazılarını yapmakta serbest, bazılarını yapmakta serbest değildir. İnsanı, vücûd bulmaya hazırlayan, yaşanılan küçük âlem, **levh-i mahfuz**dur. **Saadet**, **zulüm**, **cimrilik**, **cömertlik**, **himmet**, **pintilik**, **dindarlık**, **emanet ehli** olmak(eminlik), **hiyanet**, **ahmaklık** gibi unsurlar insan irâdesinin dışındadır. Bunlar insan menisinde cüz'i yolla yazılanlardır.[315] Bazı şeyler vardır ki, bunlar yüce âlemde külli yolla yazılmışlardır. Bunlarda insan muhtardır. Kısaca insanoğlu, menisinde külli yolla yazılan herşeyde muhtar, cüz'i yolla yazılan herşeyde mecburdur.[316]

Yunus Emre, insanın Hakk'ın irâdesini kendi irâdesi yerine koymasını şu mısralarla izah eder:

"Senünle birligüm senden ırılmaz
Hayat senünledür sensüz dirilmez

veya

"Bu dünyede bir nesneye yanar içüm göyner özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi

Bir hastaya vardunısa bir içim (su) virdünise
Yarın anda karşu gele Hak şârabın içmiş gibi

Bir miskini gördünise bir eskice virdünise
Yarın anda sana gele Hak şârabın içmiş gibi"

Yunus, ahlâkî davranışlardaki bozukluğu, cemiyetin yapısını bir sosyolog gözüyle inceleyerek tenkîdi bir üslupla doğrudan doğruya anlatmaktan çekinmez ve âdeta cemiyete örnek olmasını öğütler. Hatta öyle ki, birçok şiirinde bu bağlamda günümüz insanına da dünden bugüne "**mesajlar**" veriyordu:

2. İNSAN VE GÖNÜL

Kur'an-ı Kerîm'in Kaf suresinin 16. ayeti meâlen:

"*And olsun ki biz **insanı yarattık**, nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız*".

Hadîd suresinin 4. âyeti ise "*Nerede olsanız O (Allah) sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görmektedir*" meâlindedir.

---

315 Azizüddin Nesefî, *Tasavufta İnsan Meselesi-İnsan-ı Kâmil* (Terc. Mehmet Kanar), İstanbul 1990, s. 96.
316 a.g.e., s. 98.

Yine Peygamber Hazretleri bir hadiste *"el-kalbü beytü'r-Rab" veya "Kalbü'l mü'minü beytullahi"*[317] buyurmaktadır.

Bu ve benzeri âyet/hadislerin mutasavvıflarca yorumlanması neticesinde "**Gönül** (Kalb), **Allah'ın evi (Beytullah)**'dir" telakkîsi ortaya çıkmıştır. Bu telakkîden dolayıdır ki, **gönüle** büyük önem vermişlerdir. Bu telakki Yunus'ta şu şekilde ifadesini bulur:

Gönül Çalab'ın tahtı gönüle Çalab baktı İki cihan bedbahtı kim gönül yıkar ise *Sen sana ne sanırsan ayruğa da onu san* *Dört kitabın manası budur eğer var ise*	*Gönûl mi yig Ka'be mi yig eyitbana aklı iren* *Gönûl yigdûr zirâ ki Hak gönûlde tutar turagı* *Konşıyıla gönûlleri ısmarladı Hak Resûl'e* *Mi'râc gicesi dostıla bu keleci oldı dakı*

Yunus'a göre insanın değerli oluşu içinde taşıdığı sevgi potansiyelinden doğar. Ancak bu sevgi potansiyeli ile insan imkânını zorlayan bir varlık olur. Bu potansiyel de insanı değerli kılan bir "**GÖNÜL**"e sahip olmasıdır. Bu yüzden Yunus, Divan'ında gönülün, dolayısıyla insanın değerini her şeyden üstün tutar:

"Ak sakallı bir koca bilinmez hâli nice
Emek yimesin hacca bir gönül yıkarısa

Bir kez gönül yıkdınısa bu kıldığın namaz değil
***Yetmiş iki millet** dahı elin yüzün yumaz değil"*[318]

Dinini, Tanrısını sordunuz mu Yunus'a. Aşk der ve dost der size, başka bir şey söylemez. Diyeceksiniz ki, daha doğrusu insanoğlunun inanma güçlerini ille de insan ve dünya ötesine kaydırmak isteyenler diyeceklerdir ki, Yunus'un aşk dediği ***Ferhat ile Şirin*** arasındaki aşk değil, Yunus'un dost dediği senin bu dünyada rastlayıp candan sevdiğin insanlar değildir. Onun aşkı da dostu da şarabı da sarhoşluğu da gerçek ötesi varlıkların rumuzlarıdır ve ancak öldükten sonra ruhlarımızın kavuşacağı gerçeklerdir. Evet, ama, Yunus Emre şiirlerinde bu kavramları ne kadar yüceltirse yüceltsin, dünyayı ne kadar hor görürse görsün, ne insanın ne dünyanın dışına çıkarmıyor, inandığı değerleri. İnsanın dışında değil içinde buluyor Tanrısını.

Bu tılsımı bağlayan, türlü dilden söyleyen
Yere göğe sığmayan, sığmış bu can içinde

Yunus Emre göklerde değil yerde buluyor aradığını.[319] Dünya hem hepimizin,

---

317 El-Acluni, Keşfü'l-Hafa, C. II. Beyruut, s. 147, Hadis No: 1884-1885.
318 Gönül Alpay, a.g.m., s. 13-14.
319 S. Eyüboğlu, a.g.e., s. 26-27.

hem hiçbirimizindir Yunus'a göre. Günahların günahı bir insana kötülük etmektir dünyada:

Bir kez gönül yıktın ise, bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi, elin yüzün yumaz değil[320]

Yunus'a göre ***'gönül, Ka'be'***dir, ***Tûr dağı***dır, herşeyden öte gönül; Çalab'ın tahtıdır.

'Gönül mü yeg Ka'bemi yeg?' sorusuna Yunus;
'Ben eydürem gönül yeğdür çün gönüldür Hakk turağı'

diye cevap verir. Yunus Emre'deki ***Gönül Çalab'ın tahtı"*** hükmü, insanın bilebileceği ve kabullenebileceği en yüksek değerdir. Zira Tanrı'yı gönülden sevenler, kainâtı top yekün benimsemişlerdir. ***'Yetmiş iki millete aynı gözle bakan, Karıncayı ulu nazar'***la gören Yunus, zaman ve mekân üstü bir seviyeye çıkararak insana en ideal düşünceyi sunuyor.

Gerçekten insanı insan yapan, *aşk gibi, sevgi gibi, ızdırab gibi, merhamet gibi* hassasyetlerin yeri ve kaynağı ***gönül***dür. *Kin*den, *kibir*den, *gazab*tan, şehvetten, *cimrilik* ve *merhametsizlik*ten arınan insanın ***gönlü***, saf 24 ayar altın mesabesindedir. Bu gönül, olumsuzluklarda kaybolup gitmez. Değerini yitirmez. Bu **gönül** artık sevgilerin, aşkların kaynağıdır. Gönül bir de aşk kanadıyla kanatlandı mı, onun tadına doyum olmaz.

Gönül, sevginin kaynağı olunca, insanın insanı sevmesi, insanın bütün yaratıkları sevmesi, insanın kâinatı sevmesi kolaylaşıyor. Ne güzel bir yol göstericisidir Yunus. Gönüle davet ediyor bizi:

Bin Ka'be'den yiğrektür bir gönül ziyereti

Bu mısradaki derinliği kavrayanlar insanın evrensel ilişkilerini bile nizama sokabilecek bir görüş karşısında hayrete düşerler. Gönül, mevsim mevsim. Gönül, inişli çıkışlı. Gönül, bazan buz kesilir yazda, bazan gülistandır kışta. Kâinatın sırrı insanda, insanın sırır gönülde. Her insan bir âlemdir. İkilikler bu âlemde tecellî edecektir.

Hakk bir gönül verdi bana ha demeden hayran olur
Bir dem gelür şâdi olur bir dem gelir giryân olur

Bir dem sanasın kış gibi şol zemheri olmuş gibi
Bir dem beşâretden doğar hoş dağ ile bostân olur.

Hikmetin devamında sıralanan gönüldeki ***ikili tecellîler*** her insanın hikayesi değil mi? İnsanı saran beşerî ***ben***lik, ilâhi ***ben***likle değiştirilmedikçe, varlık sırrına ulaşılamaz. Dünyaya neyleyen ***'gönül, daralır'***. İnsanı bunaltan dünya sevgisidir:

---

320 S. Eyüboğlu, a.g.e., s. 29.

Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı

mısraı bunun için söylenmiştir.

Gönülleri yapmaya gelenler, insanlığa sevgiyle yaklaşırlar. Yunus, bir ***"gönül ehli"*** olarak bizi; ***"sevgiye, barışa, ilâhî ahlâka, peygamberinin ilmine ve davranışlarına"*** davet ediyor. Onun bu mesajlarına, "İcabet etmek en kutsal vazife" mesabesindendir.

3. İNSAN SEVGİSİ VE AŞK-ÂŞIK[321]

Aşk, Tanrı sevgisinin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebidir. Âşık, Tanrı'yı son derece ve azamî mertebede seven kişidir. Aşkta iki taraf vardır; İnsan ve Tanrı. İlâhî aşkta var olan bu iki taraflı sevgide iki şekil vardır: **Birincisi,** Allah'ın kulu sevmesi, **ikincisi** kulun Allah'ı sevmesi. Âşık, Tanrı'ya olan aşkından dolayıdır ki, bütün yaratılmışları, cümle âlemi kardeş görür:

"Erenler buna kalmadı vardı yolına turmadı
Hakk'ı girçek sevenlere cümle âlem kardaş gelür"

Yunus'a göre âşık, Hak yoluna teslim olmuş insan demektir:

"Âşık olan miskin olur Hak yolına teslim olur
Her ne dirsen boyun tutar çâre yok gönül yıkmaa"

İnsanın var olabilmesi, Tanrı katında makbul olabilmesi için aşka sıkı sıkıya sarılıp âşık olmalıdır:

"Işk etegin tutmak gerek âkibet zevâl olmaya
Işkdan bir okıyan bir elif kimseden su'âl olmaya

Yunus Emre, âşıkların vasfını şu mısralarla ne güzel ifade eder:

"*Dîn ü millet sorarısan âşıklara dîn ne hâcet* Âşık kişi harâb olur âşık bilmez dîn dîyânet	*Anun gibi mâ'şukanın haberini kim getirür* *Cebrail-i mürsel sıgmaz anda olıcak münâcâtt*
Âşıklarun gönli gözi mâ'şuk istegü *Ayruk suretde ne kalur kim kılısar zühd ü tâ'at*	*Soru hisâb olmayısar dünyâ âhiret koyana* *Münker ü Nekir ne sorar terk olıcak cümle murad*
Tâ'at kılan uçmagiçün dîn tutmayan Tamu içün *Ol ikiden fârig olur neye benzer bu işâret*	*Havf u recâ nişe gelür varlık yoklık bıragana* İlm ü amel sıgmaz anda ne terazu ne had sırat
Her kim dostı severise dosttan yana gitmek gerek İşi güci dost olıcak cümle işden olur âzat	*Ol kıyamet bâzârında her bir kula baş kayısı* *Yunus sen âşıklarıla hiç görmeyesin kıyâmet*"

[321] Daha fazla bilgi için bak: Güzel, Abdurrahman, *Mutasavvıf Yunus Emre; Yuynus Emre Güldeste,* a Tatçı, M., Yunus Emre Divanı İncele, Ankara 1990.

Yunus, insanı maddî yönüyle, onu sadece insan olduğu için sevmez. Yunus, insanı Tanrı'nın yarattığı ve ona yaratılma şerefini bahşettiği için, insanı kendine hâlife tayin ettiği için sever. Yunus, yalnız insana değil, bütün yaratılmışlara aynı gözle bakar ve onlarda ilâhî bir kudretin olduğunu idrak eder:

"Cümle yaratılmışa bir göz ile bakmayan
Şer'ün evliyasıysa hakîkatde âsıdur"

Yunus'a göre yaratılanı yaratandan ayrı düşünmek mümkün değildir:

"Yetmiş iki milletün hem mâ'şukı oldurur
Âşıkı mâ'şukından ayırmaklık fal değil"

Bu sebepdendir ki, Yunus kimseye düşman olmaz, olamaz, insanların da olmaması gerektiğini söyler. Yunus, kendi insanlık anlayışını, kendi nefsini ortaya koyarak konuşur:

"Kimseye düşman tutmazuz ağyâr dahı yârdur bize
Kanda ıssuzlık varısa mahâlle vü şardur bize"

"Adımuz miskündür bizüm düşmanımuz kindür bizüm
Biz kimseye kin tutmazuz kâmû âlem birdür bize"

Yunus Emre Divanı'nda âşık, çoğunlukla derviş ve sâlik kelimelerini karşılamak üzere kullanılmıştır. Âşık, Tanrı'ya, Tanrı'nın yarattığı insana ve tüm varlığa karşı sevgi dolu ve Hakk'a gönül bağlamıştır. Onlar, Allah'ın hakiki sevgilisidirler. Âşığın bağrı yanık, beli bükük, gözleri yaşlı ve benzi sapsarıdır. Âşığın gönlünde İlâhî nûrlar tecelli etmiştir. Âşıkların gönül gözü açıktır. Onlar "ölmeden önce ölünüz" düsturuyla ölümsüzlüğü tatmışlardır:

"Âşık öldi diyü sala virürler
Ölen hayvan durur âşıklar ölmez"

Âşıklar **leddünnî sırlara** vakıftırlar. Âşık olmayan kişi kuru bir ağaca benzer. Âşıklar maddiyata asla değer vermezler; onların gözünde dünyanın bir çöp kadar kıymeti yoktur. Ancak bütün bu vasıfların yanında âşıklar ibadet ve taattan da asla taviz vermezler:

"Âşıkısan bellü bilün tanla seher vaktinde tur"

Âşıklar nefslerinden geçmiş, Hak yoluna durmuşlardır. Âşık, halk içinde gezer ama sırlarını kimse bilmez. Kısacası **Yunus'un âşık tipi**, gönlünde Hakk'tan gayri hiçbir şeye yer vermeyen bir İlâhî aşk yolcusudur:

"Sen sultânsın ben kulam sen gülsün ben bülbülem
Hükmün âleme yiter ne kim var kul üstine"

İkinci bir husuta şudur ki; tasavvufta **mecazî ve hakikî** olmak üzere **iki ayrı aşk** anlayışı mevcuttur. **Hakikî aşk,** doğrudan doğruya **Allah'**a, **mecazî aşk** ise **insanlara** duyulan aşktır. Ancak **mecazî aşk** geçicidir. Asıl ve daimî olan aşk, **hakikî aşktır**.

Yunus, hemen bütün şiirlerinde "**aşk**"ı dile getirirken insandan Hakk'a doğru yükselen bir yol takip eder. Ancak her insan bu yolun sonuna kadar gidemez. Kimisi mecazî aşk'ta takılır kalır. Yunus Emre, insanları aşkı idrak edişlerine göre "**aşk düzen**", "**aşk bozan**" ve "**esrük gezen**" şeklinde üç ayrı tavırda ele alır. İlâhî aşk ile sarhoş olanlar, tabiî olarak övülür. O'na göre, mutlak varlığa âşık olanlar, özlerini nura dönüştürmüşlerdir. Bu kişiler aşktan başka herşeyin fanî olduğunu bilirler. Esasen Yunus'un ifade ettiği gibi;

"*yaradılmışın Yaradan'dan ötürü sevilmesi*" anlayışı, tasavvufî insan sevgisini oldukça açık ve net olarak ortaya koyar.

Yunus; insanı bir tecelligâh olarak gördüğü için sever, bu sevginin kaynağında Allah sevgisi vardır. Bir başka ifadeyle Allah'ı sevdiği için insanı ve insanları sever.

Nitekim **Nur suresinin 35.** âyeti mealen

"*Allah göklerin ve yerlerin nurudur*" buyurmaktadır. Allahu Taalâ varlıkları nuruyla kapladığından bunların birbirlerini sevmesi hakikatte o **nuru sevmesi** demektir. Bu kabul, Yunus'un insanlara, daha geniş mânâsıyla kainâta bakış açısını oluşturur.

Erenler buna kalmadı vardı yolına turmadı
Hakk'ı girçek sevenlere cümle âlem kardeş gelür

Yunus Emre Divanı'nda en çok rastlanılan mefhumlardan biri hiç şüphe yok ki, "**aşk**" mefhumudur. Yunus'un şiirlerinde "**sevgi, ışk, muhabbet, mihr, sevü**" gibi kelimelerle geçen, aşk teması, hemen bütünüyle "**ilâhî aşk**" eksenindedir. Yunus'un şiirlerinden hareketle vardığımız neticeler şu şekildedir:

"**Aşk,** *yer ve gök yaratılmadan, ezelden de kadim olan herşeyin ilk kaynağı ve yaratılış sebebi bir cevherdir. Aşk sözünü söyleyen dil, kudret dilidir. İlâhi aşk, benliği yok eder. Devran aşk ile devreder...*"

Görüldüğü gibi, **Yunus'**un şiirlerinde bahsettiği "**aşk",** tamamen ilâhi aşk'tır. Esasen Yunus Emre, İlâhi aşk dışında kalan sevgileri "**yok sevdâ**" olarak nitelendirilir. O'na göre, " ***aşk, insanı Allah'a ulaştırır, aşksız âdem hayvandır. Hayvan öğüt bilmez. "Mescitte, medresede namaz kılıp ilim tahsil etmek, cemaatle namaz kılmak, hülasa ibadetleri yerine getirmek, bir aşk şükrânesi***"dir.[322]

Yunus, "aşk"ın çok büyük bir tesire sahip olduğunu belirterek, "**aşkın yüzbin İsa ile Musa'yı sergerdân gezdirdiğini**" söyler. "İbrahim'e Nemrud'un ateşini gülistan eyleyen de aşktır. Âşık, gönül ehlidir. Gönlünde Hakk'ın nuru tecelli etmiştir. Âşıklar, Yaradanın emirlerine sadıktırlar, yalan dava peşinde koşmazlar.

---

[322] Tatçı, M., ***Yunus Emre Divânı***, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990, s. 275-276.

Hak âşıkları, dünya malına değer vermezler, onların gözünde, dünyanın çöp kadar kıymeti yoktur. Onlar daima ibadet ve taat içindedirler. İbadet etmek âşıkların en belirgin özelliğidir:

"Âşıkısan bellü bilün tanla seher vaktinde tur"[323] Âşıklar, nefislerinden geçmiş, Hak yoluna durmuşlardır. Hak varlığı âşığın gönül evinde dopdoludur. Âşıkların hâlini ancak âşıklar bilir. Âşık, Hakk'a olan muhabbetinden dolayı gece-gündüz inler durur. O'nun için önemli olan Hakk'ın rızası ve sevgisidir. Bunun dışında kalan hiçbir şeye önem vermez. Hak sevgisi, âşığı herşeyden ve herkesten vazgeçirir:

"Yunus'un gönlü gözü doludur Hakk sevgisi
Sohbet ihtiyar eden yad ü bilişten geçer"[324]

Yunus Emre, "**Aşk gelincek cümle eksikler biter**" diyerek, aşkı herşeyin başı olarak kabul eder. Görüldüğü gibi, Yunus Emre'nin sanat ve düşünce sisteminde Allah sevgisi ve O'na götürecek tek yol olan aşk, en büyük yeri tutuyor. Bu sevgiyi, "*hümanizm*" ve "**beşerî aşk**" gibi Yunus'un fikrî yapısına hiç mi hiç uymayan birtakım kılıflarda göstermek temelde Yunus Emre'yi anlayamamaktan kaynaklanmaktadır. Yunus'un insan sevgisinin esasında da yine bu ilâhi aşk vardır. O, yaratılanı da Yaratandan ötürü sevdiğini söyleyerek, hayat felsefesini en güzel bir şekilde ifâde eder.

Bakın Yunus aşk kavramını nasıl anlatıyor:

Bu öyle bir hâldir ki ne ayı var ne de yılı:	*Niceler aydur Yunus'a çün kocaldun aşkı koygıl* *Rüzigâr uğramaz aşka aşkun ne ayı yılı var"*
Yunus'a göre âşık, **her şeyini aşk uğruna fedâ edendir:**	"*Aşkdur(ur) âşıkın canı aşka fidi hân u nâm* *Aşk erinin armağanı aşksuz kişiye belâdur"*
Yunus aşksız insanı taşa benzetir	"*İşidün iy yârenler* cışk bir güneşe benzer *'Işkı olmayan kişi misali taşa benzer"* "*Taş gönülde ne biter dilinde agu tüter* *Nice yumuşak söylese sözü savaşa benzer"*

[323] Tatçı, M., a.g.e., s. 455.
[324] Yunus Emre Divânı, Dergâh Yayınları, 1981, s. 138.

Işkıla isteridûk yine bulduk ol cânı Gönlek idinmiş geyer sûretile bu teni Girmiş sûretde gezer cümle işleri düzer Girû kendûye söyler gevherile bu kânı Bir niçeler kayurur bunca malûm kaldı dir Viren oldur alan ol sormaz nedûr ziyânı **Yunus** imdi sen senden ayru degil hem cândan Sen sende bulmazısan kanda bulasın ana	"*Dürlü dürlü cefânun adını aşk virmişler* *Bu cefaya katlanan dosta halvet irmişler*" 'Işkdurur âfet-belâ döndürür hâlden hâle *Dost elinden piyâle hoş nedâmet olmışlar*" "*Kime kim aşk ulaştı her dem kaynaya taşa* İyi dirlik hem yavuz dört yanına durmışlar *Her kim aşk eri ise aşka müşteri ise* *Aşk onun yâri ise canına od urmışlar* *Miskin Yunus'un canı başında serencamı* *Aşka münkir adamı bu meydandan sürmişler*"

Hem cefâ hem sefâ olan aşk, denizleri kaynatıp mevc-i mevc yapan, kayaları yerinden oynatan, kuvvetiyle kuvvet ve acize can veren dosttur.

30 **"İşidün iy yârenler kıymetlü nesnedir aşk** "*İşidün iy yârenler kıymetlü nesnedür aşk* *Değmelere bitimez Hürmetlü nesnedür aşk* *Hem cefâdır hem sefâHamza'yı attı Kaf'a* *Aşk iledür Mustafa Devletlü nesnedür aşk* *Dağa düşer kül eyler gönüllere yol eyler* *Sultanları kul eyler cür'etlü nesnedür aşk*	*Kime kim aşk vurdu okGussa ile kaygı yok* *Feryâd ile âhı çok Firkatlü nesnedür aşk* *Denizleri kaynatır mevce gelir oynatır* *Kayaları söyletir kuvvetlü nesnedür aşk* Âkilleri şaşırur deryalara düşürür *Nice ciğer pişirür key **od'**lu nesnedür aşk* ***Miskin Yunus** neylesin derdin kime söylesin* *Varsın dostu toylasın lezzetlü nesnedür aşk*"

Yunus, "mezheb ü dininin" aşk olduğunu söyler. Bu düşünce kaynağından ilham alır.	"*Aşksuzlara benüm sözüm benzer kaya taşına* *Bir zerre aşkı olmayan belli bilir yabandadır*"
Yunus, içinde bulunduğu aşk deryasından dolayı kendisini kınayan kişilere:	"*Ey beni ayıplayan gel beni aşktan kurtar* *Elinden gelmez ise söyleme fasid haber*" diye seslenir. "*Aşk makâmı âlidür aşk kendüm ezelidir* *Aşk sözini söyleyen cümle kudret dilidür*" "*Daha yer ü gök yok iken bir nesne vardı: Aşk.*"

Yunus bir Allah âşıkıdır. Allah'a âşık olan ulular aynı zamanda ahlakçıdırlar. İnsan, millet ve beşeriyet sevgisini en iyi aşk ahlakçıları dile getirmişlerdir. Hülasa, insan olmanın şuuru, aşk denen kavramda gizlidir...

Muştulanuz âşıklara bu ışk ulu devlet olur *Muştulanuz âşıklara bu ışk ulu devlet olur* *Işk kime kim irdiyise cânında bil işret olur* *Her sevdûgi terkin ura kayıkmaya degme yana* *Her dem anun seyrân-gehi'hem zât u hem sıfât olur* *Seyri içinde çâbûk-bâz fikri dâ'im nâz u niyâz* Çün sa'adet oldı hem-râz hezârân mûnâcât olur *Mûşahede kapar anı hem bî-karâr olur cânı* *Herr dem da'vîsûzdûr ma'nî i-dırıg u rahat olur* *Ol bî-nişândur cihândan ne diyelüm dilmûz andan* *Ol âlim û deyyân zât her zât içinde zât olur* *Buhl u tama sıgmaz ana izzet de kaldı bir yana* *Yol bulımaz hırs u hevâ kimdeki bu devlet olur* *Ol işlere eli iren Hak ışkına gönül viren* *Dostını yüze yüz gören cümle varlıkdan mât olur* *Kime indiyse ol nûzûl ana gelür cümle usûl* *Ta'ziyete varurısa ol ölûye rahmet olur* ***Yunus** erdûr nihâyetsûz ışk andan dahı gayetsûz* *Ne gâyet var ne nihâyet kamusı bir Hazret olur*	**31** **Aşkın aldı benden beni bana seni gerek seni** *Aşkın aldı benden beni bana seni gerek seni* *Ben yanarım dün ü günü bana seni gerek seni* *Ne varlığa sevinirim ne yokluğu yerinirim* *Aşkun ile avunurum bana seni gerek seni* *Aşkın âşıklar öldürür aşk denizine daldırır* *Tecelli ile doldurur bana seni gerek seni* *Aşkun zincirini üzem delü olam dağa düşem* *Sensin dün ü gün endîşem bana seni gerek seni* *Eğer beni öldüreler külüm göğe savuralar* *Toprağın anda çağıra bana seni gerek seni* *Sûfilere sohbet gerek âhilere âhret gerek* *Mecnun'lara Leylâ gerek bana seni gerek seni* *Ne **Tamu**'da yer eyledim ne Uçmag'da köşk bağladım* *Senin için çok ağladım bana seni gerek seni* *Cennet Cennet dedikleri bir ev ile birkaç Hûri* İsteyene ver anları bana seni gerek seni *Yûsuf eğer hayalini düşde göreydi bir gece* *Terk edeydi mülklerini bana seni gerek seni* ***Yunus** çağırırlar adım gün geçtikçe artar **od**'um* İki cihanda maksûdum bana seni gerek seni

Yunus; tasavvuftaki aşkı, insanın kendisini Allah'a adaması ve kendini ondan ibaret göstermesi şeklinde tarif etmektedir. Çalab'ın diyarında yüzbin türlü sevgide birbirine intisâp ederek onunla hemhâl olmaktır... Aşkı, ***'Dört kapı-kırk makam'***ın ***hakikat'***inda gören Yunus:

> "*Evvel kapu* şerîat *geçse andan **tarîkat***
> *Gönül evi **ma'rifet*** ışk ***hakîka**t içinde*"

der. Yunus'a göre ***aşk***, bir insanı *ulvîleştirip eşref-i mahluk* eden bir olaydır; âşıksızlık ise insanı suflîleştirir:

> "*Işksuzlara virme ögüt ögüdünden alur degül*
> *Işksuz âdem hayvân olur hayvân ögüt bilür degül*"

Şimdi de bu konuda birkaç örnek vermeye çalışalım:

32
Hocam âşık olanların işi âh ile zar olur

Hocam âşık *olanların işi âh ile zar olur*
Hasretinden ol ma'şukun gözi yaşı pınar olur

Dün ü güni kılar zârı ya'ni görmek diler yarı
İşitmezler bu haberi aşksızlar bi- haber olur

Âşıkisen didârına koma bugünü yârınâ
Girenler ışk bâzârına kendözünden bîzâr olur

Terk eyle gel ***sen senliğin*** *onun aşkını bul onun*
Bu ışk içindi ölenin kan bahâsı dîdâr olur

Âşıklar lâ mekan olur cihânın terkini urur
Cân u cihân ne nesnedir çün dost ile bâzâr olur

Aşka yoldaş olacağız cümle işler olur geniz
Maksûd ele gireceğiz dost iline sefer olur

Kanı gerçek âşık kanı gelin isteyelim anı
Bî – çâre Yunus'un canı dost yoluna îsâr olur

33
Yanar oldum aşk od'una ben dahi

Yanar oldum ***aşk od'****una ben dahi* [325]
Feda olsun dost yoluna an dahi

Gel imdi gör aşk odunun halini
Onculayın ***aşk od'****una yan dahi*

Acı mı tatlı mıdı aşk şarabı
Gel imdi gör parmağını ban dahi

Yeri iklimi Süleyman tahdı idi
Kodu gitdi mülkü Süleyman dahi

Gitdi gönül can ile dost katına
Şöyle kaldı bu bî-çare ten dahi

Terk eyledi tacı ile tahtını
Âşık oldu İbrahim Edhem *dahi*

Rahmeti'inden şeyu'llah eder senin
Bu bî- çâre göynüklü ***Yunus*** *dahi*

ق

34
İçin dışın murdar iken *aşk neylesin senin ile*

İçin dışın murdar iken aşk neylesin senin ile
Gönlün gözü uyur iken aşk neylesin senin ile

Âşıklara yoldaş olup sâdıklara yâr olmadan
Ölmezden önden ölmeden aşk neylesin senin ile

Dünya gözün rûşen edip gönül gözün kör eyledin
Zulmet dolacak gönlüne aşk neylesin senin ile

Bize gerçek dervîş gerek cihan doldu dava ile
Yalan da'va ederisen aşk neylesin senin ile

Dervişliği sanma heman suret düzmek ile olur
Dilde ise senin işin aşk neylesin senin ile

Yunus Emre *hoş derdile süre gör gel devranını*
Doğru yola gitmez isen aşk neylesin senin ile

35.
İşidün ey yârenler aşk bir güneşe benzer

İşidün ey yârenler aşk bir güneşe benzer
Aşkı olmayan gönül meseli taşa benzer

Taş gönülde ne biter dilinde agu tüter
Nice yumşak söylese sözü savaşa benzer

Aşkı var gönül yanar yumşanur muma döner
Taş gönüller kararmış sarp-katı kışa benzer

Ol sultan kapısında ol hazret tapusunda
Âşıkların yıldızı her-dem çavuşa benzer

Aynı hırs ol olmuşdur nefsine ol kalmışdır
Kendine düşman olmuş yavuz yoldaşa benzer

Aşktır kudret körüğü kaynadır Âşıkları
Nice kapdan geçirir andan gümüşe benzer

Âşık gönlü dölenmez ma'şukın bumayınca
Kararı yok dünyada pervazı kuşa benzer

Münkir sözünü bilmez sözü ileri varmaz
Neye teşbih edersin anlamaz düşe benzer

Geç ***Yunus*** *endîşeden ne gerek bu pîşeden*
Ere aşk gerek önden andan dervîşe benzer

[325] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

36	37
Gönül hayran olupdur aşk elinden	***Nişanı bu benzi sarı gözleri yaşdır Âşıkın***
Gönül hayran olupdur aşk *elinden* *Ciğer biryan olupdur* ***aşk*** *elinden*	*Nişanı bu benzi sarı gözleri yaşdır âşıkın* *Aşk oduna yanar canı ciğeri başdır âşıkın*
Niceler tâc u tahtı mal u mülkü *Koyup uryan olupdur aşk elinden*	*Dün-gün yürür hayran olur aşk od'una yanar erir* *Döşeği toprag u kabir yastığı aşkdır âşıkın*
Özümün kalmadı sabr u kararı *Gözüm giryân olupdur aşk elinden*	*Kimse bilmez âşık halin gönlünde nedir ahvalin* *Süpürmeğe dost(un) yolun yüzü ferâşdır âşıkın*
Eridi karlı dağlar zerre zerre *Deniz umman olupdur aşk elinden*	*Miskîn olur âşık kişi durmaz akar gözü yaşı* *Malı mülkü can u başı aşka taraşdır âşıkın*
KoyupİbrahimEdhem tâc u tahtı *Yeri külhan olupdur aşk elinden*	Âşık kılar dün- gün ahı varır Hakk'a doğru râhı *Her dem gönül seyrengehi gönlü mi'racdır âşıkın*
Zihî mahsûr ki ma'şuk yolunda *Başı ber-dâr olupdur aşk elinden*	*Her bir kişi bir iş tutar ol dosta yakın olmağa* *Gece gündüz nefsi ile her dem savaşdır âşıkın*
Ne gördü ***Leylâ****'nınn yüzünde* ***Mecnûn*** *Ki ser-gerdân olupdur aşk elinden*	***Yunus*** *eydür ol melâmet şeyhliği âşıklığa sat* Âşıkdan'ster eyü ad bed-nâmı hoşdur âşıkın
Muhabbet derdine düşeli bülbül *Dili handan olupdur aşk elinden*	
Yunus Emre*'m bu hasrete bu zâra* *Acep mihman olupdur aşk elinden*	

38
Bu derttir acep derman belirmez

Bu derttir acep derman belirmez
Ya bu ne yaradır zahmı belirmez

Benim gönlüm aceb aşktan usanmaz
Varır aşka düşer hiç bana tanmaz

Âşık ki cana kaldı âşık olmaz
Cânın terk etmeyen ma'şuku bulmaz

Aşk bâzârıdır bu cânlar satılır
Satarım cânımı hiç kimse almaz

Âşık bir kişidir bu dünya mâlın
Âhiret korkusun bir çöpe saymaz

Bu dünyadan ahretden içeri
Âşıkın yeri var kimsene bilmez

Âşık öldü deyi sala verirler
Ölen hayvân durur Âşıklar ölmez

Âşıklar meydanı arşdan yücedir
Çalarlar çevganı topu belirmez

Beğüm ârif isen yürü yolunca
Bunda başlar yiter kanlar sorulmaz

Erenler kapısı Hazret kapısı
Bu tapuya gelen mahrum gönülmez

Yunus *bu deryaya gark oldu gitti*
Geri gelmekliğe aklı derilmez

39
İlâhi bir aşk ver bana ***kandalığım bilmeyeyim***

İlâhi bir aşk ver bana kandalığım bilmeyeyim
Yavu kılayım ben beni isteyüben bulmayayım

Şöyle hayrân eyle beni bilmeyeyim dünden günü
İsteyeyim dâim seni ayrık nakşa kalmayayım

Al gider benden benliği doldur içime senliği
Dirliğinde öldür beni varub anda ölmeyeyim

Gelirse göynüğüm dile kim söğe bana kim güle
Bâri yanayım derd ile hâlim dile gelmeyeyim

Uş yürürem yana yana cigerim gark oldu kana
Tap aşk eser etti cana nice zârı kılmayayım

Senin kokun duydu cânım terkini urdu cihânın
Hergiz belirmez makamın seni kanda isteyeyim

Bülbül olayım öteyim dost bahçesinde yatayım
Gül oluban açılayım ayruk dahi solmayayım

Mansûr'layın dâra beni ayân göster anda seni
Kurban kılayım bu cânı aşka münkir olmayayım

Aşkdurur derdin dermânıaşk yolunda kodum cânı
Yunus Emre *eydür bunu bir dem aşksız olmayayım*

40 ***Haber eylen âşıklara*** *Haber eylen âşıklara aşka gönül veren benem* *Aşk bahrîsi olubanı denizlere dalan benem* *Yer gök dolu bu aşkturur aşktan yeğreği yokturur* *Aşka bahâ kim yetire mâden-i kân olan benem* *Deniz yüzünden su alıp sunuveririm göklere* *Bulutlayın seyrân edip arşa yakın varan benem* *Yıldırım olup şakıyan gökte melâik dokuyan* *Bulutlara hüküm süren yağmur olup yağan benem* Gördüm göğün meleklerin her biri bir işte imiş *Hak Çalab'ın zikrin eder İncil benem Kur'an benem* *Gördüm diyen değil gören bildim diyen değil bilen* *Bilen Ol'dur gösteren Ol aşka yesir olan benem* *Kâlem çalınıcak görgil haber böyledürür bilgil* *"Kaalû belâ" kelecisin bunda haber veren benem* *Deli oldum adım* ***Yunus*** aşk oldu bana kılavuz *Hazret'e değin yalınız yüz sürüye varan benem*	***41*** ***Yine geldi aşk elçisi yine doldu meydanımız*** *Yine geldi aşk elçisi yine doldu meydanımız* *Yine teferrücgah oldu sağdan sola dört yanımız* *Yine mahfiller düzüldü yine badyalar kuruldu* *Yine kadehler sunuldu esrük oldu bu canımız* *Ev içi aşk ile doldu ulu kiçi Âşık oldu* *Canlarımız hayran oldu dağıldı perişanımız* *Bir nicemiz Hak'dan aldı bir nicemiz Hak'dan doldu* *Kimimiz Süleyman oldu aşk tahtına binenimiz* *Bir nicemiz* ***Leyl****a oldu bir nicemiz* ***Mecnun*** *oldu* *Bir nicemiz* ***Ferhad*** *oldu Aşktan haber duyanımız* *Meydanımız meydan oldu canlarımız hayran oldu* *Her dem arşa seyran oldu Hazret oldu revanımız* *Düşmüş idik Hak kaldırdı birliğin bize bildirdi* İçimize aşk doldurdu dürüst oldu imanımız *Sorar isen aş kandedir kande istersen andadır* *Hem gönülde hem candadır hiç kalmadı gümanımız* ***Yunus*** *aşkın vasfın söyler gerçeklere haber eyler* *Mahrumların canı göynür eşker oldu pinhanımız*

4. İNSAN VE EVLİYA

Evliya, *"keramet sahibi, Allah'ın desteğini kazanmış, zühd ve takvada üstün kişidir."* Kur'ân-ı Kerim'de **velîler için;**

"Şüphesiz ki, benim velîm, o Kitab'ı indiren Allah'tır. Ve O, bütün salihlere de velîlik eder. O, iyileri dost edinir"[326],

"İyi bilin ki, Allah'ın dostlarına (velî kullarına) korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. Onlar, iman edip de takvaya ermiş olanlardır. Onlar için dünya hayatında da ahiret hayatında da müjde vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur. (O, verdiği sözü mutlaka yerine getirir). İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir."[327] ifadeleri yer almaktadır.

Yunus, bu ayetlerde geçen "**velî tipi**"ni mısralarında:

---

[326] Kur'an,VII,a. 196.
[327] Kur'an,X,a. 62-64.

Hak dostu,

*"Açuk duvacuk kapusı **dostları içün o Hakk**'un*
Dostı olmak dilerisen dostlardan okı bir sebâk"

Dostun dostu,

*"Sen gerçek 'âşıkısan **dostun dostına** dostol*
Ger böyle olmazısan dostum dimegil bayık"

Dost ehli,

*"**Dost ehli** bizüm ile hem dost bundadur bize ne gam*
Yüz bin cehdiderse düşman dost mahfilin turumaya"

vb. isimler altında zikreder.

Yunus'a göre; "**yüz yirmi dört bin has, (dört yüz) kırk dört tabaka evliya olduğu**" ifade edilmektedir. Bu tabir, mutasavvıflarca da kullanılmaktadır.

"Yüz yigirmi dört bin hası dört yüz kırk dört tabakası
Devlet makâmında ol gün ulu hânedandayıdum"

"Dört yüz kırk dört tabakat evliyâyâ
Virilmiş anlara kerâmetin var"

Velî'ler, Allah'ın seçkin kullarıdır. Sözleri Hakk'tır, Hakk'tandır. Yetmiş iki milleti aynı gözle görür, daima birlik ve beraberliği telkin eder, dinleyenlere hayat bahşeder. Can dostlarıdır. Evliyadan el almak gerekir. Çünkü bunlar doğru yolda olan "**Hak dostları**"dırlar.

*"Alun evliyanun elin togrı varun **Hakk'un yolın***
Mâ'nî budur bellü bilün bildüm diyen bilmeyiser"

Evliya'nın nûru yerde ve gökde dopdoludur.

"İy Yunus imdi veli yirde gökde toptolı
Her bir taşun altında bin İmranoglı Mûsî"

Velî'nin sofrası, "**irfan sofrası**"dır. Yunus, Divanı'nda evliya ile ilgili olarak muhtelif "**terminoloji**" kullanmıştır. Ayrıca "**Evliya'nın makamı**" ile de ilgili müstakil şiirler yazmıştır. Bir şiirinde bu makamı şöyle anlatır:

"*İşidün iy yârânlar dem **evliyâ demidür*** *Gelsün ömür sürenler dem evliyâ demidür* *Ezelî bünyâd urdı altı günde dünya toldı* İsrâfil'e buyurdu dem evliyâ demidür *Kırk bin kırk dört tabakât meşâyıh evliyâlar* *Dört kapıdur kırk makam dem evliyâ demidür*	*Yüz bin yigirmi dört bin güzide peygamberler* Ümmetine buyurmuş dem evliyâ demidür *Yunus Emre âşıksın ışka key döydün ise* *Da'vet it âşıklara dem evliyâ demidür*"

Evliya, tasavvufî manada, Tanrının özel sevgisine, ilgisine nail olan, Tanrı tarafından kendilerine kerâmet ve ilham edilen mü'mindir. **Evliyalar,** velâyet sahibi kişiler olup Hakk'ın kapısı, dostu, Hak sırrına ermiş kişidir. Yunus şiirlerinde evliyayı tamamen bu ölçülerde değerlendirir:

"İşitin ey yârenler dem evliyâ demidir
Gelsin ömür sürenler dem evliyâ demidir"

veya

"Bu can ni'meti kanı gelün bulalum anı
*Asâyiş kılan canı **evliyâ** sohbetidür"*

Evliya, Allah nûrunu şahsında taşıyan yüce kişidir. O, Hak sırrını bilen kişidir. Bundan dolayı, evliyaya karşı gelen münkir addedilir:

"Evliyâya münkirler Hak yolına âıdur
Kimde ki var bir zerre ışk Çalap varlığı andadur"

Yunus'a göre, evliya da Hak dostudur. Veliler keramet ehli olup Hakk'ın sırları ile doludur. Evliya, Hakk'ın kapısı, Yunus ise bu kapının kapıcısıdır:

"Evliyâdur Hak kapusı Yunus durur kapucısı
'Işkıla geldi bu yola 'ışkı idindi hem turak"

Velîlerin diğer insanlardan farklı olarak bazı üstünlükleri vardır. Onlar hiçbir insanı yermedikleri gibi, kimseyi de incitmezler. Yunus bir beyitte velîlerin alnında Allah'ın nûrunun tecelli ettiğini söyler:

"Evliyâdur Hakk'un sırrı alnındaki Allah nurı
Anı seven âh u zârı kılsa gerek şimden girü"

5. İNSAN - ER VE EREN

Er, Eren, "**Tanrı dostu, mürşid-i kâmil veya insan-ı kâmil**" anlamında kullanılır.

Er: *"Tevhid donuna bürünmüş, varlığını yoğa saymış, vahdet ve fenâfillah ve merdân-i Hûdâ'dan olan zât, Allah adamı, velî, ermiş, mürşid"dir.*[328]

"*Er elini aldunısa er'e gönül virdünise* İkrârıla geldünise pes ere inkâr gerekmez *Hak "er"e benüm dedi, varlıgın er'de kodu* *Erenlerin himmeti yerden göge direktir*	*Kendi bilişiyle kişi hiç irişe mi menzile* *Allah'a iremez, kalır **er etegin** dutmayınca*"

[328] S. Uludağ, a.g.e., s. 161-162.

Eren: *"Ulaşan, varan, vâsıl, ehl-i vusûl, vuslatı gerçekleştiren, veli, ermiş, kâmil insan"*.

Erenler gelüp geçdiler dünyayıyı koyup göçdiler Havâya agup uçdılar bular hûmâdur kaz degül "***Erenlerün*** *sohbeti artırur ma'rifeti* *Bî-dertleri sohbetten herdem süresüm gelür*"	**Erenlerün** âhına tag-taş katlanamadı Kalkanı demir ise okları atmak gerek "*Yunus sen toprak ol* ***eren*** *yolunda* ***Erenlerin*** *menzili Arş'dan uludur*"

Hak Erenler: Vâsıl ile'l-Hak, Hak dostları, Horasan Erenleri, Anadolu'nun fethi sonrasında Horasan'dan gelen ermişlerdir. "**Erenlerin attığı ok geri dönmez**." Yaptıkları beddua mutlaka hedefini bulur. Erenlerin çerağı nefesle sönmez.[329]

Yunus, ereni:

"Bilür misüz iy yârenler girçek erenler kandadur
Kanda baksam anda hâzır kanda isem andadur"

"'Işksuzlara benüm sözüm benzer kaya yankusına
Bir zerre cışkı olmayan bellü bilün yabandadur

Allah benüm didügine virmiş dür cışk varlıgını
Kime var bir zerre 'ışk Çalap varlıgı andadur"

mısralarıyla izah ederken erenleri bir denize benzetir ve insanları onların elini tutmaya, onlara ulaşmaya çağırır. Ayrıca bu denizdeki gevherler, erenlerin marifetleridir:

*"Erenler bir denizdür c*âşık gerek talası
Bahrî gerek denizden girüp gevher alası"

Yunus aynı şiirinde erenler eteğini tuttuğunu da şu mısralarla anlatır:

"Gel imdi miskin Yunus tut erenler etegin
Cümlesi miskinlikte yoklugimiş çâresi"

Tanrı, erenler gönlünde nûrunu hissettirir. Eren, beyitlerde mürşid-i kâmil veya insan-ı kâmil anlamındadır. Erenler için mecazen "**Sultan**, **cân**, **merdan**, **ulu**" gibi kelimeleri de kullanılmaktadır.

"Erenlerün gönlinde ol sultân dükkân açdı
Nice bizüm gibiler anda konuban göçdi"

Erenler dosttur, insanları sevenlerdir ve Tanrı'nın sevgilisidirler:

329 S. Uludağ, a.g.e., s. 162-163.

"Erenler muhib iken yâ münkir oldugun neden
Key sakıngıl datlu cânun okları çıkmadın yaydan

Kahır erenler atıdur gayret dahı hil'atıdur
Erenler yayı katıdur okları geçer kayadan"

Er'in nefesi kutludur, o hayat bahşeder. Bu nefes, gönüllerdeki pası silip yerine nûr doldurur.

"Döndürür er'ün nefesi iricegiz Tanrı hâsı
Siler gönüllerden pâsı yirine nûr toldurmaga"

Er veya **Eren**, Yunus'un beyitlerinde başlıca *"**gerçek er,** erden nasib almak.., ere irmek, eri bulmak, erin didarını görmek, erenler kapısı, er elini almak, erenler nefesi, erenler gibi Tanrı hası olmak, erenler dirliği, erden nazar almak, ere nazar kılmak, er olup yol aramak* vb."[330] şeklinde geçer.

6. İNSAN VE HAS-HASSÜ'L-HAS

Haslar, ilme'l-yakîn bilgi sahibi olup mümtaz kişilerdir. Hassü'l-Has olanlar velâyet sahibi, batınî sırlara ermiş, tevhide ermiş yüce şahıslardır. Bunlar avamı (âm) aydınlatmak, onlara rehberlik etmek üzere vazifelendirilmişlerdir. Bu vazifelerinden dolayı onlara hoş davranmak ve şefkat göstermek yoluyla doğru yola çağırmak mecburiyetindedirler:

"Sensüz iki cihan benüm zindan görünür gözime
Senün ışkınla bilişen gerek hassü'l-haslara"

mısraları ile hasların vasıflarının anlatıldığından başka,

"Oruç namaz gusl u hac hicabdur âşıklara
Âşık ondan münezzeh hassü'l-havas içinde"

mısraları ile de onların aşk ehli oldukları anlatılmaktadır.

7. İNSAN VE ZÂHİD

Zâhid tipi, edebiyatımızda genellikle ârif tipiyle bir tezad oluşturur. Yunus'a göre zâhid, ilmi olan fakat ameli olmayan, erenleri sevmeyen, halkı hakir gören kişidir. Bugünle kıyaslayacak olursak, inanan, ibadet edilmesi gerektiğini bilen, ancak ibadet etmeyen, ameli zayıf olan kişidir zâhid. Zâhidler, dünyaya verdikleri önem dolayısıyla kargaya, çaylağa ve baykuşa (vb. gibi) benzetilirler:

---

330 Bak: Tatçı, M.,, *Yunus Emre Divanı İnceleme*, Ankara 1990, s.. 411-412.

"Kargayıla bülbüli bir kafese koysalar
Birbiri sohbetinden dâim melûl değil mi"

Zâhidlerin yol azıkları, yani ibadetleri yoktur. Onlar, mutasavvıfların meclisine yaklaşmadıkları gibi, âriflere saldırırlar.

Yunus, zâhid tipini çeşitli meslekler ve tiplerle ilgi kurmak suretiyle de işler. Bunlardan birisi müftî (müftü)dir. Bilindiği gibi müftî, şer'î hükümleri açıklayan kişidir. Yunus'a göre, müftîler de ilâhî sırları kavrayamazlar. Ayrıca dervîşlik berâtını da okuyamazlar.

Yunus'un aynı tip olarak kabul ettiği müderris ve danişmendler, aklî bilgiye sahip olup medreseye bağlıdır:

"Âlimler müderrisler medresede buldılar
Ben harâbât içinde buldımısa ne oldı"

"Danişmend okur dutmaz dervîş yolın gözetmez
Bu hâlk ögüt işitmez sağır hemân olısar"

8. İNSAN VE DERVÎŞ

Dervîş; **sufî**, **mutasavvıf**, **fakir**, **mürid**, **münsib** manalarındadır. İnsanın herşeyin gerçek mâlik ve sahibinin Allah olduğunu idrak etme hâlidir. **Dervîşlik**, sâlikin kendisinin Tanrı'ya muhtaç olduğunun şuurunda olması hâlidir. Yunus Emre'ye göre dervîş aşk ehlidir:

"Gönlini dervîş eyle dostıla biliş eyle
Işk eri şol ma'nide dervîş içi boş değül"

Dervîşlik, gönlün Hak nûru ile dolması hâlidir:

"*Dervîşlerün yolına sıdk-ıla gelen gelsün* *Hakk'dan özge nesneyi gönlinden süren gelsün*	*Dervîşin kulagı sak Hakk'daen işidür sebak* *Deprenmedin dil dudak sözi işiden gelsün*
Dervîşler didikleri bir dükenmez kân olur *Hâs u âm kul u sultân bu kandan alan gelsün*	*Dervîşin eli uzun çıkarur münkir gözin* Şarka garba düpdüzin sunmadın iren gelsün
Dervîş tolınur togar her nefes göge agar *Ben diyeyin togrıyı cânına kıyan gelsün*	*Dervîşler Hakk'un dostı cânlarıdur Hak mesti* *Işk şem'ini yakdılar pervâne olan gelsün*
Dervîşlik bir lokmadur yirile gökden ulu *Bu azâmet lokmayı yudup sinüren gelsün*	*Bu miskin Yunus'ı gör dervîşlik ile geldi* *Nefsindendür şikâyet nefsin öldüren gelsün*"
Dervîşin gözi açuk düni güni uyanuk *Bu söze Tanrım tanuk bakmadın gören gelsün*	

Dervîşlik insanoğluna Tanrı tarafından bahşedilir. Dervîşlik bağışlanan insanoğlu; sevgiliye yaklaşmış, kalp gözü açılmış, Tanrı kelamını söyler söz ehli olmuştur:

"*Her kime kim dervîşlik bağışlana* *Kalpı gide pâk ola gümüşlene* *Nefesinden miskile anber düte* *Budağından il ü şar yimişlene*	*Yaprağı hem dertlüye derman ola* *Gölgesinde çok hayırlar işlene* *Aşıkun gözi yaşı hem göl ola* *Ayağında söz bite kamışlana*"

Dervîş gören, dervîş tanıyan, dervîşin eteğini tutan umutlanır, müjdelenir. Dervîşlik Tanrı kelâmıdır. Dervîşlik Cennet kapısıdır, dervîşlik **ilm-i batından** haber getirir olmaktır:

"*İşidün iy yârenler eve dervîşler geldi* *Cân şükrâne virelüm eve dervîşler geldi* *Hem kim gördi yüzini indirür kendüzini* İlm-i bâtından öter eve dervîşler geldi	*Dervîşler uçar kuşlar deniz kenarın kışlar* *Zihî devletlü başlar eve dervîşler geldi* *Dervîşler yüzi sulu görenler olur delü* *Bâtını Arşdan ulu eve dervîşler geldi*"

9. İNSAN VE SÛFİ

Bilindiği gibi **Sûfilik** ise; başlangıçtaki saflık ve derinliğini kaybederek tamamen şekilden ibaret bir hâl almış ve belli bir zamandan sonra da anlam ve mahiyet değiştirerek "**kaba softa**" olarak anlaşılagelmiştir.

Yunus Emre de sûfiyi bu yozlaşmş mahiyetiyle ele alır. Buna göre **sûfî**, şekle önem veren, tesbihi ve cübbesiyle riyâ salan bir özelliktedir

"*Yüri hey sûfî zerrâk ne sâlûslık satarsın*
Hak'dan artuk kim ola kula dilek viresi

Sofıyam halk içinde tesbih elümden gitmez
Dilüm ma'rifet söyler gönlüm hiç kabûl itmez"

10. İNSAN VE MİSKİN

Miskin, tasavvufî manada kendisine hiçbir varlık tanımayan, mahiyet sahibi dervîştir. Tanrı'nın varlığı karşısında mahvolmuş, **fenafi'l-lah ehli** olan bir kişidir. Miskin, Tanrı varlığı karşısında kendi varlığını acz içinde görür ve onu varlık kabul etmez. Çünkü, görünürde olan sadece Tanrı'nın sûretidir. Diğer taraftan **insan-ı kâmil, âlemin rûhu**, âlem de onun sûretidir. İnsan-ı kâmil, Tanrı'nın zât, sıfat ve isimlerinin aynasıdır.

Yaratılışın gâyesini arayan, varlığının sebebinin şuurunda olan insan, kemâle ulaşmış insandır. İdeal olan budur. Bütün varlıklar onun etrafında devir halindedir. Kâmil insan, zaman ve mekânların üstünde bir şahsî olgunluğa sahiptir. Bu ise insanın kendi varlığından soyunup gönlünde Tanrı nûrunu görmesi ve hissetmesi ile mümkündür. Yâni insan, egosunu aşmış, ilâhî "**ben**"e ulaşmıştır.

Yunus, insan-ı kâmili şu mısralarla ifade eder:

"Tehi görmen siz beni dost yüzin görüp geldüm
Bâki devr-i rûzigâr dostıla sürüp geldüm

Oldur söylenen dilde varlık dostundur kulda
Varlıgum hep o ilde ben bunda garîb geldüm

Bezirgenem meta'm çok dest-girüm üstâdum Hak
Ziyanum assıya cümle anda denişüp geldüm"

Başka bir şiirinde;

"Kâbe ve bût iman benem çarh uruban dönen benem
Bulut olup havaya agan rahmet olup yagan benem

Yaz yaradup yir tonadan gönlümüz evi hânedan
Hoşnudam ata anadan kullık kadrin bilen benem

Yıldırım olup şakıyan kakıyup nefsin dokıyan
Yir ka'rasında berkiyen şol ağulı ılan benem"

mısralarıyla, Tanrı'yla birlikteliğin vurgulandığı insan-ı kâmil tasviri bütün fiillerin Tanrı fiili olduğunu da açıklamaktadır. İrâde Tanrı irâdesidir. Aynı esaslar başka bir şiirinde şöyle anlatılır.

*"Ol kâdir-i '**kün feyekun**' lutfidici Rahman benem* *Kesmedin rızkını viren cümlelere sultân benem* *Nufteden âdeme yaradan yumurtadan kuş düreden* *Kudret dilini söyleyen zikr eyleyen Süphan benem*	*Kimisini zâhid kılan kimisine fısk işden* *Ayıblarını örtici delil ile burhân benem* *Benem ebed benem bekâ ol Kâdir-i Hay mutlaka* *Hızır ola yarın saka anı kılan gufrân benem"*

Yunus:

"Miskinlükde buldılar kimde erlik varısa
Nerdübandan yitdiler yüksekden bakarısa"

mısraları ile erlik gereğinin miskinlik olduğunu söylerken, başka bir şiirinde miskin olan kişinin Hakk'a ulaşacağını söyler:

"Kimde miskinlik varısa Hak didarının ol göriser"

Yunus, miskinliğe örnek olarak Hâllac-ı Mansûr'u gösterir:

*"Eger gerçek c*âşık-ısan key beklegil sır sözini
Bir sözden oda atdılar miskîn Hâllâc-ı Mansûr'ı"

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi, âşıkın maksadı Cennet değildir. Gönlü Tanrı nûruyla nûrlanan âşık, kendi varlığından sıyrılıp Tanrı varlığına kavuşmuştur. Bundan dolayı Cennet endişesi taşımaz. Değil sadece Cennet endişesi taşımamak, ne din, ne mezhep, ne de tarikat endişesi taşır. Çünki âşık, Müslümanlığı emreden Tanrı katındadır ve zâten dini yaşadığı için oraya ulaşmıştır. Oysa zâhidler Cennet endişesiyle yaşarlar:

"Zâhidin zühdi ile Cennet makâmı olur"

Tasavvufta "**meskenet",** manevî yokluğun en ileri derecesidir; bütün anlamıyla yok olan, kendine hiçbir varlık vermeyen kişi de **miskindir.** Yunus Emre:

"Miskin Yunus ölicek sini nurla tolıcak
İmân yoldaş olıcak âhirete şîr gider"

beytinde olduğu gibi, bazı şiirlerinin son beyitlerinde kendisine "**miskin**" vasfını verir ki bu söz, tamamiyle tasavvufî anlamdadır. Nitekim bir diğer beyitte şöyle söyler:

"Gel imdi Miskin Yunus tut erenler etegin
Cümlesi miskinlikte yoklugımış çâresi"

Miskinler, Hakk didârını görürler. Onlar benlikten de uzaktır:

"Miskin olagör bâri benlikten ırak yüri"

11. YUNUS VE ÖLÜM

Yunus'un şiirlerindeki **ölü, ölüm**, mezar tasvirlerine bakarak onu,
"**bu dünyayı bırakıp gitmek istemeyen dünyaya bağlı, ölüme karşı tepki gösteren**" birisi olarak telakki etmek yanlıştır. Ölümden kim korkar? Ölümü bir yok oluş olarak kabul eden insanlar dışında hiç kimse ölümden korkmaz. Ölümü,
"**Hakk'a vasıl oldu**, **Hakk'a yürüdü**" gibi kavramlarla ifade eden insanlar için ölüm, uhrevî âleme geçiş kapısıdır. Yunus ki bir mutasavvıf olarak dünyayı bir **misafirhaneye** benzetmiş, öbür âlemi gerçek vatan kabul etmiştir.

Bu dünyaya gelen kişi ahır yine gitse gerek
Misafirdür vatanına bir gün sefer itse gerek

Gurbetten sılaya geçiş kapısı olarak görülen ölümden Yunus korkmaz. Dünyaya bağlılığına örnek olarak verilen;

Azrail ne kişidür kasdedibile canıma
Ben anun kasdına gine kendüye zindan eyleyem

ifadesinde ölüme meydan okuyan, ölümü hiçe sayan pervâsızın ruh hâlini görüyoruz.

Yunus'ta ölüm karşısında ölümsüzlük mücadelesi vardır. Ölümsüzlük bugünkü insanın anladığı şekilde bedenî tekamülle değil, ruhun yükselişiyle ilgilidir.

"Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi"

hayıflanan Yunus'un esrarlı düşüncesinde temel, "**ölümsüzlük**"tür. **Yiğit iken ölenler** için, keşke fırsatını değerlendirebilseydi demek ister.

İnsan, en üstün ve en ulvî makamlara yükselebilecek karakterde yaratılır. Zira insana ilâhî isimler verilerek önceden bir güç ve imkan tanınmıştır.

"**Allah, Ademe isimleri öğretti**" ayeti buna işarettir. **Kadir**, **Halîm**, **Hay**, **Habir** vs. olan Allah, ilâhî sıfat ve güçleriyle insanda tecelli etmiştir. İnsanın ölümsüzlüğü, ilâhî isimlerin yaşamasıyla alâkalıdır.

İdeal insan, nefsini hakikate feda eder. Karşılığında o, varlık zindanından kurtulur.

İdeal insan, varlık evinde ikinci doğuşu yaşayan insandır. Hz. İsa'nın:

"İki defa doğmayan göklerin melekutuna ve sırrına eremez" dediği budur. İkinci doğum, "**insan-ı kâmil**" olarak doğmaktır. Ölmeden önce ölenler, nefsi hesaba çekilmeden nefsini hesaba çekenler, ikinci doğuma hak kazanırlar. Ölümsüz olanlar bunlardır. Yunus'un "**gönüller yapmaya gelen**" inancındaki hikmet ve davet sırrı esasen "ölümsüzlük" sırrıdır. Böyle olduğu hâlde Yunus deyince hep "ölüm" ve "**mezarlık**" hatırlanmıştır.

Ölümlü olanlar dünya zindanında elde ettikleri nimetlerden başka nimet yok zannetmişlerdir. Aşk nimetinden gıdalananlar, ölüm havsalasına tabiî ki sığmayacaktır!

Yunus'un bazen aşağılara inip ölümlülerin korkusunu duyduğunu görürüz. Bunlar gaflet içindekilere işarettir:

"Ey yarenlar ey kardaşlar korkaram ben ölem deyü
Öldüğüme kayurmazam itdüğümi bulam diyü"

O, bazen aşk makamından bir yüce hakikati söyler. Yunus'un bu işareti "**uyanık**" olanlaradır:

"Ölen hayvan durur âşıklar ölmez"

Maddeyi kendisine râm eden kişi bedenini teneşire bırakmaz. O, bilir ve: "Ölürse tenler ölür, canlar ölesi değil"der. Artık bu sırrı bilen, ruhun ölümsüzlüğünü can gözüyle gören kişi, ölene hayıflanmaz mı? Aslında ölüleri dünya gözü göremez, ancak o bunları bâtınî gözle görür:

"Teferrüc eyleyü vardum sabahın sinleri gördüm
Karışmış kara toprağa şu nazik tenleri gördüm"

gibi beyitleri Yunus'un, ölümlülere bir merhameti gibi değerlendirmek gerekir.

O, ölümsüzlük âlemine davetiye çıkaran bir gönül erenidir. Davete icabet etmemek olmaz.[331]

---

[331] Güzel, A.,-Tatçı, M.,, **Yunus Emre**, Ankara, 1990, s. 209-211.

Ölümsüzlüğün sırrını yakalayan Yunus'un ölüm karşısındaki tavrı: "**Her mihnet kabulüm/Yeter ki gün eksilmesin penceremden**" diyenlere taban tabana zıttır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanlar yalnızca et ve kemik parçasından yaratılmamıştır. Hepsinin birer ruhu vardır. Bu nedenle insanın üstünlüğünü Yaradan'ı bile farketmiştir:

"Tanrı cevher yarattı kendinin kudretinden
Dönüp baktı eridi heybetinden"

Bu kadar mükemmel yaratılan insanlar kavga ederek, kan dökerek birbirlerini yok etmeye çalışmaktadırlar. Yaratılışlarındaki mükemmelliği bilseler, yalnızca et ve kemik parçasından olmadığını anlasalar bu kin, bu kavga hemen biter. **Yunus:**

"Söyle söyle kamuya ne kansın ne madensin
Ma'na ile dolusun Padişah'ı sende bul"

Yine bu "**mükemmel insanın gönlüne**" girmek isteyen Yunus Emre şöyle demektedir:

"İşbu vücud şehrine giresüm gelir
İçindeki Sultanın yüzünü göresüm gelir"[332]

Vücudum şehri dediği kalbi, yani gönlüdür; içindeki sultan'da Tanrı'dır. Yunus, karışık olaylar karşısında tüm insanları yönlendirme görevini üstlenir:

"Diken olma gül ol eren yolunda
Diken olur isen od'a yanarsın"

Bugün günümüzde dört yanı dikenlerle kaplı olan insanların kurtuluşu "**aşk**"tır. Onun aşk anlayışında **Tanrı sevgisinden insan sevgisine, dost sevgisine, dünya sevgisine kadar** herşey var:

"İşidin ey yârenler ışk bir güneşe benzer
Işkı olmayan gönül misâl-i taşa benzer"

"Taş gönülden ne biter dilinde ağı düter
Nice yumuşak söylese sözü savaşa benzer."

"Işkı var gönül yanar yumuşanır muma döner
Taş gönüller kararmuş sarp katı kuşa benzer."[333]

---

[332] Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 382, XXVII.
[333] Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 376, XIV.

Yunus, insanların birbirlerini insan olarak sevmesi ve sevilmesi üzerinde dururken, dinlerin muhtelif açı ve kurallarının, devirlerdeki hususiyeti belirtmek gibi özellikleri dışında, hepsinin ayrı şeyler söylediklerini ve insanın ancak bu suretle insan olabileceğini, bundan **yedi yüz sene kadar evvel** söyleyen bir insan olarak karşımıza çıkacaktır:

"Bir dem varur mescitlere yüz sürer anda yerlere,
Bir dem varur deyre (kilise) girer, İncil okur ruhban olur"

"Kimseye hor bakmagil, hergiz gönül yıkmagil
Yetmiş iki millet hep, dervişün yâri gerek"
.....
"Biz kimseye kin tutmayız, ağyar dahi dostumuzdur
Hiç kimseye kin tutmayız, kamu âlem dostdur bize"

diyen Yunus Emre, milletlerarası sevgiyi basit, serbest ve canlı bir şekilde söylemiştir. Burada insan, isterse **Kur'ân okusun** ve camiye gitsin, ister İncil okumak için kiliseye varsın ve hatta **Tevrat ve Zebur'u okumak** için havraya koşsun, bu bir mesele değildir. Madem ki, bunların hepsi peygamberlerin kendilerine getirdikleri kitapları okuyorlar, o hâlde hepsi Allah'ın dediğini yerine getiriyorlar ve binaenaleyh hepsi kardeştir. Yeter ki, bunlar inansınlar, iman etsinler ve insan olsunlar. Çünkü, din ve mezhep ayrıntısı olmaksızın insanlar birbirlerini seveceklerdir. Yunus'u ancak kalp gözleri paslanmamış olanlar işitebileceklerdir. Yüzyılın paslı kalplerine şöyle seslenir.

"Gelin tanışık idelüm, işi kolay tutalum
Sevelüm sevilelüm, dünya kimseye kalmaz"

Dünyada *kinin, nefretin* yeri olmadığını ve dünyanın kimseye kalmayacağını, *sevmenin ve sevilmenin* ***güzelliğini*** tüm milletlere anlatmaya çalışmıştır. Yunus Emre, bütün insanların **Allah'ın bir aynası** olduğunu anlatır ve bu vesileyle bütün insanlara aynı gözle bakmak gerektiğini söyler.

"*Cümle yaradılmışa, bir göz ile bakmayan* Şer'ün evliyâsıyla, hakikatte âsidür" ..... "*Adımuz Miskin'dür bizimi, düşmanımız kindir bizim* *Biz kimseye kin tutmayız, kamu âlem birdir bize*"	"*Ben gelmedüm dâvi içün, benüm işüm sevi içün;* *Dostun evi gönüllerdür, gönüller yapmaya geldüm*" ..... "*Cümle yaradılmışa birlik ile bakmayan* *Halka müderris ise hakıykatte âsıdur*"[334]

Yunus, insanı hayatın merkezi kabul ettiğine göre, başka akımların düşünce sistemlerine zerrece yer vermemiştir. Onu iyi anlayabilmek için vermek istediği mesajı yakalayabilmek gerekir.

[334] Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 380. XXIII.

"Varam ol dosta kul olam, hHem açuluban gül olam
Hem örülüp bülbüli olam, turağum gülistan ola"

veya

"İy kendüzün bilmeyen, Söz ma'nisin bulmayan
Hak varlığın isterisen, Uş ilimle Kur'ân'dadur"

İnsan sevgisi sadece lâftan ve nazariyattan ibaret değildir. Bu değer veriş, insanı Allah'a karşı isyan etmeye, bu yol ile bağımsız olduğunu vehmederek kâinatın mihveri yapmaya yönelik "**hümanist düşüncenin**" değerlendirilmesinden apayrıdır. **Hümanist düşünce**, kökleri putperest kavimlerin insanı ilâhlaştıran anlayışlarından, sözde hürriyet kazanma ihtirası ile insandan kalkıp yine insana dönen, onu sevmeyi, yüceltmeyi hedef almasına rağmen ona bir kurtuluş, bir çıkış yolu getirmeyen, hayatın ve varlığın mânâsını izah edemeyen bir düşüncedir.[335]

"**Yiğit iken ölenlere**" içinin yandığını belirten Yunus,

"**Beri gel barişalum yâd isen bilişelüm**" çağrısıyla 700 yıldan beri herkesi *dostluğa, barışa, tanışıp anlaşmaya davet edip* durmaktadır. Onun *sevgi dolu bu sıcak söz ve davranışları, yaşadığı* çağdan itibaren *Anadolu'da ve çeşitli Türk bölgelerinde tesirini göstermiş,* özellikle milletimizin manevî hamurunda bir maya vazifesi görmüştür. Çağın şartlarına uygun şekilde Yunus'un, bugün de yorumlanıp istifadeye sunulması gerekir.[336]

Yunus'un düşüncesine yalnız Türk milletinin değil, bütün insanlığın ihtiyacı vardır ki, **1991'de Unesco** tarafından 'Uluslararası Yunus Emre Sevgi Yılı', yine **2021 yılı da Unesco** tarafından '**Uluslarası Bizim Yunus Sevgi Yılı**' olmuştur. Bu da gösteriyor ki, **Yunus Emre**, yalnız Anadolu sahasında değil, Türk Dünyası Coğrafyası ve tüm dünya coğrafyasında da kabul gören *mutasavvıf, şâir, nâsir* ve mütefekkirdir.

---

335 Abdurrahman Güzel, "*Yunus Emre'de İnsan Kavramı*", **Türk Dili Yunus Emre Özel Sayısı**, S. 480, s. 484.
336 Mehmet Demirci, a.g.e., s. 146.

Altıncı Bölüm

YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNDE DİNÎ-TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATINA AİT NAZIM TÜRLERİ

Bilindiği gibi bugüne kadar ***Türk dili ve edebiyatı***nın; *Türk halk edebiyatı, divan edebiyatı ve Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı* bilim dalları üzerinde yapılan araştırmalarda, genel anlamda *nazım şekli,* özel anlamda da *tür konusu* tatmin edici bir sonuca ulaşamamıştır. Öyle ki, özellikle Halk Edebiyatında şekil ile tür, âdeta birbirine karıştırılmış, zaman zaman bunlar birbirinin yerine geçer duruma getirilmiştir. Öyle olmuş ki şekil yerine tür, ***tür*** yerine şekil terminolojilerinin aynı anlamda kullanıldığı da görülmüştür.

Konuya *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı* açısından bakışımız biraz farklıdır. Zira bu edebiyat, dağdaki çobandan, saraydaki devlet başkanına kadar bütün kesimlere hitap edebilen bir karaktere sahiptir. Bu sebeple bunların ifade etmeye çalıştıkları fikirler, gerçek anlamda *san'atkârane ve allegorik ifadelerle* dolu, bazen de duyguların en yalın bir biçimde sunulduğu eserlerdir.

Bu edebiyat; şekil ve tür olarak bir yandan klasik edebiyatla, diğer yandan âşık edebiyatı ile iç içedir. Kesin ve net bir sınırlama yapmak mümkün değildir. Fakat yine de ilmî mülâhazalar sebebiyle tasnif yapmamız icap ettiğinde tutulacak en sağlıklı yol, *Türk edebiyatının bütünlüğüne bir zarar gelmemek kaydıyla* ***muhtevalardan*** hareket etmek olacaktır.

Ele aldığımız eserin, bu edebiyatın bünyesi içinde kabullenilebilmesi için evvela *muhtevaya* bakılmalıdır. ***Muhteva;*** *dinî, tasavvufî, ahlakî, millî konuları* işlerse, o zaman bu işleyiş, üslûb ve tarz bakımından Klasik edebiyattan farklılıklar gösterecektir. Örneğin '*tevhit, münacat nazım tür*leri klasik edebiyatta da vardır. Fakat klasik edebiyatın yaklaşımı ile *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı*nın yaklaşımı belirgin çizgilerle bazen birbirinden ayrılırlar. Bu sebeple bunu ayrı bir şekilde düşünmek gerekmektedir.

Bilindiği gibi, manzumelerin konularına göre aldıkları adlara *nazım türü* denir. Bu ***nazım türü***nde, belli bir *nazım şekline* bağlı kalma şartı aranmaz. Ancak, bazı konuların yine bazı nazım şekilleriyle çokça anlatıldığı da görülür.[337]

Biraz evvel *'nazım **tür**lerinde muhteva önemlidir'* dedik. Bu bakımdan muhtevası farklı olan pek çok konu sebebiyle, pek çok ***tür*** de ortaya çıkmıştır. Bazen aynı türün, manzum ve mensur şekilleri oluşturulmuş, bazen de adı bile bugüne kadar hiç duyulmamış ***orjinal tü***rler ortaya konulmuştur. Özellikle; *'dinî, ahlakî, tasavvufî ve millî muhtevalar'* taşıyan manzum ve mensur hikâyeler, risâlelerin, *(budala-nâme, miglâta-nâme, pend-nâme elif-nâme, sohbet-nâme, tesbih-nâme, besmele-nâme vb'*leri) hepsi *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatının tür*leri arasında yer alan mahsuller olarak belirlenmiştir.[338]

Sonuç olarak diyebiliriz ki; bugün önümüzde duran bu görüşler tam manasıyla oturmuş değildir. Bunlar sadece birer varsayımlar, yaklaşımlardır. Oturmuş bir tanımlama yapmak, ancak yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerindeki binlerce mecmua ve cönkün, *dinî-tasavvufî mahiyetteki eserlerinin* incelenmesi ve bunların, mümkünse yüzyıllara göre *akraba Türk boy ve topluluklarındaki eserlerle* de mukayesesinin yapılması suretiyle daha gerçekçi bir neticenin çıkması ile mümkün olacağını ifade edebiliriz.

İşte biz, bu noktalardan hareketle bugüne kadar ciddiyetle ele alınmayan bir konuya el atmayı düşündük. O da, bu konunun *bazen divan edebiyatı içinde*, ***bazen da aşık edebiyatı içinde yüzeysel*** olarak veya sadece *adından bir iki kelime ve birkaç tür*den ibaretmiş gibi bahsedilen, fakat asıl konuya nedense değinilmeyen, ama gerçek anlamda edebiyatımızın da önemli bir bölümünü teşkil eden ***Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatında tür***lerini ele almaya, incelemeye başladık.

Başlangıç mahiyetindeki bu çalışmamızda, elbette ki bizim de bazı noksanlarımız olacaktır. Bu noksanlarımızı, ilerde yapacağımız çalışmalarımızla bizzat veya diğer araştırmacıların çalışmaları ve onların değerli katkıları, yapıcı ve şevklendirici yardımlarıyla düzelteceğiz ve tamamlayacağız.

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı alanında binlerce eserdeki ***tür***ler, genel anlamda konularına göre değerlendirilecektir. Ancak bu eserler; *dînî-tasavvufî-millî normları, millî-manevî-birlik ve beraberlik ülküsünün aslî temaları*nda oluşan konular çerçevesinde işleneceklerdir.

Bilindiği gibi *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı*, ***tür***ler konusunda zengin bir malzemeye sahiptir. Eğer bizler bu malzemeleri hakkıyla değerlendirebilirsek, cidden önemli

---

337 V. M. Kocatürk, a.g.e., s.3-5.
338 İ. Pala, a.g.e., s. 107.

neticelere ulaşabiliriz. Demek oluyor ki, **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**nın en karakteristik vasfı, Halk Edebiyatı ile Divan Edebiyatı arasında bir '*Köprü Edebiyatı*' olmasıdır. Bu itibarla her iki edebiyatın da nazım şekillerini *Dinî-Tasavvufî edebiyatı'nda* görmek mümkündür. Dolayısıyla *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı'*nın kendine has bir nazım şekli yok, fakat ***'Nazım Türü*** vardır. Bu konudaki tespitlerimiz[339] takriben 90 civarındadır. Burada Yunus Emre'de görülen, '*Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı'na Ait Nazım Türleri'*ni kısaca belirlemeye çalışacağız.

1. İLÂHÎ [340]

İlâhî; mutasavvıf şairler tarafından söylenen, *dinî, ahlakî ve ilâhî fikirleri içeren manzumelerdir*. Daha çok *Allah'ın birliğ*ini, *azamet ve kudretini anlatan* veya telkin eden eserlerdir. Bunlar aruz ve hece ile yazılırlar. İlâhîler, *tarikatlarda* şu isimlerle anılırlar:

a. Âyin:	*Mevlevî tekkeler*inde okunur
b. Tapuğ:	*Gülşenî tekkeler*inde okunur.
c. Duraklar:	*Halvetî tekkeler*inde ve zikrin iki faslı arasında bir, yahut iki zâkir tarafından okunur.
d. Cumhurlar:	*Mevlevî ve Bektaşî dergâh ve tekkeleri'*nde herkes tarafından okunur.[341]
e. Nefesler:	Ekseriyetle, *Alevî-Bektaşî tekkeler*inde okunur. *Melamî'*lerde "*vahdet-i vücûd*" telkinleri hep *nefeslerle* yapılır. Bu tarz manzumelerde; *rindâne, kalenderâne, istihzâlı* bir eda bulunur. ***Nefesler***; *gazel, koşma tarzında hece vezniyle yazıldığı gibi, sonradan aruz vezni ile de yazıldığı* olmuştur. Bu nefesler, daha çok ayin-i cemlerde saz eşliğinde makamla okunur.

Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatının en önemli nazım şekillerinden biri olan *ilâhî,* hemen hemen bütün şairler tarafından işlenmiştir. İlâhîlerde işlenen önemli unsur, ***Allah'ın birliği*** meselesidir. Bu cümleden olarak bu edebiyatın Anadolu sahasındaki büyük üstadlarından üç şâirimiz olan ***Yunus Emre, hacı Bayram Veli ve Âşık Yunus'un ilâhi*** ve şerhlerini vardır.

Bilindiği gibi eski **Tezkire** ve **Tabâkât** kitabı yazarları Yunus Emre'nin şiirlerinden, **'İlâhî** veya **Nefes** diye bahsederler. Nitekim Yunus bir beytinde, bu ifadeleri doğrular mahiyette N**efes** tabirini kullanır:

---

339 **Dinî-tasavvufî Türk Edebiyatı'nda Nazım Türleri** için bak: Güzel, Abdurrahman, *Dinî-tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı* (8. Baskı, 2018, s. 687-985.

340 Bak. Güzel, Abdurrahman, *Dinî-tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 8. Baskı, ankara 2018, s. 750-755.

341 *Tâhirü'l -Mev*levî, s. 62.

*"Didüm iş bu **nefesi** âşıklar hükmüyile*
Bahılluksuz er gerek bir karara turası"

Çünkü **Nefes** tabiri, Anadolu sufilerinin ekseriyeti tarafından **ilâhî** manasında kullanılmıştır. İlâhî, daha ziyade irticalen söylenen, tekke ve tarikatlarda besteli olarak okunan bir ***'Dinî-tasavvufî Türk Edebiyatı Nazım Türü'***dür.

Bu şekille yazılmış şiirler dervişlerin, saliklerin sohbetlerinde, zikirlerinde koro halinde ve tempo tutularak okudukları şiirlerdir. Tarikatlere göre isimleri değişen[342] bu şiirler umumiyetle hecenin 7, 8 ve 11'li ölçüleriyle yazılmıştır.

Yunus'un hece vezni ile yazmış veya söylemiş olduğu şiirlerin çoğu, bestelenmiş veya bestelenmeye müsait eserlerdir. Örnek olarak bestelenmiş bir musammat şiirinin birinci beytini aşağıya alıyoruz:

"İy âşıkân iy âşıkân ışk mezheb ü dindür bana
Gördi gözüm dost yüzini yas kamu dügündür bana"

Konumuz itibariyle üzerinde durduğumuz İlâhi'lerden birkaç örnek vermeye çalışalım:

GÖRELİM ALLAH NEYLER	**SELAM OLSUN**
Allah diyelüm dâ'im Allah görelüm neyler *Yolda turalum kâ'im Allah görelüm neyler*	*Biz dünyadan gider olduk kalanlara selâm olsun* *Bizüm içün hayr du'a kılanlara selâm olsun*
Allah diyü kıl zârı oldur kamunun varı *Andan umalum yârı Allah görelüm neyler*	*Ecel büke bilümüzi söyletmeye dilimüzi* *Hasta iken hâlümüzi soranlara selâm olsun*
Çıkarmayalum dilden ayrılmayalum yârdan *Irılmayalum yoldan Allah görelüm neyler*	*Tenüm ortaya açıla yakasuz gönlek biçile* *Bizi bir arı vechile yuyanlara selâm olsun*
Açlık sonu toklıkdur toklık sonı yoklıkdur *Bu yollar korkulıkdur Allah görelüm neyler*	*Azrâ'il alur canumuz kurur tamarda kanumuz* *Yayıcagız kefenümüz saranlara selâm olsun*
Sen sanmadugun yirde nâgâh açıla perde *Dermân irişe derde Allah görelüm neyler*	*Gider olduk dostumuza iremedük kasdumuza* *Namâz içün üstümüze duranlara selâm olsun*
Gündüz olalum sâim gice olalum kâcim *Allah diyelüm dâim Allah görelüm neyler*	*Sözdür söylenür araya kimse döymez bu yaraya* İltüp bizi makbereye koyanlara selâm olsun
Adı sanı dillerde sevgüsi gönüllerde Şol korkulı yollarda Allah görelüm neyler	*Bunda hep gelenler gider her giz gelmez yola gider* *Bizüm hâlumuzdan haber soranlara selâm olsun*
Adı sanı uşatdum küfrümi suya atdum *Miskinlige el katdum Allah görelüm neyler*	*Aşık oldur Hakk'ı seve Hak derdine kıla deva* *Bizüm içün hayır-du'â kılanlara selâm olsun*

342 Mevlevîlerde **Ayin**, **Cumhur;** Gülşenîlerde **Tapuğ**, Bektaşî-Alevîlerde **Nefes**, **Cumhur;** Halvetîlerde **Durak adları alır**. Bu hususta daha fazla bilgi için bak., A. Güzel, "*Tekke Şiiri*" s. 284-285, **Türk Dili**, **Türk Şiiri Özel Sayısı III**, sayı 445-450, Haziran, 1989.

Her dem talalum bahre aldanmayalum dehre
Sabreyleyelüm kahre Allah görelüm neyler

Ar-nâmûsı bırakdum külümi suya atdum
Dervişlige el katdum Allah görelüm neyler

Mecnûn gibi avâre 'âşık oluban yâre
Di Yunus sen bî-çâre Allah görelüm neyler

***Yunus** sen anı sanma bu 'ışk sana sendendür*
Cân kamuya andandur Allah görelüm neyler

*N'itdi bu **Yunus** n'itdi bir togrı yola gitdi*
Pîrler etegin tutdı Allah görelüm neyler"

HAKK ÇALABUM

Hak Çalab'um Hak Çalab'um sencileyin yok Çalab'um
Günâhluyam yarlıgagıl iy rahmeti çok Çalab'um

Kullar senün sen kullarun günâhları çok bunlarun
Uçmaguna sal bunları binsünler Burak Çalab'um

Ben eydürem kim iy Ganî nedür bu derdün dermânı
Zinhâr esirgeme beni 'ışk odına yak Çalab'um

Ne yoksul u ne baydasın ne köşk ü sarâylardasın
Girdün miskînler gönline idündün turak Çalab'um
Kogıl beni hoş yanayın kül oluban uşanayın
Ol sevdügün Muhammed'e olayın çerâk Çalab'um

Ne 'ilmüm var ve tâ'atüm ne gücüm var ne takatüm
Meger kıla cinâyetün yüzümüzi ak Çalab'um

***Yunus**'u sen yarlıgagıl bu günahlu kullarıla*
Eger yarlıgamazısan key katı firâk Çalab'um

***Miskîn Yunus** söyler sözi kan yaşıla toldı gözi*
Bilmeyen ne bilsün bizi soranlara selâm olsun"

GEL DOSTA GİDELİM GÖNÜL

"*Yoldaş olalum ikimüz gel dosta gidelüm gönül*
Hâldaş olalum ikimüz gel dosta gidelüm gönül

Gel gidelüm cân turmadın sûret terkini urmadın
Araya düşmân girmedin gel dosta gidelüm gönül

Gel gidelüm kalma ırak dost içün kılalum yarak
Şeyhüm katındadur turak gel dosta gidelüm gönül

Terk idelüm il ü şârı dost içün kılalum zârı
Ele getürelim yârı gel dosta gidelüm gönül

Bu dünyâya kalmayalum fânîdür aldanmayalum
Bir iken ayrılmayalum gel dosta gidelüm gönül

Biz bu cihândan göçelüm ol dost iline uçalum
Arzû hevâdan geçelüm gel dosta gidelüm gönül

Kulaguz olgıl sen bana gönilelüm dostdan yana
Bakmayalum öne-sona gel dosta gidelüm gönül

Bu dünyâ olmaz pâyidâr aç gözüni cânun uyar
Olgıl bana yoldaş u yâr gel dosta gidelüm gönül

Ölüm haberi gelmedin ecel yakamız almadın
Azrâil hamle kılmadın gel dosta gidelüm gönül

Girçek ere varalum Hakk'un haberin soralum
***Yunus Emre**'yi alalum gel dosta gidelüm gönül*"
* * *

Ayrıca **Dini-Tasaavufi Türk edebiyatı**nda meşhur olan "Şol Cennetin Irmakları" adlı İlâhi, XVI. Asırda yaşayan ***Bursalı Âşık Yunus'**a aittir.[343] Bu *ilâhî*'de bir ***dünya-cennet*** tasviri vardır. Aslında Âşık **Yunus** ve Yunus'un bütün *ilâhî*lerinde *aşk, vahdet, yaratılış, tekvin, sülûk, nefis* dünya v.b gibi temaları en güzel bir şekilde işlenmektedir. Yunus'a göre, bütün varlıklar *Tanrı'*yı bilir ve onu hâl diliye tesbih ederler. Ona göre bu ***ilâhi*** konuyu şöyle ele almaktdır. İlâhî;

Şol Cennet'in ırmakları, [344]
Akar Allah deyü deyü

[343] F. K. Timurtaş, *Yunus Emre Divân'ı*, Ankara 1980, s. 254, 255.
[344] Bu İlâhi'ye telmih için bak: Âl-i İmran Suresi, a. 195 ve 198.

Çıkmış İslam bülbülleri,
Öter Allah deyü deyü

mısralarıyla başlar. Şair bu mısralarıyla, *akan suların ve öten kuşların seslerinde duyulan Allah zikrini* belirtir. Şiir, bu tür sesler içinde hem tabiatı, hem de insanı, gönül gözüyle görmeye başlar ve yine bu ağaç karşısında;

Altundandur direkleri
Gümüşdendir yaprakları

gibi mısralarla bizi, güneş ışığı ile aydınlanmış dalların, yaprakları renk ve ziya güzelliğine çeker. Bu ***ağaç,*** ister cennetteki *Tûba ağacı* olsun; ister *orta Anadolu*'nun bağrı *yanık toprağında yer bulup, su bulup her nasılsa yetişmiş bir cennet hâtırası* olsun. Yunus'un ruhu, onun dış güzelliğinden daha çok, iç güzelliğine ve taze ağaç dallarının uzayışındaki derin manaya varmasını bilecektir.

Uzadıkça budakları
Biter Allah deyü deyü

Evet, ***Allah*** her yerde her seste, her renkte vardır. Her şey ondan bir yankı, bir tezahürdür ve Onu düşündürür. Bu dilsiz varlıklar, o büyük yaratıcıyı bilir, duyar, anarlar ve ararlar. Fakat bunlardan hiçbirisi Yunus kadar güzel anlatamaz. Yunus, her şeyi o kadar kolay söyler ki, onun kadar bu kolaylığı başaran bir şair yok gibidir. Meselâ dünya yaratılalıdan beri, *milyonlarca gülleri* bir bu kad r gözler görmüş ve bunları pek çokları koklamıştır. Ama ***"güllerde Allah'ı koklayan ilk şair Yunus"*** olmuştur. Yunus'a göre, ağaç dallarının sallanması, yapraklarının Kur'an okuyormuşçasına en güzel sesleri fısıldamasının yanında, ***güllere***[345] de seslenerek;

*Salınur **Tûba** dalları*
Kur'an okur hem dilleri
*Cennet bağının **gülleri***[346]
Kokar Allah deyu deyu

gibi her varlıkta Allah'ı duyup, Allah'a inanışın en üstün duygularını bütün şiirlerinde çok rahat bir şekilde söylemektedir.[347]

2. TEVHİD[348]

*Tevhit, sözlük anlamıyla "**birlemek**"tir. **Divân ve Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatlarında** "Allah'ın varlığına ve birliğine" dair yazılan manzum ve mensur eserlere verilen isimdir. Eski şairler, âlimler, yazarlar, eserlerine daima bir "tevhid" ile başlarlardı.*

---

[345] Edebiyatımızda **GÜL**'ün: ***beyazı***: *kavuşuyorum-kefen;* ***kırmızısı,*** *yanıyorum;* ***sarısı***, ölümü ve benzinin solduğunu; ***pembesi***, *utanıyorum* anlamlarına gelmektedir.

[346] Daha fazla bilgi için bak: Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı*, 9. baskı, İstanbul, 2007.

[347] N. S. Banarlı, a.g.e., C.1, s. 331-2.

[348] Bak: Güzel, Abdurrahman, *Dinî-tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı* (8. Baskı, 2018, s. 687-985.

Manzum olarak yazılan *"**tevhitler**"*; *kaside, gazel ve mesnevî* nazım şekilleri iledir. Tevhitlerde yer alan husus; ***ayet ve hadislere** dayalıdır. Yani ayet ve hadisler, ya aynen ya da meâlen veya telmihen alınarak manzum hâle* getirilirler.

Tevhitlerde konu itibariyle; *dinî konular, tasavvufî temler içinde işlenir, şer'î olarak Allah'ın varlığı ve birliği, yüceliği ve sıfatları; tasavvufî olarak da, **kenz-i mahfî ve vahdet-i vücut** ele alınır.*[349]

Demek oluyor ki ***tevhit;**"Allah'ın **birliği,** esmâsı, fiilleri, sıfatı ve zatı söz konusu edilerek (bu özellikler çerçevesinde) insan bilgisinin Allah'ın zatını idrâki, tevhit makamları, kesret-vahdet münasebeti, yaratılış ve kâina'tın aslî yapısı gibi bir fikir unsurunun bir arada yorumlandığı manzumelerdir"*[350] şeklinde tarif edebiliriz. Şimdi bu muhteva doruluğunda Yunus Emre'den bir **Tevhid** örneği vermeye çalışalım:

"Senündür pâdişâhlık kudretün var *Yarattın yiri gögi heybetün var*	*Akıllar mât olur niteligünden* *Ki bir zerrede bin bin 'ibretün var*
Nişânsuzın nişânun kimse bilmez *Egerçi bî-nihâyet âyetün var*	*Serâser top-tolu yer ü gök üzre* *Yürür bu kudretün hoş mülketün var*
Niçe eyde bile dil niteligün *Dile getirmege bin bir adun var*	*Senündür 'Arş u Kürsî Levh ü Kalem* *Döner çerh yer turur hoş hikmetün var*
Ne oran u kîyas ne nakş u nişân *Ne miyân u kenâr nihâyetün var*	*Bu yüz yigirmi dört bin nebîlerle* *Bile Mi'râc u Tûr münâcâtun var*
Ne renk ü şekl ü hem ne cism ne hod resm *Ne kadd ü kâmetün ne sûretün var*	*Musahhârdur kamu emrün içinde* *Cem'î kullarına mürüvvetün var*
Bu cümle ins ü cinne rahmetünden İnâyet vechile hoş himmetün var	*Dört yüz kırk dört tabakât evliyaya* *Verilmiş anlara kerâmetün var*
Ne dünyâ âhiret ne Kâf u ne Kâf *Bular katre deryâ melekûtun var*	*Altı bin altı yüz altmış altı* *Okunur halk üzere âyetün var*
Ne hod var intihâ ne hadd mekân hem *Ne bir eniyetün keyfiyetün var*	*Değil **Yunus'a** bes yâ rahmeti çok* *Kamu günâhlulara rahmetün var"*

3. MÜNÂCÂT[351]

Münacaat kelime manası itibariyle; *"fısıldama, kulağa söyleme; Allah'a dua etme, yalvarma, Allah'a dua etmeye mahsus manzume, şiir"* manalarına gelir. Bu tür eserler, sadece Allah'a yalvarmak ve iştiyak duygularını açıklamak için değil, aynı zamanda Hz. Muhammed'e karşı da yazılırlar. Hz. Muhammed için yazılan *münacaatlar, na't*lardan muhteva yönüyle ayrılırlar.

---

349 N. Pekolcay,- S. Eraydın, a.g.e., s. 126 vd.
350 Ali Nihad Tarlan, *Divân Edebiyatında Tevhidler*, F. IV, İstanbul 1986, s. 4'te geniş bilgi mevcuttur.
351 Bak: Güzel, A., a.g.e., s.748-750.

Her divanda Tevhid'den sonra bulunması gereken bir türdür. Yunus'un şiirlerinin bir kısmı bu türdedir:

"*Sensün benüm cânum cânı sensüz kararum yok durur* *Uçmakda sen olmaz ısen v'allâh nazarum yok durur* *Baksam seni görür gözüm söyler isem sensin sözüm* *Seni gözetmekden dahi yigrek şikârum yok durur* *Söyler isem dilimdesin ger tek tursam gönlümdesin* *Gönlüm gözüm seni sever ayruk nigârum yok durur* Çün ben beni unutmuşam şöyle ki sana gitmişem *Ne kâlde ne hâldeyisem bir dem karârum yok durur* *Eger beni Cercisleyin yetmiş kez öldürürisen* *Dönem girü sana varam zirâ ki arum yok durur* *Seni gördüm güneş gibi cennet bana zindân gibi* *Cennetine zâhidün ko Uçmak'da arzum yok durur* ***Yunus** dahi 'âşık sana göster didârunı ana* *Yârüm dahi sensin benim ayruk didârum yok durur*"	"*Ulu ulu günâhlarum yüz komadı bana Çalap* *Hiç kimse çâre kılmadı döndüm yine sana Çalap* *Alimlere sordum nedür dermân günâhlu derdüme* *Anlar dahı eyitdiler dermân ana yine Çalap* *Vade yitüp ölicegez ol sinleye varıcagaz* *Zebânîler gelicegez sen cinâyet eyle Çalap* *Zebânîler çün geleler beni yalınuz bulalar* *Bilmedügüm dil soralar sen yardum eylegil Çalap* *Gürde soralar bu sözi esirgemez anlar bizi* *Biz de sana tutduk yüzi sen esirge bizi Çalap* *Sensün bu benüm sultânum bu cânlar içinde cânum* Çokdur benüm günâhlarum sen meded eylegil Çalap *Uçmakdagı Hûrîleri geymiş anlar nûr tonları* *Ne bahtılu mü'minleri bize nasîb eyle Çalap* *Turmayup söylerem sözüm günâhuma göyner özüm* *Günâhlu Yunus'un sözün sen kabûl eylegil Çalap*"

4. NA'T[352]

Peygamberi övmek, O'na yalvarmak için yazılan şiirler genellikle bu adla anılır. **Tevhid** ve **Münâcât**'ta sonra her divanda bulunması zarurî türlerden biri de **na't**'tır. Yunus'un bu türe birkaç "**Na't**"ını örnek olarak verelim:

"*Yirin gögün safâsı Mustafâ'dur* *Kamu ahdün vefâsı Mustafâ'dur* *Ayun bedri hilâl alnı ve kaşı* *Günün nûrı ziyâsı Mustafâ'dur* Çalap *cArş'ı ayağında olur Ferş* *Cihânun müntehâsı Mustafa'dur* *Yarın mahşer Şef'i oldur Şefi ol* *Sekiz Uçmak sakası Mustafâ'dur* *Bi-çâre* câsî kullara yarın ol Şefâ'at eyleyesi Mustafâ'dur *Yarın peygamberler* câciz olısar *Girü elin alası Mustafâ'dur* *Yunus yalvar getir Hakk'a salâvât* *Hak'ın dostu Habibi Mustafâ'dur*"	"*Çalap nûrdan yaratmış cânını Muhammed'ün* Âleme rahmet saçmış adını Muhammed'ün *Dostum demiş yaratmış hem anun kaydın yemiş* Ümmetden yana komış yönüni Muhammed'ün *Muhammed bir denizdür âlemi tutup durur* *Yetmiş bindür peygamber gölünde Muhammed'ün* *Dünya malın tutmamış hiç emânet artmamış* *Derzi biçüp dikmemiş tonunı Muhammed'ün* *Tanrı arslanı cAlî sagında Muhammed'ün* *Hasan'ı ila Hüseyin solında Muhammed'ün* *Yılda yetmiş bin hâcı her biri niyyet eder* *Varur ziyâret ider nûrunu Muhammed'ün* *Yunus Emre'm 'ışklıdur eksiklidür miskîndür* *Her kim yimez mahrûmdur honını Muhammed'ün*"

[352] Bak: Güzel, A., a.g.e., s. 787-793.

5. Mİ'RAC-NÂME[353]

Miraç, *'göğe çıkma'*dır. Hz. Muhammed'in Recep ayının 27. gecesi "*Burak*" ile göğe çıkması, orada Cenâb-ı Hakk ile bizzat görüşmesidir. Ayrıca burada diğer peygamberlerin ruhları ile de görüşmüştür.

Mirac-nâme, Hz. Muhammed'in miracından bahseden veya bu münasebetle yazılan, manzum ve mensur eserlerdir. Manzum Mirac-nâmeler, ekseriyetle kaside ve mesnevî nazım şekli içinde yazılmışlardır.

Mirac-nâme'ler, konularını Kur'an-ı Kerim'in İsra Suresi'nden[354] almıştır. Yani bu surede Hz. Muhammed'in bir gece *Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa*'ya kadar götürülüşü, sonra da "*Burak*" ile göğe çıkarılma olayı teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır.

Miraç, Hz. Muhammed'in Hakk'a yakınlık anıdır. Cebrail, Hz. Muhammed'e gelerek, ona Hakk'ın davetini tebliğ eder ve ebediyet bağından kendisi için bir "*Burak*" gönderildiğini haber verir.

Miraç inancı, sadece Müslümanlara ait bir inanç da değil, diğer dinlerde de yani Hristiyanlıkta da "***Himmelfahrt***" olarak vardır. Hatta miraç ve Mirac-nâmeler *eski Türk dinlerinde* de mevcuttur. Biz burada ele aldığımız Mirac-nâmelerde Hz. Muhammed için yazılanlardan örnekler vereceğiz.

Mirac-nâmeler; *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatında bir tür olarak,* hem İslamdan önceki *Uygurlar döneminde,* hem de İslamî dönemde pek çok örnekleriyle, edebî eserler olarak bulunmaktadırlar. Bu cümleden olarak, miracnâmeler üzerinde son zamanlarda; Prof. Dr. *Osman F. Sertkaya, Prof. Dr. K. Eraslan* tarafından yapılan araştırmalar ile *Prof. Dr. Metin Akar* tarafından yapılan bir *doktora tezi*ni de burada zikretmek isterim. Özellikle, Mirac-nâmeler konusunda eser veren Yunus Emre ve Süleyman Çelebi v.b.lerini de burada söylemek yerinde olur. Bu konuda birkaç örnek vermeye çalışalım:

Hazret-i Muhammed'in Mi'rac mucizesini anlatan şiirlere bu ad verilir. Genellikle uzun manzumeler halinde yazılan bu eserler, İslâm toplumlarının dînî hayatında mühim bir yere sahiptir[355]:

---

[353] Bak: Güzel, A., a.g.e., s.800-804.

[354] İsra Suresi, a, 1: *"Kulu (Muhammed)'i bir gece Mescid-i Haram'dan alıp Mescid-i Aksa'ya kadar götüren Cenâb-ı Hakk, her türlü nâkısâdan uzaktır. O Mescid-i Aksâ ki, biz onun etrafına feyz ve nezaket verdik ve bu gece yolculuğunu, o peygambere ayetlerden bazısını gösterelim diye yaptırdık. Şüphesiz ki o, asıl o, her şeyi hakkıyla işiten, her şeyi kemaliyle görendir."*

[355] Bu hususta daha fazla bilgi için bak. Metin Akar, **Türk Edebiyatında Manzum Miracnâmeler**, Ank. 1987.

Örnek

Muhammed'e bir gece çalap'dan indi Burak *Cebrâil eydur hacem Mi'rac'a kığurdı Hak*	Çün geçti felekleri ün geldi kim gel beri *Kaldurdum perdeleri heman cemâlüme bak*
Aç kendüne cihânun Behşit ü didâr senün *Seni okur Sübhan'ın ne yatursın kıl yarak*	*Dîdarum sana ıyan gösterem belli-beyân* İn Burak'dan ol yayan Arş'uma bas bir ayak
Turdı Mirâc kasdına yürüdü âbdestine *Secde kıldı dostına dimedi yakın ırak*	*Ferişteler geldiler Burak'dan indürdiler* *Na'lini döndürdiler ol dem yürüdi yayak*
Gitdi Cibrîl Hazreti getürdi Burak atı *Nûrdan idi hil'ati gözü gevher yüzü ak*	Üveys yerinden turdı Arş'ta na'lin döndürdi *Muhammed anı gördi visâle döndi firâk*
Kadem bir taşa bastı taş kopdı bile vardı *Kak ya mübârek didi şöyle kaldı muallak*	Çün dost dosta kavuştı yüz bin kelâm danışdı Ümmetiyçün çalışdı oldur Resûl-ı Mutlak
Taş aydur gelesini bir kadem basasını *Resûl eydür gelürüm buyurur ise ol Hak*	*Mirac'dan döndü yine girü geldi evine* *Geldi gördi henüz kim döşeciği ısıcak*
Göklere haber oldı yer-gök şadılık doldı *Eydürlar Ahmed geldi bezendi sekiz uçmak*	*Nice bin yıllık yola bir demde vara gele* *Yunus eydür kim ola Muhammed'dür o mutlak*
Gör Muhammed neyledi gökleri seyreyledi Ümmetini topladı arşa henüz varıcak	Ümmete ümmet diyen ümmet kaydını yiyen *Eğer ümmeti isen di İslâm dinine Hak*"

6. VÜCÛD-NÂME[356]

Vücut, kelime manası itibariyle; "*bulunma var olma, varlık; insan veya hayvan gövdesi, ten*" dir.

Vücut, ıstılahî manada ise; "*insanın Allah tarafından yaratılışı, Tanrı'nın bütün güzelliklerini kendinde cem etmesi*" dir.

Vücut-nâme, insanın yaratılışı ile ilgili olarak yazılan manzum ve mansur eserlerdir.

Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatında Vücud-nâme ile ilgili yazılmış manzum ve mensur eserler vardır. Bu eserler; İnsanoğlunun yaradılışını, Kur'an ve Hadislerin ışığı altında, tıbbî veriler doğrultusunda, delillendirmek suretiyle ifade etmektedirler. Hatta öyle ki bu yaratılışı;

*Levh-i mahfuzdan başlayarak, yani insanın ana rahmine düşüşünü, insanın doğuncaya kadar burada geçirdiği merhaleleri, hem tıbbî yöntemlerle, hem de tasavvufî sembol*lerle teferruatlı bir şekilde açıklanmaktadır.

Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatında ***Vücud-nâme türü***nde yazılan eserlerden mensur olarak *Kaygusuz Abdal'*ın ***Vücud-nâme***si bunun en güzel örneğidir. Ayrıca Süleyman

---

356 Bak: Abdurrahman Güzel, ***Kaygusuz Abdal'ın Vücûdnâmesi Üzerine,*** Türk Kültürü, s. 197, Ank. 1979, s. 276-283; *Kaygusuz Abdal*, 3. Baskı, Ankara 2018, s.199-208; *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 8.baskı, s.903-911; Elmira Fkretqızı, Vücudnamelerde Metnlerarası eleqe, Bakı 2018, s.34-35,78-78

Çelebi ve Azerî sahasında yazılmış olan manzum Vücut-nâmeler de bu türün örnekleri olarak değerlendirilmektedir.

***Vücûd-nâmeler**; doğrudan doğruya **Mü'minûn Suresi**'nin 12-14. ayetlerindeki;*

> *"Andolsun biz insanı, çamurdan* (süzülüp çıkarılmış) *bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhda nutfe haline getirdik. Sonra nutfeyi alak (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden alâkı bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaradılışla insan haline getirdik. Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir."*

genel teoriye dayanmaktadır. Bu tür'ede örnek verebiliriz.

> "*Mânâ bahrine daldık vücud sırrını bulduk*
> İki cihân serteser cümle vücûdda bulduk
>
> *Bu çizginen gökleri tahte's-sera yerleri*
> *Yetmiş bin hicâbları cümle vücûdda bulduk*
>
> *Yedi gök yedi yeri dağları denizleri*
> *Uçmak ile tamuyu cümle vücûdda bulduk*
>
> *Mûsâ'nın ağdığı Tur'ı yoksa Beytü'l-Ma'mûru*
> İsrafil çaldığı sûru cümle vücûdda bulduk
>
> *Tevrat ile İncil'i Zebûr ile Furkân'ı*
> *Bunlardaki beyânı cümle vücûdda bulduk*
>
> *Bir ile iki üçü dört ile beş ü altı*
> *Yedi sekiz dokuzu cümle vücûdda bulduk*
>
> *Yunus'un sözleri Hak cümle dediği saddak*
> *Ne gördüysen kamu Hak cümle vücûdda bulduk*"

7. DEVRİYE[357]

Kelime manası itibariyle ***Devir;** 'dolanmak, dairevî bir hareketle dönme'"* anlamlarına gelir. **Istılahî manası itibariyle de Devir;** *'Bir şeyin kısa veya uzun bir hareketten sonra, ilk vaziyetine dönerek, tekrar aynı hareketine geçmesidir'* ki, günümüzde dahi bazı bilim dalları ***Devriye***yi bir mesleki terim olarak kabullenmektedirler[358].

Devriye/Devriye-nâmeler ile; *Astronomi, Astroloji, Biyoloji, Anatomi, Felsefe, Mantık, Tıp, Tarih, Edebiyat ve Tasavvuf* gibi disiplinler ile takvim hesaplarında *'belli bir zaman dilimini* ifade eden bilim dalları ilgilenmektedir.

Tür olarak Devriye;

---

357 Bak: Güzel, A., a.g.e., s.894-903.

358 Bak: İslam Ansiklopedisi, "*Devir*" mad., C. 3, s. 558; Türk Dili ve Edeb. Ans., "*Devir*" mad., C. 2, s. 280; M. Z. Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, "*Devir*" mad.,C.1, s.435.

*'Yaratılışın başlangıcı ve sonu, varlığın nereden gelip nereye gittiği ve bu ikisi arasındaki safahatın tasavvufa göre izahıdır. Yani '**sudûr'** ve **'tecelli'**, meselelerinin, tasavvufta belli bir daireye benzetilerek izah ettikleri için buna "**devir**" ve bundan doğan **edebî tür**'e de **'devriye'*** ismi verilmiştir.

Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı'nda başlangıçtan günümüze değin varlığı sürdürülan bu **Devriye türü** eserler; klasik Arap ve acem mutasavvıflarında görülmekle beraber, *Türk edebiyatı*nda fevkalade bir seviyeye ulaşmıştır. Bu eserler, günümüze kadar, fikrî ve tarihî yönden ilmî bir araştırmayla tanıtılamamış ve son zamanlarda yapılan birkaç çalışma ise bu **türün** özelliklerini de net olarak ortaya koyamamıştır.

Fuad Köprülü; *devriyeleri*, daha çok *panteist ve kabalist felsefelerle mukayese* ederek, tasavvufî devir nazariyesinin bunlardan farklı olduğunu söylemektedir.[359]

Gölpınarlı ise, konuyla ilgili genel bir bilgi vermektedir.[360]

Amiran Kurtkan Bilgiseven'de; "***devriye***" fikrine çok değişik açılardan yaklaşmakta, *nüzûl ve urûc* hadiseleriyle ilgili *Kur'ân-ı Kerim ve hadislerin verileri* ışığında ilmî yorumlar getirip önemli sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadır.[361]

İsmail Yakıt ise; meseleye '*evrim fikrî*', yani biyolojik ve rûhi tekâmülün nazariyeleri açısından yaklaşarak araştırmalarında devriyenin izahını yapmaya çalışmaktadır.[362]

Rıza Tevfik; "*Peyam'ın edebî ilavesinde*" "***devriyeler***" başlıklı[363] bir makalesinde, ***devriye***lerin anlaşılması için ilk önce tasavvufun '***tekvin=yaratılış***la ilgili teorisinin bilinmesi gerektiğini belirtir ve ***devir nazariyesinin*** mahiyetini şöyle özetler:

'Devriye *dediğimiz şiirlerin konusunu, mahiyetini ve ehemmiyetini anlamak için şu kadar bilmek kifayet eder ki,*

âlem-i maddîye *yani en sonra zuhur eden* âlem-i süfliye düşen bir varlık, ibtida, ***cemâd*** *suretinde tecellî eder, sonra* ***nebât****, sonra* ***insan*** *suretlerine irtikâp eyleyerek akibet* "***melekiyyet***" *derecesine* ***suûd*** *eder, ferişte nihâd olur ki* "***insan-ı kâmil,*** "***kutb***" *ona derler. Bu mertebeyi bulunca* "***visâl-i hakk***" *saadetüne nâil olarak* ***vücut-ı mutlak'*** *a rücu eder ve onda fânî ve müstehlik olur. Asıl ondan gelmiş ve kademe kademe* âlem-i maddîye, âlem-i şuhûda *inmişti yâ... Yine* ***mertebe-i suud*** *ederek aslına rücû eder. Bu* ***hareket-i devriyye*** *bir* ***daireye teşbih*** *olunmuş ve* "***vücut-ı mutlak***"*dan* ânâsır âlemine *ininceye kadar vakî olan kısmına* "***kavs-i nüzûl***"*, ânâsırdan yükselip asla rücû edinceye kadar icra edilen seyahate* "***kavs-i urûc'*** denilmiştir..."[364]

---

359 M. F. Köprülü, Türk Edb.İlk Mut.,s.323,327.

360 Gölpınarlı, A.,*Tasavvuftan Dilimize Geçen Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1977, s.94.

361 A.Kurtkan Bilgiseven,*M. Eröz'e Göre Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîlik*, Türk Dünyası Araş. Dergisi, Sayı: 44, İstanbul, 1986.

362 İsmail Yakıt, *Darwin'den Önce İslam Filozoflarında Evrim ile İlgili Fikirler*, İÜ, Edeb.Fak. Felsefe Arşivi, İst.1984, s. 24; İbni Sina'da İnsan Ruhunun Evrimi ve Modern Biyolojik Düşünceye Katkısı, Uluslararası İbni Sina Semp. Bild.Millî Kütp.Yay., Ankara, 1984.

363 RızaTevfik, *Peyâm-(Edebî İlave*), nu. 25, 12.03.1330/ 2.03.1914; Uçman, A., Rıza Tevfik'in *Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri*, Ankara 1982, s. 88-89.

364 A. Uçman, a.g.e.,s.88.

Yukarıda ifadesini bulan bu durum ***yedi noktada*** ele alınabilir. Bu cümleden olarak insanın durumu, "***kesret***"den "***vahdet***"e doğru giderken bir daire etrafında hareket edişi ve bu "***daire***"nin bir noktasında, '***ilk*** ve ***son hâller*** kucaklaştığı görülmektedir. Bu durumları; ***dinî-tasavvufî, Modern Tıp, Astronomi, Edebiyat, Tarikatlar..vb'leri*** açısından kısaca ele alabiliriz. Onlar da:

BİRİNCİ GÖRÜŞ; *Türk sofîlerine akseden* ***'Devir Nazariyesi'***dir.	Arap dünyasından alınmış olup, Arap telakkilerine de eski *Yunan'*dan geçmiş bir **panteizm** anlayışı olabilir. "*vahdet-i vücut*" telakkisinden de daha ileri giden bu *panteist anlayış* daha sonraki dönemlerde İslamîleştirilmiştir.
İKİNCİ GÖRÜŞ; ***Modern Tıbbın ulaştığı neticelerdir:***	İnsanın hücrelerden meydana geldiği, hücrelerin daha küçük atomlardan oluştuğu gerçeğidir. Bu atomlar *'**yok**'dan **var** olmadıkları gibi, **var**'dan da **yok** olmazlar.'* Sadece şekil değiştirirler. Yani dünyadaki bütün varlıklar bir "***devir*" *ve* "*seyir***" hali içindedirler. *Fizik, kimya ve tıp ilimleri* de "***varlık ve yokluk***" arasındaki devredilen devamlılığı böyle izah etmektedir.
ÜÇÜNCÜ GÖRÜŞ ***Tarikata giriş'***tir, (yani *'teslim ve ikrar)*dır	Bu bir nevi "Nüzûl ve urûc mahiyetindeki Devriye'lerdir. Bunlar daha çok *Bektaşî tarikatında* bulunmaktadır. Bu hususu Bektaşîlik üzerine yapılmış her monografide rahatlıkla görmemiz mümkündür.
DÖRDÜNCÜ GÖRÜŞ: *Türk Edebiyatında* "***Devir nazariyesi*** ile "***Tenâsuh nazariyesi***"'ni birbirine karıştıran gruplardır.	Bazı **tarikat** şairleri, *'hulûl ve ittihad gibi tenâsüh akîdelerini'* maddeleştirerek ***'devriyeler*** halinde anlatmağa çalışmışlardır. Bu kanaate göre, hayatında hayvanî bir sıfatla muttasıf olan insan, ölümünden sonra aynı hayvan suretine bürünerek tekrar bu âleme gelecektir. Hâlbuki ***bu devir nazariyeleri*** hakkında, "*hayalî ve sofîyâne görüntülü olan böyle bir devir nazariyesi*", diğer Türk mutasavvıflarının manzum ve mensur eserlerinde "***tenâsüh akîdesine dayalı bir devriye nazaraiyesi'***nin olması mümkün değildir. Çünkü bu şâirler, *'tenasüh nazariyesi'*ni değil, '***devir nazariyesi***'ni; *Kur'an-ı Kerim ve hadislerin* belli başlı dinî emre matuf verilerinin ışığı altında işlemişlerdir.

BEŞİNCİ GÖRÜŞ ***Dünyanı Dönüşü*** *(Astronomi Bilim Dalı)*	Bu ***devir nazariyesi***'ni *Astronomi bilimi* bakımından da değerlendirecek olursak, Bilindiği gib, *'Dünyanın kendi ekseni etrafında dönüşü'* M.Ö. varılan bilimselm verilerden sonra **Türk-İslam Bilim Tarihi'n**de de değerlendirilen bir konudur. Ancak bu durumu ilk önce VII. asırda **Kur'an-ı Kerim** tarafından; *'**Güneş** de kendi yörüngesinde akıp gitmektedir. Bu, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allah'ın takdiri(düzenlemesi)dir.* ***Ay'**ın dolaşımı için de konak yerleri(evreler) belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru ***hurma** dalı gibi olur.* *Ne **Güneş Ay**'a, ne **Ay Güneş**'e yetişebilir, ne de **gece-gündüzü** geçebilir. Her biri kendi yörüngesinde dönmektedirler'*[365] ifadesi olan ilâhi hükümle bildirilmiştir. Türk bilim adam Astronomi âlimi **Caca Beğ**'in XIII. asırda bugünkü *Kırşehir'de Rasathanesi;* Yine Türk âlimlerinden **Uluğ Beğ** de XV. asırda *Semerkant'ta Rasathanesi'nde, 'Dünyanın kendi ekseni etrafında dönüşünü'* bilimsel verilerin ışığındaen güzel bir şekilde vermişlerdir. en güzel bir şekilde ortaya koymuştur. Halbuki **Galile** ise, *'Dünyanın kendi ekseni etrafında dönüşünü'* daha XVI ve XVII. asırda tespit edebilmiştir. Netice olarak ifade etmek isterim ki, *'Dünyanın kendi ekseni etrafında dönüşünü, **Batı** değil, **Kur'an-ı Kerim*** ve Türk Bilim âlimleri tespit etmişlerdir.

[365] Yasin Suresi, ayet:38-39-40.

ALTINCI GÖRÜŞ ***Kavs-i nüzul*** *((Kâbe kavseyn ev ednâ sırrı)*   Bu yarım daire yükselme yarıdır. Mesîd yolu olan Bu yarım daire vücûdun ibâret olan yarıdır. Bu yarım daire mümkin-il vücûdun ibâret olan yarıdır. Bu yarım daire inme yarıdır ki lâhut-i mebde' vücûd-ı âmdır. Hayalî çizgi Dairenin çapı Insan-ı Kamil Mevâlîd-i selâsa Anâsur-ı erbaa Dokuz felek Dokuz nefs Dokuz akl Akl-ı evvel Dokuz kevkeb Dokuz felek Tin-i Leze Küre-i hak Küre-i ma Küre-i hava Küre-i nar Kevkeb-i yemânî Kevkeb-i hulûdî Kevkeb-i Müşterî Kevkeb-i Merrîh Ay felek Felek-i Müşterî Felek-i Merrîh Felek-i Zühre Felek-i Gazâ felek Felek-i Kamer Felek-i Atârid Felek-i Şâhid Felek-i Ateş Felek-i Hava Felek-i Ma felek Felek-i Tin felek Felek-i Sâbit felek Felek-i Atlas felek Felek-i Kevkeb felek Felek-i Felek felek Felek-i Felek felek Felek-i Felek

Özellikle **altıncı ve yedinci** görüşler; *Niyazi-i Mısrî*'nin **'Risâle-i Devriye'**si ile *Erzurumlu İbrahim Hakk*'ın **Marifet-nâmesi'**nde[367] yerini alan ***'Devriye Nazım Türü'***dür. Bu Tür; *edebî, fikrî, tıbbî* ve *astronomi bilimleri* ekseninde değerlendirilmektedir. Şöyle ki; 180 derecelik bir daireyi iki parçaya ayıralım. Bunun birinci 90 derecesini **Kavs-i nüzul – iniş**, ikinci 90 derecesini de **Kavs-i urûç-çıkışı**, 'Kâbe Kavseyn ev-Ednâ' sırrı olarak kabulleniyoruz.

Yukarıdaki ***'dâire'*** şemasında da görüldüğü gibi ***vâcibü'l-vücûd*** ile **mümkinü'l-vücûdu** bir **daire farz etmek** gerekir. Bu **daireyi bir düz çizgi ikiye böler**. Bu çizgiye hatt-ı mevhûm veya dairenin çapı derler. Bu çizgiden dolayı dairemiz iki yay şeklinde görünür. Bu mevhûm varlıktan ibaret olan mevhûm hat dönüş vaktinde aslına kavuşarak aradan kalkınca, varlık dairesinin şekli tam bir daire gibi "*kemâ huve*" görünür *ve* "***Kabe kavseyn ev ednâ***" sırrı orada bilinir.

Tasavvuf felsefesindeki, ruhun âlemi dolaşmasını anlatan şiirlere göre Mutlak varlık'tan ayrılan ruh, toprak-su-ateş ve yel'den ibaret olup bu âleme gelir. Bu kavs-i nüzûl (iniş yayı)'dur. İnsan bu andan itibaren aslî varlığını aramaya başlar, ona ulaşmak için yollar arar. Bu yol da tasavvuf yoludur. Kavs-i urûc (çıkış yayı) adı verilen bu seyir fenafillah'la neticelenir.

Fuad Köprülü de, devriyeleri daha çok *panteist ve kabalist felsefelerle mukayese* ederek, *tasavvufî devir nazariyesinin* bunlardan farklı olduğu söylemektedir.[368] ***Gölpınarlı*** ise, konuyla ilgili genel bir bilgi vermektedir.[369] ***Amiran Kurtkan Bilgiseven'***in araştırmalarında da sık sık bahsi geçen "***devriye***" fikrinde konuya çok değişik açılardan yaklaşılmakta, *nüzûl ve urûc* hadiseleriyle ilgili *Kur'ân-ı Kerim ve hadislerin verileri* ışığında ilmî yorumlar getirip önemli sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadır.[370]

Bilim adamlarının ifadeleri üzere, varlıkların devranı bu kadar açıklanarak **astronomi ilmine** vasıta ve mukaddime olan M**atematik ve Geometriden** birer fasıl yazılması uygun görülmüştür. Şimdi *'devrân-ı vücut/devir nazariyesi'* yukarıdaki daireler ve yanlarında verilen bilgiler çerçevesinde tamamlanmış olur.

Bu kısa özetten de anlaşılmaktadır ki; *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatının* en karmaşık ve izahı en zor ***nazım türlerinden birisi olan devriyye nazım türü*** hakkındaki görüşlerini, fikirlerini güçlendirmek için ***R. Tevfik***; *Mevlâna, Kaygusuz, İbn Yemin, Şiirî* gibi şairlerden de *devriyeler* bulup incelemiştir. Şimdi *Yunus Emre'**den iki** Devriye* örnek verelim:

---

367 Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin müstakil bir Devriye'sine tesadüf edemedik. Marifet-nâme'de adı geçen Devriye, Nizyazi-i Mısrî'nindir.

368 M. F. Köprülü, Türk Edb.İlk Mut.,s.323,327.

369 Gölpınarlı, A.,*Tasavvuftan Dilimize Geçen Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1977, s.94.

370 A.Kurtkan Bilgiseven,*M. Eröz'e Göre Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîlik*, Türk Dünyası Araş. Dergisi, Sayı: 44, İstanbul, 1986.

Ey kardeşler ey yâranlar sorun bana kanda idim *Divânlar dinler isen diyivirem ezelî vatanda idim* *Evvel dilimdeki budur Tanrı bir Rasûl Hakk'durur* *Anı böyle bilmez iken bir acep gümanda idim* *Kâlû belâ dirilmeden tertip düzen eylenmeden* *Hak'tan ayru değil idim ol ulu divanda idim* *Eyyûb ile derde esir inledim ben çektim ceza* *Belkıs ile hem taht üzre mühr-i Süleyman'da idim* *Yunus ile balık beni çekti demeye yuttu beni* *Zekeriyya ile kaçtım Nuh ile tufanında idim* İsmail'e çaldım bıçak bıçak bana kâr etmedi *Hak beni azâd eyledi koç ile kurbanda idim* *Yusuf ile bir kuyuda yatdım bile çektim ceza* *Yakub ile çok ağladım bulunca efganda idim* İsa ile Musâ ile sürdüm çıktım Tûr dağına İbrahim ile Mekke'ye bünyâd bırakanda idim *Mi'raç gicesi Ahmed'in döndürdüm arşda nalinin* Üvesy ile öründüm taç Mansurla urganda idim *Ali ile saldım kılıç Ömer ile adl eyledim* *On sekiz yıl Kaf dağında Hamza'yla meydanda idim* ***Yunus** senin âşık canın ezelî âşıklar ile* *Ol Allah'ın dergâhında cevlânü seyranda idim*	"*Ata belinden bir zaman anasına düşdi gönül* *Hak'dan bize destûr oldı hazîneye düşdi gönül* *Anda beni cân eyledi et ü sünük kan eyledi* *Dört on güni diyecegez degirtmege düşdi gönül* *Yürüridüm anda pinhân Hak buyrugı virmez aman* *Vatânumdan ayırdılar bu dünyeye düşdi gönül* *Beni beşige urdılar elüm ayagum sardılar* Öndin acısın virdiler tuz içinde düşdi gönül *Günde iki kez çözerler başına akça dizerler* *Agzuma emcek virdiler nefs kabzına düşdi gönül* *Bu nesneyi terkeyledüm yürimege 'azmeyledüm* *On'iki sünügüm yazarlar elden ele düşdi gönül* *Oglan iken sultân kopar kim elin kim yüzin öper* *'Akıl bana yoldaş oldı sultânlıga düşdi gönül* *Bu çagıla sakal biter görenün gülregi dutar* *Güzeller katında biter sev-sevüye düşdi gönül* *Hayırdan şerri çok sever işlemege becid iver* *Nefsinün dilegün kovar nefs evine düşdi gönül* *Kırkbeşinde sûret döner kara sakala ak iner* *Bakup şeybetin göricek yoldurmaga düşdi gönül* *Yola gider başaramaz yigitlige eli varmaz* *Bu nesneleri koyuban yuvanmaga düşdi gönül* *Ogl eydür bunadı ölmez kız eydür yirinden durmaz* *Hiç kendü hâlinden bilmez hâldan hâla düşdi gönül* Ölicegez şükr ideler sinden yana iledeler *Allah adın zikr ideler çok şüküre irdi gönül* *Su getüreler yumaga kefen saralar komaga* *Agaç ata bindüreler teneşire düşdi gönül* *Eger varısa 'amelün gin olısar sinün senün* *Eger yogısa 'amelün oddan şarâb içdi gönül* ***Yunus a**nlayuvar hâlun şuna ugrayısar yolun* *Bunda elün ireriken hayr işlere düşdi gönül*"

8. ŞATHİYYE[371]

Türk edebiyatında oluşan şathiyât türü, sonradan bazı şairler tarafından dinî-tasavvufî ölçülerden uzaklaştırılmış ve bu sebeple de bazı kesimlerde bu ***tür***

[371] Bak: Güzel, A., a.g.e., s.933-941.

küfriyattan sayılmıştır. Halbuki şathiyeler; edebiyatımızda, özellikle *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatında* bazı *tasavvufî remiz ve rumuzlar ile Hakk'a ulaşmanın yolları, dinî ve tassavufî konularının daha kolay anlaşılması* ve toplumun belli başlı kesimlerine mesajlar verilmesi hedeflenmiştir. Bu cümleden olmak üzere, biz de burada edebiyatımızda bir tür olarak gelişen şathiyenin kelime ve ıstılahî manaları üzerinde kısaca durmaya çalışacağız.

Bilindiği gibi şathiye, kelime manası itibariyle; "*dudaklarda bir tebessüm uyandırmak maksadıyla söylenen manzume*"dir.

Istılahî manada ise şathiyyât; '*ilâhî kitap ve sözlerde (Kur'ân-ı Kerim ve hadisler gibi) geçen veya sûfî dilinde işlenen belli makamların sırlarını izah eden rumuzlarla örtülü kalbî ve hissî sözler; sûfilerin istiğrak hallerindeki tecelliyata gark olan kalplerinin hareketini ve sarsılmasını duymaları ve bu duyuşları ile Tanrı'ya yaklaşmaları ve Tanrı'yı bütün benliklerinde bulmalarını anlatan*' manzum ve mensur eserlerdir. Sûfilerin bu duyuş ve yaşayış anındaki halleri tıpkı *Hallac-ı Mansur'*un: "*Ene'l-Hakk:ben Allah'ım!*" veya başka mutasvvıfları; "*ben Hakk'ın bekâsı ile bâki, onun varlığı ile varım.*" demesi gibi duyuş ve ifadelendirilişleri veya *Allah ile teklifsiz, tekellüfsüz, şakalı bir eda ile konuşur gibi konuşmaları* şeklinde yazılan manzum ve mensur eserlerdir. [372]

Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatında ciddî bir düşünce veya duyguyu, ilk bakışta saçma gelebilecek ince bir şekilde işleyen veya şaka, alay yoluyla anlatan şiirler şathiyye adıyla anılmıştır. Bu ince üslûbu kavrayamayan pek çok kişi, şiir sahibini inkarcı gibi görmüştür. Bu gün beş ayrı şerhi bulunan "*Çıkdum erik dalına*" adlı meşhur şiir ile şu örnekler bu türdendir.

---

[372] Tatçı, M.,, *Ledünnî Şiir'de Şathiyyât Problemlerine Daîr Notlar*, Türk Kültürü, s. 500.

"*Yâ ilâhî ger suâl etsen bana* *Bu durur onda cevâbum uş sana*	*Pes gerek kim onda muhkem ola ol* *Kim görenler diyeler uş doğru yol*
Ben bana zulm eyledüm etdüm günâh *Neyledüm netdüm sana ey pâdişah*	*Terazi kurdun günâhum tartmaya* *Kasd edersin beni oda atmaya*
Gelmeden dedün hakuma kem diye *Doğmadan dedün âsî Âdem diye*	*Terazi ona gerek bakkâl ola* *Ya bezirgân tâcir ü attâr ola*
Sen ezelde beni âsî yazasın *Doldurasın âleme avâzesin*	Çün günah murâdların murdarıdır *Hazretinde yaramazlar kârıdır*
Her ne dilersen hakkumda işledin *Ne tuşa durdum ise sen tuşladın*	*Pes niçin murdârı açıp tartasın* *Sen gerek lütf ile onu örtesin*"
Ben mi düzdüm beni sen düzdün beni *Pür ayıp niçin yaratdun ya ganî*	Şimdi dersin seni od'a urayum Şerri bir denk artık ise göreyüm
Gözüm açıp gördüğüm zindân içi *Nefs ü heva pür dolu şeytân içi*	Şerri azaltmak gerektir hayrı çok *Hayrı olmayanlar oldı onda çok*
Habs içinde ölmeyeyüm diye aç *Mismil ü murdâr yedüm bir iki kaç*	*Sen basirsin hod bilirsin hâlimi* *Pes ne hâcet tartasın âmâlimi*
Nesne mi eksildi mülkünden senün *Yâ sözüm geçdi mi hükmünden senün*	*Haşa li'llâh senden ey Rabbü'l-enâm* *Sen temaşa kılasın ben hoş yanam*
Rızkın alıp seni muhtaç mı kodum *Ya öyünün yiyüben aç mı kodum*	*Geçmedi mi intikâmun öldürüp* Çürütüp gözüme toprak doldurup
Kıl gibi köprü yaparsın geç diye *Geçüben kevser şarâbın iç diye*	*Bir avuç toprağa bunca kıyl u kâl* *Neye gerek ey Kerîm-i zü'l-celâl*
Kıl gibi sıratdan Âdem mi geçer *Ya üzülür ya dayanır ya uçar*	*Kara kıldan çün (ki) ağardı ak kıl* *Bu cihân sevdalarun elden kogıl*
Yine fazlındır kulunı geçiren *Geçüben kevser şarâbın içiren*	Çün ***Yunus'****dan gelmedi hergiz ziyân* *Sen bilirsin âşikâre ve nihân*
Kulların köprü yaparlar hayr için *Hayrı oldur kim geçerler seyr için*	*Olmasın bizden sana ayruk cevâb* *Söz budur va'llahü a'lem bi's-sevâb*

9. NASİHAT-NÂME[373]

Yazılış amacı; *dünya nizamını iyi tutmak, insanlara yol göstermek ve öğüt vermek* olan ***nasihat-nâme'***ler manzum veya mensur olarak yazılıp,[374] kişilerin günlük hayatlarında kendi durumlarını daha güzel bir zemin hazırlamalarını temin ve bilgi vermek gayesiyle hazırlanan bu eserler mesnevî ve kaside nazım şeklilleri ile manzum ve mensur olarak yazılmaktadırlar. Ancak kaside nazım şeklindeki **Nasihat-nâmeler**

[373] Bak: Güzel, A., a.g.e., s. 913-921.
[374] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 14. baskı, Ankara 1997, s. 808.

daha çok küçük boyda yazılmışlardır. Edebiyatımızda *musammat* nazım şeklinde yazılan *Nasihat-nâme*lere de rastlarız.[375]

Aynı zamanda *Pend-nâme* adını alan *Nasihat-nâme*lerde; *dinî, sosyal ve ahlakî birtakım öğütler verilerek çağın gereğine göre hayatın bütün evreleri için hazırlanmak ve yetiştirmek esastır*. Bundan dolayı ***pend-nâmeler*** *"nazma çekilmiş" ayet, hadis, hikmet, kelâm-ı kibar ve atasözleriyle* doludur.[376]

Nasihat-nâmelerde insana yaşam sürecinde en doğruyu bulmak ve uygulamak yolunda hizmet önemli olduğu için dinimizin ve yüzlerce yıllık millî kültürümüzün değerleri bir bütünlük içinde verilir. Ayet ve hadisleri hemen atasözleri takip eder. Aynı zamanda yazıldıkları çevrenin sosyal ve tarihî hakkında bilgi veren kaynaklar durumundadır. ***Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı***nda; *siyaset-nâme* olarak da vasıflandırılmakta ve bu eserlerin ilk yazılanları *hükümdârlara ve devlet büyüklerine****Nasihat-nâme*** niteliğinde olmaktadır.[377]

Türk edebiyatına, İran ve Arap edebiyatlarından geçen ***Nasihat-nâme türü,*** genelde ahlakîdir. Bunların içinde yalnız *dinî nitelikte* olanları, *Kur'an-ı Kerim ve hadislerden* birtakım örnek sözler alınarak yazılanları da vardır.

*Nasihat-nâmel*ere tarihi seyir içerisinde bir sıralama yapacak olursak; ilk örnekler *Yusuf Has Hâcib*'in *Kutadgu Bilig*'i ile *Edip Ahmet Yüknekî*'nin ***Atabetü'l- Hakâyık***'ını göstermek gerekir.

*Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*nınilk mahsulü olan *Kutadgu Bilig*, iki cihan saadetinin dünyada çalışarak ve ibadet ederek sağlanacağını belirtmektedir. *Atabetü'l-Hakayık'*ta da aynı esasların yer aldığını görüyoruz. Zaman içerisinde son devrelere yaklaşıldıkça, nasihat kitaplarının daha çok babadan oğula nasihatlar ihtivâ eden şekillerde geliştiğini de görmekteyiz ki, *Nâbî*'nin ***Hayrâbâd'***ı bunlardan biridir.

*Nasihat-nâme'*nin en güzel örneği *Hz. Muhammed'in* ***'Vedâ Hutbesi'd***ir diyebiliriz. Türk dünyasında da; *Ahmed Yesevi, Süleyman Hakim Ata,Şeyh Edebali, Mevlâna, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal, Eşrefoğlu Rumî, Şah İsmail Hatayi'*nin de birer ***Nasihat-nâmeleri***nin olduğunu burada ifade etmek isteriz.

*Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*nda en ünlü ***Nasihat-nâme***, İran şairi *Feridüddin Attar'*ın ***Pend-nâme*** adlı eseridir.[378] Türk edebiyatında *Nâbî*'nin ***Hayriyye'***si ile *Sümbülzade Vehbî*'nin ***Lütfiye'***si ***Nasihat-nâme türü***nün mesnevî nazım şekliyle yazılan ölmez iki eseridir.[379]

Ayrıca *Attar'*ın ***Pend-nâme***si çok okunmuş, Türkçeye manzum-mensur birçok çeviri ve şerhleri yapılmıştır. Attar'ın Pend-nâmesindeki ahlakî konular tasavvuf açısından incelenmiştir. Onun üslûbunda ağırbaşlılık, olgunluk gibi ahlakın

---

375 İ. Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, C. I-II, Ankara 1989, s. 380.
376 C. Dilçin, a.g.e., s. 188.
377 N. Pekolcay, *İslamî* Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş, İst.1994, s. 265.
378 Meydan Larousse, C. 9. İstanbul 1990, s. 237.
379 İ. Pala, a.g.e, s. 380.

gerektirdiği bütün kurallar vardır. Bununla beraber Attar'ın Pend-nâme'sinden başka Pend-nâmeler de yazılmıştır. Bunların en önemlisi *Güvâhî*'nin ***Pend-nâme'***sidir. Yaşadığı olayları gerçekçi bir açıdan işlemesi ve öğütleri, atasözleri şeklinde vermesi önemlidir. *Güvahi*, ***Pend-nâmesini*** mesnevî nazım şekliyle *mefâilün mefâilün feûlün* vezniyle yazmıştır.

Nasihat-nâme'ler, öğüt verici nitelikdeki didaktik eserler de olması habebiyle bu tür'ü kullanan Yunus Emre'den örnekler vermeye çalışalım:

"*Anmaz mısın sen şol güni cümle âlem hayrân ola* *Nidesini bilmeye bî-hod u sergerdân ola* İsrâfil sûrunu vura cümle mahlûk dura gele *Dirilüben haşre vara anda kâdı Sübhân ola* *Zebânîler çeke tuta götüre Tamu'ya ata* *Deri yana sünük tüte dün-gün işi efgân ola* *Mâlik çağıra Tamu'ya çek onu meydâna getir* *Hak korkusından Tamu'dan titreyüben figân ola* *Mâlik aydur hey hey Tamu korkubanı titrer kamu* *Tanrı buyruğun tutmayan anda pişe biryân ola* *Dağlar yerinden ırıla heybetinden gök yarıla* *Yıldızlar bağı kırala düşe yere perrân ola* *Yazıklarımız tartıla onda perdeler yırtıla* *Bilmedüğün günâhların onda sana ayân ola* ***Yunus** eydür iş bu sözü dergâhına tutgıl yüzü* *Diler Hak'ı göre gözi hem inâyet ondan ola*" **********	"*Rızk için gussa yeme kimse rızkın kime yemez* *Rızık için gussa yeme pâdişâh eksik eylemez* *Benden öğüt ister isen eydivirem bildigümden* *Budur Çalab'un buyruğı tutun oruç kılın namaz* *Namaz kılarum diyüben münkir gelmen dervişlere* *Eğer bin yıl kılar isem kendi duân yargılamaz* ***Namaz** kılan âdemîler tehi kalası değildir* *Ol pâdişâh dergâhından kimseyi mahrûm eylemez* *Bir kişinün yatlu sözün varuban kimseye deme* *Biz uludan işitmişiz hınzırdan geridir gammaz* ***Yunus** çağıruban eydür ben kuluyam dervişlerin* *Kim ola kim bu dünyada sultâna kulluk eylemez*" ******** "*Gafil olma aç gözüni hâline bak öleni gör* *Kürelik etme dünyâda yazıkların dileni gör* *Nice yatar düşübeni yılan-çıyan üşübeni* *Sünükleri çağşabanı çürüyüben ulanı gör* *Kimi ah edip kılar zârı günâhdır elinde varı* *Göçmüş yatar kara yeri miskinleri güleni gör* *Sorma hâlin kimisine varma Irahman'sızına* *Kim isine gövdesine ulşup yeni yolanı gör* *Kanı Muhammed Mustafa hüküm etti Kaf'tan Kaf'a* *Dünya kime kıldı vefa aldanuban kalanı gör* *Aldanma mâla davara kulluk eyle Hakk'a yara* *Sevi ile bile vara bâkî yoldaş olanı gör* ***Yunus** bu sözleri çatar halka maârifet satar* *Kendisi ne kadar tutar söylediği yalanı gör*"

10. SALAT-NÂME[380]

Salat kelime manası itibariyle, "***namaz***" anlamındadır. *Salat-nâme* de, namaz hakkında yazılan eserlere verilen isimdir. Bu hususta pek çok manzum ve mensur eser yazılmıştır, fakat bunların içinde, daha doğrusu edebiyatımızda ***Salat-nâme türü***nde yazılan en güzel eser, *Kaygusuz Abdal'*ın hece vezniyle yazdığı manzum bir şathiyesidir. **Salat-nâme**'ler, İslâmın beş şartından olan "**Namaz**" hakkında yazılan eserlerdir.

Yunus'un da bu sahada müstakil olmasa da bazı hikmetlerinde '*beş vakit namaz*'dan bahsetmektedir. Birkaç örnek verebiliriz:

[380] Daha fazla bilgi için bak. Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 8.baskı, s.764-767; *Minber-nâme ve Salât-nâme,* **Hacettepe Üniv. Ed. Fak. Der**. s. 2, Ank. 1984, s. 29-35.

"*Sana direm ey velî dur erte namâzına*
Eğer değilsen ölü dur erte namazına

Ezân okur müezzin çağırur Allah adın
Yıkma dinün bünyâdın dur erte namâzına

Agar pervâze kuşlar tesbih okur ağaçlar
Himmet alan kardaşlar dur erte namâzına

Namâzı kıl zikr eyle elin götür şükr eyle
Ölecegün fikr eyle dur erte namâzına

Namâz kıl yarag olsun âhiretde gerek olsun
Sinekde çırâk olsun dur irte namâzına

Namâz kıl imân ile yatmagıl gümân ile
Gidesin imân ile dur erte namazına

Çıka gide cân dahi şöyle kala ten dahi
Derviş ***Yunus*** *sen dahi dur erte namâzına*"
****
Müselmânam diyen kişi şartı nedir bilse gerek
Tanrı'nun buyruğun tutıp beş vakt namaz kılsa gerek

Tanla durup başın kaldır ellerini suya daldır
Hem şeytânun boynunı ur hem nefs dahi ölse gerek

Kılar isen tan namazın Hak'la ola hem niyâzun
Âhirette izz ü nâzun varıp anda bulsa gerek

Ögle namazın kılasın her ne dilersen bulasın
Tamu'dan âzâd olasın kullar âzâd olsa gerek

Ol ikindiyi kılanlar arı dirlik dirilenler
Olardır Hakk'a erenler her-dem anlar erse gerek

Akşam durur üç fariza dağca günahın arıda
İyi amellerin sinde şem ü çerağ olsa gerek

Yatsı namazın'ol hâzır hâzırları sever Kadir
İmânun eksigün bitir iman pişrev olsa gerek

Her kim bu sözden almadı beş vakt namazı kılmadı
Bilün müslümân olmadı ol Tamu'ya girse gerek

Bildin ise cemâati hâzır olanlar cenneti
Ger kahillik kılar isen münafıktan olsa gerek

Görmez misin Mustafa'yı nice bekledi vefâyı
Ümmet içün ol safâyı ümmet ona erse gerek

Bekler isen din gayretin vermegil nefse muradın
Yunus *nebî salâvâtın aşk ile değürse gerek*"

Bana namâz kılmaz diyen ben kılarum namazumı
Kılar isem kılmaz isem ol Hak bilir niyâzumı

Hak'dan artık kimse bilmez kâfir müselmân kim durur
Ben kılarum namâzumı Hak geçirirse nâzumı

Ol nâzı dergâhta geçer manâ şarâbundan içer
Hicâbsız cân gözün açar dost kendi siler gözünü

Dost bundadır belli beyân gördüm dost didârun ayân
Bu ilm-i hikmeti duyan eder bana dek azimi

Gönül gözü bidâr durur her kanda baksam yâr durur
Kimde akıl fehim vardır ol bilir benim sözümi

Gizli sözi şerh eyleyip türlü nükteler söyleyip
Değme ârif şerh etmeye bu benim gizli razumı

Sözüm manâsına eren bî-nişandan haber verün
Dertli âşıklara sorun bu benim derd ü sûzumı

Dert âşıklar dermânıdır dertli âşıklar ganîdir
Kadir ü kudret ünidir işinden der âvâzumı

Dost isteyen gelsin bana göstereyüm dostı ona
Budur sözüm önden sona ben bilürüm kendözümi

Yunus *imsi söyle Hak'ı münkir tutar sana dakı*
Pişir kotar Hak hanunı ârifler tatsın tuzumı"

"*Sanatın yiğreği çün namâz imiş hoş pişe*
Namaz kılan kişide olmaz yavuz endişe

Tanlacak turu gelgil elini suya urgıl
Üç kez salâvat vergil ondan bakgıl güneşe

Allah buyrugun tutgıl namâzın kılıp gitgil
Namazın kılmayınca zinhâr varmagıl işe

Evinde helâline beş vakt namâz ögretgil
Ögüdün tutmaz ise yazığı yoktur boşa

Namâz kılmaz kişinün kazandığı her haram
Bin kızılı var ise birisi gelmez işe

Namâz kılmayana sen müslümândır demegil
Hergiz müsülman olmaz bağrı dönmüşdir taşa

Yunus *imdi namâzın komagıl sen kıla gör*
Ansızın ecel erer ömür yetişir başa"

11. MAHŞER-NÂME

Mahşer kelime manası itibariyle; bütün canlı varlıkların, ölümünden sonra Allah'ın emriyle dirilip bir araya gelerek toplanacakları yerdir.

Istılahî manada ise *mahşer; kıyametin kopmasını müteakip bütün insanların toplanıp hesap verecekleri yerdir*.

Edebiyatımızda, özellikle ***Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatında***; *insanların ölümlerinden sonra mahşer gününde toplu olarak bütün canlıların dirilip toplanması, amel defterlerinin açılması, hesapların görülmesidir*. ***Mahşer-nâme türü,*** bu konuda yazılan manzum ve mensur eserler için verilmiştir. Bu cümleden olarak ***mahşernâme türü***ne Yunus Emre'den birkaç örnek vermeye çalışalım:

"*Yoktur bende amel tâat ben nideyüm neyleyeyüm* *Kopucak rûz-ı kıyâmet ben nideyüm neyleyeyüm* *Dost bana su'âl edicek aklum başumdan gidicek* *Hicâb derdi gark edicek ben nideyüm neyleyeyüm* *Helâline ola hisâb harâmına ola azâb* İsyân ile yüzüm kara ben nideyüm neyleyeyüm *Yetmiş bin zebâni yerde Tamu'yu haşrda ilede* *Mücrimlere heybet ede ben nideyüm neyleyeyüm* *Bir kez Cehennem silkine âsilere ede kine* *Ya Rab ericek ol güne ben nideyüm neyleyeyüm* Âşıklar maksûda ere ârifler dost yüzin göre Şöyle mücrim yüzi kara ben nideyüm neyleyeyüm ***Yunus Emre'****m derdin katı hayra geçmez bir tâatı* *Olmazsa Hak inâyeti ben nideyüm neyleyeyüm*"	"*Bu ne gülecek yerdir ağlasana key katı* *Azrâil seni kovar katı cân alâmeti* *Sanma kalasın bunda gensiz varasın onda* *Onca yatsın sinde kopunca kıyâmeti* *Mal u mülkten ayrılıp sine varasın durup* *Münker ü Nekr gelip suâl ediser katı* İki ferişteh ine gele karşına kona *Günahlarum yaza sala boynuna biti* *Günâhların tartarlar ondan sırata ileler* *Zebâniler tutalar figânlar ola katı* İsrâfil surun ura halâyık dura gele *Baş açık yalın ayak ıssılar ola katı* *Ata oğuldan beze bakmaya ona kıza* Şol gün geliser bize unutma arasatı ***Yunus*** *günahın çoktur sen ağlar isen Hak'dır* *Yarın sana gerektir Muhammed şefaati*

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yunus Emre'nin eserlerini, '*Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı Nazım Tür*leri bakımından incelemeye çalıştık. Bilindiği gibi bu edebiyata ait *tür konusu* bugüne kadar gereği gibi işlenmemiştir. Tekke Edebiyatı başlığı altında da bu edebiyata ait tür olarak sadece; *ilâhî, nefes, nutuk, devriye, şathiye* verilmiştir. Hâlbuki bu edebiyata ait bizim genel anlamda tespit ettiğimiz *tür*ler ise 110 civarındadır. Bir de biz bunları kendi aralarında; *Allah, peygamberler, din ve tasavvuf yolunun büyükleri ve dinî-tasavvufî düşüncelerle ilgili olarak yazılan tür*ler başlığı altında tasnif ettik ki, bu sayı daha artacakaktır. Böylece bu edebiyatın gerçek anlamda tür bakımından zengin bir bilim dalı olduğunu da ortaya koymayı hedefledik.

Yedinci Bölüm

YUNUS EMRE'NİN TÜRKÇEYE BAKIŞI ANLATIM VE ÜSLÛB ÖZELLİKLERİ

A. TÜRKÇEYE BAKIŞI

Yunus, *Risâletü'n-Nushiyye ve Divanı*'nda kullandığı **dil,** XIII-XIV. Asır ***Anadolu*** *(Batı)* Türkçesi'dir. Esasen O, eserlerindeki *arkaik kelimelerle* bir yandan *Orta Asya Türk Dili* sahasına bağlı kalmış, diğer yandan da İslamî tesirle Kur'an dilinden, az da olsa Farsça ve Arapça'dan kelimeler alıp kullanmıştır. Yunus'ta bazı Farsça kelimelerin –halk söyleyişine uygun olarak-Türkçeye adepte edilerek alındığını da ayrıca görmekteyiz.

Bu cümleden olarak Yunus, Anadolu sahası Türkçesinde tam bir geçiş dönemi şairidir. Yunus'un Türkçesinde eski Türkçe kelimelerle, yeni kelimeler, Arapça, Farsça kelime ve terkipler ahenkli bir bütün oluşturur.

Yunus, sade ve millî dili, yani kendi döneminin dilini kullanan mutasavvıf halk şâiridir. O'nun kullandığı bu dil, müslümanlığı kabul eden ***Oğuz Türklüğü***nün ***dili'***dir. Devrin medreselerinde, saraylarında az da olsa konuşulan Farsça'ya karşı, Yunus ve muâkkipleri, herkesin anlayacağı bir dille "***dava***"yı dile getiriyorlardı. Esasen o günlerde henüz bir "*Halk edebiyatı veya Divan Edebiyatı ikiliği*" diye de bir *ikilik* yoktu. Edebiyatımızın müşterekliği söz konusuydu. Muhtevâ itibariyle *Mevlânâ'dan Gülşehri'den, Âşık Paşa'*dan,

hattâ klasik Arap mutasavvıflarından hiç farklı olmayan Yunus'un asıl farkı, kullandığı *kelimelerde değil,* kelimelere yüklediği *yeni ve mücerred (soyut) manalarda,* dolayısıyla üsluptadır. Yunus'un millilîği de sâdeliği de üslûbundan kaynaklanır.

Yunus, Arapça ve Farsça tasavvûfî terimlerin Türkçe karşılıklarını bulan ve ilk defa kullanan kişidir.

" Kanatlandık kuş olduk uçtuk elhamdülillah"

dediği mısrada, ***kanat, kuş, uçmak*** kelimeleri Türkçedir ve tamamı tasavvûfî birer kavramdır. Yunus "***kanat***" ile *aşkı,* "***kuş***" ile "*rûh-ı kudsî*"yi "***Uçmag***" ile "*Sülûk*"ı kasdetmiştir.

Yunus'un sâde, derin ve millî olmasının bir diğer sebebi de, şiirlerindeki "***konuşma-mukâleme***" üslubudur. O, hakikatları söylerken, çarpıcı, kısa, ahenkli kelime ifade kalıplarıyla karşısındakiyle *senli-benli* olmaktadır.

"İlahi bir aşk ver bana kandalığum bilmeyeyim.
Yavru kılayım ben beni isteyüben bulmayayım.

Beytinde Yunus, *iç diyaloga* girmiştir. O, daha pek çok şiirinde dış âlemle veya iç âlemiyle hep diyalog halindedir.

Yunus'un dilindeki bir diğer *sihir,* dış âlemin, eşya unsurunun şiirinde çok rahat kullanılması ve o eşyaya yoğun manalar yüklenmesindendir.

"Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevlâ'm seni
Seherlerde kuşlar ile çağırayım Mevlâ'm seni"

veya,

Gider idim ben yol sıra yavlak uzanmış bir ağaç
Böyle latif böyle şirin gönlüm eydür birkaç sır aç"

beyitlerindeki "***dağ, taş, kuş, ağaç motifleri***" doğrudan bir "***fenomen***" değil, derinden idrâk edilmiş birer ***fenomen*** olarak karşımıza çıkar. Yunus, çevresinde hemen yanı başında gördüğü eşya ile Allah'a sefer halindedir. *Dağ, taş, kuş,* bu bakımından ayrı mana taşır. Yol sıra uzayıp giden bir ağaç, esasen insan ile özdeştir. O normal bir ağaç değildir.

İşte Yunus'un '*Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı şairliği*'ndeki üstünlüğü, millî dili kullanışındaki sihir ve üslubundandır. Bu bakımdan diyebiliriz ki, Yunus, Türk-İslam tasavvufunu, Kur'an'ı ve hadisleri insanî ve beşerî olan duyguları, ilahî aşkı, varlık ve birlik görüşünü, döneminin Türkçesiyle, sâde, fakat derin bir üslupla açıklayan mümtâz bir kişidir. O'nun kelimelere yüklediği derin manalar, kolay anlaşılan mecazlar, **Türkçe'nin zenginliğini ortaya koymaktadır.**

Şimdi O'nun eserlerinde kullandığı '*dil, üslûp, anlatım şekilleri, atalarsözü ve deyimlere*' yüklediği anlamları vermeye çalışalım:

1. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Bilindiği gibi Türk kültür tarihi, Türk edebiyatı ve özellikle ***Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı*** sahalarında çalışan veya gönül veren devlet adamları[381] ve sanatkârların eserlerinde; "**Türkçecilik şuuru,** Türkçe; gramer hâkimiyeti ve muhteva özellikleri itibariyle, insan vücudundaki **et**'le **kemik** gibi bir **bütün**'ü meydana getirmişlerdir. Bunları birbirinden ayrı düşünmek nasıl mümkün değilse, bir şahsiyetle üslûbunu da birbirinden ayrı düşünmek öyle mümkün değildir. Çünkü sanatçının üslûbunu besleyen alt yapı unsurları, kullandığı **dil'**in **sistematiğine** ve sanatçının **dehasına** göre biçimlenip **belli bir dil formatı** içinde ifadesini bulur**.** Bu sebeple bir şahsiyeti doğru değerlendirebilmek için ilk önce ***onun dilini*** iyi incelemek ve ayrıntıları görüp anlamak gerekir.

Bilindiği gibi Türk edebiyatında bir şahsı ve dolayısıyla eserlerini inceleyebilmek için ilk önce onun üslubuna bakmak lazımdır. Bu cümleden olarak biz de üslûbu;

'sanatçının bir fikir ve duyguyu anlatmak için kendisine has söyleyiş, yapış ve şekillendirilmesinde kullandığı özel anlatış tarzı veya *sanatçının çeşitli kaynaklardan malzemeyi alması ve onu yaratış süreci içinde ve anında şuur üstü veya şuur altı kuvvetlerin de tesiriyle birleştirmesidir*[382]*"* şeklinde ifade edebiliriz.

---

381 ***Türkçe'yi Koruyan Devlet Adamlarından Birkaç Örnek:*** Bilindiği gibi Türkçe; *Göktürk Kitabeleri'nden* günümüze değin, bütün devlet yetkilileri tarafından *"resmi dil-bilim dili"* kabul edilmiştir. Bu sebeple Türkçe'nin *"bir bilim dili olmasını"*; *bilim adamları, sanatçılar, şâirler, ozanlar, mutasavvıflar*..vb'leri eserleri ile yaşatmışlardır. Bu cümleden olarak da tarihin akışı içinde pek çok ***devlet yetkililerinin***; *Türkçe'yi bizzat korudukları, Türkçe eserler yazdıkları, kendilerine Türkçe eserler ithaf edildikleri, Türkçe eserler yazmaları için pek çok bilim adamı ve şairleri ödüllendirdikleri ve yabancı dillerden Türkçeye tercüme ler yaptırdıkları* da bilinmektedir.

*Türkçe*nin ***ilk yazılı metinleri;*** *Yenisey kitâbeleri* ve *Orhunâbideleri*'dir. Bu *Türkçe metinler*; bir yandan *hakan* ve *vezir*'ler adına taşlara işlenerek yazılırken, diğer yandan bu metinlerin *kağan* ve başka *devlet ileri gelenleri* tarafından yazılmış olması veya yine bu tür eserlerin devlet yetkililerine *ithaf edilmesi,* ***Türkçe'***nin *"gramer, dil, üslûb, anlatım özellikleri"* bakımından çok güçlü ***bir bilim dili*** oluşunu**,** hem de tarihen ***bir devlet dili*** olarak asırladır yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu cümleden olarak *Göktürkler'*den *Türkiye Cumhuriyeti*'ne yani günümüze kadar geçen dönem içindeki *Türkçe'ye böylesine hizmet* eden o kadar çok devlet adamlarımız vardır ki, burada onlardan birkaçının isimlerini vermeye çalışalım. ***Onlar da:***

İstemi Kağan, Bumin Kağan, Kutluğ Kağan, Aprınçor Tigin, Kül Tarkan, Karamanoğlu Şemseddin Mehmed Bey, Germiyan Beylerinden Süleyman Şah, O'nun oğlu II. Yakub Bey, Ladikli (Denizli) beylerinden İnanç Bey, oğlu Murad Arslan, Menteşe Beylerinden İlyas Bey, Aydınoğlu Mehmed (Mübarizeddin Bey), Bahauddin Umur Bey, Fahruddin İsâ Bey, Candaroğlu Beyliğinden Kemâleddin İsmail Bey, Mısır hükümdarı Sultân Bakuk, Orhan Bey, Germiyan Beylerinden Yakub Bey, Kadı Burhaneddin, Fatih Sultân Mehmed, II. Bâyezid, Kanuni Sultân Süleyman, II. Sultân Murad Han, II. Abdülhamid, Mustafa Kemal Atatürk, Süleyman Demirel…vb'lerinin Türkçe konusundaki hassasiyetleri-birliktelikleri, Türkçe'nin önemini bugün de bir kat daha artırmaktadır

Sonuç olarak ifade edebiliriz ki, başlangıçdan bu yana Türk devlet yetkililerinin tamamı; ister Türkçe eserler vererek, ister Türkçe'eye tercümeler yaptırarak, ister Türkçe'yi resmi bilim dili haline getirip onu zenginleştirmişlerdir, Böylece Türk devlet adamları, Türkçeyi karmaşalıklardan kurtarıp, onu anlaşılır bir dil haline getirmeyi başarmışlardır Görülüyor ki, dünden bu güne Türkçe'yi yaşatan bu âbide şahsiyetler Türkçe düşünmüşler, Türkçe konuşmuşlardır. Şüphe yok ki, Türkçe her zaman ve her yerde ebedîyete kadar böyle devam edecektir. Çünkü, aradan ondört asırlık bir zaman diliminin geçmesine rağmen, **Göktürk'**lerden, **Karamanoğlu Mehmet Bey'lerden**, **Sultân II. Murad Han'lardan**, **Mustafa Kemal Atatürk'e** kadar herkesin Türkçe konusundaki hassasiyetleri, birliktelikleri, Türkçenin önemini bugün de bir kat daha artırmışlardır.

382 Kaplan, Mehmet, *Hikaye Tahlilleri*, İst. 1979, s.8

Eski belâgatcılar ***üslûb***u; âli (yüksek), *mutavassıt* (orta) ve âdi (sade) olmak üzere üçe ayırırlardı. Halbuki günümüz araştırmacıları, böyle bir tasnife gitmek yerine; *her sanatçıyı içinde yaşadığı devir, bağlı bulunduğu edebi ekol ve nihayet şahsının sanat anlayışı* **üçleminde**" değerlendirmektedirler.

Günümüzde ise, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatına* mensup şahsiyetlerin değerlendirilmesinde ve edebiyatımızın bu koluna ait eserlerin incelenmesinde üslup çalışmalarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Çünkü sanatçının üslubunu besleyen ve biçimlendiren faktörler, *tasavvuf edebiyat*ında daha önemli bir yer tutmaktadır.

Mutasavvıf şahsiyetlerin bağlı olduğu, fikirlerini ve üslûbunu biçimlendiren bir edebî ekol yoktur. Onun yerini, yaşanılması gereken bir hayat tarzının icapları ve bu hayatı anlatılabilme endişeleri almıştır. ***Mutasavvıf kişi;*** hudutları ve esasları dinî inançlara, hayat tarzına, birlik ve beraberlik ülküsüne göre belirlenmiş ve tasavvufla da süslenmiş olan bu sistemin oluşmasına kendini memur ve mecbur hisseden kişidir. Üslûbunu kurarken hitap ettiği kitlenin, "*dilini mukaddes bir emanet* "gibi koruma gayreti içindedir.

Dinî-Tasavvufi Türk Edebiyatı eserlerinin, sade ve anlaşılır bir üslûpla biçimlendirilmesinde bu anlayışın önemli bir faktör olduğu muhakkaktır. Hatta bu eserlerin mahalli söyleyişleri de beraberinde getirmesinin temelinde, mensubu olduğu milletin *diline ve kültürüne* duyulan saygıdan ve *sanatçının Türkçeye karşı sorumluluk şuurundan* ileri gelmektedir.

Özellikle ***mutasavvıf şâirler;*** bu sorumluluk şuuruyla süse, yapmacılığa kapılmadan, mübalâğaya düşmeden, samimi duygu ve düşüncelerini, herkesin anlayabileceği bir dille, konuları en kolay ve en sàde bir şekilde anlatmışlardır. Sözün, zaman zaman ağırlaşması, sanatçının sanat anlayışı ve kişiliği ile değil, ifade etmek istediği düşüncenin girift olmasından da kaynaklandığını unutmamalıyız.

Tarihin akışı içinde Türk halkı; bilim adamlarına önem vermiş, onların söylediklerini, âdetâ gökden inmişcesine kabul etmişlerdir. Ancak başlangıç döneminden itibaren bazı yazar ve şâirlerin dillerinin *halk*tan yana olmayıp, *okumuş*lardan yana olması sebebiyle bunların eserleri de halk tarafından fazla anlaşılamaz bir duruma gelmiştir. Bu cümleden olarak *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı* mensubu mutasavvıflar, manzum ve mensur eserlerini daha çok *halkın ve okumuşların anlayabileceği bir dil*le yazarak her iki kesim arasında bir *köprü* vazifesi görmüşlerdir. Bu da *Yusuf Has Hacib'den, Ahmed Yesevi, Yunus Emre*[383]*, Kaygusuz Abdal, Hacı Bayram Veli, Süleyman Çelebi'*den *Zeynel Baba'*ya kadar geçen zaman dilimi içindeki eserler halkın anlayabileceği bir üslupla yazılmıştır.

Çünkü bunların hepsinin ortak özelliği; *Türk milletine hizmet etmek, yazılan bütün bilimsel çalışmaların, dil,* üslûb, *anlatım şekilleri itibariyle kolay anlaşılabilir olmasını sağlamak,* ***Türkçe*** *ile her konuda güçlü eserler yazılabilineceğini göstermek,* ***Türkçenin*** dünya

---

[383] Türkmen, Fikret, *Türk ve Dünya Edebiyatı'nda Yunus Emre'nin Yeri*, "Uluslararası Yunus Emre sempozyumu Bildirileri, Ankara 7-10 Ekim 1991, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1995, s. 54.

dilleri arasındaki hak ettiği üstünlüğünü vurgulamak….vb'leri olmuştur. Burada dönemini bütün dillerini bilen, okuyan, eser verebilen üstad **Fuzuli** de;

*'Yarabbi! B**en bir Türküm**,*
*Eserlerimi de **Türkçe** yazmak istiyorum.*

Bana yardımını esirgeme' şeklinde Rabbı'na yakarışı bu sebeptendir. Böylece, Türkçe ile her konunun rahatlıkla yazılışı, anlatılışı itibariyle onun *dünya dilleri arasındaki belirgin ve üstün yeri* bir kere daha ortaya çıkıyordu. Demek oluyor ki, ***Türkçe dil şuuruna sahip*** binlerce mutasavvıfımız yok değildir.

Bilindiği gibi Yunus Emre'nin eserlerinde görülen ***muhteva, anlatım şekilleri, dil ve üslûp özellikleri*** mutlak suretle birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Bunları ayrı ayrı düşünmek ise mümkün değildir. Özellikle **dil**i meydana getiren unsurların başında, gramer kurallarına uyma ve onu en mükemmel bir şekilde kullanma gelmektedir. Bu durumda sanatçının üslûbunu ortaya koymaktadır.

Yunus'un eserlerinde; özellikle geçmişi zamanımıza kadar çekip getiren Türk Dili'nin sırlarını, Türkçe'nin gramerine hakimiyetini; **Göktürk kitabeleri ve Divan-ı lûgati't-Türk**'den günümüze kadar ulaşan "**Türkçe**"yi en bariz bir şekilde bulabilmekteyiz.[384]

Yani Yunus Emre'nin dili; müntesibi olduğu **Ahmed Yesevî** geleneğinin devamı ve müşterek **Orta Asya dilinin** genel özelliklerini yansıtan "**Türkçe**"dir. Bu sebeple Yunus'un Türkçe'si, Orta Asya Türkçesi'nden Anadolu Türkçesi'ne tam bir "**Geçiş Dönemi Türkçesi**" mesabesindedir.

Yani Yunus Emre'nin yaşadığı XIII. asrın sonu ile XIV. asrın başları, sosyal yönden karmaşık bir geçiş dönemi olduğu gibi, dil açısından da tam bir geçiş dönemi özellikleri arz eder. Hususiyle Farsça'dan edebî kavramların ve kelimelerin geçtiği dönemdir. Bu sebeple bu dönemde en eski Türkçe kelimelerin yanı sıra, Arapça ve Farsça kelime ve terkipler iç içe görülmektedir. Türkçenin kelime kadrosu bir nevi çeşitli kaynaklardan derlenmiş karakteri arzeder. Haliyle bu asrın yetiştirdiği Yunus Emre'de de bu özellikleri görmek mümkündür.[385]

Yunus'un yaşadığı devrin dili; **Eski Anadolu Türkçesi**[386], **Eski Anadolu Oğuzcası**[387], **Beylikler Devri Türkçesi** gibi terimlerle adlandırlımıştır. Bu devir Türkçesi, konuşma dilinin yazı diline aktarılması şeklinde oluştuğu[388] için, yazı diliyle konuşma dili arasındadır. Nitekim bu ikilik Yunus'un dilinde, ilk bakışta dikkati çeker. Konuşma dilinin kelime kadrosundan olan; **Tanrı**, Çalap, **Uçmak**, **Tamu**, **yazuk**, **assı**, **agu**, **sevi**, gibi kelimelerle bunların sinonimleri olan; **Allah**, **Cennet**,

---

384 Zeynep Korkmaz, a.g.m., s. 11.
385 A. Caferoğlu, "*Yunus Emre'de Arkaik Unsurlar*", **TDED**, C. XX, 31 Aralık 1972, s. 1-10.
386 F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* s. 197, 198, 250; N.S. Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, s. 88, 89.; F.K. Timurtaş, "Türk Edebiyatı", Türk Dünyası El Kitabı, s. 415.
387 F. Köprülü, a.g.e., s. 250; Timurtaş, a.g.m., 416, 417.
388 Z. Korkmaz, "*Anadolu Beylikleri Devri Türk Dili*" Milli Kültür, C. 2, s.3,4,5, 1980, s. 9-13.

Cehennem, **günah**, **fayda**, **zehir**, **aşk** vb. kelimeleri yan yana kullanmıştır. Bu ve benzeri sinonim kelimelerin yan yana görülmesi tam bir geçiş devri özelliğidir.

Bilindiği gibi "***Eski Türkçe***" dediğimiz yazı dili, XIV. asrın sonlarına kadar bütün Türk dünyasında tek yazılı dili idi. Oğuzların büyük kitleler halinde tek yazı dili olan bu "Eski Türkçe"nin kullanıldığı sahalardan daha uzaklara yani **Hazar Denizi**'nin batısına göç etmeleri -daha başka bir takım sebeplerle beraber- kendi konuşma dillerinin yazı dili haline getirilmesi zaruretini doğurdu. Ancak, bir yazı dilinin istikrar kazanması için uzun bir zamanın geçmesi gerekir. Yunus Emre'nin yaşadığı devir ise, günümüzde "**Batı Türkçesi**" diye adlandırdığımız bir yazı dilinin henüz başlangıç safhasına rastlamaktadır. Dolayısıyla bu devirde, yeni yazı dilinin esasını "**Oğuz Konuşma Dili**" oluşturmakla beraber, daha önce tek yazı dili durumundaki "**Eski Türkçe**"nin izleri de, yeni yazı dilinde ve bu sahada yazılmış eserlerde görülecektir. Yunus Emre ve çağdaşlarıyla birlikte başlayan bu yazı dilinin XIV. asır sonlarına kadar olan bu devresine, "**Eski Anadolu Türkçesi**" denilmektedir.

Yunus Emre'nin şiirlerindeki dil konusunda öncelikle şunları söylemek mümkündür:

Yunus Emre'nin bize ulaşan şiirlerindeki -bu şiirler yaşadığı devirden daha sonra yazıya geçirilmesine rağmen- **Eski Anadolu Türkçesi**'nin dil özellikleriyle paralellik arz etmekte ve büyük bir oranda bu devrin dil özelliklerini yansıtmaktadır.

Yunus Emre'nin şiirlerindeki dil, Oğuz ağzının karekteristiğini aksettirmekle beraber bu şiirlerde "**Eski Türkçe**"nin izlerine de rastlanmaktadır.

Yunus Emre'nin şiirlerindeki **dinî terimler**, ya Arapça -bazan da Farsça- ya da bu terimlerin Türkçe karşılıkları şeklindedir. Bilindiği gibi İslâmiyetin bazı terimlerinin karşılıkları daha önceden vardı. Karşılıkları olmayanların bir kısmı da, İslâmiyetin kabul edildiği sıralarda, Türkçe kelimeler yapılmak suretiyle karşılanmıştır.[389] işte Yunus'un şiirlerinde bu dinî terimlerin hem Türkçeleri hem de Arapça veya Farsçaları birlikte kullanılmıştır.

Hatta öyle ki, birçok mutasavvıfımız Türkçeyi; '*Tanrı dili, Cennet dili, Resuller, Nebiler, Velîler, âşıklar, şehitler dili, Gönül dili* olarak da kabullenip, ***Hz. Âdem'***den buyana ***Türkçenin*** devam ettiğini ifade etmektedirler. İşte Yunus Emre ve Kaygusuz'u da bunlardan birileridrler. Yunus'un bu konudaki ifadelerini örneklemeye çalışacağız.

2. SÖZ VARLIĞI

Yunus'un '**Söz Varlığı'** son derece zengindir. Onun eserlerinde hayâtın her safhasına âit kelimelere rastlamak mümkündür.

Yunus, şiirlerinde dünya görüşünü dile getirirken, Arapça ve Farsçadan gelen ve pek çoğu terkiplerde kullanılan;

---

389 Gramer şekillerine ait örneklerle, kelime örnekleri "Faruk Kadri Timurtaş, **Yunus Emre Divanı**, Ankara 1980 adlı eserden alınmıştır.

"Melekût, felek, Arş, kürsî Mirrîh, keyvan, devr, akl-ı küll, zühre, Harut, Marrut"

gibi kelime ve deyimlere de yer verir. *Leylâ ve Mecnûn'u, Ferhad ve Şirin* kıssalarını bilen Yunus, o günün aydın şâirlerinde sıkça rastlanılan;

fidi, **mâşuk**, **cân, cânân**,	**dildâr**, **didâr**, **hevâ**, **nefs**	**nazar**, **ummân**, **pinhân** vb.

kelimeleri bolca kullanılmıştır.

Bu cümleden olarak Yunus'un Divan'ında tespit edilen toplam **1083** kelime çeşidi sayısının **544'**ünün Türkçe, **315'**inin **Arapça** ve **224'**ünün **Farsça** olması göstermektedir ki dilinin **%50.2'**si Türkçe'dir. Geriye kalan **%29'**u **Arapça**, **%20.68'**i de **Farsça** kökenlidir.

Bütün bunların yanında o, bazen bir kelimenin hem Türkçesini hem de Arapça ve Farsçasını şiirinde söz konusu eder. Bunlardan birkaçını kaydedelim:

Evliyâ (a)	*Eren (t)*	şarâb (a)	*sûçi (t)*
Allah (a)	*Çalap, Tanrı (t)*	*mücrim (a)*	*eksiklü, yazuklu (t)*
Cennet (a)	*Uçmak (t)*	*tevâzu (a)*	*alçaklık (t)*
Cehennem (a)	*Tamu (t)*	*vahdet (a)*	*birlik (t)*
'ışk (a)	*sevgi, sevü (t)*	şirk (a)	*ikilik (t)*
mest (f)	*esrük (t)*	*Azrail (a)*	*canalıcı (t)*
günâh (a)	*yazuk (t)*	*Münkir-Nekir (a)*	*Sorucu (t) v.b.*
'ilim (a)	*bili (t)*		

Bu ikili kullanışlar, o devrin bütün şâir ve nâsirlerinde görülür. (*Sultan Veled, Ahmed Fakih, Âşık Paşa, Kaygusuz Abdal vs.)*

Yunus az da olsa, şiirlerinde Kur'an ve hadislerden iktisablarda bulunmuştur. "**lâ--teknetû**" veya "**men arefe nefsehu**" gibi. Bütün buraya kadar yazdıklarımız, Yunus Emre'nin kullandığı dili göstermeye yetmemektedir. Fakat, bir kaç örnek olsun diye bu örnekleri vermeyi uygun bulduk. Yunus, sade ve millî dili kullanan bir halk şairidir.

Esasen Yunus, eserlerindeki zengin kelime kadrosuyla bir yandan Orta Asya Türk dili sahasına bağlı kalmış, diğer yandan İslâmî tesirle Kur'an dili Arapça'dan, az da olsa Farslarla münasebetlerimizden dolayı Farsça'dan kelimeler almıştır.

Yunus Emre, şiirlerinde bazı Arapça ve Farsça kelimeleri Türk halkının söyleyişine uygun olarak "**Türkçenin fonetiğine**" uyarlamıştır. Onlardan bir kaç örnek verelim:

âşikâr-	: eşkere	*Fârig*	*: Farik*
berk urmak	*: balkurmak*	*heca*	*: hece*
bicid	*: becid*	*kıbâle*	*: kabala*
bismil	*: mısmıl*	*tâb-hâne*	*: tavhâne*
cerag	*: çırak*	*vaziyyet*	*: vasyet*
düşvâr	*: düşgar*	*yârân*	*: yâren vb.*

Yunus Emre, herşeyden önce, kendi çağının dilini kullanmıştır. Bu dil, müslümanlığı kabul eden **Oğuz Türklüğünün** dilidir. Devrin medreselerinde, sarayında konuşulan Farsça'ya karşı, Yunus ve muâkkipleri, herkesin anlayacağı bir dille "**dava**"yı dile getiriyordu. Esasen henüz bir "**Halk Edebiyatı**", "**Divan Edebiyatı**" ikiliği de yoktu. Edebiyatımızın müşterekliği söz konusuydu. Muhtevâ itibariyle *Mevlânâ, Gülşehri ve Âşık Paşa'*dan hatta klasik Arap mutasavvıflarından hiç farkı olmayan Yunus'un asıl farkı, kullandığı kelimelerde değil, kelimelere yüklediği yeni ve mücerred (soyut) manalarda, dolayısıyla üslûptadır. Yunus'un millîliği de sadeliği de üslûbundan kaynaklanır.

Yunus, Arapça ve Farsça tasavvufî terimlerin Türkçe karşılıklarını bulan ve ilk defa kullanan kişidir.

"*Kanatlandık kuş olduk uçduk elhamdülillah*"

dediği mısrada, **kanat**, **kuş**, **uçmak** kelimeleri Türkçe'dir ve tamamı tasavvufî birer kavramdır. Yunus "**kanat**" ile "*aşkı*", "**kuş**" ile "*rûh-ı kudsî*"yi; "**uçmak**" ile "*sülûk*"ı kasdetmiştir.

Yunus'un sade, derin ve millî olmasının bir diğer sebebi, şiirindeki konuşma "*mukaleme-**konuşma***" üslûbudur. O, hakikatleri söylerken, çarpıcı, kısa, ahenkli kelime ve ifade kalıplarıyla karşısındakiyle ***senli-benli*** konuşmaktadır.

"İlahî bir aşk ver bana kandalığum bilmeyeyüm
Yavru kılayum ben beni isteyüben bulmayayum"

beytinde Yunus, iç diyaloga girmiştir. O, daha pek çok şiirinde dış âlemle veya iç alemiyle hep diyalog halindedir.

Yunus'un dilindeki bir diğer sihir; dış âlemin, eşya unsurunun şiirinde çok rahat kullanılması ve o eşyaya yoğun manalar yüklenmesindedir.

"*Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevlâm seni*
Seherlerde kuşlar ile çağırayım Mevlâm seni"

veya,

"*Gider idim ben yol sıra yavlak uzanmış bir ağaç*
Böyle latif böyle şirin gönlüm eydür birkaç sıraç"

beyitlerindeki *dağ, taş, kuş, ağaç motifleri* doğrudan bir "**fenomen**" değil, derinden idrâk edilmiş birer fenomen olarak karşımıza çıkar. Yunus çevresinde, hemen yanıbaşında gördüğü eşya ile Allah'a sefer halindedir. **Dağ, taş, kuş** bu bakımından ayrı bir mânâ taşır. Yol sıra uzayıp giden bir ağaç esasen insan ile özdeştir. O normal bir ağaç değildir.

Yunus Emre'nin şiirlerindeki kelimeler, menşe itibariyle Türkçe, Arapça ve Farsçaya âittir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, Yunus'un şiirlerindeki yabancı menşeli kelimeler, bilhassa kendi devrine göre, halk çoğunluğunun anlamadığı kelimeler değildir. Yunus'un şiirlerindeki kelime kadrosunun tasavvuf terminolojisiyle de ilgili olduğunu burada bir kere daha ifade edelim. Yunus Emre'nin şiirlerindeki bazı Türkçe kelimeler bugün için artık "**arkaik**"tir. Bu kelimeler, "**Eski Türkçe**"yle "**Oğuz Şivesi**"ne ait şiirlerdeki örneklerdir. Yunus Emre'nin "**Söz Varlığı**'nı belirlemek bakımından, şiirlerinden bazı örnek kelimeler aşağıya alıyoruz:

Allah, İlah, İlahî, Rahman, Rahim, Hak, Halik, Celal, Kerim, Zü'l-Celal, Rah, Gani, Hüda, padişah, şah, han, Yar, dost, Tanrı, Çalab, Yaradan, Kadir, Cebbar Kâmil, üstad, ulu, sultan, ulu hoca, Peygamber, Enbiya, Nebi, canlar, haslar, Resul, Elçi, Melek, Feriştah, Melaik, Katib, Münker-Nekir, Harut-Marut, kitab, Furkan, Kur'an, Tevrat, İncil, Zebur, Mushat, Kıyamet, Sûr, terazi, Mizan, Sırat, Amel defteri, Hasr, Mahşer, Mahşer günü, Cennet, Behişt, Cihân, Uçmak, firdevs-i âlâ, Sekiz uçmak, Sekiz Cennet, Tüba, Kevser, Kevser şarabı, Hüri, Gılman, Ararat, kasr, köşk, Hülle Rıdvan, Cehennem, Tamu, Duzah, nar, ol, Yedi Tamu, Zebanî, Hayır ve Şer, kaza ve kader, namaz, taat, Salat, beş vakit namaz, irte, öglen, Şeriat Oglanı, abdest, kıyam, ruki, sücud, Mihrab, Mescia, Mihber, Münare, Mescid, İmam, Müezzin, Kıble, Ezan, Cemaat, Seccade, Tesbih, dua, Salavat, Oruç, İftar, Hac, Kâbe, gönül, Zekât, Nefs, Âlem, gün, ay, yıldız, derya, umman, deniz, bahr, mevc, katre, zerre, vücud, ten, cisim, iman, küfr, Müslüman, Guman, insan, gevher, Veli, Evliya, Derviş, Pîr, Işk eri, Yol eri, Delil, Abdal, mürit, talib, abid, zahid, akıl, sadık, Akl-ı maaş, Akl-ı ma'ad, Akıl-ı kül, söz, keleci, külhan, virane, genç, harabat, meyhane, saki, tevazü, kibir, tekebbür, hasüd, ibadet, gibi dini ve tasavvufi terimler ve kelimeler;
Şeker, helva, bal, palize, kaymak, yağ, tuz, ekmek, zeytin, soğan, havuç, şeftali, zerdali, elma, armut, erik, kiraz, karpuz, fındık, fıstık, leblebi, üzüm, kuru üzüm, badem, cacık, ayran gibi yiyecek içecek, tatlı ve yemek adları;
At, katır, sığır, öküz, dana, deve, buğra, koyun, koç, köpek, it, çetük, kurt, arslan, sir, fil, dilkü, ahü, geyik, mar, yılan, karınca, mür, balık, bülbül, andelib, hezaran, baykuş, şahbez, şahin fahte, karga, kerkes, kuzgun, zağ, akbaba, tuti, kumru, tavus, leylek, serçe, saksağan, kaz, kelebek gibi hayvan isimleri;
*Gül, diken, har, gonca, nesrin, nesreten, nergis, pamuk, penbe, bağday, arpa, çınar, servi, kavak, inci*r gibi bitki isimleri;
Altın, zer, günüş, sim, demir, polad, bakır, inci, yakud, lal, lü'lü, mercan, sedef gibi maden isimleri;
Kepenek, börk, don, tennüre, ayna, mir'at, görgü, sındı, iğne, kılıç, yay, ok, çevgen, çeren, top, satranç gibi eşya isimleri;
Ney, kanun, çeng, def, saz, rebal, zabl gibi musiki aletlerin isimleri, Yunus Emre'nin zengin kelime hazinesini gösteren örneklerdir.

İşte Yunus'un halk şairliğindeki üstünlük, millî dili kullanışındaki sihir, üslubundadır. Bu bakımdan diyebiliriz ki, Yunus, İslâm tasavvufunu, Kur'an'ı ve hadisleri insanî ve beşerî olan duyguları, **ilâhî aşkı, varlık ve birlik görüşünü, çağının Türkçesiyle sâde, fakat derin bir üslûpla** geniş bir "**Söz Varlığı Kadrosu**"yla açıklayan mümtâz bir kişidir.

Ayrıca **Yunus**'u, Yunus yapan da sadece şiir sanatı değildir. O'nun en önemli tarafı, fikirlerini yaşadığı asrın halk dili on beş bin yıllık 'BİLİM DİLİ TÜRKÇEYİ' en güzel bir şekilde ustaca kullanmasıdır. Yani O, hemen hemen her konuyu, halkın kolayca analayabileceği 'sehl-i mümteni' üslubu içinde Türkçe ile anlatmasıdır. O, gerçek anlamda Türkçeyi, *'Bilim dili, halk dili, aşk dili, gönül dili, şehitler dili*, ses bayrağı dili' olarak Anadolu yakasında eserleriyle yaşatandır.

3. GÜNÜMÜZE GÖRE ARKAİK KELİMELER

Bu gün, Yunus Emre'nin kelime kadrosunu oluşturan yüzde 50'nin üzerindeki Türkçe kelimenin bir kısmı artık kullanılmamakta veya semantik kaymalara, fonetik değişmelere uğrayarak yaşamaya devam etmektedir.

Yunus Emre'nin Divan'ında bulunup da, günümüzde kullanılmayan pek çok "**Arkaik Kelime**" vardır. Son zamanlara kadar bu hususta fazla bir çalışma yapılmamıştır. Ancak, **Fuat Köprülü**[390], **Ahmet Caferoğlu**[391], **F. Timurtaş** gibi ilim adamlarının Yunus'taki bu *arkaik hususlara* işaret ederek Yunus'u Orta Asya Türkçesi geleneğinin taşıyıcısı olarak görmüşlerdir. Bunlardan bazılarını bugünkü anlamlarıyla beraber görelim;

A

ad urun-: ad konulmak, isim verilmek.
ağ-: çıkmak, yükselmek, yukarı çıkmak.
alda-: kandırmak, yalana inandırmak, aldanmak.
aldanguç: aldatıcı.
aldayı tut-: boyuna aldatarak tutmak.
alkış: takdis, kutlama, övme.
andak: böylece, bu suretle.
aparı:tertemiz.
arkurı: eğri, karşı, ters, tersine,aykırı.
artuk: başka, gayri, fazla, artık.
artur-:fazlalaştırmak, arttırmak.
assı: fayda, menfaat, kazanç, kâr.
aşur-:geçirmek.
ayruk: ayrı, başka, gayrı.
ayruksı-: başka türlü, başka şekilde olan, aykırı olan, başkası
ayruksı-:ayrı görmek, ayrı saymak, ayrı sanmak.
ayuk/ayık: aklı başında uyanık.
ayuksuz: aklı başında olmayan, sarhoş.
az-: şaşırmak, yolunu şaşırmak sapıtmak.
az bak-: küçümsemek.
azdur-: bozmak, yoldan çıkarmak, değiştirmek.
azuk: erzak, yiyecek, ibadet (mecazî).

---

390 Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 250 vd.
391 Caferoğlu, a.g.m, s. 4 vd

B

balkı-: parlamak, ışıldamak, çakmak (şimşek hakkında).

balkur-:parlamak, ışıldamak, parıldamak, çakmak.

ban: ulu büyük bez, büyük çadır.

ban-: batırmak, bulaştırmak, suya banmak.

banla-: ezan okumak, seslenmek, bağırmak.

barmak: parmak.

başa çat-: bir araya gelmek, baş başa vermek, bir işe gitmek.

başa var-: Sona gelmek, bitmek.

bayağı: önceki, eski, eskisi gibi.

bayı-: zengin olmak, zenginleşmek.

bayık: gerçek, açık, meydanda, aşikâr, şüphesiz.

bayındır: zenginleştirmek, ma'mur etmek.

bele: böyle.

bellü: belli aşikâr, açık.

bellü beyan: apaçık, aşikâr.

bellü bil-: iyi bilmek, kanaat getirmeek.

belür-: belli olmak, meydana çıkmak.

bencileyin: benim gibi, bana benzeyen.

benem:benim.

benven: benim.

berk: sağlam.

berki-: sağlamlaşmak, pekişmek, yerleşmek, kuvvetlenmek.

berkit-:kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak, pekitmek.

berü: yakın, beri; bu yana, buraya, beriye.

bezek/bizek: süs, ziynet.

bezen-:süslenmek.

bıçgu:kesecek alet, bıçkı.

bınar/bunar: pınar, kaynak.

bigi: gibi.

bilecik: beraberlik

biliş: bildik, tanıdık, âşina.

biliş-: tanışmak, dost olmak.

bilü: bilgi, ilim.

biregü: bir kimse, başkası, birisi.

birin birin: bir bir, teker teker, birer birer.

bir kezden: birden, hep birden.

birle: ile.

bir nice: bir çok, pek çok.

biş:beş.

biş-: pişmek, olgunlaşmak, beslemek, geliştirmek.

bit-:erişmek, ulaşmak, belirmek, yetişmek, meydana çıkmak.

biti:mektup, yazılmış şey, ameller defteri.

biti-: yazmak, kısmet etmek, mukadder kılmak, kısmet olmak, nasib olmak.

bitit-: kısmet etmek, nasib etmek, yazmak, meydana getirmek.

bitriş-: hesaplaşmak, anlaşmak, ödeşmek.

bitür-:bitirmek.

biz/bez: bez, kumaş, çaput.

bozpusarık: boz, sisli.

buluncadı: buluncaya kadardı.

bun:sıkıntı, gam,felâket, zarûret.

buş-: kızmak, öfkelenmek.

buşu:öfke, kızgınlık.

buyruk: emir.

Ç

çağıru: dâvet, dâvetiye

Çalab/Çalap: Tanrı.

D

dahı: dahi, bundan başka, aynı zamanda, hem de, ve.

dak-: tutmak, ad takmak, ad koymak.
dak tut-: kusur bulmak, târiz etmek, itiraz etmek; tan etmek, kınamak.
dapa: taraf, yön, -a doğru, -a karşı.
datlu: tatlı.
degin: kadar, dek.
degrit: oynatmak, hareket ettirmek, dolaştırmak.
degül: değil.
degür-: ulaştırmak, eriştirmek.
dek: a kadar, kadar.
dek/tek: eş/ benzer, gibi.
dek dur-: sessiz, sakin durmak; rahat, uslu oturmak.
delim: çok, bir çok, ziyâde fazla.
denlü: kadar
densüz: münasebetsiz, ölçüsüz hareket eden, sayısız.
depren-: kımıldamak, hareket ettirmek.
depret-: kımıldamak, oynatmak, hareket ettirmek.
dil tetiği: dil kabiliyeti.
dir-: dermek, toplamak.
dirlik: yaşayış, geçim, hayat, sağlık.
divşür-/devşür-: devşirmek, toplamak, bir araya getirmek.
doku-: vurmak, birbirine geçirmek, çakmak, isabet ettirmek.
döri-/düri: meydana getirmek, türetmek, türemek, meydana gelmek.
döy-: tahammül etmek, dayanmak.
dur-/tur-: ayağa kalkmak.
dut: tutmak, sahip olmak, yapmak, yerine getirmek, uymak; farzetmek, öyle kabul etmek.
dutsak: tutsak.
dutuş-: alev almak, tutuşmak.
duzug: tuzak.
dükeli: bütün, hep, cümle, hepsi, herkes.
dün: gece, tün.
dün-gün: gece ve gündüz.
düş: rüya, vaka.
dütün: duman.

E

egin: sırt, omuz.
emcek: meme.
er/eren: mürşit, evliya, insan-ı kâmil, ermiş kişi.
erte; **irte**: yarın, sabah.
esen: sağ salim, rahat, mes'ud.
esenle-: vedâ etmek, vedalaşmak, esenlik dilemek.
esil-: dökülmek.
esle-: dinlemek, kulak asmak.
eslen-: kulak asmak.
esri-/esir-: mest olmak, sarhoş olmak, kendinden geçmek.
esrit-: sarhoş etmek.
esrük/esrik: sarhoş, mest, coşkun, kendinden geçmiş.
eş-: yürümek, yol almak, atı eşkin sürmek.
eyin: sırt, arka.
eyit-: söylemek, demek, anlatmak, söyletmek.
eyle-: öyle, o şekilde, o tarzda.
eyü: iyi.
gin/gen: geniş.
girü: geri; tekrar, sonra.
gökçek: güzel.
gönen-: nimete, rahata, refaha kavuşmak, faydalanmak, sevinmek, mesut olmak.
görklü: gösterişli, güzel
göy-/köy-: parlamadan içten yanmak
ısı/isi: sahip
ıssı: sıcak
irgür-: eriştirmek, ulaştırmak.

haçan/kaçan: ne vakit, ne zaman.
hançaru/kançaru: nasıl, nereye, hangi tarafa
kakı-: kızmak, öfkelenmek, hiddetlenmek.
kalmaç: geveze, hilekâr.
kamu: bütün, hep.
kangı: hangi.
karanu: karanlık.
karı-: ihtiyarlamak, yaşlanmak, kocalmak, kocamak.
kayık: meyletmek, temayül göstermek, geri dönmek.
kızlık: kıtlık, pahalılık.
kıvan-: Sevinmek, güvenmek.
kuç-: kucaklamak, sarılmak.
kutsuz: uğursuz, meş'um.
örtü tur-: ayağa kalkmak.
öt-: geçmek.
öykün-: taklit etmek, taklide çalışmak.
san-: düşünmek, tasarlamak, zannetmek.
satu bazar: alışveriş, satış, pazar.
sayru: hasta
sevi/sevü: Sevgi, aşk, muhabbet
sı-: kırmak, parçalamak.
sınuk: kırık
subaşı: komutan, subay, zabıta memuru.
susak: su kabı.
süci: şarap.
sünük: komik.
tam-: damlamak.
tamu: cehennem.
tapşur-: emanet etmek, teslim etmek, vermek.
tapu: huzur, makam, nezdi büyük kimse, hazret.
taş: dış.
tur-: durmak, ayağa kalkmak.
tuşla-: rastlamak, karşılamak.
uçmak: cennet.
ağru/ağrı: hırsız.
us: akıl.
uşad: küçültmek, ufalanmak, parçalanmak.
yalabı-: parlamak, ışık saçmak.
yap-: kapamak, örtmek.
yaşın yaşın: gizli gizli, için.
yavı kıl-: kaybetmek.
yabuz/yavuz: kötü, fena, yaman; kara (yağız), yavuz.
yazuk/yazık: günah, suç.
yel-: koşmak.
yu-: yıkamak.

Başlangıçtan itibaren Türk-İslam bilim adamları, mutasavvıf şâirlerimizden Yunus ve muasırları, sessiz sedasız ve son derece önemli bir inkılab olan Türkçe okuyup, Türkçe yazmayı gerçekleştirmişlerdir[392]. *Ahmet Fakih, Şeyyad Hamza ve Dehhanî* gibi bu şahsiyetler arasında **Yunus'**un müstesna bir yeri vardır[393].

---

[392] Bu hususta bak. F.K. Timurtaş, "*Yunus Emre'nin Dili Üzerine Notlar*" **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.II, Ank. 1982, s. 405; N.S. Banarlı, "*Millî Tekevvünümüzde Yunus Emre'nin Yeri*", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, C. 3, s.7, İst. 1974, s. 37-46.

[393] F. K. Timurtaş, a.g.m., s. 406.; Mecdut Mansuroğlu, "*Anadolu'da Türk Edebiyatının İlk Mahsulleri*", **TDED**, CI, s. 1, İst. 1946, s. 9-17.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Netice olarak deriz ki, **Yunus Emre**, mutasavvıf bir şairdir. Bu itibarla şiirlerindeki *kelime kadrosu içinde* tasavvufi terimler bir hayli yekun tutmaktadır. Ayrıca şiirlerindeki manada, kelimelerin günlük hayattaki manalarından çok, tasavvuf içinde kazandıkları manaların yardımıyla ortaya konulmuştur.

Yunus Emre'nin şiirleri **sade bir dille** yazılmıştır. Ancak bu sadelik, basitlik olarak, kullandığı kelimelerin yerliliği veya yabancılığı olarak ele alınmamalıdır. Yunus'taki bu sadelik; dilin doğru, açık kullanılışıyla, anlatılmak istenilenin külfetsiz üslûpla ilgilidir. Derin manaları bir iki sözle kolayca anlatabilmek, dilin kullanılışında üstadlığı gerektirir.

Yunus'un şiirlerindeki **kelime kadrosunun** en büyük özelliği -kelimeler ister yerli, isterse yabancı olsun- bu kelimelerin halk çoğunluğu tarafından biliniyor olmasıdır. Bu husus, Yunus'un sevilmesinde, anlaşılmasında önemli bir âmildir. Yunus'ta geçen kelimeleri Türkçe olup olmamalarına göre yüzdeye vurmak ve bu yolla bir kanaat sahibi olmağa kalkışmak, ilmî bir ûsül değildir. Çünkü dilde anlaşılırlık kelimenin etnik yapısıyla ilgili değil, o kelimenin herkesçe bilinip bilinmemesiyle ilgilidir.

Bir sanatkârın dilindeki kelimeler ve menşe'leri her ne kadar üslûbunu belirleyici unsurlar ise de, üslûbuna esas karekterini veren o kelimeleri kullanış biçimidir. Yani cümle yapısıdır. Zira kelimeler cümle içinde hayat bulur. Bu itibarla Yunus'un cümle yapısını değerlendirenler üslûp bakımından altı grupta toplanmaktadırlar[394].

Kelime kadrosundan sonar üslûbu oluşturan ikinci öge, eserin cümle yapısıdır. Bir edebî eserdeki '**Kelime kadrosu'** ne kadar zngin olursa olsun, bu kelimeler uygun ve ustalıkla işlenmezse, bu 'Kelime zenginliğ'nin hiç bir faydası olmaz. Çünkü sanat eserini, sanat eseri yapan '**malzeme'** değil, bu malzemeyi işleyiş tarzıdır. Yani **'yapı'**dır. Burada bu görüşe bağlı olarak Yunus'un bir beytini örnek vermek istiyoruz.

*"Keleci bilen kişinün yüzini **ag** ide bir söz*
*Sözi bişürüb diyenün işini **sag** ide bir söz*

Bu beytin birinci mısraındaki **'keleci'** kelimesinin anlamı **'söz'**dür. Eğer **'keleci'** kelimesini kaldırır, onun yerine **'söz'** kelimesini koyarsak, yine ikinc mısraın başındaki **'sözi'** kelimesinin yerine **'keleci'** kelimesini koyarsak şöyle bir beyit meydana gelir.

'Sözi' bilen kişinün yüzini ***ag** ide bir söz*
*'Keleci' bişürüb diyenün işini **sag** ide bir söz*

---

394 **Atsız Armağanı**, (Haz. Erol Güngör - Osman F. Sertkaya) Ötüken Yayınevi, İst. 1976. s. 281-293.

Bu haliyle belki beytin anlamı değişmemiş, söylenmek istenen söylenmiştir ama, söyleyişin sihri büyük ölçüde bozulmuştur.

Burada bir dil ve sanat felsefesi yapmak istemiyorz. Ancak şiir sanatının, bir dil sanatı olduğunu da söylemek zorundayız. Dil ise, tek tek kelimelerden değil, kelimelerle yapılan bir canlı organizmadır. Bu organizma içersinde kelime, kelime grupları, cümle, ses, ülûp, şekil, duygu, mânâ…..vb'leri gibi unsurlar dile, dil olma vasfını kazandırır.

B. YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNDE ANLATIM ŞEKİLLERİ

Yunus Emre'nin eserlerinde, Türk Edebiyatı'nda görülen "**Tahkiye'den, Delil ve İspat Yolu**"na kadar bütün "**Anlatım Şekilleri**"nin hemen hemen tamamını bulmak mümkündür. Zira Yunus bu özelliğiyle de, Türk toplumu arasında asırlardır yaşamaktadır. Çünkü O'nun sade ve açık bir ifade tarzı vardır. O, tasavvufun umdelerini, halkın daha kolay anlayabileceği basit kelimelerle, benzetmelerle, yani "**sehl-i mümteni**" ile anlatmaktadır.

O'nun kullandığı bu "**Anlatım Şekilleri**"ni, muhtelif örneklerle vermeye çalışalım:

1. NASİHAT VE HİTAP YOLUYLA ANLATMA

Yunus Emre, daha çok didaktik mahiyetteki şiirlerini bu şekilde ifade etmiştir. Özellikle O'nun, dinî ve tasavvufî umdeleri anlatırken "**nasihat verme - didaktizm**" usulüne başvurduğunu görüyoruz.

Risâletü'n-Nushiyye, baştan başa bir destan havası içerisinde tasvir, tahkiye, hitabet şekillerinin başarılı bir şekilde kullanıldığı bir "*senaryo, bir nasihat-nâme*" örneğidir. Şimdi bu hususta sırasıyla birkaç örnek verelim;

'Işk etegin tutmak gerek akibet zevâl olmaya 'Işkdan bir elif okıyan kimseden su'âl olmaya	Mûslûmânam diyen kişi şartınedûr bilse gerek Tanrı'nun buyrugın tutup biş vakt namâz kılsa gerek
Bir kişiden sorgıl haber kim ma'nîden haberi var Bir kişiye virgil gönûl cânında ışk eseri var	Tanla turup başun kaldur ellerûni suya daldur Hem şeytânun boynını ur hem nefs dahı ölse gerek
Şunun ki taşı hoş durur bilûn kim içi boş durur Dûn-gûn öter baykuş durur sanman bûtûn dîvârı var	Kılurısan tan namâzın Hak'la ola hem niyâzın Ahiretde izz û nâzun varup anda bulsa gerek
Sûretile çokdur âdem degmesinde yokdur kadem Evvel-âhir ol pîş kadem bir **Muhammed** serveri var	Öyle namâzın kılasın her ne dilersen bulasın Tamu'dan azad olasın kullar âzâd olsa gerek

Bu örnekleri her zaman çpğaltmak mümkündür. Burada Yunus'un Risâletü'n-Nushiyye'yi baştan başa, bir destan havası içerisindetasvir, tahkiye, hitabet ve nasihat anlatımlarını kullanarak yazmış olduğunu da söyeleye biliriz.

Bütün bunlardan dolayıYunus Emre, kendisnin muhtevalı ve lirik Hikmetler yazdığının farkındadır ve bunların '**devr-i zaman**' içerisinde söylenmesini arzuladığını,

çünkü bu sözlerin O'nun diline **'Hakk-Çalap'** tarafından verilmiş olduğunu düşünmektedir.

Mûnkir ile mûdde'îyi sayma buçuga koyanı Git ahura tak buları her kim (ki) âşık-bâz degûl	Yunus senûn sözlerûn nişândur bilenlere Söyleyeler sözûni **devr-i zamân** içinde
Togrı yola gitdûnise er etegin tutdunısa Bir hayır da itdûnise birine bindûr az degûl	Ma'nî **berâtun** alduk uş gine elümüze Hakk sözi viribidi pâdişâh dilümüze
Yunus bu sözleri çatar sanki **balı yaga** katar Halka metâ'ların satar yûki gûherdûr tuz degûl	Hak sözlerin söyler cânları hayrân eyler Câhiller giremezler bu bizûm seyrûmûze

Yine şâir güzel sözler söylüyorum diye güvenmemek, gururlanmamak gerektiğini ve 'el var elin üstünde' diye düşünerek, kendisnden daha çok bilenler, daha güzel şiir söyleyenler bulunabileceğini de bize açıklamaktadır.

> *"İy Yunus nükte kılma sözler eydürem diyü*
> *Niçe bilürler vardur **el vardur el üstine**"*

"***Tekebbür** olmagıl kim sögülesin* *Sürükmişler bile hem birikesin*	*"Gafil olma aç gözüni hâluna bak öleni gör* *Kürellik itme dünyede yazuklarun dileni gör*
Kapu gözet kapu kodip gözetme *Ki devlet kapudadur koma gitme*	*Niçe yatur düşübeni ılan çıyan üşübeni* *Sünükleri çagşabanı çüriyüben ulanı gör*
Dilersen devleti kapuda turgıl *Umarsan hil'atı tapuda turgıl*	*Kimi ah idüp kılur zarı günahdür elende varı* *Göçmiş yatur kara yiri miskinileri güleni gör*
Begenme sen seni ırak düşesin *Kalıcak çaresüz aceb nidesün*	*Sorma hâlın kimisine varma Irahman Suzına* *Kim isine gövdesine ulşup yeni yolanı gör*
***Tekebbür** haberi nireye vara* İşiden ***la'net** okur ol habere*	*Kanı Muhammed Mustafâ hüküm itdi Kaf'dan Kaf'a* *Dünye kime kıldı vefâ aldanuban kalanı gör*
Sakıngıl olmagıl Kibirle yoldaş ***Kibir** kandayısa anunla savaş*	*Aldanma mâla davara eyle Hakk'a yara* *Seviyile bile vara bâkî yoldaş olanı gör*
*Sana **kibr ü heva** ne vefâ kıla* *Vay ol günine kim narksun yıkıla*	*Yunus bu sözleri çatar halka mac*ârifet satar *Kendüsi ne kadar dutar söyledügi yalanı gör*" (22)
*Suret yıkılmadun **kibri*** yıka gör *Bu düşvarlık makamından çıka gör*	* * * "*İşit sözümi iy gâfil tanla seher vaktinde tur* *Eyle buyurmış ol kâmil tanla seher vaktinde tur*
*Nazar kılsan bu **kibre** yok vefâsı* *Maşakkatdür nire baksan hevası*	İşit ne der horosunuz tanla virilür rûzunuz *Dost dergâhına dutgıl yüz tanla seher vaktinde tur*
***Tekebbür** ehlinün nazarı yokdur* *Anunçun gönlünde nurı yokdur*	İşit sözümi ya sagır ta terezün gele agır *Yalvar Çalab'una çagır tanla seher vaktinde tur*
Hakk'a giden yolu gönül içinde *Göremez ol anı yaddır ilinde*	

Yakin bil Hak yolı gönülde sırdur *Bu cümle haslar(ı) gönülde birdür*" * * * "*Gafil olma aç gözüni hâluna bak öleni gör* *Kürellik itme dünyede yazuklarun dileni gör* *Niçe yatur düşübeni ılan çıyan üşübeni* *Sünükleri çagşabanı çüriyüben ulanı gör* *Kimi ah idüp kılur zarı günahdür elende varı* *Göçmiş yatur kara yiri miskinileri güleni gör* *Sorma hâlın kimisine varma Irahman Suzına* *Kim isine gövdesine ulşup yeni yolanı gör* *Kanı Muhammed Mustafâ hüküm itdi Kaf'dan Kaf'a* *Dünye kime kıldı vefâ aldanuban kalanı gör* *Aldanma mâla davara eyle Hakk'a yara* *Seviyile bile vara bâkî yoldaş olanı gör* ***Yunus** bu sözleri çatar halka mac*ârifet satar *Kendüsi ne kadar dutar söyledügi yalanı gör*" * * *	*Yatanlarun yatlu hâli hiç nesneye irmez eli* *Seher eser rahmet yili tanla seher vaktinde tur* *Kuşlarıla turgıl bile kıl namâzı imâmıla* *Yalvar günâhun gel dile tanla seher vaktinde tur* *Okına Kur'ân-u Yâ-sîn kulak urup dinleyesin* *Tagça günâhın yuyasın tanla seher vaktinde tur* *Okuna hadîs ü kelâm diyeler aleyhi's-selâm* *Aşıkısan bellü bilem tanla seher vaktinde tur* *Halâl ola sana Uçmak Uçmak'da huriler kuçmak* *Kevser şarâbını içmek tanla seher vaktinde tur* *Miskin Yunus aç gözüni uyar gafletten özünî* *Ta bilesin kendözini tanla seher vaktinde tur*"

Netice itibariyle Yunus, "**Nasihat**" mahiyetindeki Hikmetlerinde bazan "**gaib**"i muhatab almakla birlikte, ekseriyetle ikinci şahıs ve şahıslara seslenir.

"**Hitabet**"lerinde Yunus, genellikle "İy, Ey, Hey" ünlemlerini çok kullanır. Özellikle: -İy aşıklar, -İy kardaşlar, -İy padişah, -İy İşk eri…şeklinde kullanmış bulunmaktadır.,

Yunus öncelikle "**Dinî-Tasavvufî**" konularında belli bir olgunluğa ulaştıktan sonra, insanları "**Hak Yolu**"na çağırmayı, onlara doğru yolu, iyiyi, güzeli göstermeyi kendisine bir görev saymıştır. Bu sebeple "**Nasihat Yoluyla Hitabet sanatını**" daha çok kullanmıştır.

İy yârânlar iy kardaşlar sorun bana kandayıdum *Işk denizine taluban deryâ-yı ummândayıdum* İy yârânlar iy kardaşlar ecel ire ölem birgûn İşlerûme peşmân olup kendözûmegelem birgûm *Hey Yunus Emre ölince var yûri togru yolunca* *Dûnyâsını terk idenler yarın Hazret'de ölmeye*	İy yârânlar iy kardaşlar görûn beni nitdûm ahî *Ere irdûm eri buldum er etegein tutdum ahî* *Sana direm iy velî tur irte namâzına* *Eger degûlsen öli tur irte namâzına* *Yunus eydûr hey kardaşlar akarr gözden kanlu yaşlar* *Secde itdi taglar taşlar Muhammed togdugı gice*

2. DOĞRUDAN DOĞRUYA ANLATMA

Yunus'un başvurduğu ve çok kullandığı anlatım şekillerinden biri de "**Doğrudan Doğruya Anlatım**", tarif ve izah etme usulüdür. O, gerek tasavvufî umdeleri, gerekse dinî ve ahlakî Risâletü'n-Nushiyyesi'nde bu üslûp içinde anlatmaktadır.

O, özellikle ahlakî kuralları, öyle kolay bir tarzda doğrudan doğruya anlatıyor ki, herkesin anlaması mümkündür.

Doğrudan Doğruya Anlatma ile İlgili Örnekler:

"*Müsülmânlar zamâne yatlu oldı* *Halâl yenmez harâm kıymetlü oldı* *Okunan Kur'ân'a kulak tutulmaz* Şeytânlar semirdi kuvvetlü oldı *Harâm ile hâmir tutdı cihânı* *Fesâd işler iden hürmetlü oldı* *Kime kim Tanrı'dan haber virürsen* *Kakır başın salar hüccetlü oldı* Şakird üstâd ile arbede kılur *Ogul ata ile cizzetlü oldı* *Fakirler miskinlikden çekdi elin* *Gönüller yıkuban heybetlü oldı* *Peygamber yerine geçen hocalar* *Bu halkun başına zahmetlü oldı* *Dutulmaz oldı Peygamber hadîsi* *Halâyık cümle Hak'dan utlu oldı* ***Yunus** gel 'âşık*san tevbe eyle *Nasûha tevbe ucu kutlu oldı*"	"*İşidiü iy yârenler 'ışk bir güneşe benzer* *Işkı olmayan gönül meseli taşa benzer* *Taş gönülde ne biter dilinde agu düter* *Niçe yumşak söylese sözi savaşa benzer* *Işkı var gönül yanar yumşanur muma döner* *Taş gönüller kararmış sarp-katı kışa benzer* *Ol sultân kapısında ol Hazret tapusında* *Aşıklarun ılduzı her-dem çavuşa benzer* *Aynı hırs ol olmışdur nefsine ol kalmışdır* *Kendiye düşman olmış yavuz yoldaşa benzer* *Işkdur kudret körügi kaynadur 'âşıkları* *Niçe kapdan geçürür andan gümüşe benzer* *Aşık gönli dölenmez maşûkın bulmayınca* *Kararı yok dünyada pervâzı kuşa benzer* *Münkir sözini bilmez sözi ileri varmaz* *Neye teşbîh edersin anlanmaz düşe benzer* *Geç **Yunus** endişeden ne gerek bu pîşeden* *Ere ışk gerek öndin andan dervîşe benzer*"

* * *

3. TAHKİYE

Yunus Emre, Dinî-Tasavvufî fikirlerinin ifadesinde zaman zaman hikâye yoluna da baş vurmuştur:

"*Nitelügüm soran işit hikâyet* *Su vü toprak od u yıl oldı sûret* *Dört muhâlif nesneden dört dîvârun* *Sazıkâr eyledi virdi kerâmet* *Yil ile topragı kıldı muallak* *Su içinde odı dutdı selâmet...*" ********** "*Işk imâmdur bize gönül cemâat* *Kıblemüz dost yüzi dâimdür salât* *Cân dost mihrâbına secdeye vardı* *Yüz yere uruban ider münâcât* *Biş vakt tertibümüz bir vakte geldi* *Biş bölük oluban kim kıla tâcat* Şerîcat *eydür bize şartı bırakma* Şart ol kişiyedür ider hıyânet *Dost yüzin göricek şirk yagmalandı* *Anınçün kapıda kaldı şerîcat* *Münâcât gibi vakt olmaz arada* *Kim ola dost ile bu demde halvet* *Kimsene dînine hilâf demezüz* *Dîn tamam olıcak dogar mahabbet* *Erenler nefesidür devletümüz* *Onun için fitneden olduk selâmet* *Kâlû belî dedük evvelki demde* *Dahi bugündür ol dem ü bu sâcat* *Doğruluk bekleyen dost kapusında* *Gümansuz ol bulur İlâhî devlet* ***Yunus** öyle esîrdür ol kapıda* *Diler ki olmaya ebedî rahat*"	"*Anup kıyâmet gününi aglaşalum ol gün içün* *Ol gün melâmet günidür aglaşalum ol gün içün* *Ol günde yirler yarıla cümle ölenler dirile* *Cümle günâhlar sorıla aglaşalum ol gün içün* *Ol günde gök çatlayısar insân niçe katlanısar* *Ol günde kim korkmayısar aglaşalum ol gün içün* *Ah ol günün korkuları koca kılar masûmları* *Niçe olur mücrimleri aglaşalum ol gün içün* *Ol gün katı efgân ola irkek dişi curyân ola* *Cümle ciger biryân ola aglaşalum ol gün içün* İy ***Yunus Emre** gir yola hâl bilmez kardaş nola* *Meger dermân Hak'dan ola aglaşalum ol gün içün*" "*Düşdi ögüme hubbü'l-vatan gidem hey dost diyü diyü* *Anda varan kalur heman kalam hey dost diyü diyü* *Gele şol cAzrâil duta assı kılmaz ana ata* *Binem şol agaçdan ata gidem hey dost diyü diyü* *Halvetlerde meşgûl ola dâim açılam gül olam* *Dost bagında bülbül olam ötem hey dost diyü diyü* Şol bir biş-on *carşun bizi kefen ideler egnüme* *Dikem şol dünye tonların geyem hey dost diyü diyü* *Mecnûn oluban yüriyem yüce tagları büriyem* *Mum olubanı eriyem yanam hey dost diyü diyü* *Günler geçe yıl çevrile üstüme sinlem obrıla* *Ten çürüye toprak ola tozam hey dost diyü diyü* ***Yunus Emre** var yolına münkirler girmez yolına* *Bahrî olup dost gölıne dalam hey dost diyü diyü*"

4. MÜKÂLEME VE SUAL YOLUYLA ANLATIM

Yunus Emre, bazı duygu ve düşüncelerini mahatabıyla karşılıklı konuşuyormuş gibi veya soruya dönüştürerek ifade eder. Bu şekilde sözün kuvvet ve kudretini artırır:

"*Ulu ulu günahlarum yüz komadı bana Çalap*
Hiç kimse çâre kılmadı döndüm yine sana Çalap

Alimlere sordum nedür dermân günâhlu derdüme
Anlar dahı ayıtdılar dermân ana yine Çalap

Va'de yetüp ölicegez ol sinleye varıcagaz
Zebânîler gelicegez sen cinâyet eyle Çalap

Zebânîler çün geleler beni yalınuz bulalar
Bilmedüğüm dil soralar sen yardım eylegil Çalap

Gürde soralar bu sözi esirgemez anlar bizi
Biz de sana tutduk yüzi sen esirge bizi Çalap

Sensün bu benim Sultânum bu cânlar içinde cânum
Çokdur benim günâhlarum sen meded eylegil Çalap

Uçmak dagı Hûrileri geymiş onlar nûr tonları
Ne bahtılı mü'minleri bize nasîb eyle Çalap

Turmayup söylerem sözüm günâhuma göyner özüm
*Günâhlu **Yunus**'un sözün sen kabûl eylegil Çalap*"

* * *

* * *

"*Hey yârânlar hey kardaşlar nicedeyin nideyin ben*
Sen benüm kulum degülsin dir olursa nideyün ben

Zelil magbun kala başum onda hiç dinmeye yaşum
Mahşer güni içüm taşum nâr olursa nideyin ben

Suç anıcak göyner özüm kan yaş ile tolar gözüm
Yarın Hak katında yüzüm kar olursa nideyin ben

Fesâdıla tolu içüm hey hoca bağışla suçum
Key cehennem benüm içün yir olursa nideyin ben

"*Ben fesâd içinde kaldum Yunus eydur artdı derdüm*
Sine varıcağız kabrüm dar olursa nideyin ben"

"*Bu yoklık yolına bugün bize yoldaş olan kimdür*
İlimize gönilelüm sorun kardaş olan kimdür

Ne kalduk iş bu iklîmde ağır yüklerün altında
Bu yükleri bu yapları döküp hâldaş olan kimdür

Seni bunda viribidi teferrüc eylegil didi
Sen ev yaparsın iy hevace evi târâş olan kimdür

Bu ferşi gördük aldanduk henüz carş'a iremedik
Bu arş'a ferş'e ey hevace göre ferrâş olan kimdür

Gelinüz gidelüm gelün ki Yunus geçti gönüldi
*Ayaklara düşer **Yunus** bu yola baş olan kimdür*"

* * *

"*İy dün ü gün Hak isteyen bilmez misin Hak kandadur*
Her kandasam anda hazır kanda bakarsam andadur

İstemegil Hakk'ı ırak gönüldedür Hakk'a turak
Sen senligün elden bırak tenden içerü candadur

Gir gönüle bulasın Tûr sen-ben dimek defterin dür
Key güher er gönlündedür sanma ki ol cummândadur

Ol cummânda yüz bin güher bir katreye benzer tacmam
Ol câna yok zaman-zevâl zevâlli cân hayvândadur

Her kanda ki gözin baka Çalap hâzırdur mutlaka
Şol cân ki tapmadı Hakk'a assısı yok ziyândadur

Eyle sûretüni vîrân cân sırrıdur ana eren
Bâtın gözidür dost gören zâhir gözi yabandadur

Çün sûretün vîrân ola gönlün bagı cinân ola
Cânun genci vîrân ola çünki bu genc vîrândadur

Her kim gaflet içre geçer cânı zevâl suyın içer
Dervîş sırrı Arş'dan uçar gerçegi yer yüzündedür

Miskîn Yunus gözün aç bak iki cihân top-olu Hak
Sıdk odına gümanı yak ol eşkere pinhândadur

ق

5. TASVİR

Yunus bu anlatım şekliyle ilgili şiirlerinde; *tabiat, ölüm anı, mezarlık, mahşer günü* gibi hususlarda gayet canlı tablolar çizer.

Örnekler:

Bu vücûdum şehrine her dem giresüm gelür İçündeki sultânun yüzin göresüm gelür İşidürem sözüni göremezem yüzüni *Yüzüni görmeklige cânum viresüm gelür* *Maşûka halvetinün yidi kapusı vardur* *Ol kapudan içeri seyran kılasum gelür* *Her kapıda bir kişi yüz bin çerisi vardur* *Işk kılıcın kuşanup cümle kırasum gelür* *Erenlerün sohbeti artırur macrifeti* *Bî-derdleri sohbetden her dem süresüm gelir* *Leylî-i Mecnûn benem şeydâ-yı Rahmân benem* *Leylî yüzin görmege Mecnûn olasum gelür* *Dost oldı bize mihman bunca yıl bunca zamân* *Gerçek İsmâil gibi kurbân olasum gelir* *Erenlerün nazarı topragı gevher eyler* *Erenler kademinde toprak olasun gelür* *Yârımden elçi gelür cânumdan ulak diler* *Merkepden inübeni yayan varasum gelür* ***Miskîn Yunus'un*** *nefsi dört tabîcat içinde* *Işkıla cân sırrına pinhân varasum gelür*"	"*Gideridüm ben yol sıra yavlak uzamış bir ağaç* *Böyle latif böyle şirin gönlüm eydur bir kaç sır aç* *Böyl'uzamak ne macnîdur çünkü bu dünyâ fânîdür* *Bu fuzûllık nişânıdur gel beri miskîliğe geç* *Böyle lâtif bezenüben böyle şîrîn düzünüben* *Gönül Hakk'a uzanuban dilek nedür neye muhtâc* *Agaç karır kevrân döner kuş budaga bir kez konar* *Dahı sana kuş konmamış ne gögercin ne hod durac* *Bir gün sana zevâl ire yüce kaddün ine yire* *Budaklarun oda gire kaynaya kazan kıza saç* *Er sırrıdur sırrun senün er yiridür yirün senün* *Ne yirdedür yirün senin sana sorarum ey ağaç* ***Yunus Emre*** *sen bir niçe eksikliğün yüz bin anca* *Kur'agaca yol sorunca teferrüclen yoluna geç*" (21)

Yunus, sık sık mezarlıkları gezer, orada yatanların hallerini düşünür ve o durumu tasvir eder. Aşağıdaki şiir, ise bu durumu bütün canlılığıyla "tasvir" ediyor.

"*Sabahın sinlere vardum gördüm cümle ölmiş yatar* *Her biri bî-çâre olup* cömrin yavı kılmış yatur *Vardum bunlarun katına bakdum ecel heybetine* *Nice yigit murâdına irmemiş ölmiş yatur* *Yimiş kurd kuş bunı keler nicelerün bağrın deler* Şol ufacık nâ-resteler gül gibice solmış yatur *Topraga düşmiş tenleri Hakk'a ulaşmış cânları* *Görmez misin sen bunların nevbet bize gelmiş yatar*

Esilmiş incü dişleri dökülmiş saru saçları
Bitmiş kamu teşvişleri Hak varlıgın almış yatur

Gitmiş gözinün karası hiç işi yoktur turası
Kefen bizinün pâresi sünüge sarılmış yatur

Yunus câkilisen bunda mülke sûret bezemegil
Mülke sûret bezeyenler kara toprak olmış yatur"

6. DELİL VE İSBAT YOLUYLA ANLATMA

Yunus Emre, zaman zaman **ayet** ve **hadisler**den, peygamber ve İslâm büyüklerinden deliller getirmek suretiyle fikirlerinin isbatı yoluna gider:

Geyiklü Baba bize bir kez nazar kılaldan
Hâsıl oldı Yunus'a her ne ki vâyesidür"
* * *
"*Mansûr-vâr oldum bugün ber-dâr eden gelsün berü*
İnni enellah *okudum inkâr eden gelsün berü*

Kul küllün min İndillah *ansız degülem v'allah*
Ben Hak ile Hak olmışam agyâr iden gelsün berü

Levh ü kalemde yazılan tertîb-i tevhîd okurum
İlm-i ledün seyr ü sülûk güftâr iden gelsün berü

Bir Tanrı'nın Peygamberi ben andan aldum haberi
Bir Tanrı vü Peygambere ikrâr eden gelsün berü

Men 'arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu
Bildüm bunı buldum anı inkâr iden gelsün berü

Münkir-münâfıklar beni öldürelim dirlerimiş
Beni yaradan öldürür yok-var iden gelsün berü

Gelsün beni ol öldüren külümi göge savuran
Ben ***Küntü kenz'em mahfi'yem*** *izhâr eden gelsün berü*

Gâzi benem şehid benem ölübenm öldüren benem
İrte gice ol dostıla bâzâr iden gelsün berü

Cümle cihân Gufrânidur kamu âlem hayrânıdur
Yunus *anun hayrânıdur tekrar iden gelsün berü*"
* * *

Sözi toğrı diyene "***Kuli'l-Hak***" *didi Çalap*
Bundan yalan söyleyen yarın utanasıdur
* * *
"*İsrâfil sûrı ura yiryüzi divşürile*
Harâb ola berr ü bahr çarh-ı felek yoyıla

Kimse varmaya bunda cümlesi vara anda
Ol padişah öninde Hak terâzû kurıla

'Iyân ola cümle iş kurtılmaya yâd-biliş
Gel fülân ibn-i fülân her bir kula kıgrıla

Cümle halâyık tura yiryüzin tolı tuta
Hükm eyleye pâdişâh mahşere dek sürile

Kopa kıyâmet hevli ikinci nefhâyılan
Üçünci nefha içinde yirler yüzi yarıla

Baglana bin bin sunûf âşıka yok havf u hayf
Yarın mahşer güninde ***Yevme Yenfehu*** *urıla*

Yunus *yaragun eyle yol korhulı key anla*
Gökren katran denizi kıldan Sırat gerile"

C. DİĞER ÜSLÛB ÖZELLİKLERİ

Her edebî san'at, doğuşu bakımından bir ruhî ihtiyacın mahsulüdür[395] ve gerek kalbin sukûn halinde ve gerekse heyecanı halinde ortaya çıkan edebî san'atlar, **fizik'**e veya **metafizik**'e âit fikir ve hislerin ifadesinde gayet mühim bir vasıtadır.

Yunus Emre, bu vasıtanın her türlüsünden istifade etmiştir. Bu sebeple O'nun şiirlerinde edebî sanatların hemen hemen hepsini görebiliriz[396]. Bilhassa şiirlerinde ahengi temin eden; "**tekrir**". "**cinas**"**;** heyecana bağlı sanatlardan,

mürsel mecaz,	**kinaye,**	**mübalağa,**	**iltifat**
Hüsnü talil,	**tecahülü ârif,**	**nida,**	**teşbih,**
istiare,	**teşhis ve intak,**	**telmih,**	**tezat**
tekrir	**istifham**	**Sebk-i Hindî**	

dikkatimiz çekmeketdir. Ayrca bu tür fikre bağlı sanatlardan

ilham,	**ta'riz,**	**cinas,**	**akis**	**terdit**

Yunus'un şiirlerinde görülen edebî sanatların belli başlıcalarıdır.

Bu sanatların tamamını ve ilgili örneklerini göstermek müstakil bir çalışmayı gerektireceği için biz burada sadece bir fikir vermek açısından bir kaçına işaret edeceğiz:

1. TEŞBİH

Tasavvuf inanışlarına göre bütün kainat tek bir varlıktır. Bu tek varlık da Allah'tır. Ezelî ve ebedî olan Allah, zaman ve mekan var olmadan önce vardır ve hep var olacaktır. Bu tek varlığa aynı zamanda "**Vücud-ı Mutlak**" da denir. **Vücud-ı Mutlak**, bütün güzellikleri, iyilikleri, olgunlukları bünyesinde toplamıştır. Bunun için de aynı zamanda "**Cemâl-i Mutlak**" tır. Kainat, Allah'ın **Adem-i Mutlak**'a, yani yokluğa bakıp, **'KÜN: OL'** emriyle meydana gelen, Allah'ın yokluktaki **Adem-i Mutlak**'taki yansıyan görüntüsünden başka bir şey değildir. Buradan şöyle bir sonuca varabiliriz: Öyleyse insan da Allah'ın bir görüntüsü, O'ndan izler taşıyan küçük bir parçasıdır. Allah'ın **Adem-i Mutlak**'a bakarak **Kün** emrini vermesiyle meydana gelen görüntüde (Kainatda) hem **Vücûd-ı Mutlak**'ın hem de **Adem-i Mutlak**'ın izleri, özellikleri vardır. Yani, insanda varlık ile yokluk, gerçek ile hayâl, iyilik ile kötülük, güzellik ile çirkinlik, hamlık ile olgunluk birlikte bulunacaktır. Çünkü, biri olmadan diğerinin varlığı ve kıymeti bilinmez.

İnsanda, bu fâni âlemde kalıcı varlık nitelikleriyle, geçici yokluk nitelikleri birlikte bulunduğuna göre, insan, kalıcı niteliklere bağlanarak geçici niteliklerden

---

395 A.N. Tarlan, **Edebî San'atlar,** İst. 1964, s.16.

396 Messeret, Diriöz, "*Yunus Emre'de Edebî Sanatlar*", **Türk Edebiyatı, s. 182, Aralık, 1988, s.37-40**

arınmaya çalışmalıdır. İnsanın yeryüzündeki kötülüklerden, çirkinliklerden, hamlıklardan uzaklaşması için nefsini terbiye ederek masivadan yüz çevirmesi, ilâhî aşkı yaşaması gerekir. Çünkü "İslâmiyete göre insan, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve maddî varlıklar arasında mesuliyeti olan tek varlıktır."[397]

İşte, Yunus Emre, bu aşkı bütün benliğiyle duyan ve yaşayan bir tasavvuf ehli olarak hissettiklerini de bu aşk hâli içinde terennüm etmiştir. Bu terennüm ediş, içinde yaşadığı toplumun dilince olmuştur. "**Yunus'un dili hem halka yöneliktir, hem de bir millî karakter taşımaktadır**".[398]

Şiiri, sözün özü olarak kabul edersek, Yunus da şiirlerinde, söyleyeceklerini kısa, öz, ama anlam bakımından olabildiğince yoğun söylemiştir. Bu söyleyişte kimi teşbihlere, istiarelere yer vermiştir. Yunus, *güzel bir teşbihle çok sözün, boş ve anlamsız sözün ancak hayvan yükü* olduğunu belirtmiştir:

"Az söz erin yüküdür
Çok söz hayvan yüküdür"

Çok basit gibi görünen sözlerle aksettirdiği görüntüler, anında birer somut görüntüye dönüşür. Bişr iki kelimeyle âdeta bize dünyayı anlatır. "**Senden ayrıl sana kaç**" sözü, tasavvuf inancını özetleyecek yoğunluktadır.

Yunus'da, hikmetlerini meydana getirirken derin bir hissediş ve bu hissedişi dile getirmede eşsiz bir gözlem gücü vardır. işte O'nun bu gözlem gücünü, O'nun genç iken ölen insanları, daha olgunlaşmadan biçilen **gök ekine benzetişinde** görebiliriz[399].

Öd agacı bigi yanar vücudum Dütünüm göklere seher yelidür	Sıfatun gelmez iki kaşun dile kandalıgun kim bile Sun'unı dimeklige ben lâyık olamazın
Bu dünyânun meseli bir ulu şara benzer Veli bizûm ömrümüz bir tîz bâzâra benzer	Hem evvelsin hem âhir kamu yirlerde zâhir Hiç makâm yokdur sensûz ben niçûn göremezin
Bu şârun evvel dadı şehd û şekerden şîrîn Ahir acısını gör şu zehr-i mâra benzer	Görmedin delû oldum yanıldum gûnâh kıldum Ussum aklum aldurdum esridûm ayılmazın
"Miskin âdem oglanını benzetmişler ekincige Kimi biter, kimi yiter yire tohum saçmış gibi"	Çûnki ben esritdûn cân u gönûliletdûn Ayırma beni senden bulışdum yâd olmazın
"Bu dünyada bir nesneye yanar içim, göyner özüm Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi"	Bana cânı sen virdûn Azrâil'e bildûrdûn Senden artuk kimseye emâneit viremezin
Yunus eydûr Mevlânâ epsem otur yirûnde Bu sohbete döymeyen sonra savaşgan olur	İy **Yunus**'ı yaradan hicâb götûr aradan Sâdıkam yolunda ben yalan da'vî kılmazın

397 Abdurrahman Güzel, *Yunus Emre'de İnsan Kavramı*, **Türk Dili Dergisi-Yunus Emre Özel Sayısı**, Sayı: 480/Aralık-1991, s. 483.

398 Tuncer Gülensoy, *Yunus Emre'nin Şiirlerinde Dil ve Üslûp*, **Türk Dili Dergisi-Yunus Emre Özel Sayısı**, Syı:480/Aralık-1991, s. 494.

399 Prof. Dr. Namık Açıkgöz, Yunus Emre'de Ölüm: ***Genç Ölümleri Veya Gök Ekini Biçmek***, **Diyanet Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: I, s. 124.

2. TEKRİR

Tekrir; bir düşüncenin, bir fikrin daha tesirli olmasını sağlamak gayesi ile bir sözüü bile bile tekrart etme sanatına **'tekrir sanatı'** denir. Bu sanat aynı zamanda şiirde ve nesirde aşırı olmamak kaydıyla akıcılığı sağlar, ahang kazandırır. Yunus da, bazı sözleri bile bile tekrar ederek bu **"tekrir sanatını"** çok rahatlıkla kullanmaktadır.

"'***Işkun od***'ı *yüregümde* ***neler eyler neler eyler*** *Bu gün bir 'âşık* gördüm bu derdümden haber söyler"	**Biz bizi** bilmezidûk bizi kendûden eyledi Âşkâre kıldı bizi kendûy pinhân eyledi
"İşit işit *key işit dost katına sensüz git* *Dosta gidene öndin kendüsüz sefer gerek*"	Ben derdile âh **derdûm derdûm** bana dermânımış İsteridûm hasretile dost yanımda pinhânımış
"***Hak Çalab'um Hak Çalab'um*** *sencileyin yok Çalab'um* *Günâhluyam yarlıgagıl iy rahmeti çok Çalab'um*"	**Yine yini** hazîneden yini hil'at giydi cihân Yine virildi yini cân ot u agaç sesdi yine

ق

Yunus'un, Divan'ı ve Risâletü'n Nushiyye'sinde bilhassa, mısra başlarında kullanılan tekrarlar, O'nun şiirlerine yüksek bir heyecan katarlar:

"*Bu fenâ mülkinde ben* ***niçe niçe*** *hayrân olam* *Niçe bir handân olam ya nie bir giryân olam* *Geh feleklerde meleklerden dilekler eyleyem* *Gâhı carş u şems ile gerdûn olan gerdân olam* *Adımum atdum yidi dört onsekiz binden öte* *Tokuzı yolda koyup şâh emrine fermân olam* *Dost ferâh kıldı terahdan ben teberrâ eyledum* *Suretâ insân olam hem cân u hem cânân olam* *Gâh bir müftî müderris gâh mümeyyiz gâh temiz* *Gâh müdebbir nâkıs u geh naksıla noksân olam* *Gâh batn-ı Hût içinde Yunus'ıle söyleşem* *Gâh çıkam carş üzere bin cân olam Selmân olam* *Gâh inem esfellere şeytân ile şerler düzem* *Gâh çıkam Arş üstine seyrân olam cevlân olam* *Gâh varup bir sır olam hem işidem hem söyleyem* *Bir civân olup gehi insân olam nisyân olam* *Gâh makûlat u meşrûıat u takrîr ü beyân* *Gâhi maksûrât olam gâh sâhib-i keyvân olam* *Niçe bir sûrette insân ü sıfatda cânâvâr* *Niçe bir dilkü olam yâ kurt u yâ arslan olam* *Niçe bir tecrîd ü tefrîd ü mücerred-münferid* *Niçe bir cinni vü insi niçe şeytân olam*	"*Hak bir gönül virdi bana ha dimedin hayrân olur* *Bir dem gelür şâdî olur bir dem gelür giryân olur* *Bir dem sanasın kış gibi şol zemheri olmış gibi* *Bir dem beşâretten dogar hoş bâgıla bostân olur* *Bir dem gelür söyleyemez bir sözi şerh eyleyemez* *Bir dem dilinden dür döker dertlilere dermân olur* *Bir dem çıkar 'Arş üzere bir dem iner tahte's-serâ* *Bir dem sanasın katredür bir dem taşar ummân olur* *Bir dem cehâletde kalur hiç nesneyi bilmez olur* *Bir dem dalar hikmetlere Câlinûs u Lokmân olur* *Bir dem div olur yâ perî vîrâneler olur yiri* *Bir dem uçar Belkîs'ıla sultân-ı ins ü cinn olur* ********** *Bir dem günâhın fikr eder tos-togru Tamu'ya gider* *Bir dem görür Hak rahmetin Uçmak'lara Rıdvân olur* *Bir dem varur mescidlere yüzin sürer onda yire* *Bir dem varur deyre girer İncil okur ruhbân olur* *Bir dem gelür Mûsâ olur yüz bin münâcatlar kılur* *Bir dem girer kibr evine Firavn'ıla Hâmân olur* *Bir dem gelür İsâ gibi ölmişleri diri kılur* *Bir dem gelür gümrâhleyin yolunda ser-gerdân olur* *Bir dem döner Cebrâil'e rahmet saçar her mahfile* *Bir dem gelür gümrâh olur miskîn Yunus hayrân olur*"

3. MECÂZ[400]

Tasavvuf bir mecazlar hazinesidir. Çok defa, kelimelerin mânâları bilinen ağır tasavvufî konuları anlatmaya yetmez. Bunun için mutasavvıf şairler dâimâ mecaza başvurmuşlardır. Onların bu mecazlı kullanışları çok defa yazdıklarının anlaşılmamasına veya yanlış anlaşılmasına yol açar. Bu hususta en önde giden mutasavvıf şâir diyebiliriz ki **Yunus ve Kaygusuz Abdal'**dır. Bu iki şâirin bilhassa şathiyeleri, me*cazlarla* doludur. Mecazları anlamadan şathiyelere nüfûz etmek mümkün değildir.

Bu cümledn **olarak Yunus Emre**, ***'Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı***'nın Anadolu sahasında ilk kurucu mutasavvıf şâirimizdir. Tasavvufu benimsemiş bir şair olarak Yunus Emre, bu sahanın umdelerini şiirlerine aksettirmiş bir bir ***'gönül eri***'dir. Onun bazı şiirleri, hiç bir şekilde, bir defa okumayla derinliğine vâkıf olunabilecek türden mahsuller değildir. Bunun sebebi ancak şiirlerindeki tasavvufî mâhiyet ile izah edilebilir. Eserlerindeki tasavvufî derinliğe, kelimeleri seçme ve kullanımdaki ustalığı sayesinde ulaşmıştır. San'atkârâne bir üslûpla kullandığı Türkçe'nin imkânlarından bütünüyle istifâde etmekle yetinmemiş, devrinde halk tarafından anlaşılan bir kısım Arapça ve Farsça kelimeye de yer vererek '**Söz Varlığı**'nı genişletmiştir. Bunun yanında özellikle tasavvufî derinliği hâiz olan eserlerinde, teşbih ve mecaz san'atlarına başvurduğunu görüyoruz. Bilhassa, birer mecazlar örgüsü olan şathiyyelerinde kullandığı kelimelerin hemen hepsinin görünen mânâlarının dışında anlamlar taşıdığına şâhit oluyoruz.

Yunus'un kelimelere yüklediği derin mânâlar, ilk okuyuştan sonra zihinlerimizde oluşan *muâmmâ kisvesini* yok edip, bizleri tasavvufî imâj ve remizlerle örülü farklı bir dünyaya götürüyor. Elbette, bu dünyaya adım atabilmek pek de kolay olmuyor. Yunus Emre'nin ifadelerinde "***ilm-i ledün***" veya "***ledünnî***" olarak geçen tasavvuf, dışardan bakanlara kapalı bir kutu olarak görünen; esrârını ancak yaşayanlara ifşâ eden; ***'Kâl ehli'*** ile değil, ***'Hâl ehli'*** *ile* ulaşılabilen bir derûni ilmidir. Bu derûniliğe herkes ulaşamadığı gibi, bunu başarabilenlerin vukûfiyet derecesi de farklı farklı olmaktadır. Bu derecelenme, kişilerin tasavvufî yoldaki durumlarıyla da doğru orantılıdır. Bu denli giriftlik, derinlik ve çeşitlilik arz eden tasavvufî mahiyet, Yunus'un şiirlerine de aynı özellikleri hâiz olarak aksetmektedir. Bu özellikler şiirde kelimelere yüklenen farklı anlamlarla sağlanmaktadır. Yunus Emre'nin bir takım **sembol**, **teşbih** veya **mecazlara**[401] başvurması, ifade zenginliğini ve tasavvufî derinliği teşekkül ettirme endişesinden mütevelliddir.

Nadir insanlardan biri olan Yunus Emre, mânâ âlemini şiirlerine öyle bir tarzda

---

400 Bak: Güzel, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdal*, Ankara 2018, 3. Baskı, s.274-281.

401 Mecaz hakkında **bak**: Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK yayını, Ank. 1983, s. 405; İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kül. Bak. Yay. Ank. 1989, s. 108.; **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay., C:6, İst., 1986, s. 168; Kaya Bilgegil, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**, Enderun Kitabevi, İst, 1989, s. 130.

yerleştirmiştir ki, onu ancak "**erenler meclisinde**"[402] bulanlar anlar. İşte Yunus Emre, Azmî ve Kaygusuz Abdal gibi mistik tecrübesini, mecaz san'atı vasıtasıyla esrarlı bir söyleyişle beyân eden mutasavvıf şairlerimizdendir.

"*Tasavvuf bir mecazlar hazinesidir. Çok defa, kelimelerin bilinen mânâları ağır tasavvufî konuları anlatmaya yetmez. Bunun için mutasavvıf şâirler daima mecaza başvurmuşlardır.*"[403] Tasavvufî tecrübeyi ifade etmenin en etkili yollarından biri mecazlı söyleniştir. Mecazlı ifadenin en yoğun biçiminde kendini gösterdiği tür ise şathiyelerdir.

Şathiye, tasavvufî mecazlarla yoğrulmuş edebî bir türdür. "Şathiyyat, ilâhî kitap ve sözlerde (*Kur'an ve hadis gibi*) **geçen veya sûfi dilinde işlenen belli makamların sırlarını izah eden rumuzlarla örtülü kalbî ve hissi sözlerdir, şeklinde tarif edilebilir**". Bu edebî türdeki mânâ bütünlüğü bir mecaz örgüsü hâlinde sunulmaktadır. "*Mecazlardan mürekkep bu muâmmâyı çözebilmek için tasavvuf rumuzuna lâyıkıyla âşinâ*" olmak gerekmektedir. Edebiyatımızda bu türün en olgun örneklerinin **Yunus Emre**, **Kaygusuz Abdal** ve **Azmî** tarafından verildiğini görüyoruz. Biz burada, şathiyelerinden hareket ederek Yunus Emre'nin mecaz san'atını, şiirlerinde nasıl kullandığını görmeye gayret edeceğiz. Onun san'atında teşbih ve istiarelerin, hususiyle de mecazların önemli bir yeri vardır.

Bilindiği gibi Yunus Emre'nin, "Çıkdum erik dalına..." ile başlayan şathiyesi bir mecazlar külliyesidir. Bu şathiyedeki mecazları çözebilmek için ise, yüklü bir '*Dinî-Tasavvufî kültür birikimi ve mecazlar bilgisine*' sahip olmak gerekir. Değilse bu şathiyenin çözümü zordur. Gördüğümüz kadarıyla bu şathiye'de **Yunus**;

"*Gerçi görünüşte alay ve istihzaya ve çocuk eğlencelerine benzer, ama bâtınen Allah,* ***gelinleri*** *olan ilâhî sırlar ve hakîkatlar manası olan* ***bâkirelerin*** *yüzlerini nâ-mahremlerden örtmek için çekilmiş* ***duvak ve nikab*** *gibidir, tâ ki, nâ-mahrem gözü görmeye ve eli ermeye*", demekle bu beyitte ifade etmek istediği mananın;

"*Her bir âşık, bu yolda pek çok nişânlar vermiş, fakat bu nişanların en mükemmelini ve en güzelini Yunus'tan başkası verememiş, hatta Onun emsâli, çağdaşları ve sonrakilerde bile görülmeyen, ancak Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'da varlığını bulan bu tür şathiyat*".[404] şeklindeki eşsiz ifade **Yunus Emre ve Kaygusuz** için söylenmiştir

Yunus bu Şathiyesinde yüklediği anlamların bazı müellif ve mutasavvflar tarafından nasıl şerhedildiğini görmeye çalışacağız. Tespitlerimize göre bu şathiye'yi; Şeyhzâde Muhyiddin Mehmed *Efendi, Niyazî-i Mısrî, Bursalı İsmail Hakkı ve Ali Nakşîbendî*..vb'leri şerh etmeye çalışmışlardır. *Prof. Dr. Dr. İsmail Yakıt*'da bu dört müellife ait yorumlar birleştirerek aktarmıştır.[405].

Bu dört şerhi bir bütün hâlinde ele aldığımızda müelliflerin hem kelimelere yükledikleri anlamlar hem de tasavvufî yorumlar bakımından farklı söylemlerde

---

402 **Yunus bir söz söylemiş hiçbir söze benzemez / Erenler meclisinde bürür ma'ni yüzini.**

403 Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal,* Kültür Bakanlığı, Ank., 1981, s. 201.

404 Ahmet Kabaklı, Yunus Emre, Toker Yay., 144.

405 İsmâil Yakıt, Yunus Emre'de Sembolizm ve Üniversel Değerler, *Yunus Emre Sempozyumu*, 2-5 Mayıs 1988, Milli Ktp., Ankara 1990, s. 145-167.

bulunduklarını görüyoruz. Bu cümleden olarak Şathiyenin bu dört farklı yorumunun tamamını burada ele almamız mümükün değildir. Biz burada Yunus Emre'nin mecaz san'atından ne şekilde istifade ettiğini, mecaz sistemine örnek teşkil edeceği kanaatiyle bâzı müellif ve mutasavvıfların şerhlerini bir araya getirmeye çalışacağız:

Çıkdum erik dalına anda yidüm üzümi[406] *Bôstân ıssı kakıyup dir ne yirsin kozumı* *Kerpiç koydum kazgana poyrazıla kaynatdum* *Nedür diyü sorana bandum virdüm özini* İplik virdüm çulhaya sarup yumak itmemiş *Becid becid ısmarlar gelsün alsun bezini* *Bir serçenün kanadın kırk kanluya yükletdüm* Çifti dahı çekmedi kaldı şöyle yazılı *Bir sinek bir kartalı kaldurup urdı yire* *Yalan degül gerçekdür ben de gördüm tozını* *Balık kavaga çıkmış zift turşısın yimege* *Leylek koduk togurmuş bakla şunun sözini* *Bir küt ile güreşdüm elsüz ayagum aldı* *Güreşüp basamadum göyündürdi özümi*	*Kaf tagından bir taşı şöyle atdılar bana* Öglelik yola düşdi bozayazdı yüzümi *Gözsüze fısıldadum sagır sözüm işitmiş* *Dilsüz çagırup söyler dilümdeki sözümi* *Bir öküz bogazladum kakıldum sere kodum* Öküz ıssı geldi eydür bogazladum kazumı *Ugnılık yaptım ana bühtân eyledi bana* *Bir çerçi geldi eydür kanı aldum gözgümi* *Tospagaya ugradum gözsüz sepek yoldaşı* *Sordum sefer kancaru Kayseri'ye 'azimi* ***Yunus** bir söz söyledün hiç bir söze benzemez* *Münâfıklar elinden örter ma'nî yüzini*"

Yukarıda kısaca ifade ettiğimiz gibi, Şathiye'nin beyitlere gore, önce **zahirî**, sonra da **tasavvufî** anlamı üzerinde durmaya çalışalım. Bilindiği gibi **mecaz,** kelimelerin gerçek anlamlarının dışındaki mânâlara delâlet etmektedir. Dikkat edilecek olursa, beyitte geçen kelimelerin sözlük manaları, asıl kasdedilmek istenen anlama ışık tutacak nitelikte ipuçları ihtiva etmektedir.

Şimdi aşağıda, her beyit için; Şeyhzâde Muhyiddin Mehmed Efendi, Niyazî-i Mısrî, Bursalı İsmail Hakkı ve Ali Nakşîbendî'nin görüşlerini vermeye çalışalım.

1. *Çıkdum erik*[407] *dalına anda yidüm üzümi*[408]
Bostan ıssı[409] *kakıyup dir ne yirsin kozumı*[410]

Şeyhzâde Muhyiddin Mehmed Efendi 'ye göre; *akl-ı azizini* başında cem eyleyip

---

406 Kelime farklılıklarına bağlı bazı değişik varyantlara sahip olan bu şathiye içinbak: Prof.Dr. Faruk Kadri Timurtaş, ***Yunus Emre Divanı'ndan Seçmeler***, Kültür Bak. Yayınları: 380, Ank., 1989, s. 126-127

407 **Erik**: Şecere-i ruh, şeriât, zahirî ameller, amel-i riyâ anlamları verilen bu kelimeden murad, zahirî amellerdir.

408 Üzüm: Şarab-ı vahdet, tarikat, bâtınî ameller, riya ameli) olarak tefsir edilen üzüm kelümesi beyitte "erik" kelümesiyle bir tezat teşkil edecek tarzda kullanılmıştır. Asıl kasdedilmek istenen bâtınî amellerden mürekkep tarikat yoludur.

409 **Bostan ıssı**: Hazret-i İzzet. Mürşid-i Kâmil, irşâd ehli, ehlullah. Dikkat edilecek olursa bu ifade dört şarih tarafından da aynı anlamda yorumlanmıştır. Hepsi de bu ifadenin mürşid-i kâmile, dolayısıyla Hz. Allâh (C.C.)'a işaret ettiğinde hemfikirdirler. En yüce mürşid Allâhu Tealâ'dır.

410 Koz: İnsanın aziz başı, hakikat, insan-ı kâmil, hakikat ilmi.

ruh ağacının dallarına ve budaklarına çıkan; orada halkın vahdet şarabını bulup içen kişi, bunun sarhoşluğuyla o vakit Hak Tealâ'nın Cemâl-ı Kemal lutfunu görür. Azim Allâh, bütün azametiyle kalbinde tasarruf eyler. Ondan gayrısı görünmez olur. Böylelikle Hak Teala, Onu irfan makamına ulaştırır. Hırsız olan kişinin kalp aynası, bedenî varlığın sahibi (bostan ıssı) olan Hak Teala'nın ilâhî bilgilerinin sırlarını çalar. Başka bir ifadeyle bu sırlara vâkıf olur. Şeyhzâde'nin bu yorumunda dikkatimizi çeken nokta, **erik ağacına** yüklediği anlamdır. Çünkü diğer şârihlerde **erik,** çekirdeğinin yenmemesi sadece dışının yenmesi hesabiyle **tarikata**, dolayısıyla **zahîrî amellere** işâret olarak yorumlanırken; onun yorumunda "**ruh ağacı**" şeklinde tefsir edilmektedir.

Niyazî Mısrî'ye göre **erik**, **amelin zahirine**, üzüm ise **bâtınına işarettir**. Çünkü üzüm yenir ve ondan türlü nimetler meydana gelir. Bununla beraber içinde bir miktar riya (çekirdekleri)da vardır. Bir kimse **ceviz** isterse, onu ceviz ağacında, üzüm isterse bağda aramalıdır. Üzümü, erik ağacında arayan kişi ahmaktır ve boş yere zahmet çeker. Emeği boşa gider. Beyitin üzerindeki kalın perdelerden ilkini bu şekilde aralayan **Niyazî Mısrî**, daha sonra yorumunu derinleştirir ve açıklamasına tasavvufî bir mâhiyet kazandırır. Bir kimse zâhir ilminin salâhını ve fesâdını bilmek isterse onu şeriatte aramalı ve fıkıh kitaplarına müracaat etmelidir. Eğer bâtın ilminin ve hakikatın iyi ve kötü bütün yönlerini bilmek isterse, onu mürşid telkini ile **gönül kitabında** ve **ilm-i ta'birde** aramalıdır. Bir kişi zâhir ilmi isterken, yani şeriatla uğraşırken, ilm-i bâtın ve hakikat ilmini elde ederim diye düşünürse; şuûrsuzca pek çok zahmetler çekerse; meselâ kendiliğinden bir takım ibadetler yapmaya çalışırsa (oruçlar tutup, halvete veya uzlete çekilmeye kalkarsa) o kişinin yaptığı iş, erik ağacından üzüm talep etmeye benzer.

"**Bostan ıssı**" dan murat, **mürşid-i kâmildir**. Gönül ilminin mürşidi olan bostan ıssı kendince sülûk edenleri görünce, onları hangi meyvenin, hangi ağaçtan yetiştiğini bilmeden, şuûrsuzca hareket etmekle suçlar ve onları azarlar. Olmaz yere zorluk ve meşekkat çekmelerine kızar. Öncelikle hangi meyvenin hangi ağaçta yetiştiğini öğrenmeleri gerektiğini; yani hakikate ulaşmanın yolunu bilmelerini; bu yolu öğrenmeye tâlib olmalarını söyler. Hakikat ilmi mürşid-i kâmilin ilmi ve mülküdür. Ondan izinsiz bahçeye (hakikat ilmine) girmeye çalışanlara niçin hırsızlık yaparsın diye kızar. Bu beyit, mürşitsiz tarikata ve hakikata vâsıl olmaya çalışanların hâlini anlatır. Meselâ, âmâ olan nasıl bütün renkleri siyah zannederse, mürşidsiz sülûk edenlerde, hakikate ulaşmak için bütün yolların bir olduğunu sanır. Bütün meyvelerin bir ağaçta yetiştiğinin zannedilmesi gibi...

Yunus Emre bu hâli kendine benzetir ve kendisinin bir zamanlar mürşidsiz çalışıp bir şey elde edemediğini; mürşîde varıp **kemâl-i mertebeye** teslim olduktan sonra emeline nâil olabildiğini ifade etmeye çalışır.

İsmail Hakkı Bursevî'nin yorumu, **Niyazî Mısrî**'nin yorumuyla hemen hemen aynıdır. O'na göre de **erik**, **zahirî amellere**, üzüm bâtınî amellere işarettir. Yalnız,

Niyazî Mısrî erik ağacında üzüm aramayı mürşidsiz sülûk etmeye benzetip yanlışlığını vurgularken; İsmail Hakkı Bursevî erik ağacında üzüm aramayı hakikate ulaşma yolunun ilk basamağı olarak kabul eder. üzüm lezzetini tatmak isteyen kimse önce erik ağacına çıkar ve oradan üzüm tahsiline yol bulur. Erik, siyah kabul edilir ve siyah renk celâl rengidir. Üzüm ise, bu rengin hilafıdır ve celâl cemâlin tontorası, yani köprüsüdür. Bostan sahibi, irşad ehli olanlardır. Cevizin 4 mertebesi vardır: Yeşil kabuk (şeriat), ağaç kabuk (tarikat), zar (marifet) ve içi (hakikat). İkisi ceset, ikisi ruh hükmündedir. Ana karnındaki cenin olgunluğuna ermeden ruh üfürülmediği gibi, sâlikin cesedi şeriât ve tarikatle kemâl bulmadıkça marifet ve hakikat feyzinin sırrına eremez. Çünkü **her nesne kalıbı üzerine şekillenir ve her netice sebepleri üzerine tertib kılınır**. Görüldüğü gibi, İsmail Hakkı, hakikate ulaşma yolunu mertebelere ayırmıştır.

Ali Nakşîbendî, kelimelerin delâlet ettiği anlamları verip, **cevizin şeriat**, **tarikat, marifet** ve **hakikat** amelini ihtiva ettiğini söylemekle kifayet etmiştir. Ali Nakşîbendî'nin söyledikleri İsmail Hakkı Bursevî'nin söylediklerinin ana hatlarıyla özetlenmesinden ibarettir.

2. ***Kerpiç koydum kazana poyrazıla kaynatdum***
Nedür diyü sorana bandum virdüm özini[411]

Niyazî Mısrî, beyitin, kendiliğinden riyâzet edenlerin, bu riyazetlerin sonucundaki hâllerini anlattığını ifade eder.

İsmail Hakkı Bursevî: Kalp kazanına pişmemiş amel koyan ve onu kuru poyraz hükmünde olan mecazî nefes ile üfürüp pişirmeye çalışan kimse istediği neticeye ulaşamaz.

Ali Nakşîbendî'ye göre, "**kerpiç koyup kazana poyrazda kaynatmak**" kendi kendine amel etmekten ibarettir.

3. ***İplik***[412] ***virdüm çulhaya***[413] ***sarup yumak itmemiş***[414]
Becid becid[415] ***ısmarlar gelsün alsun bezini***

Şehyzâde; bu beyit "İplik verdim çulhaya sarmış yumak eylemiş" **şeklinde olduğundan, bu beyte Mürid uzun ömür peşinde, bozuk fikirlerin girdabında boğulduğu için ömür ipi tel tel toplanmış, yumak yapılmış ve bezi dokunmuştur" mânâsını vermiştir.**

Niyazî Mısrî, bu beyitin mürşidin ahvalini beyân ettiğini söyler. Tâlib, mürşidin

---

411 **Kerpiç**: İnsanın mertebe-i tıniyyesinden (çamur mertebesinden) hâsıl olan âmel-i ruhdur. **Kazan**: Kalb'dir. Poyraz: Nefh-i tınî (çamura üfürme), nefes-i mecazî dir.

412 İplik: Emel ve ömrün uzunluğu ile eksik ve bozuk fikirler, tefrika-yı ûlâ (talibin kemâle ermemiş ilk hâli), müridin iplik gibi perişan ilk hâli, fark-ı avvel.

413 Çulha: Hileci, hâin ve sebâtsız olan bu âlem, nakış şeyh, dervişin hâlini anlamayan ehliyetsiz mürşid, irşâde kâdir olmayan taklitçi şeyh, mürşid-i nâkıs.

414 **Bez olmak**: Fark-ı ba'del cem (Cem hâlinden sonraki fark, kemâl).

415 **B**ecid becid: Çabuk çabuk.

Hakk'a vasıl olduğundan emin olmalıdır. Bunu bildikten sonra mürşide kendini teslim etmesi gerekir. Hem mürşide gönül vermemelidir. Bağlanmak için bir üstâd-ı kâmil, âkil veya mürşid-i kâmil bulmaya gayret etmelidir.

Şeyhzâde şerhinin sonunda, beyite farklı bir bakış açısıyla daha yaklaşmıştır: Tâlibin ahvâli mürşide ma'lum olmuştur. Fakat mürşid onu denemek istemiştir. Ona hilâfet teklif ederek, kemâle erip ermediğinin farkında mı değil mi diye onu sınar. Kendisine halife ol dediğine aldanıp, çabuk çabuk ısmarlar mı diye tecrübe eder.

İsmail Hakkı Bursevî, beyitin tâlib-i sâdık ile şeyh-i nâkıs hâlini ifadelendirdiğini söyler. İplik, müridin sülûkunun ilk haline benzer. O zamanlarda mürid, tıpkı iplik gibi perişan bir hâldedir. Maksadı kemâle ermektir. Oysa mürşid ona hemen haber gönderip, "İşi bitti, gelsin alsın bezini; bütün halleri kemâl bulmuştur" der. Halbuki sâlik henüz cem-i evvel olan '**yumak olma**' mertebesindedir.

Ali Nakşîbendî, beytin mânâsın nâkıs mürşide işaret ettiğine dikkat çeker. Mürid sülûku tamam olmadan, kendi nakıs olduğundan müridine hilâfet teklif eder. Amaç şöhret kazanmaktır.

4. ***Bir serçenün***[416] ***kanadın kırk kanluya yükletdüm***
Çift dahi çekmedi kaldı şöyle yazını

Niyazî Mısrî bu beyitle ilgili tarikat ilminin şeref ve lüzûmunu, sülûk ehlinin sülûka rağbet eylemesi tarzında bir beyanda bulunur. Batın ilme ihtimamın daha fazla olması gerektiğini söyler. Çünkü, ilmin zâhiri kolay, bâtını güçtür

İsmail Hakkı Bursevî de beyitin, sâlikin ihlâs ve riyâsını temsil ettiğini bildirir. Yani sâlikin ihlas ile olan bir zerre amelinin vücud arabasını, nefs ve tabiat çifti dahi çekemez.

5. ***Bir sinek bir kartalı salladı urdı yire***
Yalan degül gerçekdür ben de gördüm tozını[417]

Niyazî Mısrî'ye göre bu beyit, riyâset ve makam sahiplerinin, ilimde kâmil geçinen; gözde hor, hâkir, fakir ve miskin gezen âriflerin kemâllerini bildirir. Bunların dış görünüşteki fakirlik ve miskinliklerindeki düşkünlüklerini görüp alay yoluyla onlara bazı sorular soran ulemâ-yı zahiri, sinek misâli olan fakir derviş-i hakir kaldırıp yere vurur. Yani gözde hor olan derviş, azamet ve şevket sahibi olan ve ilm-i zahirde fâzıl ve kâmil olan efendiye gâlip gelir.

Ali Nakşibendî'ye göre sinek'ten murat fakir ve zayıf, ama ârif ve kâmil derviştir. Kartal ise ikiyüzlü olan ulema-i zahirdir. Zahiri ulemalardan biri bir meselede istihza yollu, ârife soru sorar. O da bir hakikat kelamı ile onu yerden yere vurur.

---

416 **Serçe**: Azlıktan kinayedir. Ehl-i irfânın en ednâsı. **Kırk katır**: Kesmetten kinâyedir, zahir ilmi. Çift: Zor ve kuvvete işarettir.

417 Sinek: Zayıf fikirli ve ezâ verene işarettir. Fakir derviş-i haki. Fakir ve zayıf ama ârif ve kâmil derviş. Kartal: Ulema-yı zâhir. Kıylu kâl ehli.

6. ***Bir küt ile güreşdüm elsüz ayagum aldı***
Güreşüp basamadum köyündürdü özümi[418]

Şeyhzâde: Dünyada, dünya ile güreşenleri çok gördük, ama hiç bir kimse bu dünyanın hile ve düzeninden kurtulamadı. Elsiz ve ayaksız olan tabiî ölüm geldi ve onları yakaladı. Mevt-i tabir'nin elleri yok ama o başlar keser, ayaklar alır.

Şeyhzâde beyiti ikinci bir bakış açısıyla bir defa da tefsir etmiştir: **Küt**, **nefs-i emmâredir**. Güreşen Yunus Emre'nin bâtınî kuvvetleridir.

Niyazî Mısrî beyite biraz daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşıyor: "**Bir küt ile güreşdüm**" sözünden murat olunan nefs-i emmâredir. **Elsüz'den murat, şeytandır**. Mürid, Allâh'ın isteğine uygun amel işlediğinde, nefs ve şeytana muhalefet etmek, nefsine galip gelmek istediğinde, şehvet ve gazap şeytana ve nefsine yardım edip, ona galip gelirler. İbadete yöneldikçe şeytan onu engeller. Nefs şeytana yardım eder ve üzerine tembellik bırakıp, ibadetleri terk etmeyi sevdirir. İnsan bazen onlara galip, bazen de mağlup olur. Tamamiyle ellerinden kurtulamaz.

Bursevî, tabiat-ı insaniyye olarak yorumladığı "**küt**" ve onunla güreşen "**elsüz ayaksız**"ın hakikat-ı insaniyye olduğu bildirilir.

Ali Nakşibendî'ye göre, küt'den murat, nefistir ki, hep şehvet ve dünya arzusundadır. Elsiz'den murat, şeytandır ki, ateşten yaratılmıştır. Nefs ile mücadele ederken şeytan yardım edip onu ibadet ve taatten meneder.

7. ***Kaf tağından bir taşı şöyle attılar bana***
Öğlelik yola düşdi bozayazdı yüzümi[419]

Niyazî Mısrî, '**Kaf Dağı**' ifadesine şer'in şerif anlamını yüklemektedir. Yüce şeyhlerin sözleri ekseriya anlaşılmaları muğlak olan sözler olduğu için zâhir ulemâsı bunları şeriate muhalif zannederler. Onlara ta'n (ayıplama) taşı atarlar. Ama bu taşlar meşayihe dokunmaz. Çünkü onlar sözlerinin şer'i şerife uyduğunu ispat ederler.

Bursevî'ye göre Kaf'dan murat, zâhir-i şer'i'dir. Zira Kaf arzı ihata etmiştir. Zâhir uleması ona âşık olduğu yönden taş atarlar ve yukarıdan aşağıya muamele ederler. Fakat onların aşağıları yukarı oldu. Çünkü attıkları taş yol yarısına düştü. Ona zararı dokunmadı. Eğer dokunsaydı, hakikat-ı câmi'an bozardı ve Hakk'a teveccühünü döndürür, onu ve ona âşıkta tâbi olan müridlerini sülûk izninden çıkartırdı. Aşıka terakki belâ iledir. "Bozayazdı yüzümi", yani tahakküme mahmul ola. Öylelik yol ise dünyadır ki, ahiret ile iki yarım gibidir. Öğlenin günün yarısı olduğu gibi.

Nakşibendî, Kaf Dağı ile şeriatı Muhammediye'nin kastedildiğini bildirir. Taştan murat ise zahir ulemasının talan etmesidir.

---

418 **Küt**: Alem-i dünya, nefs-i emmâre, tabiat-ı insaniyle, nefis. **Elsüz ayaksız olan**: Mevt-i tabiî, şeytan, tabiat-ı insanniyye'nin sıfatı, şeytan.

419 **Kaf Dağı**: Şer'i şeriftir (N.M), zahir-i şer, şeriat-ı Muhammediye. Öylelik yol: Orta yol, dünya. **Boz**ayazdı yüzüm: Korktum, tahakküme mahmul (yüklem) olma, korktum.

8. *Balık kavağa çıkmış zift turşusu yimege*
Leylek koduk doğurmış baka şunun sözini[420]

Niyazî Mısrî'ye göre balık, ilham yoluyla gönüle varıt olan marifetullahtır ki, tevhid denizinde olur. O deniz ise arifin gönül semasında olur. Kavak, meyvesiz, boylu, güzel bir ağaçtır. Bu özellikleriyle marifet davasında bulunan zâhitlere işaret eder. Leylek, ehl-i ızamdır. Çünkü ahvalini kimse bilmez. Leyleğin koduk doğurması, hallerini gizlemelerine delâlettir.

Bursevî'nin tefsiri de Niyazî Mısrî'ninkiyle aynı minval üzerindedir. Balık, tâlib-i ilm-i ilâhî olan sâliktir. Zira balığın hayatı suya bağlı olduğu gibi, sâlikin de hayatı maneviyyesi ilm-i ilâhiyyeye mevkûftur. Kavak ağacı ise, faydasız bir iş veya faydasız bir şahısa işarettir. Hiç bir sâlik onların sohbetinden faydalanamaz ve belki de zor durumda kalırlar.

Nakşibendî, balık, ilham yoluyla gönüle gelen marifetullahdır ki, derya-yı tevhidde olur. O derya ise ancak ârifin gönlünde bulunur, der. Kavak, meyvesiz ağaçtır. Bazı kabiliyetsiz kimseler ehlullahın inci gibi sözlerini çalarak, itibar kazanmak için, kendilerini halka kemâl gösterirler. Fakat zift turşusu gibi olan sözlerinden ne kendileri ne de başkaları istifade edebilir.

9. *Gözsüze fısıldadum sagır sözüm işitmiş*
Dilsüz çagırup söyler dilümdeki sözümi[421]

Şeyhzâde, dilsizi ise dünya kelamından hiç bahsetmeyen ve söylenenlere de yoldaş olmayan; sağırı, kâmil, ârif, âbid, zâhid, müttaki ve mutasarrıf-ı Hakk olan olarak yorumluyor.

Bursevî, gözsüzden muradın insanların ayıplarını gören ve Hakk'ın ayetlerini müşahadede kör olan kimseler olduğunu belirtir. "Fısıldamak" kelümesini nasihat yoluyla gizli işarette bulunmak ve tenha yerde söylemek şeklinde yorumlar. Dilsiz, kabahatleri ve ayıpları söyleyenlerdir.

10. *Bir öküz bogazladum kakıldum sere kodum*
Öküz ıssı geldi eydür bogazladun kazumı[422]

Bursevî öküz ile sıfat-ı behimiyye'ye, yani yeme, içme, uyku ve cima gibi hayvanî ihtiyaçların kasdedildiğini bildirir. Kaz, sıfat-ı hırsa işarettir. İnsan hayvanla, ruh-i hayvanîde ve ruh-i hayvanînin hükmü olan sıfat-ı hayvanîde müşterek olduğu gibi, öküzle sıfat-ı mezkûrede ve kazla da sıfat-ı hırsda müşterektir.

Çok cima ederek ehl-i şehvetin müdahalesinden kurtulamayan kişi ne olduğunu

---

420 **Balık**: İlham tarikıyla gönüle vârit olan marifetullah, tâlib-i ilm-i ilâhî olan sâlik, ilham yoluyla gönüle gelen marifetullah. **Zift Turşusu**: Lezzetsiz marifet. Leylek: Ehl-i izam, Ehlullah.

421 Gözsüz: Gözleri Allâh'dan gayriye bakmayan ve ondan başkasını görmeyen. İnsanların ayıplarını gören ve Hakk'ın ayetlerini müşâhadede kör olanlardır.

422 Öküz: Sıfat-ı behimiyye (hayvanî sıfat). Kaz: Sıfat-ı hırs.

bilemez bir hâle gelir. Hayvanî tabiat sahibi gelir ve sen benim hırs sıfatımı boğazladın diye onunla münakaşa eder.

11.*Ugrulık yapdım ana bühtân eyledib ana*
Bir çerçi geldi eydür kanı aldum gözgümi.[423]

Şeyhzâde beyite şu şekilde mânâ veriyor. "Uğurluk yaptı bana" ifadesiyle Bârî Teâla (Allâh), "**Ey Yunus benim gayb hazinemde olan kutsî kuvvetimin sırlarına erişerek, kalbine akseden hakikatleri çaldın**" demektedir. Şeyhzâde beyite iki farklı bakış açısından yaklaşmıştır. İlkinde âşık Hz. Allâh, ma'şuk Hz. Resul'dür. İkincisinde ise âşık Yunus, ma'şuk Hz. Allâh'tır.

12.*Tosbagaya sataşdum gözsüz sepek yoldaşı*
Sordum sefer kancaru Kayseri'ye azimi[424]

Şeyh-zâde 'tosbağa'yı kabir kazıcısı olarak yorumluyor. Yunus Emre ona, **ahvâl-i kubûr** hakkında soru soruyor. O ise Kaysarı'ya gittiklerini söyler. Yani hangi tarafa gittiklerini bilmediğini söyler. Kayseri taraf demektir.

Bursevî "kaplumbağa" ile derviş-i nemed-pûşdur ki zâhirde hırkası yüzünden, onu gören gerçekten bir hikmet sahibi ve sâlih yol zanneder. Fakat kör köpeğe (İ.H. Bursevî'de '**gözsüz sepek**' yerine '**gözsüz köpek**' ifadesi yer almaktadır.) misâl olan nefs-i emmâreye yoldaş olmuştur. Nefsine yoldaş olan ise, Rahman'ı bulmaz ve körü kendine komutan seçer; varacağı yere ulaşamaz. Yolda kalır. Menzil ise uzaktır, Kayseri'dedir.

13.*Yunus bir söz söyledün hiçbir söze benzemez*
Münâfıklar elinden örter ma'ni yüzini

Şeyhzâde, Yunus'un buraya kadar söylediklerinin bir nev'î değerlendirmesi sayılabilecek nitelikte olan bu beyitini şu şekilde yorumluyor. Yunus, cezbe halinden kurtulup bu nefs âlemine geldiğinde, söylediği sözlerin bu âlemde söylenen sözlere benzemediğini görür. Ne kadar muğlak söz söylerse, bu âlem halkı hiçbir sözünü anlamaz. Söylediği sözleri şeriatın söylediği sözlerle tatbik eder. Söylediği her bir sözü bu gazelin içine gizler. Başkalarına açıklamaz.

Niyazî Mısrî Yunus'un bu sözünün daha önceki hiçbir şeyhden çıkmadığını; dış görünüşte eğlenceli ve olaylı çocuk oyuncaklarına benzediğini ama bâtınen ilâhî sırları mahremden gizlemek için çekilmiş duvak ve örtü gibi olduğunu söylüyor.

Bursevî, Yunus Emre'nin bu sözünün başkalarının hiç bir sözüne benzemediğini

---

423 **Gözgü**: Ayine-i kalb, Ayna. Çerçi: Sırr-ı Hakk.

424 **Tosbaga**: Gurgan (kabir kazıcısı), nefs-i emmâre, derviş -i memed-püş. Gözsüz sepek: Nefs-i emmârenin bitmez tükenmez hevâları.
Kayseri: Mahall-i dalâlet.

söyler. Câhil ârifin karşıtıdır. Bu gibi durumlarda müdde'i, âbid veya zâhid murat olunur. Yunus sözlerini nâdân (câhil) olanların ayıplamalarından, mâna ve hakikat yüzünü serseri sözlerle ve temsil örtüsüyle örter.

Nakşibendî, Yunus'un bu sözlerinin daha önceki hiçbir şeyh tarafından söylenmediğini ifade eder. Dış görünüşte eğlenceli çocuk oyuncaklarına benzediğini, oysa bâtınen ilâhî sırların inkâr sahiplerinden gizlenmesinden ibaret olduğunu belirtir. Geti için çekilmiş örtü gibidir.

Görüldüğü gibi Yunus, son beytinde, dışarıdan bakanlara garip gelen bu sözleri söylemesindeki asıl maksadı açıklıyor. Sözlerindeki hakikati mahremden gizlemek için, kelümeleri mecazî anlamlarıyla kullanmıştır.

⁂

Sonuç olarak ifade etmek isterim ki, Yunus'un yukarıdaki Şathiyesi, kanaatimce **'Kesret'ten Vahdet'**e' bir geçiştir. Çünkü üzüm, çekirdekleri itibariyle kesreti, **erik** ise çekirdeği itibariyle **'Vahdeti'** ifade eder. **Bostan ıssı**, bu alemin sahibini, **Ceviz** de **'Merâtib-i erbaa:** Şeriat-Tarikat-Marifet ve Hakikat'i' temsil eder. Çünkü Ceviz, iç-içe, sanki bir beyin fırtnası gibi, kendi öz iradesi, teslimiyet ve sevgiyle Rabbına bağlanmaktadır ki, artık vuslat yonuna doğru yol almaktadır. Bu cümleden olarak kişi, Rabbına karşı yapacağı ubudiyyetle **'Vuslat'**a ulaşabilir. Şathiye'yi bu noktadan da değerlendirebiliriz.

Yunus'un; *'**Adım adım** ilerü beş alemden içerü, **On sekiz** bin hicâbı geçdüm bir tag içinde'* adlı Şathiye'si de **Bursalı İsmail Hakkı** tarafından şerhedilmiştir[425]. Bu Şathiye de Yunus'un mecazlı söyleyişine örnek teşkil etmesi açısından mühim özellikler görülmektedir. Şimdi bu Şathiye'yi de beyitler halinde **'Hal diliyle'** karınca kararınca vermeye çalışalım:

1. ***Adım adım ilerü beş âlemden içerü***
   On sekiz bin hicâbı geçdüm bir tağ içinde[426]

"**Adım adım**" yavaş hareket etmeye işarettir. Kemâl-i insânî yavaş yavaş olur ki ancak kırk yılda meydana gelir. "**Beş âlem**" den murat, hazarât-ı hamsdir. Birincisi gayb-ı mutlaktır. Onun âlemine, âlem-i a'yân (gözler âlemi) derler ki hazret-i ilmiyyede sabitedir.

İkincisi ilâhî kudret ve meleklerin âlemidir ki onlar akıllar âlemi ve mücerred ruhlardır.

Üçüncüsü âlem-i misaldir ki melekler âlemidir.

Dördüncüsü mutlak şehâdet âlemidir ki, âlem-i milk (ülke)dir. Bu âlem gayb-ı mutlak-ı evvel karşılığındadır.

Beşincisi bu dört âlemi içine alan insan âlemidir. Âlem-i milk, alem-i misâle; misal ceberüta (Allâh'a varmanın üçüncü basamağı; ilahî kudret), ceberût a'yâna

---

425 Amil Çelebioğlu, **Erzurumlu İbrahim Hakkı**, Ank., 1988, s. 144-146.

426 **Adım adım**: Yavaş hareket etme. Adım adım: Yavaş hareket etme. **Beş âlem**: Hazarât-ı hams (beş memleket). **Tağ**: Vücûd-ı insânî.

(gözler); a'yân esma'ya (kulaklar) ve hazret-i vâhidiyyeye ve esma ise hazret-i ehadiyye'ye (Allâh'ın birliği) ve müsemmâ'ya mazhardır. Bu beş âlem geçilmedikçe sâlik, hakikatü'l-hakâyık menziline ulaşamaz. Bu beş âlem, onsekiz bin hicâbın özetidir. Onsekiz bin ise yetmiş bin perdenin kısaltmasıdır. Yetmişten murat, nefs, kalem, levh, hebâ, cisim, arş; cinân-ı seb (yedi cennet), nîrân-ı seb (yedi cehennem), eflâk-i seb (yedi felek), erkân-ı seb'a (yedi esas)dır ki, toplamı otuzbeştir. Dış ve iç itibariyle yetmiştir ve binbir ismin haricî tecellisi bakımından yetmiş bindir. Bunların tamamı gaflettir. Gaflet yükselse basiret açılsa maksûd utanmaksızın nazar cilvecisi olur. "**Tağ**" dan murat, insanî vücuttur. Çünkü tağlar dünyanın direkleri olduğu gibi vücûd-ı insânî ise âlemlerin toplamının temeli ve cümle kararların sebebidir. Onun için temkin ve sebât doludur.

2. ***Yetmiş bin hicâb geçdüm gizlü perdeler açdum***
Ol dost ile bulışdum gördüm bir tağ içinde[427]

"Gizli perdeler"den murat melekler âlemidir ki mâverâsı âlem-i vücûddur. Vücud dağında varlıklar âlemini ve âlem-i vücûbı seyredip Hakk ile vuslat bulmasıdır ki, makam-ı mükemmeldir. Her sâlih, seyr-i ekvânı geçemeyip etvâr-ı mutavassıtada kalır ve mutlak kemâlden mahrûm olur.

3. ***Gözler gibi görmedüm söz gibi söyleşmedüm***
Mûsî'leyin münâcât itdüm bir tağ içinde

Hakikî dost ile mülâkatı, zâhir gözler ile görmek ve hissî lisan sözleri ile söyleşmek kâbilinden değildir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şu ifade vardır: "**Onu gözler idrak ve ihata edemez**"[428] Çünkü o âlemde beşerî terkib arşın üzerinde kalır. Sırr-ı mücerred ve seyr-i basit ile seyreder. Musa Aleyi's-selâm gibi Hakk ile sırr ile söyleşir ki, ona münâcât derler. Bu makam bilinenlerin ve bilinmeyenlerin ortasındadır. Fenâ-yı küllide zikr olunan muamelet yoktur. Bundan rü'yeti (görme) inkâr etmek gerekmez. Zira her âleme bir türlü rü'yet vardır. Nitekim Allâh yolundaki ârifler için gizli değildir.

4. ***Gökler gibi gürledüm yeller gibi inledüm***
Sular gibi çağladum akdum bir tağ içinde

Vücûd-ı mecâziden bütünüyle kurtuluşuna işarettir. "**Gökler gibi gürleme**"-si kahır ve yokluk tecellisinin kuvvetine; "**yeller gibi inleme**"si esip savrulduğuna; "**sular gibi çağlama**"sı nihâyette olan safâsına işarettir ki aslî fıtratına geri dönmedir. Zira cismaniyyeti bakımından **fıtratı** (yaradılışı) **gubâr** (toz) ve **turab** (toprak); **ruhhaniyyeti** bakımından âb (su)dır.

---

427 **Gizli perdeler**: Melekût (melekler âlemi)
428 En'am Sûresi, a. 6/103.

5. ***Bir döşek döşemişler nûr ile bezemişler***
Didüm bu kimün ola sordum bir tağ içinde

Bu beyitten maksat, vuslat yakınlığının döşemesidir ki, nur âleminde, mekân dışı meclisde uzun uzadıya anlatılır. Sorulan soruya cevap verilmemesinin sebebi utanma yüzündendir. Zira murat, kendi için anlatılan nuranî zemindir ki vücûd-ı nurânî için hazırlanmıştır. Nitekim hadiste şu ifade geçer: "**Beni nur kıl**." Bu bisâtun mukaddimesi döşek, döşeme dedikleridir.

6. ***Irılmadum yirümden ayrılmadum şeyhümden***
Işkdan bir kadeh aldum içdüm bir tağ içinde[429]

Sâlihin seyri ruhlar âleminde olmaktadır. Zirâ insilâh (sıyrılıp çıkma)da hareket-i hissiye olmaz. Belki durduğu yerde sefer vâki olur. Şeyh'den murat, delîl ve mürşittir. Sâlik, şeyhin hayatında şeyhin makamlarına nâil olsa dahi, ustalık yönünden şeyhten sonra gelir. "**Işktan içdüği kadeh**", makâmât-ı mezbûreye ulaşmadan öncedir. Zira, ilâhî aşk ve ruhânî cezbe maksûda vesiledir. Zühde göre bu bir netice ise de, ondan üstün olan makâmâta göre netice değildir. Çünkü cemâl ve celâl arasında ikilik meydana gelir. Bunun içindir ki, aşktan dahi geçip, mahbûbiyete vusûl lazımdır.

7. ***Hasta olmış iniler tevhid üni diniler***
Tevhîd kendüsi olmış gördüm bir tağ içinde

Bazı varyantlarda bu beyit şu şekilde geçiyor:

Hasta olmış iniler Kur'ân üni diniler
Hasta olan kendüdür kendü Kur'an içinde

Bu beyit tenmaksat, hakikat sırrını beyandır. Sırr-ı hakikat dedikleri vahdettir. İnsan-ı kâmil hasta olup yanında Kur'an ve özellikle Yâsîn okunur. "**Kur'an üni dinleyen**" yine Hak Teâlâ'dır. Belki Kur'an ve tevhid de kendidir. Zira sıfat mevsûftan yarı olamaz. Alem-i tecrid ve tefride göre ikisi de bir emirden ibarettir.

8. ***Vardum ilerü vardum levhi elüme aldum***
Ayetlerin okıdum yazdum bir tağ içinde

Levh ve kalemi öğrenmeyi beyan eder ki Müdebbir (tedbirli) ve Mufassıl (uzun uzadıya anlatan) isimlerine nazırdır. Levh ve kalemin hakikati, kalp ve insan ruhudur. Zira ruh, sır âleminden kabul ettiği umûr-ı gaybiyyeyi kalp levhasına kaydeder. O umûr, aslında insanın yaradılışında vardır. Nitekim Kur'an da bu

429 **Irılmadum yirümden**: Seyrün âlem-i enfüs (ruhlar âleminde) olması. **Ayrılmadum şeyhümden**: Şeyhin sırrı makâmât-ı mezkûreye delil olması

sırra şu şekilde işaret edilir "**Ya Muhammed, sana vahy tamamlanmadan önce Kur'an'ı okumada acele etme**". Çünkü Cebrail, muallim suretinde görünür. Ta'lim olunan umûr, bilinse dahi üstâdı dinlemek gerekir.

9. ***Yunus eydür gezerüm dostıladur bâzârum***
Ol Allâh'un didârın gördüm bir tağ içinde

Fena, bekâ ve temkinden sonra işlerin tamamının Hakk ile olması gerektiğine işaret edilmektedir. Ebû Yezid-i Bestamî şöyle buyuruyorlar: "**Otuz senedür ki Hakk ile sohbet iderüm; halk ise beni kendüleriyle sohbet ider kıyâs iderler**." Bu makam eksiksiz bir müşâhade ile meydana gelir. Bu yüzden "**didâr gördüm**" der. Zirâ didar görmese bütün küllî ve cüz'î sûretlerde musavviri nasıl görür? "Tağ içinde görme"si, didarın hazret-i imkânda görünmesidir. İmkân dedikleri hazretin aynasıdır ki görmek nasıl olur? Rü'yet (görme) "iki yay boyu kadar"[430] olur. Şu kadarı da vardır ki, ikiliğin zararı olmaz

⁂

Kaygusuz Abdal (Alâeddin Gaybî), Yunus'un takipçilerindendir. O'nunda bu konuda pek çok şathiyâtı bulunmaktadır. En meşhurları;

Yücelerden yüce gördüm,[431] **erbabsun sen koca Tanrı,**[432] bir kaz aldum ben karıdan,[433] **kaplu kaplu bağalar,** [434]yamru yumru söylerim,[435] **benk ile seyretmeğe,**[436] bugün bana bir paşacuk,[437] **Filibe'de bir karı,**[438] **Edrene şehrinde bugün,**[439] **Yanbolu'da bir karı,**[440] gibi 'Şathiye'leri bunladır.

Ama günümüze kadar bunlardan pek fazla haberdar değildik. Ancak bizim Kayguusuz Abdal üzerindeki çalışmalarımızla birçok veriler ortaya konulmuş oldu.

Âşık **Yunus**'un çok yakın bir zamanda bulunan bir şathiyyâtına, yine Niyazi-i Mısrî'den de bir şerh bulduk. Bunu da günümüz Türkçesiyle aşağıda vermeye çalışacağız:[441]

---

430 Tâha Sûresi, a. 20/144.

431 M. F. Köprülü, a.g.e., s.340; *Bu* Şathiyye *Kaygusuz Abdal'a ait değildir*. Bak: Güzel, A., *Kaygusuz Abdal*, s. 163-4.

432 S. N. Ergun, *Halk Edebiyatı Antolojisi*, s. 172; Kocatürk, V. M., *Tekke Şiiri Antolojisi*, s. 155; İstanbul Millet Ktp. Ali Emiri (Manzum Eserler) Böl. Nu. 535, v.108b.

433 Boratav-Fıratlı, İzahlı Halk Ed., s.50-51; Kocatürk, V. M.,a.g.e., s.149-151; A. Gölpınarlı, *Kaygusuz Abdal-Hatayi-Kul Himmet*, s. 52-54.

434 Boratav-Fıratlı, a.g.e., s. 45-46; V. M Kocatürk., a.g.e., s.144-6; Gölpınarlı, a.g.e., s.44-6.

435 Boratav-Fıratlı, a.g.e., s. 47-8; V. M. Kocatürk, a.g.e., s.147.

436 Boratav-Fıratlı, a.g.e., s. 44-5.

437 V. M. Kocatürk, a.g.e., s. 147-8.

438 A. Güzel, *Kaygusuz Abdal Divân,* Mar.v.334a-b; Kocatürk, V. M., a.g.e., s. 151-3.

439 A. Güzel, *Kaygusuz Abdal Divân,* Mar.v.333 a-b.

440 A. Güzel, *Kaygusuz Abdal Divân,* Mar.v.333-334a.

441 Tatçı, M.,, *Yunus'un Yeni Bir Şiiri mi?* Erguvan Edebiyat Dergisi, Sayı:1, Ankara 1985, s. 8.

Denize bir ip gerseler *Üstüne ceviz serseler* *O ipi devşürseler* *Ne hoş olur cumburdısı* *Timurdan evler yapsalar* *Üstüne can assalar* *Sonra evleri yıksalar* *Ne hoş olur cangırdısı* *Şişeden bina kursalar* *Bir hayli vakit dursalar* *Sonra soba ile ursalar* *Ne hoş olur şangırtısı*	*Derviş Yunus söyler bunı* *Sakın ipe serme unı* *Yakındır dünyanın sonu* *Kopacak kıyâmetdür* *Yerden göğe küb yığsalar* *Tepesine dek çıksalar* *Sonra bir tekme ursalar* *Ne hoş olur gümbürdisi*

Şimdi de bunları kısaca değerlendirmeye çalışalım:

> ***Denize bir ip gerseler,***
> ***Üstüne ceviz serseler,***
> ***O ipi devşürseler,***
> ***Ne hoş olur cangırdısı***[442]

Denize bir ip gerselerdeki, denizden maksat, ahiret aleminin sonsuzluğu, ip'ten maksat, kişinin ömrüdür. **Aynı zamanda bu dünya ve şeriat manasına da gelir.** Yani insan ömrünün kısa oluşu, başlangıç ve sonu ile eğrisi ve doğrusunun olmasıdır. Dünyanın ahiret için bir ekin tarlası oluşu, ahiret aleminin ebedîliği, herkesin bu dünyada Allah'ın emirlerine uyarak hem dünyasını, hem de ahiretini kazanması, böylece dünya hayatını da belli bir sisteme oturtarak, toplumuna faydalı iyi bir insan olmasıdır.

Tasavvuf'ta "**ceviz**"in dört mertebesi vardır: **Yeşil kabuk şeriat**; **ağaç kabuk tarikât**; **zar marifet**; **içi hakikat**'tır. Bu unsurlardan her birinin ip üzerinde gerilmesi başka başka hâllere delâlet eder. Ömür sona erdiğinde kişi, amaline göre âhirete gider

Dörtlükteki 'Üstüne ceviz serseler'den maksat, nefs-i unsure (nefsin öğeleri)'dir. Yani insan nefsinin iyi ve kötü yanlarıdır. Nefse hakimiyet veya esarettir. Çünkü nefsine hâkim olan kişi dünyada başarılı, ama nefsine hâkim olamayan kişi, her iki dünyada da perişandir. Deniz üstüne bırakılan başı boş cevizler, nasıl darmadağın olur, kaybolursa, nefsine hâkim olamayanların da kimseye faydası olamaz, böylece yok olur giderler. İnsanlığın gereği, herkese faydalı olmak, her iki dünyayı da mâmur ve müreffeh etmek, Allah'ın rızasını kazanmak, toplumunun da hizmetinde bulunmaktır.

---

442 Bu dörtlükteki tasavvufi temlerin günlük anlamı: **Deniz**: âlem-i ahiret. İp: Kişinin ömrü, şeriat; dünya. Üstüne ceviz serseler: Nefs-i insanın vücut unsurudur. İpün devşürülmesi: Ömr-i nâzik tamamlandığında (sona erdiğinde) kişinin, ameline göre âhirete gitmesidir.

O ipi devşirseler; yani ipin devşirilmesi, kişinin ömrünün tamamlanmasından sonra, ahiret hayatında, dünyadaki ameline göre Tanrı'nın takdir ettiği makama getirilmesidir.

> ***Timürden evler yapsalar,***
> ***Üstüne çan assalar***
> ***Sonra evleri yıksalar***
> ***Ne hoş olur cangırdısı***[443]

Temür'den evler yapsalar; demek kişinin dünya hayatında, hayır ve hasenetdan uzak kalması, kazancından fakir fukaraya dağıtmaması, devletine olan görevini yerine getirmemesi, fakat bütün kazancını yüksek binaların veya topluma yararlı olmayan yerlere, binalara harcamasıdır. Bu binalar sağlam ve büyük dahi yapılsa, hatta üzerinde canlar asılsa, dünyanın imarâtı gün gelecek yıkılacaktır. Sonunda kişinin yalnız vasıfları kalacaktır.

Üstüne çan assalar; yapılan bu binaların hem yüksekliği, hem de fakirin ve devletin Hakkını tam olarak vermediği için ortaya çıkan maddî ve manevî huzursuzlukların, hilebazlıkların neticesinde pek çok acılı çığlıklar yükselecektir ki, bu kişinin kendi kazancıyla kendi ömrünü günahlarla doldurduğu ve ahiret hayatına da hiç hazırlanmadığı için, kendisinin ve evlatlarının da çığlıkları bu çan sesleri gibi her tarafa yayılacak ve kişi perişan olacaktır.

Sonra evleri yıksalar; Bu da kişinin dünyasının yıkılması, harap olmasıdır. Eğer bu kişi dünya hayatında iken, bu kadar kazanç ile fakirlere, devletine, toplumun menfaatine uygun işler yapabilmiş olsaydı, işte o zaman o kişi dünyada hayırla yâd edilir, ahirette de Tanrı'dan büyük mükafat görürdü.

Ne hoş olur cangırdısı; Ama bunları yapamamışsa, hem dünyası hem de ahireti cangır cangır yok olur. Her iki dünyasını da harap eder. Onun için kişiler helâl kazanç kazanacak ve bu kazancını da; fakirin, devletin ve toplumun menfaatine uygun olarak kullanacaktır. Çünkü insan ömrü kısadır. Zira ne verirsen elinle, o gider seninledir. Yani senin geçici hayatta, bu dünyada yaptığın iyi veya kötü amellerin, ebedî hayatta da sana eş olacak sana yardımı olacaktı.

> ***Şişeden bina kursalar***
> ***Bir hayli vakit dursalar***
> ***Sonra sopa ile ursalar***
> ***Ne hoş olur cangırdısı***[444]

Şişeden murat binadır ki bu da kişinin vücududur. Kişinin vücudu süs, zenginlik bolluğu içinde uzun vakitler ömür sürer. Fakat bir gün melekü'l-mevt gelir ve kişi

---

443 **Timurdan ev**: Çok sağlam ve büyük binalar. Can asma: Kişinin sıyt u sadâsı kâfa sâvi olması.

444 Şişe bina: Vücûd-ı unsûrî. **Soba ile urmak**: Melek-ül-mevt (ölüm meleği, Azrail) Şangırdı: Alem-i âhirete giden bâkilerin âh u figanı

âhiret âlemine göç eyler. Orada âh u figan başlar.

Bina kursalar bir hayli vakit dursalar'dan maksat, kişinin vücut öğeleridir. Kişi nefsine olan hâkimiyeti ile ahireti de kazanabilir. Fakat dünyanın aldatıcı pek çok nimetlerine kapılıp, kendisini nefsinin esiri yaparsa, bu kişi hem dünyasını hem de ahiretini yok eder. Burada şişeden bina maksat, dünyanın aldatıcı zevk ve sefasını temsil eder, çünkü dünyanın bu aldatıcı zevkleri insanları bir hayli oyalar, sonunda da mahveder.

Sonra sopa ile vursalardaki verilen mesaj çerçevesinde melekü'l mevt (Azrail)'in gelmesi ile gerçekleşen 'ölüm olayı'dır.

Ne hoş olur cangırdısında ise, artık iş işten geçmiştir ve kişi vefat eder. Kalanları da ölen kişinin ardından ah u figan eder. Ama netice değişmez. Ölen geri gelmez. Ancak ölen kişi dünyadaki kazancından, sadece iyi veya kötü amelini beraberinde götürür, onlarla başbaşa kalır, ailesi, mali ve dostları ise kabir başından geri dönerler. Onun için her insan, 'hiç ölmiyecekmiş gibi dünya için, yarın ölcekmiş gibi de ahiret için, Tanrı'sının huzuruna çıkarcasına hazır olmalıdır'.

> ***Derviş Yunus söyler bunu***
> ***Sakın ipe serme unı***
> ***Yakındur dünyanun sonı***
> ***Kopacakdur kıyametdür***

Derviş Yunus söyler bunu sözleri, Yunus'un bizlere bu bir nasihatidir, öğüdüdür. Sakın Allâh'tan başka dünyevî varlıklarla ilgilenip ömrünü boşa geçirme. Dünyanın sonu yakındır, kıyamet kopacaktır. Kişinin ölümü küçük kıyamettir. Yani sakın ola ki sizler bu öğütleri tutasınız, sakın boş vakit geçirmeyiniz. Tanrı'nın ilâhî yolunda yürüyüp, dünya âleminde de herkese iyiliklerde bulunup, hoşgörülü davranıp, kazançlarınızı da Allah, millet ve vatan yolunda harcıyarak dünya ve ahiretinizi kazanmalısınız' şeklindeki güzel bir teşkinidir.

Sakın ipe serme unudemek, ömr-i nazeni'nin (nazlı ömrünün) nefsin ve şehvetin esiri olmadan Allah'a teslimiyettir. Yani Allah'ın sana verdiği bu ömrü boşa geçirme, hayatını heder etme, kimseye zorluk göstermedir. Sakın olaki, iş hayatında, işi yokuşa sürmek ve insanlara zorluk göstermek için, urgana un serme. Birlik ve beraberlik için de herkese yardım et. Ömrünü hayırlı işlere, Tanrı'nın razı olacağı, vatan ve milletin menfaatine olan işlere hasret. Hayatını heder etme. Birlik-dirlik, vatan-millet ve Tanrı dostu olmalısın.

Yakındır bu dünyanın sonu. Kopacak kıyamet; demek kişinin ölümüdür. Kişinin ölümü küçük kıyamettir. Yani kişinin ölümü ile gerçekten bir boşluk, ah u figan zarar ve ziyan olacaktır. Bunun için kişilerin daima;

Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için

Yarın ölecekmiş gibi de ahiret için;

hazırlıklı olmaları gerekir. Son pişmanlık fayda etmez. Pişman olunacak işler

yapılmaz ise, Tanrı'nın razı olacağı onun emirleri doğrultusunda hareket etmek, vatanın ve milletin menfaati uğrunda çalışmak, hoşgörü ve sevecen olmak gerekir.

> ***Yerden göğe küp yığsalar***
> ***Tepesine dek çıksalar***
> ***Sonra bir tekme ursalar***
> ***Ne hoş olur gümbürdüsü***

Yerden göğe küp yığsalar; yani kişinin ibadeti yerden göğe uzanacak şekilde fazla bile olsa; 'Tepesine dek çıksalar; bu küplerin tepesine çıkmak, yani ibadetine güvenip, beğenip, gururlanıp, kendi ibadeti için olumlu sıfatlar yakıştırmak' onun iki cihanda da yok olmasıdır.

Sonra bir tekme vursalar; Allah rızası için değil de, gösteriş için yapılan ibadet, hiçbir işe yaramaz, tıpkı tekme vurularak yuvarlanan-kırılan küp misali, riya-gösteriş için yapılan ibadet de yok olur.

Ne hoş olur gümbürdemesi; tıpkı bir yığın halindeki boş küplere vurulan tekme misali yuvarlanan, kırılan küplerin durumu, riya-gösteriş ile yapılan cümle amel-ler-ibadetler de gümbür gümbür yok olur gider, insana ne dünyada ne de ahirette hiçbir faydası olmaz. Her insan ibadetini ve işlerini Allah rızası için, insanlık için yapacak ve gösterişten uzak olacaktır ki bu ibadet ve işin hem kişiye hem de topluma faydası olsun[445].

İnsan; vücudunu ilimle doldursa, ilimlerin en üst mertebesine çıksa, fakat irfandan haberi olmazsa bu ilim sağlam temellere oturtulmazsa dışardan herhangi bir müdahale sonucu yok olur.

D. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

1. ATASÖZLERİ

Türklüğün yayıldığı değişik coğrafya ve tarihlerde sab/sav, çab, xohono, takmak, katunya, tabma, nakıl, mesel gibi adlar alan atalar sözü: "Eski tecrübeleri tam bir fikir kompozisyonu içerisinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat gibi edebî sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazan açık mecazsız hususiyle gençlere aktaran"[446] nazım ve nesirden ibaret edebî mahsüllerdir. Bu sözlü kültür mahsüllerini bütün tazelik ve açıklığıyla Yunus Emre'de görmek mümkündür. Misal olmak üzere bir kaçını görelim[447]:

---

445 Bu konuda bak: Güzel, A., *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 8. Baskı, Şathiyyât Bölümü, s. 932-939.
446 Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, Ank., 1981, s. 685.
447 Bak: Tatçı, M.,'nın "***Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin***"

Ol kişi kim sagır durur söyleme Hak sözin ana *Ger dirisen zâyi olur nasîb yokdur sözden ana*” “*Bildük gelen geçerimiş konan girü göçerimiş* *Işk şerbetin içerimiş her kim bu ma’nîden tuyar*” “*Söylememek harcısı söylemegün hâsıdur* *Söylemeklik harcısı gönüllerün pâsıdur*” *Sagır işitmez sözi gice sanur gündûzi* *Kördûr mûnkirûn gözi âlem mûnevver ise*	“*‘Işkıla gelen erenler içer aguyı nûş ider* *Topuga çıkmayan çaylar denizile savaş ider*” “*Gülme sakın sen ana eyü degüldür sana* *Kişi neyi gülerse başa gelegen olur*” “*‘Işksuzlara virme ögüt ögüdünden alur degül* *‘Işksuz âdem hayvân olur hayvân ögüt bilür degül*” *Tag ne kadar yûksegise yol anun ûstinden aşar* *Yunus Emre’m yolsuzlara yol gösterûr vû hoş ider.*

Açlığın sonu tokluktur, tokluğun sonu yokluktur	“*Açlık sonı toklıkdur, toklık sonı açlık yoklıdur.* *Bu yollar korkulıkdur, Allâh görelüm neyler*”
Ateş olmayan yerden duman çıkmaz: Bir hadisenin gerçekten olup olmadığını gösterecek bir belirti mutlaka vardır. Yunus’daki aşk ateşinin yandığına da bütün âlem tanıktır:	“*‘Işkın odı yüregümde yandugına ‘âlem tanuk* *Kanda bir od yanarısa nişânı var dütün tüter*”
Dağ ne kadar yüce olsa, yol onun üstünden geçer:	“*Tag ne kadar yüksegise yol anun üstinden aşar* *Yunus Emre’m yolsuzlara yol gösterür vü hoş ider*”
Bilene bir söz yeter:	“*Çok söz hayvân yükidür az söz erün görkidür* *Bilene bir söz yiter cânda gevher varısa*”
Dervişin fikri ne ise zikri de o dur Gönülde ne var ise dile o yansımaktadır. Yunus bir beyitinde bunu şöyle ifade eder:	. “*Kişi neyi sever ise dilinde sözi ol olur*”
El elden üstündür:	“*Sözler eyitdüm diyü Yunus nükte itmegil* *Dahı yigrek eydür var* ***el vardur el üstinde***” “*İy Yunus nükte kılma sözler eydürem diyü* *Niçe bilürler vardur* ***el vardur el üstine***”
Gözün gördüğünü eteğinle ört. Hak yolundaki bir insan için yaradılmışın büyük değeri vardır. Özellikle insan, her yönüyle yaratıcısından izler taşır. Başkalarının eksiğini bulmak, bu yoldan bir insana yakışmaz:	“***Göziyle gördügini örte etegiyle*** *Bu yol key ince yoldur yüregi döyen gelsün*”
Ateş olmayan yerden duman çıkmaz: Bir hadisenin gerçekten olup olmadığını gösterecek bir belirti mutlaka vardır. Yunus’daki aşk ateşinin yandığına da bütün âlem tanıktır	“*‘Işkın odı yüregümde yandugına ‘âlem tanuk* *Kanda bir od yanarısa nişânı var dütün tüter*”
Gülme komşuna gelir başına:	“*Gülme sakın sen ana eyü degüldür sana* ***Kişi neyi gülerse başa gelegen olur***”
Ne ekersen onu biçersin	***Ne verirsen elün-ile şol varur senün ile*** *Ben disem inanmazsın varıcagaz göresin*”
Son pişmanlık fayda etmez:	“*Bu cân sana bâkî kalmaz anda varan girü gelmez*

2. DEYİMLER

Atalar sözü kuvvetinde olup fakat onun gibi bir hüküm bildirmeyen, bir hali tasvir eden[448] deyimler Yunus Emre'nin şiirlerinde oldukça sık kullanılan bir başka unsurdur. Bunların birkaçı şu ifadelerde görülmektedir:

"*Ağaç ata bindüreler sinden yana göndereler* *Yir altına indüreler kimse ayruk görmez ola*"	"*Ko gülen gülsün Hak bizüm olsun* *Gâfil ne bilür Hakk'ı sever var*"
"*Önümce kuyı kazanı Hak tahtın agdursun anı* *Ardumca taşlar atana güller nisâr olsun ana*"	*Aşıkun gözi yaşı dün-gün dökülür durmaz* *Aşık kan ağladugı ma'şûk soruncayımış*"
"*Yandı yüregüm dutuşdı bagrum cigerüm kebab durur* *Aşıklarun şerbetleri bu derdüme sebeb durur*"	

Hak âşığı Yunus Emre bir gönül ehlidir. O, kâinatı gönül penceresinden seyreder. Dolayısıyla şiirlerinde "**gönül**" ve gönülle ilgili **deyimler** oldukça fazladır. Yunus, Allâh'ın evi saydığı gönülleri kırmaktan, yıkmaktan çekinir.

> "***Bir kez gönül yıkdun-ısa*** *bu kıldugun namâz degül*
> *Yitmişiki millet dahı elin yüzin yumaz degül"*

Gönül kırmak, gönül yıkmak, söz ve davranışlarıyla birini incitmek, mânâsında deyimlerdir. Gönül kırmak, gönül yıkmak Allâh'ın günah saydığı davranışlardır.

> *Gönül Çalabun tahtı gönüle Çalap bakdı*
> İki cihan bedbahtı kim gönül yıkarusa"

Gönül, Allâh'a giden yolun ilk uğrağıdır. Herşeyini yaradan'a vermiş ve yine her işi O'nun rızasını kazanabilmek için yapmış olan Yunus Emre, gönüller yıkmak değil, gönüller yapmak için gelmiştir.

> *"Ben gelmedum da'viyiçün benüm işüm seviyiçün*
> *Dostun evi gönüllerdur gönüller yapmaga geldüm"*

Yunus, "**gönül almayı**", "**gönüle girmeyi**", "**gönül yapmayı**" yani, insanları mutlu etmeyi, sevindirmeyi, onların gönüllerinde yer alarak, yaradanına ulaşmayı bir ibadet saymıştır:

> *"Ne bir acını toyurdum ne bir gönülek giyürdüm*
> *Ne bir gönüle girdüm ya bana niçe itsün dimiş"*

---

448 Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, 1981, s. 642; Mustafa Nihat Özön, *Türkçe Tabirler Sözlüğü*, İstanbul 1943.

Gönül vermek, yani aşk ile, sevgi ile bağlanmak deyimi ise Yunus'ta, sadece Allâh'a karşı kullanımıyla makbuldür. Gönül verilmesi gereken yalnızca O'dur. Dünya işlerine, malına mülküne meyletmek, gönül vermek doğru değildir. Gönül, mânevî bir mekandır, oldukça kıymetlidir ve tek sâhibi vardır:

"*Ol işlere eli iren Hak ışkına **gönül veren***
Dostını yüze yüz gören cümle varlıktan mât olur"

"*Zinhân **virmegil gönül*** dünyâ pâyına birgün
Dünyayâ gönül viren düşe tayına bir gün"

Yunus, ancak aşktan anlayan insanlara gönül vermeyi, mânâdan haberi olan insanlara sorup öğrenmeyi öğütler:

"*Bir kişiden sorgıl haber kim mâ'nîden haberi var*
*Bir kişiye **vergil gönül*** cânında ışk eseri var"

Gönlünü ilâhî âşka çevirmiş olan Yunus Emre, yolunu da o tarafa çevirmiş ve dostuna ulaşabilmek için yollara düşmüştür;

"*Tutulmadı Yunus cânı geçti Tamu'dan Uçmak'dan*
***Yola düşüp** dosta gider gine aslın ulaşmaga*"

GÖZ AÇMAK: Yunus yaşarken, dikkatli olmayı, olup bitenden ders almayı, gaflet içinde olmamayı "**gözünü aç**" diyerek belirtir:	"*Gâfil olma **aç gözüni*** hâlune bak öleni gör *Kürelik itme dünyede yazuklarun dileni gör*" "*Hiç yogıken oldun diri **aç gözüni** yolca yüri* *Anlayasın sen bu sırrı bellu haber manzûr nedür*"
GÖNÜL GÖZÜNÜN AÇILMASI Tasavvufi olarak, gönüldeki sultan'la tanışılır, olup bitenin sırrına erilir: **Gönül gözü açılan kişi**, pek çoklarının göremediğini görür. O, aradığını bulmuştur. Dikkat edilirse, sözlerinde derin manalar vardır. Yunus'da bu sırra erenlerdendir. Bu bakımdan sözlerinin **can kulağıyla** (büyük bir dikkatle) **dinlenilmesini** istiyor:	"*Şükür Hakk'a kim dost bize eyitdi dost yüzine bak* ***Açtum ben de gönlüm gözin** sultânumı gördüm mutlak*" İsteyelüm iş ıssını bulı görelüm kandadur ***Cân kulagıyla dinlersen*** iş bu sözüm turvandadur"

DEFTERİNİ DÜRMEK: Aşk yolu, meşakkatli yoldur. Aşık, benlikten geçmedikçe, maddiyatın **defterini dürmedikçe** bu yolda ilerleyemez:	"*Gir gönüle bulasın Tür sen-ben dimek* ***defterin dûr*** *Key güher er gönlindedûr sanma ki ol ummândadur*" "*Dost sevgüsin gönülde cânıla berkitmeyen* *Tul-i emel* ***defterin dürmeyen*** 'âşık mıdır" "*Yâ sevgil dünya tutgıl, ya gelgil yol iletgil,* İki da'vî bir ma'nî, bu yolda sıgmaz dirler"
AKLI BAŞINA GELMEK: Kendine gelmek, yanlış davranışların zararını görüp doğru yolu seçmek demektir. Yunus Emre'de, ancak aşk şarabını içtikten sonra, akıllandığını, doğruyu bulduğunu şu şekilde ifade eder: Ama aynı zamanda Dost yüzünü gördüğünden beri de aklının başından gittiğini söyler:	"*Aklum başuma gelmedi 'ışk şarâbın tatmayınca* *Kandalıgum bilimedüm girçek ere yetmeyince*" "*İy uslular iy uslular, siz eyidün ben nideyim,* *Ol dost yüzin göreliden* ***aklum başa gelmez*** *benim*"
BUGÜNÜN İŞİNİ YARINA BIRAKMA:	"*Âşıkısan dîdârına* **koma bugünî yarına** *Girenler 'ışk* bâzarına kendiözünden bîzâr olur"
YÜREĞİ YANMAK:	*'Işkuna düşenlerün* ***yüregi yanar*** *olur* *Kendüyi sana viren dükeli işden geçer*" "***Yandı yüregim*** *dutuştı bagrum cigerim kebâb durur* *'âşıklarun şerbetleri bu derdüme sebeb durur*
AMA ÂŞIK BU HALİNDEN şikayetçi değildir:	"*İy dost senün 'ışkun odı cigerüm pâre baş kılur* *'Işkından* ***yanar yüregüm*** *yandıgım bana hoş gelür*"
YÜZ TUTMAK: **Yüz tutmak**, belli bir durum almaya doğru yönelmek anlamındadır. Yunus'da bu deyim, Hak yoluna doğrudur:	"*Bakma bu dünya yüzine aldanma halkun sözine* *Dönüp didâr arzusuna ol Hakk'a* ***yüz tutmak*** *gerek*"
SÖZ TUTMAK: Yunus'a göre; *'Kişinin verdiği sözünü yerine getirmesi, sözünün arkasında durması, dönek olmamasıdır. Çünkü müslümanın asıl öğesi de, ben müslümanım değil, müslümanlığın kurallarını salyla yerine getirmektir.*	"*Dimesün ki müselmanam Çalap emrine fermânam* *Dutmazısa Hak sözini fâyide yok dinden ana*" "*Ağız ağızdan kutludur ola ki* ***sözünüz duta*** *Ben yüzbin kez söylerisem* ***sözüm kulagına girimez***
CAN ALMAK:	"*Nazarânun bin* ***cân alur*** *derdün yürekde kalur* *Gören kendünden varur 'âşıka kıyan mısın*
SELE VERMEK: Aşk, öyle bir haldir ki, insana neye uğradığını şaşırtır. Nicelerini savurur, telef eder:	"*Gönlüm dolu sıgmaz dile 'âşıkdur ol kim hâl bile* *'ışk niçeyi virdi sile anlayamaz n'oldugını*"
TUZ EKMEK HAKKI: Tuz ekmek hakkı deyimi de Yunus'da ifadesini şu şekilde bulmuştur:	"*Etmek yiyüp tuz basmak ol nâmertler işidür* *Etmek anı komaya* ***tuzun hakkı*** *varısa*"

DİLİ DÖNMEK:	"*Yunus kabre vardukda Münker-Nekir geldükde* *Bana su'âl sordukda* ***dilüm döne*** *mi yâ Rab*" "*Ulu ulu günahlarum* ***yüz komadı*** *bana Çalap* *Hiç kimse çare kılmadı döndüm yine sana Çalap*" "*Bir dem gelür söyleyemez bir sözi şerh eyleyemez* *Bir dem* ***dilinden dür döker*** *dertlülere derman olur*"
SÖZÜ UZATMAK:	"*Ya bildügüni eyit ya bir bilürden işit* *Teslimlik ucunu tut* ***sözi uzatmayalar***
CAN İLE BAŞTAN GEÇMEK:	"*Dost senün ışkun okı key katı taştan geçer* *Işkına düşen âşık cân-ile* ***baştan geçer***"
MURADA ERMEMEK:	"*Vardum bunlarun katına baktun ecel heybetine* *Nice yigit* ***murâdına irememiş*** *ölmiş yatur*"
YÜZ DÖNDÜRMEK:	"*Yüzbin cefâ kulsan bana senden yüzüm döndürme-zem* *Cânum dahi alurısan senden* ***yüzüm döndürme-zem***"
DERDE DÜŞMEK:	"*Bu çeşniyi tadana bu gevheri yudana* ***Derdüne düşen*** cána hekîm ne tîmâr itsün
HOŞ GÖRMEK:	"*Ger togrı turmazısa yolına ırmaz ısa* *Kahrı* ***hoş görmezise*** *adı yok ad içinde*"
BAŞTAN ÇIKMAK:	"*Yine Yunus* ***başdan çıkup*** 'âr u nâmûsı yıkup *'Aşıklarun cur'asından ulu kadeh içdi yine*"
EL GÖTÜRMEK:	"*Çün can gövdeye irdi ahsurdı öri turdı* ***El götürüp*** *ol demde Hakk'a şükür eyledi*"
ELİ KALEM TUTMAK	"*Togru varurdı yolları* ***kalem tutardı elleri*** *Bülbüle benzer dilleri dânışman yiğitler yatur*"
DERDİ DERMAN:	"*Ben derdile âh iderdüm* ***derdüm bana dermânımış*** İsteridüm hasret ile dost yanumda pinhânımış"
CÂN YOLDAŞI:	"*Tarîkat cân yoldaşı cân ile olur işi* *Tarîka giren kişi dün-gün 'ibret içinde*"
CANLAR CANINI BULMAK:	"***Cânlar cânını buldum*** *bu cânum yagma olsun* *Assı ziyândan geçdüm dükkânum yagma olsun*"
DELİ OLMAK:	"*Derviş olan kişiler* ***deli olagan dur***" *'Işk neydügin bilmeyen ana gülegen olur*

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Netice olarak ifade etmek isteriz ki Yunus Emre; fikirleriyle bütün insanlığın kötülüklerden kurtulup doğruya ve iyiye yönelmelerinde yardımcı olurken, arkasında ölümsüz bir fikir potansiyeli de bırakmıştır. Bu fikir potansiyelinde O;

*"**İlahi sevgiye**" dayalı bir "**Varlık ve insan sevgisini**", birlik inancını ve bilimsel*

yöntemlerle, varlık sırrını arama ve ahlaki değerlere bağlı, ideal bir insan tipi' oluşturmaya çalışmıştır.

Ayrıca, Yunus'u, Yunus yapan da, sadece bu hikmetleri değildir. O'nun en önemli tarafı, *fikirlerini yaşadığı asrın halk dili ve* ***'Onbeş bin yıllık bilim dili TÜRKÇE'yi'*** en güzel bir şekilde ustaca kullanmasıdır. Yani o, hemen hemen her konuyu, halkın kolayca anlayabileceği ***sehl-i mühteni*** üslubu içinde **Türkçe ile** anlatmasıdır. O, gerçek anlamda

Türkçe'yi; *bilim dili, halk dili, aşk dili, Cennet dili, veliler-nebiler dil, ises bayrağımız'* olarak Anadolu yakasında eserleriyle yaşatandır.'

Bu itibarla, âbide şahsiyetlerimizden olan *Yunus Emre'yi, Hacı Bektaş Veli'yi, Kaygusuz Abdal'*..vb'lerini çeşitli akım ve ideolojilerin uydusu olarak göstermeye çalışanların elinden ve dilinden kurtarmak gerekmektedir. Çünkü ***Ahmed Yesevi-Süleyman Hakîm Ata-Hacı Bektaş-Mevlânâ-Ahi Evran-Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal ve Mahdukulu Firakî*** aynı fikrin temsilcileridirler. Bunların toplumdaki kabuller dünyalarını da aynı sevgi potası içinde görmek ve değerlendirmek gerekir. *Birlik ve beraberliğin* mümessili olan bu yüce kişilerin açık şahsiyetlerini her tür insana iletmek de görevimiz olmalıdır. Ve Yunus'un diliyle

Eğriliğin koyasın doğru yola gelesin
Kibr ü kini çıkargil er'den nasib alasın

diyelim vesselam.

Sekizinci Bölüm

YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNDE FİKRİ UNSURLAR BAZINDA HİKMETLERİN TANZİMLİ METİNLERİ

TAKDİM

Bu bölümdeki çalışmamız;[449] Yunus Emre'nin eserlerinde ortaya koyduğu fikri unsurlar ve Hikmetlerinin konularına göre tasnifinden oluşmaktadır. Yunus'un Hikmetleri, ana fikir olarak birbirlerinden bir ayrılık göstermemekle birlikte, daha kolay anlaşılması için bu tasnif denemesini yaptık. Hikmetlerin daha da kolay anlaşılması maksadıyla, her konu başlığı altında verdiğimiz bölümlerdeki o Hikmetler hakkında kısa bilgiler verdik. Bundan maksadımız; her kesimden ve her yaştan insanımızın Yunus'u ve Hikmetlerini daha kolay anlaşılmasını sağlamaktır.

Hikmetler, kaba bir tasnif ile 41 ana konu başlığı altında toplanmıştır. Bu tasnifte; *'itikâdî-ibâdî hükümler, Allah sevgisi,* İnsan sevgisi, İnsan ve Sosyal Barış, İnsan ve Hoşgörü, İnsan ve birlik ve beraberlik, insan ve İlim sahibi Olmak, insan ve nasihat, insan ve gönül, insan ve derviş, insan ve akıl, insan ve ahlak, insan ve doğruluk, insan ve aşk, insan ve vecd, insan ve söz, insan ve gurbet, insan melamet, insan

---

449 **'BİZİM YUNUS**, adlı bu çalışmamızı 1993 yılında hazırlayıp tamamlamıştım, fakat neşredememiştim. Nasip bugüne imiş ki, bu eseri yeniden ele alıp, daha önce neşrettiğim; ***YUNUS EMRE** (müşterek imzalı 1991);* **Mutasavvıf Yunus,** Ankara 1881**; Yunus Emre Güldeste,** Ankara 2005 adlı üç eserin birleşimi ve yeniden gözden geçirilip yayına hazırlanmasından oluşmaktadır.

ve ölüm, insan ve vuslat..' konularındaki hikmetleri tasnif etmeye çalıştık. Ancak bu tasnifte yer alan hikmetler, hemen hemen ayrı ayrı konuları da bünyesinde cem etmiş olması hasebiyle ayn hikmet diğer konularda da yer almış olabilir. Münkün mertebe bu mükerrerliği azaltmaya çalıştık. Ama ele alınan konu itibariyle tekrarların olduğunu görüyoruz.

Bu eser için aldığımız metinler, '**Burhan Toprak, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, bizim Mutasavvıf Yunus, Yunus** Güldeste ve Mustafa Tatcı… neşirlerinden' faydalanılmıştır.

Allah'ın Bir'liği; **Birlik;** kâinatın yaratılışından itibaren, kâinattaki dûzen ve Tanrı'nın kudreti, Tanrı'nın birliği, fikir yapısı içindeki yaratılanın ve insanın durumu ile bunun mantığını anlatan Hikmetleri **Birlik** başlığı altında verilmiştir.

'**Allah Sevgisi'** ana başlığı altında toplanan Hikmetlerde **Tanrı-kul** arasındaki mûnâsebetler ile kulun Tanrı'ya karşı vazifeleri, mutlak *sevgi fikri ve kulun Tanrı'*ya sonsuz teslimiyeti işlenir.

Melekler ve Kitaplar, Yunus, Hikmetlerinde *'Dört Kitap ve Melekler'*den bahseder. Hâliyle onun fikir yapısının temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Ayrıca diğer mukaddes kitapları da zikrederler. Yunus, dört büyük melek; **'Cebrâil**, İsrâfil, **Mikâil** ve **Azrail**'dien ve hepsini "**Dört Ferişte**" veya "**Kerrûb**" ifadeleriyle de zikreder.

Peygamberler; Tanrı emirlerini insanlara iletmek için, en ideal olan, örnek alınması gereken insanları yaratmıştır ki, bunlar peygamberlerdir. Bunların içinde **Hz. Muhammed** son peygamber ve en mükemmel insandır. Tanrı'nın verdiği bütün güzellikleri üzerinde toplamıştır. Peygamber ve Peygamber sevgisini anlatan Hikmetleri, **Peygamber Sevgisi** ana başlığı altında verilmiştir.

Ahiret günü, Kaza ve Kader: Ahiret kavramı, genel anlamda "**Ahiret**, **Subh-ı kıyamet, Ukbâ, Mahşer**" vb. gibi kelimelerle ifade edilir. Ahiret *bâki,* dünya *fâni*dir. Ahiret, insanların öldükten sonra ebedî olarak yaşayacakları âlemdir. Dünyaya aldanan âhireti unutur. **Kaza ve Kader ise;** Yunus'un eserlerinde sıkça anlatılmaz. Ancak "**Hayır ve Şer**" daha fazla geçer. Yani "**Hayır ve Şer**" Allah'tandır. Kulun kendisine âit fiili yoktur. Mutasavvıf kişiler, hayır ve şerrin Allah'tan olduğunu bilirler.

İbadet: Yunus'a göre inanan insan, inancını isbat etmek zorundadır. Bunun için ideal insan ibâdet eder. Bu fikri işleyen Hikmetler İnanç-İbâdet başlığı altında toplanmıştır.

Kelime-i Şahadet: İslâm'ın temel hükümlerinden birincisi olan "**Kelime-i Şahadet**" bütün mutasavvıfların da temel inancıdır. Zira bundan sonra ifâde edecekleri ve yaşayacakları bütün haller, "**Allah'ın birliği ve Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulu**" oluşuna dayanmaktadır. Bu sebeple, Yunus eserlerinde "**Tanrı bir'dür-Hak'dur Resul**" şeklinde bu inancını açıkça ifade eder.

Namaz, Oruç, Zekât Hacc: İslam'ın temel ibadetlerindendir. Bu sebeple Yunus bu ibadetleri de hulusi kalple yapmanın anlamını verir.

Ayetler ve Hadisler: Yunus, bütün hikmetlerini Kur'an-ı Kerim ve hadis

metinlerine dayandırır. Kur'an hükümlerini, ya aynen, ya mealen, ya da telmihan eserlerinde işler. Hadisler de aynı durumdadır.

Yaradılışın Gayesi: Yaradılış, Tasavvuf düşüncesinde insanın gayesi yaratılışın sırrına ermektir. Yunus'un islâmî tasavvuftaki yaratılış fikrini işleyen Hikmetlerini **Yaratılış** başlığı altında toplandı.

Bir Eğitim Kurumu Olarak Dört kapı Kırk Makam: Yunus'da 'Şeriat-Tarika-Marifet ve Hakikat' günümüz eğitim sistemindeki 'İlkokul-Ortaokul-Lise *ve Üniversite'* mesabesinde verilir**.**

Anasır-ı Erbaa: Yunus "Dört Unsur " hakkında daha "Risâletü'n-Nüshiyye" adlı eserinde 'Fi ta'rifi'l-'akl" bölümünde bahseder.

İlim sahibi Olmak: İlim-hakikat, Yunus, "**kendini bilen Rabbini bilir**" hadisini, ilmin kendini bilmek olduğunu ve kendini bilenin de Tanrı'yı bildiğini, O'nun ilâhi varlığı karşısında hayran kaldığını İlim-hakikat başlığı altında verilen Hikmetlerde anlatır.

Sosyal Barış, Birlik ve Beraberlik: Yunus, her hikmetinde, *birlik-beraberlik ve sosyal barışı* anlatır. O'nun asıl hedefi insanı sevmektir. Bu insan, hangi ırk veya dinden olursa olsun, o insandır. Tanrı'nın yeryüzünde tecellisidir. Sevilecek ki, o zaman da 'Sosyal barış' sağlanmış olacaktır.

Hoşgörü sahibi Olmak: Yunus, bu hoşgörüsünü '*Gelin tanış olalım, işi kolay kılalım, Sevelim sevilelim bu dünya kimseye kalmaz'* hatırlatır.

Nasihat ve İrşad: Mutlaka kişinin eğitim sistemi olan nasihat ve irşada ihtiyacı vardır. İşte Yunus bunu da anlatır.

Gönül Sahibi Olmak: Gönül,'Tanrı'yı **Gönül**'de bilmek, gönülde bulmak, gönülde aramak kulun varacağı en yûksek mertebelerdendir. Maddeyi mânâlaştıran **Gönül**dür. Zira Tanrı insanın gönlündedir ve bütün varlığın kaynağı O'dur:

İnsan ve Dervîşlik başlığı altında verilen Hikmetler, *mûrşid ile mûrid* mûnasebetlerini konu alan Hikmetlerdir. Dervîş, mukaddes bir meyve gibidir. Tanrı'nın emirlerini vaaz etmek için yaratılmıştır ve insanlar onun etrafında toplanmalıdır.

Akıl Ruh İman: Akıl, Tanrı'dan zuhur etmiştir. Aklın kaynağı Tanrı'dır. Âlemlerin mahiyetini bilmek için tenden akla gitmek gerek. İnsanın varlığın sırrına erebilmesi mûrşid'e, mûrşidin îrşâdına **bağlıdır**.

İnsan-ı Kâmil: İnsan ve İnsan-ı Kâmil, İnsanoğlu varlık bilmecesini çözmek zorundadır. Bunun gerçekleşmesi ise insanın nefsî ve maddî varlıktan sıyrılıp bütün varlığı ile Tanrı'ya yönelmesine bağlıdır. Tanrı'ya yönelen ve Tanrı birliğinde kendisini yok eden insan ideal insandır. Yunus'un **İnsan ve İnsan-ı Kâmil** fikri Hikmetlerinden açıkça anlaşılmaktadır.

İnasnlığı Doğru Yola Çağrı: İnsanlığa ve doğru yola çağrı, İnsanın vazifesi, diğer insanları doğruya götürmektir. Yunus da tıpkı Ahmed Yesevî'de olduğu gibi düşüncelerini, inançlarını insanlara anlatmış ve onları doğruya çağırmıştır ki, bu Hikmetleri de İnsanlığa ve doğru yola çağrı başlığı altında verilmiştir.

Nefs Mücadelesi: Nefis, gönlû harab eder. İnsanı dünyevî arzulara esir kılar.

Tanrı'ya varmakta engeldir nefs. İnsanoğlu nefsini yendiği anda Tanrı'ya ulaşır. Yunus bu fikirlerini **Nefs** başlığı altında topladığımız Hikmetlerinde bize kadar ulaştırır.

Aşk-Âşık: Aşk-Âşık, Yunus'a göre insanı ebedileştiren yegâne duygu aşktır. **Aşk**-Âşık fikrini **işleyen Hikmetlerinde Yunus; Yaratıcı'ya, Tanrı'ya aşkı işler Hikmetlerinde.**

Vecd: Vecd, Tanrı'nın kudreti ve kâinattaki sırlar karşısında bulunan kişi gönül gözûyle hayrete dalan, bütün varlığı ile Tanrı'ya tâbi olan kişidir. İnsanoğlu, bu ilâhi dûzen karşısında kendinden geçer ve vasıta olan vecde dalar. Gaye Tanrı'ya ulaşmaktır, varlıkla bir olmaktır. Bu **vecd** başlığı altında toplanan Hikmetlerde daha iyi görûlûr.

Söz sahibi Olmak: Söz, insanları birbirine bağlayan, onların mûnasebetlerini tayin eden Tanrı'nın bahşettiği bir vasıtadır. Sözû bilen kişinin yüzû ağ olur. Zira **Söz** hikmetin yoludur.

Dervişlik: Yunus'a göre derviş; *"su ve topraktan yeşeren bir ağaç misâlidir"*. Onun yaprağı, dertlilere derman, gölgesi kutludur. Bu ağacın budağındaki meyveler *ili ve şehri* besler.

Gurbet: Gurbet insanın Tanrı'dan ayrı kalmasıdır, garip kalmasıdır. Bu duygular içinde yaşayan insan gerçek varlığa ermek arzusundadır.

Melamet: Melâmet, Garip, kendini kınayarak, Tanrı'nın yarattığı âlem ve o ilahî sır karşısında, bütün varlıklardan kendini aşağı görerek gurbetten kurtulur. **Melâmet budur**. Yunus bütün yaratılmışların içinde hatasını görmeyi, hatasından dolayı kendinin kınamayı, yani melâmet fikrini Hikmetlerinde çokça işlemiştir. Bu Hikmetler **Melâmet** başlığı altında verilmiştir.

Dünya Görüşü, İnsanoğlu, yaratılışın sırrına ermek kadar, bu dünyada oluş sırrını da bilmek zorundadır. Yaratılışın ve varlığının gayesini bilen kişi bu dünyayı iyi tahlil eder. Yunus bu konulu Hikmetlerini bir sosyolog gibi kaleme almıştır ki, biz bunları **Yunus'un Dünya Görüşü** olarak değerlendirip, ayrı bir bölümde verdik.

Ahlak Yaratan ile yaratılan arasındaki maddî bağı islâm ahlakı sağlar. İslâm ahlakı insanın iç dinamizmidir. Yunus, içinde yaşadığı cemiyeti bu ahlak anlayışı etrafında toplanmaya davet eder ve bunu anlatır Hikmetlerinde. **Ahlak** başlığı altında bu Hikmetler verilmiştir.

Ölüm, Ölümsüzlüğü getirir. Madden ölen insan, manevi olarak ölümsüzlüğe, ebedî dünyaya gider. İnsan bu yolla varlık dairelerini tamamlar. Yunus'un ölüm karşısındaki tutumu ve ölüm hakkındaki düşüncelerini işleyen Hikmetleri Ölüm Ölümsüzlük başlığı altında verilmiştir.

Vuslat, Yunus'un Tanrı'ya kavuşma arzusudur. Ölümden sonra gelen ebedî varlığa kavuşma coşkusudur. Asıl varlık vuslat anında vardır ve var olacaktır. Yaratılan için en büyük armağan **Bir**'e kavuşmak, O'nunla bir olmaktır...

Bu çalışmamızda da, *Yunus'un Hikmetleri,* okuyucunun daha kolay anlayabileceği, bulabileceği düşüncesiyle konularına göre tasnif edilmiştir. **KONU BAŞLIKLARI** herhangi bir harf veya rakamla belirlenmemiştir. Ancak Hikmetler baştan-sona değin numaralanmıştır:

1. İSLÂM DİNİ DERLER BİR DİNİMİZ [450]

İslam, Arapça *'seleme- teslimiyet'* kökünden, *'Allah'a teslimiyet gösteren, Allah'ın birliğine, varlığına eşi ve benzeri olmadığına inanmaktır*. Bu *'tevhid-haniflik'* inancı, Hz. Âdem'den buyana olan ve Hz. Muhammed aleyhisselam ile İslamın temelinini de teşkil eden *tevhid* inancıdır. İslam Dini'nin *kutsal kitabı* **Kur'an-ı Kerim** ve Peygamgeri de **Hz. Muhammed** (s.a.v.)'dir.

Eserimizin **GİRİŞİNİ** Yunus'un 'İslam Dini derler Bir Dinimiz var ve Müslümânım diyen kişi' adlı hikmetleriyle başlamak istiyoruz.

1 **İSLAM DİNİ DERLER BİR DİNİMİZ**	2 **MÜSLÜMÂNIM DİYEN KİŞİ**
Çok şükürler olsun Kadir Mevla'ya[451] İslam dini *derler bir dinimiz var* *Nice canlar âşık olur mahşerde* İslam dini *derler bir dinimiz var* *Bi-hamdillah Hakk'ın emrin tutarız* *Mü'minlerin bayramına varırız* İnşa'allah yedi günde buluruz ***Cum'a günü*** *derler bir günümüz var* *Cehennem altında gayya kuyusu* *Ana girenlerin başı kayusu* ***On iki aylar*** içinde ulusu Şehr-i Ramazan *derler bir ayımız var* *Va'de yeter bir gün bize gel olur* *Gözüm yaşı durmaz benim sel olur* *Okundukça yerler gökler nur olur* ***Kelamu'llah derler Kur'an'ımız*** *var* Âşık Yunus aşk odına yanarız ***Kevser ırmağı****ndan içip kanarız* *Cümlemiz de şefa'atin umarız* ***Habibu'llah*** *derler sultnımız var*	*Müsülmanım diyen kişi şartı nedir bilse gerek* *Tanrı'nın buyruğun tutup* ***beş vakt namaz*** kılsa gerek ***Tanla durup başun kaldır ellerini suya daldır*** *Hem şeytanın boynunu ur hem nefs dahi ölse gerek* *Kılar isen* ***tan namazın*** *Hakk'la ola hem niyazın* *Ahiretde izz ü nâzın varıp anda tutsa gerek* Öyle namazın kılasun her ne dilersen bulasın ***Tamu'****dan azâd olasın kullar azad olsa gerek* *Ol* ***ikindiyi*** *kılanlar arı dirlik dirilenler* *Olardır Hakk'a erenler her-dem anlar erse gerek* ***Akşam durur üç farıza*** *dağca günahın arıda* *Eyü amellerin sinde şem'ü çerağ olsa gerek* ***Yatsı namazın*** *ol hazır hazırları sever Kâdir* İmanın eksiği bitir iman pîş-rev olsa gerek *Her kim bu sözden almadı* ***beş vakt namazı*** kılmadı *Bilin* ***müslüman olmadı*** *ol* ***Tamu'****ya girse gerek* *Bildin ise cema'ati hazır olanlar cenneti* *Ger kâhillik kılar isen münafıkdan olsa gerek* *Görmez misin* ***Mustafa****'yı niçe bekledi vefayı* Ümmet için ol safayı ümmet ana erse gerek *Bekler isen din gayretin virmegil nefse muradın* ***Yunus*** *Nebi salavatın aşk ile değürse gerek*[452]

[450] Bütünbölümler için bak: Güzel, Abdurrahman, *Mutasavvıf Yunus*, Ankara 1991.
[451] Bu şiir Âşık Yunus'a ait olabilir.
[452] Aynı Himet için kitabımızın Namaz-Oruç Bölümüne bak.

2. İNSAN VE ALLAH SEVGİSİ

İslâm dini bünyesinde *"Allah sevgisi"*ni kısaca değerlendirirken, mutlaka bu varlığın muhatabı olan insandaki ***"akıl-imân münâbesti"***ni ve kişinin bu **Yaradanı**'na karşı olan görevlerinden ***'inanç- ibâdet olgusu'***nu Yunus'un ilerideki hikmetlerinde örneklerle ifade etmek istiyoruz. Onlar da;

Allah Sevgisi; Bilindiği gibi "Yunus Emre'de '**Allah**' kavramı **Vahdet-i Vücûd** ve **Esmâü'l-Hüsnâ** kabuller dâiresindeki; *"Allah, Bâki, Bâtın, Bekâ, Cân, Cânan, Cebbâr-ı âlem, Cemâl, Çalâp, Gâfûr, Hâkk, Gânî, Hâlik, Hayy, Hudâ, Kâdir, Kâdir-i Künfeyekûn, Kâdim, Kayyum, Kerîm, Mâşûk, Mennân, Nihân, Nûr, PadiŞâh-ıLem Yezâl, Pinhân, Rabbü'l-Enâm, Rahmân, Rahîm, Rezzâk, Sahib-i Kur'an, Server, Sübhân, Tanrı, Vâhid, Yar, Yezdân, Zâhir, Zü'l-Celâl Yaradan, Sultân-ı Cihân* vb." isim ve sıfatlarla, ya aynen veya telmihân ifâde edilmektedir.

Yunus'a göre Allah, İhlâs Suresi'ndeki "**hükümler doğrultusunda**" ele alınır. Yani "**Allah; tek kudret ve hüküm sahibidir. Doğmamış, doğrulmamıştır. Eşi, benzeri ve ortağı yoktur**" hük'mü yedi iklimi ve on sekiz bin âlemi tutan tek pâdişahtır. Bu yönüyle Tanrı "**Mâlikü'l-Mülk**"tür, yeri ve göğü yaratan O'dur.

"Senündür pâdişâhlık kudretün var
Yaratdun yiri gögi heybetün var"

Yunus'un "**tekden-tüme, parçadan bütüne**" gidişiyle ilgili olarak kâinatta görünen bütün sıfatlar, kendi sıfatlarıdır. Dolayısıyla bütün varlık, O'nun nûruyla kaplıdır. Fakat Hak, "**Zât-ı Nûru**"nu kendi sıfatlarıyla gizlediği için, zâtıyla değil, nişanlarıyla bilinir:

"Dünya âhiret ol Hak yir-gök toludur mutlak
Hiç gözlere görinmez kim bilür ne nişânda"

Görünen süretler, Allah'ın mutlak varlığının tecellîsinin dış görünüşleridir.

"'Işkıla isteridük yine bulduk ol cânı
Gönlek idinmiş geyer suretile bu teni"

Yaratıkların hiçbirinin dilinin, Cenâb-ı Hakk'ı anlatmaya ne gücü yeter, ne de ilmi kâfi gelir.

"Niçe eyde bile dil niteligün
Dile getürmege bin-bir adun var"

Yunus'a göre Allâh, **ezelde** "**vâr**" olduğu gibi, âhirde **de** "**vâr**" olacaktır. Ama Yunus Allah'ı daha çok "**Hakk'ı dünyada iken de görmek**" ister ve bu isteğini pek çok beyitlerinde söz konusu eder.

"İster-idüm Allâh'ı buldumısa ne oldı
Aglar-ıdum dün ü gün güldümise ne oldu"

derken bunun "**dost**" varlığının (sıfatlarının) kendisinde tecellî ettiğini, ondan fazlası ile nişân verebileceğini ifade eder:

"Dost yolında giderisem gelmekligüm geniz ola
Dost varlığı benimile her dem nişân virügelem"

"Dost bundadur bellü beyan gördüm dost didârın ıyân
Bu ilm-i hikmeti duyan ider bana dek azîmi"

Allah, Kur'an hükmü olan "**Kün**" emriyle bütün varlıkları yaratmıştır. Evvel, âhir, ezelî, ebedî, zâhir ve bâtın olan, var eden, bütün rızkları veren "**Rezzâk**", besleyen, büyüten, öldüren de O'dur:

"Hem evvelsin hem âhir kemu yirlerde zâhir
Hiç makâm yokdur sensüz ben niçün göremezin"

kendisi, "**Kerîm ve Kadîm**"dir. Allah, kullarını kendisini bildirmek için var etmiştir. Bu yüzden "**Allah'ın varlığı**" kulları ile bilinir:

"Kul pâdişâhsuz olmaz padişâh kulsuz değil
Padşâhı kim bileydi kul itmese yort savul"

derken Yunus, aynı zamanda *"Kul ile Hakk'ın Lâ-taayyun"* mertebesi yönüyle "**Vahdet**" halinde olduklarını da ifade etmektedir. Zira, varlığın iç yüzü **Hak**, dış yüzü **Halk**'tır. Bu sebeple Yunus, Kulu, "**Allah'ın Kadim**" sıfatı ile, **Hakk'ı** beraber görür:

"Tanrı Kadîm kul kadîm ayrılmadum bir adım
Gör kul kim Tanrı kimdür anla iy sâhib-kabûl"

Dünyaya gelmeyen insan "**Allah**"ı tanıyamaz Ancak doğunca bilgi sahibi olunca Allah'ı tanır. Özellikle Allah, âleme celâl ve cemâl sıfatlarıyla dost didarının vücûdiyle tecellî eder. Zâtı idrak, ancak bu sıfatları anlamakla mümkündür.

Allah, dilediğine doğru yolu gösterir, ortağı yoktur. O; nutfeden Adem yaratan, cansız yumurtadan kuş türeten, kudret dilini söyleyen, bu insanlara, türlü türlü cümbüşler gösteren, tevfik ve inâyet kılan, varlığını ilm ile Kur'an'da beyan edendir.

"İy kendözini bilmeyen söz mâ'nisin anlamayan
Hak varlıgın isterisen uş ilimile Kur'ân'dadur"

Yunus'a göre dünyada **her canlı**; kendi hâl diliyle Allah'ı zikreder, çok günahkâr olan insanoğlunu bağışlar, onları adâlet üzre ve merhametle yarlıgar, onlara doğru yolu gösterir. O'nun inâyeti, rahmeti çoktur. Rahmeti göle benzer. Öldüren, dirilten

O'dur, Hz. İsa'yı babasız yaratan O'dur. Tûr'da Mûsâ Peygamber'e kendi kelâmıyla tecellî etmiş, fakat zâtını göstermemiştir. O, mahşer günü hükmünü gösterecek, mahlûkatı yeniden diriltecektir. Hüküm sahibi O'dur.

"Andan İsrâfil sur ura ölenler yirinden tura
Mizân terâzû kurıla hükmini ide zü'l-Celâl"

Sübhan olan Allah, kulun tek sığınağıdır. Yunus'a göre Allah düşde de görülebilir:

"Esridi Yunus'un cânı yoldayım illerüm kanı
Yunus düşde gördi seni sayru mısun saglar mısun"

Okumaktan murad ise, Cenâb-ı Hakk'ı tanımak, O'na kulluk etmektir. Gece gündüz Allah'ı zikreden kişi, O'nu isteyen kişi demektir. Ve bu sebeple de O'nun her yerde hâzır ve nâzır olduğunu bilmek için de "**Hak âşığı**" olmak gerekir.

"Allah benüm didügine virmişdür 'ışk varlıgını
Kime bir zerre 'ışk vire Çalap varlıgı andadur"

*"Ol **Kâdir-i kûn-fe-yekûn** lutfedici Sübhân benem*
Kesmedin rızkını viren cümlelere Sultân benem"

"Kar yagduran buz tonduran hayvânlara rızkın viren
Şöyle bilün ol mahlûka ol Rahîm ü Rahmân benem"

demektedir.

Bilindiği gibi Yunus'da bütün sevgilerin kaynağında "*Allah sevgisi* "vardır. Eğer kul, Allah'a bir adım yaklaşırsa, Allah'ta ona on adım yaklaşır. Ancak, Allah gönüllerde kendisine ortak istemez. Bunu bilen kul, ona tam teslim olur. Niceliksiz ve niteliksiz olan bir aşkla birbirine yaklaşan iki kutup esasen bir tek varlıktan ibarettir: Mutlak varlık, Allah sevgisi denilen sevginin temelinde esasen '*vahdet*' (birlik) vardır.

Yunus sevgilerini, aşklarını ve varlığını Tanrı'ya bağlayan bir ***'gönül eri'***dir. Tanrı'ya kavuşmak o'nun tek gayesi olunca, bu gönül sultanında sevgiden başka ne görülebilir? O'nun ruhunu saran ***'Allah sevgisi'*** bazan korkuya dayanan bir ümit içinde de görülebilir. Bazan da çılgın bir aşka dönüşür.

Ey dost senün aşkun od'ı cigerüm pâre baş kılur
Aşkundan yanar yüregüm yanduğum bana hoş gelür

Geçici sevgiler **Allah sevgisi** değildir. Erenler, mecazî sevgiden hakikî sevgiye ulaşmışlardır:

Erenler bunda kalmadı vardı yoluna durmadı
Hakk'ı gerçek sevenlere cümle âlem kardaş gelür

Evet, cümle âlem Yunus'a göre kardeştir. Mutlak sevginin neticesi ise, *ikiliğin birliğe dönüşmesidir*. İnsan *sevgiden nasibini* aldı mı, gözü hor görmez, kulağı kötüyü işitmez, dili gıybet (dedi-kodu) söylemez. Allan sevgisi ideal insanların ulaşabileceği en yüksek makamdır. İnsan bir kere Tanrı'yı sevdi mi, varlıklara hep nur gözüyle bakmaya başlar. Zehir panzehir, düşman dost, bütün zıt aynalarda *bir tek cemâl* görür.

İnsan olmanın sırrı sevgide gizlidir. *Karınca'*dan insana bütün mahlukâtı Allah'ın nuruyla bakan kişi, gerçek insandır. İdeal insandır. **Yunus** *"Karıncaya ulu nazar"*la bakarken böyle düşünür.

Bunda kendözin gören ol durur yolda kalan
Benüm bir karıncaya v'allâh isnâdum vardur

Esasen Yunus, kâmil insanların Tanrı'yı ezelden beri severek geldiklerine inanır:

Benim dost ile bazarum yaradılaldan değil
Sever idük ma'şûkayı henüz gelmeden cihana

Tanrı dostlarını dosttan; dost sevgisinden ayırmak ne mümkün?

Âlem düşman olur ise beni dosttan ırımaya
Dost kandaysa ben onda düşmanlık ayırımaya.

Netice olarak ifade etmek isteriz ki, yukarıda da görüldüğü gibi Yunus, asırlar ötesinden *"Allah sevgisi, inanç-ibadet olgusu, akıl ve iman münasebeti"*ni çok güzel bir şekilde İslam Dini'nin umdeleri içinde değerlendirmiştir. Yunus'da ***Allah kavramı, bir bütün halinde "aşk"*** ile ifâde edilmektedir. Hangi pencereden bakarsanız bakınız orada "**Allah**"ı göreceksiniz. Allah ilâhî bir nûr'dur. Mekânsızlık âleminde sınık gönüllere taht kurmuştur. Vücûd şehrindeki tahtın sahibi O'dur.

3
NEYLERLER FÂNÎ DÜNYAYI

Neylerler fânî dünyayı ***Allah Sevgisi var iken***
Ya dahı kanda giderler ol dost sevgisi var iken

Allah ile olan kişi ihsan olur anın işi
Neylerler gayrı teşvişi Allah sevgisi var iken

Görün bi'llâhi şu halkı istemezler güzel Hakk'ı
Ya neylerler malı mülkü Allâh sevgisi var iken

Dinlen âşıklar bu sözü behremend eyleyen sizi
Ya neylersin oğlu kızı Allâh sevgisi var iken

Yunus *sen kendini görme ibadet kıl mahrum kalma*
Gayrısına gönül verme Allah sevgisi var iken

4
ALLAH DİYELİM DAİM

Allah diyelim daim Allah görelim neyler
Yolda duralım kaim Allah görelim neyler

Allah diye kıl zârıoldur kamunın varı
Andan umalım yârıAllâh görelim neyler

Çıkarmayalım dilden ayrılmayalım yârdan
Irılmayalım yoldan Allâh görelim neyler

Açlık sonu toklukdur tokluk sonu yoklukdur
Bu yollar korkulukdur Allâh görelim neyler

Sen sanmadığın yerde nagâh açıla perde
Derman erişe derde Allah görelim eyler

Adı sanı dillerde sevgisi gönüllerde
Şol korkulu yollarda Allâh görelim neyler

Adı sanı uşatdım küfrümü suya atdım
Miskinliğe el katdım Allâh görelim neyler

Her dem dalalım bahre aldanmayalım dehre
Sabreyleleyim kahre Allâh görelim neyler

Ar-namusu bırakdım külümü suya atdımDervişliğe
el katdım Allâh görelim neler

Mecnun gibi âvâre âşık oluban yâre
De ***Yunus*** *sen bî-çare Allâh görelim neyler*

Yunus *sen anı sanma bu aşk sana sendendir*
Can kamuya andandır Allâh görelim meyler

N'etdi bu ***Yunus*** *n'etdi bir doğrı yola gitdi*
Pîrler etegin tutdu Allâh görelim neyler

5
BEN SENİ SEVDİĞİMİ SÖYLEŞİRLER

Ben seni sevdiğimi söyleşirler hâs u âm
Söyleşenler söyleşsin sensiz dirliğim haram

Kim senin lezzetinden canı tad almaz ise
Yürür bir cansız suret âlem halinden bî-gam

Ben bu dem seni gördüm nicesi sabr eyleyem
Seni bir görmekliğe müştakdır cümle âlem

Seni gören kişiye ne hacet hur u kusur
Seni sevmeyen cana Tamu'dur cümle makam

İki cihan varlığı ger benim olur ise
Sensiz bana gerekmez iş seninledir tamam

Bin yıl ömrüm olursa harc edem bu kapıda
Ben gerçek âşık isem gerek bu yolda ölem

Bana sen gerek isen n'iderem kend'özümi
Ger ben sen oldum ise ben beni yavu kılam

Âlemlerin arzusu seni bulmak içindir
Ben seni bulmuş iken sensizin nite olam

Çoklar ***Yunus****'a der ki nice aşk esrikliği*
N'etsin ezel bezminde öyle çalındı kâlem

6
ÇALAB'IMIN AŞKI B*AĞRIMI BAŞ EYLEDI*

Ol Çalab'ımın aşkı bağrımı baş eyledi
Aldı benim gönlümü sırrımı faş eyledi

Hergiz gitmez gönülden hiç eksik olmaz dilden
Çalab kendi nurunu gözüme tuş eyledi

Can gözü onu gördü dil ondan haberverdi
Can içinde oturdu gönlümü arş eyledi

Bir kadeh sundu cana can içti kana kana
Dolu geldi peymane canı sarhoş eyledi

Esrük oldu canımızdür döker lisanımız
Ol Çlab'ımın aşkı beni sarhoş eyledi

Ben kaçan derviş olam ta ki ona iş olam
Yüz bin benim gibiyi aşk hırka-pûş eyledi

Yunus *imdi avunur dostu gördü sevinir*
Erenler mahfilinde aşka cünbüş eyledi

7
ŞOL CENNET'İN IRMAKLARI

Şol Cennet'in ırmakları[453]
Akar Allah deyu deyu
Çıkmış İslam bülbülleri
Öter Allah deyu deyu

Salınur Tûba dalları
Kur'an okur hem dilleri
Cennet bağının gülleri
Kokar Allah deyu deyu

Kimi yiyip kimi içer
Hep melek'ler rahmet saçar
İdris nebî hulle biçer
Biçer Allah deyu deyu

Hep nûrdandır direkleri
Gümüştendir yaprakları
Uzadıkça budakları
Biter Allah deyu deyu

Aydan arıdır yüzleri
Misk ü anberdir sözleri
Cennet'de hûri kızları
Gezer Allah deyu deyu

Ol Allah'ın melekleri
Dâim tesbihde dilleri
Cennet bağı çiçekleri
Kokar Allah deyu deyu

Hakk'a âşık olan kişi
Akar gözlerinin yaşı
Pür-nûr olu içi dışı
Söyler Allah deyu deyu

Ne dilersen Hak'dan dile
Kılâvuz ol doğru yola
Bülbül âşık olmuş güle
Öter Allah deyu deyu

Açıldı gökler kapısı
Rahmetle doldu hepisi
Sekiz Cennet'in kapısı
Açar Allah deyu deyu

Altun gümüştür yapısı
Misk ü anberdir kokusu
Cennet ehlinin hepisi
Okur Allah deyu deyu

Rıdvân durur kapı açan
Hulle donlarını biçen
Kevser şarabını içen
Kanar Allah deyu deyu

***Miskîn Yunus** var yarına*
Koma bugünü yarına
Yarın Hakk'ın dîvanına
Varır Allah deyu deyu (GT/1)

[453] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

8 **DERDÛMÛN DERMÂNI SENSİN**	9 **GEL EY ÂŞIK GELE-GEL GEL**[454]
İlâhî derdûmûn dermânı sensin *Günâhkâr kullarun gufrânı sensin* *Senün emrûn ile döner felekler* *Hem ayun güneşûn devrânı sensin* *Halil'ûn hullesi Ya'kûb'un âhı* *Yûsuf'un bendile-zindânı sensin* *Mûsâ'nun mûnâcâtı Tûr Tagı'nda* *'İsâ'nın göklerde seyrânı sensin* *Gözümün nûrı vü gevdem hayâtı* *Gönüller tahtınun sultânı sensin* ***Yunus Emre**'m sebâkı senden okur* *Elinde defteri dîvânı sensin*	*Gel ey Âşık gele-gel gel* *Gel Allah'a dön Allah'a* *Uyan gafletden aç gözün* *Gel Allah'a dön Allah'a* *Tut bir mürşidin elini* *Tevbeye öğret dilini* *Dervîş yanılma yolunu* *Gel Allah'a dön Allah'a* *Begim mal ile iş bitmez* *Kazandığım yine yitmez* *Kimi gördün koyup gitmez* *Yatmaktan usanmaz mısın?* Öleceğin bilmez misin? *Allah'tan utanmaz mısın?* *Gel Allah'a dön Allah'a* ***Yunus** eklikli(dir) sözüm* *Dergâhına tutdum yüzüm* *Sana derim iki gözüm* *Gel Allah'a dön Allah'a*

[454] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

10
YARATDUN YİRİ GÖGİ HEYBETÛN VAR

Senündûr pâdişâhlık kudretün var
Yaratdun yiri gögi heybetûn var

Nişânsuzın nişânun kimse bilmez
Egerçi bî-nihâyet âyetûn var

Nice eyde bile dil niteligün
Dile getûrmege bin-bir adun var

Ne oran u kıyas ne nakş u 'nişân
Ne miyân u kenâr nihâyetûn var

Ne reng û şekl (û) hem ne cism ne hod resm
Ne kadd û kâmetûn ne suretûn var

Bu cümle ins cinne rahmetûnden
'İnâyet vechile hoş himmetûn var

Ne dünyayı âhiret ne Kâf u ne Kâf
Bular katre deryâ melekûtûn var

Ne hod var intihâ ne hadd mekân hem
Ne bir eniyetûn keyfiyetûn var

'Akıllar mât olur niteligünden
Ki bir zerrede bin bin 'ibretûn var

Ser-â-ser top-tolu yir û gök ûzre
Yûrûr bu kudretûn hôş Mülketûn var

Senündûr 'Arş u Kûrsî levh u kalem
Döner çerh yer turur hôş hikmetûn var

*Bu **yüz yigirmi dört bin nebîlerle***
Bile Mi'râc u Tûr mûnâcâtun var

Musahhârdur kamu emrûn içünde
Cem'î kullaruna mûrûvvetûn var

Dört yüz kırt dört tabakât evliyâya
Virilmiş anlara kerâmetûn var

Altı bin altı yüz altmış altı
Okınur halk ûzere âyetûn var

*Degül **Yunus**'a bes ya Rahmeti çok*
Kamu günâhlulara rahmetûn var,

11 **BİLMEZ MİSİN HAKK KANDADUR?**	**12** **VÜCÛDUM ŞEHRINE GIRESÜM GELÜR**
İy dûn û gün Hak isteyen bilmez misin Hak kandadur *Her kandasam anda hâzır kanda bakarsam andadur*	*Bu vücûdum şehrine her dem giresüm gelür* İçindeki sultân'un yüzin göresüm gelür"
İstemegil Hak'ı ırak gönüldedûr Hakk'a turak *Sen senligün elden bırak tenden içerü cândadur*	İşidürem sözüni göremezem yüzüni *Yüzüni görmeklige cânum viresüm gelür*
Gir gönüle bulasın Tûr sen-ben dimek defterin dür *Key gûher er gönlindedür sanma ki ol 'ummândadur*	*Mâ'şuka halvetinün yidi kapusı vardur* *Ol kapudan içerü seyran kılasum gelür*
Ol 'ummânda yüz bin gûher bir katreye benzer tamâm *Ol câna yok zaman -zevâl zevâlli cân hayvândadur*	*Her kapuda bir kişi yüz bin çerisi vardur* *Işk kılıcın kuşanup cümle kırasum gelür*
Her kanda ki gözin baka Çalap hâzırdur mutlaka Şol cân ki tapmadı Hak'a assısı yok ziyândadur	*Eren'lerün sohbetü arturur ma'rifeti* *Bî-dertleri sohbetden her-dem süresüm gelür*
Eyle suretûni vîrân ola gönlûn bagı cinân ola *Bâtın gözidûr dost gören zâhir gözi yabandadur*	***Leylî-i Mecnûn*** *benem şeydâ-yı Rahmân benem* *Leylî yüzin görmege Mecnûn olasum gelür*
Çün suretûn virân ola gönlûn bagı cinân ola *Cânun genci virân ola çünki bu genc vîrândadur*	*Dost oldı bize mihmân bunca yıl bunca zamân* *Gerçek İsmâil gibi kurbân olasum gelür*
Her kim gaflet içre geçer cânı zevâl suyın içer *Derviş sırrı 'Arş'dan uçar gerçegi yir yüzindedûr*	*Eren'lerün nazarı topragı gevher eyler* *Eren'ler kademinde toprak olasum gelür*
Miskîn Yunus gözün aç bak iki cihân top-tolu Hak *Sıdk odına gûmânı yak ol eşkere pinhândadur*	*Yârumdan elçi gelür cânumdan ulak diler* *Merkebden inübeni yayan varasum gelür*
	Miskin Yunus'*un nefsi dört tabi'at içinde* *Işkıla cân sırrına pinhân varasum gelür*

13
EL-HAMDÜLİ'LLÂH

Hak'dan glen şerbeti içtik el-hamdüli'llâh
Şol kudret denizini Geçtik el-hamdüli›llâh

Şol karşıki dağları meşeleri bağları
Sağlık safalık ile aşduk el-hamdüli'llâh

Kuruyuduk yaş olduk ayağıdık baş olduk
Kanatlandık kuş olduk uçtuk el-hamdüli'llâh

Vardığımız illere şol safa gönüllere
***Baba Tapduk** ma'nâsın saçtık el-hamdüli'llâh*

Beri gel barışalım yâdısan bilişelim
Atımız eyerlendi eşdik el-hamdüle'llâh

İndik Rûm›ı kışladık çok hayr u şer işledik
Uş bahâr geldi geri göçdük el-hamdüli'llâh

Dirildik pınar olduk irkildik ırmak olduk
Aktık denize dolduk taştık el-hamdüli'llâh

Tapduk'un tapusunda kul olduk kapısında
***Yunus** miskîn çiğidik piştik el-hamdüli'llâh*

14
DAĞLAR İLE TAŞLAR İLE

Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevlâ'm seni
Seherlerde kuşlar ile çağırayım Mevlâ'm seni

Su dibinde mâhî ile sahralarda âhû ile
*Abdal olup "**Yâ Hû.**" ile çağırayım Mevlâ'm seni*

Gökyüzünde Îsâ ile Tûr dağında Mûsâ ile
Elindeki âsâ ile çağırayım Mevlâ'm seni

*Derdi öküş **Eyyûb** ile gözü yaşlı Yâ'kûb ile*
Ol Muhammed mahbûb ile çağırayım Mevlâ'm seni

*Hamd ü şükr-i Allah ile vasf-ı "**Kulhuvallâh**" ile*
Dâimâ zikrullah ile çağırayım Mevlâ'm seni

Bilmişim dünya hâlini terk ettim kıyl ü kaalini
Baş açık ayak yalını çağırayım Mevlâ'm seni

***Yunus** okur diller ile ol kumru bülbüller ile*
Hakk'ı seven kullar ile çağırayım Mevlâ'm seni

15
HAK ÇALAB'IM HAK ÇALAB'IM

Hak Çalab'ım Hak Çalab'ım sencileyin yok Çalab'ım
Günahlıyım yarlıgagıl ey rahmeti çok Çalab'ım

Kullar senin sen kulların günâhları çok bunların
Uçmagına sal bunların binsinler Burak Çalab'ım

Ben eydirem kim ey Ganî nedir bu derdin dermanı
*Zinhar esirgeme beni aşk **od'**ına yak Çalab'ım*

*Ne yoksul u ne **ba'y**-dasın ne köşk ü saraylardasın*
Girdin miskinler gönlüne edindin durak Çalab'ım

Kogıl ben hoş yanayım kül oluban uşanayım
Ol sevdigim Muhammed'e olayım çerag Çalab'ım

Ne ilmim var ne taatim ne gücüm var ne takatim
Meğer kıla inayetin yüzümüzü ak Çalab'ım

***Yunus**'u sen yarlıgagıl bu günahlı kullar ile*
Eger yarlıgamaz isen key katı firak Çalab'ım

16
AÇTIM SANA ELLERİMİ

Açtım sana ellerimi mahrum etme dîdârından
Hey Allah'ım kullarını mahrum etme dîdârından

Dün ü gün fikrim benim çoktur sana şükrüm benim
Gece gündüz zikrim benim mahrum etme dîdârından

Gider bu benliği benden dileklerim çoktur senden
Ayruk sözüm yoktur bundan mahrum etme dîdârın-
dan

*Sırat köprüsünden uçup Cehennem **od'**una yakıp*
Yüzüm karasına bakıp mahrum etme dîdarından

***Miskin Yunus** söyler sözü kan yaş ile dolar gözü*
Rahmetinden ayırma bizi mahrum etme dîdârından

17 **İLAHİ DERDİMİN DERMANI SENSİN**	**18** **DERDİME DERMÂNIM ALLAH**
İlahi derdimin dermanı sensin *Günahkâr kulların gufranı sensin*	*Meded kıl derdime dermânım Allah*[455] *Ki sensin canıma canânım Allah*
Senin emrin ile döner felekler *Hem ayın güneşin devranı sensin*	*Tımar eylen bana ben dertli oldum* *Eriştir derdime dermanım Allah*
Halil'in hullesi Ya'kub'un âhı *Yûsuf'un bend ile- zindanı sensin*	*Kamu mahlûk sana yalvarır- eydür* *Her biri dilinde dermanım Allah*
Mûsâ'nın münacâtı Tûr dağında İsa›nın göklerde seyranı sensin	*Yüzüm karasına bakma İlâhi* *Bağışla suçumu Gufranım Allah*
Gözümün nûru ve gövdem hayatı *Gönüller tahtının sûltanı sensin*	*Karanu gecelerde zârı kıldığın* *Erişti zârıma efganım Allah*
Yunus Emre'm sebakı senden okur *Elinde defteri dîvanı sensin*	*Miskin Yunus senin çokdur günahın* *Rahim'sin Rahmet ü Rahmanı Allah*

ق

19
YÜCE SULTANIM DERDE DERMANIM

Yüce sultanım derde dermanım [456]
Bedende cânım hû demek ister

Âlimsin âlim doğrudur yolum
Ağzımda dilim hû demek ister

Gidersen anda gelmezsin bunda
Karanu yerde hû demek ister

Âlem sırrında tevhîd nurunda
Mahşer yerinde hû demek ister

Yunus *postunda gönül dostunda*
Sırat üstünde hû demek ister

ق

[455] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.
[456] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

3. KELİME-İ ŞAHÂDET *(BİR'LİK)*

İslâm'ın temel hükümlerinden birincisi olan "**Kelime-i Şahadet**" bütün mutasavvıfların da temel inancıdır. Zira bundan sonra ifâde edecekleri ve yaşayacakları bütün haller, "**Allah'ın birliği ve Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulu**" oluşuna dayanmaktadır. Bu sebeple, Yunus eserlerinde "**Tanrı Bir'dür-Hak'dur Resul Muhammed'**dür şeklinde bu inancını açıkça ifade eder.

*"Ezelîden dilümde uş **Tanrı bir'*** dür Hak'dur ***Resul***
Bunı böyle bilmeziken bir 'aceb makâmdayıdum"

Yunus, burada da **Kelime-i Tevhid**'i "**Vahdet-i Vücûd**" inancı içinde ele almaktadır. Yunus, kâinatı ve varlıkları derinden kavrayan, Tanrı'nın insanı ve kâinatı, kendi varlığını bildirmek için yarattığına inanır:

Yaratdun cümle milleti bî-şek seni bilmek içün
Halk u âlem eyle sanur oynayuban gülmek içün

Gaflette olan insan, yaratılmışlarda Tanrı'nın birliğini ve kudretini arayacağı yerde, âlemin gösterişinde kaybolup gitmektedir. Ölümün hikmeti, gaflet ehlini uyanmasını sağlamasındadır. Kâinatta her şey yok olup gidecektir. İnsanda eşya âlemi Tanrı'ya aittir. İnsan kendi kendisine var olmadığından ve insan kendisine ait bulunmadığındandır ki, Yunus, ***Allah'ın birliğin***e şeksiz inanır.

Beni bende demen bende değilem
Bir ben vardır bende benden içeru

beytinde O, iç "***ben***"den Allah'ın zatına ulaşmıştır. Yunus, eğer bakışlarını dış âlemde yoğunlaştırsaydı, hakikati göremeyecekti. Gerçek ***ben***lik Tanrı'nın olunca, varlığın hareketi ismi ve şekli de Tanrı'ya ait olmuş oluyor. Kâinatta her şekil Tanrı'nın gücüyle hareket ediyor. Elbiselerde dolaşan O'dur.

Aşk ile isteridük yine bulduk o canı
Gömlek idinmiş giyer suret ile bu teni

Gönül gözü açıklara can kulağı duyanlara seslenirken Yunus:

Kamu bir yire gider kimse niçesi yiter
İki birdür bir biter gör bir neden eyledi

der. Bu birlik fikri, kâinattaki bütün matematik hesapları yıkmaktadır. Çevremizi saran **birlik nuru**, topraktan çiçeğe, çiçekten hayvana, hayvandan insana doğru yükselirken, "*Karıncaya ulu nazarla bakan Yunus'*u anlar gibi oluruz:

20
LÂ İLÂHE İLLALLAH[457]

Meşâyıhın telkîni ***Lâ ilâhe illallah***
Pîre gönül mülkünü ***Lâ ilâhe illallah***

Taştı rahmet deryası gark oldu cümle ası
Dört kitabın m'nası ***Lâ ilâhe illallah***

Kitabda yazılıdır gönüllerde gizlidir
Söylenecek söz budur ***Lâ ilâhe illallah***

Gönüllerde oturur eksikleri bitirir
Dostu dosta yetirir ***Lâ ilâhe illallah***

Budur esmânın hası siler kalbinden pası
İsm-i azâm duası ***Lâ ilâhe illallah***

Gönüllere yol eder dağı taşı kül eder
Sultanları kul eder ***La ilahe illallah***

Gönül borcundan doğar Hak Hazretine ağar
Rahmet oluban yağar ***Lâ ilâhe illallah***

Erenlerin kılıcı arşa çıkar bir ucu
Hay ne güzel keleci ***Lâ ilâhe illallah***

Yerin göğün direği ahiretin yerağı
Her sözlerin yigregi ***Lâ ilâhe illallah***

Cennet'den çıktı Âdem dünyada bastı kadem
*Bunu der idi müdam L*â ilâhe illâllah

Âşık Yunus bî-çare andan sana var çare
Gönülleri açar ***Lâ ilâhe illallah***

21
LÂ İLÂHE İLLALAHTIR YÂ NEDİR

Mü'minin kalbini yuyup arıdan [458]
Lâ ilâhe illalahtır yâ nedir
Afv edip cehennem nârın erinden
Lâ ilahe illallahtır ya nedir

Sıdkla okusa bunu bir zâhir
Yunup günahından pak olur şükür
Cennet'de bülbüller hep bunu okur
Lâ ilâhe illallahtır yâ nedir

Cennet de seyr ettim ben o bülbülü
Bülbül ihlas ile bekler o gülü
Cehennemden azad eder her kulu
Lâ ilahe illallahtır ya nedir

Eğer zahirde ve eğer batında
Ol kul hürmetlidir Hak Hazretinde
Erenler – evliyalar sohbetinde
Lâ ilâhe illallahtır yâ nedir

Yunus *der ki Allah cümlede ulu*
Farz ile sünnetin tutandır kulu
Cennetin üst eşiğinde yazılı
Lâ ilâhe illallah'tır ya nedir

[457] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.
[458] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

22
ALLAH ALLAH KERÎM ALLAH [459]

Allah emrin tutalım
Rahmetine batalım
Bülbül gibi ötelim
Allah Allah Kerîm Allah
Râhim Allah diyelim

Allah adı uludur
Emrin tutan kuludur
Mü'minlerin yoludur
Allah Allah Kerim Allah
Rahim Allah diyelim

Allah adı dillerde
Sevdası gönüllerde
Şol korkulu yerlerde
Allah Allah kerîm Allah
Rahîm Allah diyelim

Ölüp kabre varacak
Münker Nekir gelicek
Rabb'in kimdir deyicek
Allah Allah Kerîm Allah
Rahîm Allah diyelim

Yunus ağlayıp gezer
Ölüm tedbirler bozar
Görmek istersen didâr
Allah Allah Kerîm Allah
Râhim Allah diyelim

23
DERYÂ Kİ KATREDEN GÖRÜNDÜ

Zihî deryâ ki katreden göründü
Ne deryâdır ne katredir gör indi

Acep katre ki deryâ anda mahfî
Bu mahfî sırrı sen senden sor indi

Murâdı on sekiz bin âlemin sen
Bu gaflet pes sana bendendir indi

Sana gel sen seni sendi bulagör
Sana hak sendeki bil kimdir indi

Fenâ ol kim bulasın zevk-i vuslat
Bu sözüm düş müdür sana yol mudur

Hicâb-ı nûr u zulmet küllî sende
Niçe sen sen niçe ben ben dur indi

Sana senden yakındır aşrı tap bak
Yoran mülküne sultan ol yor indi

Asılda âşık u ma'şuk u aşk bir
Bu birden gerçi kim yüz bin gör indi

Eger âyîne bin olsa bakan bir
Gören bir görünen bin bin gör indi

Saladur kime gark olmak dilerse
Yunus *bu bahre gavvas olgir indi*

[459] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

24
SENİNLE BİRLİĞİN SENDEN IRILMAZ

Seninle ***birliğin*** *senden ırılmaz*
Hâyat seninledir sensiz dirilmez

Gözüm içnde sensin bile bakan
Eğer sen bakmazsa yolun görünmez

Benim münâcâtım senden yanadır
Sana varır yolum sensiz varılmaz

Ben beni sende ayrı kanda bulam
Ki sensiz Hak nefes ömrüm sürülmez

Varlığım sendedir ben bir âletim
Sun ıssı sunmazsa âlet kurulmaz

Âlet ü hareket kamu senindir
Anın çün işine kimse karılmaz

Sefer kılsam bana yoldaş olursun
Karâr etsem yine sensiz durulmaz

Birliğinden öte hiç şerîkın yok
Kim noksan irgüre hükmün yoyulmaz

Âlem halkı zebûn emrin içinde
Kimdir ki kulluğa boynu burulmaz

Bu ben ben dediğin eğer ben isem
Bu benliğim bana niçin verilmez

Yâranlar saladur kapı açıktır
Bu kapıya gelen mahrum sürülmez

Yunus *bu tevhide gark oldu gitdi*
Geri gelmekliğe aklı dirilmez

25
BEN BENDE BULDUM ÇÜN HAKK'I

Ben bende buldum çün Hakk'ı şekk ü gümân nemdir benim
Ol dost yüzün görmez isem bu gözlerim nemdir benim

Gelsin ***münâcât*** *eyleyen doksan bin hâcât söyleyen*
Taşra ibadet eyleyen görsün ki dost nemdir benim

Mûsa *olup* ***Tûr'****a çıkam nûr oluban gözden bakam*
Söz oluban dilden çıkam sur u nagam nemdir benim

Mûsa varır Tûr'a çıkar anda varır nûra bakar
Dôstdan gayrı zerre kadar bu gözlerim görmez benim

Uş ben beni cem eyledim ol dosta iman eyledim
Birliğine girdim kâmet ***riyâ- tâat*** *nemdir benim*

Ol dost bana ümmî demiş *hem adımı* ***Yunus*** *okumuş*
Dilim şeker gövdem kamış bu söyleyen nemdir benim

Ümmî benem Yunus *benem dokuz adam dörttür anam*
Işk od'*una düşüp yanam sûk u bâzâr nemdir benim*

26
SENDEN GELİR CEVR Ü CEFÂ

Senden gelir cevr ü cefâ ben âh u vâh etmeyeyim
Düşmüşem ***aşkın od'****una yanıp nice tütmeyeyim*

Uş yürürem yana yana tap ciğerim döndü kana
Aşkından oldum dîvâne uyuyuban yatmayayım

Senin aşkın denizine düşübeni gark olayım
Kimsenem yok elim ala koma beni batmayayım

Sekiz Uçmag'ın hûrisi gelir ise bir araya
Hergiz mânendin olmaya sen (i) onlara katmayayım

Yunus Emre *sen bu sözü yüz bin der isen az ola*
İşitenler âşık ola igende uzatmayayım

27
SEVEREM BEN SENİ CANDAN İÇERÛ

Severem ben seni candan içerü
Yolum ötmez bu erkânda içerü

Nere varurısam gönlüm tolusın
Seni kanda koyam bundan içerü

Beni sorman bana bende degülem
Suretûm boş gezer tondan içerü

Beni benden alana irmez elüm
Kadem kim başa sultandan içerü

Tecelliden nasıb irdi kimine
Kiminûn maksudı bundan içerü

Kime dokundısa ol dost nazarı
Anun şu'lesi var kandan içerü

Senün ışkun beni benden alupdur
Ne şirin derd bu dermandan içerü

Şeri'at-Tarikat yoldur varana
Hakikat-Ma'rifet andan içerü

Sûleyman kuşdili bilür didiler
Sûleyman var Sûleyman'dan içerü

Sûluk seyir iden ışkun erine
Niçe mezheb olur dinden içerü

Dinin terk idenûn Küfürdûr işi
Bu ne Küfürdûr imandan içerü

O bir dilber durur hiç yok nişanı
Nişan olur mı nişandan içerü

Ta kim **Yunus** gözi tuş oldı dosta
Ki kaldı kapuda andan içerü

28
SENÜNLEDİR BİRLİGÜM

Senünle birligûm senden ırılmaz
Hayât senünledûr sensüz dirilmez

Gözüm içinde sensin bile bakan
Eger sen bakmasan yolum görinmez

Benüm mûnâcâtum senden yanadur
Sana varur yolum sensüz varılmaz

Ben beni senden ayru kanda bulam
Ki sensüz Hak nefes ömrûm surilmez

Varlıgum sendendûr ben bir âletven
Sun'ıssı sunmasa âlet kurılmaz

Alet ü hareket kamu senündûr
AnunÇün işûne kimse karılmaz

Sefer kılsam bana yoldaş olursın
Karâr itsem yine sensüz turılmaz

Birligünden öte hiç şerikün yok
Kim noksân irgûre hükmûn yoyılmaz

Âlem halkı zebûn emrûn içinde
Kimdûr ki kullıga boynı burılmaz

Bu ben ben didûgûm eger ben isem
Bu benligûm bana niçün virilmez

Yârânlar saladur kapı açukdur
Bu kapuya gelen mahrûm surilmez

Yunus bu tevhîde gark oldı gitdi
Girû gelmeklige aklı dirilmez

29
BİRLİK YOLIN TUTAN BENEM

Bu cümle erkânı koyup birlik yolın tutan benem
Hırs u tama benden ırak hem arduma atan benem

Bakan benem gören benem alan benem viren benem
Ne Cebrâil ne Mikâil İsrâfil'i kılan benem

Yidinci kat yirlerde (ben) sekizinci kat göklerde (ben)
Bu söylenen dillerde (ben) hükmi tamâm kılan benem

Emrile bulut oynadan yirde bereket kaynadan
Elümde kudret şinigi halka rızkın viren benem

Bir karâra tutdum karâr benüm sırruma kim irer
Câhil beni kanda görür gönüllere giren benem

Çagram himmet leşkerine dirile dost işigine
Arş önünde aklumıla hidmet kılup turan benem

Gök yüzinde ferişteler Yunus ne kasd ider bular
Dek turmazsa ferişteler Arş'a çomak uran benem

Delü oldumıdı **Yunus** ışk oldı bana kulavuz
Hazrete degin yalunuz yüzi suri viren benem

30
DEVRÂN BENÜMDÜR

Benem sâhib-kıran devrân benümdür
Benem key pehlevân meydân benümdür

Harâmîden tenûm korkum kayum yok
Bu zor u bu kuvet Hak'dan benümdür

Ebu Bekr û Ömer ol dîn ulusı
Aliyy-i Murtaza Osmân benümdür

Topı kim alışar çevgânumuzdan
Bu çevgân topıla meydân benümdür

Bana gelsün yohsul olan bay ola
Bu mâl u sermâye dûkkân benümdür

Hasan dur cismûm içre nûr-ı îmân
Hûseyn-i sâhibûl-irfân benümdür

Yunus-am ben Yunus iş bu cihânda
Benem sultân kulı sultân benümdür

31
BU DÜNYA FÂNİDÛR

Gider idûm ben yol sıra yavlak uzamış bir agaç
Böyle latîf böyle şîrîn gönlüm eydür birkaç sır aç

Böyle uzamak ne ma'nîdûr çünki bu dünyayı fânidûr
Bu fuzûllık nişânıdur gel beri miskîlige geç

Böyle lâtîf bezenûben böyle şîrîn dûzûnûben
Gönül Hakk'a uzanuban dilek nedûr neye muhtâc

Agaç karır devrân döner kuş budaga bir kez konar
Dahı sana kuş konmamış ne gûgercin ne hod durac

Bir gün sana zevâl ire yüce kaddûn ine yire
Budaklarun oda gire kaynaya kazan kıza saç

Er sırrıdur sırrun senün er yiridûr yirûn senün
Ne yirdedûrr yireûn senün sana sorarum iy agaç

Yunus Emre sen bir niçe eksûkligün yüz bin anca
Kur'agaca yol sorunca teferrûclen yoluna geç

32 **KENDÜ GÖNLÜM-İLE**	***33*** **GÖZÜM SENI GÖRMEK İÇİN**
Eyle sanman siz beni kendözümden gelmişem Ya kendü gönlüm-ile bu kafese girmişem	*Gözüm seni görmek için elim sana ermek için* *Bugün cânım yolda kodum yarın seni bulmak için*
Uşadam bu kafesi yıkam hırs u hevesi Za'îf kılam bu nefsi ta asluma ulaşam	*Bugün cânım yolda koyam yarın ivâzın veresin* *Arz eyleme* ***Uçmag'***ını hiç arzum yok uçmak için
Bilmezem aslum nedûr ata hod bahânedûr Ezel ana karnında kan yiyûp dirilmişem	*Bana Uçmag ne gerekmez hergiz gönlüm ona bakmaz* İşbu benim zârılığım degül durur bir bağ için
Kan degül benüm aşum hırs u hevâ yoldaşum Hazrete uçarkuşum meger tene girmişem	*Uçmag Uçmag'ım dediğin müminleri yeltediğin* *Vardır ola birkaç Hûri hevesim yok kuçmak için*
Gâh mû'minem tâ'atde dem-be dem mûnâcâtda Gâh rindem harâbâtda ben bir aceb kolmaşam	*Bunda dahi verdin bize ol Hûriyi cüft ü halâl* *Andan dahi geçti arzum azmim sana kaçmak için*
Hikmet ile bak bana tâ'ıyân olam sana Zirâ ben bu suretde yüz bin dürlü gelmişem	*Sûfîlere ver sen onu bana seni gerek seni* *Hâşâ ben terk edem seni şol bir ala çardak için*
Yunus Emre sen kanda kalmayasın zindânda Zindân kanda ben kanda kimûn malın yimişem	***Yunus*** *hasret durur sana hasretini göster ona* İşin zulüm değil ise dâd eylegil varmak için

4. KİTAPLAR VE MELEKLER

Genel anlamda bütün mutasavvıfların asıl beslenme ve seslenme kaynağı **Kur'an**'dır. Ayrıca mutasavvıflar diğer mukaddes kitapları da zikrederler, Yunus Emre de eserlerinde, Kur'an-ı Kerim'i fazlası ile zikrederken, aynı zamanda diğer mukaddes kitapları da manevî birer makama delâlet etmesi sebebiyle zikreder:

*"**Tevrat-ıla İncil'i Zebûr-ıla Fürkân'ı***
Bunlardagı beyânı cümle vücûdda bulduk"

Yunus Emre'de kalıplaşmış bir düstur vardır ki o da dört kitabın mânisinin Kur'an'da toplanmış olduğu hususudur.[460]

*"Halk içinde dirlik düzen **dört kitâbı** togru yazan*
Ag üstine kara dizen ol yazılan Kur'ân benem"

"Sen seni ne sanursan ayruga da anı san
***Dört kitâbun m'anisi** budur eger varısa"*

Dört kitabın mânisi bir "**Elif**"de toplanmıştır. "**Elif**"den maksat, Kur'an'dır. Yunus bu harf için "**ULU HECE**" terkibini kullanır.

*"**Dört kitâbun** m'anîsin okıdum tahsîl kıldum*
'Işkı gelicek gördüm bir ulu heceyimiş"

Bu "**Elif**" ile Allah'ın birliği ve tescili fikri de ortaya konmuştur. Çünkü 'Allah' da, "**Elif**" ile başlamaktadır. Yani dört kitabın tamamı ve verdiği birinci mesajda "**Allah'ın Birliği**" hususudur.

*"**Dört kitâbun m'ânîsi** bellüdür bir elifde*
Sen elif dirsün hoca m'ânîsi ne dimekdür"

Yunus, "**Elif**"te birliği, bâ'da ise Kesreti görür. Bu sebeple O dâima **Elif**'i zikreder:[461]

*"**Dört kitabun m'ânîsi** tamamdur bir elifde*
Bâ didürmen siz bana bâ diyicek azaram"

Yunus Emre'nin eserlerinde Melek kavramı için de "**Melek**, **Melâike**, **Ferişteh**, **Firişteh**" isimleri geçmektedir. Melekler semâ ehlidir ve bulundukları yer de "**Melekût âlemi**"dir. Melekler Yunus'da daha çok insan ile Allah arasında, Seyr ü sülûk esnasında vasıta olan nurânî güçler olarak ele alınmaktadır. Gök'de bulunan bu melekler, zikir ehlidirler. İnsanlarla da münasebetleri vardır.

---

460 Tatçı, M., a.g.e., s. 90-96.
461 Tatçı, M., a.g.e., s. 97-100

Yunus Emre dört büyük melekten bahseder. Bu Melekler de: **Cebrâil**, İsrâfil, **Mikâil** ve **Azrail**'dir. Hepsini "**Dört Ferişte**" veya "**Kerrûb**" ifadeleriyle de zikreder.

"Bakan benem gören benem alan benem viren benem
Ne Cebrâil ne Mikâil İsrâfil'i kılan benem"

Yunus'da **Cebrâil**, **Cibril**, **Cebrâil-i Mürsel**, **Elçi** isimleriyle zikredilir. Yani Hz. Muhammed'in tercümânı, Allah'ın elçisidir.

Cebrail'den çeşitli vesilelerle bahsedilmektedir:

İsrafil, kıyâmet gününü, haşri ve neşri haber verir O, kıyamet günü elindeki suru üfürecek ve bütün canlılar ölecektir:	"*İsrâfil surı ura yir yüzi dirşürile* *Harâb ola berr ü bahr çarh-ı felek yoyıla*" "*İsrâfil surın urıcak mahlûkâ turu gelicek* *Senün ününden artuk kulagum işitmeye*
Azrail, Yunus'da ölüm meleği olarak ele alınmaktadır:	"*Bana cânı sen virdün '**Azrâil**'e bildürdün* *Senden artuk kimseye emânet viremezin*" "***'Azrâil** ne kişidür kasd idesi cânuma* *Ben emânet ıssıyla anda bitrişüp geldüm*"
Kirâmen Kâtibîn:	"*Ol ferişteler adı **Kirâmen Kâtibîn**dür* *Yazmakdan usanmazlar aramazlar yaz u kışda*"
Münker-Nekir:	"*Kamularun 'amelidür **Münker-Nekir** olup gelen* *Benüm 'amelüm dostıdı 'amelümi tuta varam*"

Yunus'un eserlerinde belli başlı dört melekten gayri olarak; **Kirâmen Kâtîbîn**, **Münker-Nekir**, **Hârut-Mârût** meleklerinden de bahsedilir.

107 **Azrail alır canımız kurur damarda kanımız** ***Azrail** alır canımız kurur damarda kanımız* *Yuyıcağaz kefenimiz saranlara selam olsun* *Gider olduk dostumuza eremedik kasdımıza* *Namaz için üstümüze duranlara selam olsun*	*Sözdür söylenir araya kimse döymez bu yaraya* İltüp bizi makbereye koyanlara selam olsun Âşık oldur Hakk'ı seve Hak derdine kıla deva *Bizim için hayır dua kılanlara selam olsun* ***Aşk Yunus** söyler sözü kan yaş ile dolu gözü* *Bilmeyenler bilsin bizi bilenlere selam olsun*

5. PEYGAMBERLER SERVERİ HZ. MUHAMMED SEVGİSİ

İlk yaratılan peygamber Hz. Âdemdir. O da âdem donunda dünyaya gelen ***insan-ı kâmil*** olan ilk peygamberdir. Tevhidi kavrayan ilk kişidir:

Tevhid imiş cümle âlem tevhidi bilendûr Âdem

Mutasavvıfların eserlerinde, özellikle Yunus'da Peygamberler; "**Nebî**, **Resûl**, **Enbiyâ**, **Cânlar**, **Hâslar Hâsı**, **Elçi**" kelimeleriyle ifade edilmektedir. Ancak **Tanrı, insanoğlunu yaratmadan evvel Hz. Muhammed nuru yaratılmıştır**. Âdem, başta olmak ûzere bütün peygamberler bu **muhammedî** nûrdan yaratılmıştır. Âlem yaratılmadan bütün peygamberler cânlar halinde vardır.

Peygamberler Tanrı aşkı ile dolu olarak dünyaya gelmişlerdir. Tanrı'nın bahşettiği hayatı yaşayacak olan peygamberler bütün fâniler gibi ölümlü olup ahirete gidecekler ve orada ûmmetlerine şefaatçi olacaklardır. Gerek kavram olarak, gerekse hâs isimleri itibariyle, ***Yunus Emre'***nin eserlerinde isimleri geçen Peygamberlerin sayıları *"yüz yirmi dört bin"* olarak ifade edilmektedir.

"Yüz yigirmi dört bin hâsı dörtyüz kırk dört tabakası
Devlet makâmında ol gün ulu hânedândayıdum"

Yunus'un Hikmetlerinde 'Âdem, Şit, İdris, Nûh, İbrahim, İsmail, Yakub, Yusuf, Eyyub, Musa, İsa, Davud, Sûleyman, Lokman, Hızır, İlyas, *Yunus, Zekeriyya, Cercis'* Peygamber olarak geçmektedir. Ancak araştırıcılardan bazıları *Lokman ve Hızır'ı da* peygamber olup olmadığı konusunda tereddûtlerinin olduğunu da burada belirtmek gerek.

Ancak Hz. Muhammed, Yunus Emre'de kendisinden en çok bahsedilen mûstesna bir yeri olan Peygamberdir. Özellikle Hz. Muhammed, diğer Peygamberlerden de üstün tutulmaktadır. Peygamberler, henüz yok iken; Hz. Adem yaratılmadan önce Hz. Muhammed'in nûru yaratılmış idi. Diğer Peygamberler de bu nûrdan yaratılmıştır. Bu sebeple Yunus Emre'de Hz. Muhammed, "**Peygamberler Serveri**" olarak isimlendirir. İlk yaratılan insan ve Peygamber **Hz. Âdem**'dir Çünkü Hz. Muhammed, Kâinatın yaratılışının sebebi olarak gösterilmektedir. Yani ilk yaratılan O'nun ruhu'dur. Eğer o olmasaydı hiçbir canlı ve cansız yaratılmayacaktı. İşte bu sebepten Yunus Emre, Hz. Muhammed'i yüceltir:

İşte bu sebepten **Yunus Emre**, Hz. Muhammed'i yüceltir:	***Peygamberler serveri din diregi Muhammed*** *Gör ne gevherler kodı bu bizim kânumuza*"
Hakk O'nu öğmüş de yaratmıştır. O, **Fahr-i âlem'**dir. Dünya O'nun dostluğuna yaratılmıştır.	"***Ol iki cihân güneşi zâhir dünyasın denşürdi*** Câhil anı öldi sanur ol hod ölmez ölür degül" "***Yaratdı Hak dünyâyı Peygamber dostlugına*** Dünyâya gelen gider bâki kalası degül"

Yunus Hikmetlerinde zaman zaman Tanrı yolunda Eyyub olur, zaman zaman Musa olur Tur'a çıkar. Ancak Yunus'un Hikmetlerinde en çok ismi geçen ve örnek alınan, takib edilmesi gereken peygamber olarak Hz. Muhammed görûlûr.

Dünyanın yaratılışına sebep Hz.Muhammed'tir:

Yaratdı Hak dünyayı peygamber dostlıgına mısraı buna en güzel ifadesidir. Tanrı O'nun varlığında görûlûr.

Muhammed Hakk'ı bildi Hakk'ı kendüde gördi
Cümle yirde Hak hazır göz gerekdûr göresi

Tanrı ilk önce Muhammedî nûru yaratmış ve kendisi de O'na âşık olmuştur:

Yitmiş biş yıl öndinden yaratdı Muhammed'i

Hak kendü âşık oldı bahane bir yıldızdan Tanrı'nın yaratıp âşık olduğu Muhammed'e insanlığın âşık olmaması dûşûnûlebilir mi? Bülbûlûn güle olan zâfı gibi bütün insanlar Muhammed'e koşmalıdırlar, tıpkı Yunus gibi:

34 **"HZ. MUHAMMED AŞKINA**	***35*** **"*HZ.* MUHAMMED'İN MEDHİ**
"*Hak yaratdı âlemi, 'ışkına **Muhammed'ün*** *Ay ü günü yaratdı şevkine **Muhammed'ün*** *Ol dedi oldı âlem yazıldı levh ü kâlem* *Okundı hatm-i kelam, şanına **Muhammed'ün*** *Hep erenler geldiler, dergâha yüz sürdiler* *Zikr-i tevhid etdiler, nuruna **Muhammed'ü**n* *Veysel Karanî kazandı, âhir yine özendi* *Sekiz uçmağ bezendi, aşkına **Muhammed'ün*** *Ferişteler geldiler, saf saf olup durdılar* *Beş vakt namaz kıldılar, aşkına **Muhammed'ün*** *Havada uçan kuşlar, yaşarup dağ ü taşlar* *Yemiş verür ağaçlar, aşkına **Muhammed'ün*** İmansızlar geldiler, anda iman aldılar *Beş vakit namaz kıldılar aşkına **Muhammed'ün*** ***Yunus** kim ede methi, över Kur'an âyeti* *An vergil salâvatı, aşkına **Muhammed'ü*** "***Peygamberler serveri din diregi Muhammed*** *Gör ne gevherler kodı bu bizim kânumuza*"	"*Muhammed'ün medhini idelüm baş üstine* *Zirâ ki ol Muhammed yüridi 'Arş üstine* *'Arş'ına basdı kadem ol Resûlullâh benem* *Düşdi bu cümle sanem ser-nigün Ferş üstine* *Bir taşa kıldı nazar mu'cizât ile yarar* Çıkdı ber-Tâ vü Sin ü Yâ dürli nakış üstine *Taş elinde söyledi Hak Resûl'sin sen didi* *Anuniçin komadı bir taşı taş üstine* *Muhammed'e kâfirler üç kez agu virdiler* *Birin kuzuyla yidi ikin aşın üstine*" *Aguyı kıldı şeker ol Resulu'l-lah meger* *Vir salâvat zembûr-vâr derdile yeş üstine* ***Yunus Emre**'m sen gine Mustafa'ya kıl selâm* *Ol dahı kıla edâ yüz ile baş üstüne*

36 **YÜZ BİN YİGİRMİ DÖRT BİN CÂNLAR** *Evvel kadîmden geldüm yer-gök yaradılmazdan* *Arş- kürsî levh ü kâlem hiç dahı anılmazdan* *Dostıla sohbetdeydüm içerü halvetdeydüm* Âdem niçe nesnedür hiç dahı anılmazdan *Yüz bin yigirmi dört bin cânlar cânum içinde* *Gizlü Muhammed cânı dahı içerü bizden* *Hem cânlar ana perde ol nûr içinde nûrda* *Işk anda kadîm durur cânlara ayrılmazdan* *Işk'dur Hakk'un varlıgı yir ü gök ma'mûrlıgı* Âhir Muhammed nûrı balkıdı içümüzden	**37** **HAKK MÜŞERREF EYLEDİ AHMED'İ** "***Evvel Âdem yaratdı*** *sonra Peygamberleri* *Ahir Muhammed nûrı balkıdı içümüzden*" Âdem atadan berü velî evliyâ Nebî *Hakk müşerref eyledi Ahmed'i kamu yüzden* *Yetmiş bin yıl öndinden yaratdı Muhammed'i* *Hakk kendü âşık oldu bahâne bir yılduzdan* *Ol Yılduz ki varıdı kandaydı Âdem cânı* *Ya bunca peygamberler anılmadın agızdan* Âlimler bunı bilmez degme ,ake ana irmez *Hidâyetdür **Yunus**'a keşf oldı hacemüzden*

Hz. Muhammed'in nûru, Âdem atadan beri, bütün Enbiya, Nebî ve Velî'de görüle gelmiştir. Peygamberlerin, âhiret'de şefâatı Allah'ın inâyeti iledir. Bu şefâat faktöründe Peygamberlerden sonra, velîler, şehidler, çocuklar, âlimler vb. de kendi mertebelerine göre katılacaklardır. Bu da ancak Allah'ın inâyetine bağlıdır. Ancak Hz. Muhammed'in şefeâti, gayet belirgindir.

Yunus Emre'nin eserlerinde; "*Hz. Adem, Hz. Şit, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Eyüp, Hz. Dâvud, Hz. Süleyman, Hz. İlyas, Hz. Yunus, Hz. Zekeriyya, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ, Hz. Muhammed*", kendi özelliklerine göre ayrı ayrı, fakat teferruatlı bir şekilde zikredilmektedir.

Fakat Hz. Muhammed O'nun eserlerinin baş köşesinde yer alır ve O'nun adını beyitlerinde değişik isim ve sıfatlarla; "**Mustafa**, **Muhammed**, **Ahmed**, **Mahmûd Kâsım**, **Resûl**, **Dost**, **Habib**, **Fahr-i âlem**, **Nebî**, **Server**, Sıdk u Safâ Mâdeni, İki Cihan Güneşi, İki Cihan Sultanı, **Cân**, **Gül**, **Habibu'llah**, **Hayrü'l-beşer**..vb'leri" olarak zikretmektedir.

Ayrıca Yunus'a göre Hz. Muhammed, dâima ümmeti için çalışan bir peygamberdir. O; her şeyin aslıdır, ölmemiştir, ancak zâhiren dünyasını değiştirmiştir.

Biraz evvel de yukarıda ifade ettiğimiz gibi Yunus; Hz. Muhammed'i "**Peygamberler Serveri ve Dinin Direği**" olarak ifâde ederken, ayrıca bu dünyanın da ***Hz. Muhammed aşkına yaratıldığını*** da söylemekten geri kalmamaktadır. Yani:

Yunus Emre, Hz. Muhammed'e müstakil medhiyeler de yazmıştır. Onlar da:

38 **ÇALAP NÛRDAN YARATMIŞ CÂNINI MUHAMMED'ÜN** "*Çalap nûrdan yaratmış cânını Muhammed'ün* *'Âleme rahmet saçmış adını Muhammed'ün* *Dosdum dimiş yaratmış hem anun kaydın yimiş* Ümmetden yana komış yönini Muhammed'ün *Muhammed bir denizdir 'âlemi tutup durur* *Yitmiş bindür Peygamber gölinde Muhammed'ün*	*Dünyâ mâlın dutmamış hiç emânet artmamış* *Derzi biçüp dikmemiş tonunı* ***Muhammed'ün*** *Tanrı'Arslanı 'Alî sagında* ***Muhammed'ün*** *Hasan'ıla Hüseyin solında* ***Muhammed'ün*** *Yılda yitmiş bin hâcı her biri niyyet ider* *Varur ziyâret ider nûrını* ***Muhammed'ün*** ***Yunus Emre'****m 'ışkludur eksiklidür miskîndür* *Her kim yimez mahrûmdur hvonını* ***Muhammed***'ün"

Fuzûli'nin "**Su**" kasidesindeki "**Su**" *redifi ile Hz. Muhammed*" en güzel şekliyle anlatıldığı gibi, Yunus Emre'de de "**Gül**" motifi ile Hz. Muhammed'in şeriatı daha da güzel anlatılmıştır. Hz. Muhammed'in ***teri,*** yeryüzündeki bütün çiçeklerin kokusuna benzer. Çöl de O'nun terinin yeryüzündeki tezahürüdür. **Bülbül**'e benzeyen âşık bu **gül**'e âşık olmuştur.

Ne haldayum nebilem duzakdayum ne gülem
Bir garibce bülbülem ötmege güle geldüm "

"***Gül Muhammed teridür*** bülbül anın yâridur
Ol gül ile ezelî cihâna bile geldüm

Başka bir beyitde **gül**, şeriate benzetilmektedir. **Gül**, ferahlatıcı, uyarıcı, sevindirici ve dünyada başka hiç bir çiçeğin kendi hasletleriyle bunun kadar övülmediği belirtilerek, bunun gibi şeriatın da **nefs-i emmâreyi** gafletden uyarması şekliyle münasebetler kurulmaktadır.[462]

[462] Daha fazla bilgi için bak: Tatçı, M., a.g.e., s: 100-126.

39 ADI GÜZEL KENDİ GÜZEL MUHAMMED	40 YA MUHAMMED CANIM ARZULAR SENİ
Canım kurban olsun senin yoluna[463] ***Adı güzel kendi güzel Muhammed*** *Gel şefaat eyle kemter kuluna* ***Adı güzel kendi güzel Muhammed*** *Mü'min olanların çokdur cefası* *Ahiretde olur zevk u safası* ***On sekiz bin âlemin Mustafa'sı*** ***Adı güzel kendi güzel Muhammed*** *Yedi kat gökleri seyran eyleyen* *Kürsinin üstünde cevlan eyleyen* *Miracında ümmetini dileyen* ***Adı güzel kendi güzel Muhammed*** *Dört çâr-yar anın gökçek yaridir* *Anı seven günahlardan beridir* *On sekiz bin âlemin sultanıdır* *Adı güzel kendi güzel Muhammed* *Sen Hak Peygamber'sin şeksiz gümansız* *Sana uymayanlar gider imansız* Âşık Yunus neyler dünyayı sensiz *Adı güzel kendi güzel Muhammed*	*Arayı arayı bulsam izini*[464] *İzinin tozuna sürsem yüzünü* *Hak nasîb eylesene görsem yüzünü* ***Ya Muhammed canım arzular seni*** *Bir mübarek sefer olsa da gitsem* *Ka'be yollarında kumlara batsam* *Hûb cemalin bir kez düşde seyr etsem* ***Ya Muhammed canım arzular seni*** *Zerrece kalmadı gönlümde hîle* *Sıdk ile girmişem ben bu Hak yola* *Ebu-Bekir Ömer Osman da bile* ***Ya Muhammed canım arzular seni*** ***Ali ile Hasan-Hüseyin*** *anda* *Sevgisi gönülde mahabbet canda* *Yarın mahşer günü Hak divanında* ***Ya Muhammed canım arzular seni*** *Arafat dağıdır bizim dağımız* *Anda kabul olur bizim duamız* *Medine'de yatar peygamberimiz* ***Ya Muhammed canım arzular seni*** ***Yunus*** *medh eyledi seni dillerde* *Dillerde dillerde hem gönüllerde* *Ağlayı ağlayı gurbet illerde* ***Ya Muhammed canım arzular seni***

[463] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.
[464] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

41
DÜN GECE SEYRETDİM MUHAMMED'İ

İlham ile dün gece seyretdim **Muhammed'**i
Âyine-i kalbimde seyretdim ***Muhammed**'i*

İmamesi başında yeşil hulle eğninde
Dört yarı da yanında seyretdim Muhammed'i

Melekler saf oldular yeşil hayme kurdular
"Ya Muhammed" dediler seyretdim Muhammed'i

Pervaneyim şem'ine pirim azizim bile
Cümle âşıklar ile seyretdim Muhammed'i

Katreyim ummanı buldum derdime deranı buldum
Dün gece kadir'e erdim seyretdim Muhammed'i

Cur'a sundu Muhammed mestetdi beni gayet
Hak'dan indi inayet seyretdim Muhammed'i

Yunus murada erdi zevk ile safa sürdü
Âşık ma'şukun buldu seyretdim Muhammed'i

42
MUHAMMED NEBÎLER SERVERİDÜR

Ol âlem fahri Muhammed Nebîler serveridür
Vir salâvât ışkıla ol günâhlar eri'dür

Hakk anı övdü yaratdı sevdi Habib'üm didi
Yeryüzünde cümle çiçek Mustafa'nun teridür.

Cebrâil dâvet kılınca Mi'râc'a Muhammed'i
Mi'râc'ında diledügi Ümmeti'nün varıdur

Sen ana ümmet olıgör o seni mahrum komaz
Her kim anun ümmetidür sekiz Cennet yeridür

Her kim anun sünnetiyle farzını kâim tutar
Ne diyem ki âkibet sorı-hisâbdan beridür

Suçlu-suçsuz-günâhkar şefâ'at andan umar
Ol Cehennem'de yananlar münkirün inkarıdur

Yunus Emre'm işbu sözi cân içinde söyledi
Söyleyen bî-çâre Yunus Tapduk Emre'm sırrıdur

43
İBRÂHİM PEYGAMBER

İbrâhim Peygamber Halîl nazar kılmış ona Celîl
*Kaldık beryelerde zelil **gel varalım Muhammed'e***

Berye kumlarını çeken varuban ziyâret eden
*Arafat'ta inip çıkan **gel varalım Muhammed'e***

Şam'dan yana bir kapısı nurdan yalabır yapısı
Şefâat umar hepisi ***gel varalım Muhammed'e***

Mekke'nin ortası kara hem nazar ettim Dört Yâr'a
Âşık oldum Peygamber'e ***gel varalım Muhammed'e***

Âb-ı Zemzem suyun içen çok tevbe istiğfâr eden
*Ol Habîb'in nûrun gören **gel varalım Muhammed'e***

Muhammed yatar nûr ile çevresi dolu hûrile
*Varan doyusar nûrile **gel varalım Muhammed'e***

Bu Yunus eydür ma'bûdum fenâ dünyâdan el yudum
İki cihanda murâdım ***gel varalım Muhammed'e***

44
NAZAR OLDU BU BİZİM CANIMIZA

Uş yine nazar oldu bu bizim canımıza
***Muhammed bünyad urdu** din ü imanımıza*

*Peygamberler serveri **din direği Muhammed***
Gör ne gevherler komuş bu bizim kanımıza

Hay gel amel edelim elimiz erer iken
Ecel erer ansızın ermeziz sanımıza

Ey diriga n'idelim bizde amel olmazsa
Hışm edip yapışalar bu kefen donumuza

Sorucular geleler soru hesap alalar
Karanu sin içinde otura yanımıza

Ölüm haktır bilirsin nice gafil olursun
Azrail kasd ediser günahlı canımıza

***Miskin Yunus** bu sözü kendisinden eyitmez*
Hak Çalab viribidi sabak lisanımıza

45 **YERÜN GÖĞÜN SAFASI MUSTAFA'DIR** Yerün göğün safası Mustafa'dır ***Kamu ahdin vefası Mustafa'dır*** *Ay'ın Bedr'i Hhlal alnı ve kaşı* ***Günün nûru ziyası Mustafa'dır*** Çalap arşı ayagında olur ferş ***Cihanın müntehası Mustafa'dır*** *Yarın mahşer şefi oldur şefi ol* ***Sekiz Uçmag sakası Mustafa'dır*** *Bî-çâre asi kullara yarın ol* Şefa'at eyleyesi Mustafa'dır *Yarın peygamberler aciz olısar* ***Geri elin alası Mustafa'dır*** ***Yunus*** *yalvar getir Hakk'a salavat* ***Hakk'ın dostu Habibi Mustafa'dır***	**46** **YÂ RESÛLU'LLAH** Aşkın ile âşıklar **yansın yâ Resûlu'llah** İçip aşkın şarabın ***kansın ya Resûlu'llah*** Şol seni seven kişi komuş yoluna başı İki cihan güneşi ***sensin ya Resûlu'llah*** Şol seni sevenlere kıl şefaat anlara *Mü'min olan tenlere* ***cansın ya Resûlu'llah*** şıkım şol dîdâra bülbülüm şol gül zara *Seni sevmeyen nara* ***yansun ya Resûlu'llah*** ***Dervîş Yunus'un*** *canı âlem şefa'at kanı* İki cihan sultanı ***sensin ya Resûlu'llah***

ق

6. HZ. MUHAMMED ALEYHİSSELAM VE MİRÂC

Mirâç, *"yukarı çıkmak, yükselmek, göğe çıkmak"* anlamındaki **urûc** kökünden türemiş bir ism-i âlet olan **mi'râc** kelimesi *'yukarı çıkma vasıtası, merdiven'* demektir**. Istılahı anlamı** ise; *'Hz. Peygamber'in göğe yükselişini ve Allah katına çıkışını'* ifade eder. Olay, *Mescid-i Harâm*'dan *Mescid-i Aksâ*'ya gidiş ve oradan da yükseklere çıkış şeklinde yorumlandığından kaynaklarda daha çok "**isrâ ve mi'rac**" şeklinde geçerse de Türkçe'de **mi'rac** kelimesiyle her ikisi de kastedilir. İslâmî kaynaklarda genellikle ele alındığı şekliyle mi'rac hadisesi iki safhada meydana gelmiştir. **Resûl-i Ekrem**'in *'bir gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yaptığı yolculuğa **isrâ**[465], oradan göklere yükselmesine **mi'rac'*** denilmiştir. Literatürdeki bu ayırım her iki terimin naslarda zikredilmesinden ileri gelmektedir.

Tarihin akışı içinde, Hıristiyanlıkta '**Himmelfahrt**: *Göğe çıkış* **mi'râç'** olduğu gibi, İslam Dini'nde mi'râç vardır. Öyle ki, mukaddes kitabımızda adına İsra Suresi adıyla da anılan **mi'râç,** Türk dünyası coğrafyasında ***Göktürk, Uygurlar, Karahanlılar, Selçuklular Osmanlı ve Cumhuriyet*** dönemi **Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatı**'nda bu '**Göğe Yükseliş-Miraç'** için çokça eserler yazılmış ve '**Mirâc-nâme**' adıyla nazım türü de oluşmuştur.

Kur'an-ı Kerm'e göre Mirâc;

'Cenâb-ı Hakk, kudretinin işaretlerini göstermek için kuluna (Hz. Peygamber) Mescid-i Harâm'dan çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksâ'ya geceleyin bir seyahat yaptırmıştır'[466] buyurmaktadır.

Şimdi burada Yunus Emre'nin **Mirâc'ı** için '**Hikmet Örnekleri**'ni vermeye çalışalım:

---

465 İsra: Burak ve Cebrail eşliğinde Mescid-i Aksa'ya gidiştir. Burak'ı bağlayıp peygamberlere namaz kıldırma, muallak taşından göğe yükselme, Allah ile konuşmalar, gök katlarında diğer peygamberler ile diyaloglar, Cennet ve Cehennem'i görme ve geri dönme gibi bölümlerden oluşur.

466 İsrâ Suresi, a.1

47
MUSTAFÂ Mİ'RÂC'A İDİCEK SEFER

Ol Hak **Habîbi Mustafâ Mi'râc'**a idicek sefer
Ol dem cânum fikr eyledüm ol sırrını duyan benem

Şimdi adum **Yunus** durur ol demde İsmâil idi
Ol dost içün **Arâfat**'ta kurbân olup çıkan benem

Bu çarh benüm hükmümdedür her kanda ben oturmışam
Mûlk benümdür hükm iderûm yapan benem yıkan benem

Sa'd benem sa'îd benem **Yunus** dahı benümledûr
İlm-i ledûndûr ûstâdum ol esrârı tuyan benem

Ol **Kadir-i Kûn feyekûn** lutfîdici Sûbhân benem
Kesmedin rızkını viren cümlelere sultân benem

Nuttfeden âdem yaradan yumurtadan kuş düreden
Kudret dilini söyleyen zikr eyleyen Sûbhân benem

Kimini zâhid eyleyen kimini fâsık eyleyen
Ayıblarını örtüci delil-ile burhân benem

Bir kulına atlar virûp avret ü mâl çocuklar virûp
Hem birinün yok bir pulı rahm idici Rahman benem

Benem ebed benem bekâ ol Kâdir û Hay mutlaka
Hızır ola yarın saka anı kılan Gufrân benem

Dört dürlü nesneden hâsıl bilûn benem uşda delil
Od-ıla **su toprag** u **yil** bünyâd kılan Yezdân benem

Ete deri sünük çatan ten perdelerini dutan
Kudret işüm çokdur benüm hem zâhir û ıyân benem

Ete deri sünük çatan ten perdelerini dutan
Kudret işûm çokdur benüm hem zâhir û ıyân benem

Hem bâtınam hem zâhirem hem evvelem hem âhirem
Bu cümlesini yaradup hem tertibi kılan benem

Yokdur arada tercemân andagı iş bana ıyân
Oldur bana viren lisân ol denize ummân benem

Yokdur arada tercemân andagı iş bana ıyân
Oldur bana viren lisân ol denize ummân benem

Bu yiri gögi yaradanbu Arş-ı Kürsî durudan
Bin bir adı vardur **Yunus** ol **sâhibi-i Kur'ân** benem

MİRÂC-NÂME
48
BİR GECE ÇALAB'DAN INDI BURAK

Muhammed'e bir gece Çalab'dan indi Burak
Cebrâil eydür hocam Mi'râca kıgırdı Hak

Aç kendine cinânın behişt ü dîdâr senin
Seni okur Sübhân'ın ne yatarsın kıl yarak

Urdu Mi'râc kasdına yürüdü abdestine
Secde kıldı dostuna demedi yakın ırak

Gitti yek hazreti getirdi Burak atı
Nûrdan indi hil'ati gözü gevher yüzü ak

Kadem bir taşa bastı taş koptu bile vardı
"***Kâf yâ mübârek***" *dedi şöyle kaldı muallak*

Taş eydür gelesini bir kadem basasını
Resul eydür gelürem buyurur ise ol Hak

Göklere haber oldu yer gök şâdılık doldu
Eydürler Ahmed geldi bezendi sekiz uçmak

Gör Muhammed neyledi gökleri seyr eyledi
Ümmetini toyladı arşa hemin varıcak

Çün geçti felekleri ün geldi ki "***Gel beri***"
"*Kaldırdım perdelerihemen cemâline bak*"

"*Dîdârım sana ayân gösterem belli beyân*
İn Burak'tan ol yayan Arşıma bas bir ayak"

Ferişteler geldiler Burak'tan indirdiler
Na'lini döndürdüler ol dem yürüdü yayak

Üveys *yerinden durdu Arşda na'lin döndürdü*
Muhammed onu gödü visâle döndü firâk

Çün dost dosta kavuştu yüz bin kelâm danıştı
Ümmetiyçün çalıştı oldur resûl-i mutlak

Mi'râc'den döndü yine geri geldi evine
Geldi gördü henüz kim döşeciği ısıcak

Nice bin yıllık yola bir demde vara gele
Yunus *eydür kim ola Muhammed'dir ol mutlak*

Ümmet ümmet diyen ümmed kaydını yiyen
Eğer ümmeti isen de İslâm dînine hak

MÜNACAT
49
SENSİN KERÎM SENSİN RAHÎM

Sensin kerîm sensin rahîm Allah sana sundum elim
Senden artık yoktur emim Allah sana sundum elim

Ecel geldi vâde erdi bu ömrün kadehi doldu
Kimdir ki içmeden kaldı Allah sana sundum elim

Gözlerim işte süzüldü Cânım gövdeden üzüldü
Dileğim tetiği bozuldu Allah sana sundum elim

Uş biçildi kefen donum Hazret'e yönelttim yönüm
Aceb nice ola hâlim Allah sana sundum elim

Urdular suyum ılıdı kavim kardeş cümle geldi
Esen kalsın kavim kardaş Allah sana sundum elim

Geldi salacam sarılır dört yana salâ verilir
İl namâzıma derilir Allah sana sundum elim

Salacamı götürdüler makbereme yetirdiler
Halka olup oturdular Allah sana sundum elim

Çün cenâzeden şeştiler üstüne toprak aştılar
Hep koyubanı kaçtılar Allah sana sundum elim

Yedi Tamu sekiz Uçmag *her birinin vardır yolu*
Her bir yolda yüz bin çarşı Allah sana sundum elim

Geldi Münker ile Nekir her birisi sordu bir dil
İlâhî sen cevab vergil Allah sana sundum elim

Görün aceb oldu zaman gönülden eylenüz figan
Ölür çün anadan doğan Allah sana sundum elim

Yunus *tap uzattın sözü Allah'ına tutgıl yüzü*
Dîdârdan ayırma bizi Allah sana sundum elim

ق

50
Mİ'RÂC'A ÇIKAN BENİM

Muhammed ile bile Mi'râc çıkan benim
Ashâb-ı Suffa ile yalıncak olan benim

Sabr ile kanaâtı veribidün bunlara
Kırkını bir gönleğe kanaât kılan benim

Ol kırkdan birisine çaldım idi neşteri
Kırkdan kan akıdıp ibret gösteren benim

Âdem Peygamber ile Havvâ *yaradılmadan*
Uçmag'dan sürüleben ol müflis ola benim

Mûsa peygamber *ile bin bir kelime kıldım*
İsâ peygamber *ile göklere çıkan benim*

İbrahîm Edhem *vakti terk etti tâc u tahtı*
Allâh aşkına baktı ol sırrı duyan benim

Abbdü'r-rezak *ol dervîş yoldaş edindi beni*
Hallâc-ı Mansur *ile dâra asılan benim*

Ömer-i Hattâb *ile çok adl u dâd işledim*
Oğul ile fısk içinde hadde basılan benim

Adımı ***Yunus*** *dakdım sırrım âleme çakdım*
Levh ü kâlemden *önden dilde söylenen benim*

51
EBÛ BEKR Ü ÖMER OL DÎN ULUSU

Ebû Bekr ü Ömer *ol dîn ulusu*
Aliyy-i Murtazâ Osman *benimdir*

Topu kim alısar çevgânımızdan
Bu çevgân topıla meydân benimdir

Bana gelsin yoksul olan bay ola
Bu mâl u sermaye dükkân benimdir

Hasan*'dır cismim içre nûr-ı imân*
Hüsyn-i sâhibü'l-irfan *benimdir*

Yunus'am ben ***Yunus*** iş bu cihanda
Benem sultan kulu sultan benimdir

52
MÜNÂCÂT-I MUHAMMED

Yâ Rabbi Settârü'l-uyûb senden dilerim ümmetim
Yâ Hayy u Gaffâru'z-zünûb senden dilerim ümmetim

Bu dem münâcât eyleyip bin türlü hâcât söyleyip
Özüm melâmet eyleyip senden dilerim ümmetim

Yüce kıldım himmetimi kim kurtaram ümmetimi
Esirgegil ben yetîmi senden dilerim ümmetim

Atam anam istemezem dünya kaygısın yemezem
Ümmetim elden komazam senden dilerim ümmetim

Yüzümü yere (v)uruban kapılara doğru duruban
Şükrâna cânım verüben senden dilerim ümmetim

Bu dem ki doğdum anadan geçtim bu fânî hâneden
El yumuşam vîrânedensenden dilerim ümmetim

Şimdi ki başım kaldıram gözüm yaş ile dolduram,
Âhım cihâna bildirem senden dilerim ümmetim

Ümmetim için gelmişem himmeti yüce kılmışam,
Milk ü câna gelmemişem senden dilerim ümmetim

Çün bu konağa konmuşam himmet atına binmişem
Ümmet ***od'****una yanmışam senden dilerim ümmetim*

Gelmemişem ***Uçmag*** içün, ya Hûriler kuçmağ içün
Şol bir avuç toprağ için senden dilerim ümmetim

Adım Muhammed veresin derdim yine sen bilesin
İn'âm u ihsân kılasın senden dilerim ümmetim

Katlandım ümmet gücüne bakmazam ayruk ucuna
Kalmagıl ümmet suçuna senden dilerim ümmetim

Ol ***Tûr-ı Sînâ*** *hakkiyçün Mekke vü Mînâ hakiyçün*
Şehr-i Medîne hakkiyçün senden dilerim ümmetim

Sensin Ahad, sensin Samed ihsânına yoktur aded
Bu ***Yunus****'a irgür meded senden dilerim ümmetim*

53
CEVAB-I HÜDÂ

Lûtf edüben eydür Hudâ ümmetine çekme cefâ
Bu dem sana kıldım atâ bağışladım ümmetini

Ümmeti benden diledin himmet kılıcın biledin
Muştuluk olsun eyidin bağışladım ümmetini

Kaldır başını ey Habîb dertlilere sensin tabîb
Ümmetini etme garîb bağışladım ümmetini

Adını Ahmed vermişem şeytânı senden sürmüşem
Küffârı fedâ kılmışam bağışladım ümmetini

Dertlilere verdim devâ hâcetini kıldım revâ
Beni seven seni seve bağışladım ümmetini

Döndür yüzünü Arş'ıma döşendi döşek Ferş'ime
Gel bâri durma karşıma bağışladım ümmetini

Ümmetini hep göçürem tezcek Sırât'ı geçirem
Kevser şarâbın içirem bağışladım ümmetini

Nice göz yaş edesin hem bağrını baş edesin
İn'âmını fâş edesin bağışladım ümmetini

Ey yer ü göğün serveri bilsin seni ins ü peri
Âhir zaman Peygamberi bağışladım ümmetini

Lûtf edüben eydür Ganî âsîlere verdim seni
Senden dönem sanma beni bağışladım ümmetini

Ümmetin ***od****'a yakmayam suçun başına kakmayam*
Senin sözünden çıkmayam bağışladım ümmetini

Sen yetîmler başısın yanmış ciğerler aşısın
Ümmetinin yoldaşısın bağışladım ümmetini

Yüz bin şükür sultânımız yine sevindi cânımız
Çünkü dedi Sübhân'ımız bağışladım ümmetini

Yunus Emre*'m der zî-safâ Peygamber'indir Mücteba*
Çün Hak dedi "***Yâ Mustafâ.*** *bağışladım ümmetini."*

54
EZELÎDEN DİLÛMDE
UŞ TANRI BİRDÛR HAK'DUR RESÛL

Ezelîden dilûmde uş **Tanrı birdûr Hak'dur Resûl**
Bunı böyle bilmeziken bir aceb makâmdayıdum

Kal û Belâ söylenmedin tertîb dûzen eylenmedin
Hak'dan ayru degilidûm ol ulu dîvândayıdum

Yire bûnyâd urulmadın âdem dûnyâya gelmedin
Ökûz balık eylenmedin ben ezelî andayıdum

Eyyûb'ıla derde esîr iniledûm çekdûm cezâ
Belkîs'ıla kaçdum Nûh'ıla tûfândayıdum

Asâyıla Mûsâ'yıla kaçdum çıkdum **Tûr Tagı'**na
İbrâhim'ile Mekke'ye bûnyâd bıragandayıdum

İsmâil'e çaldum bıçak bıçak ana kâr itmedi
Hak beni âzâd eyledi koçıla kurbândayıdum

Yûsuf'ıla ben kuyıda yatdum bile çekdûm cezâ
Ya'kûb'ıla çokagladum bulınca figândayıdum

Mi'râc gicesi **Ahmed'ün döndürdüm** Arş'da nalinin
Ûveys'ile urdum tâcı **Mansûr'**ıla urgandayıdum

Alî'yile urdum kılıç Ömer'ile adl eyledûm
Onsekiz yıl **Kâf Tağı**nda **Hamza**'yla meydândayıdum

Yunus senûn âşık cânun ezelî âşıklarıla
Ol Allâh'un dergâhında seyrân u cevlândayıdum

55
SEN CÂNUNDAN GEÇMEDIN
CÂNÂN ARZU KILUSIN

Sen cânundan geçmedin cânân arzu kılursın
Bilden Zünnâr kesmedin îmân arzu kılursın

***Men 'arefe nefsenu** dirsin illâ degülsin*
Melâik'den yukarı seyrân arzu kılursın"

Tıfl-ı nev-reste gibi etegin at idinüb
Ele çevgan almadın meydân arzu kılursın

Bilimedün sen seni sadefte ne gevhersin
*Mısır'a Sultan iken **Ken'ân** arzu kılursın*

Ol ezel âleminde ebedi gözlemedin
Per ü bâl'ün bitmedin yakîn arzu kılursın

***Yetmiş yedi perde** var dostını arzulama*
Yedisinden geçmedin yakîn arzu kılursın

Otuzu gözde** durur **otuzu gönüldedür
***On'un dahı** bilmedün görmek arzu kılursın*

Sen bunda işe geldün uş yine varısarsın
Henüz sen kul madun sultan arzu kılursın

***Yunus d**üşdün bu derde Eyyûb'layın sabreyle*
Derde katlanımazsın dermân arzu kılursın

7. HZ. MUHAMMED ALEYHİSSELAM VE DOKSAN BİN KELÂM

Bilindiği gibi **Hz. Muhammed aleyhisselam'ın Mirâc'ı** esnasında '*Kâbe kavseyn veya Sidretü'l-Münteha*'da, **Cenâb-ı Hak ile birebir sözleştikleri kelâm'a** ilişkin **Yunus Emre**'nin hikmetlerinde **'Toksan bin kelâm'** geçmektedir.

Nedir bu doksan bin kelam? **Hz. Muhammed'in, mirâcda Tanrı'yla doksan bin söz konuştuğu, otuz binini halka, otuz binini irfan ehline, otuz binini de sırr içinde** gizlediği söylene gelmiştir. Bu **doksan binin şifre** kodu nedir?

Bize göre bu 'Şifre kodu', **Kur'an-ı Kerim'in 'Söz varlığı'**dır. Biliyoruz ki, bu konuda daha evvel, '*Süleyman Hakîm Ata'nın hikmetlerinde* ***doksan bin*** *ve Mahdumkulu Firakî*'nin hikmetlerinde ise **seksen bin** kelam olarak tespitlerimiz vardır.[467].

'BİZİM YUYNUS' adlı bu çalışmamızda yer verdiğimiz **Yunus Emre**'nin üç hikmetindeki;

> **Toksan bin Hakk kelâmı**, **otuz bin** âm u hâsı[468],
> **Otuz bin hâssü'l-has**[469]**, otuz bin sırr içinde'**

adlı bu tespitimiz; diğer mutasavvıflardan biraz farklıdır. Çünkü Yunus, bu şifresinde '**Kur'ân-ı Kerim'in Söz Varlığı olan bu doksan bin kelâmı'**, 'otuzar bin olarak ayırmak kaydıyla, **halka, irfan ehline ve Sır içinde** ' olarak ifade etmektedir.

Yunus'un bu konudaki hikmetlerinden örnekler vermeye çalışalım:

---

467 '*Süleyman Hakîm Ata ve Mahdumkulu Firâki'deki Toksan bin Kelâm'* hakkındaki Bak. Güzel, Abdurrahman, *Süleyman Hakîm Ata Divanı*, s. 21, 332, 373, 379, 626 (Baskıda)

468 âm u hâs: Herkes, ileri gelenler ve halk. Halk ve seçkinler (*yüksek zümre aydılar ve halkj)*

469 En güzel, en has, hassın hassı; tasavvufun maddi varlıktan tamamiyle kurtulup ilâhi varlığa erişen, gerçeğe tam ulaşan, İrfan ehlidır.

56 **KARDAŞLAR SORUN BANA KANDAYIDUM**	57 **ON SEKİZ BİN ÂLEM HALKI İÇİNDE**
İy yârânlar iy kardaşlar sorun bana kandayıdum Işk denizine taluban deryâ-yı ummândayıdum	On sekiz bin âlem halkı cümlesi bir içinde Kimse yok birden artuk söylenûr dil içinde
Yire bûnyâd urlmadın yir-gök melâik tolmadın **Levh û kalem** çalınmadın mûlk-i yarandayıdum	Cümle bir anı birler cümle ana giderler Cümle dil anı söyler her bir menzil içinde
Ol kim eni bekleridi her kandasam saklarıdı Işk urganı uçundagı kandîldakı cândayıdum	Cümle göz anı gözler kimse yok nişân virûr Gören kim görmeyen kim kalduk mûşkil içinde
Kaygu eliirmezidi gussa gözi görmezidi Endîşe şehrinden taşra bir ulu mekândayıdum	Kim göre anı ıyân kim diye nakş u nişân Sözi Len terânî'dûr Mûsâ'ya Tûr içinde
Bu işlerde olan kişi terkitsûn cümle teşvîşi İçerûden içerû bir key latîf nihândayıdum	Kimseden ayru görme her birile bile gör Cümle âlem toludur berrile bahr içinde
Benûm gibi bu cihâna yûz bin gelûrse az ola Benûm gelişûm şimdidûr ûstâdda **Kur'ân**'dayıdum	**Sidretûl'l-Mûntehâ'dan** andan içerü giden Hiç nişân eydimedi menzil-i nûr içinde
Dört kitâbı okumadın ayırup seçmek olmadın Ezberledûm sebâkumı bu ışkı hanendeyidûm	**Toksan bin Hakk kelâmı**, **otuz bin** âm u hâsı **Otuz bin hâssü'l-has, otuz bin sırr** içinde
Pâdişâhdan destûr oldı bizi bunda mûlke saldı İki cihân uçmak oldı **Uçmak'**da Rıdvân'dayıdum	Ol durur ol gizlû söz ârif söyler dûn gündûz Hiç nişân eyitmesûn Hûr u Kusur içinde
Yılduzıdum bunca zamân gökde melâik arzûmân Cebbâr-ı âlem hûkmider ben ol zamân andayıdum	**Yunus** sen dilerisen dodstı görem dirisen İyândur görenlere işde gönül içinde [470]
Toksan bin Hak kelâmını söyleşicek Habîb'ile **Otuz bini sırr olucak ben ol sır olandayıdum**	
Ben bu sûretden ilerû adum **Yunus** degûl iken Ben olıdum ol ben idûm bu ışkı sunandayıdum	

[470] Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre Bütün Şiirleri, İstanbul 1941, s. CCLXXXVIII

58
KARDAŞLAR SORUN BANA KANDAYIDUM

İy yârânlar iy kardaşlar sorun bana kandayıdum
Işk denizine taluban deryâ-yı ummândayıdum

Yire bûnyâd urlmadın yir-gök melâik tolmadın
Levh û kalem çalınmadın mûlk-i yarandayıdum

Ol kim eni bekleridi her kandasam saklarıdı
Işk urganı uçundagı kandîldakı cândayıdum

Kaygu eliirmezidi gussa gözi görmezidi
Endîşe şehrinden taşra bir ulu mekândayıdum

Bu işlerde olan kişi terkitsûn cümle teşvîşi
İçerûden içerû bir key latîf nihândayıdum

Benûm gibi bu cihâna yûz bin gelûrse az ola
Benûm gelişûm şimdidûr ûstâdda Kur'ân'dayıdum

Dört kitâbı okumadın ayırup seçmek olmadın
Ezberledûm sebâkumı bu ışkı hanendeyidûm

Pâdişâhdan destûr oldı bizi bunda mûlke saldı
İki cihân uçmak oldı Uçmak'da Rıdvân'dayıdum

Yılduzıdum bunca zamân gökde melâik arzûmân
Cebbâr-ı âlem hûkmider ben ol zamân andayıdum

Toksan bin Hak kelâmını söyleşicek Habîb'ile
Otuz bini sırr olucak ben ol sır olandayıdum

Ben bu sûretden ilerû adum **Yunus** degûl iken
Ben olıdum ol ben idûm bu ışkı sunandayıdum

59
KARDEŞLER SORUN BANA KANDAYIDUM

Ey yârenler ey kardeşler sorun bana kandayıdum
Aşk denizine dalıban deryâ-yı ummandayıdum

Ol ki beni bekler idi her kandaysam saklar ıdı
Aşk urganı ucundaki kandildeki candayıdum

Yire bünyâd urulmadan yir-gök halâyık tolmadan
Levh u kalem çalınmadan mülk-i yaratandayıdum

Yüz yetmiş bin feriştehler saf bağlayıp durucağız
Cebrail'i gördüm (anda) ol ulu dîvandayıdum

Dört kitabı okumadan ayırıp seçmek olmadan
Ben okudum sabakımı **Kur'an'**da hânendeyıdum

Kaygu eli bana ermez gussa hergiz beni görmez
Endişe şerrinden daşra bir ulu makamdayıdum

Toksan bin Hak kelâmını eyleyince Habib ile
Otuz bini sır olunca ol vakit ben andayıdum

Benim gibi miskin kulu yüz bin gelirse az ola
Benim gelişim şimdidir uçmakta Rıdvan'dayıdum

Yıldız idim nice zaman gökte malâik arzuman
Cebbâr-ı âlem hükmeder ben ol zaman andayıdum

Ben bu sûretten ileri adım **Yunus** değil iken
Ben ol idim ol ben idim bu aşkı sunandayıdum

60 **BEN BENDE BULDUM ÇÜN HAKK'I** *Ben bende buldum çün Hakk'ı şekk ü gümân nemdir benim* *Ol dost yüzün görmez isem bu gözlerim nemdir benim* ***Gelsin münâcât eyleyen doksan bin hâcât***[471] söyleyen ***Taşra ibadet eyleyen görsün ki dost nemdir benim*** ***Mûsa*** *olup* ***Tûr****'a çıkam nûr oluban gözden bakam* *Söz oluban dilden çıkam sur u nagam nemdir benim* ***Mûsî*** *varır* ***Tûr****'a çıkar anda varır nûra bakar* *Dôstdan gayrı zerre kadar bu gözlerim görmez benim*	*Uş ben beni cem eyledim ol dosta iman eyledim* *Birliğine girdim kâmet* ***riyâ- tâat*** *nemdir benim* ***Ol dost bana ümmî demiş*** *hem adımı* ***Yunus*** *okumuş* *Dilim şeker gövdem kamış bu söyleyen nemdir benim* Ümmî benem Yunus *benem dokuz adam dörttür anam* ***Işk od****'una düşüp yanam sûk u bâzâr nemdir benim*[472]

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bilindiği gibi, **Hakîm Ata; eserlerini Kur'an-ı Kerim hükümleri ve Hz. Muhammed (s.a.v)'in** hadisleri merkezinde ele almıştır. Hatta öyle ki, **Hz. Muhammed** (s.a.v), **Mirâcı** esnasında Cenâb-ı Hakk ile bizzat bire-bir **'Doksan bin Söz Sözleştiklerini'** aşağıdaki dörtlüklerinde ifade etmektedir. Burada bahsi geçen *'doksan bin söz',* bütünüyle *Kur'an-ı Kerim'*in **'Söz Varlığı**'dır. Günümüzde bile kimsenin aklına gelmeyen ***'Kur'an-ı Kerim'in Söz Varlığı***'nı, o gün ortaya koyan da Hakîm Ata'dır.

---

471 Habib - Doksan bin kelâm. **Habib,** dost, sevilen anlamına gelir; Hz. Muhammed'e, Habîb'ullah - Allah sevgilisi denmiştir; bu hususta birçok hadisler vardır (Tirmizî, *Kenz'ül - Ummâl Müsned'*den naklen *Fedâil'ül - Hamse*; I. s. 42-44).

472 Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre, Hayatı ve Bütün Şiirleri,* XII. Baskı, İstanbul,2020, s. 394.

O şol sagat Izim bile razlaşdy, **Biwasyta, togsan müň raz sözleşdi,** **Paş kylmadan sözler onda gizleşdi,** **"Sally ala nebiýin-ul Mustapa".** **Taňry bile razlaşan,** **Togsan müň söz sözleşen,** **Syr sözüni gizleşen,** **Muhammed-ul Mustapa.** **Togsan müň söz sözleşdi ol Izim bile,** Şerigaty beýan kyldy sözi bile, **Hak Resula ýyglap aýtdy, özi bile,** **Isteseler, kamug many, Gurhan içre.**	***O şol saatte***[473]***Allah ile rastlaştı*** ***Vasıtasız, doksan bin söz sözleşti*** ***Nice sözler var ki orda gizleşti*** ***Sallü 'alâ nebiyyinü'l-Mustafa*** ***Tanrı ile*** *(o an)* ***razlaşan***[474] ***Doksan bin söz sözleşen*** ***Sır sözünü gizleşen*** ***Muhammedü'l- Mustafa*** *Doksan bin söz sözleşti O* ***İzim*** *ile* Şeriat'ı *beyan kıldı O sözü ile* *Hakk Resul'u ağlayıp söyledi, özü ile* İsteyene, bütün mana ***Kur'an içindedir.***

Aynı konu Türkmen şâiri **Mahtumkulu**'nda da **'Seksen bin Kelâm'** olarak şöyle geçer:

Oýanyp gaflatdan, açdym gözümi, Erenler paýyna sürtdüm ýüzümi, Okatdýlar, hak sözledim sözümi, "**Segsen müň kelamy beýan**" diýdiler.	*Uyanıp gafletten, açtım gözümü,* *Erenler pâyine sürdüm yüzümü,* *Okuttular, hak söyledim sözümü,* "***Seksen bin kelamı beyan***" dediler.

Görülüyor ki, ***'Kur'an-ı Kerîm'in Söz varlığını'***, XII. asırda ***Hakîm Ata, 'Doksan bin Söz'; XIII. asırda Yunus Emre 'de doksan bin kelime ve*** XVIII. asırda ***Mahtumkulu Firâki*** ise **'Seksen bin Kelâm'** olarak vermektedirler.

Bugün **'Kur'an-ı Kerim'in Söz Varlığı'** *yetmiş sekiz bin* olarak görülmektedir. Demek ki; hem **Hakîm Ata**, hem **Yunus Emre**, hem Şah İsmail Safavî, hem de **Mahtumkulu Firaki**'nin ***'Kur'an-ı Krim'in Söz Varlığı'***nı, bugünkü teknoloji kadar, o günde de böyle *'akl-ı selim ve beyin gücüyle belirlemeye çalışmışlardır.*

---

473 **O şol saatte:** Miraç'ta Cenâb-ı Hakk ile karşılaştığı saattir.

474 Razlaşan-vasıtasız, direkt yüz-yüze konuşan.

8. AHİRET GÜNÜ - KAZA VE KADER

Ahiret kavramı, genel anlamda "**Ahiret**, **Subh-ı kıyamet, Ukbâ, Mahşer**" vb. gibi kelimelerle ifade edilir

Yunus'un eserlerinde ise 'âhiret, âhiret günü'; "Âhir zaman, Sur, Haşr, Mahşer, Mahşer günü, yarınki gün, Sual, Mizân, Sırat, Amel Defteri, Şefaât, Cennet, Behişt, Cinân, Uçmag, firdevs-i âlâ, Sekiz Uçmag, (Sekiz Cennet*), Hûri, Gılman, Tûba, Kevser, Kasr, Köşk, Hülle, Rıdvan, Cehennem (*Tamü, Zebanî...*)* gibi kavramlarla ifâde edil mektedir.

Ahiret *bâki,* dünya *fâni*dir. Ahiret, insanların öldükten sonra ebedî olarak yaşayacakları âlemdir. Dünyaya aldanan âhireti unutur. Ahiret yolunda yoldaş "**Hûri**"-lerdir. Dünyada ne varsa âhiretde de fazlası ve daha lezzetli olarak vardır.

Yunus, âhireti başka bir düşünce içinde "âhi"lerin yurdu olarak da kabul eder:

*"Sûfîlere sohbet gerek **ahî'**lere âhret gerek*
***Mecnûn**'lara **Leylâ** gerek, bana **seni** gerek **seni**"*

Mahşer günü kul ile sultan eşittir. Yunus Emre, âhiretle ilgili mefhumları eserlerinde pek çok beyitlerle, âyet ve hadislere telmihler yapmak suretiyle ele almıştır.[475]

Ancak, dinî kavramlarda olduğu gibi mahşer konusunu da ***vahdet-i vücûd*** görüşü ile ele alır. Vahdet sırrına erdikten sonra ahiret endişesini de bir tarafa bırakır. Bu hususla alakalı pek çok kayıt bulunmakla beraber bir şiiri ile yetiniyoruz.

61 **ÂSIKLARA DIN NE HACET**	
Din ü millet sorarısan âşıklara din ne hâcet Âşık kişi harâb olur âşık bilmez din diyânet	*Anun gibi ma'şûkanun haberini kim getürür* *Cebrâ'il-i mürsel sığmaz anda olıcak münâcât*
Âşıklarun gönli gözi ma'şûkın isteyü gider *Ayruk suretde ne kalur kim kılısar zühd ü tâ'at*	*Soru hisâb olmayısar dünya âhiret koyana* *Münker ü Nekir ne sorar terk olıcak cümle murad*
Tâ'at kılan Uçmag'içün dîn tutmayan Tamu içün *Ol ikiden fârig olur neye benzer bu işâret*	*Havf u recâ nise gelür varlık yokluk bıragana* İlm ü amel sığmaz onda ne terâzu ne had sırat
Her kim dostu sever ise dostdan yana gitmek gerek İşi güci dost olıcak cümle işden olur azat	*Ol kıyâmet bâzârında herbir kula baş kayısı* ***Yunus** sen âşıklarıla hiç görmeyesin kıyamet*

İsrâfil suru üfleyecek ve bütün canlılar, dünya hayatını bırakıp "**dar-ı bekâ**"ya gidecek orada yeni bir hayata başlayacak. **Yunus Emre ahiret hayatını şöyle anlatır:**

[475] Tatçı, M., a.g.e., s. 126-141.

62 **ALEM HAYRAN OLA** *Anmaz mısın sen şol güni âlem hayrân ola* *N'idesini bilimeye bî-hod u ser-gerdân ola* "***İsrâfil suru**nı ura cümle mahlûk turı gele* ***Dirülüben haşre** vara anda Kâzî Sübhân ola* ***Zebânîler** çeke tuta götüre **Tamu**'ya ata* *Deri yana sünük düte dün-gün işi efgân ola*	***Mâlik** çağıra **Tamu'**ya çeke anı meydan getüre* *Hak korkısından **Tamu'**da ditreyüben figân ola* ***Malik** eydür hey hey **Tamu** korkubanı ditrer kamu* ***Tanrı** buyrugın tutmayan anda bişe biryân ola* *Tağlar yirinden ırıla heybetinden gök yarıla* *Yılduzlar bagı kırıla düşe yire perrân ola* ***Yazuklarumuz** tartıla anca perdeler yırtıla* *Bilmedüğün günâhlarün anda sana ıyân ola* ***Yunus** eydür iş bu sözi dergâhına dutgıl yüzi* *Diler **Hakk**'ı göre gözi hem ,inâyet andan ola*

İnsanoğlunun yaptığı herşey ebedî diyarda en hassas terazi olan ***Hak terazisi*** ile ölçülecektir:

63 **ISSINI BULA GÖRELİM KANDADIR** İsteyelim iş ıssını bulı görelim kandadır *Can kulağı açık ise iş bu sözüm turfandadır* *Alagörün turfandadan aşka dalar onu tadan* *Bunda boynun buran adam Hak katında derman-dadır* *Kişi gerek bile onu hem uyanık ola canı* *Bilirsin dünya seveni B**aykuş** gibi yabandadır* ***Baykuş** çağırır virandan kimse murad almaz ordan* İyi amel iltegörün ol Hakk terazusu ordadır	*Varıcağız terazuya Hak kendi bakar yazıya* *Ne diyem dağlar eriye ol korkular kim ordadır* *Biti sunula eline ettiğin gele yoluna* *Tanıklar bile buluna dostun düşmanın ordadır* *Terk edesin taht u tacı bulasın ettiğin gücü* ***Muhammed** hak yalvarıcı şefaatçımız ordadır* ***Yunus** eğer Âşık isen varlığın değşür yokluğa* İman kuşağın berk kuşan di hep eksiklik bendedir

Yunus Emre, kıyâmet gününün yakın olduğunu gönüllerin unutmamasını istiyor:

Ben diyeyüm sözün hakkın işit unutma kay sakın
Uş kıyamet geldi yakın gönlünden geçmesin hayal

Cennet ve **Cehennem** ahiret hayatının birer parçalarıdır. Gerçek Hak âşıklarının Cennet'e gitmek veya buradaki nimetler değildir. Onların amaçları Allah'ın didârını-cemalini görmek yüce Allah'a kavuşmaktır.

***Cennet Cennet** dedikleri bir ev ile birkaç Huri*
İsteyene virgil anı bana seni gerek seni

Sensin benüm cânum canı sensüz karârum yok durur
Uçmakda sen olmazısan v'allâh nazarum yok durur

64 **KIYAMET GÜNÜNÜ**	***65*** **N'İDEYİM N'İDEYİM BEN**
*Anıp **kıyamet gününü*** ağlaşalım ol gün için *Ol gün melamet günüdür ağlaşalım ol gün için*	*Hey yaranlar hey kardaşlar nic'ideyim n'ideyim ben* *Sen benim kulum değilsin der olursa n'ideyim ben*
Ol günde yerler yarıla cümle ölenler dirile *Cümle günahlar sorula ağlaşalım ol gün için*	*Zelil mağbun kala başım anda hiç dinmeye yaşım* ***Mahşer günü*** içim dışım ***nâr olursa*** *n'ideyim ben*
Ol günde gök çatlayısar insan nice katlanısar *Ol günde kim korkmayısar ağlaşalım ol gün için*	*Suç anıcak göynür özüm kan yaş ile dolar gözüm* *Yarın hak katında yüzüm kar'olursa n'ideyim ben*
Ah ol günün korkuları koca kılar masumları *Nice olur mücrimleri ağlaşalım ol gün için*	*Fesad ile dolu için hey Hoca bağışla suçum* *Ki **Cehennem** benim için yer olursa n'ideyim ben*
*Ol gün katı efgan ola **erkek dişi uryan** ola* *Cümle ciğer biryan ola ağlaşalım ol gün için*	*Ben fesad içinde kaldım **Yunus** eydür arttı derdim* *Sine varıcağız kabrim dar olursa n'ideyim ben*
***Ey Yunus Emre** gir yola hal bilmeziz kardaş n'ola* *Meğer derman Hak'dan ola ağlaşalım ol gün için*	

ق

66
BEN N'İDEYİM N'EYLEYEYİM

Yoktur bende amel taat ben n'ideyim n'eyleyeyim
*Kopucak **rûz-i kıyamet** ben n'ideyim n'eyleyeyim*

Dost bana sual idicek aklım başımdan gidecek
Hicab teri gark idicek ben n'ideyim n'eyleyeyim

Helâline ola hesab harâmına ola azab
Âsîye olıcak ikab ben n'ideyim n'eyleyeyim

***Yetmiş bin Zebânî** yede kamuyu haşrde ilete*
Mücrimlere heybet ede ben n'ideyim n'eyleyeyim

Bir kez Cehennem silkine âsîlere ede kîne
Yâ Râb ericek ol güne ben n'ideyim n'eyleyeyim

67
EY PADİŞAH HER DEM İŞİN DÜZE DURUR

Ey pâdişah ey padişah her dem işin düze durur
Dünya O'nun bostanıdur sevdiğini üze durur

*Yavuzluk eyleme sakın **ecel** sana senden yakın*
Nicelerin aslın kökün yurd eyleyib boza durur

Sen anda varırsın anda çok yarag eylegil bunda
Cânlar bâki değil tende di birkaç gün geze durur

*Sorucu gelir yer yırtıp sorar "**Tanrı'n kimdür**." diye*
İşbu cânum onu duyup sünük'lerim sıza durur

Ey Tanrı'yı bir bilenler can hakk'a kurban kılanlar
Ölü değildir bu canlar aşk gölünde yüze durur

Ben gördüm eren'ler uçtu aşk kadehin dolu içti
Hakk katında nazı geçti şöyle yüzü yere durur

*Eren'lerin kulu isen ölümün anadur **Yunus***
Nic'eren'ler geldi geçti nevbet şimdi bize durur

68
KEVSER HAVZINA DALANLAR

Kevser havzına dalanlar ölmezden önce ölenler
***Nefsini** düşman bilenler konar **Tuba** dallarına*

***Tuba** dalından uçanlar yüce makamlar geçenler*
*"**Şarâben tâhur**" içenler banmaz dünya ballarına*

Bu manadan kimse almaz anda varan yine gelmez
Bu dünyaya kimse kalmaz gelen göçer illerine

*Ey **miskin Yunus** n'eylesin derdini kime söylesin*
Bir dem tecrübe eylesin bu dünyanın hallerine

9. HAYIR-ŞER

Yunus'un eserlerinde bu kavramlar pek fazla uzun uzun anlatılmaz. Ancak "**Hayır ve Şer**" daha fazla geçer. Yani "**Hayır ve Şer**" Allah'tandır. Kulun kendisine âit fiili yoktur. Mutasavvıf kişiler, hayır ve şerrin Allah'tan olduğunu bilirler.

"Yunus bu sözleri kogıl kendözünden elün yugıl
*Senden ne gele bir digil **Hak'dan ola Hayr u Şer**"*

Hayır ve Şerri elden koyan kişi, korku ve ümitden beridir, bencillikten kurtulmuş, varlık defterini yumuştur.

69 **IŞK ESERİNİ TUYAN** *Din ü milletden geçer ışk eserini tuyan* *Mezheb ü din mi seçer kendüyü yoga sayan* *Işk kime kim irerse kendüden gayrı komaz* *Işkdan zerre ayrılmaz kendüliginden tuyan* "***Uçmag'**dan umusı yok, **Tamu'**dan korkusı yok* *Kenözin yavı kılup **hayr u şer** elden koyan"*	*Ol benem dirse revâ benligin bilen hatâ* *Terk eyleyüben rıza akl koyup ışka uyan* *Âşıkları sorarsan bî-mezheb ü bî-millet* *Yolda kalubdur sakın gice vü gündüz sayan* ***Küfr ü imân** ol yolda assı-ziyân geçmez* *Assı ziyandan fârig varlıgı levhin yuyan* ***Yunus** sen beni gider her ne ider dost ider* *Aczüni bil ebsem ol var ışk rengine boyan*

Yunus Emre'nin eserlerinde "**Kaza ve Kader**" konusunda ise geniş bilgi yoktur. O, ***kader*** konusunda da İslâmî inanç içindedir. Bunun ilmî şekliyle izah tarzını işlememiştir. Ancak, insanın kaderi üzerinde sadece inanç olarak **Levh-i mahfûz** deki tesbitin olduğunu, ezelde ne yazılmış ise, dünyada insanın başına onun geleceğini benimsemektedir.[476]

"Yunus imdi gam yime nidem ne kılam dime
***Gelür kişi başına ezelde ne yazıla**"*

Amentünün şartlarından biri de "***hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmak***"tır. Yunus da hayır ve şerrin kuldan değil Allah'tan geldiğini söyler;

"Yunus bu sözleri kogıl kend özünden elün yugıl
Senden ne gele bir değil çün Hak'tan gelür hayrü şer"

"**Hesaba çekilmeden hesaba çekilin**" hadis-i şerifinin paralelinde hareket eden Yunus, nefsini terbiye ederek ***hayıra koşarak*** yaklaşırken şerden de aynı hızla uzaklaşmaya çalışır ve bunu telkin eder.

[476] Tatçı, M., a.g.e., s. 141-143.

70
BANA HAKK KAPUSUN AÇAR

Hakk'dan nazar oldu bana Hakk kapusun açar oldum
Girdüm Hakk'un haznesine dürr ü gevher saçar oldum

Devlet tâcı başa kondı ışk kadehin bana sundı
Susadugumca ben dahı her dem anı içer oldum

Esridi ışka düşirdi ben hamıdum ışk bişürdi
Aklum başuma divşürdi ***hayr u şer'****den seçer odum*

Hayra döndi benüm işüm endişeden azâd başum
Nefsüm başını kesüben ***şer işlerden*** *kaçar oldum*

Kesildi nefs başı öldi fısk u fesâd işler kaldı
Hakk'dan bana nazar oldı kanatlandum uçar oldum

Uçdum bir hoş yire kondum bu dünyayı bâki sandum
İy yârenler ben usandum kondum gine göçer oldum

Göçenler menzile yitdi vardı anda karar itdi
Geçdi ömür kavil yitdi varlıgumdan nâ-çâr oldum

Cânum nâ-çârıdı bunda kalmışıdum bu zindanda
Gel didiler vardum andavarlıgumdan geçer o ldum

Yunus *Hakk'a bilişeli cân u gönül virişeli*
Şol Tapdug'a irişeli gizlü râzum açar oldum

10. İBADET

Bilindiği gibi, İslamın temel umdelerinden biri de 'ibâdet'tir. Bu da *'Kelime-i şâhadet, Namaz, oruç, zekât ve Hacc'*dır. Akıllı her insan, mensubu olduğu dini'nin emirlerini de yerine getirmekle mükelleftir. Bu cümleden olarak Yunus, İslâm dini'ni insanların kolay anlayabileceği bir üslupla söylemesini bilen akıllı bir mutasavvıf'dır. O'nun inancında *iyi insan* olma dâima ön planda yer almaktadır. Yani *"iyi insan",* ilk önce kendi nefsiyle dost olan insandır. Çünkü yaratılışının bir gayesinin varolduğunu bilen insan, *inanır, inanınca da ibadet etmeyi* gerektirir. İşte bu Yunus'ta bir *'inanç-ibâdet olgusudur*. Kulun, inancını isbat etmesi gerekir.

Şeriat bir gemidûr hakikat deryasıdır

diyen Yunus, hakikat deryasında yüzerken gemiden dışarı çıkmaz. Görüldüğü gibi yüce insan, namaz, oruç, haç ve zekât gibi dinin koyduğu kurallar hususunda çok titizdir. *"**Peygamberler serveri din direği Muhammed**"*i rehber kabul eder.

Şeriat tarikat yoldur varana
Hakikat meyvâsı andan içerü

beytinde dört menzil dile getiren Yunus, şeriatı mumsuz bal, tarikat (yol)ı tortusuz yağa benzetir, ikisi arasında hiç fark olur mu?

Mumsuz yağdur eriat tortusuz yag tarikat
Dost içün balı yağa pes niçün katmayalar

Ya fark görenler? Onlar Yunus'a görer "yalan davâ" peşindedirler:

Şerî'at oğlanları bahis da'vi kılarlar
Hakikat erenleri da'viye kalmadılar

Yunus bilir ki, şeriat aynıyla hakikattir. Hem, herşeyden önemlisi"doğruluk"tur. Doğruluk olmazsa namazın veyâ taatin ne önemi kalacaktır:

Ebdesttûmûz namazumuz, doğrulukdur taatumuz
Aşka bağladuk safumuz safumuzdan kim ayıra

İbadetler şuurla yapılmalı; neden yapıldığı bilinmelidir. Âşık, bu şuurla yerine getirdiği ibadetleriyle, bir hale girer ve şöyle diyebilir:

Din û millet sorarısan âşıklara ne din hacet
Âşık kişi harab olur harab bilmez din-diyânet

Bu beyitler yanlış anlaşılmamalıdır. Aşka mağlup olan Yunus, bu sözleriyle "**hakikat**"in kurallar üstünde bir makam olduğunu anlatmak ister. Bu makama

biadetsiz, dinsiz, diyanetsiz asla çıkılamaz. Fakat aşka riyâ katanlar Yunus'u nasıl anlasın? Yunus yine mûtevazî davranır, şu uyarıyı yapar:

Erenler nazarında sûfilik satmayalar
İhlâs ile bu aşka riyâyı katmayalar

Yunus Emre, şeriatle hakikati kıyaslar. İkisi arasında bir fark görmez. Fakat şeriat ehliyle hakikat ehlini mukayese ettiğinde ihlas ile yükselinen aşk makamına bazılarının riya (iki yüzlûlûk) kattıklarını görür. Aşk yalana gelmez ki? Halbu ki, *Oruç da, namaz da hakikî aşk* ile çözülecek birer sırdır.

Yunus'un bu konudaki Hikmetlerinden örnekler verelim:

*Ben **Oruç namaz*** için süçi içdüm esridüm
Tesbih seccâde içün dinlerem şeşte kopuz

*Bana **namaz kılmaz diyen** ben kıluram namazumu*
Kılurısam kılmazısam ol Hak bilür niyazumu

Hak'dan artuk kimse bilmez kâfir mûselman kim durur
*Ben **kıluram namazum** Hak geçûrdiyse nâzumı*

71
ALLÂH ALLAH DİYELÜM DÂ'İM

Allâh diyelüm dâ'im Allâh görelüm neyler
Yolda turalum kâ'im Allâh görelüm neyler

Allâh diyu kıl zârı oldur kamunun varı
Andan umalum yârı Allâh görelüm neyler

Çıkarmayalum dilden ayrılmayalum yârdan
Irılmayalum yoldan Allah görelüm neyler

Açlık sonı toklıkdur toklık sonı yoklıdur
Bu yollar korkulıkdur Allah görelüm neyler

Sen sanmadugun yirde nâgâh açıla perde
Derman irişe derde Allah görelüm neyler

Gündûz olalum sâim gice olalum kâim
Allah diyelüm dâim Allah görelüm neyler

Adı sanı dillerde sevgûsi gönüllerde
Şol korkulı yollarda Allah görelüm neyler

Adı sanı uşatdum kûfrûmi suya atdum
Miskinlige el katdum Allah görelüm neyler

Her dem talalum bahre aldanmayalum dehre
Sabreyleyelüm kahre Allah görelüm neyler

Ar-namûsı bırakdum kûlûmi suya atdum
Dervişlige el katdum Allah görelim neyler

Mecnûn gibi avâre âşık oluban yâre
Di Yunus sen bî-çâre Allah görelim neyler

***Yunus** sen anı sanma bu ışk sana sendendûr*
Can kamuya andandur Allah görelüm neyler

*N'itdi bu **Yunus** nitdi bir togrı yola gitdi*
Pîrlerr etegin tutdı Allah görelüm neyler

72
BANA NAMÂZ KILMAZ DİYENLERE

Bana namâz kılmaz diyen ben kıluram namazumı
Kılurısam kılmazısam ol Hak ilûr niyazumı

Hak'dan artukkimse bilmez kâfir mûselmân kim durur
Ben kıluram namazumı Hak geçûrûrse nazumı

Ol nâzı dergâhda geçer ma'nî şarâbından içer
Hicâbsuz cân gözin açar dost kendü siler gözûni

Dost bundadur bellû beyân gördüm dost dîdârın ıyân
Bu ilm-i hikmeti tuyan ider bana dek azimi

Gönül gözi bidâr durur her kanda baksam yâr durur
Kimde akıl-fehim vardur ol bilür benüm sözûmi

Gizlû sözi eyleyûp dürlü nûkteler söyleyûp
Degme ârif şerh itmeye bu benüm gizlû râzumı

Sözûm ma'nîsine irûn bî-nişândan haber virûn
Dertlû âşıklara sorun bu benüm derd sûzumı

Sözûm ma'nisine irûn bî-nişândan haber virûn
Dertlû âşıklara sorun u benüm derd û sûzumı

Derd âşıklar dermanıdur dertlû âşıklar ganidûr
Kadîr û kudret ûnidûr işidendir avâzumı

Dost isteyen gelsün bana göstereyin dostı ana
Budur sözûm önden sona ben bilürem kendozûmi

***Yunus** imdi söyle Hak'ı münkir dutar sana dakı*
Bişûr kotar Hak hanımı ârifler datsun duzumı

73
HAK ÇALAB'UM HAK ÇALAB'UM

Hak Çalab'um Hak Çalab'um sencileyin yok Çalab'um
Günâhluyam yarlıgagıl iy rahmeti çok Çalab'um

Kullar senün sen kularun günâhları çok bunlarun
Uçmaguna Sal bunları insûnler Burak Çalab'um

Ben eydürem kim iy Ganî nedûr bu derdûn dermânı
Zinhâr esirgeme beni ışk odına yak Çalab'um

Ne yoksul u ne baydasın ne köşk û sarâylardasın
Girdûn miskînler gönline idündûn turak Çalab'um

Kogıl beni hoş yanayın kûl oluban uşanayın
Ol sevdûgünMuhammed'e olayın çerâk Çalab'um

Ne ilmûm var ne tâ'atûm ne gûcûm var ne takatûm
Meger kıla inâyetûn yüzümûzi ak Çalab'um

Yunus'ı sen yarlıgagıl bu günâhlu kullarıla
Eger yarlıgamazısan key katı firâk Çalab'um

74
TAMU'YA YANDURMAYA

Âşıkları **Tamu**'ya yandurmaya
Uçmag'ına bunlar bas indûrmeye

Yidi Tamu bir âha katlanmaya
Yidi deniz ışk odın söndûrmeye

Buyrugın tutmazısan Adem'leyin
Üç yüz yılda yaşunı dindûrmeye

Bin yıl cefâ çekmeyince Nûh gibi
Tûfânında gemiye bindûrmeye

Kurbân olmayınca İsmâil gibi
Kimse içün gökden koç indûrmeye

Çobanlık itmeyince Mûsâ'layın
Kelîm'ûm diyup Tûr'a göndermeye

Hulkun olmaınca Muhammed gibi
Hak dîdârın sana göstermeye

Yunus kogıl sen bu kurı da'vâyı
Vay ona ki Allâh uyandurmaya

ق

75
HAKÎKAT HER VÜCÛDUN CÂNI

Hakîkat her vücûdun cânı ışkdur
Ne cân kim cân içinde cânı ışkdur

Bu cân cismûmi kâyim tutar ancak
O cân kim zâhir û pinhân-ı ışkdur

Bu ışk elinde âciz cümle eşyâ
Ne sır kim kamu ser-gerdân-ı ışkdur

Bu ışk kandalıgın bilmez kimesne
Bilürler haddini pâyân-ı ışkdur

Gehî Leylî olur Mecnûn gözinden
Geh olur Leylî'nûn hayrân-ı ışkdur

Gehîkan yaşakar Ya'kûb gözûnden
Geh olur Yûsuf-ı Ken'ân-ı ışkdur

Dirildûr ölûyi Îsâ deminde
Geh olur Mûsî-i Ûmrân-ı ışkdur

Ene'l-Hak çagırur Mansur dilinden
Cûneyd'de cûbbe vü 'irfân-ı' Işkdur

Bu ışkun dürlü dürlü rengi çokdur
Kimi giryân kimi handân-ı ışkdur

Fidî bu ışka cânum dinûm olsun
Bana hem dîn û hem îmân-ı ışkdur

Ne **Yunus** andayüz bin cân-ı Yunus
Kabûl itsûn ne kim kurbân-ı ışkdur

Vücûdun cûbbesin ışkıla çûk it
Tala gör ana kim ummûn-ı ışkdur

76
HOŞ HULK-ILA AMEL GEREK

Evvel bize vâcib budur hoş hulkıla amel gerek
İslâm adı okınıcak yoldaşumuz îmân gerek

İsrâfil surın urıcak cümle mahlûk uyanıcak
Sorı-hisâb sorılıcak Arab dili lisân gerek

Gök perdelerin açalar eyû yavuzdan seçeler
Ol dem kancaru kaçalar baş kurtarası yir gerek

Çergekurup oturalar semâyemûz getûreler
Ol siyâset meydânında bu tertîbleri bile gerek

Çagrışalar ata ana kardaş kardaşdan usana
Yalvaralar ol Sûbhân'a niyâz kılası er gerek

Dûkelinden bu ışk yakın Yunus hata kılma sakın
Işkdan su'âl sorılacak cevâb viresi hâl gerek

Dünyeye gelen kişileryola bile gelmek gerek
Ölümûni anubanı dûn û gün aglamak gerek

Bu dûnyye kahır evidûr hem bâki degül fânidûr
Aldanuban kalma buna tîz tevbeye gelmek gerek

Ne (durur)Dünye çoklıgı eşkere (durur) yoklıgı
Varlık sarâyın hakikat âhireti bilmek gerek

Gel imdi tur bu fâniden mahrûm kalmadın bâkiden
Tâ'at kılup bu dünyeden kul nasîb (in) almak gerek

Korkarısan sen Tamu'dan (gel) alçak olgılkamudan
Ol güni ince (sıratdan bil) kamular geçmek gerek

Geçûp gitmek dilerisen yâ dûşmeyeyin dirisen
Şol kazandugun mâlunı Tanrı'yiçün virmek gerek

Kazandugunı virûben yoksulları hoş görûben
Hak Hazretine varuban oddan o kurtulmak gerek

Kur'ân eydür ki attakû gine eydür ki tazra'û
Kâhil olup oturmagıl tîz tevbeye gelmek gerek

Yunus'un sözi şi'irden amma aslı (dur) kitâbdan
Hadîs ile dinene key (bilgili) sadık olmak gerek

77
SAN'ATUN YİGREGİ ÇÜN NAMÂZIMIŞ

San'atun yigregi çün namâzımış hoş pişe
Namâz kılan kişide olmaz yavuz endîşe

Tanlacak tun gelgil elûni suya urgıl
Üç kez salâvât virgil andan bakgıl güneşe

Allâh buyrugın dutgıl namâzun kılup gitgil
Namâzun kılmayınca zinhâr varmagıl işe

Evünde helâlûne biş vakt namaz ögretgil
Ögûdûn dutmazısa yazugı yokdur boşa

Namâz kılmayan sen mûsûlmândur dimegil
Hergiz mûsûlmân olmaz bagrı ddönmişdûr taşa

Yunus imdi namâzun komagıl sen kıla gör
Ansuzın ecel irer ömûr yitişûr başa

78
BİR İMÂRET GÖSTER BANA

Bir imâret göster bana kim sonı vîrân olmayan
Kazanı gör ol malı kim senden o girû kalmaya

Dökûle altunun mâlun ayrugıla olan hâlun
Senden girû kalan mâlun sana bil assı kılmaya

Ol mâl ki Halîl'ûndûr hayırlara yilterler anı
Ol mâl ki Kârûn'undur ıssı hiç rahat bulımaya

İsrâfil surını ura tagları yirinden tura
Bir karınca cevâbını bin Sûleymân virimeye

Bu dünye hep ıssuz kala altunı mâlı dökûle
Sebil olubanı yene hergiz ıssı bulunmaya

Hey Yunus Emre ölince var yüri togru yolunca
Dünyayısını terk idenler yarın Hazret'de ölmeye

79
İSRÂFİL SURI URA YİR YÜZİ DİVŞÛRİLE

İsrâfil surı ura yir yüzi divşûrile
Harâb ola berr û bahr çarh-ı felek yoyıla

Kimse varmaya bunda cümlesi vara anda
Ol pâdişâh önûnde Hak terâzû kurıla

Iyân ola cümle iş kurtılmaya yâd-biliş
Gel fûlân ibn-i fûlân her bir kula kıgrıla

Cümle halâyık tura yiryüzin tolu tuta
Hükm eyleye pâdişâh mahşere dek surile

Kopa kıyâmet hevli ikinci nefhâyılan
ÜÇünci nefha içinde yirler yüzi yarıla

Balgalana bin bin sunûf âşıka yok havf u hayf
Yarın mahşer güninde Yevme Yenfehu urıla

Yunus yaragun eyle yol korhulı key anla
Gökren katran denizi kıldan Sırat gerile

80
BİR GÜN ECEL SERHANGİNİ

Allah sana viribiye bir gün ecel serhangini
Gele gözûne görine azdura benzûn rengini

Eyde sana emânetin vir ıssı dilerr ilteyin
Ala senden emâneti kıla senünle cengini

Emâneti senden ala gevdeni şöyle boş sala
Günâhlar boyunda kala nefsün ura gülbengini

Mâlun çogısa iy paşa hısmun kavumun ûleşe
İledeler seni sine göresin yirûn tengini

Seni sinûnde koyalar menzil mûbârek diyeler
Ûstûne tiz tiz örteler bu dünyayı Hâk u sengini

Karanu yirdeolasın amelûnile kalasın
Ah idûben çok çalasın âhir peşmânlık çengini

Yunus var imdi tevbe kıl cân sendeyiken it amel
Âşıkısan kuşanı gör dervîşlerûn palhengini

81
YAKUP BENİ YANDURMAGA

Işk odı dûşdi cânuma yakup beni yandurmaga
Yidi deniz suyı yitmez susalıgum kandurmaga

Yidi deniz suyı nider susamış âşık cânına
Şeyhûm yüzi gerek bana gördûkde baş indûrmege

Şeyhûm görem başindûrem el kavşuram karşu turam
Kendümi direm divşûrem dost iline göndermege

Dost urdı yûrege yara yaram onulmaz ne çâre
Şu gönlüm dûşdûgi yire elüm irmez döndûrmege

Döndûrûr erûn nefesi iricegiz Tanrı hâsı
Siler gönüllerden pâsı yirine nûr toldurmaga

Hem elüm alup kaldurur şad iddûbeni güldûrûr
Gönlüme rahmet toldurur eri Hak'ı bildûrmege

Yunus ko yalan da'vîyi gel arıta ko şîvâyı
Gönlûn evüni kız eyle dost gelicek kondurmaga

82
TANRI'YİÇÜN CÂNI CEFÂYISA TAPDUR YİTER

Tanrı'yiçün cânı cefâyısa tapdur yiter
Senün fırâkundan beter azâb dahı var mı beter

Işkun odı yûrgûmde yandugına âlem tanuk
Kanda bir od yanarısa nişânı var dûtûn tûter

Işkun çeri saldı benüm gönlüm evi iklîmine
Cânumı esîr eyledûn nider bana yagı Tatar

Ecel salam iklîmlere vasyet kılam âşıklara
Ma'şûkadan diyem sakın oynar âşık gönlin atar

Aceb bu benüm derdûme neyiçün dermân bulınmaz
Kim bulısar dermân ana kişiyi kim beri dutar

Resmi durur sultânlarun kular günâh eyleyicek
Yâ edebler ol kulını yâ mezâda virûr satar

Yunus şikâyet eyleme yârdan cefâ gördüm diyu
Cümle âşıklar hâceti ma'şûkı katında biter

83
IŞK ERİNÛN GÖNLİ

Işk erinûn gönli toplu pâdişâhun haznesidûr
Işksuz âdem ne anlasun şeri'atun ma'nîsidûr

Işkdur âşıklar dermânı ışkdan hâsıldur murâdı
Âşık kişinün sohbeti ışksuz kişiye belâdur

Kimi avrat-oglan sever kimi mûlk-hânumân sever
Kim sermâye dûkkân sever bu dünye hâlden hâledûr

Âşık bu dünyayıyı nider akıbet birgün terk ider
Işk etegin dutmuş gider her kim gelürse saladur

Bezm-i Ezel'de pâdişâh elüme sundı bir kadeh
İçeliden kıluram âh bilmezem ki ne belâdur

Çün ezelden **Yunus** senün ışkıla esridi cânun
Dergâhına her-dem anın vâlih û hayrân kala dur

84
BENZİ SARU GÖZLERİ YAŞDUR ÂŞIKUN

Nişânı bu benzi saru gözleri yaşdur âşıkun
Işk od'ına yanar cânı cigeri başdur âşıkun

Dûn-gün yûrûr hayran olur ışk odına yanar erûr
Döşegi toprag u kabir yasdugı taşdur âşıkun

Kimse bilmez âşık hâlın gönlûnde nedûr ahvâlin
Sûpûrmege dost (un) yolın yüzi ferâşdur âşıkun

Miskî olur âşık kişi durmaz akar gözi yaşı
Mâlı mûlki cân u başı ışka tarâşdur âşıkun

Âşık kılar dûn-gün âhı varur Hak'a dogrı râhı
Her dem gönül seyrengehi gönli mi'râcdur âşıkn

Her biri kişi bir iş dutar ol dodsta yakın olmaga
Gice gündûz nefsiyile her dem savaşdur âşıkun

Yunus eydür ol melâmet şeyhlıgı âşıklıga sat
Âşık da n'ister eyû ad bed-nâmı hoşdur âşıkun

85 **ACEB DERMÂN BELÛRMEZ** Bu ne dertdûr aceb dermân belûrmez Ya bu ne yaradur zahmı belûrmez Benüm gönlüm aceb ışkdan usanmaz Varur ışka dûşer hiç bana tanmaz Döner gönlüm bana ögüt virûr hoş Âşık olan gönül ışkdan usanmaz Âşık ki câna kaldı âşık olmaz Cânın terk itmeyen ma'şûkı bulmaz Işk bâzârıdur bu cânlar satılur Sataram cânumı hiç kimse almaz Âşık bir kişidûr bu dünyayı mâlın Ahiret korkusın bir çöpe saymaz	**86** **AHRİETDEN İÇERÜ** Bu dünyayıdan ahrietden içerü Âşıkun yirû var kimsene bilmez Âşık öldi diyu sala virûrler Ölen hayvân duru âşıklar ölmez Âşıklar meydanı Arş'dan yücedûr Çalarlar çevganı topı belûrmez Begün ârifisen yüri yolunca Bunda başlar yiter kanlar sorulmaz Erenler kapusı Hazret kapusu Bu tapuya gelen mahrûm gönülmez **Yunus** bu deryây gark oldı gitdi Girû gelmeklige aklı dirilmez

11. İNSAN VE NAMAZ - ORUÇ

Yunus'un Divan'ında dört müstakil şiir, *"Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı"*na âit *"**Salat-nâme türü**"*nde yazılmıştır. Ayrıca Yunus, bu *"namazın farz kılındığı yerin"* ise, Hz. Muhammed'in Miracı esnasında olduğunu ifâde etmektedir. Yunus, Allah'a yaklaşmanın da ancak **"Namaz"** ile mümkün olacağını, Namaz'ın insana dünya ve âhiretde **"azık"** olduğunu söylemektedir.

87
"MÜSÜLMÂNIM DİYEN KİŞİ ŞARTI NEDÜR BİLSE GEREK

"***Müsülmânam diyen kişi*** *şartı nedür bilse gerek*
Tanrı'nun buyrugın tutup ***biş vakt namaz*** kılsa gerek

Tanla turup başun kaldur ellerüni suya daldur
Hem şeytanun boynını ur hem nefs dahi ölse gerek

Kılur-ısan tan namâzın *Hak'la ola hem niyâzın*
Ahiretde 'izz ü nâzun varup anda bulsa gerek

Öyle namâzun kılasın her ne dilersen bulasın
Tamu'dan âzâd olasın kullar âzâd olsa gerek

Ol ikindiyi kılanlar *arı dirlik dirilenler*
Olardur Hakk'a irenler her-dem anlar irse gerek

Ahşam durur üç farîza *tagca günâhım arıda*
Eyü amellerün sinde şem'ü çerâg olsa gerek

Yatsı namâzına *ol hâzır hâzırları sever Kâdîr*
Imânun eksügin bitür imân pîş-rev olsa gerek

Her kim bu sözden almadı ***beş vakt namazı*** kılmadı
Bilin ***müslüman olmadı*** *ol* ***Tamu'****ya girse gerek*

Bildin ise cema'ati hazır olanlar cenneti
Ger kâhillik kılar isen münafıkdan olsa gerek

Görmez misin ***Mustafa****'yı niçe bekledi vefayı*
Ümmet için ol safayı ümmet ana erse gerek

Bekler isen din gayretin virmegil nefse muradın
Yunus *Nebi salavatın aşk ile değürse gerek*[477]

88
TANLA SEHER VAKTİNDE TUR

İşit sözûm iy gâfil ***tanla seher vaktinde*** *tur*
Eyle buyurmış ol kâmil tanla seher vektinde tur

İşit ne dir horosunuz tanla virilûr rûzunuz
Dost dergâhına dutgıl yüz tanla seher vaktinde tur

İşit sözûmi ya sagır ta terezûn gele agır
Yalvar Çalab'una çagır tanla seher vaktinde tur

Yatanlarun yatlu hâli hiç nesneye irmez ile
Seher eser rahmet yili tanla seher vaktinde tur

Kuşlarıla turgıl bile kıl namâza imâmıla
Yalvar günâhun gel dile tanla seher vaktinde tur

Okına hadîs û kelâm diyeler aleyhi's-selâm
Âşıkısan bellû bilem tanla seher vaktinde tur

Halâl ola sana ***Uçmak Uçmakda*** Hûrriler kuçmak
Kevser şarâbını içmek tanla seher vaktinde tur

Miskin Yunus aç gözûnû uyar gafletten özûnî
Ta bilesin kendözûni tanla seher vaktinde dur

ق

[477] Aynı Hikmet için kitabımızın Namaz-Oruç Bölümüne bak.

Yunus, "**sabah namazı**"nı "**irte namazı**" olarak isimlendirirken, vaktini de "*tanla seher vaktinde*" olarak belirtir:

89 **EY VELÎ TUR İRTE NAMÂZINA**	**90** **ÇALAB'UN BUYRUĞU** **TUTUN ORUÇ KILUN NAMAZ**
*Sana direm iy velî tur **irte namâzına*** *Eger degülsen öli tur **irte namâzına***	*Rızık içün gussa yime kimse rızkın kimse yimez* *Rızık içün gussa yime pâdişâh eksük eylemez*
Ezân okur mûezzin çagırur Allâh adın *Yıkma dinûn bünyâdın tur **irte namâzına***	*Benden öğüt iseterisen eydirivirem bildüğümden* *Budur* Çalab'*un buyruğu tutun **Oruç*** kılun ***Namaz***
Agar pervâze kuşlar tesbih okur agaçlar *Himmet alan kardaşlar tur **irte namâzına***	***Namaz kıluram** diyüben münkir gelmen dervişlere* *Eğer **bin yıl kılurısam** kendi du'ân yarlıgamaz*
Namâzı kıl zikr eyle elûn götûr şûkr eyle *Ölecegün fikr eyle tur **irte namâzına***	***Namaz kılan** âdemîler tehî kalası degüldür* *Ol pâdişâh dergâhından kimseyi mahrûm eylemez*
Namaz kıl îmânıla yatmagıl gûmânıla *Gidesin îmânıla tur **irte namâzına***	*Bir kişinün yatlu sözin varuban kimseye dime* *Biz uludan işitmişüz hınzırdan girüdür gammaz*
Çıka gide cân dahı şöyle kala ten dahı ***Dervîş Yunus** sen dahı tur **irte namazına***	***Yunus** çagıruban eydür ben kulıyam dervişlerün* *Kim ola kim bu dünyada sultâna kullık eylemez*

Yunus Emre, beş vakit namazın dışında cenâze namazının da ehemmiyetini anlatır: Bu namaz "**dört tekbirli namaz**" olarak anlatılır. Ve bu dört tekbir "**dört tevhid**" makâmının sembolüdür.

Oglan gider danışmana saladur dosta-düşmâna
Şol dört tekbîr namâzıla *vaktum tamam kılam birgün"*

"*Kuşlar ile durgıl bile kıl namazı imam ile*
Yalvar günahın gel dile tanla seher vaktinde dur"

Görüldüğü gibi, Yunusa göre namaz, bütün sanatlardan üstün bir sanattır. İnsan namazını kılmadan işine gitmemelidir:

91 **BENEM KAMUDAN YAVUZ** *Ey bana iyi deyen benem kamudan yavuz* *Alnımı ay bilirim bu gözlerimi yıldız* *Bu vücudum şehrinde buçuk yolluk assım yok* *Amelim mahallesi serbeser kalmış ıssız* *Hücrede vü bucakta Hakk'a layık amel yok* *Kimde derd ü firak var kimlerde eserli söz* *Halk hep ayağın durur ben severim oturam* *Geçtim sadır yerine döşek kalın yerim düz* *Bunun gibi salusluk çünküm elime girdi* *Ayruk n(e)'işime yarar derd ü firak vah u suz* *Olmaz sözü demezem ben ma'rifet ehline* *Zira desem inanmaz ağaçta bitti karpuz* *Ben bir kitab okudum kâlem onu yazmadı* *Mürekkep eyler isem yetmeye yedi deniz* *Ben oruç namaz için süci içtim esridim* *Tesbih ü seccadeyçün dinledim çeşte kopuz* ***Yunus'**un bu sözünden sen mana anlar isen* *Konya minaresin göresin bir çuvaldız*	***92*** **ÇÜN NAMAZ IMIŞ** *San'atun yigreği çün **namaz** imiş hoş pîşe* *Namâz kılan kişide olmaz yavuz endîşe* *Tanlacak turı gelgil elini suya urgıl* Üç kez salâvât virgil andan bakgıl güneşe *Allah buyrugın dutgıl namâzun kılup gitgil* *Namâzun kılmayınca zinhâr varmagıl işe* *Evünde helâlüne biş vakt namâz ögretgil* Ögüdün dutmaz ısa yazugı yokdur boşa ***Namâz kılmaz** kişinün kazandığı hep harâm* *Bin kızılı var ısa birisi gelmez işe* ***Namâz kılmayana** sen Müsülmândur dimegil* *Hergiz Müsülman olmaz bagrı dönmişdür taşa* ***Yunus** imdi **namâzun komagıl** sen kıla gör* *Ansuzın ecel irer ömür yetişür başa*"

12. İNSAN VE MEN AREFE NEFSAHÜ
(*KİŞİNİN KENDİNİ BİLMESİ*)

*Yunus Emre, "**kendini bilmeyi,** men arefe nefsehû" hadisini tasavvufun* "başlangıç noktası" kabul eder ve Hz. Muhammed'in:

"Mü'min kulun kalbi Allah'ın arşı gibidir" hadisiyle devam eder. Yani kişi; kalbini temiz, gönül evini Rabbıyla dolu ve bütün yaratıkları da gücünün yettiğince kendinden hoşnut kılması gerektiğini ifade eder. Kişi ancak bu vasıfları yerine getirince Rabb'ına ulaşabilir. Zira kul bu makamda kendinden ve sıfatlarından fâni olarak Hakk'ın sıfatlarıyla bâki olur. Ve Yunus, bu konuda; *âyet ve hâdisleri aynen, telmihan veya Türkçesi*ni alarak şöyle devam eder:

– "**Ben bir gizli hazine idim**[478]	"*Gelsün beni ol öldüren külümi göge savuran* *Ben **küntü kenz**'em **mahfi**'yem izhar iden gelsün berü* "*Âşık niçe harâbısa velâyeti arta durur* *Anunçün ki dâimâ virândadur genc-i nihan*"
– Ölmeden önce ölünüz[479]	"*Gelün bugün yanalum yarun yanmagıçün* Ölelüm ölmeziken yine ölmemegiçün" "*Şükrâne cânum üstine ben dost içün ölürisem* Ölmek lâzımdur kamuya ben ölmedin kanca varam" "*Ol dôstıla benüm işüm ölmegile bitmeyiser* *'Amelümdür bile varur topraguma tuta girem*" "*Ne gam bu dünyede bir kez ölürsem* *Anda ölüm olmaz ölmezem ayruk*" "*Ölmeklik dirlik ola* ölümsüz dirlik *bula* *Başlu gönül onula merhemi sen olasın*" "*Kevser havzına talanlar* ölmezdin öndin ölenler *Nefsini düşman bilenler konar Tûbâ dallarına*" "*Âşıklara yoldaş olup sâdıklara yâr olmaduñ* Ölmezden öñdin ölmedüñ *cışk* neylesün senüñile"
– **Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım**.[480]	"*Yaradıldı yir ile gök Muhammed dostlıgına* ***Levlâk** ana delil durur ansuz yir ü gök olmadı*"
– "**Allah'ın ilk yarattığı nûr benim nûrumdur**"[481]	"***Yitmiş bin yıl öndinden yaratdı Muhammed'i*** *Hak kendü âşık oldı bahâne bir yılduzdan*"
Dünya ile ilgili olanlar: **– Dünya âhiretin tarlasıdır**[482]	"*Bu dünyada hôd ne ola âhiretde bulunmaya* *Bilürsin iki cihânda kimsene güman tutmaya*"

478 Aclüni, **Kesfü'l Hafâ**, C. II, s. 132, Hadis nu: 2016.
479 Aclûni, a.g.e., c: II, s. 291, Hadis nu: 2669.
480 Aclûni, a.g.e, c: II, s. 164, Hadis nu: 2123; Aliyyü'l-Kâri, Mevzûat, İstanbul 1308, s. 67, 28-29.
481 Aliyyü'l-Kârî, Sûrhü's-Şifâ, İst. 1307, C. 1, s. 505.
482 Aclûni, a.g.e., c: I, s. 413, Hn. 1320.

– **Dünyayı dünya ehline bırakınız**[483]	***Dünyâyı bırak elden dünya hicâb bu yolda*** *Biz velîden Nebî'den eyle işitdük haber*"
– **Dünya, mü'min zindanı, kâfirin Cennetidir**"[484]	*Yunus yok dünyâ tadı çün kim fânîymiş adı* *Muhammed zindâ didi biz şâd olmamagiçün*" "*Bu dünye kahır evidür niçe ömürler eridür* *Uçmak'da huy satan kişi yalan yanlış gaybet degil*" "*Şol senün mü'min kullarun* ***dünyâ zindânı anlarun*** *Bu dünyâda mü'min olan hurrem oluban şâd degül*"
– "**Dünya bir cifedir**"[485]	"*Bu dünyenün meseli benzer murdâr gevdeye* İtler murdâra üşdi Hak dostı kodı kaçdı"
– "**Hesaba çekilmeden önce nefsinizi hesaba çekiniz**"[486]	"*Tartalum günâhumuz arturalum âhumuz* İdelüm hisâbumuz hisâb olmamagiçün"
– "Ne verirsen, elinle o gider seninle, yani bir kimsenin ölümünden sonra kendisi ile beraber kabre kadar üç şey gider. Bunlardan ikisi *(evladı ve malı)* geri döner, birisi (*ameli*) ölünün yanında kalır. Ameli onunla beraber gider."[487]	"*Ne virsen elünile şol varur senünile* *Ben disem inanmazsun varıcaguz göresin*"
"**Allah vardır, kendisiyle beraber hiçbir şey yoktu**"[488]	"***Yalunuz Sübhân***'ıdı *Peygamberler cânıdı* *Yunus hôd pinhân ıdı suret denşürüp geldüm*" "***Yogıdı bu bârıgâh varıdı ol pâdişâh*** *Ah bu* cışk elinden âh derd oldı dermân bana"
– "**Vatan sevgisi imandandır**"[489]	"*Düşdi ögüme* ***hubbu'l-vatân*** *gidem hey dost diyü diyü* *Anda varan kalur hemân kalam hey dost diyü diyü*" "*Düşdükçe öge* ***Hubbu'l-Vatân*** *zerrece kalmaz me'men* *Gözden sızup olur seven her dem yüregim yağları*"
– "**Fakirliğimle iftihar ederim**"[490]	*"Mâ'rifet gönül şehri makâmun bulur* ***Fakrı*** *Bahrî gerekdür bahrî bu ma'rifet içinde"*

ق

483 Aclûni, a.g.e., c: I, s. 238, Hn. 71.
484 Aclûni, a.g.e., c: II, s. 410, Hn. 1318.
485 Aclûni, a.g.e, c: II, s. 409, Hn. 1313.
486 Muhammed b. Abdurrahman es-Sahavî, **El-Mak'a'sidü'l-Hasene**, Kahire 1956, s. 436, Hn. 1213.
487 Aclûni, a.g.e., c: II, s. 384, Hn. 3194.
488 Aclûni, a.g.e., c. II, s. 130, Hn. 1102.
489 Aclûni, a.g.e., c: II, s. 445, Hn. 1102.
490 Aclûni, a.g.e., c: II, s. 87, Hn. 1835.

Görüldüğü gibi Yunus, Hadisleri de **aynen**, **meâlen** veya **telmihen** vermektedir. Çünkü Yunus'un asıl kaynağı **"Kur'an ve Hadis"**lerdir. Yunus, ***fenâ*** olmadan ***vuslatın*** olamayacağını da ifâde eder: Hz. Muhammed: ***"Kendisini tanıyan Rabbını da tanır"*** buyurmuştur. Yunus da bu konuya şöyle bakıyor:

"*İlmi okumak bilmeklik,* ***kendözünü bilmekdür*** *Pes* ***kendözün bilmezsen*** *bir hayvândan betersin* İlim okumak ma'nisi ibret anlamagiçün Çün ibretden degülsin görmedin taş atarsın"	"'İlim ilim bilmekdür, ilim kendün bilmekdür ***Sen kendüni bilmezsin, yâ niçe okumakdur***"

93 **BUGÜN BER-DÂR İDEN GELSÜN BERÜ** *Mansur-vâr oldum bugün ber-dâr iden gelsün berü* İnnî ena'l-lah *okudum inkar eden gelsün berü* ***Kul-küllün min indi'l-lâh*** *ansuz degülem v'allah* *Ben Hakk'ıla Hakk olmuşam agyâr iden gelsün berü* ***Levh ü kâlem'****de yazılan tertîb-i tevhid okuram* İlm-i ledün syr ü sülûk güftâr iden gelsün berü *Bir Tanrı'nun peygamberi ben andan aldum haberi* *Bir Tanr'ı vü peygambere ikrâr iden gelsün berü* "***Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*** *Bildüm bunı buldım anı inkâr iden gelsün berü*" *Münkir-münafıklar beni öldürelim dirler imiş* *Beni Yaradan öldürür yok-var iden gelsün berü* *Gelsün benü öldüren külümi göge savuran* *Ben* ***Küntü kenz'****em* ***mahfi****'yem izhar iden gelsün berü* *Gâzi benem şehid benem ölüben öldüren benem* İrte gice ol dostıla bâzâr iden gelsün berü *Cümle cihân Gufrân'ıdur kamu âlem hayrânıdur* ***Yunus*** *anun hayrânıdur tekrar iden gelsün berü*	**94** **CÂNÂN ARZU KILUSIN** *Sen cânundan geçmedin cânân arzu kılusın* *Bilden Zünnâr kesmedin îmân arzu kılusın* ***Men 'arefe nefsenu*** *dirsin illâ degülsin* *Melâik'den yukarı seyrân arzu kılursın*" *Tıfl-ı nev-reste gibi etegin at idinüb* *Ele çevgan almadın meydân arzu kılusın* *Bilimedün sen seni sadefte ne gevhersin* *Mısır'a Sultan iken* ***Ken'ân*** *arzu kılusın* *Ol ezel âleminde ebedi gözlemedin* *Per ü bâl'ün bitmedin yakîn arzu kılusın* ***Yetmiş yedi perde*** *var dostını arzulama* *Yedisinden geçmedin yakîn arzu kılusın* ***Otuzu gözde*** *durur* ***otuzu gönüldedür*** ***On'un dahı*** *bilmedün görmek arzu kılusın* *Sen bunda işe geldün uş yine varısarsın* *Henüz sen kul olmadun sultan arzu kılusın* ***Yunus d****üşdün bu derde Eyyûb'layın sabreyle* *Derde katlanmazsın dermân arzu kılusın*

95 **BU BIR ACAYIB HÂLDIR**	96 **KİŞİ BİLE KEND'ÖZİN**
Bu bir acayib hâldir bu hâle kimse irmez Âlimler davî kılur veli degme göz görmez	*Ondan yiğrek ne vardır* ***kişi bile kend'özin*** *Kend'özin bilen kişi kamulardan ol güzin*
İlm ile hikmet ile kimse irmez *bu sırra* *Bu bir acayib sırdur ilme kitaba sıgmaz*	*Kişi gerek çok bile ol gerek öğüt ala* *Menzile ersem diyen yalvarsın hazin hazin*
Âlem ilmin okuyan dört mezheb sırrun tuyan *Aciz kaldı bu yolda bu ışka el uramaz*	*Bu yol yavlak uzaktır dünya ona tuzaktır* *Bu tuzağa uğrayan komaya kılavuzun*
Bu aşkun sırrı aceb bu ışka eyle taleb *Meğer ki vire Çalap onu degme göz görmez*	*Ben emin olsam diyen ya eminlik isteyen* *Geçsin bu kal u kıylden toprağa (v)ursun yüzin*
Anı ol kişi görür kim ecelsüzin ölür *Bu nasîbi ol alur onlar ki câna kalmaz*	*Kim er'e kulluk ede ol azabdan kurtula* *Mutlak ol yarlıganır kim gördise er yüzin*
Her kim kaldı cânına irmeyiser hânına *Vardı düştü haşırda dahi bir câna kalmaz*	***Yunus*** *bir haber verir işitenler şâd olur* *Genc'e uğrasam diyen izlesin izin izin*
Hadîsdür Mustafâ'dan ışk ikrâr didi *Binde bir ârif bunı bakup okıyubilmez*	
Yunus *canunı berk it bildüklerini terk it* ***Fenâ olmayan suret*** *şahına vasıl olmaz*	

13. İNSAN VE ANÂSIR-I ERBAA (*DÖRT UNSUR*)

*Yunus Emre "**Dört Unsur** "ile ilgili olarak "Risâletü'n-Nüshiyye"sinde "Fi ta'rifi'l-'akl" bölümünde;*

"Akl pâdişahın kadimliği pertevindendir, akıl dahi üç türlüdür; biri akl-ı ma'aş'dır. Dünyâ tertiplerin bildirir. Biri de akl-ı ma'ad'dur; ahiret ahvalini bildirir. Birisi de akl-ı küllîdir; Allahu ta'ala marifetin bildirir.

İman; *padisâhın hidâyeti nûrundandır, iman üç türlüdür; **biri** "ilme'l- yakın"dır ve **biri** "ayne'l-yakın"dir ve **biri** de "hakkal- yakın"dir. Ammâ ol iman kim;*

*ol iman ki, "**ilme'l-yakın**"dir. Akla da yerlidir,*	*ol iman ki **ayne'l yakın**"dir; gönülde yerlidir*
	*ol iman ki **hakka'l-yakın**"dir; cânda yerlidir.*

*Canla olan iman, canıla bile-gider. Uçmak, padişahın fazlı, pertevindendir. **Toprak*** pâdişahın-nûr-ı pertevindendir. ***Su,*** pâdişahın hayat-ı pertevindendir. ***Yel,** ol padişahın heybeti pertevindendir. **Od,*** pâdişahın, Hışm-ı pertevindendir.

*Toprak-ıla su, **Uçmak'**da yerlidir. Od-ile yel, **Tamu'**da yerlidir. **Od**-ıla **yel** ile gelen dokuz kişidir ki bunlar bin başlarıdır. Biner **er'**leri vardır; kime gelseler kendi makâmına iletmek yaragunda olurlar. Toprak-ıla su-ıla gelen on üç kişidir: bunlar dahi bin başılarıdır; biner er'leri vardır. Kime gelseler Uçmağ'a tartarlar. Canıla gelen dahı dört kişidir; bunlar can-ıla geldi, canıla gider. Bunların dahi biner er'leri vardır. Bunlar ile olanlar, didara müstağrak olasılardır. Toprake ile su ile gelen Uçmak'da olasılardır: od ile-yel ile gelen Tamu'da kalasılardır; can-ile bile gelen hazretde müstağrakdır. İmdi bilgi ki kangı bölükdensin. Kangısının sözün dutarsan, anun bölüğündensin; vallahu a'lem"*[491]demektedir.

Şimdi de bu konu ile ilgili olan birkaç örnek veremeye çalışalım*:*

[491] Bak: Prof. Dr. Umay Günay, Prof. Dr. Osman Horata, *Risâletü'n-Nushiyye*, 4. Baskı, Ankara 2019.

97
PÂDİŞAHIN HİKMETİ GÖR NEYLEDİ

Pâdişahın hikmeti gör neyledi
***Od** u **su toprak** u **yele** söyledi*

*Bismillah deyip getirdi **toprağı***
Ol arada hazır oldu ol dağı

***Toprak ile suyu** bünyâd eyledi*
Âna âdem demeye ad eyledi

***Yel** gelip ardınca debitdi onu*
Andan oldu cism-i âdem bil bunu

***Od** dahi geldi ve kızdırdı anı*
Çünkü kızdı cisme ulaşdı canı

Surete can girmeye fermân olur
Padişah emri ana dermân olur

Surete can girdi pür- nûr eyledi
Suret dahı cânı mesrûr eyledi

Hamd ü şükr etdi dedi ey zü'l-celâl
Bin benim bigi yaratsan ne muhâl

Toprak** ile bile geldi **dört sıfat
***Sabr u eyi** hûy tevekkûl mekrümet*

Su** ile geldi bile **dört türlü hâl
Ol safadır hem sehâ lutf u visâl

Yel** ile geldi bile **dört türlü heves
Şehvet ü kibr ü riya tizlik *nefes*

Od**'ıla geldi bile **dört türlü dad
Şehvet ü kibr ü tama *birle hased*

*Cânıla geldi bile uş **dört hisâl***
İzzet ü vahdet hayâ âdâb-ı hâl

98
NİTELİĞİM SORAN İŞİT HİKAYET

Niteliğim soran işit hikayet
***Su ile toprak od u yel** oldu suret*

***Dört muhalif nesneden dört du**vârın*
Sâzıkâr eyledi verdi kerâmet

Yel ile toprağı kıldı mu'allak
Su içinde odu tuttu selâmet

Rızk-ı ömrü tamam eyledi henüz
Şeş cihet olmadan tuttuğu kisvet

Ruhumdan kimsene haber veremez
Emrdir kâdirliği verir hareket

Bâki tertiplerimi şerh edeyim
İnâyet mevcûdu sem ü basâret

Aklımın haberi bu günkü değil
Anı er derisen evvelki âyet

Su'al cevâb kelecesi buna değindir
Bundan böyle cihanım bî-nihâyet

***Yunus** ile buna denli nasîbim*
Gönül dost durağı dilim şahâdet

ق

14. İNSAN VE MERÂTIB-I ERBAA (*DÖRT KAPI- KIRK MAKAM*)

Yunus'da '*dört Kapı-Kırk Makam'* tasavvufi düşünce sistemi vardır. Bunların **on**'u Şeriat'de, **on**'u **Tarikat**'de, **on**'u **Marifet**'de, **on**'u da **Hakikat**'dedir. Bilindiği gibi kulun, inancını isbat *etmesi gerekir*.

Şeriat *bir gemidür* ***Hakikat*** *deryasıdur*

diyen Yunus, hakikat deryasında yüzerken gemiden dışarı çıkmaz. Görüldüğü gibi yüce insan, *namaz, oruç, haç ve zekât* gibi dinin koyduğu kurallar hususunda çok titizdir. "**Peygamberler serveri din direği Muhammed**"i rehber kabul eder.

Şeriat tarikat *yoldur varana*
Hakikat *meyvâsı andan içerü*

Yunus bilir ki, şeriat aynıyla hakikattir. Yani şeriat O'na göre, "**doğruluk**"tur. Doğruluk olmazsa ***namazın veya taatin*** ne önemi kalacaktır:

Ebdestümüz namazumuz, doğrulukdur ta'âtumuz
Aşka bağladuk safumuz safumuzdan kim ayıra

İbadetler şuurla yapılmalı, neden yapıldığı bilinlemilidir. Âşık, bu şuurları yerine getirdiği ibadetleriyle, bir hale girer ve şöyle diyedebilir:

Din ü millet sorarısan âşıklara ne din hacet
Âşık kişi harab olur harab bilmez din-diyânet

Bu beyitler yanlış anlaşılmamalıdır. Aşka mağlup olan Yunus, bu sözleriyle "**hakikat**"in kurallar üstünde bir makam olduğunu anlatmak ister. Bu makama ibadetsiz, dinsiz, diyanetsiz asla çıkılamaz. Fakat aşka riyâ katanlar Yunus'u nasıl anlasınlar? Yunus yine mütevazî davranır şu uyarıyı yapar:

Erenler nazarında sûfilik satmayalar
İhlâs ile bu aşka riyâyı katmayalar

Yunus Emre, "şeriat'le-hakikat'i" karşılaştırır. İkisi arasında bir fark görmez. Fakat şeriat ehliyle hakikat ehlini mukayese ettiğinde **ihlas** ile yükselinen *aşk makâmına* bazılarının **riya** (ikiyüzlülük) kattıklarını görür. Aşk, yalana gelmez ki? Halbuki, **Oruç** da, **namaz** da hakikî aşk ile çözülecek birer sırdır.

Ben Oruç namaz için süçi içdüm esridüm
Tesbih seccâde içün dinlerem şeşte kopuz.

Bir yerde, namaz kılmıyor diye kınanan Yunus, müslümanla kâfiri Tanrı'nın bileceğini söyler:

Bana namaz kılmaz diyen ben kıluram namazumı
Kılurısam kılmazısam ol Hak bilür niyazumı

Hak'dan artuk kimse bilmez ***kâfir*** müselman kim durur
Ben kıluram namazumı Hak geçürdiyse nâzumı

Şimdi de sırasıyla Yunus'un tasavvufi düşüncesindeki '**Dört Kapı Kırk Makam**' ve bunların bünyesinde yer alan '**Namaz-Oruç-Zekât ve Hacc**'ı sırasıyla nasıl işlediğini örnek hikmetlerle vermeye çalışalım:

99 **İY DERVÎŞLER ECESİ**	
"*Suâlum var tapuna iy dervîşler ecesi* *Meşâyıh ne buyurur yol haberi niçesi*	*Dervişün dört yanında* ***dört ulu kapı*** *gerek* *Kancaru bakarısa gündüz ola gicesi*
Vergil suâle cevâb tutalum olsun sevâb Şû'le kime gösterür 'ışk evinün bacası	*Ona eren dervîşe iki cihân keşf olur* *Anun sıfatın öger ol hocalar hocası*
Evvel kapu şerîat *emr ü nehyi bildürür* *Yuya günâhlarını her bir Kur'ân hecesi*	***Dört hâl*** içinde dervîş gerek siyâset çeke *Menzile irmez kalur yol eri yuvacası*
İkincisi tarîkat *kulluga bel baglaya* *Yolı togru varanı yarlıgaya hocası*	*Kırk kişi bir agacı tagdan indirimeye* *Ya bunca mürid muhib sırat niçe geçesi*
Üçüncüsü ma'rifet cân gönül gözin açar *Bak ma'nî sarâyına* Arşa *degin yücesi*	*Küfür okın atarken îmânun urma sakın* *Yilüp sıyasın güçin sebl ola güvecesi*
Dördüncüsü hakîkat *ere eksük bakmaya* *Bayram ola gündüzî Kadir ola gicesi*	***Dört kapıdur kırk makâm yüz altmış menzili*** *var* *Ana irene açılur* ***vilâyet derecesi***
Bu şerîat güç olur ***tarîkat*** *yokuş olur* ***Marifet*** *sarplık durur* ***hakîkat****dür yücesi*	Âşık Yunus sözlerin muhâl diyü söylemez *Man'î yüzin gösterür bu şâ'irler kocası*"

100
BİNÂ DURUR SIRR-I HİKMET İÇİNDE

"*Vücûd bir binâ durur sırr-ı hikmet içinde*
Gönül bir bünyad durur nakd ol bünyad içinde

Gönül sultân hâkim cân cümle iş ana kurbân
Dil dahı bir tercemân yürür kudret içinde

*Gönül oturur tahta hükmider **Kâf'**dan **Kâf**'a*
Nefis durmış ırakda meyli işret içinde

Ol nefs kim câna uyar manîden sanma duyar
Her dem ana uymayan bil inâyet içinde

Evvel kapu şerîat** geçse andan **tarikat
*Gönül evi **marifet** ışk **hakîkat i**çinde*

Şerîat şîrîn olur işidene hoş gelür
Ne kim dilerse kılur ol şerîat *içinde*

***Tarîkat** cân yoldaşı cân ile olur işi*
***Tarîka** giren kişi dün- gün ibret içinde*

Marifet gönül ile dün ü gün zârıyıla
Söylesem gelmez dile sırr-ı sıfat içinde

***Hakîkat** ışkdur ıyân görsün ol şebih beyân*
***Hakîkat** donun geyen* ağır *hil'ât içinde*

Şerîat *suret evi tâata girer kavî*
Aleme çıkdı çavı ubûdiyyet içinde

***Tarîkat** câna gelür tâatını cân kılur*
Girmeyen ziyân kılur iş bu devlet içinde

***Hakîkate** irenler **hakîkatı** bulanlar*
Ne bahtludur cânları hep mahabbet içinde

Her kim şerîat *bile hem okıya hem kıla*
Ol gerek kim er ola dün-gün tâat içinde

Ger tâat kılmazıse üstâda varmazıse
Şer'îden olmazısa adı lânet içinde

Şerîat *ana eydür ana abes ol addur*
Anun makâmı od'dur şol âhiret içinde

*Her kim **tarika** gire gerek mal terkin ura*
*Yola togrı cân vire bu **tarîkat** içinde*

Ger toğru turmazısa mâl terkin urmazısa
Yola cân virmezise tuymaz sohbet içinde

***Tarîkat** anun degül ol kılmış yolın melûl*
Hak kılmaz anu kabûl bulmaz rahmet içinde

Ger bahrı olmazısa denize dalmazısa
Seyrânun bilmezise yokdur kıymet içinde

Marifet** gönül şehri makâmun bulur **Fakrı
*Bahrî gerekdir bahrî bu **marifet** içinde*

***Marifet** andan ırak anun degüldür durak*
İşi olsa da yavlak anun bu ad içinde

*Her kim **hakikat** süre kahrı lutfu bir göre*
İş aça toğrı dura bu ***hakîkat** içinde*

Ger toğru turmazısa yolına ırmazısa
Kahrı hoş görmez ise adı yok ad içinde

*Anun degül **hakîkat** ol devlet ol nasîhat*
Evvel âhir akibet bulunca mât içinde

*Bu **dört menzildür** utan ledün makâmun tutan*
Oldur menzile yiten tamâm murâd içinde

*Ol menzile yitenün **dört nişânı** var anun*
Ol nişânı kılanun yeri rahmet içinde

Suretün halka düze Hakk'un yolunda ize
Çıka seyir eyleye ol semâvât içinde

Tevekkül işi ola kanâat aşı ola
İnâyet başı ola nûr-ı rahmet içinde

Kıyl u kâle mecâl yok ol hâldür ana kâl yok
Hergiz ana ecel yok ezel-ebed içinde

İşdür bunca âvâzlar didiğüm manî sözler
***Tapduk Yunus'**ı gözler bu **vilâyet** içinde"*

101
HAKİKATİN MA'NÂSIN BİLMEDİLER

Hakikatin ma'nâsın şerh ile bilmediler
Erenler bu diriliği riyâ dirilmediler

Hakikat bir denizdir şeri'atdır gemisi
Çoklar gemiden çıkıp denize dalmadılar

Bular geldi tapuya şeri'at tutdu durur
İçeri girübeni ne varın bilmediler

Şerî'at oğlanları bahis da'vi kılarlar
Hakikat erenleri da'viye kalmadılar

Dört kitabı şerh iden âsidir hakikatde
Zira tefsir okuyup ma'nâsın bilmediler

Yunus *ödünü sıdır bu yola geldin ise*
Ödleri sıdmayanlar bu yola gelmediler

15. İNSAN VE YARADILIŞIN GAYESİ (İNSAN SEVGİSİ VE İNSANA VERİLMESİ GEREKEN DEĞER)

Kur'an'a göre, yegâne yaratıcı, Allah'tır.

"*Gökleri ve yeri hak ve hikmetle yaratan O'dur. O 'ol!'* dediği zaman oluverir. Sözü haktır. Sûra üfleneceği gün de hakimiyet O'nundur. Görünmeyeni de, görüneni de, olmuşu da, olacağı da O bilir. O, hakîm ve habîrdir."[492]

Başka bir ifadeyle, varlıklar âleminin merkezinde Allah vardır. İnsan olsun diğer varlıklar olsun, hepsi O'nun mahlûkudur[493]. Yani mahlûkat, mabudiyetten uzaklık noktasında eşit oldukları gibi, yaratılmışlık noktasında da birdirler. İnsan, masivayı, ibadet edecek derece kendinden üstün görmemesi gerektiği gibi kendini de hiçbir şeyden üstünlük taslayacak şekilde büyük görmemelidir. Masivanın tümü, mümkün vücuttur. Mümkün varlığın devamı, zorunlu bir varlığın devamına bağlıdır. Vâcibü'l-Vücûd yani varlığı başkasına bağlı olmayan yegâne varlık ise sadece Allah'tır. Bu sebeple, Allah'a karşı koyabilecek hiçbir varlık yoktur. Öyle ise Allah, kevnü mekânın mutlak sahibidir. Kâinatın devamını sağlayan Rahim olduğu gibi kâinatın şüphe götürmez emir vermeye yetkili tek kumandanıdır[494].

Göklerde ve yerde bulunan kim varsa, gerek isteyerek, gerek istemeyerek Allah'a itaat etmektedir[495]. Sadece **insan**, imtihan salonunun kapanmasına kadar serbest bırakılmıştır. Kur'an'da Hz. Allah'ın, eşyayı hikmetle, hak üzere yarattığı çok ayetlerde ifade edilmektedir[496]. Kur'an ifadesiyle Allah, *"hak ile yaratan, batıl ve boş yaratmayandır."*[497] Allah'ın bir ismi de Hakîm'dir. Yani eşyanın hakikatlerini muktezasınca bilen, her şeyi yerli yerinde itkan ve isabetle yaratan demektir.[498] Kur'an, Allah'ın sanatı olan kâinata ve ondaki düzene insanın kendisinin de bakmasını, onda bir düzensizliğin hikmetsizliğin bulunmadığını kendisinin de tetkik etmesini istemektedir[499]:

Bu cümleden olarak insan yaratılandır. Yaratan ise Allah'tır. Bu sebeple her canlı, özellikle de insanoğlu bu yaradılışının gayesini iyi bilecek, Rabbına olan ibadetini tam yapacak, insanları sevecektir. Bu konuda Yunus; *yaradılışımızı* suların denize akışını, canların Mevlâ'ya özlemini, zerreden kürreye varlık olma, yaratılma şuurunu dile getirirken, çoğu defa kendi iç âlemine döner, şöyle der:

*Ezelden benüm fikrüm **Ene'l-Hak** idi zikrüm*

---

492 En'am, 6/73. Bkz. Âli İmran, 3/27, 59; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yasin, 36/82, Mü'min, 40/68.

493 Toshihiko Izutsu, Kur'an'da Allah ve İnsan, (Çev. S. Ateş), Yeni Ufuklar Neşr., İstanbul t.s., s. 83

494 Fazlurrahman, Ana Konularıyla Kur'an, (Çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009, s. 115.

495 Âli İmran, 3/83.

496 Enam, 6/73; İbrahim, 7/19; Hicr, 15/85; Nahl, 16/3; Ankebut, 29/44; Zümer, 39/5; Rum, 30/8.

497 Âli İmran, 3/191; Sad, 37/27.

498 Veli Ulutürk, Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, İzmir 1985, s. 149

499 Bak. Mehmet Sarı, *Kur'an Işığında İnsanın Yaratılış Gayesi*, Erzurum 2011 (Yüksek Lisans Tezi)

Her merhalede Yunus, kutsal ruhu, vahdeti (birliği) aramaktadır. Yaratılışın gayesi, birliğin isbatıdır: Kâinatın var edilmesi bir sebebe bağlıdır. Kendini görüntüler âleminde sıfatlarıyla görmek isteyen Yaratıcı, bir sebeple bu âlemi var etmiştir. Yunus böyle inanır:

*Yaratıldı yir ile gök **Muhammed** dostlığına*
***Levlak** ana delildür ansuz bu gök yer olmadı.*

Demek ki âlemler, Muhammed dostluğuna var edilmiştir. Felekler, *dört unsur, yer ve bütün yaratılmışlar* Muhammedî bir sevgiyle dönmekte, aslını aramaktadır. Esasen her harekette, bir arayış bir oluş vardır.

Maddeden bitkiye, bitkiden hayvana ve insana, her yaratılmış, önceden çizilmiş bir yükseliş halkasının merdivenlerini tırmanırken mutlak bir şuur içindedir. Zira her "*Muhammedî öz*" mevcuttur. Denilebilir ki, öz özünü aramaktadır. Yolcunun aradığı yol sahibidir.

Bir ayağını mekâna, bir ayağını mekânsızlığa atan Yunus, elest şuuruyla yaşar. Ezelî anlaşmayı hatırlar... Yaratıcılığının gayesini sezmiştir artık. Şöyle der:

Bî-mekanam bu cihanda menzilim durağım anda
Sultanum tac ile tahtım hulle vü Burağım anda.

Kim ne bilür ne kuşam ben her dem ol yüze tuşam ben
Ta ezeli sarhoşam ben içmişem ayağım anda.

102	**103**
BU CİHANA GELMEDEN	**HAK BİR GEVHER YARATDI**
Bu cihana gelmeden ma'şûkıla bir idüm ***Kul huva'llâh*** sıfatlu bir bî-nişân nûr idüm	*Hak bir gevher yaratdı kendinin kudretinden* *Nazar kıldı gevhere eridi heybetinden*
Ol dem ki dirlidig-idi Hakk-ıla birligidi *Ol pâyânsız devirde ne **Mûsâ ne Tûr** idüm*	*Yedi kat yer yaratdı ol gevherin nûrundan* *Yedi kat gök yaratdı ol gevherin buğundan*
Bile idüm hazretde ol bî-kıyâs kudrette *Ne şeriküm var idi ne kimseyle yâr idüm*	*Yedi deniz yaratdı ol gevher damlasından* *Dağları muhkem kıldı ol deniz köpüğünden*
*Yer-gök yaradılmadan **kâl û belâ** denmeden* ***Levh-i kâlem** çalınmadan **Mi'râc'a*** kâdir idüm	*Muhammed'i yaratdı mahlûka şefkatinden* *Hem Ali'ye yaratdı mü'minlere fazlından*
Nice kez geldim gittim delim suret yarattum *Bu şimdiki devrede **Yunus**'a aldar idüm*	*Gâyıb işin için bilür meğer Kur'ân ilminden* ***Yunus*** içdi esridi ol gevher denizinden

104
HİKMET BEŞİGİNDE YATAN

Et ü deri sünük çatan cismeyleyûp diri tutan
Hikmet **beşiginde** yatan kudret südin emen benem

Gerçek âşık gelsün berü gösterelüm togru yolı
Makâm durur gönül şarı ırılmayup turan benem

Yiri gögi benüm diyen magrıb meşrik benüm diyen
Denizlere gel kıgıran adum Yunus ummân benem

Evvel kadîm önden sona zevâli yok sultân benem
Yidi iklime hükm idüp yiri gögi dutan benem

Ben bu yiri yaradıcak yir üstine gök turıcak
Ulu deniz mevc uracak Nûh'a tufan viren benem

Kûn didüm bu yire turdı gökler dahı karar kıldı
Yüz bin dürlü âdem geldi getürüp gideren benem

Yûsuf ile câha inen terâzuya altun zeran
Kefesine basaduran Mısır ıssı sultân benem

105
SÛFİYİLEN SÛFİ OLAN SOFIYILA SOFI OLAN

Sûfiyilen sûfi olan sofıyıla sofı olan
Bel baglayup tâ'at kılan ol Kerîm û Rahmân benem

Kâf'dan Kâf'a hükm eyleyen dîvleri hükmine koyan
Yile binüp seyrân kılan bu mülke Sûleymân benem

Et û deri endam çatan âlemlere gönül katan
Âdem tonanuban mülke kadem basan benem

Sekiz Uçmak âşıklara köşk ü sarâydur anlara
Mûsâ'layın Tûr Tagı'nda hayrân olup kalan benem

Ben âbidem ben ma'bûdam kamu yirlerde hâzıram
Zâlimlerden dad alıcı miskinleri dutan benem

Tapduk diyem cümle dile inanmışam degme kula
Yunus dahı hod kim ola bu sözleri diyen benem

ق

106
BİZİ KENDİNDEN EYLEDİ

Biz bizi bilmez idik bizi kendinden eyledi
Aşkâre kıldı bizi kendin pinhân eyledi

Biz bile pinhân idik gayrı sen ü ben idik
Mutlak bî-güman idik hem bî-güman eyledi

Toprağı kadarladı sureti hat bağladı
Durgurdı dört âleti adın insan eyledi

Çün yaratdı Âdem'i bile idük biz kamu
Bu kamu hâs u âmı bir ma'denden eyledi

Asl-ı ma'dende idik kaygusuz gani idik
Ol bî-nişân cihânda şöyle revan eyledi

Görgil şarap fazlını yıkmaz âsî gönlünü
Bin bin kerem lutf ile ol tercüman eyledi

Kamu bir yere gider kimse nicesi yiter
İki birdir bir biter gör bir neden eyledi

Çün nefs oldu havâle dağıldık değme yola
Tatlı oldı nevâle ol sen ü ben eyledi

Ne sen ü ben ne filân ne tutarısa yalan
Dünyâ çirkine kalan işin güman eyledi

Âdem'den buna değin ne ki gedâ var ne bay
Geymek ile yemeği bir daneden eyledi

Elest'de bile idik göz açtık Belî dedik
Yunus *ile gayrını kamu birden eyledi*

107
BİZ BİR ULUDAN İŞİTDÜK

Biz uludan işitdük evvel el yaratıldı
Pâdişâhn birliğin evvel kadîm er bildi

Eydürler bir kuş idi hikmeti öküş idi
İki cihân ârifi ol kuştan ibret aldı

Ol kuşun her bir yönü yüz bin yiğirmi dört bin
Evvel ol kuş uçuban rahmet gölüne daldı

Çün gölden geri döndü budak üzre kondu
Silkindi her bir yönden bir damla su döküldü

Ol suyun her birisi bir cân yaratdı güzin
Ol cânın her birisi bunda peygamber oldu

Evvelki bünyâd oldu altı kez dünyâ oldu
Yedincisi bu idi bu Âdem yaratıldı

Âdem topraktan idi Azâzil oddan idi
İşittik Azâzili Âdem'e bakdı güldü

Secde geldi Âdem'e eydür inün kademe
Cümle ferişteh indi Azâzil dura kaldı

Eydür ben oddan olam yüz bin yıl tâ'at kılam
Tapu buyuracağın tâ'atın arza kıldı

Ol halkın arlığından pâdişâhın birliğinden
Şol bir söz sebebinden sürüldü la'net oldu

Her kim kendini gördü üstâdı İblîs oldu
Keşe ne buldu ise miskinlik ile buldu

Eksikliğin Hak bilir aşkı bana ol verir
Kılgıl ***Yunus****'a tımâr aşk beni benden aldı*

108
HAKK BİR GEVHER EYLEDİ

Yer gök yaradılmadan Hak bir gevher eyledi
Nazar kıldı gevhere sızırdı dür eyledi

Gevherden buğ çıkardı buğundan gök yaratdı
Gök yüzünün bezeğin çok yıldızlar eyledi

Göğe eytdi dön dedi ay- gün yürüsün dedi
Suyu mu'allak kodu üstünde yer eyledi

Yer çalkalandı durmadı bir dem karâr kılmadı
Yüce yüce dağları Hak çöksüler dedi

Azrâil gökten indi bir avuç toprak aldı
Dört ferişteh yoğurdu bir peygamber eyledi

Çün cân gövdeye indi aksırdı örü durdu
El götürüp ol demde Hakk'a şükür eyledi

Allah eydür Âdem'e çün kim erdi bu deme
Bu dünyada ne dedin dilin neyi söyledi

Yok iken var eyledin toprak iken cân verdin
Kudret diliyle andın dilim söyler eyledi

Bu söz Hakk'a hoş geldi kulun azîz eyledi
Ne geçdise gönlünden verdi hazır eyledi

*Bu söz **Yunus'**a kandan kim vere haber cândan*
Meğer kim ol lutf ıssı ana nazar eyledi (GT/26)

109
BİR ZAMÂN-ANASINA DÜŞTÜ GÖNÜL

Ata belinden bir zamân anasına düştü gönül
Hak'dan bize destur oldu hâzineye düştü gönül

Yürüridim anda pinhân Hak buyruğu vermez aman
Vatanumdan ayırdılar bu dünyaya düştü gönül

Anda beni cân eyledi et ü sünük kan eyledi
Dört on gün ü diyeceğiz değirtmeye düştü gönül

Beni beşiğe urdular elim ayağım sardılar
Önden acısın verdiler tuz içine düştü gönül

Günde iki kez çözerler başıma akça dizerler
Ağzıma emcek verdiler nefs kabzına düştü gönül

Bu nesneyi terk eyledim yürümeğe azmeyledim
On iki sünüğün yazarlar elden ele düştü gönül

Oğlan iken sultân kopar kim elin kim yüzün öper
Akıl bana yoldaş oldu sultanlığa düştü gönül

Bu çağ ile sakal biter görenin gülreği tutar
Güzeller katında biter sev-sevüye düştü gönül

Hayırdan şerri çok sever işlemeğe becid iver
Nefsinin dileğin kovar nefs eline düştü gönül

Kırk beşinde suret döner kara sakala ak iner
Bakıp şeybetin görecek yoldurmağa düştü gönül

Yola gider başaramaz yiğitliğe eli varmaz
Bu nesneleri koyuban yuvanmağa düştü gönül

Oğul eydür bunadı ölmez kız eydür yerinde durmaz
Hiç kendi hâlinden bilmez halden hâle düştü gönül

Öliceğiz şükrederler sinden yana iledeler
Allah adın zikr edeler çok şükür erdi gönül

Su getüreler yumağa kefen saralar komağa
Ağaç ata bindüreler teneşire düştü gönül

Eğer varısa amelin gin olısar sinün senin
Eğer yoğısa âmelün od'dan şarâb içdi gönül

***Yunus** anlayuvar hâlün şuna uğrayısar yolun*
Bunda elin ireriken hayr işlere düştü gönül

110
SORUN BANA KANDA İDİM

Ey yâranlar ey kardaşlar sorun bana kanda idim
Dinlerseniz eydiriverem ezelî vatanda idim

***Ezelîden** dilimde uş "**Tanrı bir**"dir Hak'dır Resûl*
Bunu böyle bilmez iken bir acep makâmda idim

***Kalû belâ** söylemeden tertîp düzen eylemeden*
Hak'dan ayrı degil idim ol ulu dîvanda idim

Yere bünyâd urulmadan Âdem dünyâya *gelmeden*
Öküz balık *eylemeden ben ezelî anda idim*

Eyyûb derde esir inilemedim çektim cezâ
***Belkîs ile taht üzere mühr-i Süleymân'da** idim*

***Yunus ile balık beni** çekti deme yutdu beni*
***Zekeriyyâ** ile kaçdum **Nûh** ile tûfânda idim*

***Asâ ile Mûsâ** ile kaçtım çıktım Tûr dağına*
İbrahim i*le Mekke'ye bünyâd bırağanda idim*

***Yûsuf ile ben kuyuda yattım** bile çektim cezâ*
***Ya'kub** ile çok ağladım bulunca figânda idim*

***Mi'rac gecesi Ahmed'in** dönderdim arşda na'linin*
Üveys ile urdum tâcı Mansur *ile urganda idim*

***Ali** ile urdum kılıç* Ömer *ile adl eyledim*
*On sekiz yıl Kâf dağında **Hamza** ile meydanda idim*

***Yunus** senin Âşık cânın ezelî Âşıklar ile*
Ol Allah'ın dergâhında seyrân u ceylânda idim

111
NİTELİGÜM SORAN İŞİT HİKÂYET

Niteligüm soran işit hikâyet
Su vü toprak od u yil oldı suret

Dört muhâlif nesneden dört dîvârun
Sazıkâr eyledi virdi kerâmet

Yil ile topragı kıldı mu'allak
Su içinde odı dutdı selâmet

Rızk-ı ömri tamâm eyledi henûz
Şeş cihet olmadın tutdugı kisvet

Rûhumdan kimsene haber viremez
Emrdûr kâdırlıgı virûr hareket

Bâki tertiplerümi şerh ideyüm
İnâyet mevcûdı sem'û basaret

Aklumun haberi bugünki degül
Anı er dirisen evvelki âyet

Su'âl cevâb kelecisi buna degindûr
Bundan böyle cihânum bî-nihâyet

Yunus'ıla buna denlû nasîbûm
Bundan böyle cihânum bî-nihâyet

Yunus'ıla buna denlû nasîbûm
Gönül dost turagı dilûm şahâdet

112
KİMSE HÂLÜM BİLMEZ BENÜM

Ben bir aceb ile geldüm kimse hâlüm bilmez benüm
Ben söylerem ben dinlerem kimse dilûm bilmez benüm

Benüm dilûm kuş dilidûr benüm ilûm dost ilidûr
Ben bülbülem dost gülûmdûr bilûn gülûm solmaz benüm

Ol dost bana gelsündimi sundum kadeh alsun dimiş
Aldum kadeh içdûm şarâb ayruk gönlüm ölmez benüm

Ne Tûr'umvar ne turagum hiç yirde yokdur karârum
Hakk'amûnâcât itmege bellû yirûm olmaz benüm

Sor turdugum yiri bana gelürsen gösterem sana
Bir zerrece Hak'dan ayru gözüm nesne görmez benüm

Tûr Tagı'nda bir tecellî gör Mûsâ'ya neler kıldı
Yunus eydür Hak katında sözûm girû kalmaz benüm

113
BU CİHÂNA GELMEDİN SULTÂN-I CİHÂNDA-YIDUM

Ben bu cihâna gelmedin sultân-ı cihândayıdum
Sözi girçek hükmi revân ol hükm-i sultândayıdum

Halâyık bunda gelmedin gökler melâik tolmadın
Bu Mülke bünyâd olmadın mûlk-i yaradandayıdum

Yüz yigirmi dört bin hâsı dört yüz kırk dört tabakası
Devlet makâmında ol gün ulu hânedândayıdum

Gussa beni görmezidi kaygu eli irmezidi
Endîşe şehrinden taşra bir yüce mekândayıdum

Yunus bu cümle varlıgun dost katında zerre degül
Gûftile kelâmdayıdumhem bunda hem andayıdum

114
DOSTILA BİLE GELDÜM

Andan berü gönildûm dostıla bile geldüm
Bu âleme çıkıcak bir aceb hâle geldim

Oldost açdı gözümi gösterdi kendözimi
Gönlümdeki râzumı söyledûm dile geldüm

Gör ne yuvadan uçdum râzumı halka açdum
Işk duzagına dûşdûm tutıldum ele geldüm

Tuzaga dûşen gülmez âşıklar rahat olmaz
Söylerem dilûm bilmez bir aceb ile geldüm

Ben bunda geldüm ise ilûme girû gidem
Sanma ki bunda en altuna mâla geldüm

Degülem kâl û kîlde bu yitmiş iki dilde
Hâlüm ahvâlüm nedûr bu Mülke sora geldüm

Ne hâldayum ne bilem duzakdayum en gülem
Bir garîbçe bülbülem ötmege güle geldüm

Gül Muhammed deridûr bülbül anun yarıdur
Ol gülile ezeli cihâna bile geldüm

Mescidde medresede çok ibâddet eyledüm
Işk odına yanuban andan hâsıla geldüm

Kudret suret yapmadın feriştehler tapmadın
Alemi halk dutmadın ilerû yola geldüm

Yine **Yunus'a** sordum eydür Hak nûrn gördüm
İlkyaz güneşi gibi mevc urup toga geldüm

ق

115
IŞKA GÖNÜL VİREN BENEM

Haber eylen âşıklara ışka gönül viren benem
Işka baha kim yitûre ışk ma'denin bulan benem

Yir-gök tolubu ışk durur ışksuz hiç nesne yok durur
Işk bahrisi olubanı denizlere talan benem

Deniz yüzinden su alup sunı virerem göklere
Bulutlayın seyrân idûb Arşa yakın varan benem

Yıldırım olup şakıyan gök melâikin tokıyan
Bulutlara hüküm sürüp yağmur olup yagen benem

Gördüm gögin meleklerin her biri bir cünbişdedûr
Hak Çalab'un zikrin ider İncil ü Kur'ân benem

Gördüm diyen degül gören bildüm diyen degül bilen
Bilen ol durur gösteren ışka esîr olan benem

Sekiz uçmak âşıklara köşk ü sarâydur anlara
Mûsî'leyin hayrân olup **Tûr Tag**'ında kalan benem

Kalem çalınıcak görgil haber böyle durur bilgil
Kâl û belâ kelecisin bunda haber viren benem

Delü oldum adum **Yunus** ışk oldı ana kulavuz
Hazrete degin yalunuz yüz hûriye varan benem

Benüm cânum uyanukdur dost yüzine bakan benem
Hem denize karışmaga ırmak olup akan benem

Irmak gibi ben çaglaram gâh gülerem gâh aglaram
Nefsüm cigerin taglaram kibr ü kini yıkan benem

Kırdum bu nefsün çerisin bir itdüm burç u bârûsın
Pâk eyledüm içerüsin mülketini yuyan benem

Ben Hazrete tutdum yüzüm ol ışk eri açdı gözüm
Gösterdi bana kendözüm âyet-i kûll dinen benem

Şâh dîdârın gördüm ıyân gümânsuzın bellü beyân
Kâfir ola inanmayan ol dîdâra bakan benem

Benüm durur bu cümle iş hikmetile bu yaz u kış
Ben bilürem yâd u biliş ırılmasuz duran benem

Nemrûd od'ın İbrâhim'e ben bâg u bustân eyledüm
Küfür yüzinden toguban gine odı yakan benem

Ol **Hallâc-ı Mansur**-ıla söyleridûm **Ene'l-Hakk**'ı
Hem yine anun boynına dâr urganın dakan benem

16. İNSAN VE İLİM SAHİBİ OLMAK

Yunus'un en sevdiği kelimelerden ikisi "*ilim* "ve "*hakikat* "dır. ***Yaratıcı***'nın gücünü anlamak için, ***Yaratıcı***yı gerçek öğretmen bilmek gerekir. Dünyaya gelmekten gaye, *ilim* elde etmektir. Bunun için *ilim talep etmek* gerekir:

Biz talib-i ilimleriz ışk kitabın okuruz
Çalap müderris bize ışk hod medresesidir

Hakikat ilmi aşk kitabından okunur. *Zahirî bilgi* ile dolanlar, *hakikatî* müderris olsalar da anlayamazlar.

Medreseler müderrisi okumadılar bu dersi
Şöyle kaldılar aciz bilmediler ne hab durur

İnsanın en kıymetli varlığı ömrüdür. Ömür sermayesini *ilim yolunda* harcayan kişiler, başıboş bırakılmış gayesiz birer hayvandan farklı mıdır? Mademki bu dünyaya geldik, hakikati bilmek zorundayız. Kendimizin hakikatini.

İlim ilim bilmektir ***ilim kendün bilmektir***
Sen kendini bilmezsen ya bu nice okumakdır

Hadiste de söylendiğine göre "*Kendini bilen Rabbini bilir*". Yunus "*ilmi, kendini bilmek*" olarak yorumluyor. Bu muammayı çözmek gerekir. Yoksa bütün emekler kuru bir çabadır:

Okumakdan manâ ne kişi Hakk'ı bilmekdir
Çün okudun bilmezsin ha bir kuru emekdir

Okudum bildim dime çok taat kıldım dime
Eri hak bilmezisen abes yire yilmekdir.

116
OKUMAKDAN MANÂ HAKK'I BİLMEKDİR

Okumakdan manâ ne kişi Hakk'ı bilmekdür
Çün okudun bilmezsin ha bir kuru emekdür

Okudum bildim dime çok tâ'at kıldım dime
Eri hak bilmez isen abes yire yelmekdir.

İlim ilim bilmekdür ilim kendin bilmekdûr
Sen kendüni bilmezsin yâ bu niçe okumakdur

Okıdum bildüm dime çok tâ'at kıldum dime
Eri Hak bilmezisen abes yire yılmekdûr

Dört kitâbun ma'nisi bellüdür bir **elif'**de
Sen **elif** dirsün hoca ma'nîsi ne dimekdür

Yunus Emre didr hoca gerekse var bin hacca
Hepisinden eyüce bir gönüle girmekdür

117
İLMİNDE GARK OLUBAN

İlminde gark *oluban ben seni bilmezin*
Dil ile söyleyüben sıfatın eremezin

Sıfatın gelmez dile kandalığın kim bile
Sun'unu dimekliğe ben layık olamazın

Hem evvelsin hem âhir kamu yerlerde zâhir
Hiç makâm yokdur sensiz ben niçin göremezin

Görmedin deli oldum yanıldım günah kıldım
Ussum aklım aldırdım esridim ayılmazın

Çünkü beni esritdin cân u gönül iletdin
Ayırma beni senden buluşdum yâd olmazın

Bana canı sen verdin Azrâil'e bildirdin
Senden artık kimseye emânet veremezin

Ey Yunus'u *yaradan hicâb götür aradan*
Sâdıkam yolunda ben yalan da'vi kılmazın

118
LÂ-ŞERİKE OKURSIN

Lâ-şerike *okursın sonra şerîk katarsın*
Bire iki dimegil fitne kimden dutarsın

Çün Kur'an gökden indi anı Allah buyurdı
Andan haber vir bana hâ kitabdan ötersin

Okursın tasrîf kitab niçe binâ vü i'râb
Havf ü recâ *sende yok eyle kim bir Tatar'sın*

İlim okumaktan gerek kendüzini bilmekdür
Kendüzini bilmezsen bir hayvandan betersin

İlim okumak ma'nisi ibret almakdur *ancak*
Çün ibret almadun sen görmedün taş atarsın

On iki bin hadisi cem'eyledi Mustafa
Unutdunuz anı siz şerh ile söz satarsınız

Kılursın ***riyâ namaz yazugun*** *çok hayrun az*
Dinle neye varur söz Cehennem'den betersin

Halka fetvâ verirsün neyiçün sen dutmazsın
İhlâs ile gelürsen bizden nesne utarsın

Sen fakıhsın ben fakîr sana hiç tânumuz yok
İlmün var amelün yok günahlara batarsun

Bu düzilen tertibi ayruksıdı mı dersin
Başaramazsın hoca endişeden yitersin

İşte ***Yunus*** *sözinden ibret algıl özinden*
Eğer kabu idersn birkaç dahı katarsın

119
EY ÇOK KİTABLAR OKUYAN

Ey çok kitablar okuyan sen kim tutarsın bana dak
Ta bilesin sırrı âyân gel aşkdan oku varak

Okumagıl ilmin yüzün ilme amel eyle güzin
Aç gönülden bâtın gözün âşık-ma'şuk haline bak

Gör ma'şûkun ne işdedir âşık dahı ol işdedir
İkisi bir işdedir iki sanıp kalma ırak

İkilikden geçemedin hâli kâlden seçemedin
Hakdan yana uçamadın fakılık oldu sana fak

Cübbe ve hırka taht u tac bular verirler aşka bâc
Dört yüz mürid ü elli hac terk eyledi Abdür-Rezzâk

Anın gibi dîn ulusu haç öpdü çaldı nâkusı
Sen dahi bırak nâmusu nefsin itini oda yak

Ger sen sana geldin ise sıfat nedir bildin ise
Hakk'a muti oldun ise ne kim derisen bana hak

Bilmeyesin bed-nâm u nâm bir ola sana hâs u âm
Bildin ise ilmi tamâm gel imdi oku bir varak

Yerde ve gökde aşkile aşkdan gelir her söz dile
Bî-çare ***Yunus*** *ne bile ne kara okudu ne ak*

120 **BU BİR ACÂYİB HÂLDÛR** Bu bir acâyib hâldûr bu hâle kimse irmez Âlimler da'vî kılur veli degme göz görmez İlmile hikmetile kimse irmez bu sırra Bu bir acâyib sırdur ilme kitâba sıgmaz Âlem ilmin okıyan dört mezheb sırrın tuyan Aciz kaldı bu yolda bu ışka el uramaz Bu ışkun sırrı aceb bu ışkı eyle taleb Meger ki vire Çalap anı degme göz görmez Anı ol kişi görür kim ecelsûzin ölûr Bu nasîbi ol alur anlar ki cána kalmaz Hadîsdûr Mustafâ'dan ışkıla ikrâr didi Binde bir ârif bunı bakup okıyubilmez **Yunus** cânunı berkit bildüklerüni terk it Fenâ olmayan suret şâhına vâsıl olmaz	**121** **SONINDA PEŞMÂN OLUR** Bu semâ'a girmeyen sonına peşmân olur İrişûr bizûmile serteser düşman olur Dostdur bizi okıyan ûstûmûze şakıyan Şimd'üç buçuk okıyan derin dânışmân olur Dânışmânun câhili onamaz dervişleri Dervişile dânışmân yavlak erişgen olur Bir niçenûn gönline şeytanlar tolup durur Erenler sem'ına bunlar gülûşken olur Danışman oldı geldi okıdugında buldı Ehl-i derd dervîşlere canı karışgan olur İy bî-çâre danışman eyit derviş dervişan Dervişlere irişen işine peşman olur **Yunus eydür** Mevlânâ epsem otur yirûnde Bu sohbete döymeyen sonra savaşgan olur

122
BİZE 'IŞK ŞARÂBINDAN

Toludur kadeh sungıl bize ışk şarâbından iy sakî
Ol badyadan gerek bize andan içe şeyh û fakî

Sohbetûmûz ilâhidür sözûmûz kevser âbıdur
Şâhumuz şâhlar şâhıdur çalgumuzdur dost fırakı

Kim ki bir dem sohbet ola mûtfî mûderris mât ola
Bir İlahî devlet ola anda içen oldı bakî

Hırka vü takye yol virmez ferecile âlim olmaz
Din diyânet olmayıcak neylersûnbunca varakı

Okıdun yidi **Mushaf**'ı tâ'at gösterûrsûn safî
Çünki amel eylemedûn gerese var yüz bin okı

Bin kez hacca vardunısa bin kez gazâ kıldunısa
Bir kez gönülsıdunısa gerekse yüz yıl yol dokı

Gönül mi yig Ka'be mi yig eyitbana aklı iren
Gönül yigdûr zirâ ki Hak gönülde tutar turagı

Konşıyıla gönülleri ısmarladı Hak Resûl'e
Mi'râc gicesi dostıla bu keleci oldı dakı

Yunus senün işûn budur dutgıl ulular etegin
Dilerisen pâk olasın gönüllerde olgıl bakî

123
HAKK'DAN HABER GELDİ

Hak'dan haber geldi yine kullar yarag itsûn dimiş
Dirilûben evliyâdan bir el etek dutsun dimiş

Yakındur işûmûn ucı azupdur mûftî vü hâcı
Göreyin diyen mi'râcı miskînliğin dutsun dimiş

Fânî dünyayı n'idelüm bâki evine gidelüm
Armagan gerek dostumdan bunda yûkin dutsun dimiş

Bâki degüldür bu sarây evvel-âhir anda varur
Bunda yarag itmeyenler ol evi unutsun dimiş

Ben severim şol kulumı yoksul ola sabreyleye
Benden ana yol eyledüm mi'râcuma gitsûn dimiş

Şol kahırla kazananlar güle güle yidûrenler
Götûrdûm perdelerini dîdâruma baksum dimiş

Her bir kişi dosta varan armaganın dosta vire
Anda bizi anmayanlar bunda da unutsun dimiş

Ne bir acını toyurdum ne bir gönülek giyûrdûm
Ne ir gönüle girdûm yâ bana niçe itsûn dimiş

Eyidün **Yunus'a tursun** yüzini topraga sürün
Ögûdin kendüye virsûn okudugın dutsun dimiş

124
ERENLERÛN YOLLARI İNCEYİMİŞ

Erenlerûn yolları inceden inceyimiş
Sûleymân'a yol kesen şol bir karıncayımış

Ol karınca söyledi Sûleymân'a yol didi
Ol karınca söyledûgi cevâb alıncayımış

Götûrmedi kimsene kimsenenûn güçini
Güç götûrdûm diyenler eli irinceyimiş

Kim kimene dirise eger hayr u eger şer
Allâh virûr cezâsın gele yol inceyimiş

Gönlüm bana eydürdi sen severem dirdi
Gönlüm beni sevdûgi dosta irinceyimiş

Gönlüm eydür varayın sana girû geleyin
Gönlüm uydugı bana dostı buluncayımış

Yârenlerûm eydürler âşık melâmet gerek
Geldi benüm başuma ol söz yirinceyimiş

Âşıkun gözi yaşı dûn-gün dökûlûr durmaz
Âşık kan agladugı ma'şûk soruncayımış

Dört kitâbun ma'nîsin okıdum tahsîl kıldum
Işkı gelicek gördüm bir ulu heceyimiş

Ben dervîşem diyenler harâmı yimeyenler
Harâmun yinmedûgi ele girinceyimiş

Eydürler fûlân öldi mûlkile malı kaldı
Ol mâlun irkildûgi ıssı ölûnceyimiş

İki kişi söyleşûr **Yunus'ı** görsem diyu
Biri eydürben gördüm bir âşık kocayımış

17. İNSAN VE AKIL (*RUH-İMAN*) SAHİBİ OLMAK

Burada ele alacağımız Yunus'un hikmetlerinden örnekler, daha çok ***'akıl-iman ve akıl-ruh münasebetleri'*** üzerine olacaktır.

Bilindiği gibi insanoğlunda "akıl" olmadan "iman"ın olması da mümkün değildir. O zaman insanın değerlendirilmesi de ancak "**akıl**" ile olacaktır. İşte Yunus da bu insanı, insan olarak öyle yüceltir ki, bu yüceliğin kaynağında da "*insanda var olan akıl*"ın önemini vurgular. Çünkü O'na göre "*aklın kaynağı*" da "*Tanrı*"' dır. Tanrı' da var olan akıl, *dünyevî, uhrevî ve ilahî* oluşuna göre şekil almış, üç kısımda değerlendirilmiştir. Yani o, bu aklı;

Dünyevî olan akıl, ***akl-ı ma'aş'****tır*
Uhrevî olan akıl, ***akl-ı ma'ad'****tır*
İlâhî olan akıl, ***akl-ı küll'****dür*

şeklinde değerlendirmektedir. Yani varlık bu üç akıl gücüyle *dünyayı, ahireti ve Tanrı'*nın mutlak zatını bilir:

Beşerî olan akıl, insan idrakını bağlayıcıdır. "*Gönül, aklı bir tarafa bırakırsa teninden kurtulur*" *ve ten'*de olan aklı zorlar. Sanatkâr, *aklı* zorlayanlardandır. Gönülde yana olan ise aklı aşar. Yunus, aklını aşıp gerçeğe, *akl-ı küll'*ün mahiyetine ulaşanlardandır. Âlemlerin mahiyetini bilmek istiyorsak, *ten'*den geçip *akl'*a, *akıl'*dan geçip *gönül'*e ulaşalım. Varını Hakk'a verip öz gevherini bulan Yunus,

Ben gevheriyem kânım ol ben bir kulum sultanım ol
Aklum u canum gönlüm *ol ondan niçin usanayım*

örnek mısrası ile söylüyor İşte Yunus bu "*akıl olgusu*"nu ele alırken onun **Tanrı**'ya karşı olan görevlerinde yapması gereken "***inanç olgusu***"nu da ön plana çıkarmaktadır.

Şimdi de kısaca '***akıl-ruh-iman***'dan oluşan birkaç örnek vermeye çalışalım:

125 **EĞRİLİGÜN KOYASIN**	**126** **ERENLERÜN GÖNLİNDE OL SULTÂN**
Eğriligün koyasın togrı yola gelesin **Kibr û kini** çıkargıl erden nasîb alasın	Erenlerün gönlinde ol sultân dûkkân açdı Niçe bizûm gibiler anda konuban göçdi
Ne viresen elünle şol varur senünile Ben disem inanmazsın varıcagaz göresin	Cümle erenler uçdı taglar yazılar geçdi Işk kazanına düşdi kaynayubanın bişdi
Gönülde pas oturur anda seni yitürür İçerû şâh oturur girimezsin göresin	Bu dünyenün meseli benzer murdâr gevdeye İtler murdâra üşdi Hak dostı kodı kaçdı
Onikidür hûcresi yidi dervâzesi vardur Anda iki dilber var bilmezsin ki sorasın	Âşık mı diyem ana cân terkini urmadı Âşık ana diyeler melâmet dile düşdi
Var kardaşunı öldür dahı avretün boşa Anana kâbin kıydur Hakk'ı ıyân göresin	**Yine esridi Yunus** Tapduk yüzin görelden Meger anun gönlinden bir cur'a şerbet içdi
Bî-çâre miskîn Yunus ışkdan da'vî kılursın Dostdan haber gelicek yüz suriyi varasın	

127
YÂRI YOK İSE BU CİHÂN ZİNDÂN OLA

Ol kişinün yokdur yârı iş bu cihân zindân ana
Dimesûn kim ben şâdıyam ya şâdılık kandan ana

Şeddâd yapdı Uçmagını girmein aldı cânını
Bir dem aman virdûrmedi yirdi iklim dutan ana

Dimesûn kim mûselmânam Çalap emrine fermânam
Dutmazısa Hak sözini fâyide yok dînden ana

Eyitmesûn çogaç togar etûm-tenûm ûşûtmeye
Çün vücûdunDelük degül şu'le irmez günden ana

Er tonını giyûbeni togru yola gelmezise
Çıkarsun ol tonı yohsa noksan irer tondan ana

Ol kişi kim sagır durur söyleme Hak sözin ana
Ger dirisen zâyi olur nasîb yokdur sözden ana

Ol kişi kim yol eridûr garîb gönüller yârıdur
Bir söz diyem tutarısa yigdûr şeker baldan ana

Yunus senün kulun durur bellû bilürsin sen anı
Ko söyleyenler söylesin ne yapışur dilden ana

128
HER DEM GİRESÜM GELÜR

Bu vücûdum şehrine her dem giresûm gelür
İçindeki sultânun yüzin göresûm gelür

İşidûrem sözini göremezem yüzini
Yüzini görmeklige cânum viresûm gelür

Ma'şûka halvetinûn yidi kapusı vardur
Ol kapudan içerü seyrân kılasum gelür

Herkapuda bir kişi yüz bin çerisi vardur
Işk kılıcın kuşanup cümle kırasum gelür

Erenlerûn sohbeti arturur ma'rifeti
Bî-derdleri sohbetden her-dem suresûm gelür

Leylî-Mecnûn benem şeydâ-yı Rahmân benem
Leylî yüzin görmege Mecnûn olasum gelür

Dost oldı ize mihmân bunca yıl bunca zamân
Gerçek İsmâil gibi kurbân olasum gelür

Erenlerûn nazarı topragı gevher eyler
Erenler kademinde toprak olasum gelür

Yârrımdan elçi gelür cânumdan ulak diler
Merkebden inûbeni yayan varasum gelür

Miskîn Yunus'un nefsi dört tabî'at içinde
Işkıla cân sırrına pinhân varasum gelür

129
BU YOLDA MELÛL OLASI DEGÜL

Ma'nî eri bu yolda melûl olası degül
Ma'nî tuyan gönüller hergiz ölesi degül

Ten fânîdûr cân ölmez Çün gitdi girû gelmez
Ölûrise ten ölûr cânlar ölesi degül

Gevhersûz gönüllere yüz bin söz eydürisen
Hakdan nasîb olmasa nasîb olası degül

Sakıngıl yârun gönlin sırçadur sımayasın
Sırça sındukdan girû bütün olası degül

Çeşmelerden bardaguntoldurmadın korısan
Bin yıl anda turursa kendü tolası degül

Şol Hızır'ıla İlyâs Ab-ı Hayât içdiler
Bu ir kaç yıl içinde bunlar ölesi degül

Yaratdı Hak dünyayıyı peygamber dostlıgına
Dünyayıya gelen gider bâki kalası degül

Yunus gözün görürken yaragun eyleyi gör
Gelmedi anda varan girû gelesi degül

130
BENİM BUNDAN KARARIM YOK

Benim bundan kararım yok ben bunda gitmeye geldim
Bezirganım metaım çok alana satmağa geldim

Ben gelmedim da'viyçün benim işüm seviyiçün
Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmağa geldim

Dost esriği deliliğüm âşıklar bilir neliliğüm
Değşüriben ikiliğüm birliğe bitmeğe geldim

Ol hâcemdür ben kulıyam dost bağçesi bülbüliyem
Ol hâcemin bağçesinde şâd olup ötmeğe geldim

Bunda biliş olan canlar anda bilişürlerimiş
Bilüşüben hâcemile halim arz etmeye geldim

Yunus *eydür âşık olmış mâşuka derdinden ölmüş*
Gerçek er'in kapısında hâlüm arz etmeye geldim

131
NE BİLSÜN BU IŞKI İSANLAR-U

Ne bilsün bu ışkı isanlar-uyuyanlar
Ne doysun bu yola azıksuz yayalar

Gelün biz varalum Yusuf'ı görelüm
Cemâli honından bin açlar toyalar

O vahdet ilinde diken yok gülinde
Şeker çok dilinde yüzinde hayâlar

Âşıklar tagında ma'şûklar bagında
Budak sürimişler dudaksuz yayalar

Harâbâtilerden göründi Çün kim ışk
Niderler bu ârı bu rengi yuyalar

N'olaydı ben anı göreydüm bu gözle
Ne döysûnbu gözler döyemez kabâlar

Bizi biz koyalum anlar biz olalum
Birligi tuyanlar ikilik koyalar

Yunus sen bir olgı gönülde sır olgıl
Ki dervîş olanlar bu sırdan tuyalar

132
KOYUP GEL NAKŞ U NİGÂR

Koyup gel nakş u nigâr nakşa yol virme zinhâr
Nakşıla yola giren akıbet dünyayı sever

Dünyayıyı bırak elden dünyayı hicâb bu yolda
Biz velîden nebîden eyle işitdûk haber

Yâ sevgil dünyayı dutgıl yâ gelgil yol iletgil
İki da'vî bir ma'nî bu yolda sıgmaz dirler

Geç mahlûk tâ'atından göz ırma dost katından
Aldanma fânî nakşa fânî nakşı niderler

Kalma bu degme renge yüz bin yıllık fersenge
İki cihân bir adım şaşurmadın adarlar

Bu devrândan öte gör kervân gitdi yite gör
Korku var sagda solda kayıkmadın giderler

Yaban yolın gözetme yol evde taşra gitme
Cân yolı cân içinde cân râzını cân tuyar

Cân râzını cân bile cân râzın virmez dile
Girçek âşık dostıla yalanı kaçan söyler

Evvel kadîmden berü vahdet evine gelen
Ref'i gider içerü Yunus-taşra bî-haber

133
CÂNINI IŞK YOLINA VİRMEYEN

Cânını ışk yolına virmeyen âşık mıdur
Cehd eyleyûp ol dosta irmeyen âşık mıdur

Işk kadehinden içüp nefs dileginden geçûp
Hak yolına err gibi turmayan âşık mıdur

Dost sevgûsin gönülde cânıla berkitmeyen
Tûl-ı emel defterin dûrmeyen âşık mıdur

Dâyim riyâzât çekûp halvetlerde diz çökûp
Hak dîdârı eserin görmeyen âşık mıdur

Işka tanışık sıgmaz degme cân göge agmaz
Pervâne gibi oda yanmayan âşık mıdur

Kişi dertlü olıcak dermân istegen olur
Kendü derdi dermânın sormayan âşık mıdur

İy **Yunus** sen dostunun cefâsına katlangıl
Yûregüne ışk okın urmayan âşık mıdur

134
CÂN BİR ULU KİMSEDÛR

Cân bir ulu kimsedûr beden anun âletidûr
Her ne lokma yirisen bedenûn kuvvetidûr

Ne denlü yirisen çok ol denlü yürisen tok
Câna hiç assı yok hep suret maslahâtıdur

Bu cân ni'meti kanı gelün bulalum anı
Asâyiş kılan cânı evliyâ sohbetidûr

Sohbet cânı semirdûr hem âşıkun ömridûr
Hak Çalab'un emrile erenûn himmetidûr

Erenûnyüzi suyı himmeti Arş'dan ulı
Kimi görsen bu hulı eren inâyetidûr

İnâyetdûr anun işi anlamaz degme bir kişi
Bilgil ki bu hûmâ kuşı âşıklarun devletidûr

Bu **Yunus'**un yanar içi kamudan gönlidûr kiçi
Soya sayılmamak suçı hep errenûn himmetidûr

ق

135
BUGÜN BİZE YOLDAŞ OLAN KİMDÛR

Bu yoklık yolına bugün bize yoldaş olan kimdûr
İlûmûze gönilelüm sorun kardaş olan kimdûr

Ne kalduk işbu iklîmde agır yûklerûn altında
Bu yûkleri bu yapları dökûp hâldaş olan kimdûr

Seni bunda viribidi teferrûc eylegil didi
Sen ev yaparsın iy hace evi târâş olan kimdûr

Bu ferşi gördük aldanduk henûz arşa iremedük
Bu arşa ferşe iy hace göre ferrâş olan kimdûr

Gelünüz gidelüm gelün ki Yunus geçdi gönildi
Ayaklara dûşer **YUNUS** bu yola baş olan kimdûr

136
KİM MA'NÎDEN HABERİ VAR

Bir kişiden sorgıl haber kim ma'nîden haberi var
Bir kişiye virgil gönül cânında ışk eseri var

Şunun ki taşı hoş durur bilûn kim içi boş durur
Dûn-gün öter baykuş durur sanman bütün dîvârı var

Bir devlengeç yuva yapar yûrûr ilden yavru kapar
Togan ileyinden sapar zir'elinde murdârı var

Yokdur toganla birligi ya Hakk'a lâyık dirligi
Bir kişiden um erligi anun safâ-nazarı var

Suretile çokdur âdem degmesinde yokdur kadem
Evvel-âhir ol pîş kadem bir Muhammed serveri var

İven yolı durur mişe mişe kolaydur kolmaşa
Mişe olan yirde paşa hârâmî çok Anterî var

Şeyh û danişmend û velî cümlesi birdûr er yolı
YUNUS'dur dervişler kulı Tapduk gibi serveri var

ق

137
DOLANAN MA'ŞÛKIN BULMAYINCA

Gönül nite dolanan ma'şûkın bulmayınca
Kimse âşık mı olur gönülsüz kalmayınca

Gönüldür seven anı esîr eyleyen seni
Kimi azâd eylersin sen azâd olmayınca

Boynı zencirlü geldük key katı esir olduk
Er nazar eylemedi hâlumuz bilmeyince

Bir yanadan ararlar ayruk nesne sanurlar
Bahâsın ne bilesin sen satun almayınca

Bahâsı cânum anun mâlıla tavar degül
Sevdûk mi ele girür sevdûkler virmeyince

Câna niçe âşıkısan bu kayıddan geçemezsin
Deryâdan ne alasın ırmakdan geçmeyince

Dostı kanda bulasın sende durmagıla sen
Ol imâret eylemez sen virân olmayınca

Sözi Yunus'dan işit kibir kılma dut ögüt
İmâret olmayasın tâ harâb olmayınca

138
DOST GEREGİSE EYDEYİM

Kime ki dost geregise eydeyim ne kılasını
Terk eyleye kendözini hiç anmaya n'olasını

Resim durur âşıklara dost önünde kurbân olmak
Minnet dutar cümle âşık cânını ışk alasını

Her kim âşık olmadısa kurtulmadı mekr elinden
Cümlesini ışk eridûr dünya âhret belâsını

Lâyık değildür degme cân dost yolında harc olmaga
Ûmid dutar cümle âşık dosta kurbân olasını

Dostdan yana giden kişi kendözinden geçmek gerek
Dost yagmalar cân şehrini alur gönül kal asını

Dost yolına gönülene girü dönmek olmayısar
Bilme misin bu kamusı senden girû kalasını

Âşıkun çü kahr nâlesi hemen sabr etmek çâresi
Alemde ışk meyhânesi nûş eyle gel sâkîsini

Suret gözi ne göriser dost meclisi kandalıgın
Cân kulagıdur işiden bu âşıklar nalesini

Bu dünyede dostdan artuk **Yunus** nesne sevemedi
Bilmez misin gayretsüze dost u düşman gülesini

139
YOKLUKDAN KAMULARUN BAYLIGI

Girû durur yoklukdan kamularun baylıgı
Bunca varlık anundur gitmez gönli tarlıgı

Batmış dünyayı mâlına bakmaz ölüm hâlına
İrmiş Kârûn mâlına zihî iş düşvârlıgı

Bu dünyayı kime kaldı kimi ber-hûrdâr kıldı
Süleymân'a kalmadı anun ber-hûrdârlıgı

Süleymân zenbîl ördi kendü emegin yirdi
Anunıla buldılar bunlar peygamberligi

Gel imdi miskîn **Yunus** varrun Hakk'a harc eyle
Gördûn elünde kalmaz dünyayı ber-hûrdârlıgı

140
BİR OLASIN AYRULIKDAN KALASIN

Ol vaktin bir olasın ayrulıkdan kalasın
Cânsuz gel bu kapuya bâki dirlik bulasın

Cân tuta gelürisen cânum vardur dirisen
Cân şurnâr iderisen kûllî sagıncılasın

Bunda ne sagınç şurnâr ya bunda kim kalur var
Çün böyle düşdi sefer gerek yolda olasın

Derdile gelmeyince dermâna irmeyesin
Bir cân yolda korısan yüz bin cânı bulasın

Kalma fânî sagınca kasd eyle bâki gence
Yüz bin cihânda bâtın hazinesin bulasın

Dadarsan ışk dadından geçesin zâhir dinden
Ayrulıgun odından ol vakit kurtulasın

Yavı vargıl bu yolda her bir dürlü menzilde
Cümle söylenen dilde gerek unıdulasın

İy **Yunus** kanı aklun gensüzin söyler dilün
Pâyânı yok bu yolun sen kanda tolanasın

141
EGER IŞK SEVERSEN CÂN OLASIN

Eger ışk seversen cân olasın
Gönüller tahtına sultân olasın

Seversen dünyeyi mihnet bulasın
Erenler sırrını kaçan tuyasın

Cihân köhne sarâydur sen begisin
Niçe bir eskiye hasretlenesin

Agudur bal degül dünyayı murâdı
Niçe bir aguya parmak banasın

Kanadsuz kuşlayın kaldın yabanda
Kanadlu kuşlara kanda iresin

Diken olma gül ol eren yolında
Diken olurısan oda yanasın

Niyâz içün buyurdı Hak namâzı
Niyâzdan vây sana gâfil olasın

Sana erden asâ gerek bu yolda
Tayanursan asâyatayanasın

Erenler nefesin asâ idin sen
Erenler nefsine uyarsan fenâsın

İbâdetler başıdur terk-i dünyayı
Eger mû'minisen ana inanasın

Atan anan hak'ın yitûrdûnise
Yeşil tonlar geyesin tonanasın

Eger konşı hakı boynundayısa
Cehenemmede yarın bâki kalasın

Yunus bu sözleri erenden aldı
Sana dahı geregise alasın

18. İNSAN VE SÖZÜN DEĞERİ

Söz kıymetin bilenler söyleyenler söz gevherin
Anların manâsını almayana satmayalar

Yunus'un felsefesi söze dayanır. O, diyalog insanıdır. İnsanlar arasında biricik vasıta sözdür. Söz söylemek, sorumluluk ister; onu omuzlayacak dil ne uludur, ne mübarektir. Sözü bilen kişinin yüzünü " ***söz***" ağartır. Bilmeyenin yüzünü, haysiyetini beş paralık eder:

Keleci bilen kişinün yüzünü ag ide bir söz
Hezerân gevher dinarı kara toprag ide bir söz

Sözü pişirip de söyleyen, kem sözden kaçan kişi olgundur. Bir aşk ahlakçası olan Yunus, sevgi temeline oturttuğu fikirlerini " ***Söz***" ile dile getirir. Söz onda "***ilahî***'dir. Nelere kabiliyetlidir Söz:

Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı
Söz ola agulı aşı yağ ile bal ide bir söz

Güzel söz, insanı yüceltir. Hayatın derin manası söz ile anlaşılır ve anlatılır. Güzel söz, çirkini güzel, kötüyü iyi, sevimsizi sevimli yapar. Yunus, sözü bayraklaştıran şu ifadesi ile dünyada görülmemiş bir insanseverliğin felsefesini kurmaktadır.

Bu cihan cehennemi sekiz Uçmag ide bir söz

Dil (söz) hikmetin yoludur. Yunus "*dil hikmetin yoludur*" der, bizi sohbete davet eder:

Suret söz kanda buldu söz ıssı kaçan
Surete kendi geldi ***dil hikmetin yoludur***

Atalarımız da, "**tatlı söz, yılanı deliğinden çıkarır**" demişler. Tatlı söz, insanları birbirine yaklaştırır, onları kötülükten uzaklaştırır. Böylece insanlığın da istediği bu değil midir? İnsanoğlu, söylediği sözü doğru ve öz söylemelidir. "Çok sözde yalan..." sözünü de hatırlamalıyız. Zira:

Çok söz hayvan yükidür az söz erün görkidür *Bilene bir söz yiter cânda gevher varısa*"	"*Evvel bize vâcib budur* ***hoş hulkıla*** *'amel gerek* İslâm adı okınıcak yoldaşumuz imân gerek"
"*Söz kıymetin bilenler söyleyenler söz gevherin* *Anların manasını almayana satmayalar*"	"*Yavuzluk eylemegil lâ'net işitmeyesin* *Senden sana söylene key eylügün varısa*
"*Şirin hulklar eylegil* ***tatlu sözler*** söylegil *Sohbetlerde* ***Yunus'ı*** *hergiz unutmayalar*"	*Yavuzlukdan kem bitti yâ eylükden kim yitdi* İylük Hakk'a yaraşur sende ikrâr varısa"

“**İyilik**”in, dünya ve ahirette mükafatları vardır. “**Kişi bir ad ile anılır**” denilirken elbetteki “**iyi huyları**” ile anılması, bu önde gelen arzumuzdur.

142 **DILIM SENI SÖYLEYECEK** *Ne keleci viribirsem dilim seni söyleyecek* *Kanda yürürsem senden yana kaçar dilek* *Hakdır seni sevmezlere cansız surettir der isem* *Onun için canlılara senin gibi mâşûk gerek* *Sevildin cümle âleme henüz nikâb içindesin* *Bir dem perdesiz yürüsen iki cihan olur helâk* *Dev ü perî, ins ü melek sever seni her mahlûkat* *Hayrân olup ileyinde durmuş durur hûr ü melek* *Nûşdur senin elin ile zehr-i katil içer isem* *Bilmezim ne mânâsı var ol olur canıma tiryek* Şehd ü şekker ger yer isem sensiz agu'dur cânıma Çün cânımın sensin tadı kanda bulam senden yiğrek *Yüz bin eğer cevr ü cefâ uğrar ise sûretime* *Hiç eksilmez şâdılığım cümlesin yur seni sevmek* *Ne var eğer **Yunus**'daki aşk içinde zerre ise* *Aşk adıyla kâim durur yer ile gök çarh-ı felek*	**143** **KİŞİNÜN YÜZİNİ AĞ EDE BİR SÖZ** “*Keleci bilen kişinün yüzini ağ ede bir söz* *Sözü pişirip diyenün işini sağ ede bir söz* *Söz ola kese savaşı söz ola bitire başı* *Söz ola ağulu aşı bal ile yağ ede bir söz* *Kelecilerin pişirgil yaramazını şeşirgil* *Sözün us ile düşürgil demegil çağ ede bir söz* *Gel âhı ey şehriyârı sözümüzü dinle bâri* *Hezâr gevher ü dinârı kara toprag ede bir söz* *Kişi bile söz demini demeye sözün kemini* *Bu cihân cehennemini sekiz uçmağ ede bir söz* *Yürü yürü yolun ile gâfil olma bilin ile* *Key sakın key dilin ile cânına dağ ede bir söz* ***Yunus** imdi söz yatından söyle sözü gâyetinden* *Key sakın o şeh katından seni ırag ede bir söz*”

ق

144
GEL İMDİ DİNLE SÖZÜ ŞERH EDEYİM

Gel imdi dinle sözü şerh edeyim
Birin birin anı sana diyeyim

Çü şâhın hikmeti âdem denildi
Bu birkaç söze şerh âdem'den idi

Bu muhtasar cihan iki cihanca
Dükeli bakarısan yüzbin anca

Azim cihan durur gönül cihanı
Seni izler isen bulasın ânı

Haber veriserem nefsin elinde
Ümidim var gidersin andan

İki sultan durur sana havâle
Diler her birisi kim mülki âla

Biri rahmanidür can hazretinden
Biri şeytanidir garez yatından

Gör imdi kim seni kime taparsın
Kime kapı açıp kime yaparsın

***On üç bin** endürü rahmâni leşker*
Zebûnsuz kimselerdir key erinler

***Dokuz bindir** bu nefsin hâşerâtı*
Müdâm eyeridür bunların atı

Nişanları bu kim yüzleri kara
Bu nefsin ü şikâyet kanda yara

Sakıngıl kim bulardan olmayasın
Ki nefs divânına yazılmayasın

Ko nefsin dileğin can bekler isen
Yerin nur can sözünü esler isen

Tekebbür nefsdir sultânı bilmez
Çerisinde iyi dirlik derilmez

Key arı gerek şek hazretinde
Irılmadın dura sultan katında

Kadimden nefsdir sultan asî
Bir urgandır heman ânın bahâsı

Bu nefs oğlanları dokuz kişidir
Nifâk u şirk onların işidir

Ulu oğlu tama' eyü iş etmez
Cihan mülkü anın olursa yetmez

Bin er donlu durular kapusunda
Esir etmiş cihânı tâpusunda

145
SÖYLE SÖZÜ KİM MANADAN HABERİ VAR

Bir kişiye söyle sözü kim manadan haberi var
Ol kişiye ver gönlünü canında aşk eseri var

Onun kim dışı hoş durur bilin kim içi boş durur
Dün gün öten baykuş durur sanma bütün duvarı var

Bir devlengiç yuva yapar yürür ilden yavru kapar
Doğan ileyinden sapar zira elinde murdarı var

Yokdur doğanla birliği ya Hakk'a layık dirliği
Şol kişiden um erliği onun safa nazarı var

Suret ile çokdur âdem değmesinde yokdur kadem
Evvel ahir ol piş – kadem Muhammed din serveri var

Erenler yoludur meşe meşe kolaydır kolmaşa
Meşe olan yerde paşa harami çok Anteri var

Şeyh ü danişmend ü veli cümlesi birdir er yolu
***Yunus**'tur dervişler kulu Taptuk gibi serveti var*

146
SÖYLEMEMEK HARCISI SÖYLEMEGİN HASIDIR

Söylememek harcısı söylemegin hasıdır
Söylemegin harcısı gönüllerin pasıdır

Gönüllerin pasını ger sileyim der isen
Şol sözü söylegil kim sözün hulasasıdır

"***Kuli'l-hak***" *dedi Çalap sözü doğru desene*
Bugün yalan söyleyen erte utanasıdır
Cümle yaradılmışa bir göz ile bakmayan Halka
müdderris ise hakikatte asidir

Şer' ile hakikatin şerhini eydem işit
Şeriat bir gemidir hakikat deryasıdır

Ol geminin tahtası her nice muhkem ise
Deniz mevc urucağız onu uşadasıdır

Bundan içeri haber işit eydeyim ey yar
Hakikatin kafiri şer'in evliyasıdır

Biz talib-i ilmleriz aşk kitabın okuruz
Çalap müderris bize 'ışk hod medresesidir

Evliya safa-nazar edeli günden beri
*Hâsıl oldu **Yunus**'a her kim vayesidir*

ق

147
GELEN ERENLER İÇER AGUYI NÛŞ İDER

Işkıla gelen erenler içer aguyı nûş ider
Topuga çıkmayan çaylar denizle savaş ider

Biz bu yoldan üşenmedûk erenlerden usanmaduk
Kimseyi yavuz sanmaduk her neider kolmaş ider

Kolmaşa virdük sözini sözile dögdük yüzini
Yaban cânâvârı gibi bilinler andan şeş eder

Bu sohbete gelmeyenler Hak nefesi almayanlar
Surün anı bundan gitsün tururısa çok iş ider

Câhildür ma'nîden almaz oturur karârı gelmez
Ölecegini hiç sanmaz yüz bin yıllık teşvîş ider

Tag ne kadar yüksegise yol anun ûstinden aşar
Yunus Emre'm yolsuzlara yol gösterür vü hoş ider.

148
EGER DİLÛM BENDEYİSE

Eger dilüm bendeyise kimse bana nesne dimez
Gönlüm ger revendeyise âlemde karâr eylemez

Eger gözüm bakarısa bakdugına akarısa
Gördügin benüm dirise oda düşer âr eylemez

Eger akıl başdayısa gönülde ol tuşdayısa
İkisi bir işdeyise düşman bana kâr eylemez

Düşman benüm nefsüm durur tama'ıla hırsum durur
Tama'ıla hırsa uyan gönüllerde yir eylemez

Gönülleri hep düzen ol dürlü nakışlar yazan ol
Cân gevdeden ayrılıcak bu diller niçün söylemez

Gönüllerde yir eylemek Muhammed'e gelmiş durur
Mustafâ'ya ümmet olan Tamu'da karâr eylemez

Öldûren ol dirgüren ol **Yunus** imdi Hakk'ıla ol
Hak'dan artuk hiç kimesne yok nesneyi var eylemez

149
SÖZ KANDA BULDU SÖZ ISSI KAÇAN OLDU

Sûret söz kanda buldu söz ıssı kaçan oldu
Sûrete kendi geldi dil hikmetin yoludur

İy sözlerün aslın bilen gel di bu söz kandan gelür
Söz aslını anlamayan sanur bu söz benden gelür

Söz var kılur gönülü şad söz var kılur bilişi yad
Eger horluk eger izzet her kişiye sözden gelür

Söz karadan akdan degül yazup okımakdan degül
Bu yüriyen halkdan degül Hâlik avâzından gelür

Ne elif okıdum ne cim ne varlıkdandur kelecim
Bilmeye yüz-bin müneccim tâli'üm ne ılduzdan gelür

Şu'le bizeaydan degül ışk eri bu soydan degül
Rızkumuz bu evden degül deryâ-yı ummândan gelür

Evvel gönül levhinde Hak yazmışıdı Çün bir varâk
Bu şimdi okınan sebâk ezel-i âzâldan gelür

Evvel hitâb kılur câna cânı andan gelür tene
Biz âletüz bahâne ayruk ne elümüzden gelür

Aklumuz ol levhe bakar gizli marâzlarum açar
Söz gelür gönlüme akar söz dile ansuzın gelür

Biz bir bahâne arada ayrukdi elden ne gele
Hak Çün emri eyler câna bu keleci andan gelür

Yunus bu derdile âh it kahr evinde neyler rahat
Bu derde dermân kefâret bir âhıla sûzdan gelür

19. İNSAN VE EVLİYA *(ER- EREN'LER)*

Evliya, Allah'ın dostları anlamındadır. Velilik ise tarikat ile ilgili olmayıp o mutlak anlamda Allah dostu kabul edilen kişiler için kullanılır. Veli olan kişi bir tarikatın şeyhi ise aynı zamanda o tarikatta irşad görevini yapan bir mürşid'tir. Kur'an**'da**

"*Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir.*"[500] ayetinde "*Allah dostları*" olarak geçen, "bütün sözleri, işleri ve ahlâkı, Allah'ın ve peygamber'in kendilerini sevdiğine inanılan kimselere veli/**Evliya**'lardır.

Muhaddis Ebû Nuaym el-İsfehânî'nin Hilyet-ül-Evliyâ'sında geçen bir hadîste;

"*Evliyâ görülünce, Allah hatırlanır.*" denilmektedir. Sahih-i Buhari'de geçen bir Hadis-i kutsi'de ise;

"*Evliyâlardan birine düşmanlık eden, benimle harb etmiş olur*" buyrulmaktadır.

Bu cümleden olarak **Evliya**, tasavvufi anlamda; yalnızca Allah'a güvenen, onu dost edinen, herhangi bir dünyevi beklentisi olmayan, '"*Hak'tan aldığını halka veren*" olarak isimlendirilir. Evliyanın en büyük özelliği Allah'tan başkasını dost edinmemeleri ve ona tam tevekkül içinde bağlanmalarıdır.

Yunus, Evliya'yı 'er, eren ve evliya ' olarak da eserlerinde ifade etmektedir. Bunlardan da örnekler verelim:

---

[500] Yunus Suresi: a. 62

94
GEL İKRÂR İT ERENLERE

*Dutgıl bir Tanrı hâsını gel ikrâr it **eren**lere*
*Sileler gönlün pâsını gel ikrâr it **eren**lere*

Öyle bir berkitgil ahdün hem mâlun olsun hem rahtun
*Hakk'ı bilmek olsun cehdün gel ikrâr it **erenlere***

Erenlerdür Tanrı hâsısilerler gönülden pâsı
*Dostıladur mu'amlesi gel ikrâr it **eren**lere*

Gider gönül teşvîşini bezeme hoyrat nakşını
*Uçurmadın cân kuşunı gel ikrâr it **eren**lere*

Geç bu uzun endişeden erdire nefsin uşadan
*Bakmagil dosta taşradan gel ikrâr it **eren**lere*

Bu cân sana bâki kalmazanda varan girü gelmez
*Son peşmânlık assı kılmaz gel ikrâr it **eren**lere*

Bu dünyayı elden bırak âhirete eyle yarak
*Erenlerden olma ırak gel ikrâr it **eren**lere*

Eger seversen Allâh'ı hoş nidâ eyle ol şâhı
*Hak rahmet ider v'allâhi gel ikrâr it **eren**lere*

***Yunus** sen pişmân olmadın irişgil ere ölmedin*
*Bu dünyâ sana gülmedin gel ikrâr it **eren**lere"*

96
EREN'LERİN YOLLARI
İNCEDEN İNCE İMİŞ

***Eren'**lerin yolları inceden ince imiş*
Süleyman'a yol kesen şol bir karınca imiş

Ol karınca söyledi Süleyman'a yol dedi
Ol karınca söylediği cevab alınca imiş

Götürmedi kimsene kimsenenin güçünü
Güç götürdüm diyenler eli erince imiş

Kim kine ne derise eğer hayr u eğer şer
Allâh verir cezasın gele yol ince imiş

Gönlüm bana eydirdi seni severem derdi
Gönlüm beni sevdiği dosta erince imiş

Gönlüm eydür varayın sana geri geleyin
Gönlüm uyduğu bana dostu bulunca imiş

Yarenlerim eydirler âşık melamet gerek
Geldi benim başıma ol söz yirince imiş

Âşıkın gözi yaşı dün-gün dökülür durmaz
Âşık kan ağladığı ma'şuk sorunca imiş

***Dört kitabın manâsın** okudum tahsîl kıldım*
Aşka gelicek gördüm bir ulu hece imiş

Eydürler fülan öldü mülk ile mâlı kaldı
Ol malın irkildiği ıssı ölünce imiş

İki kişi söyler ***Yunus**'u görsem diye*
Biri eydir ben gördüm bir âşık koca imiş

95
SEN SENDE İKEN

Sen sende iken menzil alınmaz
Bahrî olmadan gevher bulunmaz

Er açtı yolu âyân eyledi
Tolun ay doğdu hergiz tolunmaz

Er *manasından almayan câhil*
Taştandır bağrı hergiz delinmez

Er *urdu yâre zahmî belirmez*
Var bu yâreme merhem bulunmaz

Magribden maşrik ***er****'in gözüne*
Ayân görüne perde olunmaz

Ko ikiliği gel birlige yet
Bir olan canlar *ayrı dölenmez*

Yunus *ver cânını Hakk yoluna*
Can vermeyince canan bulunmaz

98
GERÇEK ERENLER KANDADIR

Bilir misiz ey yarenler gerçek erenler kandadır
Kanda baksam anda hazır kanda istesem andadır

Aşksızlara benim sözüm benzer kaya yankısına
Bir zerre aşkı olmayan belli bilin yabandadır

Yalancık eylemegil aşka yalan söylemegil
Bunda yalan söyleyenin anda yeri zindandadır

Ey kend'özünü bilmeyen söz manasını bulmayan
Hak varlığın ister isen ilm içinde Kur'an'dadır

Allah, benim dediğine vermiş verir aşk varlığın
Kimde ki var bir zerre aşk Çalap varlığı ondadır

Niceler eydür ***Yunus'****a kocaldın sen aşkı kogıl*
Aşk bize yenile değdihenüz dahı turfandadır.

97
ERENLERİN GÖNLÜNDE
OL SULTAN DÜKKÂN AÇTI

Erenlerin gönlünde ol sultan dükkân açtı
Nice bizim gibiler anda konuban göçtü

Cümle erenler uçdu dağlar yazılar geçti
Aşk kazanına düştü kaynayubanım pişdi

Bu dünyannı meseli benzer murdar gövdeye
İtler murdâra üşdü Hak dost kodu kaçdı

Âşık mı diyem ona cân terkini urmadı
Âşık ana diyeler melâmet dile düştü

Yine esridi Yunus Tapduk yüzün görelden
Meğer anın gönlünden bir cur'a şerbet içdi

99
EVLİYAYA MÜNKİRLER
HAK YOLUNA ASİDİR

Evliyaya münkirler Hak yoluna asidir
Ol yola asi olan gönüllerin pasıdır

Tarttık bu aşk cefasın ta erince ma'şuka
Zira ki ol dost benim derdimin devasıdır

Henüz bu yer olmadan gökler yaradılmadan
Evliyalar vatanı padişah kal'asıdır

Mevlânâ Hudavendügâr bize nazar kılalı
Onu görklü nazarı gönlümüz aynasıdır

Geyikli'nin ol ***Hasan*** söz eyitmiş kendüden
Kudret dilidir söyler kendinin söz nesidir

Miskin ol, bire miskin gide senden kibr ü kin
Rüzgâr gelir geçer pes kime ne kalasıdır

Okuyuban yazmadım yanıluban azmadım
Yunus b*u aşk sözünü kim bildi bilesidir*

100 **MİSKİNLİKTE BULDULAR KİMDE ERLİK VAR İSE** *Miskinlikte buldular kimde erlik var ise* *Merdivenden ittiler yüksekten bakar ise* *Gönül yüksekte gezer dembedem yoldan azar* *Taş yüzüne su sızar içinde ne varsa ise* *Sağır işitmez sözü gece sanır gündüzü* *Kördür münkirin gözü âlem münevver ise* *Gönül Çalab'ın tahtı gönüle Çalab baktı* İki cihan bedbahtı kim gönül yıkar ise *Sen sana ne sanırsan ayruğa da onu san* *Dört kitabın manası budur eğer var ise* *Bildik gelenler geçmiş konanlar geri göçmüş* *Aşk şarabından içmiş kim mana duyar ise* *Yunus yoldan azuban yüksek yerde durmasın* *Sinle sırat görmeye sevdiği didar ise*	***101*** **AKLIM BAŞIMA GELMEDİ AŞK ŞARABIN TATMAYINCA** *Aklım başıma gelmedi aşk şarabın tatmayınca* *Kandalığım bilemedim gerçek **er**'e yetmeyince* *Kendi bilişiyle kişi hiç erişe mi menzile* *Allah'a eremez kalır **er eteğin** utmayınca* *Var din iman gerek ise iyi diril bu dünyada* *Yarın anda bitmez işinbugün bunda bitmeyince* Çün bülbül âşıktır güle nazar Hak'tan olur kula *Bir keleci gelmez dile gönüllerde yanmayınca* *Gönüllerde bu razımı sağınmaz derdim sözümü* Âşık ne katlanır söze aşk metaın satmayınca *Bî-çâre **Yunus**'un sözün key âşık gerek anlayan* *O kuş dilidir n'eylesin öğütlemez ötmeyince*

102
ERENLER BİR DENİZDİR
ÂŞIK GEREK DALASI

Erenler bir denizdir âşık gerek dalası
Bahri gerek denizden girip gevher alası

Gine biz bahri olduk denizden gevher aldık
Sarraf gerek gevherin kıymetini bilesi

Yürü var ebsem ol'a ne simsarlık satarsın
Ali gibi er gerek iş bu sırra eresi

Muhammed Hakkı'ı bildi Hakk'ı kendüde gördü
Cümle yerde Hak hazır göz gerektir göresi

*Bile rızkını Hak'tan "**Nahnü kasemna**" pinhan*
Nefsin bilmiş er gerek göz hicabın silesi

Dedim işbu nefesi âşıklar hükmü ile
Bahıllıksız er gerek bir karara durası

Âlimler kitap düzer karayı aka yazar
Gönüllerde yazılır bu kitabın suresi

Yürü hey sufi zerrak ne Salusluk satarsın
Hak'tan artuk kim ola kula dilek veresi

Hak durağı gönülde Âyâtı var Kur'an'da
Arş'tan yukarı canda şk burcunun kulesi

Şöyle deli olmuşam bilmezem dün ü günü
Yüreğimde işlediaşk okunu yarası

*Gel imdi **miskin Yunus** tut erenler eteğin*
Cümlesi miskinlikle yokluk imiş çaresi

103
TEHİ GÖRME KİMSEYİ
HİÇ KİMSENE BOŞ DEĞİL

Tehi görme kimseyi hiç kimsene boş değil
Eksiklik ile nazar erenlere hoş değil

Gönlünü derviş eyle dost ile biliş eyle
Aşk eri şol manada derviş içi boş değil

Derviş bilir dervişi Hak yoluna durmuşu
Dervişler hüma kuşu çaylak u baykuş değil

Dervişlik aslı candan geçti iki cihandan
Haber verir sultandan bellidir yad kuş değil

*Ey **Yunus** Hakkı'ı bilen söylemez hergiz yalan*
İkilik ile gelen doğru yol bulmuş değil

104 **SANA DERİM EY VELİ DUR ERTE NAMAZINA** *Sana derim ey veli dur erte namazına* *Eğer değilsen ölü dur erte namazına* *Ezan okur müezzin çağırır Allah adın* *Yıkma dinin bünyadın dur erte namazına* *Ağar pervaza kuşlar tesbih okur ağaçlar* *Himmet alan kardaşlar dur erte namazına* *Namazı kıl zikr eyle elin götür şükr eyle* Öleceğim fikr eyledur erte namazına *Namaz kıl yarag olsun ahrette gerek olsun* *Sinlende çırağ olsun dur erte namazına* *Namaz kıl iman ile yatmagıl güman ile* *Gidesin iman ile dur erte namazına* Çıka gide can dahi şöyle kala ten dahi ***Derviş Yunus*** *sen dahi dur terte namazına*	***105*** **MANA ERİ BU YOLLA MELUL OLASI DEĞİL** *Mana eri bu yolla melûl olası değil* *Mana duyan gönüller hergiz ölesi değil* *Ten fanidir can ölmez gidenleri geri gelmez* Ölür ise ten ölür canlar ölesi değil *Cevher seven günüler yüz bin yol eder ise* *Hak'tan nasib olmazsa nasib olası değil* *Sakıngıl yarin gönlüm sırçadır sımayasın* *Sırça sındıktan geri bütün olası değil* Çeşmelerden bardağın doldurmadan kor isen *Bin yıl anda durursa kendi dolası değil* Şol Hızır'la şol İlyas Âb-ı hayat içtiler *Bu birkaç gün içinde bunlar ölesi değil* *Yarattı Hak dünyayı Muhammed dostluğuna* *Dünyaya gelen gider baki kalası değil* ***Yunus*** *gözün görürken yaragun eyle bugün* *Gelmedi anda varan geri gelesi değil*

20. İNSAN VE DERVİŞ - SÛFİ

Yunus'a göre derviş; "*su ve topraktan yeşeren bir ağaç misâlidir*". Onun yaprağı, dertlilere derman, gölgesi kutludur. Bu ağacın budağındaki meyveler *ili ve şehri* besler.

Her kime kim dervişlik bağışlana
Kalbi gide pak ola gümüşlene

Nefesinden misk ile anber tüte
Budağında il ü şar yemişlene

diyen Yunus, bu makama herkesi lâyık görmez. ***Riyâ*** ile bu yola girilmez. Bu yol aşk yoludur.

Bu dervişlik yoluna aşk ile gelen gelsin
Ya ***dervişlik*** *neydügin bin zere duyan gelsin*

Tarîkate giren, bir mürşîde bağlanan **dervişler** birer pervâneye, **mürşîd** ise ışık saçan muma benzetilmiştir. Mumun ışığında âşık, mumun ateşinde yanan pervâne, mürşîdin aşkıyla, onun verdiği ilâhi bilgiler ve gösterdiği yolda maddiyatını yok eden derviş gibidir:

"*Dervîşler Hakk'un dostı canlarıdur Hak mesti*
'Işk şem'ini yakdılar pervâne olan gelsün"

Tasavvufta insanın tarikate girmeden, bir şeyhe bağlanmadan önceki durumu, Yunus Emre'nin hikmetlerinde kuru bir ağaca benzetilmiştir. Şeyh/Mürşîd, müridine nazâr kıldığında taze cüvân olacaktır:

"*Bir kurı ağacıdum yol üzre düşmişidüm*
Er bana nazar kıldı tâze cüvân oldum ben"

Melamet elbisesini giyen, "***ilm-i bâtın***" dan konuşan dervişler, Yunus'un can dostlarıdır. Gönül dostu bir dervişin evine gelmesi, Yunus'u sevindirir:

İşidün iy yarenler eve d***ervişler*** *geldi*
İlm-i bâtından öter eve dervişler geldi

Şimdi dervişler ile ilgili örnekler vermeye çalışalım:

217
DERVİŞLİK MAKÂMI
HÂL İÇİNDE HÂL

Dervişlik makâmı hâl içinde hâl
Ferâgatlık makâmı derviş olana muhâl

Derviş ayrılımaz evvelki demden
Hiç fürkât olmadı nasîbdür visâl

Derviş fitne kabun bunda uşatdı
Hareket etdi bunda olmadı battal

Dervişlik dirliği sırat üzredür
Hisâbı itdiler zerre-i miskâl

"***Dervîş Ene'l-Hak*** *derse no'la 'aceb mi*
*Hep varlık Hakk'undur "**alâ küllî hâl**"*

Derviş ırma gözün evvelki demden
Yunus *görüp durur hem âhir hem evvel*

219
DERVİŞLİĞE KADEM URAN
HER MA'NİDE SULTAN OLUR

Dervişliğe kadem uran her ma'nide sultan olur
Derviş nice miskin ise onun gönlü mekân olur

Derviş olan bel bağlaya dolaplayın çok ağlayan
Her kanda dolap var ise anda bağ u bostan olur

*Derviş odur **it**ten kaçar it besleyen kanlar içer*
*Kogıl hem **it** beslemeği **it** besleyen sekban olur*

Dünya seven derviş değil dervişliği olmaz kabul
Dervişlikten kaçanların hemen şeyhi şeytan olur

Yunus *eğer derviş isen terk eyle küllî dünyayı*
Dünya eğer Uçmag ise dervişleri zindan olur

ÂŞIKLAR ORTASINDA
SUFİLİK SATMAYALAR

*Âşıklar ortasında **sûfilik** satmayalar*
İhlas ile bu aka riyayı katmayalar

Ya bildiğinde eyit ya bir bilirden işit
Teslimin ucun tutup hiç sözü uzatmayalar

Kur'an'ı viribidi gönüle evim dedi
Gönül ev ıssın bilmez âdemden tutmayanlar

Mumsuz baldır şeriat tortsuz yağdır tarikat
Dost içün balı yağa pes niçün katmayanlar

Kıymetin tutar isen neye değer işbu dem
Erenlerin manasın almaya satmayalar

Evvel Âdem yanıldı Uçmakda buğday yedi
İşi Hak'tan bilenler Şeytandan tutmayanlar

Şirin hulklar eylegil tatlı sözler söylegil
*Sohbetlerde **Yunus'u** hergiz unutmayalar*

218
DERVİŞLİK DEDİKLERİ HIRKA İLE TAC DEĞİL

Dervişlik dedikleri hırka ile tac değil
Gönlün derviş eyleyen hırkaya muhtaç değil

Hırkanın ne suçu var sen yoluna varmazsan
Vargıl yolunca yürü er yolu kalmaç değil

Dersin şeyhin aşkıla yalın ayak baş açık
Er var dirlik dirilmiş yalın ayak aç değil

Durmuş marifet söyler erene ***Yunus Emrem***
Yol eriyle yoldadır yolsuza yoldaş değil

220
DERVÎŞ OLAN KİŞİNİN DİRLİĞİ ARI GEREK

Dervîş olan kişinin dirliği arı gerek
Yol içinde hem anın namûsu arı gerek

Geç benlik da'vasından söyle sözün hâsından
Ol Allah korkusundan benzi onun sarı gerek

Gitmeye bağrı başı dinmeye gözü yaşı
Her dem dervişin işi ah ile zarı gerek

Kimseye hor bakmagıl hergiz gönül yıkmagıl
Yetmiş iki millette dervişlik yarı gerek

Korkmaya tamusundan ummaya hûrisinden
Daim onun maksadı Hakk'a dîdârı gerek

Toprak eyle yüzünü miskinlere ***ey Yunus***
Cümlesinden ziyâde erin ikrârı gere

221
DERVİŞLERİN YOLINA SIDK İLE GELEN GELSİN

Dervişlerin yolına sıdk ile gelen gelsin
Hak'dan özge nesneyi gönlünden süren gelsin

Dervîşler dedikleri bir tükenmez kân olur
Hâs u âm kul u sultan bu kandan alan gelsin

Derviş dolanır doğar her nefes göğe açar
Ben diyeyim doğruyu cânına kıyan gelsin

Dervîşlik bir lokmadır yer ile gökden ulu
Bu azâmet lokmayı yudup sinüren gelsin

Dervîşin gözü açık düne güni uyanık
Bu söze Tanrı'm tanık bakmadan gören gelsin

Dervîşin kulağı sak Hak'dan işidir sabak
Deprenmedin dil-dudak sözü işiten gelsin

Dervîşin eli uzun çıkarır münkir gözün
Şarka garba düp-düzin sunmadan eren gelsin

Dervîşler Hakk'ın dostu canlarıdır Hak mesti
Aşk sem'ini yaktılar pervâne olun gelsin

Bu miskîn Yunus'u gör dervîşlik ede geldi
Nefsindendir şikâyet nefsin öldüren gelsin

223
DERVÎŞ OLAN KİŞİLER DELİ OLAĞAN OLUR

Dervîş olan kişiler deli olağan olur
Aşk neydüğin bilmeyen ana gülegen olur

Gülme sakın sen ana iyi değildir sana
Kişi neye gülerse başa gelegen olur

Âh bu aşkın eseri her kime uğrar ise
Derdine sabretmeyen yolda kalagan olur

Bir kişi âşık olsa aşk deryâsına dalsa
O deryanın içinde gevher bulagan olur

Âşık lâ- mekân olur dünyâ terkini urur
Dünya terkin uranlar dîdâr göregen olur

Dervîş Yunus *sen dahı incitme dervîşleri*
Dervîşlerin du'ası kabul olağan olur

222
HER KİME DERVÎŞLİK BAĞIŞLAMA

Her kime dervîşlik bağışlana
Kalbi gide pâk ola gümüşlene

Nefesinden müşk ile anber tüte
Budağından il ü şâr yemişlene

Yaprağı dertli için derman ola
Gölgesinde çok kademler işlene

Âşıkın gözü yaşı hem göl ola
Ayağından saz bitip kamışlana

Cümle şair dost bahçesi bülbülü
***Yunus Emre** arada dürrâclana(GT/67)*

224
İŞİDİN EY YÂRANLAR EVE DERVÎŞLER GELDİ

İşidin ey yâranlar eve dervîşler geldi
Cân şükrâne verelim eve dervîşler geldi

Her kim gördü yüzünü indirir kend'özünü
İlm-i bâtından öter eve dervîşler geldi

Dervîşler uçar kuşlar deniz kenarın kışlar
Zihî devletlü başlar eve dervîşler geldi

Dervîşler yüzü sulu görenler olur deli
Batını arşdan ulu dervîşler geldi

Seydi Balum ilinden şeker damar dilinden
Dost bağçesi yolundan eve dervîşler geldi

***Yunus** kulun önürsüz kimseyi yok yalınız*
Fedâ olsun cânımız eve dervîşler geldi

225
YÂR YÜREĞİN YAR GÖR Kİ NELER VAR

Yâr yüreğin yar gör ki neler var
Bu halk içinde bize güler var

Ko gülen gülsün Hak bizim olsun
Gafil ne bilir Hakk'ı sever var

Bu yol uzaktır menzili çokdur
Geçidi yokdur derin sular var

Girdik bu yola aşkıla bile
Gurbetlik ile bizi salar var

Her kim merdâne gelsin meydâne
Kalmasın câna kimde hüner var

Gözleri giryân ciğeri püryân
Olmışlar hayrân divâneler var

Yunus sen bunda meydan isteme
Meydân içinde merdâneler var

226
BU DERVİŞLİK DURAĞI BİR ACAYİP DURAKTIR

Bu dervişlik durağı bir acayip duraktır
Derviş olan kişiye evvel dirlik gerektir

Çün onda dirlik ola Hakk ile birlik ola
*Varlığı elden koyup **er**e kulluk gerektir*

*Kulluk eyle **erene** bakıp Hakkı'ı görene*
Senden haber sorana key miskinlik gerektir

*Miskin olugör bari **ben**likten ırak yürü*
*Gönlünde **ben**lik olan dervişlikten uzaktır*

*Hak **er**e benim dedi varlığın **er**de kodu*
Erenlerin himmeti yerden göğe direktir

Bu dervişlik beratın okumadı müftüler
Onlar ne bilsin onu bu bir gizli varaktır

***Yunus** sen arif isen anladım bildim deme*
Tut miskinlik eteğin ahir sana gerektir

227
BEN DERVİŞİM DİYEN
KİŞİ İŞBU YOLA AR GEREK

Ben dervişim diyen kişi işbu yola ar gerekmez
Derviş olan kişilerin gönlü gendir dar gerekmez

Derviş gönülsüz gerektir söğene dilsiz gerektir
Döğene elsiz gerektir halka beraber gerekmez

Halka benzetmeye işin süre gönülden teşvişin
Yüz bini birdir dervişin arada ağyar gerekmez

Eğer derviş isen derviş cümle âlem sana biliş
Fodulluğu hulka değiş arada ağyar gerekmez

Derviş olan kişilerin miskinliktir sermayesi
Miskinlikten özge bize mal ü mülk ü şar gerekmez

Er elini aldın ise ere gönül verdin ise
İkrar ile geldin ise pes ere inkâr gerekmez

Yunus *sen gördüm bir eri artırma gördüğün biri*
Şudur burdur deyübeni derviş tarümar gerekmez

228
KİM DERVİŞLİK İSTER İSE
DİYEM ONA N'İTMEK GEREK

Kim dervişlik ister ise diyem ona n'itmek gerek
Şerbeti elinden koyup ağuyu nûş etmek gerek

Gelmek gerek terbiyete cümle bildiklerin koya
Mürebbisi ne der ise bes ol onu tutmak gerek

Tuta ***sabr u kanaati*** *tahammül eyleye katı*
Terk eyleye suretini bildiğin unutmak gerek

Dünyadan gönlünü çeke eli ile arpa eke
Ununa yarı kül kata güneşte kurutmak gerek

Diyem ona nice ede nefsi dileğin bu yolda
Kaçan kim iftar eyleye üç günde bir etmek gerek

Böyledir ***derviş dirliği*** *koya cümle agyarlığı*
Ondan bulusar erliği kahırlar çok yutmak gerek

Bakma dünya sevisine aldanma halk gövüsüne
Dönüp didar arzusuna ol Hakk'a yüz tutmak gerek

Yunus *imdi nedir dersin ya kimin kaydını yersin*
Bir kişi bu sözü desin ona gücü yetmek gerek

ق

229
SORDUM SARI ÇİÇEĞE[501]

Sordum sarı çiçeğe
Benzin neden sarıdır
Çiçek eydür ey derviş
Ahım dağlar eritir

Yine sordum çiçeğe
Sizde ölüm var mıdır
Çiçek eydür ey derviş
Ölümsz yer var mıdır

Yine sordum çiçeğe
Kışın nerde olursun
Çiçek eydür ey derviş
Kışın türab oluruz

Yine sordum çiçeğe
Tamuya girer misiz
Çiçek eydür ey derviş
Ol münkirler yeridir

Yine sordum çiçeğe
Uçmağ'a girer misiz
Çiçek eydür ey derviş
Uçmak adem şehridir

Yine sordum çiçeğe
Gül sizin neniz olur
Çiçek eydür ey derviş
Gül muhammed teridir

Yine sordum çiçeğe
Ademi bilir misiz
Çiçek eydür ey derviş
Adem binde biridir

Yine sordum çiçeğe
Kırklar'ı bilir misiz
Çiçek eydür e derviş
Kırklar Allah yaridir

Yine sordum çiçeğe
Rengi nerden alırsız
Çiçek eydür ey derviş
Ay ile gün nurudur

Yine sordum çiçeğe
Boyunun neden eğridir
Çiçek eydür ey derviş
Kalbim hakk'a doğrudur

Yine sordum çiçeğe
Anan atan var mıdır
Çiçek eydür e derviş
Bu ne aceb sorudur

Yine sordum çiçeğe
Sen Ka'be'yi gördün mü
Çiçek eydür ey derviş
Ka'be Allah evidir

Yine sordum çiçeğe
Bahçene girsem n'ola
Çiçek eydür ey derviş
Kokla beni geri dur

Yine sordum çiçeğe
Sen Sırat'ı gördün mü
Çiçek eydür ey derviş
Cümlenin ol yoludur

Yine sordum çiçeğe
Gözün niçin yaşlıdır
Çiçek eydür ey derviş
Bağırcığım başlıdır

Yine sordum çiçeğe
***Yunus**'u bilir misin*
Çiçek eydür e derviş

[501] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir

EVE DERVÎŞLER GELDİ

İşidin ey yâranlar eve dervîşler geldi
Cân şükrâne verelim eve dervîşler geldi

Her kim gördü yüzünü indirir kend'özünü
İlm-i bâtından öter eve dervîşler geldi

Dervîşler uçar kuşlar deniz kenarın kışlar
Zihî devletlü başlar eve dervîşler geldi

Dervîşler yüzü sulu görenler olur deli
Batını arşdan ulu dervîşler geldi

Seydi Balum ilinden şeker damar dilinden
Dost bağçesi yolundan eve dervîşler geldi

***Yunus** kulun önürsüz kimseyi yok yalınız*
Fedâ olsun cânımız eve dervîşler geldi

EVE DERVÎŞLER GELDİ

İşidün iy yarenler eve dervîşler geldi
İlm-i bâtından öter eve dervîşler geldi

İlk adım ***Yunus**'ıdı adımı âşık dakdum*
Terk itdüm ud u edeb şöyle haber bırakdum

'İzzete kalmış iken 'âşıklık nemdûr benüm
Ben kendü elümile yüzüme kara yakdum

Ne bucak var elümde tekye kılam ben ana
'Âşıklar hânmânını buşla boynuma dakdum

Benüm gibi bâzirgân kim sagıncıla bayır
Bir pûla gûcûm yitmez Mısır metâ'ın çatdum

'İsî yarım igneyle yol bulmadı Hazrete
Benüm bunca dilekle ya kanda sıgar rahtum

*'Âşıklar mezhebinde şermisâr oldı **Yunus***
'Âşık ma'şûka irdi ben dünyayıya kaykıdum

ق

DERVÎŞ OLAN KİŞİLER

Dervîş olan kişiler 'aceb nite dirile
Yol takâzası budur bir ola her birile

İkilik eylemeye hiç yalan söylemeye
'Âlem bulanurısa bulanmadın turıla

'Aceb öyle kim ola bulanmadın turıla
Öylelik isterisen yoldaş olgıl er ile

Er ile yoldaş olan key olası gönülden
'Âlem yoldaş olurdı olur mısa dilile

Dilden nesnene gelmez suyıla gönül yunmaz
Girçegin gelenleri yederler bir kılıla

Dûn û günin çekerler o kıl ûzûlsûn diyu
'Ömrin anda berkitmiş yedilûr bir kılıla

İnce sanman ol kılı gûzâf sanman bu yolı
Erenler geçdi geldi her biri bir hâlile

Her kim hâli hâllendi ol beg oldı kullandı
***Yunus** sen kul olıgör beg söyleşûr kulıla*

DİNÛN ÎMÂNUN VARISA HOR GÖRMEGİL DERVÎŞLERİ

Dinûn îmânun varısa hör görmegil dervîşleri
Cümle âlem müştâk durur görmeklige dervîşleri

Ay u güneş müştâk durur dervişlerûn sohbetine
Firişteler tesbîh okur zikir ider dervîşleri

Tersâlar tapuya gelür hükm-ısları zebûn olur
Taglar taşlar secde kılur göriceğez dervîşleri

*Ol **Fahr-i Âlem Mustafâ** ol ma'den-i sıdk u safâ*
İsterisen andan vefâ incitmegil dervîşleri

İncidesin âh ideler ömrin gülin kurıdalar
Gözsûz olmasın yideler tâ bilesin dervîşleri

Dervîş okı ırak atar hey dimedin câna batar
Gâfil olma yiter tutar hör görmegil dervîşleri

Gökden inen dört kitâbı günde in kez okurısan
V'allâh dîdâr görmeyesin sevmezisen dervîşleri

Devletlüler seyer bizi her-dem sorar hâlümûzi
Kördûr münkirlerün gözi görmeyiser dervîşleri

***Yunus** eydür bu "ışk geldi ölmiş cânum diri kıldı*
Sen-ben dimek dilden kaldı göricegez dervişleri

HER KİME KİM DERVÎŞLİK BAGIŞLANA

Her kime kim dervîşlik bagışlana
Kalbı gide pâk ola gümüşlene

Nefesinden müşkile anber düte
Budagından il û şâr yimişlene

Yapragı dertlüyem dermân ola
Gölgesinde çok kademler işlene

'Âşıkun gözi yaşı hem göl ola
Ayagından sâz bitüp kamışlana

Cümle şâ'ir dost bahçesi bülbülü
***Yunus Emre** arada dürrâclana*

DERVÎŞLİK MAKÂMI HÂL İÇİNDE HÂL

Dervîşlik makâmı hâl içinde hâl
Feragatlık makâmı dervîş olana muhâl

Dervîş ayrılımaz evvelki demden
Hiç fûrkât olmadı nasîbdûr visâl

Dervîş fitne kabın bunda uşatdı
Hareket itdi bunda olmadı battâl

Dervîşlik dirligi sırat üzredûr
Hisâbı itdiler zerre-i miskâl

*Dervîş **Ene'l-Hak** derse n'ola 'aceb mi*
Hep varlık Hakk'undur alâ kûllî hâl

Dervîş ırma gözün evvelki demden
***Yunus** görûp durur hem âhir hem evvel*

BEN DERVÎŞEM DİYEN KİŞİ BU

Ben dervîşem diyen kişi bu yola 'âr gerekmez
Dervîş olan kişilerûn gönli gendûr tar gerekmez

Dervîş gönülsüz gerekdür sögene dilsüz gerekdûr
Dögene elsüz gerekdûr halka berâber gerekmez

Halka benzetmeye işin sure gönlinden teşvîşin
Yüz bini birdûn dervîşûn arada agyâr gerekmez

Eger dervîş isen dervîş cümle 'âlem sana biliş
Fuzûllıgı hulka degiş arada agyâr gerekmez

Dervîş olan kişilerûn miskînlikdür ser-mâyesi
Miskînlikden özge bize mâl u mülk û şâr gerekmez

Er elini aldunısa ere gönül virdünise
İkrârıla geldünise pes ere inkâr gerekmez

Yunus sen gördügün eri arturma gördügün biri
Şudur budur diyubeni dervîş târ-u-mâr gerekmez

BU DERVÎŞLİK YOLINA

Bu dervîşlik yolına ışkıla gelen gelsün
Ya dervişlik neydûgin herr zirre tuyan gelsün

Hele biz iş bu yola gelmedük riyâyıla
Bu melâmetlik tonın bizümle gayen gelsün

Göziyle gördûgini örte eteğiyile
Bu yol key ince yoldur yûreği döyen gelsün

Ulu kiçi erenler dimiş bizi sevenler
Kayıkmasun girûye Allah'ı seven gelsün

İş bu sözi eydenden bize nişân gerekdûr
Söz muhtasarı budur cânına kıyan gelsün

Yunus sözile kimse kabilyete geçmedi
Budur vücûd der-miyân ortaya koyan gelsün

SU'ÂLÛM VAR TAPUNA İY DERVÎŞLER ECESİ

Su'âlüm var tapuna iydervîşler ecesi
Meşâyıh ne buyurur yol haberi niçesi

Virgil su'âle cevâb tutalum olsun sevâb
Şu'le kime gösterür ışk evinûn bacası

Evvel kapu şerî'at emr ü nehyi bildürür
Yuya günâhlarunı her bir Kur'ân hecesi

İkincisi tarîkat kulluga bil baglaya
Yolı togru varanı yarlıgaya hocası

Üçüncüsi ma'rifet cân gönül gözin açar
Bak ma'nî şarâyına Arş'adegin yücesi

Dördüncüsü hakîkat ere eksük bakmaya
Bayram olagündûzi Kadir ola gicesi

Bu şerî'at güç olur tarîkat yokuş olur
Ma'rifet sarplık durur hakikatdûr yücesi

Dervişün dört yanında dört ulu kapu gerek
Kancaru bakarsıa gündûz ola gicesi

Ana iren dervîşe iki cihân keşf olur
Anun sıfatın öğer olh'ocalar h'ocası

Dört hâl içinde dervîş gerek siyâset çeke
Menzile irmez kalur yol eri yuvacası

Kırk kişi bir agacı tagdan indürmeye
Ya bunca mûrid muhib sırat niçe geçesi

Küfür okın atarken îmânun urma sakın
Yilûp sıyasın güçin sebl ola gûvecesi

Dört kapudur kırk makâm yüz altmış menzili var
Ana irene açılur vilâyet derecesi

Dört kapudur kırk makâm yüz altmış menzili var
Ana irene açılur vilâyet derecesi

Âşık Yunus sözlerin muhâl diyu söylemez
Ma'nî yüzin gösterûr bu şâ'irler kocası

İÇÛMDE BİR DERD OLDI DERVÎŞLERE

İçümde bir derd oldı diyeyin dervîşlere
Dervîşlerûn kademi kutludur her işlere

Her kimün ki derdi var dermân isteyü gider
Benüm dermânum sesin bagrumdagı başlara

Işkdan sebak alursın hem key katı bilürsin
Nite revâ görürsin hizmeti dervîşlere

Işkunun cefâsından dünin günin aglaram
Akan bunar ne misâl gözden inen yaşlara

Câna tuzak kuralum şâyed ışk ele gire
Işkı niçe avlarlar soralum tutmışlara

Şöyle hevaî gelür duzak ilmin kim bilür
Niçe duzak kuralum bu konmaduk kuşlara

Yunus gönlün alanı sen kime söyleyesin
Sorarısan sor imdi sen anı bulmışlara
****

GEL İY DERVÎŞLİK İSTEYENLER

Gel iy dervîşlik isteyen eydem sana n'itmek gerek
Şerbetleri elden koyup aguyu nûş itmek gerek

Gelmek gerek terbiyete kamu bildüklerin koya
Mûrebbisi ne dirise pes ol anı dutmak gerek

Çeke sabr u kanâ'ati tâze-kârlık ide katı
Bu yola vireler iti bu yola yüz tutmak gerek

Dünyayıdan gönlini çeke eli ile arpa eke
Unına yarı kül kata güneşde kurutmak gerek

'Aceb anı niçe yiye nefsi dilerse yiyleye
Kaçan kim iftâr eyleye üç günde bir itmek gerek

Oldur erenler dirligi bular bilmez 'ayyârlıgı
Anunla bulur erligi kahrı dahı yutmak gerek

Bakma bu dünyayı yüzine aldanma halkun sözine
Dönüp dîdâr arzûsuna ol Hakk'a yüz tutmak gerek

***Yunus** bunı kime diye kim kasd ide bir uluya*
Şâyed birümûz işleye 'âşıklara itmek gerek

ق

21. İNSAN VE HOŞGÖRÜ SAHİBİ OLMAK

Yunus, dünya hayatını sürekli *alış-verişin* yapıldığı *ulu bir şehir pazarı'*na benzetir, burada ***alış-verişini*** bitiren de elbette pazardan ayrılır. Dünyada iken iyi ve güzel işler yapan kişi de, dünyada kalıcı bir ad bırakır gider, herkesle dost olur, kimseyle kavgası olmaz. Eğer insanda bir *"**düşmanlık olgusu varsa, o da o'nun nefsindedir**"* bu sebeple kişi ilk önce nefsini terbiye etmek için çalışır.

İşte Yunus; dinamik ve İlahî bir hayat peşinde olduğu zaman, *"ebedilik özlemi"* içinde bile yaşamayı tercih eder ve sadece iç âlemine yönelmez, sosyal hayatını da normal olarak devam ettirir. O, dünyadan ayağını kesmeyen, hakikatleri peşinen kabullenen, hoşgörü ve sevgisinin sahibi, döneminin umutsuz insanlarına Allah'ın rahmet ve mağfiretini hatırlatan, onları doğru yola sevkeden, bütün insanlığı *"**birlik ve beraberlik içinde sevmeyi**"* telkin eden gerçek bir *"**Allah dostu**"*dur. Yunus, insanların ahlak ve faziletle yükselebileceğine inanır. *"**yetmiş iki millete de aynı gözle bakılmasını**"* öğütler. Yunus; isanları kendi "dünya arzu ve heveslerinin bataklığından seyretmeyen, köre değnek, topala binek olmaya çalışan, ikiliği bırakıp bir'e gelen; her şeyi 'bir gören', bir duyan, bir söyleyen "âbide bir şahsiyet"tir.

Yunus, kendi mefkûresini	***Gelin tanış olalım, işi kolay kılalım,*** ***Sevelim sevilelim bu dünya kimseye kalmaz*** veya ***Ben gelmedim davi için, benim davam sevi için,*** ***Dostun yeri gönüllerdir, gönüller yapmaya geldim*** beyitleriyle özetler.

Yine *nefsi insana ideal* insanlardan davranış örnekleri gösterir. Yunus'un idealizminde örnek insan Hz. Muhammed'dir. Hz. Muhammed;

*"**güzel ahlakı tamamlamış bir ilahî rahmettir.**"* İnsanlık, Onun ve O'nun yolunda gidenleri takip ettikçe dünya hayatı ve insanlar arasında ki ilişkiler güzelleşecektir.

Yunus'un dünyasında; *ikilik, kin, kibir, düşmanlık, ayrılıkçılık* yoktur. *Doğruluk ve sevgi vardır. Kâinatın ilahî bir nur'*dan yaratıldığına inanan Yunus parçada bütün, zehirde panzehir, düşmanda dost görür. O, *"**bir karıncaya veya yetmiş iki millete aynı sevgi ve hoşgörü ile bakan**"* ve böylece dünyada *"**hoşgörünün, insan sevgisinin de yegâne sembolü**"* olan bir mutasavvıftır. Şimdi O'nun bu konudaki eserlerinden birkaç örnek de vermeye çalışalım:

208
BU DÜNYANIN MESELİ
BİR ULU ŞARA BENZER

Bu dünyanın meseli bir ulu şara benzer
Veli bizim ömrümüz bir tez bazara benzer

Her kim bu şara geldi bir lahza karar kıldı
Geri dönüp gitmeği gelmez sefere benzer

Bu şarın evvel dadı şehd ü şekerden şîrîn
Âhir acısını gör şu zehr-i mâra benzer

Evvel gönül almağı hûblara nisbet eder
Âhir yüz döndürmesi acuz mekkâra benzer

Bu şarın hayalleri türlü türlü halleri
Aldanmış gafilleri câz û ayyara benzer

Bu şarda hayallerin haddi ve şumarı yok
Bu şârda hayallerin haddi ve şümârı yok

Bu şardan üç yol çıkar biri Cennet biri Nâr
Birisinin arzusu maksûd dîdara benzer

Bu şârun sultanı var cümleye ihsanı var
Sultan ile bilişen yok iken vara benzer

Kendi miktarın bilen bildi kendi halini
Velî dahi aşk ile evvel bahara benzer

***Bî-çâre Yunus'**u gör derdile hayrân olmuş*
Her bir nefesi şehd ü şekere benzer

207
BENIM BUNDAN KARARIM YOK

Benim bundan kararım yok ben bunda gitmeye geldim
Bezirganım metaım çok alana satmağa geldim

Ben gelmedim da'viyçün benim işüm seviyiçün
Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmağa geldim

Dost esriği deliliğüm âşıklar bilir neliliğüm
Değşüriben ikiliğüm birliğe bitmeğe geldim

Ol hâcemdür ben kulıyam dost bağçesi bülbüliyem
Ol hâcemin bağçesinde şâd olup ötmeğe geldim

Bunda biliş olan canlar anda bilişürlerimiş
Bilüşüben hâcemile halim arz etmeye geldim

***Yunus** eydür âşık olmış mâşuka derdinden ölmüş*
Gerçek er'in kapısında hâlüm arz etmeye geldim

209
KİMSEYE DÜŞMAN TUTMAYIZ

K*imseye düşman tutmayız* agyar dahi yardır bize
Kanda ıssızlık var ise mahale ve şardır bize

Adımız miskîndir bizim düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız kamu âlem yardır bize

Pişrev bize Kur'an durur vatan bize Cennet durur
Ol tamuyu Hak yandırır ol gül-i gül zârdır bize

Biz ahret gamın yeyicekdün ü gün ya Hu diyecek
Hak'dan yana yönelecek denizde yol vardır bize

Dünya bir avretdir karı yoldan koyar niçeleri
Sürün gitsin ol agyâr'ı anı sevmek ardır bize

Dünya haramdır haslara lâkin helaldir hamlara
Bu dünyayı dost tutmayız ol dünya murdardır bize

***Yunus** eydür Allah deriz Allah ile kapılmışız*
Dergâhına yüz tutuban hemân ikrardır bize

210 **ÂLEM DÜŞMAN OLUR İSE BENİ DOST'DAN IRMAYA** Âlem düşman olur ise beni ***dost'****dan ıramaya* ***Dost*** *kanda ise ben anda düşmanlık ayıramaya* ***Dost*** *ehli bizim ile hem dost bundadır bize ne gam* *Yüz bin cehd ederse düşman dost mahfilin duramaya*	*Düşman bana nidebile işim gücüm dost'dan yana* ***Dost*** *makamı cân içinde düşman eli iremeye* *Sultanlar âcizdir anda ne gönüldedir ne canda* *Mahrumdur iki cihanda kim dost yüzü göremeye* *Kime kim dost kapı aça düşmanı elinden kaça* ***Yunus*** ağzı gûher saça degme ârif diyemeye

22. İNSAN VE YETMİŞ İKİ MİLLETE AYNI GÖZLE BAKMAK

Yunus bir muvahhittir *(birlikçidir*). Birlik (*vahdet)* inancını yaşayan bütün erler gibi **Yunus** da, insanlığın seviyesini yükseltmek için dünya ve kâinatın sırrını açar, insanlığı, gerçek bilgiye, ilahî ahlaka, varlık sırrına davet eder. Bu davette o, moralisttir. Zira insanlığın ahlak ve faziletle yükselebileceğine inanır. Nefsi insanı ikaz eder; ***"yetmiş iki milletin bir göz ile bakılmasını"*** öğütler. Yine nefsi insana ideal insanlardan davranış örnekleri gösterir. Yunus'un **idealizminde örnek insan Hz. Muhammed'dir**. Hz. Muhammed ***"güzel ahlakı"*** tamamlamış **bir ilahî rahmettir**. İnsanlık, O'nun ve onun yolunda gidenler takip ettikçe dünya hayatı ve insanlar arasındaki ilişkiler güzelleşecektir.

Yunus Emre'deki ***"Gönül Çalab'ın tahtı"*** hükmü, insanın bilebileceği ve kabullenebileceği en yüksek değerdir. Zira Tanrı'yı gönülden sevenler, kainâtı top yekün benimsemişlerdir. ***"Yetmiş iki millete aynı gözle bakan", "Karıncayı ulu nazar"***la gören **Yunus,** zaman ve mekân üstü bir seviyeye çıkararak insana en ideal düşünceyi sunuyor.

GAYRIDUR BU MİLLETDEN BU BİZÛM MİLLETÜMÜZ	**DERVÎŞ OLAN KİŞİNİN DİRLİĞİ ARI GEREK**
Gayrıdur bu milletden bu bizüm milletümüz Hiç dînde bulunmadı dîn û diyânetümüz	*Dervîş olan kişinin dirliği arı gerek Yol içinde hem anın namûsu arı gerek*
Bu dîn ü diyânetde dünyayı vü âhiretde **Yetmiş iki milletde ayrıdur âyâtumuz**	*Geç benlik da'vasından söyle sözün hâsından Ol Allah korkusundan benzi onun sarı gerek*
Zâhir suya banmadın el ayak deprenmedin Baş sücûda inmedin kılınur tâ'atümüz	*Gitmeye bağrı başı dinmeye gözü yaşı Her dem dervişin işi ah ile zarı gerek*
Ne Ka'be vü ne mescid ne rükû'u ne sücûd Hakkı'ıla dâim becid olur mûnâcâtumuz	*Kimseye hor bakmagıl hergiz gönül yıkmagıl **Yetmiş iki millette dervişlik yarı gerek***
Ger Ka'be vü ne mescid ne rükû' u ne sücûd Gerek suya yunalum beledûr illetümüz	*Korkmaya tamusundan ummaya hûrisinden Daim onun maksadı Hakk'a dîdârı gerek*
Su ne kadar arıda çün yavuz huyun bile Meger bizi pâk ide Hak'dan inâyetümüz	*Toprak eyle yüzünü miskinlere ey **Yunus*** *Cümlesinden ziyâde erin ikrârı gere*
Kimün sırrın kim bile Çün irilmez bu hâle Yarın anda bell'ola müslüman mûrtedümüz	
Yunus cânun yinile ki dostlugun anıla Işkıla dinlerisen bilesin kudretümüz	

ق

ANDAN BERI GÖNILDIM DOST ILE BILE GELDIM

*Andan beri gönildim **dost** ile bile geldim*
Bu âleme çıkıcak bir aceb hale geldim

Ol dost açtı gözümü gösterdi kend'özümü
Gönüldeki razımı söyledim dile geldim

Gör ne yuvada uçtum bu halka razım açtım
Aşk tuzağına düştüm tutuldum ele geldim

Tuzağa düşen gülmez âşıklar rahat olmaz
Kimsene dilim bilmez bir aceb ile geldim

Ben bunda geldim bu dem geri ilime gidem
Sanma ki bunda beni altuna mala geldim

*Degülem kıyl ü kaalden **ya yetmiş iki dilden***
Halim ahvalim nedir bu mülke sora geldim

Ne haldeyim ne bilem tuzaktayım ne gülem
Bir garibce bülbülem cihana bile geldim

Gül Muhammed teridir bülbül de onu yarıdır
Ol gül ile ezeli cihana bile geldim

Mesidde medresede çok ibadet eyledim
Aşk oduna yanuban ondan hasıla geldim

Kudret suret yapmadan ferişteler tapmadan
Âlem halkı dönmeden ileri yola geldim

*Yine **Yunus**'a sordum eydür Hak nurun gördüm*
İlk yaz güneşi gibi mevc urup doğa geldim

DERVÎŞ OLAN KİŞİNİN DİRLİĞİ ARI GEREK

Dervîş olan kişinin dirliği arı gerek
Yol içinde hem anın namûsu arı gerek

Geç benlik da'vasından söyle sözün hâsından
Ol Allah korkusundan benzi onun sarı gerek

Gitmeye bağrı başı dinmeye gözü yaşı
Her dem dervişin işi ah ile zarı gerek

Kimseye hor bakmagıl hergiz gönül yıkmagıl
Yetmiş iki millette dervişlik yarı gerek

Korkmaya tamusundan ummaya hûrisinden
Daim onun maksadı Hakk'a dîdârı gerek

*Toprak eyle yüzünü miskinlere ey **Yunus***
Cümlesinden ziyâde erin ikrârı gere

YETMİŞ İKİ MİLLET

Hak nûrı âşıklara her dem nûzûl degül mi?
Kime kim nüzûl degmez Hak'dan ma'zûl degül mi

Mine'l-kalbi ile'l-kalb yol var dimişler erler
Her gönülden gönüle rast togru yol degül mi

Kargayıla bülbüli bir kafese koyaslar
Birbiri sohbetinden dâim melûl degül mi

Eyle ki karga diler bülbülden ayrılmaga
Bülbülün de gönlûnde maksûdı şol degül mi

Câhil ile ârifûn mesel şuna benzer
Câhil katında îmân ma'lûm mechûl degül mi

Işık ile Dânişmend sû i işler her zaman
Danişmend 'ışk'a eydür bî-şerî'at degül mi

Yitmiş iki milletün sözini ârif bilür
Yunus Emre sözleri dâim usûl degül mi

23. İNSAN VE İNSAN-I KÂMİL (*MÜRİD-MÜRŞİD-İ KÂMİL)*

Bilindiği gibi İnsan-ı kâmil, tasavvufun temel kavramlarından biridir. Arapça'da *'mükemmel-yetkin insan'* anlamına gelir. Mutasavvıfların ortaya koyduğu **fenâ-fi'l-lah**'ta yok olma, **bekâbi'l-lah'ta Hak ile bâki** olmadır. **Vahdet-i vücûd** inancına göre insanın amacı, beşerî varlığını, Allah Teâlâ'nın varlığında eritmesidir. İbnü'l-Arabî'ye göre bu **vahdet-i vücûd** düşüncesindeki *"insan-ı kâmil"* nazariyesi, insanın âlemdeki yeri ve mahiyeti açısından çok önemlidir. Bu mertebede **insan-ı kâmil,** kendi beşerî iradesinden sıyrılmış, irade ve arzularından arınarak ruhî olgunluğa erişmiştir. İnsan-ı kâmil, bu ilâhî niteliklerden *celâl ve cemâle* ait bütün sıfatları kendisinde taşımaya başlamıştır.

Bu cümleden olarak İnsanoğlu, Allah'ın yeryüzündeki halifesi durumunda iken, kendi muammasını çözmek için vardır. Ruhundaki *ilahî nefha,* O'nun hakikatidir. İnsanın biricik gayesi hakikatini bilmek ve çözmek olmalıdır. Yaradılışındaki hikmet de budur. *Dünya, insan için bir misafirhanedir*. Asıl âlem, ruhlar âlemidir. Geldiğimiz ve gideceğimiz ebedî âlem, ruhlar âlemi olacaktır. İnsan, dünyada sessiz ve derinden bir yolculuk yapmakta, âdeta zamanını tamamlamaktadır. Bu gizli yolculukta vasıta **"bedendir"**. *Beden, mukaddes bir emanettir. Emaneti sevkedecek gücün yola ve yolcuya yarayışlı olması gerekir. İnsana en yarayışlı davranış,* **güzel ahlak, insanlığa ve varlığa sevgi, ilim ve fazilet, varlık sırrına** eriş için gayrettir.

Seven, düşünen, benliğiyle mücadele eden insan, dış ***ben***den, iç ***ben***e ulaşmış, âlemlere şefkat gözüyle bakmaya başlamıştır. **"Bir ben vardır bende/benden içeri"** diyen **Yunus Emre**, *bizi dışarıdan içeriye, suretten hakikate, geçici olandan, ebedî olana, arazdan cevhere* dâvet ediyor. Ancak bu daveti kabul edenler, nefsi insanlıktan ideal insanlığa dönecek, varlık halkalarını tamamlayacaktır.

135
MANİ BAHRİNE DALDIK VÜCUD SIRRINI BULDUK

Mani bahrine daldık vücud sırrını bulduk
İki cihân serte-ser cümle vücudda bulduk

*Bu çizginen gökleri **tahte's-sera** yerleri*
Yetmiş bin hicabları cümle vücudda bulduk

Yedi gök yedi yeri dağları denizleri
Uçmag ile Tamu'yu cümle vücudda bulmak

Gece ile gündüzü gökde yedi yıldızı
***Levh**'de yazılan sözü cümle vücudda bulduk*

Mûsâ**'nın ağdığı **Tûr**'u yoksa **Beytü'l-Ma'muru
İsrafil *çaldığı **Sur** cümle vücudda bulduk*

***Tevrat ile İncil'i Zebur ile Furkân**'ı*
Bunlardaki beyanı cümle vücudda bulduk

Bir ile iki üçü dördüle beş ü altı
Yedi sekiz dokuzu cümle vücudda bulduk

***Yunus**'un sözleri Hak cümle dediği saddak*
Ne gördüyse kamu Hak cümle vücudda bulduk

136
GEL EY DERVİŞ HAKK'I BULAYIM DERİSEN

Gel ey derviş Hakk'ı bulayım derisen[502]
Bir kâmil mürşide varmayınc'olmaz
Resûl'ün cemalin göreyim dersen
*Bir **kâmil mürşid**e varmayınca olmaz*

Niceler giderler mürşid arayı
Arayanlar buldu derde devayı
Bin yıl da okursan akdan karayı
*Bir **kâmil mürşide** varmayınca olmaz*

Nice bin yıl bunda kalayım dersen
Cümle kitabları bileyim dersen
Her harfine yüz bin ma'na da versen
*Bir **kâmil mürşide** varmayınca olmaz*

Kadılar müftüler cümle geldiler
Kitabların herkes yere kodular
Sen bu ilmi kimden aldın dediler
*Bir **kâmil mürşide** varmayınca olmaz*

Eylenen âşıklar gidelüm bile
Nice sadıkların bağrını dele
Muhammed'e delil Cebrail bile
*Bir **kâmil mürşide** varmayınca olmaz*

***Yunus Emre** bunda mana var indi*
Bir kâmil mürşide sen de var imdi
Hazret-i Musa'ya Hızr'a var dendi
*Bir **kâmil mürşide** varmayınca olmaz*

و

[502] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

BİR ŞÂHA KUL OLMAK GEREK

Bir şâha kul olmak gerek hergiz ma'zûl olmaz ola
Bir işik yasdanmak gerek kimse elden almaz ola

Bir kuş olup uçmak gerek bir kenâra geçmek gerek
Bir şerbetden içmek gerek içenler ayılmaz ola

Çevik bahrî olmak gerek hoş teferrüc kılmak gerek
Bir gevher çıkarmak gerek sarrâf anı bilmez ola

Bir bahçeye girmek gerek hoş teferrüc kılmak gerek
Bir güli yıylamak gerek hergiz ol gül solmaz ola

Kişi âşık olmak gerek ma'şûkayı bulmak gerek
Işk odına yanmak gerek ayruk oda yanmaz ola

Bir toyı toylamak gerek bir soyı soylamak gerek
Bir sözi söylemek gerek kimse anı bilmez ola

Kişi Hak'ı bilmek gerek Hak haberin almak gerek
Zindeyiken ölmek gerek varup anda ölmez ola

Miskîn Yunus var dek otur yüzüni Hazrete götür
Tapduklayın bir er getür hiç cihâna gelmez ola

VÜCÛD SIRRINI BULDUK

Ma'nî bahrine talduk vücûd sırrını bulduk
İki cihân ser-te ser cümle vücûdda bulduk

Bu çizginen gökleri tahte's-serâ yirleri
Yitmi bin hicâbları cümle vücûdda bulduk

Yidi gök yidi yiri tagları denizleri
Uçmagıla Tamu'yı cümle vücûdada bulduk

Gice ile gündüzi gökde yidi yılduzı
Levhde yazılan sözi cümle vücûdda bulduk

Mûsâ'nun agdugı Tûr'ı yohsa *beytü'l-Me'mûr*'ı
İsrâfil çaldugı surı cümle vücûdda bulduk

Tevrat'ıla İncil'i Zebûr'ıla Furkân'ı
Bunlardagı beyânı cümle vücûdda bulduk

Bir ile iki üçi dördile biş ü altı
Yidî sekiz tokuzı cümle vücûdda bulduk

Bir ile iki üçi dördile biş ü altı
Yidi sekiz tokuzı cümle vücûdda bulduk

Bir ile iki üçi dördile biş ü altı
Yidi sekiz tokuzı cümle vücûdda bulduk

Yunus'un sözleri Hak cümle didügi saddâk
Ne gördüysen kamu Hak cümle vücûdda bulduk

DERDÛM DERDÛM BANA DERMÂNIMIŞ Ben derdile âh derdüm derdüm bana dermânımış İsteridüm hasretile dost yanımda pinhânımış Kandayıdum fikriderdüm göge bakup şükr iderdüm İsteridüm haretile dost yanumda pinhânımış Sanurdum kendüm ayrıyum dost garıdur ben gayrıyum Beni bu hayâle salan bu sıfât-ı insânımış İnsân sıfatı kendü Hak insanda (dur) Hak togrı bak Bu insânun sıfatına cümle âlem hayrânımış Her kim ol insânı bile hayvânısa insân ola Cümle yaradılmış kula insân tolu sultânımış Tevhîdimi cümle âlem tevhîdi bilendür Âdem Bu tevhîdi inkâr iden öz cânına düşmanımış İnsan olan buldı **Hakk'ı** meclis anun oldur sâkî Heman bu bî-çâre **Yunus** âşkıla âşinâyımış	**PÂDİŞÂHLAR PÂDİŞÂHI OLGANÎ** Pâdişâhlar pâdişâhı ol ganî Emrile viribidi bize canı Od u su ve topragı (yile) bile Anunıla banyad eyledi teni Yaratdı yitmiş iki dürlü dili Arada üstün kodu müslümanı Biz müslümün Muhammed ümmetine Hil'ât vürdün bizen dîn ü îmânı Cân nûrdandur nura karışırısan Ayb eyleme suret olursa fânî Zekeriyyâ agaca sıgınmagın Bıçguyıla iki dildürdün anı Eyyûb'un kurda yidürdün tenini Sabrıla buldı o dahı dermânı Ya'kûb'ı agladup aldun gözlerin Yûsuf'ı Mısr'un sen itdün sultânı Kamuya söz söyledür ibret içün **Yunus'ı** da söyledür ol Sübhân'ı

MUSTAFA Kİ BİR GÛZİDE CAN DURUR

Mustafa ki bir güzide can durur
Sırr içinde seyrinün hayranıyam

Nefesiyle ölüyi diri kılan
Ki bilürisen ‘İsa-yı ruhanıyem

Acebdür hali hükmüm içinde zebun
Asa ıssı Musa-yı Umranıyem

Hûznile Ya’kub benem bellü-beyan
Hüsn içre Yusuf-ı Ken’anıyem

Benem Ma’ruf-ı Kerhı Bayezıd u Şibli hem
Devir içre Mansur’un devranıyam

İlmi olan **Yunus’a** bakmaz şaşı
Ol bilür kim ben kimün mihmanıyam

ÂLEMLER NURA GARK OLDI MUHAMMED TOGDUGI GİCE

Âlemler nura gark oldı Muhammed togdugı gice
Mû’min münafık fark oldı Muhammed togdugı gice

Arsun nurı yire indi suyun rengi nura döndi
Hep susuzlar suya kandı Muhammed togdugı gice

Ananun rahmine düşdi kûffarlarun ‘aklı şaşdı
Bin kilîse yire geçdi Muhammed togdugı gice

Yirden göge nur atıldı yidiler kırka katıldı
Keşişler dili tutuldı Muhammed togdugı gice

Hurı kızları geldiler kundagın bile sordılar
Muhammed’e yüz surdiler Muhammed togdugı gice

Aglayan oglan avundı toguran ana sevindi
Niçe küffar dine geldi Muhammed togdugı gice

Yunus eydür hey kardaşlar akarr gözden kanlu yaşlar
Secde itdi taglar taşlar Muhammed togdugı gice

ق

NE DİRİSEM HÜKMÛM YÛRÛR

Ne dirisem hükmüm yûrûr elümde fermân tutaram
Ne dirisem hükmûm revân çün hükm-i sultân tutaram

İnsile bu cinn ü perî divler benüm hükmümdedür
Tahtum benüm yıl götürür mühr-i Süleymân tutaram

İblis u âdem kim olur kim azdura yâhûd aza
Bucümlesi eyû yavuz kamusın andan tutaram

Dünyayı benüm mülküm durur kavmi benüm kavmum durur
Her dem benüm yargum yürür yargumı handân tutaram

Senün gibi cân var iken âb-ı hayât isteyeni
Karanulıga gireni ben anı hayvân tutaram

Ansuz olursam ölürem anunla diri oluram
Siz sanmanuz ki dirligi hemişe cândan tutaram

Dînüm îmânum ol durur ansız olursam dünyede
Ne pûta-hâça taparam ne dîn ü imân tutaram

***Yunus** eydür hiç şekk degül ol benven u ben olvanın*
Ben ne dirisem dost tutar dost didügin ben tutaram

SENSİN BİZE BİZDEN YAKIN

Sensin bize bizden yakın görünmezsin hicâb nedûr
Çün’aybı yok görklû yüzün ûzerinde nikâb nedûr

Sen eyitdûn iy pâdişâh Yehdillâhu limen yeşâ
Şerikûn yok senün i şâh suçlu kimdûr azâb nedûr

Levh ûzere kimdûr yazan azduran kimdûr yâ azan
Bu işleri kimdûr dûzen bu su’âle cevâp nedûr

Rahîm durur senün adun Rahîm’lıgun bize didün
Mûrşidlerûn muştıladı La taknetu hitâb nedûr

Bu işleri sen bilürsin sen virûrsin sen alursın
Ne kimdilersenkılursın yâ bu soru hisâb nedûr

Biz umaruz mürûvvetûnden cümle iş senün katundan
Senün o çok rahmetünden bu bir avuç turâb nedûr

Kûn’i bir kezin söyledûn hernesneyi var eyledûn
Yine âhir bir sözile anı kılmak harâb nedûr

Kanı bu mülkün sultânı pes ten isen kanı cânı
Bu göz görmek diler anı bu merci’ü me’âb nedûr

***Yunus** bu göz anı görmez görenler höd haber virmez*
Bu menzile akıl irmez bu kodugun serâb nedûr

EGER GERÇEK ÂŞIKISAN

Eger gerçek âşıkısan boynundagı menşûr nedûr
Hak yolına sâdıkısan yanlış sanu tezvîr nedûr

Sımak gerek gönlûn bûtın fâsiddûr cümle tâ'atûn
Geçmeyince ibadetûn Hak'dan sana ma'zûr nedûr

Çünkim adun olddı fülân hep dirligün oldı yalan
Disûn bize ma'nî bilen hakîkatde mestûr nedûr

Terk eylegil ten tertîbin gider senden benlik adın
İçün imâret olmadın taşundagı ma'nûr nedûr

Eydürsin kim gözüm görür da'vîyi ma'nîye irûr
Gündûz güneş şû'le virûr gice yanan ol nûr nedûr

Günde birün gide turur konşun sefer ide turur
Ecel bir bir yuda turur bu dünyayıya magrûr nedûr

Küfr ile tutdun dinüni vir yagmaya gümânunı
Getür görelüm burhânun belki haber takrîr nedûr

Hiç yogıken oldun diri aç gözüni yolca yüri
Anlayasın sen bu sırrı bellû haber manzûr nedûr

Dahı yakın haber diyem anlayasın bellû beyan
Nefs dilegin terk eyleyen ol ezelî magfûr nedûr

Dahı yakın haber diyem anlayasın bellü beyan
Nefs dilegin terk eyleyen ol ezelî magfûr nedûr

Dahı yakın haber diyem anlayasın bellü beyan
Nefs dilegin terk eyleyen ol ezelî magfûr nedûr

Mû'minisen gel gel berü Cebbâr ola burc u bârû
Fahr idelüm nûrşidile ma'lûm olan mnkir nedûr

Bunda "belî" diyen kişi anda tamam olur işi
Bizden nişân isteyene ol Hallâc-ı Mansur nedûr

YUNUS imdi söyle Hakk'ı Allah oldı sana sâkî
Gider gönüldeki şeki elûndeki menkûr nedûr

DOST YÜZİNE BAK

Şükür Hakk'a kim dost bize eyitdi dost yüzine bak
Açdum ben de gönlüm gözin sultânumı gördüm mutlak

Çünki gördüm ben Hakk'ıla olmışam biliş
Her kancaru bakdumısa hep görrinendûr cümle Hak

Açuk duvacuk kapusı dostları içün ol Hakk'un
Dostı olmak dilerisen dostlardan okı bir sebâk

Hicâbdasın bugün seni göstermezler belli sana
Hicâb didügümi anla düyelikdür gözden ırak

Sen seni bilimeyince ere nazar kılmayınca
Senligi bu ara yirden gidemezsen oldı duzak

Yidi deniz ü dört ırmak seni mismil eylemeye
Çünki işûn o Hakk'ıla olmadısa kaldun ırak

Evliyâdur Hak kapusı **Yunus** durur kapucısı
Işıkla geldi bu yola ışkı idindi hem turak

BİR SÂKÎDEN İÇDÛK

Bir sâkîden içdük şarâb Arş'dan yüce meyhânesi
Ol sâkînûn mestleriyüz cânlaranun peymânesi

Bir meclisdür meclisümüz anda ciger kebâb olur
Bir şem'adur anda yanar ay u güneş pervânesi

Ol şem'a karşu yananun kûllî vücûdı nûr olur
Ol od bu oda benzemez hiç belûrmez zebûnesi

Ol meclisün âşıkları İbrâhîm Edhem'dûr biri
Belh şehri gibi bin ola her gûşede vîrânesi

Bizüm meclis mestlerinün demleri Ene'l-Hak olur
Bin Hallâc-ı Mansur gibi en kemîne dîvânesi

Işk şarâbın içenlere gel bir nazar eyleyi gör
Bunca yıldır niçe döner ol meclisün piyâlesi

Yunus bu sözlerün senün ma'nîdurur bilenlere
Akil-kâmil olan kişi bu ma'nîye inanası

24. İNSAN VE İNSANLARI DOĞRU YOLA ÇAĞIRMAK[503]

(Nasihat ve İrşâd Sahibi Olmak Gerek)

Bilindiği gibi, Tanrı'nın en önemli emirlerinden biri de İnsanlığı doğru yola çağırmasıdır. Bu cümleden olarak Tanrı dostları ***ikiliği*** koyup ***birliğe*** yetdiler. Kur'an-ı Kerim'de bu konu ile ilgili olarak;

"*Kişi kendini güzel ve iyi düşüncelerle mutlu edebilir; Gönül kandilinin yağı eksik olursa, kandil neyle yanacak?* "

Bir âyette, "*sadıklarla beraber olunuz*"[504] buyruluyor. Bütün güzellikler onlarda toplandığındandır ki, *insanlığın yüz akı* büyük rehber *Hz. Muhammed,*

"*Hayrı güzel yüzlülerde aramamızı*" tavsiye ediyor. Muhakkak güzel yüzden kasıt gönül güzelliğidir.

Hakiki yol ehli yolundan şaşırmaz; ancak bir rehbere gönül verir.

Er** elini aldın ise **ere gönül verdin ise,
İkrar ile geldin ise pes ***ere** inkar gerekmez.*

---

503 Bak: Gölpınarlı, a.g.e., s.285-353.
504 Tevbe Suresi, a. 119.

GEL DOSTA GİDELİM GÖNÜL

Bir nazarda kalmayalım gel dosta gidelim gönül
Hasret ile ölmeyelim gel dosta gidelim gönül

Gel gidelim can durmadan suret terkini urmadan
Araya düşman girmeden gel dosta gidelim gönül

Gel gidelim kalma ırak dost için kılalım yarak
Şeyhin katındadır durak gel dosta gidelim gönül

Terk edelim il ü şarı dost için kılalım zarı
Ele getirelim yarı gel dosta gidelim gönül

Bu dünyaya kalmayalım fânidir aldanmayalım
Bir iken ayrılmayalım gel dosta gidelim gönül

Biz bu cihândan göçelim ol dost iline uçalım
Arzu hevâdan geçelim gel dosta gidelim gönül

Kılavuz olgıl sen bana gönülelim dosttan yana
Olgıl bana yoldaş u yar gel dosta gidelim gönül

Bu dünya olmaz payidar aç gözünü canın uyar
Olgıl bana yoldaş u yar gel dosta gidelim gönül

Terk edelim il ü şarı dost için kılalım zarı
Ele getirelim yarı gel dosta gidelim gönül

Gerçek erene varalım Hakk'ın haberin soralım
***Yunus Emre'yi** alalım gel dosta gidelim gönül*

BEN BUNDA GARÎB GELDÜM

Ben bunda garîb geldüm ben bu ilden bizâram
Bu tutsaklık tuzagın demi geldi ûzerem

Ben bu ışk kitâbını okıdum tahsîl kıldum
Hâcet değildür bana aga kara yazaram

Dört kitâbun ma'nîsi tamâmdur bir elifde
Bâ didûrmen siz bana bâ diyicek azaram

Bir elif tahsîl iden mûnezzehdûr âlemden
Endişe ikliminde niçün durup gezerem

Yitmiş iki millete suçum budur Hak didüm
Korkı hıyânetedûr yâ ben niçûm kızaram

Bir çeşmeden akan su acı tatlu olmaya
Edebdûr bana yirmek bir lûleden sızaram

Şerî'at oglanlarıniçe yol eyde bana
Hakîkat deryâsında bahrî oldum yüzerem

Çünki ben bunda geldüm ben anı bunda buldum
Mansur'am dâra geldüm kûl oluban tozaram

Karanu dûnler olsa yollar hiç eglenmese
Kulavuzum er olsa ben neyiçün azaram

Dost bana gelsün dimiş benüm kaydumı yımış
İş bu yüzüm karasın teberrûkler düzerem

Çün varam dost Hazrete el kavşurup hıdmete
Benden amel sorarsa bu amelden bezerem

Yunus bu kuş dilidûr bunı Sûleymân bilür
Gerçek eren bu yolda ne didûgin sezerem

201 NE DERSEM BUYRUĞUM YÜRÜR	202 AŞKSIZLARA VERME ÖĞÜT
Ne dersem buyruğum yürür elimde ferman tutaram *Ne edersem hükmüm revân çün hükm-i sultan tutaram*	*Aşksızlara verme* öğüt öğüdünden *alır değil* *Aşksız kişi hayvan olur* ***hayvan öğüt*** *bilir değil*
İns ile bu cinn ü perî devler benim hükmümdedir *Tahtım benim yel götürür mühr-i Süleyman tutaram*	*Eksik olman ehillerden kaça görün cahillilerden* *Tanrı bizar bahillerden bahil didar görür değil*
İblîs ü Âdem kim olur ya aza yâhut azdıra *Cümle benim eyi, yavuz kamusun benden tutaram*	*Boz yapalak devlengice emek yeme erte gece* *Onun eşiği gözsepektir salıp ördek alır değil*
Dünya benim rızkım durur kavmi benim kavmim durur *Her dem benim yargım durur yargıyı hândan tutaram*	Şah balaban şahin doğan zihi öğmüş onu öğen *Doğan zaif olur ise doğanlıktan kalır değil*
Senin gibi can vâr iken b-ı hayvân isteyeni *Karanulığa gireni ben onu hayvan tutaram*	*Kara taşa su koyarsan elli yıl ıslatır isen* *Heman taş gine bayağı hünerli taş olur değil*
Onsuz olursam ölürem onunla diri yürürem *Siz sanmanuz ki dirliği hemişe candan tutaram*	*Ol "iki cihan güneşi" zahir dünyasın değşirdi* *Cahil onu öldü sanır ol hod ölmez ölür değil*
Dînim îmânım Ol durur onsuz olursam dünyada *Ne puta haça taparam ne dîn ü îman tutaram*	***Yunus*** *olma cahillerden ırak olma ehillerden* *Cahil ne var mü'min ise cahillikten kalır değil*
Yunus *eydür hiç şek değil ol benvenin ben Ol'vanın* *Ben ne dersem Ol Dost tutar dost dediğin ben tutarım*	

Her güzel adam gibi **Yunus Emre** de dile getirilen güzelliklerle bezenmiş bir '**gönül eri**'dir. O, gâh **dervişlik makâmından** seslenir, ***irşâd*** edilen biri olur; döner gâh ***irşâd*** eden bir mürşid olur. Nefsinin zalîm davranışlardan sıyrılıp gönüller yapılan makama gelebilmek için, bilir ki Tapduk'a tapulanmak gerekmektedir.

> *Tapduğun tapusunda, kul olduk kapısında*
> *Yunus miskin çiğ idük piştik elhamdülillah.*

diyerek nefsinin rüşde ulaşmasını sağlar. Yunus, artık vardığı illerde, şol safâ gönüllere **Baba Tapduk manasını** saçacak, canları uyandıracaktır. Çorak yerler yeşerecek, ölü gönüller dirilecek, kör gözler görecek, sağır kulak duyacaktır. Can cânânına erecek, vuslat eri olacaktır. Yunus, insanları ne güzel çağırmakta, onu varacağı yere, ulaşacağı durağa, kendini alçaltarak ne güzel götürmeğe çalışmaktadır.

Bu gönül terbiyesidir. Ahlâkı tamamlamaktır. Ahlâkı tamamlamak ve ilahî şuurla şuurlanmak için bütün benliği – iç kuvvetleri – yola seferber etmek gerekir. Onun için Yunus, ***'bir nazarda kalmalayım, gel dosta gidelim gönül'*** der. Dünyayı isteyen dünyaya gider *Leylâ*'yı isteyen *Mecnun'a* gider. Bunların hepsi fani arzulardır. *Ebedî olan mutlak varlıktır*. Mutlak varlıkta var olmak, biricik gayedir. *İrşâd* budur,

nasihat budur. Fakat kişi hem mutlak dünyayı, hem mutlak varlığı istiyorsa, her ikisi ele geçmez.

Yunus:

Ya sevgil dünya tutgıl, ya sevgil yol iletgil
İkrar dava bir ma'nâ bu yolda sığmaz derler

der. Böyle diyen bir eren, sahib olduğu ilimle **irşada** başlayacaktır. Yunus da öyle yapmış:

Baba Tapduk manasın saçduk elhamdûlillah

diyerek gittiği yerlerdeki **irşad** faaliyetlerini anlatmıştır.

Artık iş yolda, eğrilikleri koyup doğru olmaya kalmıştır. Neticede nasip alınır:

Eğriliğin koyasın doğru yola gelesin
*Kibr ü kini çıkargıl **er**'den nasip alasın.*

Nitekim Cenâb-ı Hakk;

"**(Resülüm)** *Ey Muhammed. Sen Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlara en güzel bir şekilde muamele et. Rabbin kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri çok iyi bilir.*"[505]

'Hayrı güzel yüzlerden umunuz" diyen ulu peygamber'in yolunu izleyen, her güzel vesileden faydalanmaya çalışan Yunus, eliyle, diliyle, beliyle edeb gözlemiş, erkân izlemiştir. Artık bu insan ideal bir insandır. Yunus bu haliyle bile mûtevazidir. Suç varsa kendinde arar, özûr varsa nefsinde görür:

Yunus miskin bu öğûdû sen sana versen yig idi
Bu şimdiki mahlûkata öğüt assı kılmaz ola

der. Biz kabahati kendimizde ararız. Biliriz ki, Yunus, kendi nefsini kabahatli gibi gösteriyor. Çünkü O, hakikî bir kılavuzdur. Hakikî bir öğüt ehlidir:

*Yunus'tan bir **nasîhat** dutan yavuz olmaya*
Bil kim iyi söz ile her bir iş gelür başa.

Biz şimdi anlıyoruz ki, dünyadan nice sultanlar gelip geçti çok azı işin bıraktı. Pek çoğu tarihin tozlu yapraklarında kaldı. Halbuki **Yunus ve Yunus gibiler** yaşıyor. Sebebini yine Yunus'tan öğrenelim:

---

[505] Nahl suresi, a.125.

EGRİLİGÛN KOYASIN	YÂ SEVGİL DÛNYÂ
Egriligün koyasın togrı yola gelesin Kibr ü kini çıkargıl erden nasîb alasın	Yâ sevgil dünyâ dutgıl yâ gelgil yol iletgil İki da'vî bir ma'nî bu yolda sıgmaz dirler
Ne viresen elûnile şol varur senünile Ben disem inanmazsın varıcagaz göresin	Geç mahlûk tâ'atından göz ırma dost katından Aldanma fânî nakşa fânî nakşı niderler
Gönülde pas oturur anda seni yitürür İçerû şâh oturur girimezsin göresin	Kalma bu degme renge yûz bin yıllık fersenge İki cihân bir adım şaşurmadın adarlar
Onikidür hûcresi yidi dervâzesi vardur Anda iki dilber var bilmezsin ki sorasın	Bu devrândan öte gör kervân gitdi yite gör Korku var sagda solda kayıkmadın giderler
Var kardaşunı öldür dahı avretün boşa Anana kâbin kıydur Hakk'ı ıyân göresin	Yaban yolın gözetme yol evde taşra gitme Cân yolı cân içinde cân râzını cân tuyarlar
Bî-çâre miskîn **Yunus** ışkdan da'vî kılursın Dostdan haber gelicek yüz süriyi varasın	Cân râzını cân bile cân râzın virmez dile Girçek âşık dostıla yalanı kaçan söylerler
	Evvel kadîmden berü vahdet evine gelen Ref'i gider içerü **Yunus**-taşra bî-haberler

TEFERRÛC EYLEYÜ VARDUM
SABAHIN SİNLERİ GÖRDÜM

Teferrüc eyleyü vardum sabahın sinleri gördüm
Karışmış kara topraga şu nâzik tenleri gördüm

Çürimiş toprak içre ten sin içinde yatur pinhân
Boşanmış tamar akmış kan batmış kefenleri gördüm

Yıkılmış sinleri tolmuş hep evleri harâb olmış
Kamu endîşeden kalmış ne düşvâr hâlları gördüm

Yaylalar yaylamaz olmış kışlalar kışlamaz olmış
Bar dutmış söylemez olmış agızda dilleri gördüm

Kimisi zevk ü işretde kimi sâz ü beşâretde
Kimi belâ vü mihnetde dün olmış günleri gördüm

Sogulmış şol kara gözler belürsûz olmayış ay yüzler
Kara topragun altında gül diren-elleri gördüm

Kimi boyun burup yatmış tenini topraga katmış
Anasına küsüp gitmiş boyun buranlarır gördüm

Yunus imdi bunı gördi anı bize haber virdi
Aklum şaşdı ögüm dirdi nitekim bunları gördüm

235
HİÇ BİLMEZEM KEZEK
KİMİN ARAMIZDA GEZER ÖLÜM

Hiç bilmezem kezek kimin aramızda gezer ölüm
Âlemi bostan eylemiş rayehânın keser ölüm

Alur yiğidi çagında bülbülü ötmez bağında
*Kimse komaz ocağında **yiğitleri alır ölüm***

Bir nicenin belin büker bir nicenin mülkün yıkar
Bir nicenin yaşın döker var gücünü üzer ölüm

Birinin alır kardaşın revân döker gözü yaşın
Hiç onarmaz bağrı başın hayır işden bezer ölüm

Yiğidi koca kılınca komaz kendini bilince
Birini koyup gelince gözlerini süzer ölüm

*Alır yiğidi kocayı **yakar ananın içini***
***Kızların sarı saçını** teneşirde çözer* ölüm

Alır yiğidin alasın divane eder anasın
*Gelinlerin **el kınasın** topraklara karar* ölüm

Alır yiğidin hasını döker gözlerin yaşını
Mecnûn eder anasını yüreklerin yakar ölüm

Kanı anun sevdik yârı kıl ta'atın arı yürü
***Miskîn Yunus** eydür bunu ejderhalar yutar* ölüm

EY BENÜM ÖMRÜM KUŞI KANDA VARASIN

İy benüm ömrüm kuşı kanda varasın birgün
Ecel avlayup yudar ele giresin birgün

Gelüp gögsüne kona dutuşup cânun yana
Bir kadeh şerbet suna içüp kanasın birgün

Görmege gelenleri hâtırun soranları
Sevgili yârânları görmez olasın birgün

Yâranlarun geleler seni ta'cilleyeler
Soyalar tonlarunı uryân olasın birgün

Binüp agaç atına yanulup Hızr'a tana
Şol kara yir altına gire yatasın birgün

Tap tımar eyle tene yarak eyle bu câna
Şol yılana çıyana nasîb olasın birgün

Münker ü Nekir gele hâllerün düşvâr ola
Dilünce su'âl cevâb viresün birgün

Yunus Emre'm nidesin kaçup kanda gidesin
Erenler sohbetine gelmez olasın birgün

SANA 'İBRET GEREG İSE GEL GÖRESİN BU SİNLERİ

Sana 'ibret gereg ise gel göresin bu sinleri
Ger taşısan erriyesin bakup göricek bunları

Şunlar ki çokdur mâlları gör niçe oldı hâlları
Sonucı bir gönlek geymiş anunda yokdur yenleri

Kanı mülke benüm diyen köşk ü sarây begenmeyen
Şimdi bir evde yaturlar taşlar olmış ûstûnleri

Bunlar eve girmeyeler zühd ü tâ'at kılmayalar
Bu beyligi bulmayalar zirâ geçdi devrânları

Kanı ol şîrîn sözlükler kanı ol güneş yüzlüler
Şöyle gâib olmış bular hiç belürmez nişânları

Bunlar bir vakt begler idi kapucılar korlar idi
Gel şimdi gör bilmeyesin beg kangıdur ya kulları

Ne kapu vardur giresi ne yimek vardur yiyesi
Ne ışık vardur göresi dün olmışdur gündüzleri

Birgün senin dahı **Yunus** benven didüklerün kala
Seni dahı böyle kıla nitekim kıldı bunları

GELDİ GEÇDİ ÖMRÛM BENÜM	YİR YÜZİNDE GEZERİDÛM
Geldi geçdi ömrüm benüm sol yil esüp geçmiş gibi Hele bana şöyle (gele) şol göz açup yummış gibi İşbu söze Hak tanukdur bu cân gevdeye konukdur Bir gün (ola) çıkagide kafesden kuş uçmış gibi Miskîn âdem oglarını benzetmiler ekinciye Kimi biter kimi yiter yire tohum saçmış gibi Bu dünyede ir nesneye yanar içûm göyner özüm Yigid iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi Bir hastaya vardunısa bir içim (su) virdünise Yarın anda karrşu gele Hak şarâbın içmiş gibi Bir miskîni gördünise bir eskice virdün ise Yarınanda sana gele Hak şarâbın içmiş gibi **Yunus Emre** bu dünyâda iki kişi kalur dirler Meger **Hızır-İlyâs** ola âb-ı hayât içmiş gibi	Yir yüzinde gezeridüm ugradum nilketler yatur Kimi ulu kimi kiçi key kuagı berkler yatur Kimi yigit kimi koca kimi vezir kimi hoca Gündüzleri olmış gice ancılayın çoklar yatur Togru varurdı yolları kalem tutardı elleri Bülbüle benzer dilleri dânışmân yigitler yatur Ulu-kiçi aglamışlar server yigitler komışlar Baş ucında yay sımışlar kırıluban oklar yatur Atlarınun izi tozlu önleri tabıl-bazılu İle güne hükmi yazlu şu muhteşem begler yatur Gice gündüz oglancuklar söyleriken bülbül gibi Ayrılmılaranalarısinlerini bekler yatur Elleridür kınalu hem karavaşları tapulu Kargu gibi uzun boylu gülyüzli hatunlar yatur El baglamışdur kamusı Hak Çalap'dandur umusı Nökerlü kızdur kimisi alınmaduk çoklar yatur **Yunus** bilmez kendü hâlin Hak Çalap söyledür dilin Bir niçesi yini gelin ak teleme yüzler yatur

İY DÜNYAYIYA ALDANAN

İy dünyaya aldanan hayırla ihsân kanı
Unutdun âhireti efkâtla îmân kanı

Kimde ki şefkât vardur rahmet dahı andadur
Şimdi bir gönli açuk sûnnî mûslûmân kanı

İbrâhîm Halîl geldi Kâbe'ye bünyâd urdı
Oglına bıçak çaldı İsmâil kurbân kanı

Şeddât bir uçmak yapdı Nemrûd gögeok atdı
Kârûn'ı da yir yutdı Adil Nuşirvân kanı

Kim ki istedi buldı kullugı tamâm oldı
Key Mısr'a sultân oldı Yûsuf-ı Ken'ân kanı

Resûl Mi'râc'a agdı gökden yire nûr yagdı
Habîb'ûm diyu ögdi ol Fahr-ı cihân kanı

Ebu Berk ile Ömer yüzlerinden nûr tamar
Sînesi tolu **Kur'ân Osmân-ı Affân** kanı

Biner idi **Düldül**'e bilinde **Zûlfekâr**'ı
Erenler açdı dîni **Tanrı Arslanı** kanı

Çalap Tanrı'nun hâsı hazretde geçer nâzı
Peygamber'ûn âmusı **Hamza** pehlevân kanı

Cûneyd-i Bagdâdî vü Şiblî vü **Ma'rûf-ı Karhî**
Anlar vardı bu yolı şimdi ol erkân kanı

Bâyezîd-i Bestâmî yidi kat gök seyrânı
Ol erenler sultânı gevher-i ma'den kanı

Geçdi bunlarunçagı dünyayı kahrun ocagı
Ebu'l-Mûslim Necefî sâhibi-i kırân kanı

Bir gönül ele getür ferâgât ol geç otur
Konya şehrinde yaturr ol iki sultân kanı

Fâkıh Ahmet kutbi'd-dîn **Sultân Seyyid Nec-mû'd-dîn**
Mevlânâ Celâlû'd-dîn ol kutb-ı cihân kanı

Ol **Seyyid Ahmed Kebir** müyesserdi ana nûr
Iyâlleri cümle şîr ol hulk-ı merdân kanı

YUNUS EMRE'm aç gözûn toprak eylegil yüzûn
Sana dahı diyeler cigeri biryân kanı

ق

YOKDUR BENDE AMEL TÂ'AT

Yokdur bende amel tâ'at ben nideyim neyleyeyin
Kopucak rûz-ı kıyâmet ben nideyin neyleyeyin

Dost bana su'âl idicek Aklum başımdan gidicek
Hicâb derdi gark idicek ben nideyin neyleyeyin

Helâline ol hisâb harâmına ola âzâb
İsyânıla yüzüm kara bennideyin neyleyeyin

Yitmiş bin zebânî yide tamuyı haşrda'ilede
Mecrimlere heybet ide bennideyin neyleyeyin

Bir kez Cehennem silkine âsîlere ide kîne
Yâ Rab iricek ol güne ben nideyin neyleyeyin

Aşıklar maksûda ire ârifler dost yüzin göre
Şöyle mûcrim yüzi kara bennideyin neyleyeyin

***YUNUS EMRE**'m derdün katı hayra geçmez bir tâ'atı*
Olmazsa Hak inâyeti ben nideyin neyleyeyin

ق

ÂH NİDEYİM ÖMRÛM SENİ	NE SORARISAN ÂŞIKLARA
Yok yire geçürdüm güni âh nideyim ömrüm seni Senünle olmadum ganî âh nideyim ömrüm seni	Dîn ü millet sorarısan âşıklara dîn ne hâcet Âşık kişi harâb olur âşık bilmez dîn diyânet
Geldüm ü geçdüm bilmedüm aglayup gussa yimedüm Senden ayrılam dimedûm âh nideyim ömrüm seni	Âşıklarun gönli gözi ma'şûkın isteyü gider Ayruk suretde ne kalur kim kılısar zühd û tâ'at
Sen bana yâr sanurdum bana vefâdâr sanurdum Agyâr imişsin bilmedüm âh nideyim ömrüm seni	Tâ'at kılan uçmagiçün din tutmayan Tamu içün Ol ikiden fârig olur neye benzer bu işâret
Kanı sana güvendügüm sevinüben özendügüm Küllî kalur kazandugum âh nideyim ömrüm seni	Her kim dostı severise dostdan yana gitmek gerek İşi güci dost olcak cümle işden olur azat
Gidüp gine gelmeyiser gelüp beni bulmayısar Bu begligi surmeyiser âh nideyim ömrüm seni	Anun gibi ma'şûkanun haberini kim getürür Cebrâil-i mürsel sıgmaz anda olıcak münâcât
Çün beni koyup gidesin varup sinleye giresin Anda gelüp söyleyesin âh nideyim ömrüm seni	Sorı hisâb olmayısar dünyayı âhiret koyana Münker û Nekir ne sorar terk olıcak cümle murâd
Hayrum şer'üm yazılısar ömrüm ipi üziliser Suret benden bozulısar âh nideyim ömrüm seni	Havf u recâ nişe gelür varlık yokluk bıragana İlm i amel sıgmaz anda ne terâzu ne hod sırat
Miskîn Yunus gidisersin aceb sefer idisersin Hasretile kalısarsın âh nideyim ömrüm seni	Ol kıyâmet bâzârında herbir kula baş kayısı **Yunus** sen âşıklarıla hiç görmeyesin kıyamet

DİLSÜZLER HABERİNİ	MÜNKİRLER HAK YOLINA ÂSÎDUR
Dilsüzler haberini kulaksuz dinleyesi Dilsüz kulaksuz sözin cân gerek anlayası	Evliyâ'ya münkirler Hak yolına âsîdur Ol yola âsî olan gönüllerün pâsıdur
Dinlemedin anladuk anlamadın dinledük Girçek erün bu yolda yoklukdur ser-mâyesi	Tartduk bu ışk cefâsın ta irince ma'şûka Zirâ ki ol dost benüm derdûmûn devâsıdur
Biz sevdik âşık olduk sevildük ma'şûk olduk Her dem yini dirlikde sizden kim usanası	Henüz bu yir olmadın gökler yaradılmadı Evliyâlar vatânı pâdişâh kal'asıdur
Yitmiş iki dil seçdi aramuza söz düşdi Ol bakışı bizbakduk yirmedik âm u hâsı	Mevlânâ Hudâ-vendgâr bize nazar kılalı Anun görklü nazarı gönlümüz aynâsıdur
İy **Yunus** imdi velî yirde gökde toptolı Her bir taşun altında bin İmrânoglı Mûsî	Miskîn ol yâre miskin gide senden kibr ü kin Rüzigâr gelür geçer pes kime kalasıdur
	Geyiklü'nün ol Hasan söz eyitmiş kendüden Kudret dilidûr söyler kendinûn söz nesidür
	Okıyuban yazmadın yanıluban azmadın **Yunus** bu ışk sözûni kim bildi bilesidür

KİŞİ BİLE KENDÖZİN

Andan yigrek ne vardur kişi bile kendözin
Kendözin bilen kişi kamulardan ol gûzin

Kişi gerek çok bile ol gerek ögüt ala
Menzile irsem diyen bilürsin hazin hazin

Bu yol yavlak uzakdur dünyayı ana duzakdur
Bu duzaga ugrayan komaya kılavuzın

Ben emin olsam diyen yâ eminlik isteyen
Geçsün bu kâl ü kîlden topraga ursun yüzin

Kim ere kullık ide ol azâbdan kurtıla
Mutlak ol yarlıganur kim görürse er yüzin

Yunus bir haber virür işidenler şâd olur
Gence ugrasam diyen izlesün eren izin

ŞÛKÛR MAKSÛDUMA İRDÜM BUGÜN

Şükür şükür ol Çalab'a maksûduma irdüm bugün
Müştâkıdum bunca zamân pîrûm yüzin gördüm bugün

Kaygu beni almıdı cânum zebûn olmışıdı
Gördüm pirümün yüzin; ol kayguyı surdüm bugün

Gelsün yardan ayru düşen gurbetile bagrı bişen
Dost bâgçesi içindeki ışk bezmeni girdüm bugün

Görün görün bu devleti bu ışkıla beşâreti
Dost bâgınun içinde ben ışk çadırın kurdum bugün

Eydür Yunus yâr kulıyam dost bâgçesi bülbüliyem
Söyleyeyim şimden girü gülzâruma irdüm bugün

ÇARH-I FELEK YOGIDI

Çarh-ı felek yogıdı cânlarumuz var iken
Biz ol vaktin dost idük Azrâil agyâr iken

Niçe yıllar biz anda cem idük cân kânında
Hakikat âleminde ma'rifet söyler iken

Çalap ışkı cândaydı bu bilişlik andaydı
Âdem-Havvâ kandaydı biz anunla yâr iken

Dün geldi sâfî âdem dünyayıya basdı kadem
İblis aldadı ol dem uçmakda gezer iken

Ol vaktin biz uçarduk ceylân urup göçerdük
Nûrdan şarâb içerdük Hak bizi toylar iken

Cânlar anda bilişdi ol dem gönül alışdı
Âlem halkı karışdı denizler kaynar iken

Şükûr bu deme geldük dostları bunda bulduk
Tuz-etmek bile yidük ışk demin oynar iken

Ne ogul vardı ne kız vâhididük anda biz
Konışıyıduk cümlemûz nur tagın yaylar iken

Ne ogul vardı ne kız vâhil didük anda biz
Konşıyıduk cümlemüz nûr tagın yaylar iken

Ne gök varıdı ne yir ne zeber vardı ne zir
Yunus dostdan haber vir ışkıla göyner iken

HAK'DAN NAZAR OLDI BANA

Hak'dan nazar oldı bana Hak kapusın açar oldum
Girdüm Hakk'un haznesine dürr ü gevher saçar oldum

Devlet tâcı başa kondı ışk kadehin bana sundı
Susadugunca ben dahı her dem anı içer oldum

Esritdi ışka düşürdi ben hamıdum ışk bişürdi
Aklum başuma divşürdi hayrı şerden seçer oldum

Hayra döndi benüm işüm endîşeden azâd başum
Nefsüm başını kesüben şer işlerden kaçar oldum

Kesildi nefs başı öldi fısk u fesâd işler kaldı
Hak'dan bana nazar oldı kanatlandum uçar oldum

Uçdum bir hoş yire kondum bu dünyayıyı bâki sandum
İy yârânlar ben usandum kondum gine göçer oldum

Göçenler menzile yitdi vardı anda karâr itdi
Geçdi ömür kavil yitdi varlıgundan nâ-çâr oldum

Cânum nâ-çârıdı bunda kalmışıdum bu zindânda
Gel didiler vardum anda varlıgumdan geçer oldum

Yunus Hakk'a bilişseli cân u gönül virişeli
Şol Tapdug'a irişeli gizli râzum açar oldum

ERENLERE MUHİB İKEN YÂ MÜNKİR OLDUGUN NEDEN Erenlere muhib iken yâ münkir oldugun neden Key sakıngıl datla cânun okları çıkmadın yaydan Kahır erenler atıdur gayret dahı hil'âtıdur Erenler yayı katıdur okları geçer kayadan Bize muhib olanları Hak'dan dilerüz anları Dönüp münkir olanları tîz çıkarurlar aradan Bunda el-ayak öpilür görenün cânı kapılur Garîb müsâfir yapılur zavye vü mescid-hâneden **Agu içerse nûş olsun süçi içerse hoş olsun Yunus ile yoldaş olsun gelsün Allâh'ına giden**	**İŞİDÜN İY ULULAR ÂHİR ZAMÂN OLISAR** İşidün iy ulular âhir zamân olısar Sağ müsülmâ seyrekdûr ol da gümân olısar Dânişmend okur dutmaz dervîş yolın gözetmez Bu halk ögüt işitmez ne sarp ne zamân olısar Görün begler mürveti binmişler birer atı Çekdügi yohsul eti içdügi kan olısar Ya'ni er gelmiş erden elini çekmiş şerden Deccâl kopısar yirden âhir zamân olısar Aceb mahlûk irişdi göz yumuban dürüşdi Helâl harâm karışdı ass-ziyân olısar Birbirine yavuz sanur itdügin kala sanur Yarın mahşer gününde işi beyân olısar İy **Yunus imdi senün ışkıla geçsün günûn Sevdügün kişi senün cânuna cân olısar**

ق

BU DEM YÜZÜM SURE TURAM HER DEM AYUM YİNİ TOGAR Bu dem yüzüm sure turam her dem ayum yini togar Her dem bayram durur bana yayum kışum yini bahar Bulut gölge kılmayısar benüm ayum ışıgına Hem gedilmez tolulugı nûrı gökden yire dogar Anun nûrı karanuyı surer gönül hücresinden Pes karanulık nûrıla bir hücreye nite sıgar Evvel ay niçe dogduysa ayruk dolanmadı hergiz Eksilmedi ömri anun her kime kim kıldı nazar Ben ayumı yirde gördüm ne isterem gök yüzünde Benüm yüzüm yirde gerek bana rahmet yirden yagar Sözüm ay gün içün degül sevenlere bir söz yiter Sevdügüm söylemezisem sevmek derdi beni bogar Anun vasfın eydürisem halk ma'şûkın öger sanur Hâcet degül ögmek (ana) kendi nûrın kendi öger N'ola **Yunus** sevdiyise çokdur Hakk'ı seviciler Sevenleri gördiyidi anun içün boynın eger	**BİZ NEYE ÂŞIKSAVUZ ÂLEMLER ANA ÂŞIK** Biz neye âşıksavuz âlemler ana âşık Kime degül diyelüm her bir sıdka hâzık Ma'şûkanı kime sevse lâzımdur anı sevmek Dostumuzun dostına yâd endîşe ne lâyık Sen gerçek âşıkısan dostun dostına dost ol Ger böyle olmazısan dostum dimegil bayık Kime az bakarısa aslı yüce yirdedür Az görme çok gör anı böyle gelmişdûr tarîk Yitmi iki millete kurbân ol âşıkısan Tâ âşıklar safında tamâm olasın sâdık Sen Hakk'a âşıkısan Hak sana kapu açar Ko seni begenmegi varlıgun evini yık Hâs u am mûtî âsî dost kulıdur cümlesi Kime eydibilesin gel evünden taşra çık **Yunus'u**n bu dânişi genci-i nihân sözidûr Dosta âşık olanlar iki cihândan fârik

ق

KUL PÂDİŞÂHSUZ OLMAZ
PÂDİŞÂH KULSUZ DEGÜL

Kul pâdişâhsuz olmaz pâdişâh kulsuz degül
Pâdşâhı kim bileydi kul itmese yort savul

Sultân hemîşe sultân kul hemîşe kulıdı
Ol kadîm paşayıdı usûl içinde usûl

Tanrı kadîm kul kadîm ayrılmadum bir adım
Gör kul kim Tanrı kimdûr anla iy sâhib-kabûl

Bize birlik sarâyın togru beşâret ayın
Geç ikilik fikrinden kogıl benligi yâ kul

Gör imdi gizli seyri seyir içinde sırrı
Kul bilmez bu tedbîri kime degdi bu nûzul

Eyid eyid kamusın ne kân u ne ma'densin
Suret-i pûr-ma'nîsin pâdişâhı sende bul

Gel imdi hicâbun aç senden ayrıl sana kaç
Sende bulasın mi'râc sana gelür cümle yol

Kanca vardun iy âkil bir agızdan cümle dil
Cûz'iyyât-ı mûselsel haber virûr akl-ı kûl

Yunus bak niredesin ne yirde ne gökdesin
Bekle edeb perdesin gel imdi gel tapu kıl

KİMÛN NESİ VAR
KİM SANA VİRE KILINÇ YORUTMAYA

Kimün nesi var kim sana vire kılınç yorutmaya
Cümle âlem hükmûndedür kim ne bilür el katmaga

Viren alan sen olıcak kim cünbiş eyleyübile
Kiymeti mûşteri senün her meta'unı satmaga

Cümle hazîneler senün kime dilersen viresin
Kimün ne zehresi ola destûrsuz el uzatmaga

İki cihân varlıgını kudret eli tutup durur
Yol yok durur hiç kimseye sensüz bir adum atmaga

Cümle âlemler üstine hayr u şerri sen yasadun
Rahmet ü hışm havâledür kendü aslına katmaga

Tevfîk inâyet olmasa kim sebep eyleyübile
Her kandasa fitne senün gûcûn yiter oynatmaga

İblîs ü şeytân kim ola anda fuzûllık kılmaga
Yirlü yirine sen kodun kul geldi kulluk kılmaga

İy yârânlar siz bu sözi dinlen gönül kulagıla
Cân dudagı hâlis gerek birlik şarâbın tatmaga

Birlik diyen katında hiç sen-ben dimek hiç yok durur
Yunus dilin sen yumşatdun bu tevhîdi eyitmege

HİÇBİR KİŞİ BİLMEZ BİZİ
BİZ NE İŞÛN İÇİNDEYÜZ

Hiçbir kişi bilmez bizi biz ne işün içindeyüz
Ne hırsumuz baydur bizûm ne nefsümûz içindeyüz

Bir kimsenün devletine ta'n idûben biz gülmezüz
Ne münkirüz âlimlere ne tersenün hâçındayuz

Biz bunun niligin bildük dünyenûn nesine kalduk
Arzumuz nefsiçün degül dünyayı teferrücündeyüz

Yunus eydür hey sultânum özge şânum vardur benüm
Ko dünyayı altun gümûşin ne bakır u tuncundayuz

HAK CİHÂNA TOLDURR
KİMSENE HAKK'I BİLMEZ

Hak cihâna toldur kimsene Hakk'ı bilmez
Anı sensenden iste o senden ayru olmaz

Dünyayıyı inanursın rızka benümdür dirsin
Niçün yalan söylersin Çün hiç didügün olmaz

Ahret yavlak ırakdur togrulık key yarakdur
Ayrulık sarp firdâkdur hiç giden girû gelmez

Dünyayıya gelen göçer birbir şerbetin içer
Bu bir köpridür geçer câhiller anı bilmez

Gelûn tanşuk idelüm işi kolay tutalum
Sevelüm sevilelüm dünyayı kimseye kalmaz

Yunus sözin anlarsan söz ma'nîsin dinlersen
Sana bir amel gerek bunda kimsene kalmaz

SENÜN BEN DİMEKLİGÜN MA'NÎDE USÛL DEGÜL

Senün ben dimekligün ma'nîde usûl degül
Bir kapu kullarına şaşı bakmak yol degül

Sen sana yararısan bu sözden tuyarısan
Kancaru akarısan dimegil sen ol degül

Yitmiş iki milletün hem ma'şûkı ol durur
Âşıkı ma'şûkından ayırmaklık fâl degül

Küfrini atar iken îmânun urma sakın
Hırs bizümle düşmândur bilişlidür il degül

İş bu sözden bir haber muhtasârdur muhtasâr
İt bir eri ihtiyâr kahıtlıkdan bol degül

Paşa bu kuş dilidür bunı Süleymân bilür
Sana direm iy hace bu dil tehî dil degül

Saga-sola bakmadın hoş söyler Tapduk Yunus
Ol gerçege âşıklar küllî sagdur sol degül

Tehî görmen kimseyi hiç kimesne hoş degül
Eksükligile nazar erenlere hoş degül

Gönlüni dervîş eyle dostıla biliş eyle
Işkıla eri şol ma'nîde dervîş içi boş degül

Dervîş bilür dervîşi Hak yolına turmışı
Dervîşler hümâ kuşı çaylak u baykuş degül

Dervîşlik aslı cândan geçdi iki cihândan
Haber virür sultândan bellüdûr yad kuş degül

İy Yunus Hakk'ıbilen söylemez hergîz yalan
İkilik ile gelen togrı yol bulmış degül

Bir kez gönül yıkdurısa bu kıldugun namâz degül
Yitmişiki millet dahı elin yüzin yumaz degül

Erenler gelüp geçdiler dünyayıyı koyup göçdiler
Havâya agup uçdılar bular hümâdur kaz degül

Cân odur kim Hak'a ire ayak odur yola gire
Er oldur alçakda tura yüksekde bakan göz degül

Münkir ile mûdde'îyi sayma buçuga koyanı
Git ahura tak buları her kim (ki) âşık-bâz degül

Togrı yola gitdünise er etegin tutdunısa
Bir hayır da itdûnise birine bindûr az degül

Yunus bu sözleri çatar sanki balı yaga katar
Halka metâs'ların satar yüki gûherdür tuz degül

IŞK İLÜNÜN HABERİN DİSEM İŞİDE MİSİN

'Işk ilünün haberin disem işide misin
Yoldaş olup bu yola sen bile gide misin

Ol ilün bâgı olur şerbeti agu olur
Kadeh dutmaz ol agu nûş idüp yuda mısın

Ol ilün zavadası cefâ duta gidesi
Şeker ayruga sunup sen agu tada mısın

Ol ilde ay-gün olmaz ay gedilüp tolunmaz
Tertîpler terk idüben şumaranıda mısın

Senlik-benlik terk idüp yoklık evine girüp
Işkdan içûp esriyüp varlık terk ide misin

İş bu tenün tertibi od u toprak yil u su
Yunus sen gör özüni suda toprakda mısın

Bunca gönüller alan cihâna sultân mısın
Hükmün cânlar içinde cân içinde cân mısın

Nazarun bin cân alur derdün yürekde kalur
Gören kendüden varur âşıka kıyan mısın

Uçan kuşlar uçunur esen yil görse turur
Dîvler hükmüne girür **Belkîs-Süleymân** mısın

Yüzünden gün tutılur ay togmaya utanur
Gören heybete kalur **Yusuf-ı Ken'ân** mısın

Ölü görse dirilür kalıbına cân gelür
Toprakdan âvâz gelür İsâ bin Meryem misin

Işkun dîne şur eyler arslana zencîr eyler
Katı taşı mum eyler **Ferhâd-ı zamân** mısın

Işkun Hakk'a irgürür cân gözi dîdâr görür
Görenler baş indürür İbrâhim Edhem misin

Yüzün dîdâr nûrıdur saçun **Mi'râc** dünidür
Gören cânın unıdur **Fahr-i âlem** sen misin

Yunus sevdügün gözle Hak yolını key izle
Râzun gönülde gizle sen söze beyân mısın

BİR SÖZ DİYEYİN SANA
DİNLE CANUN VARISA

Bir söz diyeyin sana dinle canun varısa
Hiç tama eylemegil aklun sana yarısa

Yavuzlık eylemegil la'net işitmeyesin
Senden sonra söylenen key eylügün varısa

Yavuzlukdan kem bitdi yâ eylükden kim yitdi
İylûk Hakk'a yaraşur sende ikrâr varısa

İkrâr erün yârıdur varsa Uçmak yiridür
Bâhil uçmak görmeye yüz bin gözi varısa

Ma'nîde getürmişler kardaşdan yâr yigrekdür
Oguldan dahı tatlu eger togrı yarısa

Yârun sana mukâbil tapusında sücûd kıl
Çıkar cigerün yidûr eger çâren varısa

Gördün yârun eğridür nen varısa vir kogıl
Ulardan meseledür işitdügün varısa

Etmek yiyüp tuz basmak ol nâmerdler işidür
Etmek anı kemaya tuzun hakkı varısa

Çok söz hayvân yükidûr az söz erün görkidür
Bilene bir söz yiter cânda gevher varısa

Yunus miskîn delidür hem sözinden bellüdûr
Ayıblaman yârenler eksüklügü varışa

ZİNHÂR GÖNÜL EVİNDE
TUTMA YAVUZ ENDÎŞE

Zinhâr gönül evinde tutma yavuz endîşe
Biregüyçün kuyı kazan akıbet kendü dûşe

Nefsün begenmeyeni ayruklara sanmagıl
Ayruklara sanursan bilgil kim işün şaşa

Kendüye yaramazı biregüye sana ol
Adı müslümân anun kendü benzer keşişe

Komadugun nesneyi sunuban götürmegil
Komadugun götürmek düşüre yatlu işe

Bu dünyede üç kişi Hak dîdârın görmeye
Bir dikçi bir kovçı biri gammâzdur beşe

Yunus bu nasîhatı tutan yatlu olmaya
Bir niçe öğüt durur dinlesen başdan başa

YİNE BU BÂD-I NEV-BAHÂR
HOŞ NEV'İLE ESDİ YİNE

Yine bu *bâd-ı nev-bahâr* hoş nev'ile esdi yine
Yine kışum sovuklugı fuzûllıgın kesdi yine

Yine rahmeti bî-kıyâs yine işret oldı dem-sâz
Yine geldi bu yini yaz kutlu kadem basdı yine

Yine yini hazîneden yini hil'at giydi cihân
Yine virildi yini cân ot u agaç sesdi yine

Ölmişidi ot u şecer dirilüben girü biter
Müşriklere nükte yiter var eyledi nesli yine

Yine sahra vü merg-zâr hoş akar esrük bu sular
Cihânlara saçdı nisâr cümle âlem dostı yine

Yine yir yüzi tonanup kat kat olup renge batup
Bülbül güle karşu ötüp cân budaga asdı yine

Sözüm degül yaz kış içün geldi ma'şûka iş içün
Oldı yini bagışlamak pâdişâhun kasdı yine

Yine Yunus başdan çıkup âr u nâmûsı yıkup
Âşıklarun cur'asından ulu kadeh içdi yine

GÖRENÛN HÂLİ DÖNER

Görenün hâli döner nişânsuz bî-nişâna
Esritdün cümle halkı sırf içürdün peymâne

Sen bunca sıfat birle pinhân iken iy server
Âşıklar devletisin meşhûr oldun cihâna

Anı işiden kulak ebsem oldı kaldı sak
Cümle gönüller mutlak saddâk didi bürhâna

Sana biriken birlik oldur ebedî dirlik
Senden ayrugı bildük cümle kuru efsâne

Senün hikmetün ırak sensün cânlara turak
Sen yandurdugun çerâk bildük ebedî yana

Sen hâslarun bâbısın âşıklar kitâbısın
Mutlak dîdâr kapusın görenler mahlûk sana

Yir-gök kâyım turdugı denizler mevc urdugı
Cennet ü Hûr olduğı cümle sensin bahâne

Dahı yir-gök yogıdı cümle söz mensûhıdı
Âşıklar taparlardı ol bî-nişân sûbhâne

Senun kaşun tarmadın ok atar yay kurmadın
İsrâfil sur umadın niçe cânlar uyana

Bu göz kendözin görmez nişânun nişân virmez
Yunus'un aklı irmez inen oldı divâne

MA'NÎ BERÂTIN ALDUK

Ma'nî berâtın alduk uş gine elümüze
Hak sözi viribüdi pâdişâh dilümûze

Hak sözlerin söyler cânları hayrân eyler
Câhiller giremezler bu bizûm seyrümüze

Sırrumuza girmezler inen yoldaş olmazlar
Degmeler hâldaş olmaz bu bizûm hâlümüze

Hâlumuza hâldaş ol yolumuza yoldaş ol
Müşkilûn beyân olsun baş indür ulumuza

Bu bir genç-i nihândur n'ister sofılar bunda
Niçe ördek niçe kaz hoş iner gölümûze

Şol bâkiye biz tapduk dünyayıyı elden koduk
Ahreti kabûl itdûk şâkirûz ulumuza

Yunus sen bahrîolgıl nûr denizine talgıl
Bu Hak sözleri algıl iresin kânumuza

25. İNSAN VE AHLAK

Yunus'un hikmetlerinde dile getirilen en mühim telkinlerin başında insana verilen iç dinamizmin nasıl kullanılacağı hususdur. Maddî kuvvetlerin aksine, Yunus manevî kuvvetleri kendisine mihver edinir. Kâinatı ve varlıkları yaratan kudret esas olmak kaydıyla aşk, sevgi, akıl ve hisler, insanı yücelten gerçek kuvvetlerdir. Esasen aşk da, sevgi de akıl da tamamen yaratana bağlıdırlar. İnsanla bu kuvvetlerin arasında manevî bir bağ vardır. İnsan gönül, aşk, sevgi ve akıl potansiyelini ancak güzel davranışlarla ve ahlakî bir hayatla kullanabilir. Ahlak, insanın göklere yükselmesi için yaşanması gereken biricik güçtür. Yunus, bunun için tavsiyelerde bulunuyor. Tevazu'dan cömertlikten, ilimden, yumuşak huyluluktan bahsediyor. Çizdiği derviş tipi bu bakımdan iyi bir örnektir. Yunus'un sisteminde derviş, ilahî ahlakla ahlaklanmış barışçı, munis ve dost kişidir. Varlıklara sevgiyle yaklaşan bu tipin, hayat prensibi Tanrı ile insan arasındaki birlik fikrine dayanır. Yaratıcı, insanda en mükemmel derecede tecelli etmiştir. Bunun için en hakir insan bile horlanamaz. Yunus'un "**Hakir görme kimesneye**" dediği budur.

Bütün insanlık Yunus'un dünyasında kendisini bulacaktır. Gönüller, gururdan tevazuya; hasislikten cömertliğe, kinden dostluğa gitmek istiyorsa, işte örnek insan Yunus'tur. O'nun ahlakı O'nun tavsiyesi bizi Hz. Muhammed'in ahlakına yüceltecektir.

AÇ GÖZÛNİ YER YÜZİNE KILGIL NAZAR

İy ışk eri aç gözûni yir yüzine kılgıl nazar
Gör bu latîf çiçekleri bezenüben Hakk'a gider

Bunlar yazın bezenüben dostdan yana uzanuban
Bir sor ahî bunlara sen kancarudur azm-i sefer

Her bir çiçek bin nâzıla öger Hakk'ı niyâzıla
Her murgu hoş avâzıla ol pâdişâhı zikreder

Öger anun Kâdırlıgın her bir işe hâzırlıgın
İlla ömûr kâsırlığın anıcagız rengi döner

Rengi döner günden güne topraga dökilür gine
İbret durur anlayana bu ibreti ârif tuyar

Bu sırrı ger tuyayıdun ya bu gamı yiyeyidün
Yiründe erriyeyidün gideydi senden kâr u bâr

Ne gelmegün gelmek durur ne bilmegün bilmek durur
Son menzilün ölmek dururtuymadun ışkdan bir eser

Bildük gelen geçerimiş konan girü göçerimiş
Işk erbetin içerimiş her kim bu ma'nîden tuyar

Yunus bu sözleri kogıl kendözünden elün yugıl
Senden ne gele bir digil Çün Hak'dan ola hayr u şer

NİÇÜN SEN NEFS-İ EMMÂRENİ BU GAFLETDEN UYARMAZSIN?

Niçün sen nefs-i emmâreni bu gafletden uyarmazsın
Muhammed şer'î gülini senün yüzüne urmazsın

Hezârân dürlü hikmetler katunda söylenürise
Şekâvet penbesinhergiz kulagundan çıkarmazsın

Günâhun çogı şummından imânun gülleri soldı
İnâyet suyıla her dem niçün anı suvarmazsın

Senün ol çok günâhlarun seni uş sayru eyledi
Bî-çâre varuban niçün bu derde çâre sormazsın

Yârânlarundan utanup günâhı gizlü işlersin
Yaradan Hâlik'un hâzır niçün ondan utanmazsın

Utanmazsın Habib'ünden o derdüne tabîbünden
Ne kim dilersen işlersin meger Hak'dan utanmazsın

Girü senden olanları elünle sinleye kodun
Şunı şöyle görüriken ölümün nişe sanmazsın

İşitdün Mustafâ'yı kim bu yir yüzinde kalmadı
Şunı söyle bilüriken yaragun nişe kılmazsın

Yunus sözûn kime dirsin yâ kimün kaygusın yirsin
Nasîhat halka eylersin yâ özün neye tutmazsın

NİÇE BİR BESLEYESİN

Niçe bir besleyesin bu kaddile kâmeti
Düşdün dünye zevkına unutdun kıyâmeti

Toprakdan yaratıldun yine toprakdur yirün
Toprak olan kişiler niden bu âlemeti

Uslu degül delidür yüce sarâylar yapan
Akıbet vîrân olur cümlenün imâreti

Düriş kazan yi-yidür bir gönül ele getür
Yüz Ka'b'den yigrekdûr bir gönül ziyâreti

Kerâmetüm var diyen halka sâlûslık satan
Nefsin müslümân itsün varısa kerâmeti

Nefsin müslümân iden Hakk yola togru giden
Yarın ana olısar Muhammed şefâ'atı

Yüz bin peygamber gele hiç şefâ'at olmaya
Vay eger olmazısa Allâh'un inâyeti

Yunus imdi sen dahı girçeklerden olıgör
Girçek erenlerimiş cümlenün ziyâreti

26. İNSAN VE VECD

Hiç kimsene kendüden hâlden hâle gelmedi
Cümlemizin hâlini ma'şûk ider mukarrer

Vecd**, bir kimsenin kendinden geçme hâlidir*. İlahî düzen karşısında gönül gözüyle hayrete dalan kişi, bütün bir vücudunu Tanrı'ya verir. Yunus'a göre *vecd,* bir gaye değildir. Gerçeğe ulaşmak için geçilmesi gereken, yaşanması icâb eden bir vasıtadır. Bütün mahlukât, arzu duyduğu şeye koşarken bir kanat bulur, onunla uçar. Irmakların denize doğru yolculukları; çocukların ana kucağına koşmaları, yavru kuşun sığınmak istediği bir kanat, hep bir *vuslat arzusudur*. Her ***vuslat bir vecde muhtaçtır.

Kanatlandık kuş olduk uçtuk elhamdülillah

mısrâındaki *kanat, aşk* ve ***vecd kanadı***dır. Yunus Tanrı'ya yükselirken bu kanadı kullanır.

Vecdin neticesi Tanrı ile bir olmaktır. Vecd, insan olmanın tecrübesidir. Eşyanın hakikatına vakıf olma halidir. İlahî lutufların en güzelidir vecd. Tanrı, vecd halinde verdiklerini asla geri almaz. Bu halde iken elde edilen bilgi, kesin ve gerçek bilgidir. Vecdin mahiyeti vecde giren tarafından bilinir. Başkası tarafından bilinmez.

Kim ne bilür ne kuşum ben her dem ol yüze tuşum ben
Ezelîden sarhoşum ben içmişem ayağım anda

54 **AKLIM BAŞIMDAN ŞAŞUBAN** *Giderim aklım başımdan şaşuban* *Yanarım aşkın odına düşüben* *Od bırakdın canına dün-gün yanar* *Yanarım yalap yalap tutuşa ben* *Aşkdan ne var eğer sındımısa* *Aşkıla kim sınmadı ugraşuban* Âşık olgıl ma'şukın dîdârına *Ma'şuk olgıl aşkıla sarmaşuban* ***Yunus** canun aşka ver şükraneye* *Kimseler bulmaz yârin işteşüben*	***61*** **BİLENLERE SORMAK GEREK** *Bilenlere sormak gerek bu tendeki can neyimiş* *Can hod Hakk'ın kudretidir damardaki kan neyimiş* *Fikir yumuş oğlanıdır endişe kaygı kanıdır* *Bu ah u vah aşk donudur taht oturan han neyimiş* Şükür O'nun birliğine yoğiken uş var eyledi Çünkü asıldan biz yoğuz mülk ü hânuman neyimiş Çalap viribidi bizi var dünyayı görün deyü *Bu dünya hod baki değil mülke Süleyman neyimiş* *Sorun **Tapduklu Yunus**'a bu dünyadan ne anladı* *Bu dünyanın kararı yok sen neyimiş ben neyimiş* *(SA/90)*

ق

N'İDELÜM BU DÜNYAYI N'EYLEYÜP N'İTMEK GEREK N'idelüm bu dünyayıyı n'eyleyüp n'itmek gerek Dâimâ ışk etegin komayup tutmak gerek Çalab'um bu dünyayıyı kahır içün yaratmış Gerçegin gelenlerün kahrını yutmak gerek Ol yarınki yollara anda yoldaş isteyen Bu dünyayıda dostını kılavuz dutmak gerek Uçmak Uçmak didügün kullarun yiltedügün Uçmagun ser-mâyesi bir gönül itmek gerek Erenlerün âhına tag-taş katlanamadı Kalkanı demir ise okları atmak gerek **Yunus** er nazarında tâze güller açılmış Sen gerçek bülbülisen nazarda ötmek gerek	***59*** **NITE KIM BEN BENI BILDIM YAKIN BIL KI HAKK'I BULDUM** *Nite kim ben beni bildim yakin bil ki Hakk'ı buldum* *Korkum onu buluncaydı şimdi korkudan kurtuldum* *Hiç ayruk ben korkımazam ya bir zerre kayırmazam* *Ben imdi kimden korkayım korktuğum ile yar oldum* *Azrail gelmez yanıma sorucu gelmez sinime* *Bunlar benden ne soralar onu sorduran ben oldum* *Ya ben anca kaçan olam ol buyurduğun buyuram* *Ol geldi gönlümüz doldu ben ona bir divan oldum* *Aşklılar bizden alalar aşksızlar hod ne bileler* *Kimler ala kimler vere ben bir ulu dükkan oldum* ***Yunus'a*** *Hak açtı kapı Yunus Hakk'a kıldı tapu* *Bâki devlet benimkiymiş ben kul iken sultan oldum*

ق

55
DENİZLER OLSA BİR KADEH
SUSALIĞIM KANMAZ BENİM

Denizler olsa bir kadeh susalığım kanmaz benim
İniltimi yenemezin gözüm yaşı dinmez benim

Uş yini Mansur kadehin ma'şuka sundı elime
Dört yanımdan ***od*** *urdılar kimse halim bilmez benim*

Yana yana kül olıban sen ma'şûkanın yolına
Günde bin kez yanarısam dostdan yüzüm dönmez benim

Cânım aşkın külügüne ***Ferhâ****d olup tutdum başım*
Daim taşları keserim Şîrîn'*im hiç sormaz benim*

Gel varalım bizim ile giresin bağçelere
Ma'mur olmuş bostanlarım agyar gülüm dermez benim

Bizim ilin bağçeleri durmaz öter bülbülleri
Açılmış taze gülleri gülistânım benim

Yunus *eydür sultanım aşk odına yandı cânıma*
Versen eğer dermânımı ayruk ***cânım*** *ölmez benim*

56
ŞÖYLE HAYRÂN EYLE
BENİ AŞKIN OD'INA YANAYIM

Şöyle hayrân eyle beni ***aşkın od'***ına yanayım
Her kancaru bakar isem gördüğüm seni sanayım

Beni okudu sultanım uş gönüldü gider cânım
Elden bıraktı benliği bunda nice eğleneyim

Senin kokun duydu cânım terkin urdun bu cihânın
Aceb kandadır mekânın ya ben kanda isteyeyim

Dört mezhebin âşıkıyım yedi mezheb geçti cânım
Kogıl beni söyletmegil bu yollarda uyanayım

Yedi Tamu *dedikleri katlanmaya bir âhıma*
Sekiz Uçmag eğlenmeye bunda niçe eğleneyim

Sekiz Uçmag *arz olursa yitmiş bin Hûri gelirse*
Aldamaya bu cânımı bunda nite aldanayım

Dilde söylenir derdin hergiz bulunmaz eserin
Götür yüzünden perdeyi dîdarına göyüneyim

İlm-i hikmet *okuyanlar aşkdan fakîr durur bunlar*
Mânsur *oldum asın beni hep dillerde söyleneyim*

Yunus *demedi bu sözü câna doldu dost avâzı*
Kördür münafıkın gözü ya ben niçe göstereyim

57
BENEM OL AŞK BAHRÎSİ

Benem ol aşk bahrîsi denizler hayran bana
Derya benim katremdir zerreler umman bana

***Kaf dağı** zerrem değil ay u güneş bana kul*
Hakdır aslım şek değil mürşiddir Kur'ân bana

Çün dosta gider yolum mülk-i ezeldir ilim
Aşkdtan söyler bu dilim aşk oldu seyran bana

Yoğ iken ol bârigâh var idi ol pâdişah
Âh bu aşk elinden âh derd oldu derman bana

Âdem yaradılmadan can kalıba girmeden
Şeytân lânet olmadan Arş idi seyran bana

Yaradıldı Mustafâ yüzü gül gönlü safâ
Ol kıldı bize vefâ ondandır ihsan bana

Şerîat ehli ırak eremez bu menzile
*Ben kuş dilin bilirim söyler **Süleyman** bana*

***Yunus** bu halk içinde eksiklidir Hak bilir*
Dîvâne olmuş çağırır dervişlik bühtan bana

58
İŞBU VÜCUT ŞEHRİNE

İşbu vücut şehrine her dem giresim gelir
İçindeki sultanın yüzün göresim gelir

İşidirem sözünü göremezem yüzünü
Yüzünü görmekliğe canım veresim gelir

Ol sultan halvetinin yedi hücresi vardır
Yedisinden içeri cevlan (v)urasım gelir

Her kapıda bir kişi yüz bin çerisi vardır
Aşk kılıcın kuşanıp cümle kırasım gelir

Erenlerin sohbeti artırır ma'rifeti
Cahilleri sohbetten her dem süresim gelir

***Leyla-i Mecnun** benem* şeyda-yı Rahman *benem*
Leyla yüzün görmeğe ***Mecnun** olasım gelir*

Dost oldu bize mihman bunca yıl bunca zaman
Gerçek İsmail'*leyin kurban olasım gelir*

***Miskin Yunus'**un nefsi dört tabiat içinde*
Aşk ile can sırrına pinhan varasım gelir

و

BİR ŞAHA KUL OLMAK GEREK

Bir şaha kul olmak gerek hergiz ma'zûl olmaz ola
Bir eşik yastanmak gerek kimse elden almaz ola

Bir kuş olup uçmak gerek bir kenera geçmek gerek
Bir şerbetten içmek gerek içenler ayrılmaz ola

Çevik bahri olmak gerek bir denize dalmak gerek
Bir gevher çıkarmak gerek hergiz sarraf bilmez ola

Bir bahçeye girmek gerek hoş teferrüç kılmak gerek
Bir taze gül kokmak gerek o gül hergiz solmaz ola

Kişi âşık olmak gerek ma'şukunu bilmek gerek
*Aşk **od'**una yanmak gerek ayruk **od'**a yanmaz ola*

Kişi hakk'ı bilmek gerek Hak haberin almak gerek
Bunda iken ölmek gerek varıp anda ölmez ola

***Yunus** imdi var dek otur yüzünü Hazret'e götür*
Özün gibi bir er getir hiç cihana gelmez ola

ÂŞIK OLDUM ERENE İRMEGİLE

Âşık oldum erene irmegile
Hakk'ı buldum ben eri görmegile

Ere irdûm erde buldum maksûdum
Bulımadum taşradan sormagıla

Ne yire bakdumısa er oturur
Gönlin aldum yüz yire surmegile

Hak'dan imiş cânlara cümle nasîb
Olmazımış Ka'beye varmagıla

Ka'be senün işigündûr eyle bil
Bulımadum yol çekûp varmagıla

Beni gören bir pûla saymazıdı
Şimdi gören gösterûr barmagıla

Bir gölidûm kıldı erenler nazar
Deniz oldum dört yana ırmagıla

*Geldi ûn **Yunus** diyu turdum örû*
Gözüm açdum kulagum urmagıla

TESBİH ELÜMDEN GİTMEZ

Sofiyam halk içinde tesbih elümden gitmez
Dilüm ma'rifet söyler gönlüm hiç kabûl itmez

Boynumda icâzetüm riyâyıla tâ'atûm
Endişem ayruk yirde gözüm yolı gözetmez

Söylerem ma'rifeti sâlûslanuram katı
Miskinlige dönmege gönlümden kibir gitmez

Hoş dervîşem sabrum yok dilûmde inkârum çok
Kulagumdan gireni hergiz içûm işitmez

Âlem çırakdur sadır gönlüm bunı gözedür
Nideyüm Hak korkusı hergiz içûmden gitmez

Görenler elüm öper tâc u hırkaya bakar
Şöyle sanurlar beni zerrece günâh itmez

Taşumda ibâdetûm sohbetüm hoş tâ'atüm
İç bâzâra gelicek bin yıllık ayyâr itmez

Görenler velî sanur selâm virür utanur
Anca iş koyarıdum el irüben güç yitmez

Taşum derviş içüm boş dilûm tatlu sözüm hoş
İllâ ben itdügümi dinin degşüren itmez

Yunus eksükligüni Allah'una arz eyle
Anun keremi çokdur sen itdügün ol itmez

SENÜN SÖZÜNİ DİNLEYEM

Kanı bana sabr u karâr senün sözüni dinleyem
Kanı bana akl u bili tuydurmadın seni sevem

Kanı bana ol havsala kim hâlümı bilmeyeler
Kanı bana zûr u kuvvet kim senün ışkuna döyem

Cânumm seni seveliden benüm hâlüm hâle döner
Kanı bana usûl-i dîn ilmûn edebin öğrenem

İzzet û erkân eyü ad ışk yolına noksân durur
Ben niderem eyü adı Çün terbiyet ışkdan yirem

Gerçek sana âşıkısam arlanmaklık nemdür benüm
Şükrâne cânumı verem ger melâmet tonın gayem

Zühd û tâ'at usûl-i din ışk haddinden taşra durur
Nisbet değildür ana hem secde vü rükû'u kıyam

Dost sureti gözgü durur akan kendü yüzin görür
Gelsün o kendüsûz gelen ben râzumı ana direm

Cân gözile bakan görür**Yunus** gözile gördügin
Yohsa yaban gözi ile kimseneye ne söyleyem

YÜRÜRİSEM IŞK OD'INA YANA YANA

Hoşdur eger yürürisem ışk oduna yana yana
Pes yunmadın nite olam çün ışk odı düşdi câna

Cânum ışkun külhânıdur tartınmadın ur odunı
Kamış suyı şeker olur od bıragıcak külhâna

Her nesne kim çig olıcak od olmayınca bişmez ol
Benüm dirligüm çigidi ışk odı bahâne

Bu işler tamâm olıcak halvet olur ma'şûkıla
Ma'şûk yüzin gören kişi gerek yana vü dükene

Devlet durur ol kişiye yanarısa ışk odına
Acı tütüni çıkıcak aydın olısar bu hâne

Ol dostıla bâzârumuz fülân vaktan berü degül
Severidük ma'şûkayı henûz gelmedin cihâna

Râzıyam ol oda ben günde bin kez yanarısam
Gör niçe cân fidâ kılur şem'i öninde pervâne

Işka niçe yanarısam dahı şîrîn gelür bana
Cânum fidî olsun beni bu ışk odına atana

Işk sultânı Tapduk durur **Yunus** gedâ bu kapuda
Gedâlara lutf eylemek hem kâidedûr sultâna

DOST BAKALI YÜZÜME	AKLUM BAŞUMDAN ŞAŞUBAN
Dost bakalı yüzüme ben şehi görüp geldüm Ol yüce yücesine bî-gümân irûp geldüm	Gederem aklum başumdan şaşuban Yanaram ışkun odına düşüben
Esrikligüme bakma adum delüye takma Esrikligüm ezelden işreti sürüp geldüm	Od ırakdum cânuma dün-gün yanar Yanaram yalap yalap tutuşuban
Ezelden bileyidûm Elest'e Belâ didüm Ol kadîmî denizden sil olup akup geldüm	Işkdan ne var eger sındumısa Işkıla kim sunmadı ugraşuban
İşretüne irmişem sala diyü durmışam Cânı dîn û ımânı şûkrâne virûp geldüm	Âşık olgıl ma'şûkın dîdârına Ma'şûk olgıl ışkıla sarmaşuban
Nûr ana İsâ oldı erenler du'â kıldu Niçe kezin toprakdan ben öri turup geldüm	**Yunus** cânun ışka vir şükrâneye Kimseler bulmaz yârın isteşüben
Mansur eydür Ene'l-Hak dir suretûn oda yak Dinûz dâra gelsünler ben dârı kurup geldüm	
Sorman **Yunus**'dan haber dost kandasa anda var Haberi gören virûr ben anı görûp geldüm	

ق

27. İNSAN VE AŞK-ÂŞIK (İNSAN SEVGİSİ)

Tasavvuf inancında Allah'a ulaşmak, gerçeğin sırrına ermek için akıl, mantık sınırlarını aşıp, aşk yoluna girmek gerekir. Aşk, tasavvufta en yüksek mertebedir. Çünkü Cenâb-I Hakk,

"*Ben gizli bir hazine idim bilinmeyi, sevilmeyi istedim,*" buyurmuştur. Bu cümleden olarak Tasavvufta aşk, yaratıcıya duyulan muhabbettir, özlemdir. Mutasavvıflara göre beşeri aşk, ilâhi aşkın yeryüzüne yansımasıdır. Kişinin yaşadığı her aşk, adım adım yaratıcı yol almaktır. O, farkında bile olmadan bu aşk arayışı ile Allah'a yaklaşmaktadır. Aşk, varlığın mayasıdır. Aşkın en üst kademesi ise **Allah sevgisidir.** Eğer insanoğlu beşeri aşkta kararlı ve devamlı ise, bu aşk onu eninde sonunda gerçek sevgiye, ilâhi aşka götürecektir. Tıpkı Mecnun'un Leyla'nın aşkı ile yola çıkıp sonunda Mevla'nın aşkına ulaştığı gibi varılacak yer gerçek aşktır. Demek ki aşk, öyle bir ateş ki, yandığı zaman Maşuk'tan başka her şeyi yakar bitirir. Bu da "âşık-mâşuk" ikiliğini birliğe dönüştürür.

Bilindiği gibi kainatın yaratılışının sebebi de Allah aşkıdır. Aşkı yaşayan, gönlünde Allah'ı bulacaktır. Çünkü, ilâhî aşk benliği yok eder,

"*Dostı seven âşıklara âşkı durakdur canlara*
'Işkdur yere göğe direk ayrığı hep söz öküşi"

sözleriyle aşk, canlara durak, yere göğe direktir. Yani, kainatın daimliği aşk iledir. Ancak aşk, türlü cefâlara da katlanmaktır. Şikayet etmeden bu cefâlara katlanan kişi, Dosta/Allah'a erişecektir:

"*Dürlü dürlü cefânun adını 'ışk virmişler*
Bu cefâya katlanan dosta halvet irmişler"

Aşk, Yunus'ta deniz dibinde ulaşılması güç bir gevhere benzetildiği gibi, kolay kolay ele geçmeyen kuşa da teşbih edilmektedir:

"*Câna tuzak kuralum şâyed 'ışk ele gire*
'Işkı niçe avlarlar soralum tutmışlara"

Aşk bir denizdir. Balık sudan (denizden) çıkarılınca nasıl yaşayamazsa, deniz onun için nasıl gerekliyse âşık için de aşk o denli gereklidir. Aşk bir denize, âşık da bu denizde yaşayan balığa istiare edilmiştir.

*Senin 'ışk*ın bir deniz ben bir balıcak
Balık sudan çıka hemen ölidir. (?)

Vücûd denize, âşık da bu denizde seyreden bir denizciye teşbih edilmiştir. Denizciye/âşığa yol gösterici rehber de aşktır. Durum böyle olunca âşık, emeline ulaşacaktır:

"Girdüm vücûd bahrine taldum anun ka'rına
'Işkıla seyr iderken iz buldum cân içinde"

Güneş nasıl bütün kâinata ışık saçarsa, kâinatı ısıtırsa aşk da insan gönlünü aydınlatan bir güneşe, aşksız gönül de hissiz kuru bir taşa teşbih edilmiştir:

"İşidün iy yârenler 'ışk bir güneşe benzer
'Işkı olmayan gönül meseli taşa benzer"

Yunus. Aşk insanı ebedîleştirir. Aşk erdiricidir. İdeal dünyalara aşk denen kılavuzla çıkılır. Yunus, mecazî aşkı, ilahi aşka bir köprü kabul eder. Dünyadakilerin hâlden hale geçişini, aşk köprülerine bağlar.

Kimi avrat oğlan sever kimi milk ü hanman sever
Kimi sermaya dükkân sever bu dünya halden haledür

ölümsüzlük şuurunu;

Ölen hayvan durur âşıklar ölmez.

mısraıyla işleyen Yunus

"ölümden ne korkarsın korkma ebedî varsın"

mısraıyla da varoluşun manasını açıklar. Mecazi aşklar geçicidir:

Kime gönül verdim ise benümile yar olmadı
Halüm bilüp derdim sorup bana vefadar olmadı

Yunus yaratıcıya âşıktır. Bir kere insan yaradanın sevgisine ulaştı mı, artık yaradılmışlarla hep ondan iz arar. Dolayısıyla her yaratık ilahî nurdan bir parçadır. Onun gözünde. Aşkın ölümsüzlük veren ab-ı hayat olduğunu bilenler, ölmezler ve ihtiyarlamazlar:

Niçeler eydür Yunus'a sen kocaldun aşkı kogıl
Işk bize yinile değdi henüz dahı turfandadur

Şimdi de Yunus'tan birkaç örnek vermeye çalışalım:

42
BIZ CAN YAĞMAYA VERDIK

N'ideriz dirlik suyun biz can yağmaya verdik
Cevheri sarraflara maden yağmaya verdik

Benim ol bezirgah kim hiç assı gözetmedim
Çünkü assıdan geçtik ziyan yağmaya verdik

Bu yolun arifleri geçirmezler mataı
Şöyle urgan gideriz cihan yağmaya verdik

Küfr ile iman dahi hicab imiş bu yolda
Safalaştık küfr ile iman yağmaya verdik

Sen ü ben olıcağız iş ikilikte kalır
Çıktık ik(i)lik evinden sen ben yağmaya verdik

Yüz bin yıllık ömr ile henüz kuşluk olmadan
Geçtik bitmez sağınçtan yeksan yağmaya verdik

Payanlı devr-i zaman nic(e)' eğlesin Yunus'u
Payansız devre erdik devran yağmaya verdik

43
" KIYMETLÜ NESNEDIR AŞK

"*İşidün iy yârenler kıymetlü nesnedür aşk*
Değmelere bitimez Hürmetlü nesnedür aşk

Hem cefâdır hem sefâHamza'yı attı Kaf'a
Aşk iledür Mustafa Devletlü nesnedür aşk

Dağa düşer kül eyler gönüllere yol eyler
Sultanları kul eyler cür'etlü nesnedür aşk

Kime kim aşk vurdu ok gussa ile kaygı yok
Feryâd ile âhı çok Firkatlü nesnedür aşk

Denizleri kaynatır mevce gelir oynatır
Kayaları söyletir kuvvetlü nesnedür aşk

Âkilleri şaşırur deryalara düşürür
*Nice ciğer pişirür key **od'**lu nesnedür aşk*

***Miskin Yunus** neylesin derdin kime söylesin*
Varsın dostu toylasın lezzetlü nesnedür aşk"

44
AŞK BOYADI BENİ KANA

Ben yürürüm yana yana aşk boyadı beni kana
Ne âkilem ne divanegel gör beni aşk n'eyledi

Gah eserim yeller gibi gah tozarım yollar gibi
Gah akarım seller gibi gel gör beni aşk n'eyledi

Ben yürürüm ilden ile şeyh sorarım dilden dile
Gurbette halim kim bile gel gör beni aşk n'eyledi

Mecnun oluban yürürüm ol yarı düşte görürüm
Uyanıp melül olurumgel gör beni aşk n'eyledi

***Miskin Yunus** biçarem baştan ayağa yareyim*
Dost ilinden avareyim gel gör beni aşk n'eyledi

45
HAK'TAN BANA NAZAR OLDU

Hak'tan bana nazar oldu Hak kapısın açar oldum
Girdim Hakk'ın haznesine dürr ü gevher saçar oldum

Devlet tacı başa kondu aşk kadehi bana sundu
Canım içti aşktan kandı karay(ı) aktan seçer oldum

Esritti aşka düşürdü ben ham idim aşk pişirdi
Aklımı başa devşirdi hayrı şerden seçer oldum

Hayra döndü benim işim endişeden azad başım
Nefsimin başını kestim kanatlandım uçar oldum

Göçenler menzile yetti vardı anda kara etti
Ömür geçti kavil yetti könüldüm uş geçer oldum

***Miskin Yunus** bilişeli can u gönül verişeli*
Tapduk'uma erişeli gizli râzım saçar oldum

46 **KİMSE HALİM BİLMEZ BENİM** *Ben bir aceb ile geldim kimse halim bilmez benim* *Ben söylerim ben dinlerim kimse dilim bilmez benim* *Benim dilim kuş gibidir benim ilim dost ilidir* *Ben bülbülüm dost gülümdür bilin gülüm solmaz benim* *Ol dost bana gelsin demiş sundum kadeh alsın demiş* *Aldım kadeh içtim şarap ayruk gönlüm ölmez benim* *Ne durum var ne durağım hiç yerde yoktur kararım* *Hakk'a nünacat etmeğe belli yerim olmaz benim* *Sor durduğum yeri bana gelirsen gösterem sana* *Bir zerrece Hak'tan ayrı gözüm nesne görmez benim* *Tur dağında bir tecelli gör Musa'ya neler kıldı* ***Yunus** eydür Hak katında sözüm geri kalmaz benim*	***47*** **DOST SENİN AŞKIN OKU KEY KATI** *Dost senin aşkın oku key katı taştan geçer* *Aşkına düşen kişi can ile baştan geçer* *Dün ü günü zar olur aşkın ile yar olur* *Endişesi sen olan cümle teşvişten geçer* *Aşkına düşenlerin yüreği yanar olur* *Kendini sana veren dükeli işten geçer* *Bu dünyanın sevgisi ağulu aşa benzer* *Ahırın sanan kişi ağulu aştan geçer* *Başında aklı olanahrete amel etmez* *Huri ile aldanmaz göz ile kaştan geçer* *Gerçek âşık ol ola can vermeğe ol ive* *Dost ile bazar içün nice bin başdan geçer* Âriflere bu dünya hayal ü düş gibidir *Kendini sana veren hayal ü düşden geçer* ***Yunus'**un gönlü gözü doludur Hak sevgisi* *Uzlet ihtiyar eden yad u bilişden geçer*

48
AŞKSIZ ADEM DÜNYADA BELLİ

Aşksız adem dünyada belli bilin ki yoktur
Her biri bir nesneye sevgisi var Âşıktır

Çalab'ın dünyasında yüz bin türlü sevgi var
Kabul et kendüzüne gör hangisi lâyıktır

Biri Rahmân-ı Rahîm biri Şeytan-ı racîm
Onun yazığı müzdü sevgisine taaluktur

Dünyada Peygamber'in başına geldi bu aşk
*Tercümanı **Cebrail** ma'şukası Hâlık'tır*

Ömer ü Osman Ali Mustafa *yarenleri*
*Bu dördünü ulusu**Ebu Bekir Sıddık**'tır*

*Alem fahri Muhammed **Mi'raca** ağıcağız*
Çalab'dan dilediği ümmetine azıktır

***Yunus** sana hakikat bu durur buyurduğu*
Gözünle gördüğüne dönüp bakma yazıktır

49
İSTEYELİM İŞ ISSINI

İsteyelim iş ıssını bulı görelim kandadır
Can kulağı açık ise iş bu sözüm turfandadır

Alagörün turfandadan aşka dalar onu tadan
Bunda boynun buran adam Hak katında dermandadır

Kişi gerek bile onu hem uyanık ola canı
*Bilirsin dünya seveni B**aykuş** gibi yabandadır*

***Baykuş** çağırır virandan kimse murad almaz ordan*
İyi amel iltegörün ol Hakk terazu ordadır

Varıcağız terazuya Hak kendi bakar yazıya
Ne diyem dağlar eriye ol korkular kim ordadır

Biti sunula eline ettiğin gele yoluna
Tanıklar bile buluna dostun düşmanın ordadır

Terk edesin taht u tacı bulasın ettiğin gücü
***Muhammed** hak yalvarıcı şefaatçımız ordadır*

***Yunus** eğer Âşık isen varlığın değşür yokluğa*
İman kuşağın berk kuşan di hep eksiklik bendedir

ق

50
KİME GÖNÜL VERİR İSEM

Kime gönül verir isem benim ile yar olmadı
Halim bilip derdim sorup bana vefadar olmadı

Hak'tan meğer takdir idi âşık oldu gönlüm sana
Hiç kimseler bencileyin aşka giriftar olmadı

Aşktan şikâyetim yoktur kendi taliimden durur
Kendi yolun aramayan Âdem değil er olmadı

Aşk bir ulu hil'at durur bir niceye verip Çalap
Bir niceler kaldı mahrum arştan haberdar olmadı

Aşk bir uludan nazardır aşk canlar erenlerdir
Aşka düşmeyen gönüller viran durur şar olmadı

İbrahim'e Nemrüd ***od'****un aşktır gülistan eyleyen*
Aşktan nazar ericeğiz gülzar oldu nar olmadı

Hak yarattı yeri göğü Ol Ahmed'in dostluğuna
"***Levlak***" *ona delil oldu onsuz yer gök var olmadı*

Aşkta kahırlar çok olur âşıklara gayret gerek
Yunus Âşık oldun ise âşıklarda âr olmadı

52
AŞK DAVASI KILAN KİŞİ

Aşk da'vası kılan kişi hiç anmaya ***hırs u heva***
Aşk evine girenlere ayruk ne ***meyl ü ne vefa***

Gerçek âşık olan kişi anmayacak dünya ahret
Âşık değildir ol kişi yürüye izzeti kova

İzzet ü erâan kamusu bunlardır dünya sevgisi
Aşktan haber eyitmesin kim dünya izzetin seve

Dil ile aşk diyenler bilmezler aşk neydüğini
Benim cevabım sen eyit aşka izzetimdir baha

Her kim izzetten geçmedi âşıklık bühtandır ona
Hergiz girdiği yok durur aşk ile izzet bir eve

Dünya vü izzet aşk ile bunlar sazkâr olmadı
Vallah nükte benim değil aşk hazırdır görmez reva

Her kimde ki aşk var ise ayruk nesne sığmaz anda
Dost döşeğine geçemez at u katır yahud deve

Bu cümle âşık olanlar aşk ile geldiler yola
Müşahedeye gark olan düşmeyecektir o ağa

Yunus'*a âşık diyerek zinhar özenip gelmeyin*
Çok bezirgâan ziyan eder varıcağız uzun yola

51
AŞK GELDİ BENDE BU HAL ÜSTÜNE

Bir acayip aşk geldi bende bu hal üstüne
Göğsümü taht edindi oturdu can üstüne

Sen sultansın ben kulum sen gülsün ben bülbülüm
Hükmün âleme yeter ne kim var kul üstüne

Evvel bahar olıcak ağaçlar donanıcak
Gör nice medh ederler bülbüller gül üstüne

Görürsün âşıkları gezerler halk içinde
Kişi var görmez gözü oturmuş yol üstüne

Sözler eyittim deyü ***Yunus*** *nükte eytmegil*
Dahı yeğrek eydür var el vardır el üstüne(SA/80)

DOST DER İDÛM İSTEGÛM ÂŞIKLARUN

Dost dir idüm istegûm dermânıdur âşıklarun
Câm-ı ışkı koma kim peymânıdur âşıklarun

Aık ol ışk odına pervâne gibi yana gör
Oda yanan kimseler pes cânıdur âşıklarun

Her gice cevlân ider Hakk'un cemâlin görmege
Arş-ı azîm dem-be-dem seyrânıdur âşıklarun

Zâhidün zühdiyile Cennet makâmı olur
Masivânun küllisi zindânıdur âşıklarun

Hor bakma sen azizüm ışk erine zinhâr
Sırr-ı Mevlâ'sıyıla pinhânıdur âşıklarun

Şeyh-i kâmil hizmetinde (n) fârig olma iy **Yunus**
Kulluk itmek pîrine erkânıdur âşıklarun

53
ULUYA ERDİN İSE SURET NAKŞI

Ger uluya erdin ise suret nakşı nendir senin
Manaya yol buldun ise işbu ***dünya nendir*** *senin*

Sen dünyanın terkin (v)urgıl gelip aşk ***od****'una girgil*
İlerki menzile ergil geri kalmak nendir senin

Bu vücudun sermayesi ***od*** *u* ***su*** vü ***toprak*** *u* ***yel***
Her biri aslına gider gafil olmak nendir senin

Puthane *vü* şarabhane mescid *oldu gerçek cana*
Bir pulun varmaz ziyana yalancılık nendir senin

Çünkü ahrete kavisin ko bu yalancı davasın
Mal ü hazine sevisi âşık isen nendir senin

Benimdir diye dirersin Hak'tan dava mı edersin
Padişah suçuna bakmaz gümrah olmak nendir senin

Dün ü gün kaygular yersin n'idiyeyim yoksulum dersin
Ol cömerttir rızkın verir kaygu yemek nendir senin

Yegil yedirgil bî-çâre kesilirse Tanrı vere
Bir gün tenin yere gire geri kalan nendir senin

Yunus *ol aşk badyasından sen igen esrük olmuşsun*
Bî-hâd iken erdin Hakk'a ayruk olmak nendir senin

ÂŞIK KENDÜ KANINI

Helâl kıldı ma'şûka âşık kendü kanını
Ma'şûk nakşından okur her âşık Kur'ân'ını

Yârdan ayru olınca asılup ölmek yigdûr
Âşık kendü bıragur boynına urganını

Gitmez âşık gözindden hergiz ma'şûk hayâli
Nitekim Zelhâ virûr Yusuf'un nişânını

Dirlik budur âşıka ma'şûk yolında öle
Sorarlarsa eyidem âşıkun burhâvnını

Belkîs'ıla Sûleymân ışka dûşdi bir zamân
İsteyûp bulmadılar bu derdûn dermânını

Gökdeki Hârût-Mârût ışk içün indi yire
Zühre yüzin göricek unıtdı Rahmân'ını

Güzâf görmen siz ışkı kime ugradıyısa
Sultânı iltür başdan yitürür hânmânını

Ferhâd bu ışk yolında başın külünge tutdı
Hûsrev Şirîn derdinden dosta virdi cânını

Leylî'yle Mecnûn işi aceb gelür bu halka
Abdü'r-rezzâk terk itdi ışk içün îmânını

Zamân bî-vefâları cefâ kılur **Yunus'a**
Bir togru yâr bulıcak fidi kılur cânını

YİNE GELDİ IŞK ELÇİSİ

Yine geldi ışk elçisi yine toldı meydânumuz
Yine teferrûcgâh oldı sagdan sola dört yanumuz

Yine mahfiller dûzûldi yine badyalar kuruldı
Yine kadehler sunuldı esrûk oldı cânlarumuz

Ev içi ışkıla toldı ulu kiçi âşık oldı
Cânlarumuz hayrânn oldı tagıldı perişânumuz

Bir niçemüz Hak'dan aldı bir niçemûz Hak'dan toldı
Bir niçe Süleymân oldı ışk tahtına binenümüz

Bir niçemüz Leylî oldı bir niçemüz Mecnûn oldı
Bir niçemüz Ferhâd oldı ışkdan haber tuyanumuz

Meydânumuz meydân oldı cânlarumuz hayrân oldı
Her dem Arş'a seyrân oldı Hazret oldı divânumuz

Düşmiş idûk ol kaldurdı birligin bize bildûrdi
İçümüze ışk toldurdı dürüst ooldı imânumuz

Sorarısan dost kandadur kanda istersen andadur
Hem gönülde hem cândadur hiç kalmadı gümânumuz

Yunus ışkun vasfın söyler girçeklere haber eyler
Mahrûmlarun cânı göyner eşker oldı pinhânumuz

IŞK DA'VÎSİN KILAN KİŞİ

Işk da'vîsin kılan kişi hiç anmaya hırs u hevâ
Işk evine girenlere ayruk ne meyl û ne vefâ

Girçek âşık olan kişi anmaya dünyayı-âhiret
Âşık değildür ol kişi yüriye izzeti kova

Her kim izzetden geçmedi âşıklık bühtândur ana
Hergiz girdügi yok durur ışkıla izzet bir eve

Diliyile ışk diyenler bilmediler ışk neydügün
Benüm cevâbum sen eyit ışka izzet midûr bahâ

İzzet û erkân kamusı bunlardur dünyayı sevgüsi
Işkdan haber eyitmesün kim dünyayı izzetin seve

Dünyayı vü izzet ışkıla bunlar sâz-kâr olmadı
V'allah nükte benüm degül ışk hâzırdur görmez revâ

Her kimde kim ışk varısa ayruk ne sıgar ol yire
Dost döşegine geçemez atım katır yâhûd deve

Bu cümle âşık olanlar ışkıla geldiler bile
Müşâhedeye gark olan düşmeyiserdûr ol eve

Yunus'ı âşık diyüben zinhâr özenüp gelmenûz
Çok bezirgân ziyân ider varıcağız ırak çava

IŞKILA BİLİŞ CÂNLARA

Işkıla biliş cânlara ezel, ebed olmayısar
Güm-râh olup bu cihânda kimse bâki kalmayısar

Bir tona kan bulaşıcak yumayınca mismil olmaz
Gönül pâsı yunmayınca namâz edâ olmayısar

Gönül pâsın yudunısa kibr ü kinik odunısa
İkrâr bütün olmayınca erden nazar olmayısar

Bu murdârı divşürenler bu su ile yunur sanur
Erden himmet olmayınca ömür geçer yunmayısar

Yunus imdi sen Hakk'a ir dün û gün gönlün Hakk'a vir
Gönül gözi görmeyince bu baş gözi görmeyiser

NE NESNEDÛR BU DERDİLE FIRÂK BANA

Aceb ne nesnedûr bu derdile fırâk bana
Cânumı serhoş eyledi ışk agusı tiryâk bana

Kimün ki renci varısa derdine dermân istesün
Kesdi benüm bu rencümi dermân oldı bu derd bana

Işk odına yan dirisen gönüllere gir dirisen
Karanular aydın ola ne kandîl û çerâk bana

Gökden inen dört kitâbı günde bin kez okurısan
Erenlere münkirisen didâr ırak senden yana

Miskîn Yunus erenlere tekebbür olma toprak ol
Toprakda biter kûllîsi gülistânı toprak bana

BU IŞK DENİZİNE TALAN

Bu ışk denizine talan hâcet degül ana gemi
Yâhûd kanda bulalum sohbetile bu demi

Dünya yılgum yokdur dime bu gussayı öküş yime
Ma'şûkı ger sevdûnise gider gönüldeki gamı

Ben sevdügûm ma'şûkayı sen dahı bir görseyidün
Virmeyedün bu ögdi fidâ kılaydun sen cânı

Âşık kişi ögüt bilmez zirâ ögüt assı kılmaz
Unıdur ol kibr ü kini terk eyler gider dükkânı

Girçek âşık olanlarun yüzinde nişânı olur
Dünin günin turmaz akar gözleri yaşınun kanı

Bu cümle âlem sevdügi şol dinile îmân durur
Va'llâhi ışksuz gerekmez şol dîniyile îmânı

Yunus yüzûn kaldurmagıl âşıklarun ayagından
Fîdâ eyle yüz bin cânı andan bulasın Sübbân'ı

KİM IŞKUN BENÜMLE YOLDAŞ OLDI

Andan berü kim ışkun benümle yoldaş oldı
Rahmân yolına beni göstermege baş oldı

Cânum ûzere turdı Rahmân çerisin dirdi
Şeytân elini urdı key yagma taraş oldı

Işk nefs iline akdı ne buldıyısa yakdı
Kibir kal'asın yıkdı anda çok savaş oldı

Dost yüzin ıyân gördüm sır haberlerin sordum
Didi gizlü bilmezsin uş söyledüm fâş oldı

Işk oldı elüm benüm gösterdi togrı yolum
Hakk'a şûkürkim hâlum bayagıdan hoş oldı

Anlar ki göz açdılar bu dünyeden geçdiler
Bekâya ulaşdılar menzilleri arş oldı

Bunlar bunda kaldılar dünyeye aldandılar
Yalancılar oldılar hep bunlar kolmaş oldı

Ölenler hâlin bilmez göz açup ögin dirmez
Miskîn Yunus Emre'nün meger bagrı baş oldı

ق

28. İNSAN VE CÂNLAR CÂNI

Yunus Emre, insan vücudunu bir hamama, canı da bu hamamın suyunu ısıtacak külhana benzetmektedir. Nasıl ki, külhana ne kadar çok odun atılırsa ateş, suyu o denli fazla ısıtacak, aşk da ne kadar şiddetli olursa bedeni o denli yakacak, maddî benliği yok edecektir. Tıpkı kamıştan nasıl şeker ortaya çıkarsa, insan da bedenini/maddî varlığını yok ederse aşk varlığı ortaya çıkacaktır:

"Canum 'ışkun külhânıdur tartınmadın ur odını
Kamış suyı şeker olur od bıragıcak külhana"

İnsan vücudu bir kafes, can da onun içinde bir kuştur. Günü geldiğinde (Dosttan haber geldiğinde) bu kuş kafesten kurtulup uçacaktır. Yunus, canı kuşa, insan vücudunu da kafese benzetmiştir. Yine bir başka beyitte can vücutta bir misafir olarak belirtilmiştir. Misafir olduğu evi bir gün terkedecektir.

"Benüm cânum bir kuş durur, gevden anun kafesidür
Dosttan haber gelicegiz bir gün uçar kuşum benüm"

"İş bu söze Hak tanukdur, bu can gevdeye konukdur
Bir gün (ola) çıka gide kafesden kuş uçmış gibi"

İnsan vücudu bir şehire, can/ruh[506] ise bu şehrin sultanına benzetilmiştir. Nefsini yenen insan, içindeki/gönlündeki sultanı da görecektir:

"Bu vücûdum şehrine her dem giresüm gelür
İçindeki sultânun yüzin göresüm gelür"

İnsan vücudu şekil olarak kuyuya benzetilmiştir. Bu benzetmede can, kuyu içindeki suya istiareli olarak kullanılmıştır:

"Yi-nûn-sîn ulaşmadın can kuyuya düşmedin
'Işk dadıla mest geldük hem mest giderüz bundan"

Yunus'un eserlerinde, 'İnsan ve canlar cânı'na ait hikmetler**,** Hz. Muhammed Aleyhisselam hakkında yazılan medhiyelerden oluşmaktadır. Günümüzde de yazılan pek çok '*canlar canı'* medhiyeleri vardır. Ama hiç birisi Yunus'taki o güzelliği verememiştir. Bu konuda Yunus'tan birkaç örnek vermeye çalışalım:

---

506 Bak. Güzel, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdal*, 3. Baskı, 199vd.

62
SEVERİM BEN SENİ CANDAN

Severim ben seni candan içeri
Yolum ötmez bu erkândan içeri

Nereye bakar isem dopdolusun
Seni kanda koyam benden içeri

O bir dilber durur yoktur nişânı
Nişan olur mu nişandan içeri

Beni sorma bana, bende değülven
Suretim boş yürür dondan içeri

Beni enden alana ermez elim
Kadem kim basa sultandan içeri

Tecellîden nasîb erdi kimine
Kiminin maksûdu bundan içeri

Kime dîdar gününden şûle değse
Onun şûlesi var günden içeri

Senin aşkın beni benden alıptır
Ne şirin dert bu, dermandan içeri

Şerîat, tarîkat yoldur varana
Hakikat, mârifet andan içeri

Süleyman kuş dilin bilir dediler
Süleyman var Süleyman'dan içeri

Unuttum din diyânet kaldı benden
Bu ne mezhebdürür dinden içeri

Dînin terk edenin küfürdür işi
Bu ne küfürdür îmandan içeri

*Geçer iken **Yunus*** şeş oldu dosta
Ki kaldı kapıda andan içeri

65
CANLAR FEDA YOLUNA

Canlar feda yoluna bu can kayusu değil
Sen can gereksin bana cihan kayusı değil

Candan içeru cansın sen bir ab-ı hayvansın
Bize din ü imansın iman kayusı değil

Yudum yaramı sildim yaram kindendir bildim
Bana yarım kayusı yaram kayusı değil

Aşkın beni faş etti saklayam derdim veli
Çün seni ayan gördüm pinhan kayusı değil

Derman ola mı bana derdim benim kim ona
Dertli varayım sana derman kayusı değil

Aşkın oku temreni dokunur yüreğime
Aşk içün ben öleyim temren kayusı değil

Can u gönül'ü n'ettim aşkın oduna attım
Sıdkı dahi unuttum güman kayusı değil

Aşkın burcundan uçtum cevlan uruban geçtim
Ben dost ile buluştum cevlan kayusı değil

Bahr ummana dalmışım anda sadef bulmuşum
Cevher alıp gelmişim umman kayusı değil

Durduğum yer Tûr ola baktığım didar ola
Ne hacet Musa banasen ben kayusı değil

*Bu **Yunus**'u andılar kervan göçtü dediler*
Ben menzile eriştim kervan kayusı değil

63
SENSİN BENIM CANIM CÂNI,
SENSİZ KARARIM YOK DURUR

Sensin benim canım cânı, sensiz kararım yok durur
Uçmag'da sen olmaz isen, vallah nazarım yok durur

Baksam seni görür gözüm, söyler isem sensin sözüm
Seni gözetmekten dahı yeğrek şikârım yok durur

Çün ben beni unutmuşam, şöyle ki sana gitmişem
Ne kalde ne halde isembir dem kararım yok durur

Eğer beni Cercis'leyin yetmiş kez öldürür isen
Dönem geri sana varam zîrâ ki ârım yok durur

***Yunus** dahi âşık sana, göster dîdârını ona*
Yârim daha sensin benim, ayrık nigârım yok durur

66
CANINI AŞK YOLUNA VERMEYEN
ÂŞIK MIDIR

Canını aşk yoluna vermeyen âşık mıdır
Cehd eyleyip ol dosta ermeyen âşık mıdır

Dost sevgisini gönülde can ile berkitmeyen
Tûl-i emel defterin dürmeyen âşık mıdır

Aşkta tanışık sığmaz değme can göğe ağmaz
*Pervaneleyin **od**'a yanmayan âşık mıdır*

Nefs dirliğinden geçip aşk kadehinden içip
Dost yoluna irküben durmayan âşık mıdır

Dün gün riyazat çekip halvetlerde diz çöküp
Sohbetlerde baş çatıp yanmayan âşık mıdır

***Yunus** imdi ol dostum cefasına sabr eyle*
Yüreğine aşk okun vurmayan âşık mıdır

ه

CÂNLARA CÂN OLAN BENEM

Evvel benem âhir benem cânlara cân olan benem
Azup yoldan kalanlara hâzır meded iden benem

Bir karara tutdum karâr benüm sırrumı kim tuyar
Câhil beni kanda görür gönüllere giren benem

Kün deminde nazar iden bir nazarda dünyayı dûzen
Kudretinden han döşeyûp ışka bünyâd uran benem

Düz döşedüm bu yirleri çöksü urdum bu tagları
Sayvan eyledüm gökleri girü tutup duran benem

Dahı aceb âşıklara ikrâr u dîn îmân oldum
Halkun dahı gönlûndeki kûfr ü islâm gümân benem

Bir niçeye virdüm emir devletile surdi ömür
Yanan kömür kızan demür örse çeküç salan benem

Kar yagduran buz tonduran hayvânlara rızkın viren
Şöyle bilün ol mahlûka ol Rahîm ü Rahmân benem

Halk içinde dirlik dûzen dört kitâbı togru yazan
Ag üstine kara dizen ol yazılan Kur'ân benem

Dostıla birlige yiten buyrugı neyise dutan
Mûlk bezeyûp dünyayı dûzen ol bâgçevân hemân benem

Dünyayıda ben ol Rüstem'em dünyayı içinde bostânam
Karşumdagı sensin benüm seni sende gören benem

Benüm Hak'um kudret eli benüm beli ışk bülbüli
Söyleyüp her dürlü dili halka haber viren benem

Hamza'yı Kâf'tan aşuran elin ayagın şeşüren
Çokları tahtdan dûşûren hikmet ıssı sultân benem

Yagmur olup yire yagan bulud olup göge agan
Gözsüzlerün gözindeki boz-pusuruk tuman benem

Yunus degül bunı diyen kendüligidûr söyleyen
Kâfir olur inanmayan evvel-âhir hemen benem

Ka'be vü büt-îmân benem çarh uruban dönen benem
Bulut olup göge agan yagmur olup yagan benem

Yaz yaradup yır tonadan gönlümûz evi hânedân
Hoşnud ata vü anadan kullık kadrin bilen benem

Yıldırım olup şakıyan kakıyup nefsin dokıyan
Yirün ka'rında berkiyen şol agılu ılan benem

Hamza'yı Kâf'dan aşuran elin ayagın şeşüren
Çokları ttahtdan düşüren hikmet ıssı sultân benem

Bu yiri gögi yaradan bu **Arş-ı Kürsî** durudan
Bin bir adı vardur **Yunus** ol **sâhibi-i Kur'ân** benem

64
CÂNLAR CÂNINI BULDUM

Cânlar cânını buldum bu cânım yağma olsun
Assı ziyândan geçtim dükkânım yağma olsun

Ben benliğjmden geçdim gözüm hicâbın açdım
Dost vaslına ulaşdım gümanım yağma olsun

Benden benliğim gitdi hep mülkümü dost tuttu
Lâ-mekân kavmi oldum mekânım yağma olsun

İkilikden usandım aşk donumu donandım
Derdi hanıma kandım dermânım yağma olsun

Varlık çün sefer kıldı andan dost bize geldi
Vîran gönül nur doldı cihânım yağma olsun

Geçdim bitmez sagından usandım yaz u kışdan
Bostânlar başın buldum bôstânım yağma olsun

Ta'alluktan üzüşdüm ol dostdan yan açdum
Aşk dîvânına düştüm dîvânım yağma olsun

***Yunus** ne hoş demişsin bal u şeker yemişsin*
Ballar balını buldum kovanım yağma olsun

CÂNLAR FİDÂ YOLUNA

Cânlar fidâ yoluna bu cân kayusı degül
Sen cânı gerek bana cihân kayusı degül

Cânlar içinde cânum sensin gec-i pinhânum
Çün ıyân gördüm seni pinhân kayusı degül

Cânlar içinde cânsın sen bir Ab-ı Hayvânsın
Bize dîn û îmânsın îmân kayusı degül

Cânlar içinde cânsın sen bir Ab-ı Hayvânsın
Bize dîn û îmânsın îmân kayusı degül

Yudum yaramı sildûm yaram kimdedür bildüm
Bana yârum kayusı yaram kayusı degül

İşkun beni fâş itdi saklayam dirdüm velî
Çün seni ıyân gördüm pinhân kayusı degül

Dermân ola mı bana derdüm benüm kim ona
Derdlü varayın sana dermân kayusı degül

Gelün âşık olalum ışka cevlân kılalum
Esrûk olup yatmışam cevlân kayusı degül

Cân u gönüli n'itdüm ışkun odına atdum
Sıdkı dahaı unutdum gümân kayusı degül

Işkun burcından uçdum cevlân uruban geçdüm
Ben dostıla buluşdum cevlân kayusı degül

Bahr ummâna talmışam anda sadef bulmışam
Gevher alup gelmişem ummân kayusı degül

Turdugum yir Tûr ola bakdugum dîdâr ola
Ne hâcet Mûsâ bana sen-ben kayusı degül

Yunus'ı ögütlerler kalk kervân göçdi dirler
Ben menzile irişdüm kervân kayusı degül

BUNDA EZELÎ ÂŞIK GELDÜM

Cânum ben andan bunda ezelî âşık geldüm
Işkı kılavuz tutdum ışka ulaşup geldüm

Degülem kâl û kîlde yâ yitmiş iki dilde
Yâd yok bana bu ilde anda bilüp geldüm

Geçdüm hod-bîn ilinden el çekdûm dükelinden
Ol ikilik bâbından birlige bitüp geldüm

Dört kişidûr yoldaşum vefâ-dârum râz-dâşum
Üçile hoşdur başum birine buşup geldüm

Ol dördûn birisi cân biri dîn biri îmân
Birin efsûmdür dûşmân anda savaşup geldüm

Bir kılı kırk yardılar birin yol gösterdiler
Bu mülke gönderdiler o yola düşüp geldüm

Işk şerbetinden içdûm on iki ırmak geçdûm
Denizler bendin deşdüm ummândan taşup geldüm

Ben andan geldüm bunda yine varuram anda
Ben anda varasumı anda tanışup geldüm

Azrâil ne kişidûr kasd idesi cânuma
Ben emânet ıssıyla anda bitrişüp geldüm

Aradum çıkdum bir uca eglendüm teferrüce
Eren soyın soylayup ol soya düşüp geldüm

Yunus Emre'ye gam âşık melâmet bed-nâm
Küfrüm imâna şol dem anda denişüp geldüm

ق

GÖNLÜM EVİ IŞK ELİNDEN TAŞA GELÜR

Niteki bu gönlüm evi ışk elinden taşa gelür
Niçe yüksek yürürisem ışk başumdan aşa gelür

Niçi ki eydürem râzum söylemeyem kimseneye
Gider bu sabr u karârum dost ögüme düşe gelür

Ben bilürem ahvâlümi bencileyin er ne bile
Benüm görene sevdûgûm ne sevmekdür hoşa gelür

Hey niçe sabreyleyişer dost yüzini gören kişi
Ol hakîkat gördüm diyen kendözinden şaşa gelür

Ma'şûkanun tecellîsi dürlü dürlü renkler olur
Bir şivede yüz bin gönülm hemişe cûşa gelür

Anun gibi pâdîşâha kimün gözi duş olursa
Sultân-ı vakt oldıyısa aklından ol şaşa gelür

Ol dostıla benüm işüm bulıdıla güneşleyin
Bir dem hicâbı surilür bir dem nikâb başa gelür

Eger bana sorarısan cânı yokdur şol kişinün
Ma'şûka sevmekten artuk gönline endişe gelür

Aceb yine miskîn **Yunus** ışkdan artuk sevdi meger
Zirâ ki bu ışkdan yigrek hiç yok durur başa gelür

29. İNSAN VE GÖNÜL (*GÖNÜL SAHİBİ OLMAK)*

Yunus Emre şiirlerinde, anlaşılması ancak aşkı, ilâhî aşkı yaşayarak olabilecek bir tasavvufî sistemi, Anadolu insanına anlatırken, elbetteki halkın günlük hayatında hemen her gün gördüğü varlıklar, olaylar ve durumlarla bilinmeyeni, anlaşılması güç olanı açıklama yolunu seçmiş ve yaşadığı devrin düzensizlikleriyle bunalmış, Anadolu insanına yepyeni bir dünyanın kapılarını açmıştır. O, ilâhî aşkı şöyle özetler:

'ışkdurur derdün dermânı, 'ışk yolına virdüm cânı
***Miskin Yunus** dir yâ gâni bir dem 'ışksuz kalmayayın"*

Yunus, gönlünü çağlayan bir ırmağa, kendini de ırmağa benzetmiştir:

"Taşdun yine deli gönül sular gibi çaglar mısın
Akdun yine kanlu yaşum, yollarumı baglar mısın"

"Irmak gibi ben çaglaram gâh gülerem aglaram
Nefsun ciğerin taglaram kibr ü kini yıkan benem"

Aşkı yaşayan **gönül** muma, aşkı yaşamayan gönül ise taşa teşbih edilir. Taş gönüller çevrelerine karşı katı bir kışa benzer:

"'Işkı var gönül yanar yumşanur muma döner
Taş gönüller kararmış sarp katı kışa benzer"

Gönül dostuyla birlikte olmadığı zaman gariptir:

"Şu gönlüm garîb idi cigerüm kebâb idi
Görklü yüzüni gördüm içüm taşum bezendi"

Gönül çalabın tahtıdır. Yere göğe sığmayan Allah'ın yeri gönlüdür:

"Gönül Çalabın tahtı gönüle Çalap bakdı
İki cihân bedbahtı kim gönül yıkarısa"

Gönül, Padişahın/Allahın hazinesidir. Bu hazinenin bekleyeni ise ilâhi aşktır:

"'Işk erinun gönli tolı Padişahun haznesidür
*'Işksuz âdem ne anlasun şerî'atun mancî*sidür"

"İş bu vücûd bir kal'adur âkıl içinde sultanı
İş bu gönül bir hazînedür 'ışk tutmış bekler anı"

Yunus'un bu konudaki *'aşk medhiye hikmetleri'*nden örnekler vermeye çalışalım:

ATA BELİNDEN ANASINA DÜŞTÜ GÖNÜL

Ata belinden bir zamân anasına düştü gönül
Hak'dan bize destur oldu hâzineye ***düştü gönül***

Yürüridim anda pinhân Hak buyruğu vermez aman
Vatanumdan ayırdılar bu dünyaya ***düştü gönül***

Anda beni cân eyledi et ü sünük kan eyledi
Dört on gün ü diyeceğiz değirtmeye ***düştü gönül***

Beni beşiğe urdular elim ayağım sardılar
Önden acısın verdiler tuz içine ***düştü gönül***

Günde iki kez çözerler başıma akça dizerler
Ağzıma emcek verdiler nefs kabzına düştü gönül

Bu nesneyi terk eyledim yürümeğe azmeyledim
On iki sünüğün yazarlar elden ele ***düştü gönül***

Oğlan iken sultân kopar kim elin kim yüzün öper
Akıl bana yoldaş oldu sultanlığa ***düştü gönül***

Bu çağ ile sakal biter görenin gülreği tutar
Güzeller katında biter sev-sevüye ***düştü gönül***

Hayırdan şerri çok sever işlemeğe becid iver
Nefsinin dileğin kovar nefs eline ***düştü gönül***

Kırk beşinde suret döner kara sakala ak iner
Bakıp şeybetin görecek yoldurmağa ***düştü gönül***

Yola gider başaramaz yiğitliğe eli varmaz
Bu nesneleri koyuban yuvanmağa ***düştü gönül***

Oğul eydür bunadı ölmez kız eydür yerinde durmaz
Hiç kendi hâlinden bilmez halden hâle ***düştü gönül***

Öliceğiz şükrederler sinden yana iledeler
Allah adın zikr edeler çok şükür ***erdi gönül***

Su getüreler yumağa kefen saralar komağa
Ağaç ata bindüreler teneşire ***düştü gönül***

Eğer varısa amelin gin olısar sinün senin
Eğer yoğısa âmelün od'dan şarâb ***içdi gönül***

Yunus *anlayuvar hâlün şuna uğrayısar yolun*
Bunda elin ireriken hayr işlere ***düştü gönül***

ق

190
DELİ GÖNÜL SULAR GİBİ ÇAĞLAR MISIN?

Taşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın
Akdın yine kanlı yaşım yollarımı bağlar mısın

N'idem elim ermez yâre bulunmaz derdime çâre
Oldum ilinden âvâre beni bunda eğler misin

Yavu kıldım ben bu yoldaşı onulmaz bağrımın başı
Gözlerimin kanlı yaşı ırmak olup çağlar mısın

Ben toprak oldum yoluna sen aşırı gözedirsin
Şu karşıma göğüs gerip taş bağırlı dağlar mısın

Harâmî gibi yoluna arkuru inen karlı dağ
Ben yârimden ayrı düşdüm sen yolumu bağlar mısın

Karlı dağların başında salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın

Esridi Yunus'un cânı yoldayım illerim kanı
Yunus düşte gördü seni sayru mısın sağlar mısın

192
İKİMİZ GEL DOSTA GİDELİM GÖNÜL

Yoldaş olalım ikimiz gel dosta gidelim ***gönül***
Haldaş olalım ikimiz gel dosta gidelim ***gönül***

Gel gidelim can durmadan suret terkini urmadan
Araya düşman girmedin gel dosta gidelim ***gönül***

Gel gidelim kalma ırak dost içün kılalım yarak
Şeyhim katındadır durak gel dosta gidelim ***gönül***

Terk edelim il ü şârı dost içün kılalım zarı
Ele getirelim yârı gel dosta gidelim ***gönül***

Bu dünyâya kalmayalım fanidir aldanmayalım
Bir iken ayrılmayalım gel dosta gidelim ***gönül***

Bu cihandan göçelim ol dost iline uçalım
Arz u hevâdan uçalım gel dosta gidelim ***gönül***

Kılavuz olgıl sen bana gönilelim dosttan yana
Bakmayalım öne- sona gel dosta gidelim gönül

Bu dünya olmaz pâyidar aç gözünü canın uyar
Olgıl bana yoldaş u yâr gel dosta gidelim ***gönül***

Ölüm haberi gelmeden ecel yakamız almadan
Azrail hamle kılmadan gel dosta gidelim ***gönül***

Gerçek erene varalım Hakk'ın haberin soralım
Yunus Emre'*yi soralım gel dosta gidelim* ***gönül***

ق

191
COŞKUN DEĞİRMENLER GİBİ

Coşkun değirmenler gibi dönerler[507]
Kol kola vermişler Hakk'a giderler
***Gönül Ka'be'sini** tavaf ederler*
Muhammed'in kösü çalınır bunda

Semâda melekler kanat açarlar
Mü'minler üstüne rahmet saçarlar
Perisi kılavuz 'Hakk'a uçarlar
Muhammed'in kösü çalınır bunda

***Dervîş Yunus** eydür gör n'oldı bana*
Aşk ile muhabbet dokundu bana
Aklını başına getür divane
Ol sultanın demi sürülür bunda

195
GÖNÜL USANMADIN SEN

Gönül usanmadın sen bu seferden
Çalab'ım saklasın beni ayyardan

Kişi kim kişinin kahrın çekince
Gidip görünmemek yeğdir nazardan

Doğaldan bağrımı doğradı gurbet
Sızar tamar ciğer kanı damardan

Vatan oldu diken gurbet gülistan
Agu içmek yeğ oldu ney- şekerden

Güher dedikleri ilm-i hünerdir
Hüner- mende hüner yeğdir gûherden

***Yunus** göğüs açıp dosta giderken*
Çalab'ım saklasın beni hatardan

193
FESÂDI TERK ETSEN GÖNÜL

N'ola gelsen şimden geri fesâdı terk etsen gönül
*Gah ağlasan günahına gah kanaat etsen **gönül***

İşin gücün fesad ile yaktı beni hırs od ile
İltsen yarı bir uğurdan yanar oda atsan ***gönül***

Niçe bir ben sana uyam özümü belâya koyam
*N'ola gelsen sende benim öğüdümü tutsan **gönül***

Dünya halkın düşmanıdır maksud ol canlar cânıdır
*Bilin ki dünya fanîdir dünyayı terk etsen **gönül***

***Yunus miskin** kalmaz cana verir canını kurbana*
*Gelsen sığınsan Sübhan'a doğru yola gitsen **gönül***

194
EY GÖNÜL BİZE KEREM KIL

Ey gönül bize kerem kıl bile seyran edelim
Cân ü tenden geçüben gel azm-i canan edelim

Ten nedir dostun yolunda ben anı terk etmeyem
Dost cemalin görmeye gel cânı kurban edelim

Bu fenâ-ender-fenâyı terk edelim dost için
Öz bekâ-ender-beka mülkünde cevlân edelim

Âsitân-ı mürşidi gel kıble-i cân kılalım
Ol şeh-i şâhlar şâhın gel bizde mihmân edelim

Gel beri dağılmayalım katre-i bârân gibi
Cem olup deryalayın gel kasd-ı ummân edelim

Ben onun aşkı şarâbın içmişem her dem-be-dem
Dost cemâlin görmeğe gel arş-ı (Rahmân) edelim

*Bu zâif **Yunus'a*** çünki bile yoldaş olmadın
Ey gönül ol şahı gel taht-ı (Süleyman) olalım

[507] Bu şiir âşık Yunus'a aittir.

196
GÖNÜL VERDI BANA HA DEMEDEN

*Hak bir **gönül** verdi bana ha demeden hayrân olur*
Bir dem gelir şâdî olur bir dem gelir giryân olur

Bir dem sanasın kış gibi şol zemherî olmuş gibi
Bir dem beşâretten doğar hoş bağ ile bostân olur

Bir dem gelir söyleyemez bir sözü şerh eyleyemez
Bir dem dilinde dûr döker dertlilere dermân olur

Bir dem çıkar arş üzere bir dem iner tahte's-serâ
Bir dem sanasın katredir bir dem taşar ummân olur

Bir dem cehâlette kalır hiç nesneyi bilmez olur
*Bir dem dalar hikmetlere **Câlînus u Lokmân** olur*

Bir dem dev olur ya perî vîrâneler olur yeri
*Bir dem uçar **Belkîs** ile sultân-ı ins ü cân olur*

Bir dem varır mescidlere yüz sürer anda yerlere
Bir dem varır deyre girer İncil okur ruhbân *olur*

Bir dem gelir İsâ *gibi ölmüşleri diri kılar*
*Bir dem girer **kibr evine Fir'avn ile Hâmân** olur*

*Bir dem döner **Cebrâil'**e rahmet saçar her mahfile*
*Bir dem gelir gümrâh olur **miskin Yunus** hayrân olur*

197
NIDEM BEN BU GÖNÜL ILE

*Nidem ben bu **gönül** ile benim ile bir dem durmaz*
Ol dost yüzün gördü yine öğütleyip öğün dermez

*Tanrı için ey uslular **gönlüm** bana buluverin*
Vardı dost ile buluştu bana geri boyun vermez

Bunun gibi gönül ile nice dirlik edebilem
Bıraktı beni yabana bir gün gelip halim sormaz

Gönül bana yoldaş iken zühd ü taat kılar idim
Yıkıldı bu tertiplerim gönülsüzüm elim ermez

Gönül içeri dost ile ben kapıda feryad ü zar
Bin yıl zari kılar zar iş bu nedir diye sormaz

Eydür isem eya gönül hani farz u hani sünnet
Eydür ki yok teşviş yine bu sevi'ye amel ermez

Eğerleyin eydür isem gör boynunda borç kalmasın
Kakır buşar söğer bana eydür ki ey Hakk'ı görmez

Ağız ağızdan kutludur ola ki sözünüz tuta
Ben yüz bin yıl söyler isem sözüm kulağına girmez

Gönlüm dahi canım dahi elbir etti şol ikisi
***Yüz bin Yunus**'dan feragat dost yüzünden gözün ırmaz*

198
KAÇAN OL MAHBUB-İ CİHAN BENEM

Kaçan ol mahbub-i cihan benim gözüme tuş oldu
***Gönlüm** canım verdim ona aşkı bana yoldaş oldu*

Gönlüm eydür benim kulu canım eydür benim kulu
Hiç bilmezem kimindir ol ara yerde savaş oldu

Bu ikisi arasında bildim devlet benim imiş
Hiç danışığım yoğ iken başım onunla hoş oldu

Onu seven âşıkların söyler isem sıfatını
Onu aşkı urganında koyundan da yavaş oldu

Bir dem onunla dirliğim bin ömrümden iyi imiş
Ondan ayrı geçen günüm yüreğimde bir baş oldu

Her kancaru bakar isem oldur gözüme tuş olan
Önüm ardım sağın solum ger yaz oldu ger kış oldu

Hızr u İlyas değil iken ölmez dirliğe sataştım
Hergiz yemez içmez iken içim dopdolu aş oldu

Cümle âlemin gönlünde vardır onun muhabbeti
Onu candan sevmeyenin bil kim imanı taş oldu

Senin aşkın odu eğer sıçramaya kimesneye
*Bir zerre değdi **Yunus**'a cihan içinde faş oldu*

İY GÖNÜL BİZE KEREM KIL

İy gönül bize kerem kıl bile seyrân idelüm
Cân u tenden geçûben gel azm-i cânân idelüm

Ten nedür dostun yolında benânı terk itmeyem
Dost cemalin görmege gel cânı kurbân idelüm

Bu fenâ-eder-fenâyı terk idelüm dostiçün
Öz bekâ-ender-bekâ milkinde cevlân idelüm

Âsitân-ı mûrşidün gel kıble-i cân kılalum
Ol şeh-i şâhlar şâhın gel biz de mihmân idelüm

Gel beri tagılmayalum katre-i bârân gibi
Cem olup deryâlayın gel kasd-ı ummân idelüm

Ben anun ışkı şarâbın içmişem her dem-be-dem
Dost cemalin görmege gel Arş-ı (Rahmân) idelüm

*Bu zâ'if **Yunus'a*** çünki bile yoldaş olmadun
İy gönül ol şâhı gel taht-ı Süleymân olalum

ق

199 **VARSAM GÜZEL KÂ'BETULLAH SANA** (*Gönül Kâbe Münasebetleri*)	200 **ALLAH EVİNE BEN ANDA VARMAK İSTERİM**
Hak müyesser etse varsam güzel ***Kâ'betullah*** *sana* *Bakıban hayrânın olsam güzel* ***Kâ'betullah*** *sana* *Kara donuna bürünür Arş'a beraber görünür* *Sana varmayan yerinir güzel* ***Kâ'betullah*** *sana* *Kara donun heybet oldu yüreğim korku doldu* *Gönlümün hasreti geldi güzel* ***Kâ'betullah*** *sana* *Gümüşten kapı açmışlar mermerlerin döşetmişler* *Altın kuşak kuşatmışlar güzel* ***Kâ'betullah*** *sana* *Sağ yanında altın oluk Mevlâ'm salsa olsam konuk* *Ben ölürsem Hak uyanık güzel* ***Kâ'betullah*** *sana* *Nurdan durur baştan tâcı yetmiş bindir varan hacı* *Oldu yüreğime acı güzel* ***Kâ'betullah*** *sana* ***Kâ'be'nin çevresi dağlar*** dîdar görmüş sular çağlar Âşık Yunus *durmaz ağlar güzel Kâ'betullah sana*	***Allah evi ziyaretdir*** *ben anda varmak isterim* [508] *Muhammed'in güzel nurun gözümle görmek isterim* *Hacılar deva katarlar kum denizine batarlar* *Taşı şeytana atarlar ben anı urmak isterim* *Yeri dolanın berisin görmez cehennem sorusun* *Dövüşüp nefsim çerisin ben anı kılmak isterim* *Acep Allah'ın işine yazmış kubbenin başına* *Ol Hacerü'l- esved taşına yüzün sürmek isterim* ***Yunus*** *eydür sözüm Hak'dır hiç ırızkım sâlüm yokdur* Çoktur günahlarım çokdur boynumdan ırmak İsterim

[508] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir,

30. İNSAN VE NEFİS MÜCADELESİ

Yunus Emre, "***Risâletü'n-Nushiyye***" adlı eserinde, varlığı, insan vücudunu *anâsır-ı erbaa* denilen dört unsurdan yaratılmış gösterir. Bu dört unsur: "***su, hava, toprak*** *ve* ***ateş***"tir. *Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı*nda, hususiyle mutasavvıfların kâleminde derin yorumlarla dile getiren bu fikir, pek eskilere gitmekle beraber Kur'an'ın ışığında belirtilen ilmî değerlerdir. Yunus, dört unsuru insanın dört tabiatının menşeî olarak gösterir. ***Hava*** *ve* ***ateşin*** terkibi ***nefsî; toprak*** ile ***suyun*** terkibi ***ahlakî*** davranışların menşei olarak gösterir.

Toprağıla ***bile geldi dört sıfat***
Sabr u iyi huy tevekkül mekrûmet
Suyıla *geldi bile dürlü hâl*
Ol sefadur hem seha lutf u visal

Hava'ya bağlı *nefsi güçler;* " ***Kizb, riya, tizlik, nefs,*** " ***ateş***e bağlı *nefsî güçler* "***şehvet, kibr, tama ve hasettir***" Demek ki, insanın mayasındaki bu dört unsur, kendilerine bağlı dörder iç kuvvet ile çarpışmaktadır. Risâle'de Yunus bu güçleri bir ordu düzeni içinde anlatır.

Risalenin her bölümünde bir başlık vardır. " **Destan** "başlığıyla işlenen konular tasavvufî ve içe dönük olmakla birlikte, muhtevânın metaforik (*manevî bir hadisenin maddî benzetmeleri*) verilmesi tesadüfî değildir.

Mehmet Kaplan bu noktada;

"*Yunus'un destan adını verdiği bu parçalarda muharip (savaşcı) şeklinde tasavvur ettiği ihtiraslar çarpışırlar. Şâirin, onlara* ***destan*** *adını vermesi savaş fikrini ihtiva etmesinden dolayıdır.*" diyor.

Tabii olarak Yunus'un anlattığı savaş, insanların insanlarla değil, insanın ***benliği***yle olan savaşıdır. Zira Yunus'a göre er kişinin en büyük düşmanı kendisidir. Kendisiyle mücadele eden ve "***cihad-ı ekber***" denilen iç savaşı, nefsiyle mücadeleyi gerçekleştiren insan, medeniyet tarihi bakımından pek mühimdir. İnsanlar arasında, barış ve sevgi, nefse galebe ile mümkündür.

Hareketli ve göçebe bir toplum içinde yaşayan Yunus, hareketli toplumların savaşcı ruhunu kendi benliğinde yaşatıp nefsiyle mücadeleyi yeğlemiş oluyor. Bu davranış muhakkak medenî insanların yapması gereken bir davranıştır.

Nefsi eğitilmiş bir insanın kendi benliğiyle sağladığı anlaşma, esasen bütün varlıklarla yapılan anlaşmalardır. Zira insan bütün bir varlığı temsil eder. Âlemleri gönlüyle omuzlayan insan, zerreden kürreye her varlığın sevincini ve ıstırabını yaşayacaktır.

Mevlanâ; "***Nefis, nefis sen öyle bir mel'unsun ki, bazen olur köpeği bile Hz. Yûsuf vasfında görürsün***." İşte bu kadar bayağılaşan bir nesneyi haddelerden geçirerek safî ve ulvî yapmak zor ve meşakkatlidir.

"Ma'şuka halvetinün yidi kapusı vardur
Ol kapudan içerü seyrân kılasum gelür"

"Tevekkül işi ola kanaat aşı ola
İnâyet başı ola nur-ı rahmet içinde"

Nefsini mürşid sayanlar hakikate agyar kalıp terakkilerinde Hakk'ı bulamazlar:

"Nefsdür eri yolda koyan yolda kalır nefse uyan
Ne işün var kimseyile nefsüne kakı buş yüri"

"Miskîn Adem oglanı nefse zebûn olmışdur
Hayvân cânâvâr gibi otlamaga kalmışdur"

"İmân aldaguçları bilün çokdur bu yolda
Nefsine uyanlarun gitmez yüzi karası"

Ama insan nefsini, ilmik ilmik imân ile dokur ve taleplerini hakka dayandırırsa yüce Allah'ın iltifatına mazhar olur.

*"**Nefs** yolından geçemezin ışk şarâbın içemezin*
Gönlüm kara açamazın dervîş olıbilsem derviş"

*"**Nefsini** müslüman eden kişi Hakk'a doğru yol alır*
Nefsini bilen erler, gözlerinden hicabı silmişler"

Nefsini terbiye etmeye çalışan insan, nefsiyle âdeta savaş eder.

"*Kudret kılıcın almış **nefsün** boynını çalmış* *Nefsini depelemiş elleri kan içinde*"	"*Hakikate bakarısın nefsün sana düşman yiter* *Var imdi ol **nefsün** ile vuruş-tokuş savaş yüri*"
"*Işk **nefs** iline akdı ne bulduyısa yakdı* *Kibir kal'asını yıkdı anda çok savaş oldı*	*Her bir kişi bir iş dutar ol dosta yakın olmaga* *Gice gündüz nefsiyle herdem savaşdur* 'âşıkun"
***Nefs** ili oldı harâb **kibr** ayaklarda türâb* *Gitdi perde vü hicâb dost gözüme duş oldı*"	"*Kırdum bu **nefsün** çerisin bir itdüm burc u bârusun* *Pâk eyledüm içerüsin mülketini yuyan benem*"

ق

Feragat menziline ulaşabilmek için kana'at dârında nefsini îdam sehpasına çeken Yunus,

"Bu miskin Yunus'ı, gör dervişlik ide geldi
***Nefsin**dendür şikâyet **nefsin** öldüren gelsin"*

mâhiyetindeki dervişlik davetiyesini çıkarır. Şimdi bu konularla ilgili örnekler vermeye çalışalım:

203
HANİ SENİN SABR U KARARIN?

Kanı ***sabr u karar*** *senin sözünü dinleyem*
Kanı bana ***akl u bili*** *duydurmadan seni seven*

Kanı bana ol havsala kim halımı bilmeyeler
Kanı bana zur u kuvvet kim senin aşkına döyem

Canım seni sevileden benim halim hale döner
Kanı bana usul-i din ilmin edebin öğrenem

İzzet ü erkân iyi ad aşk yoluna noksan durur
Ben niderem iyi adı çün terbiyet aşkdan yerem

Gerçek sana âşık isem arlanmaklık nemdir benim
Şükrâne cânımı veremger melâmet donum giyem

Zühd ü tâ'at usul-i din aşk haddenden taşra durur
Nisbet değildir ana hem secde vü rüku'u kıyam

Dost sureti gözgü durur bakan kendi yüzün görür
Gelsin o kendisin gelen ben razımı ana derem

Cân gözile bakan görür ***Yunus*** gözile gördügin
Yoksa yaban gözi ile kimseneye ne söyleyem

206
BU DÜNYA YEL GİBİDİR GELİR GEÇER

Kogıl bu dünya bezeğin bu dünya yel durur hayâl
Ne vefa kılısar bize çün pusuda durur zevâl

İnanma ***fânî ömre*** *kim bâki değildir sevgisi*
Görür iken sultanları koyup giderler mülk ü mâl

Kes gider izzet başını terk eylesin fuzulluğu
Kesmez isen başın anın aşkıla dirliğjn muhâl

Bunca uzun endîşeler yoldaşımız idi bizim
Dost fikrimden artığı bilin ki küllü kıyl u kâl

Algıl kendi elin ile geri kendi hisâbını
Yoksa serhengler elinde katı yarımaz olur hâl

Zevk u riyâ dedikleri boynunu urmayınca ben
Şâh-ı Kerim'*e sıdk ile kanda bul saram visâl*

Öldür ***nefsin*** *dileğini ilet teneşir üstüne*
Yoksa gensiz öleceğiz sana ferman olur gassâl

Her kim sana sorar ise i'tikadın nedir Hakk'a
Öpgil onun ayağını budur ana cevab suâl

Yunus *sana farizadır işbu sıratı müstakîm*
İleyünde haşre-neşre Hakke'l-yakîn gerek visâl

ق

204
HİÇ BİLMEZEM NEYLEYEM[509]

Hiç bilmezem neyleyeyim bu ***nefs-i şumun*** *elinden*
Zarı kılıp ağlayayım bu ***nefs-i şumun*** *elinden*

Civan iken oldum koca hem gündüzüm hem oldı gece
Bilmem halim olur nice bu ***nefs-i şuman*** *elinden*

Ne utanır ne hod korkar zahidleri yoldan koyar
Ey Allah'ım bizi kurtarbu ***nefs-i şuman*** *elinden*

Bu imiş ***nefsin*** *âdeti sevmez imiş ibâdeti*
Dağıldı aklım ta'ati bu ***nefs-i şuman*** *elinden*

Bi miskin ***Yunus*** bî-çare Hazretinde yüzü kara
Dergâhına niçe vara bu ***nefs-i şumun*** *elinden*

205
NEFSE ZEBÛN OLMUŞTUR

Miskin âdem oglanı nefse zebûn olmuştur
Hayvan canavar gibi otlamaga kalmıştır

Hergiz ölümün sanmaz ölesi günün anmaz
Bu dünyadan usunmaz gaflet ögin almıştır

Oğlanlar öğüt *almaz yiğitler tövbe kılmaz*
Kocalar ta'at kılmaz sarp rüzigâr olmuştur

Begler azdı yolundan bilmez yoksul halinden
Çıktı rahmet gölünden nefs gölüne dalmıştır

Yunus *sözü âlimden zinhar olmam zalimden*
Korka durun ölümden cümle doğan ölmüştür

[509] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

MİSKÎNLİKDEN BULDILAR

Miskînlikden buldılar kimde erlik varısa
Nerdübândan yitdiler yûksekden bakarısa

Gönül yüksekde gezer dem-be-dem yoldan azar
Taş yüzine ol sızar içinde ne varısa

Ak sakullu pîr koca bilmez ki hâlı niçe
Emek yimesin hacca bir gönül yıkarısa

Sagır işitmez sözi gice sanur gündûzi
Kördür münkirûn gözi âlem münevver ise

Gönül Çalab'un tahtı gönüle Çalap bakdı
İki cihân bed-bahtı kim gönül yıkarısa

Sen seni ne sanursan ayruga da anı san
Dört kitâbun ma'nîsi budur eger varısa

Bildük gelenler geçmiş konanlar girü göçmiş
Işk şarâbından içmiş kim ma'nî tuyarısa

***Yunus** yoldan ırmasun yüksek yirde turmasun*
Sinle-sırat görmesün sevdügi dîdârısa

MENZİL IRAK BU YOLA KİM VARASI

Menzil ırak bu yolun bu yola kim varası
Müşkili çok bu hâlün bunı kim başarısı

Bu yola yarag gerek eksük gerek çok gerek
Key demür yûrek gerek bu sarp yola giresi

İmân aldaguçları bilün çokdur bu yolda
Nefsine uyanlarun gitmez yüzi karası

Yitmiş bin riyâ çeri vardur bu yolda bilün
Nefs öldürmiş er gerek ol çeriyi kırası

Togrulık mancınıgı istigfâr taşıyıla
Togru vardı atıldı yıkıldı nefs kal'ası

Kimde kim togrulık var bilgil kim öldürür âr
İki cihâna yarar girçek er sermâyesi

İnce sırat köprüsi genez imiş bu yolda
Dosta giden kişinün togrulıkdur çâresi

***Yunus** imdi salâdur gel gidelüm yoklıga*
Göz eger lâyıkısa Hak dîdârın göresi

ق

IŞK ERİNE DÜNYAYIDA

Işk erine dünyayıda çi harîr û çi palâs
Zirâ kim gönli anun tutmadı kibrile pas

Işk amelile biter layık olursa yiter
Gerekse uryân yüri gerekse geygil libâs

Dilersen kim iresin ferâgât menziline
Var kanâ'at dârında nefsün bogazından as

Nefsünün varlıgını akl-ı kûlle ulaşdur
Varlıgun yoga denşür cevher ol olma muhâs

Bu kamu günahlarun yuyan miskinligimiş
*Var **Yunus** sen miskin ol gel tama'un yayın yas*

BU DANYÂYA GÖNÜL VEREN PİŞMÂN OLUR

Bu danyâya gönül viren sonucı pişmân olısar
Dünyayı benüm didükleri hep ana düşman olısar

İy dostını düşman dutan-gaybet yalan söz söyleme
Bunda gammâzlık eyleyen anda yiri tar olısar

Çünki olısar yiri tar kazançlu kazancı kadar
Mû'minlere geldi haber âşıklar dîdâr göriser

Maksûdumuz dîdârıdı şeyhümüz girçek er idi
Evvel dahı ol varıdı âhir dahı var olısar

Oldur âhir oldur ebed hem dillerde Kûfven âhad
Evliyâ geçdi dünyayıdan bir sâ'at kime kalısar

Alun evliyânun elin togru varun Hakk'un yolın
Ma'nî budur bellü bilün bildüm diyen bilmeyiser

***Yunus** imdi bildüm dime miskînlige elden koma*
Kimde miskînlik varısa Hak dîdârın ol göriser

31. İNSAN VE GURBET[510]

Tasavvufa göre insanın asıl vatanı rûhlar âlemidir. Yaşanılan dünyaya geçici olarak ve misafir olarak gelmişlerdir. Tanrı'dan ayrı kalmak bir sufi için gariplik demektir. Zira garibi çevresindekiler anlayamaz. Yunus bunun için garibtir. Kendini sürekli gurbette hisseder. Zira Hz. Muhammed bir hadisinde: 'Gariblere ne mutlu'

Aceb şu yirde var m'ola şöyle ***garib bencileyin***
Bagrı başlı gözi yaşlı şöyle ***garib bencileyin***

Gurbete çıkmak sıkıntıya göğûs germek, çile çekmek anlamında da kullanılmıştır. Bunun içindir ki **sufiler** sürekli seyehat ederler. Yunus da bu kervana katılmış, bir taraftan Tanrı'dan ayrı kalmanın, bir taraftan vatandan ayrı kalmanın acısını tatmıştır:

Yunus gurbette *oluşuna ağlar.*
Yunus ile birlikte dağ taş ağlar.

Yüce dağların başında salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benüm içün yaşın yaşın ağlar mısun

Harâmî gibi yolıma arkıru inen karlı tag
Ben yârimden ayrı dûşdim sen yolımı baglar mısun

Garibin, gurbette olması Tanrı'ya giden yolda bir merhâledir. Yunus bunun şuurundadır. Bundan dolayı mutludur, şikâyetçi değildir.

Tag ne kadar yûksek ise yol anın ûstinden aşar. Yunus Emrem yoksullara yol gösterdû vü hoş eder

Yunus, maddî vatandan, yaşadığı coğrafyadan kopmanın acısını da zaman zaman hisseder. Ancak gurbete çıkmasının bir maksadı vardır. O da şeyhinden aldığı Tanrı emrini tebliğ etmektir. İnsanlara doğruyu göstermektir. Yunus bu maksadına ermiştir. Bunun için Tanrı'ya şûkreder:

İndik Rum'u kışladuk çok hayr u şer işledûk
Uş bahar oldı gerû göçdik ***elhamdülillah***

Şu karşıki tagları meşeli bagları
Saglık safâlık aşduk ***elhamdülillah***

Vardıgımuz illere şol sefâ gönillere
Halka Taptuk ma'nisin saçduk ***elhamdülillah***

---

510 Bak: Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre Bütün Şiirleri*, 12. Baskı, İstanbul 2020, 259.

Örnekler:

VAR M'OLA ŞÖYLE GARÎB BENCİLEYİN[511]	**TAŞDUN YİNE DELİ GÖNÜL**[512]
Aceb şu yirde var m'ola şöyle garîb bencileyin Bagrı başlu gözi yaşlu şöyle garîb bencileyin	Taşdun yine deli gönül sular gibi çaglar mısın Akdun yine kanlu yaşum yollarumı baglar mısın
Gezdüm Urum'ıla Şam'ı yukaru illeri kamu Çok istedüm bulımadum şöyle garîb bencileyin	N'idem elüm irmez yâre bulınmaz derdüme çâre Oldum ilümden âvâre beni bunda egler misin
Kimseler garîb olmasın hasret odına yanmasun Hocam kimseler olmasun şöyle garîb bencileyin	Yavı kıldum ben yoldaşı onulmaz bâgrumun başı Gözlerimün kanlu yaşı ırmag olup çaglar mısın
Söyler dilüm aglar gözüm garîblere göynür özüm Meger ki gökde yılduzum şöyle garîb bencileyin	Ben toprak oldum yoluna sen aşuru gözedürsin Şu karşuma gögüs gerüp taş bagırlu taglar mısın
Niçe bu derdile yanam ecel ire birgün ölem Meger ki sinümde bulam şöyle garîb bencileyin	Hârâmî gibi yoluma arkurı inen karlu tag Ben yârümden ayru dûşdüm sen yolumı baglar mısın
Bir garîb ölmiş diyeler üç günden sonra tuyalar Sovuk suyıla yuyalar şöyle garîb bencileyin	Karlu taglarun başında salkım salkım olan bulut Saçun çözûp benüm içün yaşın yaşın aglar mısın
Her **Emre'm Yunus** bî-çâre bulunmaz derdüne çâre Var imdi gez şârdan şâra şöyle garîb bencileyin	Esridi **Yunus'un** cânı yoldayım illerüm kanı **Yunus** düşde gördi seni sayru mısın saglar mısın

511 Gölpınarlı, a.g.e, s.263.
512 Gölpınarlı, a.g.e, s.264.

GEL GÖR BENİ AŞK NEYLEDİ[513]	GÖNÜL USANMADUN SEN BU SEFERDEN
Ben yürürem yana yana aşk boyanı beni kana *Ne akilem ne divane gel gör beni aşk n'eyledi* *Gâh eserim yeller gibi gâh tozarım yollar gibi* *Gâh çağlarım seller gibi gel gör beni aşk n'eyledi* *Akar sularım çağlaram dertli cigerüm dağlaram* *Şeyhim anuban aglaram gel gör beni aşk n'eyledi* *Yâ elüm al kaldır beni yâ vaslına erdir beni* *Çok ağlattın güldür beni gel gör beni aşk n'eyledi* *Ben yürürüm ilden ile dost sorarım dilden dile* *Gurbette halim kim bile gel gör beni aşk n'eyledi* *Mecnûn oluban yürürem ol yâri düşde görürem* *Uyanup melül oluram gel gör beni aşk n'eyledi* *Gönlüm düştü bir sevdaya gel gör beni aşk neyledi* *Başum verdim gavgaya gel gör beni aşk n'eyledi* ***Gurbet ilinde** yürürem dostu düşümde görürem* *Uyanıp Mecnun oluram gel gör beni aşk n'eyledi* *Ben **Yunus-ı bîçâreyem** baştan ayağa yareyem* *Dost ilinde âvâreyem gel gör beni aşk n'eyledi*	Gönül usanmadun sen bu seferden Çalab'um saklasun seni hatârdan Kişi kim kişinün kahrın çekince Gidüp görünmemek yigdür nazardan Togaldan bagrumı togradı **gurbet** Sızar tamar ciger kanı tamardan **Vatân** oldı diken **gurbet** gûlistân Agu içmek yig oldı ney-şekerden Gûher didükleri ilm-i hünerdür Hüner-mende hüner yigdür güherden **Yunus** gögüs açup dosta giderken Çalab'um saklasun seni hatârdan

[513] Gölpınarlı, a.g.e., s.266.

SEN BU CİHÂN MÜLKİNE GELMEDÜN

Sen bu cihân mülkine gelmedûn dime
Dut evliyâ etegin zinhâr elünden koma

Gâfil olma ömr geçdi bir niçe yılun aşdı
Işkdur kaynadı taşdı buldum-bulmadum dime

Işk bî-karâr denizdür cânunı ışka yüzdûr
Denizde bahrî vardur yüzdüm yüzmedüm dime

Gemi denize girdi bir zamân cevlân urdı
Bir gün gemi gark oldı bildüm bilmedüm dime

Denizde hakâyıklar cevlân urur balıklar
Yunus deniz mevcine taldum talmadum dime

BUGÜN CÂNUM YOLDA KOYAM

Bugün cânum yolda koyam yarın ıvâzın viresin
Arz eyleme Uçmagunı hiç arzûm yok Uçmag içün

Bana Uçmak neme gerek hergiz gönlüm ana bakmaz
İş bu benüm zârılgum degül ahî bir bâg içün

Uçmak Uçmagum didügün mü'minleri yiltedigün
Bir evile birkaç hûri hevesüm yok kuçmagiçün

Bunda dahı virdünbize ogul u kız çift û halâl
Andan dahı geçdi arzûm benüm âhum dîdâr içün

Sofılara vir sen anı bana seni gerek seni
Ben niçe terk idem seni şol bir ev ü çardag içün

Yunus hasret durur sana hasretüni göster ana
İşün zulûm degülise dâd eylegil varmag içün

GURBET İLİNDE YÜRÜREM

Gönlüm düşdi bir sevdâya gel gör beni ışk neyledi
Başumı virdûm gavgaya gel gör beni ışk neyledi

Ben yürürem yana yana ışk boyadı beni kana
Ne âkilem ve dîvâne gel gör beni ışk neyledi

Ben yürürem ilden ile dost soraram dilden dile
Gurbetde hâlüm kim bile gel gör beni ışk neyledi

Benzüm sarı gözlerüm yaş bagrum pâre yüregüm baş
Hâlum bilen dertlü kardaş gel gör beni ışk neyledi

Gurbet ilinde yürürem dostı düşümde görürem
Uyanıp Mecnûn oluram gel gör beni ışk neyledi

Gâh tozaram yirler gibi gâh eserem yeller gibi
Gâh çaglaram seller gibi gel gör beni ışk neyledi

Akar sulayın çaglaram dertlü cigerüm taglaram
Şeyhüm anuban aglaram gel gör beni ışk neyledi

Yâ elüm al kaldur beni yâ vasluna irdür beni
Çok aglatdun güldür eni gel gör beni ışk neyledi

Ben **Yunus-ı bî-çâreyem** başdan ayaga yarayem
Dost ilinda âvâreyem gel gör beni ışk neyledi

ق

32. İNSAN VE MELÂMET (KENDİNİ KINAYIŞ)[514]

Melâmet, kınama, ayıplama, kendini kınayış, kötüleyiş, karalayış anlamlarına gelir. Sufî, nefsini aşağılamak, onu kınamak durumundadır. Bu halk arasında kendini kınama olarak bilinir ve sufilerin bu tavırlardan dolayı toplum tarafından kınanırlar. Oysa sufiler kendi ayıplarını gördüklerinden başkalarının ayıpları ile alakadar olmazlar, onları görmezler. Bu birmeziyettir. Tasavvufa göre insan ne kadar ayıplanırsa ayıplardan o derece arınır, olgunlaşır. Noksanını anlar ve bilgide derinliğe ulaşır. Bilgiyi edinen insan, edindiği bilginin azlığı karşısında edinilmeyen bilgilerin sonsuzluğunu öğrenir. Bu insanının idrak seviyesini belirler. Yunus bu yönûyle melamî meşrep bir yapıya sahiptir. Şiirinde:

Benem bugün harâbat û melâmet
Benem ol yûrûyen seyrân içinde

Melâmî olduğunu söylese bile melâmiliği bir tarikat olarak değil, Yunus'un bilginin, bilnmesi gerekenin, Allah'ın kanunları karşısındaki acizliğinin bir ifadesi olarak görmek gerek.

Melâmet bir iç hesaplaşma şeklinde görûlûr Yunus'ta zaman zaman.

Kimesne kimseye itmemiş ola
Anı kim kendüme itmişim ben

Zaman zaman da iç hesaplaşmadan çıkar, kınamalar karşısında kendisi taplumu ve toplumun bakışını kınar, ona isyan eder adeta:

Bana namaz kılmaz deme ben kılarum namazımı
Kılar isem kılmaz isem ol Hak bilür niyâzımı

Kimin kınanmasıgerektiğine insanların değil Tanrı'nın karar vermesi gerektiğini, bunun da ahirette bilineceği söyler:

Kimin sözin kim bile
Yarın anda bellola mûslûmân mûrtedimiz

Yunus çoğu zaman eksiğinin farkındadır. Dervişlik sanki kendinin harcı değilmişçesine mısraalarına işler bu duygularını:

İy bana derviş diyen nem ola derviş benüm
Dervişlik yaylasında hareketim kış benüm

Hırkam tâcım gözlerûm fasid işler işlerûm
Her yanımda gizlerûm bin bir fasid iş benüm

---

514 Gölpınarlı, a.g.e., s. 353-370.

Yunus, toplumun övmesinden kaçınır. Verilen imtiyazları reddeder. Zira Tanrı takdir etmelidir. Yunus tanrı'nın takdiri karşısında acze düşer:

BENEM KAMUDAN KEMTER [515] İy bana eyü diyen benem kamudan kemter Şöyle mücrimem yolda mûcrimler benden server *Benüm gibi mûcrim kul gel iste bir dahı bul* *Dilümde ilm ü usûl gönlüm de dünya sever* *Zâhirüm eyû adda gönlüm fâsid tâ'atde* *Bulunmaya Bagdad'da bencileyin bir ayyâr* *Taşum bili içüm yâd dilüm hoş gönlüm mürted* *Yavuz işe eyû ad böyle fitne kanda var* *Taşum göyner içüm ham dirligûm budur müdâm* *Yol varmadum bir kadem arş'dan virürem haber* *Hırkam suçuma perde endişem fâsid yirde* *Gönlüm ayruk bâzârda dilümde sözüm esrâr* *Kime kim ögüt virdûm ol Hakk'a irdi gördüm* *Bana benüm ögüdüm hiç eylemedi eser* *Dakındum şeyhlik adın kodum ma'şûk tâ'atın* *Virdüm nefsün murâdın kanı Hakk'ıla bâzâr* *Yayıldı **Yunus** adı suçdur cümle tâ'atı* Çalab'um inâyeti suçın geçüre meger	**BU VÜCÛDUM ŞEHRİNDE** İy bana iyi diyen benem kamudan yavuz *Alnumı ay bilirüm bu gözlerimû yılduz* *Bu vücûdum şehrinde buçuk pullık uçuk yok* *Amelüm mahâlleri ser-te-ser kalmış ıssuz* *Hücrede vü bucakda Hakk'a lâyık olmadum* *Kiminde derd ü fırâk kiminde eserlü söz* *Halk hep ayagın turur ben segirdüm oturdum* *Geçdüm sadır yirine kalın döşek yirûm düz* *Bunun gibi sâlûslık çün kim elüme girdi* *Ayruk nişüme yarar derd û fırâk âh u sûz* *Olmaz sözi dimezem ben ma'rifet ehline* *Zira disem inanmaz agaçda bitdi karpuz* *Ben bir kitâb okıdum kalem anı yazmadı* *Mürekkeb eylerisem yitmeye yidi deniz* *Ben oruç-namâz içün süçi içdüm esridüm* *Tesbih-seccâde içüm dinlerem şeşte-kopuz* ***Yunus**'un bu sözinden sen ma'nî anlarısan* *Konya menâresini göresin bir çuvaldız*

[515] Gölpınarlı, a.g.e., s. 357.

ÖMRÜMÜ YOK YİRE HARC İTMİŞEM

Bu ömrüm yok yire harc itmişem ben
Cânumı gör ne od'a atmışam ben

Kimesne kimseye itmemiş ola
Anı kim kendüme ben itmişem ben

Amelüm rahtını dirdüm götürdûm
Kamu assum ziyâna satmışam ben

Cihânda bir sınuk saksıdan ötrû
Gülherlerüm ziyâna satmışam ben

Amelüm ne ki varsa hep riyâdur
Acebdûr ihlâsı unutmışam ben

Giceye iresini kimse bilmez
Tul-i emel başın uzatmışam ben

Dükeli ömrini harcına surdi
Ziyândan bellüdûr ne ütmişem ben

Aguya bal diyu barmak uzatdum
Aşum zehr-i kâtil katmışam ben

Bi-çâre Yunus'un çokdur günâhı
Anun dergâhına yüz tutmışam ben

DİYEN BANA NEM DURUR DERVÎŞ BENÜM

İy bana dervîş diyen nem ola dervîş benüm
Dervîşlik yaylasında hareketüm kış benüm

Dervîş adın idündüm dervîş tonın tonandum
Yola bakdum utandum hep işüm yanlış benüm

Hırkam tâcum gözlerem fâsid işler işlerem
Her yanumdan gizlerem bin bir fâsid iş benüm

Yoldan haber sorarlar eydürem inanurlar
Kalbum sâfî sanurlar vay ne düşvâr iş benüm

Kendözümi görürûm sallanuban yürürm
Bugz u kibr ü adâvet gönlümi almış benüm

Şeyhüm kkamudan uluyolda uludan ulu
Gönlüm idi kaygulu nefsüm asâyiş benüm

İçerüme bakarsan buçuk pullık nesne yok
Taşramun gavgasından âlemler tolmış benüm

Suretüm gelür halka kanı yak kullık Hakk'a
Bu dirligüme baka hep işüm yanlış benüm

Yunus eyür yârenleri gerçegüm erenler
Bu yolda olan hâller Allâh'a kalmış benüm

IŞK BÂZİRGÂNI SERMÂYE CÂNI	ERENLER BİR DENİZDÜR
Işk bâzirgânı sermâye cânı Bahaddur gördüm câna kıyanı	Erenler bir denizdür âşık gerek talası Bahrî gerek denizden girûp gevher alası
Zihî bahadur cân terkin urur Kılıç mı keser himmet giyeni	Gine biz bahrî olduk denizden gevher alduk Sarrâf gerek gevherün kıymetini bilesi
Kamusın bir gör kemterin er gör Alak görmegil palâs giyeni	Yüri var ebsem ola simsârlık satarsın Alî gibi er gerek iş bu sırra eresi
Tîz çıkarurlar fevka'l-ulâya Bil İsâ gibi dünyayı koyanı	Muhammed Hakk'ı bildi Hakk'ı kendüde gördi Cümle yirdi Hak hâzır göz gerekdür göresi
Tîz indûrûrler tahte's-serâya Şol Kârungibi dünya kovanı	Bile rızkını Hak'dan **Nahnu kasemnâ** pinhân Nefsin bilmiş er gerek göz hicâbın silesi
Âşık olanun nişânı vardur Melâmet olur bellû beyânı	Didüm iş bu nefesi âşıklar hükmiyile Bâhıllıksuz er gerek bir karâra durası
İlm'û amele olmagıl mağrûr Hak kabûl itdi kefen soyanı	Âlimler kitâb düzer karayı aka yazar Gönüllerde yazılur bu kitâbın suresi
Kodı atlâsı geydi palâsı İbrâhîm Edhem sırdan duyanı	Yüri hey sûfî zerrâk ne sâlûslık satarsın Hak'dan artuk kim ola kula dilek viresi
Çün Mansur gördi ol benem didi Oda yakdılar iitdûn anı	Hak duragı gönülde âyâtı var Kur'ânda Arş'dan yukarı cânda ışk burcınun kulesi
Oda yandurtdun kûlin savurtdun Eyle mi gerek seni seveni	Şöyle delü olmışam bilmezin dünden güni Yûregimde işledi ışk okunun yâresi
Zinhâr iy Yunus gördüm dimegil **Od'a yakarlar gördüm diyeni**	**Gel imdi miskîn Yunus tut erenler etegin** **Cümlesi miskînlikde yoklugımış çâresi**

ÇIKDUM ERİK TALINA

Çıkdum erik talına anda yidüm üzümi
Bostân ıssı kakıyup dir ne yirsin kozumı

Kerpiç koydum kazgana poyrazıla kaynatdum
Nedür diyu sorana bandum virdüm özini

İplik virdüm çulhaya sarup yumak itmemiş
Becid becid ısmarlar gelsün alsun bezini

Bir serçenün kanadın kırk kanluya yükletdüm
Çifti dahı çekmedi kaldı şöyle yazılı

Bir sinek bir kartalı kaldurup urdu yire
Yalan degül gerçekdür ben de gördüm tozını

Balık kavaga çıkmış zift turşısın yimege
Leylek koduk togurmış bak a şunun sözini

Bir kût ile güreşdûm elsüz ayagum aldı
Güreşüp basamadum göyündürdi özümi

Kaf tagı'nda bir taşı şöyle atdılar bana
Öylelik yire dûşdi bozayazdı yüzümi

Gözsüze fısıldadum sagır sözûm işitmiş
Dilsüz çagırıp söyler dilümdeki sözümi

Bir öküz bogazladum kakıldum sere kodum
Öküz ıssı geldi eydür bogazladum kazumı

Ugrulık yapdum ana bühtân eyledi bana
Bir çerçi geldi eydür kanı aldun gözgümi

Tosbagaya ugradum gözsüzsepek yoldaşı
Sordum sefer kancaru Kayserî'ye azimi

Yunus bir söz söylemiş hiçbir söze benzemez
Mûnâfıklar elinden örter ma'nî yüzini

İY BENİ AYIBLAYAN

İy beni ayıblayan gel beni ışkdan kurtar
Ger elûnden gelmezse söyleme fasid haber

Âşıklarun ahvâli ma'şûk katında biter
Sözûn var ana söyle benüm elümde ne var

Dost yüzinden nikâbı her kim giderdiyise
Hicâb kalmadı ana ayruk ne hayr u ne şer

Hiç kimesne kendüden hâlden hâle gelmedi
Âşıklarun cânına ma'şûka urur minkâr

Kim ki ışk kadehinden bir zerre içdiyise
Ana ne akl u ne us ne esrük û ne humâr

Tek ben degilem âşık ol ma'şûk nazarında
Işk yolına cân fidi benüm gibi sâd-hezâr

Âşıklarun hâlini âşık olanlar bilür
Işk bir gizlü haznedûr gizlü gerekdûr esrâr

Korkaram söylemege şerî'at edebinden
Yohsa eydeydüm sana dahı ayruksı haber

Kim vire bu dilile ol ma'şûkadan haber
Meger ol kimseler kim cân içinde cânı var

Yunus ölürse ne gam ışk içinde kardaşlar
Işk yolına uyagan ma'şûk burcında biter

DOSTDAN HABER SORAN

Dostdan haber soran kişi gûzâf degül dostun işi
Bellû bilün mahrûm durur bu dünyayıda dostsuz kişi

Kimdür ki dost yüzin göre dost dost diyu cânın vire
Şolok dem ol dosta ire unıda cümle teşvîşi

Dost işi aceb iş durur cân denizin tutuşdurur
Cânsuzlara bir düş dururger yorasın sen bu düşi

Işk şevkından âlem toldı bu âşıklar andan geldi
Işksuz biten çiçek soldı ışkıladur dirlik hoşı

Ben niçe diyeyin anı kabûl itmez yüz bin cânı
Ana lâyık dirlik kanı yokdur ana lâyık işi

Kim bahâ bulısar ana ol kıgurur andın yana
Devlet irdi andan bana hâcet degül hümâ kuşı

Cân ne durur dost önünde fetvâ budur kamu dilde
Gel göresin bu meydânda topdur dostı seven başı

Dostı seven âşıklara ışkı turakdur cânlara
Işkdur yire göge direk ayrugı hep söz öküşi

Yunus imdi sen beni ken âşıklarane sen ü ben
Yokluk durur anı sevmek koyun ayruksı bakışı

SİZE BENÜM HABERÜM VAR

İşidün iy ulu kiçiler size benüm haberüm var
Zihî devlet benüm kim senün gibi yârum var

Yûrürisem önümdesin söylerisem dilümdesin
OtururSam yanumdasın ayrukda ne bâzârum var

Ne yüriyem ne hod ârâm ne ırak sefere varam
Çünki dostı bunda buldum ayruk neye seferüm var

Irak yola bâzirgânlar assı itmege giderler
Çün gevher elümde durur di ayruk ne bâzârum var

Miskîn Yunus'un bu cânı şol dosta ulaşalıdan
Dem-be-dem arturur ışkı ulu yirden tımârum var

İSTERİDÜM ALLÂH'I BULDUMISA NE OLDI

İsteridüm Allâh'ı buldumısa ne oldı
Aglarıdum dün ü gün güldümise ne oldı

Erenler meydânında yuvalanur top idüm
Pâdişâh çevgânında kaldumısa ne oldı

Âlimler müderrisler medresede buldılar
Ben harâbât içinde buldumısa ne oldı

İşit **Yunus'**ı işit uş yine delü olmış
Erenler ma'nîsine taldumısa ne oldı

33. İNSAN VE GERÇEK DOSTU ARAMAK

Kur'an-ı Kerim'de, 'dost, dosta dost olan Allah dostu' hakkında;

'Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin ise dostları azgın putlardır. Onları aydınlıktan karanlıklara sürüklerler. İşte onlar cehennemliklerdir, onlar orada temelli kalacaklardır.'[516] buyrulur.

Bundan sonra Bu âyetin peşinden gelen âyette Hz. İbrâhim'den ve Nemrut'tan bahsedilir. Zîrâ ilki Yüce Allâh'ın dostu/**Halîlullâh Hz. İbrâhîm**, diğeri ise Allah düşmanı **Nemrud**'dur.

'Allah, müttakîlerin dostudur[517]*. Sizin Allah'tan başka gerçek anlamda dostunuz ve yardımcınız yoktur*[518]*. Dost olarak Allah size yeter*[519]*…* O, inanan kulları için her zaman dosttur. O'nun dostu olarak O'na lâyık ve yaraşır kul olmalıyız, her şeyimizle O'na yönelip O'nun olmalıyız ki O'nun yardım ve rahmeti üzerimizden eksik olmasın.

Yüce Rabbimiz, bu konuda O, şöyle buyurur:

İyi bilin ki, Allâh'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir. Onlar Allâh'a inanmış ve O'na karşı gelmekten sakınmışlardır. Dünyâ hayâtında da, âhirette de müjde onlaradır. Allâh'ın sözlerinde hiçbir değişme yoktur. Bu büyük kazanımdır[520]***.***

Yunus'un bu konudaki hikmetlerinden birkaç örnek verelim:

---

516 Bakara Suresi, a. 257.
517 Casiye Suresi, a.19.
518 Bakara Suresi, a. 107.
519 Nisâ Suresi, a. 45.
520 Yunus Suresi, a. 62-64.

165
DOST YÜZİNE BAKMAGA NAZAR GEREK

Dost yüzine bakmaga key safâ nazar gerek
Dost *ile bilişmege cân gözi bîdâr gerek*

İzz ü nâzdan geçüben tertîbler terk idüben
Varlıklar dükedüben yüz bin ol kadar gerek

Varlıkdur hicâb katı kim yıka bu hicâbı
Dost yüzinden nikâbı götürmeğe er gerek

Sen hicâb oldun sana ne bakarsın dört yana
Kaykımaz öne sona kime ki didâr gerek

Gel imdi hicâbın yık hırs evinden taşra çık
Hak bagışlaya tevfîk kasd ıla hüner gerek

'Âşıka *'izzet ü âr v'allâh bedi' bu haber*
Âşık isen cânsuz gel ne ser ü destâr gerek

Sen seni elden bırak dost yüzine sensüz bak
Mansur'layın ***Ene'l-Hak*** *dahi sebûk-bâr gerek*

Kim dostıla bilişe lâ-cerem derde düşe
Âşık cânı hemişe ser-mest ü humâr gerek

Sen seni aradan al cism ü suret cânsuz kal
Anda bulasın visâl ayruk ne bâzâr gerek

Dost *ile bilişen cân oldur kendüye kıyan*
Varlık leşlerin sıyan dahi çâpükter gerek

Terk eyle kıl u kâli dosta virgil mecâli
Yoklukdadur visâli kamudan güzer gerek

Bu göz gördügi degil bu akl erdüği degül
Dil vasf virdügi degül bî-lisân basar gerek

İşit işit key işit dost katına sensüz git
Dosta *gidene öndin kendüsiz sefer gerek*

Az bakmagıl sen çoga çün dost içinden doga
Varlıgun saygıl yoga bunca ne haber gerek

Unut unut kamusın söylegil sözin hâsın
Dilersen dost göresin bundan gayrı ser gerek

Dünya vü âhiretden niçe türlü ni'metden
Dost yüzini görmege kamudan geçer gerek

Dünya ahret ahvâli zen ü ferzend vebâli
Dilersen dost visâli varlıkdan hazer gerek

Boncuk değil sır sözi gel gidelüm ko sözi
Dostı görmez baş gözi ayruksu basar gerek

Yunus *imdi yavı var bulmayasın il ü şar*
Kim hak düsin kim bâtıl derviş burc u bar gerek

166
BİR NAZARDA KALMAYALIM GEL DOSTA GIDELIM GÖNÜL

Bir nazarda kalmayalım gel dosta gidelim gönül
Hasret ile ölmeyelim gel dosta gidelim gönül

Gel gidelim can durmadan suret terkini urmadan
Araya düşman girmeden gel dosta gidelim gönül

Gel gidelim kalma ırak dost için kılalım yarak
Şeyhin katındadır durak gel dosta gidelim gönül

Terk edelim il ü şarı dost için kılalım zarı
Ele getirelim yarı gel dosta gidelim gönül

Bu dünyaya kalmayalım fanidir aldanmayalım
Bir iken ayrılmayalım gel dosta gidelim gönül

Biz bu cihandan göçelim ol dost iline uçalım
Arzu hevadan geçelim gel dosta gidelim gönül

Kılavuz olgıl sen bana gönül elim dosttan yana
Olgıl bana yoldaş u yar gel dosta gidelim gönül

Bu dünya olmaz pâyidâr aç gözünü cânın uyar
Olgıl bana yoldaş u yar gel dosta gidelim gönül

Terk edelim il ü şarı dost için kılalım zârı
Ele getirelim yarı gel dosta gidelim gönül

Gerçek erene varalım Hakk'ın haberin soralım
Yunus Emre'yi alalım gel dosta gidelim gönül

179
NİCE BİR BESLEYESİN BU KADDİLE KAMETİ

Nice bir besleyesin bu kaddile kameti
Düştün dünya zevkine unuttun kıyameti

Düriş kazan ye yedir bir gönül gele getir
Yüz Kabe'den yeğrektir bir gönül ziyareti

Uslu değil delidir halka salusluk satan
Nefsin müslüman etsin var ise kerameti

Yüz bin peygamber gele hiç sefaat olmaya
Vay eğer olmaz ise Allah'ın inayeti

Nefsin müslüman eden Hak yolun doğru varır
Yarın ona olısar Muhammed şefaati

Yunus *imdi sen dahi gerçeklerden olu gör*
Gerçek erenler imiş cümlenin ziyareti

167
GÖNİLDIM DOST ILE BİLE GELDİM

*Andan beri gönildim **dost** ile bile geldim*
Bu âleme çıkıcak bir aceb hale geldim

Ol dost açtı gözümü gösterdi kend'özümü
Gönüldeki razımı söyledim dile geldim

Gör ne yuvada uçtum bu halka razım açtım
Aşk tuzağına düştüm tutuldum ele geldim

Tuzağa düşen gülmez âşıklar rahat olmaz
Kimsene dilim bilmez bir aceb ile geldim

Ben bunda geldim bu dem geri ilime gidem
Sanma ki bunda beni altuna mala geldim

Degülem kıyl ü kaalden ya yetmiş iki dilden
Halim ahvalim nedir bu mülke sora geldim

Ne haldeyim ne bilem tuzaktayım ne gülem
Bir garibce bülbülem cihana bile geldim

Gül Muhammed teridir bülbül de onu yarıdır
Ol gül ile ezeli cihana bile geldim

Mesidde medresede çok ibadet eyledim
Aşk oduna yanuban ondan hasıla geldim

Kudret suret yapmadan ferişteler tapmadan
Âlem halkı dönmeden ileri yola geldim

*Yine **Yunus'a** sordum eydür Hak nurun gördüm*
İlk yaz güneşi gibi mevc urup doğa geldim

168
DOSTTAN HABER GELDİ BANA

Dosttan haber geldi bana durayım andan varayım
Muştulayana canımı vereyim andan varayım

Şol bir iki arşın bezin ne yeni var ne yakası
Kefen edüben eğnime giyeyim andan varayım

Can alıcı hod geliser emaneti ver deyiser
Ben emaneti ıssına vereyim andan varayım

Gitti canım kaldım öyle naçar olup girdim yola
Dostlar şad olduğun bile göreyim andan varayım

Münker ü nekir geliser yer gök ün ile dolusar
Ben bunlara cevabını vereyim andan varayım

Yazığım çok günah öküş yürüridim dünyada boş
Ettiklerimin hesabında sorayım andan varayım

Beslediğim nazik teni terk etmiyem derdim onu
Kara toprağa ben onu karayım andan varayım

Ben bu ömür hırmanını döğdüm devşirdim uş yine
***Yunus** eydür bu dükkanı dereyim andan varayım*

170
SEVDİĞİMİ NİCE BİR GÖZLEYEBİLEM

Ben ol yari sevdiğimi nice bir gözleyebilem
Gönlüme sığmaz nideyim meğer rumuz ile diyem

Dilim tutup yürüdüğüm yadlığıma delil imiş
Yakam yadlık perdesini hicabını ben giderim

Onun ile ahvalimi âlemlere bildireyim
Çağıruban muştulayam âlemi üstüne derem

Âşıkların gönlü gözü maşuk tapa gitmiş olur
Ben gönlümü kul eyleyem bâşed ki maşuka erem

Canım kurban kılam ona ger can kabul kılar ise
Kaçan ise öliserem nice bundan diri duram

Şükrâne canım üstüne ben dost için ölür isem
Ölmek resimdir kamuya ben ölümden kanca varam

Kamuların amelidir Münker Nekir olup gelen
Benim amelim dost idi amelimi tuta varam

İlm ü amel sözü değil ***Yunus*** *dili söylediği*
Dil ne bilir dost haberin ben dost ile nice birem

BENİ DOSTDAN IRIMAYA

Âlem düşmân olurısa beni dostdan ırımaya
Dost kandayısa ben anda düşmanlık ayırımaya

Dost ehli bizûm ile hem dost bundadur bize ne gam
Yüz bin cehdiderse düşman dost mahfilin turumaya

Düşman bana nidebile işüm gücüm dostdan yana
Dost makâmı cân içinde düşmân eli irimeye

Sultânlar âcizdür anda ne gönüldedür ne cânda
Mahrûmdur iki cihânda kim dost yüzi göremeye

Kime kim dost kapu aça düşmanı elünde kaça
Yunus agzı güher saça degme ârif diremeye

ہ

169
DOSTTAN HABER KİM GETİRDİ SORUN SEHER YELLERİNE

Dosttan haber kim getirdi sorun seher yellerine
Hak Çalab'ım bititmesine ayrılığın kurallarına

Vay bu ayrılık firakı dünya kime kaldı baki
Hak çalab'ım olmuş saki kadeh sunar kullarına

Ol kadehin içi dolu onu içen olur deli
Ol hocanın talibleri bel bağlamış yollarına

Hocamın talibi çoktur hiç bundan kemteri yoktur
Şunun mürşidi Hak'tır uymaz nasın allarına

Nefsine muhalif kişi durmaz akar gözü yaşı
Burda nefse uyan kişi dalmaz kevser göllerine

173
YİNE SEYR EYLEDİ GÖNLÜM DOSTUN CEMALİN ARZULAR

Yine seyr eyledi gönlüm dostun cemalin arzular
Hicrine katlanmaz gönül dostun cemalin arzular

Her kim uğrarsa bu derde bulur o himmeti erde
Açılıvericek perde dostun cemalin arzular

Kim ki gerçek mürid ola bel bağlayıp gelsin yola
Şol yürekte ki derd ola dostun cemalin arzular

Dostum beni deli kıldı aklımı fikrimi aldı
Hayali gözümde kaldı dostun cemalin arzular

Evvel derdi gönlüm bana atlar donlar gerek bana
Mevlam bir dert verdi dostum cemâlin arzular bana

Yunus'*un sözü erince iniler canın verince*
Ta ölüp sine girince dostun cemalin arzular

173
DOST GEREK İSE EYDEYİM NE KILASIN

Kim kime dost gerek ise eydeyim ne kılasın
Terk eyleye kend'özini hiç anmaya n'olasını

Resmi durur âşıkların dost yolunda kurban olmak
Minnet tutar cümle âşık canını aşk alasını

Her kim âşık olmadıysa kurtulmadı mekr elinden
Kamusundan aşk ayırır dünya ahret belasını

Layık değildir değme can dost yoluna harc olmağa
Ümit tutar cümle âşık dosta kurban olasını

Dosttan yana giden kişi kend'özinden geçmek gerek
Dost yağmalar can şarını alıp gönül kal'asını

Dost yoluna gönülene geri dönmek olmayısar
Bilme(z) misin bu kamusu senden geri kalasını

Suret gözü ne göriser dost meclisi kanda durur
Can kulağıdır işiten bu Âşıklar nalesini

*Bu dünyada dosttan artık **Yunus** nesneyi sevmedi*
Bilmez misin gayretsize dost u düşman gülesini

174
DOSTTAN HABER SORAR İSEN

Dosttan haber sorar isen güzaf değildir dost işi
Belli bilin hiç nesnedir bu cihanda dostsuz kişi

Her kim ki dost yüzün göre dost dost deyü canın vere
Ol vaktın ol dosta ere unuta cümle teşvişi

Kim yol bulusardır ona ol kıgırır ondan yana
Devlet erdi ondan bana hacet değil hüma kuşu

Dost işi aceb iş durur can denize dalmış durur
Cansızlara bir düş durur gel yorasın sen bu düşü

Dost aşkından âlem doldu her bir âşık onda oldu
Aşksız biten çiçek soldu aşk iledir dostluk hoşu

Nice diyeyim ben onu kabul etmez yüz bin canı
Ona layık kıymet hani yoktur onun deki tuşu

Aşkı seve âşık gerek ne olursa aşktan yeğrek
Arştır yere göğe direk kalanı hep söz öküşü

***Yunus i**mdi sen ben iken âşıklara ne sen ve ben*
Yoklukdamış dostu seven komaz ayruksı bakışı

ہ

175
BEN DOSTA GERİ VARAYIM

Ol dost bize gelmez ise ben dosta geri varayım
Çeküben cevr ü cefayı dostumun yüzün göreyim

Sermayemiz bir can idi anı dahı aldı bu aşk
Ne sermaye var ne dükkan bazara neye varayım

Kurulmuş dükkân u bâzâr dost içine girmiş gezer
Günahım çok gönlüm sizer ben dosta çok yalvarayım

Gönlüm eydür dost benimdir gözüm eydür dost benimdir
Gönlüm eydür göze sabr et bir dem haberi vereyim

Hak nazar kıldığı cana bir göz ile bakmak gerek
Ana ki Hak nazar kıldı ben anı niçe yereyim

***Tapduk eydür bu Yunus**'a bu aşk Hakk'a erse gerek*
Kamulardan ol yücedir ben ona niçe ereyim

176
DOST GÖNLÜMÜ YAĞMALADI

Dost gönlümü yağmaladı n'olsa gerek şimden geri
Derdi bırakdı canımı yansa gerek şimden geri

Derdin ile canım yanar ömür geçer devran döner
Gün geldikçe benzin solar solsa gerek şimden geri

Bu ne acayib ser-güzeş çıkardı bağrımızda baş
Gözlerimden kan ile yaş aksa gerek şimden geri

Evliyadır Hakk'ın sırrı alnındaki Allah nuru
Anı seven âh u zârı kılsa gerek şimden geri

Sen hocasın ben bir kulum ebedî kullukda kalam
Bu sözünü cümle âlem bilse gerek şimden geri

Fenâ sarayından göçüp bekâ sarayına geçüp
Aşkın şarabından içip kansa gerek şimden geri

*Görün ki **Yunus** netdi varuban hazreet gitdi*
Katredir ummana yetdi dolsa gerek şimden geri

245 **BU DÜNYAYA GELEN KİŞİ** **AHİR YİNE GİTSE GEREK** *Bu dünyaya gelen kişi ahir yine gitse gerek* *Eğer iyi eğer yavuz alıp bile gitse gerek* *Kimse **bilmez ölüm** nice durmaz alır erte gece* ***Yiğit oğlan karı koca** boynun eğip yatsa gerek* *Hani **veliler nebiler** geldi geçti cümle bular* *Ağız açıp kara yerler birin birin yutsa gerek* *Kazandığın bol gümüşler canına ceza vermişler* *Yarın anda her birisi akreb olup soksa gerek* *Güvenmegil kardaşına yanında sevdik komşuna* ***Ecel** gelicek başına hısım kardaş n'itse gerek* *An ey **Yunus** Rahman'ını dosta ulaştır canını* *Ne beslersin bu tenini **ecel oku yetse gerek***	**244** **BU DÜNYAYA GELEN** **KİŞİ AHİR YİNE GİTSE GEREK** *Bu dünyaya gelen kişi ahir yine gitse gerek* ***Misafirdir vatanına** bir gün sefer etse gerek* *Vade kıldık ol dost ile biz bu cihana gelmeden* *Pes ne kadar eğlenevüz ol vademiz yetse gerek* *Biz de varavuz ol ile kaçan ki vademiz gele* *Kişi varacağı yere gönlünü berkitse gerek* *Gönül nice berkitmeye dost iline giden yola* Âşık kişiler canını bu yola harc etse gerek *Can neye ulaşır ise kıl da ona harc olur* *Gönül neyi sever ise dil onu şerh etse gerek* *Acep midir âşık kişi mâşukunu zikr ederse* *Aşk başından aşıcağız gönlünü zar etse gerek* ***Yunus** imdi sever isen ondan haber vergil bize* Âşıkın oldur nişanı maşukun eyitse gerek

YOLDAŞ OLALUM İKİMÜZ GEL DOSTA GİDELÜM GÖNÜL

Yoldaş olalum ikimüz **gel dosta gidelüm gönül**
Hâldaş olalum ikimüz **gel dosta gidelüm gönül**

Gel gidelüm cân turmadın suret terkini urmadın
Araya düşmân girmedin **gel dosta gidelüm gönül**

Gel gidelüm kalma ırak dost içün kılalum yarak
Şeyhüm katındadur turak **gel dosta gidelüm gönül**

Terk idelüm il ü şârı dost içün kılalum zârı
Ele getürelüm yârı gel dosta gidelüm gönül

Bu dünyayıya kalmayalum fânîdûr aldanmalayum
Bir iken ayrılmayalum **gel dosta gidelüm gönül**

Biz bu cihândan göçelüm ol dost iline uçalum
Arzû hevâdan geçelüm **gel dosta gidelüm gönül**

Kulaguz olgıl sen bana gönilelüm dostdan yana
Bakmayalum öne-sona **gel dosta gidelüm gönül**

Bu dünyayı olmaz pâyidâr aç gözüni cânun uyar
Olgıl bana yoldaş u yâr **gel dosta gidelüm gönül**

Ölüm haberi gelmedin ecel yakamuz almadın
Azrâil hamle kılmadın **gel dosta gidelüm gönül**

Girçek errene varalum Hakk'un haberin soralum
Yunus Emre'yi alalum **gel dosta gidelüm gönül**

İKİ CİHÂN ZİNDÂN-ISA GEREK BANA BOSTÂN OLA

İki cihân zindân-ısa gerek bana bostân ola
Ayruk bana ne gam gussa çün 'inâyet **dostdan** ola

Varam ol dosta kul olam her dem açılam gül olam
Hem söyleyem bülbül olam turagum gülistân ola

Ol dost yüzin gördi gözüm erenlere toprak yüzüm
Söz bilene iş bu sözûm gerek şekeristân ola

Sensüz iki cihân benüm zindân görinür gözüme
Senün 'ışkunla bilişen gerek hâssül-hâsdan ola

Her dâ'vîden geçen kişi Hak'dan yana uçan kişi
'Işk şarâbın içen kişi geh esrük geh mestân ola

Kördür münâfıkun gözi yarın kara koyar yüzi
Halkun bana acı sözi gerek şekeristân ola

Her dem yüzüm yire uram Allah'uma şükûr kılam
Ben benligüm dosta virem ne da'vî yâ destân ola

'Işka döyemedi özüm gensüzin açıldı râzum
Yunus senün iş bu sözün 'âlemlere destan ola

SENSÜZ YOLA GİRÜRİSEM ÇAREM YOK

Sensüz yola girûrisem çarem yok adım atmaga
Gövdemde kuvvetûm sensin başum götûrûp gitmege

Gönlüm canum aklum bilûm senünile karar ider
Pervaz ururlar dem-be-dem uçuban dosta gitmege

Kendüliginden geçeni togan idinûr ma'şûkı
Ördek û keklige salar surû idüben tutmaga

Âşık mı diyem ben ana Tanrı'nun uçmagın seve
Uçmak dahı tuzagımış mü'min cânların tutmaga

Ganî Cebbâr ışk erine bin Hazma'ca kuvvet virûr
Tagları yirinden ırar yol eyler dosta gitmege

Yüz bin Ferhâd kûlûng almış kazar taglar bûnyadını
Kayalar kesûp yol eyler Ab-ı Hayât akıtmaga

Ab-ı Hayât'un çeşmesi âşıklarun visâlidûr
Kadehi tolu yüridûr susamışları yakmaga

Âşık kişi miskîn gerek yol içinde teslim gerek
Kim n'iderise boyun bura çâre yok gönül yıkmaga

Yidi veyil tamusını kûl eyler âşıklar âhı
Kasdider sekiz uçmagı nûr ide nûra katmaga

Bildûk gelenler geçdiler gördûk konanlar göçdiler
Işk şarâbın içen cânlar uymaz göçmege konmaga

Tutulmadı **Yunus** cânı geçdi Tamu'dan Uçmak'dan
Yola dûşûp dosta gider gine aslın ulaşmaga

IŞK ÎMÂMDUR BİZE GÖNÜL CEMÂ'AT
Kıblemüz dost yüzi dâ'imdür salât

Cân dost mihrâbına secdeye vardı
Yüz yire uruban ider münâcât

Biş vakt tertîbûmûz bir vakte geldi
Biş bölük oluban kim kıla tâ'at

Şerî'at eydür bize şartı bırakma
Şart ol kişiyedür ider hiyânet

Dost yüzin göricek şirk yagmalandı
Anunçün kapuda kaldı şerî'at

Münâcât gibi vakt olmaz arada
Kim ola dostıla bu demde halvet

Kimsene dînine hilâf dimezûz
Dîn tamâm olıcak togar mahabbet

Erenler nefesidür devletümüz
Anunçün fitneden olduk selâmet

Kâlû belî didük evvelki demde
Dahı bugündor ol dem û bu sâ'at

Togrılık bekleyen dost kapusında
Gümânsuz ol bulur İlahî devlet

Yunus öyle esîrdür ol kapuda
Diler ki olmaya ebedî rahat

ه

34. İNSAN VE BÜLBÜLÜN FİGANI

Türk Edebiyatı'nda **bülbülün** önemli bir yeri vardır. Çünkü bülbül, güllerin açtığı günlerde daha canlı öttüğünden gül ile arasında muhayyel bir aşk ilişkisinin var olduğu kabul edilmiş, bülbül âşığa, gül de **mâşuk** veya mâşukaya benzetilmiştir.

Dinî-tasavvufî Türk Edebiyatında gülün, **Hz. Mûsâ'ya Tûr** dağında görünen "âteş-i Mûsâ"ya benzetilmesiyle bülbül de, Hz. Mûsâ'nın "**kelîm**" sıfatı ile nitelendirilir. "*Pamukla ateşin oyunu olmaz*" atasözü de bu münasebetle hatırlanır. Güzel sesinden dolayı **bülbül ile Hz. Dâvûd** arasında ilgi kurulur. Ayrıca *gül* **camiye**, *servi* **minareye**, *bülbül* de **Kur'an okuyan kişiye** benzetilir. Bu cümleden olarak **bülbülün** figanı **Yunus Emre**'nin hikmetlerinde lirik bir duyuşun timsali olarak görülür. Yunus'tan bu konuda birkaç örnek verelim:

67
SÖYLE BÜLBÜLCÜĞÜM SÖYLE

Yine yaz günleri geldi söyle ***bülbülcüğüm*** *söyle*
Cümle çiçekler zeyn oldu söyle bülbülcüğüm söyle

Kış çıkıcak erdi bahar canını gafletten uyar
Cennete döndü her diyar söyle bülbülcüğüm söyle

Yeşil don giydi ağaçlar pervaz (v)urup uçar kuşlar
Nefsin canlar bağışlar söyle bülbülcüğüm söyle

Aşk ile eylegil cuşu gider gönlünden tevişi
Çıkuban gülzara karşısöyle bülbülcüğüm söyle

Kuru dikende gül biter hasretinden gine yeter
Dertli m'oldun benden beter söyle bülbülcüğüm söyle

Bülbül âşık durur güle âşıkın halin kim bile
Gül*e karşı hoş aşk ile söyle bülbülcüğüm söyle*

Kudret haznesi açıldı âleme rahmet saçıldı
Hulle donları biçildi söyle bülbülcüğüm söyle

Şeyhim andadır ben bunda canım kara kılmaz tende
Zarılığım dün ü günde söyle bülbülcüğüm söyle

Kanadın açabilirsin açuban uçabilirsin
Deryalar geçebilirsin söyle bülbülcüğüm söyle

Yuvandan yavrun aldılarSeni divâne kıldılar
Zaman belli olur dedilersöyle bülbülcüğüm söyle

Geçti ya ömrümün varı kor gidersin bu gülzarı
Yunus*'un munis-i yari söyle bülbülcüğüm söyle*

68
ŞOL BÜLBÜL EYLER

Anca zâr eyler kim şol bülbül eyler
Anı ol eylemez illâ gül eyler

Kaçan gül'de görür dostun cemâlin
Çagırur kim beni deli şol eyler

Ne görür gül'de yâ bî-çâre bülbül
Ki gülistana karşu gul gul eyler

Ne gördü Leylâ'nun yüzinde Mecnûn
Akıdub göz yaşın âb u sel eyler

Ne göründi şu Ferhâd'un gözine
Kayalar kesüben dosta yol eyler

Ne göründi şâh İbrâhim gözine
Tâcını tahtını târ u mâr eyler

"*Kimin kâfir idüp kimün müselmân*
Anı kimse itmez illâ ol eyler

Kimine derd virür asla inletmez
Kiminün dünyâda derdin bol eyler

Kimi baydur kimi yoksul dime kim
Eger baydur eger yoksul ol eyler

Kimine bir 'abâ virmez kim giye
Kiminün atına atlâs çûl eyler

Kimini dünyâda hayvân yaratur
Kimini kendine muhlis kul eyler

Kimin elin alur arşa çıkarur
Kimin yire çalar kara kül eyler"

Kimin elin alur arşa çıkarur
Kimin yire çalar kara kül eyler

Bî-çâre Yunus*'ın altun sözüni*
Câhile söylemen kızıl pul eyler

69
SEN BUNDA GARİB Mİ GELDİN

Sen bunda garîb mi geldin[521]
Niçin ağlarsın bülbül hey
Yorulup iz mi yanıldın
Niçin ağlarsın ey bülbül hey

Karlı dağlarımı aştın
Derin ırmaklar mı geçtin
Yarından ayrımı düştün
Niçin ağlarsın ey bülbül hey

Hey ne yavuz inilersin
Yine derdin yenilersin
Dostu görmek mi dilersin
Niçin ağlarsın ey bülbül hey

İlin mi şarın mı kaldı
Namusu arın mı kaldı
Gurbette yarın mı kaldı
Niçin ağlarsın ey bülbül hey

Denize dalımadın mı
Derdini bilimedin mi
Yarini bulımadın mı
Niçin ağlarsın bülbül hey

Gülistanlarda yaylarsın
Taze gülleri yıylarsın
Yavlak zarılık eylersin
Niçün ağlarsın bülbül hey

Gülistan oldu durağın
Açıldı güllerin bağın
Yaktı elleri firakın
Niçin ağlarsın bülbül hey

Uykudan gözün uyandı
Uyandı kana boyandı
Yandı şol yüregün yandı
Niçün ağlarsın bülbül hey

Kanadın açabilirsin
Açuban uçabilirsin
Hicâblar geçebilirsin
Niçin ağlarsın bülbül hey

Kadrin bilinmez mi oldu
Hatırın sorulmaz mı oldu
Ol dost görünme mi oldu
Niçin ağlarsın bülbül hey

Toprakda gördi kendözün
Andan Hakk'a sundu özün
Dinlesene ***Yunus*** *sözün*
Niçin ağlarsın bülbül hey

[521] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

70
GÜLDEN HABER GELDİ BÜLBÜLE

Yine gülden haber geldi bülbüle [522]
Gül açıldı kamu çiçekler bile
Bu mihnete bu firkate kim döye
Dağlar taşlar ayrılığa döymedi

Sen gideli söylemedim ben dahi
Ne nergise ne reyhana sünbüle
Bu mihnete bu firkate kim döye
Dağlar taşlar ayrılığa döymedi

Gül yüzüne bakayım kana kana
Seni benden ayıranlar kim bile
Bu mihnete bu firkate kim döye
Dağlar taşlar ayrılığa döymedi

Gül yüzüne bakayım ağlayayım
Sen gidecek gözüm yaşım kim sile
Bu mihnette bu firkate kim döye
Dağlar taşlar ayrılığa döymedi

Yunus eydür günahımız çok durur
Ol Allah'dan suçumuzu sen dile
Bu mihnete bu firkate kim döye
Dağlar taşlar ayrılığa döymedi

72
BÜLBÜL NİÇİN BÖYLE FERYAD EDERSİN

Bülbül niçin böyle feryad edersin [523]
Ötme bülbül ötme bağrımı deldin
Varıp yad illerde mekan tutarsın
Ötme bülbül ötme bağrımı deldin

A bülbül feryadın ta arşa çıktı
Gene yanmışların bağrını yakdı
Seninde yavrunu şahin mi kapdı
Ötme bülbül ötme bağrımı deldin

Öte öte usanmazda geçersin
Eski yeni yaranların açarsın
Ecel şerbetini sende içersin
Ötme bülbül ötme bağrımı deldin

Yunus *eydür artdı bu dil yarası*
Ahum ile doldı yer-gök arası
Kara yerde yatar canlar paresi
Ötme bülbül ötme bağrımı deldin

71
EVVEL BAHAR ERMEYİNCE[524]

Evvel bahar ermeyince gül bağçede bitmez imiş
Kızıl gül açılmayınca bülbül figan etmez imiş

Bülbül heves eder ötmeye gül ile bile yatmağa
Bağban kast eder satmaya gül kadrini bilmez imiş

Bire bağban satma gülü haramdir akçesi pulu
Ağlatma âşık bülbülü gözü yaşı dinmez imiş

Yılda bir kez hayvanlara aşk yeli eser bunlara
Meğer adem hayvan olur hayvan âşık olmaz imiş

Âşık olmayan âdemî benzer yemişsiz ağaca
Ağaç yemiş vermeyince budağı eğilmez imiş

Yunus Emre *hey bî-çâre yârdan ayıldın ne çâre*
Yârdan ayrılmayınca yâr kadrini bilmez imiş

---

522 Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.
523 Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.
524 Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

35. İNSAN VE DERTLİ DOLAB

Dolab, kelime manası itibariyle; *"içine eşya konulan raflı veya rafsız göz; hile, dek, dubâra; kuyudan su çıkarmaya yarayan ağaçtan veya demirden yapılmış çark; devreden, dönen; bedestenin içindeki küçük dükkânlar"*dır.

Dolab, ıstılahı manada ise; *"Allah aşkı, Allah'a teslimiyet, Hakk'tan aldığını halka vermek, Mevlâ'nın insana verdiği acı-tatlı her nimete şükretmesi"* dir.

Dolab-nâme; *"Allah aşkının terennümünü ifade eden, sorulu-cevaplı yazılan manzum eserler"*dir.

Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatında önemli bir ***tür olarak Dolab-nâme***nin birçok örneğine rastlanılmıştır. Ancak en meşhuru, ***Kaygusuz Abdal***'ın[525] *"Dolab-nâmesi"* ile Âşık Yunus'un *"Dertli Dolabı"*dır.

Aslında bu **Dertli Dolab, 'Bizim Yunus**'un değil, XVI. asırda yaşayan **Bursalı Âşık Yunus'**undur. **O,** bu eserinde, sade ve anlaşılır Türkçeyi kullanması ve muhteşem anlatımıyla varoluşunu ve hayatını kaleme almış, her kelimesi sıkıştırılmış atomik yapıya sahip sırlarla dolu eser olarak asırlardır Türk toplumu tarafından sanki Gökten inmişçesine ezberlenip kullanılmaktadır.

---

525 Bak. Güzel, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı,* 8. Baskı, Ankara 2018, s. 825-827.

73
DOLAP NİÇİN İNİLERSİN

Dolap niçin inilersin[526]
Derdim vardır inilerim
Ben Mevlâ'ya Âşık oldum
Derdim vardır inilerim

Benim adım dertli dolap
Suyum akar yalap yalap
Böyle emreylemiş çalap
Derdim vardır inilerim

Beni bir dağda buldular
Kolum kanadım kırdılar
Dolaba layık gördüler
Derdim vardır inilerim

Balta zahm irdi ezelî
Soldu benzimin gazeli
Sorman bana bu su'ali
Derdim vardır inilerim

Bıçkıçılar bıçtı beni
Budağım yaprağım kanı
Âlemi yaradan Gani
Derdim vadır inilerim

Dağdan kestiler hezenim
Düzdüler dürlü düzenim
Eylenen aylak ozanım
Derdim vardır inilerim

Beni kodular taşkına
Tuşmadım benden coşkuna
Muhammed Ali aşkına
Derdim vardır inilerim

Dülgerler budağım yondu
Her azam yerine kondu
Bu iniltim Hak'dan geldi
Derdim vardır inilerim

Suyum alçaktan çekerim
Dönüp yüksekten dökerim
Görün şu ben ne çekerim
Derdim vardır inilerim

Ben bir dağın ağacıyım
Ne tatlıyım ne acıyım
Ben Mevlâ'ya duacıyım
Derdim vardır inilerim

Yaradandır hûnum vardır
Evliyadan demim vardır
Nefs gibi düşmanım vardır
Derdim vardır inilerim

***Dervjş Yunus** eydür ahî*
Gözyaşı döker günahı
Hakk'a âşıkım v'allahi
Derdim vardır inilerim

[526] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

36. İNSAN VE DÜNYA AHVALİ

Dünya ve eşya âlemi, insan için vardır. Bütün güzellikler insana sunulmuştur. Fakat dünya ve güzellikler bir gaye değil, vasıtadır. Vasıta insanı bir merkezden bir merkeze götüren şeydir. O halde vasıtanın iyi kullanılması ve değerlendirilmesi gerekir.

Kalur ayruklara malun, senünle gider âmâlün

diyen Yunus, geçici olanla kalıcı olanın karşılaştırmasını yapar. Güzel işler sahibini göklere yükseltir, Yunus, güzel olanı, insanlığa faydalı olanı yapmayı tavsiye eder. Dünya tutkusu, kıskançlık, tamahkârlık, şehvet düşkünlüğü, cimrilik, insanoğlunun sergilediği, en rezil davranışlardır. Esasen insanı yiyip-bitiren adını mekândan silen şey, dünyanın kendisi değil, buna benzer davranışlardır.

Bu dünya bir evrendür âdemleri yuducı

mısrâıyla Yunus, insanî olmayan bütün davranışları '**evren/yılan**' benzetmesiyle verir.

Dünya hayatı sürekli alış-verişin yapıldığı ulu bir şehir pazarı gibidir, alış-verişini bitiren pazardan ayrılır.

Dünyada iken iyi ve güzel işler yapan kişi, ad bırakır gider. Dinamik ve ilahî bir hayat peşinde, "*ebedilik özlemi*" içinde olan Yunus, sadece iç âlemine yönelmemiş, sosyal hayatını normal olarak devam ettirmiştir. Esasen Üniversel sırrı yakalayan her mistik böyledir. Dünyadan ayağını kesmeyen Yunus, gerçekçi her kişi gibi, rahmet ve sevgisini devrinin umutsuz insanlarına nur kabarcıkları şeklinde serpiştirmiş, gönüllerdeki ebedî çerağı uyandırmaya çalıştırmıştır.

Dünya arzu ve heveslerinin bataklığından seyretmeyen, köre değnek, topala binek olmaya çalışan, ikiliği bırakıp ***bir'***e gelen; bir gören, bir duyan, bir söyleyen her abide adam Yunus gibi düşünür.

Bir kimsenin devletine ta'nedüben biz gülmeyiz
Ne münkiriz âlimlere, ne tersanun haçındayız

Biz bunun neligin bildik, dünyanın nesine kaldık
Arzumuz nefs için değil, dünya teferrücündeyiz.

Yunus'un dünyasında; *ikilik, kin, kibir, düşmanlık, ayrılıkçılık* yoktur. Doğruluk ve sevgi vardır. Kâinatın ilahî bir nur'dan yaratıldığına inanan Yunus, *parçada* ***bütün***, *zehirde* ***panzehir***, *düşmanda* ***dost*** görür. Ve der ki;

Düriş kazan, ye yedir bir gönül ele getir
Yüz Ka'beden yigrekdür bir gönül ziyareti

Uslu değil delidir halka salûsluk satan
Nefsin müslüman etsin var ise kerameti

diyor ki,

Abdestimiz namazımız doğrulukdur ta'atımız
Aşka bağlılık safımız safımızdan kim ayıra

Ve başka bir şiirinde de, bu dünyayı "***büyük-ulu bir şehre***" benzeterek şöyle der:

DÜNYA GÖRÜŞÜ **KİMSEYE DÜŞMAN TUTMAZUZ** **AGYÂR DAHI YÂRDUR BİZE** Kimseye düşman tutmazuz agyâr dahı yârdur bize Kanda ıssuzlık varısa mahalle vü şârdur bize Adumuz miskîndûr bizûm düşmanumuz kimdür bizüm Biz kimseye kin tutmazuz kamu âlem yârdur bize Pîşrev bize Kur'ân durur vatân bize Cennet durur Ol Tamu'yı Hak yandurur ol gül-i gül-zârdur bize Biz âhret gamın yiyicek dûn ü gün yâ Hû diyicek Hak'dan yana gönelicek denizde yol vardur bize Dünyayı bir avratdur karı yoldan koyar niçeleri Surün gitsün ol ayyâr'ı anı sevmek ardur bize Dünyayı harâmddur hâslara lâkin helâldûr hamlara Bu dünyayıyı dost tutmazuz ol dünyayı murdârdur bize **Yunus** eydür Allâh dirüz Allâh'ıla kapılmışuz Dergâhına yüz tutuban hemân bir ikrârdur bize	**BİZ DÜNYADAN GİDER OLDUK KALANLARA SELAM OLSUN** Biz dünyadan gider olduk kalanlara selam olsun Bizüm içün hayır-du'â kılanlara selâm olsun Ecel büke bilümüzi söyletmeye dilümüzi Hasta iken hâlümuzi soranlara selâm olsun Tenüm ortaya açılan yakasuz gönlek biçile Bizi bir an vechile yuyanlara selâm olsun Azrâil olur cânumuz kurur tamarda kannumuz Yayıcagız kafenümüz saranlara selâm olsun Gider olduk dostumuza iremedük kasdumuza Namâz için üstümüze duranlara selâm olsun Sözdür söylenûr araya kimse döymez bu yaraya İltüp bizi makbereye koyanlara selâm olsun Bunda hep gelenler gider hergiz gelmez yola gider Bizüm hâlumuzdan haber soranlara selâm olsun Âşık oldur Hakk'ı seve Hak derdine kıla devâ Bizüm içün hayır du'â kılanlarar selâm olsun **Mîskin Yunus** söyler sözi kan yaşıla toldı gözi Bilmeyen ne bilsün bizi bilenlerer **selâm olsun**

ق

152
BU DÜNYAYA GÖNÜL VEREN SONUCU PİŞMAN OLISAR

Bu dünyaya gönül veren sonucu pişman olısar
Dünya benim didikleri hep ana düşman olısar

Ey dostunu düşman tutan gaybet yalan söz söyleme
Bunda gammazlık eyleyen anda yeri dar olısar

Çünki olısar yeni dar kazançlı kazancı kadar
Mü'minlere geldi haber âşıklar dîdar göriser

Maksadımız didar idi şeyhimiz gerçek er idi
Evvel dahı ol var idi ahir dahı var olısar

Oldur âhir oldur ebed hem dillerde Küfven ahad
Evliya geçdi dünyadan bir saat kime kalısar

Alın evliyanın elin doğrı varın Hakk'ın yolın
Mani budu belli bilin bildim diyen bilmeyiser

***Yunus** imdi bildim deme miskinliği elden koma*
Kimde miskinlik var ise Hak dîdârın ol göriser

153
NİCELER BU DÜNYADA GÜNAHINI YUYAMAZ

Niceler bu dünyada günahını yuyamaz
Ömrü geçer yok yere ey diriga duyamaz

Bir nice kişilerin gaflet gözün bağlamış
Hak yoluna dirisen bir yufkaya kıyamaz

Bu dünya bir gelindir yeşil kızıl donanmış
Kişi yeni geline bakubanı doyamaz

Ey nice arslanları alır akdarur ölüm
Azrail pençesine bir yoksulca döyemez

*Var imdi miskîn **Yunus** uryan olup gir yola*
Yüz çokallu gelirse yalıncağı soyamaz

154
SEVER DÜNYAYI ÇÜN OLDUR İMANI

Sever dünyayı çün oldur imanı
Susuzdur dünyaya kanmaz revanı

Neyi sever isen imanın oldur
Nice sevmeyesin sultanın oldur

Sevindir bil seni senden ileden
Ne sever isen ol yanaya yeden

Ki sevdiğinden öte menzilin yok
Asıl mana budur söz keleci çok

Bu yolda davâ sığmaz ma'nâ gerek
Neyi kim sever isen anı gerek

Buçuk gün durmayan aklın katında
Ne lâyık ola şahın hazretinde

Görem bir şahs gelür benzi sararmış
Tutulmuş dili aklı yavıvarmış

Gelip aklın önünde tapu kıldı
Hak'a şükreyledi çün anı buldu

Eğer sen akl isen gel beni gör der
Tımâr eyle benim derdime er der

Ayıtmadan göreyin birgün anı
Ne sordun kimseye ol kimse kanı

Tama kervanı ile yoldan azdım
Sana geldim çün öğüm sende sezdüm

Bunalıp sana geldim halimi bil
Mededin var ise gözüm yaşın sil

Tama habsine düşdüm çıkamazım
Katı berkdür duvârı yıkamazım

Key erenler durur zindanı bekler
Bahadurlar demir yürekli erler

Bin er tonlu durur tama çerisi
Mübarizdir bahadır her birisi

Ele gireni zindana ururlar
Ayağına da demir buyururlar

Sual itdüm bulara ne kişisiz
Ulunuz kim durur kimin işisiz

*Dediler kamusu **nefs** kullarıdır*
Kamusun tama ulularıdır

Tama tama'-dârın yeri tamuda olur
Kaçan Tamûd' olan âsude olur

Yolum aldı benüm aldadı tutdu
Bugün yarınıla ömrün tüketdi

Akıl ânun sözün çünkim işitdi
Tefekkür eyleyip kendüye gitdi

Çü gine geldi akl öğütler anı
Bize gelenlerin kurtuldu canı

Bize geldin ise endişe yeme
Ne kılam diyübeni gussa yeme

Kanaat fakr ile uş gele şimdi
Bakadur düşmene gör nide şimdi

Çağırdı muştucu geldi kanaat
Harir donlar geyer biner burak at

Âlemleri yeşil bulundu çıkdı
Kimesne eslemez yavlak ukdı

Çavuşlar yanşırır sağda ve solda
Gırîv ü zemzemedür değme yolda

Anı gördü kaçar nefs haşaratı
Gör imdi nitedür Hâlik sıfatı

Sınıkdı cümlesi durmadı kaçar
Kılıç lâzım degil iş oldı nâçâr

Kılıçlar kanlıdır erleri gâzi
Uçar kuşlar gibi atları tâ'î

Tama'dan kurtarırlar il ü şehri
Sıdılar leşlerin cebri ve kahrı

İderler hây u hû nefrin ü efgan
Muhaldir kimse andan kurtara can

Sıyıp çerisin iline akarlar
Kovup oğlun kızın şehri yakarlar

Gazadan geldi şeh tahtın oturdu
Sipahiler kamu tapuya durdu

Kamu şerh ü kamu il râhat oldu
Nereye vârsan pür ni'met oldu

Görünmez oldu ol kızlık u afet
Matrabazlar olurlar cümlesi mat

Harifler cümlesi taâta meşgul
Olupdur cümlesi sultanına kul

Oturur cümlesi han meclisinde
Ferahlar u kadehler ellerinde

Feragat oldu bunlar hoş geçerler
Sürer sâkî şarap dün gün içerler

Ferah oldı bular kaygıları yok
Eğinleri bütün karınları tok

Neden dimek ırak oldı bulardan
Ki ömr ü rızka oldurur payanda

Çü mihmândâr kendüs' oldı sultan
Ha düşer durmadan hân üstüne hân

Nice senin gibiler yedi doydu
Bikir durur dahı hiç eksimedi

Yenir durmaz velî zere gedilmez
Nereden geldiğini kimse bilmez

Erenlerdir bu dirliğe erenler
Yüzün ma'şûkanın mutlak görenler

Hakîkat bunlar ölmez kalırlar
Ki her dem yeniden kısmet alırlar

Yunus cümle sözün senin feride
Çü söz senin durur ol sen işide

Nice sözün varısa sana söyle
Has u âm gönlünü şey'ullâh eyle

Ki zirâ cümle iş ulularundur
Temennâ eylegil yol bunlarundur

155
EĞER AŞKI SEVERSEN CÂN OLASIN

Eğer aşkı seversen cân olasın
Gönüller tahtına sultan olasın

Seversen dünyayı mihnet bulasın
Erenler sırrını kaçan duyasın

Cihan köhne-saraydır sen beğisin
Nice bir eskiye hasretlenesin

Ağıdur bal değil dünya muradı
Nice bir ağuya parmak banasın

Kanadsız kuşlayın kaldın yabanda
Kanadlu kuşlara kanda eresin

Diken olma gül ol eren yolunda
Diken olur isen oda yanasın

Niyaz için buyurdu Hak namazı
Niyazdan vay sana gafil olasın

Sana erden aşa gerek bu yolda
Dayanırsan asâya dayanasın

Erenler nefesin asa edin sen
Erenler nefsine uyarsan fenasın

İbadetler başıdır terk-i dünya
Eğer mü'min isen ana inanasın

Atan anan Hakk'ın yitirdün ise
Yeşil donlar geyesin donanasın

Eğer komşu hakkı boynunda ise
Cehennemde yarın bâki kalasın

***Yunus** bu sözleri erenden aldı*
Sana dahı gerek ise alasın

182
DÜNYAYA KONUP GÖÇENLER

*Yalancı **dünyaya** konup göçenler*
Ne söylerler ne bir haber verirler
Üzerinde türlü otlar bitenler
Ne söylerler ne bir haber verirler

Kiminin başında biter ağaçlar
Kiminin başında sararır otlar
Kimi ma'sum kimi güzel yiğitler
Ne söylerle ne bir haber verirler

Toprağa gark olmuş nazik tenleri
Söylemeden kalmış tatlı dilleri
Gelin duadan unutman bunları
Ne söylerler ne bir haber verirler

Kimisi dördünde kimi beşinde
Kimisinin tacı yoktur başında
Kimi altı kim yedi yaşında
Ne söylerler ne bir haber verirler

Kimisi bezirgah kimisi hoca
Ecel şerbetini içmek de güç a
Kimi aksakallı kimi pir koca
Ne söylerler ne bir haber verirler

***Yunus** der ki gör takdirin işleri*
Dökülmüştür kirpikleri kaşları
Başları ucunda hece taşları
Ne söylerler ne bir haber verirler

238
ÖMRÜM KUŞU KANDA VARASIN

Ey benim ömrüm kuşu kanda varasın bir gün
***Ecel** avlayıp yutar ele giresin birgün*

Gelip göğsüne kona tutuşup canın yana
Bir kadeh şerbet suna içip kanasın birgün

Görmeğe gelenleri hatırın soranları
Sevgili yaranları görmez olasın birgün

Yâranların geleler sen ta'cilleyeler
Soyalar tonlarını uryan olasın birgün

***Binip ağaç atına** yanılıp Hızr'a tana*
Şol kara yer altına gire yatasın birgün

Tap tımar eyle tene yarag eyle bu cana
Şol yılana çıyana nasib olasın birgün

***Münkir ü Nekir** gele hallerin düşvar ola*
Dilince sual sora cevab veresin birgün

***Yunus Emre**'m nidesin kaçıp kanda gidesin*
Erenler sohbetine gelmez olasın birgün

ق

183
DURDUM VARDIM SİNLERE DUA KILDIM

Durdum vardım sinlere dua kıldım bunlara
Gördüm kefenler yatar bulaşıban kanlara

Kimi kız kimi gelin dünyadan çekmiş elin
Gördüm ölenler halin diyem işidenlere

Yatar şeyh ü danişmend çürümüş sünük ü ten
Yoldaş olursa iman ya ne gussa bunlara

Yatar yiğid ü koca ne erte bilir ne gece
Ne kapı var ne baca girmiş guristanlara

Gördüm oğlancıkları Uçmak'tadur canları
Ne soru var ne hesap girmiş güllistanlara

Âşık ***Yunus*** *gör n'ider dünyadan göçmüş gider*
Çağırı namazadır saladır gelenlere

184
HAK HAKK'I BİLMEZ

Hak cihana doludur kimseler Hakk'ı bilmez
Onu sen senden iste ol senden ayrı olmaz

Dünyaya inanırsın rızka benimdir dersin
Niçün yalan söylersin hiç sen dediğin olmaz

Ahret yavlak ıraktır doğruluk key yaraktır
Ayrılık sarp firaktır hiç giden geri gelmez

Dünyaya gelen göçer bir bir şerbetin içer
Bu bir köprüdür geçer cahiller onu bilmez

Gelin tanışık edelim işin kolayın tutalım
Sevelim sevilelim dünya kimseye kalmaz

Yunus *sözün anlar isen manasını dinler isen*
Sana iyi dirlik gerek bunda kimsene kalmaz

188
ULU DİVAN KURULA

Ulu divan kurula anda kulluk sorula
Bin tekebbür vermeye bir garip nevâz ile

Egriler egri ile doğrular doğru ile
Yalan yalanı sever gammazlar gammaz ile

Kimi dükkânda bakar kimi hoşluklar sever
Kimi bir pûla muhtac kimisi cân-bâz ile

Kula nasib değicek sultan elden alamaz
Zülkarneyn neyledi yâ Hızır u İlyâs ile

Görmez misin Edhem'i tahtını terk eyledi
Hak katında hâs oldu bir eski palas ile

Bu dünyaya inanma dünyayı benim sanma
Niceler benim demiş giderler ham bez ile

Aşk yağmuru tamlası gönül göğünden damar
Sevgi yeli götürür yağmuru ayaz ile

Yunus *imdi gam yeme nidem ne kılam deme*
Gelir kişi başına ezelde ne yazıla

189
KALANLARA SELÂM OLSUN

Biz dünyadan gider olduk kalanlara selâm olsun
Bizim için hayır duâ kılanlara selam olsun

Ecel büke *belimizi söyletmeye dilimizi*
Hasta iken halimizi soranlara selâm olsun

Tenim ortaya açıla yakasız gönlek biçile
Bizi bir arı vechile yuyanlara selâm olsun

Azrâil alır cânımız kurur damarda kanımız
Yuyucağız kefenimiz saranlara selâm olsun

Gider olduk dostumuza eremedik kasdımıza
Namaz için üstümüze duranlara selâm olsun

Sözdür söylenir araya kimse döymez bu yaraya
İltüp bizi makbereye koyanlara selâm olsun

Bunda hep gelenler gider hergiz gelmez yola gider
Bizim halimizden haber soranlara selâm olsun

Âşık oldur Hakk'ı seve Hak derdine kıla devâ
Bizim için hayır dua kılanlara selâm olsun

Miskîn Yunus söyle sözi kan yaş ile toldu gözü
Bilmeyen ne bilsin bizi bilenlere selâm olsun

KIŞ ZULMEDİ GELDİ BAHÂR YAZ İLE

Gitdi bu kış zulmedi geldi bahâr yaz ile
Yeni nebâtlar bitdi mevc urdı hep nâz ile

Yine merg-zâr oldı uş yine gül-zâr oldı
Ter nagme düzer oldu mûsikîde sâz ile

Hoş haber geldi dostdan yaratdı bâg u bostân
İlm okur hezâr destân bülbülleri râz ile

Kim görmişdûr baykuşun gülistâna girdûgin
Leylekler zikr idemez bir latîf âvâz ile

Yâ niçe saklarısan dûr-dâne gevher olmaz
Keklik keklikle uçar hemîşe bâz bâz ile

El kuıelden ele gül kuşı gülden güle
Baykuş vîrâne sever şâhinler pervâz ile

Kanda ki bir gevde varr kerkesler anda ûşer
Tûtîler evin şekker bulurlar kafes ile

Her şahsun kendü tuın kendüye tuş eyledi
Sâdıklar ikrâr ile sûfîler namâz ile

Câhil mûnâfık münkir cümle aklına şâkir
Âşıklar dîdâr sever ârifler niyâz ile

Dervîşlik didûkleri dilde haber değildür
Hak ile Hak olana anda menzil dûzile

DİYENLER YALAN DA'VÎ KILANLAR

Ben dervîşin diyenler yalan da'vî kılanlar
Yarın Hak dîdârını görmeyiser göz ile

İlm ü amelne assı bir gönül yıkdunısa
Arif gönül yapdugı berâber hicâz ile

Ulu dîvân kurıla anda kullık sorıla
Bin tekebbür virmeye bir garîb nevâz ile

Egriler egri ile togrular togru ile
Yalan yalanı sever gammâzlar gammâz ile

Kimi dükkânda bakar kimi holuklar sever
Kimi bir pula muhtâc kimisi cân-bâz ile

Kula nasîb degicek sultân elden alamaz
Zülkarneyn neyledi yâ Hızır u İlyâs ile

Görmez misin Edhem'i tahtını terk eyledi
Hak katında hâs oldı bir eski palâs ile

Bu dünyaya inanma dünyayıyı benüm sanma
Niçeler benüm dimiş giderler ham bez ile

Işk yagmurı tamlası gönül göginden tamar
Sevgü yili götürür yagmurı ayaz ile

Yunus imdi gam yime niden ne kılam dime
Gelür kişi başına ezeldde ne yazıla

BU DÜNYEDE GÜNÂHINI YUYAMAZ

Niçeler bu dünyede günâhını yuyamaz
Ömri geçer yok yire iyi dirîga tuyamaz

Bir niçe kişilerün gaflet gözin baglamış
Hak yolına dirisen bir yufkaya kıyamaz

Bu dünyayı bir gelindür yeşil kızıl donanmış
Kişi yeni geline bakubanı toyamaz

İy niçe arslanları alur akdarur ölüm
Azrâil pençesine bir yoksulca döyemez

Var imdi miskîn **Yunus** uryân olup gir yola
Yüz çokallu gelürse yalıncagı soyamaz

BU CİHÂNDA MENZİLÜM TURAGUM

Bî-mekânam bu cihânda menzilüm turagum anda
Sultânam tâcıla tahtum hulle vü Burag'um anda

Eyyûb'am bu sabrı buldum **Cercis'**em bin kezin öldûm
Ben bu mülke tenhâ geldüm bî-külli yaragum anda

Yûsuf'am bâzâra geldüm Mansur'am bu dâra geldüm
Arslanam şikâra geldüm velâkin yatagum anda

Bülbülem uş öte geldüm dilde menûr tuta geldüm
Bunda müşküm sata geldüm geyigem otlagum anda

Kim ne bilür ben ne kuşam şol ayyüzlü yara tuşam
Ezelîden serhoşam ben içmişem ayagum anda

Delüyem pendi tutmazam degme yire ben getmezem
İş bu sözi işitmezem tutmışam kulagum anda

Sır sözi eşkere olmaz anda od yanar belürmez
Dün ü gün yanar söyünmez bu benüm çerâgum anda

Ben bu mülke ta'lîm kıldum hem yidi kez cevlân urdum
Muhammed nûrını gördüm bu benüm mekânum anda

Yunus bu fikrete taldı hep cihânı arda saldı
V'allâhi hoş lezzet aldı tatmışam dimâgum anda

ÂH NİDEYİM ÖMRÜM SENİ

Yok yire geçûrdûm güni âh nideyim ömrüm seni
Senünle olmadum ganî âh nideyim ömrüm seni

Geldüm ü geçdüm bilmedüm aglayup gussa yimedûm
Senden ayrılam dimedüm âh nideyim ömrüm seni

Sen bâna yâr sanurdum bana vefâdâr sanurdum
Agyâr imişsin bilmedüm âh nideyim ömrüm seni

Kanı sana gûvendügüm sevinüben özendügüm
Küllî kalur kazandugum âh nideyim ömrûm seni

Gidüp gine gelmeyiser gelüp beni bulmayısar
Bu begligi surmeyiser âh nideyim ömrüm seni

Çün beni koyup gidesin varup sinleye giresin
Anda gelüp söyleyesin âh nideyim ömrüm seni

Hayrum şer'üm yazılısar ömrüm ipi üziliser
Suret benden bozulısar âh nideyim ömrüm seni

Miskîn Yunus gidisersin aceb sefer idisersin
Hasretile kalısarsın âh nideyim ömrüm seni

DÎN Ü MİLLETDEN
GEÇER IŞK ESERİNİ TUYAN

Dîn ü milletden geçer ışk eserini tuyan
Mezheb ü dîn mi seçer kendüyü yoga sayan

Işk kime kim irerse kendüden gayrı komaz
Işkdan zerre ayrılmaz kendüliginden tuyan

Uçmak'dan umusı yok Tamu'dan korkusı yok
Kendözin yavı kılup hayr u şerr elden koyan

Ol benem dirse reyâ benligin bilen hatâ
Terk eyleyûben rıza alk koyup ışka uyan

Âşıkları sorarsan bî-mezheb ü bî-millet
Yolda kalupdur sakın gice vü gündüz sayan

Küfr û îmân ol yolda assı-ziyâna geçmez
Assı ziyândan fârig varlıgı levhin yuyan

Yunus sen beni gider her ne ider dost ider
Aczüni bil ebsem ol var ışk rengine boyan

DÎN Ü MİLLET SORARISAN
ÂŞIKLARA DÎN NE HÂCET

Dîn ü millet sorarısan âşıklara dîn ne hâcet
Âşık kişi harâb olur âşık bilmez dîn diyânet

Âşıklarun gönli gözi ma'şûkın isteyü gider
Ayruk suretde ne kalur kim kılısar zühd ü tâ'at

Tâ'at kılan uçmagiçün dîn tutmayan Tamu içün
Ol ikiden fârig olur neye benzer bu işâret

Her kim dostı severise dostdan yana gitmek gerek
İşi güci dost olcak cümle işden olur azat

Anun gibi ma'şûkanun haberini kim getürür
Cebrâil-i mürsel sıgmaz anda olıcak mûnâcât

Sorı hisâb olmayısar dünyayı âhiret koyana
Mûnker û Nekir ne sorar terk olıcak cümle murâd

Havf u recâ nişe gelür varlık yokluk bıragana
İlm i amel sıgmaz anda ne terâzu ne hod sırat

Ol kıyâmet bâzârında herbir kula baş kayısı
Yunus sen âşıklarıla hiç görmeyesin kıyamet

ق

MÜNKİRLER HAK YOLINA ÂSÎDÜR

Evliyâ'ya münkirler Hak yolına âsîdur
Ol yola âsî olan gönüllerün pâsıdur

Tartduk bu ışk cefâsın ta irince ma'şûka
Zirâ ki ol dost benüm derdümün devâsıdur

Henüz bu yir olmadın gökler yaradılmadı
Evliyâlar vatânı pâdişâh kal'asıdur

Mevlânâ Hudâ-vendgâr bize nazar kılalı
Anun görklü nazarı gönlümûz aynâsıdur

Miskîn ol yâre miskin gide senden kibr ü kin
Rûzigâr gelür geçer pes kime kalasıdur

Geyiklü'nûn ol Hasan söz eyitmiş kendüden
Kudret dilidûr söyler kendinün söz nesidûr

Okıyuban yazmadın yanıluban azmadın
Yunus bu ışk sözüni kim bildi bilesidür

KİŞİ BİLE KENDÖZİN

Andan yigrek ne vardur kişi bile kendözin
Kendözin bilen kişi kamulardan ol güzin

Kişi gerek çok bile ol gerek ögüt ala
Menzile irsem diyen bilürsin hazin hazin

Bu yol yavlak uzakdur dünyayı ana duzakdur
Bu duzaga ugrayan komaya kılavuzın

Ben emin olsam diyen yâ eminlik isteyen
Geçsün bu kâl û kîlden topraga ursun yüzin

Kim ere kullık ide ol azâbdan kurtıla
Mutlak ol yarlıganur kim görürse er yüzin

Yunus bir haber virür işidenler şâd olur
Gence ugrasam diyen izlesün eren izin

DİLSÜZLER HABERİ KULAKSUZ DİNLEYESİ

Dilsüzler haberini kulaksuz dinleyesi
Dilsüz kulaksuz sözin cân gerek anlayası

Dinlemedin anladuk anlamadın dinledük
Girçek erün bu yolda yoklukdur ser-mâyesi

Biz sevdik âşık olduk sevildük ma'şûk olduk
Her dem yini dirlikde sizden kim usanası

Yitmiş iki dil seçdi aramuza söz düşdi
Ol bakışı biz bakduk yirmedik âm u hâsı

İy **Yunus** imdi velî yirde gökde toptolı
Her bir taşun altında bin İmrânoglı Mûsî

ÇALAB'A MAKSÛDUMA İRDÜM BUGÜN

Şûkûr şûkûr ol Çalab'a maksûduma irdüm bugün
Müştâkıdum bunca zamân pîrüm yüzin gördüm bugün

Kaygu beni almıdı cânum zebûn olmışıdı
Gördüm pîrûmün yüzin; ol kayguyı surdüm bugün

Gelsün yardan ayru düşen gurbetile bagrı bişen
Dost bâgçesi içindeki ışk bezmeni girdüm bugün

Görün görün bu devleti bu ışkıla beşâreti
Dost bâgınun içinde ben ışk çadırın kurdum bugün

Eydür **Yunus** yâr kulıyam dost bâgçesi bülbüliyem
Söyleyeyim şimden girü gülzâruma irdüm bugün

ÇARH-I FELEK YOGIDI CÂNLARUMUZ

Çarh-ı felek yogıdı cânlarumuz var iken
Biz ol vaktin dost idûk Azrâil agyâr iken

Niçe yıllar biz anda cem idük cân kânında
Hakikat âleminde ma'rifet söyler iken

Çalap ışkı cândaydı bu bilişlik andaydı
Adem-Havvâ kandaydı biz anunla yâr iken

Dün geldi sâfî Âdem dünyayıya basdı kadem
İblis aldadı ol dem uçmakda gezer iken

Ol vaktin biz uçarduk ceylân urup göçerdük
Nûrdan şarâb içerdük Hak bizi toylar iken

Cânlar anda bilişdi ol dem gönül alışdı
Âlem halkı karışdı denizler kaynar iken

Şükûr bu deme geldük dostları bunda bulduk
Tuz-etmek bile yidük ışk demin oynar iken

Ne ogul vardı ne kız vâhididük anda biz
Konışıyıduk cümlemüz nur tagın yaylar iken

Ne ogul vardı ne kız vâhildidük anda biz
Konşıyıduk cümlemûz nûr tagın yaylar iken

Ne gök varıdı ne yir ne zeber vardı ne zîr
Yunus dostdan haber vir ışkıla göyner iken

HAK'DAN NAZAR OLDI BANA HAK KAPUSIN AÇAR OLDUM

Hak'dan nazar oldı bana Hak kapusın açar oldum
Girdüm Hakk'un haznesine dürr ü gevher saçar oldum

Devlet tâcı başa kondı ışk kadehin bana sundı
Susadugunca ben dahı her dem anı içer oldum

Esritdi ışka düşürdi ben hamıdum ışk bişürdi
Aklum başuma divşürdi hayrı şerden seçer oldum

Hayra döndi benüm işüm endîşeden azâd başum
Nefsüm başını kesüben şer işlerden kaçar oldum

Kesildi nefs başı öldi fısk u fesâd işler kaldı
Hak'dan bana nazar oldı kanatlandum uçar oldum

Uçdum bir hoş yire kondum bu dünyayıyı bâki sandum
İy yârânlar ben usandum kondum gine göçer oldum

Göçenler menzile yitdi vardı anda karâr itdi
Geçdi ömûr kavil yitdi varlıgundan nâ-çâr oldum

Cânum nâ-çârıdı bunda kalmışıdum bu zindânda
Gel didiler vardum anda varlıgumdan geçer oldum

Yunus Hakk'a bilişseli cân u gönül virişeli
Şol Tapdug'a irişeli gizli râzum açar oldum

ULULAR ÂHİR ZAMÂN OLISAR

İşidün iy ulular âhir zamân olısar
Sağ müsülmâ seyrekdür ol da gümân olısar

Dânişmend okur dutmaz dervîş yolın gözetmez
Bu halk ögüt işitmez ne sarp ne zamân olısar

Görün begler mürveti binmişler birer atı
Çekdügi yohsul eti içdügi kan olısar

Ya'ni er gelmiş erden elini çekmiş şerden
Deccâl kopısar yirden âhir zamân olısar

Aceb mahlûk irişdi göz yumuban dürüşdi
Helâl harâm karışdı ass-ziyân olısar

Birbirine yavuz sanur itdügin kala sanur
Yarın mahşer gününde işi beyân olısar

İy **Yunus imdi senün ışkıla geçsün günün**
Sevdügün kişi senün cânuna cân olısar

BİZ NEYE ÂŞIK İSEK ÂLEMLER ANA ÂŞIK

Biz neye âşıksavuz âlemler ana âşık
Kime degül diyelüm her bir sıdka hâzık

Ma'şûkanı kime sevse lâzımdur anı sevmek
Dostumuzun dostına yâd endîşe ne lâyık

Sen gerçek âşıkısan dostun dostına dost ol
Ger böyle olmazısan dostum dimegil bayık

Kime az bakarısa aslı yüce yirdedûr
Az görme çok gör anı böyle gelmişdûr tarîk

Yitmi iki millete kurbân ol âşıkısan
Tâ âşıklar safında tamâm olasın sâdık

Sen Hakk'a âşıkısan Hak sana kapu açar
Ko seni begenmegi varlıgun evini yık

Hâs u am mûtî âsî dost kulıdur cümlesi
Kime eydibilesin gel evünden taşra çık

Yunus'un bu dânişi genci-i nihân sözidûr
Dosta âşık olanlar iki cihândan fârik

BİZE DÎDAR GEREK DÜNYA GEREKMEZ

Bize dîdar gerek dünya gerekmez
Bize mani gerek dava gerekmez

Bize Kadir gecesidir bu gece
Ko erte olmasın seher gerekmez

Bize aşk şerbetinden sun sâkî
Bize Uçmag'da kevser gerekmez

Badyalar dolu dolu içelim biz
Biz esrük olmayız humâr gerekmez

Eğer bu derd ile hasta düşersem
Safalık vermesin tımar gerekmez

Gerekmez yâr gerekmez cân gerekmez
Bize dîdâr gerek deyyâr gerekmez
Yunus esriyüben düşdü susakda

HAK NÛRI ÂŞIKLARA HER DEM NÜZÛL DEGÜL Mİ?

Hak nûrı âşıklara her dem nüzûl degül mi?
Kime kim nüzûl degmez Hak'dan ma'zûl degül mi

Mine'l-kalbi ile'l-kalb yol var dimişler erler
Her gönülden gönüle rast togru yol degül mi

Kargayıla bülbüli bir kafese koyaslar
Birbiri sohbetinden dâim melûl degül mi

Eyle ki karga diler bülbülden ayrılmaga
Bülbülün de gönlünde maksûdı şol degül mi

Câhil ile ârifün mesel şuna benzer
Câhil katında îmân ma'lûm mechûl degül mi

Işık ile Dânişmend sûi işler her zaman
Danişmend 'ışk'a eydür bî-şerî'at degül mi

Yitmiş iki milletûn sözini ârif bilür
Yunus Emre sözleri dâim usûl degül mi

37. İNSAN VE ZAMANDAN ŞİKÂYET

145
MÜSÜLMÂNLAR ZAMÂNE YATLU OLDI

Müsülmânlar zamâne yatlu oldı
Helâl yinmez harâm kıymetlü oldı

Okunan Kur'an'a kulak tutulmaz
Şeytânlar semirdi kuvvetlü oldı

Harâm ile hâmir tutdı cihânı
Fesâd işler iden hürmetlü oldı"

Kime kim Tanrı'dan haber virürsen
Kakır başun salar hüccetli oldı

Şâkird üstâdıla arbede kılur
Ogul atayıla izzetlü oldı

Fâkirler miskinlikten çekti elin
Gönüller yıkuben heybetlü oldı

Peygamber yerine geçen hocalar
Bu halkun başuna zahmetlü oldı

Dutulmaz oldı Peygamber hadisi
Halâyık cümle Hakk'dan utlu oldı

***Yunus** gel âşıkısan tevbe eyle*
Nâsûha tevbe ucı kutlı oldı

146
AĞLAMAKTIR BENİM KÂRIM[527]

Ağlamaktır benim kârım ağla gözüm şimden gerü
Irmak oldu kanlı yaşım çağla gözüm şimden gerü

Hüdâ bizi atdı od'a yanmak oldu bize gıda
Ömrüm oldukça dünyada gülme gözüm şimden gerü

Bilmem yârın neydiğini ömür gülü soyduğunu
Gece gündüz olduğunu bilme gözüm şimden gerü

Aldanma dünya âline ağudur sunma balına
Düşüp dünya haline dalma gözüm şimder gerü

***Yunus Emre** nedir halin her ne dersen Hakk'a ma'lum*
Bir deryaya düştü yolum dönme gözüm şimden gerü

[527] Bu şiir Âşık Yunus 'a aittir.

147
GÖNÜL YIKTIN İSE
BU KILDIĞIN NAMAZ DEĞİL

Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil
Yitmişiki millet dahi elin yüzün yumaz değil

Erenler elip geçtiler dünyayı koyup göçtüler
Havâya ağıp uçtular bular hümâdır kaz değil

Can odur kim Hakk'a ere ayak odur yola gire
Er oldur alçakta dura yüksekde bakan göz değil

Münkir ile müddeîyi sayma buçuğa koyanı
Git ahıra tak bunları her kim (ki) âşık baz değil

Doğru yola gittin ise er eteğin tuttun ise
Bir hayır da ettin ise birine bindir az değil

***Yunus** bu sözleri çatar sanki balı yağa katar*
Halka meta'ların satar yükü güherdir tuz değil

148
ACEB ŞU YERLERDE VAR M'OLA ŞÖYLE
GARİB BENCİLEYİN

Aceb şu yerde var m'ola şöyle garib bencileyin
Bağrı başlu gözi yaşlu şöyle garib bencileyin

Gezdim Urum'ıla Şâm'ı Yukarı illeri kamu
Çok istedüm bulımadum şöyle garib bencileyin

Kimseler garib olmasun hasret od'ına yanmasun
Hocam kimseler olmasun şöyle garib bencileyin

Söyler dilim ağlar gözüm gariplere köynür özüm
Meger ki gökde yıldızum şöyle garib bencileyin

Niçe bu derdile yanam ecel ire bir gün ölem
Meger ki sinimde bulam şöyle garib bencileyin

Bir garib ölmüş diyeler üç günden sonra tuyalar
Sovuk suyıla yuyalar şöyle garib bencileyin

*Hey Emrem **Yunus*** bî-çâre bulunmaz derdüne çâre
Var imdi gez şar'dan şar'a şöyle garib bencileyin

149
DERTLİ NE AĞLAYIP GEZERSİN BURDA

Dertli ne ağlayıp gezersin burda [528]
Ağladırsa Mevlâ'm yine güldürür
Niçe dertli kondu göçtü burdan
Ağladırsa Mevlâ'm yine güldürür

Bu dert benim munisimdir yârimdir
Arşa çıkan benim ah u zârımdır
Seni ağlatan lutf ıssı Kerim'dir
Ağladırsa Mevlâ'm yine güldürür

Dâ'im Hakk'a cemalini dike-dur
Zikreyle Mevla'yı dilden ana-dur
Kahrı kime ise lutfu anadur
Ağladırsa Mevlâ'm yine güldürür

Sevdâya salma şu garib başını
Akıtır gözünden kanlı yaşını
Kerîm'dir onarur kulun işini
Ağladırsa Mevlâ'm yine güldürür

Yunus senin gözlerinde çok hal var
Önünde ugrayup geçecek yol var
Gece gündüz durda Mevlâ'ya yalvar
Ağladırsa Mevlâ'm yine güldürür

163
YOK YERE GEÇİRDİM GÜNÜ
AH N'İDEYİM ÖMRÜM SENİ

Yok yere geçirdim günü ah n'ideyim ömrüm seni
Seninle olmadım gani ah n'ideyim ömrüm seni

Güldüm ü geçtim bilmedim ağlayıp gussa yemedim
Senden ayrılam demedim ah n'ideyim ömrüm seni

Hayrım şerrim yazılısar ömrüm ipi üzülüser
Suret benden buzulusar ah n'ideyim ömrüm seni

Hani sana güvendiğim sevinüben özendiğim
Kaldı külli kazandığım ah n'ideyim ömrüm seni

***Miskin Yunus** gidisersin uzak sefer edisersin*
Hasret ile kalırsarsın ah n'ideyim ömrüm seni

ق

[528] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

151
BU KIŞ ZULMETİ GELDİ BAHAR YAZ OLDU

Gitdi bu kış zulmeti geldi bahar yaz ile
Yeni nebatlar bitdi mevc urdu hep nâz ile

Yine merg-zâr oldu uş yine gül-zâr oldu
Ter nağme düzer oldu mûsikide saz ile

Hoş haber geldi dostdan yaratdı bağ u bostan
İlm okur hezar destan bülbülleri râz ile

Kim görmüşdür baykuşun gülistana girdigin
Leylekler zikr edemez bir latîf avaz ile

Ya nice saklar isen dür-dâne gevher olmaz
Keklik keklikle uçar hemişe bâz bâz ile

El kuşu elden ele gül kuşu gülden güle
Baykuş virane sever şahinler pervâz ile

Kanda ki bir gövde var herkesler onda üşer
Tutiler evin şekker bulurlar kafes ile

Her şahsın kendi tuşun kendüye tuş eyledi
Sadıklar ikrar ile sûfiler namâz ile

Câhil münâfık münkir cümle aklına şâkir
Âşıklar didar sever arifler niyaz ile

Dervişlik dedikleri dilde haber degildir
Hak ile Hak olana anda menzil düzüle

Ben dervişin diyenler yalan dava kılanlar
Yarın Hak dîdarını görmeyiser göz ile

İlm ü amel ne assı bir gönül yıkdınısa
Ârif gönül yaptığı berâber hicâz ile

152
BİZE DÎDAR GEREK DÜNYA GEREKMEZ

Bize dîdar gerek dünya gerekmez
Bize mani gerek dava gerekmez

Bize Kadir gecesidir bu gece
Ko erte olmasın seher gerekmez

Bize aşk şerbetinden sun sâkî
Bize Uçmag'da kevser gerekmez

Badyalar dolu dolu içelim biz
Biz esrük olmayız humâr gerekmez

Eğer bu derd ile hasta düşersem
Safalık vermesin tımar gerekmez

Gerekmez yâr gerekmez cân gerekmez
Bize dîdâr gerek deyyâr gerekmez

Yunus esriyüben düşdü susakda
Çağırır Tapduk'una ar gerekmez

38. İNSAN VE ÖMRÜNÜ BOŞA HARCAMAK

Bilindiği gibi '**zaman**', lügat anlamı itibariyle '*uzun veya kısa vakit, bir iş için belirlenen zamanın nihayeti*'' anlamına gelir. Hayata yeni başlayan veya devam eden insanların başarılı olmasında onun "**zaman**" anlayışının büyük önemi vardır. Nitekim bu durum dini kudsiyetimiz Kur'an-ı Kerim'de, kültürel hayatımızda dikkatleri canlı tutmak için zamanı hatırlatan; âyet, hadis, atalarsözü, deyimler, darb-ı meseller..vb'leri bulunmaktadır. Kim ki, *işini, ibadetini* tanzimli bir şekilde vaktinde yaparsa başarı ve mutluluk onun olur. Bu cümleden olarak insanoğlunun hayatta iki önemli ögesi var, fakat insanlar bunların kadrini-kıymetini-değerini bilmezler. Bunlar, bir Hadis-i Şerifte;

'*Sıhhat ve boş vakit*'[529] olarak belirtilmektedir.

Yine bu zamanla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim emri olarak da;

'*Rabbin adını sabah-akşam an (zikret). Geceleyin O'na secde et. O'nu geceleri uzun uzun tesbih et*'.[530]

'*Geceleyin secde ederek ve ayakta durarak boyun büken, ahiretten çekinen ve Rabbinin rahmetinden dileyen kimse, inkâr eden kimse gibi olur mu?*'[531] buyrulmaktadır.

Biliriz ki, insanın vakti dünyanın ömrüne nisbetle çok az ve kısadır. Bu bakımdan, tek bir saniyesi dahi altından daha kıymetli olan zamanın, ebedî hayata nur tutacak meşguliyetlerle geçmesi gerekir. Bunun için, *mü'minin ibadeti ve işi bir hayır üzere* olduğu gibi, geriye kalan **zamanı** da manasız olmamalı, meşru bir hayat dairesi içinde vaktini boşa geçirmeden yaşamalıdır. Tâ ki, bir taraftan kazanırken, diğer yandan kaybetmiş olmasın.

Bu cümleden olarak Yunus'un da 'Ömrünü Boş Yere Harcayanlar' hakkında ifade ettiği birkaç hikmetinden örnek verelim:

---

529 *Bak: Buhari, Rikak 1; Tirmizi, Zühd 1; İbn Mace, Zühd 15.*

530 *İnsan Suresi, a. 76/26.*

531 *Zümer Suresi, 39/9.*

153
ÖMRÜM YOK YERE HARC ETMİŞEM BEN

Bu ömrüm yok yere harc etmişem ben
Canımı gör ne ***od****'a atmışım ben*

Kimesne kimseye etmemiş ola
Anı kim kendime ben etmişim ben

Amelim rahatını derdim götürdüm
Kamu assım ziyâna satmışım ben

Cihânda bir sınuk saksıdan ötrü
Güherlerim ziyâna satmışım ben

Amelim ne ki varsa hep riyâdır
Acebdir ihlâsı unutmuşum ben

Geceye eresini kimse bilmez
Tûl-i emel başın uzatmışım ben

Aguya bal deyü parmak uzatdım
Aşıma zehr-i kâtil katmışım ben

Bî-çâre Yunus'un *çokdur günahı*
Anın dergâhına yüz tutmuşum ben

154
YOK YERE GEÇÜRDÜM GÜNİ AH NİDEYİM ÖMRÜM SENİ

Yok yere geçürdüm güni ah nideyim ömrüm seni
Senünle olmadum genî ah nideyim ömrüm seni

Geldüm ü geçdüm bilmedüm ağlayup gussa yimedüm
Senden ayrulam dimedüm ah nideyim ömrüm seni

Seni bana yâr sanurdum bana vefâdar sanurdum
Ağyar imişsün bilmedüm ah nideyim ömrüm seni

Kanı sana güvendügüm sevinüben özendügüm
Küllî kalu kazandugum ah nideyim ömrüm seni

Gidüp gine gelmeyiser gelüp beni bulmayaısar
Bu begligi sürmeyiser ah nideyim ömrüm seni

Çün beni koyub gidesin varub sinleye giresin
Ânda gelüp söyleyesin ah nideyim ömrüm seni

Hayrum şerrüm yazılısar ömrüm ipi üzüliser
Suret benden bozulısar ah nideyim ömrüm seni

Miskin Yunus *gidisersin aceb sefer idisersin*
Hasretile kalısarsın ah nideyim ömrüm seni

ق

155
GELDİ GEÇDİ ÖMRÜM
BENİM ŞOL YEL ESİP GEÇMİŞ GİBİ

Geldi geçdi ömrüm benim şol yel esip geçmiş gibi
Hele bana şöyle (gele) şol göz açıp yummuş gibi

İşbu söze Hak tanıkdur bu can gövdeye konukdur
Bir gün (ola) çıka gide kafesden kuş uçmuş gibi

Miskin âdem oğlanını benzetmişler ekinciye
Kimi biter kimi yiter yere tohum saçmış gibi

Bu dünyada bir nesneye yanar için köynür özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi

Bir miskini gördün ise bir eskice verdin ise
Yarın anda sana gele Hak şarabın içmiş gibi

***Yunus Emre** bu dünyada iki kişi kalır derler*
*Meğer **Hızır-İlyas** ola Âb-ı Hayat içmiş gibi*

156
EY BENİM ÖMRÜM KUŞU
KANDA VARASIN BİR GÜN

Ey benim ömrüm kuşu kanda varasın bir gün
Ecel avlayıp yutar ele giresin birgün

Gelip göğsüne kona tutuşup canın yana
Bir kadeh şerbet suna içip kanasın birgün

Görmeğe gelenleri hatırın soranları
Sevgili yaranları görmez olasın birgün

Yâranların geleler seni ta'cilleyeler
Soyalar tonlarını uryan olasın birgün

***Binip ağaç atına** yanılıp Hızr'a tana*
Şol kara yer altına gire yatasın birgün

Tap tımar eyle tene yarağ eyle bu cana
Şol ***yılana çıyana** nasib olasın birgün*

***Münkir ü Nekir** gele hallerin düşvar ola*
Dilince sual sora cevab veresin birgün

***Yunus Emre**'m nidesin kaçıp kanda gidesin*
Erenler sohbetine gelmez olasın birgün

157
ÖMRÜM BENİ SEN ALDADIN
AH N'İDEYİM ÖMRÜM SENİ

Ömrüm beni sen aldadın ah n'ideyim ömrüm seni
Beni deprenimez kodun ah n'ideyim ömrüm seni

Benim derdim hep sen idin canım içinde can idin
Hem sen bana sultan idin ah n'ideyim ömrüm seni

Gönlüm sana eğler idim gül deyüben yiyler idim
Garipseyip ağlar idim ah n'ideyim ömrüm seni

Gider imiş bunda gelen dünya işi cümle yalan
Ağlar ömrün yavı kılan ah n'ideyim ömrüm seni

Hayrım şerrim yazılısar ömrüm ipi üzüliser
Gidip suret bozulısar ah n'ideyim ömrüm seni

Bari koyuban kaçmasan göçgüncü gibi geçmesen
Ölüm şarabın içmesen ah n'ideyim ömürüm seni

Bir gün ola sensiz kalam kurda kuşa öyün olam
Çürüyüben toprak olam ah n'ideyim ömrüm seni

***Miskin Yunus** bilmez misin yoksa nazar kılmaz mısın?*
Ölenleri anmaz mısın ah n'ideyim ömrüm seni

158
NİCE YILLAR ÖMÜR SÜRDÜM ONCA
AĞLAYUBAN GÜLDÜM

Nice yıllar ömür sürdüm onca ağlayuban güldüm
İşte ecel geldim esenledim dünyam seni

Sürdüm ömrümü geçirdim canım Hazret'e uçurdum
Ecel şerbetin içirdim esenledim dünyam seni

Yürürdüm sağ selamet taktir eyledi melamet
Ecel kıldı hoş melalet esenledim dünyam seni

Gelen geçermiş n'idelim gelin ahrete gidelim
Bu fenayı terk edelim esenledim dünyam seni

Hay u şer ettiğim işler ol görünen türlü düşler
Bitti bu kamu teftişler esenledim dünyam seni

Dün ü gün ederdim zikir kılar idim Hakk'a şükür
Ecel erdi bizi okur esenledim dünyam seni

Ben bir derviş idim dostum Hak'tan yana oldu kasdım
Ecel tuzağına bastım esenledim dünyam seni

Yaranlarım kardaşlarım Hakk'a layık yoldaşlarım
Esen kalsın razdaşlarım esenledim dünyam seni

*Ey **Yunus Emre** biçare özün tutgıl doğru yare*
Ölüme yoğ imiş çare esenledim dünyam seni

ق

39. İNSAN VE ÖLÜM - ÖLÜMSÜZLÜK

Bütün yaratıklar Allah katında eşittirler. Ancak ibadet ehli müstesnadır. Bu sebeple hiçbir varlık doğuştan kendisini üstün sayamamaktadır. İnsanın üstünlüğü, Allah'a bağlılık derecesine göre değişir. Ölüm karşısında, ölümsüzlük de olacaktır. Ölümsüzlük, bedenî tekamülle değil, ruhun yükselişleriyle ilgilidir.

Devriye nazariyesindeki "***Varlık daireleri***"ni tamamlayan insan, öz benliğine ulaşır. Varlık dairelerini tamamlayamayanlar, ölümlü her varlık gibi, basitlikten kurtulamayarak kâinatta kaybolur giderler.

"**Yiğit iken ölenlere; gök ekini biçmiş gibi**"

hayıflanan **Yunus**'un esrarlı düşüncesinde temel, "ölümsüzlük"tür. Yiğit iken ölen herkesi, keşke fırsatını değerlendirebilseydi demek ister.

İnsan, en üst ve en ulvî makamlara yükselebilecek karakterde yaratılır. Zira insana ilahî isimler verilerek önceden bir güç ve imkân tanınmıştır.

"***Allah, Âdeme isimleri öğretti***"[532]

âyeti buna işarettir. "***Kadîr, alîm, Hay, Habîr***" vb'leri olan, ***Allah,*** ilahî sıfat ve güçleriyle insanda tecellî etmiştir. İnsanın ölümsüzlüğü, ilâhî isimleri yaşamasıyla alakalıdır. İdeal insan, nefsini hakikate feda eder. Karşılığında O, varlık zindanından kurtulur. İdeal insan, varlık evinde ikinci doğuşu yaşayan insandır. Hz. İsa'nın;

"***İki defa doğmayan göklerin melekûtuna ve sırrına eremez***"

dediği budur. İkinci doğum, ***insan-ı kâmil*** olarak doğmaktır. Ölmeden önce ölenler, nefsi hesaba çekilmeden nefsini hesaba çekenler, **ikinci doğuma** hak kazanırlar. Ölümsüz olanlar bunlardır. Yunus'un

"***gönüller yapmaya gelen***"

felsefesindeki hikmet ve davet sırrı esasen "ölümsüzlük sırrı"dır. Böyle olduğu halde Yunus deyince hep ölüm ve **mezarlık** hatırlanmıştır. Ölümlü olanlar dünya zindanında elde ettikleri nimetlerden başka nimet yok zannetmişlerdir. Aşk nimetinden gıdalananlar, ölümlülerin havsalasına tabiî ki sığmayacaklardır.

Yunus'un bazen aşağılara inip ölümlülerin korkusunu duyduğunu görürüz. Bunlar gaflet içindekilere işarettir:

Ey yaranlar ey kardaşlar korkaram ben ölem deyü
Öldüğüme kayurmazan itdüğümi bulam diyü

*O, bazan aşk makamından bir yüce hakikati söyler. Yunus'un bu işareti "**uyanık**" olanlaradır:*

Ölen hayvan durur âşıklar ölmez.

Maddeyi kendisine râm eden kişi, bedenini teneşire bırakmaz. O bilir ve

"***Ölürse tenler ölür, canlar ölesi değil***" der.

---

532 Bakara Suresi, A. 331-35.

Artık bu sırrı bilen, ruhun ölümsüzlüğünü can gözüyle gören kişi, ölene hayıflanmaz mı? Aslında ölüleri dünya gözü göremez, ancak o bunları bâtınî gözler görür. Hatta ölüler dirileri her zaman görür, fakat diriler bunları göremez.

Teferrüc eyleyi vardım sabahın sinleri gördüm
Karışmış kara toprağa şu nazik tenleri gördüm

gibi beyitleri Yunus'un, ölümlülere bir merhameti gibi değerlendirmek gerekir.

O, ölümsüzlük âlemine davetiye çıkaran bir gönül eridir. Dâvete icab etmemek olmaz.

159 **ECEL İRE ÖLEM BİRGÜN**	**160** **KORKARAM BEN ÖLEM DEYÜ**
İy yârânlar iy kardaşlar ecel ire ölem birgün İşlerüme peşmân olup kendözüme gelem bir gün	*Ey yâranlar ey kardaşlar korkaram ben ölem deyü* *Öldüğümü kayırmazam etdiğimi bulam deyü*
Yanlaruma kona elüm söz söylemez ola dilüm Karşuma gele amelüm n'itdümise görem birgün	*Birgün görünür gözüme aybım urulur yüzüme* *Endişeden del'olmuşam nidem ben ne kılam deyü*
Oglan gider danışmana saladur dosta düşmâna Şol **dört tekbîr namâzıla** (vaktım) tamam kılam birgün	*Eğer gerçek kul imişsem ana kulluk kıla idim* *Ağlayalım bu dünyada yarın anda gülem deyü*
Beş karış bez durur tonum ılan-çıyan yiye tenüm Yıl geçe obrıla sinüm unıdılup kalam birgün	*Hemen geldim bu dünyaya nefsime kulluk etmeğe* *Eyü amel işlemedim azabdan kurtulam deyü*
Başuma dikeler hece ne irte bilem ne gice Âlemler ümidi hace sana fermân olam birgün	*Ey bî-çare **miskîn Yunus** günahın çok neyleyesin* *Sığındığım ol Allah'ıma dedi hem afv kılan deyü*
Yunus Emre sen bu sözi dahı tamâm itmemişsin Tek yüriyeni n'eyleyem ûstâduma gelem birgün	

ق

161
ÂH NİDEYİN ÖMRÜN SENİ

Ömrüm ben sen aldadun âh nideyin ömrün seni
Ben deprenimez kodun âh nideyin ömrüm seni

Benüm varum hep sen idü cânum içinde cân idün
Hem sen bana sultân idün âh nideyin ömrüm seni

Gölüm sana egleridüm gül diyuben yıylarıdum
Garîbseyüp aglarıdum âh nideyin ömrüm seni

Giderimiş bunda gelen dünyayı işi cümle yalan
Aglar ömrin yavı kılan âh nideyin ömrüm seni

Hayrum şerüm yazılısar ömrüm ipi üzüliser
Gidüp suret bozulısar âh nideyim ömrüm seni

Bârî kapudan kaçmasan göçgünci gibi göçmesen
Ölüm şarâbın içmesen âh nideyin ömrüm seni

Birgün ola sensüz kalam kurda kuşa ögün olam
Çüriyüben toprak olam âh nideyin ömrüm seni

Miskîn Yunus bilmez misin yoksa nazar kılmaz mısın
Ölenleri anmaz mısın âh nideyin ömrûm seni

162
SABAHIN SİNLERİ GÖRDÜM

Teferrüc eyleyi vardım sabahın sinleri gördüm
Karışmış kara toprağa şu nazik ***tenleri*** gördüm

Çürümüş toprak içre ten- sin içinde yatar pinhân
Boşanmış damar akmış kan batmış kefenleri gördüm

Yıkılmış sinleri dolmuş hep evleri harab olmuş
Kamu endişeden kalmış ne düş-vâr halleri gördüm

Kimisi zevk ü işret de kimi sâz u beşâretde
Kimi belâ vü mihnetde dün olmuş günleri gördüm

Soğulmuş şol kara gözler belirsiz olmuş ay yüzler
Kara toprağın altında gül deren elleri gördüm

Kimi boyun burup yatmış tenini toprağa katmış
Anasına küsüp gitmiş boyun buranları gördüm

Kimi zâri kılup ağlar ***zebânî****ler canın dağlar*
Tutuşmuş sinleri ***od****'a çıkan tütünleri gördüm*

Yunus *imdi bunu gördü anı bize haber verdi*
Aklım şaşdı ögüm derdi nitekim bunları gördüm

163
KO ÖLÜM ENDİŞESİN ÂŞIK ÖLMEZ

Ko ölüm endişesin âşık ölmez bâkîdir
Ölüm Âşıkın nesi çün nûr-ı ilahidir

Ölmekten ne korkarsın çünkü Hakk'a yararsın
Bil ki ebedi varsın bu söz fâsid davadır

Nazar kıl bu cevhere bu gizli gence nura
Nur kaçan yavı vara kendi nazargahıdır

"***Kâ'lû bela***" *denmeden kadîmde bile idik*
Key anlagıl neydüğin bilişlik kandağıdır

Ezeli biliş idik birliğe yetmiş idik
Biz bir uçar kuş idik vücud can budağıdır

Yadlık yoktur bilene dirlik tutagelene
Bilelik soylayana ***vuslat*** *yolu kavîdir*

Hükmü revan mülküne işini kendi bile
Çün iş geldi hasıla bu mülk varlık evidir

Yunus *beşaret sana gel derler dosttan yana*
*Ol kimseyi ol ana "****Küllü yercî****" aslıdır*

164
BENİM CANIM AZAD OLA MI YA RAB

Aceb bu benim canım azad ola mı Yâ Rab
Yoksa ***yedi Tamu'****da yana kala mı Yâ Rab*

Aceb bu benim halim yer altında ahvalim
Varıp yatacak yerim akrep dola mı Yâ Rab

Can hulkuma geldikte ***Azrail****'i gördükte*
Ya canımı aldıkta âsân ola mı Yâ Rab

Allah olıcak kaazî bizden ola mı razî
Görüp Habib'in bizi şefî ola mı Yâ Rab

Yunus kabre *vardıkta* ***Münker Nekir*** *geldikte*
Bize sual ettikte dilim döne mi Yâ Rab(SA/93)

ه

165
GÖSTER BANA KİM SONU VİRÂN OLMAYA

Bir imaret göster bana kim sonu viran olmaya
Kazan şol malı kim senden dökülüp geri kalmaya

Dökülüp kalısar malın ayruklar ala helâlin
Senden geri kalan malın sana assısı olmaya

Ol mal ki Halilîdir hayırlara yelter seni
Ol mal ki Kaarun'undur ıssı hiç rahat olmaya

İsrafil Sur'*un ura dağlar tepeler sürüle*
Bir karınca cevabını bin Süleyman *veremeye*

Bu dünya hep ıssız kala altını malı döküle
Sebil olubanı yata hergiz ıssı bulunmaya

Hey ***Yunus Emre*** *ölünce yürü doğru yolunca*
Dünyasını terk edenler yarın Hazret'e ölmeye

166
ANMA(Z) MISIN ŞOL GÜNÜ

Anma(z) mısın şol günü sen gözün nesne görmez ola
Düşe suretin toprağa dilin haber vermez ola

Çün ***Azrail*** *ine tuta assı kılmaz ana- ata*
Kimse döymez o heybete halktan meded ermez ola

Oğlan gider danışmana balâdır dosta düşmana
Sonra gelmek peşimana sana assı kılmaz ola

Evvel gele şol yuyucu *ardınca şol su* ***koyucu***
İletip ***kefen sarıcı*** *bunlar halin bilmez ola*

Ağaç ata bindireler *sinden yana göndereler*
Yeraltına indireler kimse ayruk görmez ola

Üç güne dek oturalar hep işini bitireler
Ol dem dile getireler ayruk kimse anmaz ola

Yunus miskin *bu öğüdü sen sana versen yeğ idi*
Bu şimdiki mahlukata öğüt assı kılmaz ola

167
DOSTAN BANA HABER GELDİ TURAYIM ANDAN VARAYIM

Dostan bana haber geldi turayım andan varayım
Kurbanlıga bu cânumı vireyim andan varayım

Düşdi ögüme hubbû'l-vatân gidem hey dost diyu diyu
Anda varan kalur hemân kalam hey dost diyu diyu

Gele şol Azrâil duta assı kılmaz ana ata
Binem şol agaçdan ata gidem hey dost diyu diyu

Halvetlerde meşgül olam dâim açılam gül olam
Dost bâgında bülbül olam ötem hey dost diyu diyu

Şol bir biş-on arşun bizi kefen ideler egnûme
Dikem şol dünye tonların geyem hey dost diyu diyu

Mecnûn oluban yüriyem yüce tagları büriyem
Mum olubanı eriyem yanam hey dost diyu diyu

Günler geçe yıl çevrile üstüme sinlem obrıla
Ten çüriye toprak ola tozam hey dost diyu diyu

Yunus Emre var yolına münkirler girmez yolına
Bahrî olup dost göline talam hey dost diyu diyu

168
SEN BU CİHÂN MÛLKİNİ KÂF'DAN KÂF'A DUTDUN TUT

Sen bu cihân mülkini Kâf'dan Kâf'a dutdun tut
Yâ bu âlem mâlını oynayuban utdun tut

Sen Süleymân köşkinde taht kurup oturdun bil
Dîv ü periye düp-düz hükümler eyledün tut

Sen **Feridün** haznesin **Nûşirevân** gencile
Kârun malını dahı sen mâluna katdun tut

Bu dünya bir lokmadur agızdadur çeynenmiş
Çeynenmişi ne dutmak hâ sen anı yutdun tut

Ömrün delim bir okdur yay içinde top-tolu
Tolmış oka ne turmak hâ sen anı atdun tut

İş bu cihân mülkinden ansuzın ün iderler
Ansuzun şimdi hil yaraklanup gitdün tut

Çün denize gark oldun bogazuna geldi su
Delü bigi talbınma iy bî-çâre batdun tut

Her gâh ki nefes gelür ol kisenden eksilûr
Çün kise ortalandı sen anı düketdün tut

İş bu ecel şerbetini elbet dadısarsın
Dadıuna şek yokdur şimdi anı datdun tut

Âhir bir gün ölürsin ölüm vardur bilürsin
Kamurlardan ayrılup varup sinde yatdun tut

Yüz yıllar hoşlugıla ömrün olursa **Yunus**
Sonucı bir nefesdür geç andan da ötdün tut

169 **GELDİ DİLÛME EDEM ÖLÜM ÜSTİNE** Bir söz geldi dilûme edem ölüm üstine Gerek sûnnî mûselmân gerek zâlim üstine Çün va'de ire câna çıka yukaru hana Kösûlerler ayagum elüm yenüm üstine Beni ayrı yuyalar meşhedüme koyalar Kâfirler esirgeye baka hâlüm üstine Vay ki n'ola hâlüm bilinmezise ahvâlüm Yılan-çıyan karınca ûşe dilûm üstine İltüp sine koyalar yine eve geleler Anca savaş kuralar benüm mâlum üstine İy **Yunus** nûkte kılam sözler eydürem diyu Niçe bilürler vardır el vardur el üstine	**170** **EY PADİŞAH HER DEM İŞİN DÜZE DURUR** *Ey padişah ey padişah her dem işin düze durur* *Dünya onun bostanıdır sevdiğini üze durur* *Yavuzluk eyleme sakın **ecel** sana senden yakın* *Nicelerin aslın kökün yurd eyleyip boza durur* *Sen anda varırsın anda çok yarag eylegil bunda* *Canlar bâki değil tende di birkaç gün geze durur* ***Sorucu** gelir yer yırtıp sorar "**Tanrı'n kimdür**" diye* İş bu canım onu duyup ***sünük**'lerim sıza durur* *Ey **Tanrı'yı bir** bilenler can Hakk'a kurban kılanlar* Ölü değildir bu canlar aşk gölünde yüze durur *Ben gördüm erenler uçtu aşk kadehin dolu içti* *Hak katında nazı geçti şöyle yüzü yere durur* *Erenlerin kulu isen ölümün anadur **Yunus*** *Nic'erenler geldi geçti nevbet şimdi bize durur*

171
İYİ KARDAŞLAR SORUN BANA KANDAYIDUM

İy yârânlar iyi kardaşlar sorun bana kandayıdum
Dilersenüz eydivirem ezelî vatândayıdum

Ezelîden dilûmde uş Tanrı birdür Hak'dur Resûl
Bunı böyle bilmeziken bir aceb makâmdayıdum

Kalû Belâ söylenmedin tertîb düzen eylenmedin
Hak'dan ayru degilidüm ol ulu dîvândayıdum

Yire bünyâd urulmadın âdem dünyayıya gelmedin
Öküz-balık eylenmedin ben ezelî andayıdum

Eyyûb-ıla derde esîr iniledüm çekdüm cezâ
Belkîs'ıla kaçdum Nûh'ıla tûfândayıdum

Asâyıla Mûsâ'yıla kaçdum çıkdum Tûr Tagı'na
İbrâhim'ile Mekke'ye bünyâd bıragandayıdum

İsmâil'e çaldum bıçak bıçak ana kâr itmedi
Hak beni âzâd eyledi koçıla kurbândayıdum

Yûsuf'ıla ben kuyıda yatdum bile çekdüm cezâ
Ya'kûb'ıla çokagladum bulınca figândayıdum

Mi'râc gicesi Ahmed'ün dönderdüm Arş'da na'linin
Ûveys'ile urdum tâcı Mansur'ıla urgandayıdum

Alî'yile urdum kılıç Ömer-ile adl eyledüm
Onsekiz yıl **Kâf Tağı**nda Hamza-ıla meydândayıdum

Yunus senün âşık cânun ezelî âşıklarıla
Ol Allâh'un dergâhında seyrân u cevlândayıdum

178
YER YÜZÜNDE GEZERİDİM UĞRADIM MİLKETLER

Yeryüzünde gezeridim uğradım milketler yatar
Kimi ulu kimi kiçi key kuşağı berkler yatar

Kimi yiğit kimi koca kimi vezir kimi hoca
Gündüzleri olmuş gece onculayın çoklar yatar

Doğru varırdı yolları kâlem tutardı elleri
***Bülbüle** benzer dilleri danışman yiğitler yatur*

Ulu-kiçi ağlamışlar server yiğitler komuşlar
Başucunda yay sımışlar kırıluban oklar yatar

Atlarının izi tozlu önleri tabıl-bazılı
Ele güne hükmü yazılı şu muhteşem beğler yatar

*Gece gündüz oğlancıklar söyler iken **bülbül** gibi*
Ayrılmışlar anaları sinlerini bekler yata

*Elleridir **kınalı hem karavaşları** tapulu*
*Kargu gibi uzun boylu gül yüzlü **hatunlar yatur***

*El bağlamışdır kamusu **Hak Çalap**'dandır umusu*
***Nökerlü kızdur** kimisi alınmadık çoklar yatar*

***Yunus** bilmez kendi halin **Hak Çalap** söyledir dilin*
*Bir niçesi **yeni gelin ak teleme** yüzler yatar*

ق

179
SANA İBRET GEREK İSE GEL GÖRESİN BU SİNLERİ

Sana ibret gerek ise gel göresin bu sinleri
Ger taş ısan eriyesin bakup görücek bunları

Şunlar ki çokdur malları gör nice oldu halleri
*Sonucu bir **gönlek giymiş** anun da **yokdur yenleri***

Kanı mülke benim diyen köşk ü saray beğenmeyen
Şimdi bir evde yatarlar taşlar olmuş üstünleri

Bunlar eve girmeyenler zühd ü taat kılmayalar
Bu begliği bulmayalar zira geçdi devranları

Kanı ol şîrîn sözlüler kanı ol güneş yüzlüler
Şöyle gâib olmuş bunlar hiç belirmez nişanları

Bunlar bir vakt begler idi kapıcılar korlar idi
Gel şimdi gör bilmeyesin beg kangıdır ya kulları

Ne kapu vardır giresi ne yemek vardır yiyesi
Ne ışık vardır göresi dün olmuşdur gündüzleri

Bir gün senin dahi Yunus benim dediklerin kala
Seni dahi böyle kıla nitekim kıldı bunları

180
ECEL VARDIR GELİR BİRGÜN[533]

Vaktinize hazır olun,
***Ecel** vardır gelir birgün*
Emanetdir kuşça canın
Issı vardır alır birgün

Çürür şol söyleyen diller
Tutmaz olur tutan eller
Sevip kazandığın mallar
Varislere kalır birgün

Nice nice kaçarsan da
Pervaz urup uçarsan da
Yedi derya geçersen de
***Ecel** seni bulur birgün*

İş bu tevhide gelmeyen
Öğüt nasihat almayan
***Elifi- be**yi bilmeyen*
Okur âlim olur birgün

Âşık Yunus *bunu söyler*
Dalmış aşk deryasın boylar
Şol yüce köşkler saraylar
Vîran olur kalır birgün

ق

[533] Bu şiir Âşık Yunus'a aittir.

181
ERE VARDUM GÖRDÜM CÜMLE ÖLMİŞ YATUR

Ere vardum gördüm cümle ölmiş yatur
Her biri bi-çâre olup ömrin yavı kılmış yatur

Vardum bunlarun katına bakdum ecel heybetine
Niçe yigit murâdına irememiş ölmiş yatur

Yimiş kurd kuş bunı keler niçelerin bagrın deler
Şol ufacık nâ-restler gül gibice solmış yatur

Topraga düşmiş tenleri Hakk'a ulamış cânları
Göremez misin sen bunların nevbet bize gelmiş yatur

Esilmiş incü dileri dökilmiş saru saçları
Bitmiş kamu teşvişleri Hak varlıgın almış yatur

Gitmiş gözinün karası hiç işi yokdur turası
Kefen bizinün pâresi sünüge sarılmış yatur

Yunus âkilisen bunda mülke suret bezemegil
Mülke suret bezeyenler kara toprak olmış yatur

182
VİRMEGİL GÖNÜL DÜNYAYI PÂYINA BİRGÜN

Zinhâr virmegil gönül dünyayı pâyına birgün
Dünyayıya gönül viren düşe tayına birgün

Bu dünyayı bir evrendür âdemleri yuducı
Bize dahı gelüben yuda toyuna birgün

Görmez misin topragı hasları kuçmış yatur
Bizi dahı anun tek ala koynına birgün

Ol kuşun kim yuvası togan elinde ola
Olanda kaçan tura gide yayına birgün

Miskîn bî-çâre Yunus tutgıl eren etegin
Ta seni Hakk'a ilte düşgil soyına birgün

ق

183
SENÜN İÇÜN GER CÂN FİDİ KILURISAM

Aceb degül senün içün ger cân fidi kılurısam
Senün varlıgun cân yiter hoşdur cânsuz kalurısam

Senün yüzün göricegiz cânum sana gitdiyidi
Senün sevgün bana yiter her kanda kim olurısam

Senün dâdum almaan sözüm aceb kelecidür
Ne cânum var ne diriyem bir dem sensüz olurısam

Bâki suyın içmişiken belürmez ölümlü çaşnişi
Niçe zevâl ire bana sevmegile varurısam

Ger suretüm ddûerise niçe noksân ire bana
Kadîmî zerrenem senün niçe düşüp tururısam

Dahı Elest belürmedin âşıkıdum sen ma'şûka
Gözüm şaşı bakmaz benüm yüz bin kaba girürisem

Dahı cihâna gelmedin cânum seni sevmişidi
Minnet değildür **Yunus'a** niçe tapu kılurısam

184
ACEB GELDİ BANA DÜNYA İÇİNDE İŞBU HÂL

Yavlak aceb geldi bana dünya içinde işbu hâl
Gice konuk olan kişi gine sabah göçer fi'l-hâl

Eger girçek kongısan aç gözün uyanugısan
Sen bu söze tanugısan girü kalur mülkile mâl

Mâlunı özge kişi yir sen var anda hisâbın vir
Sinün hemen bir adım yir gel gör âhir nedûr bu fâl

Gözün görürken yi-yidür eylemegil bunca özür
Bu dünyede hâsıl nedür hayreyle bâzârı vir al

Ben diyeyin sözûn hakkın işit unutma key sakın
Uş kıyâmet geldi yakın gönlünden geçmesün hayâl

Andan İsrâfil sur ura ölenler yirinden tura
Mizân terâzû kurıla hükmini ide zü'l-Celâl

Sultân u kullar bir ola anda heybet katı ola
Dahı ayruksı hâl ola kurtulmaklık anda muhâl

Bunda korkmazısan Yunus anda korkudurlar seni
Eger dirligün hakkısa sıratı geçesin sehel

185
GEREKMEZ DÜNYEYİ BİZE ÇÜNKİ BÂKİ DEGÜL

Gerekmez dünyeyi bize çünki bâki bünyâd degül
Bir kul bin de yaşarısa ölicek bir sâ'at degül

Bu dünye kahır evidür niçe ömürler eridür
Uçmakda huy satan kişi yalan yanlış gaybet degül

Şol senün mü'min kullarun dünyayı zindânı anlarun
Bu dünyayıda mû'min olan hurrem oluban şâd degül

Bunda zâlimlik eyleyen nefsi harâmla toylayan
Yüzleri kara kopısar öz cânları rahat degül

Kim durur kim ire ana dün-gün tâ'at kılanana
Virülür uçmak anlara zirâ bilidür yâd degül

Yunus miskîn mestânesin sen seni gör ko bunları
Dünyayıda riyâlu dirlik kişiye eyû ad degül

186
BU CÂNLARA SURETLERİ N'OLDI GİDER

Gelün sorun bu cânlara suretleri n'oldı gider
Dün-gün senünven diriken ne bahâne buldı gider

Aceb degül giderise sureti terk iderise
Yanlış yalan gaybet degül dostdan haber geldi gider

Kanı anun mülkü ü mâlı terk eylemiş cümlesini
Ol pâdişâh dergâhına hulk-ı amel aldı gider

Eyle ki dost olmı iken niçe iş düzülmiş iken
Olmış bu dünyayıdan bizâr yensüz gönlek geydi gider

Bin uyagur bin bir togar buyruk eyle gelmiş meger
Kimdür bu dünyayıya toyar peymânesi toldı gider

Gaflete virme özüni dünyayı-perestlik eyleyûp
Görme misin bu dünyayıya eyü-yavuz geldi gider

Kamu âlem ûmid tutar âhiretde görem diye
Yunus eydür dervîş olan bunda Hak'ı buldı gider

187
ÂŞIK ÖLMEZ BÂKİDÜR

Ko ölmek endişesi âşık ölmez bâkidür
Ölmek senün nen ola çün cânun İlahîdûr

Ölümden ne korkasım korkma ebedî varsın
Çün kim işe yararsın bu söz fâsid da'vîdür

Nazar kıl bu gevhere ya bu bir gizlü nûra
Nûr kaçan yavı vara çün Hak nazar-gâhıdur

Kâlû belâ dinmedin kadîmden bileyidük
Key anlagıl neydügin bilişlik kandagıdur

Şûkr eylegil Hâlika ol durur Hayyü'l-Bekâ
Ana varursın mutlaka bârî şükrle varı dur

Ezelî bilişidûk birlige yitmiş idük
Sen bu surete bakma vücûd cân vi'âsıdur

Bu ezelî birligi yâ bu cihân dirligi
Yâ bu gönül birligi bil kudret budagıdur

Yadlık yokdur bilene dirlik tuta gelene
Bilelik söyleyene vuslat yolı kavîdür

Hükm-i revân mûlkine ol işi kendü bile
Çün iş geldi hâsıla bu mülk varlık evidûr

Yunus beşâret sana gel dirler dostdan yana
Kûlli şey'in yerci ilâ aslih söz aslıdur

188
BEN DOST İÇÜN AGLARISAM GÖZÜM YAŞINI KİM SİLE

Ben dost içün aglarısam gözüm yaşını kim sile
Yaşum niçe dine benüm böyle acâyib derdile

İy yârânlar gelûn berü anladayum ahvâlümi
Hiç kimsene ola mı kim bu derdüme dermân kıla

Cümle âlem gelürise ansuz dermân olmayısar
Derdüme kim dermân olur çün gönlümde ol sevile

Ölüp sine girürisem etûm-tenüm çürimeye
Anuniçün kim dünyeden ben giderem sevmegile

Yârenlerüm eydür bana ayrık anı görmeyevüz
Fürkâte düşdi suretüm bir menzilden bir menzile

Bir gözi yaşlu ârife ugradum eydür aglagıl
Bunda çok aglayan kişi anda gider güle güle

İlm-i sâbıkdan ilerü dahı Elest belürmedin
Ben ol idûm ol ben idi şimdi niçesi kesile

Ol kıyâmet bâzârında her bir kula baş kayusı
Ne kayursın anı seven çün ol arasâtda bile

Ol dostıla benüm işüm ölüp dahı bitmeyiser
Bu niçe ola kim bite çün gönülde dost sevile

İsrâfil sûrun uracak her bir sûret nefsüm diye
Ben anmayam hiç **Yunus'ı Tapduk** gele ol dem dile

189 OL CÂN KAÇAN ÖLİSER SEN ANA CÂN OLASIN	190 NEN VARISA VİR GİDER
Ol cân kaçan öliser sen ana cân olasın Ölmiş gönül dirile anda ki sen olasın	Hak'dan yıgar ol seni nen varısa vir gider Ne beslersin bu teni sinde kurd kuş yir gider
Ölmeklik dirlik ola ölümsüz dirlik bula Başlu gönül onula merhemi sen olasın	Ölene bak gözün aç dökûlûr sakla u saç Ilan çıyan gelür aç yiyüp içûp sir gider
Sen oldugun gönüller her dem cânın yiniler Bunlardur ölmeyenler hâkimi sen olasın	Bize bizden ulular hulk-ı lâtîf huylular Ol eyü amellüler haber böyle dir gider
Sen oldugun makâmda ehl-i dâd olur anda Güç olmaz ol dîvânda sultânı sen olasın	Kesgil harâmdan elün kesgil gaybetden dilün Azrâil el'imedin bu dükkânı dir gider
Cân bedenden uçıcak menzilinden göçicek Ol cihâna geçicek göze ıyân olasın	Ecel ire kurur baş tiz dûkenûr uzun yaş Düp düz olur tag u taş gök dürilür yir gider
Tozını yil almaya bir zerre ırılmaya Âşık cânı ölmeye ma'şûkı sen olasın	Çün cân agdı hazrete yarag it âhirete Tanla turan tâ'ate Tanrı evine ir gider
Yunus sen âşıkısan ışka muvafıkısan **Korkma ulaşıgısan ne olursan olasın**	İy **Yunus sen ölicek sinün nûrla tolıcak** İman yoldaş olıcak âhirete şîr gider

191
GÜNÂHLARUM YÜZ KOMADI
BANA ÇALAP

Ulu ulu günâhlarum yüz komadı bana Çalap
Hiç kimse çâre kılmadı döndüm yine sana Çalap

Alimlere sordum nedûr dermân günâhlu derdüme
Anlar dahı eyitdiler dermân ana yine Çalap

Va'de yitüp ölicegez ol sinleye varıcagaz
Zebânîler gelicegez sen inâyet eyle Çalap

Zebânîler çün geleler beni yalınuz bulalar
Bilmedügûm dil soralar sen yardım eylegil Çalap

Gürde soralar bu sözi esirgemez anlar bizi
Bilmedügûm dil soralar sen yardım eylegil Çalap

Gürde soralar bu sözi esirgemez anlar bizi
Biz de sana tutduk yüzi sen esirge bizi Çalap

Sensün bu benüm sultânum bu cânlar içinde cânum
Çokdur benüm günâhlarım sen meded eylegil Çalap

Uçmakdagı Hûrîleri geymiş anlar nûr tonları
Ne bahtılu mü'minleri bize nasîb eyle Çalap

Turmayup söylerem sözûm günâhuma göyner özüm
Günâhlu **Yunus'**un sözin sen kabûl eylegil Çalap

192
İY SU KANDAN GELÜRSİN VATÂNUN
KANDA SENÜN

İy su kandan gelürsin vatânun kanda senün
Kanda çukur bulursan yatagun anda senün

Sen yüceden çıkarsın alçak yire akarsın
Gönül Hakk'a dutarsın alçak gönlün var senün

Seni bulut götürür âlemlere yitürür
Dürlü çiçek bitürür hoş üstâdun var senün

Agaçlara varursın köklerinden girürsin
Dunı sıra yürürsin uzun elün var senün

Kandayısa yaş-kurı hiç sensüz olmaz biri
Ne ölüsin ne diri hiç tenün yokdur senün

Kimûn denize gider kimûn tütüni tüter
İsmün disen ne durur hoş bâzârun var senün

Akup deniz olursın tagılup toz olursın
Gölllerde saz olursın yapılan evler senün

Dünyede cânlu cânsız olımayalar sensüz
Câna cânsın gümânsuz hiç menendün yok senün

Şimdi **Yunus susadı diler ki senden içe**
Bir içim bin kızıla niçe bahân yok senün

و

193
BENİ BUNDA VİRİBİYEN BİLÜR
BEN NE İŞE GELDÜM

Beni bunda viribiyen bilür ben ne işe geldüm
Karârum yok bu dünyayıda giderem yumışa geldüm

Dünyayıya çok gelûp gitdüm erenler etegin tutdum
Kudret ünini işitdüm kaynayuban cûşa geldüm

Serd sözile gönül yıkdum od oldum cânlar yakdum
Sırrumı âleme çakdum bu halka temâşa geldüm

Ben oldum İdrîs-i derzi Şit oldum tokıdum bizi
Dâvüd'un görklü âvâzı âh idüp nâlişe geldüm

Âşık oldum şol ay yüze nisâr oldum bal agıza
Nazar kıldum kara göze siyâh olup kaşa geldüm

Mûsâ oldum Tûr'a vardum koç olup kurbâna geldüm
Ali olup kılıç saldum meydâna güreşe geldüm

194
DENİZ KENÂRINDA OVA
KUYUDA İŞLEYEN KOGA

Deniz kenârında ova kuyuda işleyen koga
İsâ agzındagı du'â oluban ben işe geldüm

Ay oldum âleme togdum bulut oldum göge agdum
Yagmur olup yire yagdum nûr olup güneşe geldüm

Kâl ü kîlden geçenlere yolda gözin açanlara
Anlayuban seçenlere vak'a olup dûşe geldüm

Benem dertlüler dermânı benem ol ma'rifet kânı
Benem Mûsî-İmrânî Tûr Tagı'ndan aşa geldüm

Yolum sana oldı turak sabahın söyleyendür Hak
Yunus Emre dilinde Hak olup dile düşe geldüm

40. İNSAN VE VUSLAT - ENE'L-HAKK

Ene'l-Hakk, *'Ben Hakk'ım, Hakk'tan gayrı değilim'* demektir. Hakk gerçek ve doğru anlamlarına geldiği gibi, aynı zamanda İslamda Allah'ın isimlerinden biridir ve bu söz kişinin Tanrı ile birleşip-bütünleştiği, Tanrı'nın kişide vücut bulduğu veya kişinin varlığının Tanrı'nın varlığı içerisinde eriyip yok olduğu diğer bir ifade ile Tanrı'nın varlığının kişinin vücudunda yüz bulması anlamlarını da ifade etmektedir[534]. Bu düşünce Tevhid akidesine aykırı bulunarak ilk söyleyen kişi olan Hallâc-ı Mansur'un idam edilmesine sebep olmuştur.

Ene'l Hakk; büyük bir sırdır, kadim bir bilgidir, bu bilginin derinlemesine nüfuz edebilmek, ne anlatmak istediğini kavrayabilmek için, büyük zincirin bir halkası olmak gerekir ve "*Parça bütüne aittir ve bütünün bilgisini taşır*."

Ene'l Hakk sırrını ilk önce **Hallac-ı Mansur,** ifşa ederek, insanlığa çok büyük bir hizmette bulunmuştur. Yüzlerce yıl bu sırrın peşinde koşan ve anlamı üzerine yoğun araştırmalar yapan ilim ve bilim insanları, birçok alanda keşifler yaptılar. Ama Hallac-ı Mansu'un ne demek istediğini hâlâ anlamış değillerdir. Bu cümleden olarak Hallac-ı Mansur'un bu sözünü anlamak için, 'İslami ilimlere, İslam tarihine, tasavvuf ilmine v3akıf olmaları gerekir. Bir de dünya gözü değil, kalp gözünün açık olması gerekir

Vuslat, doğa ve evren yasaları ile akıl, mantık, sağduyu, vicdan yoluyla insanları iyiliğe yönelten olgudur. Kişi, yaşamında düstur olarak bunu kabul ettiği takdirde vahdete erişir. Yani ikilikten kurtulup birliğe erişilmesi denir. İyi ve kötüden; iyi olan duyguları, kötü olan şeytanî duygulara tercih etmesi halinde hakikate erişmiş sayılır. Vuslat; 'ulaşma, yetişme, Rabbına kavuşma, sevgiliyle buluşma' olarak tarif edebiliriz. Tıpkı **Mevlânâ Celâleddin-i Rûmi'nin Şeb-i arus'u** gibidir. '**Rabbı'na kavuşması-Düğün gecesi**'dir.

Demek oluyor ki, neye ibret nazariyle baksan onu yaratılmış bulunduğu maksada seferber bulursun. Görürsün ki, senin de başkalarının da menzilleri vardır. Herkes bir sâik, bir güdücü ile bir menzile konar. Eger orada fâni olursa o menzil, kendi menzilidir. Eğer geçip giderse başkasınındır. Senin tasarrufun altında bulunan herşeyi *altın, gûmûş, ev, bark, kap-kacak, çocuklar, zevce, kitaplar, hizmetçiler* ve diğerleri, sen gerçi bunların maliki ve sahibi olduğunu zannedersin, biri elinden çıksa üzülürsün, azap çekersin. Lâkin bu hareketin senin bilmezliğinden ileri gelir. Bilmiyorsun ki onlar seferberdirler. Tek, tek ya da çifter çifter, ya da daha çok olarak çeşitli taraflardan geldiler, sana kondular ve seni menzillerden biri menzil yaptılar. Sonra geldikleri gibi seni bırakıp ne için yaratılmış ve yoklukları nerede mukadder ise onu aramak maksadıyla gittiler.

İşte bunlara Yunus şöyle seslenmektedir:

---

534 http://www.tdvia.org/dia/ayrmetin.php?idno=d150379

196
VUSLATA İRDÛN İSE

Ger vuslata irdünise bu derdile firâk nedür
Dostı yakın gördünise bu bakdugun ırak nedûr

Vuslat eri olan kişi gerek varlıkdan mahv ola
İş bu yola girmeklige bir görelüm yarag nedûr

Vuslat eri oldunısa göz hicâbın bildünise
Dostı ıyan gördûnise bu varlıgı bırak nedür

İlim hod göz hicâbıdur dünyayı âhret hisâbıdur
Kitâb hod ışk kitâbıdur bu okunan varâk nedür

Zinhâr gözüni açagör nefs duzagını seçe gör
Dost mahfiline geçe gör andan yigrek turak nedûr

Eydürsin kim gözüm görür da'vîyi ma'nîye irür
Gündüz güneş şu'le virûr gice yanan çerâk nedür

Yunus dir eşkere nihân Hak toludur iki cihân
Gelsün berü dosta giden **Hûr u Kusur Burâk** nedûr

197
VUSLATI OLAN KİŞİYE BU DERD İLE FİRAK NEDİR

Vuslatı *olan kişiye bu derd ile firâk nedir*
Dostu yakın gören kişi bu baktığın ırak nedir

Vuslat *eri olan kişi gerçek varlıkdan el yuya*
İşbu yola girmekliğe bir görelim yarak nedir

Eğer aşka erdin ise can ü gönül verdin ise
Dostun ayan gördün ise bu varlığı bırak nedir

İlim hod göz hicabıdır dünya ahret hesabıdır
Kitap hod aşk kitabıdır bir okunan varak nedir

Zinhâr gözünü açagör nefis tuzağın seçegör
Dost menziline göçegör ondan yeğrek durak nedir

Eydirsin kim gözüm görür davayı manaya erdir
Gündüzün gün şu'le verir gece yanan çırak nedir

Yunus *der eşkere nihan Hak doludur iki cihân*
Gelsin beri Dost'a giden hûr u kusur Burak nedir

ق

198
DOST GÖNLÜMİ YAGMALADI NOLSA GEREK ŞİMDEN GİRÜ

Dost gönlümü yağmaladı nolsa gerek şimden geri
Derdi bırakdı canımı yansa gerek şimden geri

Derdin ile canım yanar ömür geçer devran döner
Gün geldikçe benzin solar solsa gerek şimden geri

Bu ne acayib ser-güzeş çıkardı bağrımızda baş
Gözlerimden kan ile yaş aksa gerek şimden geri

Evliyadır Hakk'ın sırrı alnındaki Allah nûru
Anı seven âh u zârı kılsa gerek şimden geri

Sen hocasın ben bir kulum ebedî kullukda kalam
Bu sözünü cümle âlem bilse gerek şimden geri

Fenâ sarayından göçüp bekâ sarayına geçüp
Aşkın şarabından içip kansa gerek şimden geri

Görün ki ***Yunus*** *netdi varuban hazret gitdi*
Katredir ummana yetdi dolsa gerek şimden geri

199
ŞÜKÜR MİNNET OL ALLAH'A GÖNLÜMÜZÜ ŞAD EYLEDİ

Şükür minnet ol Allah'a gönlümüzü şad eyledi
Kafesteki kuşca canım kaygıdan azad eyledi

Ol aşkını bir zerresi bıraktı Mansur gönlüne
*Taştı "**Ene'l-Hak**" deyüben çağırdı feryad eyledi*

Güle güle geldi dara eylediler yara yara
Âşık idi maşukuna hoş dadın dad eyledi

Ol huyu hoş hem buyu hoş hem gülü hem reyhanı hoş
Allah ona dostum dedi adın Muhammed eyledi

Yunus seni maşukunu *sevdi yarattı ol Gani*
Boyu elif kaşları nun gözlerini sad eyledi

200
SEYR EDER İKEN ACEP SIRRA ERDİM AHİ

Ben bunda seyr eder iken acep sırra erdim ahi
Bir siz dahi sizde görün dostu bende gördüm ahi

Bende baktım bende gördüm benim ile ben olanı
Suretime can vereni kimdiğini bildim ahi

İsteyüben bulımazam ol ben isem ya ben hani
Seçemedim ondan beni bir kezden ol oldum ahi

Suret topraktır diyeni gönlüm kabul etmez onu
Bu toprağın cevherini Hazret'e irgürdüm ahi

Munkir kişi duymaz bunu dertlilerin sezer canı
Ben aşk bağı bülbülüyüm ol bahçeden geldim ahi

Maşuk benimledir bile ayrı değil kılda kıla
Irak sefer bizden kala dostu yakın bildim ahi

Değme bir yol kandan bana dağılmayam değme yana
Kutlu oldu seferim hoş menzile erdim ahi

Mansur idim ben ezelde onun için geldim bunda
*Yak külümü savur göğe ben "**Ene'l-Hak**" oldum ahi*

Ne oda yanam dağılam ne dara çakım boğulam
İşim bitince yürüyem teferrüce geldim ahi

Mün'im oldum yoksul iken benim oldu kevn ü mekân
Yerden göğe mağrib maşrık yere göğe doldum ahi

Nitekim ben beni bildim bu oldu kim Hakk'ı buldum
Korkum O'nu buluncadı ol bahçeden geldim ahi

***Yunus** kim öldürür seni veren alır yine canı*
Bu canlara hükm edeni kim idügin bildim ahi

201
İY PÂDİŞÂH-I LEM-YEZEL KILDUM YÖNÛM SANA

İy pâdişâh-ı **lem-yezel** kıldum yönûm senden yana
İş bu yüzüm karasıyla vasl isterem senden yana

Sensin bu gözümde gören sensin dilümde söyleyen
Sensin beni var eyleyen sensin hemin öndin sona

Sen kim didün yâ Rab bana ben yakınam senden sana
Çün yakınsın benden bana görklû yüzün göster bana

Niçe yakınsın bana sen müştâk u hasret sana ben
Dûn-gün seni gözleyüben göremezem kaldum tana

Her gele oldur giden ol görinen oldur gören ol
Ulvî vü süflî vü süflî cümleten oldur ger bana görine

Yunus bu sır Hak durur bu dilile gelmek yok durur
Bilmesi bunun zevk durur aklıla fehm irmez ana

İy pâdişâh iyi pâdişâh uş ben beni virdüm sana
Genc ü hazînem kamusı sensûn benüm öndin sona

Evvel dahı bu akl u cân senünile asıl mekân
Ahirete sensûn mekân anda varam senden yana

Bu âhıla bu zârıla bu hikmeti kim ne bile
Bilse dahı gelmez dile tutdum yüzüm senden yana

Sensün bana cân u cihân sensün bana genc-i nihân
Senün durur assı-ziyân ne iş gele benden bana

Yunus sana tutdı yüzin unıtdı cümle kendözin
Cümle sana söyler sözin (sensün) söz söyleden bana

202
VUSLAT HÂLIN BİLENLERE

Vasf-ı hâlın eydiserem vuslat hâlın bilenlere
Yidi dürlü nişân gerek hakikate irenlere

Bu yidisinden birisi eksük olursa olmaya
Birisi eksük gerekmez bu sarp yola varanlara

Evvel nişânı bu durur yirmeye cümle milleti
Yirenler kaldı yirini yir degmedi yirenlere

İkinci nişânı budur hiç nefsini semirtmeye
Zinhâr siz andan olmanuz nefsine kul olanlara

Üçünci nişânı budur cümle heveslerden geçe
Hevesler eri yolda kor yitmez yol varanlara

Dördünci nişânı budur dünyayıdan münezzeh ola
Dünyayı seni sayru eyler ne kul kaysı sayrulara

Yunus yidi nişân didi evet ü çüni gizledi
Anı dahı eydivirem gelüp halvet soranlara

41. İNSAN VE GENEL ANLAMDAKİ HİKMETLER[535]

Bu bölümdeki Yunus'a âit olan hikmetler, genel anlamda ele alınmıştır. Elbette ki, bunlar değişik konular üzerinde bilgiler aktarmaktadır. Bunu da okuyucu kardeşlerimizin insiyatifine bırakmak istedim. Çünkü bu konuda fazlası ile yukarıda örnekler sunmaya çalıştım. Cenâb-ı Hakk, yazanı, okuyanı, hizmet vereni sağlık, âfiyet ve mutluluk üzre daim eyleyip, birlik ve beraberlikte tutup, dedi-kodu ve gıybetten uzak tutsun. Vefat edenleri de rahmet ve mağfireti ile mekânını Cennet eylesin.

203 **CÂNUM DOSTA GİDER GELMEZEM AYRUK**	**204** **TESBÎHİ SENSİN DİLİNDE AYRUK NESNE EYİTMEYE**
Gel iy gözüm agla gülmezem ayruk Cânum dosta gider gelmezem ayruk	Bir kez yüzûn gören senün 'ömrince hiç unutmaya Tesbîhi sensin dilinde **ayruk nesne** eyitmeye
Ne gam bu dünyede bir kez ölürsem Anda ölüm olmaz ölmezem ayruk	Tâ'atuna turan zâhid nazaruna irerise Tesbîhini unıdup ol ayruk secde de itmeye
Varlıgum yokluga devşürmişem ben Bugün câna başa kalmazam ayruk	Agzına şekker aluban gözleri sana tuş olan Unıda şekkerini ayruk çeyneyüben yutmaya
Muhabbet bahrinûn gavvâsı oldum Gerekmez Ceyhun'a talmazam ayruk	Görse yüzûn nûrınun balkıdugını gelüp Ayun on dördi gicesi senden sebak itmeye
Yanmışam 'ışkuna ta kül olunca Boyandum rengüne solmazam ayruk	Ben seni sevdügüm içün eger bahâ dirlerise İki cihân milkin virem dahı bahâsı yitmeye
Ko beni yatayın dost işiginde Yiter bir el dahı almazam ayruk	Gül ü reyhânun kokusı 'âşkıla ma'şûkadur 'Âşık olanun ma'şûkı hergiz öninden gitmeye
Yansun cânum yansum 'ışkun odına Aksun yaşum aksun silmezem ayruk	İsrâfil surın urıcak mahlûkât turu gelicek Senün ününden artuk kulagum işitmeye
Ko beni yanayın göynüklerümle Kaçan 'âşık olsam ölmezem ayruk	Zühre yire inübeni sazın nüvaht eylerise 'Âşıkun 'işreti sensüz gözi ol yana gitmeye
Dilerem fazlundan ayurmayasın Hocam senden özge sevmezem ayruk	N'ider 'âşık hânûmânı sensüz cihânı yâ cânı İki cihân fidâ sana kimsene gümân dutmaya
Yunus 'âşık durur ma'şûkın ister Dahı hiç nesne istemezem ayruk	Sekiz Uçmagın hûrisi eger bezenüp geleler Senün sevgünden özgeyi gönlüm hiç kabûl itmeye
	Bu dünyada hôd ne ola âhiretde bulunmaya Bilürsin iki cihânda kimsene gümân tutmaya
	Yunus seni sevelinden beşâret oldı cânına Her dem yeni dirlikdedür hergiz 'ömrin eskitmeye

535 Burada verilen Hikmetler için bak: Güzel, Abdurrahman, *Mutasavvıf Yunus Emre*, Ankara 1991; Güzel, A.,-Tatçı, M.,, *Yunus Emre*, Ankara 1991

205
İY DOST SENİ SEVEREM
CÂN İÇRE YİRÜN VARDUR

İy dost seni severem cân içre yirûn vardur
Dün-gün uyumaz oldum ‘acâyib hâlüm vardur

Sen güli görüriken dikene sunma elün
Düşmandan ne korkarsın çün togrı yârum vardur

Düşmânlar eydür bana söz dimek kandan sana
Bana söz dimek kandan benüm ûstâdum vardur

Ele getürdügüni miskînlere harceyle
Niçe çok yaşarısan sonucı ölüm vardur

Bunda kendözin gören ol durur yolda kalan
Benüm bir karıncaya v’allâh isnâdum vardur

Tanla turıgelicek bülbülleyin söylerem
Gönülde ma’nî biter dertli cigerüm vardur

Yunus Emre kendözün topraga urgıl yüzün
Ma’şûkaya yaraşur bir miskînligüm vardur

206
YÂR YÛREGÛM YÂR
GÖRKİ NELER VAR

Yâr yüregüm yâr görki neler var
Bu halk içinde bize güler var

Ko gülen gülsün Hak bizüm olsun
Gâfil ne bilür Hakk’ı sever var

Bu yol uzakdur menzili çokdur
Geçidi yokdur derin sular var

Girdük bu yola ‘ışkıla bile
Gurbetlik ile bizi salar var

Her kim merdâne gelsün meydâna
Kalmasun câna kimde hüner var

Gözleri giryân cigeri püryân
Olmışlar hayrân divâneler var

Yunus sen bunda meydân isteme
Meydân içinde merdâneler var

208
İSTEDÜGÜMİ BULDUM
EŞKERE CÂN İÇİNDE

İstedügûmi buldum eşkere cân içinde
Taşra isteyen kendü kendü nihân içinde

Kâimdür hiç ırılmaz ansuz kimse dirilmez
Adım adım yir ölçer kendü revân içinde

Bu tılsımı baglayan cümle dilde söyleyen
Yire göge sıgmayan girmiş bu can içinde

Ugrı olmış ugrılar kendü kendüyı çakar
Sahne kendüsi olmış kendü zindân içinde

Dutun diyu çagırur ugrı dahı çagırur
Bu ne ʻacâyib ugrı bu çagıran içinde

Siyâset meydânında galabadan bakan ol
Siyâset kendü olmış girmiş meydân içinde

Kudret kılıcın almış nefsün boynını çalmış
Nefsini depelemiş elleri kan içinde

Sayru olmış iniler Kur'ân ününi dinler
Kur'ân okıyan kendü kendü Kur'ân içinde

Yüce yüce ʻArş düzer kendözin anda bezer
Gör niçe cevlân ider hırka palâs içinde

Dürlü dürlü ʻimâret köşk û sarây yapan ol
Kara nikâb dutunmış girmiş külhân içinde

Başdan ayaga degin Hak nûrı seni dutmış
Hak'dan ayru ne vardur kalma gümân içinde

Birisen birlige bak ikiyi elden bırak
Bütün ma'nî bulasın sıdk u îmân içinde

Orucuna gûvenme namâzuna tayanma
Cümle tâ'at tak olur nâz u niyâz içinde

Oruc-namâz gusl u hac hicâbdur ʻâşıklara
ʻÂşık andan münezzeh hâssu'l - havâs içinde

Girdüm gönül şehrine taldum anun bahrine
ʻIşkıla seyriderken iz buldum cân içinde

Ol izi ben izledüm sagum solum gözledüm
Çok acâibler gördüm yokdur cihân içinde

Şâh oluban oturur kula buyruk tutdurur
Fermânını buyurur küfr-i fermân içinde

Yunus senün sözlerün nişândur bilenlere
Söyleyeler sözüni devr-i zamân içinde

209
NASÎHAT KANDÎLİNDEN
BİR İŞÂRET GÖRİNDİ

Nasîhat kandîlinden bir işâret görindi
Tenüm içinde cânum andan yana suründi

Nefsümün ejdehâsı döndi bana haml'itdi
Kanâ'at hay dimezse hakîkatdür yir indi

Kanâ'ati yâr idin uyma nefs dilegine
İresin hakîkate yirün buldun tur indi

Kanâ'at didügini eger sen tutmazısan
Nefsüne uyarısan ser-gerdân ol var indi

Yunus Hak tecellîsin şâ'ir dilinden söyler
Cânda gevher varısa Hak'dan yana yürindi

Cân olgıl cân içinde kalma gümân içinde
İstedügün bulasın yakın zamân içinde

Rükû' sûcûda kalma ʻamelüne tayanma
ʻİlm ü ʻamel gark olur nâz u niyâz içinde

İkiligi terk itgil birlik makâmın tutgıl
Cânlar cânın bulasın iş bu dirlik içinde

Oruç-namâz zekât hâc cürm û cinâyet durur
Fakîr bundan âzâddur hâss-ı havâs içinde

Şerî'at korıcıdur hakîkat ordusında
Senün içün korınur hâsıl ordu içinde

Cânlar cânın bulasın sen dahı cân olasın
ʻIşkıla teferrücün ola dîdâr içinde

ʻAyne'l-yakîn görüpdür **Yunus** Mecnûn olupdur
Bir ile bir olupdur Hake'l-yakîn içinde

210
İSTEYELÜM İŞ ISSINI
BULI GÖRELİM KANDADUR

İsteyelüm iş ıssını bulı görelim kandadur
Cân kulagıla dinlersen iş bu sözüm turvandadur

Alı görûn turvandadan ‘ışk eridür anı tadan
Bunda boyun buran âdem Hak katında dermândedür

Kişi gerek bile anı hem uyanık ola cânı
Bilürsin dünyayı seveni baykuş gibi virândadur

Baykuş çağırur vîrânda kimse murâd almaz anda
Eyü’amel ide görün ol Hak terâzû andadur

Varıcagız terâzûya Hak kendü bakar yazuya
Göricek taglar eriye ol zebânîler andadur

Biti sunıla elüne itdügün gele yoluna
Tanuklar bile bulına dostun düşmenün andadur

Terk idesin taht u tâcı bilesin itdügün göçi
Muhammed Hak yalvarıcı şefâ’atçimüz andadur

İy **Yunus** sen ‘âşıkısan îmân biligin berk kuşan
Varlıgun denşür yokluga cümle eksüklûk sendedür

211
BU NE GÜLECEK YİRDÜR
AGLASANA KEY KATI

Bu ne gülecek yirdür aglasana key katı
‘Azrâil seni kovar katı cân ‘alâmatı

Sanma kalasın bunda gensüz varasın anda
Anca yatasın sinde kopunca kıyâmeti

Mâl u mülkden ayrılup sine varasın turup
Mûnker ü Nekir gelüp su’âl idiser katı

İki ferişteh ine gele karşuna kona
Günâhlarını yaza sala boynuna biti

Günâhlarun tartalar andan sırata ilteler
Zebânîler dutalar figânlar ola katı

İsrâfil surın ura halâyık turı gele
Baş açuk yalın ayak ıssılar ola katı

Ata oguldan beze bakmaya ana kıza
Şol gün geliser bize unutma ‘arâsâtı

Yunus günâhun çokdur sen aglarısan hak’dur
Yarın sana gerekdûr Muhammed şefâ’ati

ق

212
KİM GÖRMİŞDÜR ÂŞIK TEVBE İTDÜGİNİ

Müslümânlar kim görmişdür âşık tevbe itdûgini
Yâ kim işitdi denize od düşüben tütdügini

Şâhum senün ışkun odı düşdi gönül deryâsına
Aceblemen kaynayuban ma’rifetler bitdügini

Yüz bin İsâ’yilen Mûsâ ışkıla ser-gerdân gezer
Aceblemen beni dahı ışk nihengi yutdugını

Yüzgeçlik öğrenmeyen bu gevheri boncuk sanur
Varur virür yok nesneye bilmez neye satdugını

Her kim ol dost dîdârını bunda ıyân görmezise
Yarın ol ser-gerdân geze hiç bilmeye nitdügini

Uşda **miskîn Yunus** eydür Tapdug’umuz dost yüzidür
İnanmayan işbu söze eydebilsin eytdügini

213
ÂŞIK MIDUR OL
MA’ŞÛK İÇÜN VİRMEYE CÂNI

Âşık mıdur ol ma’şûk içün virmeye cânı
Akil midür ol dünyeyile isteye anı

Adem midür ömrini kullıkda geçümez
Arif midür ol anlamaya sûd u ziyânı

Alim müdür ol ilmine lâyık ameli yok
Câhil midür ol ışka sata iki cihânı

Abid müdür ol işlemedi tâ’at u ihlâs
Fâsık dimenüz kendözini suçlu bileni

Esrik midür ol kadehi nûş itmedi dostdan
İyü dimenüz gafletile nefse uyanı

Gönül midür ol hikmeti kılmadı tefekkûr
Yâ göz midür ol yaş yirine dökmeye kanı

Miskîn Yunus’un sermâyesi yokdur İlâhî
İllâ sevicidür seni ışkıyile seveni

214
N'İDEM BEN BU GÖNÜLİLE
BENÜMİLE BİLE TURMAZ

N'idem ben bu gönülile benümile bile turmaz
Ma'şûk yüzin gördi meger örgütleyüp ögin dirmez

Tanrı'yiçün iy uslular gönlüm bana alıvirün
Vardı bilişdi dostıla girü bana boyun virmez

Bunun gibi gönülile niçe dirlik idebilem
Bırakdı yabana beni bir gün gelüp hâlüm sormaz

Gönlüm bana yoldaşıken zühd ü tâ'at kılurıdum
Yıkıldı bu tertîblerûm gönülsüzem elüm irmez

Gönül içerü dostıla ben kapuda feryâd u zâr
Bin yıl zârı kılurısam halün nedür diyu sormaz

Eydürisem eyâ gönül kanı farîza yâ sûnnet
Eydür ki yok teşvîş yime bu sevüye amel irmez

İnileyin eydürisem gel boyununda borç kalmasun
Kakır-söger bu şar bana eydür ki iy Hakk'ı görmez

Agız agızdan kutludur ola ki sözünüz duta
Ben yüz bin kez söylerisem sözüm kulagına girmez

Gönlüm dahı cânum dahı el bir itdi şol ikisi
Yüz bin **Yunus'da**n ferâgât dost yüzinden gözin ırmaz

215
N'İDERÜZ DİRLİK SUYIN
BİZ CÂNI YAGMAYA VİRDÜK

N'iderûz dirlik suyın biz cânı yagmaya virdük
Cevherleri sarrâflara ma'deni yagmaya virdük

Bizüm il bâzirgânı hiç assı gözetmedi
Çün assı bizüm degül ziyânı yagmaya virdük

Bu yolun ârifleri geçürmezler meatâ'ı
Biz hod uryân gederüz dûkkânı yagmaya virdûk

Bizüm bâzârumuzda yokluk alur müşteri
Çün iş böyle harîdâr varını yagmaya virdûk

Dîn û millet bâzârın yagmaladı sen ü ben
Çıkduk iki aradan sen-beni yagmaya virdûk

Kûfrile îmân sözi hicâb oldı bu yolda
Safâlaşduk küfrile îmânı yagmaya virdûk

Zühdile çok istedük hiç müyesser olmadı
Terk idüben küllîsin gümânı yagmaya virdük

Yüz bin yıllık ömr olsa ir kuşlıkça değildür
Geçdük bitmez sagışdan zamânı yagmaya virdûk

Pâyânlu devr-i zamân çok egledi **Yunus'ı**
Payânsuz devre irdi devrânı yagmaya virdük

216
UŞ GİNE GELDÜM BEN
BUNDA SIR SÖZİN IYÂN EYLEYEM

Uş gine geldüm ben bunda sır sözin ıyân eyleyem
Bir sözile yiri gögi cümlesin hayrân eyleyem

Dilerisem ten eyleyem dilerisem cân eyleyem
Gönlümi Tûr cânum Mûsâ ışkı Süleymân eyleyem

Dirlik bana karşu gele ben dirligün boynın uram
Ölüm eger vâcib ola cânumı kurbân eyleyem

İsâ ki Meryem'e varur şöyle varam ben ol Hakk'a
Fazlı yolunda ol Hakk'un âlemi handân eyleyem

Azrâil ne kişi durur kasd idebile cânuma
Ben anun kasdını gine kendüye zindân eyleyem

Yâ Cebrâil kim ola kim hükm ide benüm âhuma
Yüz bin Cebrâil gibiyi bir demde perrân eyleyem

Bu bizden öndin gelenler ma'nîyi pinhân didiler
Ben andan togmış gibi geldüm ki uryân eyleyem

Yunus senün gönlün evi Hak varlıgı toptoludur
Uş geldüm ki âşıklara varlıkdan ihsân eyleyem

217
KAÇAN KİM BEN BENİ BİLDÜM
YAKÎN BİL KİM HAKK'I BULDUM

Kaçan kim ben beni bildüm yakîn bil kim Hakk'ı buldum
Korkum anı buluncaydı şimdi korkudan kurtuldum

Hiç ayrukdan ben korkmazam ya bir zerre kayurmazam
Ben şimdi kimden korkayın korkdugumıla yâr oldum

Azrâil gelmez cânuma sorucı gelmez sinüme
Bular benden ne sorısar anı sorduran ben oldum

Yâ ben onca kaçan olam anun buyrugın buyuram
Ol geldi gönlüme toldu ben ana bir dükkân oldum

Dükkân ıssı dükkânından hâli değildür evinden
Ol bu eve geleliden ben bu halka bir kân oldum

Cânlular benden el alur cânsuzlar eri ne bilür
Hem virürler hem alurlar ben bir ulu dîvân oldum

Yunus *Hakk'a kıldı tapu Hak Yunus'a açdı kapu*
Bâki devlet benüm imiş ben kul iken sultân oldum

218
DOST ELİNDEN ÖLÜRİSEM
GÜLE GÜLE GİRÛ GELEM

Dost elinden ölürisem güle güle girü gelem
Ganimet görem bu demi cân şükrâne virügelem

Cânın dirîg tutan kişi dost katından ırak dûşer
Fidî kılam yüz bin cânı ırklıkdan berü gelem

Cercis'leyin ol dost beni yitmi kez öldürürise
Bin kez dahı ölsün dise yüz bin kez ilerü gelem

Yüz bin kez togam uyagam dost burcında cevlân kılam
Hem bunda olam hem anda bunda anda varu gelem

Dost burcunda togmış iken niçün ırak varmak ana
Ol mahabbet feleginde her sabâh çevürü gelem

Yavıkılındum ne çâre yürürem dün-gün avâre
Soranlara cevâb udur isteyüben soru gelem

Bin yıl toprakda yatursam hiç komayan Ene'l-Hakk'ı
Ne vakt gerek olursa ışk nefesin uru gelem

İnanmayan gel sinüme dost adını eyit kıgır
Kefen tonın pâre kılup topragumdan turu gelem

Dost yolından gider isem gelmekligüm geniz ola
Dost varlıgı benümile her dem nişân virügelem

Bundan böyle n'olasını degme akıl şerh itmeye
Âşıklara miskîn ***Yunus*** *hoş haber degürü gelem*

219
BİN YIL EGER VASFIN DİYEM
BİR ZERRESİN DÜKETMEYEM

Bin yıl eger vasfın diyem bir zerresin düketmeyem
Bir katrede yüz bin deniz bir noktasın şerh itmeyem

Ne mesel baglasam olur ne hod gönül karâr kılur
Kim benzedür misl ü misâl hâşâ anı benzetmeyem

Kim ide bir nakş u suret nakş u suretden ol âzâd
Cümle akıllar sende mât niçe özür gözetmeyem

Çün akıl fenâya vara delü ola ne başara
Delülere sensin çâre delü oldum pes n'itmeyem

Ögret imdi dil ne disün şart oldur seni söylesûn
Tevfik yarı kılurısa gayrı dile söyletmeyem

Ne dirisen sen di bana koma beni benden yana
Benüm hâcetüm bu sana bana beni istetmeyem

Çün pâdişâh güçlü ola pes kul fuzûl işlü ola
Ben senünem bana ne gam ger suç idem ger itmeyem

Çün kim girdüm bu denize ne kenâr var ne cezire
Çün dört yanumdan mevc ura teknem kavî hiç batmayam

Benüm degül bu keleci varlık senün Yunus *neci*
Çün dilüme sensin kadir sensüz lisân depretmeyem

220
BENÜM GÖNLÜM N'OLDUGUM BİLİMEZEM

Aldı benüm gönlümi n'oldugum bilimezem
Yavı kıldum ben beni isteyüp bulımazam

Gönülsüz girdûm yola hâlum hoş gelmez dile
Bir dem derdüm dimege bir dertlü bulımazam

Şâkirem derdümile sataşdum güle güle
Dürtlüler bulıcagız ben beni bulımazam

Eydürlerise bana senün gönlüm kim aldı
Niçe haber vireyen aglarum eydimezem

Bu benüm gönlüm alan toludur cümle âlem
Kancaru bakarısam ansuz yir görimezem

Ayık olup oturma ayıksuzlar getürme
Severem ışk esrügin ben ayık olımazam

Yunus'a kadeh sunan **Enel-Hak** demin uran
Erenler cur'asından içdûm ayılamazam

221
BENİ ANMAKLIGA BENDEN FÂRİGAM

Beni anmaklıga benden fârigam
N'iderem anuban bes ne layıkam

Benüm yoldaşlıgum edebe sıgmaz
Edebsüz kişiye niçün refîkvam

Cihâna düşmişem elsüz-ayaksuz
Mekândan katı bu hâlle ırakvam

Bu cümle egleyen döküldi kaldı
Ne esrük ne humâr ne hod tarîkvam

Bugün cihâna geldüm uş giderem
Sanasın bir eve kondum konakvam

Kanı **Yunus** kanı cünbi harekât
Ne ser-mâyem ola ne var ne yokvam

222
OL BENÜM GÖNLÜM ALAN

Dîn ü millet kodurdı ol benüm gönlüm alan
Anı gören kişiye ne gönül kalur ne cân

Tuymayanlar hâlümi dînin kodı dir ana
Neyile din beslesin cânsuz gönülsüz kalan

Suretümde varlıgum cânıla gönülidi
Kodurdı kamusını bana ışk bagışlayan

Işkun serhengi beni komaz hiç ir nesneye
Ne İslâmda ne dînde anılmaz küfr ü imân

Şart u farz olmaz anda cânı ışkda kalanda
Cevâb sözi dil söyler niçe bilsün bu lisân

Işka mesel baglanmaz ışk işi hisâb olmaz
Dostlık ticâretinde anılmaz assı-ziyân

Beni benlikden kodı varlık defterin yudı
Havf u recâ göstermez hayr u şer elden koyan

Elden iş bırakdurdı niteliksüz bakdurdı
Bizüm ahvâlümûzde anılmaz nâmla nişân

Sorman Yunus'dan haber dost kandasa anda var
Yüzbin gevherden fârig ışk denizine talan

Ol dürr-i yetîmem ki görmedi beni ummân
Bir katreyem illâ ki ummâna benem ummân

Gel mevc-i acâib gör deryâ-yı nihân gözle
Zî-bahr-i nihâyetsüz katrede olur pinhân

Dem urmazıdı Mansur tevhîd-i Ene'l-Hak'dan
Işk dârına dost zülfi asmışdı beni uryân

Bu âlem-i kesretde sen Yûsuf u ben Ya'kûb
Ol âlem-i vahdetde ne Yûsuf u ne Ken'ân

Bunda dimeden Mecnûn Leylâ adını mevzûn
Ne Leylâ idüm anda ne Mecnûn-ı ser-gerdân

Yi-nûn-sîn ulaşmadın cân kuyuya dûşmedin
Işk dadıla mest geldük hem mest giderüz bundan

*Bu cismüm belâsıdur adum **Yunus** oldugı*
Zâtum sorar olursan sultâna benem sultân

223
ACEB SIRRA İRDÜM AHÎ

Ben bende seyr ideriken aceb sırra irdüm ahî
Bir siz dahı siz de gözüm dostı bende gördüm ahî

Bende bakdum bende gördüm benümile ben olanı
Suretüme cân olanı kimdügini bildüm ahî

Ben istedüm buldumanı ol ben isem yâ ben kanı
Seçemedüm andan beni bir kezden ol oldum ahî

Suret toprakdur diyen gönlüm kabûl itmez anı
Bu topragun cevherini Hazrete irgürdüm ahî

Münkir kişi tuymaz anı dertlülerûn sizer cânı
Ben dost bâgı bülbüliyem ol bâgçeden geldüm ahî

Münkir kişi tuymaz anı dertlülerûn sizer cânı
Ben dost bâgı bülbüliyem ol bâgçeden geldüm ahî

Ma'şûk bizümledür bile ayru degül kıldan kıla
Uzak sefer bizden kala dostı yakın buldum ahî

Degme bir yol kandan bana tagılmayam degme yana
Kutlu oldı bu seferüm hoş menzile irdûm ahî

Mansur'ıdum ben ol zaman uş yine geldüm bunda ben
Yak külümi savur yile ben Ene'l-Hak didüm ahí

Ne oda yanam dagılam ne dâra çıkam bogılam
İşüm bitince yüriyem teferrüce geldüm ahî

Mun'im oldum yoksul iken benüm oldı kevn ü mekân
Şark vü garba ser-te ser yire göge toldum ahî

Nitekim ben beni bildüm diledügüm Hakk'ı buldum
Korkum anı buluncadı korkıdan kurtuldum ahî

***Yunus k**im öldürür seni viren alur gine cânı*
Bu cânlara hükm ideni kim idügin bildüm ahî

224
IŞKSUZLARA VİRME ÖGÜT
ÖGÜDÜNDEN ALUR DEGÜL

Işksuzlara virme ögüt ögüdünden alur degül
Işksuz âdem hayvân olur hayvân ögüt bilür degül

Eksük olma ehillerden kaça görün câhillerden
Tanrı bizâr bahillerden bahil dîdâr görür degül

Kara taşa su koyarsan elli yıl ısladurısan
Hemân taş gine bayagı hünerli taş olur degül

Taşdan çıkardürlü sular ayagından biter neler
Câhil gönli taşdan beter câhil gelmez gelür degül

Yoz yapalak devlengece emek yime irte-gice
Anun işi gözsepekdür salup ördek alur degül

Şah balaban şâhin-togan zihî ögmiş anı ögen
Togan za'îf olurısa toganlıkdan kalur degül

Ol iki cihân güneşi zâhir dünyayısın denşürdi
Câhil anı öldi sanur ol hod ölmez ölür degül

Yunus olma câhilerden ırak olma ehillerden
Câhil ne var mü'minise câhillikden kalur degül

225
ANMAZ MISIN SEN ŞOL GÜNİ
GÖZÛN NESNE GÖRMEZ OLA

Anmaz mısın sen şol güni gözün nesne görmez ola
Düşe suretin topraga dilün haber virmez ola

Çün Azrâil'i ne tuta assı kılmaz ata
Kimse döymez o heybete halkdan meded irmez ola

Gele sana cân alıcı dahı cân alur kılıcı
Aklunı başdan alıcı bir dem aman yirmez ola

Evvel gele şol yuyucı ardınca şol su koyucı
İledüp kefen sarıcı bunlar hâlün bilmez ola

Oglan gider danışmana saladur dosta düşmana
Sonra gelmek peşimâna sana assı kılmaz ola

Agaç ata bindüreler sinden yana göndereler
Yir altına indüreler kimse ayruk görmez ola

Üç güne dek oturalar hep işüni bitüreler
Ol dem dile getüreler ayruk kimse anmaz ola

Yunus miskin bu ögûdi sen sana virsen yig idi
Bu şimdiki mahlûkata ögüt assı kılmaz ola

ق

226
İY YÂRÂNLAR İY KARDAŞLAR
GÖRÜN BENİ NİTDÜM AHÎ

İy yârânlar iy kardaşlar görün beni nitdüm ahî
Ere irdüm eri buldum er etegin tutdum ahî

Cânum bir gözsüz cânıdı içi tolu sen ben idi
Tutdum miskînlik etegin ben menzile yitdüm ahî

Korkar oldum bir Tanrı'dan bîzâr oldum yatlu hûdan
İşbu işüm sagıncıla ben yoluma gitdüm ahî

Anladum kendü hâlumı gözledüm togru yolumı
Tutdum ulular etegin hazret'e ben yitdüm ahî

Anladum kendü hâlumı gözledüm togru yolumı
Tutdum ulular etegin hazret'e ben yitdüm ahî

Giderdüm gönlümden kini kin dutanun yokdur dîni
İy yârânlar ben bu sözi uludan iitdüm ahî

Âşıkısan **miskîn Yunus** Hazret'e dutgıl yüzüni
Anlayana gevher durur söz sarrâfa satdum ahî

227
AKLUM BAŞUMA GELMEDİ
IŞK ŞARÂBIN TATMAYINCA

Aklum başuma gelmedi ışk şarâbın tatmayınca
Kandalıgum bilimedüm girçek ere yitmeyince

Pes kolayından bir âşık kaçan hâsıla gelür
Kimse menzile irmedi er etegin tutmayınca

Âşık gönlünde çok yol var o yolda bin dürlü hâl var
Kimse bu yolı anlamaz küfr û imân satmayınca

Çün bülbül âşıkdur güle nazar Hak'dan olur kula
Bir keleci gelmez dile gönüllerde bitmeyince

Var dîn îmân gerek ise diril bu dünyayıda eyü
Yarın anda bitmez işün bugün bunda bitmeyince

Bu gönlümdeki râzumı sıgrınmazam size direm
Âşıklar nice katlana ışk metâ'ın satmayınca

Bi-çâre Yunus'un sözin key âşık gerek anlaya
O kuş dilidür neylesün ol dinlenmez ötmeyince

228
ÂŞIKLAR DOSTI KOYUP KARİDA VARA

Âşıklar dostı koyup karida vara
Zindândur âşıklara dostsuz serâ

Dost yüzinden gözini ırmaz âşık
Anunçün cânı dün ü gün âvâre

Ma'şûka yüz bin dürlü yol gösterür
Pes âşık niçe tura bir karâra

Ma'şûkanun haddinün pâyânı yok
Anunçün sıgmaz âşık ile-şâra

Zihi devlet zihi sâ'adet zihî 'ışk
Kim bunda ol dostıla iş başara

Kim bilişmediyse bunda dostıla
Gam durur dirligi kaldı bî-çâre

Dost ismini tutagör dünya **Yunus**
Yarına korısan işün Hakk'a vara

229
BENEM ZÂRÎ KILAN ŞOL YÂRE KARŞU

Benem zârî kılan şol yâre karşu
Gönülden cân viren dildâre karşu

Giceler subha dek hayrân u mestem
Oluban muntazır didâre karşu

Seher-gâhın turup zârî kıluram
Sanasın bülbülem gül-zâre karşu

Alaldan cânumı ışk-ı İlâhî
Benem Mecnûn gibi âvâre karşu

Cemâlün şem'ine pervâne gibi
Yakaram perr û bâli nâra karşu

Anun ışkı şarâbın nûş idelden
İrişür yûregûme yâre karşu

Bugün Mansur benem ışkun yolında
Yüriyüp çarh uram şol dâre karşu

Bî-çâre bülbülem dost bahçesinde
Varam virem haber şol yâre karşu

Âşık Yunus bugün gurbetde kaldı
Ki'ışkı söyledür dildâre karşu

ق

230
DÜRLÜ DÜRLÜ CEFÂNUN ADINI IŞK VİRMİŞLER

Dürlü dürlü cefânun adını ışk virmişler
Bu cefâya katlanan dosta halvet irmişler

Her kim ışka irişe ışk anunla barışa
Kim ışka mûşteriyse cânına od urmışar

Her kim ışka sataşdı ol dem kaynadı taşdı
Kim delü dir kim uslu dört yanında turmışlar

Işk durur âfet belâ döndürûr hâlden hâle
Dost elinden piyâle hoş melâmet olmışlar

Işkdur **Yunus'**un cânı başında ser-encâmı
Işka münkîr âdemi bu meydândan surmişler.

231
NİSÂR OL ÂŞIK CÂNINA Kİ DOSTILA VİSÂLİ VAR

Nisâr ol âşık cânına ki dostıla visâli var
Cânı irdür maşûkıla dahı ne dürlü hâli var

Cân u gönül akl u fehim nisâr olsun ma'şûkaya
Pes âşıkun andan ayru dahı ne mülk û mâlı var

Bu yir û gök arş-ferş ışk dadıyıla kâyımdur
Bünyâdı ışkdur âşıka her bir arada eli var

Âşıklarun ne kim varı tecrîd gerekdür arada
Her nesneye ol hükm ider her yol içinde yolı var

Bâki dirlik seven kişi gerek tuta ışk etegin
Işkdan artuk her nesnenün degşirilür zevâli var

Âşıklara iş bu suret mesela bir gönlek gibi
Yüz bin gönlek eskidürse âşıklarun muhâli var

Niçeler eydür **Yunus'**a çün kocaldun ışkı kogıl
Rûzigâr ugramaz ışka ışkun ne ay u yılı var

232
SENSİN BENÜM CÂNUM CANI SENSÜZ KARÂRUM YOK DURUR

Sensin benüm cânum canı sensüz karârum yok durur
Uçmak'dasen olmazısan v'allâh nazarum yok durur

Baksam seni görür gözüm söylerisem sensin sözüm
Seni gözetmekden dahı yigrek şikârum yok durur

Söylerisem dilümdesin ger tek tursam gönlümdesin
Gönlüm gözüm seni sever ayruk nigârum yok durur

Çün ben beni unutmışam şöyle ki sana gitmişem
Ne kalde ne haldeyisem bir dem karârum yok durur

Eger beni Cercisleyin yitmiş kez öldürürisen
Dönem girü sana varam zirâ ki arum yok durur

Seni gördüm güneş gibi cennet bana zindân gibi
Cennet'üne zâhidün ko uçmakda arzum yok durur

Yunus dahı âşık sana göster didârunı ana
Yârum dahı sensin benüm ayruk dîdârum yok durur

233
KEREM İLE BİR BERÜ BAK NİKÂBI YÜZÜNDEN BIRAK

Kerem ile bir berü bak nikâbı yüzûnden bırak
Ayun on dördi misün balkurur yüz ü yanak

Şol bal agızdan keleci yüz bin şekerden taludur
Söyler olursa bu dilün deprenür olsa ol tudak

Otuz iki incü bitmiş mercân içinde iy cânum
Kıymeti â'lâ incüden aklıgı da incüden ak

Yüzüne karşu bu güneş bir dem gelûben turamaz
Gelûp kaşundan kiçi ay her dem okıyalı sebâk

Gören seni pervâne tek niçesi oda düşmesin
İki yanadın çün turur ol iki şu'leli çerâk

Işkun selâsilinde zencîre kim ki dûşse
Azâdlık istemez ol olsa vücûdı toprak

Dil niçe vasf itsün hûsnünile hulkunı kim
Hüsnûni Hak eylesün yavuz gözlerden ırak

İşitdüm boyun senün serviden â'lâyımış
Dahı gözüm görmedin boyunı sevdi kulak

Yunus Hak tecellîsin senün yüzünde gördi
Çâre yok ayrılmaga çün sende görindi Hak

ق

234
İY DOST SENÜN IŞKUN OD'I
CİGERÜM PÂRE BAŞ KILUR

İy dost senün ışkun od'ı cigerüm pâre baş kılur
Işkundan yanar yüregüm yandugum bana hoş gelür

Işkun odına yandugum aglamak oldı güldügüm
Dost sana zârı kıldugum münkirlere savaş gelür

Söylerisem sözüm savaş söylemezsem cigerüm baş
Cihan tolu durur kallâş her birinden bir taş gelür

Gör niçe taşlar atılur dost içün başlar tutılur
Gelür gönüle batılur hâlünüze haldaş gelür

Bizüm hâlümûzden bilen kimdûr ışka münkir olan
Bizüm sevdügümüz Hak'dur bu halka göz ü kaş gelür

Niçe selâtinler zebûn olur ışk elinden
Her kim bu yola dûşerse ol bu yola yavaş gelür

Erenler buna kalmadı vardı yolına turmadı
Hakk'ı girçek sevenlere cümle âlem kardaş gelür

Miskîn Yunus bile sözûni dosta açup şol gözüni
Kangı burcdan bakarısan ol sultâna güneş gelür

235
SÖZ KELECİ DİRİSEM
DİLÜM SENİ SÖYLEYECEK

Ne **söz keleci dirisem** dilüm seni söyleyecek
Kanda yürürsem yürürem senden yana kaçar dilek

Hakdur seni sevmezlere cânsuz suretdür dirisem
Anuniçün cânlulara senün gibi ma'şûk gerek

Söyledün cümle âleme henüznikâb içindesin
Bir dem perdesüz yürisen iki cihân olur helâk

Dîv ü perî ins ü melek sever seni her mahlûkât
Hayrân olup ileyünde turmışdurur hûr u melek

Nûşdur senün elünile zehr-i kâtil içerisem
Bilmezem ne ma'nîsi var ol olur cûnuma tiryâk

Ger şehd ü şeker yirisem sensüz agudur cûnuma
Çün cânumun sensin dadı kanda bulam senden yigrek

Yiz bin eger cevr ü cefâ ugrarısa suretûme
Hiç eksilmez şâdılıgı cümle diler seni sevmek

Ne var eger **Yunus** dahı ışk içinde zerreyise
Işk odıyla kâyım durur yirile gök çarh-ı felek

236
DOST SENÜN IŞKUN OKI TAŞDAN GEÇER

Dost senün ışkun okı keykatı taşdan geçer
Işkuna düşen âşık cânıla başdan geçer

Işkuna düşenlerûn yüregi yanar olur
Kendüyi sana viren dükeli işden geçer

Dün ü güni zâr olur ışkunıla yâr olur
Endişesi sen olan cümle teşvîşden geçer

Âriflere bu dünyayı hayâl ü düş gibidür
Kendüyi sana viren hayâl ü düşden geçer

Dünyayınun mahabbeti agulu aşa benzer
Âhirin sana kişi agulu aşdan geçer

Başında akla olan ahrete amel itmez
Hûrilere aldanmaz gözile kaşdan geçer

Girçek âşık ol ola cân virmege ol ive
Dostıla bâzâr içün niçe bin başdan geçer

Yunus'un gönli gözi toludur Hak sevgûsi
Sohbeti ihtiyâr iden yâd u bilişden geçer

237
CÜMLE ÂLEM TERKİN URUP
BEN DOST TERKİN URIMAZAM

Cümle âlem terkin urup ben dost terkin urımazam
Andan ayru buçuk sâ'at ben ansuzın durımazam

Andan ayru dirligüm dirlik degül durur benüm
Kadîm odur görür beni ben ölüyem görimezem

Hûrî gelüp eydürise gönül bana virgü diyu
Dostdan artuk kimseneye ben gönlümi virimezem

Dost diyu geçdi bu ömrüm barmadum dost kullıgın
Koyam başara ol eni ben hiç iş başarımazam

Bir kezden ol oldum ahî benden ümid yokdur bana
Ben olısam pes ol kanı ben bu sırra irimezem

Dostlar ögüt virür bana gitgil anun yakınından
Daha yakın varam meger andan ayruk varımazam

Degmeler **eydür Yunus'a** katlan bugün-yarın diyü
Cehd ideyim bugünümi yarına irgürimezem

ق

238
YİNE YÜZÜNİ GÖRDÜM
YİNE YÛREGÜM YANDI

Yine yüzûni gördüm yine yüregüm yandı
Dost senün ışkun odı yüregüme dayandı

Görklü yüzüni gören gönlini sana viren
Bellü tapunda turan ne toydı ne usandı

Gevherdür senün özün güneşten arı yüzün
Şekerden datlu sözün her kim gördi utandı

Şu gönlüm garîb idi cigerüm kebâb idi
Görklü yüzûni gördüm içüm-taşum bezendi

Yunus Emre bî-karâr şol hûb yüze intizâr
Senden ayrılmaz nazar vardı yakıldı yandı

Kime gönül virdümise benümile yâr olmadı
Hâlüm bilûp derdüm sorup bana vefâdâr olmadı

Hak'dan meger takdîridi gönül sana âşık oldı
Hiç kimsene bencileyin derde giriftâr olmadı

Işkdan degül şikâyetüm kendü tâli'ûmden durur
Kendü yolın aramayan câhildür ol er olmadı

Işkı bir ulu hil'at durur bir niçeye virdi Çalap
Bir niçeler mahrum kalup ışkdan haberdâr olmadı

Işk bir ulu nazar durur âşık cân dîdâr durur
Işkı olmayan gönüller vîrânedür şâr olmadı

İbrâhîm'e Nemrûd odın ışkdur gülistân eyleyen
Işkdan çün irdi bir nazar gül-zâr oldı nâr olmadı

Yaradıldı yir ile gök Muhammed dostlıgına
Levlâk ana deli durur ansuz yir ü gök olmadı

Işkda kahırlar çok olur ışk erine gayret muhâl
Yunus âşık oldunısa âşıklarda âr olmadı

Ol dost benden yana hiç bilmezin niçe bakdı
İş bu vücûd şehrine bir hoş nazar bırakdı

Gözüm anun yüzinden niçe gideribilem
Bin dürlü kılıncıla gönlümi şöyle kapdı

Kimden ögüt istersem sabır gösterür bana
Sabrumun perdesini mahabet odı yakdı

Sabrıla benüm işüm niçe varısar başa
Şol dostumun nüvahtı cânuma cân bırakdı

Sevdükli sevdügile bile kapısar yarın
Benüm işüm yarına koymaz bugün soyakdı

Yunus sever dostını cânından anuniçün
Kişi neyi severse cânına ana uyakdı

239
GÖNLÜM-GÖZÜM IŞKDAN TOLUDUR

Benim gönlüm gözüm ışkdan toludur
Dilüm söyler yarı yüzüm suludur

Öd agacı bigi yanar vücudum
Dütünüm göklere seher yilidür

Çokal-cevşen bu ışk odına döymez
Okı câna batar katı yalıdur

Senün ışkun deniz beni bir balıcak
Balık sundan çıka hemen ölidür

Okuram şâhumı kendü dilümce
Şâhum eydür bana her-dem delidür

Yunus sen Tapduk'a kılgıl du'âlar
Âşıklar meydânı arşdan uludur

240
EYDİVİRİME NE KILDUGIN BENÜMİLE OL DİL-PEZÎR

Eydivirime ne kıldugın benümile ol dil-pezîr
Her dem yini şiveyile beni yini kılur esîr

Her kancaru bakarısam oldur gözüme görinen
Ol serverün lutfı bizi bu vechile kıldı basîr

Ömrüm niçe olursa azâdlıgum muhâl durur
Sayyâd elinden kim alur duzaga düşicek nahcîr

Âkilisen gelûp bana niteligin sorma anun
Niçe nişân eydibilem misli yog anun bî-nazir

Va'de olundı kamuya kim göreler yarın anı
Benüm yârum bunda durur bunda göründi ol Kadîr

Yunus teveccüh ideli Ka'be-i ışka cânilen
Oldı mugaylân dikeni ayagı altında harîr

241
YANDI YÛREGÛM DUTUŞDI
BAGRUM CİGERÛM KEBAB DURAR

Yandı yüregûm dutuşdı bagrum cigerûm kebab durar
Âşıklarun şerbetleri bu derdüme sebeb duru

Medreseler müderrisi okumadılar bu dersi
Şöyle kaldılar âciz bilmediler ne bâb durur

Azâzil da'vî kıldı da'vîsi yalan oldı
Yalan da'vî kılanlarun pes cezâsı azâb durur

Işk makâmı âlîdür ışk kadîm ezilidür
Işk sözini söyleyen cümle kudret dilidür

Diyen ol işiden ol gören ol gösteren ol
Her sözi söyleyen ol suret cân menzilidür

Suret söz kanda buldı kanda sözi i oldı
Surete kendü geldi dil hikmetün yolıdır

Suretler ün diyemez söz kendüsüz söylenmez
İşler hicâbsuz olmaz risâlet hâsılıdur

Bu bizüm işaretümüz oldur bu lezzetümüz
İçüp esridügûmûz ışk şerbeti gülidür

Anı ana dirsin anun söyleyen ol söz anun
Ol bizümdür biz anun gayrı tesbîh dilidûr

Yunus sözin tak kılan görmedi münkir olan
Ömrin zulmete salan ma'rifet yohsulıdur

242
İY YÂRENLER EYDİMEZEM
CÂNUM NEYE TALDUGINI

İy yârenler eydimezem cânum neye taldugını
Dilile vasf idemezem gönlümi kim aldugını

Gönlüm tolı sıgmaz dile âşıkdur ol kim hâl bile
Işk niçeyi virdi sile anlayamaz n'oldugını

Işkdan haber bilenlerûn ışk derdile tolanlarun
Kûfri îmân olanlarun ayıblaman güldügini

Aglamak gülmek âşıka dirilmek ölmek âşıka
Kahırla lutfı bir bilür bilmez melûl oldugunı

Işk **Yunus'ı eyledi lâl Yunus** kanı ışka helâl
Kon varın itsün pâyimâl görmesün ayruldugını

ق

243
İY ÂŞIKAN İYİ ÂŞIKAN IŞK MEZHEBİ DÎNDÜR BANA

İy âşıkan iyi âşıkan ışk mezhebi dîndür bana
Gördi gözüm dost yüzûni yas kamu dügündür bana

Ayruk bize yas eylemez gönlümüzi pas eylemez
Hak'dan gelen görklü avaz andan gelen ündür bana

Ayruk bana ben dimeyem kimesneye sen dimeyem
Ya kul ya sultân dimeyem kalsun işidenler tana

Senden sana varur yolumsenden seni söyler dilüm
Allah sana irmez elüm bu hikmete kaldum tana

Ben ışkundan ırılmayam dergâhundan sürülmeyem
Bundan dahı giderisem senünile varam sana

Ol dost bizi viribidi var dünyayı bir gör didi
Geldüm gördüm bir âşâyiş seni seven kılmaz ana

Kullarına va'deyledi yarınki gün görnem didi
Ol dostlarun sevindügi yarınum bugündür bana

Dost ışka ulaşlıdan dünyayı âhiret bir oldı
Ezel-ebed sorarısan dünile bugündür bana

Yunus seni dî idindi dîn nedür imân idindi
Işka bugün yarın n'olur işi nedür öndin sona

244
ACEB OLDI HÂLÜM BU IŞK ELİNDEN

Aceb oldı hâlüm bu ışk elinden
Göremezem yolum bu ışk elinden

Bu cümle âlemün tâcı iken uş
Ayaklarda gubâram ışk elinden

Garîb bülbülleyin zâri kıluram
Akar çeşmüm yaşı bu ışk elinden

Gazal yaraklayın benzüm sarardı
Kararuban düşdüm bu ışk elinden

Yarın mahşerde ben yırtam yakamı
Niçe feryâd idem bu ışk elinden

Tag u taşlar erür bu ışk elinden
Dengizler cûşa geldi ışk elinden

Niçe bin enbiyâ ışka giriftâr
Yir ü gök toptolu bu ışk elinden

Çagurup eydeler gel güç görenler
Benüm çilem nedür bu ışk elinden

Niderem ben yarun vaslından ayruk
Büküldi kad-bâlâm bu ışk elinden

Yunus sen Tapdug'una kıl du'âyı
İçersün zehr-i kâtil ışk elinden

245
IŞK ETEGİN TUTMAK GEREK

Işk etegin tutmak gerek akibet zevâl olmaya
Işkdan bir elif okıyan kimseden su'âl olmaya

Işk didügün bilürisen ışka gönül virürisen
Işk yolına mâl ne olur cân dahı muhâl olmaya

Asil-zâdeler nişânın eger bilmek dilerisen
Her sözinün ma'nîsi var sözi sebük sâl olmaya

Ariflerden nişân budur her gönülde hâzır ola
Kendüyi teslim eyleye sözde kîl u kâl olmaya

Görmez misin sen aruyı her bir çiçekden bal ider
Sinegile pervânenün yuvasında bal olmaya

Görmez misin sen aruyı her bir çiçekden bal ider
Sinegile pervânenün yuvasında bal olmaya

Eger güher isterisen hıddmet ile âriflere
Câhile bin söylerisen ma'nîde miskâl olmaya

Miskî Yunus zehr-i kâtil ışk elinden tiryâk olur
İlm ü amel zühd û tâ'at pes ışksuz halâl olmaya

246
BENEM OL IŞK BAHRİSİ
DENİZLER HAYRÂN BANA

Benem ol ışk bahrisi denizler hayrân bana
Deryâ benüm katremdür zerreler ummân bana

Kaf Tagı zerrem degül ay u güneş bana kul
Aslum Hak'dur şek degül mûrşiddür Kur'ân bana

Çün dosta gider yolum mûlk-i ezeldûr ilüm
Hak'dan söyler bu dilûm ne kul ne sultân bana

Yogıdı bu bârigâh varıdı ol pâdişâh
Ah bu ışk elinden âh derd oldı dermân bana

Âdem yaradılmadın cân kalıba girmedin
Şeytân'la net olmadın arşıdı sayvan bana

Diledi göre yüzin işide kendü sözin
Nazar kıldı bir kezin anda cân virdi bana

Yaradıldı Mustafâ yüzi nûr gönli safâ
Ol kıldı Hakk'a vefâ andandur ihsân bana

Togdı ol dîn metâsı andan oldı kamusı
Âdem Halîl ü Mûsâ hüccet û bürhân bana

Âşık dilin bilmeyen yâ delidür yâ dehrî
Ben kuş dilin bilürem söler Sûleymân bana

Yunus Emre'm bu yolda eksükligin bildirür
Mest oluban çagırur dervişlik bühtân bana

ق

247
İY YÂRENLER
GİRÇEK ERENLER KANDADUR

Bilür misûz iy yârenler girçek erenler kandadur
Kanda baksam anda hâzır kanda istesem andadur

Kim ki dostı sevdi ise hânûmânı terk iylesûn
Degmeler dostı sevemez dostun sevgûsi cândadur

Işksuzlara benüm sözûm benzer kaya yankusına
Bir zerre ışkı olmayyan bellû bilûn yabandadur

Yalancılık eylemegil ışka yalandur dimegil
Bunda yalan söyleyenûn anda yiri zindândadur

İy kendözini bilmeyen söz ma'nîsin anlamayan
Hak varlıgın isterisen uş ilmile Kur'ân'dadur

Allah benüm didûgine virmişdûr Işk varlıgını
Kime bir zerre ışk vire Çalap varlıgı andadur

Niçeler eydür **Yunus'a** kim kocaldun ışkı kogıl
Işk bize yinile degdi henûz dahı turvandadur

248
İY DOST IŞKUN DENİZİNE GİREM
GARK OLAM YÜRİYEM

İy dost ışkun denizine girem gark olam yüriyem
İki cihan meydan ola devrânum surem yüriyem

Girem denize gark olam ne elif û mim dal olam
Dost bâgında bülbül olam gülleri direm yüriyem

Bülbül olubanı ötem gönül olam cânlar utam
Başumı elümde tutam yoluna varam yüriyem

Bülbül olubanı gidem iy niçe gönüller gûdem
Yüzüm ışkıla dem-be-dem topraga surem yüriyem

Şûkûr gördüm dîdârunı aşdum visâlûn yarını
Bu benlik senlik şârını terkini uram yüriyem

Şûkûr gördüm dîdârunı aşdum visâlûn yarını
Bu benlik senlik şârını terkini uram yüriyem

Yunus'dur ışk avâresi bî-çâreler bî-çâresi
Senddedûr derdûm çâresi dermânum soram yüriyem

ق

249
GİRDÛM IŞKUN DENİZİNE BAHRİLEYİN YÜZER OLDUM

Girdûm ışkun denizine bahrileyin yüzer oldum
Geşt idüben denizleri **Hızır**'layın gezer oldum

Cemâlüni gördüm dûşde çok aradum yayda kışda
Bulımadum tagda taşda denizleri sûzer oldum

Sordum deniz balıgına ırak degül salıgına
Girdûm gönül sınugına gönülleri düzer oldum

Gönlümûz oldı ulu şâr o şâr gibi yâ kanda var
Haznesinden aldum gevher dûkkân yüzin bezer oldum

Ben ol dûkkândârr kulıyam cevherler ile tolıyam
Dost bâgınun bülbüliyem budakdan gül düzer oldum

Ol budakda iter îmân îmân bitse gider gümân
Dûn-gün işûm budur hemen nefsûme bir Tatar oldum

Cânum bu tene gireli nazarum yokdur altuna
Dûşdûm ayaklarr altına topraklayın tozar oldum

Tenûm toprak tozar yolca nefsûm iltûr beni önce
Gördüm nefsün burcı yüce kazma aldum kazar oldum

Kaza kaza indûm yire gör bu nefsi yüzi kara
Hûrmeti yok peygambere bendlerini bozar oldum

Bu nefsile dûn ay fânî pes dünyayıya gelen kanı
Aldadun iy dünyayı beni dilerüden bîzâr oldum

Yunus turdı girdi yla kamu gurbetleri bile
Kendü cigerûm kanıila vasf-ı hâlüm yazar oldum

250
SÛRETDEN GEL SIFATA YOLDA SAFÂ BULASIN

Suretden gel sıfata yolda safâ bulasın
Hayâllerde kalmagıl yoldan mahrûm kalasın

Bu yolda acâib çok sen acâib anlama
Acâib anda ola dost yüzini göresin

Işk kuşagın kuşangıl dostun yolını vargıl
Mûcâhede çekersen mûşâhade idesin

Bundan ışkun şehrine üç yüz deniz geçerler
Üç yüz deniz geçûben yidi Tamu bulasın

Yidi Tamu'da yangıl her birinde kûl olgıl
Vücudun anda kogıl ayruk vücud bulasın

Hakîkatdür Hak şârı yididûr kapular
Dergâhında yüz dürlü gerek kudret göresin

Evvelki kapusında bir kişi durur anda
Sana eydür teslîm ol gel miskînlik bulasın

İkinci kapusında iki arslan vardur anda
Niçeleri korkutmış olmasın kim korkasın

Üçünci kapusında üç evren vardur anda
Sana hamle iderler olmasun kim dönesin

Dördûnci kapusında dört pîrler vardur anda
Bu söz sana rumûzdur gör kim delil bulasın

Beşinci kapusında biş ruhbân vardur anda
Bu söz sana rumûzdur gör kim delil bulasın

Beşinci kapusında biş ruhbân vardur anda
Dürlü metâ'lar satar olmasun kim alasın

Altıncı kapusında bir Hûr oturur anda
Sana eydürgel berü olmasun kim varasın

Çün kim anda varasın ol Hûriyi alasın
Bir vâyeden ötûrû yoldan mahrûm kalasın

Yidinci kapusında yidiler otrur anda
Sana kurtuldun dirler gir dost yüzin göresin

Çün içerü giresin dost yüzini göresin
Ene'l-Hak şerbetini dost elinden içesin

Şu didûgûm keleci vücuddan taşra degül
Tefekkûr kılurısan cümle sende bulasın

Yunus işbu sözleri Hak varlıgından eydür
İsterisen kânını mîskinlerde bulasın

251
SENİ SEVDÛGÛMİ İŞİTSÛNLER HÂS U ÂM

Ben seni sevdûgûmi işitsûnler hâs u âm
Söyleşenler söyleşsûn sensüz dirligûm harâm

Kim senün lezzetûnden canı dad almazısa
Yûrûr bir cânsuz suret âlem halinden bî-gam

Ben bu dem seni gördüm niçesi sabr eyleyem
Seni bir görmeklige mûmtakdur cümle alem

Seni seven kiiye ne hâcet hûr u kusur
Seni sevmeyen câna Tmu'dur cümle makâm

İki cihân varlıgı ger benüm olurısa
Sensüz bana gerekmez iş senünledûr tamâm

Bin yıl ömrûm varısa harc idem bu kapuda
Gerçek ben âşıkısam gerek bu yolda ölem

Bana sen geregisen n'iderem kendözümi
Ger ben sen oldumısa ben beni yavu kılam

Alemlerûn arzusı sen bulmagiçündûr
Ben seni bulmışiken sensüzin nite olam

Çok sorarlar **Yunus'a** niçe ışk esrûkligi
N'itsûn ezel bezminde öyle çalındı kalem

252
NİTEKİ OL MA'ŞÛKILA BEN RÂZUMI BİR EYLEYEM

Niteki ol ma'şûkıla ben râzumı bir eyleyem
Gark olam mûşâhâdeye hakdur kim nefîr eyleyem

Kimdûr ki anı görûben gizlenûbile ahvâli
Göster bana ol kişiyi ben dahı el-bir eyleyem

Bu halâyık eydür bana sakla anı cân içinde
Bir zerresi yüz-bin cihân eyit niçe sırreyleyem

Gör Mûsî'ye Tûr içinde bir tecellî neler kılur
Yir-gök tolu tecellîdûr yâ ben niçe sabr eyleyem

Şunun gibi çâpûk-nazar bir Mûsî'den yüz bin Mûsî
Ser-mest û hayrân kamusı ben niçe tedbîr eyleyem

Hâcet degül âşıklara Tûr'dan mûnâcât eylemek
Ben kandasam döstı andadur her biri yiri Tûr eyleyem

Benümile dostdan artuk hiç (bir) nesne bâki degül
Günûmi harca sayam dûnûmi şeb-gîr eyleyem

Hidâyet irdi kamuya hevâsından geçmezlere
Tevfîk yüzin yirer urup ışkum şî-gîr eyleyem

Muhakkikler göre durur **Yunus** göz ile gördûgin
Dûşûm degül söyledûgûm necmile ta'bîr eyleyem

253
GER RÂZUMI SÖYLERİSEM
KİMSE DİLÛM BİLMEZ BENÜM

Ger râzumı söylerisem kimse dilûm bilmez benüm
Eger sabır eylerisem gönlüm karâr kılmaz benüm

İy uslular iy uslular siz eyidün ben nideyim
Ol dost yüzin göreliden aklum başa gelmez benüm

Bunun gibi tertîbile işûm niçe başa vara
Elümden iş kaldıyısa cânumdan iş kalmaz benüm

Ne usluyam ne delüyemm neye benzer işûm benüm
Işk denizine gark olup gönlüm gözüm toymaz benüm

Bu mahabbet odı enûm yûregûmde yana durur
Denize gark olurısam söynûp hatâ kılmaz benüm

Yıl on iki ay ışk odı içûmde uş yanup durur
Yandugunca artar kokum devrûm geçûp solmaz benüm

Cümle Hak'a yol vardılar sabrıla Hakk'a irdiler
Işkun aslı oddan durur sabrumıla olmaz benüm

Niçe eyitddûm gönlüme var sabır eyle dek otur
Şol dem dahı bed-ter olur ögûdûmi almaz benüm

Bu **Yunus'un** Çün sureti ölüp toprak olurısa
Bâtınumdan ışk sevgûsi bilûn ki hiç gitmez benüm

254
İY DOST SENİ SEVELDEN
AKLUM GİTDİ KALDUM BEN

İy dost seni sevelden aklum gitdi kaldum ben
Bınarları terk idüp denizlere taldum ben

Bir zerre ışkun odı kaynadur denizleri
Dûşdûm ışkun odına tutuşuban yandum ben

Ol cânda ki ışk ola anda gussa olmaya
Bu ışk bana gelelden gussam gitdi güldûm ben

Bülbül de âşık olmış kızıl gülûn yüzine
Gördüm erenler yüzin hezâr destân oldum ben

Bu ışkı bana virdûn ben niderem kendözüm
İçûm taşum nûr tolddı dosta âşık oldum ben

Sımasan bûtın nefsün abes kamu tâ'atûn
Anı sımaga çâre hele şimdi buldum ben

Dünyayı cefâsın almak sonucı vefâyımış
Cefâyı viribenin seni satın aldum ben

Bir kurı agacıdum yol ûzre dûmişidûm
Er bana nazar kıldı tâze cûvân oldum ben

Yunus sen âşıkısan adunı miskîn kogıl
Cümlesinden ihtiyâr miskînlikde buldum ben

255
SENDEN GELÜR CEVR Û CEFA
BEN ÂH U VAH İTMEYEYİM

Senden gelür cevr û cefa ben âh u vah itmeyeyim
Dûşmişem ışkun odına yanup niçe dûtmiyeyim

Uş yûrûyem yana yana top cigerûm döndi kana
Işkundan oldum dîvâne niçe niçe zârı kılmayayım

Senün ışkun denizen dûşûbeni gark olayım
Kimsenem yok elüm ala koma beni batmayayım

Sekiz uçmagun Hûrisi gelürise bir araya
Sana ûmmet olmayanı ben ânlara katmayayım

Yunus Emre sen bu sözi yüz bin dirisen az-ola
İşidenler âşık ola inende uzatmayayım

256
HER KANCARU DÖNERİSEM
IŞKILADUR İŞÛM BENÜM

Her kancaru dönerisem ışkıladur işûm benüm
Oldur gönülde teşvîşûm hem ışkdur yoldaşum benüm

Işksuzlara göynûr özûm anunçün fâş olur razum
Göricegiz âşıkları kaynar içûm taşum benüm

Bu ışk bize Rahmânîdûr hem cânumuzun cânıdur
Anun içün şeytânıla her-dem bu savaşum benüm

Benüm cânum bir kuş durur gevden anun kafesidûr
Dostdan haber gelicegiz bir gün uçar kuşum benüm

Geldüm dünyayıyı seyr itdüm ya bugün ya yarın gitdüm
Ben bunda eglenemezem bunda bitmez işûm benüm

Yunus eydür ben âşıkam hem âşıkam hem sâdıkam
Bu ayruk âşıklar gibi yokdur arayişûm benüm

ق

257
İY EHL OLAN EYDÜN BANA
BEN NİÇESİ DOLANAYIM

İy ehl olan eydûn bana ben niçesi dolanayım
Ne dürlü tedbîr ideyim ya niçe sagınç sanayım

Cânumda ol bût bitüpdûr gönlümi ol tutupdur
Hey beni ol avutupdur ayruk neye baglanayım

Öyle idüpdûr ol beni seçemezem dûnden güni
Alsun teni utsun cânı kon ben ana aldanayım

Ben gevheriyem kânum ol ben bir kulam sultanum ol
Aklum u cânum gönlüm olandan niçün usanayım

Ansuzlıgum bana harâm andan durur nakdum tamâm
Buncılayın lutf u kerem kanda bulup dinleyeyim

Oldur bana **Yunus diyen** oldur benüm bagrum delen
Oldur beni bensûz koyan hem ben olam bu ben neyim

258
ÂŞIKLARA NE DİYEM
IŞK HABERİNDEN ŞİRİN

Âşıklara ne diyem ışk haberinden şirin
Işkıla dinleyene eydeyûm birin birin

Hayf durur ışksuzlara ışkdan haber söylemek
Kim gerçek âşıkısa ben râzum ana dirin

Evvel yir-gök yogıdı varıdı ışk bünyâdı
Işk ezelden kadîmdûr ışk getûrdi ne varın

Evvel ezel bezminde kim dost yüzin gördiyse
Anun cânıdur âşık sor andan ışk haberin

Işkı hiç birr nesneye mesel baglasam olmaz
Dünyayı vü âhiretde ne dutısar ışk yirin

Emânetdûr sakıngıl ışk haberini zinhâr
Oturup degme yirde söyleme ışkun sözin

Cevherîler katında kâide böyle durur
Kadrini bilmezlere göstermedi gevherin

Yunus'un havsalası ışk tolmışdur sinesi
Derdin gizleyemedi gensûz söyler ışk dilin

259
DOST YÜZİNİ GÖRİCEGEZ
NİÇE KARÂR KILSUN BU CÂN

Dost yüzini göricegez niçe karâr kılsun bu cân
Yagmaya virûr ol demde yüz bin zâhid dîn û îmân

Ta'na urman âşıklara her ne hâle dönerise
Fermân olımaz kendüye mûşşâhadeye gark olan

Cân u gönül fehm û akıl ık mevcine gark olıcak
Pes niçe ansun ol kişiyazug u mûzd assı-ziyân

Cânında gözi yok kişi görmeyiser dost yüzini
Gözsûz niçe fehm eylesûn ne renkdedûr işbu cihân

Yüz bin melik û selâtin dost yüzini göricegiz
Terk eyleye tahtını vü izzet û leşker hânûmân

Âşık niçe harâbısa velâyeti arta durur
Anuniçün ki dâimâ vîrândadur genc-i nihân

Aynel-yakîn gören kişi ırmaz gözin dost yüzinden
Niçe görebilsûn anı bu sevüden taşra turan

Yunus'a bu ışk kızgını komaz dilini tutmaga
Âşıkla ma'şûk râzını dûrûst diyemeye lisân

260
BENCİLEYİN GÖREN KİŞİ
BEN SEVDÛGÛMÛN YÜZİNİ

Bencileyin gören kişi ben sevdûgûmûn yüzini
Delü ola taga dûşe yavu kıla kendözini

Kim şûkrâne yitûriser bir kez seni görmeklige
Haşâ anı gören kişi niçe ırısar gözini

Dilile kim eydibile anun cemâli tertîbin
Cân tutagı gerek dada anun kılıncı tuzını

Kişi neyi severise dilinde sözi ol olur
Gensûz söyleyesûm gelür gönlüm alanun sözini

Böyle şîrin kılıncıla her kancarru bakarısam
Yitmiş iki milletine geçiriserdi sözini

Hiç kimsene geniyile dostuna âşık olmadı
Mahabbet burcunda komış âşıklarun yılduzını

Dertsûzlere benüm sözûm benzer kaya yankusına
Hâldaş bilürhâldaşınun gönlindenki şol râzını

Her ikm severise seni ebed dirikalur cânı
Her dem senün ışkunla geçûrûr dûn û gündûzini

Zûhre eger göreyidi **Yunus** göziyle gördûgin
Cengini elden bıragup unıdayıdı sâzını

261
DİLBER Kİ BU DEM TURAGI CÂNDA

Zihi şîrîn hulu dilber ki bu dem turagı cânda
Cân evini ala Çün dost hemân özi sıgar anda

Cân içinde dostı bulan ayruk yirde ne istesûn
Anı taşra soranlarun ömri geçdi perâkende

Anun kim ışkı gözgûsi kendüde gösterûr bizi
Gönül esrûk Hak'a âşık esîr olmış bu dermânde

Anı banasorarısan yönûm dostdan yana benüm
Her ne hâlde ûrûrisem mihrûm arta durur günde

Bu suretde kim var dahı yönin ayruk yana döner
benüm varlıgum dost aldı eserûmdûr kalan bunda

Anı bana soranlara niçe nişân eydivirem
Diliyle kim eydibile bu ışkun turagı kanda

Zihî kim İlâhî devlet kime yoldaş olurısa
Ki dostıla surdi ömri bu arada bu mekânda

Dostdan yana giden kişi kendüligin koyasıdur
Dünyayı duta gelen harîf geçmeyiser bu dîvânda

Niçe şîrîn durur gel gör ki kocalar yigit olur
Esrûkligi ayılmadın ne şûr ider bu meydânda

Yunus gel gör âşıkları niçe yavu varup durur
Dünyayı-âhret elden koyup ne virrende ne alanda

262
KAÇAN KİM OL DİLBER
BENİM GÖZLERÜME TUTAŞ OLDI

Kaçan kim ol dilber benim gözlerûme tutaş oldı
Gönlüm cânum virdûmana ışkı bana yoldaş oldı

Gönlüm eydür benem kulı cânum eydür benem kulı
Hiç bilmezem kimdûr yigi bu ikidden savaş oldı

Bu ikisi arasında bildüm devlet benüm imiş
Hiç danışugum yogiken başum anunla hoş oldı

Bir dem anunla dirligûm bin yıl ömrûmden yigimiş
Andan ayru geçen günûm yûregûmde bir baş odı

Her kancaru bakarısam oldur gözüme görinen
Önûm ardum sagum-solum kûncile göz kaş oldı

Hızr u İlyâs degüliken ölmez dirlige sataşdum
Hergiz yimez içmez iken içûm top-tolu aş oldı

Anı seven âşıklarun söylerisem sıfatını
Anun ışkı urganında koyundan da yavaş oldı

Niçe arslan da'vî kılur ışka boyun virmemege
Senün ışkun zencirûnden kızan evvel yavaş oldı

Cümle âlemûn gönlûnde vardur anun mahabbeti
Anı cândan sevmeyenûn bil kim îmânı taş oldı

Senün ışkun odı meger sıçramaya kimesneye
Bir zerre degdi **Yunus'a** cihân içinde fâş oldı

263
İY GÖNLÜMÛN EGLENCESİ
EYİT BANA NEYLEYEYİN

İy gönlümûn eglencesi eyit bana neyleyeyin
Işkundan oldum âvâre derdûm kime söyleyeyin

Mûlk-i fenâdan geçeyin ol dost iline uçayın
Talayın ışk ummânına denizleri kaynadayın

Işkun od urdı cânuma gelsün âşıklar yanuma
Dökeyin ışkun hânını âşıkları toylayın

Çû girrdûm ışkun bâgına bakdum soluma saguma
Dürlü yemişlerin yiyûp güllerini yıylayayın

Dûn-gün kılayın âh u zâr âşık olayın il û şâr
Dökeyin kanlu yaşumı zârılıklar eyleyeyin

Âşık olayın şol güle tolsun cihâna gulgule
Hezâr desttân olubanı dost bâgını yaylayayın

Miskî Yunus âşıklarun dirligini dirilmedûn
Bâri gûcûm yitdûgincee soylarını soyayayın

İlahî bir ışk vir bana ben benligûm bilmeyeyin
Yavu kılayın ben beni isteyûben bulmayayın

264
İY IŞK ERİ AÇ GÖZÛNİ
YİR YÜZİNE KILGIL NAZAR

İy ışk eri aç gözûni yir yüzine kılgıl nazar
Gör bu latîf çiçekleri bezenûben Hakk'a gider

Bunlar yazın bezenûben dostdan yana uzanuban
Bir sor ahî bunlara sen kancarudur azm-i sefer

Her bir çiçek bin nâzıla öger Hakk'ı niyâzıla
Her murgu hoş avâzıla ol pâdişâhı zikreder

Öger anun Kâdırlıgın her bir işe hâzırlıgın
İlla ömûr kâsırlığın anıcagız rengi döner

Rengi döner günden güne topraga dökilûr gine
İbret durur anlayana bu ibreti ârif tuyar

Bu sırrı ger tuyayıdun ya bu gamı yiyeyidün
Yirûnde erriyeyidün gideydi senden kâr u bâr

Ne gelmegün gelmek durur ne bilmegün bilmek durur
Son menzilûn ölmek dururtuymadun ışkdan bir eser

Bildûk gelen geçerimiş konan girû göçerimiş
Işk erbetin içerimiş her kim bu ma'nîden tuyar

Yunus bu sözleri kogıl kendözûnden elûn yugıl
Senden ne gele bir digil Çün Hak'dan ola hayr u şer

265
KİMSE DÖYMEZ BU NAZARA
IŞKILA KİM PENÇE URA

Kimse döymez bu nazara ışkıla kim pençe ura
Bu nazara karşu duran hânumânın garka vire

Çün elini ışka ura ışk okına kimdûr tura
Gök yüzûnde melâiki ışk anı indûrdi yire

Gör Hârût-Mârût neyidi Hazret'de ferişteyidi
Nasîbin ışka aldurup makâmın zûhreye vire

Ab-destûmûz namâzumuz dogrulıkdur tâ'atumuz
Işkıla bagladuk kâmet sâfumuzı kim ayıra

Mescid medrese oldugı pâk cemâ'at kılındugı
Halâyıklar sâf turdıgı ışk şûkrânesidûr zire

İçûmde yanar ışk odı gönlümde anun hasedi
Işk odınun tûtûnûnden **Yunus'u**n benzi sarara

266
ERENLERÛN HİMMETİNİ
BEN BANA YOLDAŞ EYLEYEM

Erenlerûn himmetini ben bana yoldaş eyleyem
Her kancaru varurısam cümle işûm hoş eyleyem

Koyam bu dünyayı gidem Çün âhrete sefer idem
Ol Uçmak'da hûrîleri ben bana yoldaş eyleyem

Tene yumışak geymeyem cümlesinden fârig olam
Döşegûmi toprak idüp yasdugumı taş eyleyem

Uram yıkam nefs evini oda yana hırs u hevâ
El götûrem şimden girû nefsile savaş eyleyem

Tenûm dahı cânum dahı hiç bilmedi Ene'l-Hak'ı
Şimdiye dek bilmedise şimden girû tuş eyleyem

Bugün gülen kişi bunda yarın aglayısarr anda
Revân dökûp gözyaşını yasdugumı yaş eyleyem

Miskin Yunus dir çagırur âşıkıyam miskînlerûn
Dervîş degülise taşum içûmi dervîş eyleyem

267
EVVEL DAHI VARIDI
CÂNUMDA BU IŞK OD'I

Evvel dahı varıdı cânumda bu ışk odı
Eşkere itmezidûm bilürdûm ki dost kodı

Dört kitâbı şerh iden bulmadıışka çâre
Ne begeler ne sultânlar ne mûderris ne kâdî

Yir-gök kâim ırılmaz yiller esûp deprenmez
Her nesne muhkem olur ışk olıcak bünyâdı

Işk anadan dogmadı kimseyekul olmadı
Hükmile esîrkılur cümle bilii yadı

Gündebinkez yanarsam râzıyam ben şol oda
Zirâ şekkerden şîrîn bana ışkunun **od'**ı

Işka Mecnûn olanlar assı-ziyândan fârig
Korkmaz ıssı sovukdanpesne biliser **od'**ı

Ezelden benüm fikrûm Ene'l Hak'ıdı zikrûm
Henûz dahı togmadın ol Mansur-ı Bagdâdî

Işk odı cûş eyledi cânumı hoş eyledi
Kimse söyûndûremez cânumda yanan odı

Işk çengine dûşenûn melâmet olur işi
Anun içün bed-nâmdur miskîn **Yunus'**un adı

268
GER ULUYA İRDÛNİSE
SURETNAKŞI NENDÛR SENÜN

Ger uluya irdûnise suretnakşı nendûr senün
Ma'nîye yol buldunısa iş bu dünyayı nendûr senün

Gör geç yolunda kamusın terkit bu dünyayı d vîsin
Kogıl bu âlem sevisin âşıklıcak nendûr senün

Sen dünyayınun terkin urgıl gelûp ışk evine girgil
İlerki menzile irgil girû kalmak nendûr senün

Bu vücudun sermâyesi od u su toprag u yildûr
Her biri aslına gider gâfil olmak nendûr senün

Dûn û gün kaygular yirsin n'ideyin yohsulın dirsin
Ol cömerddûr rızkun virûr kaygu yimek nendûr senün

Bût-hâne vü şarâb-hâne mescid oldı gerçek câna
Bir pûlun varmaz ziyâna yalancılık nendûr senün

Çün âhirete kavîsin ko bu yalancı da'vîsin
Bu mâl u hazne sevisin âşıkısan nendûr senün

Yigil yidûrgil bî-çâre eksilûrse Tanrı'n vire
Birgün tenün yire gire girû kalan nendûr senün

Benüm diyuben diresin hakîkat da'vî idersin
Pâdişah suçuna kalmaz gûm-râh olmak nendûr senün

269
EYÂ GÂFİL AÇ GÖZÛNİ
GÖNLÛN YAVLAK UZATMAGIL

Eyâ gâfil aç gözûni gönlûn yavlak uzatmagıl
Bakgıl kendü dirligüne kimse aybın gözetmegil

Şöyle dirilgil halkıla ölicegiz söyleşeler
Bâki dirlik budur cânum yavuz adıla gitmegil

Bir gün ola bu dünyayıyı âhirete denşûresin
Dûn û güni kılgıl tâ'at ayak uzadup yatmagıl

Gördûn ki bir derviş gelür yüz vur anun kademine
Senden şey'ullah idicek kaşun karagun çatmagıl

Nefse uyup biş parmagun bir kezden iltme agzuna
Kes birisin vir miskine gerek olur unutmagıl

Söyledûgün keleciyi işitdigün gibi söyle
Kendözûnden zireklenûp birkaç söz ahı katmagıl

Dünyayı çerb û şîrîn durur âdem gerekdûr yiyesi
Kem nesneye tama idüp kesûp kemûrûp yutmagıl

Yunus kim öldûrûr seni viren alur yine cânı
Yarın göresin sen anı er nazarından gitmegil

270
MÛŞKİLİ HÂLLEYLEMEK
DEGMENÛN İŞİ DEGÜL

Mûşkili hâlleylemek degmenûn işi degül
Bir kişiye virr gönli bu yolda taşı degül

Bu kelâmun ma'nîsi evliyânun hânıdur
Yidûrmegil câhile sûkkerimûz aşı degül

Evliyânun gönlinden şey'li llâhun kesmegil
Sana himmet eyleyen gözile kaşı degül

Er oldur ki menzili her-dem gösterir tura
Degme ârif bu dûşi yoramaz işi degül

İşde bir yâr bulasın cânun fidî kılasın
İnkârıla gelenler erûn yoldaşı degül

Hak tecellî kılmaga cân aslını bulmaga
Gönülden sur sivâyı nazarı taşı degül

Biz ol ışk bâdesini ol dost elinden içdûk
Bize ol kadeh sunan dünyayı dervîşi degül

Yunus bir toganıdı kondı Tapduk kolına
Ava şikâre geldi bu yuva kuşı degül

271
İY DOST BUNCA KIYL U KÂL
NE MAKSÛD HÖD BİR HABER DURUR

İy dost bunca kıyl u kâl ne maksûd höd bir haber durur
Yâ bunca cûst û cû nedûr görene bir nazar durur

Taglar aşupberye sökûp ırak yire dökûp
İstedûgün bundayiken bu ne aceb sefer durur

Hiç ırak isteme anı cânından içerü cânı
Senünle biledûr anı görmemek bî-basar durur

Hiç varmagıl ırak sefer ömrün geçer ecel irer
Dost bundadur halvet sever ne galaba haşar durur

Dilûn eydür Çalap hâzır pes kulagun niçün sagır
Senün sözûne sen münkir v'allâh bu iş hatar durur

Sen uyursın ol uyanık eksûgüni bilgil bayık
Dahı niçe bulam tanık yoldaş u hem râz-dâr durur

Mescîd û medrese sende sen yûrûrsin perâkende
Irak kaldun bu erkânda katı bu iş dûşvâr durur

Bu tevhîd tonını geyen varlugını yoga sayan
İş bu yola kâyım turan mutlak bilûn ol er durur

Ol işler tamâm olıcak ol dûzenlik dirilicek
Gözûn hicâbın silicek yir-gök tolu dîdâr durur

***Yunus** derdile girûben ışkun yolında dem-be-dem*
Varlıgın yoga sayuban ma'şûka intizâr durur

272
İY KOPUZ-ILA ÇEŞTE
ASLUN NEDÛR NE İŞDE

İy kopuz-ıla çeşte aslun nedûr ne işde
Sana su'âl soraram eydivir bana ûşde

Eydür ki aslum agaç koyın kirişi birkaç
Gel işertûm dinle geç aklı koma beleşde

Eydürler bana harâm ben ugrulık degülem
Çünki aslum mismildûr ne varımış kirişde

Bana kiriş didiler ışka giriş didiler
Benüm adum ışk virdi ben durmazam kolmaşda

Şadılıgıla geldüm iş bu âleme toldum
Mûrvetlere dûzûldûm kodılar iş bu dûşde

Agaç deri dirildi kirişile bir oldı
Işk denizine taldı bahâne yok bu işde

Mevlânâ sohbetinde sâzıla işret oldı
Arif ma'nîye taldı Çün biledûr ferişde

Ferişteyi anmakdan bilesin murâd nedûr
Gice gündûz biledûr senünile her işde

Ol ferişteler adı Kirâmen Kâtibîndûr
Yazmakdan usanmazlar armazlar yaz u kışda

Birisi sag omzunda birisi sol omzunda
Birisi hayrun yazar birisi şer cûnbişde

Kâgıdları dûkenmez ne hod mûrekkebleri
Aşınmaz kalemleri kâimlerdûr ol işde

Hem meyhâneye varur hem bût-hâneye girûr
Bunlar saklarlar seni sen gâfilsin bu işde

Yunus imdi Sûbhân'ı vasf eylegil gönülde
Ayru degül ârifden bu kopuzıla çeşde

ق

SONUÇ

Bilindiği gibi Yunus Emre XIII. yüzyılın sonu XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşayan mutasavvıf şairlerimizdendir. Kendisinin "**Divan ve Risaletü'n-Nushiyye**" adlı iki eseri bulunmaktadır. Bugüne kadar Yunus Emre üzerine yapılan bütün araştırmalar bu iki eser üzerine bina edilmiştir.

"**BIZIM YUNUS**" olarak hazırladığımız bu çalışmamız, bizden evvelki yapılan çalışmalardan biraz farklıdır. Biz burada **Yunus'**un;

'*tarihi ve menkıbevî haytını, eserlerini; bu iki eserine dayalı olarak* ***itikâdi-ibâdî*** açıdan dini-ahlaki unsurları; ***dört kapı kırk makamın*** *tasavvufi açılımı;* ***Yunus, Hacı Bektaş Veli ve Mahdumkulu Firaki'****nin eserlerindeki ortak birliktelikleri;* ***ferdi ve uluslararası insan sevgisi****; dinî-tasavvufî Türk edebiyatına ait* ***nazım türleri; Türkçeye*** *bakışı, söz varlığı, dil, üslûp, anlatım özellikleri, Atasözleri ve deyimler; eserlerindeki* ***fikri unsurlarının*** *ortaya koyduğu hikmetlerin konularına göre tasnifi, bibliyografya, sözlük…*vb'lerini örneklemelerle değerlendeimeye çalıştık.

Bu vesile ile Yunus'un eserlerinin ana kaynağını **Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in hadisleri**nin olduğunu; tarihi bağlantı olarak da *Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Veli, Kaygusuz Abdal zincirinin Yunus* da devam ettiğini, O'nun tasavvufi düşüncesinde yeni bir metod olarak, *'dört Kapı Kırk Makam'ın bir eğitim kurumunun, günümüz eğitim kurumlarıyla eşdeğerliliğini,* fakat bu eğitimin dini merkzli oluşunu belirlemeye çalıştık.

Yunus Emre'de İnsan Kavramı ile de Yuns'un genel anlamda insan hakkındaki düşüncelerini, insan sevgisini, bu sevginin ferdi ve miletlerarası bir seviyede oluşunu,

hoşgörüyü müsbet ve menfi insan tiplerini incelemeye çalıştık.

Bilindiği gibi, en geniş anlamıyla '**Yunus'ta İnsan Sevgisi**'; bütünüyle canlıları ve bütün yaratıkları kapsar. O bir karıncaya bile aynı gözle bakar. O insanı sevmekle *kesretden vahdet*'e, yani Allah'a ulaşmayı hedefler. O'ndaki insan sevgisi yaradanını bulmak içindir. Tarihi verilerde Türkler'de, var olan bu sevginin-hoşgörünün Yunus'da da sergilenmesidir. Bu sebeple Yunus'u, **Batının Hümanizm felsefesi** içinde göstermeye çalışmak, kendi millî ve dinî kültürümüzü tanımamak anlamındadır. Yunus'un *yetmiş iki millete aynı gözle bakması* O'nda yani Türk'de mevcut olan milletlerarası bir insan sevgisini bulmak, yani bugünkü "**Birleşmiş Milletler Teşkilatı** ve İnsan Hakları Komisyonu'nun temel umdelerinin ilk önce dünyada **Türklerde sistemleştirildiğinin** öncülüğünü görmektir.

Netice olarak şunu ifade etmek isteriz ki, bu eser bugüne kadar alışagelmişin dışında bir çalışmadır. Zira Yunus'un menkıbevî ve tarihî hayatından itibaren uygulamaya koyduğumuz metod, O'nu her yönüyle ele almaya çalışmıştır.

Yunus'un eserleri, dış ve iç yapı olarak iki ana bölümde incelendi. Bu incelemede isteyen herkes Yunus'un hangi yönü hakkında bilgi edinmek isterse, istediğini bulmaya çalışacaktır. Yani **Yunus dostları,** *dilci, ilahiyatçı, kültür tarihçisi* vb.. her tür insan bu eserden Yunus hakkında faydalanacaktır. Mesela biz burada Yuns'un *mecazlarından müşterekler* verdiğimiz gibi, tasavvufta Türk'ün anlayacağı ve yaşayacağı kalıcı bir sistem olan "**Dört Kapı Kırk Makam**" içinde yeni bir metodla ele aldık.

Gönül isterdi ki, Yunus'un Kur'an ve hadislere dayalı iki eserini beyit beyit tahlil edelim. Fakat bu şimdilik mümkün olamadı. İnşallah ileride olacaktır. Ancak bu çalışmamız da O'nun eserlerinin genel karakterini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Yunus, Türk milletinin asırlardır yaşayan bir yüz akı, tekkeler ve tarikatlar üstü mutasavvıf şairimizdir. Ayrıca diyebilirm ki, Yunus'un şiirleri yerine '**Hikmetleri**' terminolojisini kullanmamız hem dini, hem de kültür tarihimiz açısından daha uygun olacaktır. Zira o, her kesim arasında birleştirici bir şahsiyettir. Dünya insanlarına da aynı mesajı veren kişidir. Sevmeyi ve sevilmeyi bütün insanlığa öğreten Türk'tür. O Türk dünyaya şöyle seslenir;

Gelin tanış olalım işi kolay kılalım
Sevelim sevilelim, dünya kimseye kalmaz.
....
İkiliği terk etgil birlik makamın tutgıl
Canlar canun bulasın işbu dirlik içinde.
Tevfik inâyet yüce Mevlâ'dandır.

Ankara, 28. Şubat 2021
Prof. Dr. Abdurrahman Güzel

GENEL BİBLİYOGRAFYA

AÇIKGÖZ, Namık: "Yunus Emre'de Ölüm, Genç Ölümleri veya Gök Ekini Biçmek" **Diyanet Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 1, s. 124.

Ahmed-i Bî-cân: **Envarü'l-Âşıkîn**, C. I-II-III, Ist. 1973.

Ahmed Fakih: **Kitabu Evsaf-ı mesacidü'ş-Şerife**, (Haz. Hasibe Mazıoğlu), Ankara 1974.

Ahmed Refik: **Türkiye Tarihi,** Istanbul 1342 (1923).

Ahmed Yesevî: **Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler**, (Haz. Kemal Eraslan), Ankara, 1983.

AKAR, Metin: Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler, Ankara 1987.

AKARSU, Bedia: **Felsefî Terimler Sözlüğü**, TDK Yay. Ankara 1975.

AKŞEMSEDDIN, (Muhammed b. Hamza): **Risaletü'n-Nur**, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bl. Nu: 2408.

AKTAŞ, Şerif: "Yunus Emre'de Lirizmin Kaynağı" **Milli Kültür Dergisi**, s. 62, Ankara 1988.

ALANER, A. Bülent: "Yunus Emre'nin Bestelenmiş Şiirleri", **Yunus Emre Sempozyumu** (**Bildiriler**), 2-5 Mayıs 1988, Millî Kütüphane Ankara 1990, S. 48-76 ss.

Alî, (Gelibolulu): **Künhü'l-Ahbar**, C. 5, Istanbul 1277.

Alî, (Yazıcıoğlu): **Selçuk-nâme**, Topkapı Sarayı Ktp., Revan Köşkü Bölümü, Nu: 1391.

ALPAY, Gönül: "Yunus Emre'nin Hümanizmasının Temelleri", **Yunus Emre Semineri**, Istanbul 6, 7, 8 Eylül 1971, Bildiriler Akbank'ın Kültür Hizmetleri, s. 7- 33.

ALTINTAŞ, Hayranî: **Ma'rifet-nâmede Tasavvuf,** Istanbul 1981.

ALTINTAŞ, Hayranî: **Tasavvuf Tarihi**, Ankara 1986.

ARVASI, Abdülhakîm: Râbıta-i Şerife, (Sad. Necip Fazıl Kısakürek), Istanbul 1982.

ARVASI, Abdülhakîm: **Tasavvuf Bahçeleri**, (Sad. Necip Fazıl Kısakürek), Istanbul 1983.

ASIM, Ahmed (Mütercim): **Burhan-ı Kat'ı Tercümesi**, Ist. 1912.

Âşık Çelebi: **Meşairü'ş-Şuara**, **Meredith Owens**, London 1971.

Âşıkpaşazâde: Âşıkpaşaoğlu Tarihi, (Haz: Nihal Atsız) Ankara 1985.

ATEŞ, Süleyman: **Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri**, Istanbul 1969.

ATEŞ, Süleyman: **Cüneyd-i Bağdadî, Hayatı ve Mektupları**, Istanbul 1970

ATEŞ, Süleyman: **Islam Tasavvufu**, Ankara 1972.

ATILLA, Osman: "Yunus Emre ve Tapduk Emre'nin Afyon'daki Mezarı ve Kaybolan Cönkler", **Uluslararası Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türk Dili Bildirileri**, Konya 1977, s. 109-121.

Atsız Armağanı, (Haz. Erol Güngör-Osman F. Sertkaya), Ötüken Yayınevi, Istanbul 1976.

Attar (Feridüddin): **Tezkiretü'l-Evliyâ**, (Terc. Süleyman Uludağ), Istanbul 1985.

AYAN, Hüseyin: Risaletü'n-Nushiyye Üzerine, **Yunus Emre Sempozyumu**, 2-5 Mayıs 1988, Ankara Millî Ktp.

AYBET, Nahid: **Fuzulî Divanı'nda Maddî Kültür**, Ankara 1979.

AYNI, Mehmet Ali: Türk Ahlakçıları, C.I, Istanbul 1936.

AYNI, Mehmet Ali: **Islâm Tasavvuf Tarihi**, Istanbul 1340 (Yeni bsk. Ist. 1985)

AZIZÜDDIN Nesefî: **Tasavvufta Insan Meselesi-Insan-ı Kâmil**, (Terc.: Mehmet Kanar), Istanbul 1990.

BALI, Muhan: "Yunus Emre ve Erzurum", Çağrı Dergisi, s. 235, s. 22-26, Konya 1977.

BALTACIOĞLU, İsmayil Hakkı, "Yunus Emre'nin Estetik Sırları", *Uluslararası Yunus Emre Semineri 6-7-8-Eylül 1971Bildiriler,* İstanbul: Akbank Yayınları, 1971.

BANARLI, N. Sami: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.I, Istanbul 1971.

BANARLI, N. Sami: "Millî Tekevvünümüzde Yunus Emre'nin Yeri", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Cilt: III, Sayı: 7, Istanbul 1974, 37-46 ss.

BANARLI, N. Sami: **Türkçenin Sırları**, Istanbul 1986.

BARKAN, Ömer Lütfi: "Kolonizatör Türk Dervişleri", **Vakıflar Dergisi**, C. XI., Istanbul 1942.

BAŞGÖZ, İlhan, "Yunus Emre, Türk Folkloru ve Halk Edebiyatı", *Yunus Emre,* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 2012.

BAYRAM, Mikail: "Yunus Emre Eskişehirli Olabilir mi?", **25. Türk Dili Bayramı ve Yunus Emre Anma Törenleri**, 6-7 Temmuz 1985, Sayı 4, Karaman 1985.

BAYRAMOĞLU, Fuat. **Hacı Bayram-ı Veli**, C. I-II, Ankara 1983.

BILGINER, Recep: "Çağdaşımız Yunus Emre", **Türk Dili Yunus Emre Özel Sayısı**, Sayı: 480, 406-417 ss.

BOLAY, S. Hayri: **Felsefî Doktrinler Sözlüğü**, Ötüken Yayınları, Istanbul 1981.

Bursalı Mehmet Tahir: **Osmanlı Müellifleri**, Istanbul 1333.

CAFEROĞLU, Ahmet: "Yunus Emre'de Arkaik Unsurlar", **TDED** Cilt: XX, 31 Aralık 1972, 1-10 ss.

COŞAN, Esad: **Hacı Bektaş-ı Velî, Le Bektaşi Arts de Coppodore**, Geneve 1971.

COŞAN, E.-Hüseyin Özbay: **Makâlat**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet: **Necatî Bey Divanı'nın Tahlili**, Istanbul 1971.

ÇELEBIOĞLU, Amil: "Erzurumlu Ibrahim Hakkı Divanı'nda Gönül", Türk Kültürü, s. 185, s. 282-294, Ankara 1978.

ÇELEBIOĞLU, Amil: "Türk Edebiyatında Yaşnameler", **Türklük Araştırmaları**, s. 1, Istanbul 1984.

ÇELEBIOĞLU, Amil: "Elif Harfiyle Ilgili Bazı Edebî Hususiyetler", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, s. XXIV-XXV, Istanbul 1986.

ÇELEBIOĞLU, Amil: **Erzurumlu Ibrahim Hakkı**, Ankara 1988.

DANIŞMEND, I. Hami: **Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu**?, II. Baskı, Konya, 1978.
DEDE, Behçet: **Yunus Emre'nin Eserleri'nin Tahlili**, Bursa 1990 (Basılmamış Doktora Tezi).
DEMIRCI, Mehmet: **Yunus Emre'de Ilahî Aşk ve Insan Sevgisi**, Selçuk Yayınları, Ankara Ekim 1991.
DILÇIN, Cem: Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yay. Ankara 1983.
DIRIÖZ, Meserret: "Yunus Emre'de Edebî Sanatlar", **Türk Edebiyatı**, Sayı, 182, Aralık 1988, 37-40 ss.
DIRIÖZ, Meserret: "Yunus Emre'nin Bir Münacatı veya Şathiyyesi", **Türk Edebiyatı Dergisi**, s. 193, Istanbul 1989.
DUDA, Herbert W.: **Yunus Emre**, Sonderdruck aus der zeitug Türkische Pos, 4 Jabrgang, Nu: 116-188, Istanbul 1929.
DUDA, H.: "Yunus Emre", **Türkische Post. 4. Jhg**. Nu. 116-118, Istanbul 1929. s. 6.
Ebu Abdurrahman Sülemî: **Tabakatü's-Sufiyye**, Mısır 1969.
Ebu Nasr Serrac: **El-Luma fi't- Tasavvuf**, Leiden 1914.
Ebu Nuaym Isfehanî: **Hilyetü'l-Evliya**, C.I-II, Kahire 1282.
Ebul Hayr Rumî: **Saltuk-nâme**, (Haz. Şükrü Haluk Akalın), C. I-II, Ankara 1987-1988.
ECER, Ahmet Vehbİ, "Yunus Emre'nin Yaşadığı Çağda Anadolu'da Kültür Hayatının Ana Hatları", *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (Ankara, 7-10 Ekim 1991)*, Ankara: AKDTYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1995.
ECER, Vehbi: "Türklerin Eski Dini", **Töre Dergisi**, Sayı: 140, Yıl 12, Ocak 1983, s. 62.
ECER, Vehbi: "Türklerin Eski Inanışlarında Ilâhî Din Izleri", **Töre Dergisi**, Sayı: 141, Yıl: 12, Şubat 1983, s. 62.
ECER, Vehbi: "Eski Türklerin Dini Hanifilik Idi", **Töre Dergisi**, (Sayı: 142, Yıl: 12, Mart 1983, 74-75 ss.
ELÇIN, Şükrü: "Türkiye'de Halk Edebiyatı", **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1976, s. 522.
ELÇIN, Şükrü: **Halk Edebiyatı Araştırmaları**, Ankara 1977.
Elvan Çelebi: **Menakıbü'l-Kudsiyye Fi Menasibi'l-Ünsiye**, (Neşr. Ismail Erünsal, Ahmet Y. Ocak) Istanbul 1984.
ERASLAN, Kemal: "Yesevî'nin Fakr-nâmesi", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. X, Istanbul 1977.
ERASLAN, Kemal: **Divan-ı Hikmetten Seçmeler**, Ankara 1983.
ERAYDIN, Selçuk: **Tasavvuf ve Tarikatlar**, Istanbul 1981.
ERDEM, Hüsamettin: **Panteizm ve Vahdet-i Vücud Mukayesesi**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.
ERDEN, Fethi: "Yunus Emre, Mezarları, Makamları veya Başka Yunus'lar", **Türk Yurdu**, s. 319, Istanbul 1966.
ERGIN, Osman: "Yunus'un Asıl Adı Sait Hatta Sadettin'dir, **Millî Mecmua**, C. 12, Nu: 129, s. 214-220, 1931.
ERTUĞRUL, I., Fennî: **Vahdet-i Vücud ve Muhiyiddin-i Arabî**, Istanbul 1928.
ERZI, Adnan Sadık: "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar I, Yunus Emre'nin Hayatı Hakkında Bir Vesika-I", **Belleten**, TTK, Cilt: XIV, Sayı: 53, Ankara 1950, s. 85-89.

Evliya Çelebi: **Seyahatname**, C. I-9, Istanbul 1314.
FINDIKOĞLU, Z. Fahri: "Erzurum'daki Yunus Emre'ye Dair", **Türk Yurdu**, s. 319, s. 54-58, Istanbul 1966.
Firdevs-i Rûmî: **Vilayet-nâme, Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî**, (Neşr. Abdülbaki Gölpınarlı), Istanbul 1958.
Firdevs-i Rûmî: **Vilayet-nâme**, Diyanet Işleri Bşk. Ktp. (Ank.) Yz. Nu: 714.
Flügel: **Die arabischen, Persischen, Und türkischen Handschriften der Kaiserlich Konilichen**, Hofbibliothek, Zu Wien, 1865, Nu: 677.
FOY, Karl: **Die Altesten Osmanischen Transcriptions tekxte in gothischen Lettern II, Mitthelungen Seminars Für Orientolishe Sprachen**, C. 5, s. 233-293, Berlin 1902.
Gazalî: **Esma-i Hüsna Şerhi**, (Haz. M. Ferşat) Istanbul 1987.
GENÇOSMANOĞLU, Niyazi Yıldırım, "Tapduk Dilince Yunus", *Türk Edebiyatı, 7,* Haziran 1989.
GIBB, E. J.: **History of Ottoman Poerty**, C. I, London 1900.
GÖKYAY, Orhan Şaik: "Yunus Emre'yi ve Halk Şairlerini Anlamak", **Tarih ve Toplum** (Dergisi), s. 40, s. 202-208, Istanbul 1987.
GÖKYAY, Orhan Şaik: **Dedem Korkudun Kitabı**, Istanbul 1973.
GÖLPINARLI, Abdülbaki: **Yunus Emre Divanı**, 1943.
GÖLPINARLI, Abdülbaki: "Islam ve Fütüvvet Illerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", **Iktisat Fakültesi Mecmuası**, C. II, s. 1-4, Istanbul 1949-1950.
GÖLPINARLI, Abdülbaki **Kaygusuz Abdal, Hatayî, Kul Himmet**, Istanbul 1953.
GÖLPINARLI, Abdülbaki: **Yunus Emre Risâleta'l Nushiyya ve Divân**, Istanbul 1965.
GÖLPINARLI, Abdülbaki: **Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, Istanbul 1977.
GÖLPINARLI, Abdülbaki: **Yunus Emre ve Tasavvuf**, Istanbul 1961, 1992.
GÜNAY, Umay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi,* Ankara: Akçağ Yayınları, 1992.
GÜNAY, Umay: Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara 1986.
GÜNGÖR, I. Hulusi: "Yunus Emre'nin Mezarı Hakkında Yeni Bir Yorum", **Karaman 25. Türk Dili Bayramı ve Yunus Emre'yi Anma Törenleri,** Karaman 1985.
Güzel, Abdurrahman, Ali in der Bektaschi-Dichtung, namentlich, jener des 16. Jhdt's, Wien 1972**. Dissertation: Doktora Tezi**
Güzel, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdal*, Ankara 1981, **Habilitation.**
Güzel, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri,* Ankara 1983.
Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal Bibliyografyası, Ankara 1983.
Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal, Dilgüşâ, Ankara 1989
Güzel, Abdurrahman, 7. Kaygusuz Abdal, Saraynâme, Ankara 1989
Güzel, Abdurrahman, *Bazı Müesseselerimiz ve Şahsiyetler Etrafında Teşekkül Eden***: Millî Birlik-Millî Kültür** Ankara 1991
Güzel, Abdurrahman, *Mutasavvıf* **Yunus Emre**, Ankara 1993
Güzel, Abdurrahman, Zeynel Usul Baba (*Hayatı, Eserleri ve Edebî Şahsiyeti),* Ankara 1992
Güzel, Abdurrahman, Hacı Bektaş Veli ve Makalat, Ankara 2002

Güzel, Abdurrahman, Abdal Musa Velâyetnâmesi, Ankara 1999
Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal Menâkıbnâmesi, Ankara 1999
Güzel, Abdurrahman, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Ankara 1999
Güzel, Abdurrahman, Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si Üzerine Bir İnceleme (baskıda)
Güzel, Abdurrahman, Süleyman Hakim Ata'nın Bakırkan Kitabı Üzerine Bir İnceleme (baskıda)
Güzel, Abdurrahman- Tatcı Mustafa, Yunus Emre *Hayatı-Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler,* Ankara 1990
Güzel, Abdurrahman-Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Hayatı-Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler,* Ankara: Semih Ofset, 1990.
Güzel, Abdurrahman, Erzurum Ve Yöresinin Mistik Kültüründe Eski Türk Dinlerinin İzleri, Tarih Boyunca Erzurum Sempozyumu, 12-18 Mart 1987, Erzurum; A. Güzel, Milli Kültür, s.119-132.
Güzel, Abdurrahman, Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si İle Hacı Bektaş Velî'nin Makalât'ındaki Ortak Motifler, I. Milletlerarası Ahmet Yesevî Sempozyumu (Ankara), Bildirileri, Ankara 1992, s. 33-43.
Güzel, Abdurrahman, Anadolu Türk Tarihi İtibarıyla Babalar, Sultan Baba Sempozyumu, Tunceli, 3 Kasım 1986; Milli Kültür, s. 58-71.
Güzel, Abdurrahman, Bektaşilik ve Bektaşi Şiiri, Şükrü Elçin Armağanı, Ankara 1983, s.47-65.
Güzel, Abdurrahman, Die Mawluddichtung von 'Ali, Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Kongresi, Strasborg 1987.
Güzel, Abdurrahman, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Türk Dünyası El Kitabı, C:3, Ankara 1992, s. 234-281.
Güzel, Abdurrahman, Hacı Bayram Veli'nin Üç İlâhisi'nin Tasavvufî Açıdan Tahlili, I: Hacı Bayram Velî Sempozyumu (Ankara 1990), Ankara, s. 76-86.
Güzel, Abdurrahman, Hacı Bayram Velî'yi Hazırlayan Tarihi ve Tasavvufî Zemin, IV. Vakıf Haftası Sempozyumu, (1-7 Aralık 1986), Vakıflar Dergisi, C., Ankara 1987, s. 151-159.
Güzel, Abdurrahman, Hacı Bektaş Velî ve Türk Kültürü, Belgelerle Türk Tarihi, sayı:23, Ocak 1987, s. 58-61.
Güzel, Abdurrahman, Hacı Bektaş Velî'nin Hayatı ve Eserleri, Hacı Bektaş Velî Araştırma merkezi Dergisi, C.1, Sayı:1, Haziran 1994, s. 15-21.
Güzel, Abdurrahman, Haggi Bektasch Welî, Entwicklung der Bektaschijja und Türkische Kultur, Melamilik ve Melamiler Kongresi, İstanbu (tebiği)1987; Umay Günay Armağanı, Ankara 1997.
Güzel, Abdurrahman, Hoca Ahmed Yesevi'de Millî Birlik ve Beraberlik Unsurları, Türk KültürüAraştırmaları, Yıl:, Anakara, s. 201-210.
Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul 1982, s.233-236.**
Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal'ın Bilinmeyen Bir Eseri, **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Derg. C. 24-25, İstanbul, 1986**

Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal'ın Bilinmeyen Çağatayca Bir Gazeli, **Türk Kültürü, Sayı: 194,Yıl: 17, Aralık 1978, s.101-103; Prof. Dr. Şükrü Elçin armağanı, Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl: 29/1-2, Ankara 1993, s. 164-171.**

Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal'ın Eserlerinde "Su Motifi", II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bursa), Bildirileri, C.II, (Halk Edebiyatı), Ankara 1982, s. 221-232.

Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal'ın Eserlerinde Bazı Tasavvufî Terimler Üzerine, **Millî Kültür (Kültür Bakanlığı) Dergisi, C.2, Sayı:9, Şubat 1981, s. 31-33.**

Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal'ın Eserlerinde Yiyecek Adları**, Türk Folklor Araştırmaları (Kültür ve Turizm Bakanlığı) MİFAD, Ankara 1983, s. 97-111.**

Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal'ın Vücudnâme'si Üzerine, **Türk Kültür, Sayı:1 97, Yıl:17, Mart 1979.**

Güzel, Abdurrahman, Kemalpaşazâde'nin Eserlerinde Türk Halk Edebiyatı'na Âit Bazı Motifler, Şeyhü'l-İslâm İbni Kemal Sempozyumu (26-29 Haziran 1985), TDV. Yayını, Ankara 1986, s. 211-232.

Güzel, Abdurrahman, Muş ve Yöresi Türk Aşiretlerinde Eski Dini İnançların İzleri, Milli Kültür, s.7133-153.

Güzel, Abdurrahman, Nasreddin Hoca Fıkralarına Dâir Bir Yazmanın Tahlili, Fikri-Felsefî Yönüyle Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri, (15-17 Mayıs 1989), Ankara 1990, s. 105-122.

Güzel, Abdurrahman, Niyazî-i Mısrî'nin Gözden Kaçan Bir Eseri (Risâle-i Devriye), IV: Milletlerarası Türkoloji Kongresi 1979, F.K. Timurtaş Armağanı, Türk Kültürü Araştırmaları 17-21/1-2, Ankara 1979-1983, s. 121-139.

Güzel, Abdurrahman, Sual ve Cevap Yoluyla Tasavvuf'un Tarifi, **Türk Kültürü Araştırmaları, İ. Kafesoğlu Armağanı,Yıl:, Ankara, 1985,s. 289-306.**

Güzel, Abdurrahman, Süleyman Hakim Ata'nın Bakırgan Kitabı Üzerine, **Türk Kültürü Araştırmaları, Z. Korkmaz Armağanı, yıl: 32/1-2, Ankara 1996, s.195-204.**

Güzel, Abdurrahman, Tasavvufî Halk Edebiyatı ve Nasreddin Hoca, I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Kongresi, Ankara 1989,

Güzel, Abdurrahman, Tekke Şiiri, Türk Dili **(Türk Şiiri Özel Sayısı: III. Halk Şiiri), Sayı:445-450, C.LVII, Ocak-Haziran 1989, s. 250-454.**

Güzel, Abdurrahman, Türk Kültüründe Mevlit ve Yuğ Geleneği Etrafında Teşekkül Eden Foklorik Unsurlar, 3. Milletler Arası Yemek Kongresi, 7-12 Eylül 1990, Bildiriler s.80-93.

Güzel, Abdurrahman, Türk Milli Kültüründe Babalar, IV. Türkoloji Kongresi, İstanbul 1986; Milli Kültür, s.21-57.

Güzel, Abdurrahman, Türk-İslâm Edebiyatı'nın Orijinalitesi ve Zenginliği, Millî Kültür ve Gençlik Sempozyumu, Gazi Üni. Yayını, Nu: 86, Ankara 1986, s. 174-205.

Güzel, Abdurrahman, Vakıfların Millî Birlikdeki Rolleri ve Hususiyla Demir Baba Türbesi, **IV. Vakıf Haftası Sempozyumu, Vakıflar Degisi, C.XX, Ankara 1988, s. 3395-401.**

Güzel, Abdurrahman, Vesiletü'n-Necât (Mevlid)'in Dili ve Edebî Değeri, Kutlu Doğum haftası Sempozyumu (12-17 Ekim 1989), Ankara 1992, s. 193-213.

Güzel, Abdurrahman, Viyana'da Görülen Türk Halk Edebiyatı'na Âit Belli Başlı Motifler, Uluslararası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloründe Yeni Görüşler Kongresi, Konya 1985, Bildiriler, s. 434-449.

Güzel, Abdurrahman, XIV-XV. Yüzyıl Türk Edebiyat'nda Nevrûz ve Nevrûziyeler, Türk Kültüründe Nevrûz Uluslararası Bilgi Şöleni Sempozyumu (20-22 Mart 1995, Ankara), Bildirileri, Ankara 1995, s. 95-104.

Güzel, Abdurrahman, Yunus Emre-Hacı Bektaş Veli ve Mevlânâ'da Hümanizm, IV. Milletlerarası Folklor Kongresi, Antalya 1992.

Güzel, Abdurrahman, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli'de Merâtib-i Erbaa Kavramı, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu bildirileri, AKM yayını, No:69, Ankara-1995, s.257-272.

Güzel, Abdurrahman, Yunus Emre ve Hümanizm, IV: Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi (Ankara), Bildirileri, Ankara 1991, s. 41-70.

Güzel, Abdurrahman, Yunus Emre ve Mahdumkulu'nda Ortak Motifler, **Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara 1997.**

Güzel, Abdurrahman, Yunus Emre'de Hümanizm ve Hoşgörü, **M.E.B. Derg. Sayı:105, Ocak 1991, s.17-21.**

Güzel, Abdurrahman, Yunus Emre'de İnsan Kavramı**, Türk Dili, Sayı: 480, Ankara 1991, s. 483-492; Milli Folklor Derg. Sayı: 11, Yıl: 3, C. 2, Ankara 1991, s. 2-5.**

Güzel, Abdurrahman, Yunus Emre'nin Eserlerinde Din, **Diyanet Dergisi, C.27, Sayı:1, Ocak-Mart 1991.**

Güzel, Abdurrahman, Yunus Emre'yi Eserlerine Göre Günümüzde Bir Değerlendirme I-II-III**, Çevren Bilim Kültür Dergisi, Priştina, Sayı:87-89, Ocak-Haziran 1992, s. 23-50; Sayı:90-92, Temmuz-Aralık 1992, s. 37-65.**

GÜZEL, Abdurrahman: "**Kaygusuz Abdal'ın Vücûdnâmesi Üzerine**", **Türk Kültürü**, Sayı: 197, Ankara 1979, 276-283 ss.

GÜZEL, Abdurrahman: "**Minbernâme ve Salâtnâme**", **Hacettepe Üniversitesi, Ed. Fak. Dergisi**, Sayı: 2, Ankara 1984, 29-35 ss.

GÜZEL, Abdurrahman: "**Yunus Emre Sempozyumu Açış Konuşması**", Millî Kütüphane, Ankara, 1990, s. I-V

GÜZEL, Abdurrahman: "**Söz Başı**, Şiirlerle Yunus Emre (Bekir Sami ÖZSOY)", Ankara 1991, s. 1.

GÜZEL, Abdurrahman: "**Yunus Emre Hümanist Değildir" Milli Eğitim Dergisi**,

Hacı Bektaş-ı Velî: **Makalat**, (Haz. Esad Coşan), Istanbul (Tarihsiz).

Hacı Bektaş-ı Velî: **Kitabü'l-Fevaid**, (Tertipleyen I.Ö.) Istanbul 1959.

Hacı Bektaş Velâyet-nâmesi, (Haz.: Abdülbaki GÖLPINARLI), Istanbul 1958.

Hacı Reşit Paşa: **Tasavvuf, Tarikatlar Silsilesi ve Islâm Ahlâkı**, Istanbul 1966.

Hallac-ı Mansur: **Kitabü't-Tavâsîn**, (Haz. Yaşar Nuri Öztürk), Istanbul 1976.

HAMMER, Purgstall J.H.: **Geschichte der Osmanischen Dichtkunts bis auf unsere zeit Bd.**, 3. Besth 1837, C. II.

HÖKELEKLI, Hayatî: "Din Psikolojisi Açısından Şeyh-Mürid Ilişkileri ve Yunus Emre-Tapduk Emre", **Fikir ve Sanatta Hareket**, s. 23, Istanbul 1981.

HÜDAYI, Aziz Mahmud: **Vakıat-ı Üftade**, Üsküdar, Selimağa Ktp. Yz. Nu: 574.

ILAYDIN, Hikmet: "Yunus Emre", **Türk Dili**, Sayı: 384, Ankara 1983, s. 414.
Ismail Hakkı Bursavî: **Ruhu'l-Beyân**, C.1-10, Beyrut (tarihsiz).
Ismail Hakkı Bursavî: Şerh-i Ebyat-ı **Yunus Emre**, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Bl. Nu: 1521/2.
IZ, Mahir: **Tasavvuf**, Istanbul 1981.
KABAKLI, Ahmet: **Yunus Emre**, TEV Yay., Istanbul 1983.
KAFKASLI, Halide, "Yunus Emre ve Azerbaycan Şair ve Âşıkları", *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (Ankara, 7-10 Ekim 1991),* Ankara: AKDTYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1995.
KAM, Ferit: **Vahdet-i Vücud**, Istanbul 1931.
KAPLAN, Mehmet: "Yunus Emre'nin Insan ve Ahlâk Görüşü, Risaletü'n-Nushiyye'nin Tahlili", **Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi**, C. XXI, Istanbul 1973.
KAPLAN, Mehmet: **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar**, Dergâh Yayınları, Istanbul 1976.
KAPLAN, Mehmet: "Ebedî Yunus", **Kaynaklar Dergisi**, s. 5, Istanbul 1985.
KARAHAN, Abdülkadir: "Horasan Kültürünün Anadolu Türk Kültürünün Gelişmesine Etkileri", **16. Milletlerarası Altaistik Kongresi Bildirileri**, Ankara 1979.
KARAKOÇ, Sezai: **Yunus Emre**, Diriliş Yayınları, Istanbul 1979.
KAYA, Doğan: "Yunus Emre Ortaköy'de Yatıyor", **Halk Kültürü**, Istanbul 1984/2.
KEPECIOĞLU, Kâmil: "Yunus Emre Nerede Yatıyor", **Nilüfer Mecmuası**, s. 4, Bursa 1945.
KISSLING, H.J.: "Yunus Emre Divanı'nın Mukaddime Beyitleri Üzerine Düşünceler", **Uluslararası Yunus Emre Semineri, Bildiriler**, Istanbul 1971.
KITAPÇI, Zekeriya: "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Türkler", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 43, Istanbul 1986, 1-109 ss.
KONYALI, I. Hakkı: "Yunus Emre Nerelidir?", **Yedigün Mecmuası**, 4 Mart 1945, No: 626, s. 5.
KONYALI, I. Hakkı: "Karaman'daki Yunus Emre", **Türk Yurdu**, s. 319, C. 5, Istanbul 1966.
KONYALI, I. Hakkı: **Aksaray Tarihi**, C. 2, Istanbul 1974.
KÖPRÜLÜ, M. Fuat: "Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekamülüne Umumî Bir Bakış I: XIII ve XIV. Asırlar", **YTM**, 1, 193., s. 277-280.
KÖPRÜLÜ, M. Fuat: **Türk Edebiyatında Ilk Mutasavvıflar**, Ankara 1981.
KÖPRÜLÜ, M. Fuat: **Türk Edebiyatı Tarihi**, Istanbul 1981.
KÖPRÜLÜ, Fuat: **Türk Edebiyatında Ilk Mutasavvıflar**, (3. bsk.), Ankara 1976.
KÖPRÜLÜ, Fuat: "Yunus Emre'nin Mezarı", **Meydan Mecmuası**, s. 20, 1 Haziran 1965.
KÖPRÜLÜ, Fuat: "Ribat", **Vakıflar Dergisi**, s. 2, Yıl 1942.
KÖPRÜLÜ, Fuat: **Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. I, Istanbul 1935.
KÖPRÜLÜ, Fuat: **Osmanlı Imparatorluğunun Kuruluşu**, (2. Baskı), Istanbul 1986.
KUDRET, Cevdet: **Yunus Emre**, 3. bsk., Istanbul 1985.
KUL, Sadi: **Irfan ve Yunus Emre**, Istanbul 1983.
KUNTER, H. Baki: **Yunus Emre-Bilgiler-Belgeler**, Eskişehir 1966.

Kur'an-ı Kerim: Diyanet Işleri Bşk. Yayınları, Ankara 1988.
Kur'an-ı Kerim Lugati, El Miftah: (Mütercim Mahmud Çanga), Istanbul 1986.
Kuşeyrî: **Kuşeyrî Risalesi**, (Haz. Süleyman Uludağ), Istanbul 1981.
MAZIOĞLU, Hasibe: "Yunus Emre 1991 Sevgi Yılı Dolayısıyla", **Türk Dili, Yunus Emre Özel Sayısı**, Sayı: 480, Aralık 1991, 401-405 ss.
Mecdî: Şakayık Tercümesi.
Mehmet Paşa: **Nişancı Tarihi**, Istanbul 1279.
Mehmet Tahir (Bursalı): **Osmanlı Müellifleri**, C. I, Istanbul 1333.
Mehmet Tahir (Bursalı): **Aydın Vilayetine Mensup Meşayıh, Ulema, Şuarâ,**
Millî Kültür, "Esin Afşarla Röportaj" **Millî Kültür**, Ocak 1991, Sayı: 80, s. 38.
Millî Kültür, "Talât Halman'la Yapılan Röportaj", **Millî Kültür**, Ocak 1991, Sayı: 80, s. 25.
Mollazâde Süleyman Şeyhî Köstendilli: **Bahrül Velâye**, Berlin Ktb. (Federal Almanya) No: 1683 (Varak 143b).
Mordtman: "Türkisches-Mitteilungen des Seminars Für Orientalische Sprachen", V-2, 1902.
MOYLE, K. Natalie: "Oral Teory ve Yunus Emre", **Uluslararası Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türk Dili Bildirileri**, Konya 1977.
NIMET, Mesdihanım: "Azerbaycan'da Tapduk Baba ve Yunus Emre'nin Mezarları", **Türk Yurdu**, Cilt: 12, Sayı: 59, Temmuz 1992, 36-39 ss.
Niyazî-i Mısrî: **Mısrî Niyazî Divanı Şerhi**, (Şerh. Muhammed Nur, Hzr. Mahmud Sadeddin Bilginer), Istanbul 1982.
NOYAN, Bedri: **Bektaşilik ve Alevilik Nedir** (2. Baskı), Ankara 1987.
ÖZSOY, Bekir Sami, Şiirlerle *Yunus Emre,* Ankara: Emek Ofset, 1991.
ÖZTELLI, Cahit: **Yunus Emre**, Istanbul 1971.
ÖZTELLI, Cahit: **Belgelerle Yunus Emre**, Ankara 1977.
ÖZTELLI, Cahit: "Yunus Emre'nin Mezarı Ile Ilgili Yeni Belgeler", **Emre Dergisi**, C. I, s. 8, Eskişehir 1963.
ÖZTÜRK, Mürsel: Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre, **Erdem Dergisi**, C.3/3, s. 9, Ankara 1987.
ÖZTÜRK, Yaşar Nuri: **Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf**, Istanbul 1979.
ÖZTÜRK, Yaşar Nuri: **Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar**, Istanbul 1988.
ÖZTÜRK, Yaşar Nuri: **Kuşadalı Ibrahim Halvetî,** Istanbul 1982.
ÖZTÜRK, Yaşar Nuri: **Bektaşilik**, Istanbul 1989.
ÖZTÜRK, Yaşar Nuri: **Din ve Fıtrat,** Istanbul 1990.
ÖZTÜRK, Yaşar Nuri: **Kendi Dilinden Son Peygamber**, Istanbul 1984.
PALA, Iskender: **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989, Cilt I, II.
PEKOLCAY, Necla: "Yunus Emre'nin Edebî ve Tasavvufî Şahsiyetî", **Türk Yurdu**, s. 319, Istanbul 1966.
PEKOLCAY, Necla: **Islamî Türk Edebiyatı**, (I) Istanbul 1981.
PEKOLCAY, Necla: **Islamî Türk Edebiyatı Metinlerini Tetkik Metotları**, Istanbul 1986.

PEKOLCAY, Necla- Emine Sevim: **Yunus Emre'nin Şahsiyeti ve Yunus Emre Şerhleri**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1991.

PEKOLCAY, Necla: "Yunus Emre'nin Te'sir Alanları", **Diyanet Dergisi**, Cilt: XXVII, Sayı: 1.

REVNAKOĞLU, C.S.: "Yunus'un Bestelenmiş Ilâhîleri Nerede ve Nasıl Okunurdu", **Türk Yurdu**, Sayı: 319, (Ocak 1966), 128-139 ss.

Rıza Tevfik: "Yunus Emre Hakkında Biraz Daha Tafsilat", **Büyük Duygu Mecmuası**, Nu: 10-1329 (1913), s. 177-183.

Rıza Tevfik: "Yunus Emre'yi Ziyaret", **Peyam (Edebî Ilâve)**, 1339 (1914), Nu: 43.

Rifat Cemil: "Yunus Emre (Âşık Yunus)", **Mihrab**, 1340, s. 13-14.

SAKAOĞLU, Saim: "Yunus Emre'nin Elhamdülillah Redifli Ilahileri", **Eskişehir Anma Günleri Dergisi**, s. 2, Eskişehir 1980.

SAKAOĞLU, Sami: "Yunus Emre'nin Iki Dünyası, Sevgi ve Bilim", **Türk Dili Özel Sayısı**, Sayı: 480, 444-451 ss.

SCHIMMEL, Annemarie: **Tasavvufun Boyutları**, (Çev. Ender Gürol), Istanbul 1982.

SOYKUT, Refik: **Emrem Yunus**, Ankara 1982.

Şeyhî Süleyman Köstendili: **Bahrü'l-Velâye**, Berlin Ktp. Yz. Nu: 1683.

TARLAN, A. Nihad: **Mevlânâ**, Istanbul 1974.

TARLAN, A. Nihad: **Divan Edebiyatında Tevhidler**, Istanbul 1936.

TARLAN, A. Nihad: "Kadı Burhaneddin'de Tasavvuf", **Türk Dili ve Edebiyatı**, C. VIII, IX, X, XI, Istanbul 1958-1961.

TATÇI, Mustafa: "Ledünnî Şiirde Şathiyyat Problemine Dair Notlar", **Türk Kültürü**, Ankara 1986, Sayı: 280, s. 500.

TATÇI, Mustafa: **Risâletü'n-Nushiyye**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1991.

TATÇI, Mustafa: **Yunus Emre Divanı I**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.

TATÇI, Mustafa: **Yunus Emre Divanı II**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.

TATÇI, Mustafa: **Yunus Emre Divanı Risaletü'n Nushiyye Tenkitli Metin**, Kültür Bakanlığı 1991.

TATÇI, Mustafa: Âşık Yunus ve Diğer Yunusların Şiirleri", Ankara 1991.

TATÇI, Mustafa: "Yunus Emre'ye Ait Divanlar, Divan Neşirleri ve Metin Tamiri Meselesi" **Millî Eğitim**, Sayı: 83, Ankara 1989, s. 60.

TATÇI, Mustafa: **Yunus Emre Bibliyografyası**, Ankara 1988, 104 s.

TATÇI, Mustafa: "Yunus Emre'ye Epistemolojik Bir Yaklaşım", **Milli Eğitim Dergisi**, s. 82, Ankara 1989.

TATÇI, Mustafa: "Yunus'un Yeni Bir Şiiri mi?", **Erguvan Dergisi**, s. 1, Mart, Ankara 1985.

TEKIN, Talat: "**Yunus Emre'nin Gotik Harfleriyle Iki Manzumesi" Erdem**, C. 3, s. 8, Ankara 1987.

TEKINDAĞ, Şahabettin: "Büyük Türk Mutasavvıfı Yunus Emre Hakkında Araştırmalar", **Türk Yurdu**, Sayı: 319, C. 5, Ist. 1966.

TEZEL, Naki: "Nallıhan ve Yunus Emre", Ülkü, s. 63, Ankara 1944.

TIBLAVI, Mahmud Sa'd: **Ibn Teymiyye'de Tasavvuf**, (Çev. Ali Durusoy), Istanbul 1989.

TIMURTAŞ, Faruk Kadri: "Yunus'un Türk Dili ve Edebiyatındaki Yeri", **Bilgi**, C. 25, s. 291-292, 1972.

TIMURTAŞ, Faruk Kadri: "Yunus Emre'yi Anarken", **Babıalide Sabah**, s. 2,1/6/ 1972.

TIMURTAŞ, F. Kadri: **Yunus Emre Divanı**, Ankara 1986.

TIMURTAŞ, F. Kadri: **Yunus Emre**, Ankara 1989.

TIMURTAŞ, F. Kadri: **Yunus Emre Divanı**, Tercüman 1001 Temel Eser, 1972. Kültür Bakanlığı Yayını: 380, Bin Temel Eser Serisi: 72, Ankara 1980.

TIMURTAŞ, F. Kadri: **Yunus Emre Divanı'ndan Seçmeler**, Kültür Bakanlığı Yay.: 380, Ankara 1989.

TIMURTAŞ, F. Kadri: "Yunus Emre'nin Dili Üzerine Notlar", **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Cilt: II, Ankara 1982, s. 405.

TOPÇU, Nurettin: "Yunus Emre'de Vahdet-i Vücud", **Türk Yurdu**, s. 319, C. 5, s. 84-87, Istanbul 1966.

TOPRAK, B. Ümit: **Yunus Emre Divanı**, Istanbul 1933.

TOPRAK, B. Ümit: **Yunus Emre Divanı**, Istanbul 1982.

TOSUN, Ismail: **Yunus Emre ve Hocası Tapduk Emre'nin Yaşam Öyküsü,** Izmir 1981.

TOSUN, Ismail, Dinçkök, Merdan: "Kula'daki Yunus Emre", **Türk Yurdu**, C. 5, s. 319, Istanbul 1966.

TSCHUDI, R.: **Das Vilayet-nâme des Hacim Sultan**, Berlin 1914.

UÇMAN, Abdullah: **Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı Ile Ilgili Makaleleri**, Ankara 1983.

ULUÇAY, M. Çağatay: "Yunus Emre'nin Kabri Meselesi", **Gediz**, C. 6, s. 78, 1943.

ULUÇAY, M. Çağatay: "Yunus Emre'ye Dair", **Gediz**, C. 6, s. 68, 1943.

ULUDAĞ, Süleyman: "Tasavvufî Uluhiyet Telakkisinde Mertebeler, **Fikirde ve Sanatta Hareket**, s. 23, Istanbul 1981.

ULUDAĞ, Süleyman: **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Ankara 1991.

ULUSOY, Mehmed Şemseddin: **Gülzar-ı Mısrî**, Yz. (Müellif hattı fotokopisi elimizde).

ÜMIT, Burhan: **Yunus Emre Divanı**, Istanbul 1933.

Vakıat-ı Üftade, (Derleyen: Aziz Mahmud Hüdayî), Üsküdar Selim Ağa Ktb. Hüdayî, Bl. No: 249.

ÜNAL, Tahsin: "Yunus Emre ve Ahi Babalığı", **Türk Dili ve Yunus Emre-Kültür ve Sanat Dergisi**, s. 5, Karaman 1988.

ÜNAL, Tahsin: "Yunus Emre'nin Sosyal ve Kültürel Çevresi", **Türk Kültürü**, s. 296, Ankara 1987.

VAHAPZADE. Bahtiyar, "Yunus Emre", *Türk Edebiyatı,* 152, Haziran, Ankara, 1986.

YAKICI, Ali vd., *Sözlü Anlatım,* Ankara: Yargı Yayınevi, 2017.

YAKICI, Ali, "Türkiye Sahası Âşıklık Geleneğinin Gelişmesinde Söz Ustası Mutasavvıf Bir Şair Olarak Yunus Emre'nin Tesiri", *Uluslararası Yunus Emre Bildirileri,* Manisa: Yunusemre Belediyesi Yayınları, 2016, s. 101-112.

YAKICI, Ali, *Halk Şiirinde Türkü,* Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

YAKICI, Ali, *Ozan Dili Çevik Olur/ Âşık Edebiyatı Yazıları,* Ankara: Gazi Kitabevi, 2009.

YAKICI, Ali, "Dede Korkut Kitabı'nda Görülen Ozan Tiplerinin Türkiye Sahası Âşıklık Geleneğinin Oluşumuna Etkisi", *Milli Folklor,* 73, Bahar, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2007.

YAKICI, Ali, "Büyük Türk Şair ve Mutasavvıfı Yunus Emre Üzerine", *Yunus Emre ve Türk Dili Sempozyumları Konuşma Metinleri,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

YAKICI, Ali, *Yunus Emre'ye Şiirler,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

YAKIT, Ismâil: "Yunus Emre'de Sembolizm ve Üniversal Değerler", **Yunus Emre Sempozyumu**, 2-5 Mayıs 1988, Millî Ktp., Ankara 1990, 145-167 ss.

YAKIT, Ismail: **Türk Islam Düşünürü Mevlânâ'ya Göre Ideal Insan Tasavvuru**, Istanbul 1986.

YELKENCI, Raif: "Bir Etüd-Bir Iddia", Ün Dergisi, C. 6, s. 71-72, Isparta 1940.

YILDIRIM, Dursun: "Dede Korkut ve Yunus Emre'de Hayat, Tabiat, Tanrı ve Ölüm", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. 20, İstanbul 1972.

YILDIZ, H. Dursun: **Islâmiyet ve Türkler**, Istanbul 1980.

YILMAZ, Ali: **Köstendili Süleyman Şeyhi**, Ankara 1989.

YILMAZ, H. Kâmil: **Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye**, Istanbul 1982.

Yunus Emre: **Divan-ı Âşık Yunus**, Istanbul 1340.

SÖZLÜK[536]

A

Âbâd, âbâdan *(f)*: bayındır, ma'mur, şen.
Âb'-ı Hayât *(f.a.)*: hayat suyu, bedî dirilik verdiğine inanılan efsanevî su.
Âb-ı Hayvân *(f.a.)*: ebedî hayat verdiğine, insanı ölümsüz kıldığına inanılan efsanevî su. (Ab-ı Hayât)
Âb-ı Zemzem *(f.a.)*: Zemzem suyu, Kâbe yakınlarında tanınmış mübarek kuyunun suyu.
Abdür-Rezzâk: San'ân Şeyhi, bir Hristiyan kızına âşık olup, Müslümanlığı terk eder, sonra yeniden avdet etmiştir.
Âbid *(a)*: ibâdet eden kul.
'adl *(a)*: doğruluk, adalet.
Ağ: ak, beyaz.
Ağaç at: tabut.
Âgâh *(f)*: uyanık, bilen, vâkıf.
Ağmak: çıkmak, yükselmek, yukarı çıkmaz.
Ağu, ağr: zehir.
Ağyâr *(a)*: yabancılar, başkaları, gayrılar.
Ahad *(a)*: bir, bir kimse, tek.
Ahd *(a)*: söz verme.
Ahî *(a)*: kardeş, fütüvvet ehli.
Ahmed *(a)*: Hz. Muhammed'in adlarından biri.
Âh ü vâh *(f)*: ağlayıp sızlama.
Âh ü zâr *(f)*: ağlayıp inleme.
Âkıl *(a)*: akıll.
Akmak: saldırmak, hücum etmek, yürümek, meyletmek.
Al, âl *(a)*: hile.
Alâ küll-i hâl *(a)*: şöyle böyle, oldğu kadar, olduğu üzere.
Aldamak: kandırmak, yalan inandırmak, aldatmak.
Aldanguç: aldatıcı.
Ali *(a)*: Hz. Peygamberin amcası Ebû-Tâlip'in oğlu ve damadı. 4. Halife.
Aliyy *(a)*: Hz. Peygamberin amcazadesi, 4. Halife (kelime, tamlamalarda bu şekilde telâffuz edilir: Aliyy-I Murtazâ gibi.)
Alu: alçak, alık, aptal.
A'mâl *(a)*: işler, ameller.
Âmm *(a)*: umumi, herkese ait umûma mahsûs; halk, avam.
Âm u hâs *(a)*: halk ve seçkinler (yüksek, aydın zümre).
Ân *(f)*: o.
Ân *(f)*: lâhza, pek az bir zaman.
Anca: o kadar, onca.
Anda: orada, oraya.
Anı: onu.
Anlar: onlar.
Ansuz: onsuz.
Ansızın: birdenbire.
Anter: Hz. Ali'nin öldürdüğü rivâyet edilen bir bahadır.
anun (zm.): onun
ap-arıca: tertemiz.
Arafât (a): Mekke'de, hacılarm arefe giinü ve gecesi kaldıkları dağ.
Arasât (a): arsalar, Kıyamette her canlının dirilip toplanacağı meydan, mahşer yeri.
ârâyiş (f): süs, bezek, ziynet.
araz (a): işaret, alâmet.

536 *Bu sözlük, Faruk Kadri Timurtaş'ın yayımladığı Yunus Emre Divanı adlı eserden faydalanılarak hazırlanmıştır.*

Arı: temiz, pâk; saf; müberra, berî; güzel, parlak.
Arkurı: iğri, tersine, karşı, ters, aykırı.
Armak: yorulmak.
arş (a): dokuzuncu gök. Bütün âlemi çevreleyen, âlem tasawurunun sonu ve en yüksek noktası kabul edilen yer, tavan.
Artuk: başka gayri; fazla, artık. aMırmak: fazlalaştırmak, arttırmak.
arzuman (f): dilek, istek.
âsâyiş (f): huzur, rahatlik, sükûn.
Ashâb (a): Hz. Peygamber'i görmüş olanlar, sahâbeler.
Ashâb-ı suffa: Hz. Peygamber'in sofasmda yatıp kalkan yoksullar.
âsitân (f): eşik.
âsitan-ı mürşid (f.a.): İrşad eden, doğru yolu gösterenin, şeyhin eşiği.
Assı: fayda, menfaat, kazanç, kâr.
âsûde (f): rahat, sâkin, müsterih.
aşr, aşir (a): bir sûrenin on âyeti. Hafızların namazdan sonra, yahut bir meclis sonunda okudukları birkaç âyet.
Aşmak: geçmek. aşurmak: geçirmek.
âşüfte (f): perişan, dağınık âşık. ata: baba.
atâ (a): verme, cömertlik etme, bağışlama, ihsan.
ayağ (f): büyük içki bardağı, ayakli kadeh.
ayağın durmak: ayakta durmak.
âyât (a): âyetler.
ayne'l-yakîn (a): görerek inanmak, görüşle inanca ulaşmak.
Ayruk: ayn, başka, gayrı.
Ayruksı: başka türlü, başka şekilde olan, başkası aykırı olan
Ayruksımak: ayrı görmek, ayrı sanmak, ayrı saymak.
Ayuksuz: akli başmda olmayan, sarhoş.
ayyûr (a): hilekâr, desiseci.
azazıl (a): şeytanın adı.
Azdurmak: bozmak, yoldan çıkarmak.
azın azın: az az, az olarak.
azm eylemek: karar vermek, niyet etmek.
Aımak: şaşırmak, yolunu şaşırmak, sapıtmak.

B

B (a): kapı.
bâd (f): rüzgâr.
Badya: ağu geniş, topraktan yapılmış yayvan kap.
Bâğ (f): bahçe.
bahâdur (f): cesur, yiğit.
babî (a): cımri, hasıs.
bahıllıksız (a): nekes olmayan, var yemezlik yapmayan, cimri olmayan.
bahrî (a): bir cins deniz ördeği; denize mensup, denizle ilgili.
bâl (f): kanat.
bâlâ (f): yüksek, yukarı, yüce; uzun (boy hakkında).
Balaban: iri, doğan kuşu.
Balkımak: parlamak ışıldamak, çakmak (şimşek hakkında).
Balkurmak: parlamak, parıldamak, ışıldamak, çakmak.
Ban: ulu, büyük, ileri gelen, bey.
Bar: kir, pas.
bar (f): yük.
Barak (Baba): 1307/8'de Moğollar tarafmdan öldüriilen Babaî şeyhlerinden olup, Sarı Saltuk'un halifesidir.
Bârî (a): yaratan, yaratıcı.
bârigâh (f): yüksek divan, izinle girilebilen yüksek yer, otağ.
bârû (f): kale duvarı, hişar burcu, sur.
Basar (a): görme kabiliyeti, göz.
basâret (a): göz açıkliği, derinliğine görüş.
Basir (a): her şeyi bilgisiyle gören Allah.
başa çatmak: bir araya gelmek, baş başa vermek, bir işe girişmek.
başa varmak: sona gelmek, bitmek.
bâşed ki (f): ola ki, belki, olur ki.
baş gözi: vücut gözü (can gözü değil).
bâtın (a): iç yüz, öz; gizli, görünmeyen, Allah'ın adlarından.
batn (a): soy, nesil, karın.
batt'l (a): işe yaramaz, faydasız; hareketsiz, hantal.
bay (f): zengin.
Bâyezid (-i Bistami): (öl. 874/5) Süruşan oğlu Adem oğlu İsa'nın oğlu Ebu Yezîd Tayfur'dur. Tanınmış sûfîlerdendir.
Bayık: gerçek, açık, meydanda, aşikâr, şüphesıı.
Bayımak: zengin olmak, zenginleşmek.
Bayındırmak: zenginleştirmek, mâmur etmek.
bazirgân (f): tâcir, tüccar, bezirgân.
becid: acele, çabuk, derhal; devamlı, ısrarlı; ciddi, gerçek.
bedl' (a): eşsiz, örneksiz, benzersiz, işitilmemiş, görülmemiş.
bed-nâm (f): adı kötüye çıkmış, fena tanınnıış, kötü adlı.
bedr (a): dolunay

bedter (f): daha kötü, betet.
Beg: bey.
begâyet (a.f.): çok, ziyadesiyle, pek fazla, aşırı, son derecede.
behremend (f): nasibli, behreli, hisseli.
bekrî (a): gece giindüz içen, alkolik, içkiye düşkün.
belâ, belî (a): evet.
Belh: Şimdi Afganistan sınırları içinde bulunan Mevlânâ Celâleddin-Rumî'nin doğduğu şehir.
beli (a): evet.
Belkıs: Sabâ melikesi, Süleyman Peygamber zamanında yaşadığı, onun tarafından imana davet edildiği rivayet edilir.
belli bilmek: iyi bilmek, kanaat getirmek.
Belürmek: belirmek, görünmek.
Bencileyin: benim gibi.
Benem: benim.
Bercis (a): müşteri yıldızı. ber-dâr (f); dar ağacına asılmış.
bere, berre (f): kuzu.
berhudar (f): hayırlar elde etımiş kişi, kısmetli, mesud olan.
b**eriyye** (ay): mahlukât, yaratıklar, insanlar, halk.
berkimek: sağlamlaşmak, pekişmek, yerleşmek, kuwetlenmek.
berkitmek: kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak, pekitmek.
berr (a): kara, toprak.
berü: yakın, beri; bu yana, buraya, beriye.
Berye *(a. aslı beriyye ve beriyye):* çöl, kır sahra.
Bes *(f)*: yeter, kâfî, yetişir.
Beşâret (a): müjde, iyi haber, muştu, muştuluk.
Bevvâb (a): kapıcı.
Beyâbân (f): çöl, kır.
Beytü'l-maâmûr: Gökte kâ'be hizasında bulunan, Allahâ en yakın meleklerin tavaf ettiği ev.
Bezek: süs, ziynet.
Bezenmek: süslenmek.
Bî-aded (f.a): göremeyen, gözsüz.
Bî-aded (f.a.): sayısız.
Bî-basar (f.a.): görmeyen, gözsüz.
Bî-cân (f): cansız.
Bî-cism (f): çâresiz.
Bîdâr (f): uyanık.
Bîd'at (a): sonradan çıkan şey, Hz. Peygamber'den sonra meydana çıkarılan dinî şeyler.
Bî-dem (f): nefessiz.
Bî-elvân (f.a.): renkleri olmayan, renksiz.
bî-gam (f.a.): gamsız, kedersiz, üzüntüsüz.
bî-gâne (f): yabancı
bigi: gibi.
bi-gümân: şüphesiz.
bî-hîş (f): kendisinden geçmiş.
bi-hod (f): kendisinden geçmiş; bayılmış, mest.
bî-hoş (f): kendisinden geçmiş, şaşkun, sersem
bi-kân (f):kaynaksız
bi-kevn (f.a.): var olmayan.
bî-kıyas (f.a.):ölçüsüz
bikülli (a):büsbütün, tamamen, tamamiyle.
Bile: birlikte, beraber.
Bilelik: beraberlik.
bi-levn (f.a.): renksiz.
bî-lisan (f.a.): dilsiz.
Biliş: bildik, tanıdık, âşina.
Bilişmek: tamşmak, dost olmak.
billâhi (a): Allah için (yemin).
Bilü: bilgi, ilim.
bî-mekân (f.a.): yersiz, yeri olmayan, yurtsuz.
bî-mest: mest olmayan, aklı başında olan, sarhoş olmayan.
binâ (a): Arapçada fiillerin çatısını inceleyen dil bilgisi dalı.
bî-nazîr (f): eşsiz, benzersiz, eşi bulunmayan.
bi-nihâyet (f): sonsuz, nihayetsiz, tükenmez.
bî-nişân (f): izi olmayan, belirtisi, alâmeti bulunmayan.
Biregü: bir kimse, başkası, birisi.
birin birin: bir bir, teker teker, birer birer.
bir kezden: birden, hep birden.
bir nice: bir çok, pek çok.
biryân (f): kebab, kızarmış, yanmış.
Biş: beş.
bişe (f): orman, meşelik, sazlık.
Bişürmek: olgunlaştumak; pişirmek.
Biti: mektup, yazılmış şey, ameller defteri.
Bitimek: yazmak, kısmet etmek, mukadder kıhnak, kısmet olmak, nasib olmak.
Bititmek: kısmet etmek, nasib etmek, yazmak; meydana getirmek.
Bitmek: erişmek, ulaşmak, belirmek, yetişmek, meydana çıkmak.
Bitrişmek: hesaplaşmak, anlaşmak, ödeşmek.
Biz: bez; kumaş, çaput.
bizâr (f): rahatsız; bıkmış, usanmış, küskün.
Bizmek: bezmek, usanmak.
Boşanmak: boşalmak, boş olmak.
Bozpusaruk: boz, sisli.

Bûd ü vücûd (f.a.): varlık, var oluş.
bugz (a): kin, kalbden düşman olmak, nefret, sevmeme.
buhl (a): cınrilik, pintilik, hasislik, el sıkılığı.
Bun: sıkıntı, gam, felâket, zarûret.
burak (a): Cennet bineği.
bustan, bostan (f): bahçe.
Buşmak: kızmak, öfkelenmek.
Buşu: öfke, kızgınlık.
bünyâd (f): temel esas asıl.
bünyâd urulmak (f.t.): kurulmak, yapılmak.
bürhan (a): delil, ispat, tanık.
bürrân (f): keskin.

C

Ca'fer-i Tayyâr: Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, Hz. Ali'nin kardeşi, Mute savaşında iki kolu kesilmiş ve şehit olmuştur. Peygamber onun için "Cennette meleklerle uçuyordu" buyurmuş, bu yüzden uçan mânasına gelen "Tayyar" sıfatıyla anılır olmuştur.
câh (f): mevki, mansıb, yer, rütbe, makam.
Calînus: (131-200) Bergamalıdır. İlkçağın büyük Yunan hekimlerindendir.
cânaver, cânver (f): can taşıyan, hayvan, canlı, canavar.
câygâh (f): yer, mevki, mahal.
Cebbâr (a): kudret ve ululuk sahibi, Allah.
Cebbâr-ı âlem (a): dünyayı iradesine mecbur ederi, dilediğini zorla yaptırmağa muktedir olan, kudret ve ceberut (ululuk) sahibi, Allah.
celâl (a): büyüklük, ululuk.
celil (a): büyük, ulu (Allah).
celle (a): "yüce ve aziz olan" mânâsına duâ.
cemâl (a): yüz güzelliği.
Ceress (a): İsâ Peygamber'den sonra gelen ve onun şeriatına uyan bir peygamber. Adı Kur'an'da geçmez. Yetmiş defa öldürüldügü halde yetmiş defa dirilmiştir.
cevelân, cevlân (a): gezinnıe, dolaşma, dolanma.
cevher (a): kıymetli taş; maya, öz.
cevşen (a): zırh, vaktiyle giyilen savaş elbisesi.
Cezîre (a): ada.
cur'a (a): bir yudum içilecek şey, kadehin dibinde kalan son yudum.
cümle (a): bütün, hep.
cünbiş (f): kımıldanma, oynama, hareket etme, eglence, eğlenti.
cüst ü cû (f): arayıp sorma, araştırma.
cûşa gelmek: coşmak, kaynamak taşmak.
cüvan (f): genç, civan, delikanlı.

Ç

Çagada: çocukça (çağa: yeni doğmuş, daha tüyü bitmemiş).
Çagıru: dâvet, dâvetiye.
çâlı (f): kuyu, çukur.
Çakmak: iyice anlatmak, bildirmek, tanıtmak; aksettirmek ifşa etmek; gammazlamak, kovlamak.
Çalab, Çalap: Tanrı.
Çalınmak: çizmek, çizilinek, silinmek (yazı).
çâpük (f): çabuk, tez, çevik.
çâpük-bâz (f): çevik.
çâr (f): dört
çarh (f): gök, felek.
çarh-ı ielek: gök.
çarsû (f): çarşı.
çeng (f): kanuna benzer bir çeşit saz.
Çerag (f): fitil, mum, kandil, çıra.
çeşte (f): altı telli saz, tanbur (şeştâ'dan gelme).
çevgân (f): gûy u çevgân cirit oyununda tapu çelmek için kullanılan ucu eğri deynek.
Çırak: çerağ, ışık, mum, çıra. çöksü: bir şeyin kımıldamaması için üste konan şey, baskı, büyük çivi, mıh, kazık.
Çukal: zırh.
çün (f): çünkü, madem ki; ne zaman ki.
Çünkim: çünki.

D

Dad: tad, lezzet, çeşni.
dâd (f): adâlet.
dâd u sited (f): alışveriş.
Dâğ (f): yara, yanık yarası.
Dahı: dahi, bundan başka, aynı zamanda, hem de, ve.
dak tutmak: kusur bulmak, târiz etmek, itiraz etmek; ta'n etmek, kınamak.
dâniş (f): bilgi, ilim.
Danışman: bilgin (dânişmend' den)
dânişmend (f): bilgin (eskiden medreselerde küçük dereceli hoca).
Dapa: taraf, yön, -a doğru, -a karşı.
dar (f): darağacı.
dâr (a): ev, yapı, yer, yurt.
da'vâ (a): da'vâ, bir şeyi iddia etme.
Dâvûd: İsrail oğullarından bir peygamber ve hükümdar. Süleyman Peyganıber'in babası. Zebur kendisine indirilmiştir. Sesinin güzelliği ile tanınmıştır.

Deccâl (a): kıyamete yakın çıkacağı ve bazılarını dinden imandan çıkaracağı rivayet edilen ve Hz. İsa tarafından öldürülecek olan yalancı peygamber.
Degürmek: ulaştırmak, eriştirmek, yetiştirmek, duyurmak bildirmek, değdirmek.
Dek: kadar, -a kadar.
dek, tek: eş, benzer, gibi.
dek turmak: sessiz, sâkin durmak; rahat, uslu oturmak, susmak.
Delim: çok, bir çok, ziyâde, fazla.
dem (f): an, zaman, vakit; soluk, nefes.
dem-be-dem (f): vakit vakit, dâimâ.
dem-beste (f): susmuş, soluğu kesilmiş (nefesi bağlanmış).
dem-sâz (f): uygun arkadaş, dost, sırdaş.
Depremek: kımıldamak, hareket etmek; kurutmak, kurumak.
Depretmek: kımıldatmak, oynatmak, hareket ettirmek; kurutmak.
Der: ter.
derbân (f): kapıcı.
dermânde (f): âciz kala kalmış bî-çâre, zavallı, beceriksiz.
dervâze (f): büyük kapı, büyük bir binanın büyük sokak kapısı, kale ve şehir kapısı.
derviş (f): yoksul, mütevazi kişi; tarikate girmiş kimse, benliğinden sıyrılmış olan.
derzi (f): terzi.
destâr (f): sarık.
dest-gîr (f): elden tutan, yardım eden, yardımcı.
destûr (f): izin, müsâde, ruhsat.
Devlengeç: çaylak.
devlet (a): baht, sâadet, tâlih.
devr (a): dönme, dönüp dolaşma.
devrân (a): dünya, felek, zaman, talih.
devşürmek (divşürmek, dirr şürmek): dermek, toplamak, bir araya getirmek, derlemek.
deyr (a): kilise manastır.
Deyyân (a): Hakkıyla mükafatlandıran ve cezalandıran, hâkim, Allah.
dîdâr (f): yüz, çehre.
dihbân (f): köy bekçisi.
Dikçi: dedikoducu, dinici, fısıltı ile söylenen sözü sezdirmeden dinleyip sahibine ileten.
Dildürmek: yardırmak.
Dilkü: tilki.
dil-pezîr (f): gönüle hoş gelen, gönlünbeğendiği.
Dirgenmek: toplanmak, birikmek, bir araya gelmek, derlenmek, istinad etmek, dayanmak.
Dirgürmek: diriltmek.
Dirig (f): esirgeme.
Dirîg (f): dutmak: esirgemek.
dirigâ (f): hayfâ, ne kadar yazık, eyvah, yazıklar olsun.
Dirlik: yaşayış, geçim, hayat, sağlık.
div (f): şeytan cin.
Doksan bin Hak kelâmı: Hazret-i Muhammed'in Mi'rac'da Allah'la doksan bin söz konuştuğu bunların otuz binini uyanık kimselere söylediği, otuz binini de sır olarak sakladığı rivâyet edilir.
Dokumak: vurmak, birbirine geçirmek, çakmak, isabet ettirmek.
Don: elbise, kılık kıyafet. donanmak: süslenmek, giyinip kuşanmak.
dört ejdehâ: dört unsur, yani; toprak, hava, su, ateş.
Dört Yâr: dört dost; Hazret-i Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali (r.a.) ye işaret eder.
Döymek: tahammül etmek, dayanmak.
dûr (f): uzak.
dura (turak): makam, mahal, durulan, eğleşilen yer, yurt.
durmak (turmak): ayağa kalkmak.
dürrâc (a): kekliğe benzer bir güzel kuş, turac.
Dutmak: tutmak, sâhib olmak, yapmak, yerine getirmek, uymak; garzetmek; öyle kabul etmek.
Dutsak: esir.
Dutuşmak: alev almak, tutuşmak.
dûzah (f): Cehennem.
Dükeli: bütün, hep, cümle; hepsi, herkes.
dükkândâr (a.f.): dükkâncı, dükkân sahibi.
Dün: gece, tün.
dün-gün: gece-gündüz.
dûn û gün: gece ve gündüz.
Düpdüz: dümdüz, baştanbaşa, tamamiyle; doğrudan.
dürimek (dörimek): bir araya getirmek, meydana getirmek türetmek; türemek, meydana gelmek.
düritmek (döritmek): yaratmak, meydana getirmek, türetmek.
Dürişmek: çalışmak, sebat etmek, gayret etmek.
dürr (a): inci.
Dürr-i yetim (f.a.): tek, iri, baha biçilmez, eşsiz inci. Hz. Muhammed.
düşvâr (f): güç, zor.
Dütün: duman.

Düzmek: tertib ve tanzim etmek, düzen vermek, sıralamak, düzenlemek, hazırlamak.
düzenmek (düzünmek): kendini düzeltmek, düzene sokmak, süslemek.

E

ebed (a): sonsuz gelecek, sonu olmayan gelecek zaman.
ebleh (a): pek akılsız, ahmak, bön.
ebsem, epsem: söz sylemeyen susan.
epsem olmak: susmak.
Ebû Bekir (Sıddık): ilk halife, "çok doğru, sözünün eri° mânâsına gelen Sıddık kelimesi lâkabıdır.
Efreng (f): Frenk, Avrupalı.
egerçi (f): her ne kadar, ise de, gerçi.
Eğin: sırt, omuz.
Eğlemek: geciktirmek, vakit geçirmek, oyalamak, avutmak.
Eksümek: eksilmek, azalmak; azaltmak, eksiltmek.
Elest (a): Arapça "değil miyim" mânâsına gelen bir söz. Allah'ın ruhları yarattığı zaman "Elestü birabbiküm: Ben Rabbiniz değil miyim" hitabına işarettir. Âdem oğulları da bu soruya "Evet, Rabbimizsin" diye karşılık vermişler. Bu türlü şahadette bulunanlar mü'min, "lâ" yani "değilsin" diyenler kâfır olmuşlardır.
Elhamdülillâh (a): Allah'a hamd olsun.
El-kalbu mine'1-kalbi (a): Kalbden kaibe, gönülden gönüle.
Em: ilâç, çâre, devâ.
emân (a): emniyet, korkusuzluk; yardım, imkân verme.
Emcek: yalancı meme, meme.
emek yimek: gayret sarfetmek.
emr-i mârûf (a): Aklın ve dinin (Şeriatin) câiz ve güzel gördüğü şey, buyruk.
ene'l-Hak (a): Ben Hakkım. Hallâc-ı Mansûr'un asılmasına sebep olan söz.
epsem (ebsem) olmak: susmak.
Erişgen: ulaşan, yetişen, devamli erişen (erişmeği iş edinen)
erkân (a): rükünler, direkler, esaslar, âdet, töre.
erte, irte: yarm, sabah.
erte (irte): ece, sabah akşam, gece giindüz.
Esen: sağ, sâlim, rahat, mes'ud.
Esenlemek: vedâ etmek, vedalaşmak, esenlik dilemek.
esfel (a): en aşağı, en alçak, en sefil.
Esilmek: dökülmek.
Eslemek: dinlemek, kulak asmak.
Eslenmek: kulak asılmak, dinlenilmek.
esrimek, esirmek: mest olmak, sarhoş olmak, kendinden geçmek
esritmek: sarhoş etmek.
esrûk, esrik: sarhoş, mest, coşkun, kendinden geçmiş.
eşker, eşkere: âşikâr, açık, meydanda.
Eşmek: yürümek, yol almak, atı eşkin sürmek.
Evren: büyük yılan, ejderha.
eyâ (f.a.): ey, hey.
Eyitmek: söylemek, demek, anlatmak; söyletmek.
eyü, eyi: iyi.
Eyyûb: İsrail oğullarmdan bir peygamber, sabrıyla tanmmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçer.
ezel (a): zamanın önsüzltiğü, başlangıcı olmayan zaman.

F

fahr (a): iftar, öğünme.
Fahr-ı âlem: Âlemlerin övüncü, Hz. Muhammed.
Fak: tuzak.
fakı (a): İaslâm hukuku âlimi, fakîh.
fâriğ (a): âzâde, vaz geçmiş, bir şeyden elini çekmiş.
Fârik: fâriğ, vazgeçmiş.
fâsık (a): Allah'ın emrinden çıkan, kötülük yapan, günâh işleyen.
fâsid (a): kötü, fena, yanlış, bozuk; fesad çıkaran, kavgacı, bir işi ve bir şeyi bozan.
fâş (a): itmek, açıklamak, meydana çıkarmak, gizli bir hususu açığa vurmak.
Fâtiha (a): Kur'an-ı Kerîm'in 1. sûresi; başlangıç, açış, giriş.
fehm (f): anlama, anlayış, kavrama.
fenâ-ender-fenâ (a.f.): yoklukta yok oluş.
ferecî (a): genişliğe, ferahlığa mensup; bilginlerin ve şeyhlerin giydikleri önü açık, yakasız, geniş kollu, uzun pardesü.
Ferhâd (f): Doğu edebiyatmda bir aşk hikâyesinin kahramanı ve Şîrîn'in âşıkı olan nakkaş mühendis.
ferik (a): bö(ük, topluluk, cemaat
ferişte, ferişteh (f): melek
ferş (a): yeryüzü, zemin; döşeme, döşenme, yayma, yayılma; halı, kilim gibi döşeme.
ferrâş (a): döşeyen, hizmetçi, döşeyip süpüren hizmetkâr.

fersang (f): fersah, adım.
fısk (a): Hak yolundan çıkma, Allah'a isyan etme; ahlâksızlık, kötülük.
fıdî (a): bağışlama, feda, uğruna verme.
fıdi kılmak (a.t.): Feda etmek, bağışlamak, uğruna vermek.
fı'l-hâl (a): bu anda, hemen, şimdi.
fırak (a): ayrılık, ayrılma.
Fir'avn: Mısır hükümdarlarına ilk çağlarda verilen ad; Firavun. Hususiyle Musa Peygamber çağında yaşayan Allah'lık iddiasında olan ve onunla uğraşan Mısır hükümdârı.
Firdevs: cennet.
firkat, fûrkat (a): ayrılma, ayrılış.
Furkân (a): iyi ile kötü, hak ile bâtıl, helâl ile haram arasındaki farkı gösteren (Kur'an-ı Kerim).
fuzûl, fudûl (a): lüzumsuz, fazla şey veya söz.
fuzullık, fudullık (a.t.): sıradan, töreden dışarı iş yapma, münasebetsizlik, fodulluk.

G

Gaffâru'z-Zûnûb (a): Günahları afveden, bağışlayan, günahkârlara çok acıyan (Allah).
gâh (f): bâzan, arasıra.
gani (a): Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, tam mânâsıyla zengin, müstağni, Allah'ın adlarından.
gâret (a): çapulculuk, yağma.
gark olmak (a.t.): batmak, bir şeyi boğulacak derecede bol bol elde etmek.
gassâl (a): ölü yıkayıcı, ölü yıkayan.
gayr (a): ayrı, başka
gedâ (f): yoksul, dilenci.
geh (f): bâzan, arasıra.
gedilmek: bir yanından eksilmek, bütünlüğü azalmak, gedik açılmak.
gene (f): hazine, define. genez: kolay, uygun, kolayca. gensûz, gensüzin: isteği olmadan, istemeyerek, ister istemez.
ger (f): eğer.
gerdân (f): dönen, dönücü.
gerdûn (f): kâinat, felek; gün: güneş.(dönen, devir eden).
Gûzâf: boş, asılsız söz. gevde: gövde, vücudun göğüs ve karın kısmı.
gûzer (f) itmek: geçmek.
gûzin (f): seçkin, seçilmiş.
gevher (f): mücevher, inci; esas, seçen. öz.
-gıl, -gil: emir teklik 2. şahıs eki (güdümüzde kullanılmıyor; Habîb (a): sevgili, sevilen, dost, an magıl, eylegil).
gılmân (a): Cennettekilere hizmet eden güzel delikanlılar, tekler.
Gerdûn (f): kâinat, felek; (dönen, devir eden).
Gevde: gövde, vücudun göğüs ve karm kısmı.
gevher (f): mücevher, inci; esas, öz.
-gıl, -gil: emir teklik 2. şahıs eki (günümüzde kullanılmıyor; an magıl, eylegil).
gılmân (a): Cennettekilere hizmet eden güzel delikanlılar, genç uşaklar.
gin, gen: geniş, bol.
giryân (f): ağlayan, ağlayıcı.
Göçgünci: bir yerden bir yere göçen, göçebe, göçer.
görilmek, görülmek (könülmek): yönelmek, teveccüh etmek, yüzünü döndürmek.
Gönlek: gömlek.
Görklü: güzel, iyi, mübârek.
göymek (köymek): parlamadan, içten yanmak.
göynük (köynük): yanık, yara, acı, hicran.
göyünmek (köyünmek): parlamadan içten yanmak.
gözsûz sebek: köstebek.
gulgûle (a): çıglık, gürültü, büyük uğultu, patırtr.
gur (f): mezar, kabir:
gûristan (f): kabristân, mezarlrk.
gussa (a): tasa, üzüntü, sıkıntı, kaygu.
güft (f): söz, tâkırdı.
güftâr (f): söz, konuşma.
giıher (f): mücevher, kıymetli taş, inci, gevher.
gül-bang (f): yüksek ses, bir agızdan çıkan ses; bir ağızdan yüksek sesle okunan dua veya ilâlıi.
Gülüşken: çok gülüşen, birkaç kişiyle birlikte çok gülen.
gülzâr (f): gül bahçesi.
gümân (f): şüplıe, zan.
gümrâh (f): yolunu kaybetmiş.
Gün: güneş.
Güzâf: boş, asılsız söz.
güzer (f): itmek: geçmek.
güzin (f): seçkin, seçilmiş, seçen.

H

Habîb (a): sevgili, sevilen, dost, (Allah'ın isimlerinden).
hâcât (a): hacetler, dilekler, istekler.

Hâcerü'l-Esved (a): Kara taş, Kâbe'nin duvarındaki mukaddes taş.
hâcetgâh (a): dilek yeri, ihtiyacın bildirildiği yer.
hadd (a): şeriatçe verilen ceza.
hâk (f): toprak.
Hak, Hakk (a): Allah
hakk (a): doguluk, doğru, gerçek, hakikat.
Hakk el-yakîn (a): bularak inanmak, görüşün olur hâline gelmesiyle hakikate, inanca ulaşmak (sofilerce Yakîn'ın üçüncü mertebesi, irfan ehline âit inanıştır.)
Halâyrk (a): yaratıklar, yaratılmışlar, insanlar.
Hâlık (a): yaratan, Allah.
Hallâc-ı Mansûr: "ene'l-Hak" dediği için asılan ünlü sofi. Bk. Mansur.
halvet (a): yalnızlık.
Hâmân: Hz. Mûsa zamanındaki Fir'avun'un veziri.
hamır, hamr (a): şarap, içki. hâmuş (f): susan, susmuş, sessiz.
Hamza: Hz. Muhammed'in kuvvetiyle tanınmış ve Uhud Savaşında şehid olmuş amcasıdır.
handân (f): gülen, güler, gülücü.
hânümân (f): ev, bark, ocak.
hâr (f): hakir, aşağı, hor, zelil, bayağı.
harâmi (a): yol kesen, hırsız, oğru, (haram yiyen).
Harcı: lâyığı, uygunu, elverişlisi (harc'darı) hâs olmayan, iyi olmayan, âdi, ucuz (hârici'den).
harif (a): kimse; adam; işi eri, san'at sahibi; san'at arkadaşı, meslektaş.
harîr (a): ipek.
Hârut, Mârut: İki melek adı. Büyü ile uğraştıkları için kıyamete kadar kalmak üzere Babil'de bir kuyuya baş aşağı asılmışlardır.
Hâs (a): husûsi, özel; ileri gelenler; tasavvufta varlığından geçip gerçeğe ulaşan.
hâs u âm: herkes, ileri gelenler ve halk.
tıâs-ül hâs: en güzel, en hâs, hâssın hâssı; Tasavvufta maddî varlıktan tamamiyle kurtulup ilâhî varlığa erişen, gerçeğe tam ulaşan.
hâss-ı Iravâs (a): hasların hası, gerçeğe ulaşan, Allah varlığıyla var olan.
hâşâ (a): aslâ, hiçbir vakit, katiyyen (tenzih ve inkâr eki). hâşâ lillâh, Allah için bu iş, bu şey olmaz; Allah göstermesin, aslâ.
haşr, haşir (a): toplanma, kalabalık lıâle gelme; ölülerin dirilip bir araya gelmesi, mahşer, kıyâmet.
haşr ü neşr, haşir-neşir (a): kıyâmette ölülerin bir araya toplanması, scınra Cennet ve Cehenneme dağılması.
hat, hatt (a): çizgi, yol; yazı, satır.
Hattâb (a): oduncu (Hz. Ömer'in lâkabı).
tıavâle (a): görmeği önleyen, mâni, engel, hâil (Tahta perde, duvar v.s.); bir işi, bir şcyi birine bırakma, bir şeyin, bir işin yapılmasını birine ısmarlama.
havâs (a): ileri gelenler, muhterem ve yüksek kimseler.
havf u recâ (a): korku ve dilek, korkma ve dileme korku ve umut arasında bulunma.
Havvâ (a): yaratılan ilk kadın, Hz. Âdem'in zevci.
hayrân (a): şaşırmış, şaşkın.
hayvân (a): canlı, yaratık, hayat taşıyan.
Hayy (a): dâima diri olan, ölmek ihtimalinden uzak bulunan (Allah).
Hece: mezartaşı.
hemân (f): aynı şekilde, öylece; derhal.
hemîşe (f): dâima, boyuna, hep, devamlı şekilde.
hemrâh (f): yoldaş, aynı yolda giden, yol arkadaşı.
hemraz (f): sırdaş, sır arkadaşı.
hergiz (f): aslâ.
hevâ (a): heves, istek, arzu; nefse âit şeylere istek, düşkünlük.
Hevâset: nefse uymak, kötülük, hevâ vü hevesine kapılma (a. hevesâtdan).
hevl (a): korku.
hezâr, hezârân (f): bin; binler, binlerce.
Hızır: ebedî hayatın sembolü, Mûsa şeriatına bağlı -bir peygamber veya eren, Ab-ı Hayatı içtiği için ölmezliğe ermiştir. Kullar sıkıştığı zaman yardıma yetişir.
hicâb (a): örtü, perde, hâil; utanma, sıkılma.
hikmet (a): bir işteki sebep, gizli yön.
hil'at (a): eskiden devlet büyüklerine ihsan ettikleri süslü elbise, kaftan.
himmet (a): çalışma, gayret' etme, bir işe girişmek; mânevî bakımdan birinin bir işinin olması, bir dertten kurtulması için gönülden dua; gönül etme.
Hitâm-ül Mürselîn: Peygamberlerin sonuncusu, sonu. Hz. Muhammed.
hod (f): kendi, esasen, zâti, zâten, bizzat.
hôn (f): hân, sofra, yemek.
hûb (f): güzel.
hubbü'1-vatan (a): vatan sevgisi (vatan sevgisi imandandır, hadisinden alınma).
hudâvendigâr (f): efendi, sâhib, hükümdar; Mevlânâ Celâleddin.
Hulk (a): huy, tabiat.

hulle (a): Cennet elbisesi, belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan ibaret elbise.
hurrem (f): sevinçli, şen, neş'eli, güleryüzlü.
Husrev (f): Husrev ve Şirin hikâyesinin erkek kahramanı padişah oğlu olup Fedhad'ın sevgilisi Şîrin'ı sevmiştir.
hurd u hâm (f): ufak-tefek.
hût (a): balık.
hüccetlü (a): reddedilmeyecek delilli, senetli, vesikalı.
hümâ (f): uğuruna, saadet getirdiğine inanılan bir kuş, devlet kuşu. (Türkçe'de Umay kuşu).
hüsn (a): güzellik.
hüşyâr (f): aklı başında, akıllı fıkirlı.
Hüve: O, Tanrı karşılığı. (Hüve'l-evvel hüve'l-âhır...: O ilktir, O sondur.)

I

Ilan: yılan ılımak: ısınmak.
Itduz: yıldız
ırag: uzak, ırak.
Irılmak: ayrılmak, uzaklaşmak. ırmak: ayırmak, uzaklaştırmak.
ısı, isi: sahib.
Ismarlamak: tevdî etmek, emânet etmek.
Issı: sıcak; sıcaklık, haraket.
Işıtmak: aydınlatmak, parıldatmak.
ışk (a): aşk, candan sevme, sevgi.

İ

i: ey.
İbrahim Edhem (öl. 777/8) İlk sûfilerden ve sahâbeye ulaşanlardandır. Belh şehzâdesi iken malını yağmaya vermiştir. Şam'da ölmüştür.
İbrahim (Halil): beş büyük peygamberden biri Hz. Muhammed'in büyük atası. Nemrud'un ateşe attığı peygamber.
içre: içinde.
idris: terzilerin pîri sayılan bir peygamber, Şıt'in oğlu.
igen: çok, fazla, ziyade, pek.
iletmek, itmek: götürmek, bir şeyi alıp birine veya bir yere götürmek.
ilkyaz: bahar, ilkbahar.
iltmek: iletmek, götürmek, ulaştırmak.
İlyâs: Tevrat'da adı geçen Elia peygamber. Hızır'la beraber Âb-ı Hayata kavuşmuştur. Denizde sıkıntıya düşenlere yardım, ettiğine inanılmıştır.
imâret (a): bayındırlık, ma'mûr olma; yoksullara yiyecek dağıtılan hayırevi.
imdi: şimdi, o halde.
İmrân (a): Musa peygamberin babasının adı.
în (f): bu.
in'am (a): nimet verme, lütuf ve ihsanda bulunma.
ins (a): insan cinsi, insan.
ir: er, vaktinden evvel, erken.
irgürmek: eriştirmek, ulaştırmak.
irkilmek: birikmek, toplanmak.
irte: sabah, yarın sabah, bir gün, bir gace sonra
iete gice: sabalı akşam.
irte namazı: sabah namazı.
irürmek: eriştirmek, ulaştırmak, yetiştirmek.
İsâ (bin Meryem): Beş büyük peygamberden biri ve hıristiyanlığın kurucusu.
isâr (a): dökme, saçma, serpme; cömertlikle verme, ikram etme.
İsî (a): İsâ Peygamber.
İsmâ'il: İbâhim Peygamber'in oğlu.
İsrâil (a): Dört yüce mertebeli melekten biri olup, kıyametin kopacağını örttüreceği boru ile biidirecektir.
istemek: aramak, arayıp sermak, izini araştırmak; talep etmek, arzu etmek.
izlemek: takip etmek, izi sıra gitnıek, ardından gitmek.
izz, izzet (a): değer, kıymet; yücelik, üstünlük, ululuk, şeref.

K

kâbin (f): nikâh.
Kabz (a): alma; sıkıntıya, gönül darlığına düşme.
Kaçan: ne vakit, ne zaman.
kad-bâlâ, kadd-i bâlâ (f): yüksek, uzun boy.
kadem (a): ayak, adım, bir uzunluk ölçüsü; uğur, hayır ve bereket.
Kadîm (a): zaman itibariyle eski olan, öncesi olmayan ezelî (Allah'ın güzel adlarından).
Kadir (a): Kudret sahibi, kudretli (Allah).
Kadîr (a): çok kudretli, tükenmez güç sahibi (Allah).
Kaf: eski yazımızdan bir harf.
Kaf (a): dünyayı çepeçevre kuşattığı söylenen efsânevi bir dağ. Cinlerin, şeytanlarm, devlerin bu dağın ardında yaşadığı, Simurgun yuvasının da bu dağın tepesinde olduğu söylenir. tasvvufta insan bedeni yerine kullanılan bir semboldür.

kaftan kafa: baştan başa, bir uçtan ömür uca kadar.
kâhil (a): tenbel, hareketsiz, gayretsiz.
kahır, kahr (p): üzüntü duyma, çok kederlenme; zorlama. kaht, kahıt (a): kıtlık, kuraklık.
kaim, kayim (a): devamlı, sebatkâr, dâimî bulunan, sebat eden sağlam.
Kakımak: kızmak, öfkelenmek, hiddetlenmek.
kâl (a): söz.
kallaş (a): hilekâr, düzenci, dönek, kalleş.
Kalmaç: gezeve, hilekâr. bk. kolmaş.
Kaslû belâ (belî): "Evet dediler" Ruhlar yaratıldığı zaman Âdemoğullarına "Ben Rabbiniz değil miyim" ilâhî nidâsı geldikten sonra mü'minlerin verdiği cevap.
kâl u kiyl (a): dedikodu
kamu: bütün hep.
kân (f): mâden, maden ocağı, kaynak, cevher.
Kancaru: nereye, ne tarafa.
Kandan: nereden.
Kangı: hangi.
Kanı: hani, nerede.
Kankı: hangi.
Kankısı: hangisi
Kapmak: maddi varlıklardan uzaklaştırmak, kendisine çekmek
ka'r, ka'ra (a): dip, çukur.
Karanu: karanlık.
Karanulık: karanlık.
Kargu: kargı, mızrak.
Karımak: ihtiyarlamak; yaşlanmak, kocalmak, kocamak.
kâr-ü-bâr (f): iş güç.
Karun: Mûsâ Peygamber'in teyzesinin oğlu olduğu söylenen zenginliğiyle tanınmış bir kimse.
kasır (a): kısa.
Katı: çok, gayet, pek, iyice, fazla; sert, agır.
Kavî (a): kuvvetli, sağlam, berk, pek.
kavl (a): söz
kavlitmek (a.t.): sözleşmek.
Kavum: kavim.
kayu, kayı: kaygı, endişe, tasa.
kayd (a): endişe, telâş, aile.
Kaygu: korku, endişe, tasa, üzüntü.
kayıd yimek: üstüne düşmek, ilgilenmek, mukayyed olmak.
Kayıkmak: meyletmek, temâyül göstermek, geri dönmek. kayırmak,
Kayurmak: düşünmek, bir şeyden kuşkuya düşmek, bir şey kurmak, endişelenmek, kaygılanmak; mukayyed olmak, bir şeye sarılmak, Bir işin üstüne düşmek, ilgilenmek; gözetmek.
Kaykımak: meyletmek, değer vermek.
kayim, kâim (a): ayakta, devamlı, sâbit, sağlam.
Kayyûm (a): ezelden ebede kadar duran, dâimî olan, bâki ve kâim olan (Allah).
Keleci: söz, mânâli söz.
kem (f): az, eksik, noksan; fena, kötü.
kemine (f): hakir, zavallı, âciz, değersiz, noksan.
kenter (f): değersiz, değeri az, daha aşağı; eksik, noksan, itibarsız.
Ken'an (a): Filistin, Yakub Peygamber'in doğdugu yer.
kendüzi, kend'özi: kendisi.
Kerîm (a): Kerem sahibi, cömert; ulu büyük (Allah).
kesb (a): çalışıp kazanma; elde etme, edinme.
kevn (a): var olma, varlık.
kevn ü mekân: kâinat.
Kevser (a): Cennette bir ırmak (göl ve havuz olduğunu söyleyenler de vardır); maddî ve mânevî çokluk bolluk, hayır, bereket.
Key: iyi, iyice, hakkıyla, çok iyi şekilde, çok, pek, adam akıllı.
Keyvân (f): Zühâl yıldızı. kezek, kezik: nöbet, şıra.
kıble-i cân (a.f.): can kıblesi.
Kıgırmak: çağırmak, dâvet etmek, okumak, seslenmek, haykırmak.
kîl, kıyl (a): söz.
kıyl-ü-kal (a): dedikodu, kuru lâf.
Kıvanmak: sevinmek, memnûn olmak.
Kızlık: kıtlik, pahalılık.
Kiçi: küçük.
Kimesne: kimse.
Kimsene: kimse.
kîne (f): kin, düşmanlık, buğuz.
Kirâmen kâtibin (a): Herkesin yaptıklarını yazan melekler, 82. Sûre 10-12. âyetlerde "şüphe yok ki size koruyucular memur edilmiştir. Elbette büyüktür onlar, yazarlar, bilirler ne yaparsmız" diye geçer.
kisvet (a): elbise, kisve.
Koma: (a) bırakmak, vazgeçmek, terk etmek.
Koca: ihtiyar
Kocalmak: ihtiyarlamak.
Koduk: eşek yavrusu, sıpa.
kolmaş, kulmaş: gezeve, saçma sapan ve asılsız sözler söyleyen, herzegû, herzevekil; aldatıcı, hilekâr, sahtekâr.

Kopmak: haşr olmak, meydana çıkmak.
Kopuz: eski bir Türk sazı. kovucı: söz götürüp getiren, insanlarm ayıbım gözetleyip söyleyen, gammaz, münafik, dedikoducu.
könûlmek, gönûlmek: yönelmek, teveccüh etmek, yüzünü döndürmek.
Kutavuz: yol gösteren.
Kul hüvallâh (a): De ki o Allah (birdir) (İhlâs Sûresi 112. Sûre, 1. âyet).
Kullanmak: kul sahibi olmak. kulûb (a): kalbler.
kusur (a): kasrlar, köşkler.
Kuşanmak: kemer bağlamak.
Kutsuz: uğursuz, meş'um.
"Küfüven ahad": İhlâs Sûresinin 4. âyeti olan "ve lem yekün lehu küfüven ahad" işaret eder. Hiç bir şey O'nun dengi değildir.
kûll (a): hep, bütün, çok.
kûlli (a): bütün, tam, umumi, hepsi, tamamı; tamamiyle, bütünüyle, tamamen.
külûng (f): taşçı kazması.
Kün: Allah'ın olmasını istediği şey ve iş için iradesini ifade eden Arapça'da "ol" emri. Tasavvufta bu kelimenin "aklı küll" ve "nefs-i küll"ü işaret ettiği kabul edilir.
künc (f): köşe, bucak.
kün feyekün (a): Allah herhangi bir şeyin olmasını irade ederse or.a ancak "ol" der, o da olur. (Bakara Sûresi II. âyet 117).
kürsi (a): Arş'ın altında bir düzlükte olan, levh-i mahfuzun bulunduğu yer.
Kût: kötürüm, eli ayağı tutmaz.

L

lâ-cerem (a): şüphesiz, elbette.
Lâ ilâhe ill'all'ah (a): Allahtan başka (tapılacak) ilâh yoktur.
lâ'in: lânetlenmiş, rahmetten sürülüp atdmış.
Lâl (f): dilsiz.
lâmekân (a): mekân ihtiyacı olmayan mekân dışında olan (Allah).
lâ şerike (a): Ortağı yok (Allah).
lâ-taknatû (a): "umut kesmeyin" sözü (Kur'an-ı Kerim 39. Sûre, 53. âyet).
-layın, -leyin: gibi (deryalayın; derya gibi, bencileyin: benim gibi).
ledün (a): Allah yanı.
ilm-i ledün: Allah'ın sırlarına âit mânevi bilgi, gayb ilmi.
len terânî (a): "beni hiç göremezsin" Arâf Sûresi, 143. âyet.
levh ü kalem (a): levh: üstü düz şey, levha demektir. Buruc Suresinin 21-22 âyetlerinde "Ey Muhammed! Doğrusu sana vahy edilen bu kitap levh-i mahfuz (-korunmuş levha)'da sabit şanli bir Kur'an'dır diye geçer. Kalem; bu levhaya olacakları yazacak olan ilâhi kalemdir ki, Kalem Suresinin ilk âyetinde geçer. Mutasavvıflara göre levh Allah'ın bilgisi, kalem de onu görünür hale getiren Allah'ın irâdesidir.
Levlâk (a): "Habibim! Sen olmayaydın ben eflâki yaratmazdım" meâlindeki bir hadis-i kudsîye işarettir.
levn (a): renk, boya.
Leylî: "Leylâ vü Mecnûn" hikâyesinin kadın kahramanı.
Lokmân: Eyyüb Peygamber'in kızkardeşinin, yahut teyzesinin oğlu veya habeşî bir köle olduğu söylenen Peygamber veya eren.

M

mâh (f): ay.
mâh-ı tâbân (f): parlak.ay.
mahfıl (a): toplantı yeri, oturulan görüşülen yer.
mahmûr (a): sarhoşluğun verdiği sersemlik, ağırlık içinde olan; sarhoş.
mahsûsât (a): hisle (beş duygudan biriyle) duyulan, anlaşılan şeyler.
mahşer (a): kıyamette ölülerin dirilip toplanması ve toplanacakları yer.
makber (a): mezar, mezarlık.
makbere (a): kabir, mezar, medfen; kabristan, mezarlık.
maksûd (a): istenen, dilenen, kasd edilen şey, adam veya iş.
Maksûrât (a): kısılmış, kısaltdmış, kesilmiş şeyler, maksûreler.
ma'kûlât (a): Aklın idrâk ettiği hususlar, akılla bulunacak, anlaşılacak şeyler.
Mâlik: Cehennem'in kapıcısı ve zebanilerin başı olan azap meleği.
mancınık (a): eski savaşlarda biiyük taşlar atan büyük sapan.
mâ'nî (a): mânâ, anlam.
Mansur (bl. 922): Hüseyin b. Mansur el-Hallâc el-Beyzavi. IX-X. yüzyıllarda yetişen büyük ve coşkun sofilerdendir. Hallâc-ı Mansur diye anılır. "Ene'l-Hak, ben Hakkım" sözü şeriat'a aykırı bulunmuş ve Bağdad'da asılarak öldürülmüştür:' Kitabu't-Tavasin" ve "Divan"ı meşhurdur.

mâr (f): yılan.
Mârut (a): Lârut ile birlikte sihir yaptıkları için kıyamete kadar Babil'de bir kuyuya baş aşağı asılmış olan metek.
Maslahat (a): iş, husus.
ma'şûka (a): sevgili, sevilen (kadın).
Mât: saf dışı olmuş, yenik, yenilmiş, mağlûp (satranç oyununda).
meâb (a): dönülecek, sığınılacak yer.
Mecnûn (a): "I.eylâ ve Mecnûn" hikâyesinin erkek kahramanı. Amiroğullarından Kays adlı bir Arap delikanlısının Leylâ adlı bir kıza âşık olduktan sonra aldığı sıfat. Deli.
mekir, mekr (a): hile.
mekkâr (a): hilekâr, düzenbaz.
mekr eylemek (a.t.): hile yapmak, düzen kurmak.
melâlet (a): sıkıntı, gam.
melâmet (a): kınama, ayıplama, azarlama; Sofilerin, gerçeğe, ancak aşk ve cezbeyle ulaşılacağını söyleyen, kendilerini herkesten aşağı gören, halka faydali olmanın, benlikten geçmenin gerçek yolunun sermayesi olduğunu kabul eden melâmîlerin yolları.
melekût (a): ruhların ve meleklerin âlemi.
men aleyha fân: yeryüzünde ne varsa geçicidir, ancak yücelik ve kerem sâhibi Rabbinin zâtı kalıcıdır. (55. Sûre, 2b-27. âyet).
men arefe nefsehu (a): nefsini bilen Rabbini bilir (Hadis-i Şerif olduğu söyleniyor.)
mennân (a): ihsan sahibi, dilemeden veren (Allah'ın adlarından).
mesel (a): bağlamak: örnek vermek, misâl getirmek, benzerini söylemek suretiyle mânâyı açıklamak.
mestûr (a): örtülü, kapalı, örtülmüş.
meşâyıh (a): şeyhler.
mevc (a): dalga.
mevc urmak (a): dalgalanmak.
mevtânâ (a): efendimiz, bilginler için, bilhassa Celâleddin Rûmi için kullanılan saygı unvanı.
meyl (a): gönül aşkı, gönül eğilmesi; istek, sevgi.
meyl-i fenâ (a): fâni olan, geçici olan âleme meyl etme, gönülbağlama.
mezîd (a): artmış, ziyâde.
mihmân (a): konuk, misâfır.
mihr (f): muhabbet, sevgi, aşk.
Mikâil: mertebesi çok yüce olan dört melekten rızıkları dağıtan.
milk (a): elde bulunan, tasarruf edilen şey, mal, mülk; ülke.
milket (a): memleket, ülke.
millet (a): din, mezhep; aynı dinde olan topluluk.
min ledün (a): gaybdan, gizli olan şeyden (Allah'ın sırlarını öğreten ilimden).
Mi'râc (a): Hz. Muhammed'in göğe ağıp Allah'ın hitabına mazhar oluşu. Merdiven.
Mirrîh (a): merîh yıldızı.
Mirvârı: inci.
miskin (a): hiç bir şeye mâlik olmayan, yoksul; halsiz, hareketsiz; âciz, zavallı.
Miskinlik: mânevi yokluk, benlikten geçmek.
mismil (f): (Bismil'den): temiz, pâk, arı; besmeleyle kesilmiş, helâl ve temiz hayvan eti.
Mişe: meşe, meşelik, orman (f. bişe).
muhakkık (a): tahkik eden, gerçeği araştıran.
muhâl (a): imkânsız, olamaz, olmayacak, mümkün olmayan.
muhib (a): seven, sevgi besleyen, dost.
mûhit-i a'zam (a): dünya yuvarlağını çeviren büyük deniz, okyanus.
muhkem (a): sıkı, sağlam, kuvvetli, berk, tahkim edilmiş, sağlamlaştırılmış.
muhlis (a): ihtâs sahibi, özüsözü doğru, riyasız, dürüst.
mukarreb (a): yaklaştırılmış, yakınlaştırılmış, Allah'a yakın.
mukarrer (a): kararlaşmış, kararlaştırılmış.
murdar (f): kirli, pis, murdar, şer'i hükümlerine göre kesilmemiş hayvan.
Murtazâ (a): Hz. Ali'nin lâkabı (beğenilmiş, seçilmiş, seçkin).
Mûsî, Musa: Beş büyük peygamberden biri. Museviliğin kurucusu olup, İsrâil oğullarını Mısır'dan çıkarmış, esaretten kurtarmıştır. Kendisine Teviat gönderiimiştir. Tur Dağı'nda Allah'ın lûtfuna mazhar olmuş, onunla konuşmuş (Kelîm-ullah) ve kavmine "evâmir-i aşere" (on emir) adı altında ahlâk esas ve kaidelerini bildirmiştir.
Mushaf (a): Kur'an-ı Kerim (Sahife haline getirilmiş, kitap),
Mustafa (a): istifa edilmiş, seçilmiş, seçkin (Hz. Muhammed).
Muştulamak, muştılamak: müjdelemek.
Muştuluk: müjde.

mübâriz (a): münakaşaya kalkışun, döğüşen, kavgaya girişen.
mücâhede (a): çalışıp çabalama, uğraşma, savaşma, nefsi yenmeğe çalışmak üzere ibadetle meşgul alma.
Mücahede çekmek: nefsi yenmek için ibâdet etmek.
mücerred (a): yalnız, tek, her şeyden ayrılmış. Hak'tan gayrıdan ayrılıp kurtulmuş.
müctebâ (a): seçilmiş, scçkin (Hz. Muhammed).
müdâm (a): devamlı, sürekli.
müdbir (a): talihsiz, düşkün, idbâra uğramış.
mülk (a): elde bulunan, tasarruf olunan şeyler; ülke, memleket.
nıülket, mifket (ü): ülke. nıümeyyiz (a).- ayıran, avırıct, seçerı, fark eden.
nıünâcât (a): Allah'a yalvarma, dtıâ.
müneccim (a): yıldızların har e ket ve duruıundan hükünı çıkaran, yrldız bilgini (astrolog).
münevver (a): nurlu, ışıklı, aydın, aydınlık, aydınlatılmış, nurlandırılmış.
münezzeh (a): temiz, arı; noksanlardan uzak, tenzi edilmiş.
mün'im (a): nimet veren, yedirip içiren.
Münker-Nekir (a): Kabirde soru soran iki melek.
mürid (a): bir şeyhe bağlı kişi, derviş.
mürset (a): gönderilmiş, yollanmış; peygamber, resûl.
mürşid (a): doğru yolu gösteren, irşad eden kılavuz, şeyh tarikat pîri.
mürted (a): İslâm dininden dönen.
Mürvet, mürüvvet (a): adamlık, insâniyet; erlik.
mertlik, yiğitlik: iyilik severlik, cömertlik.
müselsel (a): ardı ardına giden, silsileli, zincirleme.
müşâhede (a): görme, görüşme, şahid olma; tasavvufta ilâhî âlemi görme.
müşk (f): misk.
müşrik (a): Allah'a ortak (şirk) koşan.
müştak (a): özleyen, özleyici, göreceği gelen, görmeğe can atan.
müzd (f): sevap, ecir; karşıtık, mükâfat.

N

nâdân (f): bilmeyen, câhil; kaba, anlayışsız.
nakcîr (f): av.
nâgâh (f): ansızın, birdenbire; zamansız.
Nahnu kasemna: bir tasim ettik (Zuhruf Sûresi, 43, 32. âyet).
nâ-kâm (f): muradına, maksadına erişmemiş.
nâkûs (a): kiliselerdc çalınan çan.
nâ'lin: ayakkabı, nalın (a. na'leyn'den).
nâlân (f): inleyen, inleyici, feryad eden.
nâle (f): inleme, inilti, feryad.
nâliş (f): feryad ediş, ağlayıp inleyiş, inleme.
nâmi (a): yerden biten, yetişen, büyüyen; bitki, nebat.
nân (f): ekmek
nâr (a): ateş, od.
nâ-reste (f): ergenlik çağına gelmemiş, çocuk.
nas (a): kat'î, açık delil, hüccet, bürhan; delil olarak gösterilen Kur'ân'ın mânâca sarih, kat'î âyetleri.
nasûh (a): bozrılması imkânsız tövbe. Bozmamak üzere tövbe etme; böyle tövbe eden bir kimse.
nazar-gâh: bakılan yer, seyredilecek yer.
nazar urmak (a.t.): bakmak.
nâzük (f): ince, nârin, nazik.
Neci: kim.
necm (a): yıldız
netha (a): üfürme, üfürük, nefes
nehy (a): yasak etme, yasak.
Nekir: mezarda sorguya çekecek olan iki melekten birinin adı.
Nem: neyim nemdür; neyimdir.
Nemrud: İbrahim Peygamber zamanrndaki Keldâvî hükümdarı, Hz. İbrahim'i putlara tapmadığı için ateşe attırmıştır. Babil'in kurucusudur.
Nerdııvan: merdiven (f: nerdbân'dan)
neşr (a): kryamette bütün insanların tekrar dirilmesi (haşr ü neşr), yayılma, dagılma.
nevbet (f): padişah ve vezirlerin sarayı önünde günün muayyen vakitlerinde çalman mızrka, bando (lenter).
nevkâr (f): yeni işe başlamış, acemi.
neysân (f): ney gibi, kamrş gibi.
ney-şeker (f): şeker kamışı.
Nice: nasıl, ne sûretle.
Nice: ne kadar, çok.
niçe bir: ne zamana kadar.
nigâr (f): sevgili, güzel, resim (nakş).
nihân (f): gizli, saklı
nikab (f): yüz örtüsü, peçe.
nisâr (a): döküp saçma, dügünlerde saçılan para.
nisyân (a): unutma.

Nişe: nasıl, neden, niçin.
Nite: nasıl, ne halde.
niteki, nitekim: nasıl ki.
nitelik (f): mahiyet, keyfiyet, ne. olduğu, nelik.
Niteliksüz: keyfıyetsiz, mahiyetsiz, ne olduğu belli olmayan. nöker. hizmetçi, hizmetkâr.
Nuh (a): Nuh Peygamber. Tufandan korunmak için bir gemi yapmış ve bütün canlılardan birer çift almıştır. Kur'an-ı Kerim'de adı geçer. İlk peygamberlerdendir.
Nukl (a): meze, çerez.
nûş (f): tatlr, bal.
nûş itmek (f.t.): içmek. Nûniş-revân: eski İran'ın adâlet timsali bir hükümdarı, Hürmüz'ün babası, Husrev'in dedesi.
nüvaht:(f) okşama.
nüvaht etmek: çalmak (saz).

O

Obrılmak: devrilmek, çökmek, sarsılmak.
Od: ateş
od urmak: ateş vermek, ateşlemek.
ogrı, ogru: hırsız
okımak: okumak; çağırmak, davet etmek.
Ol: o
Oldem: o an, o zaman.
Onmak: şifâ bulmak, iyileşmek, salâh bulmak, düzene girmek; geleceğinden emin sıhhatli ve refahlı bir hâle erişmek.
Osman: Hz. Muhammed'in damadı olup III. halifedir.

Ö

ög**:** akıl, hâtır, zihin.
ögin dirmek**:** aklını başına toplamak, kendine gelmek. öglenmek: kendine gelmek, aklını başına toplamak.
Ögür**:** eş, arkadaş.
Ögütlemek: nasihat vermek.
Köküş**:** çok fazla, ziyâde.
Ömer**:** II. Halife Hz. Ömer. Lâkabı Fârûk ve İbni Hattâb' dır.
Öndin**:** önce, evvel, ilkin, önceden, önden.
Önürsüz**:** önceliksiz, evveli olmayan
örü turmak: ayağa kalkmak ötmek: geçmek.
Övkünmek: taklit etmek, taklide çalışmak.

P

pâdişâ (f): pâdişah.
palâs (f): eski kilim, keçe; aba, çul, eski ve değersiz kumaştan yapılmış elbise.
palheng (f): dizgin, yular; kemend.
Panbuk: pamuk.
pâre (f): parça.
pâs (f): gam, keder, iç sıkıntısı, üzüntü.
pas olmak: paslanmak; kederli, üzüntülü olmak.
pâyân (f): son, nihâyet, bitim, uç, kenar.
pây-mâl (f): ayaklar altında kalmış çiğnenmiş.
pekâkende (f): dağınık, darmadağın.
perrân (f): uçan, uçucu.
pervâne (f): geceleri ışık etrafında dönen küçük kelebek.
Pervâz (f): uçma, havaya ağma, uçuş.
pes (f): o halde, öyle ise.
peşe, beşe: baş, reis, paşa, başkan, ulu kimse (hitap olarak).
peymâne (f): kadeh, şarap kadehi.
Pilân: çul, bez, çaput (f. palâs'tan).
pinhân (f): gizli, saklı.
pir (f): ihtiyar, yaşlı; bir meslek veya san'atın kurucusu, öncüsü, başı.
pîşe (f): san'at, iş, meslek
piş-kadem (f:a.): önde giden, kendisine uytılan.
pîş-rev (f): önden giden, öncü, önder.
piyâle (f): kadeh, şarap kadehi.
pul (f): para.
Puşaruk: sis, duman.
pür (f): dolu, çok.

R

Rabb-ül-enâm (a): bütün yaratıkları yetiştirip besleyen Allah.
ra'd (a): gök gürültüsü, gük gürlemesi.
Rahîm (a): acıyan, merhamet eden, esirgeyen, koruyan, âhirette mü'min kullarına rahmet eden (Allah).
Rahman (a): çok acıyan, esirgeyen, herkese merhamet eden (Allah).
rahmet (a): acıma, esirgeme, koruma, yarlıgama; (t.) yağmur.
raht (f): at takımı, yol levâzımı, mal-mülk, eşya.
râst (f): doğru.
râygân, râyegân (f): pek çok, pek bol; ucuz, bedava
râz (f): sır, gizli şey, gizlenen şey.
râz-daş (f): sırdaş, sır saklayan.
rebâb (a): bir çeşit kemençe.
recâ (a): umma, ümit; dilek, dileme.
ref k (a): arkadaş.
reh-bîn (f): yol gören.
renc (f): zahmet, eziyet.

resm (a): âdet, usul, tavır, davranış.
revân (f): akan, giden; rûh, can. revân olmak: akmak, geçmek, yürümek.
revzen (f): pencere.
reyhan (f): büyük yapraklı fesleğençiçeği.
Rıdvân (a): Cennet'in bekçisi, kapıcısı olan melek.
riyâzet (a): nefsi alt etme, dünya lezzetinden ve rahatından sakınma, perhizle kanaatkâr yaşama.
Rûm: Anadolu
rumûz (a): mânâsı gizli sözler. rûz (f): gün.
rûzi (f): rızık, azık, nasip, kısmet.
rüchân (a): üstün olma, üstün gelme, üstünlük.
rükû'ât (a): rükû'lar, eğilmeler.
Rüstem: İran'ın mitolojik kahramanlarından. Zâl oğlu diye tanınır.
rûzgâr, rûzigâr (f): zaman, devir, dünya.

S

sabak, sebak (a): ders, meşk.
sa'd (a): kutlu, uğurlu; kutluluk, uğur.
saddak (a): gerçektir, doğrudur.
safâ (a): saflık, arılık, temizlik; gönül şenliği, kedersizlik.
safâ-nazar: temiz bakış, feyiz veren bakış.
sâfî (a): temiz, pak, arı.
Sagınç: emel, arzu, istek; mülâhaza, düşünce, zan.
Sağınmak: düşünmek, mülâhaza, etmek; sanmak.
sahâvet (a): cömertlik.
sahha (a): bir şey içen kimseye "âfiyet olsun" mânâsında söylenen söz.
sâhib-kabul (a.f.): kabul eden, kabiliyetli, anlayışlı.
sâhib-kıran (a.f.): uğurlu zamanda tahta çıkan hükümdar, her zaman başarı ve üstünlük kazanan hükümdar.
saîd (a): uğurlu, kutlu, mübârek.
salâ (a): çağırma, bir şey için bağırarak dâvet etme; namaza, yemeğe çağırma; minarede okunan salâvat.
salâ (a): virmek: minârede cenaze dolayısıyla veya Cuma ezanından önce okunan salât.
Salaca: ölü taşınan, dtirt kollu düz tahta.
salâvât (a): Hz. Muhammed'e edilen duâların (sallallahü aleyhi ve sellem, salavâtullahi aleyh veya aleyhi'selati ve's selâm) gibi.
Salık: doğru yolu gösterme, haber verme, târif etme. Saituk (Sarı Saituk Baba): XIII. yüzyılda yaşamış bir eren, Mahmud Hayrani mensuplarından ve alp erenlerindendir.
Sâlûs(f): hilekâr, düzenci, riyâkâr.
Saluslanmak: hilekârlık, düzencilik, gösteriş yapmak, riyâkârlık.
Sâlûsluk: hilekârlık, düzencilik.
Samed (a): son derecede yüksek ve dâimî olan (Allah) Esmâ-i hüsnâdandır.
sanem(a): put, sevgili, güzel sanmak: düşünmek, tasarlamak, zannetmek.
sanu, sanı: fikir, düşünce; istek; zan, tasavvur.
Sataşmak: bir şeyle karşılaşmak, bir şeye uğramak.
satu bâzâr: alışveriş, satış, pazar.
Savulmak: çağı, zamanı geçmek; geçiştirilmek.
sayakmak, suyakmak: aslına ulaşmak, dönmek.
Sayru: hasta.
sayvan (a): saçak, pervaz, kemer; sâyebân, gölgelik; çardak.
saz-kâr (f): uygun, muvafık.
sebûk-bâr (f): yükü hafif, hafif yüklü.
sefer kaydı görmek: yol hazırlığına başlamak.
Segirtdürmek: koşturmak.
sehel, sehl (a): kolay.
Sekiz uçmak: Cennet'in sekiz katı, sekiz cennet.
Selman: Fars soyundan olup, Hz. Muhammed zamanında Medine'ye gelerek iman eden sahabe.
ser-be-ser (f): baştan başa, başbaşa.
ser-encâm (f): başa gelen, vak'a; bir işın sonu.
sergerdan (f): başı dönmüş, başı dönen, şaşkın, sersem.
serheng (f): çavuş, kavas, yasakçı, kapı bekçisi.
ser-mest (f): sarhoş, çok sarhoş.
server (f): baş, reis, başkan, başbuğ, ulu kimse.
serv-i revân (f): yürüyen servi (uzun boylu karşılığında kullanılır).
setr (a) olmak: örtülmek.
Settâr-ul-uyûb (a): ayıbları, günahları örtüp, gizleyen (Allah).
Sevgü: sevgi.
sevi, sevü: sevgi, aşk, muhabbct. seviş~en: çok seven.
sev-sevü: aşk.
sevü, sevi: sevgi, muhabbet.
Seydi Balum: Geyikli Baba'nın arkadaşlarındandır. Germiyan oğullarından olması muhtemeldir.
seyrân-geh: gezme, seyir yeri.

Sıddîk (a): tam doğruluk sahibi; Hz. Ebubekir'in sıfatı.
sıdk (a): doğruluk, gerçeklik, sadakat.
Sıdırmak: kırdırmak.
Sıfat (a): surat, yüz; sûret, şekil, varlık.
Sımak: kırmak, bozmak; yenmek, bozguna uğratmak, mağlûp etmek.
Sınmak: kırılmak. sınuk: kırık.
Sızurmak: sızdırmak, damlatıp tüketmek, eritmek. Sidret-ül-Müntehâ (a): Arşın sağ tarafında altıncı veya yedinci gökte bulunan ağaç. Yanında cennet vardır ve cennetin nehirleri onun altından akar. Bu ağaca Tubâ diyenler de olmuştur. Muttakîlerin ve şehidlerin ruhunun mekânıdır. Bu ağacın ötesine hiç bir mahlûk geçemeı. Ötesi Allah'ın zât âlemidir. Beşer bilgisinin ve amellerinin, yıldızların ve eb'adın son hududu burasıdır.
Sikender (öl. 323): Makedonya Kıralı Filib'in oğlu Büyük İskender veya Zülkarneyn "iki boynuzlu" lâkabını taşıyan ermiş veya peygamberlerden bir zat.
Sîmurg (f): Yuvasının Kaf Dağında olduğu söylenen efsanevî kuştur. İran destanına göre Rüstem'i yetiştirmiştir. Boynu uzun olduğundan ve çok yükseklere uçtuğundan Arabar "Anka" derler. Türkçe'de Sîmurg'la Anka birleştirilerek "Zümrüdüanka" denilmiştir. 30 kuşun şekli onda birleştiğinden Sîmurg dendiği Attar'ın "Mantıku't-Tayr"ında hikâye edilmektedir. Devlet kuşuda denilir. Tasavvufta maddenin her şekil alma kabiliyetine ve büyük mürşidlere bu sıfat verilmiştir.
Sin: mezar.
Sinle: mezarlık, mezar taşı.
sîr (f): tok, doymuş.
sited (sitad) (f): aliş, satmalma.
sitâre (f): yıldız.
sivâ (a): gayrı, başka, Allah'tan başka her şey.
siyâset (a): ceza vermek, asmak, idam etmek.
Soğulmak: suyu, seli çekilmek; göz ferinin azalması; solmak, kurumak.
soru-hesâb: kıyamette bu dünyada yapılan işlerin sorulması.
Sorucu: kabirde ölmüş kimselere sual soran melek, soru meleği (Münker, Nekir).
Soylamak: araştırmak, tahkik etmek, aslını aramak.
Sökel: hasta.
Söyünmek: kendi kendisine sönmek (ateşi veya parlaklığı gitmek.)
subaşı: komutan, subay; zabıta memurtı.
sûd (f): fayda, kazanç, menfaat. sudak: Sirderya'da çıkan bir cins balık
suffa (a): sofa.
sûk (a): çarşı, pazar.
sun' (a): yapma, yapış; amel, iş; kudret, yaratış.
Sûr (a): İsrafil adlı meleğin Kıyamet günü çalacağı boru.
sûret (a): şekil, yüz; resını; tarz, biçim, görünüş.
Susak: su kabı.
Susalık: susuzluk, susama.
Suya sayılmamak: ehemmiyete alınmamak, itibar edilmemek.
Sûz (f): yanıp yakılma.
Sübhân (a): Her türlü kusur, ayıp ve eksikten münezzeh, uzak olan Allah.
Süçi: şarap.
Süleyman: İsrailoğullarından Davud Peygamber'in oğlu. Hem peygamber, hem de hükümdardır. Kuşdili bilirdi. Saltanatının ihtişamı ve tahtiyle meşhurdur.
Sünnet (a): Hz. Muhammed'in sözleri, yaptığı ve yapılmasını tasvib ettiği işler, hususlar.
Sünük: kemik.
Süsmek: büyümek, uzamak, bitmek; dürtmek.

Ş

şâd (f): sevinçli.
Şâdî (f): sevinçlilik, memnuniyet gönül ferahlığı.
Sakımak: nağmeli ötmek, güzel ve nağme(i konuşmak.
Şam**:** Suriye'de bir şehir adı, Suriye ülkesi.
Şar**:** şehir.
şarâben tahûr**:** "Tertemiz içecekler içirip" mânasına gelen bu ibâre, İnsan Suresi (76), 21. âyet'ten alınmıştır.
Şeddâd (a): Yemen'de yaptırdığı' büyük binalarla ve "İrem bağı ile şöhret kazanmış, Tanrılık dâvasına kalkıştığı için Allah'ın gazabına uğramış bir hükümdar. Âd oğlu.
şehd (f): bal.
şehriyâr (f): hükümdar, şah, pâdişah.
şek, şekk:(a): şüphe.
şeker-istân (f): şeker kamışı tarlası.
Şekûr (a): şükürleri kabul eden (Allah), çok şükr eden (Hz. Muhammed'in sıfatlarındandır).
şem' (a): mum.

şem'a (a): mum, kandil.
şerm-sâr (f): utanan, utanmış, utangaç.
şeş (f): altı. şeşmek: çözmek.
şeş olmak: tesadüf etmek.
şeş-tâ (f): altı telli tanbur.
Şeşürmek: çözmek, bağını koparmak boşlamak
şeyâtin (a): şeytanlar.
şeybet (a): saç sakal ağarması, kocamak, ihtiyarlık.
Şey'en l'illâh (a): "Allah için bir şey", dervişlerin ve dilencilerin bir şey isteyecekleri vakit söyledikleri söz.
Şikâr (f): av.
şir (f): aslan
şîr-gîr (f): arslan tutan, arslan avcısı, güçlü, cesâretli.
Şit: Âdem peygamberin oğullarından olup, bez dokuyucuların piri sayılan peygamber.
Şîve (f): naz, edâ, cilve, işve.
Şol: şu.
şol dem: o zaman.
şûr (f) etmek: gürültü etmek, karıştırmak, karışıklık çıkarmak, coşup gürültü etmek.
şümâr (f): sayı, aded, hesap.
şükrâne (a): şükran alâmeti, nişânesi; muştuluk hediyesi.

T

ta'allûk (a): bir şeyin başka bir şeyle bağlı, ilgili olması, âit olma.
tâat (a): Allah'ın emirlerini yerine getirme, itaat etme; ibâdet etme.
tabakât (a): katlar. Evliya tezkirelerine verilen ad.
Tabduk, Tapduk (Baba): Efsâneye göre Yunus Emre'nin şeyhi.
tâ'cillemek (a): acele ettirmek. tag:dag.
Taga: taka, büyük kayık.
tahte-s-serâ (a): yerin altı, toprak altı.
taht-ı Sûleymân: Süleyman Peygamber'in tahtı (rüzgârda uçtuğu rivayet edilir).
takaza (a): ihtiyaç, gerekli olma, lüzum; icab etme.
taksirlik (a): bir şeyi yapmaya kudreti varken çekinip yapmamak.
Talbınmak: çırpınmak (suya düşen bir kimsenin çırpınması).
Talmak: dalmak.
Taluban: dalarak, dalıp.
Tamar: damar.
Tammak: damlamak.
Tamu: Cehennem.
Tan: sabah, güneş doğmadan az önceki zaman.
Tan: hayret, taaccüb.
ta'n itmek: kınamak, yermek, kötülemek.
tanla, tanlacak: sabahleyin, seher vakti, tan ağarırken.
tana kalmak: şaşmak, şaşırmak, hayret etmek.
Tanlamak: şaşırmak, hayrette kalmak.
Tanışman: danışman, bilgin, danişmend.
tanık, tanuk: şâhid.
Tap: yeter, kâfi, yetişir.
Tapşurmak: emânet etmek, teslim etmek, vermek.
Tapu: huzur, makam, nezd; büyük kimse, hazret.
tapu kılmak: hizmet etmek, ululamak.
taraş olmak: altüst olmak, yok olmak.
Tartmak: çekmek.
tasrif (a): sarfetmek, fiil çekimi bilgisi (sarf).
Taş: dış taşra: dışarı.
Tatar: ulak, postacı; tatar.
Tayak: dayanılacak şey.
Tayınmak: kaymak, sürçmek.
Tayyar (a): Hz. Ali'nin kardeşi, peygamberin amcası oğlu.
teberrâ (a): beri olma, yüz çevirme, uzaklaşma, çekiline.
teberrûk (a): uğır sayma, mübarek sayma.
tecellî (a): görünme, belirme; Allah'ın sır ve kudretinin, eserinin şahıslarda ve eşyada görünmesi.
tecrîd (a): tek olmak, soyunmak, Allah'tan başka her şeyden ayrılma, ayrılma, ayırma.
teferrûc-gâh (a.f.): gezinti yeri.
tefrîd (a): ferdleşme, tekliğe erme.
tehi (f): boş.
Teleme: maya ile kestirilmiş süt.
temennâ (a): dilek, istek, dileme.
teng (f): dar.
terah (a): gam, gussa, keder, tasa, üzüntü.
terbiyet (a): eğitim, terbiye.
terkin urmak: terketmek, bırakmak, vazgeçmek.
tersâ (f): Hristiyan.
teşviş (a): kargaşalık, karışıklık.
tevfîk (a): yardım, muvaffakiyet verme, Allah'ın muvaffakiyet vermesi.
Teze:tâze.
tımar (f): tedâvî.
Tınmak: ses çıkarmak, söz söylemek.
Tiryak: panzehir (ilaç).

tiz (f): çabuk, acele.
Togan: doğan kuşu.
Toğmak: doğmak.
Toğrı: doğru.
tokuz arslan: eskiterin inancına göre dokuz kat gök.
Tolunmak: dolunmak, batmak, gurûb etmek.
Ton: elbise, üste giyilecek şey.
Tonanmak: donanmak, giyinip kuşanmak, süslenmek.
Top: hep, tekmil, birden, bütün, büsbütün.
Toptolu: tamamen dolu, dopdolu.
Tortsuz: tortusuz, birikintisiz, çöküntüsüz.
Toylamak: ziyafet vermek, yedirip içirmek ağırlamak. toymak: doymak, tatmin olmak.
Tûbâ: Cennet'te bir ağaç; güzellik, iyilik, hoşluk.
Tuç: tunç.
tudaş olmak: rast gelmek. Tûfân: Hz. Nuh zamanında doğru yoldan ayrılanları helâk eden fırtına. (Gökten yağan ve yerden kaynayan su bütün dünyayı kaplamış ve Nuh'un gemisine alınmayaa bütün canlılar yok olmuştur).
tugyan (a): taşma, taşkınlık; azgınlık, coşkunluk.
tûl-i emel: hırs, tamah, tükenmez arzu, olmayacak dilek.
Tûr: Tih sahrasındaki dağ, Hazret-i Mûsâ'ya ilahî tecellinin olduğu dağ.
turı gelmek: ayağa kalkmak, turılmak durulmak, sâkinleşmek, açılmak.
Turmak: durmak, ayağa kalkmak.
Tuş: denk, benzer, eş.
tuş eylemek: rasgetirmek, karşı karşıya getirmek.
Tuşlamak: rastlamak, karşılamak.
tuş olmak: rastlamak, yönelmek.
Tutmak: farz etmek, kabul etmek: elde bulundurmak; istilâ etmek; tutuşmak.
Tutak: dudak.
Tutaş: yakın, yaklaşmış.
Tuymak: duymak, işitmek.
tuyur (a): kuşlar.
türâb (a): toprak.

U

U: ve.
-uban, -üben: zarf-fiil eki (-up' tan genişletilmiş: ağlayuban, görüben "ağlayarak, ağlayıp; görüp, görerek").
Uçmak, Uçmag: Cennet.
Uçunmak: korkudan benzi sararmak, rengi uçmak.
ud, ut: utanma, hayâ.
ugru, ugrı: hırsız
ugrulamak: çalmak, hırsızlık yapmak.
Umu: ümid, emel, arzu.
urıl-: çalınmak (sur urılmak)
urmak: giymek (tâc urmak).
Uruşkan: döğüşken, mücadele ve kavgaya düşkün kimse.
Us: akıl
usan: gafil, ihmalkâr, ihtiyatsız, gevşek.
usan dutmak: gevşek davranmak, ihtiyatsız bulunmak, gaflet etmek, ihmal göstermek.
Usanmak: bıkmak.
Uş: işte.
Uşanmak: parçalamak; toz hâline gelmek, ufalanmak, kırılmak.
Uşatmak: parçalamak, ufalamak, kırıp dökmek.
uşda, üşde: işte.
Utmak: oyunda yenmek, kazanmak.
Utlu: utanır, utangaç.
Uyakmak: gurûb etmek, batmak.
Uya: ahmak, akılsız, her şeye, her söze uyan; tenbel, uyuşuk.
uz gelmek: münâsip, uygun gelmek.
uzlet (a): bir yana çekilip kendi kendine yalnız yaşama.

Ü

Ü **:** ve.
ümmî (a): anasından doğduğu gibi kalıp, okuma yazma öğrenmemiş.
Ûn**:** nidâ, ses.
Ürümek**:** yürümek, yürürlükte olmak (yargum ürür: hükmüm yürür).
Üşenmek**:** tedirgin olmak, rahatı kaçmak; çekinmek, korkmak.
Üveys**:** Veysel Karâni.
Üzmek**:** koparmak, ayırmak, kesmek.
Üzülmek**:** kopmak, kesilmek, sökülmek, kopup dağılmak. ûzûşmek: kesişmek, koparılmak.

V

va'de (a): belirtilen zaman, ecel, ecelin takdir edildigi zaman.
vâf (a): yeter, kâf (vâfî).
vâlih (a): şaşakalmış, hayran, şaşırmış.
Varlum: varalım, gidelim.
vasf ı hâl (a): durumun vasfı, anlatılması.

vasf itmek: anlatmak, târif etmek; övmek.
Vasyet: (a. vasiyet'ten) bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şey, ısmarış.
vâye (f): nasip, kısmet; fayda, kazanç.
vefâ-dâr: vefâlı, sözünde duran.
veli (a): ermiş; seven, dost, sahip (Allah)
velî, velîkin (f): amma, fakat, lâkin, velâkin.
ve nahnü akrebû minküm: "Ve biz sizden daha yakınızdır" mânasına gelen bu ibare Vâkıa Sûresi (56) 84. âyetten alınmıştır.
Viribimek: yollamak, göndermek.
vuhûş (a): yabani hayvanlar. vü: ve.

Y

yaban: dışarı, kır, şehir dışı. yad: yabancı, tanıdık olmayan: garip.
Yadlık: yabancılık.
Yagı: düşman.
yâhu (a): ey o (ey Allah).
Yakım: mersiye, ağıt, (yakım yakmak)
yakmak: nazm etmek, düzmek söylemek, manzum olarak ve makamla söylemek (yakım yakmak).
yakîn (a): şüphesiz, gerçek şekilde bilme; sağlam ve kat'i bilme.
Ya'kûp (a): İsrail oğullarından Yûsuf Peygamberin babası olan peygamber.
Yalabımak: parlamak, parıl parıl parlamak, ışık saçmak.
yalap yalap: parıl parıl, alev alev.
Yalı: kestin.
Yalıncak: çıplak.
Yalunuz: yalnız.
Yanku: akis, yankı, aksisadâ (kaya yankısı).
Yapalak: tüylü.
Yapmak: kapamak, örtmek.
yarak, yarag: hazırlık, levazım; techizat, bir şeye yarayan şey, ihtiyaç, alet.
yarak etmek: hazırlık etmek, sefer için gerekli hazırlığı yapmak.
Yaraşuk: lâyık, yakışır, yakışık, uygun.
Yaren: arkadaş, dost (*f. yârârı' dan*).
Yargu: hüküm, muhakeme. yarlıgamak: affetmek, suçunu bağışlamak.
Yarlıganmak: mağfiret olunmak, günahı bağışlanmak. Yâsîn: Kur'ân'ın 36. sûresi bu sözle başlar (Bâzı tefsircilere göre "ey Muhammed" mânâsındadır).
Yastanmak: yaslanmak, dayanmak.
yaşın yaşın: gizli gizli, için için.
Yat: usûl, yol; hayırlık, tedbir.
Yatlu: kötü, fenâ.
yavı kılmak: kaybetmek.
yavı varmak: kaybolmak.
Yavlak: pek, çok, gayet.
Yavuz: kötü, fena, yaman; kara (yağız).
Yay: yaz.
Yayınmak: dağılmak, yayılmak.
Yaylamak: yaylaya çıkmak, yazı yaylada geçirmek.
Yazamak: yaymak, sermek, genişletmek.
Yazı: yaban, kır, ova.
Yazlamak: yaylada yazı geçirmek.
Yazu: kader, alın yazısı.
yazuk, yazık: günah, suç.
Yedilmek: çekilmek, yedekte götürülmek.
yehdillahû limen yeşa: "Allah dilediğini doğru yola götürür" sözü. (Kur'an-ı Kerim' in muhtelif surelerinde geçer.)
yelmek, yilmek: koşmak. yeltemek, yiltemek: meylettirmek, arzu uyandıcmak, heveslendirmek, teşvik etmek, harekete geçirmek
yeni bahar: ilk bahar.
yeni yaz: ilkbahar.
yensüz gönlek: (kolsuz gömlek), kefen.
yermek, yirmek: kötülemek, çekiştirmek, zemmetmek. yerinmek,
yirinmek: kederlenmek, üzülmek, tasalanmak, mahzun olmak.
yesir.: esir tutsa (a. esir'den).
yevme yeşfa'u (a): şefaat günü.
Yıgmak: men etmek, engel olmak.
yidi dört on sekiz: yedi deniz, dört unsur ve on sekiz bin âleme işaret eden sayılar.
yidi evren: yedi iklime işarettir.
yidi mushaf: Kur'ân-ı Kerim'in lehçe farklarma göre yedi türlü okunuşu. (Kıraat-ı seb'a).
yiğ: daha iyi, üstün.
Yigicmi: yirmi.
Yigrek: daha iyi, müreccâh, üstün.
Yil: yel, rüzgâr.
Yilmek: koşmak, bir şeye değer verip ardından gitmek.
Yiui: yeni.
Yinile: yeni, henüz, şimdi.
Yi-nun-sin: (Yunus) adının yazıldığı harfler.
yir. yeryüzü.
yirini kalmak: kederleni vermek, tasalanmak, üzülmek, mahzunlaşmak.
yirinmek (yerinmek): üzülmek, kederlenmek.
Yirmek: yermek, kötülemek, zemmetmek.
Yitmek: erişmek, yetişmek, ulaşmak.

Yitmek: kâfi gelmek
Yitmek: kaybolmak.
Yitirmek: ulaştırmak eriştirmek, yetiştirmek.
Yiylemek: koklamak.
Yohsa: yoksa.
Yorulmak: çözülmek.
Yort: hüküm, nüfuz.
Yortmak: hızlı koşmak, devamlı yol yürümek, sefer etmek.
yort savul: koş (kaç), uzakalaş (yolun ortasından çekil!).
yorutmak: yürütmek, sürdürmek.
Yoyılmak: Zâil olmak, bozulmak, silinmek.
yögrük, yûgrûk: yörük, tez koşan.
Yögrûşmek: koşuşmak.
Yöntelmek: yönelmek.
Yörimek: yürümek.
Yuhu: uyku.
yukaru iller: Azerbaycan ve İran için söylenir.
Yumak: yıkamak, (el yumak: el çekmek).
Yumış: hizmet.
yumış oğlanı: erkek hizmetçi, hizmetkâr.
Yumşanmak: yumşamak.
Yunmak: yıkanmak.
Yusuf (a): Yakup Peygamber'in oğlu, güzelliği ile tanınmıştır (Yûsuf ve Zelihâ hikâyesi Kur'ân-ı Kerim'de de anlatılmıştır).
Yuvanmak: avunmak, müteselli olmak, gönlü rahat etmek.
Yuvuk: geyik.

Z

zag (a): karga.
zâhid (a): aşırı sofu, her türlü zevkten uzaklaşarak kendini ibadete veren.
zâhir (a): görünen, açık, belli, meydanda (Allah'ın adlarındandır); dış yüz, görünüş.
zahm (a): yara.
zasri kılmak (f:t.): ağlamak, sızlamak, inlemek.
zârilık (f): ağlayış, inleyiş.
zât (a): kendi, her şeyden münezzeh olan Allah zâtı; asıl, esas, öz, hakikat, nefs.
zebâne (f): alev, yalım.
zebânî (a): günahkârları cehenneme atmaya memur melek, cehennemdeki azap melekleri.
Zeber (f): üst.
zebûn (a): zâyıf, güçsüz, kuvvetsiz, âciz.
Zebûr (a): Hz. Davud'a inen kitap.
Zehre (f): öd, yürek; cesaret, güç, kudret.
Zekeriyâ (a): Peygamberlerden birı, İsrailoğullarındandır. Kavminden kaçıp bir ağacın içine girmiş, kendisine inanmayan kavmi ağaçla beraber onu ikiye biçmiştir.
Zeliha (Zelha) (a): Mısır azizinin karısı, Yûsuf Peygamber'i sevmiştir.
zemzeme (a): ezgili, nağmeli ses; nağme.
zerrâk (a): müsraî, riyâkâr, iki yüzlü; gösterişci.
zevâde (a): yiyecekler, azıklar.
zeyn (a): ziynet, süs, bezek.
zî (f): ne iyi, ne güzel, ne hoş.
zihni (f): ne hoş, ne kadar güzel, ne iyi.
zinhâr (f): sakın, kat'iyen, aman, aslâ.
zir (f): alt, aşağ.
zîr û zeber (f): alt üst.
zire (f): çünkü, zira.
Zireklenmek: anlayışlı davranmak. Akıl geçinmek.
zûr (f): kuvvet, güç, zor.
Zühre (a): Çoban yıldızı, yedi gezegenden biri, üçüncü kat gökte bulunan bu yıldız parlaklığı ile meşhurdur. Hârut ve Marut adlı iki kötülük meleğiyle birlikte anılır.
zûtfekâr (a): Hz. Ali'nin kılıcı.
zûnnâr (a): papazların kuşandıkları iş kuşak.